TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM – IV. DÖNEM

1931 - 1935

I. CİLT

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VAKFI YAYINLARI NO. : 11

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VAKFI YAYINLARI NO. : 11

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - IV. DÖNEM

(1931 - 1935)

I. CİLT

Fahri ÇOKER

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN 975 - 7291 - 00 - 5 (Tk. No.)

ISBN 975 - 7291 - 11 - 0 (4. Dönem 1. Cilt)

ÖNSÖZ

Türk dehasının ve Ulu Önder ATATÜRK'ün yaratıcı gücünün eseri TBMM'ni tanıtan ve Cumhuriyet Tarihini belgeleyen "Türk Parlamento Tarihi" çalışmalarını takdirle karşıladım.

Geleceğe büyük umut, güven ve gururla bakan bir ulusun parlamentosu olan TBMM'nin tarihi, aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sinin tarihi olacaktır.

Ulusal egemenliği gerçekleştirip büyük Türk İnkılabını yapan halkımızın bütün kural ve kurumları ile demokratik yönetime işlerlik kazandıran çabaları bitmedi. Cumhuriyetimizin yüceliğini kütüphanelere taşıyıp gelecek kuşakların bilgisine sunacak Türk Parlamento Tarihi çalışmaları, günlük ve duygusal etkilerden uzak objektif, kesintisiz aynı dikkat ve ilkeler doğrultusunda sürdürülecektir. Uzman ellerde biçimlenen bilgi ve belgeler hazinesi Türk Parlamento Tarihi, siyasetçimizin rehberi, bilim çevrelerinin kaynak yapıtı olacaktır.

Üçüncü çeyreğini geride bıraktığımız parlamentomuzun yüzüncü yılını, rafları dolduran yazılı tarihi ile kutlamaya hazırlanıyoruz. Ne mutlu bu coşkuyu duyup yaşayanlara.

Tarihimizi kendi öz kaynaklarımızdan, kendi insanımızın kaleminden öğrenmek, gözardı edilmiş gerçek değerlerimizi meydana çıkaracak çocuklarımızın güven ve gururunu destekleyecektir.

Tarih, geçmişin anlatımı, geleceğin rehberidir. Şaşmazlığı hizmet aşkının kaynağıdır. Siyasetçinin temel kültürünü oluşturur. Ülke ve ulusun geleceği uzun erimli siyasî planlarla gerçekleşir. Böylesi planın temelinde tarih vardır. Her siyasetçinin ideali ülkesine ve halkına kalıcı en iyi hizmeti sunarak, tarihte iz bırakmak olmalıdır. Bunun için geçmişi iyi tanıma ihtiyacındadır. Türk Parlamento Tarihi, politikacımızı düşünsel donanıma kavuşturup, örnek milletvekili olmanın yolunu açacaktır.

Dördüncü Dönem, Cumhuriyet Tarihinin savaş acılarının kabuk tuttuğu, Atatürk devrimlerinin toplumca özümsendiği, devletin gelişip kurumlaştığı bir devri kapsar. Cumhuriyet çocukları bu dönemde 10 yaşına basmıştır.

Yasama ve denetleme ödevinin yerine getirilmesi sırasında parlamentoya yansıyan olayları ve parlamentoyu oluşturan üyeleri olabildiğince yakından tanıtan bu çalışmalar, gerçek bir ihtiyacın sonucudur. İnsan ömrünü aşan bu çalışmaların kurumlaşması ve kişilere bağlı olmadan, devlet hizmeti boyutu kazanması kaçınılmazdır.

Dağınık ve unutulmaya terk olunmuş sayısız belge ve bilgiler bu çalışmalarla değerlenip gün ışığına çıkacaktır.

Onurum ve en değerli mirasım, milleti temsil edip millî iradeyi kullanan yüce bir heyetin, TBMM'nin başkanlığında bulunmam ve bu çalışmaları desteklememdir.

Konusu tarih olan, öncelikli ve önemli bir konuyu takdir ve tespit ederek hayata geçiren selefim Sayın İ. Kaya ERDEM'e, çalışmaları teşvik edip, coşku ile sürdüren Sayın Hüsamettin CİNDORUK'a gönül borcumuz daim olacaktır.

Sorumluluğu ve onuru tartışılmaz bu araştırmaları yapan Araştırmacı-Yazar Sayın Fahri ÇOKER, Kâzım ÖZTÜRK ve Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ ile bu çalışmaları koordine eden Prof. Dr. Ahmet MUMCU'ya, ayrıca Araştırma Grubundaki yardımcı personele ve TBMM Vakfına teşekkür ediyorum.

14 Mayıs 1996

Mustafa KALEMLİ
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Başkanı

SUNUŞ

Türkiye Büyük Millet Meclisinin IV. Dönemini (1931-1935), Cumhuriyetin kuruluşunu tamamlayan bir süreç olarak nitelemek herhalde yanlış olmayacaktır. Zira I. Dönem, 1914 Cihan Savaşından yenik çıkan ve bir kısım toprakları düşman işgaline uğrayan Osmanlı İmparatorluğu yönetiminden bağımsız, Anadolu'da yürütülen bir ölüm-kalım savaşı kazanılarak Gazi Mustafa Kemal Paşa' (ATATÜRK) nın önderliğinde yeni bir devletin vücut bulması ile sonuçlanmış, II. Dönemde barış gerçekleştirilerek Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu yıllar ve onu izleyen III. Dönem, Cumhuriyetin temellerinin sağlamlaştırıldığı, devrimlerin gerçekleştirildiği, rejimin koruma altına alındığı yıllardır. 1929'da başlayan ve dünyayı saran ekonomik bunalımın Türkiye'ye yansıması bu süreci durdurmamış, IV. Dönemde, özellikle millî paranın kıymetini koruma bakımından bir dizi önlemler alınmakla beraber yurdu demir ağlarla örme amacını güden demiryolu programının uygulanmasına, yabancılar elindekinin millîleştirilmesine devam edilmiş, endüstride bir atılım ile hazırlanan I. Sanayi Planı açıklanarak Devlet Sanayi Ofisi, Sümerbank, Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur, reform niteliğinde yeni vergi kanunları yanında mevcutlar memleketin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, gün geçtikçe ödenemez hale gelen Osmanlı borçları için tahvilât hamilleri ile varılan anlaşma sonucu daha uygun koşullar elde edilmiştir.

Devrim hareketleri bu dönemde de sürdürülerek çağdaş uygarlıkla bağdaşmayan giysilerin giyilmesi yasaklanmış, Efendi, Bey, Paşa gibi lâkap ve unvanlar kaldırılmış, bütün uygar milletlerde olduğu gibi Türkler'in de öz adlarından sonra bir soyadı taşıması kabul edilmiştir. Kadınlara önce muhtar sonra da milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması, Darülfünundan üniversiteye geçilmesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Millî Musiki ve Temsil Akademisi kurulması, Türk Tarihi ve Türk Dili için çalışmalar yine bu dönemdedir.

IV. Dönemde önemli bir aşama da, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetkilerini saptayan kanunların kabulü ile Devlet teşkilatında idarî bir reform gerçekleştirilmesidir. TBMM idarî Teşkilatı da ilk kez bu dönemde yasal bir düzenlemeye kavuşmuştur.

IV. Dönemin dinamik temposu adalet hizmetinde de kendini göstermiş, yeni bir Hâkimler Kanunu yanında İcra ve İflas Kanunu, Tapu Kanunu, Tapu ve Kadastro Tahriri Kanunu ve Adliye Harç Tarifesi Kanunu kabul edildiği gibi usul ve ceza kanunlarında da köklü değişiklikler yapılmıştır.

IV. Dönem, Cumhuriyetin kuruluşunun 10 uncu yıldönümünü idrâk etmek mutluluğuna erişmiş, Ulu Önder Atatürk'ün deyimi ile "Bu Büyük Bayram" yurdun her tarafında coşku ile kutlanmıştır. Bu vesile ile kabul edilen bir af kanunu ile de devrim yaraları sarılmıştır.

I. Dönemde (338), II. Dönemde (836) ve III. Dönemde (627) kanun kabul edilmesine karşılık, IV. Dönemde (871) Kanun kabul edilmiş olması da, bu dönemin nasıl yoğun bir çalışma içinde geçtiğinin sayısal bir karıtıdır.

Bu kitap, TBMM'nin bu çalışmalarını, tutanaklara bağlı kalarak bir sistem içinde gözler önüne sermekte, ayrı bir cilt'de, bu dönemde yeni seçilecek Meclise katılmış olan (100) milletvekilinin özgeçmişleri yer almaktadır. Daha önceki dönemlerde milletvekili olup IV. Dönemde de seçilmiş olan (248) milletvekilinin özgeçmişleri, ilk seçildikleri döneme ilişkin ciltlerde bulunması itibarıyla bu cilt'de sadece IV. Dönem içindeki çalışmaları belirtilmiştir.

Bu vesile ile Türk Parlamento Tarihi yazımı çalışmalarını başlatan ve bize bu fırsatı veren Sayın Başkan Kaya Erdem, devam eden çalışmalarda teşvik ve ilgisini esirgemeyen Sayın Başkan Hüsamettin Cindoruk'a şükranlarımı sunuyor, değerli katkılarından dolayı başta Sayın Genel Sekreter ve TBMM Vakfı Başkanı Muammer Telli olmak üzere Vakıf Yönetim Kurulunun Sayın üyelerine, koordinatör olarak her zaman yanımızda olan ve bizi yüreklendiren Sayın Prof. Dr. Ahmet Mumcu'ya, Arşiv, Kütüphane ve Basımevinin değerli personeline, dizin çalışmalarını yapan Müşavir Sabit Demirtunç'a ve özgün hizmetleri ile bize yardımcı olan Büro Şefi Müşavir Ş. Şenal Günay ve memur arkadaşlarımız Şerife Bardakçıoğlu, Nuray Küçük ve Şeyda Erkoca'ya teşekkür ediyorum.

31 Temmuz 1995

Fahri ÇOKER
Cumhuriyet Senatosu Kont. Üyesi
(1978-1980)

TBMM – IV. DÖNEM
I. CİLT

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

SUNUŞ

I. BÖLÜM – IV. Dönem Seçimleri 3

1. Seçim Öncesi 3

a) C.H.P. Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, Genel Seçimlerin Yenilenmesini Uygun Gördüğüne Dair Grup Başkanlığına Yazısı 3

b) Konunun TBMM'de Görüşülmesi ve Seçimlerin Yenilenmesine Karar Verilmesi 4

c) Seçim Hazırlıkları 4

d) Seçim Çevreleri ve Erkek Nüfusuna Göre Çıkarılacak Milletvekili Sayısı 6

e) C.H.P. Başkanlık Divanının, Bağımsız Adaylar için (30) Boş Yer Bırakılması Kararı 8

f) C.H.P. Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Milletine Yayınladığı Seçim Bildirgesi ve Milletvekili Adaylarının Listesi 9

g) C.H.P. Programındaki Ana İlkeleri Açıklayan Konferans 29

2. Seçimler 42

a) Uygulanan Seçim Kanunu ve Seçim Sonuçları 42

b) Seçimlerin Sonucunun Alınmasından Sonra C.H.P. Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bildirisi 43

c) TBMM Başkanı Kâzım Paşa'nın Toplantı Çağrısı 43

3. IV. Dönemde Ölüm ve Sair Sebeplerle Boşalan Milletvekillerine Yapılan Seçimler ve Seçilen Milletvekilleri 44

a) İlk Boşalma ve Seçilenler 44

b) Çekilme Üzerine Boşalma ve Seçim 45

c) Seçim Tutanaklarının Reddi Üzerine Boşalma ve Seçim

d) Ölüm ve Memuriyete Atanmaları Nedeniyle Boşalma Üzerine Seçim ve Seçilenler 45 45

Sayfa

II. BÖLÜM – Meclisin Açılması 51

1. Olağanüstü Toplantı Başlıyor 51
   a) Andiçme ve Başkanlık Divanının Oluşturulması 51
   b) Cumhurbaşkanı Seçimi 51
2. İcra Vekillerinin İstifası ve Yeni Hükümetin Kurulması 52
   a) Yeni Kabine 52
   b) Hükümet Programının Okunması ve Güvenoyu 52
3. Olağanüstü Toplantıda Meclis Çalışmaları 61
   a) Komisyon Seçimleri ve Komisyonlar 61
   b) Sonraki Seçimler 67
   c) Meclisi Heyecanlandıran Bir Olay 68
   d) İlk Sözlü Sorular 85
      aa) Özel İdareler Adına Yapılan Maarif Vergisi Tahsilâtından İstanbul Defterdarlığınca Memurlara İkramiye Dağıtıldığı Doğru Olup Olmadığı, 85
      bb) İstanbul Evrak Hazinesinde Mevcut Bazı Evrakın Satıldığı, Bulgaristan'a Gönderildiği İddiası 87
   e) İlk Gensoru 95
      aa) Bazı Gazetelerin İzledikleri Yayın Biçimi Hakkında Hükümetçe Ne Gibi Önlemler Alındığına Dair Gensoru Önergesinin Görüşülmesi, Basın Özgürlüğü Tartışmaları, 95
      bb) Gensoruya Konu Olan Yayınlardan Bazı Örnekler 128
   f) Sonraki Çalışmalar 155
4. Üye İşlemleri 155
   a) Ödenek ve Yolluklar 155
   b) Emeklilik 156
   c) Meclis Dışında Yapılan Görevler 156
   d) Dokunulmazlığın Kaldırılması İstekleri 157
5. IV. Dönemde TBMM İdarî Yapısı 158
   a) Personel Kadrosu 158
   b) TBMM Bütçeleri 163

III. BÖLÜM – Reisicumhur (Cumhurbaşkanı) Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Yıllık Toplantılarını Açış Nutukları 165

1. I. Toplantı Yılı (1 Kasım 1931) 167
2. II. Toplantı Yılı (1 Kasım 1932) 169
3. III. Toplantı Yılı (1 Kasım 1933) 170
4. IV. Toplantı Yılı (1 Kasım 1934) 173

	Sayfa
IV. BÖLÜM – Devrimler Sürüyor	179
1. Türk Kadınlarına Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçme ve Seçilme Hakkının Tanınması	179
2. Soyadı Kanunu	180
3. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya "ATATÜRK" Soyadı Verilmesi Hakkında Kanun	184
a) Atatürk Soyadı	184
b) Atatürk Soyadının ve Bunun Başına ve Sonuna Söz Konarak Yapılan Adların Hiç Kimse Tarafından Öz ve Soyadı Olarak Kullanılmaması	185
4. Efendi, Bey ve Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırılması	186
5. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	190
6. Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Veren Kanunlar	195
7. Dinde Reform Hareketleri (Türkçe Kur'an ve Ezan)	197
V. BÖLÜM – Devlet Teşkilatında Yeni Düzenlemeler	201
Giriş	201
1. Merkez Teşkilatı	201
a) Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Kurulması	201
b) Ziraat Vekâletinin Yeniden Teşkili	202
c) Riyaseti Cumhur Dairesi	203
d) Başvekâlet Teşkilat ve Vazifeleri	203
e) Hariciye Vekâleti	204
f) Maarif Vekâleti	206
g) Nafia Vekâleti	207
h) İktisat Vekâleti	208
i) Büyük Millet Meclisi Memurlarının Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun	201
j) Divanı Muhasebat (Sayıştay) Kanunu	211
2) Diğer Teşkilat Kanunları	213
a) Gümrük Muhafaza Memurlarının Askerî Teşkilata Göre Yeniden Düzenlenmesi	213
b) Jandarma Efradı Kanunu	216
c) Polis Teşkilat Kanunu	217
d) Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunda Emniyet Teşkilatı İle İlgili Değişiklik	219
e) Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu	220
f) Havayolları Devlet İşletmesinin Kurulması	223
g) Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Kanun	225
h) İstatistik Umum Müdürlüğü Teşkilatı Hakkında Kanun	227
i) Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi Teşkilat Kanunu	229

Sayfa

j) Deniz Ulaştırması ve Teşkilatında Yeni Yasal Düzenlemeler 230
aa) Türkiye İskele ve Limanları Arasında Posta Seferleri Hizmetinin Devlet İdaresine Alınması 230
bb) Türkiye Gemi Kurtarma Anonim Şirketinin Kurulması 232
cc) Denizyolları İşletme Kanunu 235
dd) Denizyolları ve A.K.A.Y. İşletmeleri İle Fabrika ve Havuzlar Teşkilatı Hakkında Kanun 237
ee) İktisat Vekâletinde Deniz ve Hava Müsteşarlığı Kurulması 239
k) Trakya Umumî Müfettişliğinin Kurulması 240

3. Teşkilat Kanunlarında Değişiklikler 241
a) Şûrayı Devlet (Danıştay) Kanunundaki Değişiklik 241
b) Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifelerine Dair Yeni Düzenleme 243
aa) İç Basın İşlerinin Dahiliye Vekâletine Devri Konusu 245
bb) Yeni Teşkilat ve Görev Kanunu 246
c) Maliye Vekâleti Kadrolarında Değişiklik 248
aa) İstanbul Maliye Teşkilatının Değiştirilmesi 248
bb) Merkez ve Taşra Teşkilat Kadrolarında Değişiklik 249
cc) İstanbul Maliye Teşkilatında Yapılan Değişikliklerin Bazı İllerde Uygulanması 250
d) Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ve Adliye Vekâleti Teşkilat ve Kadrolarında Değişiklikler 251
aa) Temyiz Mahkemesinde İcra ve İflas Dairesinin Kurulması ve Bununla İlgili Değişiklikler 251
bb) Adliye Vekâleti Kadrolarında Mensuplarının Aylıklarını Yükseltmek İçin Yapılan Değişiklikler 253
e) Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunda Nüfus Umum Müdürlüğü İle İlgili Değişiklikler 254

4. Mülkî İdare Teşkilatında Değişiklikler 255
a) Vilayet İdaresi Kanununda Değişiklik 255
b) İl, İlçe ve Bucak Düzeninde Yapılan Değişiklikler 256

5. Kamu Bankaları Kurulması 257
a) Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi 257
aa) Türkiye Sanayi ve Kredi Bankasının Kurulması 257
bb) Devlet Sanayi Ofisinin İşlevi 259
b) Sümerbank'ın Kurulması 262
c) Halk Bankası ve Halk Sandıkları 264
d) Belediyeler Bankası 266

	Sayfa
6. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Faaliyete Geçirilmesi	268
7. Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı Uygulaması	270
VI. BÖLÜM – Yargı Alanında Yeni Düzenlemeler	291
I. Adlî Kanunlar	291
1. Türk Ceza Kanununda Yapılan Değişiklikler	291
a) 1840 Sayılı Kanun	291
b) 1884 Sayılı Kanun	291
c) 2023 Sayılı Kanun	292
d) 2275 Sayılı Kanun	292
2. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi	294
3. Yeni İcra ve İflâs Kanunu	295
a) Giriş	295
b) Kanun Tasarısının Genel Kurulda Görüşülmesi, Kabulü ve İçeriği	298
4. Adliye Harç Tarifelerinde Yeni Düzenlemeler	304
5. Yeni Hâkimler Kanunu	306
6. Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi	317
II. Tapu ve Kadastroda Yeni Gelişmeler	319
1. Tapu Sicil Müdürlüğü ve Tapu Sicil Muhafızlığı Teşkilatına Dair Kanun	319
a) Tarihsel Gelişimi	
b) Yeni Tasarı, Gerekçesi, Genel Kurulda Görüşülmesi	320
2. Tapu ve Kadastro Tahriri Kanunu	324
a) Önceki Mevzuat ve Uygulama	324
b) Yeni Kadastro ve Tahrir Kanunu Tasarısı, Komisyonlarda ve Genel Kurulda Görüşülmesi, Sonuç	324
3. Tapu Kanunu	326
III. Başka Yasal Düzenlemeler	329
1. Matbuat Kanunu	334
2. Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun	338
3. Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun	338
4. Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu	340
a) Önceki Mevzuat	340
b) Sonraki Durum	341
c) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü	342

Sayfa

5. İskân Kanunu 343
a) Gerekçe 343
b) Tasarının Geçirdiği Aşamalar 348
c) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü 351

VII. BÖLÜM – Millî Eğitim ve Kültürde Yeni Gelişmeler 359

1. Darülfünundan Üniversiteye 359
a) Yeni Düzenleme İçin İsviçreli Profesör Malche'in Görevlendirilmesi 359
b) Üniversite Kanununun Hazırlanması ve Kabulü 360
c) Yeni Gelişmeler ve Üniversitenin Genel Bütçe İçine Alınması 360
d) 1933'ten 1995'e Üniversiteler 360
2. Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kurulması 365
a) Önceki Girişimler 365
b) Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kabulü 366
3. Millî Musiki ve Temsil Akademisi 368
4. Müzeler ve Rasathane Teşkilatında yeni Düzenlemeler 369
5. Basma Yazı ve Resimlerin Derlenmesi 370
6. Halkevleri 372
a) Giriş 372
b) Türk Ocakları 373
c) Halkevleri 379
7. Türk Tarihi ve Türk Dili Üzerinde Çalışmalar 383
A) Türk Tarihi 383
a) Türk Tarih Heyetinin Kurulması 383
b) Türk Tarih Heyetinin Türk Tarihi Tetkik Heyetine Dönüştürülmesi 386
c) Türk Tarih Kurumunun Sonraki Etkinlikleri 389
B) Türk Dili 392
a) 1932'den Önceki Girişimler 392
b) Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kurulması 394
c) Türk Dili Tetkik Cemiyeti-Türk Dili Araştırma Kurumu, Türk Dil Kurumunun Etkinlikleri 395
d) Sonuç 399

VIII. BÖLÜM – Süregelen Ekonomik Bunalıma Karşı Alınan Önlemler ve Vergi Kanunları 403

Giriş 403

1. Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Kanunu Tasarısı 403
a) Tasarının Gerekçesi, Komisyon Raporları ve Genel Kurul'da İlk Görüşmeler 403

Sayfa

b) İktisat ve Maliye Vekillerinin Ekonomik ve Malî Durumu ve Alınan Önlemler Hakkında Hükümet Adına Açıklamaları 405
c) Görüşmelerin Devamı ve Sonuç 414
d) Sonraki Gelişmeler 415
2. Kazanç Vergisi Kanunu 417
a) Türkiye'de Önceki Kazanç Vergisi Düzenlemeleri 418
b) Yeni Tasarı Üzerine Çalışmalar 422
c) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü 424
3. Muvazene Vergisi Kanunu Tasarısı 425
4. Reform Niteliğindeki Vergi Kanunları 427
A – Arazi Vergisi Kanunu 427
a) Tasarının Getirdiği Yenilikler 428
b) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü 430
B – Bina Vergisi Kanunu 431
a) Tasarının Getirdiği Yenilikler 432
b) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü 433
C – Muamele Vergisi Kanunu 435
a) Tasarının Getirdiği Yenilikler 436
b) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü 437
D – Davaî ve Ehlî Hayvanlar Vergisi Kanunu 439
a) Tasarının Getirdiği Yenilikler 441
b) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü 442
E – Veraset ve İntikal Vergisi Kanununda Yapılan Değişiklikler 443

IX. BÖLÜM – Dış ilişkiler 449

Giriş

1. Uluslararası Parlamentolar Birliğine TBMM'nin Katılımı ve Türk Grubunun Oluşturulması 449
a) Cenevre 28. Konferansı, 20-26 Temmuz 1932 450
b) Roma Ticaret Konferansı, 19-23 Nisan 1933 451
c) Cenevre Konsey Toplantısı, 24 Nisan 1933 451
d) Madrid 29. Konferansı, 2-4 Ekim 1933 452
e) İstanbul 30. Konferansı, 24-28 Eylül 1934 454
f) Üye Olunmazdan Önceki Toplantılar 472
2. Cemiyeti Akvam' (Milletler Cemiyeti) ın Türkiye'yi Üyeliğe Davet Kararı ve TBMM'nin Kabulü 473
3. Milletler Cemiyeti İle Önceki İlişkiler 487
4. Balkan Devletleri İle Dostluk Andlaşmaları 491
a) Türkiye-Yunanistan Dostluk Andlaşması, 14 Eylül 1933 491
b) Türkiye-Bulgaristan Dostluk ve Tarafsızlık Andlaşmasının Uzatılması, 24 Eylül 1933 491

Sayfa

c) Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Adlaşması, 17 Ekim 1933 491
d) Türkiye-Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Andlaşması, 27 Ekim 1933 493
5. Balkan Anlaşma (Balkan Antantı) Misakı, 29 Şubat 1934 493
a) Balkan Antantı Hakkında Hariciye Vekili ve Milletvekillerinin Değerlendirmeleri 494
b) Balkan Antantının Metni 498
c) Bulgaristan'ın Antanta Dahil Olmayışına Yerli ve Yabancı Basının Değerlendirmeleri 499
6. Diğer Devletlerle İlişkiler 514
a) Türkiye-Macaristan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Andlaşması Süresinin Uzatılması, 25 Haziran 1932 514
b) Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Tarafsızlık Andlaşması ve Buna Bağlı Protokollerin Süresinin Uzatılması ve Sınır Anlaşmazlıklarının Çözümüne İlişkin Sözleşmeler 515
c) Türkiye-İran Arasında Sınır ve Dostluk Andlaşmaları 516
d) Türkiye-Çin Dostluk Andlaşması 517
7. Yabancı Devlet Başkanları ve Devlet Adamlarının Türkiye'yi Ziyaretleri 518

X. BÖLÜM – Osmanlı Borçlarının Ödenmesinde Sonuca Giden Yeni Bir Aşama 523
1. Giriş 523
2. 22 Nisan 1933 Tarihli Yeni Anlaşma ve Genel Hükümleri 526
3. Anlaşmanın TBMM Bütçe Komisyonunda Ele Alınması (Hükümet Teklifi ve Rapor) 527
4. Anlaşmanın TBMM Genel Kurulunda Görüşülmesi 530
5. Osmanlı Borçlarının Tarihsel Gelişimi Hakkında Bütçe Komisyonu Başkanı Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane) in Açıklamaları 531
a) I. Dönem (1854-1881) 531
b) II. Dönem (1881-1908) 535
c) III. Dönem (1908-1914) 539
d) IV. Dönem (1914-1918) 542
e) Sorunun Çözümü Aşamaları 544
f) 1928 Sözleşmesi 547
6. Yeni Anlaşmayı T.C. Hükümeti Adına İmzalayan Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Bey (İzmir) in Açıklamaları 548
7. Sonraki Gelişmeler ve Sonuç 552

	Sayfa
XI. BÖLÜM – Devlet Gelir ve Harcamaları, Bütçeler	557
1. 1931 Malî Yılı Bütçe Kanunu	557
a) Gerekçe	557
b) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü	558
c) Kanun Metni ve Eki (A) ve (B) Cetvelleri	559
d) Sonraki Gelişmeler	566
e) 1932 Haziran Ayına Mahsus Muvakkat Sarfiyat Kanunu Metni	567
2. 1932 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu	567
a) Bütçe Tasarısının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü	569
b) 1932 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu ve Eki (A) ve (B) Cetvelleri	569
3. 1933 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu	579
a) Tasarının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü	580
b) 1933 Malî Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu ve Eki (A) ve /B) Cetvelleri	582
4. 1934 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu	588
a) Bütçe Tasarısının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü	589
b) 1934 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu ve Eki (A) ve (B) Cetvelleri	592
XII. BÖLÜM – Demiryol Politikası ve Millileştirme	602
Giriş	602
1. Millî Mücadele Döneminde Demiryolları	605
2. Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Durum	606
3. IV. Dönem İçinde Demiryol Konusunda Yapılanlar	608
a) Afyon Karahisar-Antalya Demiryolunun İnşasına Dair Kanun	608
b) Elâziz Şube Hattının Yapımı	609
c) Sivas-Erzurum Hattı İle Malatya Bağlantı Hattının Yapımı	610
d) Filyos-Ereğli Hattı İle Ereğli Limanının Yapımı	610
e) Fevzipaşa-Diyarbakır Hattı Yapımının Tamamlanması İçin Ödenek Ayrılması ve Sinop-Erzurum Hattı İçin İç Borçlanmaya Gidilmesi	611
f) Satın Alınan ve Devletleştirilen Demiryolları	613
aa) Mudanya-Bursa Demiryolunun Satın Alınması	613
bb) Samsun Sahil Demiryollarının Devlete Maledilmesi	613
cc) İzmir-Kasaba ve Uzantı Demiryolunun Satın Alınması	614
4. Cenup Demiryollarının İşletilmesi Konusu	618
a) Tarihsel Gelişim	618
b) Anlaşma Hükümleri	618

Sayfa

5. Diğer Millileştirme Faaliyetleri 620
   a) İstanbul Su Şirketi İmtiyazı İle Tesislerinin Satın Alınması 620
   b) İzmir Rıhtım Şirketinin İmtiyazı İle Tesislerinin Satın Alınması 622
   c) İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepoları T.A.Ş.'nin Malları İle İmtiyaz Haklarının Satın Alınması 623

XIII. BÖLÜM – Mutlu Bir Rastlantı, Cumhuriyetin 10. Yıldönümünün Kutlanması ve Af Kanunu 624

1. Cumhuriyetin 10. Yıldönümünün Kutlanması Hakkındaki Öneri ve Kutlama Kanunu 634
2. Kutlama Harcamaları İçin Kabul Edilen Kanunlar ve 10. Yıl Kutlamaları
3. Kutlama Vesilesiyle Çıkarılan Af Kanunu 635

XIV. BÖLÜM – Meclisin Denetim Faaliyetleri 665

1. İstizah (Gensoru) 665
2. Sualler (Soru Önergeleri) 665
   a) Bir Musevi Vatandaş Tarafından Manisa'da Hastane İnşası İçin Vasiyet Edilen Bir Milyon Dolar Üzerine Şimdiye Kadar Ne Gibi Bir İşlem Yapıldığı? 665
   b) İş Kanununun Yüce Meclise Ne Zaman Sevk Edileceği? 673
   c) Kudüs'te Toplanacak İslâm Kongresinden Hükümetin Haberi Var mı? Varsa Ona Karşı Nasıl Bir Hareket Hattı Kabul Olunuyor? 680
   d) İskenderun ve Antakya'da Oturan Öz Türklere Karşı Fransa Hükümetince Ankara Anlaşması Hükümlerine Uyulup Uyulmadığı? 682
   e) Muhtelit Hakem Mahkemesince Verilen Karar Üzerine Mülga Donanma Cemiyetinin Zarara Uğratılan 80 000 İngiliz Lirası Alacağı Hakkında Açıklama Yapılması 685
   f) Darülfünun Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Tarafından Fakülte Öğretim Üyelerine Verilen Çay Ziyafetinde Dekan İle Bir Asistan Arasındaki Olaylar 690
   g) İstanbul Adliye Sarayının 3 Aralık 1933'de Tamamen Yanması Olayı 691
   h) İnkılâp Kürsüsünde Verilen Derslerden Halkın Yararlanması İçin Ne Düşünüldüğü? 702
   i) Diğer Soru Önergeleri 706
3. Takrir (Önerge) ler 708

	Sayfa
4. Teklif (Öneri) ler	715
5. Konuşmalar	722
6. Hükümete Güven Oylamaları	722
Seçimin Yenilenmesi Kararı ve IV. Dönem Çalışmalarının Sona Ermesi	731
EKLER	735
TBMM IV. Dönem Çalışmaları	737
EK-I TBMM Başkanlık Divanları	737
EK-II İcra Vekilleri Heyetleri (Bakanlar Kurulu)	738
EK-III Genel Kurul Toplantıları	740
EK-IV Yasama Faaliyetleri	740
A) Kanunlar	742
a) Kanun Tasarıları (Lâyihalar)	742
b) Milletvekili Önerileri (Teklifler)	747
c) Komisyon Raporları (Mazbatalar)	747
B) Yorumlar (Tefsirler)	803
C) Kararlar	805
EK-V IV. Dönemde Kabul Edilen Kanun, Yorum ve Kararlar	
a) Kanunlar	
b) Yorumlar	821
c) Kararlar	822
d) Kanun, Karar ve Yorumların Konularına Göre Ayrımı	821
EK-VI Kitapta Geçen Osmanlıca Sözcüklerin Bugünkü Karşılıkları Hakkında Açıklama	825
DİZİN	

I. BÖLÜM
IV. DÖNEM SEÇİMLERİ

IV. DÖNEM SEÇİMLERİ

1. Seçim Öncesi :

a) Gazi Mustafa Kemal Paşa, C.H.P. Genel Başkanı olarak Meclis Grup Başkanlığına gönderdiği aşağıdaki yazı ile yurdun her tarafında yaptığı incelemeler sonucu elde ettiği izlenimle, Milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesini uygun gördüğünü bildirmiştir.

3 Mart 1931

C.H.F. Grup Reisliğine

Son aylarda C.H. Fırkasının memleketteki, Büyük Millet Meclisindeki ve Hükümetteki idarî ve siyasî faaliyeti aleyhinde bir hava yaratılmaya çalışıldığı malûmdur.

Asırlarca mühmel bırakılmış olan bir memlekette ve bir millet hayatında birçok eksikler ve ihtiyaçlar olması tabiidir; bundan başka milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimselerin bulunacağı da şüphesizdir. Yüksek esasları görmeyerek veya görmek istemeyerek milletin bütün düşünceleri ve duyguları teşviş ve teğlike çalışılmıştır. Bunun için yer yer kullanılmış olan vasıtalar ve vesileler dikkate ve intibaha şayandır.

Buna rağmen millet kütlesinin doğru görüşü ve eyi hissi bozulmamıştır.

Üç ayı geçen bir zamandaberi hemen bütün memlekette yaptığım tetkiklerde bu hakikati yerinde ve yakından gördüm; bununla beraber hakikata göz yumanlar ve hakikati olduğundan başka göstermeye çalışanlar da olmuştur.

Fırkamın millet ve memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisile beraber bulunduğuna tam kanaati vardır. Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için, bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikını muvafık gördüğü tedbirlerde, milletin iştirak ve mutabakatı derecesini anlamak için, umumî reisi bulunduğum C.H. Fırkasına mensup mebusların intihaplarını yenilemelerini muvafık mütalea ediyorum.

Her türlü teşebbüslerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin hakkımızdaki itimadı tekrar tecelli edince millî mefkûremize yürümekte dayandığımız temelin ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı kanaatindeyim.

C.H.F. Umumî Reisi
Gazi Mustafa Kemal

b) 4 Mart 1931 günü TBMM, C.H.P Grubu Genel Kurulunda okunan bu yazıda belirtilen düşünceler ve öneri uygun görülerek seçimlerin yenilenmesi gereği oybirliği ile kabul edilmiş, konuya dair Saffet Bey (Erzincan) ve arkadaşlarının, 5 Mart 1931'de Meclis Başkanlığına sunduğu aşağıdaki önerge, aynı gün Genel Kurulda görüşülerek kabul ve seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir.

"Cumhuriyet Halk Fırkasının son aylarda memleketteki, Büyük Meclisteki ve Hükûmetteki idarî ve siyasî faaliyeti aleyhine bir hava yaratılmağa çalışıldığı malûmdur.

Asırlarca mühmel bırakılmış bir memlekette ve bir millet hayatında filhakika birçok eksiklikler ve ihtiyaçlar olması ve milleti kurtarıcı bu esaslı siyasetin tatbikatından memnun olmıyacak kimseler bulunması tabiîdir; Ancak C.H.F. Millet ve memleket için en hayırlı programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisi ile beraber bulunduğuna kanidir; ve milletin kendisine olan itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir.

Cumhuriyet Halk Fırkası grubu yegâne ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin Buyük Meclise seçeceği mebuslarını yeniden intihap etmesini, önümüzdeki yıllarda tatbikını muvafık gördüğü tedbirlere iştirak ve mutabakatı derecesini anlamak için daha faydalı telakki etmiştir.

[illegible] Teşkilâtı Esasiye Kanununun 25 inci maddesine tevfikan Bü[illegible] tecdidi intihaba karar vermesini ve bu kararın derhal ilân edilmesi[illegible]

c) T. BM.M. III. Dönem çalışmalarının son toplantısını 26 Mart 1931'de yapmış ve 24 Nisan 1931'de yapılacak seçimler için yurdun her tarafında seçim faaliyeti başlamıştır.

6 Nisan 1931'den itibaren Hakimiyeti Millîye Gazetesinde yayımlanan listelere gore C.H.F. adına seçime katılacak adayların sayısı (1196) olup, bu kişilerin sosyal durumları ve meslekleri yönünden ayrımı şöyledir :

Adliyeci	56
Avukat	77
Âyan reisi (mülga Meclisi Âyan)	1
Bankacı	18
Baytar	11
Belediyeci	39
Borsacı	7
C.H.F. idare heyeti reisi ve azaları	50
Çiftçi	33
Dil encümeni	1
Divanı muhasebat	8

Doktor	43
Eczacı	10
Fabrikatör ve atölye sahibi	10
Fen memuru	3
Fotoğrafçı	1
Gazeteci ve muharrir	23
Hilâliahmer	2
Hukuk müşaviri	6
İktisatçı	9
İstasyon müdürü	1
İşçi	5
Kaymakam	26
Kimyager	1
Kitapçı	1
Komisyoncu	1
Konsolos	3
Lokantacı	1
Maarifçi	20
Madenci	2
Matbaacı	2
Memur	89
Mektep müdürü	17
Mimar	2
Muallim	59
Muhasip	13
Muhtelif	116
Musahhih	2
Müderris	14
Müfettiş (muhtelif)	27
Mühendis	16
Mürettip	2
Müsteşar	2
Müteahhit	3
Mütekait memur	4
Mütekait zabit	70
Mütercim	7
Nazır (esbak)	1
Noter	8
Paşa	6
Polis	4
Postacı	4
Sabık kaymakam	6

Sabık konsolos	2
Sabık mutasarrıf	1
Sabık müsteşar	1
Sabık ve esbak mebus	61
Sabık ve esbak vali	10
Şehir meclisi azası	3
Şirket komiseri	2
Şirket müdürü ve meclisi idare azası	7
Şûrayi devlet azası	7
Tayyare cemiyeti	2
Tayyareci	2
Ticaret odaları	10
Tüccar	38
Türk ocakları	8
Vali	14
Vilâyet meclisi azaları	32
Zabit	7
Ziraatçi	27

d) Tesbit edilen erkek nüfusu sayısına göre bu dönemde geçen dönemden bir fazlası ile, 317 milletvekili seçilecek olup illerin tespit edilen erkek nüfusu tutarı ile mevcut ve bu defa çıkacak milletvekili sayısı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

	Erkek Nüfus Miktarı	Mevcut Milletvekili Sayısı	Bu defa Çıkacak Milletvekili Sayısı
Adana	85 938	4	4
Afyon	111 380	6	6
Aksaray	70 866	3	4
Amasya	52 943	3	3
Ankara	184 109	8	9
Antalya	104 922	5	5
Artvin	45 687	2	2
Aydın	96 428	5	5
Balıkesir	195 123	10	10
Bayazıt	57 298	3	3
Bilecik	52 297	3	3
Bolu	110 561	5	6
Burdur	36 844	2	2
Bursa	188 410	9	9
Cebelibereket	59 823	3	3
Çanakkale	89 670	4	4

	Erkek Nüfus Miktarı	Mevcut Milletvekili Sayısı	Bu defa Çıkacak Milletvekili Sayısı
Çankırı	72 361	4	4
Çorum	112 138	5	6
Denizli	113 265	6	6
Diyarbekir	75 930	4	4
Edirne	71 567	4	4
Elâziz	91 941	5	5
Erzincan	62 317	3	3
Erzurum	134 322	7	7
Eskişehir	70 486	4	4
Gaziantep	88 636	4	4
Giresun	100 672	5	5
Gümüşhane	62 452	4	3
Hakkâri	10 817	1	1
İçel	41 875	2	2
İsparta	71 464	4	4
İstanbul	312 160	16	16
İzmir	221 518	11	11
Kars	706 797	5	5
Kastamonu	137 087	6	7
Kayseri	107 103	5	5
Kırklareli	52 792	3	3
Kırşehir	56 411	3	3
Kocaeli	136 728	7	7
Konya	222 160	11	11
Kütahya	139 414	7	7
Malatya	124 312	6	6
Manisa	174 228	9	9
Maraş	82 351	4	4
Mardin	64 599	5	3
Mersin	50 310	2	3
Muğla	72 935	4	4
Muş	68 383	3	3
Niğde	73 362	4	4
Ordu	93 433	5	5
Rize	115 849	6	6
Samsun	119 702	6	6
Siirt	46 651	2	2
Sinop	80 555	3	4
Sivas	141 232	7	7

	Erkek Nüfus Miktarı	Mevcut Milletvekili Sayısı	Bu defa Çıkacak Milletvekili Sayısı
Ş.Karahisar	58 985	3	3
Tekirdağ	72 911	3	4
Tokat	102 937	5	5
Trabzon	140 719	8	7
Urfa	84 048	5	4
Van	36 360	2	2
Yozgat	101 955	5	5
Zonguldak	117 122	6	6
		316	317

Buna göre 63 seçim çevresinden 50'sinin çıkardığı milletvekili sayısında değişiklik olmıyarak bunlardan 253 milletvekili çıkacak, kalan 13 seçim çevresinin 8'inden (Aksaray, Ankara, Bolu, Çorum, Kastamonu, Mersin, Sinop, Tekirdağ) birer fazlasile 35 yerine 43; ve 5'inden de (Gazi Antep 2, Gümüşane 1, Mardin 2, Trabzon 1, Urfa 1) ceman 7 noksanile 28 yerine 21 mebus seçilecektir.

e) C.H.P. Başkanlık Divanı, 15 Nisan 1931 tarihli kararı ile bazı seçim çevrelerinde noksan aday göstererek bağımsız adaylardan da milletvekili seçilmesini öngörmesi itibariyle Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, ikinci seçmenlere hitaben yayınladığı aşağıdaki bildiri ile C.H.P.'nin (63) seçim çevresinde (287) aday gösterdiğini belirtmiş, (22) seçim çevresinde (30) milletvekilinin bağımsızlardan seçilmesini istemiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkasına mensup muhterem müntehibisani arkadaşlarıma

"Cümhuriyet Halk Fırkası namına bazı intihap dairelerinde noksan namzet göstereceğime dair 15.4.1931 tarihli Riyaset Divanı kararı malûmunuz olmuştur. Fırkamız namına namzetlerimizi reylerinize arzettiğim bugün ayni noktaya temas etmeği münasip gördüm :

Fırkamızın millete arzettiği esas noktalar dahilindeki mesai ve faaliyetin bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmiyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesini iltizam ediyoruz. Bunda bilhassa beklediğimiz fayda fırkamızın candan, vatanperverane gayretlerinin teşrihine, tevsiine fırsat bulmak ve ekseriye tahrif edilen hakikatlerin eyice anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Yaptığını bilen ve hizmet yolunda tedbirlerine inanan mefkûreciler olarak kendimizi tenkide muhatap kılmağı lüzumlu görüyoruz. Bu sebepledir ki sizden, fırkama mensup arkadaşlarımdan bizim programımıza taraftar olmıyan namzetlere rey vermeniz gibi ağır bir fedakârlık istedim. Bu fedakârlığın memleket idaresi için fırkamızdan mebus seçmek vazifeniz kadar mühim bir maksada matuf

olduğuna emin olunuz. Başka programdan seçeceğimiz mebuslar için fırkanın müntehibi sanilerine dikkat noktası olarak gösterdiğim evsaf yalnız lâyik, cumhuriyetçi, milliyetçi ve samimî olmaktır. Açık bıraktığım yerler için hiç bir şahsiyet lehinde veya aleyhinde herhangi bir telkinim yoktur ve olmıyacaktır. Açık yerlere namzetlerini koyacaklar hakkında vicdanî kanaatinize göre rey vermek hassatan rica ettiğim hususdur."

C.H.F. Umumî Reisi
Gazi M. Kemal

Görülmektedir ki Gazi Mustafa Kemal Paşa, bir yıl önceki "Serbest Cumhuriyet Fırkası" denemesi başarılı olmamasına rağmen tek partili politik yaşamın kapısını aralayarak halkın kendi tercihini kısmen de olsa kullanmasına imkân tanımakta ve bu davranış, IV. Dönem seçimlerinin özelliğini oluşturmaktadır. Bu seçimlerde demokrasi adına başka bir davranış da CHP'nin ilân ettiği aday listesinde, çeşitli seçim çevrelerinden (13) Köylü-Çiftçi, (7) Sanatkâr İşçi ve (2) Maden İşçisinin aday gösterilmesidir.

f) CHP Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 20 Nisan 1931'de Türk milletine hitaben yayınladığı bir bildiri ile de memleketin içinde bulunduğu durum ve CHP'nin ilkelerini açıklamış ve partiden aday gösterilen (287) milletvekili adaylarını ilân etmiştir.

Bildiri şöyledir :

Aziz vatandaşlarım,

Senelerdenberi şahsıma ve reisi bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkasına itimat ederek tevdi eylediğiniz Devlet ve millet işlerini, hakikî icaplara uyarak ifaya çalışmaktayız. Yapılmış işler yüksek nazarlarınızın önündedir. Onları takdir ve tenkit etmek sizin hakkınızdır. Ancak biz memleket ve millet işlerini içinde yaşanılan umumî şartlar ve hâdiselere göre en isabetli yaptığımıza vicdanen kani bulunuyoruz. Bu kanaatledir ki bu defaki intihapta dahi başlamış bulunduğumuz inkılâp ve itilâ mesaimize devam edebilmek için itimadınızı talep etmek üzere yüksek huzurunuza çıkıyoruz.

Şimdiye kadar olduğu gibi bugün dahi huzurunuzda vuku bulacak beyanatımız açık ve katî olacaktır. Çünkü onlar yarın size hesabı verilmek muhakkak olan, yapılacak müsbet işlerin ifadesidir.

Aziz vatandaşlarım,

Esasen hep beraber üzerinde yürüdüğümüz yol malûmdur. Mesai ve faaliyet tarzımızın esasları fırkamızın programında ve bilhassa dört sene evvel büyük kongremizin tasvibine iktiran eden umumî riyasetin program beyannamesinde vazıhtır. Son senelerdeki icraatımızla bu umumî riyaset beyannamesi muhteviya-

ı karşılaştırılırsa dort sene evvel millete yapabileceklerimizi arzettiğimiz meseleler uzerinde ne kadar ciddî çalışıldığı ve azamî derecede muvaffak olunduğu kolaylıkla gorulur.

Bizim bugun yeniden millete hatırlatmayı faydalı gördüğümuz esas noktalar şunlardır :

1. Cumhuriyet Halk Fırkasının cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik, ve inkılâpçı vasıfları onun değişmeyen bariz mahiyetidir (1)

Bu mahiyeti şu noktalar izah eder :

a) Millî mefkûreye sadık kalmak,

b) Milletin irade ve hakimiyetini, Devletin vatandaşa ve vatandaşın Devlete, karşılıklı vazifelerinin hakkile ifasını tanzim yolunda kullanmak,

c) Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yuksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerle bilhassa iktisadî sahada Devleti filen alâkadar ve faal kılmak.

2. Turkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümu itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.

a) Çiftçiler,
b) Kuçuk sanat erbabı ve esnaf,
c) Amele ve işçi,
d) Serbest meslek erbabı,
e) Sanayi erbabı,
f) Tuccar,
g) Memurlar.

Turk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması diğerinin ve umumî camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimaî intizam ve tesanut temin etmek ve birbirini nakzetmiyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet, marifet ve çalışma derecesile mutenasip olur.

3. Çiftçilerimizi kredi, istihsal kooperatifleri, iktisadî teşekkullere mazhar etmek ve bu teşekkulleri terakki ve tekemmül ettirmek gayedir.

4. Kuçuk sanatlar erbabını, esnafı müşkülât ve zaaftan kurtarmak ve onları daha kuvvetli, emniyetli bir vaziyete koymak için icap eden kredi müesseseleri yaratmak düşündüğümuz esaslı noktalardan biridir.

---

(1) Bu bildiride bahis konusu edilen Parti Programı ve ana ilkeler, Genel Sekreter Recep Bey' (Kutahya) ın 16 Ekim 1931'de Istanbul Darulfunun (Universitesi) konferans salonunda verdiği bir konferansta ayrıntıları ile kamuoyuna açıklanmıştır 5 Şubat 1937 gun ve 3115 sayılı Anayasa değişikliği ile Cumhuriyetin nitelikleri olarak Anayasaya giren ve 1961 Anayasasının kabulune kadar yururlukte kalan bu ilkelerin açıklanmasına ilişkin bu konferans, tarihsel onemi nedeni ile bildiri-aday listesinin sonuna eklenmiştir

5. Milliyetçi Türk amelesi ve işçileri mevcudiyetleri ve emeklerile Türk camiasının kıymetli uzuvlarıdır. Bu itibarla amele ve işçilerin hayat ve haklarını ve menfaatlerini göz önünde tutarız.

6. Serbest meslek erbabının millî Türk mevcudiyeti için çok lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri Fırkanın daima takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyetleri ve hizmetleri karşılığını görmeleri için faaliyetleri sahasını açık ve emin bulundurmak ehemmiyet verdiğimiz vazifelerdendir.

7. Memleketin inkişafında büyük ticaret, fabrika, büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin faaliyetleri mühimdir. Normal çalışan ve teknike istinat eden sermaye sahipleri teşvik ve himayeye lâyiktir.

8. Milletin yüksek menfaatini göz önünde tutarak bütün dikkat ve himmetlerile vazifelerine hasrıhayat eden memurlar her türlü huzur ve refaha lâyiktırlar.

9. Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve millî mefkûreyi, millî varlığı ve inkılâbı kollıyan ve koruyan cümhuriyet ordusunun ve onun fedakâr ve kıymetli mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına sureti malısusada itina ederiz.

Muhterem vatandaşlarım,

Cümhuriyet Halk Fırkasının müstakar umumî siyasetini şu kısa cümle açıkça ifadeye kâfidir zannederim :

Yurtta sulh, cihanda sulh için çalışıyoruz.

Bundan sonra arzetmek isterim ki, millî vaziyetimizi refaha ve inkişafa doğru hareketli bir gidiş haline koymak hususundaki düşüncelerimize kuvvetle bağlıyız. Bu yolda yürürken ehemmiyet vermeğe lüzum gördüğümüz bazı esas noktaları da arzedeyim :

1. Bütün inkılâp neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve millî nizam ve inzibatı, dahilî ve adlî teşkilat ve kanunlarile koruyan ve hiç bir hâdise veya tesir önünde sarsılmıyan bir hükûmet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.

2. Vergi kanunlarımızı ilmî ve tatbikî bir itina ile ve milletin tediye kabiliyetini istihfaf etmiyen bir zihniyetle tekemmül ettirmek hususundaki mesaiye devam olunacaktır.

3. Maarifi, bugünküne nisbetle fazla çocuk okutacak basit bir program altında ileriye yürütmeği mühim görüyoruz. Fikrî olduğu gibi bedenî inkişafa da çok ehemmiyet veririz. Bilhassa millî seciyeyi derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak heyecanla takip ettiğimiz büyük emellerimizdendir.

4. Sıhhat ve içtimaî muavenet mesaimizi umumî ihtiyaçla mütenasip bir surette tevsi çarelerine tevessül olunacaktır. Türk camiası cidden himaye ve yardıma muhtaç olanlar dikkat gözümüzün önündedir.

5. Nafıa işlerimiz her şubesinde amelî ve verimli bir tatbik programına tevfikan takip olunacaktır. Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına ısrarla devam edeceğiz. İlk inşa programlarının cidden müstacel olan tatbiki yolunda çekilen sıkıntıların tamamen yerinde olduğu kanaatındayız. Şimdiki inşaat devam etmekle beraber Sıvas-Erzurum, Zonguldak-Havza hatlarının ve daha sonra Ergani-Diyarbekir hattının yapılmasına başlanacaktır. Ereğli, Mersin ve Samsun limanlarının da inşaları gireceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacak işlerimizdendir.

Vilâyet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağlıyan eyi ve fennî şose şebekesine kavuşmak için mümkün olan tedbirler alınacaktır.

İktisadî maksatlara vefa edecek bir büyük su işi idealimiz olmakla beraber bugün müsbet olarak söyliyebileceğimiz şudur : Küçük su işlerimizi mütevazı bir tarzda başarmak ilk hedeflerimizdendir.

6. İktısadî mülâhazalarımızda, her hangi vekâlet ve makamlara taallûk eden bütün devlet işlerinin millî iktisat noktai nazarından mutlaka kârlı olması kaidesini umumiyetle esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan ıslahına ehemmiyet veririz.

Üzerinde yaşadığımız vatanın servet membalarını işletmek ve bu suretle istikbalimizi açmak ve aydınlatmak için yapılabilecek olan her tedbire tevessül olunacaktır.

Memleket içindeki dokuyucu tezgâh ve küçük büyük fabrika sanatlarına inkişaf vermek emelimizdir.

Haricî ticaretimizin tanzimi başlıca işimizdir. Bu hususta ticaret erbabının faaliyetini semereli kılacağız Millî mahsulât ve mamulâtımızın revaçlarını teshil, şöhretlerini muhafaza ve ihraçlarını temin tedbirlerile yakından alâkadar olacağız. Sanayi kredisine ehemmiyet vermekteyiz.

Vatandaşlarım,

Noktai nazarlarımızı açık ve samimî olarak arzettim. Bunları milletimizin kuvvet ve hayatiyetine güvenerek şimdiye kadar olduğu gibi tatbik ve icraya muvaffak olabileceğimize emniyetim vardır. Yapmak iktidarında olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek millete karşı gündelik siyaset takip etmek şiarımız değildir.

Şimdi sevgili vatandaşlarım, sizden bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan fırkama, Cümhuriyet Halk Fırkasına itimadınızı isterim.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde, millet ve devlet işlerini beraber başarabileceğimi çok vicdanî mülâhazalara tâbi olarak takdir ettiğim mebus namzetleri arkadaşlarımın isimlerini reylerinize arzettim.

En isabetli, yüksek ve katî karar sizindir.

C.H.F. Umumî Reisi
Gazi M. Kemal

C.H.F. Fırkasının Seçim bölgesinde, bildiride işaret edildiği üzere, gösterdiği 287 adayın adları ve seçim bölgeleri aşağıda belirtilmiştir :

ADANA :

Nafıa vekili ve Adana mebusu Hilmi Bey

Adana mebusu Zamir Bey

Adananın Çarputçu köyünden çiftçi Resuloğlu Ömer Bey

Bir aday yeri açıktır.

AFYON KARAHİSAR :

Afyon Karahisar mebusu C.H.F. gurup reis vekili Ali Bey

Afyon Karahisar mebusu Haydar Bey

Afyon Karahisar mebusu İzzet Bey

Afyon Karahisar mebusu Ruşen Eşref Bey

Afyon Karahisar mebusu İzzet Ulvi Bey

Bir aday yeri açıktır.

AKSARAY :

Aksaray mebusu Besim Atalay Bey

Manisa mebusu Yaşar Bey

Sabık Karesi mebusu Süreyya Bey

Bir aday yeri açıktır.

AMASYA :

Amasya mebusu Esat Bey

Amasya mebusu İsmail Hakkı Bey

Amasya mebusu Nafiz Bey

ANKARA :

Ankara mebusu Ali Bey

Ankara mebusu Halit Ferit Bey

Ankara mebusu Rifat Bey

Ankara mebusu Şakir Bey

Kırşehir mebusu Yahya Galip Bey

İmalâtı harbiye fişek fabrikası ustabaşısı Eşref Bey

Keskinin Halitli köyünden Yakuboğullarından Ahmetoğlu Hasan Bey

Ankaranın Tatlar karyesinden Kasaboğullarından Abdullahoğlu Muslihittin Bey

Ankara mebusu Gazi Mustafa Paşa

ANTALYA :

Antalya mebusu Dr. Cemal Bey

Antalya mebusu Rasih Bey

Bursa Mebusu belediye reisi Dr. Nazifi Şerif Bey

Antalya C H F vilâyet heyeti azası Avukat Haydar Bey
Bir aday yeri açıktır

ARTVIN
Artvin mebusu Asım Bey
Artvin mebusu Memet Ali Bey

AYDIN
Aydın mebusu Dr Reşit Galip Bey
Aydın mebusu Tahsin Bey
Aydın mebusu Dr Mazhar Bey
C H F reisi Adnan Bey
Bir aday yeri açıktır

BALIKESIR
Balıkesir mebusu Ali Şuuri Bey
Balıkesir mebusu Ismail Hakkı Bey
Balıkesir mebusu ve B M M reisi Kâzım Paşa
Balıkesir mebusu Memet Cavit Bey
Giresun mebusu Hacım Muhittin Bey
Sabık Balıkesir mebusu Yorukoğullarından Ibrahim Bey
Bandırmalı Avukat Vasfi Bey
Edremitte Eczacı Muzaffer Bey
Etçioglu Perlev Bey
Bir aday yeri açıktır

BAYAZIT
Bayazıt mebusu Halit Bey
Bayazıt Mebusu Ihsan Bey
Sabık mebuslardan evlenme memuru Ubeydullah Bey

BILECIK
Bilecik mebusu Ibrahim Bey
Yozgat mebusu Salih Bey
Balıkesir mebusu Hayrettin Bey

BOLU
Bolu mebusu Cevat Abbas Bey
Bolu mebusu Dr Emin Cemal Bey
Bolu mebusu Falih Rıfkı Bey
Bolu mebusu Hasan Cemil Bey
Bolu mebusu Şukru Bey
Bir aday yeri açıktır

BURDUR :

İktisat vekili ve Burdur mebusu Mustafa Şeref Bey

Bir aday yeri açıktır.

BURSA :

Bursa mebusu Asaf Bey

Maarif vekili ve Bursa mebusu Esat Bey

Bursa mebusu Mustafa Fehmi Bey

Bursa mebusu ve B.M.M. reis vekili Refet Bey

Aydın mebusu Emin Fikri Bey

Bursa mebusu Bakteriyolog Refik Bey

Dr. Rasim Ferit Bey

Antalya belediye reisi Dr. Galip Bey

Bir aday yeri açıktır.

CEBELİBEREKET :

Cebelibereket mebusu Naci Paşa

Cebelibereket Mamure yol dairesi ikinci şube ustabaşısı Hasan Basri Bey

Ceyhan C.H.F. heyeti reisi İbrahim Bey

ÇANAKKALE :

Çanakkale mebusu Samih Rifat Bey

Çanakkale mebusu Şükrü Bey

Çanakkale mebusu Ziya Gevher Bey

Balıkesir mebusu Osman Niyazi Bey

ÇANKIRI :

Maliye vekili ve Çankırı mebusu Mustafa Abdülhalik Bey

Çankırı mebusu Rıfat Bey

Çankırı mebusu Talât Bey

Çankırı mebusu Ziya Bey

ÇORUM :

Çorum mebusu Dr. Mustafa Bey

Çorum mebusu İsmail Kemal Bey

Çorum mebusu İsmet Bey

Çorum mebusu Münir Bey

Sungurlu'nun Hacılar hanı Köyünden Kara Meteoğullarından çiftçi Hasanoğlu Bekir Bey

Evci Yeni köyünden Zülfikaroğullarından çiftçi Rızaoğlu Nabi Bey

DENİZLİ :

Denizli mebusu Dr. Kâzım Bey

Denizli mebusu Emin Arslan Bey

Denizli mebusu Haydar Rüştü Bey
Denizli mebusu Mazhar Müfit Bey
Denizli mebusu Necip Ali Bey
Denizli mebusu Yusuf Bey

DİYARBEKİR :

Diyarbekir mebusu Kâzım Paşa
Millî Müdafaa vekili ve Diyarbekir mebusu Zekâi Bey
Edirne mebusu Zeki Mesut Bey
Sabık Diyarbekir mebusu Zülfü Bey

EDİRNE :

Edirne mebusu Faik Bey
Edirne mebusu Hasan Hayri Bey
Edirne mebusu Şakir Bey
Sabık Edirne mebusu Şeref Bey

ELÂZİZ :

Elâziz mebusu Ahmet Saffet Bey
Elâziz mebusu Fazıl Ahmet Bey
Elâziz mebusu Hasan Tahsin Bey
Elâziz mebusu Hüseyin Bey
Sabık Tahran büyükelçisi Memduh Şevket Bey

ERZİNCAN :

Erzincan mebusu Abdülhak Bey
Erzincan mebusu Aziz Samih Bey
Erzincan mebusu Saffet Bey

ERZURUM :

Erzurum mebusu Asım Bey
Erzurum mebusu Aziz Bey
Erzurum mebusu Dr. Ahmet Fikret Bey
Erzurum mebusu Nafi Atuf Bey
Erzurum mebusu Nafiz Bey
Erzurum mebusu Necip Asım Bey
İstanbul mebusu Hakkı Şinasi Paşa

ESKİŞEHİR :

Eskişehir mebusu Emin Bey
Eskişehir'in Türkmen Tokat kariyesi C.H.F. ocak reisi çiftçi Cafer Bey
Eskişehir şimendifer fabrikası makine montörü Alioğlu Ahmet Bey
Darülfünun Tarih müderrisi Yusuf Ziya Bey

GAZI ANTEP :
Gazi Antep mebusu Ahmet Remzi Bey
Gazi Antep mebusu Kılıç Ali Bey
Gazi Antep mebusu Reşit Bey
Gazı Antep mebusu Şahin Bey
GIRESUN :
Gıresun mebusu Kâzım Bey
Gıresun mebusu Hakkı Tarık Bey
Giresun mebusu Şevket Bey
Izmır mebusu Munir Bey
Istanbul mebusu Ihsan Paşa

GUMUŞANE :
Gumuşane mebusu Hasan Fehmi Bey
Gumuşane mebusu Şevket Bey
Istanbul mebusu Edip Servet Bey
HAKKÂRI :
Hakârı mebusu Ibrahim Bey

IÇEL :
Içel mebusu Emın Bey
Içel mebusu Hakkı Bey

ISTANBUL :
Istanbul mebusu Abdülhak Hâmit Bey
Istanbul mebusu Akçuraoğlu Yusuf Bey
Istanbul mebusu Ahmet Rasim Bey
Istanbul mebusu Sıhhiye vekili Dr. Refik Bey
Istanbul mebusu Hamdi Bey
Samsun mebusu Ali Rana Bey
C.H.F. Vilâyet heyeti azasından Salâh Cimcoz Bey
Sabık muzeler muduru Halil Bey
Dokumacı muhendıs Hasan Vasfi Bey
Yedikule dabak fabrikası ustabaşı muavini Hamdi Bey
Seyrisefain fabrikasında tesviyeci Yaşar Bey
Bayazıt Okcularda kunduracı Hayrullah Bey
Dort aday yeri açıktır.

IZMIR :
Hariciye vekili ve Izmir mebusu Dr. Tevfik Ruştu Bey
İzmır mebusu Kâmil Bey
Izmır mebusu Mahmut Esat Bey

İzmir mebusu Mustafa Rahmı Bey

İzmir mebusu Osmanzade Hamdı Bey

İzmir mebusu Saracoğlu Şukru Bey

İzmir mebusu Vasıf Bey

İzmir mebusu Mahmut Celâl Bey

İzmir Kestane pazarında alâtı zıraıye ve makıne ımalâthanesı sahıbı demırcı Memet Sadettın Bey

Iki aday yeri açıktır

ISPARTA

Isparta mebusu Huseyın Husnu Bey

Isparta mebusu Ibrahım Bey

Isparta mebusu Mukerrem Bey

Bir aday yeri açıktır

KARS

Kars mebusu Baha Talı Bey

Kars mebusu Faık Bey

Zonguldak mebusu Nazıf Bey

Avukat Omer Kâmil Bey

Kahire sefiri Muhittin Paşa

KASTAMONU

Kastamonu mebusu Refik Bey

Kastamonu mebusu Alı Rıza Bey

Kastamonu mebusu Hasan Fehmı Bey

Kastamonu mebusu Velet Bey

Yozgat mebusu Tahsın Bey

Daday kazası Bağlısamancık koyunden çiftçi Halil Bey

Bir aday yeri açıktır

KAYSERI

Kayserı mebusu Ahmet Hılmı Bey

Kayserı mebusu Reşit Bey

Kayserı Baro reısı Sait Azmı Bey

Iki aday yeri açıktır

KIRKLARELI

Kırklarelı mebusu Dr Fuat Bey

Kırklarelı mebusu Mehmet Nahit Bey

Kırklarelı mebusu Şevket Bey

KIRŞEHIR

Kırşehır mebusu Hazım Bey

Kırşehır mebusu Lûtfi Mufit Bey

Kırşehır de çiftçi Ahmetoğlu Serdar Bey

KOCAELİ

Kocaeli mebusu Ibrahım Sureyya Bey

Kocaeli mebusu Kemalettın Bey

Kocaeli mebusu Ragıp Bey

Kocaeli mebusu Reşıt Saffet Bey

Kocaeli mebusu Salâhattın Bey

Ikı aday yerı açıktır

KONYA

Konya mebusu Ahmet Hamdı Bey

Konya mebusu Kâzım Husnu Bey

Konya mebusu Kemal Zaım Bey

Konya mebusu Mustafa Bey

Konya mebusu Naım Hazım Bey

Konya mebusu Tevfik Fıkret Bey

Konya mebusu Refik Bey

Aksaray mebusu Kâzım Bey

Sabık Turkocağı reısı Avukat Sırrı Bey

Hayıroğlu koyunden Nurullahzade çiftçi Mustafa Lûtfî Bey

Bır aday yerı açıktır

KUTAHYA

Kutahya mebusu Ibrahım Bey

Kutahya mebusu ve C H F kâtıbı umumısı Recep Bey

Bursa mebusu Muhlis Bey

C H F reısı Avukat Hakkı Bey

Ulu koyden Davutoğlu Omer Bey

Ikı aday yerı açıktır

MALATYA

Malatya mebusu Abdulmuttalıp Bey

Malatya mebusu Dr Hılmı Bey

Malatya mebusu Başvekıl Ismet Paşa

Malatya mebusu Mahmut Nedım Bey

Malatya mebusu Vasıf Bey

Haşım Beyzade çiftçi Talât Bey

MANİSA :
Manisa mebusu Kâni Bey
Manisa mebusu Mustafa Fevzi Bey
Manisa mebusu Osman Bey
Mardin mebusu Yakup Kadri Bey
Cebelibereket mebusu Sabri Bey
İzmir ticaret odası kâtibi umumisi Turgut Bey
Esbak Adliye vekili avukat Refik Şevket Bey
Manisa'nın Sarıhanlı kariyesinden Niflizade çiftçi Halil Bey
Bir aday yeri açıktır.

MARAŞ :
Maraş mebusu Abdülkadir Bey
Maraş mebusu Memet Bey
Maraş mebusu Mitat Bey
Mardin mebusu Nuri Bey

MARDİN :
Mardin mebusu Abdürrezzak Bey
Mardin mebusu Ali Rıza Bey
Mardin mebusu İrfan Ferit Bey

MERSİN :
Urfa mebusu Ferit Celâl Bey
C.H.F. merkez kaza reisi Süleyman Fikri Bey
Mersin vilâyet encümeni daimî azası Hamdi Bey

MUĞLA :
Dahiliye vekili ve Muğla mebusu Şükrü Kaya Bey
Muğla mebusu Yunus Nadi Bey
Muğla mebusu Nuri Bey
C.H.F. reisi Dr. Hüseyin Avni Bey

MUŞ :
Muş mebusu Muhittin Nami Bey
Kocaeli mebusu Kılıcoğlu Hakkı Bey
Sabık Türkocakları müfettişi Hasan Reşit Bey

NİĞDE :
Niğde mebusu Faik Bey
Niğde mebusu Halit Bey
Kimyager muallim Ahmet Vefik Bey
Bir aday yeri açıktır.

ORDU :

Ordu mebusu Hamdi Bey

Ordu mebusu Recai Bey

Ordu mebusu Şevket Bey

Ordu mebusu İsmail Bey

Uyanış gazetesi sahibi ve matbaacı Ahmet İhsan Bey

RİZE :

Rize mebusu Akif Bey

Rize mebusu Ali Bey

Rize mebusu Atıf Bey

Rize mebusu Esat Bey

Rize mebusu Fuat Bey

Rize mebusu Hasan Cavit Bey

SAMSUN :

Samsun mebusu Dr. Asım Bey

Samsun mebusu Etem Bey

Çarşambalı Hacı Yunuszade çiftçi Memet Bey

C.H.F. Vilâyet reisi Emin Bey

İki aday yeri açıktır.

SİİRT :

Siirt mebusu Halil Hulki Bey

Siirt mebusu Mahmut Bey

SİNOP :

Sinop mebusu Recep Zühtü Bey

Adliye vekili ve Sinop mebusu Yusuf Kemal Bey

Sıvas mebusu İbrahim Alâettin Bey

Bir aday yeri açıktır.

SIVAS :

Sıvas mebusu Necmettin Sadık Bey

Sıvas mebusu Rahmi Bey

Sıvas mebusu Rasim Bey

Sıvas mebusu Remzi Bey

Sıvas mebusu Şemsettin Bey

Sıvas mebusu Ziyaettin Bey

Hafik kazasının Öğnevit kariyesinden Zor Abbasoğullarından çiftçi Memetoğlu İsmail Bey

ŞEBIN KARAHISAR
Şebın Karahısar mebusu Ismaıl Bey
Ankara hukuk mektebı profesorlerınden Sadrı Maksudı Bey
Muhtelıt mahkeme Turk ajanı Vasfı Raşıt Bey
TEKIRDAG
Tekırdağ mebusu Celâl Nurı Bey
Tekırdağ mebusu ve C H F grup reıs vekılı Cemıl Bey
Tekırdag mebusu Faık Bey
Bır aday yerı açıktır
TOKAT
Tokat mebusu Bekır Lútfı Bey
Tokat mebusu Mustafa Vasfı Bey
Tokat mebusu Sureyya Tevfık Bey
Konya mebusu Husnu Bey
Muhtelıt mahkeme Turk ajanı Nazım Bey
TRABZON
Trabzon mebusu ve B M M reıs vekılı Hasan Bey
Trabzon mebusu Nebızade Hamdı Bey
Trabzon mebusu Suleyman Sırrı Bey
Trabzon mebusu Danış Bey
Gumuşhane mebusu Halıl Nıhat Bey
Sofızade marangoz Hakkı Bey
Vakfıkebırlı avukat Raıf Bey
URFA
Urfa mebusu Alı Saıp Bey
Urfa mebusu Dr Refet Bey
Urfa mebusu Mahmut Bey
Urfa mebusu Refet Bey
VAN
Van mebusu Hakkı Bey
Van mebusu Munıp Bey
YOZGAT
Yozgat mebusu Avnı Bey
Yozgat mebusu Hamdı Bey
Yozgat mebusu Suleyman Sırrı Bey
Belediye ve umumî meclıs azasından Erzurumluoğlu Avnı Bey
Umumî meclıs azasından Boğazlıyanlı Ahmet Cevdet Bey
ZONGULDAK
Zonguldak mebusu Celâl Sahır Bey

Zonguldak mebusu Halil Bey

Zonguldak mebusu Ragıp Bey

Zonguldak mebusu Rifat Bey

Maden kömürü işleri şirketinden Taşhancı ocağından amele başçavuşu Bağlıklı Hasan Bey

Kozlu şirketinde amele başçavuşu Esat Bey

Yukarıdaki cetvelde görüldüğü üzere, (22) seçim bölgesinde aşağıda gösterilen (30) adaylık yer, bağımsız milletvekili olmak isteyenler için, açık bırakılmıştır:

1 – Adana	1 – Isparta
1– Afyon Karahisar	1 – Kastamonu
1 – Aksaray	2 – Kayseri
1 – Antalya	2 – Kocaeli
1 – Aydın	1 – Konya
1 – Balıkesir	2 – Kütahya
1 – Bolu	1 – Manisa
1 – Burdur	1 – Niğde
1 – Bursa	2 – Samsun
4 – İstanbul	1 – Sinop
2 – İzmir	1 – Tekirdağ
15	30

NOT : Bu (30) bağımsız adaylık için başvuranların sayısı (194) tür.

Bu boş bırakılan milletvekillikleri için, isimleri aşağıda yazılı, toplam 194 zat adaylıklarını koymuşlardı :

ADANA :		
Avukat Ahmet Sabih	Bey	(Cumhuriyet Halk Fırkasına mensup iken istifa ile Serbest Fırkaya intisap etmiş ve Yeni Adana gazetesinde Fırka aleyhine neşriyatta bulunmuştur.)
Abdülcebbar	"	Koza tüccarı (Serbestçi)
Hacıseyitzade Bekir Sıtkı	"	Çiftçi "
Rasihzade Halil	"	Tüccar "
Sinan	"	Akşehir kaymakamı
AFYON KARAHİSAR :		
Arabacızade Salih Talât	Bey	Tüccar
Etemzade Memet Necip	"	Avukat
Memet Rifat	"	"
Mollazade Cemal	"	Elektrik mühendisi (mebus)

AKSARAY :		
Altıbuçukzade Memet	Bey	
İsmail	"	Tüccar
Memet Rifat	"	"
Mustafa	"	Serbestçi iken Cümhuriyet Halk Fırkasına intisap etmiştir. (Avukat)
Mustafa Reşat	"	Bünyan Hukuk Hâkimi
Nisaritzade Rıza	"	Birçok zaman vilâyet mutemetliğinde bulunmuştur. (mebus)
ANTALYA :		
Alaiyeli Hacı Nurioğlu Arif Rüştü	Bey	Tütün inhisarı memurlarından
Hilmi	"	Kaş hâkimi
Kemahlı Ali Oğuz	"	(Serbestçi)
Kamahlızade Alioğlu Rıza	"	Çiftçi
AYDIN :		
Dr. Ekrem Vassaf	Bey	
Necmettin	"	Avukat
Şerif	"	Ticaret odası kâtibi
BALIKESİR :		
Ahmet Cevdet	Bey	Balıkesir'de mukim
Ahmet Edip	"	Balıkesirde mukim
Ali Hayri	"	Mütekait erkânı harbiye kaymakamı Üsküdarda mukim
Dr. Ahmet Hüseyin	"	
Emin Vedat	"	Avukat (Serbestçi)
Enver İsmet	"	Edremit elektrik müessesesi müdürü (mebus)
Eşref Sami	"	Balıkesir ikinci noteri
Gürcü Tevfik	"	Avukat (Serbestçi)
Hasan Ferit	"	Sabık Balıkesir darülmuallimin müdürü
Hasan Hadi	"	Mühendis
Hüseyin Hilmi (Hacımecitzade)	"	Bolu orman şirketi fen müdürü
Naci	"	Arzuhalci
Nazım	"	Muallim (Serbestçi)
Vedat Hilmi	"	"Ses" gazetesi başmuharriri
BOLU :		
Ali	Bey	Sabık Bolu maarif müdürü
Hafız Tayyar	"	Esbak mebus ve müftü
Memet Şevki	"	Adapazarı avukatlarından
Memet Vasfi	"	Esbak mebuslardan
Rifat	Bey	
Zihni	"	Sabık Sakızadası kumandanı

BURDUR :		
Ali Rıza	Bey	Keşan ceza hâkimi
Enver	"	Demir ticarethanesi sahibi
BURSA :		
Asaf	Bey	Avukat (Serbestçi)
Dr. Münür Halil	"	"
İhsan Celâl	"	Konserve fabrikası müdürü (Serbestçi)
Necip	"	Kocaeli ilk tedrisat müfettişi
Rüştü	"	Fabrikatör (mebus)
Sıddık	"	
İSTANBUL :		
Adil Süleyman	Bey	Seyrisefain Moda vapuru makinisti
Ahmet Azmi	"	Çanakkalede mukim
Ali Galip	"	Avukat
Ali Rıza	"	Doktor
Ali Seydi	"	Sabık vallilerden
Arif Feyzi	"	28 inci ilk mektep muallimi
Arif Oruç	"	
Asaf	"	Konsolitçi
Üzeyir Avni	"	
Bahri Reis	"	Tuz imalâthanesi sahibi
Besim Şerif	"	Avukat
Cemal Uğuz	"	(Serbestçi)
Cemal Nusrat	"	Tütün tüccarı
Cemil	Paşa	Esbak şehremini
Faik Âlî	Bey	Esbak vallilerden
Fethi	"	Mütekaidinden (Serbestçi)
Feridun Fikri	"	Avukat-sabık Dersim mebusu
Galip Kemali	"	Esbak Moskova sefiri (Serbestçi)
Gayretli Ali Galip	"	
Güneş Necmi	"	İmralı Adası sahibi
Halit Mitat	"	Muharrir ve iktisatçı
Halim	"	Çiftlik sahibi
Halit Cemal	"	"Hoşgör" gazetesi sahibi
Hasan	"	Eczacı deposu sahibi
Hasan Cemal	"	Ameleden
Hasan Tosun	"	Mütekait erkânı harp miralayı
Hidayet	"	(Serbestçi)
Hulûsi	"	"Sebat" mobilya fabrikası sahibi
Hüseyin Avni	"	Zürra
Hüseyin Cahit	"	Bayazıtta "Zevk pastanesi" sahibi

İsmail Şefik	Bey	Zurradan
Kâzım Karabekir	Paşa	
Kenan Omer	Bey	Avukat
Lutfi	"	Vefa mektebi muallimi
Memet	"	Mutekait binbaşi-muskirat inhisarında
Memet Hayri	"	Mutekait jandarma binbaşisi
Memet Hulûsi	"	Tuccardan
Memet Salih	"	Ayakkabicilar cemiyeti reisi
Muharrem	"	Dalgiç ve sungercilik mutehassisi
Naşit	"	Telgraf memurluğundan mutekait
Osman	"	Madenî eşya mutehassisi
Raşit	"	Avukat
Refet	Paşa	
Refik Ismail	Bey	Sabik mebuslardan
Ruştu	"	Tufekçi
M Remzi	"	Avukat
Sadullah Izzet	"	Suvari yuzbaşiliğindan mutekait
Sait	"	Terlikçi
Sami	"	Muhasip
Sudi	"	Lâzistan sabik mebusu
Suleyman	"	Kunduracilar cemiyeti sabik reisi
Vahit	"	Hayvan borsa komiseri
Ziya Molla		
Zuhtu	"	Tufekçilikten mutekait
IZMIR		
Abdullah Abidin	Bey	"Yeni Asir" gazetesi muharriri
Ahmet Hakki	"	Diş tabibi (Serbestçi)
Alemdarzade Lûtfi	"	
Dr Mustafa Ali	"	
Dr Suat	"	(Serbestçi)
Emin Aslan	"	
Halit Tevfik	"	Avukat (Serbestçi)
Hamdi	"	Ihtiyat zabiti
Hasan Reşat	"	Avukat
Hidayet Keşfi	"	
Hulûsi	"	Ihtiyat zabiti
Husnu	"	Kitapçi (mebus)
Ismail Hakki	"	Mutekait asker
Memet	Efendi	Menemen'de zurradan
Nazmi	Bey	"Halit Bey mektebi" muallimlerinden
Nurullah	"	

Ömer Fuat	Bey	Avukat
Raif Nezih	"	"Tilki" gazetesi sahibi
Refik Şevket	"	Diş tabibi
Yusuf Ziya	"	Sürmelizade müskirat fabrikatoru
Zihni	"	Esbak Bolu belediye reisi

ISPARTA :

Ankaralı Talât	Bey	Serbest fırka erkânından
Hüseyin Avni	"	Ankara avukatlarından
Muhtar	"	Eski Siverek kadısı
Mustafa	"	İmar muhasebe müdürü
Osman Nuri	"	Çorlu mahkeme reisi

KASTAMONU :

Dr. Suat	Bey	Sabık Kastamonu mebusu (mebus)
İzzet	"	Avukat

KAYSERİ :

Ahmet Tevfik	Bey	Avukat (mebus)
Coşkun Osman	"	(Mebus)
Hasan Hadi	"	Mühendis
İmamzade Ömer Mümtaz	"	(Serbestçi)
Karabeyoğullarından Şaban	"	Eski muallim rasat memuru
Mustafa Sabri	"	İstanbul liman ve elektrik şirketi müfettişi
Osman	"	İncesuda muallim
Ömeroğlu Hüseyin	"	Avukat ve çiftçi
Reşat	"	İlk mektep muallimi
Ziya	"	Bünyanda avukat

KOCAELİ :

Ali	Bey	İzmit mebusu (mebus)
Bahri Doğan	"	İstanbul Âli iktısat ve ticaret reisi
Dr. Celâl	"	Mütekait
Dr. İzzet Fikri	"	(Serbestçi)
Halil Hikmet	"	Gebze-İktısat muallimi
Hilmi Coşkun	"	Adapazarından muallim
İsmail Fuat	"	Fuat Paşazade
Moralızade Mustafa	"	
Murat	"	(Serbestçi)
Salih Zeki	"	Avukat (Serbestçi)
Seyit Ahmet	"	Adapazarında avukat
Suat	"	Esbak İzmit mutasarrıfı

KONYA :

Abdullah	Bey	Sirkecide halk ambarı müdürü
Cedet Tahir	"	Mecidiyezade
Haydar	"	Ziraat mütehassıslarından (mebus)
Hulki	"	Avukat
İhsan	"	Mütekait erkânı harp kaymakamı
Muhlis	"	Esbak Konya belediye reisi - Eskişehirde muallim
Rasih	"	Sultaniye kazasında
Ziyaettin	"	"Halk Sesi" gazetesi muharrirlerinden

KÜTAHYA :

Acemzade Mustafa	Bey	
Alâettin .	"	Uşak belediye reisi
Ali Rıza	"	Diş tabibi
Dr. Operatör Nedim	"	
Esfendiyaroğlu Arif B.	"	
Hacıalioğlu Raif		
Halil	"	Tavşanlı belediye reisi
Helvacızade Mustafa	"	
Hilmi Aziz	"	Esbak Kütahya belediye reisi-Eczacı
Mahmut Kâmil	"	Müteahhit - Eczacı
Mustafa Hikmet	"	Yüzbaşıoğlu-tütün fabrikasında ambar memuru
Mustafa Bacak	"	
Remzi	"	Uşakta avukat
Şakir	"	Hâkim
Tevfik	"	Bursa lisesi fizik muallimi (mebus)

MANİSA :

Avranosoğlu Haydar	Bey	
Dr. Ali İsmail	"	
Dr. Şükrü	"	Alaşehirli
Kemal Cevdet	"	Avukat
Mustafa Muharrem	"	İzmir esnaf ve ahali bankası meclisi idare reisi
Ömer Lûtfi	"	Alaşehirli - Çiftçi
Sıtkı Şükrü	"	Baytar

NİĞDE :

Galip	Bey	Niğde mebusu (mebus)
Mustafa Hilmi	"	Esbak mebuslardan-serbestçi-avukat
Suat	"	Şeyhülislâm Hayrullah Efendizade

SAMSUN :		
Bekir	Bey	Yüzbaşızade
Salih	"	Mütekait yüzbaşı
Yelkencizade Rifat	Efendi	
SİNOP :		
Mahmut Celâlettin	Bey	Avukat - sabık istinaf reisi
Reşat	"	İstanbul mıntıkası ziraat müdürü
TEKİRDAĞ :		
Cafer Tayyar	Paşa	
Dr. Behçet	Bey	
Rahmi	"	
Rüştü	"	Tekirdağ zahire borsası komiseri
Zati	"	Keşanlı

Bunlardan maada, boş bırakılmıyan Elâziz, Hakârî ve Yozgat illerinden, sırası ile, Memet Hüseyin (Abdülkâhaağazade Sait Efendioğlu), Ali (Beyitşebap tahsildarı) ve Mesut (İhtiyat hesap memuru) Beyler de bağımsız olarak adaylıklarını koymuşlardır.

g) C.H.P. Programındaki Ana İlkeleri Açıklayan Konferans (2)

Muhterem arkadaşlar;

Cümhuriyet Halk Fırkasının yeni nizamnamesi Fırka teşkilât ve mensuplarına mühim bir vazife yükletmiştir. Bu vazifeyi yapmak için Fırkanın prensiplerini her vesileden istifade ederek bütün vatandaşlara izah etmekle mükellefiz.

Ben bu vazifeyi yerine getirmek için Cümhuriyet Halk Fırkasının yeni programını izah etmek teşebbüsünde bulunuyorum : Yeni nizamnamemiz, Umumî idare heyetinin tespit edeceği mevzular dahilinde Fırka teşkilâtımızın yer yer konferanslar tertip etmelerini de emreder. Umumî idare heyeti diğer mühim işler arasında bu işin de tanzimi için çalışıyor. Benim bugünkü konferansım aynı zamanda Fırka arkadaşlarımın yapacakları bu vazifeler için de başlangıç olacaktır.

Yeni programımız bir taraftan millî mevcudiyetimize temel olan yüksek inkılâp mefhumlarını tesbit ediyor; diğer taraftan da Devletin kudretini ve milletin saadetini temin için bugün ve yarın takip olunacak esas yolları prensipler halinde ihtiva eyliyor. Bütün bunları kısa bir konferans mevzuu içinde arzu edilen genişlikle izah etmek mümkün değildir. Bu sebeple programımızın her noksanının kısım kısım ve madde madde tahlilini ve izahını ve ayrıca mukarrer olan broşürlere bırakıyorum. Ben bu gün daha ziyade programımızın ihtiva ettiği yüksek prensipleri mütalea ederek program hükümlerinin hakikî hayattaki ihtiyaçlara ve muassır fikir ve cereyanlara uyan ahengini tebarüz ettireceğim. Yeni programımızın anlaşılmamış veyahut yanlış anlaşılmış gibi görünen noktalarında sözlerimi biraz uzatmağı iltizam edeceğim.

---

(2) T.B.M.M. Devre IV. İçtima : Fevkalâde YILLIK - 1931, Sayfa 469-478

Programın methal kısmı :

Fakat bundan evvel Cumhuriyet Halk Fırkası programının bu gunku şekli bulması için takıp edilen yollar ve tekâmul safhaları uzerınde kısa bir duruş yapmak yerınde olur Esasen yeni programın beş on satır yazıdan ibaret olan methal kısmı yeni prensiplerimizi Fırkanın doğuşuna ve o gunden beri inkılâp yolunda atılan adımlara bağlıyor

Programımızın methal kısmı şu cumle ile başlıyor

(Cumhuriyet Halk Fırkasının programına temel olan ana fikirler, inkılâbımızın başlangıcından bu gune kadar ki fiiliyat ve tatbikatta aşikârdır)

Fılhakika memleketin son on iki senelik tarihi, siyasî cepheden Cumhuriyet Halk Fırkasının tarihidir Bu tarihte memleketin askerî istilâlardan ve ahdî kayıtlardan kurtuluşu, son devirlerinde en zararlı bir duşman halıne gelen Saltanat idaresinden kurtuluşu, cehalet ve taassubun hâkimiyetinden kurtuluşu ve nihayet butun bu enkaz uzerinde yeni ve kudretli bir devletin kuruluşu yazılıdır Cumhuriyet Halk Fırkası bu kısa tarihine rağmen Osmanlı Imparatorluğu devirleri de dahil olduğu halde Turkiye de vucut bulmuş olan butun siyasi fırkaların en uzun omurlusu ve en muşkul şerait içinde butun idealleri tahakkuk ettirmek noktasından da en mazhariyetlisidir

Bununla beraber Fırkamız harici, dahilî ahdî ve ananevî butun muşkullerle mucadele etmek ve onları yenmek yolunda butun dediklerini ve duşunduklerini yapmış olmakla mumtazdır

Cumhuriyet Halk Fırkasının bunyesi, Anadolu ve Rumeli Mudafaai Hukuk Cemiyetinin asalet ve kahramanlık mayası ile yoğurulmuştur O zamanki Mudafaai Hukuk cemiyetinin esasları ile bu gunku Halk Fırkasının prensipleri yan yana mutalea edilir ve geçen on iki sene içinde tatbikat ile memzuç olarak program ve prensiplerde yapılan tekâmul kademe kademe gozden geçirilirse bu gunku programımızın zamanın ve şeraitin icaplarına uygun mantikî bir teselsulden doğdugu anlaşılır Burada zaman zaman Fırkamıza tevcih edilmiş olan programsızlık isnatlarına cevap vermek istemiyorum Boyle bir teşebbus konferansının hacmini esas maksadı bozacak bir mikyasta buyuktur Yalnız bu mevzuda şunu soylemek isterim

Bu gun bana izah mevzuu olan Cumhuriyet Halk Fırkası programı her hangi bir gun oturulup yazılmış bir eser değildir O, Fırkanın butun omru boyunca yapılmış ana işlerin ve soylenmiş ana prensiplerin teşkil ettiği kaideler uzerine bina edilmiştir Dunyanın yeni hayat telâkkileriile memleketimizin hususiyetleri goz onunde tutularak halın ve istikbalin ihtiyaçları da derpiş olunmuş ve vatan işleri hakkında vatandaştan butun esas duşuncelerine cevap olacak prensipler programımıza konmuştur

Programın esasları :

Bır umumî ızahattan sonra programın esaslarına geçiyorum

Fırkanın ana vasıfları :

Cumhurıyet Halk Fırkasının ana vasıfları şunlardır

Cumhurıyetçilik, mıllıyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâıklık, ınkılâpçılık

Bu vasıflar programda kısa formuller halınde ıfade edılmıştır Maamafih programın dığer fasıllarında yazılı prensıplerın heyetı umumıyesınde bu ana vasıfların hâkım manası hıssolunur Ben her vasıf hakkında Fırkanın noktaı nazarlarını ızah ederken programın dığer taraflarında yazılı bulunan ve esas fıkrın tenvırıne yarayan dığer fıkırleri de alacağım Bundan başka sırası geldıkçe fıkırleri fıkırlerımıze uymıyanların duşuncelerını samımıyetle mutalea ederek ve prensıplerımızın butun tebaruz noktalarını bırbırıne bağlıyarak programımızı ana vasıflarla çerçevelenmış ve bır bakışta mutalea edılebılır bır lâvha halıne koymağa çalışacağım

Cumhuriyetçilik :

Cumhurıyet, geçırdığımız buyuk mucadele netıcesınde ıstıhsal olunan mıllî kazançların ve ınkılâp netıcelerının en ustunu, en kıymetlısıdır Bu ıtıbarla Fırka Mudafaaı hukuk teşkılâtından Halk Fırkası halıne ınkılâp ettığı sırada bu vasfı kendı ısmının başına koymuştur Turkıyede kanunlar en muhım mefhumlar uzerınde munakaşa yollarını az çok açık bıraktığı halde teşkılâtı esasıye kanunu Cumhurıyet şeklının Turkıye Buyuk Mıllet Meclısı tarafından dahı değıştırılmesı hakkını tanımamış ve hattâ bunun teklıf ve muzakeresı ımkânını ortadan kaldırmıştır

Fırkamız, cumhurıyetın, mıllî hâkımıyet mefhumunun en eyı ve en emın surette temsıl ve tatbık eder devlet şeklı olduğuna kanıdır

Bu munasebetle mılli hâkımıyet mefhumunun başlarında bır hukumdarın bulundugu bazı devletlerde de mevcut olduğu hakkındakı fıkırlere temas etmek faıdelı olur Kanunların ıntıhap ile vucude getırılen meclısler tarafından yapılması hukûmetın yalnız bu meclıslere karşı mesul bulunması Ve muhım devlet ışlerınde son sozun meclıste bulunması başta bır hukumdarın mevcut olmasına ragmen nazarî olarak mıllî hâkımıyetı ıfade edebılır Fakat mucerret hakıkat arayan bır gozle dunyaya bakıldığı zaman bu tarıfe uyan kaç devlet gormek kabıldır? Şekılleri ve tatbıkatı bu yolda gorulen sayılı devletlerde mıllet vekıllerının yaptıkları kanunların ve verdıkleri kararların sadece bır merasım ıcabı olarak hukumdar tarafından ımzalanması ve meclıslerın ıtımadına bağlı olmakla beraber hukûmetlerın mıllet tarafından ıntıhap edılmemış bır devlet reısı tarafından teşkılı mıllî hâkımıyet fıkrını esasından yaralıyan bır arıza teşkil eder Bundan başka bır mıllet ne kadar olgunlaşmış ve yetışmış olursa olsun hukumdarlık saraylarının zararlı nufuzunu devlet ışlerınden busbutun sokup çıkarmak kolay bır şey değıldır Bu ıtıbarla cumhurıyetın mıllî hâkımıyetı en eyı ve en emın surette tecellı ettırecek yegâne devlet şeklı olduğu hakkındakı Fırka prensıbımızın ısabetı meydandadır

Izahatımıza gore kemale ermış en yetişkın bır mılletın başında en eyı bır hukumdarın mevcut olması halınde bile mıllî hâkımıyetın tam tecellısıne ımkân olmamak lâzımgelır Bu vazıyetı kendı hayatımıza tatbık ile bır netıce çıkarmak ıçın 1908 den 1918 senesıne kadar devam eden meşrutî saltanatın tarıhıne bakmak kafıdır

Meşrutıyet devrının bırıncı hukumdarı meşhur 31 mart facıasının faılı ıdı O devrın ıkıncı hukumdarını zatî ıdareden mahrum, makamın nufuzunu bazı zevata kaptırmış zavallı şuursuz bır hasta olarak tanıyoruz Uçuncu hukumdar mıllet ve memleket aleyhınde duşmanlarla bırleşen ve nıhayet hıyanetının cezasından ancak o zamankı duşmanlarımızın hımayesı altında ecnebı memleketlere kaçmak suretıle kurtulan bır betbaht ıdı

Osmanlı Imparatorluğunun Turk mılletıne ağır zararlar ve yukler bırakarak yıkılmasını hazırlıyan derın ve mutenevvı sebeplerın başında saltanat ıdaresı şeklını gormek doğru olduğu gıbı en ağır şeraıt ıçınde yenı ve mustakıl Turk devletının doğmasına sebep olan âmıller arasında da mıllî hâkımıyet mefhumunun ve onun en mutekâmıl şeklı olan cumhurıyet ıdaresının tesırını kabul etmek en ısabetlı bır goruş olur

Beşerıyet artık hukumdarlık ıdaresı şeklını yalnız zararlı değıl, aynı zamanda mıllı şeref ıçın ağır gorecek bır seviyeye yukselmıştır Her yerde eskı hukumdarlıkların yerlerını bırbırı ardından cumhurıyete bıraktıklarına şahıt oluyoruz Tabıî şeraıt ıçınde doğan yenı devletlerın hepsı cumhurıyet şeklını alıyorlar Bu ıtıbarla da Osmanlı Imparatorluğunun mabadı değıl, yepyenı mıllî bır devlet olan Turkıye'nın kuvvetını artıracak ve şerefını yukseltecek tek ıdare şeklı cumhurıyettır

Butun dunya cumhurıyete gıdıyor Cumhurıyet bayraklarının butun dunyada zafer kazanacağı gunlerı uzak saymamak lâzımdır Cumhurıyet şeklı yalnız mılletlerın kendı ışlerını tanzım noktasından değıl, butun dunya mılletlerının anlaşmalarını kolaylaştırmak maksadı ıçın de en eyı ve en ıstıdatlı bır ıdare şeklıdır Butun bu sebeplerın tesırı altında Fırkamız Turkıyenın yalnız ınkışafı ve saadet sebebı olarak değıl, vatanın ıstıklâlı ve mevcudıyet şartı olarak dahı cumhurıyetı kok ve temel saymaktadır Ve bunun ıçın Fırka kendı ımanının mahsulu ve kendı emeğının meyvesı olan cumhurıyetı (her tehlıkeye karşı her vasıta ile mudafaa edeceğını) programında tasrıh etmıştır

Devletin esas teşkilâtı :

Izah edılen cumhurıyet esaslarında memleket efkârı umumıyesının aynı fıkırde bulunduğuna kanıız Fakat bızım ıstedığımız cumhurıyetin, esas sımasını çızmek ıçın programımızın devletın esas teşkılâtı hakkındakı kısmını da ılâve etmek ıcap eder Fırka programına gore (Turk mılletının ıdare şeklı vahdetı kuva esasına mustenıt olan bu gunku devlet şeklımızdır Bu şekılde Buyuk Mıllet meclısı, mıllet namına hâkımıyet hakkını kullanır Reısıcumhur ve Icra Vekılletı Heyetı onun ıçınden çıkar, hâkımıyet bırdır, kayıtsız şartsız mılletındır Devlet teşekkullerının en muvafıkı budur)

Bu bapta bır konferans zemını ıçın fazla sayılacak olan akademık tafsılâttan sarfı nazar edıyorum Yalnız programın bu metnını bıraz genışletmek mumkundur Bu metın, bızım ıçın çok esaslı bır nokta olan mıllî hâkımıyete bağlılık fıkrının sadık ve samımî bır ıfadesıdır Bu şekılde her kuvvetlı mıllî kaynağı bağlamak asaleti ve bunun yanında devletın ışlemesını kolaylaştıran bır amellılık vardır

Turkıye Cumhurıyetınde butun mevcudıyet mılletın kendısıdır Butun otorıteler ondan doğar, ondan kuvvet alır Bızım bu yoldakı prensıbımız kendısınde meclısten ayrı bır mevcudıyet mahıyetı ve ekserıya muşkul zamanlarda Mıllet Meclısı ıle çalışmak salâhıyetını goren bır ıcra kuvvetını kabul etmemektır Fırkamız cumhurıyetsız bır Turkıyenın yaşamasını mumkun gormedığı kadar memleketımız ıçın vahdetı kuvadan ayrılan cumhurıyet ıdaresını de payıdar ve muvaffak telâkkı etmıyor Dığer taraftan ılerı ve nazarî bır vahdetı kuva fıkrının ıcra kuvvetını muvaffakıyetten alıkoyacak Hattâ bazan felce uğratacak mahzurlarını karşılayan hukumlere ve ıcra kuvvetı ıle teşrı salâhıyetı arasındakı ış bolumu esaslarına da ehemmıyetle sadık bulunuyoruz Teşkılâtı esasıye kanununda bu hukumler vardır

Milliyetçilik :

Cumhurıyet Halk Fırkası Turkıyenın yaşaması, ılerlemesı ve bekası ıçın mıllıyet vasfında en buyuk kuvvetı gormektedır Fırka programımız mıllet ve mıllıyet tabırlerını bazan çekıp uzatan, bazan sıkıp darlaştıran, fakat her ıkı halde de memleket ıçın buyuk zararlar getıren olçusuz mahıyetten kurtarmıştır Program metnıne gore (Turk ıçtımaî heyetının secıyelerını ve başlı başına mustakıl huvıyetını mahfuz tutmak esastır) Fakat bu fıkırde bazan kaba bır gurur halını alan ve dunyanın ılerı gıdışı muvacehesınde kuskun bır ınfırada yol açan sıkı hotbınlığe Fırkamız telâkkılerınde yer yoktur Programımız (terakkı ve ınkışaf yolunda ve beynelmılel temas ve munasebetlerde butun muasır mılletlere muvazı ve onlarla bır ahenkte yurumeyı) hassaten kaydedıyor Fırkaca Turk mılletı buyuk beşerıyet aılesının bır uzvudur Ancak mılletımızın hususî secıyelerının ve mustakıl huvıyetının mahfuz kalması ıçın her nerden gelırse gelsın ve her ne mahıyette olursa olsun beynelmılelcılık cereyanlarına kapılmanın mıllî felâketler doğuracağına kanıız Her ferdımızın bundan dıkkatle kaçınmasını luzumlu goruruz Program ıktısat kısmında amele ve ışçılerımız ıçın mıllıyetçılık şartını zıkre sebep olan esas fıkır de budur Programın maarıfe aıt kısmında mıllî tarıh ıçın yazılan maddedekı şu fıkır de bu noktanın tenvırıne yarar (Mıllî tarıh bılgısı Turkun mıllî varlık ıçın zarar verecek her cereyan onunde yıkılmaz mukavemetını beslıyen mukaddes bır cevherdır)

Fırka esaslarına gore (Mıllet, dıl, kultur ve mefkûre bırlığı ıle bırbırıne bağlı vatandaşların teşkıl ettığı bır sıyasî ve ıçtımaî heyettır) Mıllet mefhumu mıllıyet fıkrının anası olduğuna gore Fırkamızın kabul ettığı mıllıyetçılığı ızah ıçın bu tarıften genış surette ıstıfade edeceğız

Fırka esaslarında millet, ancak vatandaşların teşkil ettiği siyasî ve içtimaî heyet olmasına ve programımızda vatan (Bu gunku siyasî sınırlarımız içindeki yurt) olarak tarif edilmesine gore Fırkamızın anladığı millîyetçiliğin siyasî mukadderatları bizden ayrı olan kutlelerle munasebeti yoktur Ayrı ayrı dinlere sahip olan ve vatanımızın hudutları haricinde yeryer ve mustakil devletler kurmuş veyahut başka devletlerin tebaası vaziyetinde bulunmuş olan Turkler hakkında sıcak bir sevgi ile meşbu alâkamızı muhafaza ederiz Ancak gittikçe inkişaf eden tarihî hakikatlere gore miktarları buyuk yekûnlar dolduran bu kutlelerle aramızdaki kan karabetini ve tarih karabetini bu gunku siyasi iştigalimizin dışında bir ilim mevzuu telâkki ederiz

Tekrar tarifimize donelim Program maddesinde millet, (Dil, kultur ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı) diye yazılıdır Dil birliğinin millîyet fikrindeki ehemmiyeti meydandadır Kultur birliğini, maziye beraber bağlı olmak, zengin ve muşterek bir hatırat mirasına sahip olmak, geçmiş zamanların acı ve tatlı hayatını beraber yaşamış, umitleri beraber beslemiş, buyuk eserleri beraber yapmış, buyuk muşkulleri beraber yenmiş olmak diye tavzih edebiliriz Bundan başka, doğru manada millet fikrini tamamlamak için, beraber yaşamak yolunda muşterek arzu ve muvafakatta samimî olmayı ve sahip olunan mirasın muhafazasına muşterek fedakârlıkla birlikte devam hususunda arzu ve irade iştirakini ilâve etmek icap eder

Bu izahatın faidesini artırmak için sozlerimizi nazarilikten çıkarmak ve tariflerimizi bu gunku Turk milletini teşkil eden vatandaşlar kutlesine tatbik etmek lazımdır

Bu gunku Turk milleti siyasi ve içtimaî camiası içinde kendilerine kurtluk, çerkeslik ve hattâ lazlık ve pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşlarımızı kendimizden sayarız Mazinin karanlık istibdat devirlerinden kalma bir miras olan ve uzun tarihî tegallubatın mahsulu bulunan bu yanlış telâkkileri hulûsla ve samimiyetle duzeltmek vazifedir Bu gunku ilmî hakikatler beş on bin, birkaç yuz bin ve hattâ meselâ bir milyonluk kutlelerde mustakil bir millîyet tasavvur etmeğe imkân birakamaz Bizim bu milletdaşlarımızın hakkında duyduğumuz bağlılığın munkariz Osmanlı Hukûmetinin guttuğu (ummet siyaseti) ile hiç bir alâkası yoktur Biz bu mevzuu saf bir millîyet fikrile alıyoruz

Hıristiyan ve Musevî vatandaşlar için de aynı açıklıkla fikirlerimizi soylemek lazımdır Fırkamız bu vatandaşları da biraz evvel izah ettiğimiz dil ve emel birliğinde iştirak kaydı altında tamamen Turk olarak kabul eder Bu telâkkilerimizde de istibdat devirlerindeki reaya zihniyetinden eser olmadığını soylemek bile zaittir Bundan başka bu samimi sozlerimizde imparatorluğun son senelerde meşrutiyet goruntuleri arasındaki suni ve calî vatandaşlık tezahuratına benzemiyen ve prensiplerimize uyan hakiki bir mana gormek lâzımdır

Milliyet ruhu fırka programının her faslında yer almıştır Sermayede, talım ve terbıyede, amelelik ve ışçılıkte millî duşunceden esas olarak bahsolunuyor Bilhassa maarıf esaslarında bırbırlerını takıp eden maddelerde bu fıkır tekrar olunuyor Programa gore (Cumhurıyetçi, milliyetçi ve lâyık vatandaş yetıştırmek tahsılın her derecesi ıçın mecburî ıhtımam noktasıdır) Son mebus ıntihabatında mustakil mebusların evsafı hakkında Fırka rıyaset dıvanının neşrettığı beyannamede de bu şartın muhım bır yerı vardı

Bazı yenı mefkûrecılerın unutur gorundukleri milliyetçilik vasfı mevcudıyetımıze temel olan mefhumların başındadır

Yenı rejımın doğuşunda, ılerleyışında ve muvaffak oluşunda en buyuk tesırleri yapan milliyet ruhu Halk Fırkasında maddî ve mefkûrevî hayatında sonuna kadar hukumran olacaktır

Halkçılık :

Bu vasfın Fırkamızın ısmında yerı olduğuna gore halkçılığa verdığımız ehemmıyetın buyuk olduğu meydandadır Fılhakıka bız memleketın saadetını, vatandaşların bırının menfaatı otekını selbeden sınıf zihnıyetının hâkımıyetı altında yaşamamasında goruyoruz Millet ve milliyet mefhumlarını anlamış vatandaşların kutleleşmesı ancak bu mefhumların halkçılık zihnıyetı ile ıncelmesı ve saflaşması sayesınde mumkun olur Bu gunun bır ıçtımaî heyetının yalnız kendısını bır millet olarak hıssetmesı yenı zamanın ıftırak hıslerı uyandıran zararlı cereyanlarına mukavemet ıçın kâfı gelmıyor Bır vatan ıçınde menfaatler, mutlaka bazı vasıfların benzeyışı ve muşterekleşmesı ıddıasından gıderek sınıflaşmak yolu ile temin edılemez Cumhurıyet Halk Fırkası tek vatandaşın olduğu kadar çalışma zumrelerının hususî menfaatlerının de devletın ve memleketın umumî menfaatı çerçevesı ıçınde temin olunabıleceğıne kanıdır Butun dunyada gorulen mısallere bakarsak sınıflaşmak fıkrı ınsafsız, ıhtıraslı ve taassuplu bır sınıf mucadelesını ve bu da vatandaşların mutemadı çalışmasını doğuruyor Bu çalışma bır devletın yaşamasında ve tehlıkelerden korunmasında en buyuk kuvvet olan millî birlığı ve milliyet fıkırlerını yavaş yavaş tahrıp edıyor Bu delkutemas millî kuvvetlerın beyhude yere ısrafına sebep oluyor Bu sebeple bız sınıflaşmayı reddedıyor ve bunun yerıne milletçe kutleleşmek fıkrını mudafaa edıyoruz

Programımızda (kanunların onunde mutlak bır musavat kabul eden hıç bır ferde hıç bır aileye, hıç bır sınıfa, hıç bır cemaata ımtıyaz tanımıyan fertlerı halktan ve halkçı olarak kabul ederız) hukmu vardır Bu tarıfte sayılan fert, aile ve cemaat ımtıyazları bu gun fılen kalmamıştır Memleketın bu gunku umumî bunyesı de kımsenın boyle bır ıddıa dermeyan etmesıne musaıt değıldır Fakat memlekette bır sınıf şuuru uyandıracak tahrıkât hıssedılıyor Bu tahrıkât şımdılık sıyasî, ıçtımaî ve ıktısadî şartları busbutun başka memleketlerden gelen serpıntıler halınde olmakla beraber bız bu zemınde uyanık olmak luzumuna kanıız

Fırkanın sınıf telâkkisini reddeden prensibini programımızdan aynen okuyorum : (Türkiye Cümhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir. Küçük çiftçiler, küçük sanayi erbabı ve esnaf, amele ve işçi, serbest meslek erbabı, sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması diğerinin ve umumî camianın hayat ve saadeti için zaruridir.

Fırkamız bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimaî intizam ve tesanüt temin etmek ve biribirini nakzetmiyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler kabiliyet ve çalışma derecesile mütenasip olur.)

Fırkamızın kendi hüviyetini tarif eden halkçılık vasfında demokratlık manasını da görmektedir. Fırka programının âmme haklarını kaydeden kısmında şu satırlar vardır :

(Vatandaşlara teşkilâtı esasiye kanununun verdiği ferdî ve içtimaî hürriyet, müsavat, masuniyet ve mülkiyet haklarını mahfuz bulundurmak fırkamızca ehemmiyetli esaslardandır.)

Vicdan, düşünmek, söylemek, yazmak, seyahat, akit, çalışmak, ticaret yapmak, mülkiyet, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri ve şahıs masuniyetleri can, mal, ırz, mesken masuniyetleri Fırkamızın hürmet ettiği esaslardır. Fakat vatandaşlar bütün bu hürriyetleri kullanırken Devlet otoritesinin mahfuz kalması ve başkalarının hürriyetleri hududunun aşılmaması Fırkamız için mühim bir dikkat noktası teşkil eder. Programımızın halkçılıktan bahseden maddesinin başında bu fikir şu yolda ifade olunmuştur :

(İrade ve hâkimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hâkimiyetin devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkile ifasını tanzim yolunda kullanılması Fırkaca büyük esastır.)

Vatandaşlara devlet müesseselerine hürmet etmeleri lüzumu ve devlet otoritesinin ehemmiyeti hakkında Fırka programının diğer taraflarında yazılı olan iki noktayı da bu münasebetle aynen okumayı faydalı addederim :

(Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur.)

(Bütün inkılâp neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve millî nizam ve inzibatı dahilî ve adlî teşkilât ve kanunları ile koruyan ve hiç bir hâdise veya tesir önünde sarsılmıyan bir hükûmet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.

Devletçilik :

Vazifesi, dahilde emniyet ve asayişi temin ve ecnebi devletlerle münasebetleri tanzim etmekten ve nihayet vatan müdafaasını hazırlamaktan ibaret olan ba-

sit devlet telâkkisi çoktan tarihe karışmıştır. Gittikçe nevileri artan beşerî ihtiyaçlar, gittikçe çoğalan ve büyüyen sınaî müesseseler, toprak istihsalâtının çoğalması, nevilenmesi, umumileşmesi, nakil vasıtalarının büyümesi, süratlenmesi ve ticaret teşebbüslerinin kıtaları, bahrimuhitleri aşan dünyaşümul bir azamet alması ve bilhassa bütün dünyanın yeni ve muğlâk iktisat vaziyeti iktisadî faaliyetlere girift ve birbirine bağlı bir mahiyet vermiştir.

Bu yeni vaziyette bir milletin başka milletlerle iktisadî münasebetlerini tanzim etmek büyük ve mühim bir mesele olduğu gibi vatan hudutları içindeki yaşayışın şartlarını, kazanmanın yollarını kurmak ta büyük, bilgili ve dikkatli bir çalışmayı istilzam ediyor. Fertleri veyahut şirketleri bu muğlâk ve teferruatlı çalışmanın yegâne unsuru olarak görmek, bu işlerde devlete faaliyet hissesi ayırmamak ve hattâ icabında devletin tanzim ve müdahale hakkını tanımamak liberal mesleğin artık dünyanın her tarafında hatırası kitaplarda kalan prensiplerinden ibarettir.

Devletçilik vasfını yeni programında tebarüz ettirmiş olan Cümhuriyet Halk Fırkası dünyanın yeni telâkkilerine tetabuk ettiği kadar bilhassa memleketimizin hususî icaplarına da uyan bir zihniyeti kabul etmiş oluyor. Programımızın bu mefhumu tarif eden maddesinde, memleketin bütün istihsal menbalarını ve vasıtalarını devletleştiren serbest ticaret ve mülkiyet haklarını tanımıyan serbest sermayenin çalışmasına müsaade etmiyen ve bütün iktisat faaliyetlerini benimsiyen aşırı devletçilik fikirlerine yol açmıyacak bir vuzuh vardır. Maddenin metnini okuyorum :

(Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadî sahada- devleti fiilen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır.)

Maddede bahsedilen fiilî alâka tabirini yanlış anlamamak için programın başka bir tarafındaki şu maddeyi de okuyalım :

(Memleketin inkişafında bütün ticaret faaliyetleri mühimdir.)

Bu tariflerden pek eyi anlaşılır ki biz ticaret faaliyetlerini serbest tutmakla ve fertlerin çalışması için sahayı açık bulundurmakla beraber yapılması lâzım olan işlerden şahsî teşebbüslerin başaramıyacaklarını veyahut şahsî teşebbüse bırakmakta zarar tasavvur ettiklerimizi devlete yaptırmak yolunu takip ediyoruz. Bununla beraber fertlerin ve şirketlerin yapabilecekleri işlerde onların semereli ve muvaffak olarak çalışabilecekleri şeraiti tanzim etmeği de devletin vazifesi sayıyoruz. Programımızın iktisat kısmında hâkim olan devletçilik ruhu bütün bu noktai nazarları tesbit ediyor.

Meselâ, serbest bir ticaret sahası olarak bırakılmış olan sigorta işleri ve kredi meselelerile ihtiyacın talep ettiği ehemmiyetle iştigal edeceğimizi söyliyoruz. Ve yine meselâ haricî ticaretin tanziminden bahsederken millî mahsulât ve mamu-

lâtımızın revaçlarını teshil ve şohretlerini muhafaza tedbirleri ile yakından alâkadar olacağımızı ifade ediyoruz Bununla harici ticaretimizi tahrip eden bir hastalık halindeki tağşiş işlerile mucadele edeceğimizi ve çalışmalarında serbest olan ihracat tacirlerine milli mallarımızı kıymetlendirecek temizlemeğe ve tasnife mecbur tutacağımızı soylemiş oluyoruz

Kuçuk ve buyuk sanayii himayeden bahseden program maddesi bu himayeyi ve teşviki iptidai madde mustahsillerinin menfaatlerine uygun olmak şartına bağlıyor Meselâ zeytin yağlarımıza harıçte muşteri ararken sanayiin teşviki namına nebatî yağ çıkarılan iptidaî maddeleri gumruksuz sokmakta elbette isabet olmaz İpekli mensucat sanayiini himaye için memlekete ucuz tarifeli gumrukle ham ipek sokmak ta tabiî ipek mustahsillerini muteessir eder Bu vaziyetlerde devletçiliğin rolu barizdir Kara, deniz ve hava nakliyeciliğini ve nakliye tarifelerini tanzim etmek de devletçilik mefhumuna giren vazifelerdir

Alelûmum devletçilik aleyhinde soylenen fikirlerden biri de devlet mudahalesinin eyi kazanmanın luzumlu bir âmili olan serbest çalışmağı tazyik ettiğidir Fakat bu mutaleanın karşısında da luzumlu yerinde devlet mudahalesi olmadığı zaman diğer harici şartların hem kazanmak istiyenleri, hem de memleketin butun hayatını tazyik edeceği mutaleası vardır Fırkamız iktisat siyasetinde devleti yapıcı ve idare edici olduğu kadar tanzim edici bir birlik unsuru olarak kabul ediyor Bir siyasî fırkanın yapılması elzem inşa ve imar işlerini ihmal etmesi ve iktisadî faaliyetlerin tanziminde mesuliyet almaması kolay ve mesuliyetsiz bir gunluk siyaset olur Fakat biz, geçmiş zaman hesaplarını tasfiye yolunda çekilen sıkıntılara rağmen gunun işlerini tanzim ederken aynı zamanda vatana şevketli bir istikbal hazırlıyabilmek için devletçilik yukunun mesuliyetli ağırlığı altına girmekte asalet ve isabet goruyoruz Yeni programda Fırkanın, yapılan demiryollarımızı buyuk feyiz ve kuvvet vasıtası olarak tarif etmesi ve demiryolu yapmak politikasında ısrar eylemesi bu yuksek hissin tezahurudur

Hiç bir iktisadî işte her zaman herkesi aynı derecede memnun edecek bir yol bulunmaz Fakat biz bu fikirde yuksek derecesine iman ettiğimiz millî aklı selime ve nefse itimat hislerimize guveniyoruz

*
* *

Devletçilik bahsinin Cumhuriyet Halk Fırkası programındaki iktisadî prensiplerle irtibatı olduğunu kaydetmiştik Bu munasebetle iktisat fikirlerimizden evvelce soylemedıklerimizi de hulâsa olarak bu bahse eklemek doğru olacaktır

Ticaret ve sermaye :

Fırkamız serbest ticaretin ve normal çalışan sermayenin dostudur Ezici ve gayrimeşru istismarcı sermayenin duşmanıyız Memleketin inkişafı için butun ticaret faaliyetlerinin ehemmiyetini kaydeden programımız şu şartı ilâve ediyor

(Normal çalışan ve tekniğe istinat eden sermaye sahipleri teşvik ve himayeye layiktirlar)

Normal çalışmak ve tekniğe istinat etmek tedbirlerini izaha değerli buluyorum! Muharebeler devrini takip eden senelerde bir çok muteşebbisler az zamanda milyoner olmak ihtirası ile hareket etmişlerdir Bu gayritabiî teşebbuslerin bir çoğu yıkılmış ve muteşebbisler sahneden çekilmiş olmakla beraber normal ticaretin meşru ve muayyen kârı ile iktifa etmek dusutluğu ve tabiiliği henuz tamamen avdet etmiş değildir Hakikî teminat karşılığı olmaksızın kredi bulmak imkânlarını busbutun ortadan kaldırmak bu yaranın tedavisi için esaslı tedbirlerden biri olacaktır

Aynı devrin ticaret teşebbuslerinin bir çoğunda ticaret tekniğinin basit kaidelerine bile riayet edilmediğini goruyoruz Kâr hesabı için yalnız alım ve satım fiatları arasındaki farka bakan amorti, faiz, vergi, ucretler, kira, nakliye sigorta gibi maliyet fiatına tesirli bir çok âmilleri hiç duşunmiyen tacirler az değildir

Ziraat sanayi ve hattâ inşaat sahiplerinde de bu yanlış gidişin tahribine kurban olanlar her yerde goruluyor Dertlerini gizliyen betbaht hastalar gibi hesap ve kitaplarını saklıyarak gayrimeşru bir itibar temini için herkesi ve kendilerini aldatan ve nihayet çoken bir nevi gizli ticaret musapları da vardır

Butun bunlar yakılırken kendilerile beraber diğerlerini de suruklıyorlar Ve nihayet piyasalarımıza elemli bir emniyetsizlik hâkim oluyor Firkamız bu zihniyetlerle mucadeleyi luzumlu gormektedir

Amele ve işçiler :

Ticaret ve sermayenin bu serbest faaliyetinden bahsettikten sonra iş zumreleri arasında ahenk esasını guden firkamızın amele ve işçiler için duşunduklerini de soylemek lâzımdır Milliyet fikrine sadık Turk amele ve işçilerin hayat ve haklarını ve menfaatlerini goz onunde tutacağız Bunların çalıştıkları sermaye muesseseleri tarafından sihhatlerinin korunması, bakım ve tedavileri hıfzıssıhha kanununa geçirilmiştir Amele sigortaları tanzim olunacaktır Amele mıntıkalarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak muesseseler yaptırılmasına ve bunların artırılmasına çalışılacaktır Sây ve sermaye arasında ahenk tesisi ve bir iş kanunu ile ihtiyaca kâfi hukumlerin vazı firkamızın muhim işleri arasındadır

Kooperatifçilik ve Çiftçiler :

Firka programının dikkate değerli bir tarafı da kooperatifçiliğin yeni prensiplerimiz arasında muhim bir yer almış olmasıdır Programda kredi ve istihsal kooperatiflerinden bahis vardır İstihlâk kooperatifleri şimdilik prensipler arasına alınmamış ve bunun revacı hususî teşebbuslere terkedilmiştir. Kooperatifçilikte takip edilen bu sıra dunyanın normal kooperatif telâkkilerine de uygundur Zirai kredi kooperatiflerinden mustahsil kuçuk çiftçiler lehine buyuk neticeler umuyoruz Bunların çoğalması çiftçiyi kendi kredi ihtiyacını kendi tasarrufları semeresinden ucuz faizle ve kolaylıkla temin etmek faidesine kavuşturacaktır Bundan başka zirai kredi kooperatifleri sayesinde millî bir sermaye toplanmış, toprak

mahsullerinin maliyet fiatını yüksek bir dereceye çıkaran gayrimeşru faizcilik ile mücadele edilmiş olacaktır. İstihsal kooperatifleri bir taraftan müstahsillerin yalnız istihsal için ihtiyacı olan vasıtaları tüccar vasıtasile olmaksızın tedarik edecek ve diğer taraftan ziraî mahsulleri ekseriya uzun bir zincir halinde kademelenen mutavassıtların delâleti olmadan satacaktır. Bu suretle müstahsil mahsulünün istihlâk piyasasında veya ihraç iskelesindeki fiatından azamî istifade edecektir.

Bu iki cins kooperatifin tekâmülü ve nihayet birlikler halinde teşriki mesaisi Türkiye nüfusunun üçte ikisini teşkil eden toprak müstahsillerine mahsullerini ucuza mal etmek ve fazla kârla satmak gibi mühim faideler temin eyliyecektir.

Kooperatifçilik fikrinin revacını serbest ticaret fikrile tearuz halinde görenler vardır. İstihsal ve satış kooperatiflerinin çoğalması ve umumileşmesi gerçi tüccarların müstahsillerin menfaati aleyhine fazla kazanç yapmaları yolunu kapar. Fakat unutmamak icap eder ki, bütün dünyada kooperatiflerin bir asra yaklaşan uzun bir ömrü olmasına rağmen asıl büyük ticaret inkişafı da bu son asır içinde vuku bulmuştur. Şu halde kooperatifçilik ticareti büsbütün ortadan kaldırmak değil belki onu meşru bir kâr ile iktifaya sevketmek ve memlekette yetiştirilen mühim maddelerin getireceği faideyi yetiştiren ile memleket haricinde satan arasında makul bir nisbette taksim etmek gayesinde hizmet eder. İstihsal ve satış kooperatiflerinin büyük ihracat işlerini bizzat idare edecek kemale gelmeleri için uzun zamanlara ihtiyaç vardır. Bu takdirde de bu günkü ihracat ticaretine konan sermayeler yine kooperatif dışında kalacak müstahsillerin malları üzerinde çalışır. Bu sermayelerin diğer ticaret sahasında işlemesi veyahut satış kooperatiflerinin mühtaç olduğu krediyi temin yolunda meşru bir faiz ve kâr ile çalışması kabildir.

Bunlardan başka memleketin pek çok işlerinde kendine çalışma sahası bulacak olan sermayenin en nihayet kendisine ziraî ve sınaî istihsal sahalarında kârlı işler bulacağı da tabiidir.

Fırkanın takip ettiği devletçilik mefhumunun yanında kooperatiflerden de bahsedilmesi bazı suitefehhümlere yol açmıştır. Bu fikirleri tashih için Fırkamızın tasavvur ettiği kooperatifçiliği tarif ettiğimiz çerçeve içinde mütalea etmek kâfidir. Her iktisadî faaliyeti yalnız devletin iştigali sahasına alan ve kooperatif zihniyetinde kollektivizme giden yollarla Fırkamızın hiç bir alâkası yoktur. Zaten milliyetçi, mülkiyetçi ve aileci bir teşekkül olan Fırkamızın umumî evsafı bu telâkkiye müsait olmamak lâzımgelir.

Kredi :

Kredi meselesi Fırka programımızda geniş bir zemin işgal ediyor. Millî krediyi temin edecek sermayenin millî çalışma ile kazanılmış ve biriktirilmiş olması programda mühim bir esastır. Millî tasarruf cemiyetinin burada takdir ile kayde lâyik gördüğüm telkinleri ve millî bankalarımızın teşvik ve teşebbüsleri neticesinde son bir iki sene zarfında halkın biriktirdiği paralar mühim bir yekûna baliğ olmuştur.

Küçük sanayi erbabına da teşmili kabil olan ziraî kredi kooperatifi tipinin millî tasarrufa hizmet noktasından da ehemmiyeti çoktur. Alelûmum kredi işlerinin ucuzluk ve kolaylıkla temini programda yer tutuyor.

Ziraat bankası ziraî kredi kooperatiflerinin ana bankası olmakla beraber bir taraftan da büyük çiftçilere ipotek mukabili kredi açmakta devam edecektir. Bankanın idare şeklini kuvvetlendirmek ve sermayesini arttırmak Fırkanın esaslı çalışma mevzuudur. Küçük sanat erbabı ve esnaf kredisi için çalışılıyor ve çalışılacaktır. Balıkçılık ve süngercilik için kredi ihtiyacı vardır. Fırka Sanayi ve Maadin bankasının bir çok icapları tesiri altında bazı müesseselerin iştirak hisselerine veya işletilmelerine bağlı bulunan sermayesini sermayeler hakkındaki umumî prensibimize uyacak tarzda hareketli bir hale getirmeği derpiş etmiştir. Banka şimdiden bu yolda çalışıyor. Memlekette ticaret için kısa vadeli bol kredi vardır. Emlâk kredisi hakkındaki noktai nazarımız alelûmum krediyi ucuzlatmak yolundaki prensibin zikri ile ifade edilmiş olur.

Vatanın istismarı :

Vatanı vatan için istismar etmek Cümhuriyet Halk Fırkasının büyük gayesidir. Bunun için ormanları, madenleri işletmek çok ve eyi hayvan yetiştirmek memlekete milyonlar kazandıracak olan deniz mahsullerinden, balıkçılık ve süngercilikten istifade etmek başlıca fırka prensipleridir. Fırka programı bu faaliyetleri hem en mühim prensiplerimizden birisi olan tediye muvazenesini düzeltecek ve hattâ lehimize çevirecek bir kıymette görüyor, hem de daha geniş olmak ihtiyacında bulunan senelik varidat bütçemize bu yoldan kuvvetli yardımlar umuyor.

Lâiklik :

Din telâkkilerinin memleket işlerinin tanziminde tesiri haiz olması yüzünden bir çok devletler gibi Türkiye de uzun asırlar pek çok zararlar görmüştür. Bu sebeple vatanımızın maziden kalma büyük dertleri tedavi olunurken ilk alınan inkılâp tedbirleri arasında din ile dünya işlerini biribirinden ayırmağa Fırkamız büyük ehemmiyet vermiştir. Bu gün Türkiyede din telâkkisi her tek vatandaşın kendine ait vicdanî ve şahsî bir mesele halindedir.

Lâiklik asla dinsiz olmak veyahut dinsiz olmağı istemek demek değildir. Türkiyede herkesin istediği gibi ibadetini yapması teşkilâtı esasiye kanununun teyit kuvveti altındadır. Kendi zatî inanışına göre dindar olan bir vatandaş bu vicdanî kanaatine sadakatle bağlı kalmakla beraber samimî surette lâik olabilir.

Fırkamızın lâiklik vasfı programda şöyle tarif edilmiştir :

(Fırka, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin ilim ve fenlerin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul eder.

Din telâkkisi vicdanî olduğundan Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmağı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet âmili görür.)

Dinî menkulâtı hayata hâkım kılan medreselerın ve şerıat kaıdelerıle dunya meseleleri hakkında hukumler veren şerî mahkemelerın kaldırılması, hurafeden uzak muasır mektep tahsılının yenı nesle tatbıkı memleketın hakıkî kurtuluşu nu temın etmıştır Bu sayede Turkıyenın medenî sıması bır çok Avrupa devletle rının ustunde mumtaz bır asaletle parlamaktadır Fırka bu vasfını en haklı bır kıskançlıkla muhafaza eder

Inkılâpçılık :

Vatanın bu gunku tam kurtuluşunu ve mılletın şereflı bır ıçtınaî heyet ola rak ıstıkbale gıdışını ınkılâp semerelerıne medyunuz Istılâ ordularının memleketten kovulmasına hattâ muahedelerle kazanılan ıstıklâlın mahfuz kalmasına ragmen ınkılâbı tahakkuk ettırılmemış bır Turkıyenın yaşaması ve kurtulması mumkun olamazdı Inkılâbın en buyuk ve en kıymetlı eserı cumhurıyettır Fakat bu buyuk eserın yanında yenı medenî kanunun ve adlî kanunların yapılması, şerî mahkemelerın, medreselerın kaldırılması, tek mahkeme ve tek mektep usullerının konması, dervışlığın menedılmesı tekke ve turbelerın kapatılması, şapka gıyılmesı ve nıhayet Turk harflerının kabul olunması, hıç bırı otekınden ehemmıyetsız olmıyan ve her bırı dığerını tamamlıyan bır sıra ınkılâp semerelerıdır (Fır kamız mılletımızın bır çok fedakârlıklarla yaptığı butun bu ınkılâplardan doğan ve ınkışaf eden prensıplere sadık kalmağı ve onları mudafaa etmeğı esas tutar)

Son soz :

Bu gunku konferansında programımızın esaslarını ve Fırkanın ana vasıflarını ve bunlarla beraber ıktısat prensıplerımızın hulâsasını anlatmağa çalıştım Bu esasları soylerken programın dığer kısımları hakkında da munasebet duştukçe kısa ızahat verdım Bu kısımlar okumakla da anlaşılacak mahıyettedır Bu maksadı temın ıçın bu gun konferansını dınlemek zahmetını ıhtıyar eden muhterem zevata Fırka programları dağıtılmıştır

Son soz olarak programımızın esas kısımları hakkındakı konferansın faıdesını şumullendırmek ıçın fıkırlerı bızım fıkırlerımıze uymıyanlar da dahil oldugu halde bu salonda hazır bulunanları hasbıhale davet edıyorum ve sozlerımı bıtırıyorum Kısa bır fasıladan sonra bu yolda dermeyan olunacak fıkırlerı dınlemeğe ve cevaplarını arzetmeğe âmâde bulunacağım

2. Seçimler :

a) Uygulanan Seçim Kanunu ve Seçim Sonuçları :

IV Donem seçımlerınde, III Donem seçımlerınde olduğu gıbı bazı hukumlerı 3 Nısan 1923 gun ve 320, 16 Aralık 1923 gun ve 385 ve 16 Hazıran 1927 gun ve 1079 sayılı kanunlarla değışık, 20 Eylul 1324 (1908) gunlu Takvımı Vekayı'de yayımlanmış bulunan "Intıhabı Mebusan Kanunu" uygulanmıştır (3)

(3) Kanun hukumlerı ıçın Bkz T B M M Yıllık Devre 4 Içtıma Fıkralaık TBMM Matbaası 1931 s 14 73

24 Nisan 1931 günlü yapılan seçimlerde C.H.F.'nin gösterdiği (287) aday, listede olduğu gibi seçilmiş, bağımsız olarak adaylığını koyacakların seçilmesi için boş bırakılan seçim çevrelerinden seçilen aşağıda seçim bölgeleri ve adları yazılı (20) milletvekili ile mevcut (307) olmuştur. Bolu, Burdur ve Manisa'da bağımsız adaylar için boş bırakılmış olan yerlerden seçilen (3) milletvekilinin, ayrıca seçildikleri İstanbul, Kütahya ve Malatya milletvekilliklerini tercih etmiş bulunmaları itibariyle (3) İstanbul, Samsun ve Tekirdağ'da bağımsızlar için ayrılan boş yerlerden kimse seçilmediği için (7) olmak üzere (10) milletvekilliği boş kalmıştır.

1.	Adana	Ali Münif Bey (Yeğena) (*)
2.	Afyon	Cemal Bey (Akçin) (*)
3.	Aksaray	Ali Rıza Nisari Bey (Arıbaş) (**)
4.	Antalya	Mehmet Numan Bey (Aksoy) (*)
5.	Aydın	Fuat Şahin Bey (Erlaçin) (*)
6.	Balıkesir	Enver Bey (Adakan) (**)
7.	Bursa	Mehmet Rüştü Bey (Egel) (**)
8.	Isparta	Kemal (ettin) Bey (Turan) (*)
9.	İzmir	Halil Bey (Menteşe)
10.	"	Hüsnü Bey (Kitapçı)
11.	Kastamonu	Suat Bey, Dr. (Soyer)
12.	Kayseri	Ahmet Tevfik Bey (Şatır)
13.	"	Osman Bey (Coşkun)
14.	Kocaeli	Ali Bey (Dikmen) (*)
15.	"	Sırrı Bey (Bellioğlu)
16.	Konya	Ali Haydar Bey
17.	Kütahya	Mustafa Bey (Bacak)
18.	"	Tevfik Bey
19.	Niğde	Galip Bey (Yenen)
20.	Sinop	Ö. Hulûsi Bey (Oruçoğlu) (*)

Bağımsız olarak seçilen bu milletvekillerinden adları hizasında (*) işaretliler 9 Mayıs 1931'de, (**) işaretliler dönem içinde C.H.F. grubuna katılmışlardır.

Kütahya'dan seçilmiş olan Mustafa ve Tevfik Beylerin seçim tutanakları 20 Haziran 1931'de Genel Kurulca red edilmekle bağımsız milletvekili sayısı ilk aşamada (11) e düşmüş, sonradan C.H.F. na katılan (3) ü dışında kalan (8) i dönem sonuna kadar bağımsızlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu husus milletvekillerinin biyografilerinde ayrıca işaret edilmiştir.

b) Seçimin sonu alınmasından sonra C.H.F. Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 27 Nisan 1931 tarihinde millete hitaben aşağıdaki bildiriyi yayımlamıştır :

"Türkiye Büyük Millet Meclisinin yenilenen intihabatı münasebetiyle C.H. Fırkasının tatbik edeceği esasları ana çizgileriyle büyük milletime arz etmiştim. Mebus intihabının taayyün eden neticesi; şahsımın ve Fırkanın millî itimada mazhariyeti yolundaki itikadımı kuvvetle teyit etti. Bu netice üzerine bütün vatandaşlara teşekkür borcumu ödemeye müsâraat ederim ve yeni seçilen mebus arkadaşlarımla birlikte gösterilen itimada liyakat kesbetmek için bütün kuvvetimizi sarfedeceğimizi efkârı umumiyeye arzeylerim."

C.H.F. Umumî Reisi

Gazi Mustafa Kemal

c) TBMM Başkanı Kâzım Paşa (Özalp) (Balıkesir) 28 Nisan 1931 tarihli tebliği ile, seçimi sona eren IV. Dönem Büyük Millet Meclisini Teşkilâtı Esasiye Kanununun 19 ve 25 inci maddeleri hükmü gereğince 4 Mayıs 1931 tarihinde olağanüstü toplantıya çağırmış ve üyelerin belirtilen günde Ankara'da bulunmalarını istemiştir.

3. IV. Dönemde ölüm ve sair sebeplerle boşalan milletvekilliklerine yapılan seçimler ve seçilen milletvekilleri :

a) 24 Nisan 1931 günü yapılan seçimlerden sonraki ilk boşalma; Bolu, Burdur ve Manisa seçim çevrelerinde bağımsızlar için ayrılan (3) yere C.H.P. adayı olarak İstanbul, Kütahya ve Malatya'dan da seçilmiş olan Salâh Cimcoz, Recep Beylerle İsmet Paşanın kendi seçim çevrelerini tercih etmeleri ve ayrıca (7) yerde bağımsız adaylardan kimsenin seçilmemiş olması ile gerçekleşmiş, bu (10) seçim çevresine C.H.P. nce gösterilen adaylar :

1. İsmail Hakkı Bey (UZMAY),	İzmir Orman Müfettişi (Bolu)
2. M. Halit Bey (ONARAN),	Kars Eski Milletvekili (Burdur)
3. Alâettin Cemil Bey (TOPÇUOĞLU),	Dış Ticaret Müdürü (İstanbul)
4. M. Mithat Bey (DAĞDEMİR),	Orman Umumi Müfettişi (İstanbul)
5. Mustafa Saadettin (Rıza) Bey (URAZ)	Genel Meclis Üyesi, Tüccar (İstanbul)
6. Zîya Bey (KARAMÜRSEL),	İstanbul Eski Milletvekili (İstanbul)
7. Dr. H. Saim Bey (UZEL),	Manisa Eski Milletvekili (Manisa)

8. Aziz (Hızır) Bey (IŞIK) Çiftçi (Samsun)

9. M. Zühtü Bey (DURUKAN), Konya eski Milletvekili (Samsun)

10. Mahmut Rasim Bey (MUTUK), Maden Yük. Mühendisi (Tekirdağ)

3 Haziran 1931'de seçilmişlerdir.

II. Manisa'dan seçilmiş olan Halil Nifli Beyin, sağlık durumu ve kişisel işleri nedeni ile 4 Mayıs 1931'de çekilmesi üzerine yerine:

b) Mehmet Tahir Bey (HİTİT), Bolu Orman Şirketi Müdürü seçilmiş, tutanağı 20 Haziran 1931'de onanmıştır.

c) Kütahya Milletvekilliğine seçilmiş olan Uşak Belediye Başkanı Alâettin ve Tavşanlı Belediye Başkanı Halil Beylerin, seçimlerden önce görevlerinden istifa etmemiş olduklarının anlaşılması üzerine seçimleri, Teftiş Kurulunca geçersiz sayılarak, yerlerine kendilerinden sonra gelen Mustafa Bacak ve Tevfik Beyler için tutanak düzenlenmiş ise de, bir kişinin milletvekilliğine kabulü veya reddi TBMM'ne ait olması itibariyle tutanakları onanmamakla beraber daha önce seçilmiş olan Alâettin ve Halil Beylerin tutanaklarının incelenmek üzere istenmesine, bunların seçimleri red edildiği halde yeniden seçim yapılması gerektiğine 31 Mayıs 1931'de karar verilmiş, yapılan incelemede Alâettin ve Halil Beylerin, ikinci seçmen seçimine başlanmazdan iki ay önce belediye başkanlıklarından istifa etmemiş oldukları tespit ve 20 Haziran 1931'de tutanakları red olunmuştur.

Bu şekilde açılan Kütahya Milletvekilliklerine :

Mehmet Bey (SOMER) (İskân Umum Müdürü)

Rasim Bey (Bilecik Eski Milletvekili)

seçilmişler ve tutanakları 5 Kasım 1931'de onanmıştır.

d) Dönem içinde boşalan milletvekilleri ve açılan yerlere seçilenler ise şöyledir :

1. Muş Milletvekili Muhittin Nami Beyin 19 Kasım 1931'de ölümü üzerine, yerine :

– Nakiyettin Bey (Yücekök), (Tekel İstanbul Başmüdürlüğü Şube Müdürü) E.J. Yarbayı

seçilmiş, tutanağı 20 Şubat 1932'de onanmıştır.

2. Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Beyin Uşak Şeker Fabrikası Müdürlüğüne atanması nedeniyle 21 Ocak 1932'de çekilmesi üzerine, yerine :

– Nuri Bey (CONKER), (Kütahya Eski Milletvekili)

seçilmiş, tutanağı 30 Haziran 1932'de onanmıştır.

3. Urfa Milletvekili Dr. Refet Beyin 9 Şubat 1932'de ölümü üzerine, yerine :

– Mehmet Emin Bey (YURDAKUL) (Şebinkarahisar Eski Milletvekili)

seçilmiş, tutanağı 12 Mayıs 1932'de onanmıştır.

4. İzmir Milletvekili Vasıf Beyin Roma Büyükelçiliğine atanması nedeniyle 31 Mayıs 1932'de çekilmesi üzerine, yerine :

– Kâzım Paşa (İNANÇ), (Samsun Eski Valisi, E. Korgeneral)

seçilmiş, tutanağı 22 Aralık 1932'de onanmıştır.

5. Urfa Milletvekili Mahmut Beyin 22 Ağustos 1932'de ölümü üzerine, yerine :

– Behçet Bey (GÜNAY), (Tekel Genel Müdürü, E.Kur.Albay)

seçilmiş, tutanağı 22 Aralık 1932'de onanmıştır.

6. İstanbul Milletvekili Ahmet Rasim Beyin 22 Eylül 1932'de ölümü üzerine, yerine :

– İbrahim Tali Bey (ÖNGÖREN), (Dr. I. Umumî Müfettişi)

seçilmiş, tutanağı 15 aralık 1932'de onanmıştır.

7. Samsun Milletvekili Aziz (Hızır) Bey, sağlık durumu nedeniyle 17 Kasım 1932'de çekilmesi üzerine, yerine :

– Ruşeni Bey (BARKIN), (Asker ve Diplomat)

seçilmiş, tutanağı 22 Aralık 1932'de onanmıştır.

8. Çanakkale Milletvekili Samih Rıfat Beyin 3 Aralık 1932'de ölümü üzerine, yerine :

– Ahmet Cevat Bey (EMRE), (Türk Dili Tetkik Heyeti Üyesi)

seçilmiş, tutanağı 16 Mart 1933'te onanmıştır.

9. Ankara Milletvekili Ali Beyin 9 Ocak 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Aka Gündüz (Enis Avni) Bey, (Yazar, Gazeteci) seçilmiş, tutanağı 1 Mart 1933'te onanmıştır.

10. Trabzon Milletvekili Hakkı Sofu Beyin 20 Ocak 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Ali Seydi Bey (E. Vali, Tarihçi)

seçilmiş, tutanağı 8 Mayıs 1933'te onanmıştır.

11. Tokat Milletvekili Bekir Lütfi Beyin 30 Ocak 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Resai Bey (Gümrük Tarife Müdürü)

seçilmiş, tutanağı 27 Nisan 1933'te onanmıştır.

12. Konya Milletvekili Kemal Zaim Beyin Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne atanması nedeni ile 4 Mart 1933'te çekilmesi üzerine, yerine :

– Tahsin Bey (UZER) (Eski Milletvekili, 3. Umumi Müfettiş)

seçilmiş, tutanağı 8 Mayıs 1933'te onanmıştır.

13. Konya Milletvekili Ali Haydar Beyin 25 Nisan 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Ali Fuat Paşa (CEBESOY) (Eski Milletvekili, Ordu Komutanı)

seçilmiş, tutanağı 10 Haziran 1933'te onanmıştır.

14. Elâziz Milletvekili Memduh Şevket Beyin Kâbil Büyükelçiliğine atanması nedeniyle 10 Haziran 1933'te çekilmesi üzerine, yerine :

– Mehmet Fuat (Ziya) Bey (ÇİYİLTEPE), (E. Kur. Albay)

seçilmiş, tutanağı 18 Kasım 1933'te onanmıştır.

15. Trabzon Milletvekili Ali Seydi Beyin 2 Ağustos 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Fatin Bey (GÜVENDİREN) (Eski Vali)

seçilmiş, tutanağı 9 Kasım 1933'te onanmıştır.

16. Elâziz Milletvekili Hüseyin Beyin 6 Ağustos 1933'te ölümü üzerine, yerine:

– Fuat Bey (AĞRALI), (İstanbul Eski Milletvekili)

seçilmiş, tutanağı 18 Kasım 1933'te onanmıştır.

17. Manisa Milletvekili Mustafa Fevzi Beyin 19 Eylül 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Yusuf Hikmet Bey (BAYUR), (Diplomat, Tarihçi, Profesör)

seçilmiş, tutanağı 26 Ekim 1933'te onanmıştır.

18. Afyonkarahisar Milletvekili Ruşen Eşref Beyin Cumhurbaşkanlığı Umumî Kâtipliğine atanması nedeni ile 9 Kasım 1933'te çekilmesi üzerine, yerine :

– Ziya Nuri Paşa (BİRGİ), (Prof. Dr. Darülfünun Müderrisi)

seçilmiş, tutanağı 2 Aralık 1933'te onanmıştır.

19. Kütahya Milletvekili Rasim Beyin 12 Aralık 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Naşit Hakkı Bey (ULUĞ), (Gazeteci Yazar)

seçilmiş, tutanağı 15 Mart 1934'te onanmıştır.

20. Ordu Milletvekili M. Recai Beyin 12 Aralık 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Ali Canip Bey (YÖNTEM), (Maarif V. Umumi Müfettişi)

seçilmiş, tutanağı 22 Mart 1934'te onanmıştır.

21. Kastamonu Milletvekili Hasan Fehmi Beyin 18 Aralık 1933'te ölümü üzerine, yerine :

– Ahmet Muhtar Bey, (İstanbul Eski Milletvekili)

seçilmiş, tutanağı 2 Nisan 1934'te onanmıştır.

22. Yozgat Milletvekili Ahmet Hamdi Beyin 25 Aralık 1933'te ölümü uzerine, yerine :

– Yahya Kemal Bey (BEYATLI), (Urfa Eski Milletvekili, Şair)

seçilmiş, tutanağı 15 Mart 1934'te onanmıştır.

23. Konya Milletvekili Halil Kâzım (Hüsnü) Beyin 1 Mart 1934'te vefatı uzerine, yerine :

– Ali Muzaffer Bey (GÖKER), (Prof.)

seçilmiş, tutanağı 15 Mart 1934'te onanmıştır.

24. Aydın Milletvekili Dr. Reşit Galip Beyin 5 Mart 1934'te ölümü uzerine, yerine :

– Abidin Bey (ÖZMEN), (Bursa Valisi)

seçilmiş, tutanağı 7 Haziran 1934'te onanmıştır.

25. İstanbul Milletvekili İbrahim Tali Beyin Trakya Umumi Müfettişliğine atanması nedeni ile 9 Nisan 1934'te çekilmesi üzerine, yerine :

– Ali (Sadettin) Rıza Bey (BARLAS), (E. Albay)

seçilmiş, tutanağı 2 Haziran 1934'te onanmıştır.

26. Ankara Milletvekili Halit Ferit Beyin 5 Mayıs 1934'te ölümü üzerine, yerine:

– Rasim Bey (AKTAR), (Tüccar)

seçilmiş, tutanağı 30 Mayıs 1934'te onanmıştır.

NOT 3 Temmuz - 14 Aralık 1934 arası vefat etmiş olan Ahmet Muhtar Bey (Kastamonu), Emin Bey (Samsun), Rahmi Bey (Sivas), Mustafa Vasfi Bey (Tokat), Ali Şuuri Bey (Balıkesir) ve Emin Fikri Bey (Bursa) ler ile Tiran Elçiliğine atanması nedeni ile 27 Ekim 1934'te istifa eden Yakup Kadri Bey (Manisa) yerine, dönem sonuna yaklaşılması nedeniyle seçim yapılmamıştır

II. BÖLÜM
MECLİSİN AÇILMASI

MECLİSİN AÇILMASI

1. Olağanüstü Toplantı Başlıyor

a) Andiçme ve Başkanlık Divanının Oluşturulması :

IV. Dönem olağanüstü toplantısı 4 Mayıs 1931 Pazartesi günü en yaşlı üye Abdülhak Hamit Bey (İstanbul) tarafından açılmış (4), hazır bulunan üyelerin andiçmelerinden sonra Başkanlık divanı seçimlerine geçilerek Başkanlığa Kâzım Paşa (Balıkesir), Başkanvekilliklerine Hasan Bey (Trabzon), Vasıf Bey (İzmir), İdare Âmirliklerinden birine Necip Ali Bey (Denizli), Kâtipliklere Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar), Avni Bey (Yozgat) seçilmişlerdir. Salt çoğunluk oluşmaması dolayısıyla seçimi yapılmayan bir Başkanvekili, iki İdare Âmiri ve bir Kâtiplik seçimi sonraya bırakılmış, 5 ve 6 ncı oturumlarda tamamlanan seçimlerde Başkanvekilliğine Refet Bey (Bursa), İdare Âmirliklerine İrfan Ferit Bey (Mardin) ve Halit Bey (Bayazıt), Kâtipliğe de Ziya Gevher Bey'in seçildikleri gözlenmiştir.

b) Cumhurbaşkanı Seçimi :

İkinci oturumda yeterli sayı tamamlanarak Başkanlık Divanının oluşmasından sonra Başkan, Cumhurbaşkanı seçimine başlanacağını duyurmuş, söz alan Halil Bey (İzmir), Teşkilâtı Esasiye Kanununa göre, Cumhurbaşkanı seçiminin dönem sonu olan 1 Kasımda yapılması gerektiğini, her dönemin dört yıl olup bu sürenin de 1 Kasımda sona erdiğini, III. Dönemin seçimlerin yenilenmesi kararı ile bu tarihten önce toplantılarına son verip erken seçime gidilmesi itibarıyla bugün başlayan toplantının olağanüstü olduğunu ve IV. Dönemin 1. Toplantı Yılı 1 Kasım 1931'de başlayacağı için Cumhurbaşkanı seçiminin de o gün yapılması Anayasa gereği olduğunu savunmuş, Recep Bey (Kütahya) uzun konuşmasında bu görüşe karşı çıkarak Teşkilâtı Esasiye Kanununun seçimlerin dört yılda bir yapılacağını saptamış olup dönemin dört yıldan ibaret olduğu hakkında bir hüküm bulunmadığını, yasama ve yürütme yetkilerini nefsinde toplamış olan Meclisin seçimlerin yenilenmesine karar verip dağıldıktan sonra seçimle oluşan yeni Meclisin milletin verdiği hakkı kullanarak Cumhurbaşkanını seçmesi en doğal hakkı olduğunu belirtmiştir.

Söz alan Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), Teşkilâtı Esasiye Kanununun 34. maddesinde, Meclisin seçim dönemi sona erdiği veya seçimlerin yenilenmesine karar verildiği halde Meclis toplantı halinde ise derhal, değilse hemen toplantıya davet edilerek Cumhurbaşkanının seçileceği yazılı bulunmakla ortada bir sorun olmadığını ifade etmiş, Başkan, başka bir

(4) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 1 - S. 2:8

görüş ve öneri olmadığını söyleyerek üyeleri oylarını kullanmaya çağırmıştır.

Oyların ayrımında, Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara) nın (289) mevcudun oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçildiği anlaşılarak durum kendilerine bildirilmek üzere oturuma ara verilmiştir.

Üçüncü oturumda Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başkanlık kürsüsüne gelerek bir teşekkür konuşması yapmış ve Cumhurbaşkanı olarak andiçmiştir.

2. İcra Vekilleri Heyetinin İstifası ve Yeni Hükümetin Kurulması

a) Yeni Kabine :

4 Mayıs 1931'deki ilk birleşimin (5) altıncı oturumunda, genel seçim nedeni ile Malatya Milletvekili İsmet Paşa'nın başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyetinin istifa ettiği ve Başvekilliğe tekrar kendilerinin atandığına ve İsmet Paşa'nın kurduğu ilişik adları yazılı İcra Vekilleri Heyetinin onandığına dair Cumhurbaşkanlığı yazıları okunmuş, listeye göre İcra Vekilleri Heyetinin aşağıda adları yazılı kişilerle kurulduğu anlaşılmıştır :

Başvekil	:	İsmet Paşa (Malatya)
Adliye Vekili	:	Yusuf Kemal Bey (Sinop)
Milli Müdafaa Vekili	:	Zekâi Bey (Adana)
Dahiliye Vekili	:	Şükrü Kaya Bey (Muğla)
Hariciye Vekili	:	Dr. Tevfik Rüştü Bey (İzmir)
Maliye Vekili	:	Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı)
Maarif Vekili	:	Esat Bey (Bursa)
Nafia Vekili	:	Hilmi Bey (Adana)
İktisat Vekili	:	Mustafa Şeref Bey (Burdur)
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili	:	Dr. Refik Bey (İstanbul)

b) Hükümet Programı ve Güvenoyu

9 Mayıs 1931'deki birleşimde (6) Başvekil İsmet Paşa, Hükümet programını okumuş, söz alan Sırrı Bey (İzmit) programda belirtilen çeşitli konulardaki görüş ve eleştirilerin dış ilişkilere dair olanlarına Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey yanıt vermiştir. Başvekil İsmet Paşa'nın kısa

(5) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C.I - S. 9 :
(6) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C.I - S. 22:26

açıklamasından sonra başka söz isteyen olmadığı için Başkan güvenoylamasına geçmiş, sonuçta mevcut (287) üyenin oybirliği ile kabineye güvenoyu verildiği anlaşılmıştır. Hükümet programı ve konuşmalara ait tutanak aşağıdadır :

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) – Muhterem efendiler,

Tasavvurlarımı bildiğiniz ve icraatını tecrübe ettiğiniz bir hükûmetin içinde bulunduğumuz en son vaziyet üzerine düşündüklerini huzurunuzda söylemek için müsaade istedim.

Hükûmetiniz memleketin dahilî ve haricî bir sulh ve huzur havası içinde yaşamasına birinci derecede ehemmiyet atfeder. Beynelmilel münasebatımızda bize hâkim olan esasî fikir budur. Türkiye'nin sulh ve emniyet havası içinde çalışmasını temin ve teshil edecek tedbirleri ve elimizden geldiği kadar beynelmilel sulh havasının ve imkânlarının takviyesini iltizam ederiz *(Alkışlar)*. Haricî siyasetimizin dostluklar tesisinde, mukaveleler aktinde, beynelmilel içtimalara ve teşekküllere iştirakinde hattı hareketini bu suretle izah eylemek mümkündür.

Dahilî siyasette huzur ve emniyetin halelden masuniyeti esas vazifemizdir. *(Bravo)*. Bizce bu gaye şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, Cümhuriyet kanunlarının muhterem ve muta olması her hangi bir tereddüde ve sakat ümide mütahammil olmadığının anlaşılması ve anlatılması ile temin edilmek kabildir *(Alkışlar)*. Yalnız Büyük Millet Meclisinin idaresi, Türkiye mukadderatı için kat'i bir hükmü ihtiva ettiğinin sarsılmaz bir kanaat halinde bulunması, Cümhuriyetin serbest ve feyizli idaresinin her türlü inkişafları için temel şartıdır *(Alkışlar)*. Anarşik cereyanlardan uzak ve vatandaşların haklarını ve hürriyetlerini temin eden bir hayat tarzı bu suretle idame olunacağı kanaatındayız *(Doğru sesleri)* . Kuvvetli Devlet otoritesi, kuvvetli Hükûmet mefhumlarını bu suretle anlıyoruz.

Dahilî idarede ve adliye cihazında bu maksatları temin eden vesaiti mütemadiyen arttırmak emelimizdir.

Maarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikında bilhassa mesai sarfetmek kararındayız.

Sıhhat mücadelelerimiz her müşkülât içinde başlıca işlerimizden olmakta devam edecektir. İçtimaî muavenet hizmetlerini her vasıta ile teşvik ve tevsi etmeğe çalışacağız.

Muhterem Efendiler,

İmar faaliyeti ve memleketin iktısadî vaziyetinin inkişafı Hükûmetimizin başlıca nasbı nazar ettiği mevzulardır. Onun için evvel emirde hem imar ve iktısadın hem alelûmum Devlet hayatının nizamı için mebde ve mesnet olan malî düşüncelerimizden bahsetmeyelim.

Bilirsiniz ki satış fiyatlarının beynelmilel pazarlarda süratle tenezzülü her memleket gibi bizi de müteessir etmiştir. Memleketin ihtiyatlı ve mahsullerinin

çeşitli olması sayesinde bizim buhrana mukavemetimiz daha umit bahş ve kudretli bir mahiyettedir Bununla beraber Devlet sarfiyatında gayet ihtiyatlı tedbirler ile yeni seneyi karşılamak kararını ittihaz ettik

Duşunuyoruz ki bu sayede iktisadî ve malî hayatımızı ciddî sarsıntıya maruz kılmadan yeni inkişaf safhalarına ve yeni imar programlarına geçebileceğiz *(Alkışlar)* ve başladığımız işleri tevakkuftan vikaye edebileceğiz

Bu sebeple en buyuk tedbir olarak butçede tasarrufatı, tasavvuru geçen bir azamî dereceye çıkardık

Memur kadrolarında yuzde on beş derecesinde bir tasarruf, alelûmum masraflarda her halde yuzde on tenzil, şimendifer işletmesinde çok ucuz ve tasarrufkârane bir hattı hareket takibi gibi radikal tedbirlerle alelûmum butçede geçen seneye nisbetle umit ettiğimiz tenakus miktarı otuz milyondan hayli fazladır Hadisata cevap vermeğe hazır ihtiyatlı ve sağlam muvazeneli bir butçe umumî hayat için de esaslı bir nazım olacaktır *(Alkışlar)*

Osmanlı borcundan hissemizi bir kat'ı karara raptetmek emelimizdir Hakkaniyet ve kabiliyet dairesinde bir halın bir gun taahhur etmemesinde menfaat goruyoruz *(Bravo sesleri)* Bu sayede Devletin taahhudu hâl ve âti için tanzim edilmiş bir vaziyet hasıl olması malî salâh ve iktisadî inkişaf için de esaslı tedbirlerdendir

Millî paranın kıymetinin mudafaası ile kanunî istikrara doğru istihzaratın mutemadiyen ilerletilmesi Hukûmetin hedeflerinden biridir Fiilî istikrar için aldığımız tedbirlerin musbet ve mucerrep neticeleri tamamen umit bahştir

Cumhuriyet Merkez Bankası tesisi için en muhim merhale geçilmiştir Memlekette çalışan yerli, ecnebi butun malî muessesat mumessillerinden murekkep Tesis Heyetinin nezaretinde açılan hisse kaydı muamelesi hitam bulmuştur Merkez Bankasının on beş milyon lira sermayesi usulu veçhile ve miadında tediye ve taahhut olunmuştur Halkımızın bu meselede gosterdiği alâka, rağbet ve itimat memleket için hakikaten sevinilecek, ovunulecek bir muvaffakiyettir *(Alkışlar)* Şimdi artık Bankanın işe başlaması için icap eden tedbirlerin ittihazına sıra gelmiştir *(Alkışlar)*

Efendiler,

Vergilerin esasında ve usullerinde taahhut ettiğimiz islahatı ifade eden kanun lâyihaları kâmilen Buyuk Meclise takdim olunmuştur Millî Devletin en muhim vasıtası olan Cumhuriyet hazinesinin kudretini muhafaza etmek, iktisadî şartlarla ahenk temin edecek tadilât, usullerin ıslahı kanun lâyihalarına hâkim olan esas fikirlerdir

Muhterem Efendiler,

Malî ve iktisadî tedbirlerimizin hepsinde çiftçilerimizin vaziyeti ve mahsullerimizin himayesi bizim esasımızdır *(Alkışlar)* Bu memleketin muhtaç olduğu iktisadî

teşekküllerin kuvvetlenmesine ve çoğalmasına çalışıyoruz. Gerek kredi müesseselerinde, gerek iktısadî teşekküllerde ziraatımızla sureti mahsusada iştigalimize şahit olacaksınız. Memleket iktısadiyatında iş hayatını tanzim eden kanun lâyihası hazırdır.

Ticareti teşvik ve teshil etmekle, limanlarda kolaylıkları arttırmakla bilhassa iştigal edeceğiz. Haricî ticareti inhisar altına alacağımız tarzında yapılan işaalar her türlü aslü esastan aridir *(Bravo sesleri alkışlar)*..

Maden kanunu lâyihasını Büyük Meclise takdim için hazırlıyoruz. Esas fikir maden işletilmesine mani görülen eski usullerin ve resimlerin ıslahıdır.

Yerli sanayiin inkişafı için kanunî ve içtimaî tedbirlerimize devam edeceğiz.

Muhterem Efendiler,

Başlıca işlerden bahsetmeğe çalıştım. Yorulmaz ve yılmaz mesai ile muvaffakıyete erdirebilecek mevzulara temas ettim. Ancak siz bize bu çetin vazifeleri emanet ediyorsanız.

Bu hususta kararınızı reylerinizle izhar buyurmanızı istirham ederiz *(Şiddetli alkışlar)*..

SIRRI B. (Kocaeli) – Başvekil Paşa Hazretleri tarafından kabinenin okunan programı bize vaktiyle tevzi edilerek üzerinde tetkikat yapmaklığımıza imkân verilmediği için vereceğim cevaplar yalnız şurada işittiklerim ve tutabildiğim notlar üzerinde şöyle bir sathî mütaleadan ibaret olacaktır. Eğer bu nutkun bir sureti elimizde bulunsaydı da üzerinde tetkikat yapabilseydik belki daha fazla mütalea dermeyan edebilirdik. Kabine bu beyanatında bize hakikaten çok güzel şeyler yapılacağını vadediyor. Eğer parlâmento hayatında yapılacak şeylere, yapılmazdan evvel itimat etmek, veya itimat etmemek meselesi mevzubahs olaydı şimdiden, şahısları nazarı dikkate alarak, açık bir surette evet bu yapılacaktır diye itimat etmek şüphe yok ki benim vicdanımda duyduğum en büyük bir histir.

Ancak parlâmento hayatında yalnız yapılan işlere ehemmiyet verilmesi mutat olduğundan vaıt derecesinde kalan bu işler için bir kıymet verilmesi, onun netayicinin beklenmesine mütevakkıftır.

İsmet Paşa Hazretleri şimdiye kadar bir kaç defa kabine teşkil buyurdular ve Meclisi Âli huzurunda itimat reyi istediler ve itimat reyi aldılar. Şüphe yok bu yerinde verilmiş bir rey idi. Ben hariçte kaldığım müddetçe siyasetle iştigal etmediğimden bunun ne suretle cereyan ettiğini bilemem.

Ancak memlekette yapılacak pek çok işler ve tatmin olunacak ihtiyaçlar vardır. Bu netâyiç evvelce verilen vaitlerden sonra husule gelmiş maddelerdir.

Şimdi programın aksamı muhtelifesi hakkında mütalea beyan edeceğim.

Evvelemirde siyaseti hariciyeden bahsedeceğim; biz Avrupalıyız. Fakat nazarı dikkatinizi celbederim ki; Avrupalılar ailevî mesaili düşünecekleri zaman bizi derhal kendilerinden addetmiyerek, diğer hükûmetler gibi, aralarında müzakere-

lere içtimalara davet etmiyorlar ve ancak bazı dostlarımızın teklifleri üzerine bizi de kendi aralarında bulundurmağa muvafakat ediyorlar.

Biz hamdolsun en mütekâmil bir şekli hükûmete ve en mütekâmil kanunlara malikiz, acaba bu tekâmülümüzden sonra Avrupa bizde ne gibi bir kusur görüyor ki ailevî müzakerelerinde bizi aralarında bulundurmaktan çekiniyorlar. Bu mesele cayi nazardır ve bunun sebebini bendeniz bilemiyorum. Eğer izah olunursa tabiî müteşekkir olurum.

İktisat meselesi : Burada biraz fazla tevakkuf etmek icap eder. İnkâr olunamaz ki memleketimiz dahi bu gün buhran içindedir.

Gerçi buhran bu bütün dünyada da vardır; bize mahsus değildir. Para meselesi ancak bu buhranın netayicidir. Memleketimizi mümkün mertebe hafif kurtarmak ve tesirini azaltmak için şimdiye kadar alınan tedbirlerin, matlup neticeyi, mükemmel bir suretle vermediği görülmektedir.

Hükûmet, halk hükûmeti, bütün teşkilâtı ve mefkûreye müstenit; fakat halkın insanî ve tabiî hukuku bazan ihmal edilmektedir.

Teşkil edilen inhisarlar, ferdin teşebbüs kudretini ve istidadını selbediyor, ve yahut uyuşturuyor.

Istanbul Liman Şirketi, İstanbul Limanını öldürürdü, diğer inhisarlar bir çok mütahassıs vatandaşları şahsan çalışmaktan ve istidatlarına inkişaf vermekten menetti.

Küçük, büyük sermayelerin semere vermesi imkânı münselip oldu. Senelerden beri vapurculuğumuzun, deniz ticaretinin inkişafına kendi tedbirleriyle mani olan Seyrisefain İdaresine bir şekli mahsus verilemedi. Yani halka bırakılmadı. Daha başka mütalea ile, başka hükûmetlerde emsali teşekkülere benzetilemedi ve bu suretle seyrisefainin müttehaz tedabirinden diğer vapur şirketleri daima mutazarrır olmakla kaldı.

Malî kanunlarımızın sureti tatbikinde duyulan şikâyet umumidir ve muslahdır. Gerçi ıslahat vadolunuyor, ancak bu kanunların vazından beri bir çok seneler geçmiştir. Onun için bundan sonra da ne suretle tatbik edileceğini ve ona nasıl raptı emel olunacağını ancak bize netice gösterecektir.

Bazı adlî kanunlarımızın memlekete menfaat verici şekilde tatbik olunamayışı müntesiplerinde makûs hisler tevlit etti.

Şimdi, memleketin biraz da dahili idaresinden bahsedeyim. Bunda biraz acıklı noktalar vardır.

Dahiliye Vekili Beyefendiyi ben bu gün en mütehassıs bir idare adamı olarak tanımaktayım. Vekil Beyefendinin evsafı âliyesini tanımakta belki bir çok arkadaşlarıma tekaddüm ederim. Bunda şüphe yoktur.

Ancak, bu gün ıslahını vadettikleri, meselâ idarei vilâyet kanununda valilerin tevsii mezuniyeti gibi meseleler daha evvelki kanunda tamamen mevcuttur.

Zaman geçtikçe diğer vekiller, memlekette bulunan memurlarını doğrudan doğruya kendilerine bağlamak maksadile mahallî rüesayi memurinin salâhiyetlerini azar azar kırptılar ve bu hal doğrudan doğruya Dahiliye Vekili Beyefendinin nazarı karşısında oldu. O Vekil Bey ki, doğrudan doğruya her şeyi düşünmeğe ve her şeyi yapmaya muktedirdi ve eğer ben onun bir mislini daha burada görmüş olaydım belki bu sözlerimi bu kadar açık söylemezdim. Fakat idarei dahiliyeden alınan bu salâhiyetin, kanunlara karşı vuku bulan bu tecavüzlerin idarei dahiliyeyi ne kadar rencide edeceğini herkesten daha iyi bilirler. O halde nasıl oluyor da sükût ettiler. Bunu ben bilmiyorum. Şark isyanı ve Menemen irticai, rüesayi memurinin mahdut salâhiyetlerinin bunda dahi dahli vardır. Eğer bu rüesayı memurinin, eski kanunda olduğu gibi kudret ve salâhiyetleri mevcut olsa idi belki bu hadiseler meydana gelmez ve daha güzel olurdu.

Görüyoruz ki inhisar idarelerinin en yüksek memuriyetleri bir çok idare meslekinden çıkarılmış zevata verilmiştir. Bunların evsafı matlûbeyi haiz oldukları, bu gün onlara tevdi edilen vezaifden anlaşılıyor. Bunlar, kanun harici, icabata tebaan müddetini ikmal etmiş gibi kayıtlarla tekaüde sevkedilerek yerlerine meslekinde tekâmül etmemiş tecrübesiz zevatın getirilmesi bu halleri mucip olmuştur. Bunların idaredeki vukufsuzluğu, vazifelerini zaafa uğratmış ve kendilerini tereddüte sevketmiştir. Bunu nazariye olarak arzediyorum. Bilmem Vekil Beyefendi ne buyuruyorlar.

İki kelime ile de Müdafaai Milliyeden bahsedeceğim. Dostuna, düşmanına yıkıcı, ezici kudreti karşısında daima boyun eğdiren ordumuzun, neferlerinden başkumandanına kadar cümlesini tebcil etmek hepimizin ve benim en büyük vazifemdir.

Bu gun hükûmetin orduya karşı yapacağını ben kendi nefsime çok az görüyorum. Onların ayaklarının tozu bizim gözlerimizin sürmesidir ve o kadar nazarlarımızda muhteremdir. Bunu samimi olarak söyliyorum ve rica ediyorum ki; bu söyliyeceğim sözler mesmuat ve müşahedatıma müstenittir. Hudutlarda bulunan neferlerimizin, telebbüsüne biraz daha itina buyrulsun ve onlar karşılarındaki komşu askerlerin telebbüsatından yerinmesin. Bunu yüreğim acıyarak söylemekteyim ve hiç şüphe etmem ki bu yapılacaktır.

Arkadaşlar; bu dediğim, tutabildiğim notlar üzerinde yürüttüğüm tahlilâtla tabiî nutkun nikatı mühimmesine cevap vermiş olmıyorum. Bunu bilirim ve şu tahlilâtımla İsmet Paşa kabinesine ademi itimat reyi verilmesini teklif edecek değilim. Bu aslâ hatırımdan geçmez. İsmet Paşa hükûmetlerinin bu memleketi nasıl demiryolları ile bir birine bağladığını iftiharla görüyorum ve bu nokta İsmet Paşanın mucibi iftiharı olmıya yegâne sebep olabilir. Tarihi terakkimiz yazıldığı zaman, bu şimendiferlerle gösterilen muvaffakiyatın İsmet Paşaya has bir muvaffakiyat olduğu elbette sarahaten zikredilecektir. Onun için bu kadar muvaffak olan bir zat hakkında böyle makûs bir mütaleada bulunmak küstahlıktır, bunu yapamam *(Bravo sesleri)*

İsmet Paşanın kendisine mesai arkadaşı olarak aldığı zevat hakikaten çok değerli, çok mümtaz evsafa maliktirler ve onun için en çok hücuma maruz kalmağa müstahaktırlar. Çünkü düşünebilirler ve yapabilirler. Eğer düşünemez ve yapamaz olsalardı mazur görülebilirlerdi.

Onlar madem ki bu derece muntazamdırlar ve bu derece yüksek vasfı haizdirler, kendilerinin vadettiklerini tamamı tamamına, noktası noktasına beklemek te bizim hakkımızdır. İşte onun içindir ki bu gün okunan programın zımnı tatbikı, Başvekilin ve arkadaşlarının şahsî hüviyetleri ve meziyetleridir. Başka hiç bir şey yoktur ve bundan da müstağnidirler. Aramazda bazı mesailde belki düşünüş itibarile, farklar olacaktır. Farklar bulunmaktadır. Fakat hep düşüncelerimiz Cümhuriyetin takviye ve tealisine matuftur.

Burada vesile oldukça içtihadatımı kendilerine söyliyeceğim. Onları, delâilimle iknaa çalışacağım. Ya kendilerini ikna ederim ya onlar beni ikna ederler. Neticede memleket müstefit olur.

İsmet Paşa Hazretlerinin kılıcı ile teessüsüne hizmet ettiği bu Cümhuriyetin taalisini istiyeceği elbette ve elbette şüphesizdir. Bunun makûsunu düşünmek, belâhettir ve denaettir. Onun için icraatına; içtihadatıma tevafuk etmiyen ufak tefek şeyleri dolayısile, engel olmağa çalışmak, benim kendi noktai nazarıma göre, vatansızlıktır. Bundan dolayı Paşa Hazretlerinin verdiği vaatleri tamamile yapacağına ve bu netayiçten memleketin azamî istifade edeceğine kanaat beslerim. Bu vesile ile itimat reyi vermekte cümlenize takaddüm ediyorum. *(Bravo sesleri, alkışlar).*

HARİCİYE VEKİLİ DR. TEVFİK RÜŞTÜ B. (İzmir) – Arkadaşlarım; Sırrı Bey Heyeti Celilenize maruzatta bulunurken Türkiye'nin Avrupa ailesinde olduğunu ve fakat böyle olduğu halde neden Avrupa Devletlerinin kendi aile işlerine karıştırılmamak istenildiğini söyledikten sonra bu ailevî işlerine karıştırılmamasının bir sebebi olacağına işaret etti ve kanunlarımızın mükemmeliyetini beyan ederek acaba bir kusurumuz var mı? dedi. Bu noktayı tenvir etmeden geçmek doğru olmaz. Arkadaşımızı alenen ve müsareatla temin ederim ki, bu noktada Türkiyenin hiç bir kusuru yoktur. Yalnız Avrupa ittihadı teşebbüsünün manası nedir. Mahiyeti nedir. Bunu biraz mütalea etmek zahmetine katlanırlarsa sordukları hadisenin sebep ve izahı kolaylıkla bulunur. Avrupa ittihadı teşebbüsü herkesin bildiği gibi, Fransa Hariciye Nazırının ortaya attığı bir fikirle başlar -Esas fikir demiyorum. Bu defaki resmî safhadan bahsediyorum- ve bunun Cemiyeti Akvamda dahil olan âzaya münhasır olmasile başlar ve anladığımıza göre bu coğrafi bir vaziyetin icabı olmuştur. Yoksa falan devletin kanunları ve sairesi diye bir ölçü mevzubahs değildir.

Meselâ : Japonya gibi kanunlarının ve medenî vaziyetinin yüksek olduğu müsellem olan bir devlet Cemiyeti Akvamda esasında ve başında olduğu halde çağırılmamıştır. Sonra, bize karşı bildiğiniz gibi dostlarımızın delâletile Türkiye ve Rusyanın oraya daveti mevzubahs olduğu vakit -Cemiyeti Akvam âzası olup

olmamak noktası hakkındaki mütaleanın biraz sonra söyliyeceğim- İtalyanın bizim için olduğu kadar ortaya atılan dava için de doğru ve dostane olan teklifindeki meseleyi mütekaddime tehir edilerek ve yalnız ruznamelerine aldıkları işten bahsederek ittifakla davet edilmekliğimize karar verilmiştir. Binaenaleyh bu kararda bir kısmı tarafından davetimizin kabul edilmesi ve diğer kısmın ise bunu kabul etmemesi meselesi yoktur. Esasen Akdenizde büyük bir şibicezire teşkil eden Anadolunun ve yanı başımızdaki İstanbulun coğrafî vaziyetini tayin etmek şu veya bu siyasî cemiyete ait olamaz. Coğrafî vaziyet ile iştigal eden âlimler bunu tetkikat ile tayin edebilirler. Türkiyenin Akdenizdeki vaziyetini kimse tağyir edemez. Cemiyeti Akvam Meclisi Umumisinin kararına istinaden teşekkül eden Avrupa ittihadı tetkik komisyonu cihan iktisadî buhranının -Avrupaya teallûku itibarile- müzakereye konmasına karar verdi.

Ve komşumuz ve dostumuz Rusya ile bizim ve İzlandanın davetlerine karar verdi. Ve bu karar da Cemiyeti Akvam Kâtibi Umumiliği vasıtasile bize bildirilmişti. Ondan sonra Pariste toplanan talî komisyonlardan birinde bazı işlerin Cemiyeti Akvam âzasına ait olduğu ve Cemiyeti Akvam ailesi işlerine ait şeyler noktai nazarından Cemiyeti Akvamda dahil olmıyan devletlerin müzakereye iştirak edip etmemesini ileri atanlar bulundu. Ekseriyetle menfi bir karar da verildi. Fakat buna taraftar olmıyan ve itiraz eden mühim devletler de vardı. Onun için henüz bu nokta kesbi katiyet etmiş değildir. Bu münasebetle ileri atılan şey Cemiyeti Akvama dahil olmıyan devletlerin müzakereye iştirak edip etmemesi meselesidir. Yoksa Türkiye'nin şu veya bu noktai nazardan girip girmemesi değildir. Ancak Cemiyeti Akvam âzası olmak meselesine gelince onu daha evvelki B. M. Meclislerinde kâh açık kâh işaretle muhtelif defalar mevzubahs ettiğimizi hatırlıyorum. Bunun için o vakit, söylediğimi tekrar etmekle meseleyi kâfi derecede izah etmiş olacağımızı zannediyorum : Türkiye kuvvetlerinin hiç bir noktadan ve hiç bir vesile ile sevk ve idaresi; ancak B. M. Meclisinin itimat ettiği icra kuvvetlerinden gayrisine bırakılamaz *(Alkışlar)*. Binaenaleyh her hangi bir heyette dostumuz ve çok dostlarımız bulunsun. Türkiye kuvvetlerinin her hangi bir kararla şu veya bu suretle sevk ve idaresi mevzubahs oldu mu ancak bu B. Meclisin itimat ettiği hükûmetin delegesinin mevzubahs olan işin müzakeresine ve karara iştirak etmiş olması lâzımdır *(Alkışlar)*. İşte bu hak bize temin edilmediği içindir ki, diğer devletlerin, işlerini bilmem ve onlara karışmak vazifemiz değildir. Hatta karışmamak vazifemizdir.

Bütün arzularımıza rağmen giremedik. Filhakika hududunu ölçüp biçemediğimiz ve her hususuna müsavi hukukla karışamıyacağımız tertiplere ve taahhütlere memleketimizi sürüklemek elimizde değildir *(Alkışlar)*. Biz, bütün dünya ile dostluk istiyoruz ve herkesle dost olmağa çalışıyoruz ve Başvekil Paşanın biraz evvel söylediği gibi vatanda ve cihanda sulh için çalışıyoruz.

Hiç bir cepheye aidiyet ve cepheler doğurmak politikasını beğenenlerden değiliz. İşte umumiyetle izah ettiğim bu sebeplerden dolayı esas fikri kendi fikrimiz

olduğu ve tecelli eden bu günkü haldeki şu müesseseyi teşvik ettiğimiz, beğendiğimiz ve kendisi ile bir çok noktalarda teşriki mesai ettiğimiz halde şu Cemiyeti Akvam âzası olmak vaziyeti Türkiye için henüz mevzubahs olmuş değildir. Şimdi Cemiyeti Akvamda âza olmayınca bu komisyonda, yani Avrupa ittihadı tetkik komisyonunda, iştirak ettiğimiz halde bir takım işlere karışıp karışmamak hususuna gelince o hususlaki noktai nazarlarımızı ilân ettiğimiz cevaplarımızla gösterdik. Eğer Cemiyeti Akvam ve âzaları kendi aralarında ailevî işleri varsa onları aralarında konuşmak için teşkilâtları ve vesileleri eksik değildir ve biz o işlere karışacağız gibi bir davaya girişemeyiz. Ancak coğrafî bir mefhum etrafında devletleri anlaştırmak için ve bu gaye ile olduğu ilân edilen Avrupa tetkik komisyonunun vuku bulan davetine iştiraki memnuniyetle kabul ettik. Orada konuşulacak her hususun bizden gizli olmamasını istemek te hakkımızdır ve zaten başka türlü yapamayız *(Alkışlar)*.

SIRRI B. (Kocaeli) – Efendim, Hariciye Vekili Beyefendiye teşekkürler ederim.

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) – Kocaeli Mebusu muhteremi Sırrı Beyin mülahazatı iki zümrede toplanabilir. Bir kısmı prensiplere, kararlara taallûk eden itirazlar, ikinci kısmı da; tatbikata taallûk eden itirazlardır. Tatbikata taallûk eden itirazlar daima olacaktır. Çünkü idarede her hangi bir dairenin her hangi bir memurun şu veya bu işte bir hatası olabilir. Bu gibi meselelerde sureti umumiyede şikâyetten amelî bir netice çıkmaz, dikkat ettim, bütün söyledikleri işlerde, bütün söyledikleri idarî şikâyetlerde şu tarzda muayyen bir mevzu yoktur. Böyle şikâyetler getirirlerse Hükûmet bittabi nazarı dikkate alır. Tahkikat yapar ve sarahaten cevap verir. İtirazlarının bir kısmı, esaslara teallûk ediyor; inhisarlar ve saire gibi.

Bu meseleler çok konuşulmuştur. Bu hususta noktai nazarlarımız bellidir. Sureti umumiyede Hükûmet sistemi olarak yürüdüğümüz hattı hareket malûm olduğu için bunu bilerek kabul etmek lâzımdır. Bir defa umumî prensip olarak takip olunacak hattı hareket başka türlü olamaz. Sonra muayyen bir kanun, muayyen bir inhisar veya muayyen bir şekil için, bir prensip için itirazları olursa burada mevzubahs etmek için çok fırsat olacaktır. Her fırsatı memnuniyetle karşılarız ve memnuniyetle münakaşa etmeğe hazırız *(Alkışlar)*.

SIRRI B. (Kocaeli) – Efendim, İsmet Paşa Hazretlerinin bu beyanatına karşı teşekkürü az görürüm. Yaşasın İsmet Paşa..... *(Alkışlar)*.

REİS – Efendim, Hükûmet beyannamesini okudu ve icap eden cevapları da verdi. Teşkilâtı esasiye kanunu mucibince, Hükûmet beyannamesini okuduktan sonra itimat talep eder. Reylerinizi istimal buyurunuz. Rey kutuları gezdirilecektir. İtimat edenler beyaz, etmiyenler de kırmızı rey vereceklerdir.

(Reyler toplandı).

REİS – Reylerini vermiyen zevat varsa versin. Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Reylerin neticesini arzediyorum. 287 oy vardır. Ademi itimat reyi yoktur. 287 reyle İsmet Paşa hükûmetine itimat edilmiştir.

(Bravo... Yaşasın sesleri,.... Alkışlar).

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) – Muhterem arkadaşlar; gösterdiğiniz büyük itimat ve teveccühe teşekkür ederiz. Muzaheretiniz, Hükûmetin muvaffakiyeti için temel taşıdır. Hükûmetin icraatında muvaffak olması sizin arzunuzun, memlekette istediklerinizin tahakkuku demektir. Onun için Hükûmet, icraatında sizden muzaheret, delâlet ve irşat ister *(Alkışlar).*

3. Olağanüstü Toplantıda Meclis Çalışmaları :

a) Encümen (Komisyon) Seçimleri ve Encümenler :

9 Mayıs 1931 Birleşiminde, uygulanmakta olan 2 Mayıs 1927 tarihli Dahili Nizamname' (İçtüzük) ye göre (15) encümen için üye seçimi yapılmış, oy ayırımında seçim bölgeleri ve adları yazılı milletvekillerinin aşağıda gösterilen encümenlere seçildikleri anlaşılmıştır.

Encümenler ilk toplantılarında Başkanlık Divanını oluşturmuşlardır.

ADLİYE ENCÜMENİ

Başkan	: Mustafa Fevzi Bey (Manisa)		
Sözcü	: Salâhattin Bey (Kocaeli)		
Kâtip	: Hamdi Bey (Yozgat)		
Üyeler :			
Haydar Bey	(Antalya)	Nazif Bey	(Kars)
Numan Bey	"	Reşit Bey	(Kayseri)
Vasfi Bey	(Balıkesir)	Sait Azmi Bey	"
Osman Niyazi Bey	(Çanakkale)	Ragıp Bey	(Kocaeli)
Münir Bey	(Çorum)	Tevfik Fikret Bey	(Konya)
Hasan Hayri Bey	(Edirne)	Refik Şevket Bey	(Manisa)
Şeref Bey	"	Nazım Bey	(Tokat)
Abdülhak Bey	(Erzincan)	Raif Bey	(Trabzon)
Yusuf Ziya Bey	(Eskişehir)		

ARZUHÂL ENCÜMENİ

Başkan	: Kemalettin Bey (Kocaeli)		
Sözcü	: Münir Bey (Giresun)		
Kâtip	: Hayrettin Bey (Bilecik)		
Üyeler :			
Nafiz Bey	(Amasya)	Ahmet Tevfik Bey	(Kayseri)
Übeydullah Bey	(Bayazıt)	Abdürrezzak Bey	(Mardin)

Nafiz Bey	(Erzurum)	Nuri Bey	(Muğla)
Reşit Bey	(Gaziantep)	Akif Bey	(Rize)
Şahin Bey	"	Memet Bey	(Samsun)
Şevket Bey	(Giresun)	Ziyaettin Bey	(Sivas)
İbrahim Bey	(Hakkâri)	Mustafa Vasfi Bey	(Tokat)
İbrahim Bey	(Isparta)	Münip Bey	(Van)
Hasan Fehmi Bey	(Kastamonu)		

BÜTÇE ENCÜMENİ

Başkan	: Hasan Fehmi Bey	(Gümüşhane)	
Başkanvekili	: Ali Rana Bey	(İstanbul)	
Sözcü	: Kemal Zaim Bey	(Konya)	
Kâtip	: Süreyya Tevfik Bey	(Tokat)	
Üyeler	:		
Ali Bey	(Afyon K.)	Hilmi Bey	(Kayseri)
Ahmet Süreyya Bey	(Aksaray)	Şevket Bey	(Kırklareli)
Yahya Galip Bey	(Ankara)	Memet Nahit Bey	"
Dr. Galip Bey	(Bursa)	Kâzım Hüsnü Bey	(Konya)
Dr. Mustafa Bey	(Çorum)	Muhlis Bey	(Kütahya)
Şakir Bey	(Edirne)	Faik Bey	(Niğde)
Hasan Tahsin Bey	(Elaziz)	Recep Zühtü Bey	(Sinop)
Aziz Bey	(Erzurum)	Rasim Bey	(Sivas)
Ahmet Remzi Bey	(Gaziantep)	Remzi Bey	"
Musa Kâzım Bey	(Giresun)	Süleyman Sırrı Bey	(Yozgat)
Mükerrem Bey	(Isparta)		

DAHİLİYE ENCÜMENİ

Başkan	: Cemil Bey	(Tekirdağ)	
Başkanvekili	: Faik Bey	"	
Sözcü	: Abdülmuttalip Bey	(Malatya)	
Kâtip	: Hasan Reşit Bey	(Muş)	
Üyeler	:		
Ali Münif Bey	(Adana)	Baha Tali Bey	(Kars)
Ömer Resul Bey	"	Vasıf Bey	(Malatya)

Esat Bey	(Amasya)	Mitat Bey	(Maraş)
İsmail Hakkı Bey	"	Ahmet İhsan Bey	(Ordu)
Muslihittin Bey	(Ankara)	İsmail Bey	"
Rasih Bey	(Antalya)	Atıf Bey	(Rize)
Hacim Muhittin Bey	(Balıkesir)	Esat Bey	"
Emin Fikri Bey	(Bursa)	Vasfi Raşit Bey	(Ş. Karahisar)
Şükrü Bey	(Çanakkale)	Halil Bey	(Zonguldak)
İsmail Kemal Bey	(Çorum)	Rifat Bey	"
Hüseyin Bey	(Elaziz)		

DİVANI MUHASEBAT ENCÜMENİ

Başkan	: İsmail Hakkı Bey	(Balıkesir)
Sözcü	: Ali Bey	(Rize)
Kâtip	: Mollaoğlu Cemal Bey	(Afyon K.)

Üyeler :

Ali Bey	(Ankara)	Sırrı Bey	(Kocaeli)
Mehmet Ali Bey	(Artvin)	Kâzım Bey	(Konya)
İbrahim Bey	(Cebelibereket)	Hazim Bey	(Kırşehir)
Hasan Basri Bey	"	Hulûsi Bey	(Sinop)
Rifat Bey	(Çankırı)	İsmail Mehmet Bey	(Sivas)
Asım Bey	(Erzurum)	Ahmet Avni Bey	(Yozgat)

HARİCİYE ENCÜMENİ

Başkan	: Saffet Bey	(Erzincan)
Sözcü	: Mahmut Bey	(Siirt)
Kâtip	: Zeki Mesut Bey	(Diyarbekir)

Üyeler :

Cevat Abbas Bey	(Bolu)	Reşit Saffet Bey	(Kocaeli)
Falih Rıfkı Bey	"	İbrahim Süreyya Bey	"
Hasan Cemil Bey	"	Memet Sabri Bey	(Manisa)
Fazıl Ahmet Bey	(Elaziz)	Yakup Kadri Bey	"
Salâh Cimcoz Bey	(İstanbul)	Necmettin Sadık Bey	(Sivas)
Mahmut Celâl Bey	(İzmir)	Nebizade Hamdi Bey	(Trabzon)

İKTİSAT ENCÜMENİ

Başkan	: Mustafa Rahmi Bey (İzmir)		
Sözcü	: Ali Rıza Bey (Mardin)		
Kâtip	: İzzet Bey (Afyon K.)		
Üyeler :			
Zamir Bey	(Adana)	Faik Bey	(Edirne)
Yaşar Bey	(Aksaray)	Emin Bey	(Eskişehir)
Eşref Bey	(Ankara)	Edip Servet Bey	(Gümüşhane)
Fuat Şahin Bey	(Aydın)	Akçuraoğlu Yusuf Bey	(İstanbul)
Şükrü Bey	(Bolu)	Hamdi Bey	(İstanbul)
Dr. Rasim Ferit Bey	(Bursa)	Sadettin Bey	(İzmir)
Emin Aslan Bey	(Denizli)	Tahsin Bey	(Kastamonu)
Ahmet Hamdi Bey	(Konya)	Emin Bey	(Samsun)
Kâni Bey	(Manisa)	İsmail Bey	(Şebin K.)
Nuri Bey	(Maraş)	Daniş Bey	(Trabzon)
Hasan Cavit Bey	(Rize)	Ragıp Bey	(Zonguldak)

KÜTÜPHANE ENCÜMENİ

Başkan	: Samih Rifat Bey (Çanakkale)		
Üyeler :			
Besim Atalay Bey	(Aksaray)	Halil Ethem Bey	(İstanbul)
Necip Ali Bey	(Denizli)	Velet Bey	(Kastamonu)

MAARİF ENCÜMENİ

Başkan	: Nafi Atuf Bey (Erzurum)		
Sözcü	: İbrahim Alêttin Bey (Sinop)		
Kâtip	: İzzet Ulvi Bey (Afyon K.)		
Üyeler :			
Haydar Bey	(Afyon K.)	Hamdi Bey	(Ordu)
Talât Bey	(Çankırı)	Rahmi Bey	(Sivas)
Osmanzade Hamdi Bey	(İzmir)	Sadri Maksudi Bey	(Şebin K.)
Ferit Celâl Bey	(Mersin	Halil Nihat Bey	(Trabzon)
Kılıçoğlu Hakkı Bey	(Muş)	Refet Bey	(Urfa)
Naim Hazim Bey	(Konya)	Ahmet Cevdet Bey	(Yozgat)

MALİYE ENCÜMENİ

Başkan	: İsmet Bey	(Çorum)	
Sözcü	: İhsan Bey	(Bayazıt)	
Kâtip	: Kemal Turan Bey	(Isparta)	
Üyeler :			
Adnan Bey	(Aydın)	Ali Bey	(Kocaeli)
Enver Bey	(Balıkesir)	Refik Bey	(Konya)
Zülfü Bey	(Diyarbakır)	Ömer Davut Bey	(Kütahya)
Emin Bey	(İçel)	Mahmut Nedim Bey	(Malatya)
Kâmil Bey	(İzmir)	Hamdi Bey	(Mersin)
Refik Bey	(Kastamonu)	Şemsettin Bey	(Sivas)

MECLİS HESAPLARININ TETKİKİ ENCÜMENİ

Başkan	: Hakkı Bey	(Van)	
Sözcü	: Rifat Bey	(Ankara)	
Denetçi	: Mazhar Müfit Bey	(Denizli)	
Üyeler :			
Halit Ferit Bey	(Ankara)	Ziya Bey	(Çankırı)
Şakir Bey	"	Haydar Bey	(Konya)
İbrahim Bey	(Balıkesir)	Mustafa Bey	(Konya)
Memet Cavit Bey	(Balıkesir)		

MİLLÎ MÜDAFAA ENCÜMENİ

Başkan	: Recep Bey	(Kütahya)	
Sözcü	: İhsan Bey	(Giresun)	
Kâtip	: Muhittin Nami Bey	(Muş)	
Üyeler :			
Enver Bey	(Balıkesir)	Muhittin Bey	(Kars)
İbrahim Bey	(Bilecik)	Ali Rıza Bey	(Kastamonu)
Salih Bey	(Bilecik)	Lütfi Müfit Bey	(Kırşehir)
Naci Bey	(Cebelibereket)	Mahmut Nedim Bey	(Malatya)
Kâzım Bey	(Diyarbakır)	Galip Bey	(Niğde)
Ahmet Saffet Bey	(Elaziz)	Recai Bey	(Ordu)
Kılıç Ali Bey	(Gaziantep)	Bekir Lütfi Bey	(Tokat)
Şevket Bey	(Gümüşhane)	Hüsnü Bey	(Tokat)
Ahmet Hamdi Bey	(İstanbul)		

NAFIA ENCÜMENİ

Başkan : Ethem Bey (Samsun)

Sözcü : Aziz Samih Bey (Erzincan)

Kâtip : Osman Bey (Manisa)

Üyeler :

Dr. Nazifi Şerif Bey	(Antalya)	İbrahim Bey	(Kütahya)
Alioğlu Ahmet	(Eskişehir)	Süleyman Fikri Bey	(Mersin)
Hakkı Bey	(İçel)	Halit Bey	(Niğde)
Hüseyin Hüsnü Bey	(Isparta)	Ali Saip Bey	(Urfa)
Sırrı Bey	(Konya)	Dr. Asım Bey	(Samsun)
Hakkı Bey	(Kütahya)	Hakkı Bey	(Trabzon)

SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET ENCÜMENİ

Başkan : Dr. Ahmet Fikri Bey (Erzurum)

Sözcü : Dr. Reşit Galip Bey (Aydın)

Kâtip : Dr. Hüseyin Avni Bey (Muğla)

Üyeler :

Dr. Cemal Bey	(Antalya)	Dr. Hakkı Şinasi Paşa	(Erzurum)
Muzaffer Bey	(Balıkesir)	Necip Asım Bey	(Erzurum)
Dr. Emin Cemal Bey	(Bolu)	Dr. Suat Bey	(Kastamonu)
Bak. Refik Bey	(Bursa)	Dr. Hilmi Bey	(Malatya)
Dr. Rasim Ferit Bey	"	Ahmet Vefik Bey	(Niğde)
Dr. Kâzım Bey	(Denizli)	Dr. Refet Bey	(Urfa)

TEŞKİLÂTI ESASİYE ENCÜMENİ

Başkan : Yunus Nadi Bey (Muğla)

Sözcü : Hakkı Tarık Bey (Giresun)

Kâtip : Celâl Sahir Bey (Zonguldak)

Üyeler :

Mehmet Asım Bey	(Artvin)	Mahmut Esat Bey	(İzmir)
Dr. Mazhar Bey	(Aydın)	Halil Bey	"
Tahsin Bey	"	Ahmet Rasim Bey	(İstanbul)
Ali Şuuri Bey	(Balıkesir)	Muhittin Paşa	(Kars)
Asaf Bey	(Bursa)	Dr. Fuat Bey	(Kırklareli)
Memduh Şevket bey	(Elaziz)	Celâl Nuri Bey	(Tekirdağ)

b) Sonraki Seçimler :

1. Toplantı yılında kabul edilen 29 Aralık 1931 gün ve 1909 sayılı Kanunla Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti kurulması ve aynı gün ve 1910 sayılı Kanunla ziraat işleri İktisat Vekâletinden ayrılarak Ziraat Vekâletinin yeniden teşkili üzerine "Gümrük ve İnhisarlar" ve "Ziraat" adları ile 12 Kasım 1932 birleşiminde (7) iki encümen daha kurulmuş ve seçim yapılmıştır. Bu iki Encümenin kurulması dolayısıyla İktisat Encümeni yeniden oluşturulmuştur. Bu encümenlere seçilen üyeler şunlardır :

GÜMRÜK VE İNHİSARLAR ENCÜMENİ

Başkan	: İsmet Bey	(Çorum)	
Sözcü	: Şevket Bey	(Ordu)	
Kâtip	: Ali Bey	(Kocaeli)	
Üyeler :			
Fuat Şahin Bey	(Aydın)	Talât Haşim Bey	(Malatya)
Rüştü Bey	(Bursa)	Kâni Bey	(Manisa)
Hasan Basri Bey	(Cebelibereket)	Naki Bey	(Muş)
İbrahim Bey	"	Emin Bey	(Samsun)
Bekir Karamemet	(Çorum)	Mehmet Hacıyunus Bey	"
Serdar Ahmet Bey	(Kırşehir)	Daniş Bey	(Trabzon)

ZİRAAT ENCÜMENİ

Başkan	: Mustafa Rahmi Bey		(İzmir)
Sözcü	: Yaşar Bey		(Aksaray)
Kâtip	: İsmail Hakkı Bey		(Bolu)
Üyeler :			
Ömer Resul Bey	(Adana)	Mitat Bey	(İstanbul)
Zamir Bey	"	Ömer Kâmil Bey	(Kars)
Cemal Mollaoğlu Bey	(Afyon K.)	Halil Bey	(Kastamonu)
Muslihittin Abdullah Bey	(Ankara)	Ahmet Hamdi Bey	(Konya)
Nabi Rıza Bey	(Çorum)	Mustafa Lûtfi Bey	(Konya)
Emin Aslan Bey	(Denizli)	Nuri Bey	(Maraş)
Yusuf Bey	"	Hulûsi Bey	(Sinop)
Nafiz Bey	(Erzurum)	İsmail Memet Bey	(Sivas)

(7) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C.10 - S.20, 21

Cafer Bey	(Eskişehir)		
IKTISAT ENCUMENI			
Başkan	: Şakir Bey		(Edirne)
Sozcu	: Ismail Bey		(Ş. Karahisar)
Kâtip	: Akosmanzade Izzettin Bey		(Afyonkarahisar)
Uyeler :			
Eşref Bey	(Ankara)	Alâattin Cemil Bey	(Istanbul)
Şukru Bey	(Bolu)	Hasan Vasıf Bey	(Istanbul)
Dr Rasım Ferit Bey	(Bursa)	Yaşar Bey	"
Emın Aslan Bey	(Denızli)	Mehmet Sadettin Bey	(Izmir)
Emın Bey	(Eskişehir)	Tahsin Bey	(Kastamonu)
Nurı Bey	(Gaziantep)	Ali Rıza Bey	(Mardin)
Edıp Servet Bey	(Gumuşhane)	Hasan Cavit Bey	(Rize)
Ahmet Hamdi Bey	(Istanbul)	Hasan Bey	(Zonguldak)
Akçuroğlu Yusuf Bey	"	Ragıp Bey	"

Encumen seçimleri her toplantı yılı başında yenilenmekle beraber oluşumunda genel olarak fazla bir değişiklik olmamış, ancak bakanlığa atanma, istifa olum ve başka sebeplerle ayrılanların yerine yenileri seçilmiştir (8)

Surekli olan bu encumenlerin dışında, bazı Kanun tasarıları için muhtelif (karma) encumenler, vergi kanunları, belediye, il ozel idaresi gibi kanunların incelenmesinde geçici encumenler kurulmuş olup bu encumenlere seçilen milletvekıleri, ozgeçmişlerinde gosterilmiştir.

c) Meclisi Heyecanlandıran Bir Olay :

Seçımden sonra 14 Mayıs 1931'deki uçuncu birleşimde (9), Cumhurbaşkanı tarafından Başkanlığa gonderilip Başkanlık sunuşu olarak Genel Kurul'da okunan bir telgraf, Mecliste bir heyecan dalgası yaratmıştır. Telgraf, "Turkıye Sıyası Multecileri Cemiyeti" adına Mustafa Kemal Paşa'ya gonderılmış olup "Kanunu Esasi'ye aykırı olarak yapılan milletvekili ve Cumhurbaşkanı seçimini protesto" etmektedir ve Fransızca yazılmıştır.

Telgrafın okunmasından sonra Kılıç Ali Bey (Gaziantep), "Vatan hainlerının telgrafını burada okumak doğru mudur?" diye bağırmış, Suleyman Sırrı Bey (Yozgat) de, "Kanunu Esasi'den soz ediyorlar, biz Kanunu

(8) Yeni seçimler için bkz IV Donem Zabıt Cerıdesi C 4 S 9 11, C 6 S 29 30, C 10-S 8, 25, C 15-S 3, C 18 S 10 13, C 21 S 11 14 C 25 S 9 11

(9) IV Donem Zabıt Cerıdesi C 1 s 35 43

Esası yı kendılerıne verdık, bızde Teşkılatı Esasıye vardır" demıştır Bunun uzerıne Başkan soz ısteyenlere soz vereceğını soyleyerek goruşme açmıştır Geçmıştekı olaylara da ışık tutan ve bır Devrım Meclısının duygularını yansıtan bu konuşmaları tutanaklardan aktarmaktayız

KILIÇ ALI B (Gazı Antep) – Paşa Hazretlerı, bu telgraf uzerıne soz soylemek, onlara kıymet vermek demektır

REIS – Kıymet vermek maksadıle değıldır Gelmış bır telgraf vardır

NAZIFI ŞERIF B (Bursa) – Ilk defa olarak yuksek huzurunuzda soz soylemek şerefını kazanmaktan ne kadar muftehır ve ne kadar bahtıyarım, maruzatımın mevzuunu teşkıl eden bu buyuk kustahlığın faılı olan haınlerın, vatana yaptıkları bın turlu cınayetın cezası olarak, azız yurdumuzdan koğulmuş bulunanlara kahrolsun dıye bağırmak fırsatını elde ettığım ıçın o kadar zevk duyuyorum, o kadar memnunum *(Kahrolsunlar sesleri)*

Reıs Paşa Hazretlerının şımdı bahıs buyurdukları mesele ve mevzuun, şuphesız Heyetı Celılenız, en ınce noktalarıle teferruatına kadar ıhata ve takdır buyurdunuz Arzedeceğım gıbı fezahat, şenaat ve melânet namına her kotuluğu yapmış ve yapmak ıstıdadını nefıslerınde cemetmış olan serserıler, vatansızlar kaçmış oldukları, sığındıkları ecnebî yurtlarında meşum baykuş seslerile bızım mukaddesatımıza dil uzatıyorlar Arkadaşlar, bu herıfler ne hakla Turklukten bahsedebılırler? *(Allah belalarını versın sesler)* Buyuk Mıllet Meclısınden ve onun buyuk Reısınden ne hakla bahsedebılırler ve hesap ıstıyebılırler? *(Kustahlık alçaklık edepsızlık sesleri)* Kustahlığın da, edepsızlığın de bır haddı vardır Fakat onlara bunu bıldırmek hepımız ıçın bır borç ve vazıfedır Şuphesız kı bu adamlarda zerre kadar ınsaf ve vatan hıssı yoktur Fakat arkadaşlar, asıl hayret edılecek, tuyler urpertecek nokta onların nasıl korkmadan buna curet ettıklerıdır Acaba nasıl, butun hayatlarını ve kudretlerını bu azız mıllete ve bu yuksek memlekete kotuluk etmek ıçın sarf eden bu adamlar bu gun de melanetlerınde ve alçaklıklarında devam ve ısrar cesaretını gosterebılıyorlar ve nasıl oluyor da yuce reıse ve ulu mıllete ve onun oz mumessılı bulunan Buyuk Mechse akıl oğretıyorlar, ders verıyorlar ve ıntıhabın kanunsuz olduğunu soylıyebılıyorlar? Yenı Mechsın ıkadını kanuna, hem de hangı kanuna, kanunu esasıye mugayırdır, dıyorlar? Dunyada bu kadar kustahlığı hıç bır tarıh kaydetmemıştır, hıç bır hısan bunu ıfade edecek bır kelıme bulamaz

Muhterem efendıler, eger hadıseyı bu suretle vatandan koğulmuş, bın bır turlu şenaatı yapmış, canı ruhlu, uç beş vatan haını serserılerın hezeyanından ıbaret addetmış olsaydım, kıymetlı dakıkalarınızı ışgale curet etmezdım Fakat bu suretle basıt telâkkı etmıyorum Onun ıçın musaadenizle bır ıkı dakıkanızı ışgal edecegım

Hadıseleri tahlil etmezden evvel, bu hadıselere amil olan şahısların psıkolojık tahlılını yaparsak daha fazla ve kolaylıkla netıcelere vasıl oluruz Bu gun arzettığım gıbı bın bır curum ve şenaatlerı yapan bu melunlar kımlerdır? Bunları hepımız çok

ıyı bılırız Evvela Meşrutıyet devrınde 31 Mart Vak'asının faılleri oldular, O zaman başımıza gelen felâketlere sebep bunlardır ve bır muddet sonra bunlar Hurrıyet ve Itılâfcı oldular, sonra asıl mılletın son nefesını, son damla kanını duşmana satmak ıçın uğraştılar Mutareke senelerınde bın bır turlu fecayıe sebep oldular Onlar kaçtı ve arkasından peyrevleri onları takıp ettıler

Muhterem efendıler, bu adamlar bu gun o yadellerde ne yapıyorlar? bunların ruhunu hepınız çok ıyı bılıyorsunuz Ilmî, ıçtımaî, maddî, manevî hıç bır kıymetleri olmadığı halde nasıl yaşıyorlar? Kendi mılletlerını, kendi vatanlarını, bır duşman devlete satmağa, pazarlığa çıkarıyorlar Bu gun azız turk topraklarını Ermenılere hedıye etmek ıçın uğraşıyorlar Yarın Kurt asılerıle anlaşarak Turk topraklarını onlara peşkeş çekmek ıstıyorlar Bunlar hayatlarını daıma ığrenç bır şekılde geçırıyorlar Herhangi bır devletten koparacak bır şey kalmayınca bırbırlerının paralarını çalmak ve bırbırlerının kemığını yalamak ıçın uğraşıyorlar, bu adamlar ne hakla Buyuk Mıllet Meclısının Reısine bu satırları yazabılıyorlar? Kanundan Turklukten bahsedıyorlar? Kafaları tutuşmuyor mu, elleri kırılmıyor mu?

Muhterem efendılerım, atalarımızın çok kıymetlı bır sozudur Su uyur, duşman uyumaz, duşman hakıkaten uyumuyor, uğraşıyor Çalışıyor ve boyle her bır fırsattan ıstıfade ederek ıçın ıçın kaynayan gayzını, kınını, mıllete karşı olan duşmanlığını meydana atmak ıçın her çareye başvuruyor

KILIÇ ALI B (Gazıantep) – Onlara fırsat vermıyeceğız

NAZIFI ŞERIF B (Devamla) – Elbette kubbede Halbukı muhterem efendıler, ıtıraf ederım kı bız bu vatan hamlerıne karşı çok âlıcenabana davrandık Bu gok kubbede bır nefes almıya bile hakları olmıyan bu sefıllerın hayatlarını kendılerıne bağışlıyarak yuz ellılık lısteye ıthal etmekle ıktıfa ettık Hata etmışız, yılan her zaman yılandır, zehırını her zaman kusacaktır O yılanın kafasını ezmek, koparmak lâzımdır *(Bravo sesleri)*

RUŞTU B (Bursa) – Hayırsız adaya surseydık daha ıyı ederdık

NAZIFI ŞERIF B (Devamla) – Muhterem efendıler, şuphesız kı buyuk mılletın ve onun reısının yuksek, âlı varlık ve kudretı boyle bın bır duşman entrıkasını yerlere sermek ve onların cezasını vermek ıçın her zaman hazırdır Bız pekalâ bu zehır kusan dılleri kesmeğı ve kafalarını koparmağı çok ıyı bılırdık

Muhterem arkadaşlarım, bu (150) lıklerden bu habıslerın çırkınlıklerınden bahsetmek suretıle muhterem Heyetımızın huzurunu ıhlâl ettığım ıçın çok mutessırım Fakat arzettığım gıbı beyınsız, ıdrâksız olan bu sefıllere bır kere daha huzurunuzda lânet olsun dıye bağırmaktan kendımı alamıyorum Lânet olsun *(Lânet olsun sesleri)*

VASFI RAŞIT B (Şebın Karahısar) – Yuksek efendıler, okunan telgrafnamelerın tevlıt eyledığı heyecanın, hayır heyecan değıl ıstıhkâr ve ıstıhfafın sevkıle bu kursuye gelıyorum

Bendenız Buyuk Mechsın pek yenı bır âzasıyım, an'ane ve usullerınızın pek fazla cahılı ve yabancısıyım Meslekımın ıtıyadile buraya gelıyorum Meslekımce, her ıddıa ve her ısnada karşı velev ıstıhkârla, velev ıstıhfafla sukût etmek bunların

ısnadatını kabul etmek manasına geldığınden bu ısnadı ret ve cerhetmek ıçın ısrarî bır mecburıyet duyuyorum Yine mesleğımın verdığı ıtıyatla, husumetın bu derecesını gostermek ıstıyen bu hamlerın sıfatını tayın ıstıyorum ve sırf Ulu Gazı mızın rehberımızın buraya lûtfen bu telgrafları gondermesıne hurmeten burada soz soylemıyorum Kılukalı mucıp olmasından dolayı bu munakaşa ve muzakere açılmıyor Efendıler, Turk hurrıyetının azız koruyucuları gıbı gorunen bu adamlar, turk hurrıyetını duşmanla beraber boğan ve Turk Mılletını elı kolu bağlı mezbahaya suruklıyen en denı, en alçak vatansızlardır Bu telgraflar Turku, duşurulmek ıstenılen esaretten ıstıklâle, hurrıyete kavuşturmuş Yuksek Gazıye karşı, ıddıa ve dermeyan etmek curetını hısseden en denı kustahlar tarafından geliyor

MAHMUT CELÂL B (Izmır) – Sevr muahedesını kabul eden alçaklar

VASFI RAŞIT B (Devamla) – Esaret muesseselerını, padışahlığı, Buyuk Mıllet Meclısının hurrıyet muesseselerıne karşı galebe ettırmeğe çalışmış alçaklar Bu, Turku vatana lâyık kılmış ve Turk vatanına lıyakat kazanmış, Turk hurrıyetının banısına karşı dermeyan edılıyor Musaade edersenız -dedığım gıbı meslekımın butun zaıflarını taşıyorum- esas hakkında cevap vermek ıçın lûtfen telgrafnameyı rıca edeceğım *(Dçmcz dçmcz sesleri)*

Arzettığım gıbı bunların munakaşası sırf Reısıcumhur Hazretlerının telgrafı lûtfen buraya gondermış olmaları hurmetınedır Yoksa bu adamların ısmını dahı agza almak bır lekedır Bırıncı telgrafta "hılâfı teşkılâtı esasıye,, *(kanunu esası sesleri)* Evet efendım, affedersınız, kanunu esasıye muhalif yapılan teşkılâtı protesto hem de şıddetle protesto edıyorlarmış ve Reısıcumhur Hazretlerının ıntıhabını gayrı kanunî, gayrı meşru buluyorlarmış

Beyefendıler, tesadufen bundan bır kaç gun evvel bu meselenın ıkıncı şeklını munakaşa ettık Fakat bunda, Reısıcumhur Hazretlerının ıntıhabının meşruıyetı gayrı meşruıyetı şekli değıl, zemanı ıntıhabı mevzuu munakaşa oldu Bu telgrafın maalınden ıse, ıtıraz ve ıddıa edılen husunun, Reısıcumhur Hazretlerının mayıs veya teşrınıevvelde ıntıhabından zıyade Cumhurıyetın zatına karşı bır ısyan bır ıttıham zannedıyorum Mecıd'ın peşınden gıden uşakları bu memlekette bır cumhurıyet olmasına tahammul edemıyorlar ve Reısıcumhurun ıntıhabında kendı sıyasî kanaatlerının, menfaatlerının mağlûbıyetını goruyorlar ve bu hıssı menfaatle bu alçaklığı yapıyorlar Fakat Turk mılletının en buyuk zevkı, en buyuk ıntıkamı, bunlara daıma her dort senede bır Reısıcumhur ıntıhabını gostermekle olacaktır *(Bravo sesleri alkışlar)*

MUSTAFA VASFI B (Tokat) – Gazı Turkun pırlantasıdır Ikı uç hergelenın sozile olmaz

VASFI RAŞIT B (Devamla) – Fakat efendıler, dunyada bundan daha alçaklık tasavvur olunabılır mı? Alçaklık da bır hat ve bır nıspet kabul eder Onların şahsı ıdbarlarını, şahsî endışelerını mılletın selâmetınde gormekle Mustafa Kemalın, vatanı, Osmanlı tarıhınde *(Dunya tarihinde sesleri)* şımdıye kadar ırışemedığı mevkıe ırıştırdığını gormekle kalben ve vıcdanen mutesellıyız Bu vatanın duşmanı, bu mılletın hamıdır Bu Efendılerle aramızdakı nıspet, sırf bır kuvvet nıspetıdır Turk

evlâtları olmedıkçe ve onların leşleri serılmedıkçe bu adamlar buraya ayak basamazlar buraya gırebılmek ıçın onların bundan başka çareleri yoktur (Bunlar bır avuç rezılden ıbarettır sesleri) Efendıler, tekrar edıyorum, aradakı nıspet, yalnız ve yalnız kuvvet nıspetıdır Bız kuvvetlı oldukça daıma onların kafasını kıracağız ve ezeceğız

IBRAHIM B (Isparta) – Kudret ve ıman meselesıdır

HASAN FEHMI B (Gumuşhane) – Reıs Paşa Hazretlerı hatıbın sozu kesılmesın

VASFI RAŞIT B (Devamla) – Ikıncı telgrafta zıkredılen, Meclısın ıntıhabının gayrı kanunî ve gayrı meşru olduğu munakaşasını tekrar açmağa bılmem luzum var mı?

(Munakasa yok sesleri)

Fakat arkadaşlar, Turk matbuatı, Turk vatanının şerefli Cumhurıyetını her gun gazetelerıle neşır ve ılan etmektedırler Bu cıhetle sabırlarınızı suıstımal etmıyecegım ve vazıfei telıfıyeyı ıfa ederek çekıleceğım *(Bravo sesleri alkışlar)*

HALIL B (Izmır) – Muhterem arkadaşlar, Reısıcumhur Hazretlerı bu telgrafların Meclise arzedılmesını tensıp buyurmuşlar Buna hurmet ederek soze başlıyorum Bu adamlar aynı zıhnıyetı aynı emellerı guden ve onları teşahhus ettıren adamlardır Bunların dahıl ve harıce karşı tamamile mahıyetlerını tebaruz ettırmek ıçın tarıhımızın bıraz gerılerıne doğru gıtmek ve meşrutıyetın ıptıdalarından ışe başlamak ve o tarıh ıçınde bu adamların oynadıkları rolu bırer bırer tesbıt etmek lâzım zannedıyorum

Efendıler, meşrutıyetımız, beynelmılel vazıyetın memleketımız ıçın çok gayrı musaıt cereyan aldığı bır sırada ılân edılmıştı O sırada Avrupada, hepınız bılırsınız kı buyuk vekayın ıstıhzaratı başlamıştı Asrî duşman olan Rus Imparatorıle Ingılız Imparatoru Revalde elele verıyorlardı

Buradan bıraz daha gerıye gıtmeme musaade buyurunuz Belkı sabrınızı suı ıstımal ederım Fakat, benı mazur gorunuz 93 harbınden sonra Ruslar Ayastafanosa kadar geldıler ve sonra Berlın Kongresıle Ayastafanos muahedesı yırtıldı ve Ruslar gerıye gıttıler ve onların kasıtları tamamile ızale edıldı, buyuk emellerı tamamile suya duştu Rusya Imparatorluğu oradan mağlup çıkmıştır Tarıhın kaydettıgıne gore, Korçakof Berlın kongresınden çıktıktan sonra, (hayatımda en buyuk acıyı, bu muahedeyı ımza etmekle hıssettım) demıştır Ondan sonra Ruslar, Istanbul meselesını bır Turk - Rus Harbile değil bır beynelmılel harbıle halledıleceğıne kanı olarak, bızım memlekette Istatoko esası daıresınde Avusturya ile yaptıgı muahede ile burada faal sıyasetlerını bırakmışlar, Asya ıçerılerıne doğru yayılmışlar, butun faalıyetlerını oraya hasretmışlerdı Bın beş yuz kılometrelık Sıbırya, Turkıstan şımendıferlerını orada yapmak ıstedıler ve Ingılızlerle doğrudan dogruya Hındıstana mutevecchh bır mucadele açtılar (1905) te Japon-Rus har-

binde Ruslar mağlup olduktan sonra, Avrupaya donmuşler, orada ittifak ve itilâfi muselles muvacehesinde kalmışlardı Fransızlar ve Ingilizler, siyasetlerini Avrupada faal bir hale getirmek uzere orada Rus Imparatorile birleştiler Evvelce Japonya ile Rusları doğuşturmuşlerse de bu defa Alman rekabetini Rus itilâfi ile durdurmağa çalışmışlardır Rusya otedenberi emeli olan açık denize çıkmak hususundaki siyasetinin Şarkta kapandığını gordukten sonra, Istanbul yolunu beynelmilel bir muharebe ile açmak uzere bir itilâfa girişmişti

Meşrutiyet ilân edildikten sonra Ruslar Ingilizlerle birleşmiş ve faaliyete girmişlerdi Bu vakayii gozonuzun onunden geçirirseniz gorursunuz ki Ingiliz Rus siyaseti birbirinin peyki gibi idi Meşrutiyetimizin dunyada uyandırdığı buyuk heyecan bunu muvakkaten iskât etmişti

1326 senesinde Makedonyada yeni çeteler faaliyete başlamıştı Her tarafta Istiklal hareketleri başlamıştı Arnavutlukta baskın harekâtı, Arabistanda ihtilâller başlamıştı Bu sırada idi ki Istanbulda da millî tesanudu yıkmak uzere bu bozguncular harekete geçmişlerdi Talat B o zaman Dahiliye Nazırı ve Ittihadı Terakkinin Lideri idi Talât Bey masondur ve mason locasının da reisidir Bu meslekı neşretmek uzere memleketin butun kuvvetini kullanıyor diye dedi kodu başlamıştı O zaman hocalar arasında şiddetli bir hızıp cereyanı da uyanmıştı

Efendiler bunları karakterize edecek ufak bir hikâyeyi soylememe musaade ister mi (Hayhay sesleri) Ankara'nın muhterem bir mebusu vardı Sağsa Allah selâmet versın, olmuşse Allah rahmet eylesın, Hacı Mustafa Efendi Hoca (sağdır sesleri) Miralay Sadık Beyin Şehzadebaşi'nda bir evi demeyim de bir ocağı vardı, hocaları oraya suru suru goturuyorlardı Hacı Mustafa Efendi hocayı da oraya goturmuşler, Hacı Mustafa Efendi oradan geldikten sonra bendenize geldi ve "Reis Bey ben de gittim, orada ne gordum bilir misiniz? Sadık Beyi seccade ustunde gordum Fakat nazarı dikkatimi şu celbetti, kahve fincanı henuz bir parmak içilmiş ve tablaya bırakılmış olan cigaranın da dumanı tutuyor, beni gordukten sonra seccadeye koştuğunu gordum, ne sahtekâr bir adam" dedi

Efendiler, boylece başlıyan bir cereyan nihayet Tarablusgarp muharebesi zamanına tesaduf etti Biliyor musunuz ki Trablusgarp muharebesinde memleket, en zaif zamanında, en kuvvetli bir devletin darbesine uğramıştı Buyuk vatanperverler oraya koşarak vatanı mudafaa yolunda didinmişler, yaralanmışlar ve şehit olmuşlardı

Işte buyuk bir tali eseri olarak bu gun başımızda bulunan Yuksek Şahsiyet ile o kahreamanlar arasında bulunuyordu *(Alkışlar)* Onlar orada mucadelelerini idame ettiler

Efendiler, en zaif yerinden vurulduğu zannedildiği halde Turk orada bile koca bir devlete karşı durdu O zaman o koca devlet Turke muracaat etmiş, meseleyi sulhan hal için, hatta Lozana delegeler bile izam edilmişti

Efendiler; onlar ihtiraslarına cereyan verdiler ve Meclisi Mebusan kursüsünü; milletin tesanüdünü yıkmak için vasıta ittihaz ettiler. Bütün zehirlerini döktüler.

Efendiler; bunlar içerisinde kötü anasır olduğu halde maalesef içlerinde bir kaç ta Türk vardı. *(Onlar Turk değil sesleri).*

AKÇURAOĞLU YUSUF. B. – Osmanlı deyiniz. Çerkes ve saire...

HALİL B. (Devamla) – Maalesef diyorum. Zanederim bu kelime kâfidir. O zaman Dahiliye Nazırı Talat Beyle aramızda konuştuk, dedik ki, bunların içinden kabineye bir iki arkadaş alalım, isimlerini bu gün burada söylemek istemem, bunlardan ikisi ile konuştuk.

Efendiler, ne teklif karşısında bulunduk biliyor musunuz? Kendilerile beraber Kozmidi ve Buşo'nun da kabineye alınmasını teklif ettiler.

MUSTAFA B. (Tokat) – Kardeşleri...

HALİL B. (Devamla) – Efendiler, biz bir taraftan Balkanların ve İtalyanların üzerimize çullanacağı tehlikesi altında Çanakkale ve İzmirde 40 bin asker tahşit etmiş vaziyette idik. Ordumuz oralarda eksersiz yapıyordu. Kendilerine bütün bu tehlikeleri söyledik. Buşo ve Kozmidi'den başka şahısları alalım dedik, fakat ısrar ettiler. Çünkü programlarında bu şart varmış. Kendilerine dedim ki, ne yapıyorsunuz? Memleket muharebe karşısındadır. Milletin kat'î tesanüdü lâzım iken bu buhranlı zamanda memlekette yegâne kuvvetleri olarak müteşekkil fırkayı istihlâf etmek istiyorsunuz. Bu hareketlerinizle, memleket dahilinde neye istinat ediyorsunuz dediğim zaman, acı bir tarizle bana dediler ki (Halil Bey; bizim için fırsat günüdür. Siz yıkıldıktan sonra sıra bizimdir. O zaman düşüneceğiz.)

İşte efendiler, nihayet bütün bu zehirleri ihtirasları bünyei milleti, milletin tesanüdünü yıktı sonra Halâskâr vakası ve Arnavutluk isyanı çıktı. Nihayet mevkii iktidara geldiler, ilk yaptıkları şey, Balkanlara karşı ihzar edilen orduları dağıtmak oldu, daha sonra felâketler hepinizce malûmdur. Hatırlarsınız.

Sonra efendiler; mütareke zamanında bu adamların oynadıkları müzlim rolü hepimiz biliriz. Bunlar gazetelerile; İstanbula kuvayı milliye geleceğine İngiliz işgali devam etsin dediler, şeyhülislâmları, heyecanı millî ile galayane gelen yüzbinlerce Türkün önünde utanmadan İngiliz mandasını memlekette tatbik ettirmek için söz söylediler.

Sonra efendiler, bizim kendi hususî tarihimizden bir şey söyliyeyim : Bir zamanlar bu devlet, ecnebi mültecilerini teslim etmemek için, dünyanın en kuvvetli imparatorluğu ile muharebe etmek kararını vermiş ve tarihte o kararı ile bu gün şeref bırakmış olan bu devletin o günkü padişahı, kendi tebaasından, kendi ricalinden olan bizleri ecnebilere teslim edip Maltaya gönderdi.

Millî tarihimiz için hakikaten bu acı bir vakadır. Halbuki bunu yapanlar tamamile lâyık oldukları âkibeti bulmuşlardır.

Efendiler, ufak fakat çok ehemmiyetli. Malta'ya ait bir şeyden bahsedeceğim. Nihayet bir kanun yaptılar. Maltada menfî olanların esareti filiyelerinden dolayı tekaüt ve mazuliyet maaşlarını katettiler, oradaki arkadaşlarımızın İstanbulda, memleket içinde bulunan ailelerinden gelen feci mektupları okudukça hâlâ o acıları yüreğimde muhafaza ederim.

O sırada Meclisi Milliye mensup bir arkadaştan -ismini pek hatırlamıyorum- bir mektup almıştım. Diyordu ki, namınıza iki bin lira gönderdik. Oradaki mühtaç arkadaşlara tevzi ediniz. Fakat her nedense para yolda bir kazaya uğrayarak bize gelmedi. Her ne kadar gelmemiş ise de aramızda bir şey yaparak muztarip arkadaşlarımıza mümkün olduğu kadar yardımda bulunduk. Fakat memlekette-ki aileleri hakikaten çok feci vaziyette idiler.

Efendiler, İşte bu bozguncu alayının maksadı, millî tesanüde en mühtaç olduğu bir zamanda, kendi ihtirasları için tesanüdü yıkmak ve memleketi felâket karşısında bulundurmak ve her felâketin üzerinde kendi menfaatlerini istismar etmektir.

Efendiler, bu gün memleket ne vaziyette bulunuyor? Dünyayı müthiş bir buhran istilâ etmiştir, tabiî bu buhrandan memleketimiz de müteessirdir. Öyle görülüyor ki, bu buhran, bilhassa ziraî memleketler için müzmin bir mahiyet gösteriyor, bunun yarın, öbür gün, üç sene, beş sene, on sene sonraya kadar devam edeceği tahmin ediliyor. Başka memleketlerde olduğu gibi işsizlik beliyyesi henüz bizim memleketimize çökmüş değildir. Fakat bu buhran müzmin bir şekilde devam ettikçe memlekette o da hasıl olmuş demektir.

Binaenaleyh böyle bir vaziyette bütün vatanperverler için yapılacak şey, diğer vesilelerle de söylediğim gibi tarihimizin mühim dönümlerinde, Büyük reisimizin etrafına toplanmak, oraya hiç bir fesat rüzgârı girmiyecek surette saflarımızı sıklaştırmaktır. (Sürekli alkışlar). İşte tam bu sırada yine bozguncular, memleketin tesanüdüne kaşı hiyanet toplarını tevcih etmiş bulunuyorlar, lânet olsun... *(Lânet olsun sesleri).*

Efendiler Reisicumhurun intihabı vesilesile geçenlerde bendeniz de bir kaç söz söyledim. Benim ne kadar büyük bir heyecan duyduğumu takdir etmek için, benim samimiyetime girmek lâzım gelir. *(Tabiî sesleri).*

O gün bir kaç söz söylemek için ne kadar cebri nefis etmiş olduğumu kelimelerle tarif edemem. Bu bir Teşkilâtı Esasiye meselesi idi. Onları söylemeğe mecbur oldum, fakat teşrini saniye kadar beklemek için Meclisi Âlinin verdiği karara hürmet ettim. Bu hürmet ve şerefle reye iştirak ettim. Bunu da bu vesile ile Meclisi Âlinize arzediyorum. Teşekkür ederim.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) – Arkadaşlar, bendeniz telgrafa ve telgrafı yazanlara kıymet ve ehemmiyet verdiğim için söz almış değilim. Onların şahısları ve şahsiyetleri ve mahiyetleri bence çok yakinen malûmdur.

KILIÇ ALI B (Gazı Antep) – Butun mılletçe

HASAN FEHMI B (Gumuşhane) – Heyetı Celılenızce de malûmdur Fakat butun dunya ve beşerıyetçe bılınsın, yakınen bılınsın dıye bazı bıldığım hakıkatları soylemek maksadıle soz aldım Bu teşekkul ve cemıyet namı altında yazılan bu telgrafı yazanların sergerdelerınden bırısı Mehmet Alı'dır Mehmet Alı kımdır? Bendenızden evvel soz soylıyen bır muhterem arkadaşım bu vatansızlar içınde maalesef bır kaç Turkun bulunduğundan bahsettıler

AHMET REMZI B (Gazı Antep) – Turk değıllerdır

(Turk değıllerdır sesleri)

HASAN FEHMI B (Devamla) – Arkadaşlar, bu adamları tahlıl edersek goruruz kı, bunlar Turk değıldırler Turkten ve Turklukten boyle pıçler çıkmaz

Mehmet Alı, Macaroğullarından, hıdematı hassada mustahdem Memet Aganın torunudur *(Oyle ve cedadına da lanet sesleri) (Bravo sesleri)*

Mılletının ve mıllıyetının Turklukle olan munasebetını bu ısmı ıfade edıyor

Bu çok arkadaşlar da yakınen bılırler kı, şu veya bu şekılde tahsılını yaptıktan sonra ılk evvelâ Beyoğlu Mutasarrıflığı maıyetıne memur edıldı ve bırıncı ışı babası Kâmıl Beyı jurnal etmek oldu *(Tuyuu ucabı sesleri)*

Ikıncısı de o vakıt efendısı olan, maıyetında bulunduğu Mutasarrıf Enver Beyı Saraya jurnal etmek oldu

Bu meslekıne ve san'atına uzun muddet devam ettı Hatta, halen yaşamakta olan o zamankı Baş kâtıp Tahsın Paşayı da jurnal ettı

Tahsın Paşanın Abdulhamıd'e karşı olan fartı hurmet ve rıayetıne ve cesaretsızlığıne karşı, Tahsın Paşanın ruhu ısyan ettı Ya benı asınız veyahut ta bunu tahkık edınız dedı Ondan sonra Abdulhamıt bunu Haleb'e nefyettı Bır muddet orada kaldı Sonra kısa bır zaman ıçın tercumanlıkla hayatını kazanmağa başladı Fakat sahtekârlığı, ahlâksızlığı dolayısile bu vazıfesıne de nıhayet verdıler 1324 mıkılâbında mağdurını sıyasıye meyanında tekrar Istanbul'a geldı O zaman malûmu âlınız bu mağdurını sıyasıye namını taşıyanlar arasında jurnalcılar, hafıyeler ve hakıkaten gadre uğrıyanlar da musavı bır muamele gorduler Buna o zaman belediye mudurluğu verıldı Bır muddet sonra buradan Ittıhadı Tarakkı fırka ıdaresı bunu bu vazıfesınden de azletmeğe mecbur oldu ve Hurrıyetı Itılâfın teşekkulunde bunlarla teşrıkı mesaı ettı Kendısının lısan bılmesı ve aılesının de ıngılızce bılmesı ıtıbarile daha zıyade ecnebı mahafılile temas etmesıne vesıle oluyordu Sımsarlıkla, dellâlıkla hayatını temın etmeğe başladı Muhterem arkadaşımız Halıl Beyefendının temas ettığı buyuk vakayın ıçerısında, Itılâfı Hurrıyetın uzerınde tekâsuf eden vatanî gunahlar ıçınde bunun da buyuk bır hıssesı vardır

Damat Ferıt Idaresı zamanında, Alı Kemal bunu daha yuksek mevkıe, posta, Telgraf Nezaretıne tayın ettırdı Orada dort gun kaldı Orada da tutunamadı Sonra Dahılıyeye getırdıler, zannederım orada da ellı ıkı gun kadar kaldı

İtilafı Hürriyet o zaman harp zenginlerinden bir çoklarını topladı ve hapsetti. Memet Ali, Dahiliye Nazırı olduğu zaman -bu gün hâlâ sağdır o adam, müsaadenizle ismini söylemiyeyim- harp zenginlerinden mevkuf olan birisini doğrudan doğruya Dahiliye Nazır odasına getirdi ve orada görüştü, konuştu ve o anda tahliye ettirdi. Bunu müteakip kendi yakın arkadaşları olan Sait Molla ile Pehlivan Kadri ile aralarında muaraza, münakaşa çıktı, bu mesele ta İstanbul sokaklarına yayıldı. Sen alacaktın, ben alacaktım. Sen görüşecektin, ben görüşecektim diye. Damat Ferit te bununla teşriki mesai edemiyecek vaziyete geldi. İstifaya mecbur oldu. İşte bu telgrafı yazan o adamdır.

Bu küfrüne, şütumuna, ihanetine devam etti. Hâdisat yürüdü. İstanbul, Ankara idaresine ve hâkimiyetine geçtiği zaman bir ecnebi vapuru ile Bükreş'e firar etti. Bükreş'te sefarethanelerle temasa başladı. Yüz bulamadı. Oradan Paris'e geçti. Paris'te muhtelif namlar altında teşekküller yaptı; meselâ Ermenilerle Kürtler arasında siyasî bir ahenk tesisi için bir mukavele aktettiler. Eğer kıymetli vakitlerinizi izaa etmiş olmasaydım o mukavelenin münderecatı hakkındaki malûmatımı arzederdim.

Bunu da kendi aralarındaki anlaşmalardan geçen sözlerden, kelimelerden alarak arzediyorum. Kürtlerle Ermenileri birleştirecekler, ayrı ayrı iki hükûmet teşkil edecekler. Fakat bu iki hükûmet Kemalist idaresi ile mücadele halinde kalacak, İtilâfı Hürriyet merkezi umumisi de bunlara zahir olacak ve binnetice yirmi bin frank gibi hissi bir meblâğ mukabilinde bu işin komüsyonculuğunu ve simsarlığını da Memet Ali deruhte etmiştir. Yine bu vatansız bu mukaveleyi Beyrut'ta bulunan İtilâfı Hürriyet merkezi tasdik ederse kendisine daha çok para verileceği vaadini de ayrıca almıştı.

Müsaadenizle şahsî ve şahsiyat hakkındaki şeyi burada bırakayım.

Efendiler; görülüyor ki harbı umuminin nihayetlerinde Türkiye'de belli başlı iki fırka tebellür etti. Mondros mütarekesinden sonra memleketin vaziyeti karanlık görüldüğü günlerde iki fırka tebellür etti. Birisi; vatanı kurtarmak ve behemehal kurtaracağız dedi. Bu fırkanın müessisi bugün bir eseri tali olarak başımızda bulunan Mustafa Kemal Hazretleridir. *(Yaşasın sesleri, alkışlar)* Bunun aksi olan fırka; Turkiye mahvoluyor, biz menfaatı hususiye ve şahsiyelerimizi tahtı emniyete alamadık diyordu. Bu fikir işinin başında Vahdettin bulunuyordu. Kızıl Hançerciler, Nigehbancılar, Tarikatı Salâhiyeciler bunun avenesini teşkil ediyordu. Bunların zahiren şefi Damat Ferit idi. Kanunu esasiden bahsedilmesi, bu telgrafta gösteriliyordu ki, Vahdettin'in ölmesi, fikrin ölmesine sebep olmuş, hakkın batıla, adaletin zulme, vatanperverliğin vatansızlığa kahir bir surette galebesile Türkiye'nin izmihlâline mukabil şahsî menfaatlerini teemmül eden bir zümrenin, memleketi terkedip ecnebi memlekete koğulmaları hadisesi de kendilerini susturmağa kâfi gelmedi. Hâlâ o fikrin izlerine ve eserlerine tesadüf ediyoruz. Telgrafta, kanunu esasi ima ediliyor. Ne demek istiyorlar. Kanunu esasî tarikile bir Osmanlı ailesine

temas etmek istiyor ve o aileye taallûk eden hakkın iadesi halinde yine bu memleketin başına çokerek baykuşlar gibi oteceklerini farz ve umit ediyorlar

Efendiler, asil buyuk aveneleri Vahidettin, Damat Ferit, iktidar mevkiinde iken ecnebi orduları, siyasî entrikaları, paraları kendilerine bilâkayduşart zahir iken, hiç bir şeye muvaffak olmıyarak hakkın adlın, vatan perverlığın karşısında eriyen mahvolan o zumrenin, çok eyi bilmeleri lâzım gelirdi ki, bu millet en kuçuk yaşta bulunanlarından başlıyarak, kadınları da dahil olmak uzere, en ihtiyarlarına varıncaya kadar kendi kanları ile yazdığı teşkilâtı esasiyeden bir zerre dahi feda etmemişler ve ebediyen etmiyecektir *(Şiddetli alkışlar)* Ve o teşkilâtı esasiye fikrinin muessisi olan, memleketi bu gun refaha, saadete isal eden ve onu ebediyen yaşamak kabiliyetine eriştirmiş olan Buyuk Gazi'yi daima başında taşiyacaktır *(Alkışlar)*

Binlerce sene milletin başında sağ olsun *(Sureklı alkışlar)*

Vatanda değil onlara yer vermek, maaşşukran, vatan toprakları onları ifritlerden, akreplerden, yılanlardan daha şeni bulduğu için, hatta derinliklerinde bile onlara yer ayirmamiştir *(Şiddetli alkışlar)*

HAMDI B (Mersin) – Muhterem efendiler, vatanın cenubunda bulunan Akdeniz in son iskelelerinden biri olan Mersin'den intihap edilerek Heyeti Celilenız arasında bu defa mevki alan bir arkadaşınızım Siyasî ve teşrîî hayata yeni giren ve bu gun ilk defa olarak yuksek huzurunuzda soz soylemeğe cesaret eden arkadaşınızım

Kendilerine siyasi Turk multeciler unvanini verenlerin, bu hezeyannameleri burada okunduğu vakit duyduğum tahassusatı ve bunların başında bulunan Memet Ali'nin nasil bir adam olduğunu, onun hakkında bildiklerimi burada arzedeceğim

Muhterem efendiler, Turk milleti hakkında tezyifkârane yazilmiş olan bu hezeyanmeye karşi bendeniz arzederim ki, Turk vatanında bir metbu yoktur Turk vatanında her doğan kimse medenî ve tabiî butun haklarına malik olarak dogar ve bu haklarini ruştu kemal ile istimal etmesini bilen bir turk vatandaşi vardir

YAHYA GALIP B (Ankara) – Yaşa! *(Alkışlar)*

HAMDI B (Devamla) – Hakimiyet bilâ kaydu şart milletindir Bunun mueyyidesi Teşkilâti Esasiye kanunumuz, bunun mueyyidesi, milletin yuksek irade ve kudretidir

Muhterem efendiler, şimdi Memet Ali bahsine donuyorum Memet Ali'yi şahsen tanimam, fakat bu adami ilk defa olarak hepimizin bildiği veçhile, Istanbul un ve daha bir çok aksami vatanin duşman kuvvetleri tarafından işgal edilmiş olduğu bir zamanda Istanbul'da bir kabine teşekkul etmişti Bu kabine ki,

memleketin istiklâl ve istihlâsı emelile cıdale atılan kuvayı milliye teşkilâtına karşı, onların muntesiplerine karşı hareket etmiş, onları birer birer asi ve bağî olarak tavsif etmiş, düşmanla teşriki mesaisini yalnız propaganda sahasında degil aynı zamanda bilfiil harp sahasında da gostermiştir Millî kuvvetler uzerine kuvayı inzibatiyeyi sevketmiş olan boyle hain bir kabinede Dahiliye ve Posta Telgraf Nazırlığı yapmış bir adamdır Işte bu adamı ben o zaman tanıdım Bu adam ilk sahaya çıktığı andan itibaren melânetile tanınmıştır Turk vatandaşları bunları ve hempayelerini ancak melânetlerile, hıyanetlerile tanımıştır

Muhterem efendiler, bunlar Turk ordusunun Istanbul'a girmesinden korkarak derhal Avrupa'ya kaçtılar Oraya gittikleri vakit yine kendileri gibi aynı ayarda bulunanlarla beraber teşriki mesai ederek, boyle kendi kendilerine verdikleri isimlerle bir cemiyet kurdular ve orada -Hasan Beyefendinin soyledikleri gibi- Ermeni Taşnaksıyon komitelerile Turkler aleyhine muahedeler aktettiler Ne mukabili? Hayır bir iş yapmak için değil, beş on kuruş koparmak için Onlar acaba beş on kuruş alabilir miyiz diye bu melânetleri yapmışlardır ve bu son gonderdikleri telgraf ta bunlardan birisidir Bunlar pek iyi bilirler ki Turk vatanının kapıları kendilerine karşı kapanmış, Turk topraklarında kendileri için ebediyen yer kalmamıştır Bunlar yine pek iyi bilirler ki, Turk vatanında kendilerinin seslerini dinliyecek bir tek Turk ferdi yoktur Bunlar bilirler ki, kendilerini tanımıyan yeni doğmuş, konuşmasını henuz bilmiyen Turk çocukları bile bunların melânetlerini hıyanetlerini, şenaatlerini oğrenmiştir Fakat bunlara rağmen bunu niçin yapıyorlar? Çunku bu siyasî dolandırıcılığı kendilerine bir meslek ittihaz etmişlerdir Kendilerine bu tarzda bir geçim yolu bulmuşlardır Işte bu son hadiselerinin de, şimdiye kadar yaptıklarına tekrar bir denaet daha ilâve etmekten, kendilerini bir defa daha, terzil, teşni ve telin eylemekten başka bir vesile olmıyacağını pekalâ bilirler Tekrar ediyorum, bunların maksadı, acaba beş on kuruş koparabilir miyiz

Işte bu telgrafın mahiyeti bundan ibarettir Benden başka soz soylemiyecegim

REŞIT GALIP B (Aydın) – Muhterem arkadaşlar, Okunan telgrafın muhtevıyatı yakın, daha dun denecek kadar yakın mazideki hâdisattan bir an için tecrit edilerek ve başlıca muellifi olan Memet Ali'nin huviyeti bir an için unutularak mutalea edilirse şoyle bir intiba alınır

Bir memlekette, millet bir meclis intihap etmiş, bu mecliste kendi âzası arasından bir Cumhur Reisi seçmiş Gerçi millet ve meclis yaptıkları işten memnun ve musterih Ancak memleketten dışarıda, Paris'te oturan bazı zevat var ki *(Alkışlar, kesilir sesleri)* Onlar bu intihapların teşkilâtı esasiye kanununa mugayir olduğunu farzetmişler, vatandan uzak bulunmakla beraber millet işlerine o kadar candan alâkalı ve bilhassa teşkilâtı esasiye kanununun *(Kanunu esasi sesleri)* ruhuna o kadar iman, sadakat ve hassasiyetle bağlı imişler ki işlerini, güçlerini bir tarafa

bırakarak haberleşmişler, toplanmışlar, ağlamışlar, sızlamışlar, doğunmuşler, çırpınmışlar ve nihayet milleti hak ve hâkimiyetini kullanmamakla ittiham, Buyuk Millet Meclisini tevbih ve teşkilâtı esasiyenin mukaddes hukumlerini mudafaa ve siyanet için bir protesto telgrafı yazmağa karar vermişler *(Koca alçaklar sesleri)*

Hakikaten, gok yuzunu dolduran yıldızlardan birinde dunya hâdiseleri hakkında haber almak imkânından mahrum sayılanlar arasında boyle bir telgraf okunmuş olsa idi, bu şekilde bir tefsire varmak ihtimali olurdu Fakat biz dunyanın uzak feza âlemlerinde değil, mevzua zemin teşkil eden memleketin içinde yaşadığımız için bu telgrafı yakın, dun denecek kadar yakın hâdiselere tatbik ile mutalea edebilirız

Mensubiyetile hepimizin en yuksek gurur ve iftihar duyduğumuz bir Turk milleti var ki asırlarca surmuş fena idareler yuzunden en nihayet millî felâketin -mutareke devri dediğimiz- son mertebesine gelip dayandığı sıralarda hakikî vatan sevgisi beslıyenler yalnız Turk tarihinin değil, butun cihan tarihinin en vuksek, en asil sinası ve en mumtaz dehası olan bir reise gosterdiği mudafaa, mukavemet yoluna koşarken, saadet ve selâmeti onun açtığı şereflı istiklâl veya şereflı olum yolunda ararken bir sınıf mahlûkat ta millî felâketi ikbal ve menfaat vadeden bir yağma fırsatı gibi bayram sevinci içinde karşılamıştır

Okunan telgrafın muellifleri, yani Memet Ali ile onun lâakal kendisi kadar adi ve sefil arkadaşları, suluk dudaklarını milletin kan damarlarına yapıştırarak, bin harp meydanından artmış son damla kanlarını emmek için yarışa giren bu kafilenin en ileri safında yer tutmuş olanlardır

Bunlar, uykusundan uyanmak ve meşum sesini duyurmak için guneşin çekilmesini, karanlıkların koyulaşmasını beklıyen baykuşlar gibi memleket batarken, duşman ayakları altında yaltaklanarak, vatanperverlere uluyan kopekler ve memleket kurtulurken selâmeti yabancı topraklarda arıyan vatansızlığa mahkûm serserilerdir *(Bravo sesleri)aşa Reşit Galip B sesleri)*

Bu millet mezarı kazıcı, millet kefini soyucu, ip kaçkını uğursuzlar, bu telgraflarile ne arıyorlar? *(Bravo sesleri)* Bu milli mabet içinde, bizi, iğrenerek ve tiksinerek -velevki lânetle yâd için olsun- isimlerini anmak gunahına sokmakta hangi maksadı guduyorlar? Milletin zafer ve kurtuluşla yukselttiği sevinç sesini duymamak Turk ordusunun Istanbul'a girişini kor olası gozlerile gormemek için harici duşmanlardan daha evvel, millî topraklardan kaçan bu politika sırtlanlarının Turk milleti ile ve onun mukaddes hukuku ile ne munasebetleri var? Turk milleti mumessillerini eyi seçmek yolunda, işgal ordularının Dahiliye Nazırı Memet Alinin takdir ve tebrikini kazanmak için, acaba, bizzat kendisini ve kendisi gibi habis arkadaşlarını mı intihap etmeli idi?

Gazi'nin Reisicumhur seçilmesini yolsuz buluyorlar. Damarlarında insan kanı hocreleri yerine milyonca çiyan dolaşan, kafalarında ve ruhlarında insanlik

duygusu yerine yılan zehrı taşıyan bu alçakların bır zamanlar memleketı duşmanların elınden ve kendı ellerınden kurtaracağı korkusu ile mahut Dıvanı Harplerınde ıdama mahkûm ettıkleri Gazi'nın tekrar Cumhur Reıslığıne ıntıhabından eza duymaları tabıı ve bedıhıdır Onların bu hoşnutsuzluğu Turk mılletının mumessılı olmakla şereflı, bu Meclısın Devlet Reısi ıntihabındakı daımî ve mutlak ısabetını ancak teyıde yarar

Muhterem arkadaşlar, memlekette bulundukları ve memleketten kaçtıkları gunden berı ecnebı hazınelerın, casusluk teşkılâtı ıçın tahsıs ettıkleri paralarla yaşıyan, memleket hayat ve ıstıklâlını adî bır pazar malı gıbı muşterıden muşterıye dolaştırmakla geçınen bu vatan satıcısı sımsarların orada çıkardıkları gazeteler ve buraya yolladıkları telgraflarla guttukleri hakıkî maksadı şımdı soylıyeyım

Onlar Turk mılletının muhabbetıne olduğu kadar kınıne de sadık bır mıllet olduğunu bılırler Onlar, bu vefalı ve kadırşınas mılletın, Gazıye canile ve ruhile bağlı olduğunu, mıllî selâmet ve saadet yolunda onun ızınden bır an bile ayrılmıyacagını çok eyı bıldıkleri kadar, bu mılletın kendıleri hakkında ne duşunduğune ısımlerının ve ıhanet maceralarının en uzak koylerdekı on yaşında çocuklar tarafından dahı nefret ve lânetle anıldığına vakıftırlar Onlar ecnebı memleketlerde ecnebı dıllerle gazeteler çıkarmak ve buraya telgraflar gıbı adılıkten başka vasfı olmıyan vesıkalar yollamakla, bu mıllî nefret ve lânet hıssının tazelenmesınden başka hıç bır netıce alamıyacaklarını takdır etmıyecek kadar ahmak değıldırler Onların maksadı sadece Turkıye ışlerınde rol çevırıyor gıbı gorunmek ve bu gosterışle mıllî vahdetın bozulmasına yıllardan berı beyhude yere umıt bağlıyan ecnebı manbalardan hıyanet ucretı almaktır Namuskâr yaşamak veya namusile olmek talı ve saadetınden nasıpsız, vatan haınlığını maışet vasıtası edınmış bu bedbahtların bu sefil teşebbusten umdukları menfaat ışte bundan ıbarettır

Onlar bu memlekete tekrar donuşlerının ancak Istanbul sularının duşman teknelerının yenıden yarması ve vatan bağrına duşman hançerının yenıden dayanması ile kabıl olacağını herkesten eyı bılırler ve bunu beklerler. Onlara umduklarının hıç bır zaman tahakkuk etmıyeceğını, Turk mıllet ve Cumhurıyetının daıma daha mesut daıma daha kudretlı bır ıstıkbale arızasız ve manıasız yurıyeceğını kendılerıne de ıhanetlerı ve ebedı husranlarile bırlıkte yabancı topraklara gomulmekle mahkûm olduklarını, telgraflarına cevap olmak uzere temın edebılırız *(Alkışlar)*

YAHYA GALIP B (Ankara) – Muhterem arkadaşlar, Parısten boyle bır telgrafın keşıde edıldığını şımdıden oğrendım Bu telgrafı keşıde eden Turk multeclerı cemıyetı ımış Ben evvel Turk'un namı mubeccelını boyle herıflere ızafe etmekten sakınırım Bunlara bır nam vermek ıstedım. Ne dıyeyım, yılan mı dıyeyım? utandım yılandan Çunku yılan sokar Fakat ne vakıt? Vatanına taarruz edılırse o za-

man sokar Bu herifler vatanlarını memleketlerini sattılar Onun için yılan demenin ayıp olduğunu anladım Canavar mı diyeyim? Canavar da bunlardan yuksek Dunyada verilecek bir nam bulamadım ki, bu herıflere vereyim Bunlar bir ucubei hilkat, bir garibei hilkat, bir galatı hilkattırlar Insanlık bunları kabul etmez Turklük nerede kaldı efendım? Asıl hayret ettiğim bir cihet vardır, kendımi tanıdığım dakikadan itibaren Fransayı, Cumhuriyet Perver, Insaniyet Perver, Vatan Perver bir diyar addederdim Nasıl olur Cumhuriyetin aleyhtarı, vatanın aleyhtarı, hatta memleket ve millet insanlar, barınmak için Fransa'da bir goşe bulur bilmiyorum? gormedim, içinizde gezenler vardı, bilenler vardır Harekâtı Milliyenin en kanlı, en karanlık gunlerinde burada "Izmir'in kara gunleri" namında genç arkadaşlarımızdan birinin yazdığı piyesi oynuyorduk

Fransa erkânı harbiyesinden Mosyo Buvazo isminde bir Fransız zabiti de benimle beraber bulunuyordu Piyes, Izmir kahramanlarının Yahudi mezarlığında toplanıp vatanımız ne olacaktır, diye duşunduğu bir sırada, muezzinin ezan okuması gibi bir şeyi tasvir ediyordu Tabiî Ankaralılar ağlıyordu, ben de ağlıyordum Hayret ettim, Mosyo Bovazo da ağlıyordu, sordum (niçin ağlıyorsun Mosyo Bovazo?) dedi ki (Vatan perverliğin hududu birdir, ben de vatanperverim)

Şimdi hitap ediyorum Ey Fransız vatanperverleri efendiler! Siz vatanperver değil misiniz ki memleketinizde, milletine, yurduna hıyanet etmiş, onu satmak istemiş olan bu alçaklara, bu kustahlara fırsat veriyorsunuz? *(Bravo sesleri)* Onlara ekmek veriyor, onları havayı nesinizde yaşatıyorsunuz, yazıklar olsun size diyorum Efendiler, bu paçavraların hiç ehemmiyeti yoktur

Reisicumhur intihabı meşru değilmiş kopek kopekten utanıyorum *(Alkış lar)* Vallahi utanıyorum *(Handiler)* Haya et be kopek! Duşun, Mustafa Kemal kim? Milletin ruhu ve milletin mevcudiyeti Millet kim? Mustafa Kemal'in ruhu, Mustafa Kemal'in mevcudiyeti *(Guzel sesler) (Yaşasın Mustafa Kemal yaşasın millet kahrolsun hainler Sürekli alkışlar)*

SIRRI B (Kocaeli) – Turk siyasî multeciler cemiyeti imzasile okunan telgrafnamenin mahiyeti ve çekenlerin redaeti ahlâkiyesi hakkında benden evvel soz soyliyen arkadaşlar, hakikati tamamile tavzih etmişler ve maksatta hasıl olmuştur Yalnız soz almış olduğum için bir iki kelime soyliyeceğim Reisicumhur intihabatının gayri kanunî olduğunu soyliyorlar Kendilerine, kendi nazariyelerine gore olabilir Çunku onlar Teşkilâti Esasiye kanununun mefhumunu mudrik degillerdir Turk milleti bu kendi kanile, canile, butun mevcudiyetile vucuda getirdiği Teşkilâti Esasiye kanununa muvafik bir surette yapılan bu intihabın meşruiyetine kanidir Onun için bu telgraf, bu sozler, avavayı kilâptan başka bir şey degildir ve cevaptan mustağnidir Bu adamlara cevap verilmesindeki hikmet, bu gibi adamlar kendilerine cevap verilmezse muhataplarını ilzam ettiklerine kani olurlar Sırf bu kanaatlerine, bu telakkilerine cevap vermek için, sozlerine cevap vermiş oluyorum Yoksa hakikatta cevaba lâyik değildir Reisicumhur intihabına

gelince bunu bilmelidirler ki Mustafa Kemal omrunun nihayetine kadar Turk milletinin tabii reisidir (Bravo sesleri) Bu yapilan muamele sirf bir formaliteden ibarettir Yoksa bu formalite yapilmamiş olsa dahi, Mustafa Kemal yine Turk milletinin reisi tabiisidir *(Alkişlar bravo sesleri)*

Onun için arkadaşlar, bir soz vardir bu işarata karşi, bu sozlere karşi ne diyecegiz bir şey soylemek lâzimdir *(It unur kervan yurur sesleri)* Evet it urur, kervan yurur

ALI SAIP B (Urfa) – Aziz arkadaşlar, on iki sene evvel memleketi duşmana satan ve ancak oz sahiplerinin ayaklanmasile arzularina muvaffak olamadan vatan haricine kaçan Memet Ali ile arkadaşlarini pekalâ tanirsiniz Bu hainler butun hayatlarinda, mutemadiyen satmağa uğraştiklari aziz vatanin, hamdolsun, bir kariş toprağini satmağa bile muvaffak olamamişlar ve yalniz muşterilerini dolandirmişlar ve hâlâ da dolandirmağa çalişiyorlar, hezeyanmamelerini dinledik Ne istiyorlar?

Vaktile istedikleri buyuk esaret olmayinca bu memleketin başina esir bir kukla ve arzularina gore bir meclis mi? Sayisiz kudretlerinin yapamadiklari bu muazzam duşmanliği, bunlar mi yapacaklar Pariste, onlarin nazarinda Turkiye Millet Meclisi meşru değilmiş

O halde meşru olan nedir? Hanedan meclisi mi? Vahidettinin sarayinda topladigi mahut Şurayi Saltanat Meclisi mi? Yoksa o hainlerin koşa koşa gittikleri ve sevinerek imza ettikleri Sevr muahedesinin, vatan içinde kurmak istediği mustevliler meclisi mi? Bu hainane arzularina asla muvaffak olamazlar

Efendiler, bu herifler Riyasetcumhur intihabini da beğenmemişler

Aziz arkadaşlar, vatani kurtaran Buyuk Gazi berhayat oldukça butun vatan halki muttefikan vicdanlarindan kopan buyuk bir zevk ve sevgi ile Riyasetcumhur makamina ondan başkasini lâyik gormezler *(Alkişlar)*

Bunu Allah ta bilir, dunya da bilir, hatta o hainler de pek alâ bilir Bunun için bu bahis uzerinde fazla tavakkuf etmekten teeddup ederim O Memet Aliler, Şeyh Sait isyan ve irticai faillerinden, Tarikati Salahiyecilerden, Izmir pususunu kuranlardan, Kubilâyin kanini içenlerden hiç bir farki olmiyan ve onlarla hem fiil olan hainlerdir Ben onlarin pusuda beklediklerini ve memlekette çikan muhalif gazetelerdeki vaki her hangi yeni beyanat ve neşriyattan umide duştuklerini biliyorum Onlar emin olsunlar ki umitleri tahakkuk etmiyecektir

Bundan on iki sene evvel duşmanlarla birlikte, boğmak istedikleri Turk milletinin iradesidir ki onlari vatan haricine atmiştir Bu vatansizlari bu yuksek kursuden telin ederim *(Alkişlar)*

ŞEREF B (Edirne) – Aziz arkadaşlar, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine gonderilen bu telgraf, sizin ince, nezih ve nazik duygunuzu inciden bu mulevves kâğidi, Buyuk Gazi, potinlerinin ucu ile -kirletmek ihtimali olduğu halde- şoyle atmak varken niçin Meclisi Âliye gondermişler? Bir dakika için duşun-

düm. Büyük Gazi aceba bu telgrafı Yüksek Meclisin, Yüksek Riyasetine niçin göndermişler? Derhal zihnimde bir nur parladı, yakın bir maziye doğru döndüm. Bu gün içinizde bir çoğu bulunan aziz arkadaşlarım hatırlarlar. İsmet Paşa Hazretleri İnönü de başına topladığı Türk çocuklarile Türkün büyük destanını yaratırken, top sesleri düşmanlara lâzım gelen cevabı verirken, bize aynı bir telgraf gelmişti ve hatta o telgraf kürsünün yanında okunmak istenirken muhterem bir arkadaşım, zannederim şimdi Vaşington Sefiri olan Muhtar Bey, ince nazik, hassas ruhile isyan ederek, okumayınız, diye atıldı ve kendisinde zafibasar olduğundan yuvarlandı. Vakıa aynen hatırımdadır. O zaman Büyük Gaziye, riyaset odasında kendim istirham ettim. Bu telgrafı niçin Meclise gönderdiniz?

Bir tek kelime söylemişlerdi. Dediler ki: evet, Meclise gönderdim, Mecliste okunsun, millet kürsüsünden, bütün beşeriyete anlatılsın ki, bu bir intibah teşkil eder *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Şimdi o iptida ile bu intihayi tarih öpüştürüyor. Aziz arkadaşlar; adlin zulme, hakkın batıla, ilmin cehle karşı bir cidali vardır. O cidalin başında cihan tarihinde bir Türk milleti vardır. Eğer Türk milleti olmasaydı dünyada tarih olmazdı. Dünyada milletler olmazdı, dünyada Avrupa olmazdı *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Türk milletidir ki, ta buzlu deniz kenarından akarak yürüdüğü zaman, Avrupaya geldiği gün, onları ağaç kovuğunda bulmuştu. Halbuki Türkler o zaman madenleri işletiyorlar, ağaçlardan kereste yapıyorlardı. Demek ki biz daha medeniyiz *(Doğru sesleri, alkışlar)*. İşte aziz arkadaşlar, bu milletin dünyaya gelmesindeki hikmeti anlamalıyız.

Hani Türk milletile dünyaya gelmiş olan emsal? Bu gün onlar tarihte hayal meyal... halbuki bu gün Türk milleti yine Gazi Mustafa Kemal'in arkasında hür olarak tarihin sayfalarını, yirminci asrın kapısını şaşaa ile açıyor. *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Aziz arkadaşlar, bütün burada söz söyliyerek maksadı tahlil eden arkadaşlar, maksadın ne olduğunu ve bu mülevves mahlûklar için lisanımızı kirletmenin bile doğru olmadığını ifade ettiler.

Bendeniz de bunlara yalnız bir tek kelime ilâve edeceğim. Türk milletinin yöneldiği, doğrulduğu bir yol var. Bu yol bizi hakikata götürecek olan muasır medeniyeti kabul etmiştir. Onların yaşadıkları zamanla bu zamanı mukayese edecek olursak göreceksiniz ki; Mustafa Kemal'in inkılâbı, bu memlekette üç şeye hücum etmiştir. Bunlarda ferdî tahakküm, resmî tahakküm. Ferdî tahakkümün yerine inzibatî hürriyeti, dinî tahakkümün yerine vicdan hürriyetini, resmî tahakkümün yerine ise devlet otoritesini koymuştur. *(Bravo sesleri, alkışlar)*. İşte Türk intihabının manası budur.

Efendiler, çok rica ederim, artık vatansızlar diyeceğim, fakat vatansızların da ırkî bir hakkı vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bunları vatandan koğmuş ve kendilerini vatandaşlıktan tardetmiş, bütün şerefile bütün iptihacile iftihar

ettiğimiz İsmet Paşa, Lozanda imza vazederken bu yüz ellilikleri tarihin ebedi lânetine tevdi etmiştir. Şimdi bu adamların, Büyük Millet Meclisinin yöneldiği bir nurlu yol üzerine set çekmek istemekten başka bir emelleri olabilir mi?

İşte efendiler; bu inkılâbın açtığı bu nurlu yol üzerine bu adamlar irticaa doğru gitmek isterler, fakat efendiler, başta Türkün dahisi ve halâskârı, Mustafa Kemal olduğu halde bütün Türk milletini temsil eden Âli Meclisimizle beraber Türk milleti kemaline, irfanına ve lâyık olduğu neticeye varacaktır *(Alkışlar)*.

REİS – Kifayeti müzakere takriri vardır efendim.

YÜKSEK REİSLİĞE

Büyük milletimizin mesut talii icabı olarak dünyanın en yüksek dahisi reisimiz bulunuyor. 14 milyon Türk, bu necip ve büyük reisinin çizdiği yolda yürüyor. Müzakerenin kâfi görülerek ruznameye geçilmesini ve temsil ettiğimiz Türk milleti namına Meclisin alâka ve muhabbetini arz ve iblâğ etmek üzere Divanı Riyasete salâhiyet verilmesini teklif ederim.

Yozgat

Avni

REİS – Bu takriri reye koyacağım. Kabul edenler... Etmiyenler... Takrir müttefikan kabul olunmuştur.

Ruznameye geçiyoruz.

TBMM, olağanüstü toplantısının açıldığı 4 Mayıs 1931 gününü izleyen birleşimlerde (10) özellikle yaklaşan malî yılbaşı dolayısıyla Hükümetçe hazırlanıp Meclise gönderilen vergi kanun tasarıları hakkında yapılacak işlem ve bunların biran önce kanunlaşması için alınacak önlemler üzerinde durmuştur. Ayrıca, bütçe kanunlarında gerekli görülen aktarmalara dair kanunlar ile Bütçe Kanununun zamanında görüşülmesi nedeniyle hazırlanan iki aylık geçici bütçe kanunlarını görüşerek kabul etmiş ve bu çalışmalarla Haziran ayına gelmiştir.

d) İlk Sözlü Sorular

aa) Refik Şevket Bey (Manisa), 1 Haziran 1931'de Başkanlığa sunduğu bir soru önergesi ile aşağıdaki hususların Maliye vekili tarafından sözlü olarak yanıtlanmasını istemiştir.

1. Özel İdareler adına yapılan tahsilattan İstanbul Defterdarlığının kanuna aykırı ikramiye alıp, kendisi de dahil olduğu memurlar arasında dağıttığı, gazetelerde bir zamanlar uzunca bahis konusu edilmiş idi. Bu doğru mudur?

---

(10) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 1-s. 48:62, 64:102, 112:120, C. 2-s. 2:34

2. Doğru ise, özel idareye ait bütçeye aktarılması doğal bir paranın her hangi bir kişisel görüş ile kanuna aykırı olarak alınması zimmetlerine para geçirmek değil midir? Bu memurlar hakkında bu noktadan kovuşturmaya başlanmış mıdır?

3. Bu paralar, alanlardan geri alınmış mıdır?

6 Haziran 1931 birleşiminde (11) okunan bu önerge üzerine Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı) söz alarak, İstanbul Defterdarlığının maarif vergisi tahsilatından diğer tahsil memurları ile beraber ikramiye aldığı doğru olduğunu, 18 Temmuz 1927 gün ve 1130 Sayılı Maarif Vergisi Kanununun beşinci maddesi, ek kesirler asılları ile birlikte Maliye aracılığı ile tahsil olunup özel idarelere ait ödenekten yerel maliye memurlarına ikramiye olarak dağıtılmak üzere yüzde biri Maliyece alıkonulur, hükmünü taşıması itibarıyla uygulamada kanuna aykırı bir işlem görülmediğini, 18 Mayıs 1929 gün ve 1454 sayılı Kanunla 1130 sayılı Kanunun 1-4 üncü maddeleri kaldırılmışsa da 5 inci maddenin kaldırıldığına dair kanunda bir kayıt bulunmadığını, Teadül kanununun (1452) 15 inci maddesiyle memurlara ihtisas ve komisyon ücreti, makam ödeneği ve huzur hakkı adları altında bir ödeme yapılmayacağı belirtilmiş ise de ikramiye verilmeyeceği hakkında bir hüküm bulunmadığını, kaldı ki başka kanunlarımızda tahsilât ikramiyesi mevcut olduğunu, ancak bu konuda Maliyece alıkonulan yüzdebirin niteliği üzerinde hasıl olan kuşkunun yorum yolu ile çözüme bağlanması için Vekilliğince 11 Nisan 1931'de Yüce Meclise başvurulduğunu, şimdiye kadar dağıtılan paralar geri alınmakla beraber yorumun vereceği sonuç beklenerek yeniden dağıtım yapılmadığını ifade etmiştir.

Maliye Vekilinin bu açıklamasından sonra kürsüye gelen soru sahibi Refik Şevket Bey, genel sorunlar ile halkı ciddi şekilde ilgilendiren ve görevini bilen basına teşekkür ederek gazetelerde bu sorunun bahis konusu edilmesi üzerine verdiği sorunun yanıtı Maliye Vekili Beyefendinin vermiş olduğu izahat ile tamamen açıklığa kavuştuğunu, bu konuda dikkati çeken noktanın para tahsilinde daima kendi tarafına yontmakta özel bir görüş ve yetenek sergileyen Maliye Vekâleti ve memurlarının, kanunun kaldırıldığı yolundaki en açık hukukî mevzuata aykırı olarak, beşinci maddesinin kaldırılmadığı savı ile ikramiyenin Maliyenin bir kısım memurlarına verilmesi gerektiği sanısına düştüğünü, halbuki doğal bir hukuk kuralı olarak kaldırmalar açıkca olduğu gibi dolayısıyla da olabileceğini,

(11) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C.2-s. 38:41

maarif vergisinin 1 inci maddesindeki "mektep vergisi olarak memur aylıklarından %1 kesilir" hukmu kaldırıldıktan sonra "genel meclisler maarif butçesini duzenlerken bu yuzde birleri indirirler." diyen 3 uncu madde kaldırılmadı diye hâlâ bu maddeye dayanılarak Teadul Kanununda alınmaması gerektiği açıklanan bir paranın alınmasına devam edilemeyeceğini, devlet Şûrasının kararı da bu doğrultuda olduğunu beyan etmiş, tekrar sozu alan Maliye vekili, bir icra vekili olarak dolayısıyla kaldırıldığı ifade edilen bir madde için kaldırılmıştır demesinin mumkun olmadığını, bunu ancak Meclis saptayacağı için yorum istendiğini, bu konuda Devlet Şûrasının kararı ile işlem yapamayacağını, çunki bu kararın sadece bir goruş olup Devlet Şûrasının yoruma yetkili olmadığını, bu konuda Meclisin yorumuna gore işlem yapacağını, eğer yorum aleyhe olursa verilmiş olan paraları geri alacağını soylemiştir Başkan, bu konuşmadan sonra gundemin sonraki maddesine geçmiştir

bb) Istanbul Evrak Hazinesinde mevcut kıymetli bazı evrakın satıldığı ve Bulgaristan'a gonderildiği iddiası

Bu konuda Refik Şevket Bey (Manisa) tarafından verilmiş olan sozlu soru onergesi, 6 Haziran 1931 birleşiminde (12) Maliye Vekili Mustafa Abdulhalik Bey (Çankırı) tarafından yanıtlanmış, evrak mahzeninin hangi tarihler arasındaki evrakı içerdiği bilinmediğini, ancak mahzen'de sadece maliyeye ait evrakın bulunduğunu, Meşrutiyetten sonra son olarak da mutarekeden once tasnif yapıldığını, tasnifi tamamlananların ust kata konulduğunu, altkatta kalan evraktan tarihî değeri bulunmayanların elden çıkarılması için uzman bir kurul oluşturulduğunu, işe yaramayanların ihale kanununa gore satışı yapıldığını, Bulgaristan'a gonderildiği soylenen evrak için, alanlarla yapılan temasta, geri vermeye hazır oldukları ifade edildiğini, basına yansıyan iddiaları incelemek uzere Maliye Mufettişlerince soruşturma yapılmakta olduğunu ifade etmiştir

Bu açıklama uzerine soz alan Refik Şevket Bey, Vekil Beyin sozlerinin tatmin edici bulmak mumkun olmadığını, tek tesellisinin Bulgaristan'a kaçan evrakın geri alınması onlemleri olduğunu beyan ve Vakıt Gazetesinin konu uzerindeki yayını ve olaya dair bir bulgar tarihçisi, bir Macar orientalisti ve sonra Tapu Idaresi, Evkaf Hukuk Muşaviri ve Kuyudu Atika (eski kayıtlar) Mudurunun açıklamalarını gordukten sonra hazineler gittiğine inanarak uzulduğunu, sanat, tarih ve eski hukukumuza ilişkin konularda ilgililerin çok dikkatli hareket etmeleri gerektiğini soyleyerek

(12) IV Donem Zabıt Ceridesi C 2 s 404

bu kıymetli evrakın Bulgaristan'dan geri getirilmesi yolundaki girişimleri ve bunun olumlu sonuç verdiğini söylemek suretiyle gösterdikleri iyi niyete teşekkür etmiş, Başkan, görüşülecek başka bir şey kalmadığını bildirmiştir

Refik Şevket Bey, Maliye Vekilinden bu yanıtı aldıktan sonra da konunun takipçisi olmuş, 29 Şubat 1932'de Başkanlığa sunduğu aşağıdaki soru önergesi ile konuyu yeniden gündeme getirmiştir

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ YÜKSEK REİSLİĞİNE

İstanbul hazinei evrakındaki tarihi bazı evrakın okkalarla bir Bulgara satıldığı ve bunlardan bir miktarının çuvallar içinde Bulgaristana gönderildiği haberi üzerine Maliye vekâletinden sorduğum sual üzerine vekil Abduhalik Bey 6-VI-1931 tarihli celsede verdiği cevapta

1 – Maliye müfettişlerine havale edilen tahkikatın henüz bitmediğini,

2 – Bulgaristana gönderilen evrakın iadesi kabil olduğunu,

3 – Bu vaka üzerine evrakı alanların iade etmek üzere kendilerine müracaat ettiklerini ve taraflarından aynen iadesi istenildiğini bildirmişlerdi Şimdi de atıdeki suallere şifahi cevap verilmesini Maliye vekilinden rica ederim

1 – Müfettişlerin tahkikat raporu ne netice vermiştir

2 İadesi kabil olduğu temin edilen bu evrak fiilhakika tamamen iade edilmiş midir? İadeden sonra bir tasnif yapılarak bunlar içinde işe yarayan vesikalar bulunmuş mudur?

27 · II · 1932
Refik Şevket
Manisa

Maliye Vekili 10 mart 1932 birleşiminde (13) okunan bu sorulara aşağıdaki yanıtı vermiş, Refik Şevket Beyin karşı görüşünü de cevaplandırmıştır

MALİYE VEKİLİ MUSTAFA ABDULHALİK BEY (Çankırı) – Efendim, heyeti teftişiyece yapılan tahkikat ikmal edilmiştir Evrakı Şûrayı devlettedir Vazifelerini hakkile ifa etmiyen memurlar hakkında muamele yapılmak üzere evrak Şûrayı devlete takdim edilmiştir Şûrayı devletçe tetkik edilecek ve verilecek karar dairesinde muamele yapılacaktır

Bulgaristandaki evraktan 53 çuval derunundaki evrak, oradaki sefaretimize teslim edilmiştir Istanbula nakledilmesi için tahsisat ta verilmiştir Bu çuvallar içindeki evrak açılmadığı için içinde işe yarayıp yaramıyan olup olmadığı hakkında malûmatımız yoktur Istanbula geldiği zaman açılacak ve orada tetkik edilecektir

(13) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 6 s 32 33

REFİK ŞEVKET BEY (Manisa) – Efendım, mevzubahs edılen ve mıllî tarıhımıze taallûk eden bu ışın katî netıcesıne vâsıl olunduğundan dolayı elbette bır zevkı mıllî ve vıcdan duyuyoruz Onun içındır kı, bu ışın takıp ve ıntacı hususunda gosterdığı hımmetten dolayı Malıye vekılı Beyefendı arkadaşımıza muteşekkırım Yalnız bıdayette kendılerının vermış oldukları ızahat esnasında bu ışte muhalıfı kanun bır vazıyet gormedıklerını, muzayede ve munakasa kanununa muvafık hareket edıldığını soylemış ıken, vuku bulan teftışat netıcesınde bazı memurların ıhmal ve terahısı gorulmuş olması bu gıbı hâdısatta netıce alınmadan musbet veya menfı bır soz soylemış olmanın bazan netıcelerle çarpışacağına guzel bır mısal teşkıl eder Bu adamların fılhakıka bu gıbı vazıfelerınde ıhmalleri gorulmuş ıse mesulıyetlerını ıstemek tabiî ve vazıfemızdır Evrakın Şûrayı devlete gonderıldığıne gore kendıleri bıdayette luzumu muhakeme kararı alınış mevkıınde kalıyorlar İnşallah bu hususta malûmatı ıtmam eden dığer malûmatı bendenız sormadan Malıye vekılı Beyefendı kendıleri ızah ederler Bu vesıle ile 53 çuvaldan bahsettıler Aceba bu evrakın mecmuu 53 çuval mıdır? Yanı hakıkaten ıade olunan mıktar bızım tarafımızdan bılmuzayede satılan mıktarın ta kendısı mıdır? Yoksa endışe ettığımız, bu evrakın ıçınde şu veya bu maksatla bızım ıçın asıl lâzım olanlar alındıktan sonra ıade edılmış olması ıhtımalıdır Bu hususta lâzımgelen dıkkat ve teyakkuzu gostereceklerıne emınız Bu munasebetle şunu da hatırlatmak ısterım kı, mılletın ırfanına taallûk eden ve mıllet tarıhile alâkadar olan bu ışler, Malıyeden zıyade Maarıf vekâletı meselesıdır Bu evrakı Maarıf vekâletı tedevvur etmelıdır Bu ışte Malıyeyı alâkadar eden nokta, yalnız evrakın nakhıyesını ve saır masarıfını temın etmektır Evrak, kıymetı tarıhıye ve emnı muhafaza cıhetınden tamamile Maarıf vekâletını alâkadar eder Bunu bılvesıle hatırlatmaga bır vazıfe addedıyorum

MALIYE VEKILI M ABDULHALIK B (Çankırı) – Işe yaramıyan kâğıtların muzayede ve munakasa sûretile satılması muvafıkı kanundur Evvelce soyledığımı şımdı yıne tekrar edıyorum Mufettışlerımız, ışe yarıyanı yaramıyanı tetkık etmeden bu evrakı sattıkları ıçın memurları kusurlu gormuşlerdır Muracaatımız uzerıne sefarethane bu evrakı alarak muhafaza etmıştır Bunlar aceba tam mı, değil mı? Bu hususta henuz, evraklar tetkık edılmedığı ıçın, bır malûmat arzedemem

Evrakın, Istanbula geldıkten sonra gerek muhafazası ve gerek tetkıkı ıçın Maarıf vekâletıne devrı çok doğru ve hatta lâzımdır Zaten bız bunu Maarıf vekâletıne teklıf ettık Malıyenın bunlarla meşgul olması doğru değıldır Maarıf vekâletı bunları tetkık eder, ışe yarıyanları alır, dığerlerını satar veya yırtar

Refık Şevket Bey 15 Kasım 1932'de uçuncu bır soru onergesı vererek durumu Malıye Vekılınden tekrar sormuştur 26 Kasım bırleşımınde (14) okunan onerge metnı ile Malıye Vekılının yanıtı ve onerge sahıbının karşı goruşu şoyledır

(14) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 10 s 4949

15 - XI - 1932

Yuksek Reıslığe

Istanbul hazınei evrakındakı tarıhı evrakın bır Bulgara satılması keyfıyetını Malıye Vekılı Beyden ıkı defa sormuştum 10 Mart 1932 tarıhında kendılerının verdığı son ızahatta mesul sayılmaları ıktıza eden memurlar hakkındakı tahkıkatın ıkmal edıldığı ve evrakın Şûrayı devlette bulunduğu bıldırılmıştı

Şımdı de aşağıdakı suallere yine Malıye vekılı Beyın şıfahen cevap vermesını rıca ederım

1 – Şûrayı devletten ne yolda karar çıkmıştır?

2 – Maznunen muhakemelerıne karar verılenler varsa kımlerdır ve nere mahkemesıne sevkedılmışlerdır?

Manısa

Refık Şevket

MALIYE VEKILI MUSTAFA ABDULHALIK B (Çankırı) – Geçen sefer de sual uzerıne arzetmış olduğum veçhıle mufettışler tahkıkatlarını ıkmal etmışler ve yapılan fezleke uzerıne tahkıkat evrakı Şûrayı devlete takdım edılmıştır Şûrayı devlet Mulkıye daıresı esasa gırmeden evvel evrakı tetkık ettıkten sonra 25 - V - 1929 tarıhında tahkıkatın, beş kışıden murekkep olarak, bu evrakı tasnıf ıçın teşkıl edılmesı teklıf edılen komısyonda, bu evrakın satılması hakkındakı kâğıdın altına muvafıktır deye mucıp veren musteşarlığa da teşmılını istedı Musteşar onun uzerıne mudafaanamesını gonderdı Şûrayı devlet tekrar tahkıkata mustenıden mudafaanamesının gonderılmesını istedı Vekâlette memurın muhakemat kanunu mucıbınce musteşarlık hakkında tahkıkat yapacak musavı derecede veya ondan buyuk memur olmadığından vekılın bızzat fezlekesını yapması lâzım gelıyor O suretle fezleke yapılıp tekrar Şûrayı devlete evrak havale edılmıştır Esas hakkında teşmılı tahkıkata karar verıldığı ıçın dığer memurlar hakkında şoyle veya boyle denmemıştır Orada ekserıyetle teşmılı tahkıkata karar verıldığı ıçın bu suretle fezleke tanzım edılıp takdım edılmek lazımgeldı

REFIK ŞEVKET B (Manısa) – Efendıler, bu vesıle ıle bır hakıkata daha vâsıl oluyoruz Buyuk Mıllet Meclısı kursusunden bır takım memurların tahkıkatına aıt olarak yapılan evrakın mart ıçerısınde Şûrayı devlette olduğunu bıze Malıye vekılı Bey arkadaşımız soyledıkten sonra, bu gun marttan teşrınısanıye kadar yedı ay geçtı Hâlâ bu ışın tahkıkat safhasıle meşguluz Bu nokta da gosterıyor kı usulle rımızde heyecanlarımızla mutenasıp noksanlar vardır Bılhassa, doğrusunu ıstersenız bu takrırı verdığım zaman esasen buna aıt olarak evrak gormedım Meseleyı yalnız matbuattan anlamıştım Hususî olarak da tahkıkat yapmadım Anlaşılıyor kı bızım kendılerıne vazıfe tevdı ettığımız zevatın ıçerısınde bızım gıbı eskı vesıkalara, tarıhî vesıkalara hurmet gostermek umdesı bır az zayıftır Nıhayet hakkın tecellısıne guzel bır şahıt oluyoruz Yalnız şu ve bu memurlar hakkında değıl o me-

murları tahrik edenler hakkındaki tahkikatın biran evvel ikmalini -adaletin tezahurune hizmet ettiğine eminim- tekrar rica ederim, çunku vakit çok geciktı

Maliye Vekilinin konu ile Maarif Vekilliğinin de ilgili olduğunu ifade etmesi uzerine Refik Şevket Bey verdığı bir soru onergesi ile Istanbul Evrak Hazinesindeki tarihi evrakı satanlar hakkında şimdiye kadar ne yapıldığını ve Turkiye'deki tarihi evrakın korunması için ne duşunulduğunu Maarif Vekilinden sormuştur Aynı birleşimde (15) okunan bu soru onergesi ile Maarif Vekilinin yanıtını, buna onerge sahibinin goruşu ve konuşmasını, olay ortaya çıktığı gunlerde basının ve kamu oyunun geniş ilgisini çekmiş olması itibariyla tutanaklardan aynen almaktayız

Yuksek Reislığe

Istanbul hazinei evrakında tarihî kıymetli haiz olanlardan bazılarının malî bir komisyon marifetile adi kâğıt parçası halinde okka ile satıldığı malûmdur Bu cihet Maliye vekili Beyin Mecliste verdiği cevaplarla sabittir Şimdi aşağıdaki suallere cevap verilmesini de Maarif vekili Beyden rica ederim

1 – Maarif vekâleti bu hâdiseye, çıktığını haber aldığı gunden beri ne derece alaka gostermiştir Bilhassa bu hususta gazetelerde ve hususî neşredilen kitapçıklardaki malûmata vâkıf midirlar?

2 – Satılan evrak kaç okka idi, Bulgaristandan iade olunanlar kaç okkadır?

3 – Bu evrakın muhim ve tarihî olanlarının Bulgarlar tarafından seçildiği ve hatta çok muhimlerinin Papalık tarafından satın alındığı da haber alınmıştır Bu haber dogru mudur? Bu haberlerin gazeteler tarafından bir çok defalar yazıldığına gore Maarif vekâleti ne yapmıştır?

4 – 53 çuvalın Istanbula geldiğini yine gazetelerde gorduk Bunlar tasnif edildi mi? Tasnif edilenlerden ne netice alındı?

5 – Maarif vekâleti alelûmum Istanbuldaki ve Turkiyedeki tarihî evrakın muhafazası hakkında ne duşunuyor?

Manisa mebusu

Refik Şevket

MAARIF VEKILI DR REŞIT GALIP B (Aydın) – Muhterem arkadaşlarım, sorgunun cevabına geçmeden evvel umumiyetle evrak mahzenleri uzerinde kısa malûmat arzedeceğim Bunlardan birincisi Babıâli hazinei evrakıdır Babıâli hazinei evrakı 1262 tarihinde inşa edilen hazinei evrak dairesile Cevatpaşa kutuphanesi ve Ebussuutefendi dersanesi içindedir Bundan başka bugunku Istanbul vilâyeti binası altında mulga sadaret evrak mahzeni ile dahiliye ve şûrayı devlet evrak mahzenleri vardır Bunların hepsi birden Babıâli hazinei evrakı denilen mecmuayı teşkil ediyor Bunlardan asıl hazinei evrak binasında başlıca eski muahedeler ve muka-

(15) IV Donem Zabıt Ceridesi C 10 s 46 48

veleler, fermanlar, iradeler, hukum defterleri, mevacip defterleri, ordu ve donanma kumandanları ile ve vilâyetlerle olan muhabereye ait evrak durmaktadır Bunların heyeti umumiyesi iyi muhafaza altındadır ve İstanbul vilâyeti binasının altında muhafaza edilen kısım tasnif edilmiş bir haldedir

Cevatpaşa kutuphanesi eskiden Topkapı sarayında iken meşrutiyetin ilânından sonra oradan kaldırılmış olan vesikaları ihtiva eden mahzendir Taşınırken (600) araba yuku tuttuğu hesap edilmiştir O zaman bunların 46 bini tasnif edilmiş Biraz sonra merhum Ali Emiri Efendi de 170 bin kadar vesikayı padişah devirleri itibarile tasnif eylemişti Tasnif edilen vesikaların hacmine gore takribi bir hesap yurutulurse Cevatpaşa kutuphanesinde 1,5 milyon parça kadar vesika bulunduğu tahmin olunabilir Ebussuutefendi mahzenine gelince Babıâli arkasında bulunan bu binada 1200 ile 1308 seneleri arasındaki 108 yıllık devre ait vesikalar bulunmaktadır

Ikincisi Defterhane evrak mahzenidir Mulga defteri hakaniye ait tapu evrak ve defterlerini ihtiva ediyor Sultanahmette defterhane binasında bulunmaktadır

Üçüncusu Maliye nezareti evrak mahzenidir Bayazıtta mulga maliye nezareti evrak mahzeni binasındadır Maliyenin nezaret halinde teşekkulundenberi toplanmış maliye evrakını ihtiva ediyor

Bundanbaşka maliye nezaretinin teşekkulunden evvelki devre ait maliye evrakına mahsus mahzen vardır ki bu da Sultanahmette maliye evrak binası mahzenindedir Maliye nezaretinin teşekkulunden evvelki evrak bu mahzendedir Topkapının iki tarafındaki taş odalarda bulunan evrak ile Helvane camiindeki evrak ta 1920 yılında buraya taşınmıştır

Satılan evrak işte bu son arzettiğim mahzenlerde bulunan evraktandır

Beşincisi Mulga meşihat evrak mahzenidir Istanbul Muftuluğunun nezareti altında bulunuyor

Altıncısı Evkaf evrak mahzenindedir Ayasofya camiinde, evkafa ait toplanmış olarak bir çok vesikaları ihtiva ediyor Maarif vekâleti Evkaf umum mudurluğunun yardımile bu vesikaları (350) sandık içine yerleştirerek Istanbul muzeler idaresinin nezareti altına konmuştur Ayasofyada başka vesikalar da vardır

Bunlardan başka Istanbul'da eski idarenin muhtelif dairelerine ait hususî evrak mahzenleri de vardır

Vilâyetlerde mulga şeriye mahkemelerine ait tarihî siciller, Cumhuriyet muddeiumumileri emri altında bulunmaktadır Bunların tarihî kiymetleri itibarile buyuk ehemmiyetleri vardır

Maarif vekâleti Sultanahmet evrak mahzeninden satılan evrak işile ilk andan itibaren alâkadar olmuş ve bu meseleye dair yapılan butun neşriyatı da ehemmiyetle takip etmiştir Satışın durdurulması ve satış mesullerinin aranması için Maliye vekilile ve kaçırılan evrakın geri alınması için Haricıye vekilile çalışma birliği yapılmıştır

Vilayetlerde bulunan muamelesi bitmiş eski ve yeni evrakın hiç bir bahane ile hiç bir zaman zıyaa uğramasına meydan verilmemesi ve bilâkis ihtinalarına ehemmiyet verilmesi Başvekâlet emrile bütün alâkadarlara tamim olunmuştur. Arzettiğim cümle tamim içerisinden aynen çıkarılmıştır. Bulgaristan'dan geri alınan evrak 53 çuval tutmaktadır ve Sultanahmet medresesinde muhafaza altına alınmıştır.

Bu yıl hazinei evrakın tasnif işleri için bütçeye 10 000 lira tahsisat konmuştur. Bu evrakın tasnifi için bir komisyonun teşekkülü İcra Vekilleri Heyetince 8.11.932 tarihinde karar altına alınmıştır. Bu komisyon işine, Ayasofyadan Sultanahmet camiine devrolunan ve Bulgaristan'dan geri alınan vesikaların tasnifile başlayacaktır.

Devlet evrak hazinesi işleri için düşündüklerimiz şunlardır :

1 – Muhtelif dairelere bağlı bütün Devlet evrak mahzenlerini bir makamın emri altında bulundurmak, koruma tedbirlerini artırmak ve sıkılaştırmak;

2 – Tarihî vesikaları yangına karşı emin bulundurmak için fennin bütün icaplarına göre tertibatı haiz binalarda toplamak;

3 – Tarihî vesikaları ilmi esaslar altında tasnif ettirebilmek için tertibat almak;

4 – Tasnif işlerine, eski yazılara vâkıf bilhassa siyakat ve divanî yazılarını 10-15 sene sonra okuyabilecek kimse Türkiye'de pek müşkülâtla bulunabileceğinden lüzumu kadar yeni mütehassıslar yetiştirmek;

5 – Kıymetli tarihi vesikaları tasnif edildikçe neşre başlamak.

Bunları tatbik etmek için hazırlanacak lâyihalar muhterem heyetinize getirilecektir. *(Çok güzel sesleri).*

REFİK ŞEVKET B. (Manisa) – Muhterem heyetinizi bu mesele münasebetile bir kaç defa yormuş olmanın bu gün mükâfatını toplamak suretile yorgunluğumuzu unutmak nimetine mazhar olmuş bulunuyoruz. Bilhassa Reşit Galip Bey gibi genç, tarihçi bir arkadaşımızın bu münasebetle gerek evrak mahzenleri hakkında ve gerek bunlardaki evrakın muhafazası hakkında vermiş oldukları teminat ve malûmat bizlere bundan sonrası için pek esaslı zamândır.

Ancak benim kanaatimce daha 3-5 gün evvel, yine gazetelerin yazdığı malûmata göre buralarda katî şekilde tutulan tedbirlerin tesiratı, İstanbulda lâyikile görülemiyor. Tarihini unuttum, fakat üç, beş, nihayet bir hafta evvelki bir gazetede Babıâlideki evrakın çürümekte olduğu ve bunların içerisinde eski devre ait bir çok siyasî muhaberat evrakının bulunduğu yazılmaktadır.

Bendenizin takririmi haber almaları üzerine, verilen malûmatta gösteriyor ki 8.XI.1932 yani bu ayın sekizinde ittihaz edilen karar, orada matlup tesirini göstermiş ve kâfi bir faaliyete yol açmış değildir. Esasen bu işlerle; haddizatinde vekâletten emir olmasa dahi, kendi milletinin tarihine rabıtası olan her vatandaşın ve bilhassa Devlet namına iş gören her memurun evlâbittarik meşgul olması lâzımdır.

Nerede kaldı ki bir gazetenin, çürümekte olduğunu ilân ettiği bu evrak için alâkadarları tarafından bir tekzipname dahi yazılmamıştır. Bu itibarla Reşit Galip Beyefendinin Cümhuriyetteki bu yazılara nazarı dikkatini celbederim.

İkinci bir mesele : Hükûmetin teşebbüsile Bulgaristan'dan istirdadına muvaffak olduğumuz evrak ve vesaikın, gümrüklerde kontenjan meselesi münasebetile uzunboylu çürümeğe bırakıldığını hepimiz gazetelerde okuduk. Böyle bir vaziyette, işin ehemmiyetini lâyıkile kavrayamamak ve kavrasa bile bu ehemmiyeti hayatiyet ve alâka ile takip edememek noktası vardır. Bundan dolayı da Reşit Galip Bey arkadaşımızın nazarı dikkatini celbederim.

Bulgaristan'dan istirdadına -belki de teşebbüsatı siyasiye ile- muvaffak olduğumuz evrakın, bize geldikten ve kurtarıldıktan sonra dahi kendi evlerimizde çürümesine meydan verenlerin, zannederim ki her şeyden evvel mesul olması lâzımdır. Kontenjan meselesinin üç, beş ayda bir tatbik edilen bir iş olduğunu biliyoruz. Fakat zannediyorum ki bu evrakı bir Heyeti Vekile kararile oradan çıkarmağa hiç bir mâni yoktur. Bu tedbiri almayanlar hakkında da Reşit Galip Beyefendinin nazarı dikkatini celbederim.

Suallerimin içerisinde bir mesele daha vardır ki ona sarih bir cevap vermediler. Bendenizce evrakın okkası mahiyet itibarile o kadar şayanı dikkat değildir. Bir kâğıt bulunur iki dirhem gelir. Fakat mahiyeti tarihiyesi; vezni kabil olmayacak derecede ehemmiyetlidir. Asıl aradığım nokta şudur : O da bu evrakın içerisinde tarihî olanlarının Bulgarlar tarafından seçildiği ve hatta çok mühimlerinin Papalık tarafından satın alındığı haber alınmıştır. Bu haber doğru mudur? Binaenaleyh Reşit Galip Beyefendinin bu hususta da sureti mahsusada tedbir alması lâzımdır. Bizim İstanbulda satıp Sofya'ya geçmesine müsaade ettiğimiz evrakın ehemmiyetini anlamak lâzımgelir. Bu haberin ehemmiyeti bizim vesikaların kıymetini gösterir. İnşallah resmen tekzip etmek vaziyetinde kalırız da müsterihülvicdan oluruz.

Bendeniz bu evrakın bu şekilde zıyana alâka gösteren matbuatın hizmetini ve bu hizmetin mabadi olarak Hükûmet tarafından bu gibi kıymetli tarihî evrakın muhafazası yolundaki tedbirleri şükranla yâdetmeği vazife telâkki ederim.

MAARİF VEKİLİ REŞİT GALİP B. (Aydın) – Efendim, Heyeti Vekile kararı arzettiğim gibi bu ayın sekizindedir. Geçen zaman, Refik Şevket Beyefendinin buldukları kadar, fazla değildir. Karar; mütehassıs bir komisyon teşkili hakkındadır. Tarihî vesikalardan istikbalde istifade, tasniflerin gayet ciddi, dikkatli ve ilmî usuller altında yapılmasile kabildir. Bu da teşkil edilecek komisyonun hakikaten mütehassıs, bu işe ehil adamlar tarafından teşkil edilmiş olması ve o şekilde terekküp etmesile şartlıdır.

Bu itibarla geçen 15, 18 günlük zamanı fazla bulmayacağınızı tahmin ederim. İntihapta ne kadar titiz ve itinalı davranırsak, oraya bu kadar sıkı malî vaziyet içinde ayırıp tahsis ettiğimiz paranın faydalı ve eyi netice ve semere verecek şekilde sarfedilmesini temin etmek noktai nazarında olduğumuz için bizce fazla görülmemektedir.

Gümrüğe gelen çuvalların Müzeler idaresinin nezareti altına verilmiş olduğunu arzettim. Ümit ederim ki bu maruzatım, bunların en eyi ve emin bir ele, tam ve salahiyettar bir mercie teslim edilmiş olduğu hakkında size kanaat verir.

Bulgaristandaki evrakın orada tasnif edilmiş ve bir kısmının Papalık kütüpanesine verilmiş olduğu hakkında vekâlette resmî bir malûmat yoktur. Bendeniz burada ancak resmî olarak mevcut olan malûmatı arzettim.

e) İlk Gensoru :

aa) Bazı Gazetelerin İzledikleri Yayın Biçimi Hakkında Hükümetçe Ne Gibi Önlem Alındığına Dair Gensorunun Görüşülmesi ve Hükümete Güvenoyu.

Bu konuda Fazıl Ahmet Bey (Elâziz) , Ahmet Süreyya Bey (Aksaray) ve Ahmet İhsan Bey (Ordu) imzalarıyla Başkanlığa sunulan gensoru önergesi 5 Temmuz 1931 birleşiminde (16) gündeme alınarak görüşülmüştür.

Okunan önergede, bazı gazetelerin izledikleri tehlikeli gidiş vatandaşların ve vatanın siyasi düşünce ve medeni vicdanı üzerinde açık bir fikir eşkıyalığı icra ederek masum ruhları zehirleyecek bir nitelik almaya başladığını, hiç bir yararı olmadığı gibi gelecek için bir çok tehlike ve zarar hazırlayan bu felâketli akım karşısında Hükümetin ne düşündüğünü öğrenmeyi, millî varlığı kaplamaya başlayan bu zehirli havadan kamu vicdanı pek rahatsız olması nedeniyle TBMM'nin durumu görüşmesi ve bir karar vermesini lüzumlu gördükleri belirtilmektedir.

İlk sözü alan Başvekil İsmet Paşa, gensoruda, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasından söz edildiğini, bu konuda görüşmeyi açmak için bir iki noktayı yüksek dikkatlerinize arz etmek istediğini, bunlardan biri bahiskonusu sorun hakkında Hükümetin kendisine kanunla verilmiş olan yetkileri ve Hükümet organlarına yönelen görevleri gereği gibi yapıp yapmadığı, uygulayıp uygulamadığı, diğeri gözlenen olayların mevcut önlemlerin yeterli olmadığını meydana çıkarması olduğunu, bu konularda milletvekillerinin gözlemlerini dinlemek istediğini, kendilerinin bir çok gözlemleri olduğunu, Meclis uygun görürse alınması gerekli önlemler hakkında uzun uzadıya açıklamalar yapacağını arz etmiş, Başkan, bu konuda söz isteyen milletvekillerinin sırasını belirterek ilk sözü önerge sahiplerinden Ahmet Süreyya Bey (Aksaray) a vermiştir.

Bu konuşmayı Mazhar Müfit Bey (Denizli), Ziya Gevher Bey (Çanakkale), Ahmet İhsan Bey (Ordu), Yunus Nadi Bey (Muğla), Ali Saip

(16) IV. Donem Zabıt Cerıdesi : C. 3-s. 2:44

Bey (Urfa), Şeref Bey (Edirne), Refik Bey (Konya), Refik Şevket Bey (Manisa), Emin Bey (Eskişehir), Turgut Bey (Manisa), Hamdi Bey (Mersin), Nazifi Şerif Bey (Antalya), Galip Bey (Niğde), Rasih Bey (Antalya) ve Celâl Nuri Bey (Tekirdağ) in konuşmaları izlemiş ve son olarak İsmet Paşa, içinde bulunulan durumu, bu konuda kanunların verdiği görev ve yetkileri belirterek, basın özgürlüğünün bu yüzyılın en etkili ulusal araçlarından biri olduğunun, memlekette basın olmaksızın halk idaresinden söz edilemeyeceğini, ancak bu özgürlüğün iyi kullanılmaması, o memleketi kurtuluşa değil batağa götüreceğini, bu iki karşıtı uyuşturmak zorunluğunda bulunulduğunu, bugün Türkiye'nin geleceğine egemen olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin işte bu görevle karşı karşıya olduğunu, basın özgürlüğünün devam edeceğini, ancak bu özgürlüğün memlekete zarar vermeyeceğini, bu sonuca varmanın yalnız Hükümetin elinde olmayıp bütün milletin ortak görevi ve ortak sorunu olduğunu ifade ile bir çok zamanlar gayretle ve endişe ile olayları izlediğini, namuslu vatandaşlar onurlarını tehlikede görerek memleketin geleceğinde düşünce ve eylem sahibi olmak endişesiyle yavaş yavaş kendilerini sildiklerini, herkes herhangi bir vesile ile kendisini basının diline düşürüp haysiyetlerinin zedelenmesinden, insan yüzüne bakamayacak hale gelmesinden korktuklarını, eğer bir memlekette namus erbabı en az azılı edebsizler kadar sabırlı olmazsa o memleketin batacağını, halk idaresi hepimizin idaresi diyorsak millete ilişkin sorunlarda payı ve sorumluluğu olması gerektiğini, eğer bir Hükümet, bütün meseleleri kendisi çözerse Ortaçağ hükümdarlarından farkı kalmayacağını ifade ile basın karşısında Hükümetin durumu, yapılanlar ve yapılacaklar hakkında geniş açıklamalar yapmış, konuşmasını tamamlamasından sonra kürsüye gelen önerge sahiplerinden Fazıl Ahmet Bey (Elaziz) konu üzerinde görüş ve düşüncelerini belirtmiştir.

Halil Bey' (İzmir) in konuşmasından sonra Ali Bey (Afyon) ve 18 arkadaşının, gensoru önergesi üzerine açılan görüşmede, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına engel olmak üzere yakında TBMM'ne gönderileceği ifade olunan kanun tasarısının şimdilik amacı sağlamaya yeterli olacağı anlaşılmakta olduğundan Hükümete güvenoyu verilerek gündeme devam olunması, S. Fikri Bey' (Mersin) in, bugün Mecliste basın özgürlüğü hakkında söylenen sözler ve verilecek kararların Türkiye'de yayınlanan bütün gündelik gazetelerin ilk çıkacak sayılarının birinci sayfalarında başlayarak aynen ve tamamen ve bir düşünce belirtilmeden yayınlanması, Salih Bey (Bilecik) ve 17 arkadaşının, İsmet Paşanın açıklamalarının memleketin her tarafında yayınlanarak duyurulması ve Ahmet Süreyya Bey' (Aksaray) in

eleştirme ozgurluğu ve basın ozgurluğu gibi çok yuksek ve yuce kavramların uygulamadan doğan zararlı ve tehlikeli sonuçlarına engel olunması için Hukumetten alınmasını istediğimiz onlemler arasına bazı fıkraların eklenmesini ongoren onerileri okunmuş ve sonuçta 645 sayılı kararla, bazı gazetelerin izledikleri yayın biçimi hakkındaki gensoru sonucunda Başvekil Ismet Paşa'ya oybirliği ile guven beyan edilmiş, 646 sayılı kararla da "Yuce Meclisin 5 Temmuz 1931 gunlu birleşiminde basın ozgurluğu hakkında geçen goruşmelerin, Turkiye'de yayınlanan butun gundelik gazetelerin ilk çıkacak sayılarının ilk sayfalarından başlayarak aynen ve bir duşunce belirtilmeksizin yayınlanması" kararlaştırılmıştır

Karar konusu goruşmelerde Başvekil Ismet Paşa'nın konuşmaları ile onerge sahiplerinin ve başkaca Şeref Bey (Edirne) ve Halil Bey' (Izmir) in konuşmalarını tarihsel değeri ve basın ozgurluğunun gelişimine ışık tutması bakımından aynen almaktayız (17)

BAŞVEKIL ISMET PAŞA (Malatya) – Muhterem efendiler, matbuat hurriyetinin sui istimalinin memleketi muteessir ve mutazarrir ettiğinden bahsedilıyor Bundan dolayı Hukûmetten istizah edilmiştir Istizah muzakeresi açmak için Hukûmetin evvelâ soz soylemesi nizamname icabıdır Muzakereyi açmak için bir, iki noktayı yuksek dikkatinize arzetmek isterim

Birisi mevzubahs olan dert hakkında Hukûmetin kendisine kanunen verilmiş olan salâhiyetleri ve Hukûmet cihazlarına teveccuh eden vazifeleri isabetle ifa ve tatbik edip etmediğidir Kendimizi muhatap addettiğimiz bu suale musbet cevap veriyoruz Hukûmet, kendisine verilen salâhiyetleri isabetle tatbik eyledigi kanaatindedir

Istizahın diğer mevzuu, cereyan eden ahval, mevcut olan tedbirlerin kâfi olmadığını meydana çıkarmıştır Bu hususta hatiplerin muşahedelerini dinlemek isterim ki bizim de bir çok muşahedelerimiz vardır Eğer Meclis mutabik olursa alınması lâzım olan tedbirler hakkında uzun uzadıya izahat arzederim

REIS – Efendim, bir kere daha evvelden istizah için soz almış zevat vardır Bunları okuyacağız bunlardan sonra da şimdi soz isteyen arkadaşları sırasına gore yazacağım Sıra şudur

Sureyya Bey, Ahmet Ihsan Bey, Mazhar Mufit Bey, Ziya Gevher Bey, Yunus Nadi Bey, Ali Saip Bey, Şeref Bey, Refik Bey, Refik Şevket Bey, Emin Bey, Hamdi Bey Mustafa Turgut Bey, Yusuf Bey, Nazifi Şerif Bey, Necip Asim Bey, Rasih Bey, Galip Bey, Fazil Ahmet Bey

REIS – Başka soz isteyen var mi efendim?

---

(17) T B M M Kavanin Mecmuası Devre 4 İçtima Fevkalade C 10 s 401 451 1931 TBMM Kutuphanesi Yer K 256

AHMET SUREYYA B (Aksaray) – Çok muhterem efendiler, Hukûmetımızden yaptığımız ıstızah takrırı altında ımzası bulunan arkadaşlarınızdan bırısıyım *(Işıtcem voruz sesleri)* Işıttırırım

Fakat evvelâ takrırımızın manasını ve onunla ıstıhdaf ettığımız gayeyı teşrıh ve tavzıh etmeğe luzum gormuyorum Takrır katî bır vuzuhla yazılmış ıfadesı sarıh, matlabı çok meydanda olan bır ıstızah takrırıdır

Yalnız bızı bu takrırın yazılıp verılmesıne, ıstızahın yapılmasına ıcbar eden esbabı, tecellıyatı, vakayı, gıdış tarzlarını teşrıh ve tahlıle ıptıdardan ve Heyetı Celılenızı bu hususta bır karar almaya davet etmezden evvel butun beşerıyet tarıhının bılhassa yuksek Turk ınkılâbı tarıhının muvacehesınde yapacağım teşrıh, tahlıl ve tesbıtten evvel bu gunun bır hâdısesıne temas etmek mecburıyetını hıssettım

Efendıler, bızı ıstızah takrırını vermeğe mecbur eden bazı gazetelerın neşrıyatı meyanında, bu gunku makalelerının munderıcatının ıçerısınden bır-ıkı fıkradan bahsedeceğim Bu gazetelerden bırı dıyor kı

Fena vesıleler matbuat hurrıyetının boğulmasına kâfı gelecek mı?" Dığer bırısı dıyor kı "Bu gun Cumhurıyet tarıhınde matbuat hurrıyetının son gunu olmayacaktır Matbuat hurrıyetı padışahların elınden Cumhurıyetle beraber alınmış bır haktır Ona kımse ılışemez Şereflerıne ınanmadığımızı ıfşra ettıkleri ınkılapçıların, bır kaç gayretkeşın ıddıalarile Cumhurıyetın ana hatlarından gerı doneceklerıne ınanmıyoruz'

Efendıler, fena vesılelerle matbuat hurrıyetının boğulmasına karar verılecek mıdır? dıye bır şuphe gosteren bır fıkra karşısında katî ve ıntıhaî bır hukum ve kanaat olmak uzere çok kısa bır şey arzedeceğim Bız takrırımızle, yaptığımız ıstızahla ne mutlak bır matbuat meselesını ne de mutlak bır matbuat serbestısı meselesını kasdetmıyoruz Takrırımıze esas ıttıhaz edılen madde bu değıldır Boyle bır tevsım yuksek Turk ınkılâp tarıhının karşısında hakıkaten uzak, noksan ve yanlış bır telâkkıye delâlet eder Bızım bu gun Buyuk Mıllet Meclısınde konuşmakta olduğumuz ve konuşacağımız şey -çok açık ve katî bır lısanla ıfade edıyorum arkadaşlar- butun bır mılletı ıfsat ve ıdlâle uğraşan, butun bır memleket huzur ve emnıyetını munselıp kılmağa çalışan şenı bır duşmanlık, sefil, menfur bır hıyanet, hakıkî ınkılâp ve Cumhurıyet hamlığı meselesıdır *(Bravo sesleri)*

Işte bız bu noktayı ıstıhdaf edıyoruz Son hâdıseler ve neşrıyatlar karşısında aldığımız şemme, gorduğumuz manzara budur Endışemız bundandır Yoksa arkadaşlar samımı bır muhalefet, mufıt bır tenkıt, salım bır serbest munakaşa kabul ve hımayesını hıkmet ve gayesıne uygun olarak kullanılan matbuat serbestısı, hıç bır zaman Heyetı Celılenızce Hukûmetınızden ıstızah zemını teşkıl etmemıştır ve bız boyle bır vesıleye, bır mecburıyete luzum kalmaması arzu ve endışesıledır kı, bu gunku ıstızahı yapmışızdır, yapıyoruz Bınaenaleyh bu gun bıle bu muphem

muzmarı derin ifsatkâr cümlelerle milletin ruhuna uyuşukluk, fikrine bir endişe telkin etmek isteyen insanlar bunu herşeyden evvel böyle bilsinler. Kasdımız bu kadar mübeccel, bu kadar ahraranedir. Ancak çok muhterem arkadaşlar; kirli ellerde ekseriya ve belki daima, muzır bir tatbika tâbi tutulan ve haddi zatinde çok muhterem ve müfit bulunan matbuat serbestisi gibi çok yüksek bir hakkı, mukaddes bir mefhumu âdeta bir paravan, bir paratoner gibi istimal etmek için bir kaç gazetenin eli altında beş, on mahlûk toplanmışlardır. Bunlar memleketi anarşiye sürüklemek için her gün bin bir çeşite cüret ve küstahlıkla çalışıyorlar. Tenkit diye serbest münakaşa diye, fikir hürriyeti diye ancak düşman Devletlerin bozucu ve yıkıcı casus teşkilâtlarile, kiralanmış vatan hainlerile yapabilecekleri mel'anetlerin daha yüz bin kat fazlasını yapıyorlar *(Bravo sesleri).*

Şahısları ve hüviyetleri malûm olan bu idraksız faziletsiz insanların ne yaptıklarını ve daha ne yapmak istediklerini, gizli, menfur emellerini, bütün hilelerini, dolambaçlı planlarını ve bu şahısların hususî ve şahsî vaziyetlerini ve her birerlerini çok iyi ve biletraf biliyoruz.

Arkadaşlar; bu hilkatte ve bu istidatta olanlar, vatanın her köşesi işgal ateşi altında yanarken, necip Türk milletinin hakkı, istiklali, haysiyet ve şerefi düşman çizmeleri altında çiğnenirken, onlar yine aynı mahiyette ve zaman zaman daha bariz ve daha hainane şeyler de yapmışlardır. Düşman ordularına girmişlerdir, düşmandan iki kat daha düşman olan ve düşmandan daha mühlik olan sultan ordularına girmişlerdir. Millî kuvvetler cephelerde çalışırken, onlar milleti arkasından fakat ta kalpkâhından ve ciğergâhından vurmak istemişlerdir. Anadolu içinde halk arasında irtica, isyan ve ihtilâl ateşleri körüklemişlerdir. Bizler o zaman da bu mahlûkların hepisini, her şeylerini bu günkü gibi çok iyi ve biletraf biliyorduk, onlar hiyanetlerinde devam ettiler, biz imanımızı muhafaza etmekte sebat ettik, bu gün de olduğu gibi... Ne müstevlilerin harp kuvvetleri ne de hainlerin bin bir çeşit hile ve melânetleri bizden hiç bir şey aşındıramadı. Maneviyatımızda en küçük bir sarsıntı yapamadı millî gayemizden bize en ufak bir şey bile kaybettiremedi. Bunun için bizden en ufak bir feragat temin edemedi. Onların bütün bu savlet ve muhacemelerinin bizim ruhumuz ve akidelerimiz üzerinde hiç bir tesiri olmadı. Bu gün de olamıyacağı gibi... Bütün mücadele senelerinde onlar mütemadiyen hainane, melûnane hareketlerinde devam ettiler. Bize en mühlik darbeler tevcihinde musır oldular, fakat bu darbeler bizi sindirmedi, yıldırmadı, basiretimizi, gayretimizi artırdı. Bu gün de artıracağı gibi... Nihayet efendiler, çalıştık, azim ve imanımızdan hiç bir şey bırakmıyarak maneviyatımızdan hiç bir şey yıpratmıyarak çalıştık, vatan kurtuldu, millî hakimiyet ve istiklâle hakikî olarak ilk defa kavuştuk. Daha mücadele devresinde iken millî hâkimiyeti kabul ve ilân ettik. Kurtuluşu müteakip te Cümhuriyeti tesis ve ilân ettik. Muasır garp medeniyetinin, insanlığın refah ve saadetlerine yetişebilmek için vatan ve milletimizi bunların inamı gûna gûnuna mazhar kılabilmek için, ancak asırlar içerisine sıkıştırılabilecek büyük, mühim ve

muazzam bir inkılâp yaptık Fakat efendiler, inkılâp ve Cumhuriyetin tatlı semerelerini millete iktitaf ettirmek istediğimiz şu esnada o hilkat ve istidatta olan sefil insanlardan bethaht ve bethah bir zumre yine karşımıza çıkıyor, fakat bu defa harp cephelerinde değil, harp cephelerinden daha hassas ve daha nazik olan matbuat cephesinde birer mevzi ahzetmek suretile karşımıza çıkıyorlar Garip olan ve mucibi teessur bulunan nokta şudur ki, inkılâbın, Cumhuriyetin ibda ve himaye ettiği tenkit, serbest munakaşa gibi hakları, hurriyetleri bu bizim de hakkımızdır, bizim de hurriyetimizdir diye onları sui istimal etmek suretile bizzat hak ve hurriyet aleyhinde inkılâp ve Cumhuriyet aleyhinde zehirli ve sihirli birer silâh gibi istimal etmek suret ve melânetı ile karşımıza çıkıyorlar

Arkadaşlar, hepimiz çok iyi anlamışız ve çok iyi dikkat etmişizdir, bu bedbahtlar o kadar iftiracı, o kadar hayasız ve o kadar tezvirci, o kadar bozguncu ve yaygaracıdırlar ki vatancı inkılâpçı ve cumhuriyetçi olan zumrenin inkılâp ve cumhuriyetperver muharrirlerinin matbuat sahasında behren azîm tehlike karşısında milleti irşad ve ikaz için yazdıkları yazıları milleti irşad için bethahlarla yapılan mucahedeleri memleketin ve firkamızın başında bulunan muayyen zevatın tesirile kerhen yazılan makaleler şeklinde gosteriyorlar Bu iğrenç yalanı, bu melun iftirayı mutemadiyen milletin yuzune ve kulağına hiç utanmadan ve hiç duşunmeden haykırıyorlar Duşunmıyorlar ki, tenkit, neşir, kelâm, matbuat hurriyeti denilen yuksek mefhumları bu memlekette filen tecelli ettirenler o muharrirlerin de dahil oldukları halkçı, inkılâpçı, itilâcı zumredir Evet utanmıyorlar ki, kendilerinin de tenkit hakkıdır, fikir hurriyetidir, tefekkur hurriyetidir, neşir hurriyetidir ve serbest munakaşa hakkıdır diye kirli ellerinden zehirli ve sihirli birer silâh halinde tuttukları ve milletin âli ve azız menfaatleri aleyhine tevcih ve istimal ettikleri bu hakları ve bu hurriyetleri maalesef kendileri de bu vatan uzerinde yaşadıkları bu milletin arasında bulundukları için yine bu inkılâpçı, cumhuriyetçi ve milliyetçi zumrenin sayesinde ellerinde tutabiliyorlar ve daha çok şayanı dikkattir ki bu adamlar yuksek hissi selimi her hakikati keşif ve idreke çok muktedir ve musait olan buyuk Turk milletini, butun bu ifsatçi ve iftiracı neşriyatlarile imansızlığa, fazîletsizliğe namertliğe, kadirnaşinaslığa sevketmek istiyorlar Onlar buna katiyen iman etmişledir ve bu iman iledir ki mufsit ve tezvirci neşriyatlarına hâkim olan ruh budur, boyledir

Arkadaşlar, bu iftiracı, tahrifçi, tezlilci ve tahkirci insanların bu duşman matbuat muharrirlerinin hiç değilse son gunlerde neşrettikleri makalelerden bir kaç parçayı misal olarak muhterem heyetinizin celil huzurunda, buyuk milletin yuksek huzurunda, Turk inkılâp tarihi karşısında okuyup tahlil ve teşrih etmekliğime musaade buyurmanızı istirham edeceğim

Hepimizin hatır nişanıdır ki Heyeti Vekilemiz, dunyaya şamil olan ve butun Devletler meyanında belki en az bizim uzerimize sui tesiri gorulen buyuk iktisadî

buhranın her millete ıltızam ettirdiği tasarruf zihniyeti altında hareket etmiş ve bir çok noktalarda tasarruf menabı taharri ederken kendi otomobilleri meselesini de mevzubahs etmişti Bu munasebetle bu duşman -duşman denilmek daha doğru olur- gazetelerden birisinin yazdığı bir makalede yazıya hâkim ruhu gosteren bir fıkrayı okuyacağım 'Hukûmete duşen vazife, kendisine ait olan karar Buyuk Millet Meclisinde reddedilirse istifa etmektir"

Bu ne demektir arkadaşlar, hatırlarsınız ki, Heyeti Vekilemize yuksek ve pek muhim vazifelerinin icabı olarak Buyuk Millet Meclisi tarafından kanunu mahsusla tahsis edilmiş bulunan otomobilleri de kaldırmamızı bir tasarruf zemini olarak Hukûmet bize teklif ediyordu

Bu Hukûmetin yuksek bir feragati nefis nişanesi olabilir Fakat onların bu feragatini milletin mumessili yegânesi olan Buyuk Millet Meclisi tarafından kabul edilmediği takdirde her hangi devlet umuruna ait kararlarında da bir isabetsizlik şemmesi bulunduğu hukmu tezvirile kendilerinin mevkii iktidarı terketmeleri mi lâzımgelir demek değil midir? Bu kadar kuçuk, adi, ehemmiyetsiz hâdiseleri teşviş ve ifsad için vesile ittihaz etmek değil midir? Bu gunku rejimi yaratan ve yaşatan bir fırkanın çok muhterem olan Icra Vekilleri Heyetinin yıkılmasını ve mevkii iktidardan uzaklaşmasını temin için efkârı âmmeyi boyle bulandırmak isteyen insanların ne mahiyette ve ne haleti ruhiyede insanlar olduğunu boyle yazılardan da pek âlâ takdir edebilirsiniz

Diğer bir makalede "istipdat ve meşrutiyet devirlerinden kalanlar (bunlar gûya biz olacağız!) kara topraklara gomuldukten sonradır ki Cumhuriyet tam mânasile feyzini gosterecektir" diye başlıyor "Mazıden kalan unsur idamei hayata fırsat buldukça bizim gibi gençler ve Cumhuriyetperverlere -yani onlar Cumhuriyetperver oluyorlar- duşen vazife onların boyle suretle haktan gorunerek meşru veya gayrimeşru hareketlerini imhaya çalışmaktır"

Intakı hak kabilindedir ki, karşımızda bulunan bu duşman, memleketi sevk ve idare mesuliyetini taşımakta bulunan insanların meşru hareketlerini de imha etmek kararını vermiş oldukarını kendi itiraflarile bize anlatan hainlerdir

Devlet butçelerinde yapılan tasarrufat için maaşat miktarından ve memurin kadrolarından aranılan imkânlara karşı neşrettikleri yazılardan bir fıkrayı da okuyacağım (Hâmısız ve kimsesizlerin yine bu vaziyette yanıp gidecekleri anlaşılıyor) bu ilk ve son bir sozdur Bu soz memurin kutlesini tahrik etmek ve Hukûmete karşı nefret hissi ile muteharrik bir hale getirmek için ankastin ihtiyar edilmiş bir gaflettir Bir tahkirdir

Çunku efendiler, ferdası gunu neşredilen bir makalede bu defa Cumhuriyet Halk Fırkası ve onun hukûmeti methedilerek memurların duruğu maslahatımız etiketi altında yalancılık ve fazıletsizlik eden bir zumre olduğunu soyluyorlar

Bu gun tahrik etmek istedikleri zumreyi hukûmete hucum etmek suretile ve prensiplere, rejime hucum suretile, yarın tezyif etmek istedikleri o memurin kutlesini hukûmete istinat etmek suretile tezlil ve tahkir ederler Bu suretle ortalığı

karıştırmak ve bulandırmak isteyen bu mutefessih ruhların ika ettikleri melâneti izah için şu iki misali aldım · Yine diyorlar ki (1926'da maaşat yekûnu 46 milyon lira idi, son beş sene zarfında memur adetleri o kadar çoğalmıştır ki, Hukûmet muamelesi tamamen kırtasiyeye boğulmuş ve maaşat yekûnu 66 milyona çıkmıştır Beş seneden beri devam eden bu israfa şimdi nihayet vermek isteniyor, bunun için de 1300 memur çıkarılacaktır ve tabiî himayesiz kimseler bu bâzîçede yine yanacaklardır)

Efendiler, mufrit bir ruhun butun gayesi, rejimi yaratan ve yaşatan zümreyi millet nazarında duşurebilmek, memlekete umumî bir umutsizlik ve betbinlik yaratabilmek için her vasitaya muracaat ederek izharı melânet etmektir Bunun için de her yalanı ihtiyarda hiç bir mahzur gormuyorlar Çikarılacak memur adedinin 1300 kişiden ibaret olduğu madem ki onlarca kabul edilmiştir, bu miktar 1926' dan sonra geçen seneler zarfında tezyit edilmiştir ve bu yuzden 46 milyon maaşat faslı yekûnu 60 kusur milyona çikmiştir ve Devlet muamelesi kirtasiyeye boğulmuştur Şimdi biz de beş seneden beri yapilan bu hareketten, bu israf hareketinden donmek istiyoruz, hakkal insaf duşunmelidir ki, 1300 memur ilâve edildi ise bunlara vasatî 100-200 lira maaş verildiği farz ve kabul edilirse -ki hakikat boyle değildir- butçede nihayet yapacağı fark 2, 2,5 milyondur Bunu kendileri de pek iyi hesap edebilirlerken ankastin 20 milyon diye gosteriyorlar, maksat millet hazinesini idare edenlerin çok israf ve tebzir edici insanlar olduğunu millet nazarında tebellur ettirmektir, millete boyle yanliş ve yalan bir fikir telkin etmektir Işte bu yazilar, bu mahiyette her gun temadi ve tevali eden neşriyat bile bize bunların duşman ruh ve mahiyetlerini pek âlâ tebellur ettirebilir

Efendiler, bu milletin inandığı mukaddesata, bu milletin hurmet ettiği buyuklerine ehemmiyetsizlik atfettirmek, milleti mukaddesata merbutiyetten, buyuklere hurmetten uzak duşurerek, manen, ahlâkan, hissen zafa uğratmak için Dumlupinar'in tahakukundan bir gun evvel onu inkâr etmek, tahakkukuna imkân vermemek korkuğunu gosteren insanlar bu gun Dumlupinar bir hakikat butun emsali atiyeye şeref ve fahir verecek bir vakia olduktan sonra onun ehemmiyet ve muessirini inkâr etmek kufranini gostermekten bile çekinmiyorlar Dumlupinar'a, istihlâs mucadelelerinin binbir harikalarina bunlar birer mazidir, mazide ne de olsa bir irtica şemmesi vardir diye istihlaf ve tezlil etmek istiyorlar

Halbuki arkadaşlar size bu gun uzak maziden bir Nikboli seferinden bahsetsem içinizde Turkluk azim ve şehametinin insanlara gurur ve azim veren kuvvetini hissetmez misiniz? Bir Nikboli seferi insanlarda boyle tahassusler, kuvvetler yaratiyor da bir Inonu, bir Dumlupinar mazidir diye hatirai enamdan silinmek mi isteniyor? Efendiler bunlar her mukaddesata, her yukseklige hucum etmişlerdir Şimdi diyorlar ki, fena vesileler matbuat hurriyetinin boğulmasina kâfi gelecek midir? Fakat feyiz ve şereflerine itimat ettiğimiz ve fakat itimat etmiyoruz iftirasina maruz kaldığimiz inkilâpçilarin, buyuk ibdakâr insanların bir kaç idlâlkârin tahrik ve teşviklerile matbuat hurriyetini taklit etmeyeceklerine kanaat ediyoruz diyorlar

Efendiler, matbuat, bu asrın en buyuk kuvvetlerinden bırıdır ve boyle olduğu içindir kı husnu ıstımal edildiği takdirde faidesi ne kadar çok olursa muzır ellerde fena tatbiklere maruz kaldığı zamanda tevlit edeceği felâket, intaç edeceği mazarratlar o nisbette buyuk ve muessir olur Matbuat bir muessesedir, hurriyet bir hak Her hangi bir serseri umuma ait muesseseyi ve hakkı eline alıp şahsî menfaati şahsî hırsı ve muzmarı için istediği gibi kullanabilir mi?. Buna musaade edilen memlekette ne muessesenin ne de hakkın mana ve mahiyeti anlaşılmamış demek olur

Arkadaşlar, Istanbul tramvaylarına menafii umumiye ile alâkadardır diye kontrol vazediyoruz da ondan daha fazla menafii umumiye ile alâkadar olan matbuatı, huviyet ve şahsiyetleri malûm bir kaç serserinin eline hak ve hurriyet aleyhine istimal edilen keskin bir silâh gibi "haktır" diye tamamen kayıtsız ve kontrolsuz olarak hangi zihniyetle bırakabiliriz Bizim memleketimizde bilhassa bu nokta çok şayanı dikkattir Butun medenî, muasır memleketlerde kontrolsuz hiç bir kalem işleyemez En hurriyetperver, merahili medeniyenin kusvâsına kadar yukselmiş memleketlerden misal almak istersenız oralarda gazeteler muhakkak ya buyuk şirketlerin, ya cemiyetlerin veyahut fırkaların elindedir ve bu gazetelerde çalışan muharrirlerin kalemi bu muesseseler, cemiyetler ve bu fırkalar kontrolu altındadır ve bizatihi bu fırkalar, cemiyetler, şirketler de Hukûmetin kontroluna tâbidir Bizde nasıl oluyor da bir tek adamın eline butun bir milletin menafii ile alâkadar olan matbuat muessesesi, kontrolsuz, kayıtsız, şartsız bırakılabiliyor Hukûmetten bunu bu hususta noktai nazarını soruyoruz

Arkadaşlar, nihayet hurriyeti matbuat, serbest munakaşa, fikir ve neşir hurriyeti istimal ediyoruz diye kainatı fesada, velveleye, yaygaraya veren, ellerindeki hak denen, hurriyet denilen bu mukaddes mefhumları millet, inkılâp, Cumhuriyet aleyhine sunıstimalden bir an feragat etmiyen betbahtlar bilmelidirler ki, başkasının cebine elini sokan bir yankesicinin kolunu tutan polise o yankesicinin "efendim benim masuniyet ve hurriyeti şahsiyem var ve o mukaddestir" demesine ne kadar hak verebilirse şunun, bunun namuskâr insanların şeref ve haysiyetine kalem uzatan fazilet duşkunu kustahların da kalemleri kırılırken efendim, tahrir ve neşir hurriyeti mukaddesi iddialarına o kadar iltifat olunur, o kadar hak verilebilir! *(Şiddetli alkışlar bravo sesleri)*

Butun mutefekkir beşeriyetin tahti tasdikinda olan bir hakikati ifade ediyorum, bu hakkın ve hurriyetin sunıstimalcileri pek eyi bilmelidirler ki, her yerde ve bilhassa Cumhuriyet Turkiyesinde teşkilâti esasiye kanunu, namuslu vatandaşlar kanunudur

Namuslu vatandaşlara verilen hakların, hurriyetlerin kanunudur ve bunların husnu istimalini âmir olan kanundur *(Alkışlar)*. Mumkun olsaydı bu memlekette bu gunku rejimi, inkılâbı ve kurtuluşu yaratan ve yaşatan en buyuk adam zumresinin Hukûmetinden şunu isterdim Bir muharrire bu gunku Turk munevverinin

vazifesi ne olduğu, mes'uliyeti ne olduğu ve mefkûresi ne olduğu, evvelce sorulmalı ondan sonra bunlara imtiyaz ve neşir hakları verilmeli idi Fakat filiyat ve tatbikat belki bunu mumkun kılmıyabilir

Efendiler, son soz olarak şunu arzetmeliyim ki Bilhassa Hukûmetin nazarı dikkatine vazetmeliyim ki, mutlak hak ve mutlak hurriyet diye ameli hiç bir mefhum yoktur, mevcut olamaz Alman milletini yetiştiren buyuk adamlardan birisi diyor Hurriyet bağlılıktır, mes'uliyettir, vazifedir ve muşterek duygudur diyor Bu, çok doğrudur Ve bu ilmî, bu yuksek menfaatin icabatıdır ki kendisinde vazife ve mes uliyet hissi olmıyan, bu gunun muşterek duygusu demek olan kurtuluş ve istiklâl prensiplerini benimsemiyen insanların hur olmaları değil, zabıta nezareti altında yaşamaları bizatihi hak ve hurriyetin mahfuziyeti için bir vecibe, bir şerîtadır Binaenaleyh Hukûmetimizin bu cihetleri ve bu yuksek esasları nazarı dikkate alarak uzun uzadıya izah ettiğim mahiyeti menfurede istimal edilen hak ve hurriyet kelimelerine istinat ile onları suistimal eden duşman matbuatın bozguncu, fesatçı ruhuna karşı mânı olacak kat'i tedbirler alsın Talebimiz budur *(Bravo sesleri alkışlar)*

AHMET IHSAN B (Ordu) – Muhterem arkadaşlarım Meclisimizde yeni bir arkadaşınızım Fakat butun efkârı tahrik eden matbuat hayatının en eskisiyim Evvelâ Meclisimizde yeni arkadaşınız olmaktan hasıl ettiğim intibaları soyleyeceğim, sonra matbuata geçeceğim

Arkadaşlarım, ben buraya gelmezden evvel sizin içinizde çok dostlarım vardı ve onlarla konuşurdum Fakat Meclis haricinde, firka haricinde olduğum için, hariçte cereyan eden sozlerin dimağımda yaptığı tesiri arzedeyim

Bana oyle gelirdi ki, Buyuk Millet Meclisinde âmirler vardır, işaret ederler, eller kalkar

Efendiler, sizin huzurunuzda af dilıyorum Bu fikrimin yanlış olduğunu anladım *(Gazel sesleri alkışlar)*

Gayet samimî muzakerelerin, en serbest sozlerin, en ciddî munakaşaların içinde bulundum Iki aydır yanınızdayım Buradan hattâ bir gun bile ayrılmadım Bu serbest munakaşaları dinleyerek hayatımın en tatlı zamanlarını yaşadım Bunu bu kursuden, benim elli yıldır yazılarımı okuyan, hayatımı tetkik eden, kitaplarımı goren butun milletime kemali samimiyetle, cidden yurekten tekrar ediyorum Insanlar ki, burada samimî çalışmak ve milletin saadetine koşmak vardır Hariçteki sozlerin hepsi herzedir *(Bravo sesleri alkışlar)*

Dedim ki, matbuatın en emektarıyım Bana şimdi şeyhulmatbuat ta diyorlar Gazetecilığe başladığım tarih (302) dir Yazıya başladığım tarih (300) dur

Yaşımı merak ediyorsanız, tam altmış yaşındayım Hayatımın (43) senesini Servetı Funun'a hasrettim Başladığım gunden bu gune kadar teceddut, terakki, medeniyet ve ideal peşinde koştum Bunu anlamak için Servetı Funun'un (84) ciltlik kolleksiyonlarına bakmak kâfidir Onların bekçiliğini ettim Memleketin en yuksek adamları geldiler Beraber çalıştılar, irfan saçtılar

Bu gayretımın arasında, bu gun ıdrâk ettığımız asrî, medenî, ıçtımaî terakkıyı, torunlarımın torunlarının dahı goreceğını zannetmezdım Bu gun evlâtlarımızın ıçınde bulunduğu, fakat nasıl yapıldığını bılmedıkleri bu saadet, kolayca yapılmış bır şey değıldır

Gazetenın musaadesını ılk aldığım zaman, (1302) de verılen ruhsatnamede zîrûh adam resmı basmıyacağım yazılı ıdı *(Handeler)* Acaba olusunu basabılır mıyım dıye sordum O da olmaz dedıler Nıhayet Abdulhamıd'ın oğluna doktorlar amelıyat yaptılar Muvaffakıyetle yapıldı Ilk defa olarak amelıyat yapan doktorların resımlerını gazeteye koydum Turkıye'de ılk olarak canlı resım o zaman çıkmıştı Torunlarımın goremeyeceğını zannettığım bu ıçtımaî ve buyuk medenıyet hayatını bazan duşundukçe kendımı ruya goruyorum, yahut ta yenı dunyaya gelmiş bır ınsan zannedıyorum Bunu buyuk muharebenın hercu mercı ıçınde fevkalâde bır surette mılletın ıçınden çıkan Gazı yaptı Gazı mılletın butun arzularını, butun ıhtıyaçlarını hıssettı ve felâketlerın onune geçtı Ne yaptı? Bır kere duşman çızmesı altında ınleyen mılletı onların elınden kurtardı Osmanlı Devletının altı asır ıçınde gormedığı hakıkî ıstıklâlı Turk mılletıne Lozan'da verdırdı Içtımaî ınkılâbı yaptı Kadınları açtı, fakat onları ancak çalışsınlar dıye açtı, çunku Avrupanın kadınları açıktırlar, amma onlar da ıçtımaî hayatın ıçınde mesaıye ıştırak ederler Kadınlarımız kapalı bulunduğu zamanlar yarımız mefluç ıdı Sonra benı en çok memnun eden harf ınkılâbını yaptı Arkadaşlar, harf ınkılâbını duşunduğum zaman başka bır hıs duyarım Çunku bu ınkılâp olmasa ıdı elde edılen butun bu canlılıkların tesırı olmayacaktı Ellı senelık omrumu matbuatın yukselmesıne vakfeden bır arkadaşınızım

Arap harflerıne nasara yansuruya 15-20 sene çalıştım Halbukı harf ınkılabı mılletın her tabakasına nufuz ettı ve bunun ıçındır kı matbuatın ehemmıyetı artmıştır ve muzır neşrıyatın, terakkı ve ınkılâp duşmanlarının ıdare ettığı neşrıyatın tehlıkesı çoğalmıştır Beyefendıler, koyluler bu muzır neşrıyatı okudular ve fena haberlerle karşılaştılar Mesele bundan dolayı vahimdır Çunku mılletımızın otorıtesı busbutun başkadır Çunku efendıler, bır koy kahvesınde bır çapkın koy ağasının aleyhınde ısnadatta bulunur, ona dil uzatırsa derhal susturulur Bu mılletın ananesı gostermıştır kı buyuklere dil uzatanlar, bunların nufuzuna halel getırmek ısteyenler bır gun bu teşebbuslerınde muvaffak olabılırler Bu bır haletı ruhıyedır

Boyle bır haletı ruhıye mevcutken, Hukûmet otorıtesı aleyhınde neşrıyata musaade etmek ve halkı zehırlemek hakıkaten pek muhlık bır şeydır

Abdulhamıd'ın ıstıbdadı altında matbuata tatbık edılen sansure rağmen yazı yazmış bır şeyhulmuharrırım Matbuatta yaptığım bu kadar hızmetlerıme, ellı senelık mesaıme rağmen benı matbuat duşmanı telâkkı edenlere hakıkî bır matbuat, edebı ve matbuat medenıyetı dersı vermek ıstıyorum Yoksa ya duşman ellerıne âlet olarak, yahut mılletın cahıl kutlesını ıstısmara kalkışırsak kıtaplar gazeteler satmak ve dolayısıle kendılerını gostermek ısteyenlere fırsat ve ımkân vermek mılletı matbuat aleyhıne sevkeden bu sozlerımle hurrıyetı matbuat aleyhınde bulunduğum anlaşılmasın Fakat hurrıyetı matbuat, mutlaka mukaddesata, buyuklere bu Buyuk Meclıse hurmet, ınkılâbı yapana hurmetle kaımdır *(Alkışlar)*

Efendiler, Bakınız bir misal arzedeyim : Geçen gün bir gazete -İsmini söyleme-yeceğim- şöyle diyor.

Ararsanız bulursunuz. O gazete diyor ki, Taksim âbidesi için para var da verem hastanesi için para yoktur. Bunu yazan muhakkak ya delidir ve yâhutta hâindir. Efendiler, düşünmüyor ki bu âbide, bütün milletin istikâlinin bütün milletin gayretinin timsalidir. Bu yazıları yazanlar düşünmediler ki, altı yedi sene evvel bu meydanda altı yedi devletin, düşman askerleri geziyordu. İşte Beyefendiler matbuatın en eski müntesibi olarak bu cereyanı çok fena görüyorum. Şimdi size biraz tarihî misaller vereceğim : 1908 inkılâbı olduğu zaman -ki 10 temmuzdu, şimdi 23 temmuzdur senei devriyesi yaklaşıyor. Babıâlinin karşısında bulunan matbaamda evvelâ isyan hareketini matbuat namına kaldıran benim. Çünkü Selânik'te İttihadı Terakki Cemiyetine o hareketi yapmak için yemin etmiştim. Biz o vakit Mahmut Sadık merhumla iki muharrirdik ve çalıştık. Bunların ehemmiyeti yok. Fakat bizim ne zahmetle başladığımız o iş topu topu on üç günde devam etmiştir. 13 günden sonra bu gün İstanbul'da gördüğümüz bu neşriyata benzer şeyler başladı. Abdülhamit Hükûmetini tezyif ettirmekten çekinmezdi. Çünkü onun nazarında Babıâli başka, saray başka idi. Babıâli bütün matbuatın merkezi ve irfan ocağıdır. *(Ya şimdi sesleri)*. Bazan da böyle matbuat şakileri ocağıdır. Matbuat bir arkadaşımızın söylediği gibi bir silâhtır, bu silâhı düşmana karşı kullanırsanız vazifesini görür. Fakat düşmana karşı kullanılmazsa o vakit kullanan adamın elinde bir şekavet âleti olur. O vakit Baba Tahir vardı, o da Babıâlide bir Çamlıbel eşkiyası kesildi. Kanun haricine çıktığı vakit kaparlar, fakat tekrar açılırdı. Bir gün Baba Tahir'in matbaası bâ-iradei âliyye müebbeden kapatıldı diye bir ilân çıktı. Baba Tahir'in matbaası şimdi kapanan Yılmaz'ın bulunduğu bina idi *(Handeler)*. Akşam üstü baktık ki matbaanın kapısında şöyle bir levha var. Bâ-iradei âliyye kapatılan matbaa bairadei seniye açılmıştır. Oradan geçen Sadrazam Rifat Paşa bu ilânı yan gözle okuyarak kös kös gitti. Abdülhamid'in bir siyaseti vardı. O sarayı yükseltmek ve Babıâliyi çürütmek için böyle şeyler yapardı. Fakat bunlar kimi çürütüp kimi yükseltecekler acaba? *(Onlara, sormalı, söylesinler sesleri)*.

Memleketi istiharate, huzura, çalışmağa, ilme, fazilete sevkeden matbuatın hürriyetini isterim. Benim yarım asra yaklaşan matbuat hayatım bu vadide geçmiştir. Biz büyük bir badireden, büyük bir harpten, çok uzun seneler devam eden mahrumiyetten yeni çıktık, bizim huzur ve sükûna ihtiyacımız vardır, bu millet çalışmağa muhtaçtır, bu millet tahrik olunmağa lâyık değildir. Rahat, rahat işi ile gücü ile meşgul olmalıdır. Eski tâbir ile irade çıkardı, herkes gücü ile meşgul olsun denirdi. Bizimki böyle değil.

İçimizde sebatkâr, çalışkan bir zümer vardır, millete kanaat gelmesi için buradan söyleyim ki emin olsunlar, Hükûmetimiz işlere dört elle sarılmış ve hayatlarını millet uğruna vakfetmişlerdir. Fakat matbuatın bu gibi neşriyatına mâni olmıya maatteessüf kanunlarımız müsait değildir. Ben bu takrir altına imzamı korken en büyük istediğim şey, matbuat şakilerinin önüne geçmek için mevcut kanunun icap ettiği şekilde tadilidir *(Bravo sesleri)*.

Milletin çalışmasına mâni olmayacaklar, rahat ve huzurunu ihlâl etmeyecekler, millete heyecan vermeyecekler, bedbinlik saçmayacaklar. Devletin ve milletin hariçteki ve dahildeki kredisini bozacak surette yazı yazmayacaklardır.

Namuslu adamlara, aile hayatlarına karışmayacaklardır. Bunlar hep hissettiğimiz şeylerdir. Bunların hepsi demokratik memleketlerde mevcuttur. O memleketlerde bu gibi gazeteleri ellerine bile almazlar. Halk kendi meslekine ait gazeteleri okur. Bizde böyle değil, bir arkadaşımızın dediği gibi, bunu gazete yazdı dedi mi, her şeye inanılıyor. Mademki halk gazetelerin yazdığı her şeye inanıyor. Bizim için de milletin saadet ve selâmeti namına bu gibi neşriyatın önüne geçmek zarureti hâsıl oluyor. Size 1908 şeyinden bahsediyorum :

Anarşi, bunların maksatları anarşi yapmaktır.

Mukaddesata hücum, ondan sonra kabilse yağmakerlik.

31 mart hâdisesi bunun güzel bir nümunesidir, o zaman bazı notlar almıştım, bir kaç parçasını okuyacağım :

(Meclisi mebusan çoktan açılmıştı. İstanbul mebuslarının intihap olunduğu gün Derviş Vahdetî adlı bir serserinin çıkardığı Volkan ünvanlı bir gazete ortalığı karıştırmıştı ve o gazete o zamana kadar hakkında hürmet gösterilen cemiyete müthiş surette hücum ediyordu, artık matbuatta nezahet kalmamıştı, külhanbeylik, serserilik, hafiyelik ve ecnebi ellerine hizmet edenlerin düşmanlığı gazetecilik hayatına intikal etmişti.) *(Aynen bu günkü gibi sesleri).*

O vakitki hatıramı okuyorum.

(O esnada "Edep yahu" diye bir gazete daha çıkmıştı zannederim ki en manidar ünvanlı meşrutiyet gazetesi bu idi. Ne faide ki "Edep yahu" "Namus yahu" sözlerini duyacak kulak kalmamıştı, edepli olanlar başlarını yorganlarının altına çekmeğe mecbur olmuşlardı.

Bu, böyle olup giderken bir takım vakalar oldu. Yaşları müsait olanlar hatırlarlar, bunların bir kısmı İttihat ve Terakki cemiyetinin hataları idi. Fena yollara gittiler, gizli gizli adam öldürdüler. Biz ne gizli gizli adam öldüreceğiz, -buna o kadar iman etmişim ki- ne de matbuatın hürriyetini tahdit edeceğiz. Yalnız matbuat şakilerinin ve serserilerinin matbuat ve millet aleyhinde bulunan düşmanların ellerini bağlayacak bir kanun yapılmasını istiyoruz.

Şimdi efendim, sıra ile geliyorum. Bir de ahlâk ve fazilet aleyhinde olan açık saçık neşriyat meselesi vardı. Pek âlâ bilirim ki; bu neşriyat iki kısımdır. Birisi ardır, sanattır, diğeri behimiyet kısmıdır. Bizde ar kelimesini arsızlıkla karşıtırarak behimiyetle birbirine kattılar. Evet Venüs'ün statüsü de vardır, fakat nihayet bir aile hayatı vardır, aile içinde babaya, anaya hürmet ve faziletli bir kocaya düşmek hissini kendilerine telkin... kızlar vardı. Yoksa durup dururken, benim eve getirdiğim gazete; efendim bana nişanlım istediğim mantoyu almadığından dolayı ben nişanlımı değiştireceğim diye telkin ederse mutlaka faziletin ne demek olduğunu anlatamadığımız gibi aynî zamanda faziletsizliği de telkin etmiş oluruz. O zaman bu

milletin istikbalinden, âtisinden ümidimizi kesmek lâzımdır. Evet lâzımdır. Ben gazeteme 1917 senesinde muharebe zamanında, Hilâliahmer'e hizmet eden hemşirelerin resmini basmıştım. Yoksa herkesin açık saçık olarak resmini hiç bir zaman basmadım ve basamazdım. Arkadaşlarım; büyük âlimlerin bir sözü vardır. İfrat, tefrit müptedi akvamın alâmeti farikasıdır ve bu beyefendilerin gazete satmaları ile para kazanmalarına yardım edecek olursak bu iptidailiği kabul etmiş oluruz. Yoksa efendiler; böyle Büyük Millet Meclisini kuran, inkılâbı yapan hiç bir zaman iptidaî bir millet olamaz, ne zaman olur? Ne zaman ki : Münevverler ortadan kaldırılır, o zaman iptidailik meydana çıkar. Halbuki münevverler burada bulundukça hiç bir zaman ben bu tehlikeden korkmuyorum.

Kadınlar şimdi açıldı diye bana muttasıl Avrupa'nın bar hayatından bahsederler, Efendiler, gidenleriniz bilir. Ben gazeteleri okuyorum.

Şimdi burada en mühim kanunların müzakeresi var. Onların lehinde ve aleyhinde gazetelerde bir mütalealar okumadım. Bunlarla meşgul olacakken dedi kodu ile meşgul oluruz. Yahut çıplak resimlere geçeriz. Yahut ahlâkı ifsat edecek romanlar neşrederiz. Halbuki Avrupa öyle değildir. Avrupa'nın bir borjuvazi kısmı vardır. Orada kadınlar açıktır. Bir kadının evinde on beş yirmi havlusu, çarşafı vardır. Fakat onların kürklü mantosu yoktur.

Bize böyle bir sınıf lâzımdır. Biz kadınları açtık. Evlerde bize arkadaş olsun diye. Bundan sonra bir babanın (patriyarkal) aile yapmasına imkân yoktur. Çünkü kırk odalı konaklar yıkılıp gidiyor. İşte muhterem arkadaşlarım sizin en eski gazeteciniz böyle düşünüyor. Benim istediğim budur.

Matbuat hürriyetinin en eski bir âşıkıyım. Hem de çocukluğumdan beri. Hayatımda başka bir işe girmedim. Yalnız on bir ay belediye reisliğim vardır. Bir de burada aranıza girmek bahtiyarlığını kazanmışımdır.

Matbuat hürdür, fakat, kimsenin faziletine dokunmamak ve en mukaddes olan Devlet rejimine, Devlet otoritesine zarar getirmemek şartile. Artık hiç şüphem yok ki; Muhterem Hükûmetimizin başında bulunan zat ve arkadaşları ve bütün Meclis ne yapıp yapacağız matbuatı fazilete irca için icap eden kanunu yapacağız *(Alkışlar)*.

ŞEREF B. (Edirne) – Efendiler; üç aziz arkadaşın matbuat hürriyetini suiistimal edenler hakkında Meclisi Âlinize takdim ettiği istizah takriri üzerine müzakereyi kabul buyurdunuz. Bu memleketin kanayan bir yarasına kudretli parmağınızı bastınız. Bu Meclisi, en elemli günlerde, en düşkün dakikalarda, en ezgin saatlerde bu milletin ne kadar çok yaralarını sarmış ve ümitsiz yaşanılan dakikalarda ümit yaratmıştır.

Takdirinize rûşenâdır ki keskin zekâlar fırsattan istifade ederler. Fakat fırsatı icat ederek ondan istifade ile koca bir milleti kurtarmak ancak ve ancak bütün tarihin ve bütün insanlığın huzurunda hürmetle eğileceği Mustafa Kemal gibi dahilere nasip olur. İşte o, bu tarihi yaratmış ve sarsılmaz bir varlık vücude getirmiştir.

Azız arkadaşlar, matbuat hurrıyetını suıstımal edenlere karşı burada butun rufekanın soyledıkleri sozler hakıkat olmakla beraber ben, onları tekrar edecek değılım Yalnız ve yalnız bır noktaya temas edeceğım ve bu sebeple suıstımal edeceğım vakıtlerınız ıçın musamahanızı rıca edeceğım

Efendıler, Cumhurıyetı ılân ederken bız butun ârayı umumıyeye muracaat ederek teker teker rey almış değılız Hayır! Vatan duşman ayağı altında çığnenirken yedı bın yıldır, bu yurtların sahıbı olan bu yurdum ustunde ve altında hakkı olan Turkun ıstıklâlı ılân olunurken artık geçmış rejımle bu memleketın, bu Devletın yuruyemeyeceğıne Âlı Meclısınız kanaat getırmış ve ondan sonra mıllet kendısıne bır Devlet mefhumu aramıştır Istıbdadı mevzubahs etmıyorum Fakat bız ne sultanı meşrutıyetten, ne meşrutî sultanlıktan bekledığımız ve ozledığımız ıstıklâl ve saadet bulamayacağımızı anladık ve onu ıdrâk ettık Şu halde en başta Gazı Mustafa Kemal olduğu halde Meclısı Âlınız tarıhın materyalıst cephesınden mıllete baktığı vakıt bu mıllet bır rejım ıstıyor, bır şey ıstıyor Onun bu ıstedığı şey nedır? Butun Turkıye'de ıdeallerın en sonunu teşkıl eden Cumhurıyet doğdu Bunu yapan Yuksek Meclıstır

Şu halde vazıfenın en buyuğu verılen kararı sonuna kadar goturecek ve sonuna kadar yurutmek ve rejımı muhafaza etmektır Nıhayet efendıler, Devlet otorıtesını butun mana ve şumulile memlekette tatbık etmektır Yoksa beş on kışının hurrıyetı kelâm namına çuruk, sakat yazı yazacağız dıye feryat etmelerıne Meclıs ve Devlet hıç bır vakıtte asla ve asla musaade etmez Matbuat hurrıyetının suıstımalı ne netıce verır takdır edersınız Şoyle tarıhı yoklayacak olursak demın Ahmet Ihsan Bey arkadaşımın soyledığı veçhile bız ıstıbdat devrının, meşrutıyet devrının matbuatını da bılırız

Efendıler, bıze bır ınkılâp matbuatı lâzımdır Çunku ınkılâp henuz vazıfesını ıkmal etmemıştır Vazıfesını ıkmal ıçın buyuk bır feragat, yuksek bır ımanla o hedefe doğru azımle yurunmesı lâzımdır

Sağa sapamazsınız Saptığınız takdırde ırtıca olur Altı yuz senedenberı hocaların Loşluklara sığınarak bu mıllete 'bızzat benım dedığım olacak! bızzat benım duşunduğume ıman edececksın!" gıbı paslı gayelerıne doğru gıdemezsınız

Sola gıdemezsınız Çunku sola gıdersenız henuz daha ınkılâbın tam, kâmil manasıle netıcesıne ermedınız Netıcesıne ermedığınızden sola gıdersenız rejımınız demode olur

Şu halde bır tek vazıfe kalıyor O da bu rejımı sonuna kadar goturmek ve devlet mefhumunu butun şumul ve mueddısile -dıkkat edınız butun şumul ve mueddısıyle- yaşatmak lâzımdır ve efendıler, nıhayet bu Meclısı bu Buyuk Meclıs yoktan varlıklar yaratan bu Meclıs zaferın ruzgârları arasında dalgalanan al sancağın butun namus ve şerefını kurtarmıştır (Alkışlar)

Dort, beş maskara, uç, beş ne ıduğu belırsız, tarıhın telınıne şayan olan bır kaç yolunu şaşırmış maskara, hurrıyetı matbuat namına butun mılletın namusuna ve hayatına tecavuz ederse ben aslâ duşunmem, çığner ve ote tarafa geçerım

Mucadeleye başladığımız dakikalarda hepiniz çok iyi hatırlarsınız ki İstanbul matbuatı aynı yola dokulmuşlerdi ve çok eyi tahattur ederim ki Necmettin Sadık ve Falih Rıfkı arkadaşlarımıza şiddetle hucum ediyorlardı

Gerek Necmettinin gerek Falih'in her ikisi de cinayeti ona bıraktılar Felâketi kucakladılar Fakat yuruduler Şimdi burada butun arkadaşlarım bunların mahiyetlerinin nasıl olduklarını tamamile izah ettiler

Uç beş kişinin hurriyeti matbuat namına onu suistimal etmek gayesini guderek yaptıkları şu maskaralıklarını duşundukçe cidden muteessir oluyorum

Efendiler, muvaffakiyetin sırrı muttefikan yurumek, muttefikan harbetmektir Siz inkılâp ricalisiniz İnkılâp ricaline duşen en buyuk vazife bir saniye dahi gaflet gostermemektir Çunku inkılâplar kendine mahsus kanunlara tâbidir Biz o kanunlar fevkine çıkamayız Bizim gayemiz mantika sevkeden yola doğru yurumek ve azim ve iman ile ona koşmaktır Dikkat ediniz, hepimiz samimiyetle bitaraf olarak muhakeme edelim Demin burada saçları matbuat uğrunda ağarmış ve butun memlekette inkılâbin on safında gorulmuş, artık yavaş yavaş yere eğilmiş Nadi'yi dinledim Zavallı Nadi!

Şimdi maili inhidam inleyen bir memleketin hukukunu mudafaa etmekle işe başladı Son gune kadar yalnız milli gayenin tahakkukuna kadar tarihin ihtiyar ve yorgun bir yolcusu

Efendiler içimizde ben de dahil olduğum halde butun arkadaşlar da Nadi nin Turkovaz sahibi olduğu milyonlara malik olduğu bir kanaat halindedir Niçin? Bakiniz niçin Burada izah olunan bir vaka bana anlattı ki biz her hangi bir soze ve soylenen her soze kemali samimiyete inaniyoruz

Biz digerlerine naklediyoruz ve ananevî bir surette kafadan kafaya geçerek bir kanaat geliyor ki Nadi Turkovaz'ı almıştır Bomonti fabrikası onundur, milyonlar sahibidir Zavallı Nadi! Ben bilirim ki Yeni Gun u çikaracağimiz zaman zavallı Nadi nin kuçucuk makinesini getirtmek için parası yoktu odunç para toplamıştık İşte asıl mesele buradadir

Yine arzediyorum ki, millî mucadele tarihinin şereflı şahsiyetlerinden huzurunda daima hurmetle eğildiğim Meclis Reisi Kâzim Paşa Hazretleriyle aramızda geçen kuçuk bir munakaşa, tatlı bir muhasebe vardır ki arzedersem, propagandanin neler yaptığına emin olacaksiniz Bir betbaht, birinci Mecliste bin bir şey karıştıraiak masuniyeti şahsiye kanunu namile alelacayip bir şey çikarmıştı Kâzim Paşa Hazretleriyle orduyu ve mucadeleyi duşunerek bana sordu (Fakat bu kanun çiktiktan sonra memlekete gelen casusları ben ne yapacağim?) Bu kanun, muntazam açilmiş bir propağandanin eseri olmak uzere, Meclisin içinde o kadar erbabı hukuk bulunduğu ve buna karşı hareket edildiği halde, maalesef çikmıştı Şu halde ne oluyor kardeşlerim? Şu oluyor ki, her birimiz şahsen daima ve canla mucadele halinde bulunmak mecburiyetindeyiz Ben eminim ki feragatin timsali mueessemi olan İsmet Paşa ve onun arkasında bulunan vekil kardeşlerimiz vazifelerini yapacaklardir Yani matbuat kanunu diye talep ettiğimiz şeyi Hukûmet getirecek, ele-

yecegız, bır netıce alacağız Fakat bence bu kâfi değıldır, çunku kanun nihayet bır takım usul ve merasıme tâbı olarak bır mucrımın yakasından tutup kıtabı adalet huzurunda hesap sorar Fakat bu kıfayet eder mı? Inkılâp ıçın kâfi mıdır?

Matbuat hurrıyetı, matbuat hurrıyetı Evet! hurrıyetı kuranlardan bırının dedığı gıbı (ey hurrıyet, senın ıçın ırtıkâp edılen cınayetlere bak ta hıcap et! Turk mılletının seyrı tarıhısını gozunuzun onune getırınız, tarıhı cıhan tarıhile başlamış bu mıllet yukarıdan aşağıya sarsılıp gelırken kendısınden başka herkese hızmet etmış Hatta nereye kadar? Ta 1336 ıncı yıla kadar Yalnız o sene yanı 1335 senesı 16 mayısında Buyuk Gazı Mustafa Kemalın, Turkun şereflı evladının tam Samsun a ayak bastığı gundur kı, Turk kendıne donmuş, yalnız kendı ıçın çalışmağa başlamış

Işte 10 - 14 seneden berı çalışırken etrafımıza bakalım

Efendıler, butun ananeleri, bıze hâkım umdeleri ve bıze mandırılan saçmaların kâffesını yıktık Yerıne muasır medenıyet, medenıyet ılmını, hukuk ılmını aldık Muasır medenıyetın yollarını duzelttık Oyle gıdıyoruz Berıde karanlık, zulmet vardır Sakın perdeyı açmayınız! Altında korkunç şeyler vardır Mustafa Kemal bır perdeyı yırttı, attı Bır de baktık kı, ıçınde bır şey yokmuş, bom boş bır şeymış, aldanmışız bızı aldatmışlar

Onun yerıne koyduğu muasır hukuku, muasır ılmı, muasır yaşamağı butun muasır ahlâk ve âdâtı bır tarafa dokmeyerek olduğu gıbı, memlekete sokmak Âlı Mecllsın vazıfesı ve her şahsın ve her mebusun vazıfesı ve aynı zamanda Cumhurıyet Halk Fırkasının da vazıfesıdır

Şu halde matbuatın hurrıyetını suıstımal eden uç beş maskarayı aslâ duşunduğum yok Devletın kahır kolu bunları tutar atar Itımat edınız. Cumhurıyet ıdaresı butun ıdarelerın fevkında, en kuvvetlı bır ıdaredır Çunku Cumhurıyet ıdaresı ırtıkâp edılen bır curme karşı rahım ve şefkat duymaz Adalet gorur Cumhurıyet ıdaresı onu olduğu gıbı tatbık eder

Şu halde bu betbahtların memlekete saçtıkları bu fenalığı duşununce ne yapılacak? Nefsınde kıyas et!

Dunyada dıkılı bır çopum yoktur, neyım varsa bu memlekete verdım Kırk sene yorulmadan bu memleketın uğrunda çalıştım Bu gun gazetede okuyorum Edırne'de bır ev almışım, buyurun! haberım yok *(Ev almak hakkınız yok mu sesleri)*

ŞEREF B (Devamla) – Var ama efendım, haberım yok Hayır almış değıl, gasbetmışım Bınaenaleyh ne yapıyorlar efendıler? Yıpratmak! Oyle bır suretle kı, ıçın, ıçın sınsı sınsı aramıza gırıyorlar Hayır bız musbet yuruyeceğız Menfi ve marazî her şeyı katıyen çığneyeceğız, ezeceğız oldureceğız ve asacağız

Efendıler, hurrıyet çok guzel, çok ıdeal bır şey ve onun ıçın senelerce mucadele etık Bın bır kahrı çektık Fakat, Devletın kudretını, Devletın otorıtesını, rejımın yaşamasını, ınkılâbın yurumesını yıkacak ona mânı olacak, engel olacak hurrıyet!

Haydı efendiler, dinleyin, duşunun, bır yılanın kafasını ezer gibi çığneyin ve ote tarafa geçin

Normal vakıtlerde, normal zamanlarda, tabiî zamanlarda tabiî duşunerek gırış yapmak çok ıyıdır Bız hıç bır vakıt anormalı kabul etmış adamlar değılız Bız goruyoruz kı, Ismet Paşa Hukûmetı tamamile Cumhurıyet Halk Fırkasının kabul ettığı programı elıne almış, onu memlekette adım, adım takıp ederek feyyaz bır netıceye varmak ıstıyor ve nıhayet bızım vazıfemız efendiler, genç nesle ter temız bır Mustafa Kemal ınkılâbı teslım etmek ve tertemız bır Turk vatanı vermek, onu kırleten varlıklar bu memleket ıçınde bır takım tufeylıyattır Onları bır arpa tarlasına musallat olan bır delıce gibi koparıp atıverelım Bunlar, ıyi dikkat edınız kı, çok ıyı ışlenen ve arkada çok ıyı çalışan, muntazam surette tedvir edılen bır membadan saldırılan fesat şualarile hareket edıyorlar Kımısı sınsı sınsı yazıyor Suretı haktan gorunuyor Kımısı ulu orta sovup sayıyor Halka hıtap edıyor Şu halde o, ne kadar muzırsa otekı de o kadar muzırdır Bınaenaleyh matbuat hurrıyetını suıstımale Hukûmet hıç bır vakıt musaade etmemekle beraber, ben zannetmem kı Ismet Paşa Hukûmetı matbuat serbestısını tecavuz etmek ıçın bır musaade versın Teşkılâtı esasıyeye rıayet her bırımızın vıcdanî, vatanî borcumuzdur Intıhap dairelerımızde, gıdeceğımız yerde, her fırsat buldukça daıma ve daıma ınkılabın butun umdelerını, butun esaslarını nereye gıtmek ıstedığını, nereye varmak istedığını tamamile mıllete anlatalım Efendiler, ıtmınan edınız kı, Turk Mılletı musbet bır mıllettır Sızın ona yaptığınız musbet telkınlerı kabul eder, karşılaştığı menfi telkınlerı çığner geçer Arkadaşlar buna emın olsunlar *(Alkışlar)*

BAŞVEKIL ISMET PŞ (Malatya) – Muhterem efendiler, hatıpler mevzubahs olan meseleden heyecan ve ınfialle bahsettıler Memlekete zarar olmak uzere gosterdıklerı mısaller, teşrıh ettıklerı esaslar ıntıbahı mucıptır Butun bu tafsılâtın ıçınde Hukûmete teveccuh eden ıtabı takdır etmıyor değılım Bu kadar şıkâyete mahal vermek ıçın Hukûmetın bır çok tedbırlerde eksıklık etmış olması lâzımdır

Matbuat hurrıyetının sui ıstımalıne karşı Hukûmetın elınde medarı tatbık olacak hem salâhıyet vardır hem de memlekette mer'i olan kanunlar vardır Kanunların cereyanı tabıısını bılırsınız Şahsıyata taalûk eden matbuat ecramı şahıslar tarafından mahkemelerde tahrık olunur Hukûmete taallûk eden ceraım mahkemelerde takıp olunur Hâkımlerın vereceği hukumler ile şıkâyetler adlî netıceye raptolunurlar Hukûmetın bundan başka da salâhıyetı vardır O da, kendı takdırıne gore her hangı bır gazeteyı ıntışardan menederek kapatmaktır Eğer matbuat hurrıyetı feyız verecek bır tarzda devam etmıyorsa ve bir çok mahzurları davet edıyorsa bundan tevellut eden şıkâyetlerı derece derece kısımlara ayırmak lâzımdır Ya kanunî yolda takıp ederken zabıta, muddeı umumılık, adlıye ve saire tesırını gostermeğe kıfayet etmıyor veya onların sahaları harıcında kalan meselelerde Hukûmet kanunun kendısıne verdığı salâhıyetı tatbıkte ıhmal edıyor veyahut mevcut olan dert elde bulunan salâhıyet ve merı olan kanunların hukumlerı harıcına

çıkacak kadar cıddıyet ve ehemmıyet peyda etmıştır Bunun ıçın Hukûmet hıç bır şey teklıf etmıyor Sıze bu uç ıstıkamette cevap vereceğım

Bu defa vazıyet nedır? Hatıpler muhtelıf cepheden bu meseleyı ızah ettıler Ben burada geçen sozlerı dıkkatle dınledım Zaten hatıplerın gosterdığı endışeyı yalnız burada, Buyuk Mıllet Meclısınde vuku bulan muzakerattan değıl, halktan ve bır çok vatandaştan da ışıtmışımdır Mesele ehemmıyetle nazarı dıkkate alınacak, mustacelen duşunulecek bır mahıyet almıştır Musaade buyurursanız bu gunku vazıyetın manasını ızah etmek ıçın sıze bır az eskı zamandan bahsetmelıyım Matbuat hurrıyetı amelî sahada vazıh ve kısa bır ıfade ıle nasıl anlatılabılır? Bu memleketın otedenberı ıstedığı matbuat hurrıyetı nedır?

Bu memlekette -tabîî her memleketın ıstıdadı da oyledır- bır matbuat hurrıyetı dıye ılk once, mevkı ıktıdarda bulunan Hukûmete karşı ulu orta ve olçusuz soylenebılmesı kastedılır Mılletlerde matbuat hurrıyetının ılk mıyarı budur Bu ımkân katolunacak ılk merhaledır Memlekette her hangı bır gazete çıkabılsın doğruca Hukûmete karşı mevkı ıktıdarda bulunan kımse aleyhıne -meselâ Ismet Paşa- soz soylenebılsın bunun boyle olabılmesı matbuat hurrıyetının ılk mıyarıdır Soylenen sozlerın doğru veya yanlış olması munakaşası ondan sonra başlar Mılletler evvela bu netıceyı elde etmek ıçın uğraşırlar kı bız de bunun ıçın uğraşmışızdır Hatta çocukluğumuzda boyle bır manzara gormek ıçın muştak ve mutehassır gunler geçırmışızdır Hukûmetler ıse, bılhassa uzun muddet soz soylemeden kapalı kalmış devırlerden sonra kendılerı aleyhıne soz soylenmesıne tahammul edemezler Her mılletın hususî ıstıdatları vardır Kendı halkımızın da kuvvetlı yerlerı olduğu gıbı zayıf yerlerını de bılmelıyız Meselâ yazı ıle gosterılen her şeyı doğru zannetmeğe halkımız daha zıyade mutemayıldır Gazete veya kıtap basmış bunu mutlaka doğru olarak alır Sanıyen halkımız aleyhıne soz soylıyen mevkı ıktıdar sahıbı bır adamın muhakkak ıtıbarından kaybettığını zanneder

Uçuncu nokta, kapalı devırlerden sonra matbuat hurrıyetı ılk devrede daıma bır ınkılâp vasıtası olarak kulanılmıştır Bundan da hukûmetler çok korkarlar Iktıdar ve nufuzunun sarsıldığı bır zamanda, on beş gunluk bır fırsattan ıstıfade edebılen gazeteler mevkı ıktıdardakı Hukûmetı devırebılırler Bu da bu memlekette otedenberı heves edılmış bır mevzu olmuştur Bu sebeplerledır kı hukûmetler matbuatta kendı mevcudıyetlerının ve sıyasetlerının tenkıt edılmesıne daıma az tahammul etmışlerdır Bu tahaşının aksulamelı olarak matbuat hurrıyetında ılk ıstıhsal olunmıyacak şey Hukûmet aleyhınde ıstenıldığı gıbı yazı yazmak hevesı olmuştur Bu safha matbuat hurrıyetının ılk ve sıyası kademesıdır

Bır mıllet sıyasî hayatta ınkışaf ve tekâmul ettıkçe ve onu ıdare edenler tecrubelı ve muktedır oldukça bu sıyasî safhayı atlatmak kolaydır Buyuk Mıllet Meclısı mılletın mukadderatına hâkım olduğundan berı geçen safhalar ve geçırdığımız tecrubeler o kadar muhımdır kı matbuat hurrıyetının hallolunmaz zannolunan bu ılk sarsıntı safhası muvaffakıyetle hallolunmuştur Mevkı ıktıdarda bulunan

Hukûmete hatta haksız olarak ulu orta her şey soylenılıyor Bu suretle çok zaman geçıyor Ne rejımın kuvvetı ne de mevkı ıktıdarda olanların nufuzu derhal zaıl oluyor Esas olarak bıldığımız sınıfları mutemadıyen terbıye ve ıslah etmeğe vakıt ve çare bulabılıyoruz Buyuk Meclise ıtımadı nefisle ve cesaretle soylıyebılırım kı bır muhalif cereyanın derakap vucude getıreceği bır tehlike derpış etmıyoruz Boyle bır tehlikeyı tasavvur etmıyoruz

Arkadaşlarım, şımdı bundan sonra geçırmeğe mecbur olduğumuz safhalar matbuat hurrıyetının daha guç olan, daha muğlâk olan safhalardır Asıl hallolunması lâzım gelen guç şeyler de bunlardır Bılırsınız kı propaganda bu asrın başlıca sılâhlarındandır Matbuat hurrıyetı bu gun 100 sene evvel zannolunduğundan daha zıyade ehemmıyet peyda etmıştır Kıymetı bundan 100 sene evvelınden daha zıyade artmış değıl, aynı kıymettır Tehlikesı daha zıyade artmıştır Propaganda eğer musaıt saha bulursa bır memlekette, bır mıllete yıkılamıyacak zannolunan en kuvvetlı bır bınayı dahı yıkabılır

Muntazam şuurlu, muayyen bır hedef aleyhıne tevcıh edılen propagandanın zaman ile sarsamıyacağı hıç bır kuvvet yoktur (Doğru sesleri)

Arkadaşlar propaganda ile kastolunan hedefı yıkmak ıçın hakıkaten muhalif soz soylemek te lâzım gelmez Hatta doğru soylıyerek bımaksadın yapılan tertıplı bır propaganda bır hakıkatı yere sermek ıçın kâfı gelebılır

Hıç bır memleket butun meselelerını halletmış ve cemıyetın butun ıhtıyaçlarına kâfı gelecek vesaıtı elınde tutar değıldır Her memleketın bın tane ıhtıyacı vardır Eğer bır cemıyetın hayatını mutlaka fena gormek ve gostermek ıstenılıyorsa onun her muvaffakıyetlı ışını ters tarafından veya eksık tarafından gostermek mumkundur Ne kadar şuurlu ve anlayışlı olursa olsun, hıç bır mıllet muntazam, mustemır ve daımî bır propagandanın tesıratına tahammul edemez Bundan 50-100 sene evvelkı nazarıyeler nıhayet fıkır munakaşasından ıbarettı Sız soylersınız, ben soylerım, dınleyenler, hangı tarafı doğru bulurlarsa bunu kabul ederler denılırdı

Halbukı bu gun bır çok Devletler hatta aralarında munasebet kurmak ıçın yekdıgerı aleyhıne propaganda yapılmamasını şart koyacak kadar ılerı gıtmışlerdır Bu memleketler asırlık hurrıyet memleketlerıdır kı, bu gun mılletler tarafından yekdıgerı aleyhıne maksadı mahsus ile yapılacak propagandaların zararlı tesırlerıne tahammul edılemeyeceğını ıddıa ve ılân etmektedırler

Demek kı muayyen maksatla yapılan propagandaların tesıratına karşı mılletın mudafaa edılmeksızın mukavemet edebıleceğını zannetmek hatadır Bır cemıyetın hayatını mutemadıyen fena gosteren bır neşrıyat o memlekette hıç bır hayır vucude getırmez

Gençler ve çocuklar mutemadıyen fena ıdare olunduklarını, her şeyın fena oldugunu mılletın buyuk dıye, ıyı dıye tanıyacak hıç bır şeyı olmadığını duya duya, okuya okuya yalnız bedbın ve meyus adamlar olur, mılletın ıstıkbalını ıdare edecek çocuklar genç yaşlarında bu kadar zehırlı hava teneffus ederek ıstıkbale

çıkarlarsa milletın atısından nevmıt olmak lâzımdır *(Bravo sesleri)* Muttarıt ve mutemadı fena neşrıyat bır memlekette ahlâkı ıskat eder Matbuat hurrıyetında bılhassa suıstımalâta karşı beklenen bır faıde vardır Matbuat vazıfelerını ıyı ıfa ederse mevkıı ıktıdarda bulunanlar, sahıbı nufus olanlar suıstımalden tevakkı ıçın ayrıca bır murakabe ıçında ve tayakkuza mecbur bulunurlar Matbuat hurrıyetından beklenen başlıca faıdelerden bırı budur Fakat şuurlu bır murakabe ıfa etmek değıl de munhasıran fena gormek ve gostermek maksat olursa bununla yapılan murakabe suıstımalâtı tenkıs etmez, bılâkıs doğru yoldan sapmağa mustaıt olanları hırsız olmağa teşvık eder Çunku namuslu adamın kolayca hırsızlık ile ıtham edılebılmesı ve hırsız muamelesı gormesı asıl hırsızları herkesın kendılerıle beraber olduğu zannına duşurur ve hırsızlar utanacak bır mevzu kalmadığını ıddıa ederler *(Bravo sesleri alkışlar)*

Ahlâkî meselelerde, hukum adıl olmazsa hukumden beklenen netıce berakıs olur Mademkı matbuat dedığımız mevcudıyet bır murakebe salâhıyetı ıddıa edıyor, eger aynı zamanda kendılerınde mesulıyet hıssını bulmazlarsa ahlâk uzerınde fıkır uzerınde, cemıyet uzerınde tesıratı tamamen akım kalır Hayır tamamen muzır ve makûsu olur Arkadaşlarım bır çok muşahedelerınden bahsettıler Musaade buyurursanız sızı teferruata gırerek yormıyayım Bu gun Heyetı Celılenızı ıstıraba sevkeden ve bır çok vatandaşlarda aynı ıstırabı ve endışeyı uyandıran dert şudur Bır nevı çaresızlık vardır kı, halledılemıyor Bu çaresızlığın nasıl bır netıceye varacağını kımse tahmın edemıyor Iktısadî ahval uzerınde ıse menfi neşrıyatın tesırı ahlâk uzerındekı tesırı gıbı fazladır, onun kadar tahrıpkârdır Iktısadî meseleler zaten tedbırlerının bulunması, anlaşılması guç ve bır çok şeraıte tâbı olan muğlak mevzulardır Eğer bu mevzular uzerınde dahı mesulıyet ve hakıkat hıssınden maada olan kuçuk hısler, ıhtıraslar hâkım olursa, zaten anlayışı karışmış olan muztarıpler busbutun yanlış ıstıkamete sevkolunur Bunun yakın bır mısalını soylıyeyım

Meselâ, bu sene butçeyı muvazeneye getırmek ıçın tasarruf yapmak mecburıyetınde kalıyor ve bır çok kulfetler, zahmetler ıhtıyar edıyorsunuz Bunu efkârı umumıye nazarında şu ıstıkamette teşrıh etmek gayet kolaydır Madem kı, bu tasarruf yapılabılıyordu, nıçın daha evvelkı senelerde yapmadınız Bu tasarrufları daha evvel yapsa ıdınız bu gun daha çok paranız bulunacaktı ve bu gunku sıkıntıyı çekmezdınız Halbukı bu tasarrufları yapıyorsunuz, fakat hususî bır buhran ıçında, vesaıtın kıfayetını temın edebılmek ıçın, bır çok ıhtıyacatı arzu etmeyerek kasretmek mecburıyetıle yapıyorsunuz Tıpkı bu tasarruf şu seviyede maişetı olan zevatın varıdatından bır mıktarı azalır azalmaz, gıdasını yarı yarıya kesmeye, kısmaya mecbur olması kabılındendır Boyle tasarruflardan çok elem duyulur Çunku yarın bunların tatbıkatı başladığı zaman bır çok ıhtıyaçların kasrolunduğu anlaşılacaktır Daha fazlası lâzım olan mekteplerden, talebelerden bır kısmının ıhmal edıldığı anlaşılacaktır Daha fazlası lâzım olan hastanelerden bır kısmının tehır edıldığı anlaşılacaktır Ve saıre

Bu tasarruf ancak ızdırarlı zamanlarda tevessul edilebilecek zarurî bir tedbir mahiyetindedir Boyle meselelerin anlaşılması tabiî istikametinden şaşırtılıp da başka istikamete sevkedildiği vakit efkârı umumiye zehirlenecektir Bunlardan memlekette faide değil, zarar hâsıl olur Oyle şeyler gordum ki artık tashih denilen mefhum muhitten çıkmağa başlamıştır Her hangi yanlış bir havadısın neşrolunduğunu goruyorum Guzel, yanlış işitmiş olabilirler Yahut farkında değildirler Bunun çaresi, mutat olan, medenî olan, insanî olan çaresi bu işin doğrusu burdan ibarettir demektir Teblığı yaparsanız, alırlar ya inanmadıklarını gosterirler, yahut tahrif ederek neşrederler İnanmadığını gostermek daha iyi bir şeydir Çunku bir mukabeleyi davet eder fakat tahrik ederek neşrederler Bu zihniyet odur ki hakikatlerin tağni olunmasından hakikatlerin anlaşılmamasından faide ve menfaat beklemek zihniyetidir Hakikatlerin tağlit olunmasından ve hakikatlerin anlaşılmamasından faide bekleyen zihniyet mahzi şerdir *(Bravo sesleri alkışlar)*

Eleminizi tahrik etmemek için size başka misaller soylemeyeceğim Arkadaşlarımız kâfi derecede misaller soylediler Efendiler, dava başına tekrar geliyorum, matbuat hurriyetinde bir nevi çaresizlik kendini gostermektedir Hakikat hilâfında hasıl olan bir kanaati tashih etmeğe imkân yoktur Peki her hangi bir siyasî veya iktisadî meseleyi doğru bir istikamette munakaşa etmek imkânı yoktur Peki tahsilde bulunan talebe uzerinde, çiftinde çalışan koylu uzerinde, şehirde yaşayan vatandaşlar arasında mutemadiyen zehirli hava ciğerleri zehirlemektedir Bunun neticesi nereye varacaktır- Çare olmak uzere derhal hatıra gelen elimizde bulunan bir salâhiyeti yeni kapatmak salâhiyetini tatbik etmektir Bunu tatbik etmedik Vaziyete çare değildir de onun için tatbik etmedik Senelerdenberi israrla anlatmak istediğimiz bir prensip vardir Matbuatın hurriyeti meselesi artık bir hukûmet meselesi değil bir millet meselesidir Hukûmet meselesi zannolunan matbuat hurriyetinin bir millet meselesi olduğunu soyliyebilmek için bunları soyliyen adamın senelerce her turlu tenkide maruz olması ve bunlardan urkmiyecek, korkmiyacak kudrette olduğunu ispat etmesi lâzım gelmiştir *(Bravo sesleri alkışlar)* Eğer bundan uç, beş sene evvel bu bir hukûmet meselesi değil millet meselesidir deseydim, evet, mevki iktidarda olan adam efkârı asıl tevcih ettiğim hukûmet meselesinden çevirmek için meseleyi boyle teşrih ediyor denilecek idi

Bu gun vaziyeti cesaretle anlatmamın sebebi Ismet Paşanın butun bunları millete alninin akile soyliyebilecek imtihanı geçirmiş olmasıdır *(Şiddetli alkışlar)* Matbuat hurriyeti denilen meseleyi korkmaksızın milletin asrî idaresinde esaslı bir vasıta olarak ele almak zamanı gelmiştir *(Bravo sesleri)*

Birinci mesele şudur Matbuat hurriyeti bu asrın en yeni en muessir millî vasıtalarından biridir Memlekette matbuat olmaksızın halk idaresinin bulunduğunu farzetmek ihtimali yoktur İkinci mesele şudur Matbuat hurriyeti, eyi kullanilmiyan yerde memleketi felâha sevketmez Bilâkis o memleketin batırılmasını tacil eder Bu iki ziddi telif etmeğe mecbursunuz Bu gun Turkiyenin mukadderatına

hâkim olan Büyük Meclisi bu iki zıddı telif vazifesi karşısında bulunuyor. Matbuatın hürriyeti baki kalacak ve matbuat hürriyeti memlekete zarar vermiyecektir. Bu istikamet yalnız Hükûmetin elinde değildir. Bu hükûmetin eline en sonra geçecektir. Bunu bütün milletin müşterek vazifesi ve müşterek meselesi olarak zihinlere telkin etmek lâzımdır. Eğer hocalar kürsülerinde tahsil ettirdikleri çocuklara mütemadiyen zehirli havalar içinde yüzdüklerini görürler ve aldanmayınız, dört beş şuursuz kendini kaybetmiş, küçük ihtiraslara mağlûp olmuşlar. Bu marifetleri yapabilir diye mütemadiyen söylemezlerse, eğer bu memleketin hukukşinasları baştan başa zehirli olan bu havayı görürler, zerre kadar müteessir olmazlar ve lâkayit kalırlarsa İsmet Paşa bu meseleyi nasıl halletsin *(Alkışlar)*. Rast geldiğim gazeteyi kendi takdirime göre kapatacağım, ertesi günü tekrar kapatacağım, böyle bir hiyanetin halk idaresi ile münasebeti nedir? Bunu ben bu gün böyle kullanacağım, yarın başkası bunu ayni isabetle yapabilir mi? Memleketin hukukçularının, hocalarının meseleyi munhasıran Hükûmete bırakması memleketi kap kara istipdada sevketmeleri demektir *(Sürekli alkışlar). (Bravo, yaşa sesleri)*. Diğer bir nokta da şudur : Matbuat hürriyeti denilen şey halk idaresini tanzim eden usullerde ve siyasî mücadelede milletlerin evvelâ geçmeğe mecbur oldukları geçittir.

Büyük Millet Meclisi kürsüsünden bir çok vesilelerle matbuat hürriyetinin zararlarına karşı davanın yine matbuat hürriyeti olduğundan bahsolunmuştur. Bu nedir? Bu mesele matbuat faaliyetinde zafa taallûk eden gizli ve dolaşık usulleri en iyi yine gazeteler bilir, milletin hayatına zarar veren istikametlere karşı salim kanaatte bulunan matbuat cesaretle mücadeleye mecburdurlar. Matbuat hürriyetinin zararlarını evvelâ arkadaşları olan diğer matbuatı bertaraf etmek mecburiyetindedir. Evvelen matbuat yekdiğerini murakabe etmelidir. Fena sözler, fena neşriyat memleketin efkârını fena istikamete sevkediyorsa buna iştirak etmeyen matbuat tek cephe alarak cesurane diğerlerinin üzerine atılmak, mütemadiyen efkârı umumiyeyi tenvir etmek, zahirden kurtarmak lâzımdır.

Halk idaresinde siyasî vaziyette bulunanlar memleketi idare eden Başvekilmiş gibi hususî mesuliyet hissile mütehassis olmak lâzımdır. Yedi yaşındaki çocuğa ders vermek için muallimi hususî bir çok takyidata tâbi tutuyoruz. Bir milletin efkârına her gün bir fikir telkin etmek iddiasında bulunan adamlar bir takım murakabelere tâbi olmalıdır. Bu murakabelerin başında kanunî murakabe hükümsüz, bu murakabelerin başında evvelen diğer matbuat gelir. Ondan sonra cemiyetin siyasî hayatında bulunanlar mürakabe ederler, Kanunî murakabeler son çarelerdir.

Arkadaşlar; ben bir çok zamanlar gayretle ve endişe ile bu hayatı takip ettim. Erbabı namus haysiyetlerini tehlikede görerek memleketin mukadderatında fikir ve meşguliyet sahibi olmak endişesile yavaş yavaş kendilerini siliyorlar. Herkes her hangi bir vesile ile kendisini matbuat diline düşürüp te haysiyetinin örselenmesinden, insan yüzüne bakamayacak hale gelmesinden korkuyor.

Arkadaşlar : eğer bir memlekette erbabı namus lâakal eşirra kadar sabur olmazsa, o memleket behemehal batar *(Sürekli alkışlar)*. Halk idaresi, hepimizin idaresi,

millet idaresi diyoruz Bu iddiada bulunan herkesin millete taallûk eden meselelerde hissesi ve mesuliyeti olmak lâzımdır Eğer bir Hukûmet bütün meseleleri halledecekse onun kurunu vusta padişahından ne farkı vardır (*Bravo sesleri alkışlar*) Benim goruşum matbuatın haklı veya haksız tarizlerile, tenkitleri geçen zamandan istifade edilmiştir Endişe veren yerlerini tebaruz ettirdiğimiz gibi istifadeli olan yerleri de tasdik etmeliyiz

Istifadenin başı bence, bilhassa matbuatın çok faal bulunduğu Istanbulda gorduğum tekâmuldur Istanbul çok neşriyat ve mucadelâta muhatap olduğu halde, efkârı umumiyesinde salim bir hukûmet hâsıl olmuştur

Bir de asıl gorduğum terakki, matbuat meselelerinin bütün memlekette uyandırdığı heyecan ve infialdir ki, Buyuk Mechs ona bu gun şahit olmakla milletin efkârı umumiyesine tamamen tercuman olmuştur Boyle bir aksulâmel ve hassasiyetin uyanması bence matbuat hurriyetinin suiistimaline sahne olan bir memlekette buyuk bir terakkidir Eğer fikirlerimizde, siyasî hayatımızda muessir olmak iddiasında bulunan matbuata karşı bütün memleketin alâkasını ve heyecanını aynı dereceye vardırabilirsek mesele yoktur Matbuat murakabe altına girmiştir ve fazla soylediklerı aşgın ve taşgın gittikleri işler için milletin murakabesi altına girmişlerdir Halbuki, bu gun, bu gun demiyeyim, dune kadar vaziyet aksine idi Tecavuz edenler Devletin resmî kuvvetlerini dahi kendi tesirleri altına almak iddiasında idiler Hurriyet suiistimalâtına karşı eğer Buyuk Mechsin alâkası, matbuatın mucadelesi, halkın intibahı, efkârı teyakkuz halinde bulundurabilirse ondan sonra kanunların iyi işlemesi ve doğru tanzim edilmesi için zemin ihzar edilmiş demektir

Şimdi arkadaşlar, bu maruzatımla, Hukûmetin elinde bulunan kapatma salâhiyetini niçin kullanmadığını izah etmiş oldum zannediyorum Çunku, cemiyet içinde matbuat hurriyetinin musbet veya menfi kullanılmasının eşkâli tezahur etmedikçe Hukûmetin elinde bulunan salâhiyetin kulanılmasından ne bir mana çıkar ne de bir faide hâsıl olur Bu yalnız bir şey ifade eder, Hukûmet kendi takdirine gore tenkide maruz olmaktan korktuğu için o salâhiyeti fevkalâde kullanmıştır Bir Hukûmet boyle bir hukme maruz olmağı arzu etmez Fakat bu nihayet şahsî bir meseledir Hukûmet kanunun kendisine verdiği salâhiyeti, kanunun gosterdiği luzum ve zaruretler karşısında şahsî hislerden tecerrut ederek kullanmağa mecburdur Bu noktai nazardan hakkınız vardır Fakat millî hayatta matbuat hurriyetinin faideli ve mahzurlu tesirleri hakkında bir intiba ve muhakeme hâsıl olmadıkça takdirî salâhiyetlerin kullanılmasından faide çıkmaz

Bence bu gun içinde bulunduğumuz devir, hukukuşınasların devridir Matbuat ne marifetler yapıyor Bu hususta gormediğimiz tecrube, gormediğimiz misal kalmamıştır Mahkemeye giderler, daha dava yapılmadan efkârı umumiyede hâkimler uzerinde tesir yapmak için azamî şantaj yaparlar

Matbuatın şu şirkete bu şirkete muracaat ederek şantaj yaptıklarını dahi işitmişimdir (Çok, çok sesleri) Matbuat her hangi bir mahkemeye verildiği zaman

oradan kurtulmak için mutlaka kolayını bulurlar Temdıtler, tevhıtler, mazeretler ve zaruretler Nihayet tecavuzler cezasız ve tecavuze uğrıyanlar mahcup Seneler ve seneler ıntıbahı mucip olacak hıç bır ibret misali yoktur Goruyorsunuz ki mesele hukûmet için şahsî mevzu değildir

Eksık olan şey şudur Adalet yerine gelmiyor Bu evvel emirde munhasıran hukukşınasların vazifesidir Eksik olan ve hata olan şeyimiz nedir Hâkim buna karışmaz Hâkim, kendisine verdiğimiz usul ve kanunu tatbik eder Hukukşınaslar bu kadar tecrubeye gore eksiğin nerede olduğunu bilmezler mi? Kezalık gazeteciler rejimi mudafaa eden bu memlekette cumhuriyet terbiyesi vermek için mesuliyet almış olan gazeteciler fena istikamette bulunan arkadaşlarının, ne oyunlar yaptıklarını hepimizden eyi bilirler Sonra vatandaşlar, muteessir, mustarip olan vatandaşlar neden istirap çektiklerini her kesten iyi bilirler O kadar çok tecrube yapılmıştır ki bu tecrubeler bir araya gelince bu memlekette matbuat hurriyetini rencide etmiyen onun fazıletlerinden istifade eden her turlu sui istimalini bertaraf edecek olan bir kanun meydana çıkarmak mumkundur Biz boyle bir kanun lâyihası hazırladık Fakat iddia edemeyiz ki bu lâyiha ile butun ihtimalâti derpiş ederek milletin hayatını teşevvuşten kurtaracak butun tedbirleri temin edebildik Bu hususta Buyuk Millet Meclisinin muzaheretini isteriz Burada çok tecrubeli olan her biri bir işte ihtisas kazanmış bir çok arkadaşlarımız vardır

Çalışılan encumenlerde faal bulunurlarsa memlekette matbuat hayatının vatanın menafi ile, vatandaşların menafi ile telif edebilecek bir surette tanzim etmeğe imkân vardır Sizden bu muaveneti rica ederim Eğer bu da kâfi gelmezse endişe etmiyorum Çunku fena bir matbuat hayatının memlekete verebileceği zararları herkesten ziyade idrak ediyorsunuz ve herkesten ziyade kudret ve salâhiyetiniz vardır Evet o da kâfi gelmezse yeni bir tedbir duşunursunuz Bu gun için alınacak başka bir tedbir yoktur Butun bu infialler alâkadarları intibaha sevketmek için kâfi bir derstir

Şimdi alacağımız ilk tedbir matbuat hayatında hurriyeti temin eden suistimalin zararlarını mumkun olduğu kadar meneden eyi bir kanun vucude getirebilmektir Bunun için bilhassa hukukşınasları vazifeye davet ederim Memlekette bulunan mutehassıslardan da istifade edersiniz Hukuk nihayet muayyen bir memleketin idaresini tanzim etmek içindir Ameli bir şeydir Hukuk mucerret bir şey değildir Idaresinden mes ul olduğumuz memleket halkının ihtiyacı ne ise esas prensibi muhafaza ederek onun istediği bir kanunu vucude getirmeliyiz Biz bir kanun layihası teklif ettik Hal için gorduğum başka bir tedbir yoktur Eğer umidimiz gibi matbuat hayatını memlekete zarar vermiyecek, bilakis memlekete serbest munakaşanın feyzini temin edebilecek bir istikamet vermek muyesser olursa halk idaresinin geçmeğe mecbur olduğu ilk ve muşkul merhaleyi muvaffakiyetle atlatmış olacağız Bu muvaffakiyet sizin olacaktır *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*

FAZIL AHMET B (Elâzız) – Arkadaşlar, muhterem hatiplerimizin en buyuk bir samimiyetle, en buyuk vukuf ve alâka ile irat etmiş oldukları nutukları dinlerken

bu ıstızahı yapmakta ne kadar haklı olduğumu bır kere daha anladım Matbuat bahsında, matbuatın hurrıyetını anlamak bahsında ve matbuatta zuhur eden ceraımı teczıye bahsında gorulen hassasıyetı bır ınkılâp hukûmetı ıçın kâfı derecede zında, çevık bulmadım Ismet Paşa Hazretlerının Hukûmet namına verdıkleri ızahatı da dınledıkten sonra taze bır kuvvetle meseleye vazıyet ederek onu etrafile ızah ıçın buraya gelmış bulunuyorum

Arkadaşlar her turlu muhataraya ımkân veren ıçtımaı sıyasî ve terbıyevı bır meselenın karşısındayız bınaenaleyh musaade buyurursanız bunu her taraftan ayrı ayrı mutalea edeceğım

Eskı zamanları, ıstıpdat devırlerını bır tarafa atıyorum Arkadaşlar, meşrutıyetın ılân edıldığı tarıhten berı butun ıfadelerınızden anlaşılmıştır kı Turkıyenın başına gelen sıyasî badıelerın en zalım, en zehırlı, en amansız sebeplerınden bırtanesı mucrımane bır gafletti O gaflet şudur Matbuat serbestlığı ve matbuat betmeslığı denılen ıkı mefhumu bırbırıne karıştırmak arkadaşlar, her cemıyetın her terakkı ve tekâmul merhalesının beşerıyete, kendıne gore bır nevı mukaddesatı vardır Bızım bugun ıçınde bulunduğumuz cemıyetın, cumhurıyetın de kendısıne gore mukaddesatı mevcuttur Bu mukaddesat hurrıyettır Vıcdan hurrıyetı, fıkır hurrıyetı, ırfan hurrıyetı, demokrası ve hakıkat perestlıktır Ilme, fazılete, ulvıyete yuksek ınsanlığa an samım perestış hurrıyete perestış vazıfesıdır Arkadaşlar dıkkat buyuruyor musunuz, ırfan serbestısıne, vıcdan serbestısıne, fıkır serbestısıne hakıkaten dost olan ınsan her vesıle ile bu serbestıleri bu fazıletlere karşı bır bomba gıbı kullanmak ısteyen ınsanlara duşman olmak mecburıyetındedır bınaenaleyh matbuat hurrıyetıne fıkır hurrıyettine samımı dost olan hıç bır şeyden korkmaksızın kanaatıne dost olan bır ınsan onun mahıyetını tahrıf edecek olan her şeye duşman olmakla mukelleftır Şuhalde yapılan şey nedır bunu sukûn ile ve samımıyetle tetkık edelım Arkadaşlar, yapılan şeye ıstersenız ırfan kasaplığı deyınız ıstersenız fazılet karmanyolcılığı deyınız ıstersenız Turk'un ıdrakıne karşı kuttaı tarıklık deyınız ne dersenız deyınız, bızım bugunku mukaddesatımızı kendı sefil maksatları ve ıhtırasları uğrunda uşak dıye kullanmak ıstemektır Bızım takdıs etmek ıstedığımız mefhumları, kendı hızmetlerınde uşak dıye kullanmak demektır

Arkadaşlar, bu hareketı ınsan nasıl tasvır edebılır Vaktıle bır şey yazmıştım Dedım kı bu doğrudan doğruya hastanın sargısını çıkarıp da cellat kemendı yapmağa benzer *(Bravo sesleri)* Yapılmış ve gorulmuş olan şey budur Burada bugun soz soyleyen bu acız, omrunu tenkıtle geçırmıştır ve heyetı muhteremenızı ve Hukûmetı bır çok defalar tenkıt etmış mıdır ve daıma derın bır surette hurmetkârı bulunduğum Ismet Paşa Hazretlerının matbuat hakkındakı vakı olan butun genış beyanatından anlıyorum kı Heyetı ıçtımaıye tenkıtten korkan bır şey değıldır

Sız bu hakıkı munekkıtleri karşınıza almasanız, bugun sıze hıtap eden bu arkadaşınızın lakırdı soylemesıne ımkân olmazdı Fakat ınsafınıza vıcdanınıza muracaat edıyorum Hâdıseyı yalnız sıyasî cephesınden mutalea etmeyınız Bunu dığer bır tarafa bırakalım Matbuat hurrıyetı denılen mefhum haddı zatında nıçındır, ve

niçin beşeriyetin uzun ve tarihî münakaşalarına, bütün müterakki, mütekamil milletlerin bir çok feylesofları, âlimleri, mütefekkirleri tarafından büyük münakaşalara sebep olmuştur. Bunlar insanların birbirleri ile boğuşması, birbirlerine küfür etmesi. Her türlü nezahetin hududunu aşması için değildi. Bilâkis biribirine en yabancı, biribirine en uzak gibi görünen ilim, fikir, felsefe gibi mefhumların aynı medeniyet potasının içinde kavrularak bundan bir irfan, insanlık ve yüksek bir mefkûre halitası çıkarmak içindir. Öyle değilse Hasan'ın kıyafeti Ahmed'in hoşuna gitmediği için, filânın mevkii iktidarda bulunması filân adamın sinirine dokunduğu için birbirimizi boğacak isek bunun için yazı yazmağa lüzum yoktur. Ellerimize birer sopa alırız, biribirimize girişiriz. Halbuki hürriyeti matbuattan maksat olan şey, bütün bunlara mahal vermeden hakikatin karşısında hakikatin bütün samimiyetle bunu teşrih etmektir.

Efendiler; biz memleketimizin bütün bu inkılâplarından sonra onun mütefekkir bir heyeti içtimaiye haline gelmesini istiyoruz. Fakat bu hürriyeti başı boş bir behimiyet manasında anlamak cahilce, gafilce, bir şey olur (Alkışlar).

Bizim istediğimiz şey bu medeni cemiyet ve heyete hürriyetin her türlü nimetten müstefit olması için şuurlu ilimle mücehhez marifetle, bilgi ile, dirayetle, samimiyetle bezenmiş ve güzellenmiş bir düşünme, çalışma ve anlama hürriyeti temin içindir. Yoksa biz her behimî hareket karşısında bir birimize girecek olduktan sonra Cümhuriyete ne lüzum vardı, gazeteye ne lüzum vardı?

Arkadaşlar bu heyecanlı sözlerimle zannediyorum ki, sizin de vicdanınızdaki heyecanınıza temas ediyorum. Binaenaleyh af istemeyi zait görüyorum, çünkü böyle hareketi size karşı hürmetsizlik telakki ediyorum.

Şimdi efendiler, İsmet Paşa Hezretlerinin matbuat hürriyeti hakkındaki telakkileri cidden çok necip, müstakbel için, bütün beşeriyet için hakikaten şerefli bir telâkkidir. Fakat efendiler yine, kendilerinin ve diğer refiklerimizin beyanatından anlaşıldı ki, memleketimize gelmiş bizim başımıza binlerce felaket çıkarmış olan içtimai ve siyasi mesuliyetin en büyük mücrimi en büyük mesulü bu matbuat hürriyetini yanlış istimal edenler olmuştur. Efendiler; Türkiyede matbuat hürdür. Hür kalacaktır, hür olması lâzımdır, fakat soruyorum. Matbuatın hitap ettiği cemiyet esir midir, kuvvetsiz midir? Bendenizce demokrasinin içinde hepimiz aynı derecede hukuka malikiz. Biz hiç aramızda ademi müsavatı kabul ediyor muyuz? *(Hayır sesleri)*. O halde nasıl oluyor da içimizden birinin derebeyliğine müsaade ederiz? nasıl olur da, kendisini bir derebeyi vaziyetinde halkın ırzına, haysiyetine, koskoca bir devletin varlığına hücum etmekte serbest bırakırız? Efendiler bunlar bu günkü idareye bu Meclise, Reisicumhura iftira ediyorlar. Ondan sonra hürriyet yoktur diyorlar. Efendiler, istipdadı matbuat vardır. Halbuki hiç kimsenin istipdadını kabul etmediğimiz gibi matbuatın da istibdadını kabul etmeniz mümkün değildir.

Sonra efendiler küçük muhalefet yazıları ve sairenin dışında benim en çok esefle gördüğüm ve bütün heyeti muhteremenin çok dikkatle mütalaasını arzu ettiğim nokta daha öbür taraftadır.

Arkadaşlar; yeni yetişmekte olan nesil ki, bazı hatipler bunlardan bahsetti, bilhassa harf inkılâbından sonra ne okuyacaktır? Görüyorsunuz ki maalesef matbuatın bir kısmında her şey mezbaha mahiyetini almıştır. Burada lisanın asaleti, fikirlerin hakikati her gün zephedilmektedir ve mütemadiyen insanlar manevî bir inkıraz içine doğru yuvarlanıp gitmektedirler. Bunun neticesi efendiler, ahlâkî inkırazdır. Ahlâkî inkıraza uğrayan bir cemiyette hiç bir ideali kuracak zemin kalmamış demektir. O zaman Başvekil Paşa Hazretleri de itiraf ettiler, artık hiç bir şey yoktur, biz bir inkılâp hükûmetiyiz Avrupa vaziyetinde değiliz. Avrupadan çok büyük, çok esaslı farkımız vardır. Arkadaşlar bilirsiniz ki Avrupada bir çok siyasî ve içtimaî inkılâplar halktan gelmiştir. Yani halkın içinden kopmuş, ondan sonra mevkii iktidara gelmiştir.

Bizim vaziyetimizde memleketin içindeki inkılâp cevheri, bir kere feyezan ettikten sonra terakki isteyen, mukaddesatı medeniyyeye koşan kuvvet değildir. Fikir bu gün memlekete hâkim olmuştur. Dikkat ediniz ki bizde Avrupanın zıddı bir vaziyet vardır. Yenilik fikri Hükûmette, hâkim kuvvettedir. Hükûmette olan fırkadadır. Bunun karşısında maalesef hâlâ mazıden dem vuran mezbele mevcuttur.

Binaenaleyh, bir inkılâp hükûmetinin vazifelerini mücerret bir takım mürekkebatı hukukiye içinde onu budala haline koyarak hapsetmek gafletlerin en mücrimanesidir. Hem siyasî gaflettir, hem ahlâkî gaflettir, neticesi de fecidir. Zaten bu manevî inkirazın âsarını bir takım şeyler göstermektedir. İşte hâsıl olan ümitsizlik, yeis kendi azminden kendi milletinin kuvvetinden şüpheye düşmek, her büyük adama hürmet etmek isteyen, şerefe eğilmek isteyen dalkavukluk, adilik, çapaçurluk nasıl arzedeyim sümüklülük, murdarlık *(Handeler)*. Her türlü rezalet.

Bir devlet otoritesi heyeti içtimaiyenin amudu fikarisidir. Bu amudu fikari kırıldığı zaman memleket felâkete sürüklenir. Devlet otoritesi müdafaa edildiği zaman İsmet Paşa Hükûmetine dalkavukluk ediyor diyorlar. Kanaatlerinde samimî olanlar fikirlerini hiç bir zaman gerek hükûmetin aleyhinde olsun ve gerekse lehinde olsun samimî olarak söylemekten çekinmezler.

Muhalif matbuat hali hazırda memlekette yıkıcı ve korkunç bir vaziyet almıştır. Buyurun muhalefet denen şey bu mudur? Yazılarında âdilik, dalkavukluk sözlerile matbuat vasıtasile bizim hukukumuzu mütemadiyen kemirmektedirler.

İşte matbuatın sui istimallerini İsmet Paşa Hazretleri de itiraf ediyor. Efendim kendileri buyuruyor ki; bu gazeteleri kapatmakla bu mesele halledilebilir mi? Zaten mesele gazete kapatmak meselesi değil. Fakat bunların neşrettiği muzır telkinler, nihayet bir felâket, bir kara kuvvet halinde indifaat yaptığı zaman buyurunuz bir Şeyh Sait felâketi geliyor, bu felâketin önünü almak için bir çok tedbirlere müracaat ediyorlar. Arkasından bir az zaman geçiyor az nefes alıyoruz. Bunda müsaadekâr davranıyoruz. Arkasından başka bir felâket zuhur ediyor. Hakikat namına her tarafta her türlü celâdeti gösteririz, fakat beri tarafta mücerret mefhumdan korkarız. Çünkü zannediyoruz ki eğer matbuat hürriyetinin meşru, tabiî olan ve

kendisine şeref veren hududunu sarih bir surette tayin etmek istersek bize matbuat hürriyetinin aleyhindedir diyecekler, bize müstebittir diyecekler.

Şimdi arzettiğim fikirler kanaatlerle bu kadar teayyün etmiş olan bir mevzu karşısında inkılâp Hükûmetinin tereddütü ne olabilir? Bunu İsmet Paşa Hazretlerinden ve Hükûmetinden alenen soruyorum.

Kendileri her hangi bir tedbirle bu vaziyet karşısında kâfi derecede hasasiyet göstermedikleri müddetçe, itiraf ediyorum, kendilerine itimat etmemekte mazurum. Eğer ben itimat edersem siz samimiyetime itimat etmeyiniz *(Handeler)*. Gerek matbuatın bir kısmı ile diğer kısmını murakabe etmek ve gerek memleketin bütün ilim, hukuk, fen ve faziletine mensup her şerefini seferber hale getirmek suretile, gerek doğrudan doğruya kanunun kifayetsiz noktaları varsa -ki öyle gözüküyor- Her gün zarara uğrayan şerefleri muhafaza etmek üzere tadil ederek lâzımgelen işlere sürati mümküne ile başlamak zamanı gelmemiş midir? Ne vakit kendileri böyle bir tadile lüzum görmüşlerde Heyeti Muhteremeniz kabul etmemiş?

Efendiler; matbuat hürriyetini koruyabilmek için behemehal en ciddî tedbirleri hiç korkmadan ittihaz etmek mecburiyeti katiyesi vardır. İstediğimiz şey, hürriyeti matbuata tecavüz değil, bilâkis düçarı tecavüz olan ferdin hakkını muhafaza için lâzımgelen tedbiri matbuatı da istimal ederek temin etmektir. Başvekil Paşa Hazretlerinin kendi ağızlarından işittim : Madelet temin edilemiyormuş. O halde Hükûmetin vazifesi nedir? Hikmeti vücudu nedir? Hükûmetin en birinci vazifesi, tabiî ve esas vazifesi, adaleti temin etmektir. Madeleti temin edemiyoruz, öyle ise kâfi bir adalet yoktur. Öyle ise Hükûmet ne için duruyor? O vakit ikisi birbirini tutmuyor. Binaenaleyh maruzatımı tekrar ediyorum, Türkiyenin daima hür kalacak olan matbuatının bütün hürriyetini ilelebet faydalı kılmak için lâzımgelen bütün tedbirleri de ifa etmek üzere Heyetî Muhteremenizden bu gün ittihaz ettiği kararı ve bilûmum hatiplerin de söyledikleri sözlerin ve düşündüklerinin bilûmum gazetelerin ilk sayfalarında büyük harflerle kâmilen neşredilmesine karar ittihaz buyurulmasını rica ediyorum *(Alkışlar)*.

HALİL B. (İzmir) – Efendiler; epice yorulduk. Fakat İsmet Paşa Hazretlerini dinledikten sonra söz söylemek mecburiyeti vicdaniyesini hissettim. Beş on dakikanızı bana hasredersiniz sabrınızı suiistimal değil, bilâkis hüsnü istimal etmeye çalışırım. İsmet Paşa Hazretlerini hitabet kürsüsünde ilk defa işitmek mefharetine nail oluyorum. Hakikaten kendileri benim görmediğim zamandan beri çok kudretli bir hatip olmuşlardır. Bir hatip için kendilerinden sonra kürsüye çıkmak çok müşkül, belki de betbahtlık olacaktır.

Efendiler; Paşa Hazretleri buyurdular ki matbuat meselesini halledecek vaziyete geldik. Ben bu fikirde kendilerine iştirak ediyorum. Efendiler, Halk Hükûmeti demek ekseriyet kanunlarının hâkim olduğu idare demektir. Bu ekseriyet bazan tazyikkâr cereyanlara gidebilir. O vaziyette minoritenin yani akalliyetin hukuku nasıl temin edilir diye bizden evvel demokrasinin esasını vazedenler

düşünmüşler evvelâ referandum usulünü koymuşlar, kanunları reyi âmla ile yapmak büyük meseleleri reyi âmla halletmek ve bu suretle meclislerde suni surette hâsıl olur gibi görülen ekseriyetlere daha tabii bir saha vermek istemişler. Saniyen intihapta minoriteye kendi kudretlerini temsil hakkını verecek bir takım usuller tesis etmişlerdir. Fakat bunların içinde (Droit induiduel) yani efradın hukuku teminatı en müessiridir.

Efradın hukuku, veya hukuku âmme teminatı denilen teminat şudur : Efradın hukuku (Condition)'e koymak bu suretle gerek Hükûmetin ve gerek Meclisin salâhiyetlerine bir had vazetmektir. Bu suretle teminata alındıktan sonra milletin hayatından daha emin bir vaziyete girmesi mümkün olabilir. Kendisi için gerek serbest düşünmek ve gerek memlekette fikirlerini serbestçe yaymak ve bu suretle ekseriyet temin ederek akalliyetten ekseriyete geçmek çarelerini bulur. Bu hukuktan bazı efradın menafii maddiye ve maneviyesine ait sahası efrad arasında kalır. Fakat bazıları da (Puissance publiue)'e bestiye yani Devlet siyasetine bilvasıta iştiraki istilzam eder. Bu sebepledir ki birinci sınıf hukukta Hükûmetin vazifesi mümkün olduğu kadar karışmaktan içtinap etmek olduğu halde gazete çıkarmak, cemiyetler kurmak, ve içtimalar yapmak hususunda âmme nizamını korumak için kanunî tahdidat vazedebilir. Binaenaleyh bizde de bizim teşkilâtı esasiye kanunumuzda da (Droit induiduel) dediğim efradın hukuku hakkında teminat mevcuttur. Tabiî bu meyanda matbuata da teminat verilmiştir ve orada denilmiştir ki matbuat kanun dairesinde serbesttir. Efendiler matbuatı serbest yapmak, fikirlere serbest cereyan vermek ve muhtelif içtihadın çarpışmasından memleket için rahmet gözetmek idealdir. Fakat unutmamalıdır ki her idealde de zaruretle tetabuk etmesi mecburiyeti vardır. İsmet Paşa Hazretleri buyurdular ki memlekette ıstırap vardır ve o ıstırabı kötü suretle istismar etmek doğru değildir. Hakikaten efendiler, memlekette ıstırap vardır. Dediğim gibi zaruretlerle idealler tetabük etmelidir, bu vaziyette zaruret nedir? Her şeyden evvel ve her şeye müreccah olarak memlekete lâzım olan, sükûn ve nizamdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Arkadaşlar, dünyanın üzerine müthiş bir buhran felâketi çökmüştür. Bunun eshap ve avamilini arayan mütehassaslar, bir çok hukukşinaslar ve siyasiler bir çok esbap ve avamil bulmuşlardır. Fakat bunun ne için ve nasıl geldiğine, ne zaman ve nasıl gideceğine dair kati surette henüz bir şey söyleyememişlerdir. Milletler silsilesinde bulunuyoruz. Biz de bu umumî felâketten hissemize düşen ıstırabı çekmek zaruretindeyiz.

Sonra arkadaşlar; biz çok hızlı yürüdük. Devletçe, milletçe çok hızlı gittik. Hata mı ettik? Onu demek istemiyorum. İşte hızlı giderken dünyanın umumî felâketinin dalgasına çarptık. Ondan dolayıdır ki durakladık. Her yerdeki kadar olmamakla beraber yine ıstırap çekiyoruz. Başlamış olan bu ıstırap artmak istidadını haizdir. Onun içindir ki bu hakikati olduğu gibi görmeli ve ona göre tedbir alınmalıdır. Dedim ki hızlı gittik. Evet memleketin balânsına bakarsak (1925)'te (190) milyon ihracat yapmışız. 1924'te 185 milyona inmiş, evvelki sene 155 milyon, geçen sene de 151 milyona inmiştir. Bu böyle olmakla beraber biz milletçe

ve Devletçe hızımıza devam ettik. Böylece bir taraftan varıdatı umumiyeyi düşünmekte devam ederken diğer taraftan Devlet bütçesi kendi yükselme seyrini takip etmiş, milletçe de hariçten mümkün olduğu kadar fazla satın almak seyri takip edilmiştir. Binaenaleyh balânsı aşağıya giderken devlet bütçesi 180 milyondan (220) milyona çıkmış. Dışarıdan satın alınan eşya miktarı da inmemiş sabit olarak kalmıştır. Bu suretle sattığımız eşya ile satın aldığımız arasındaki farkı sermayeden ödemeye devam ettik. Nihayet geçen sene ithalâtımız 225 milyondan 148 milyona düşmüştür.

Efendiler; niçin bu kadar hızlı gittik? Ben bunu kemalî ehemmiyetle huzurunuzda izah etmek ve buhranın bizim için gayet hususî ve nazik bir cephesi olan bu nokta üzerinde nazarı dikkatinizi celbetmek isterim. Bence efendiler, Gazinin memlekete en büyük hizmeti, ne büyük zaferidir, ne de milletin ayağından bağları çözerek aldığı istiklâl.

Efendiler, o lâyik ve millî esaslara istinat ederek Cümhuriyet ile bu yolun köprü başını gayet sağlam kurdu. Ondan sonra millete dedi ki zafer ve istiklâli kazandık. Fakat selâmet bunda değil selâmet iktisadî inkişaftadır. Bu suretle gidilecek necat yolunu gösterdi. Ondan sonra milletin ruhunda fazla çalışmayı, hırs ile çalışmayı canlandırarak bu yolda muvaffakiyetle yürüyebilmek için ona lâzım olan ateşi verdi. Efendiler; zaferler, istiklâller, bir milletin mevcudiyetini temin etmez. Ancak istiklâlden milleti azamete giden yolu bulanlar ve onda muvaffakiyetle yürümek için lâzım olan ateşi ruhunda yaşatan milletlerdir ki, payidar olur. Onun için milletimizin ruhunda canlanan bu ateşi muhafazada çok kıskanç olmalıdır.

İşte ondan sonradır ki Devletçe ve milletçe hızlı gittik. Hakikaten hesapları olduğu gibi göz önüne getirilirse çok hızlı gittiğimiz anlaşılır. Bir kaç sene zarfında 1500 kilometre şimendifer yaptık ve bu şimendiferlere iki bin kilometre olmak üzere devam ediyoruz. Bunun önünde yüksek bir vatanperverlik, büyük bir irade ve azmin eserleri önünde hürmetle eğilmek her vatanperver için büyük bir borçtur.

Efendiler; Hükûmet daha ne yapmış; benim gördüğüm, dünyanın en kuvvetli bir ordusunu yapmış, Ankara'ya geldikten sonra gördüm. Ankara'nın etrafında indeliktiza memleketimiz abluka haline gelecek olursa vesaiti müdafaa tedarik edecek muazzam tesisatı yapmıştır. Binaenaleyh Anadoluyu gayrikabili teshir bir vaziyete sokmuştur.

Hükûmet daha ne yapmıştır. Bunları büyük eserler yanında izah etmek istemiyorum. Millet ne yapmış : Efendiler arz ettim, ihracatı 190 milyona çıkmıştır. (190) milyon demek (20) milyon altın lira demektir. Evvelce Turgut Bey arkadaşımızın uzun uzun anlattığı imparatorluk devrinin ihracatını yapmışız.

Efendiler, İzmir'e giderken halkın yaptığı mucizeyi görmüşsünüzdür. Bunu hiç bir millet yapamamıştır. Az müddet zarfında İzmir şehrinde milyonlar sarf ederek, imar edilmesi lâzım gelen yerleri eskisinden daha iyi yapmışlardır. İzmir'in civarına geçelim; Aydın, Nazilli, Alaşehir, Salihli, Manisa, Kasaba; bu şe-

hiriler baştan başa mamure haline gelmişlerdir. Halkın elinde vesaiti istihsaliye namına bir şey olmadığı halde azmi sayesinde bunları yapmışlardır. Hesabını kati olarak bilmiyorum, tahminen buralara sarf edilen para (200) milyondan aşağı değildir. Binaenaleyh işte Gazi'nin verdiği büyük ateşin bu mucizekâr esaslar dahilinde muvaffakiyetle yürümekte iken memlekettimize umumî buhranın dalgası geldi çattı.

Bütün vatandaşlar kendi kudretleri ve vesaitleri fevkinde işe giriştiler. Fakat buhran dalgası gelince hâsıl olan sarsıntı bir çoklarını döktü. Binaenaleyh bu vaziyet karşısında her şeyden evvel ve her şeyden muraccah olarak, tekrar ediyorum, lâzım olan sükûn ve nizamdır.

Efendiler; muhalif matbuatın neşriyatı memlekette emniyet krizini çoğaltıyor. Buhranlı zamanda bir millet için en büyük felâket, emniyet krizidir. Devlet otoritesine karşı milletin emniyeti sağlam durdukça korku yoktur. Çünkü emniyet krizi telâşa sevkeder. Bu vaziyet karşısında birinci vazife, telâştan kendimizi korumak, itidalı demimizi muhafaza, müşküller karşısında karar almak kuvvet ve kudretimizi tam olarak tutmak mecburiyeti vardır. Binaenaleyh, muhalif matbuat eğer ankasdin bu yola gidiyorlarsa ben de söyleyen hatiplere iştirak ediyorum, hiyanet yapıyorlar. Gaflet yapıyorlarsa, bilsinler ki büyük bir gaflet yapıyorlar. Bundan geri dönsünler.

Efendiler; kendi hayatımda hatırıma gelen bir misal arz edeyim: 31 Martta daha 10 Temmuz inkılâbının üzerinden 4-5 ay geçmeden İstanbul'da izah ettikleri gibi bir takım matbuat hücumları oldu.

Yeni otorite ve yeni Hükûmeti devirdi. Bunu yapanlar yalnız Vahdetiler değildi. Avrupa'dan bizimle beraber dönenlerin içinde bulunanlar da vardı. Birisi malûmunuz, Ali Kemal.

İttihadı Terakki, Ali Kemali afaroz etmişti, hakkı da vardı. Ben Avrupa'da mektebi hukukta iken Ali Kemal de mektebi hukuka serbest talebe olarak devam ederdi. Benden bir kitap istedi. Fransa tarihi hukuku. Sonra iade etti. İçinde bir kâğıt gördüm. Dedim ki belki Ali Kemal Bey kitaptan notlar almış ve ben de istifade edeyim diye bana da göndermiş. Bir de okuyorum ki, İstanbul'daki dostundan bir mektup, kim diye bana sorarsanız, Denonsiyasyon bende yoktur...

Ne yazıyor! Diyor ki: arkadaş sen bu adamların içinde orada bulundukça senin hakkında âtifeti şahane istihsalinin imkânı yoktur. Binaenaleyh sen onlardan ayrıl Brüksele gel, ben burada işi beceririm. Efendim o zaman gençtim. Ahmet Rıza'nın kâtibiydim. Bunu söylemekle ta o zamandan siyasî hayata karıştığımı ve hayatı siyasiyede hizmet ettiğimi söylemek istemiyorum. Fakat onlara hizmet ediyordum ve içtimalarında bulunuyordum. Tam o sırada mesele ehemmiyet kesbetmişti. Orada cereyan eden vakayiden her taraf haberdar oluyordu. İçtimalarımız esnasında Ali Kemal Bey de hazır bulunuyorlar idi. Bu mektup benim elime geçmişti. Mektubu arkadaşlara gösterdim ve bu mektuptan sonra Ali Kemal'i afaroz ettik. Prens Sabahattin Bey de prensip itibari ile İttihadı Terakkiden ayrı yaşıyor idi. O da ayrı bir cephe aldı. Sonra bildiğiniz mesele başladı.

O vakit meşrutiyet henüz ilân edilmişti. Matbuat kanunu ortada yoktu. Hükûmet cebir istimal edemiyordu. Zira memlekete yeni hakkı hayat ve hürriyet verilmişti. Birdenbire idarei örfiyeyi ilân edersek memleket inkısarı hayale uğrayacak diye bırakıldı. Nihayet ihtilâl oldu. Efendiler; ondan sonra bu neşriyatı yapanlardan bazıları yazı masalarının başlarında saçlarını yolmaya başladılar, bunları da gördük. Gördüler ki; İttihadı Terakki ortadan kalkmış onun yerine mürteciler hâkim olmuşlardır. (Sultan Hamit tekrar istibdadını iade ediyor idi). Onun için inkılâp zamanlarında gençler bilhassa bu inkılâba daha yakın olan gençler ve inkılâba bağlı bulunan.

Efendiler; buhran zamanları çok tehlikelidir. Birbirleri ile kavga etmek ve o kavgayı kızgın mücadeleye döndürmek, asla doğru olmayan bir iştir.

Binaenaleyh bu gün - demin de arz ettiğim gibi dünya bu felâkete düşmüştür. Ondan biz de hissemize düşen ıstırabı çekiyoruz ve bu ıstırabı milletin önünde açık söylemek lâzımdır ki, ne gelecek sene, ne de öbür sene belki daha mutedil, daha hafif bir hale gelecek değildir ve biraz daha artacaktır. Binaenaleyh bütün vaziyeti olduğu gibi milletin önüne açıp ona göre tedbirleri yalnız Devletçe değil milletçe ve Devletçe ele almalıyız.

Efendiler, ben biraz evvelki vaziyeti, hali kara tasvir ettim. Fakat vaziyeti, böyle tasvir etmekle beraber katiyen nevmit değilim. Nevmidî bu memlekete, bu millete yakışmaz. Elimizdeki güzel Anadoluyu bir kere gözünüzün önüne getirin. Üç tarafı denize yaklaşmış ortası hattı vasat itibari ile beş yüz, uzunluğu sekiz yüz kilometre, üç kıtanın deniz ve kara yoluyla onun üzerinde ve güzergâhından geçiyoruz ve dünyanın her mahsulünü yetiştiren bir define. Efendiler; biz de işleyen yolları, limanları, kanalları yapabilirsek, mahsulü dünyanın her tarafına en ucuz ve kolay surette sevk edebiliriz ve bu yolları, liman ve kanalları ve bütün bu söylediklerimi bu buhran esnasında yapabilir miyiz? Onu da bütçe münasebeti ile söyleyeceğim. Fakat yapabiliriz dedikten sonra hususi ile İsmet Paşa dedikten sonra, hususi ile Gazi dedikten sonra, bu güne kadar böyle büyük şeyler yapıldıktan sonra bunları da beş sene, on sene sonra bütün krize rağmen yaparız. Ben o iman ve kanaatteyim.

Efendiler; memleket dedim. O memleketin üstünde yaşayan, istediği zaman daima mucizeler yaratan cesur, çalışkan ve necip bir millet vardır.

Efendiler; daha yakın tarihimizde ne olduk, mağlubiyete uğradık. Perişan olduk. Düşmanlar yurtlarımızı istilâ ettiler. Fakat efendiler; yuvasına hücum edilen aslan gibi dikilen millet göğe bakarken iki mavi göz gördü. O mavi gözden bütün ilhamını aldı. Onun gösterdiği yola gitti. Hücum et dediği yerde hücum ettik. Nihayet muzaffer olduk. Vatanı temizledik. O mavi gözler yine memleketin ufkundadır. Onları başaran milletin büyük oğlu yine bu Devletin başındadır. Binaenaleyh ben milletime buradan hitap ediyorum. Ona olan emniyetini zafa düşürecek yazılara gözlerini kapasın, o yolda gelen seslere kulağını tıkasın, dünyaya karşı kendisini muzaffer eden, kendisine istiklâlini veren büyük oğluna itimat etsin. Bütün mesele biter *(Alkışlar)*.

bb) Gensoruya Konu Olan Yayınlardan Bazı Örnekler :

Üç milletvekilinin imzası ile verilen gensoru önergesi üzerine Genel Kurulda yapılan görüşmelerde söz alan konuşmacılar, daha çok Arif ORUÇ'un başyazarı olduğu (YARIN) ve M. Zekeriya'nın başyazarlığını yaptığı (SON POSTA) gazetelerinin yayınlarını konu almaları dolayısıyla bu iki gazeteden örnekler vermekteyiz :

YARIN

(Çiftçi, İşçi ve Esnafın haklarını müdafaa eder Lâik, Cumhuriyetçi gazete)

(19 Haziran 1931)

Ders veriyorlar!

Hariciye vekilinin seyahati meselesinde ne kadar asabiyet gösteriyorlar! Gazeteye bir haber verildi. Haber yazıldı. Vekilin 92 bin değil 10 bin aldığı anlaşıldı. Yalnız bu 10 binin İngiliz mi, Türk parası mı olduğu anlaşılamadı. Hesap sormak neden nezaketsizlik olsun? Bilelim ve anlıyalım diyoruz. Bu hakkı sinirle karşılıyanlar, daha büyük nezaketsizlik yaptıklarının farkında değil midirler?

Kendilerine her şeyi hattâ her vatandaşı kolayca itham etmeği mubah görenlerin ders vermeğe değil, ancak ders almağa ihtiyaçları olabilirdi!

Arif Oruç

Hükûmet gazetelerinden birinde Siirt Mebusu Mahmut B. in bir yazısı çıktı. Muhalefete karşı tehditkâr başlangıcı dikkati celbeden bu makalenin o kısmını mühimsememek doğru olacaktır. Her gün işitilmekten artık kulaklara bezginlik getiren tehdit teranelerile muhterem Mahmut Beyi başbaşa bırakmak daha münasip görülmüştür.

Hükûmet gazetesinin başmakalesinde asıl mukaddemeyi temhide sebep olan nokta, doğrudan doğruya "YARIN"da çıkmış olan bir habere istinat ettirilmek istenmişti. Haber de : Hariciye Vekilinin Avrupa birliğine giderken maiyeti ile 92 bin lira yol harçlığı aldığını bildiriyordu.

Hükûmet gazetesinin başmuharririne göre, küçük sokak politikası şekline sokulan 92 bin liralık harcırah meselesinin gazete sütunlarına geçmesi büyük bir insafsızlık ve o nisbette de nezaketsizlik olmuştur. Hattâ : İhanet (!?)

O gazeteyi tuttuğu yol itibarile, şu ithamında mazur görmek tabiîdir.

Yalnız sokak politikası diye tavsif edilmek istenen meselenin gazete sütunlarına aksetmesinden niçin bu derece telâşa düşüldüğü anlaşılmamıştır demek te, daha tabiî olsa gerektir.

Hariciye Vekili Avrupa birliğine iştirak edebilir. Mevzuu bahis seyahatin faydalarını takdir etmiyen tek vatandaş bulunabileceğine de ihtimal verilemezdi. "YARIN" da çıkan haberin Hariciye vekilinin İsviçreye gitmiş olmasına itiraz mak-

sadın istihdaf etmediği dahi meydandadır. "YARIN" sadece alındığı söylenen harcırah miktarının çokluğuna işaret etmiş, bunun hakikatini araştırmak istemiştir.

Ertesi gün, alınan avansın 10 bin lira olduğu tavzih edildiği görüldü. Fakat, tavzih gene vâzıh değildi. 10 bin Türk lirası mı, İngiliz mi? Cidden şu cihetin tenviri beklenirken Hükûmet gazetesinin sinir içinde bir takım dersler vermeğe kalkışması, oldukça hayreti mucip olmuştur, denebilir.

Zira : Ortada küçük sokak politikası yapılacak mevzulardan daha çok ciddî bir mesele vardı.

Bir Türk gazetesinin o meselenin tenvirini istemesi için de muhalif olmasına lüzum yoktu. Aynı hesabı sormak daha ziyade mes'uliyet taşıyan hükûmet gazetelerinin de vazifeleri idi. Maalesef gösterilen asabiyet, bu gibi hesapların, kitapların sorulup aranılmaması istilzam edildiğini göstermektedir. Niçin?

Hariciye vekiline hırsızlık yaptı diyen olmamıştır. Tevfik Rüştü Beyin bu gün beş parasız bir adam olmakla beraber, paraya, pula rağbet etmiyecek kadar kâmil bir felsefe sahibi olduğunu, Mahmut Beyden iyi bilenler, sokak politikacılığı ile itham edilenlerdir. Ne çare ki, Tevfik Rüştü Bey Avrupaya yalnız gitmemiş, maiyetinde gidenler de bulunmuştur.

İşte sorulmak istenen sual, bu maiyete tahsis edildiği haber alınan avans ve saireden ibaret bulunuyordu. Ve meselâ Tevfik Rüştü Bey pek alâ bir tek kâtiple Avrupaya gidemez miydi?

Hemen işi hükûmet, şerefine, bilinmez daha nelere yormaktaki maksat, açıkça cebrî isnat noktaları bulmağa çalışmak değil de nedir?

Neye o kadar telâş ediliyor? Mesele ya vakidir, yahut değildir. Vakise, hesabı sorulmakla hiç fena yapılmış olamazdı. Gene vaki değilse, hakikat anlaşılmış olur, dedikodular izale edilmiş bulunurdu. Görülüyor ki, her iki takdirde de memleket hesabına hayırlı neticeler alınabilirdi. Nitekim öyle olmuş, sorulan hesap vuzuhsuz da olsa, verilmek mecburiyeti hâsıl olmuştur.

Hükûmet gazetesi insafsızlıkla nezaketsizlikten bahsetmek nezaketsizliğini gösterecek yerde "YARIN" a teşekkür etmeliydi.

Kaldı ki, mutat derslerle mantıksız mevzelere devam edilmekle sarih, bir hakka, matbuatın mürakabe hakkına tahammül edilemediği itiraf edilmiş oluyor.

Bu tahammülsüzlük "YARIN" ın tashih etmesi istenen hatalarından, herhalde çok daha büyüktür.

Başkalarına ders verilmek istenirken, onun yolu ve erkânı bilinmek icabederdi. Hükûmet gazetesi, henüz muhiti anlamakta bile behredar değildir. Ne insafsızlık!

Arif Oruç

(21 Haziran 1931)

Sayıklayan adam!

Mazhar Osman beyin zavallı hastası, Hükûmet gazetesinde dün gene anlaşılmaz şeyler sayıklıyordu. Ne var, ne oluyor? Vatanı satanlar, İstiklâl istemiyenler mi var? Muallimler, münevverler, cümhuriyetçiler gene seferberliğe davet ediliyorlar! Allah allah bu zat hakikaten daûl'evhama mı kapılmıştır nedir? Bir türlü anlaşılamadı gitti?!

Arif Oruç

Dün çıkan hükûmet gazetelerinden birinde garip bir başlık altında neşredilen bir kaç fıkra görülmüştür. Fıkrayı dikkatle okumak zahmetine katlanan vatandaşların hayret ve taaccüp içerisinde kalmamış oldukları iddia edilemezdi. Çünkü; yazının başlığı, şu aralık Halk fırkası gazeteleri tarafından istimal edile edile pek ziyade ibtizale uğratılmış olan feryatlı bir ihtarı taşıyordu :

Politika bozgun havası!

Şu serlevhayı okuyan aklı başında vatandaşların, istikrahla alt tarafını hecelemeğe çalıştıklarına şüphe edilmemelidir. Yazı okumuş, ciddî bir adamın kaleminden çıkmış olsaydı, okuyanlar üzerinde herhangi bir tesir yapması varit görülebilirdi.

Muharririnin son zamanlarda sık sık sayıklamak hastalığına tutulmuş olması zanları, gene humma nöbetleri çeşnisi veriyordu.

Kendini bilen, mütefekkir mebus ve muharrir kalemine yaraştırılamıyan fıkralar arasında meçhul düşmanlara, inkılâp ve cümhuriyet düşmanlarına karşı savrulan ithamlar, hakikaten teessüflerle karşılansa yeridir.

Küfür, hezeyan, mevhum istinatlarla H. fırkasına gün politikacılığı yapan muharrire, kendi ağzı ve kendi lisanile cevap verebilmek için hayli terbiyesiz olmak icapedecektir.

Birtakım vatandaşları hiyanetle cümhuriyet düşmanlığı ve hattâ: Vatansızlıkla itham edebilmek ancak o fıkrayı yazanın hasta ve malûl dimağı ile riyakârlık mürekkebine daldırılmış kapkara kaleminden beklenen şeylerdendir.

Artık muhterem Mazhar Osman Beye katî surette ihtiyacı olduğu bir defa daha tahakkuk eden zat, dün yazdığı yazılar içine şu manası anlaşılmıyan sayıklamaları sıkıştırmış bulunuyordu :

"Bir iki senedenberi memlekette sürekli bir bozgun havası esiyor. Şehirlilerin evi, köylünün kulübesi, dağ başındaki amelenin çadırı, bu havadan kendini koruyan hiçbir köşe bucak kalmamıştır.

Bozgun havası, doymamış hırsların, alınmamış öçlerin, kırılmış menfaatlerin, her türlü kin ve hasedin pis kokusunu taşıyor.

Bütün mukaddes kıymetlere dokunulmuştur.

Vatan, İstiklâl, Dumlupınar, Lozan, ideal ve şeref hepsi, gündelik politikanın azıdişleri arasına atılmıştır!.."

Yukarıya aynen alınan fıkralarla cümlelerden bir mana çıkaran ince zekâlı zevatın, akıl erdiremiyenleri tenvir etmek için, anladıklarını lütfen bildirmesi rica olunur.

Bozgun havası nedir? Vatanın her köşesine yayılıp dağıldığı söylenen bu havayı yaratanlar kimlerdir? Doymıyan hırslar, alınmıyan öçler, kırılmış menfaatler ve bütün bunların sahipleri kimlerdir? Kimden öç almak istiyorlar? Hangi hırsızları doyurulmamış, tatmin edilmemiştir? Kırılan menfaatler denilen nesne nedir?

Yoksa Halk Fırkası erkânı ile hükûmet mensupları, kendilerine öçlü vatandaşlar tevehhüm edip ürküyorlar mı? Yoksa, bir çok vatandaşların işleri bozulup menfaatleri alınmış, taksim edilmiştir de, şimdi de endişe mi ediliyor? Böyle bir şeye ihtimal verilmemek doğru olabilirse de, fırka gazetesindeki telâşlı ihtarlara ne mana verilmelidir?

İşte bu cihetleri keşfedenlerden malûmatlarını diriğ etmemeleri rica edilmek münasip görülmüştür.

Durup dururken, Dumlupınar ve Lozandan hararetle bahsetmek, vatan, istiklâl ve idealle şerefin mahvine çalışdığını söyliyebilmek için ortada makul sebepler bulunmak lâzım gelirdi!

Yoksa :

Vatan yoktur. Kahrolsun istiklâl! Dumlupınar, Lozan, istiklâl ve şeref yere batsın!..

Diye, vatandaşlar arasında yer yer haykırıp propaganda yapanlar mı vardır?

Şu derece manasızlıkların, ciddî, ağır, başlı olması, beklenen yevmi gazeteler sütunlarına geçirilebilmesi, bütün vatandaşların akıl zâfına, akıl hastalığına müptelâ olduklarını kabul etmekle müsavi değil midir?

Şayet, hükûmet gazetesi ile merhamete şayan olduğu, gün geçtikçe bir parça daha iyi anlaşılan muharriri, söylemek istediklerile Halk fırkası siyasetine muarız gazetelerin neşriyatını kastetmek istiyorlarsa, büsbütün manasızlıklara düştüklerini ilân etmiş olmuyorlar mı acaba?

Muhalif gazetelerden ne vatansızlık lehine ve ne de istiklâl aleyhine herhangi fikir yürütülmüş değildir. Bilâkis onlar düne kadar vatanın ıstıraplarına sızlanmaktan başka bir şey yapmış da bulunmuyorlardı. O itibarla ortalığı şuurlulukla telif kabul etmiyen yaygaralara boğulmaktan ne faide beklenıyor, kestirilememektedir.

İdeal, şeref, vatan, istiklâl, Devlet otoritesi diye diye, kendi öz menfaatlerile içinde gevşedikleri istirahatlerinin bozulmamasından başka düşünceleri olmıyanlar, elbet böyle hareket edecek, elbet şuurlu şuursuz sayıklıyacaklardır. Mük-

tesep hak olarak kabullenilmiş menfaatler mevzuu bahsolduğu zaman, telâşa düşülerek asabiyet gösterilmekte tabii görülebilecek hallerdendir.

Bu gibilerin, etraflarını düşmanlar, bozguncular ve daha bilinmez nelerin sardığı vehimlerile hareketlerini şaşırarak kendi kendilerini israf ettikleri çok defa vaki olmuş, görülmüş hakikatlerdendir.

Ne hazin maceradır?

Arif Oruç

Matbuat Dolandırıcısı Yunus Nadi

Nasıl milyoner oldu?

Baba Tahir'in mel'anet çömezi iken...

(23 Haziran 1931)

– 1 –

Eski Adliye Vekili Mahmut Esat bey, (Halk Dostu) gazetesini çıkarırken bir çok muharririn yanında :

– Yunus Nadi baldırı çıplağının nasıl milyoner olduğunu biliyor musunuz? Sormuştu.

Baba Tahirlik, berberlik, Aptülhamitlik, ittihatçılık dolandırıcılıklarını bilenler vardır. Babıâlinin eski kitapçıları Yunus Nadi'den bahsedilince :

– Baba Tahir mezardan kalksa da çömezinin marifetlerini görse.

Mukaddimesile söze başlarlar, dünyanın hiçbir serserisine nasip olmayan yüz kızartıcı dolandırıcılıkları, sahtekârlıkları, şantajları, nişan satmalarını, jurnalcılıklarını anlata anlata bitiremezler. Sonunda da : – Babıâliye ilk düştüğü zaman, sarıklı, cüppeli bir püserdi. Baba Tahir yanına aldı, yetiştirdi. Yaman çıktı ha! Hem ustasına külâh giydirdi, hem de İttihatçılara.

İmalarile sözlerini bitirirlerdi.

Bunları biliyorduk. Fakat Halk fırkası devrinde ne marifetler yapmıştı, kimleri dolandırmıştı, Terkos, Arkos, Meşulam, un, kömür depoları kanalizasyon, firari Yeşua, Kamando emlâkları, Molhu dalgaları, şeker tüccarı Amar buz, liman vesikaları, eğer, semer, Julyus Beyger, Yunus Nadi şirketi, Zıngal ormanları işlerinin iç yüzlerini bilmiyorduk.

Mahmut Esat B. namus harabesi baykuşunun karanlık işlerini bazılarını anlattı. Fakat diğerlerini de bilenleri bulmak nasip oldu.

Şimdi, bu matbuat dolandırıcısının eski devrin berber çıraklığı zamanından bu güne kadar deveran eden tercümei hal dosyası elimizdedir. Türkiye efkârı umumiyesini, Türkiyede çalışan yerli ve ecnebi şirketlerini, yerli ve ecnebi malî müesseseleri bu yaman dolandırıcının pençesinden kurtarmak için her şeyi olduğu gibi yazıyoruz.

Yobaz Halil İbrahim nasıl Yunus Nadi oldu?

Eski devrin bir ihtiyar muharriri anlatıyor :

– Bu aksakallılığımda bu işleri karıştırmak istemezdim. Ne yapayım ki, (Cihanda bir şey gizli kalmasın!) feryadı da bu eski kodamana mukaddermiş!

Yaz, oğlum yaz! Bu maske de, bu eski Babıâli de düşsün, gitsin!

İşte Yunus Nadinin, Babıâli muhitinde ilk bıraktığı tesir bundan ibarettir. Baba Tahirin yanında epice zaman çalışan Yunus Nadi, velinimeti efendisinin sahte nişanlar sattığını üç beş lira ihsanı şahane alsın diye, bizzat Dahiliye Nazırı Memduh Paşaya jurnal etmişti.

Bundan sonra, Babıâli caddesinde Reşit efendi hanındaki matbaaların mürettiphanelerinde yatıp kalkan Yunus Nadinin, bir ay kadar kılığı kıyafeti düzdüğü görülmüş, o zaman saray muhbiri Münir beyle meşhur Cevdet Paşanın kâtibi Rıza bey bu değişikliğin farkına varmışlardır.

Meğer, Yunus Nadi, başkâtip Tahsin Paşadan elli lira ihsanı şahane almış. Bir müddet için kelleyi kulağı düzeltmiş. Efendisi Baba Tahir de, Sultan Hamidin hışmına uğramıştı.

Şimdi Yeni Gün gazetesinde uydurma tefrikası yapılan zaptiye nazırı Hüsnü Paşa da bir aralık jurnalcılık yaparak geçinmişti.

Çünkü, Baba Tahiri jurnal ettiği Babıâlide şayi olunca, kimseler Yunus Nadiyi matbaalarına sokmamağa başlamışlardı.

Bir aralık, Balıkpazarı meyhanelerinde sızan bu ayyaşa, İkdam sahibi Ahmet Cevdet bey pek ziyade acımış, kendisini üç beş mecidiye aylıkla İkdama almış, alırken de : Jurnalcılığın dünyada en menfur bir şey olduğunu söylüyerek efendisi Baba Tahir'e yaptığı nankörlüğü yüzüne karşı ima etmiştir.

Ahmet Cevdet beyin Yunus Nadiyi İkdama aldığı zaman şiddetli bir kış gününe tesadüf ediyordu. Yunus Nadi İkdamda bir müddet çalıştıktan sonra Ahmet Cevdet bey aleyhine de Yıldız sarayında tahrikâta bulunmağa başlamıştır. Hattâ, meşhur Sabahçı Mihran efendi, Ahmet Cevdet Beyin bir gün kulağını bükmüş :

– Azizim, senin Yunus Nadi efendiyi dün akşam Yıldız Sarayı hümayonunda hademeler arasında yemek yerken gördüm. İhtiyatlı bulun! diye tavsiyede bulunmuştur.

Hakikaten, Yunus Nadiyi başkaları da ayni vaziyette görmüşlerdir.

Yunus Nadinin, Malûmat gazetesine medresei Süleymaniye'den (Yunus Nadi) imzasile yazdığı yazılardan bir 19 Ağustos cülusu hümayun methiyesinden birkaç satır şudur :

"Cenabı rabbi müteal ve feyyazı mutlâk hazretleri velinimeti biminnet padişahı cihan zillullahüâlem efendimiz hazretleri tahtı hümayun bahtı hazreti mülü-

kânelerinde ilâyevmilkıyame berkarar buyursun âmin bihürmeti seyyidelmürselin...

Dünkü ruzu firuz, mahı Ağustosun on dokuzuncu yevmine tesadüf eyleyorduk ki :

Hakanülbahreyni ve berreyn, halifei ruyi zemin padişahı âlempenah essultan ibnüssultan essultanülgazi Abdülhamidi hanı sani efendimiz hazretlerinin cülusu meymenet menusu hümayunları demektir. Bilâdı selâsei Darülhilâfetülaliyede mütemekkin bilcümle tebeai sadıkaları... ve ilah...

Şeklinde yazılan uzun methiye için cebi hümayundan beş altın ihsan almış ve yazının altına da :

Mederesei Süleymaniyeden : Yunus Nadi imzasını atmıştı.

– 3 –

Yunus Nadi bir aralık İstanbul'da dikiş tutturamayacağını anlayınca kolayını bulmuş Selâniğe gitmiş, orada Rumeli gazetesine yazı yazmağa başlamıştı.

Meşrutiyet akebinde, bir gün askerî klüpte sinema gösterilirken sarhoşlukla Türk ordusunun bir resmi geçidine :

– Yuha!, diye bağırmış, ıslık çalmış, genç Türk zabitlerinden mükemmel bir dayak yemişti. Hattâ bir kısım kıymetli zabitlerimiz, sarhoş adamı yakaladıkları gibi denize sokup çıkarmışlardı.

Yunus Nadi, bunun üzerine Selânik'te tutunamıyacağını anlayınca, bir yük vapurunun ambarına gizlenerek İstanbul'a çıkmıştı. Tabiî İstanbul'da bu eski jurnalcıya kimse yüz vermiyorlardı.

Yunus Nadi, bermutat öteye beriye baş vurmuş, Ahmet Cevdet Beyden de yüz bulamamış, nihayet Ebüzziya merhum (Tasviri Efkâr) ı yeniden neşre başladığı zaman merhumun merhametine sığınmış, (Tasvir) de güç belâ bir iş bulabilmişti.

Balkan harbine kadar Balık pazarı meyhanelerinde şurada burada düşüp kalkan Yunus Nadi, bir gün Ebüzziya merhumun köprüde vapur iskelesinde fücceten vefat etmesinden fevkâlade istifade etmiştir.

O zaman Ebüzziya merhumun iki oğlu (Talha) ve (Velit) beyler nasılsa bu adama kapılmışlar, baba acısı ile kendisini Tasviri Efkâr'a hissedar olarak kabul etmişlerdi. İşte, Yunus Nadi'nin palâzlanmağa başladığı tarih budur : Ebüzziya merhumun vefatı tarihi...

Bundan sonra Yunus Nadi, Tasviri Efkâr'ın sayesinde İttihatçılara adam akıllı çatmanın yolunu bulmuştu. Eğer Talât Paşanın konağından beşyüz lira aşırdığı anlaşılmamış olsaydı, kendisi Ziraat ve Ticaret nezaretine girmeği bile kurmuşlardır.

Harbiumumî senelerinde, Tasfiri Efkâr sayesinde beş on para yüzü gören Yunus Nadi, mütakerelerde, Veli nimet, zadelerini boşlamış, onlardan ayrılarak (Ye-

ni Günü) gazetesini tesis etmek istemekle beraber, Matbuat cemiyeti vasıtasıla Tasfiri Efkâr namına getirilen iki vagon gazete kâğıdının üzerine de oturmuştur.

Bu kâğıtlar, birkaç bin lira kıymetinde idi. Yunus Nadi mütakerede elde avuçta ne varsa bitirmiş, beş parasız kalmıştı. Hattâ, Ali Kemalle mücadelelerde bulunurken Süleyman Nazif merhuma bir mektup yazarak : "Size ne oluyor. Ben şimdi İngilizlerle anlaşır, kelleyi kulağı düzerim!" demişti. Bu mektubun Süleyman Nazif merhumun metrûkâtı arasında bulunduğu yeminlerle temin edilmektedir.

(Devamı var) (*)

(27 Haziran 1931)

Muvafık gazeteler

Muhalefet diye üzerimize saldıran bu gazetelerden bazı ibret verici fikralar alıyoruz. Kendileri için en ağır ithamlar, en şiddetli hücumlar mubah oluyor. Hücum eden, muhalif gazeteler mi, onlar mı? Muhalif gazeteler ancak kendilerini müdafaa ediyorlar, fakat, buna da tahammül edilmiyor!

Arif Oruç

Muarızlar, gün geçtikçe şiddetlenen bir lisanla hücumlarına devam ediyorlar. Bunlardan şahıslarımız namına zerre kadar tesir duyulmadığı bir defa daha tekit edilmek istenir.

Halk fırkası gazetelerinin son vaziyetleri göz önünde duruyor. Bunlar, muhalefet diye muhataplarını ilim ve iz'anın mantık ölçüsile değil, fakat en iptidaî insanların ağızlarına yaraşmıyacak ısnatlar, küfür ve hücumlarla susturmak istiyorlar. Bu usul, İttihat ve Terakki cemiyetinin muarızları için kullandığı geri tepen silâhlardandı. Onlar, siyasî hasımlarını, ya vatan hainliği, yahut Rum-Yunan taraftarlığı ile ithama çalışırlardı. Muvaffak olup olmadıklarını çok yakın tarih isbat etmiştir.

Halk fırkasının ayni izler üzerinde yürümek istemesi, ötedenberi tatbikinde yanlışlıklar yapılan hataların en fahişi idi. Hükûmetin tenkidine tahammül edilemiyor. Fırkanın programına itiraz edilmesi hazmedilemiyor, en sakin ve mantıkî mütalealar, en ağır ve garezkâr hücumlara vesile teşkil ediyordu. Şimdi de daha ziyade etmektedir.

Milletin bu köhnemiş paslı ve gıcırtılı küfürlerden artık istikrah ettiğine şüphe edilmesin. Zaten yeni teşkil edilmek istenen (L.C.Ç.İ.) fırkası programının neşrinden sonra kopan fırtınanın, nereden estiği kısmen anlaşılıyordu. Evvelâ, gazeteler hücuma geçtiler. Arkasından mebuslardan bir kaçı yeni bir moda çıkardılar. Şahıslara sövdüler. Muhalefete küfür ettiler. Bidayette kendilerine sükûnetle ve ilmin, münazara âdabının gösterdiği yollardan mukabele edilmek istenmişti.

(*) Bu dizi üç sayıda devam ettikten sonra kesilmiştir.

Bu nazikâne mukabelelerden bilâkis daha ziyade feverana geldikleri görüldü ve kendileri gibi konuşulmak mecburiyeti hâsıl oldu. Neticenin vatandaşlar üzerinde bıraktığı elim izlerden müteessir olmamak imkânı var mıdır?

Bundan sonra, Halk fırkası gazetelerinin edep ve nezaket dairesine rücu etmeleri beklenir. Çünkü, herhangi bir tariz veya taarruzu, aynı mukabele ile karşılamak zarurîdir. Hele onların kendileri için mubah gördükleri her şey, başladıkları için hiç te haram olamazdı. Sövene söverler, nezaketle görüşmek isteyene de, nazikâne muamele ederler. Bu da, böyledir.

Fırka mes'elesine gelince: Bidayette Ankara'da lâkaydi ile karşılandığı ilân edilen Çifçi ve İşçi fırkası teşebbüsünün, program neşredildikten sonra en şiddetli hücumlara hedef olacağı tahmin edilmemişti.

Yeni fırka henüz resmen teşekkül etmiş değildi. Sadece muvakkat bir program neşredilmişti. Halk fırkası gazetelerinden beklenen şey de, onu kurmağa çalışanların şahıslarına, vatan hainliklerine ve sairelerine hücum etmekten ziyade, akıl ve mantık dairesinde ortaya atılan programın maddelerine dokunmak olabilirdi. Onların, nedense bu cihete yanaşmadıkları görüldü.

– Vatan haini, fırka yapamaz! dediler. Alçaklar bozgunculuk yapıyor diye yaygaralar koparıldı. Bilâkis ortada ne bozgunculuk yapmaya çalışan vardı, ne de, yıkıcılık.. Her siyasî fırkanın tabiî memleket idaresinde bir telâkkisi, bir noktai nazarı olmak şarttır. Her vatandaş pek tabiî olarak, Halk fırkası gibi düşünemez, onun idare tarzlarını beğenmeğe mecbur tutulamazdı.

Cehalete bakılsın ki, yeni programı görenlerden bazıları derhal : Türkiye Cumhuriyetinin yıkılarak yeni baştan yapılmak istenildiğini haykırdılar. Programa göre Cumhuriyete, onun değişmesine imkân olmayan ana hatlarına değil, idare şekillerine itiraz edildiğini bile düşünememişlerdi. Bunun sebebi de açıkça: Bilgisizlik, görgüsüzlük ve okumamazlıktan ileri geliyordu.

Bize göre, mesele basittir : Fırkanın teşekkülüne ya müsaade edilir, yahut edilmezdi. Edilmemek için de, mutlâka onu kurmağa azmedenlerin abaanceddin yedi silsilesine küfretmek mi icap ederdi?

– Müsaade edilemiyecektir, denilir geçilirdi. Fakat, hayır. Böyle yapılmaktansa, o etki, o köhnemiş şahsiyat siyasetine sarılmak daha münasip görülmüş olmalı ki, hep bir ağızdan küfürlere ve hücumlara başlanıldı. İşte sakatlık buradan çıkmıştır.

Halk fırkasının, kendi safları haricinde kalanları vatan hainliği veyahut serserilikle itham etmek suretile milleti kendi etrafında toplıyacağını zannetmesine çok hayretler edilir. Hissiyata hitap edilecek zamanda bulunulmuyor. Bilâkis maddeler, hakikatler aranılıyor. Bu günün vaziyeti kat'iyyen böyledir.

Dünkü Halk fırkası gazetelerini okuyan vatandaşların, verdikleri hükmü bilemiyoruz. Bunun fırka ve hükûmet lehine olmadığında da ittifak vardır. Asıl biz-

lere hücum ederek küfür savurdukları halde, yine bizleri küfürbazlıkla itham eden bu gazetelerin yazılarından sırasile fıkralar alıyoruz. Vatandaşlar okusunlar ve ibret alsınlar :

Milliyetten : Hiç şüphe etmeyiniz, bütün bu muhalif gazeteler, hep bir kelime ile alçaktır. Ve ilâ.. bizde ise Çerkes Etemin uşağı ve ilâ... Yoksa, hürriyetin sokak köpekleri tarafından kemirilmek için kaldırım üstüne atılmış kemik parçası olmadığını herkes bilir!..

Vakitten : Mücadelei milliye devrinde memlekete suikast etmiş olan bir çeteye hizmet etmekle (!) itham edilmiş bir kimse ortaya çıkar.. ve ilâ.. böyle bir küstahça cür'et.. ve ilâ..

Cümhuriyetten : Müseccel vatan haini Arif Oruç memlekette muhalefet mi yapacak? Henüz kefaletle tahliye olunduğu en son hapishane hesabı tasfiye edilmemiş olan bu müseccel vatan haini ve ilâh.. Çifçi fırkası teşkiline teşebbüs etmiş imiş. Yoksa hâlâ ila olunmak istenilen yeni bir inayetin.. ve ilâh..

Yeni Günden : İyi kötü samimî fikirler cesaretle, açık mertçe müdafaa edilir. Muhalefetlerini Arif Oruç gibi hainlerin gölgesine sığınarak onların dili ile yapanlara.. Ve ilâh. (Allah Allah bunlar da kim, imiş!)

İşte, Halk fırkasının dört gazetesinden alınan fıkralarda küfürler şunlardır. Bütün bu açık hakikatlere rağmen de, küfür ve hücum edenler gene muhalif gazeteler olarak gösterilmektedir. Bu gazetelerin hepsine birden aynı nezahetsizlikle cevap vermek imkânı olsa da, vatandaşların temiz hisleri ve vicdanları rencide edilmiş olacağı bilindiği için, mukabelede mazur bulunuyoruz.

Temenni edilir ki, kendi huysuzluklarından kendileri hicap duysunlar da, karşılarındakilerin sabırlarını bir defa daha taşırmasınlar!

Arif Oruç

(28 Haziran 1931)

YARIN

Üzerine oturduğun bu muazzam servetin hesabını ver!

Menfur sahtekârlığını itiraf etti!

Yunus Nadi, dün Gazi'nin nutkuna ilâveler yaptığını açıkça itiraf etti. Bizim yazılarımızın neşri meselesini de kendisinin bir cinayet eseri olduğunu söyledi. Eski Yeni Gün'ün bir makalesini dercederek, on bir sene evvel de tahrifçilik, sahtekârlık yaptığını, gazete karilerini iğfal ettiğini kendi gazetesinde bir defa daha teyit etti, buna artık verilecek cevap kalmamıştır!

Bizim hesabımıza, dava halledilmiştir. Bundan sonra da bu adama cevap vermekten müstağniyiz. Her gün işi yoksa ve usanmazsa küfürlerini tekrarlayıp dursun!

Arif Oruç

Evvelki gün Yunus Nadi'ye iki sual sormuştuk. Bunlardan birisi, Gazi Hazretlerinin nutuklarında, "Yeni Dünya, Çerkes Etem'in parasile Arif Oruç tarafından neşrediliyordu." İbaresinin kat'iyyen bulunmadığı iddiası idi. Yunus Nadi'ye tarihi nutkun ibarelerini değiştirmek cür'etinde bulunduğunu ihtar ettik. Nutuk parçasının klişesini neşretmesini söyledik.

Dünkü Cümhuriyet'te hicap duymadan bir klişe neşretti. Fakat bu klişede Arif Oruç ismi olmadığı gibi "Yeni Dünya"nın Çerkes Etemin parasile Arif Oruç tarafından neşredildiği.. kaydı da bulunmuyordu.

Gazetecilik hayatında tahriften, öteden beriden para çekmek için, yalan yanlış haberler işae etmekten başka hiç bir meziyetli olmıyan Yunus Nadi, yaptığı muazzam sahtekârlık ve tahrifçiliği alenen itirafa mecbur kalmıştır.

Bu tahrifi dünkü Cümhuriyette şöyle itiraf ediyor :

"İşte tarihî nutkun o cümlesini gerek kitaptan aynen naklederek gerek tarafımızdan verilen şekillerile klişe halinde neşrediyoruz, diyordu.

Artık bu adam Gazi Hazretlerinin nutkuna "Gerek tarafımızdan verilen şekillerile..." kaydını açıkça yazarak irtikâp ettiği büyük cinayeti itiraf ederse, namuslu adamlar için söylenecek tek kelime yoktur ve olamazdı! Yalnız nazarı dikkati celbeden cihet, Yunus Nadi'nin Gazi Hazretlerinin tarihî nutuklarına "Kendi tarafından şekiller..." verecek derecede küstahlığı ve şımarıklığı arttırmış olmasıdır. Alt tarafı tabiî alâkadarlara aittir.

Bu mesele dahi, menfurun itirafızünubu ile efkârı umumiye nazarında kat'iyyen halledilmiş sayılır.

Menfur, dünkü Cümhuriyete bir vakitler Çerkes Etem Beyin 1000 lirasile kurduğu "Yeni Günü"n bir makalesini almak suretile, farkına varmıyarak bir intakihak cilvesi daha yapmıştır. Orada da üçüncü enternasiyonal beyannamesinin tahrifi meselesi mevzuu bahsoluyordu. Makalede aynen :

"Vukubulan neşriyatta belki noksan vardır. Fakat hiç bir tahrif yoktur!"

Diyordu. İşte bu da kendisinin senelerden beri menfaati için her şeyi, her haberi, her havadisi kendi menfaatine uyacak şekillerde muharref veya noksan neşretmek hastalığını açıkça gösterir. Artık, bu itiraflardan sonra, Cümhuriyet gazetesinde yazılan her şeyin ne derecelere kadar ihticaca salih olduğunu anlamak için uzun boylu ferasete hacet yoktur (!?)

Böylece bir adamla meşgul olmak bile ayıptır. Amma, bu son cevabı da vermek mecburiyetini hisseylemiş bulunuyoruz.

Yunus Nadi, dünkü Cümhuriyette neşredilen imzasız yazılarımız meselesini de o kadar gülünç bir tevil ile itiraf ediyordu ki, bizi ve vaziyetimizi yakından bilenlerin gülmekten katılmamalarına ihtimal yoktu.

Menfur, meseleyi aynen şöyle tevil ediyor, tabiî inkâra cür'et edemiyordu :

"Arif Oruc'un Cümhuriyet'te bazı yazılarının neşrolunmasına gelince : Bunda fılhakika bizim tarafımızdan irtikâp olunmuş âdeta cinayete benzer, bir zaaf bulunduğunu (tabiî hasis menfaat, beş on gazete fazla satmak zafi?!) itiraf eden, fakat buradaki bütün mes'uliyetin sekreterimiz Kemal Salih beyin yersiz yurtsuz bir merhamete ait bulunduğunu açık söyleriz.

Arif Oruç, bilmiyoruz hangi hastalıkla üç dört ay hastanede yattıktan sonra beş parasız, perişan ve dermansız bir halde çıkmış, kendisinin Eskişehir'deki münasebetsiz hareketlerindenberi şahsan biz asla görmüyor ve hiç kabul etmiyorduk (!?) Bana istirhamkâr mektuplar yazarak af ve aman tazarrularında bulundu, diyordu.

Gûya B. bize merhamet etmiş, açlıktan ölmememiz için bir muavenet kabilinden yazı almış. Mış, mış... Menfura da tazarrunameler, âmannameler yazmışız (?) Vah, vah, vah!.. O da bizi kabul etmemiş. Neler de neler... Tabiî bu zırva başka şekilde teviller götüremezdi. Koca iblis, muavenet için gölgesini vermez. Kaldı ki, bir iki bin lira... O zaman (Ayhan) imzasile tarihî tefrikalar yazıyorduk. Hele menfurun gazetesinden bize müracaat ettikleri zaman, (Milliyet) gazetesinde (Tepedelenli Ali Paşa), (Vakit) gazetesinde de (Süleyman Paşa) tefrikaları neşrediliyordu. Günde (10) lira alıyorduk. Cümhuriyet'e üçüncü olarak (Mithat Paşanın son seneleri)ni yazmıştık.

Bütün matbuat âleminin malûmudur. Ayda muntazaman üç yüz lira alan bir adam aç kalamazdı. Diğer mecmualardan da yazı başına (20) lira alıyorduk. Bu da ayrıdır. Yunus Nadi'nin gazetesine bu vaziyette iken yazı yazmış adamlardanız. Daha garibi kendi kasasından çıkan paraları kâmilen (Yarın) ın ilk tesisi masraflarına hasretmiş idik. Bunu kendisinin idare müdiri de bilir. Her ihtiyaçta (100-150) lira birden gönderiyorlardı.

Menfur bizim hastalığımızdan bahsetmiş. Evet, yalnız bu kısım doğrudur. Fakat Yunus Nadi'ye yazdığımız zaman değil, tam dört sene evvel 1927 senesinde hasta olmuştuk. Cerrahpaşa hastanesinde elbet kayıtları vardır. Cümhuriyete ise bir buçuk sene evvel yazıyorduk. Şimdi bu da anlaşıldı mı? (Yarın) ı neşrettik, menfurun gazetesinden yazımızı kestik. Hastahanede büyük iki ameliye geçirdiğimiz zaman (Son Saat) gazetesine yazıyorduk. Yalnız Son Saat'ten maktu olarak ayda (250) lira alıyorduk. Diğer gazete ve mecmualardan aldığımız ise ayda (300) lirayı geçerdi.

Vaziyet bütün arkadaşlarca malûm iken, Yunus Nadi'ye ancak öyle söylemek düşerdi. Çünkü, vatan hainlerinin yazılarını gazetesine koymak, menfaati için ona etekler dolusu para vermek, estağfirullah, Yunus Nadi gibi büyük vatanperverlerin (!?) cinayetleri değil midir? Kendi de cinayeti itiraf ediyor ya.. Kâfil geçelim...

Aziz vatandaşları, dikkat ediyorlar mı? Yunus Nadi tevil edebileceği şeyleri sahtekârlıklarla tahriflerle filan itiraf ediyor. Fakat neden şu diğer suallere cevap vermiyor? Bugün ilâveten yeni iki sual daha sunuyoruz :

1 – (Seferyadis) isminde bir Yunanlı ile Mermeris gibi en tehlikeli askerî bir mıntakada krom madeni işletmek için yeni ve büyük bir şirket yapmış mıdır, yapmamış mıdır?

2 – Yunan orduları ilerlerken, cephane getiriyorum diye, İnebolu'ya çıkarılan sandıklar, askerî memurlar tarafından yakalandığı zaman içinden ağır kumaşlar çıkmış mıdır, çıkmamış mıdır?

3 – Gazi abidesi için sanatkâr (Kripel) meselesinin içyüzünü neşredeceğimiz komisyon işi ne suretle ve kimlerle sulh olunarak halledilmiştir?

4 – Şeker tüccarı Amar'i, bir makale ile idam edilmesi lâzımgelen muhtekir diye tavsif ederken, ertesi gün Cümhuriyetin ilk sahifesinde namuslu vatandaşmış, tahkik ettik. Diyen biz miyiz, Yunus Nadi midir?

5 – İttihat ve terakki merkezi umumî binasını kaç liraya almıştır?

6 – 250000 lira kıymetinde Matosyan matbaasını kaç liraya ve ne şekilde almıştır?

7 – Çerkes Etem'den alınan 1000 liranın cevabı nerede kaldı?

8 – Bomonti'de hissesi var mıdır? Buz fabrikasında iki sene evvel Milliyet gazetesine cevap verdiği gibi yalnız meclisi idare reisi midir? Yoksa hissedar mıdır?

9 – Evvela Hidiv Abbas Hilmi Pş. tarafından tesis edilen bankadaki vaziyeti nedir?

10 – Turkuvaz binasını 270000 liraya mı, yoksa (440 000) e mi satın almıştır?

11 – Zingal orman şirketindeki vaziyeti nedir? İzmir'de çevirilen fırıldaklar memleketi yirmi gün evvel (5,000,000) zarara sokmuş mudur sokmamış mıdır?

12 – Geçenlerde bir başmakale ile (Berlin) fahri Türk konsolosuna çatılmıştı. Bunun sebebi nedir?

13 – Eğer, semer, dürbün efsanelerinden sonra resmî tamimlerle ortağı hükûmet münakasalarından resmen menedilmemiş midir?

Haydi Arif Oruç vatan hainidir. Âlâ... Cümhuriyet'e de açlıktan ölmemesi için merhameten yazıları alınmıştır. Mükemmel. Bu da onun dediği gibi olsun. Bizler uysal adamlarız. Fakat bunlara yarım yamalak cevap veriliyor da, şu öteki işlere neden temas edilmiyor? İşte akıl erdirelemiyen nokta da budur.

Canım, biraz gayret, bir parçacık... Şöyle bir iki kelime de olsa razıyız. Alt tarafını biz getirip tamamlayıveririz olur biter... Çekinecek, ürkecek ne var bunda?..

Arif Oruç

Hamiş : Temiz vicdanlı, nezih ve terbiyeli vatandaşlardan bu gün de af diliyoruz. Yunus Nadi'ye başka türlü cevap verilmek imkânı yoktur. Bizi şu şahsî meselelerden dolayı affediniz. Bu yazı sondur. İstediği kadar küfür etsin. Son de-

rece mustar kalmayıncaya kadar bu adama hitap etmeği zûl addedeceğiz. Dürüst olduğuna imanımız olan kendi yolumuzda yürümeğe devam etmeği daha çok faydalı buluyoruz. Esasen, dava çoktan halledilmiştir. Halkın nezih hislerini incitmek bizim terbiye ve seciyemize yakışmaz. Vesselâm...

A. O.

(29 Haziran 1931)

YARIN

Rejimin kanını içen sülükler!

Bunlara göre memlekette samimî düşünen bir vatandaş yoktur

Şayet asılıp kesilmekle şu memleket işleri düzelecekse seve seve boyunlarını uzatacaklar bulunacağı unutulmamalıdır!

Rejimin kanını emenler!

Halk fırkası kendi kendini tasfiye ederek silkindiği gün kaybettiği teveccühleri belki de yeniden toplamıya muvaffak olabilir.

"Rejim"in müdafaası havale edilen ellere, milletin ve inkılâbın yakası bırakdırılmalıdır.

Arif Oruç

İdaresizlik yüzünden, Halk fırkasının mevkii günden güne sarsılıyor. Prensipleri kanaatlerimize asla uymıyan bu fırkanın zaiflemesi, teessür duyulacak vakıalardandır.

Daha, Serbest fırka teşekkül ettiği zaman, Halk fırkasının mevkii anlaşılmıştı. Memlekette büyük bir zafer kazanmış, vatanı düşman çizmelerinden millî el birliğile kurtarmağa muvaffak olmuş bulunan Müdafaai hukuk cemiyetinin istihalesi bir fırkanın, kendini idare edememesi, vatandaşları memnun bırakamaması acınacak hallerdendi.

Bunun sebebini, Halk fırkasının kendi teşkilât noksanlarında aramak lâzım geliyor. Bu noksan, millî mücadele devresinde anlaşılamamak tabiî idi. O vakitler, bütün vatandaşlar el birliğile düşmanın def'ine çalışıyorlardı. Büyük zafer kazanıldıktan sonra, koca inkılâp fırkasının içinde birtakım menfaat düşkünleri türediği görüldü.

Bunlar, memleket bizimdir. Her hak bizimdir, diye, iş başında samimî çalışan mes'ul zevatın etraflarını örümceklediler, sardılar. Her işe girdiler. Her şeye burunlarını soktular. Türkiye iktisadiyatını sarsmağa sebep oldular. Malî işlere karıştılar. İnhisarcılık yaptılar. Kumisyonculuk yaptılar. Netice itibarile de, hem

---

NOT: Arif Oruç Yarın gazetesinde Yunus Nadi hakkında 22 Haziran 1931'de "Menfur Adama Cevap", 23 Haziranda "Menfur Hâlâ Uyuyor", 24 Haziranda "Menfur Ric'at Ediyor", 25 Haziranda "Menfur Sersemlemeğe Başladı" ve 26 Haziranda "Menfurun Cür'etine Bakınız" başlıklı beş yazı daha yayımlamıştır. F. Ç.

fırkalarını sarstılar, hem devlet işlerini çıkmazlara sevkettirdiler Halk bıktı usandı Vatandaşlar şaşırıp kaldılar Dunya buhranı, vazıyetı busbutun karıştırdı Bugunku hâl ıse malûmdur

Memlekette samımıyete, sukûnete ihtıyaç olduğunu takdır etmıyen yoktur Fakat az yukarıda vazıyetlerı, ınkılâp fırkasile olan munasebetlerı açıkça kaydedilen bır takım tufeylıler, bu ihtıyacı kendı menfaatlerının ıdamesı hesabına ıstısmar etmekten bır an farığ olmadılar Ve olmuyorlar Oyle kı Her şikâyetın, her samımî ıtıraz ve tenkıdın, kendı menfaatlerıne karşı vurulmak ıstenen bır suıkast darbesı olduğunu vehmetmeğe başladılar Hattâ, bu evhamı buyuk hukûmet adamlarına kadar teşmil etmek yolunu tutmuş bulundular Bunlara gore memlekette samımî duşunen bır vatandaş yoktu Vatan ışlerile kendılerınden başka meşgul olacak kımse mevcut değıldı Aksını temennı, mutlaka ihanet, hıyanet ve cınayet addedılıyordu Nıçın?

Menfaatlerının bozulacağı endışesı vıcdanlarını sarıp urkuttuğu ıçın Hele son gunlerde bır vakıtler "meşhur sılâhşorler" makalelerını yazarak ınkılâbı kotuleyenlerın bile, rejımın kanını emerek şışen bır kaç suluk arasına karıştığı goruldu Daha evvel, bunlara Halk fırkası (murtecı) dıyordu Çok geçmeden o murtecıler Halk fırkasının mudafaasını deruhte eden gazetelerde adaletın ve adlıyenın bızler aleyhıne harekete gelmesını haykırmaya başladılar Tufeylılıkten başka, bır mezıyetı olmıyan bır takımları da "Dumlupınar", "Lozan" kahramanları ınkâr edılıyor, dıye yoktan volkanlar tutuşturmağa başladılar Hakıkatte ne otekı, ne de berıkı soyledıklerının farkında bulunmuyorlardı Fakat, zaımlarınca soylemek, bağırmak, tehlıke ışaretı vermek ıcap edıyordu Onların butun rejımı Halk nazarında duşurup soğuklaştıran mezıyetlerı ile kıymetlerı ancak bu yaygaracılıkları ıdı

Kımı kâselıs, kımı menfaat duşkunu olan yalancı vatanperverler arasında, bu temız rejımın kanile tegaddı ede ede hadılınden fazla şışmış sulukler de, onların parlattıkları kıvılcımı koruklemeğe başladılar

Ne elım hakıkatlerdendır kı, "Lozan kahramanı" yakasını bır turlu şu cahıl becerıksız yangıncılardan kurtaramıyordu Kurtaramamakla beraber de, en ehemmıyetlı meselelerın mudafaasını o ellere terketmek ıztırarında kalıyordu

Bu guzel, bu ulvî rejım, ışte boyle boyle halk nazarında korkunç bır ıstıpdat serabı halıne sokulup gıttı Zavallı Halk Fırkası, onların salâhıyetsız mudafaaları karşısında kuçuldukçe kuçuldu Işte, rejımı sarsan heyyulalar bunlardır Zaten, rejımın hakıkî duşmanları yıne bunlardan başkası da olamazdı Değıldır de

Şu hakıkatler, ne kadar acı olursa olsunlar, en acıklı ve fıraklı taraf, Mustafa Kemal Hazretlerının çok hormetlere lâyık namlarının da muhalefete hucum vesılesıne âlet ıttıhaz edılmış olmasıdır Mılletın tabiî reısı olmak ıtıbarile, kendılerıne gayrı mes'ul vazıyet verılen o fıtrat nadıresı, şu bahıslere karıştırılmamak bır şukran ve mınnet borcu bılınmelı değıl mı ıdı? Hayır, onlar oralara kadar da

uzanmakta kim bilir ne faydalar umdular? Hiç olmazsa bundan olsun hazer etmeli değil mi idiler?

Kırılan potların Halk Fırkası namına tamiri kolay olmadığı bir hakikattir. Gerçi, prensiplerimizle Halk Fırkası prensipleri arasında pek çok ayrılıklar vardır. Ne de olsa, bir inkılâp fırkasının şu derece düşürülmesine teesüf edip teesür duymamak elde değildir.

Muhalefet etrafında koparılan yaygaralar, yerinde ve yolunda olmasa gerektir. Hele o vaziyet, milletin teveccühünü kazanmamış olanlar tarafından idare edilmeğe çalışılırsa...

Onların dedikleri yapılacak olursa, Robes Piyer terörü, Türkiye'de matbuat terörü namile ihya edilmeli, asılmalı kesilmelidir. Bunları düşünmek belki, kolay olabilir, tatbiki de mümkünattan görülebilirdi. Lâkin, neticede ne ile karşılaşılmak ihtimalleri vardır? Şayet asılıp kesilmekle şu memleket işleri düzelecekse, seve seve boyunlarını uzatacaklar bulunacağı unutulmamalıdır.

Lozan kahramanı böyle şeylere mütemayil midir? Bilinmez. Şayet o da böyle rejim sülükleri gibi düşünüyorsa, açık söylemek lâzım gelir ki, memleketin selâmeti namına asılıp kesilecek düşmanlardan evvel, asıl Halk fırkasının ve zavallı rejimin bünyesine yapışarak semizleyip şişen sülükleri koparıp atmaya teşebbüs edilmek herhalde daha hayırlı olurdu.

Halk fırkası için bu yoldan başka çıkar olmadığını, prensip muarızı olmakla beraber samimî vatandaş sıfatile söylemek de, vatana ihanet telâkki edilmesin?!.

Arif Oruç

(30 Haziran 1931)

Vatandaşlar mütekabil hukuka maliktir!

Şerefe, haysiyete hürmet edilmesi isteniyorsa, başkalarının şerefine hürmet edilmesi de bilinmelidir! Şeref bir zümrenin inhisarındadır da, onun haricinde kalanlar şerefsiz midir?

"Akşama" cevap!

Sırça köşkte oturanlar başkasının penceresine taş atamazlar. Zabıta ile alâkası olan serseriler diye, "Akşam"ın mesleğine uymıyan gazetelere taarruzun nezakete ve terbiyeye uyup uymıyacağını kendileri takdir etsinler. Cahil değil, bir sürü eçhelin, başkalarının cehaletine hüküm etmeleri ne gariptir! Şu allâmenin kim olduğu cidden merak edilecek şeydir.

Arif Oruç

Dünkü "Akşam" gazetesinde imzasız bir başmakale çıktı. Akıl, mantık, iz'an, bilgi ile aralarında bir kaç yüz fersah mesafeler bulunan yazı sahibinin kim olduğu bilinemiyor.

Yazı sahıbı yaptığı mukaddemede, muhalif gazetelerın şuursuzlukla yazdıkları bırbırını nakzeder mahıyette olduğunu soyluyordu

Okuduklarını anlayıp takdır edenlerın kalemınden çıkmış olduğuna ıhtımal verılemıyen makalenın, terbıye ve nezaket mefhumlarıla pek te ulfetı olmayan bır kalemden çıktığına şuphe edılemez Esasen o kısımlar muhayyer olduğu ıçın, ımzasız yazı sahıbıne aıdıyetı gayet tabîîdir Bunlar, haysıyetten, şereften bahsederler, fakat kendıleri bır kalemde karşılarındakılerın, serserılıklerını, zabıta kaçkını olduklarını soylemeğı de, terbıye ve nezaket ıcabı sayarlar

Muhataplarını cahıl ve malûmatsız goren meçhul allâmenın, şuursuzlukla ıttıham etmek ıstedığı gazeteler arasında "Yarın" da bulunuyordu. "Yarın"ın bır gun yazdığını ertesı gun nakzettığı kaydedılırken, bazı mısaller zıkredılmek te ıstenıyordu Bu mısallerın "Hurrıyet"e aıt kısımlarına cevap vermek çok zaıt olacaktır

Evet "Yarın" bundan bır buçuk sene evvel "Hurrıyetsızlık var! demıştı O zaman hurrıyet namına ne vardı? "Akşam" gazetesındekı çıplak kadın resımlerı mı? O zaman "Yarın" da yazılanlar ıçın derhal tevkıf edılenler, "Akşam"a ımzasız makale yazanlar olmasalar gerektır "Yarın"ın bır vakıtler, memlekette hurrıyet yoktur, hurrıyetsızlıkten boğuluyoruz, dedığı de, aynen vakıdır Fakat, bugun matbuat hurrıyetı olmadığını ıddıa ettığı de yoktur Bırbuçuk sene ıçınde geçen vukuat, bu hurrıyetı kendı kendıne getırmıştı Bunu, başta bulunanlar da, sırası duştukçe ve munasebet aldıkça resmen teyıt edıyorlar Şu halde, bugun matbuat hurrıyetı yoktur demek ıçın ortada bır sebep bulunmuyor demek olmaz mı?

Imzasız yazı yazan zat, ayrıca "Yarın"ın başta bulunanların hurrıyetı tehdıt etmek ıstemedıklerıne ışaret ettığını ıma etmek ıstıyordu. Yarının bu iddıası doğrudur Başta bulunanlar bunu ıstedıkleri halde, bılakıs ışlerıne gelmıyenlerın o arzuyu -tıpkı Akşamdakı yazı yazan gıbı- baltalayarak kokunden koparıp mahvetmek ıstedıkleri de, mısallerıle meydanda bulunan hakıkatlerden değil mıdır?

"Akşam", bır de, (Yarın)ın 10 Mayıs tarıhlı başmakalesınden aldığı fıkra ıle gûya (Yarın)ın mesleğınden ınhırafını gostermek ıstıyor

'Başvekıl Paşanın Devlet otorıtesı namına sıkıntı verıcı tazyıklerın maksadı temın edeceğıne kanı bulunduklarına ıhtımal verılemez " Fıkrasını alıyordu Cumleleri dıkkatle okuyanların, elbet onun ne demek ıstedığını anlamışlardır Bılhassa bu okuyucuların, "Akşam"a ımzasız yazı yazan zat kadar ıdraksız ve muhakeme kudretınden mahrum olduklarına ınanılamaz "Akşam"a gore "Yarın'da ne denılmelı

'Başvekıl Paşa, bılhassa Devlet otorıtesı namına matbuatı tazyık etmek, boylelıkle de hukmunu yurutmek ıstıyor mu? Denmelıydı? Doğrusu, hakıkatlerı bu derece bılıp anlamıyarak tahrıf edenlere soylenecek kelıme bulmak ımkânı yoktur!

Aynı gazetenın gene dunku nushasında "Dikkatler" kaydı altında bir fıkra daha vardı. Bu fıkrada da, çıktığı gundenberı Ismet Paşayı tenkit eden, Ismet Paşanın ıdaresını beğenmeyen "Yarın"ın, Ismet Paşaya "Lozan kahramanı" dediği yazılıyor, âdeta sevınçle ılân edılıyordu. "Yarın"ın başmakalesındeki Lozan kahramanı tabırını takıp eden satırlar aynen şoyledır :

"Onların dedıkleri yapılacak olursa, Robes Pıyer teroru Turkiyede matbuat teroru namile ıhya edılmelı asılmalı, kesilmelıdır. Bunları duşunmek belkı kolay olabılır, tatbıkı de mumkunattan gorulebılirdi. Lâkın, neticede ne ile karşılaşılmak ıhtımalleri vardır? Şayet asılıp kesılmekle şu memleket işleri duzelecekse seve seve boyunlarını uzatacaklar bulunacağı unutulmamalıdır.

Lozan kahramanı boyle şeylere mutemayil mıdır? Bilinemez. Şayet o da boyle rejım sulukleri gibi duşunuyorsa, açık soylemek lâzım gelir ki, memleketin selâmetı namına asılıp kesilecek duşmanlardan evvel, asıl Halk Fırkasının, ve zavallı rejımın bunyesine yapışarak semizleyip şişen sulukleri koparıp atmaya teşebbus edılmek herhalde daha hayırlı olurdu.

Şu satırları dıkkatle okumak, ondakı acılığı gostermeğe kifayet eder. Nedense "Akşam" gazetesınce o hakıkat te, anlaşılamamıştır, denilip geçilmek muvafık olacaktır.

Dığer taraftan (Yarın) ın Ismet Pş. ya Lozan kahramanı demesı, Ismet Pş. nın butun ışleri fevkalade mukemmel tedvir ettığini tasdik mahıyetınde mı gorulmek ıcap ederdi? (Yarın) da Ismet Pş. ya çok defa "Melek gibi adam" da denildiği vakidır Nıtekım, Ismet Pş. nın melek sıretli olması da, Turkiye ıdaresini memulun fevkınde bır muvaffakiyet kudretile çevırdığine delil olamazdı.

Ismet Paşa fılhakika Lozan da harıkulâde muvaffakiyet gostermış idi. Ismet Paşa gene, buyuk harpler kazanmış maruf bır kumandandır da... Butun bunlar, muhalif muvafık her vatandaşın tahtı tasdıkında değil mıdır acaba?

"Yarın" bu âne kadar ne Ismet Paşanın Lozan muahedesini berbat ettiğini, ne de cephelerde muvaffakıyetsız bir kumandan olduğunu soylemişti. "Yarın" Ismet Paşa; butun samımıyetlerine, butun husnunıyetlerine rağmen, sadece : Devletın malî ve ıktısadî sıyasetini beklenen şekillerde ıdare edememiştir, dıyordu. Bu ıddıasında da her zaman musır bulunmaktadır.

Anlaşılıyor kı, "Akşam" gazetesi aldığı bir fıkra ve iki kelime ile, "Yarın"ın Ismet Paşaya yaranmak ıstediğini ima etmek hayaline kapılmıştır. (Yarın) ın şıarı, bugune kadar : Iyıye ıyi, fenaya fena demek olmuştur. Bundan sonra da oyle olacaktır.

Çok defa gene şu başmakale, sutunlarında hukûmetın, yanı : Ismet Paşanın muvaffakıyetlı ışleri, muvaffakıyet hanesine memnunıyetle kaydedilmişti. Bundan sonra ıyı bır şey yapılırsa ona ıyı demekte de asla tereddut edileceği yoktur. Hukûmetın hataları bılâperva tenkit edildığı ve edileceği gibi...

Çuvala saklanmak istenen mızrağın görünen sivri ucu, acaba bunlar mıdır? Yoksa "Akşam" gazetesine imzasız yazı yazan meçhul zatın anlayış kabiliyetindeki mahrumiyet mi?

Arif Oruç

Hamiş : Yunus Nadi, dün gene aleyhimize atıp tutuyor, küfürler ediyordu. Vatandaşların nezih hislerini incitmemek için bu zata cevap vermekte mazur olduğumuzu bir defa daha ilân ederiz. Edep ve mantık dairesinde münakaşa ederlerse o başka.. "Akşam" refikimize de, sebep yokken dünkü başmakalesinde kullanılan "Serseriler" "Zabıta kaçkınları" gibi tabirlerden hicap duyması lâzımgeldiğini hatırlatırız.

Şereften, haysiyetten bahsedenlerle, şerefe, haysiyete riayet edilmesini isteyenler, onu bilenlerden olurlarsa iyi olurdu.

A. O.

SON POSTA

(24 Haziran 1931)

Sözün Kısası

Son Matbuat Münakaşaları

Şahsî davaları halletmek vadisine giren "Cumhuriyet" gazetesinin muhatabı değiliz. "Milliyet" gazetesinde iki muharririn yazıları çıktı. Bunlardan biri, ötekinin efendisi Mahmut Beydir. Fikirlerindeki yanlışlar ne olursa olsun, dilinde, edasında ve üslubunda efendilik var, insanlık var.

Öteki muharrir her zamanki gibidir : Kendisine sorduğumuz şeylerin hepsini cevapsız bırakıyor, mantıkî insicamdan mahrum bir sürü tiksindirici sıfat kalabalığı içinde söğüyor, telâştan ve öfkeden, terliğinin tekini içerde unutmuş üstüne birşey giymiye bile vakit bulamamış, donla, gömlekle matbuat kapısına fırlamış, ağzına geleni söylüyor.

Biz, azgın sinirleri üstünde asayiş temin edemiyen, derunî inzibattan mahrum birile yüksek memleket meselelerini konuşamayız. Bir merdiven çıkmak zahmetine katlanacağız ve onunla değil, efendisile karşılaşacağız.

Stirt meb'usu Mahmut B. hükûmetin güç vaziyette olduğunu itiraf ediyor ve onun etrafında bütün milleti, bütün gazeteleri toplu görmek istiyor. "Milliyet" başmuharririne göre bunun çaresi "müsbet tenkit"tir, müsbet neşriyattır; dünyanın her tarafında hükûmetler, aynı buhran içindedirler ve milletler yekpare yığınlar halinde hükûmetlere zahirdirler.

Biz de, Mahmut Beyle beraber, asılsız, delilsiz, terbiyesiz ve izansız tenkitlerin düşmanıyız. Bunu her gün tekrar eder, dururuz. Daimî vesikalara istinat ederek neşriyatta bulunmıya çalıştık. Hatta son zamanlarda, hükûmet, kıymetli ev-

rak ve Terkos meselelerinde olduğu gibi musbet neşriyatımızdan istifade etti Hele borçlar meselesindeki noktai nazarımızı Mahmut B bile aynen başmakalemizden iktibas ederek "Hakimiyeti Milliye" de guzel bir mutalea olarak neşretti

Musbet tenkitten maksat bu ise, "Milliyet" Başmuharririnin bize memnuniyetle gulumsemesi lâzımdır Fakat, musbet tenkitten maksat, kotulukleri soylemek, açıkça, hatta sert soylemek hurriyetinin meni ise, bu sadece, gulunçtur Musbet hiciv, musbet karikatur olmaz Mermerdeki lekeleri temizliyen kezzapta şampanya lezzeti ariyanların sukutu hayallerini pek tabiî buluruz Kezzabın lezzetlisi yoktur

Avrupada milletlerin hukûmet etrafında muttehit bir yığın teşkil etmelerine gelince musaadelerile soyliyelim ki, bu da yanlıştır

Hukûmetlerin vaziyeti güçleştikçe, firka munakaşaları artar Çunku, hukûmetlerin hareket tarzlarına veçhe veren ibre, bu munakaşalardan çıkan neticedir Nitekim, Çekers mulâkatından donen Alman nazırları Berlin'de halkın şiddetli hucumlarına uğradılar Numayişler oldu

Hakikatler çok basit Siz istediğiniz için bunlar ustunde yeniden konuşmuş oluyoruz Yoksa herkesin bildiği şeyleri tekrarlamakta fayda gormeyiz

(26 Haziran 1931)

Sozun Kisasi

Muhalif Gazetelere Hucum

– Bakın, elimde bir gazete var Işte bir karikatur Turk milletinin aç midesinde, bir zeytinle bir lokma ekmek başbaşa

– Vay alçak, vay bozguncu muhalifler vay Bak, Turk milletini aç gosteriyorlar O resmi kes te firkaya verelim

– Alın size bir karikatur daha Iflâslardan Istanbul'un dukkânları kapanmış, butun şehir sanki cuma tatili yapıyor

Ne hezeyan! Ne hezeyan! Yani Turk ticareti iflâs etmiş ha? Bak menfi ruhlu herifiere O resmi de kes

– Işte bir tane daha Millet borç denizinde boğuluyor

– Bak, rezil muhalifiere bak, milli itibarımızı kendi ellerimizle kirmiya çalışıyorlar Dost var, duşman var Her akla gelen şey soylenir mi, yazılır mı? Kes o resmi de kes

– Işte bir resim daha Butçede tasarruf için hukûmet memurları çikariyor ya Tanzifat amelesinin biri yuzukoyun duşmuş, bitik bir halde Oteki memurlar da supurge ile supuruyorlar Ressam Allah'tan yardım istiyor

– Vay melun muhalif gazete vay Hukûmet butçede tasarrufa, kalkarken bak ne haltlar karıştiriyor, devlete ayak bağı oluyor Kes o resmi de ver bana

– Bu resimleri ne yapacaksınız?

– Bir rapor doşeneceğim, bu resimleri de o rapora leffedeceğim, gönderece-ğim.

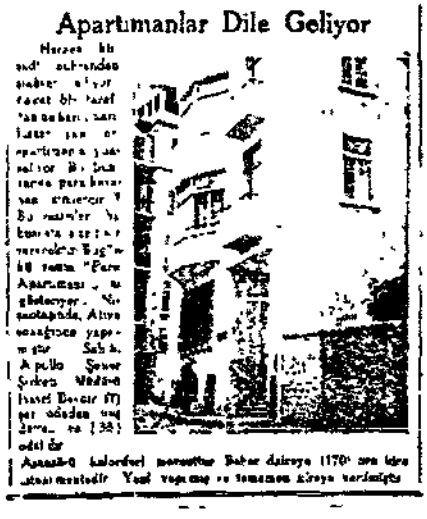
– Sonra?

– Bu gazeteyi kapattıracağım.

– Aman... Nasıl olur?.. Bu, satışı duştukçe arada bir muhalif karikaturler ya-pan hukûmet gazetelerinden biri!

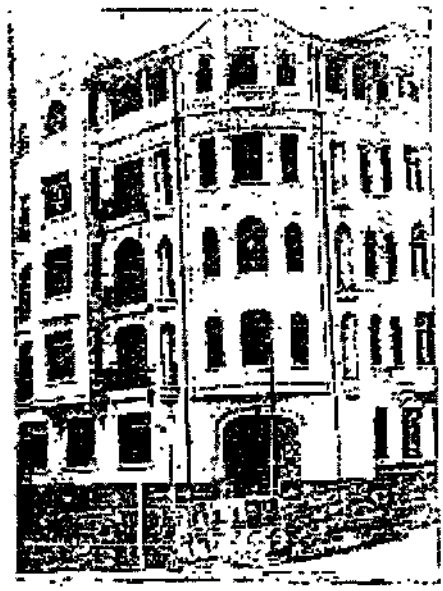

(26 Haziran 1931)

Apartımanlar Dile Geliyor

(28 Haziran 1931)

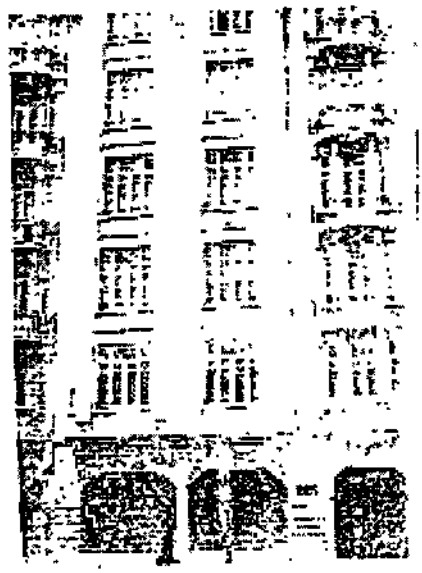
Apartımanlar Dile Geliyor

İstanbul bahrisefid, bahçeleri güzel mevsimi ve ev büyük mevsimdedir. Buna rağmen yakında önemli bir inşaat var. Beyoğlu ve İstanbul'un eski büyüklüğünü yıkarak daha fazla kazançlarına muntazam apartımanlar yapılıyor. Bu günlerde yapılmakta olan apartımanlar hakkında bir tetkik yaptık. Bunlarda kaç odadan apartımanların ehemmiyetli bölümünü inşaatı tamamlanmak üzere olan bir apartman sahibi Kirkor Efendi'den dinledik. Bina Beyoğlu'nda. Beş katlıdır. 35 odalı, 7 banyolu olacak. Yılda 30 bin lira getirecektir ve takriben 400 bin liraya çıkmıştır.

(27 Haziran 1931)

Apartımanlar Dile Geliyor

İstanbul bahrisefid, bahçeleri güzel mevsimi ve ev büyük mevsimdedir. Buna rağmen yakında önemli bir inşaat var. Beyoğlu ve İstanbul'un eski büyüklüğünü yıkarak daha fazla kazançlarına muntazam apartımanlar yapılıyor. Bu günlerde yapılmakta olan apartımanlar hakkında bir tetkik yaptık. Bunlarda kaç odadan apartımanların ehemmiyetli bölümünü inşaatı tamamlanmak üzere olan bir apartman sahibi Kirkor Efendi'den dinledik. Bina Beyoğlu'nda. Beş katlıdır. 35 odalı, 7 banyolu olacak. Yılda 30 bin lira getirecektir ve takriben 400 bin liraya çıkmıştır.

NOT Bu yazılar 29, 30 Haziran ve 1 Temmuz sayılarında da devam etmiş, kereste tüccarı Papazoğlu, kâğıt tüccarı Çuturi ve dört kişinin müştereken sahip oldukları büyük apartman ve hanlar hakkında bilgi verilmiştir

(30 Haziran 1931)

Günün Meselesi :
İyice Görsünler ve Anlasınlar
Akşam Gazetesinin 10 Mayıs Makalesindeki Fıkranın Üstü ve Altı Nedir?

Dünkü "Akşam" gazetesi imzasız bir başmakale neşretmiştir. Bu makalenin ilim ve mantık ile münasebeti olmadığı meydanda ise de, 10 Mayıs tarihli başmakalemizden alınan bir fıkraya istinat eden yazıcısı meçhul makalenin niçin ve ne diye yazıldığı bir türlü anlaşılamamıştır. "Yarın"ın on mayıs tarihli makalesini aynen aşağıya alıyoruz. Bunu okuyan vatandaşlar, "Akşam"ın dünkü küfürler ve hücumlarla dolu başmakalesi ile mukayese ederlerse, hakikat anlaşılmış olacaktır :

10 Mayıs tarihli Arif Oruç B. in başmakalesinden :

Dün İsmet Pş. M. Meclisinde hükûmetin programını okumuştur. Program, daha evvel Fırka grupunda tasvip edilmiş olduğu için, kabinenin itimat almamasına bir sebep yoktu.

Başvekilin yeni programı, iyi tatbik edilebilmek şartile ehemmiyetli görülebilir. Bu beyanname münasebetile, Halk fırkası umumî kongresinin uğraşacağı meseleler de anlaşılmış oluyor :

1 – Vergilerin tenzili.

2 – Bütçede umumî tasarruf : Memur kadrolarının yüzde 15 nisbetinde tasarruf. Devlet masraflarında yüzde 10 tenkihat.

3 – Hayat pahalılığının ucuzlaştırılması.

4 – İhracatın tanzimi.

5 – Çiftçi ve esnafa kredi.

6 – Yerli malların himayesi.

7 – Nafıa işleri, imar faaliyeti : Liman, şimendifer inşaatına devam.

8 – Devlet otoritesinin takviyesi : Adlî, idarî ıslahat ve ilâh...

Hükûmetin programındaki ana hatlar bunlardır. Diğer maddeler, ikinci ve üçüncü plânda görülebilir.

Sarahatle anlaşılıyor ki, Gazi Hz. nin seyahat raporlarında teşhisi edilmiş olan marazlar ve ihtiyaçlar bunlardan ibarettir.

Memleketin açık hakikat halini almış bulunan ıstırabı, hastalığı bunlardır. Marazın kat'i teşhis bu suretle konulmuş oluyor. Hastalığın tedavisindeki gösterilmek lâzım gelen tatbikî isabet üzerinde ısrarla durmak zarureti inkâr edilemez. O cihetlerin kanunlar, nizamlar yapılırken, tetkiki, münakaşası tabiîdir.

Yalnız, Başvekil Paşanın programında daha ziyade dikkati çeken, bir nokta vardır :

Kuvvetli devlet otoritesi, kuvvetli Hükûmet mefhumlarının, İsmet Pş. kabinesince telâkki edildiği şekli göstermek itibarile bu cihet oldukça ehemmiyetle karşılanmak icap ediyor.

Daha evvel Hükûmet gazeteleri aynı mesele üzerinde durmuşlar, kendi anlayışlarına göre: Devlet ve hükûmet otoritesinin tefsirine girişmişlerdi. Muhterem muarızların telâkki eder görünmek istediklerine göre : Devlet otoritesi Hükûmet nüfuzunun halk üzerinde bir baskı olmasından ibaret gibi idi. Hükûmet denince halk titremeli, korkmalı ve ondan çekinmeli idi.

Şu temayulün faydasının ne olacağı kestirilmek o kadar güç değilse de, her halde Başvekil Pş. nın Devlet otoritesi namına sıkıntı verici tazyiklerin maksadı temin edeceğine kani bulunduklarına ihtimal verilmez.

Kuvvetli devlet otoritesi kuvvetli Hükûmete mefhumu, Halkın hükûmete ısınması, ona muhabbeti ile kendiliğinden hâsıl olur, temin edilir şeylerdendir. Zorla güzellik olamıyacağı bedihidir.

Hak ve vazifenin tanındığı, bilindiği cemiyetlerde hükûmet mefhumu en derin, en pâyansız ihtiramlarla karşılanmaktan daha tabiî ne olabilirdi?

Devlet otoritesi hukukun teyidi kuvvetleri en başta bulunmak şartile kendiliğinden teessüs eder.

Bir memleketin idaresinde kanunlar, umumî menfaatler her şeyden mukaddem tutulmak esası şarttır.

Millet Meclisi kanunları bu esasa göre yaptıktan, o kanunlar idare hukuku tam gözetilmek suretile tatbik edildikten sonra devlet otoritesine sımsıkı sarılmıyan ahmak tasavvuru mümkün müdür?

Vatandaşların hususî menfaatleri arasındaki münasebetleri tesis, idare ve tevzin eden bir Adliye, miletin esasî haklarına hürmet eden sağlam bir idare olduktan sonra kendi mükellefiyetlerinden kaçmadığı gibi, onları seve seve vazife bilir. Çünkü netice itibarile kendi huzur, kendi refahını temin etmiş olur. İşte kuvvetli Hükûmet mefhumunun tecellisindeki en birinci esas, en belli başlı şart bu olabilir.

Yoksa Devlet otoritesi diye, vatandaşları ürkütmüş olmaktan beklenen muhabbet, istenen sevgi yerine ayrılıklar, memnuniyetsizlikler binnetice de şikâyetler, alâkasızlıklar davet edilmiş olur.

İsmet Paşanın bahsettikleri otoriteden memlekette müstakbel tazyik siyasetleri tatbik edilmek niyetlerine hükmetmek her halde doğru olmıyacaktır. Memlekette cümhuriyet aleyhtarı herhangi ümitlerin doğmadan bozulup gideceği, söneceği şüphesizdir.

Gene ekmeğinin derdine düşmüş vatandaşların; anarşi, karışıklık gibi bulandırıcı hayallerle uğraşacak hali, takati yoktur. Bu itibarla da Devlet otoritesinin tesisini, kuvvetlendirilmesini, geniş adalet ve emniyet gıdasile beslemek ihtiyacı

takdir edilmelidir. Alt tarafı, iyi kanun, güzel idare, adalet dağıtan Adliyenin istikrar bulmasıdır :

Devlet otoritesi, müsavi :

Halk ve vazife...

(1 Temmuz 1931)

Akşamda Cıyaklıyan Çocuk!

Haydi Çocuğum Başka Kapıya...

(Yarın)ın ipsiz sapsız şeylerle uğraşacak vakti olmadığını bilmiyorlar mı?

Arif Oruç

Gazetelere başmakale yazmak çocuk oyuncağı oldu. Evvelki gün "Akşam" gazetesinde imzasız bir başmakale ile (Yarın) a tariz edilmişti. Dün gene çocuk elinden çıktığına artık kanaat getirilen ikinci bir yazı daha intişar etti. Sahiplerinin muvafakatleri ile "Akşam" a yazıldığına şüphe olmıyan makalenin, ipe sapa gelir tarafı olmadığı için, buna cevap vermek imkânı da yoktur.

Söz ayağa düşer, muhafelete hücum meselesi de çoluk çocuk ısırmaktan başka yapılacak ne kalabilirdi? Henüz tahkiye kabiliyetinden mahrum olanlar, çala kalem yazı yazacak yerde, biraz usûl öğrenmiş olsaydılar elbet daha iyi etmiş olurlardı.

Bir papağan gibi ezberletilen şeyleri terbiyesizce haykıran bir çocuk, kim olursa olsun, bu zat, çok muhakkak nerede olduğunu bilmediği "Dumlupınar'ı" bizlere nasıl soruyordu? Kendisine bu hususta her hangi bir telkinde bulunan var mıdır, bilinemiyor?

Anlaşılıyor ki, son zamanda hükûmet gazetelerini bir telden çalmağa sevkeden "Biz böyle tenkit istemeyiz, hapishane kaçkınları muhalefet yapamaz" dedirten âmiller, nedense sonradan sonraya ağzı açılan "Akşam"a da tesir etmiş olacaklardır. İmzasız bir yazıya ancak sayfalarını açan gazete muhatap olabilir. Bu itibarla, "Akşam" gazetesinin manevî şahsiyeti ile şöyle bir hasbihal zarureti hâsıl olmaktadır :

Evvelâ : Bir vakitler, şu mütareke devrelerinde oturdukları binanın üstündeki Matbuat cemiyetine, yüz elliliklerden Mehmet Ali'yi reis yapan "Akşam" gazetesi değil mi idi? O "Akşam" gazetesi ki, daha üç beş sene evvel gene vatan haini diye bar bar bağırılan Refik Halid'in "Minelbap ilelmihrab"ını baş sütunlarında neşretmişti. Gene iyi muvafakat yapılmadığı için Falih Rıfkı B. ile olan şirketi bozan o gazete değil midir? Necmettin Sadık B. mebus olduktan sonra havasını, nakaratını değiştirmeye lüzum görmemiş midir?

Su gibi seyyal olup, her devrin kâsesine gore mıtıbak eden "Akşam" gazetesi, ışgal zamanında bir defa sansur ihtarına, bir defa kapanmak ve kapatılmak felâketine olsun uğramış mıdır acaba? Bunun sebebi nedir? O zaman "Ikdam" gibi suya sabuna dokunmıyan bir gazete bile, Ingiliz sademesine uğramıştı

Şimdi bunlar bizlere "Dumlupınar"ı soruyorlar? Canilerin, katillerin, şerirlerin vatandaşlarla mutekabil hakları olamıyacağını soyluyorlar

Yani, bu şerirler, katiller, bu caniler bizler olduğumuz için, kendilerinde sovup saymak hakkı olduğunu anlatmak istiyorlar

Işte bir çocuk yazısı ki, cahil ve şarlatanlığın çala kalem palavra numunesidir Buna hangi aklı başında adam cevap vermeğe kadir olabilir?

Şu yazı yazmayı zavallı aktor Burhanettin Beyin sahne hareketlerine uydurarak makale yazdıklarına kail olanların bıçarelıklerine, cidden acınır

Seciyeli şuurlu, malûmatlı gibi beylik sozler arkasına saklanıp elde mum muhalefet arayanlar ne istiyorlar? Maksatları nedir? Muhalefetin şuurlu ve şuursuzunu fark ve temyizdeki salâhiyetleri, yaygaralarındaki bağırış kuvvetile pek alâ olçulebilen betbahtlar, acaba nasıl muhalefet istiyorlardı?

O gurultulerin, şu oksuz vatanın ufuklarında yeni belirmiş şeylerden olmadıkları bilenlerin malumudur Bir zamanlar, ikinci grup muhalefeti bu bangırtılara boğulmak istemişti Haydi onlar samimi muhalif değillerdi Arkadan, ittihat ve terakki bakiyesinin seslerine, tahammul edilemedi Amma, "Akşam" gazetesi Huseyin Cahit Beyin Matbuat cemiyeti reisliğini tervic etmişti Sonra Serbest fırka çıktı Fethi Beyi birdenbire çarptılar Sağ dedikleri işitildi Murtecı dedikleri duyuldu Nihayet Memleketi kana boyayacak da dediler di

(Monduros) mutarekesini imza eden hain de, hep o, Fethi Bey değil mi idi?

Nihayet, on beş sene lâyenkati sefirlik etmiş, Dahiliye nazirliğinda, Dahiliye vekâletinde, Başvekâlette bulunmuş adamcağızdan, yirmi bin şu kadar lirasi borç olmak uzere kirk bin kusur liraya satin aldığı bir apartmanin hesabi sorul du Fethi bey gibi içkisi, kumari, sefahati olmayan bir zatin, ayda 150 Turk kâğidi tasarruf etse, yirmi yedi bin lira toplayabileceği insafsizca duşunulemedi Zaten o da aldığı binaya bu kadar para bile vermemişti

Fethi Beyin şerefi ile oynamak, ayip değil mi, gunah sayilmaz mi idi? Yoksa, o da katil, şerir, cani muhaliflerden olduğu için, Halk firkasinca her turlu hakaretlere, şerefsizliklere mustehak ve mutekabil vatandaşlik hukukundan mahrum vatandaşlar arasina mi kaydedilmişti?

Yazik olduğu kadar acidir!

Şu halde bunca misaller meydanda yukselirken, şu Temiz muhalefet isteruk! Diye sağa sola kufur edenler, Muhalefeti değil, menfaatlerini istemiş olmuyorlar mi?

Şimdiye kadar, hangi muhalefete yer ve yol vermek tahammulunu gostermişlerdir? Ikıncı grupa mı? Ittıhat bakıyesıne mı? Serbest fırkaya mı?

Ve nıhayet ıkı buçuk gazeteye tahammul edebılıyorlar mı?

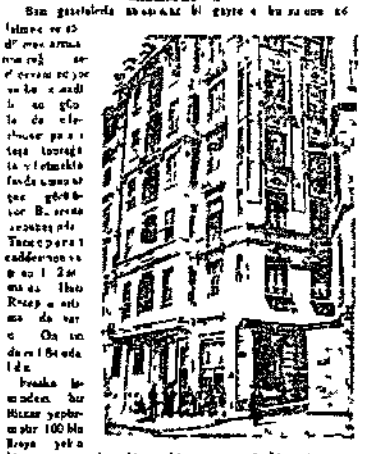
Tabiî, ne dedığını, ne ıstedığını bılmıyen acemı çocuklar, Inkılâp fırkasının mudafaasını boyle cıyak cıyak bağırarak yapmıya curet ederlerse, kendılerıne verılecek son ders cevabı munhasıran şoyle olmak lâzımdı

– Haydı çocuğum başka kapıya

Arif Oruç

(2 Temmuz 1931)

Apartımanlar Dile Geliyor

Apartımanlar Dile Geliyor

(3 Temmuz 1931)

f) Sonraki Çalışmalar :

8 Haziran 1931 birleşiminden itibaren katma bütçeli dairelerin bütçeleri görüşülmeye başlanmış, komisyonda incelenmekte olan 1931 malî yılı Bütçe Kanununun kabulünden önce yürürlüğe girmesi öngörülen Arazi Vergisi, Musakkafat (Bina) Vergisi, Veraset ve İntikâl Kanununda değişiklik, Muamele Vergisi Kanunu yerine geçecek Kanun ve Davar ve Ehli Hayvanlar Vergisi tasarıları sırasiyle 20, 22, 25, 27 ve 29 Haziran 1931 günlerinde gündeme girmiştir.

1931 Malî Yılı Bütçe Kanunu tasarısının görüşülmesine 14 Temmuz 1931 birleşiminde başlanılmış, 14, 16, 18 ve 19 Temmuz günlerinde tamamlanmıştır.

Bu arada katma bütçeli dairelere ilişkin bütçe kanun tasarıları ile vergi kanun tasarıları kabul edildiği gibi içlerinde "Matbuat Kanunu" nun da bulunduğu başka kanunlar da kabul edilmiş, Meclis, 1 Kasım 1931'de birinci toplantı yılına başlamak üzere 25 Temmuz 1931'de olağanüstü toplantısına son vermiştir. İki ay (21) gün devam eden olağanüstü toplantıda TBMM, (87) kanun, (23) karar kabul edilmiştir.

4. Üye İşlemleri :

a) Ödenek ve Yolluklar :

TBMM üyelerinin ödenek ve yollukları konusunda ilk bağımsız düzenleme, III üncü Dönemde 15 Mayıs 1930 ve 1613 sayılı Kanunla (18) yapılarak yıllık ödenek (6000) TL. olarak saptanmış, her ay başında (500) TL. ödenmesi öngörülmüştür. Seçim çevrelerine gidip gelen üyelere her toplantı yılı ve Ankara'ya getirdikleri ailelerine her seçim dönemi için gidiş-dönüş yolluğu ödenecektir. Yolluğun hesabında 2 nci derecedeki memur aslî maaşı olan (125) lira esas alınacaktır. (Önceki uygulamalar için Bkz. Fahri ÇOKER, TBMM I. Dönem - Cilt 1, s. 136, 137)

1 Haziran 1930'dan itibaren uygulamaya konulan bu düzenlemenin ömrü pek kısa olmuş, bütün dünyada başgösteren ekonomik bunalımın etkisi ve sonucu olarak yeni seçim kararı verildiği 5 Mart 1931 günü kabul edilen 1757 sayılı Kanunla (19), her ay başında (350) lira olarak ödenmek üzere yıllık ödenek (4200) liraya indirilmiş ve IV üncü Dönem süresince bu şekilde ödeme yapılmıştır.

(18) 3. t. Düstur, c. 11-s. 396
(19) 3. t. Düstur, c. 12-s. 113

b) Emeklilik :

18 Mart 1926 gun ve 788 sayılı Memurın Kanunu (20) nun 70 ıncı maddesinde mesleği memuriyet olup milletvekıllığıne seçilenlerın bu sureleri hızmetten sayılacağını, 73 uncu maddesi de, milletvekıllığında geçen surenın emeklılığe mahsup edileceğını, odenek aslı olan (100) lıranın emeklılık hesabına esas tutulacağını saptamış, 21 Mart 1927 gun ve 995 sayılı Kanun (21) ile I ıncı ve II nci Buyuk Mıllet Meclıslerınde uye bulunan asker ve sıvıl emeklılerın de bahıs konusu 73 uncu maddeden yararlanmaları kabul edılmıştır Emeklılığe esas alınan (100) lıra aslî maaşta, 15 Mayıs 1930 gun ve 1613 sayılı Kanunun 3 uncu maddesıyle, yolluk hesabında olduğu gıbı (125) lıraya çıkarılmıştır

Cumhurıyetın ılk kapsamlı emeklılık duzenlemesı olan 3 Hazıran 1930 gun ve 1683 sayılı "Askerî ve Mulkî Tekaut Kanunu (22) nun 23 uncu maddesı ile mesleği memurıyet olup mılletvekılllığıne seçılenlerın bu sureleri emeklılığe esas fiılî hızmetten sayılacağı ilkesi korunmakla emeklılık konusundakı uygulama IV uncu Donemde de bu şekılde surdurulmuştur Ancak bu donemde kabul edılen 11 Hazıran 1934 gun ve 2507 sayılı Kanun (23) ile, Buyuk Mıllet Meclısı uyelerının odenek ve yollukları hakkındakı 1613 sayılı Kanunun 1 ıncı maddesını değıştıren 5 Mart 1931 gun ve 1757 sayılı Kanunun 1 ıncı maddesı son fıkrası değıştırılerek "Olen mılletvekıllerının 1683 sayılı Kanuna gore dul ve yetım aylığına mustahak aile fertlerıne eşıt olarak paylaştırılmak uzere bır yıllık odenekleri tazmınat olarak verılmesi, yırmıbeş yaşını bıtıren ve geçımı babası tarafından sağlanan kızların da bu yetım aylığı alan dığer çocuklar gıbı paydaş olmaları, olenın aylık alacak dul ve yetımı bulunmadığı halde tazmınatın kanunî mırasçılarına verılmesi" kabul edılmıştır

c) Meclis Dışında Yapılan Gorevler :

IV uncu Donem ıçınde mılletvekıllerının TBMM dışında aldığı gorevlerı uluslararası toplantılara katılmaya donuk olup toplantının nıtelıkleri, tarıhleri ve katılanlar aşağıda belırtılmıştır (24)

1 Uluslararası Parlamentolar Tıcaret Konferansı - Prag, 25 Mayıs 1931, Ruşen Eşref Bey (Afyon Karahısar), Necmettın Sadık Bey (Sıvas),

(20) 3 ncü Dustur c 7 s 1065
(21) 3 ncü Dustur c 8 s 148
(22) 3 ncü Dustur c 11 s 1582
(23) 3 ncü Dustur c 15 s 1149
(24) T B M M YILLIK Devre 4 Içtıma Fevkalade s 409–435 1931 Içtıma 1 s 436 471 1934 Içtıma II s 586 606 1935 IV Donem Zabıt Cerıdesı c 14 s 3 c 21 s 94

2. Uluslararası Parlamentolar Birliği 27 nci Konferansı - Bükreş, 1 Ekim 1931, Necip Ali Bey (Denizli), Reşit Saffet Bey (Kocaeli),

3. Uluslararası Parlamentolar Birliği 28 inci Konferansı - Cenevre 20-26 Temmuz 1932, Ahmet İhsan Bey (Ordu), Rasim Ferit Bey (Bursa), Fazıl Ahmet Bey (Elaziz) ve Nazım İzzet Bey (Tokat). Son iki milletvekili ayrıca Türk Grubunu temsilen 24 Nisan 1932'deki Konsey toplantısına da katılmışlardır.

4. Uluslararası Parlamentolar Ticaret Konferansı - Roma, 19-23 Nisan 1933, Mustafa Şeref Bey (Burdur), Rasih Bey (Antalya), Ziya Gevher Bey (Çanakkale), Edip Servet Bey (Gümüşane), Ziyaettin Bey (İstanbul), Nuri Bey (Maraş) ve Ali Rıza Bey (Mardin),

5. Uluslararası Parlamentolar Birliği 29 uncu Konferansı - Madrit, 2-4 Ekim 1933, Nazım İzzet Bey (Tokat), Zeki Mesut Bey (Diyarbakır), Fazıl Ahmet Bey (Elaziz),

6. Cumhuriyetin 10 uncu Yıldönümü münasebetiyle Ankara'yı ziyarete gelen Macaristan Mebusan ve Ayan Meclisleri üyelerinden oluşan kurulun ziyaretine karşılık - Budapeşte 21 Nisan 1934, Dr. Cemal Bey (Aydın), Emin Fikri Bey (Bursa), Enver Bey (Balıkesir), Halit Bey (Bayazıt), Kâzım Bey (Giresun), Reşit Saffet Bey (Kocaeli), Ahmet Hamdi Bey (Konya), Mahmut Nedim Bey (Malatya), Süreyya Tevfik Bey (Tokat) ve Hasan Bey (Trabzon) (25).

d) Dokunulmazlığın Kaldırılması İşlemleri :

Dönem içinde beşi ifade alınmaya ilişkin olarak Başvekâletten (31) dokunulmazlığın kaldırılması istemi gelmiş, Teşkilâtı Esasiye (Anayasa) ve Adliye Encümenlerinden oluşan Karma Encümende yapılan inceleme sonunda üç üye hakkında ikişer olmak üzere (23) üyeye yüklenen suçlar, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27 nci maddelerinde belirtilen eylemlerden olmadığı saptanmakla dokunulmazlıklarının kaldırılmasına yer olmadığına, koğuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına karar verilmiştir.

Diğer iki üye hakkındaki dosya, biri suç konusu kalmaması, diğeri şikâyetten vazgeçilmesi nedeniyle Başvekâletçe istenmesi üzerine geri gönderilmiş, son toplantı yılında gelmiş bulunan (6) dosya da Karma Komisyonda kalmıştır.

(25) Toplantı ve ziyaretlerin ayrıntıları için Bkz. Bölüm : -Dış İlişkiler

Dokunulmazlıklarının kaldırılması istenen milletvekilleri ve haklarında verilen karar No. (26) ları gösterilmektedir :

		Karar No. :
1. Fuat Şahin Bey	(Aydın)	675
2. Hayrettin Bey	(Bilecik)	676
3. Şükrü Bey	(Bolu)	752
4. Galip Bey	(Bursa)	677
5. Samih Rıfat Bey	(Çanakkale)	736
6. Talât Bey	(Çankırı)	678
7. Asım Bey (2)	(Erzurum)	679,757
8. Cafer Bey	(Eskişehir)	752
9. Emin Bey	(Eskişehir)	752
10. Remzi Bey	(Gaziantep)	756
11. İbrahim Bey	(Isparta)	756
12. Ağaoğlu Ahmet Bey	(Kars)	756
13. Osman Bey	(Kayseri)	680
14. Sait Azmi Bey	(Kayseri)	681
15. Sırrı Bey	(Kocaeli)	682
16. Mustafa Lütfi Bey	(Konya)	683
17. Sırrı Bey	(Konya)	684
18. Mehmet Bey	(Kütahya)	685
19. Ferit Celâl Bey	(Mersin)	752
20. Yunus Nadi Bey (2)	(Muğla)	686,687
21. Mahmut Bey (2)	(Siirt)	688,752
22. Necmettin Sadık Bey	(Sivas)	752
23. Bekir Lütfü Bey	(Tokat)	757

5. IV üncü Dönemde TBMM'nin İdarî Yapısı :

a) Personel Kadrosu :

Başkanlık Divanı kararı ile oluşan ve 18 Mayıs 1929 gün ve 1452 sayılı Kanunun 2 nci maddesine bağlı cetvelin "Türkiye Büyük Millet Meclisi" bölümünde yer alan idarî birimler kadrosu, bir kâtibiumumî (Genel Sekreter) in yönetiminde;

- Bütçe Encümeni Başkâtipliği,
- Kanunlar Kalemi Müdürlüğü,

(26) T.B.M.M. Kavanin Mecmuası : 10, 11, 12 ve 13 üncü ciltler, 1931, 1932, 1933, 1934. T.B.M.M. Kütüphanesi.

- Zabıt Kalemi Müdürlüğü,
- Evrak Kalemi Müdürlüğü,
- Matbaa Müdürlüğü,
- Muhasebe Kalemi Müdürlüğü,
- Daire Müdürlüğü,
- Kütüphane Müdürlüğü,
- Posta ve Telgraf Müdürlüğü,
- İnzibat Memurlarından

ibaret olup, IV üncü Dönem başında bu kadrolarda görev yapan memurların derece, memuriyetin çeşidi ve adı ile sayıları aşağıda gösterilmiştir : (27)

Derecesi	Memuriyetin nevi ve isimler		Adet
3	Kâtibiumumî	Veysel Adil Silâhşor Bey	1
Bütçe Encümeni			
5	Başkâtip	Nuri Arif Bey	1
7	Muavin	Hamdi Karaali Bey	2
		Sıtkı Haydar Bey	
11	Memur	Zekâi Cerrahoğlu Bey	1
Kanunlar Kalemi :			
6	Müdür	Muzaffer Müstecabi Bey	1
7	Muavin	Refet Sakızlı Bey	1
10	Mümeyyiz	Fuat Davut Bey	2
		Fehmi Ahmet Bey	
11	Kısım âmiri	Âli Fuat Bey	3
		Cemal Yalçın Bey	
		Fuat Postacı Bey	
13	Kâtip	Atıf Hakkı Bey	5
		Hamdi Kuruçayırlı Bey	
		Süreyya İsmet Bey	
		Şevket İbrahim Bey	
		Zeki Haznedar Bey	
14	Kâtip	Hasan Yanıkhasan Bey	3
		Hidayet Yılmaz Bey	
		Memet Ali Kurşunluoğlu Bey	
15	Kâtip	Baha Hocaoğlu Bey	2
		Refik Müstecabi Bey	

(27) T.B.M.M. Yıllık, Devre : 4, 1931 - s. 497:502 T.B.M.M. Kütüphanesi 1933/233, R.M. 110/4-C

Derecesi	Memuriyetin nevi ve isimler		Adet
Zabıt Kalemi :			
6	Müdür	Zeki Hocaoğlu Bey	1
7	Muavin	Cevat Aziz Bey	1
10	Mümeyyiz	Ekrem Hacımemet Bey	2
		Fehmi Hükkâm Bey	
11	Memur	Arif Hikmet Bey	8
		Burhan Fethullah Bey	
		Çetin Karahasan Bey	
		Halil Dilsizloğlu Bey	
		Remzi Ayaşlı Bey	
		Remzi Mevlût Bey	
		Salih Orhan Bey	
		Vecih Ervasi Bey	
12	Memur	Ata Mustafa Bey	12
		Avni Hacıhüseyin Bey	
		Kâmuran Niyazi Bey	
		Naim Ömer Bey	
		Necdet Kocahasan Bey	
		Necmi Ali Bey	
		Nuri Tellâl Bey	
		Rüştü Mahmut Bey	
		Süleyman Teymur Bey	
		Şakir Doğan Bey (1)	
Evrak Kalemi :			
7	Müdür	Tevfik Yakup Bey	1
9	Muavin	Fehmi Küçükali Bey	1
14	Kâtip	Memet Kalecikli Bey	2
		Nihat Turşucu Bey	
15	Kâtip	Sabahattin Karasait Bey	1
14	Tevzi Memuru	Salâhattin Hüsnü Bey	1
Matbaa :			
7	Müdür ve Ayniyat Muhasibi Mutemedi	Mazhar Safder Bey	1
11	Sermusahhih	Muhlis Yeniçeri Bey	1
13	Musahhih	Enver Abdülcelil Bey	3
		Hüsnü Mahmut Bey	
		Raşit Bademli Bey	
14	Musahhih Muavini	Cahit Hacıbekir Bey	3
		Ramiz Abdürrahim Bey	
		Rukıye Kocamolla Hanım	
13	Ambar Memuru	Şahap Akil Bey	1

Memuriyetin nevi ve isimler		Adet
Ücretli olarak		
Ser murettip	Yaşar Memet Ef	1
Ser murettip muavini	Hasan Ali Ef	1
1 inci sınıf operator	Hakkı Osman Ef	4
	Ismail Memet Ef	
	Naci Huseyin Ef	
	Tayip Husnu Ef	
2 nci sınıf operator	Necmi Halil Ef	2
	Vasıf Hâkim Ef	
1 inci sınıf murettip	Ibrahim Rifat Ef	2
	Ibrahim Raşit Ef	
2 nci sınıf murettip	Ahmet Musa Ef	2
	Husnu Ali (5)	
Makinist (6)	Huseyin Raşit	1
Litoğraf makinisti	Osman Servet Kılıçlı Ef	1
Makinist muavini	Ismail Hakkı Reçber Ef	2
	Nizamettin Ihsan Ef	
Makinist çırağı	Şukru Tahir Ef	1
Motorcu ve elektrikçi	Necati Nuri Ef	1
Ser mucellit	Sureyya Agâh Ef	1
Mucellit	Şukru Bozkoyun	1
Mucellit muavini	Emin Çolak Ef	1
Mucellit çırağı	Fuat Salih Ef	2
	Ihsan Ishak Ef	
Odacı ve hademe	Davut Bayazit Ef	3
	Hamza Memet Ef	
	Riza Abdurrahman Ef	
Kaloriferci	Mustafa Veli Ef	1
Muhasebe Kalemi		
6 Mudur	Mazlum Ibrahimusta Bey	1
7 Mudur muavini	Fazıl Nakip Bey	1
11 Mumeyyiz	Muzaffer Hamamcı Bey	2
	Rauf Ali Bey	
11 Tetkik memuru	Cemal Hacimustafa Bey	1
13 Kâtip	Cemil Ishakî Bey	1
9 Mutemet	Ahmet Kaplan Bey	1
Daire Mudurluğu		
6 Mudur ve ayniyat muhasibi	Cemil Şekip Bey	1
13 Kâtip	Ismail Hakkı Alikoç Bey	1

Derecesi	Memuriyetin nevi ve isimler	Adet
Kütüphane :		
7 Müdür ve ayniyat muhasibi mutemedi	Nebil Emirbuhari Bey	1
9 Müdür muavini	Salim Tayyar Bey	1
14 Kâtip	Şefik Mazhar Bey	1
Posta ve telgraf :		
10 Müdür	Hasan Âli Bey	1
12 Memur	Sabih Çelebi Bey	1
14 Memur	Bilâl Celil Bey	5
	Mustafa Sarımehmet Bey	
	Refik Dombaybelli Bey	
	Tahsin İbrahim Bey	
İnzibat memurları :		
13 Taharri serkomiseri	Zeynelâbidin İzzet Bey	1
14 İkinci komiser	Hamdi Mustafa Bey	3
	Hüseyin Yusuf Bey	
	Şevket Hasan Bey	
15 Üçüncü sınıf taharri memuru	Ali Cudi Memet Bey	1
16 Polis memuru	Abdurrahman Mustafa Ef.	18
	Akif Hüseyin Ef.	
	Ali Rıza Ahmet Ef.	
	Fazlı Halil Ef.	
	Hamdi Kasım Ef.	
	Hasan Yusuf Ef.	
	Haydar Şevki Ef.	
	Hüseyin Hasan Ef.	
	Lûtfi Yusuf Ef.	
	Mustafa İbrahim Ef.	
	Nazmi Hasan Ef.	
	Niyazi Mustafa Ef.	
	Rıfat Abdülkadir Ef.	
	Rıfat Salâhattin Ef.	
	Rüstem İbrahim Ef.	
	Sadık Salih Ef.	
	Tevfik Hamdi Ef.	
	Yahya Mustafa Ef.	

Bu memurların dışında ücretli olarak (1) baş daktilo, (3) daktilo, (1) kütüphane hazırlayıcısı, (1) baş hademe, (2) baş hademe yardımcısı, (45) hademe, (2) şoför, (1) uzman bahçıvan, (2) bahçıvan, (9) daimî işçi, (1) telefon memuru, (3) kaloriferci, (1) elektrik uzmanı, (1) onarım memuru ve (1) marangoz; kadroyu tamamlamaktadır.

Memur, ücretli ve hizmetli kadrosu III üncü toplantı yılı sonuna kadar bu sayı ve pek az bir farkla aynı kişilerle devam etmiş, 14 Haziran 1934'te kabul edilen "Büyük Millet Meclisi Memurlarının Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun" ile yeni bir düzenleme yapılmıştır.

2512 sayılı Kanuna göre teşkilât aşağıdaki gibi düzenlenmiştir :

– Doğrudan TBMM Başkanlığına bağlı Umumî Kâtiplik,

– Umumî Kâtipliğe bağlı Kanunlar Kalemi, Zabıt Kalemi, Evrak Kalemi ve Matbaa Müdürlükleri,

– Idare Amirlerine bağlı Muhasebe, Daire, Posta ve Telgraf ve Millî Saraylar Müdürlükleri,

– Butçe Encümenine bağlı Bütçe Encümeni Başkâtipliği ve Kütüphane Encümenine bağlı Kütüphane Müdürlüğü.

Bu teşkilâta dahil bütün memurların derece, nevi ve sayısı bu kanuna bağlı (c) cetvelinde gösterilmiş olup bu cetvel, devlet memurları maaşlarının tevhit ve teadülüne dair 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) sayılı cetvelin TBMM memurlarına ait olan kısmı yerine geçmiştir (28).

b) TBMM Bütçeleri (29) :

III üncü Dönemin 4 üncü toplantı yılı bütçenin düzenlenmesinden once sona ermesi ve yeni malî yılın henüz başlamamış olması itibariyle IV üncü Dönemde bir süre 1930 malî yılı bütçesi, 1739, 1769 ve 1802 sayılı kanunlarla alınmış olan ödeneklerin eklenmesi ile uygulanmış, bu suretle 1930 yılı için alınan 2 366 949 TL. ödenek 2 802 799 TL. ye çıkmıştır. Bu miktarın ve 1931, 1932, 1933 ve 1934 malî yılları bütçe kanunları ile alınan ödeneğin fasıllar itibariyla tutarları şöyledir :

---

(28) 3 t Dusnu, c 15-s 1177

(29) TBMM YILLIK, 1931-s 494 496, 1934-s 473 476, 1935-608 611 ve 30 Mayıs 1934 gun ve 2476 sayılı 1934 Butçe Kanunu-3 t Dusnu, c 15-s 659

Fasıl No	Konu	1930-1931	1931-1932 (1)	1932-1933 (2)	1933-1934 (3)	1934-1935
1	Tahsisat	1 359 600	1 549 200	1 748 100	1 762 500	1 738 200
2	Harcırah	165 244	124 584	101 771	57 645	58 010
3	Memurlar maaşı	109 956	109 956	109 236	110 065	111 708
4	Daimî mustahdemler ucreti	76 420	76 420	76 412	142 980	151 620
5	Muvakkat tazminat	19 992	19 992	19 992	20 004	20 544
6	Mefruşat	121 000	206 000	81 500	39 000	10 000
7	Levazım	17 500	17 500	17 500	15 500	20 500
8	Muteferrika	21 000	23 000	21 000	58 250	50 500
9	Riyaset otomobil masrafı	6 000	6 000	6 500	84 640	90 000
					8 500 (4)	8 500
10	Masarifi mutenevvia	10 430	9 935	7 414	7 700	7 950
11	Memurlar harcırahı	2 000	2 000	4 050	2 500	2 500
12	Resmî telefon mas	3 250	3 250	3 836	3 200	3 200
13	Ucretli muhabere mukâleme masrafı	500	500	500	250	250
14	Matbaa işletme mas	2 700	4 200	3 650	3 000	3 000
15	Kutuphane masrafı	6 000	8 000	4 000	6 000	6 000
16	Beynelmilel Parlamentolar Birliği ıştırak hıs	1 500	500	1 324	1 700	1 700
17	İnşaat ve tamırat	492 700	732 700	230 000	378 400	40 000
18	Tesisat ve demırbaş	2 000	2 060	2 300	2 000	2 000
19	788 sayılı Kanunun tatbıkı masrafı	2 000	2 500	1 000	2 000	2 500
20	Geçen yıl borçları	3 675	3 675	11 000	1 000	1 000
	Beynelmilel Parlamentolar Ittıhadı 30 uncu Kongresi hazırlık masrafı	–	–	–	100 000	130 000
		2 423 467	**2 901 967**	**2 451 885**	**2 749 434**	**2 459 682**

(1) 1934 1945 1946 ve 1947 sayılı kanunlarla yapılan ek ve ındırımlerle bu mıktarı bulmuştur
(2) 2084 2127 2150 2192 ve 2230 sayılı kanunlarla yapılan ek ve ındırımlerden sonra bu mıktarı bulmuştur
(3) 2322 2336 2355 2392 2407 2420 ve 2447sayılı kanunlarla yapılan ek ve ındırımlerle bu mıktarı bulmuştur
(4) 9 uncu fasıl Millî Saraylar masrafı olarak Maliye bütçesinden aktarılmıştır 8 500 TL Riyaset otomobil masrafıdır

III. BÖLÜM
REİSİCUMHUR (CUMHURBAŞKANI) GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TBMM YILLIK TOPLANTILARINI AÇIŞ NUTUKLARI

Reisicumhur (Cumhurbaşkanı)
Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın
TBMM Yıllık Toplantılarını Açış Nutukları

20 Nısan 1924 gun ve 491 sayılı "Teşkilâtı Esasıye Kanunu" (30) nun 36 ncı maddesınde 'Reısıcumhurun her yıl kasımında Hukumetın geçen yılkı çalışmalarına ve o yıl alınması uygun gorulen onlemlere dair bır soylev vereceği' hukmunun uygulaması olarak Cumhurbaşkanı Gazı Mustafa Kemal Paşa, IV Donemın I II , III ve IV toplantı yıllarının başında, tutanak dergilerınden aynen alınan aşagıdakı soylevlerı vermişlerdır

1. I. Toplantı Yılı (1 Kasım 1931) (31)

Turkıye Buyuk Mıllet Meclısının Muhterem Âzası

Dorduncu Buyuk Mıllet Meclısının ılk ıçtıma senesını açmakla mubahıyım Muhterem âzayı hurmet ve muhabbetle selâmlarım

Yenı ıntıhabatı muteakıp Yuksek Meclısın fevkalâde ıçtımaında vucude getırdıgınız eserlerın memleketın umumî hayatında faydalı tesırlerı sabıttır Cıhanşumul buhranın tesırlerıne karşı her yerde yenı vergılerle tedbır aranırken Turkıye Buyuk Mıllet Meclısı bılâkıs bazı vergıleri ındırmek gıbı fevkalâde cesurane bır hareket ıhtıyar ettı Vatandaş hayatında tedbırlerımızın tesırlerı hayırlı olarak mahsustur

Memleket efkârında sukûnetı ve ıdarede ıstıkrarı temın eden tedbırlerımız de tezkâra şayandır

Dahılî sıyasette husule getırdığınız ıtımat ve huzur vatandaşları feyzlı mesaılerınde musterıh ve mutmaın kılmıştır Cumhurıyet kanunlarının ve Cumhurıyet kuvvetlerının hurmet ve ıtıbarı memleket ıçın esas mesnet ve mueyyıde olduğu bır daha sabıt olmuştur

Muhterem arkadaşlarım

Içınde bulunduğumuz sene, malî ve ıktısadî umumî buhrana karşı mılletlerın çetın bır ımtıhan geçırmekte olmalarile hususî dikkatı calıptır

Bu ımtıhanda Turk mılletı hayatıyetı, faalıyetı, kanaatkârlığı ve fedakârlığı ile takdıre lâyık bır kudret gostermektedır *(Alkışlar)*

Gelecek sene de beynelmılel buhranın devamına hazırlıklı bulunmak vazıfesı karşısındayız Malî ve ıktısadî vazıyetı yakından takıp ederek tedbırleri vaktında ıttıhaz etmek en muhım ışımız olacaktır *(Bravo sesleri alkışlar)*

Çetın ımtıhanlara muvaffakiyetle mukabele eden mıllî paranın kudretını ve mılletın beynelmılel buhrana karşı yuksek varlığının esaslarını masun bulundurmak başlıca gayemızdır Bu uğurda mılletımıze has olan azım ve fedakârlığı, ıcap ederse en yuksek derecelerde tecellı ettırmek kat'î kararımızdır *(Bravo sesleri alkışlar)*

Nefsımıze ve mıllet kudretlerıne ıtımat, Hukumette ve sıyasette ıstıkrar, tasarrufta ve fedakârlıkta sarsılmaz bır karar Devletın dahıl ve harıçte emnıyet ve

(10) 5 t Dastur C 5 S 1019
(31) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 4 S 34

sukûnete mazhariyeti, halın başlıca tedbirlerindir Esasen bizde mevcut olan bu şeraitin icap ettikçe lâyikile ve kemalile tecelli ettirilmesi, muşkulâtın ihtihamı için emin ve muessir olacaktır Yuksek himmetimizle Turk Milleti dahilî hayatında ve beynelmilel vaziyetinde cihanı saran buyuk muşkulâttan yeni bir kudretle temayuz ederek çıkacaktır *(Şiddetli alkışlar)*

Muhterem Millet Vekilleri

Harici siyasetimizin musalemetperver ve mustakim mahiyeti geçen sene içinde bir daha tebaruz etmiştir Yakın komşularımızla munasebetlerimizin samimiyeti artmıştır Beynelmilel âlemde, her Devletle eyi munasebette bulunmakta, musbet semereler elde etmekteyiz

Turkiye'nin emniyetini gaye tutan, hiç bir milletin aleyhinde olmiyan bir sulh istikameti bizim daima dusturumuz olacaktır *(Bravo sesleri şiddetli alkışlar)*

Başvekilin ve Haricıye Vekilinin Yunanistan'ı ziyaretleri iki memleket arasında kiymetli dostluk tezahuratına vesile vermekle bilhassa dikkat ve memnuniyetimizi mucip oldu *(Alkışlar)*

Birbirlerile davası kalmadığını, birbirlerile eyi geçinmek kararında bulunduğu ilân eden iki memleketin munasebetlerinde hayirli inkişafları memnuniyetle teshil ve teşvik etmek emelimizdir

Macaristan a vuku bulan aynı ziyaretlerin eyi intibalarını bilhassa zikretmek isterim Kardaş Macar Milleti ile dostluk tezahuratı daima arzu ve iltizam ettiğimiz mes ut hâdiseler kiymetindedir *(Alkışlar)*

Irak Kiralı Hazretlerinin ve kiymetli nazirlarının ziyaretleri memleketimizde pek tatlı hatıralar biraktı Irak'la munasebetlerimizin durust ve eyi komşuluk yolunda tezahuratı ve mutemadiyen inkişafı bizim ciddi arzumuzdur

Buyuk dostumuz Sovyet Rusya'nın Muhterem Haricıye Komiserini Ankara'da kabul etmekle memnun olduk Iki memleketin tecrube geçirmiş dostça munasebetlerini aynı kuvvet ve samimiyetle idame etmek tarafeynin buyuk menfaat ve halis arzularının icabatından olduğu bu vesile ile de izhar ve tebaruz ettirilmiştir

Muhterem efendiler

Balkan milletleri arasında sulhu ve anlaşmayı istihdaf eden her millete mensup hususi teşekkullerin faaliyetlerini takdirle yadetmek benim için hususî bir zevktir *(Bravo sesleri alkışlar)*

Turkiye, coğrafi vaziyeti itibarile Balkanlarda sulhun muhafaza ve takviyesinde bilhassa alâkadardır Komşularile hemen hiç bir davası ve ihtilâfı bulunmamak vaziyeti Turkiye nin temenniyatına hususî bir samimiyet izafe etmek tabiidir

Azız Arkadaşlarım

Buyuk Mıllet Meclısını yenı ve muhım vatan hızmetlerı beklıyor Yenı mesaımızın ve tedbırlerımızın de Buyuk mılletımızın menfaatlerıne tamamıle uygun duşeceğıne şuphe yoktur Mensubıyetıle muftehır bulunduğumuz Buyuk Turk Mılletının emanet ve salâhıyetıle beraber muhabbet ve muzahereti de sızın uzerımızdedır *(Sıddetli alkışlar)*

2. II. Toplantı Yılı (1 Kasım 1932) (32)

Buyuk Mıllet Meclısının Muhterem Azası,

Buyuk Mıllet Meclısının 4 uncu devresının 2 nci toplanma yılını açıyorum Yuce mılletımızın değerlı vekıllerını, saygı ve sevgı ıle selâmlarım *(Alkışlar)*

Azız Arkadaşlarım!

Beynelmılel sıyasî ve ıktısadî buhranlardan, beşerıyetın duymakta olduğu sıkıntı ve acı devam etmektedır

Sıyasî buhranın mahıyetı, sılâhları bırakma konferansının muşkullerınde hulâsa olarak muşahede edılebılır

Iktısadî buhran ıse, mılletler arasında mubadelenın azalması ve daralması şeklınde sahasını genışletmış ve tesırını artturmıştır

Bızım kanaatımızce beynelmılel sıyasî emnıyetın ınkışafı ıçın, ılk ve en muhım şart, mılletlerın hıç olmazsa sulhu muhafaza fikrınde, samımî olarak bırleşmesıdır *(Alkışlar)*

Bız ıktısadî genışlığın temelını de, ancak her mılletın refahla yaşamağa ve ılerlemeğe hakkı olduğunu teslım eden bır zıhnıyetle, butun mılletlerın bırlıkte çalışmaları yolunun bulunmasında goruyoruz *(Alkışlar)*

Muhterem Mılletvekılleri!

Butun mılletlerın guçlukle goğus germeğe uğraştığı zorluklar ıçınde mılletımız buyuk canlılık, Hukumetımız yuksek ısabet gostermektedır *(Alkışlar)*

Komşularımızla ve butun mılletlerle munasebetlerımız cıddî, samımî sulh ve emnıyet fikrıne mustenıt olarak ınkışaf etmektedır *(Alkışlar)*

Dostlar arasında, durust bır vazıyetın muhafazası, bızım, daıma çok ehemmıyet verdığımız bır esastır *(Alkışlar)*

Beynelmılel ıktısat guçluklerıne karşı, halın ıcabına gore, mudafaa, muvazene, ınkışaf tedbırlerını almaktayız Karşısında bulunduğumuz her ımkânı genışlık ve kolaylık yolunda tatbık etmeğe çalışıyoruz Mıllî ıktısadın ve paranın gosterdığı kudret ve ıstıkrar, alınan tedbırlerın ısabetıne kanaat verecek mahıyettedır

Butçenın vazıyetı, tahmınlerın bu yıl tahakkuk edebıleceğıne kuvvetlı umut vermektedır Her halde muvazenelı bır butçenın temını, gelecek yıla duşen kaygılarımızın, yıne esası kalacaktır

(32) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 10 S 3

Azız Arkadaşlar!

Her zaman goz onunde bulundurduğumuz ana işlere, ara vermeden, devam etmeğe mecburuz.

Demiryolu programının tatbikına devam edeceğiz. *(Alkışlar)*

Zıraat sahasında ıslah muesseselerini tamamlıyacağız.

Ihracat mallarımıza hariçte alıcı bulmak ve satışlarımızı genişletmek için, her tedbırı arayıp bulmak ehemmiyet verdiğimiz noktadır. *(Alkışlar)*

Mılli ıhtıyaç ve menfaatlerimizin mübrem kıldığı sanayi şubelerinin bir an once, tahakkuk ettirilmesine, hassasiyetle çalışıyoruz.

Içtımaî hastalıklar ile mucadele faaliyetini arttıracağız.

Mılli kulturun her çığırda açılacak yukselmesini Turk Cumhuriyetinin temel dıreği olarak temin edeceğiz. *(Alkışlar)*

Turk dılının, kendı benliğine, aslındaki guzellik ve zenginliğine kavuşması ıçın, butun devlet teşkilâtımızın, dikkatlı, alâkalı olmasını isterız .*(Alkışlar)*

Muhterem Arkadaşlar!

Mılletımız her guçluk ve zorluk karşısında, durmadan, ilerlemekte ve yukselmektedir. *(Alkışlar)*

Buyuk Turk Milletının, bu yoldakı hızını, her vasıta ile arttırmağa çalışmak, bızım, hepımızın en kutlu vazifemizdir.

(Sürekli alkışlar arasında kürsüden indiler)

3. III. Toplantı Yılı (1 Kasım 1933) (33)

Buyuk Mıllet Meclısının Muhterem Azası;

Buyuk Mıllet Meclısını dorduncu devresının uçuncu toplanma yılını açıyorum. Mılletın muhterem vekıllerını derin saygılar ve sevgilerle selâmlarım *(Alkışlar)*

Bu sene Cumhurıyetın onuncu yılını kutlamakla bahtiyar olduk *(Alkışlar)* Mılletimizin gosterdiği taşkın sevinçler, gonullerimizi iftiharla doldurdu. Cumhuriyetin feyızlerı, ulkenin her bucağında canlandırıldı. Mıllet, geçen on senelik Cumhuriyet eserlerini, topluca, gozden geçirdi ve gerçekten sevinmeğe ve oğunmeğe hakkı olduğunu gordu *(Alkışlar)*

Arkadaşlar,

Geçen on sene, gelecek devırler için, bir başlangıçtan başka bir şey değildir. Bununla beraber, eski devirlerin tarihi karşısında, Cumhuriyetin, bu on senesi, eşı gorulmeyen bir dirilış ve goz kamaştırıcı, bir ileri atılış abidesidir. *(Alkışlar)*

Muhterem Milletvekilleri:

Bu toplanma yılında, milletin engin tezahuratından geniş ilhamlar alarak çalışmağa başlıyoruz. Karşılaşacağımız zorlukları yenmek için, gayretlerimizin ve

(33) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 18-S 2, 3

fedakârlıklarımızın, geniş olmasına, azim ve irademizin sağlam bulunmasına ihtiyacımız gittikçe daha çok olacaktır.

İktisadî cihazımızı kurmak lüzumu, her gün, daha mübrem ve müstacel bir mahiyet alıyor.

Gerçi, ziraî mahsullerimizin, cins ve miktarı üzerindeki terakkilerimiz milletimizi oldukça geniş ve her halde emin bir vaziyete koymuştur.

Bütün fakültelerile beraber açılmış olan yüksek ziraat enstitüsünün yetiştireceği yüksek mühendislerin, ileride memlekete faydalı olacaklarına şüphe yoktur.

Sanayideki teşebbüsler dahi, teşvik edecek ve cesaret verecek mahiyettedir. Fakat memleketin mübrem sanayiinin kurulması bitmedikçe, her noktai nazardan, yürek istirahati duymamıza imkân yoktur. Bu sebeple, memleketin sınaî techizatını, tamamlamak için, bütün gayret ve dikkatinizi celbetmeği yerinde buluyordum.

Efendiler;

Cihanın iktisadî vaziyeti henüz eyiliğe doğru fazla ümit vermemektedir. Malî vaziyet, bu sebeple de, büyük alâkanızı davet edecektir. Geçen seneki bütçe tahminlerinin varidat noktai nazarından tamamen tahakkuk etmiş olduğu anlaşılmıştır. Fakat, içinde bulunduğumuz sene varidatının nasıl tahakkuk edeceği hakkında, henüz bir hüküm verilecek zaman geçmedi. Herhalde bütçe muvazenesini muhafaza ve temin etmek için Yüksek heyetinizin her tedbiri almağa, bilhassa ehemmiyet vereceğine eminim. Açık bir bütçenin, hesapsız mahzurlarını iyi bilen Büyük Millet Meclisinin, muvazene yolunda katî karar sahibi bulunması, Devletin malî ve hatta umumî siyaseti için büyük teminattır.

Arkadaşlar; Üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi maarifte ve kurulan Üniversitede de radikal tedbirlerle yürümek katî kararımızdır.

Efendiler; beynelmilel münasebetlerin geçen sene zarfında sulh ve huzur noktai nazarından inkişafı, cihanın bir çok kısımlarında inşirah verici bir halde olmamıştır.

Beynelmilel iktisat ve silâhları bırakma konferanslarından da şimdiye kadar müsbet netice alınamıştır. Milletimizin, müdafaa vasıta ve kuvvetlerine hususî ehemmiyet atfetmesi lüzumunu söylemek vazifemizdir *(Alkışlar)*. Müteselli olabiliriz ki, sulh ülküsü; bizim içinde bulunduğumuz yakın muhitte, memnun olunacak terakkiler kaydetmiştir. Türkiye Cümhuriyeti beynelmilel sulh ve emniyeti kuvvetlendirmek için, kendi tesiri ve iktidarı olan sahada ve aynı arzuda olanlarla beraber, hayırlı faaliyetlerde bulunmuştur *(Alkışlar)*. Londra'da imzalanan, mütecavizin tarifi muahedeleri, beynelmilel ademi tecavüz fikrini tevsik eden diğer muka-

velelere hakikî bir canlılık vermektedir Buyuk Millet Meclısının bu muhım eserı takdır buyuracağına şuphe yoktur *(Alkışlar)*

Efendıler,

Bu sene, mumtaz bır Sovyet heyetının cevap zıyaretını kabul ettık *(Alkışlar)* Bu zıyaretın onuncu yıl bayramına tesaduf ettırılmesı, ıkı memleket arasındakı munasebetlerın derın samımıyetı gosteren mesut bır vesıle olmuştur *(Alkışlar)*

Ikı memleketın çetın zamanlarında kurulmuş, on beş senedır turlu ımtıhanlardan, daha kuvvetlı çıkmış bır dostluğun daıma yuksek kıymetı haız olması, beynelmılel sulh ıçın değerlı ve ehemmıyetlı bır âmil olduğunda tereddut edılemez *(Alkışlar)*

Balkanlarda munasebetlerımız ımkışafa mazhar olmuştur Yunanıstan'ın mumtaz Başvekılını ve nazırlarını kabul ettığımız esnada, dostça anlaşma paktı ımza edıldı Başlıca hukmu, ıkı memleketın muşterek hudutlarını karşılıklı taahhut altına alan bu mukavele Yunanıstan'la aramızda mutemadıyen artan dostluk ve emnıyet rabıtasının neticesıdır *(Alkışlar)* Bu muahede, denızde ve karada yuksek menfaatlerı ve coğrafî rabıtaları bu kadar bırı bırıne gırmış olan ıkı memleket ıçın tabıî ıhtıyacın ıfadesıdır Bu muahede, Balkanlarda dahı sulhun ve umumî ahengın kuvvetlı bır vasıtası olacaktır *(Alkışlar)*

Bulgarıstan'la dostluk ve emnıyet munasebetlerının arttırılması ıçın, bız butun ımkânları kullanmaktayız Ikı memleket arasındakı bîtaraflık ve hakem muahedesının uzatılmasını derpış eden bır protokol, ve kıllerımızın komşu Hukûmete cevabî zıyaretlerı esnasında ımzalanmıştır Iksıtadî ve sıyasî munasebetlerı ınkışaf ettırmek, Cumhurıyet Hukûmetının cıddî arzusudur

Mutenekkıren seyahat eden Haşmetlû Yogoslavya Hukumdarı ile, telâkı vukuunu, mesut bır hâdıse telâkkı ederız *(Alkışlar)*

Balkanlarda sulh ve huzur temennılerını, ıkı memleket arasında ıyı munasebetler ınkışafını ve bır ademı tecavuz muahedesı yapılması kararını tebaruz ettıren konuşmalardan, beynelmılel sulh ve emnıyet ulkusu, yalnız, mustefit olmuştur

Romanya'nın değerlı Harıcıye nazırının resmî zıyaretını ve bu esnada ıkı memleket arasında ademı tecavuz ve hakemlık muahedesı ımzalanmış olmasını memnunıyetle zıkrederız *(Alkışlar)*

Mutecavızın tarıfı muahedesıle ademı tecavuz ve tecavuze ademı ıştırak ve tecavuzu takbıh fıkırlerını tebaruz ettıren muahedenın memleketler arasında hakıkî bır emnıyet havası yaratmakta olduğuna şuphe yoktur

Macarıstan'ın mumtaz Başvekılının ve Harıcıye nazırının zıyaretlerını çok samımıyet ve memnunıyetle karşıladık *(Alkışlar)* Ikı memleket arasındakı bîtaraflık ve hakem muahedesı de uzatılmıştır. Mılletımız arasındakı kardeşçe duygular bu mesut vesılelerle taşkın bır surette gosterılmıştır *(Alkışlar)*

Muhterem Efendiler :

Balkanlarda ve orta Avrupa'daki devletler arasında Turkıye Cumhuriyeti ancak politikasının durust ve açık mahiyeti sayesinde, samimî mevkii muhafaza etmektedır *(Alkışlar)* Pek nazik olan bu sıyasetin icaplarını dikkatle goz onunde bulundurmaktayız.

Turkıye Cumhurıyetinin dıger devletlerle munasebetlerinin, aradaki muahedelerın hukumlerine ve beynelmilel dostluk icaplarına uygun olarak umumiyetle ıyı olduğunu soyleyebilirim.

Azız arkadaşlarım; Buyuk Millet Meclısinin bu seneki çalışma devri muhim mevzularla doludur. Bir kaç yıldanberi, millî ve beynelmilel vaziyetler, her sene, bır evvelkınden daha ehemmiyetli olmaktadır. Yuksek basiretinizden memleket ve milletımız; itımat ve emnıyetle, yeni ve buyuk feyizler beklemektedir.

Açmakta olduğunuz ikıncı on yıllık devrenin ılk yılı yeni bir azim ve kudret devrının parlak bır misali olacaktır *(Ayakta sureklı alkışlar, şiddetlı alkışlar, bravo, yaşa Gazi sesleri)*

4. IV. Toplantı Yılı (1 Kasım 1934) (34)

Buyuk Millet Meclısinin sayın uyeleri,

Buyuk Millet Meclisinin dorduncu devresinin dorduncu toplanma yılını açarken, ulusun değerlı vekıllerine saygılarını sunarım *(Alkışlar)*

Geçen yıl içinde, yurtta çok gereklı işler gorulmuştur. Dış işlerindeki arasız çalışmalarımız da, genel sıyasamıza; ulusal ülkumüze uygun olarak başarılmıştır. Bundan oturu, Buyuk Meclisin ulus işlerindeki ozeni, ulusumuzun canlılığı, gerçekten oğunç ile anılmağa değer *(Alkışlar)*

Arkadaşlar,

Ulkenın ekonomik kurumunu berkiterek genişletmek, en onde tuttuğumuz ışlerdendır. Onun ıçın, sanayi programımızı, durmadan, yurutmekteyız.

Tasarlanan fabrikalardan çoğunun temelleri atılmıştır; hepsinin kurulup işletılmesı için, fence, maliyece gerekenler de bulunmuştur *(Alkışlar)*

Ulkenın, en belli eksikliğini gıderecek olan bu fabrikaları, çok geçmeden, kurup ışletmek, Hukumetin en onde goreceği ışlerden olacaktır.

Tıcaret bağlılıklarımız, karşılıklı, denk anlaşmalar çevresi içindedır.

Ekonomik sıkıntının ortaya çıkardığı yeni gidişler içinde, yeni ticaret yontemlerının ıyılıkleri gorulmuştur. Ancak, bir yandan da, dış ticaretimizi, yardımcı kurumlarla, doğru bılgılerle kolaylaştırmak yolları araştırılmalıdır.

Arkadaşlar,

Bılırsınız kı, dışarıya sattıklarımızın başlıcası, ekin urunlerimizdir. Bu yıl, urunlerimizden bır nicesinin değeri geçen yıllara gore daha elverişli olmuştur.

---

(34) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 25 - S 34

Yapılan sıloların da, yurdumuzun ustun guzellikte olan urunlerını, pıyasalara tanıtmakta çok yardımı olacaktır

Bununla birlikte, ekım ışıne, urunlerımızın artırılmasına, butun ozenınızı vermenız çok yerınde olur

Arkadaşlar,

Yurdun bayındırlığı programı da buyuk emekle durmadan yurutulmektedır

Bu gun, yapılmakta bulunan yenı demıryolları beş yuz kılometreyı geçmektedır Satın alınanlarla birlikte Devlet elındekı demıryollarımız beş bın kılometreyı geçer *(Şıddetli Alkışlar)*

Arkadaşlar,

Geçen yıl, butçede alınan tutumlardan, olçulerden ayrılmayarak yurumeğe ozenle çalışılmaktadır Devlet gelırının, oranlandığı gıbı gerçekleştırıleceği çok umulur Turk parası sağlam değerını tutmaktadır *(Alkışlar)* Hukumet bu sıyasaya çok deger vermektedır, bundan boyle de bu sıyasadan ayrılmayacaktır

Erganı oduncunun, uçuncu bolumu de, bu yıl, beklenıldığı gıbı kapanmıştır Ulusumuzun, boylelikle, hem Devletın malıyece olan gucune guvenını, hem de bayındırlık sıyasamıza verdığı değerı, bır daha gostermış olması, ovunulecek bır ergınlıktır *(Alkışlar)*

Devlet ışlerını malıyece sağlam bır temel uzerıne kurmak ıçın, Mıllet Meclısınım gosterdığı uyanıklığı ovgulerle anarım

Ulusun, ulus gençlerının, çocuklarının sağlıkları, sağlamlıkları, gurbuzlukleri uzerıne duştuğumuz çok gerekli bır dırıklık ıştır (Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığının) bu yonden bıze kıvanç verecek yolda çalışmakta olduğunu gormekteyız *(Alkışlar)*

Kultur ışlerımız uzerıne, ulusça gonullerımızın tıtredığını bılırsınız Bu ışlerın başında da Turk tarıhını, doğru temellerı ustune kurmak, oz Turk dılıne, değerı olan genışlığı vermek ıçın candan çalışılmakta olduğunu soylemelıyım Bu çalışmaların goz kamaştırıcı verımlere ereceğıne şımdıden manabılırsınız *(Alkışlar)*

Arkadaşlar,

Guzel sanatların hepsınde, ulus gençlığının ne turlu ılerletılmesını ıstedığımızı bılırım Bu, yapılmaktadır Ancak, bunda en çabuk, en onde goturulmesi gerekli olan Turk musıkısıdır *(Alkışlar)* Bır ulusun yenı değışıklığında olçu, musıkıde değışıklığı alabılmesı, kavrayabılmesıdır

Bu gun dınletmeğe yeltenılen musıkı yuz ağartacak değerde olmaktan uzaktır Bunu açıkça bılmelıyız *(Oke) sesleri alkışlar)* Ulusal, ınce duyguları, duşunceleri anlatan, yuksek deyışleri, soyleyışleri toplamak, onları, bır gun once, genel son musıkı kurallarına gore ışlemek gerektır Ancak, bu guzeyde, Turk ulusal musıkısı yukselebılır, evrensel musıkıde yerını alabılır

Kültür işleri bakanlığının buna değerince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim.

Arkadaşlar,

Uluslar arası siyasa acunu; geçen yıl içinde korunma kaygısına düştü; bu yüzden bütün ülkelerde silâhlanmaya hız verildi.

Cumhuriyet Hükûmeti de, bundan dolayı, bir yandan, ulusal koruma gücünü pekiştirmeye çalışırken, bir yandan da barışın sarsılmaması için, ulusların birlikte çalışmasına umut veren yoldan ayrılmamak uğrunda elinden geleni esirgememiştir *(Sürekli Alkışlar)*.

Cumhuriyet Türkiye'sinin, dostluklarına çözülmez bağlılığı, geçmiş yıllarda, türlü işlerde denenmiştir. *(Okey sesleri, alkışlar)*. Ulusumuzun acunca tanınmış özlüğünün gereği de karşılıklı verilmiş sözü tutmaktır *(Alkışlar)*. Buna ne türlü özenildiği, bundan böyle de özenileceği bellidir.

Balkan antlaşması, *(Sürekli Alkışlar)*. Balkan Devletlerinin, birbirinin varlıklarına özel saygı beslemesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir *(Alkışlar)*.

Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu besbellidir.

Ankara'da toplanmış olan "Balkan antlaşma divanının" verimli, yerinde çalışmasını ulusumuz sevgi ile karşıladı *(Alkışlar)*.

Arkadaşlar,

Ulusumuz, genel ekonomik, genel siyasal karşılıklığı büyük olgunlukla karşılamıştır, kendine gösterilen yolun doğruluğunu anlamıştır, yeniden çıkabilecek güçlükleri yenmeye de anık olduğunu göstermiştir *(Okey sesleri, alkışlar)*.

Son belediye seçimlerinde, rey kullanabilecek olanların, yüzde yetmiş beşinden çoğu, reylerini kullanmışlardır.

Ulusun, içerde birliğinin, hem belli, hem denenmiş olması, gelecek için en büyük güvençtir *(Okey sesleri, alkışlar)*.

Arkadaşlar,

Dördüncü Büyük Millet Meclisi, ulus birliğinde, Devlet siyasasında yüksek çalışma değerini göstermiştir. Bu toplantı yılındaki çalışmalarınız sırasında, size gelecek ulus işleri için de, en doğru yolları bulup göstereceğinize güvenimiz vardır. Toplantınız kutlu olsun *(Sürekli alkışlar)*.

IV. BÖLÜM
DEVRİMLER SÜRÜYOR

1. Turk Kadınlarına Muhtar ve Ihtiyar Heyeti Uyesi Seçme ve Seçilme Hakkının Tanınması :

Turk tarıhının her alanı ve aşamasında erkeği ile yanyana her fedâkarlığı yapan, vatan ve millet ışlerinde buyuk ozverı ile her mahrumıyete cefaya ve acıya katlanan, vatan ve mılletın felâket ve mutluğuna aynı duygularla katılan Turk Kadınının muşterek eserı olan Cumhurıyette kendı evının ışlerinde olduğu gıbı belediye ışlerinde de temız ve cıddî yerını aldığı (35), koy sosyal ve ekonomık yaşamında da lâyık olduğu yerı alması gereklığı dıkkate alınarak bu gerekçe ile, 442 sayılı Koy Kanununun 20 ve 30 uncu maddesinde değışıklığe dair Hukumetçe hazırlanan Kanun Tasarısı, Başbakanlıkça 25 Ekım 1933'te TBMM Başkanlığına sunulmuştur (36)

Tasarı, 26 Ekım 1933'te Içişlerı Komısyonunda goruşulerek oncelık ve ıvedılıkle goruşulmesı ıstemı ile Başkanlığa gonderılmış ve aynı gun Genel Kurulda goruşulmesıne başlanılmıştır Ilk sozu alan Içişlerı Bakanı Şukru Kaya Bey (Muğla), bu Kanun tasarısının, Turk ınkılâp ve Cumhurıyetının esaslı temellerınden bırıne konulan yenı bır taş olduğunu, Turk kadınının tarıhın ılk donemlerınden berı daıma fazıletın, cesaretın, yureklılığın ve aynı zamanda yurt sevgısının sıcak bır kaynağını teşkıl ettığını eğer Turk çocukları tarıhte buyuk şerefler kazanmış ve dığer mılletler arasında gozde bır yer almışsa, emın olunuz bu, ana kucağında aldıkları terbıye sayesınde olduğunu, kadın esasen evımızın muduru olup koy ekonomısını de yonlendırmesı ıtıbarıyle evınde olduğu gıbı, belediyelerde olduğu gıbı koylerde de ıdare hakkını ona vermenın bır gorev teşkıl ettığını, kendısının aslında mevcut ve doğal olarak haız bulunduğu bır hakkın kanunla ıfade edılmek ıstendığını vurgulamış, Recep Bey (Kutahya) uzun konuşmasında, tarıh ıçınde Turk kadınının yerı ve Cumhurıyetten onceki ve sonrakı durumuna değınerek sosyal yaşamda erkeği ile tamamen eşıt olan Turk kadınının yalnız belediyelerde, koy ıdaresınde değıl Turkıye Buyuk Mıllet Meclısınde mılletvekılı olarak gorev alması doğal hakkı bulunduğunu, bu kanunun prensıp olarak fırka programına gırdıgını ve zamanı gelınce tasarının TBMM'ne getırıleceğını ıfade etmıştır

(35) 3 Nisan 1930 da kabul edilen 1580 sayılı (Belediye Kanunu)nun 23 ve 24 uncu maddesi ile Kadınlara Belediye Meclisine Uye Seçme ve Seçilme hakkı tanınmıştı

(36) IV Donem Zabıt Ceridesi C 17 S 49 50

Kanunun tumu uzerındekı bu konuşmalardan sonra 442 sayılı Koy Kanununun 20 nci ve 30 uncu maddelerının bu doğrultuda değıştırılmesıne daır Kanun (2329) sayı ile kabul edılmıştır

2. Soyadı Kanunu :

IV uncu Donemde gerçekleştırılen devrımlerden onemlı bır aşama da her Turk vatandaşının oz adından başka soyadını da taşıması ve kullanması zorunluluğunu getıren "Soyadı Kanunu"dur Başkan, General Kâzım Ozalp (Balıkesır), 23 Aralık 1934'te donemı kapatış soylevınde (37) bu Kanun ıçın, "Sosyal ılerlemede kıvançla anılacak bır atılıştır Turk tarıhının eskı çağlarında yaşamış olan bu guzel tore, saltanat çağlarında başta bulunanların ummet sıyasası guderek ulusal duyguyu gevşetmelerı yuzunden bır yana bırakılmış ıken, sızın yaptığınız kanunla bunun dırıltılmış olması ovunmeye değer bır ıştır" demektedır

Kanun, Hukumetın "Soyadı Kanunu Tasarısı" ve Nurı Bey (Muğla) ın, 'Nufus Kanununa ek kanun onerısı" olarak Meclıse gelmıştır Nurı Beyın onerısınde "Mumasıl -benzer- bır kanun Adlıye Encumenınde tetkık edıldığınden" soz edılmesınden, onerısını, Hukumet tasarısının Adalet Komısyonunda ıncelemeye alındığı 7 Mart 1934 tarıhınden sonra verdığı anlaşılmaktadır

Başbakanlığın 11 Mart 1933 gunlu yazısı ıle TBMM Başkanlığına sunulan tasarının gerekçesı şoyledır

Esbabı Mucıbe

Her aile ve her fert ıçın bır soy adı taşımak asırlardan berı yerleşmış bır anane halını almıştır Bızde ıse bu hal ısteğe bağlı bırakılmış oldugundan bu gun gorulen şekıl meydana gelmıştır

Çok eskıden Turkler arasında da soy adı kullanmak ve hatta uzun zaman soy şecerelerını muhafaza etmek ve evlenme veya her hangı bır ış ıçın fert hakkında tetkıkat yapılacağından her şeyden evvel soyu ve soyunu aramak bır tore olduğu gorulur

Bugun de koylerde hemen soy adı olmayan ve kullanılmayan bır aıleye ve ferde tesaduf edılmez Medenî kanunda 25, 26, 153, 259 uncu maddelerınde soy adına aıt hukumler konmuştur Şu vazıyete gore soy adı almağı kanunî bır mecburıyet halıne koymak ve bunları nufus kutuklerıne kaydetmek ve herkes ıçın bu adın uzerıne tasarruf hakkını tespıt eylemek lâzım geldığınden bu kanun tanzım edılmıştır

(37) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 25 S 310

Kanunla mevcut bütün soy adlarının nüfus kütüklerine yazdırılması ve soy adı olmayanların yeni bir ad seçerek bunu yazdırması mecburiyeti konmuştur.

Adları ilk defa umumî olarak konacağından karışıklıklara meydan bırakmamak üzere ikiden yedinci maddeye kadar olan beş madde bu hususta vazih hükümler koymaktadır.

Soy adlarını hiç değişmez bir halde bırakmak doğru görülmediğinden makûl ve lüzumlu sebeplerle değiştirilmesi kabul olunmuş ve değiştirilme işi idare heyetlerinin kararına ve valinin ve 1935 yılından sonra Dahiliye vekâletinin tasdikına bağlı tutulmuştur. Bu değiştirmeden zarar görenlere de mahkemeye müracaat hakkı verilmiştir.

Soy adı olanların bunları ve olmayanların yenisini seçip yazdırmaları için köy muhtarları ve ihtiyar meclisi azaları bunları araştırıp yazdırmakla mükellef tutulmuştur. Ancak muhtar ve azaların da bu işi araştırıp kovalamalarile başarmak kabil olacağından köylerde ve mahallelerde Devletin son memuru olan bu zatleri mükellef tutmak mecburî görülmüştür. Bu vazifelerini yapmayan mükellefler ve muhtar ve azalar hakkında cezalar konulmuştur.

Buradaki cezadan maksat idarî intizam ve sürat temin etmek olduğundan idare heyetlerince karara bağlanması ve başka bir karara lüzum olmaksızın kaymakam veya valinin tasdikile zabıta tarafından tahsili emval kanunundaki tahsilât komisyonlarının kararlarının icrası gibi doğrudan doğruya icra edilmesi terih edilmiştir.

Vali ve kaymakamlara bu işte diğer devlet ve idarei hususiye ve belediye memurlarından lüzumu kadar yardımcı vermek ve gerek nüfus memurlarına ve gerek bu yardımcılara iyi iş gördürmek üzere doğrudan doğruya Kaymakamlara 15 ve Valilere bir aylık maaş kesme cezası vermek selâhiyeti konmuştur. Vali ve Kaymakamlar da bu işin başarılmasile mükellef tutulmuştur.

Bu geniş işi muvaffakiyetle başarabilmek için kanunun tatbikına ve bazı ihtilafların halline ait tafsilâtlı talimatlara ihtiyaç vardır. Bu talimatları yapmak üzere de Dahiliye vekâletine selâhiyet veren 11 inci madde konmuştur.

Kanun Tasarısı önce 3 Aralık 1933'te İçişleri Komisyonunda görüşülmüş ve küçük değişikliklerle kabul olunarak 11 Aralık 1933 tarihli raporla Başkanlığa gönderilmiştir. Tasarının bir kez de Adalet Komisyonunda ve Nuri Bey (Muğla) tarafından verilmiş olan aynı nitelikteki Kanun önerisi ile birlikte incelenmesi uygun görülmekle 7 Mart 1934'te bu komisyona gönderilen tasarı ve öneri, her ikisi birleştirilmek suretiyle görüşülmüş, düzenlenen 21 Mayıs 1934 tarihli raporu ile ve Nuri Bey'in önerisinin soy adına ilişkin olan bölümü bu tasarı içinde yer aldığı, nüfus sicili ile ilgili kısmının ayrıca kanun haline getirilmesine lüzum olmadığı belirtilerek Başkanlığa sunulmuştur.

Tasarının goruşulmesı 16 Hazıran 1934 (38) birleşımı gundemıne alınmış, Adalet Komısyonunun ıvedılıkle goruşulmesıne dair onergesı kabul edılerek goruşulmesıne başlanılmıştır Ilk sozu alan Refet Bey (Bursa) soy adlarına ılışkın hukukun, kanun ile duzenlenmesı bızde çok geç kalmış ışlerden bırı olduğunu, hıç değılse Medenı Kanunun yururluğe gırmesınden sonra ılk çıkarılacak kanunlardan bırı olması gerektığını, bu bağlamda konu ile Içışleri Bakanlığından çok Adalet Bakanlığının meşgul olmasını ıstedıklerını, ancak ınsıyatıfı Içışleri Bakanının aldığını, bu ıtıbarla kendısıne teşekkur borçlu olduklarını vurgulayarak Medenı Kanunun 25, 26, 126, 141, 153, 247, 257, 259 ve 312 nci maddelerınde "aıle ısmı olarak soy adından soz edılmesı dolayısıyle once bu tasarıyı, Medenı Kanun ile karşılaştırarak duşuncelerını belırtmış, sonra da uzun konuşmasında, Turkıye'dekı uygulamaları anlatarak Isvıçre ve Fransa dakı uygulamalarla karşılaştırmalar yapmıştır Sonuçta ısteği, bu tasarıda kışı ısımlerınden bahsedılmedığı ıçın tasarının yarım kaldığı, goruşulmesı gecıkmış olan bu tasarının altı ay daha gecıkmesınde bır sakınca olmayacağından Adalet Komısyonunun tasarıyı geri alarak bu kanunun yuzyıllarca yaşayacak bır kanun olması bılıncı ile yabancı mevzuat da ıncelenmesı ve mevcut sakat noktalar da duzeltılmek suretıyle yenı bır duzenleme yapılmasıdır

Refet Beyın duşunce ve ısteğını yanıtlamak uzere kursuye gelen Içışleri Bakanı Şukru Kaya Bey, ozet olarak ad konusunda bır sorun mevcut olmadığını, belırtılen bazı sorunların da soy adı ile ortadan kaldırılacağını savunmuş bu konuda genış açıklamalar yapmıştır Nazım Bey (Tokat), Reşıt Bey (Gazıantep), Salâh Cımcoz Bey (Istanbul) ve Hasan Reşıt Bey (Muş) ın konu uzerındekı duşuncelerını belırtmelerınden sonra Refet Bey (Bursa) ın, sozlu olarak arz ettığı noksanlar tamamlanmak uzere tasarının komısyona geri verılmesı hakkındakı onergesı red edılerek maddelere geçılmıştır Refık Şevket Bey (Manısa) ve Alı Rıza Bey (Kastamonu), soyadı yerıne (san adı) denılmesını onermışler, ancak bu ıstek kabul edılmemıştır

Tasarının 18 ve 21 Hazıran 1934 (39) birleşımlerınde devam edılmış, 4 ve 12 nci maddeler komısyonun kelıme ve tumce değışıklık onerısı ile, 6 nci madde tasarıdan çıkarılarak, bu suretle numarası 6 olan 7 nci

(38) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 23 S 191 202

(39) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 23 S 222 225 ve 245 259

madde Selâhattin Bey (Kocaeli) ın onerısı doğrultusunda, dığer maddeler aynen geçerek tasarı aşağıdakı metın ile (2525) sayılı kanun olarak kabul edılmıştır

SOYADI KANUNU

Madde 1 — Her Turk oz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur

Madde 2 — Soyleyışte, yazışta, ımzada oz ad onde, soy adı sonda kullanılır

Madde 3 — Rutbe ve memurıyet, aşıret ve yabancı ırk ve mıllet ısımlerıyle umumı edeplere uygun olmıyan veya ığrenç ve gulunç olan soyadları kullanılamaz

Madde 4 — Soy adı seçme vazıfesı ve hakkı evlılık bırlığının reısı olan kocaya aıttır

Evlılığın feshı veya boşanma hallerınde çocuk anasına tevdı edılmış olsa bıle babasının seçtığı veya seçeceği adı alır Koca olmuş ve karısı evlenmemış olursa veyahut koca akıl hastalığı ve akıl zaıflığı sebebıyle vesayet altında bulunuyor ve evlılık de devam edıyorsa bu hak ve vazıfe karınındır

Kocanın vefatıyle karı evlenmış veya koca evvelkı fıkrada zıkredılen sebeplerle vesayet altına alınmış ve evlılık de zeval bulmuş ıse bu hak ve vazıfe çocuğun baba cıhetınden olan kan hısımlarından en yakın erkeğe ve bunların en yaşlısına, yok ıse vasıye aıttır

Madde 5 — Mumeyyız olan reşıt soy adını seçmekte serbesttır

Akıl hastalığı ve akıl zaıflığı dolayısıyle vesayet altına alınmış olan reşıdın adını babası, yok ıse anası, bu da yok ıse vasısı seçer

Madde 6 — En buyuk mulkıye memurunun vereceği muzekkere uzerıne Cumhurıyet Muddeıumumısı, 3 uncu maddedekı memnunıyete uygun olmıyarak soy adı kullananların bu adı değıştırmelerını ve tarıhte un almış olanlara ılışık anlatan adların, hılâfını ıddıa ile, kullanılmamasını mahkemeden ıstıyebılır

Kanunla taayyun eden unvanlar mahfuzdur

Madde 7 — Bu kanunun neşrı tarıhından ıtıbaren ıkı yıl ıçınde gerek soy adı olmıyanlar ve gerekse soy adlarını değıştırmek ıstıyenler taşıyacakları adı Hukumetın tâyın edeceği şekılde nufus kutuklerıne geçırılmek uzere bıldırırler Bu ış ıçın verılecek her nevı evrak pul resmınden muaftır

Madde 8 — Soyadı seçme ışlerınde çıkacak ıhtılâfları halletmek ve kendılıklerınden soyadı seçmıyenlerle anası babası bellı olmıyan çocuklara ad takmak ve bır adın kanunun ıstedığı şekle uygun olup olmadığı hakkında karar vermek salâhıyetı ana kutuğun bulunduğu yerın en buyuk mulkıye memuruna aıttır

Madde 9 — Valıler ve kaymakamlar soyadlarının nufus kutuklerıne ve dogum kağıtlarına doldurulması ışınde dığer Devlet daırelerınde munasıp gordukleri memurları ış bıtınceye kadar yardımcı olarak nufus daırelerınde çalıştırmaga salâhıyetlıdırler

Madde 10 — Bu kanunun tâyin ettiği muddet geçtikten sonra soyadlarını değiştirmek istiyenler Kanunu Medenînin bu baptaki hukumlerine tabi olurlar

Madde 11 — Soyadlarını nufus kutuğune ve doğum kâğıtlarına yazma işinde ihmali görülen memurlar hakkında kaymakamlar bir haftalığa, valiler on beş gunluğe kadar maaş kesme cezası verebilirler Bu kararlar katî olup ilk odenecek maaştan kesilir

Madde 12 — Kanunun tâyin eyledığı zaman içinde soy adını memurlara bildirmiyenlerden beş liradan on beş liraya kadar ve bu iş için Hukumetçe verilecek vazifede ihmali görulen muhtarlar ve ihtiyar heyetleri âzasının her birinden ve belediyelerce memur edilenlerden on liradan elli liraya kadar hafif para cezası alınır Bu cezalar mahallî idare heyetleri kararıyle verilir ve vali veya kaymakamların tasdiki ile katileşir

Madde 13 — Bu kanunun tatbik yollarını gosterir bir Nizamname yapılacaktır (40)

Madde 14 — Bu kanun neşri tarihinden altı ay sonra mer'iyete girecektir

Madde 15 — Bu kanunun hukumlerini yerine getirmeğe Dahiliye Vekili memurdur

3. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya "Ataturk" soyadı verilmesi Hakkında Kanun :

a) Ismet Paşa (Malatya) ve 22 arkadaşı tarafından TBMM Başkanlığına sunulan bir onerge ile "Kemal Oz adlı Cumhurreisimize Ataturk soyadı verilmesi" onerilmiş, 24 Kasım 1934 birleşiminde (41), Içişleri Komisyonunca da uygun gorulen bu onerinin ivedilikle goruşulmesi istenilmiştir Oneri ile birlikte okunan Komisyon raporunda, "Turk ulusuna tam istiklâlini kazandıran ve ulusa gerçek tarihinin ve dilinin yolunu gosteren Ulu Cumhurreisimize (Ataturk) soyadının verilmesi çok yerinde gorulmuş ve teklif cumlece kabul olunmuş bulunmakta Yuksek Heyetin iyi goruşune sunulmasına karar verilmiştir" denilmektedir

Onerilerini açıklamak uzere kursuye gelen Başvekil Ismet Paşa (Malatya), Buyuk Onderimiz Cumhurreisimizin soy adı için bir kanun onerdiklerini, soy adı kanunu uygulanirken Buyuk Onderin taşıyacağı adı belirlemenin Buyuk Meclisin borcu ve hakkı olduğunu duşunduklerini, ulusun en değerli varlığı olan Cumhurreisimizin adını soylerken derin saygı ve sevgi duygularımızı birlikte sezdirmiş ve (Ataturk) adı ile Buyuk Turk Ulusunun en buyuk oğluna, en buyuk, en saygılı hitabını yapmış olacağına inandıklarını ifade etmiş, başka soz alan olmadığından madde-

(40) Bk. Bakanlar Kurulunun 24 Aralık 1934 gun ve 2/1759 sayılı Kararı ile yururluğe konulan Soy Adı Nizamnamesi : 1 Teşrin C 16 S 499

(41) IV Devresi Zabıt Ceridesi C 25 S 34 35

lere geçirilerek öneri, alkışlarla (2587) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.

b) Bu kanunla ilgili olarak İbrahim Süreyya Yiğit (Kocaeli), Başkanlığa sunduğu 1 Aralık 1934 günlü kanun önerisi ile, Cumhurreisimize verilen (Atatürk) soy adının veya bunun başına ve sonuna söz konarak yapılan adların hiç kimse tarafından öz ve soy adı olarak kullanılmamasını istemiş, İçişleri Komisyonunda incelenerek uygun görülen öneri 17 Aralık 1934 birleşiminde (42) görüşülmüştür. Önerisini açıklamak üzere söz alan İ. Süreyya Yiğit (Kocaeli), Türk Ulusunun ulu kurtarıcısına verdiği Atatürk soy adı hakkındaki kanunda, bu adın başkası tarafından herhangi bir şekilde kullanılmasını engelleyen bir hüküm bulunmadığını, hâl böyle olunca bazı kişilerin saygı duyarak bu adı kullanmamalarına karşılık bazıları da sevgi ifadesi olarak bu adı alabileceklerini, nitekim Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal'in adını bugün delikanlılık çağında bir çok kişinin kullanmakta olduğunu, bu adın öz veya soy adı olarak kullanılmasının ötesinde herhangi bir kuruma, yapıya da verilebileceğini, bunun da önüne geçmek gerektiğini, ayrıca Atatürk adının başına ve sonuna ekler koyarak isim alanlara engel olunmak üzere bu kanunu önerdiğini belirtmiş, Hakkı Kılıç' (Muş) ın öneriyi destekleyen konuşmasından sonra maddelere geçilmiştir.

Atatürk soy adı yalnız tek şahsına mahsustur, hiç kimse tarafından öz ve soy adı olarak alınamaz ve kullanılamaz ve kimse tarafından hiç bir suretle kimseye verilemez." şeklindeki 1 inci maddenin kabulünden sonra "Atatürk" adının başına ve sonuna başka söz konarak öz ve soyadı alınamayacağına ve kullanılamayacağına dair 2 nci maddenin görüşülmesinde Vasfi Bey (Balıkesir) bir önerge vererek Atatürk adının hükümetin müsaadesi olmadıkça hiç bir müesseseye dahi konamayacağına dair bir maddenin eklenmesini istemiş, İçişleri Komisyonu Sözcüsü Şükrü Bey' (Çanakkale) in, kanun öncelikle bu ismin ve bundan türetilecek isimlerin başka bir mahal veya herhangi bir yapıya verilmesine imkân tanımamakla kanuna böyle bir madde eklenmesine gerek bulunmadığına dair açıklaması üzerine önerge red edilerek 2 nci madde aynen kabul edilmiştir.

Atatürk soy adının verildiği 24 Kasım 1934 tarihinden sonraki uygulamaların önüne geçilmesi için yürürlük tarihi, bu tarih olarak saptanmış ve öneri (2622) sayı ile aynı gün kanunlaşmıştır.

---

(42) IV Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25 - S. 202, 203.

4. Efendi, Bey ve Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırılması :

Bu konuda Içişleri Bakanlığınca hazırlanıp Başbakanlığın 26 Kasım 1934 tarihli yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan kanun tasarısının gerekçesi şoyledır

Turk ınkılâbının en açık (Ozeli) vasfı demokratlık olmasındadır Demokrasının temeli ulusal uyeler arasında ne kanunda, ne teşrıfatta, ne de muamelede hıç bır farkı olmamasıdır Turk tarıhının ılk çağlarında mılletın fertlerı arasında hıç bır fark yoktu Goze gorunen mevkı ve makam farkları herkesın uhdesıne verılen vazıfelerden ıbarettı kı bu vazıfelerın muhtelıf dereceleri arasında ehemmıyet ıtıbarıle fark olsa da vazıfenın şerefi ve vazıfeyı gorenın haysıyetı noktasından hıç bır fark yoktu O devırde Ulus adamları yalnız adları ile anılır, adlarının başına hıç bır sıfat ve paye eklenmezdi Iftıhar olunan yegâne sıfat Turk ulusundan olmaktı Bunun en parlak mısalı Atılâ nın Romalılara verdığı sade, fakat buyuk cevaptır

Orta çağda, Devlet rejımleri değıştı, bununla beraber Halkçılık mefhumu da eski saflığını ve temızlığını kaybettı Insanlar arasında esasını kâh dınden, kâh hurafelerden kâh tagallup, tasallût hırslarından alan farklar hâsıl oldu Bu suretle mumtaz sınıflar meydana çıktı Her bır sınıf kendıne ve neslıne ılâhî, hayalı sıfatlar ve lâkaplar ızafesıne başladı Turkler kurunu vustaî cemıyetlerle temasları sırasında bu tesırlerden kurtulamadı O da sınıflara ayrılarak mıllet içerısınde bır Hıyeraşı vucude getırdı ve kendısıne halktan ustunluğunu gosteren fuzulî bır takım lâkaplar ve payeler ızafe ettı ve bu lâkap ve payeleri sılınmez bır hak gıbı taşıdı ve bunları halkı ve hakkı ezmek ıçın mutemadıyen kullandı Vakıa bu gun Turk ınkılâbı ve Cumhurıyetı kanun onunde herkesı musavı yapmıştır Bu gun hıç bır ferdın lâkabına ve payesıne guvenerek ve sığınarak hıç kımseden fazla ve ustun hakkı yoktur, yoksa da eski devırlerden arta kalan bu lâkaplar ve tabırler kullanılmakla Ulusal uyeler arasında eski sınıf ve tefevvuk hatıralarını uyandırmakta, mılletın demokratık asîl ruhunu ıncıtmektedır Bundan başka Turk ınkılâbını nâkıs gostermektedır Işte bunun ıçındır kı gelişı guzel ısımlerın onune konulan kâh tevkırı, kâh tahkırı, kâh ıstıhzayı tazammun eden, efendi, bey beyefendi, paşa, hazretlerı gıbı tabırlerın artık Turk camıası vasıflarından kaldırılması ıçtımaî ınkılâbın zaruretlerınden olmuştur Kanunun bırıncı maddesı bunu teyıt ıçın yazılmıştır

Bununla beraber Turkler hususî muhabere ve muhaverelerde bır kımseye ve cemaate hıtap ederken adın onunde gelmek şartile erkeğe, ere yanı erkışıye bay, kadına da bayan dıye hıtap edebılırler Bu tâbırler oz turkçedır ve Turklerın ılk devırlerınde kullanılmıştır Tefevvuk ve ımtıyaz ıfade etmez Dığer yabancı memleketlerde her memleketın kendı dılile adları onunde kullanılan tabırler gıbıdır Hususî munasebetlerde muhabere ve muhaverelerde soz ve yazı arasında kullanılması kanuna ve kanunu ıcap eden esasa aykırı olmadığı gıbı başka memleket-

lerde kullanılması umumiyetle muteâmil ve muteâref olan âdetin yerini de dilimizde tutmuştur

Eskidenberi askerlik bir meslekî mahsus telâkki edilmekle beraber son asırda olduğu gibi uzun ve mutemadi tahsile, terbiyeye, gayet muşkul ve ağır mumareseye tâbi değildi Her hangi bir irade veya kararla haricten bir adamın bu meslekin her hangi bir rutbesine alınması caiz görülürdü, bundan başka maddeten askerlik meslekine girmesi mumkun olmayan nufuzluların tatminı için askerlikte tabiatile mevzubahsı zarurî olan derecelere muvazi unıformalı sivil rutbeler tesis edilmişti

Ulema arasında da ortodoks ve katolik ruhanî teşkilâtından iktibas edilen payeler ve dereceler ihdas edilmişti

Turkiye Cumhuriyeti bu rutbe ve payeleri filen ortadan kaldırmışsa da nihayet bu ilga bir teamulden ibaretti Kanunî mueyyedesi yoktu Ikinci madde bunun için konmuştur

Cumhuriyetin teessusundenberi imparatorlukta mevcut nişanlardan hiç biri verilmemiş ve hiç birimiz tarafından bu nişanların takıldığı görulmemiştir Ancak bu da sırf teamule mustenittir Halkımızın gosterdiği bu fazileti kanunen de teyit etmek icap etti Ancak muharebe meydanlarında kazanılmış veyahut her hangi bir meslek ve sanatta yuksek iktidar gostererek elde edilmiş madalyalar bundan hariç olmak icap eder Istiklâl madalyası ise evleviyetle haricten Bunun içindir ki, kanunun maddelerinde hiç bahsedilmemiştir

Yabancı devletlerin başka yabancı Devlet tebaasına bir çok sebeplerle nişan vermeleri vakıdır Cumhuriyetin teessusundenberi Turkler demokrasiye bağlılıklarından bu nişanları takmamaktadırlar Kanunun son fikrası verilen ve badema verilecek olan yabancı Devlet nişanlarının taşınmasını menetmektedir

Bu nişanların takılması eskiden de, Devlet tarafından ruhsata tâbi idi Cumhuriyet idaresi şimdiye kadar kimseye boyle bir ruhsat vermemiştir Ancak bazı ahvalde Devlet Reislerine ve Hukûmetlerinin Turklere verecekleri nişanları reddetmek de mumkun olmayacağından istenirse bunların bir hatıra olarak kabul edilebileceği, fakat asla taşınmayacağı fikrada gosterilmiştir Kanunlarımızda ve dilimizde buyuk inkılâplar yapılırken Turk milletinin ve Devletinin en çok ehemmiyet ve kıymet verdiği ve en çok iftihar ettiği askerlik derecelerine ait unvanlarda da inkılâbın gidişi ile mutenasip karşılıklarını ordumuzun ve erkânımızın evrensel ve uluslar arası haiz olduğu kudret ve kıymeti de nazarı itibare alarak bulmak zarurıdır Liva, ferik ve muşir rutbelerini ihraz etmiş zevata hisanımızda derece farkı gozetilmeyerek alelıtlâk paşa denmesi bir teamuldur Bu unvanı taşıyan pek çok sivil, hatta ağa, paşalar olduğu gibi bu unvan bazı yabancı memleketlerde gelişi guzel bir çok kimselere verilmekte ve iltibasları davet etmektedir Halbuki livalık, feriklik, muşirlik her medenî memlekette olduğu gibi bizde de çok yuksek bilgi ve buyuk fedakârlıklarla kan ve can pahasına kazanılmış mevkilerdir Bu mevkilere sahip olabilmeleri haiz oldukları beynelmilel kıymeti ifade ede-

cek bir tabirle anmak, kendilerine göstermek mecburiyetinde olduğumuz hürmet ve muhabbetin delili ve ifadesi olmalıdır. Binaenaleyh iltibasa çok yer veren eski zamanlardan beri ve her yerde muhtelif manalarda kullanılan paşa tâbiri artık tarihin sayfalarına bırakılarak bugün Türkiye demokrasisinde kullanılmaması lâzımgelir. Liva, ferik ve müşir tâbirleri yabancı olmaktan sarfınazar bugün bu yüksek rütbeler sahiplerinin kıymetini beynelmilel bir ölçü ile ifade edilebilecek mahiyet ve manada değillerdir. Onun için dünyanın muhtelif dillerini konuşan her medenî memlekette olduğu gibi liva ve feriklere (Jeneral) ve müşirlere (Mareşal) denmesi zarurî görülmüş ve bu zaruret kanunun maddesile teyit edilmiştir. Liva ve feriklerin derecelerine ait tâbirlerle mülâzim, kaymakam ve miralay tâbirlerinin karşılığı ise Âli askerî şûraca tespit edilerek İcra Vekilleri Heyetince tasdik edilmesi esasının kabul edilmesi maksada daha muvafık görülmüş ve bu cihet kanunda tasrih edilmiştir."

Tasarı, aynı gün İçişleri Komisyonunda görüşülerek gerekçesine katılındığı ve aynen kabulü uygun görüldüğü hakkında düzenlenen raporla Genel Kurulun görüşüne sunulmuş ve birleşim (43) açıldığında söz alan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla), eski devirlerden kalma, bugünkü demokrasi esasına uymayan bazı lâkaplar, unvanlar, rütbeler, nişanlar, madalyalar bulunduğunu, bunların biran önce resmî belgelerden ve kanunlardan kaldırılması inkılâbımıza uygun bir hareket olacağını, Hükümetin böyle bir amaçla bu kanunu hazırlayarak Meclise sunduğunu söyleyerek tasarının bugünkü gündeme alınması ve ivedilikle görüşülmesini istemiş, Başkan Kanunu okutarak istemi oya sunmuştur. Tasarının öncelik ve ivedilikle görüşülmesi kabul edildikten sonra tümü üzerinde söz alan Besim Atalay Bey (Aksaray), bir adam için en büyük mutluluğun yıllarca yüreğinin en derin bucaklarında sakladığı duygularının, sevgilerinin iş haline geldiğini görmesi olduğunu vurgulayarak "Ne mutlu size ki, küller arasından fışkıran koskoca ulusun yasalarını düzdünüz, ne mutlu size ki, öldü denen bir budunun temel taşlarını attınız" demiş, "İnönü'nün çıplak dağlarında binbir güçlük içerisinde, bu değirmenin, bu büyük ulusun temel taşını atan Çankaya'nın yalçın kayaları üstünde taş gibi, demir gibi, örsle bir millet döğen Atatürk'e benden sonsuz saygılar." sözleri ile konuşmasını tamamlamıştır.

Tasarının maddelerinin görüşülmesinde Tarık Us' (Giresun), Ağa kelimesinin de 1 inci maddeye eklenmesini istemiş, Lütfi Müfit Bey (Kırşehir), Ağa, efendi, bey kelimeleri kalktıktan sonra (Hacı) nın yeri kalmaya-

(43) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25 - S. 40:49

cağını ifade etmekle söz alan İçişleri Komisyonu Sözcüsü Şükrü Bey (Çanakkale), evvelce kabul edilen Soyadı Kanunu ile dini maksadı ifade eden kelimeler esasen kullanılamayacağından hacı kelimesinin lâkap, yani soyadı olarak kullanılması mümkün olmadığını, bundan sonra delilerden başka kimsenin kendisini hacı diye adlandırmayacağını açıklamıştır.

Paşa yerine geçecek General deyiminin emekliler tarafından ne şekilde kullanılacağını soran Abdülhak Bey (Erzincan) ın sorusunu yanıtlayan Komisyon Sözcüsü, bu hususun tasarıda Yüksek Askerî Şûra'ya bırakıldığını, askerî rütbelerin karşılıkları Şûra tarafından saptanacağını söylemiş, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey de, emekli generallerin bu sıfatı taşıyabileceklerini, çünkü Generallik, bir çok bilgi ve sürekli çalışma ile kazanılmış bir rütbe olmakla emekli de olsa bunu taşıması gerektiğini ifade etmiştir.

Celâl Nuri Bey (Tekirdağ) in, hem kadın ve hem de erkek için kullanılan adların nasıl biribirinden ayrılacağı sorusu üzerine Dahiliye Vekili, konuya açıklık getirebilmek için tasarının gerekçesini bir daha okumakta yarar olduğunu söyleyerek gerekçeyi okumuştur. Ziya Gevher Bey (Çanakkale) in, millî mücadelenin ve devletin verdiği generallik kabule şayan ise de eskiden alınmış unvanların kullanılmaması gerektiği, Tarık Us' (Giresun) un, özel konuşmalarda erkekler için Bay, kadınlar için Bayan sözcüklerinin kullanılacağı gerekçede belirtilmekte ise de resmî olan yerlerde bu sözcüklerin kullanılmasında ne gibi bir sakınca görüldüğünün açıklanması ve ayrıca nişanlar için takılamaz, ancak hatıra olarak muhafaza edilebilir denildiğine göre takılmayacak bir nişanı kabul etmektense nişan kabul edilmez deyip kestirip atmak daha uygun olacağı hakkındaki görüşleri Dahiliye Vekili tarafından yanıtlandıktan sonra Ağa, Hacı, Hafız, Hoca ve Molla sözcüklerinin 1 inci maddeye eklenmesi hakkında verilen önergeler oya konulmuş ve kabulü ile madde o şekilde düzeltilmiştir. 2 nci madde, Tarık Us' (Giresun) un, yabancı nişanlarının alınması yasak olduğuna dair önergesi red edilmek suretiyle aynen ve askerî rütbelerin karşılıkları Yüksek Askerî Şûra Kararı ve Bakanlar Kurulunun onaması ile belirtileceğine dair 3 üncü madde amiraller ve dereceleri eklenerek kabul edilmiştir (44). Tümü oya sunulan tasarı aynı gün (26 Kasım 1934) (2590) sayı ile aşağıdaki şekilde kanunlaşmıştır.

(44) Bk. Bakanlar Kurulunun 9 Nisan 1935 gün ve 2/2295 sayılı Kararnamesi, 3. t. Düstur : C. 16 - S. 678

EFENDİ, BEY, PAŞA GİBİ LÂKAP VE UNVANLARIN KALDIRILMASINA DAİR KANUN (1)

Kanun Numarası : 2590

Kabul Tarihi : 26.11.1934

Yayımlandığı R. Gazete : Tarihi : 29.11.1934 Sayı : 2867

Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 16 Sayfa : 6

Madde 1. — Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri gibi lâkap ve unvanlar kaldırılmıştır. Erkek ve kadın vatandaşlar, kanunun karşısında ve resmî belgelerde yalnız adlarıyla anılırlar.

Madde 2. — Sivil ve rütbe ve resmî nişanlar ve madalyalar kaldırılmıştır ve bu nişan ve madalyaların kullanılması yasaktır. Harb madalyaları bundan müstesnadır. Türkler yabancı Devlet nişanları da taşıyamazlar.

Madde 3. — Askerî rütbelerden adın başına gelmek üzere kara ve havada Müşürlere Mareşal, Birinci Ferik, Ferik ve Livalara General, Denizde Birinci Ferik, Ferik ve Livalara Âmiral denilir. Generallerin ve Âmirallerin derecelerini gösteren unvanlarla Deniz Müşürleri unvanlarının ve diğer askerî rütbelerin karşılıkları Âli Askerî Şûrası kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile konulur.

Madde 4. — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 5. — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

(1) Bu Kanunun, 27.7.1967 tarih ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununa aykırı olan hükümleri mezkûr Kanunun 208. maddesinin (h) bendi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

5. Bazı Kisve (Kıyafet) lerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun :

Din ile Devletin ayrılığını ve dini akidelerin Devlet hayatı dışında sırf vicdanî bir nitelikte kalıp Devlet hayatında hiç bir etkisi olmamasını, yani laiklik esasını inkılâbın ve rejimin ana ilkesi tanımış olan Cumhuriyet Hükümeti, bu yolda attığı adımların doğal sonucu ve gereği olarak ruhanilerin dinî kıyafetlerini ancak ayinler esnasında taşıyıp, ayinler dışında herhangi bir kişinin taşıyabileceği kıyafetlerde bulunmasını gerekli görmüş ve bu amaçla Dahiliye Vekilliğince hazırlanan Kanun Tasarısı Başvekâletin 26 Kasım 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Tasarıda ayrıca izcilik, sporculuk gibi topluluklar, dernek, kulüp gibi kurumlar ve okullar özel kıyafet, sembol ve başka işaretler taşımak istedikleri takdirde ancak tüzük veya yönetmelik ile belirtilen tiplere uygun kıyafet, sembol ve işaret taşıyabilecekleri hükmü yer aldığı gibi Türkiye'de bulunan Türklerin ve yabancıların yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis kurumları ile ilişkili kıyafet ve alâmetlerini ve levazımını taşımaları yasaklanmış, yabancı kurum mensuplarının kendi kıyafet,

alâmet ve levazımları ile Türkiye'yi ziyaret etmeleri, Bakanlar Kurulunca belirlenecek mercilerin iznine tabi tutulmuştur. Bir başka hüküm de, Türkiye Devleti nezdine memur bulunanların kıyafetleri uluslararası kurallara tabi olup özel izinle gelen yabancı memleketler, kara, deniz, hava kuvvetlerine mensup kimselerin resmî üniformalarını nerelerde ve ne zaman giyebileceklerinin Bakanlar Kurulu kararı ile belirtileceğidir.

Tasarının gerekçesinde, ruhanî kıyafetleri için öngörülen düzenlemenin hedefi, Cumhuriyetin sınırları içinde yaşayan insanların herhangi din ve mezhebe mensup olursa olsunlar vicdan özgürlüğü konusunda tam bir eşitliğe sahip olmalarını, çoğunluk veya azınlıkta, yerli veya yabancı olsun Türkiye'de vicdan hürriyetinin gereksiz bir sınırlaması asla düşünülmeksizin herkesin din hürriyetinin düzenlenmesi konusunda eşit olarak kamu nizamının gereklerine tâbi tutulmasını sağlamak olduğu özellikle vurgulanmaktadır.

Tasarı, İçişleri Komisyonunun 3 Aralık 1934 günlü ve öncelik ve ivedilikle konuşulmasını isteyen olumlu raporu üzerine aynı gün birleşimi gündemine alınmış ve birleşim açıldığında (45) kürsüye gelen Dahiliye Vekili Şükrü Kaya (Muğla), büyük inkılâbımızın temellerinden biri de laiklik olduğunu, laik olmak demek Devlet ve Memleket işlerinde din etkisini kaldırmak demek olduğunu Cumhuriyet kurulduğundan beri buna dair önemli kararlar verilerek kanunlar yapıldığını, Hilafetin kaldırılması, Şer'iye Mahkemeleri kaldırılarak mahkemelerin birleştirilmesi, öğretim birliği, medreseler ve tarikatların kaldırılması, Medenî Kanunun kabulü gerçekleştirildiğini; ancak uygulamada görülüyor ve özellikle yüce Meclisin direktiflerinden anlaşılıyor ki üzerinde durulacak konular bitmediğini, bugün bunlardan birini daha huzurlarına getirdiklerini ifade ile, bu tasarının öncelik ve ivedilikle görüşülmesini istemiştir.

Tasarının öncelik ve ivedilikle görüşülmesine karar verildikten sonra ilk sözü alan Hakkı Kılıç (Muş), Bu gün yüce Meclisin huzuruna getirilen kanunun hurafelere ve hurafecileri temsil edenlere dair bir kanun olduğunu, onlar çoktan mezara girmişlerse de, bu kanun onların üzerine taştan bir baskı görevini yaparak hurafelerinin sızmasına meydan vermeyeceğini, gönüllerinin, bu kanunun Şapka Kanunu ile birlikte gelmesini istediğini, ancak Dahiliye Vekilinin konuşmasından henüz zamanı gelmediğini anladığını, konuya gelince, İslamiyetin ruhunda teşkilât olmayıp namaz ve iman sözkonusu olduğunu, özel bir sarık ve cübbe, kıyafet bu-

(45) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25 - S. 75:78, S. sayısı : 22

lunmadığını, ozgun ve bılgın bır kışı mıhraba geçerek halka namaz kıldırabileceğını, Islâmlıkta ılke bu olduğuna gore resmî bır şekılde ımam tanımamakta haklı olduğunu, bu kanun getırılırken eklenecek bır madde ile muftuluklerın de kaldırılmasını ıstedığını, tarıhte muftu fetvalarının memlekete zararları herkes tarafından bılındığını ıfade etmıştır

Soz alan Dahılıye Vekılı Şukru Kaya, bu kanunu gerektıren sebebın aslı, nıtelığı ınkılâbın emrettığı bır zorunluluk olduğunu, Turkıye Cumhurıyetının hatta Turkıye Devletının devamı ile ılgılı bır kamu nızamı sorunu olduğunu vurguladıktan sonra aşağıdakı konuşmayı yapmıştır

Lâık Devlet, bu zaruretlerı gozetırken şu veya bu dının ahkâmıle alâkadar olmaz *(Oku sesleri)* Bu kararları verdıren sebepler doğrudan doğruya mılletın menfaatının ıcab ettırdıgı maddî ve gerçek sebeplerdır Şu dınde bu kıyafet vardır, bu dınde şu kıyafet vardır Hakıkaten lâık olan Hukûmetımızın aklından boyle bır endişe geçmemıştır Bu yuruyen ve yurumesı lâzımgelen canlı ınkılâbımızın eserıdır Inkılâb yapıldıgı zaman onun gosterdiği zaruretler takıp edılmez ve ınkışafına yardım edılmezse o ınkılâb gerı kalır, hatta gerıye doner Inkılâb gerıye dondugu vakıt bu Turk camıasının nasıl bır akıbete duçar olacağını tahmın etmek gayet kolaydır Inkılâbın emırlerını yapmamak ırtıcaa hızmet etmek, murtecı olmak demektır, Imparatorluğun kendı elile bu mıllete hazırladığı akıbetlerı tekrar hazırlamak demektır Bızım ıçımızden asla boyle bır adam çıkmayacaktır *(Oku sesleri şiddetli alkışlar)*

Bu kanun şu veyahut bu ferde şu veyahut bu teşekkule karşı alınmış bır tedbır degıldır Umumıdır ve zamanın, ınkılâbın ıcap ettırdığı bır zarurettır Yanı bu tedbır bu gun alınmazsa memleketın asayışı, akıbetı vahım neticelere uğrar Onun ıçın bu gun bu kanunu almak lâzım gelmıştır Onun ıçın Meclısı Âlımızden bunun mustacelen muzakeresı rıca edılmıştır *(Bravo sesleri)* Kanunun bırıncı maddesı budur Ikıncı maddesı ondan daha muhım ve memleketın nızamı ammesı ile alakadar olan bır maddedır Memleketımızde halkımızın ve mılletımızın gerek lâık ruhunu, gerek mıllıcı ruhunu, ıstıklâl aşkını rencıde etmeyecek esbabı mucıbeyı hazırlamak lâzımdır Memleket bır gun fena vazıyetlerde kalıp ta Devlet ve Hukûmetınızı muşkul vazıyette bırakmamak ıçın bu lâzımdır Hukûmet etmek demek atıyı gormek ve ıcabını yapmak demektır Itımadınıza mazhar olan Hukûmetınız bunu yapmadığı gun ıtımadınızı kaybetmış demektır Onun ıçındır kı memleketın duçar olabıleceği butun akıbetlerı nazarı dıkkate alarak bu bırıncı ve ıkıncı maddeleri huzuru âlınize takdım ettık Bunun harıcında olan mesaıl bu gunku mevzuumuzun tamamen dışındadır Eğer ınkılâp bunu da ıcap ettırırse Hukûmetınız onda memleketın menafını gorurse huzurunuza boyle bır kanun derhal getırır Rıcam kanunun çerçevesı dahılınde kalarak ve bu kanunun ıcab ettırdıgı esaslar dahılınde muzakerede bulunarak hukmunuzu vermenızdır Hukûmetın vazıfesı Hukmunuzu yerıne getırmektır

Turgut Bey (Manisa), inkılâp ilkelerimizin en güçlülerinden olan laikliğin memlekette uygulama alanında en esaslı ve en ozgun bir şekilde izlenmesine ve devamına tek guç olacak bu kanunu getirmelerinden dolayı Hukûmeti tebrik ve kendilerine teşekkur etmiş ve kanunun uygulanmasını geciktirecek geçici madde geri alınarak derhal yururluğe konulmasını istemiştir

Bu konuşmasından sonra yeterlik onergesi verilmesi uzerine yeterlik karşıtı soz alan Ibrahim Bey (Isparta), Kılıçoğlu Hakkı Beyin konuşmasına değinerek, "Cumhuriyet inkılâbının anlamı ve kavramını kendisinden dinlersek, hepimiz cayır cayır yanacağımızı, ama Şukru Kaya Bey dahil Devletimizin samimi ve yuksek buyuklerinden dinlediğimizde yalnız ellerimizi değil canımızı da veririz " demiş, tekrar soz alan Şukru Kaya Bey, konuşmasında

Evet nazariye ister ki, bir Devlet kurulduğu vakit, bir sistem tutulduğu vakit onun butun icabatı hatta akıbeti de gozetilerek birden tam ve mutekâmil kanunlara ve kararlara raptedilsin, fakat Devlet her gun yaşayan bir uzviyettir Her gun ayrı ayrı ihtiyaçları olan bir uzviyettir Eğer bunda gecikilmiş ise ihmalden dolayı değil, vaktın gelmemiş olmasındandır *(Çok guzel sesler alkışlar)* Hukûmetin bazı amme hizmetlerine taallûk etmek itibarile aldığı salâhiyet çok cuzî bir şeydir ve bu salâhiyetin arkasında da buyuk bir mesuliyet vardır Eğer Hukûmetlere tatbik edecekleri buyuk işler için bazı salâhiyetler verilmezse vazifesini tamamile yapabilmesi çok muşkul olur Rıcam şudur ki, bu kanunda gerek muddet ve gerek ufak bir salâhiyet için Hukûmetin istediğini ne bu Hukûmetten ve ne de başka Hukumetten lutfen derig buyurmayınız Buyuk arzularımızın tam husulu için bu lazımdır

Laiklik hakkında soylenilen iki arkadaş arasında geçen bahse gelince Her halde laiklik ve inkılâba merbutiyetin hassasiyetinin yuksek bağlılığından ileri geldiğini beyan ederek kendisinin de arkadaşları olmak itibariyle bundan sevindigini arzetmek istediğini soylemiştir

Başkanın oylaması sonucu maddelere geçilmesi kabul edilmekle 1 inci madde okunmuş, soz alan Refik Şevket Bey' (Manisa)' in, "Her gun bizim bilmediğimiz, onlarca âyın sayılabilecek olaylar çikarabilirler Bunu ne ile tespit edeceğiz?" sorusunu yanıtlayan Dahiliye Vekili, her dinin esas kaideleri herkes tarafından bilindiğini, dinlerin işlerini bitirmiş, gorevleri tukenmiş ve yeniden uzviyet ve hayatiyet bulamayan muesseseler olduğunu, bu itibarla şimdiye kadar yururlukte olan âyinleri tespit etmek gayet kolay olup zaten din kitaplarında yazılı bulunduğunu, din kitapları da bir sır olmadığı gibi hiç kimsenin tekelinde bulunmadığını soylemiştir Sonraki maddeler goruşmesiz kabul edilmiş ve tasarı (2596) sayı ile aşağıdaki şekilde kanun halıne gelmiştir

BAZI KISVELERIN GIYILEMEYECEĞINE DAIR KANUN

Madde 1 — Her hangı dın ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar ruhanılerın mabet ve ayınler harıcında ruhanı kısve taşımaları yasaktır

Hukûmet her dın ve mezhebden munasıb goreceği yalnız bır ruhanıye mabed ve ayın harıcında dahı ruhanı kıyafetını taşıyabılmek ıçın muvakkat musaadeler verebılır Bu musaade muddetının hıtamında onun aynı ruhanı hakkında yenılenmesı veya bır başka ruhanıye verılmesı caızdır

Madde 2 — Turkıye de kanuna tevfikan teşekkul etmış ve edecek olan ızcılık ve sporculuk gıbı topluluklar ve cemıyet ve kulub gıbı heyetler ve mektebler mahsus kıyafet alâmet ve levazım taşımak ıstedıkleri zaman yalnız nızamname veya talımatname ile muayyen tıplere uygun kıyafet, alâmet ve levazım taşıyabılırler

Madde 3 — Turkıye de bulunan Turklerın ve yabancıların, yabancı memleketlerın sıyaset, askerlık ve mılıs teşekkulleri ile munasebetlı kıyafet ve alâmetlerını ve levazımını taşımaları yasaktır

Madde 4 — Ecnebı teşekkul mensuplarının kendı kıyafet, alâmet ve levazımları ile Turkıye'yı zıyaret etmeleri, Icra Vekılleri Heyetınce tâyın olunacak mercılerın musaadesıne tâbıdır

Madde 5 — Turkıye Devletı nezdıne memur bulunanların kıyafetlerı beynelmılel mer ı âdetlere tâbıdır

Musaadeı mahsusa ile gelen yabancı memleketler kara, denız, hava kuvvetlerıne mensup kımselerın resmî unıformalarını nerelerde ve ne zaman taşıyabılecekleri Icra Vekılleri Heyetı kararıyle tâyın olunur

Madde 6 — Bu kanunun tatbık suretını gosterır bır nızamname yapılır (46)

Madde 7 — Bırıncı maddenın hukumleri bu kanunun neşrı tarıhınden ıtıbaren altı ay sonra ve dığer maddelerın hukumleri kanunun neşrı tarıhınden ıtıbaren mer ıdır

Madde 8 — Bu kanunun ıcrasına Icra Vekılleri Heyetı memurdur

Bu Kanun ile Efendı, Bey, Paşa gıbı Lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair 2590 sayılı Kanun, Turk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesının ustune çıkarma ve Turkıye Cumhurıyetının lâıklık nıtelığını koruma amacını guden devrım kanunlarından sayılarak, aynı nıtelıkteki dığer altı kanun ile bırlıkte 9 Temmuz 1961 tarıh ve 334 sayılı T C Anayasasının 153 uncu maddesı ile korunmuş, Anayasanın halkoyu ile kabul edıldığı tarıhte yururlukte bulunan hukumlerının, Anayasaya aykırı olduğu şeklınde anlaşılamayacağı ve yorumlanamayacağı belırtılmıştır Aynı hukum, bu Anayasa yerıne 9 Kasım 1982 tarıhınde halkoyu ile kabul edılen 2709 sayılı T C Anayasasının 174 uncu maddesınde yer almıştır

(46) Bk Bakanlar Kurulunun 3 Şubat 1935 gun ve 2/1958 sayılı Kararı ile yururluğe konulan Bazı Kısvelerın Gıyılemeceğı ne Dair Kanunun Tatbık Suretını Gosterır Nızamname 3 1 Dustur C 16 S 413

6. Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Veren Kanunlar :

a) 26 Ekim 1933'te kadınlara Muhtar ve İhtiyar Heyeti Üyeliği Seçme ve Seçilme Hakkının Tanınması Hakkındaki Kanunun görüşülmesi sırasında Recep Bey' (Kütahya) in, Kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmelerinin doğal hakları olduğuna dair demecinden bir yıl sonra gerçekleşme yoluna girmiş, Başbakan, General İsmet İnönü (Malatya) ve (191) arkadaşı, bu amaçla Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci maddelerinin değiştirilmesi ve İntihabı Mebusan Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve kanuna bir madde eklenmesine dair önerilerini Başbakanlığa sunmuşlardır.

b) 5 Aralık 1934 Birleşimi (47) gündemine alınan bu Kanun önerilerinin öncelik ve ivedilikle görüşülmesi kararlaştırılmış, ilk sözü alan Başbakan İ. İnönü, "kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkek ile beraber, daima memleketin ve milletin geleceği üzerinde söz ve etki sahibi olmalarıdır. Türk Kadını tarihte ne vakit haklı ve itibarlı yerini bulmuş, milletin geleceği üzerinde etkisini gösterebilmişse, erkeklerle beraber karışık ve güç yurt işlerinde el ele çalışabilmiş ise, işte o zaman büyük Türk Ulusu, gücü ile, uygarlığı ile bütün dünyayı kaplamıştır" diyerek, bu hakkın Türk kadınına lütuf olarak verilmediğini, aile gelenek ve göreneklerimizin bunu gerektirdiğini, bir memleketteki, yurdun her tarafı düşman saldırısına uğradığı zaman kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çarpışırlar, memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar, bu kadar ağır sınavlar geçirirler, elbetteki yurdun her kesiminde, her sorununda söz hakları olması doğal bulunduğunu, gelecek Büyük Millet Meclisinin kadın milletvekilleri ile birlikte çalışması, kuruluşundan beri bu memlekete getirdiklerini daha ileri ve verimli kılacağını, kadınların bu haktan mahrum edilmesi ile yarı yarıya kötürüm bir hale gelen ulusumuzun üstünden bu baskıyı kaldırması Atatürk'ün başlıca hizmetleri arasında sayılacağını, şimdiye kadar olağanüstü işler başaran Meclisimizin bu Kanunu kabul etmekle hizmetlerinin en parlaklarından birini yerine getireceğini, gelecek nesillerin IV. T.B.M.M.'nin, Türk Kadınına bütün haklarını vermek, kötü bir sistemin kendilerini karanlıkta bırakan usullerinden onları kurtarmak için gösterdiği gayreti minnet ve şükranla anacağını söylemiştir.

---

(47) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25 - S. 82:86, S. Sayısı. 31

Refik Bey (Konya), Sadri Maksudi Bey (Şebin Karahisar), İsmail Mehmet Bey (Sıvas), Refik Şevket Bey' (Manisa) in aynı doğrultuda Türk Kadınlarını övücü konuşmalarından sonra, önce Teşkilâtı Esasiye Kanununun, sonra da İntihabı Mebusan Kanunu değişikliklerine dair önerileri maddeleri okunarak ayrı ayrı oya sunulmuş ve sonuçta hazır bulunan (258) üyenin oy birliği ile aşağıdaki metinler (2599) ve (2598) sayılı Kanunlar olarak kabul edilmiştir.

TEŞKİLÂTI ESASİYE KANUNUNUN 10 VE 11 İNCİ MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA KANUN

Kanun No. : 2599

MADDE 1. — Teşkilâtı Esasiye Kanununun onuncu ve on birinci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Madde 10. — Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.

Madde 11. — Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.

MADDE 2. — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

İntihabı Mebusan Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve kanuna bir madde ilâvesine dair kanun

Kanun No. : 2598

MADDE 1. — İntihabı Mebusan Kanununun muaddel ikinci maddesi aşağıda olduğu gibi değiştirilmiştir :

Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyeleri Türkiye Devlet halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir. Bir intihab dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir mebus seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarısı için aşağıdaki gibi muamele yapılır :

Elli beş bine kadar bir, elli beş bin birden 95 bine kadar iki, 95 bin birden 135 bine kadar üç, 135 bin birden 175 bine kadar dört mebus seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda arttırılacaktır.

MADDE 2. — İntihabı Mebusan Kanununun 5, 11, 16, 23, 58 inci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zükûr) kaydi kaldırılarak yerine kadın, erkek konulmuştur.

MADDE 3. — Rey verenlerden, rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların reyi kabul olunmaz.

MADDE 4. — Bu Kanun hükümleri neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 5. — Bu Kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

7. Dinde Reform Hareketleri (Türkçe Kur'an ve Ezan)

Her milletin kendi kutsal kitabını kendi dili ile okumak, içeriğini anlamak kuşkusuz en doğal hakkıdır. Kaldı ki, Dinimizin büyük kitabının adı "Kur'an" dır ve Türkçe anlamı "okunacak şey" dir. Bu da ancak kendi dili ile olur. Nitekim dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslümanlar kutsal kitaplarını kendi yerel dilleri ile içeriğini anlayarak okumakta ve o şekilde ibadet etmektedirler. Çünki Müslümanlık, yalnız Arapların değil, bütün insanoğullarının dinidir.

Bu konuda TBMM'de ilk ses, I. Dönem Dersim Milletvekili Abdülhak Bey'den gelmiş, 30 Eylül 1920'de Başkanlığa verdiği önerge (48) ile Camilerde okunmakta olan hutbeler Arapça olması dolayısıyla içeriği halk tarafından anlaşılmadığından, Hatiplerin Türkçe açıklama yapmalarını istemiştir.

Bir çok aydın Müslümanın özlem duyduğu Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadet için IV. Dönemde yasal bir zorlama olmadan ileri adımlar atıldığını görmekteyiz. İlk Türkçe Kur'an 22 Ocak 1932'de İstanbul'da Yerebatan Camiinde okunmuş, bunu 3 Şubatta Sultanahmet ve Ayasofya Camilerindeki okumalar izlemiştir. Tamamen aydın din adamlarımızın içlerinden gelen duygulardan kaynaklanan bu davranışları halk tarafından da istekle karşılanması üzerine yaygın bir hâl almış, 7 Şubat 1933'den itibaren İstanbul'un bütün camilerinde ezan ve kamet Türkçe okunmaya başlanılmıştır.

Bu aşamada Diyanet İşleri Başkanlığı konuya el koymuş, 6 Mart 1933'de İl ve İlçe Müftülüklerine gönderdiği aşağıdaki genelge ile durumu açıklığa kavuşturmuştur.

T. C.

Diyanet İşleri Başkanlığı

Tahrirat Müdüriyeti

730, 265

..... Müftülüğüne

Öz dilimizle her tarafta Türkçe Ezanın okunduğu bir zamanda minarelerde Arapça Salâtüselam okumak ahenksiz düşeceği gibi Hükümeti Celilenin takip

(48) *Türk Parlamento Tarihi : I. Dönem I. Cilt - S. 679*

buyurduğu maksadı milliye de uygun gelmediğine binaen İstanbul'daki erbabı ihtisasla bilmuhabere bâlâya yazılan uç suret ile Türkçe Tekbir gönderilmiştir. Her hangisi arzu olunursa icabında alâkadarların ondan okumaları lüzumu taminen beyan olunur efendim. 6.3.1933

Diyanet İşleri Reisi

Rıfat

Genelgeye Bağlı Türkçe Salâtüselâm Örnekleri İle Türkçe Tekbir

(Türkçe Salâtüselâm)

— 1 —

Tanrı Elçisi Muhammet Salât Sana Selâm Sana

Tanrı Sevgilisi Muhammet Salât Sana Selâm Sana

Tanrı Elçileri Salât Sizlere Selâm Sizlere

— 2 —

Ey Tanrının elçisi Muhammet senin uzerine olsun rahmet ve selâmet

Ey Tanrının sevgilisi Muhammet senin üzerine olsun rahmet ve selâmet

Ey Tanrının elçileri sizin üzerinize olsun rahmet ve selâmet

— 3 —

Ey Tanrı Elçisi Muhammet Sanadır Rahmet ve Selâmet

Ey Tanrı Sevgilisi Muhammet Sanadır Rahmet ve Selâmet

Ey Tanrı Elçileri Sizedir Rahmet ve Selâmet

(Türkçe Tekbir)

Tanrı uludur Tanrı uludur

Tanrıdan başka tanrı yoktur

Tanrı uludur tanrı uludur

Hamd ona mahsustur

Not Din görevlilerinin çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığının genelgesine uyarak Ezan ve Kamet'i Türkçe okumalarına karşılık kuşku bu azınlık teşkil eden bazılarının Arapça okumakta devam etmeleri üzerine Hükumet, önlem almaya mecbur kalmış ve TBMM'nce 2 Haziran 1941'de kabul edilen 4055 sayılı Kanun ile Türk Ceza Kanununun 526 ncı maddesinde bir değişiklik yapılarak "Arapça Ezan ve Kamet okuyanlar" için ceza konulmuştur Konunun sonraki aşaması için Bkz Kâzım Öztürk - Türk Parlamento Tarihi IX Dönem, I Cilt

V. BÖLÜM
DEVLET TEŞKİLÂTINDA YENİ DÜZENLEMELER

DEVLET TEŞKİLÂTINDA YENİ DÜZENLEMELER

Giriş :

IV. Dönemin önemli çalışmalarından biri de devlet teşkilâtında yeni düzenlemelere gidilmesi, bu bağlamda Osmanlı'dan kalan teşkilâtın, geçirilen deneyimler ve beliren ihtiyaçlara göre yenilenmesi veya Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan düzenlemelerin iyileştirilmesidir.

Bu şekilde 29 Aralık 1931'de "Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti" olarak yeni bir bakanlık kurulduğu gibi İktisat Vekâletince yürütülmekte olan ziraat işleri bu vekâletten ayrılarak "Ziraat Vekâleti" teşkil edilmiştir.

Bir kuruluş ve görev kanunu olmayan Cumhurbaşkanlığı Dairesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başbakanlık, Dışişleri, Millî Eğitim, Bayındırlık, İktisat bakanlıkları da bu dönemde bir kuruluş ve görev kanununa kavuşturulmuş, Osmanlı döneminde kalan 1879 tarihli bir tüzük ile yönetilen "Sayıştay" çağdaş bir anlayışla yeniden organize edilmiştir. Başka bir yenilik de batıdaki örnekler dikkate alınarak gümrük koruma teşkilâtının askerî bir düzene sokulması, jandarma ve polis için yeni düzenlemeler yapılmasıdır.

Mevcut kuruluş ve görev kanunları arasında İçişleri, İktisat, Maliye ve Adalet Bakanlıkları, Şûrayı Devlet (Danıştay) Başkanlığı, İstatistik ve Matbuat (Basın-Yayın) Genel Müdürlüklerinin teşkilât kanunları aynı amaç çerçevesinde yenilenmiştir.

Konunun ayrıntıları,

1. Merkez Teşkilâtı,
2. Diğer Teşkilât Kanunları,
3. Teşkilât Kanunlarında değişiklikler,
4. Mülkî İdare Teşkilâtında Değişiklikler,
5. Kamu Bankaları Kurulması,
6. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının Faaliyete Geçirilmesi,
7. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Uygulaması,

olarak aşağıda belirtilmiştir.

1. Merkez Teşkilâtı :

a) Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinin Kurulması :

Türkiye Cumhuriyetinde ilk kez kurulmakta olan bu vekâletin teşkili hakkında Başvekâletin 27 Aralık 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlı-

ğına sunulmuş bulunan tasarının gerekçesinde (49) gümrük işlemlerinin aldığı özel önem, inhisar (tekel) işlerinin kazandığı genişlik, kaçakçılık için alınan özel önlemler, bütün bu işlerin Maliye Vekâletinin ana hizmetlerinden ayrı olarak yürütülmesi ve izlenmesinde Devlet için daha yararlı olacağından, çalışmalarını sadece bu işlere tahsis eden bir vekâletin kurulması uygun görüldüğü belirtilmektedir.

İktisat, Maliye ve Bütçe komisyonunca olumlu görülen tasarı, 29 Aralık 1931 birleşiminde (50) görüşülmüş ve "Gümrük ve Devlet inhisarları işleri ile (Posta, Telgraf ve Telefon hariç) meşgul olmak üzere Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Teşkili" (1909) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.

b) Ziraat Vekâletinin Yeniden Teşkili

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasından itibaren kurulmuş bulunan Meclis Hükümeti ve Cumhuriyet kabinelerinde bir Ziraat Vekâleti mevcut olmayıp, tarım işleri, mevcut İktisat Vekâletine bağlı ilgili daireler tarafından görülmektedir. İlk kez 5 Mart 1924 gün ve (432) sayılı Kanunla, İktisat Vekâletine bağlı Ziraat, Orman ve Baytar (Veteriner) genel müdürlükleri ayrılarak bir "Ziraat Vekâleti" teşkil edilmiş, o güne kadar İktisat Vekâletinde mevcut diğer görevleri yerine getirmek üzere de bir "Ticaret Vekâleti" kurulmuştur.

16 Ocak 1928 gün ve 1200 sayılı Kanunla Ziraat ve Ticaret Vekâletleri birleştirilerek "İktisat Vekâleti" yeniden teşkil edilmiştir. Dört yıla yakın bir uygulamadan sonra, özellikle son yıllarda bütün dünyada başgösteren ekonomik bunalım karşısında olağanüstü önem ve genişlik kazanmış olan ticaret ve iktisat işlerinden ziraate ilişkin olanların ayrılarak yürütülmesi, esasen her iki bölüme ait teşkilât mevcut olduğundan ayrı bir vekâlet kurulmasının bütçeye yük olmayacağı gözlenmiş, Ziraat Vekâleti teşkili hakkında hükümetçe düzenlenen tasarı, Başvekâletin 27 Aralık 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

İktisat, Maliye ve Bütçe komisyonlarının olumlu raporları ile gündeme alınan tasarı, 29 Aralık 1931'deki birleşimde görüşülmüş ve "Ziraat işlerinin İktisat Vekâletinden ayrılarak bu işlerle meşgul olmak üzere Ziraat Vekâleti namı ile yeniden bir vekâlet teşkili, 16 Ocak 1928 gün ve 1200 sayılı Kanunun kaldırılması" (1910) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.

---

(49) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 5 - s. 118, 136, 137, Sıra No. : 42
(50) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 5 - s. 118, 136, 138, Sıra No. : 43

c) Riyaseti Cümhur Dairesi :

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilânını müteakip kurulan teşkilât, önce 3.12.1923 gün ve 379 sayılı "Cümhur Riyaseti Bütçe Kanunu" (51) na bağlı cetvelde yer almış, yönetici ve memurların görevleri Bakanlar Kurulunun 9 Nisan 1924 gün ve 445 sayılı kararı ile yürürlüğe konulan bir yönetmelik (52) ile saptanmıştır. Devlet Memurları Maaşatının Tevhid ve Teadülüne Dair 18.5.1929 gün ve 1452 sayılı Kanunun (53) kabulünden sonra da bu teşkilât, kanuna bağlı (2) sayılı cetvelin ilgili bölümünde gösterilmiştir. Ancak zaman içinde kadrolarda yapılan değişiklikler görev ve yetkilerin yeni bir düzen içinde saptanmasını gerektirmiş bulunmakla on yıla yaklaşan uygulama da dikkate alınarak hazırlanan "Riyaseti Cümhur Dairesi Teşkilât Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 15 Mayıs 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Bütçe Komisyonunda incelenerek 16 Mayıs 1933 günlü ve önerinin olumlu görüldüğüne ve ivedilikle görüşülmesine dair raporla aynı gün gündeme alınan tasarı Genel Kurulda ivedilikle görüşülmüş ve (2180) sayılı Kanun (54) olarak kabul edilmiştir. Kanunda, Riyaseti Cümhur Dairesinin Umumî Kâtiplik, Başyaverlik, Kalemi Mahsus Müdürlüğü ve Daire Müdürlüğünden oluştuğu, bunların görevleri, atama usulleri, yükselmeleri ve disiplin işleri belirtilmektedir. Bu Kanun, çeşitli değişiklikler geçirerek elli yıl yürürlükte kalmış, 17 Ağustos 1983 gün ve (2879) sayılı "Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğini Teşkilâtı Kanunu"nun 6 ncı maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

d) Başvekâlet Teşkilât ve Vazifeleri :

Cumhuriyetin ilânından itibaren Başvekâlet Teşkilâtı Bütçe Kanunlarına bağlı cetvellerde ve sonra da Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülü hakkındaki 1452 sayılı Kanunda gösterilmiş, ancak kadrolarda adı geçen memuriyetlerin görevlerinin belirtilmesi ve bu dairede görev yapan memurların deneyim kazandıkları yerlerde yükselebilmelerinin sağlanması ve yeniden bazı memuriyetlerin ihdasına ihtiyaç görülmesi itibarıyla hükümetçe hazırlanan "Başvekâlet Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun Tasarısı", Başvekâletin 1 Nisan 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı İçişleri Komisyonunca incelenmiş, Başvekâlet dairelerinde işlerin daha çabuk ve düzenli yürütülmesi için altı yıllık bir deneyime da-

---

(51) 3. t. Düstur, C. 5 - S. 456
(52) 3. t. Düstur, C. 5 - S. 801, "Riyaseti Cumhur Dairesi Erkân ve Memurlarının Vezaifini Mübeyyin Talimatname.
(53) 3. t. Düstur, C. 10 - S. 1051
(54) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 608

yanılarak, yapılması önerilen teşkilât hakkında gösterilen sebepler 25 Nisan 1933 günlü raporla olumlu karşılanmıştır. Tasarıda, Teşkilâtın bir müsteşarın yönetimi altında Muamelât Umum Müdürlüğü, Hususî Kalem, Kararlar, Yazı İşleri, Neşriyat, Evrak ve Hazinei Evrak, Daire ve Levazım Müdürlüklerinden oluştuğu ve 2 nci maddeden itibaren dairelerin görevleri belirtilmektedir.

Tasarı, 20 Mayıs 1933'teki birleşimde görüşülmüş ve (2187) sayılı Kanun (55) olarak kabul edilmiştir.

2187 sayılı Kanun, 19 Nisan 1937 gün, 3154 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, bu Kanunu da aynı konuda, 23 Nisan 1943 gün ve 4443, 9 Mart 1954 gün ve 6330 sayılı Kanunlar izlemiştir. Halen Başbakanlık Teşkilâtı ve Görevleri hakkında 10 Ekim 1984 gün ve 3056 sayılı Kanun yürürlükte bulunmaktadır.

e) Hariciye Vekâleti :

Devlet teşkilatının her bölümünde olduğu gibi Hariciye Vekâletinde de içinde bulunulan durum ve gelecekteki gelişmeler dikkate alınarak ve Maaşatın Tevhit ve Teadülü (Aylıkların birleştirme ve denkleştirilmesi) hakkındaki 18 Mayıs 1929 günlü ve 1452 sayılı Kanunun 2 nci maddesi her vekâletin bir Teşkilât Kanunu hazırlaması zorunluluğu göz önünde tutularak hazırlanan "Hariciye Vekâleti teşkilâtı Hakkında Kanun Tasarısı" ve eki teşkilât kadrosu, Başvekâletin 22 Nisan 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde (56) Vekâletin gelecekteki gelişmeleri göz önüne alınarak ve bir kaç yıllık tecrübeye dayanılarak, kendilerine Devleti dışarıda temsil gibi önemli bir görev yüklenen Hariciye memurlarının halen mevcut kadrodaki memuriyet dereceleri arasındaki nisbetsizliği ve iki, üç derece birden yükselme gibi anormallikleri kaldırmak, merkez ve dışarı teşkilâtının denkliğini sağlamak amacıyla bu tasarının hazırlandığı belirtilmekte, ancak teşkilâtı bütçe ile alınan giderle uydurmak zorunluğu ile tasarıya eklenen kadro cetvelinde eylemli kadro dışı kaldığı gösterilen memuriyetlerden her yıl bütçesinin durumuna göre kullanacağı miktarı ve memur sayısını eylemli kadroya ekliyebileceği, tasarının önemli bir hükmünün, Hariciye Vekâletine alınacak memurların işe doğ-

(55) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 619
(56) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 360'dan sonra Sıra No. 221

rudan 11 inci dereceden başlamaları olduğu, diğer devlet dairelerine alınacak memurların derecelerine göre bu açık ayrılığın, Hariciye Vekâletine alınacak memurların yüksek bir okuldan mezun olmakla beraber batı dillerinden en az birini bilmeleri ve bir komisyon önündeki sınavda başarı göstermeleri koşulu getirilmesinden doğduğu açıklanmaktadır.

Tasarı, Hariciye ve Bütçe Komisyonlarının 7 Mayıs 1933 ve 24 Mayıs 1933 günlü olumlu raporları ile 24 Mayısta gündeme alınmış, 25 Mayıs birleşiminde (57) Genel Kurulda görüşülerek (2223) sayılı Kanun (58) olarak kabul edilmiştir.

Kanuna bağlı (L) sayılı cetvel ile Vekâlet kadrosu aşağıdaki şekilde saptanmıştır.

Derece	Adet	Memuriyet Unvanı
1	11	Büyükelçi
2	11	1. Sınıf Elçi - Baş Hukuk Müşaviri
3	10	2. Sınıf Elçi - Hukuk Müşaviri
4	14	Maslahatgüzar - Hukuk Müşaviri
5	20	Büyükelçilik Müsteşarı - Başkonsolos - Müdür, Hukuk Müşaviri Muavini Mütercim
6	25	Ortaelçilik Müsteşarı - Başkonsolos - Müdür, Hukuk Müşavir Muavini - Mütercim
7	40	Elçilik 1. Sınıf Başkâtibi - 2. Sınıf Konsolos - Muavin - Mütercim
8	48	Elçilik 2. Sınıf Başkâtibi - 2. Sınıf Konsolos Muavini - Mütercim
9	95	Elçilik 2. Kâtibi - Muavin Konsolos - Mümeyyiz - Mütercim
10	160	Elçilik 3. Kâtibi - Evrak Memuru - Kançılar - Müsevvit
11	12	Ataşe - Namzet
	446	

(57) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 353:357
(58) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 1013

Bu (446) kişilik kadrodan çeşitli derecelerde (108) kişi, Kanunun 2 nci maddesi gereğince eylemli kadro dışı olarak 1933 Bütçe Kanununun 15 inci maddesine bağlı (L) cetveline aktarılmış, ve bu memuriyetlerin her yıl görülecek lüzum ve ihtiyaç oranında eylemli kadroya alınacağı saptanmıştır.

2233 sayılı Kanun, Ocak 1938 günlü ve 3312 sayılı (Hariciye Vekâleti Teşkilât Kanunu) ile kaldırılmış, çeşitli tarihlerdeki değişikliklerle kırkbeş yıl yürürlükte kalan bu Kanunu 13 Aralık 1983 gün ve KHK/177 ve 8 Haziran 1984 gün ve KHK/206 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamelerle yapılan düzenlemeler izlemiştir. KHK/206, 24 Haziran 1994 günlü 4009 sayılı (Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun) ile değiştirilerek kabul edilmiş bulunmaktadır.

f) Maarif Vekâleti :

Cumhuriyet yönetiminde Millî Eğitim Teşkilâtı hakkında ilk düzenleme 22 Mart 1926 günlü 789 sayılı (Maarif Teşkilâtı Hakkında Kanun) (59) ile yapılmış, geçen zaman içinde 812, 1125, 1183, 1338, 1409 ve 1707 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklere rağmen Cumhuriyet Hükümetinin millî eğitim işlerine vermekte olduğu büyük ve yerinde önemi karşılayamadığı ve 1452 sayılı Kanunla kadrolarda yapılmış olan değişikliğin de yetersiz kaldığı görülerek hazırlanan (Maarif Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun Tasarısı) Başvekâletin 16 Nisan 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı önce Maarif Encümeninde (Millî Eğitim Komisyonu) görüşülmüş, 8 Mayıs 1933 günlü raporu ile (60) kanunî bir dayanağı mevcut olmamasına rağmen o tarihe kadar bir kaç kez toplanmış ve yararlı kararlar almış olan (Maarif Şûrası) bir birim olarak kanuna eklenmesini uygun bularak görevini "Cumhuriyet maarifinin eğitim ve öğretimine ilişkin işlerinde Talim ve Terbiye Dairesince hazırlanacak tüzük, yönetmelik, program ve ilkelerle Şûra üyeleri tarafından bu konuda yapılacak önerileri inceleyerek bir karara bağlamak" şeklinde saptamış, Maarif Şûrası kararlarının Maarif Vekilinin onayı ile kesinleşeceğini belirtmiştir.

Tasarının havale edildiği Bütçe Komisyonu, Millî Eğitim Komisyonunun yaptığı değişiklikleri 4 Haziran 1933 günlü raporu ile olumlu bulmuş, 8 Haziranda gündeme alınan tasarı 10 Haziran birleşiminde (61) tvedilik kararı ile görüşülerek (2287) sayılı Kanun (62) olarak kabul edilmiştir.

---

(59) 3. t. Düstur, C. 7 - S. 1085
(60) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16 - S. 176 Sonu Sıra No. 286
(61) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16 - S. 143:146
(62) 3. t. Düstur, C. 14 - 1459

Kanunun 1 inci maddesine göre Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı Müsteşarlık Maarif Şûrası, Talim Terbiye Dairesi, Teftiş Heyeti, Yüksek Tedrisat, Orta Tedrisat, İlk Tedrisat, Meslekî ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlükleri, Zatışişleri, Müzeler, Kütüphaneler, Mektep Müzesi, Hususî Kalem Müdürlükleri, İnşaat Dairesi, Levazım ve ayrıca Evrak Müdürlüklerinden oluşmakta, sonraki maddelerde bu birimlerin görevleri, sorumlulukları, seçim ve atama usulleri belirtilmektedir.

2287 sayılı Kanun, çeşitli tarihlerde yapılan bir çok değişiklik ile elli yıl yürürlükte kalmış, 13 Aralık 1983 günlü KHK/179 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 70 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. KHK/179 ve sonraki değişiklikleri (Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında) kl 30 Nisan 1992 günlü 3797 sayılı Kanunla değiştirilerek kabul edilmiştir.

g) Nafıa Vekâleti :

Cumhuriyet dönemine 2 Ekim 1330 (1914) tarihli "Nafıa Nezareti Teşkilâtı Hakkında Nizamname" ile giren Nafıa Vekâleti, 18 Mayıs 1929 günlü ve 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) sayılı kadro cetveli ile yeniden organize edilmiş, ancak Nafıa Vekâletinin, memleketin imar ve gelişmesine halkla ilişkilerin artmasına, bütün çalışmasının ancak bu ilkelere yönelik bulundurulmasına yarayacak bir yapılanmanın gerektirdiği her türlü gelişmeye açık olması göz önünde tutularak, bu gerekçe (63) ile hazırlanan "Nafıa Vekâletinin Teşkilât ve Vazifelerine Dair kanun Tasarısı, Başvekâletin 9 Mayıs 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı, Bütçe ve Nafıa (Bayındırlık) komisyonlarının 16 Mayıs 1934 ve 22 Mayıs 1934 günlü olumlu raporları ile 23 Mayısta gündeme alınan tasarı, 26 Mayıs 1934 birleşiminde (64) görüşülmüş ve aynı gün (2443) sayılı Kanun (65) olarak kabul edilmiştir.

Kanunun 1 inci maddesine göre Nafıa Vekâleti, Devlet Teşkilâtı içinde memleketin imarına, ticarî ve ekonomik gelişmesine ve sosyal kaynaşmasına hizmet eden demiryollarını, binalarını, yol ve köprülerini yapmak ve su işlerini düzenlemek ve karada, havada ulaştırma ve haberleşmeye ait bayındırlık eserleri kurmak, işletmek, yönetmek ve çağdaş ilerlemeleri izleyerek uygulamak, Devlet daire ve kurumlarına ait her türlü bina ve inşaatın ve Türk mimarisinin tarzını belirleyerek birlik sağlamak, fen vasıta ve unsurlarını yetiş-

(63) IV. Donem Zabıt Ceridesi : C. 24 - S. 292 sonrası Sıra No. : 164
(64) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 263:270
(65) 3. t. Düstur, C. 15 - S. 524

tirmek, genel ve özel kanunların verdiği diğer işleri yapmakla yükümlü bir kurum olarak nitelendirilmiş, ikinci ve sonraki maddelerde bu görevleri yerine getirecek teşkilât gösterilmiştir. Buna göre; bir Müsteşarlık, bir Yüksek Fen Heyeti, bir Teftiş Heyeti ve Hususî Kalem Müdürlüğü, Nafıa işlerinin gövdesini oluşturan üç İdare Reisliği, iki Umum Müdürlük ve yardımcı üç Müşavirlik ile altı müdürlük, bir Yüksek Mühendis Mektebi Rektörlüğü ve bir Nafıa Fen Mektebi Müdürlüğü mevcut olup Reislikler; Demiryollar ve Limanlar İnşaatı, Münakalât ve Şose, Köprüler, Bina İşleri, Umum Müdürlükler; Sular, Nafıa Şirket ve Müesseseleri, Müşavirlikler; Hukuk, Tarife, Muhabere ve Mürasele, Müdürlükler ise Zatişleri, Malzeme, Tercüme-Neşriyat ve Müze, Seferberlik ve Muhabere'den ibarettir ve her birinin görev ve sorumlulukları aynı maddelerde belirtilmiştir.

Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü ile Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi Umum Müdürlüğü Vekâlete bağlı olup Vekâletin emir ve yönetimi altında özel kanun ve tüzükleri dairesinde yönetileceği hükme bağlanmıştır.

Sonraki maddelerde başkaca atanma ve yer değiştirme usulleri, Nafıa Meclisi, Müdürler Encümeni ve İnzibat Komisyonunun oluşumu ve görevleri, Yüksek Mühendis Mektebi ve Nafıa Fen Mektebinden mezun olanların unvanları, kadro ve aylık durumları yer almakta, 29 uncu maddesiyle, Nafıa memurlarının sureti tayin ve azilleri hakkındaki 14 Mart 1329 (1913) tarihli, Nafıa Nezareti Teşkilâtı hakkındaki 2 Teşrinievvel 1330 (1914) tarihli Nizamnameler yürürlükten kaldırılmaktadır.

2443 sayılı Kanun, 27 Mayıs 1939 günlü 3611 sayılı Nafıa Vekâleti Teşkilâtı ve Vazifelerine Dair Kanunun 34 üncü maddesiyle kaldırılmış, çeşitli değişikliklerle (66) otuzdört yıl yürürlükte kalan bu kanunun yerini (Bayındırlık Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında) ki 13 Temmuz 1972 günlü 1609 sayılı Kanun almıştır. Bu kanun da 13 Aralık 1983 günlü KHK/180 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kaldırılmış olup Bayındırlık İşleri, imar ve iskân işleri ile birlikte bu Kanun Hükmünde Kararname ile yürütülmektedir.

h) İktisat Vekâleti :

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasından itibaren kurulmuş bulunan Meclis Hükümetleri ve Cumhuriyetin ilk kabinesinde bir "İktisat Vekâleti"

(66) Bu arada ulaştırma ve haberleşme işleri, Nafıa Vekâletinden ayrılarak Münakalât Vekâleti - Ulaştırma Bakanlığı - kurulmuştur. Bk. 27 Mayıs 1939 günlü ve 3613 sayılı "Münakalât Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun", 3. t. Dusum - C. 20. - S. 686

mevcut olup 5 Mart 1924 günlü 432 sayılı Kanunla bu Vekâlet "Ziraat ve Ticaret" vekâletleri olarak ikiye ayrılmış, 16 Ocak 1928 günlü 1200 sayılı Kanunla Ziraat ve Ticaret Vekâletleri birleştirilerek "İktisat Vekâleti" yeniden kurulmuştur. 29 Aralık 1931 günlü ve 1910 sayılı Kanunla da ziraat işleri bu vekâletten ayrılmıştır. Ancak son beş yıl içinde dünya ekonomisinde gözlenen büyük değişiklikler ve bunalımlar karşısında günün ihtiyaç ve gereklerine uygun ve özellikle memleketin ekonomik gelişmesine kapsamlı bir şekilde yardımcı olabilecek yeni bir teşkilâtın kurulması zorunlu görülmüş ve bu amaçla hazırlanan "İktisat Vekâleti Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun Tasarısı", Başvekâletin 7 Mayıs 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı gerekçesinde (67) saltanat döneminde Nafia Nezaretine ikinci derecede bir hizmet olarak bağlanmış olan iktisat işleri, sonradan ticaret ve ziraat işleriyle birleştirilerek uzun süre bağımsız bir nezaret olarak yürütüldüğü, Osmanlı Hükümeti ulusal anlayıştan ve bu anlayış içinde bir ekonomik politika izlemesi için gerekli bağımsızlıktan yoksun olduğu için bu yöntemin doğal olduğu, ayrıca kapitülasyonların serbest pazarcı politikası memleketin ekonomik menfaatlerinin yabancılar tarafından sömürülmesine yol açtığı için memleketin ekonomik gelişmesini sağlayacak bir politika izlenmesine imkân ve meydan vermediği, Meşrutiyetin son yıllarında ve özellikle I. Dünya Savaşında bazı kurumlarda ulusal ekonomi ülküsü tesiri yolunda uğraşıların savaşın bir felâketle nihayet bulması üzerine sonuçsuz kaldığı, ulusal ekonomi anlayışı Türkiye'de millî hükümette doğmuş olup Lozan Andlaşması ile her alanda bağımsızlığı sağlamış olan millî hükümetin, memleketin ekonomik hayatı ile yakından ilgilenerek daha kuruluş döneminde bu alanda düzenleyici olmak üzere "İktisat Vekâleti" adı ile bağımsız bir vekâlet kurduğu belirtilmektedir.

Bütçe Komisyonunun 23 Mayıs 1934 günlü olumlu raporu ile gündeme alınan tasarı 27 Mayıs 1934'teki birleşiminde (68) Genel Kurulda görüşülerek aynı gün (2450) sayılı Kanun (69) olarak kabul edilmiştir.

Kanunun 1 inci maddesine göre Vekâletin iş ve görevleri ana başlık olarak A) Kara Ticareti, B) Deniz Ticareti, C) Sanayi ve Maadin, D) Kara ve Deniz nakliyatı ile liman, gümrük, belediyeler (münakalât), iskeleler ve rıhtımlar ve

(67) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 340 sonu Sıra No. 173.
(68) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 298:306
(69) 3. t. Düstur, C. 15 - S. 577

sigorta tarifeleri ve imtiyazlı şirketlerin mukavelelerine merbut tarifeler gibi memleket iktisadiyatına müessir olan işlerin alâkadar vekâletlerce ihzar edildikten sonra İcra Vekilleri Heyeti kararına arz edilmek üzere son tetkik ve mütalaalarına ait işler olarak belirtilmiş, 2 nci maddesinde bu görevleri yerine getirecek organlar, bir müsteşarın yönetimi altında Deniz Ticareti Müsteşarlığı, İç Ticaret, Sanayi ve Maadin, Limanlar, Deniz Nakliyatı Umum Müdürlükleri, Dış Ticaret (Türkofis) Reisliği, Ölçüler, İhracatı Teşkilandırma Müdürlükleri, Tarifeler Tetkik, Sanayi ve Maadin Tetkik, Teftiş ve Murakabe Heyetleri, Hususi Kalem, Müşavir, Mütehassıs ve Hukuk Müşavirliği, Zat ve Levazım ve Evrak İşleri Müdürlükleri, Mektep, Müze ve Laboratuvar Müesseseleri olarak gösterilmektedir.

2450 sayılı Kanun, çeşitli değişikliklerle yirmi üç yıl yürürlükte kalmış, 22 Mayıs 1957 günlü 6973 sayılı "Sanayi Vekâleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanun"un 10 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

i) Büyük Millet Meclisi Memurlarının Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun :

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışından itibaren Teşkilât ve Kadro Başkanlık Divanınca saptanarak uygulanmış, bu teşkilât ve kadro 18 Mayıs 1929 gün ve 1452 sayılı Kanunun kabulü ile yasal bir zorunluluk olarak bu kanunun (2) nci maddesine bağlı cetvelin ilgili bölümünde yer almıştır.

21 Nisan 1934'de TBMM İdare Amirleri, biri, kadroya dört polis memuru eklenerek mevcudun (22) ye çıkarılması, diğeri, 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) sayılı cetvelde değişiklik yapılması ve bu cetvel gereğince aylıkları yükseltilecek memurların durumları 1452 sayılı Kanunun genel hükümlerine göre düzenlenecek bir yönetmelikle değerlendirilmesi için hazırladıkları iki Kanun Önerisini TBMM Başkanlığına sunmuşlardır (70).

Öneriler, 10 Haziran 1934'te Bütçe Komisyonunda incelenmiş, Büyük Millet Meclisindeki memuriyetlerin nevi ve mahiyetlerinin ve memurların haiz bulunmaları gereken niteliklerin, atama, yükselme ve yer değiştirmelerine dair hükümlerin bir yönetmelikle saptanması yerine 1452 sayılı Kanunun devlet bütçesine dahil bulunan bütün hizmetlerin bir Teşkilât Kanununa bağlanması hükmüne uyularak kanunda yer alması gerekli görülerek "Büyük Millet Meclisi Memurlarının Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında" yeni bir tasarı hazırlanmıştır.

(70) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23 - S. 172 sonu Sıra No. : 225

Tasarı 14 Hazıran 1934 birleşiminde (71) Genel Kurulda goruşulmuş, aynı gun (2512) sayılı Kanun (72) olarak kabul edilmiştir

Kanunun 1 mcı maddesine gore kuruluş,

A) Umumî Kâtıplık ve buna bağlı Kanunlar kalemi, Zabıt Kalemi, Evrak Kalemi ve Matbaa mudurlukleri,

B) Idare Âmirlerine bağlı Muhasebe, Daire, Posta ve Telgraf ve Millî Saraylar mudurlukleri,

C) Butçe Encumenine bağlı Butçe Encumeni Başkâtıplığı ve Kutuphane Encumenine bağlı Kutuphane Mudurluğunden oluşmakta, 2-12 nci maddelerde Umumî Kâtıplık ve 1 mcı maddede gosterilen birimlerin gorevleri, sonraki maddelerde memurların atama, yer değiştirme, yukselmeleri ile ilgili hukumler yer almaktadır

2512 sayılı kanun 2 Ocak 1939 gunlu 3552 sayılı "Turkiye Buyuk Millet Meclisi Memurlarının Teşkilâtı Hakkında Kanun"un 9 uncu maddesiyle yururlukten kaldırılmış, bu Kanunu 9 Ocak 1950 gunlu ve 5509 sayılı ve sonra da 13 Ekim 1983 gunlu 2919 sayılı kanunlarla yapılan duzenlemeler izlemiştir

j) Divanı Muhasebat (Sayıştay) Kanunu :

TBMM'nin 31 Mart 1341 (1925) gunlu toplantısında Mukerrem Bey (Isparta) ve ondort arkadaşı tarafından Başkanlığa sunulan ve aynı gun Genel Kurulda Divanı Muhasebat Reisliğine havale edilmesi kabul edilen onergede, (73) Divanı Muhasebat kuruluş ve gorevlerine dair yeni bir kanun tasarısının hazırlanması istenmiş olmakla Divanı Muhasebat Başkanlığınca hazırlanıp I Başkan Fuat (Ağralı) imzalı 6 Şubat 1926 tarihli yazı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş bulunan "Divanı Muhasebatın Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun Tasarısı" nın gerekçesinde (74) belirtildiğine gore, Turkiye'de Divanı Muhasebat'ın 1281' (1864) de kurulmuş, kuruluş ve gorevleri 5 Teşrinisani 1295 (1879) tarihli Nizamname (75) ile saptanmıştır Bu nizamname, Divanı Muhasebata sadece mal memurlarının hesaplarına bakmak, yargılamak ve nazım hesaplarla genel kesin hesabı inceleyip uygulayarak denklik belgesi vermek yetkisini tanımakta idi 14 Şubat 1327 (1911) tarihli "Usulu Muhasebei Umu-

(71) IV Donem Zabıt Ceridesi C 23 S 161 162 163
(72) 3 u Durum C 15 S 1177
(73) II Donem Zabıt Ceridesi C 16 S 296
(74) IV Donem Zabıt Ceridesi C 21 S 172 sonu Sıra No 125
(75) 1 u Durum C 2 S 135

miye Kanunu Muvakkati 29 ve 30 uncu maddeleri ile devlet harcamalarının ödeme yapılmadan Divanı Muhasebatça vize usulü konulmuş, İstanbul Divanınca vize işlemi yalnız merkez (başkent) harcamalarına uygulanabilmiş iken, TBMM'nin yönlendirmesi ile (76) 1924 ve 1925 bütçeleri ile kabul edilen kadrolara dayanılarak kolordu ve tümen merkezleri veya işlemlerinin çokluğu dikkate alınarak (25) ilde ödemeden sonra vize yapılabilmesi için denetçiler görevlendirilmiş ve bu suretle bütçe tutarının % 80'i ödeme sonrası vizeye tâbi tutulmuştur.

Denetimin maliye ve hesap işlemlerinde sağladığı büyük yararları daha rasyonel bir hale getirmek ve aynı zamanda Hükümetin icraatını duraksatması ve gecikmelere meydan vermemesi için kanunî mevzuatın değiştirilmesi ve Yüce Meclis adına görev yapan Divanı Muhasebatın Cumhuriyetimizin her yönetim bölümünde görülen yeniliklere uyularak çağdaş gelişmelere göre iyileştirilmesine şiddetle ihtiyaç duyulduğu gibi "Divanı Muhasebatın Sureti İntihabına Dair" 24 Kasım 1923 gün ve 374 sayılı Kanun hükümleri ve özellikle Teşkilâtı Esasiye Kanununun 100 üncü maddesi ile Divanı Muhasebat, kuruluşundan çok farklı bir nitelik kazanmış olmakla, Fransa, İtalya ve Belçika'daki uygulamalar da dikkate alınarak bu tasarı hazırlanmış bulunmaktadır.

Divanı Muhasebat (Sayıştay) Komisyonunda incelenen ve 2 Nisan 1932 günlü raporla Başkanlığa sunulan tasarı III. Dönemde Genel Kurulda görüşülemeden seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi dolayısıyla bu dönemde yeniden ele alınmış ve Maliye ve Bütçe komisyonlarında bir kez daha incelenerek 21 Mart 1934 ve 17 Nisan 1934 tarihli raporlarla gündeme gelmiştir.

30 Nisan 1934'teki birleşimde (77) görüşülmesine başlanan tasarı, 3 ve 10 Mayıs (78), 7 ve 16 Haziran 1934'teki birleşimlerde (79) görüşülmek suretiyle (2514) (80) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.

Kanunun Ana Hükümler Başlığını taşıyan 1-10 uncu maddelerine göre; Divanı Muhasebat, Teşkilâtı Esasiye Kanunun 100 üncü maddesi gereğince Büyük Millet Meclisine bağlı ve Devletin bütün gelir ve giderleri ile mallarını ve hesaplarını onun adına bu kanun hükümlerine göre denetleyen ve Devlet mallarını elinde bulunduran, harcayan, yöneten ve muhafaza edenlerin he-

(76) TBMM'nın 1922-1923 yılları bütçe denetimi konusunda Bk. Turk Parlamento Tarihi-Millî Mücadele ve TBMM I Donem, I Cilt, S. 109, 31 sayılı dipnot
(77) IV. Donem Zabıt Cerıdesı C. 21 - S. 158-169
(78) IV. Donem Zabıt Cerıdesı C. 22 - S. 7 18 ve 87 103
(79) IV. Donem Zabıt Cerıdesı C. 23 - S. 78 82 ve 177 187
(80) 3. t. Dustur, C. 15 - S. 1242

saplarını inceleme ve yargılama ile yükümlü bir kuruldur. Bir I. Başkan ile lüzum ve ihtiyaca göre Teşkilât Kanununda sayısı gösterilen daire başkan ve üyelerinden ve bir de Başkâtipten oluştuğu saptanmakta, ayrıca Hazine Temsilcisi olarak Maliye Vekâletince atanan bir Müddeiumumî (Savcı) nin de Divan Teşkilâtına dahil olduğu belirtilmektedir.

3-10 uncu maddelerde Divanı Muhasebat başkan, üyeler ve savcının nitelikleri, seçim, atama ve değiştirilme usulleri, yargılanmaları, görevleri ve memurların durumuna dair hükümler bulunmaktadır. 11 ve 12 nci maddelerde Görev ve Yetki, 13-16 ncı maddelerde Vize ve Denetleme, İkinci Kısım 16-28 inci maddelerde Teşkilât, Üçüncü Kısım 29-36 ncı maddelerde Saymanlar Hesaplar, 37-56 ncı maddelerde İnceleme ve Yargılama usulleri, Muhakemenin İadesi ve Temyiz Usullerine dair, Dördüncü kısım 57-60 ıncı maddelerde Muhakemenin İadesi, 61-67 nci maddelerde Temyiz, Beşinci Kısım 68,71 inci maddelerde Yerel Bütçeler, 72 ve 73 üncü maddelerde Zat Maaşları, 74-76 ncı maddelerde Borç Verme-Borç Alma-Kredi ve Avanslar, 77-83 üncü maddelerde Mutabakat Beyannameleri ve Altıncı Kısım 84-87 nci maddelerde de Müteferrik Hükümler yer almaktadır.

2514 sayılı Kanun, 21 Şubat 1967 günlü 832 sayılı "Sayıştay Kanunu" nun 104 üncü maddesi ile yürürlükten kaldırılmış, ancak geçici 8 inci maddesinde "... il özel idareleri ile belediyelerin malî işlemlerinin denetimlerine dair kanun yürürlüğe girinceye kadar... 2514 sayılı Kanunun bu konudaki hükümlerinin yürürlükte kalacağı..." belirtilmekle, 68-71 inci maddeleri yürürlüğünü korumaktadır (81).

2. Diğer Teşkilât Kanunları :

a) Gümrük Muhafaza Memurlarının Askerî Teşkilâta Göre Yeniden Düzenlenmesi :

Başvekâletin 4 Mayıs 1930 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş bulunan "Gümrük Memurlarının Askerî Teşkilâta Göre Tensiki Hakkında Kanun Tasarısı"nın gerekçesinde (82) tasarının hazırlanış nedenleri aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır :

"Sınırlarımızı bir kordon şeklinde denetim altında bulunduran gümrük koruma kuvvetleri, deniz yönünden gümrüğün deniz koruma araçları ile güç-

(81) Bk. Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı - Başbakanlık Yayını, C. 2 - S. 1397
(82) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 234 sonu Sıra No. : 91

lendirilmiş olduğu gibi kara sınırlarında da sınır askerî kıtaları tarafından yardım görür. Ancak gümrük koruma kuvvetlerinin ana görevi kaçakçılığın önlenmesi ve izlenmesinden ve gümrük idareleri dışında yapılan yükleme, boşaltma, aktarma ve transit işlemlerinde gerekli teftiş ve denetlemenin yerine getirilmesinden ibaret olmasına karşın sınır askerî kıtaları da esas itibariyle sınır koruma ve güvenliğinden sorumlu tutulmuşlardır. Belirtilen ana görevleri biribirinden ayrı olmakla beraber kaçakçılığın önlenmesinden birlikte sorumlu olan bu iki kuvvetin aynı hat üzerinde karışık surette bulundurulmaları görevin yerine getirilmesinde ve karşılıklı anlaşmada bazı zorluklar meydana getirdiği gibi, kaçakçılığı önleyecek ve izleyecek kuvvetlerin bir elden yönetilmesi büyük yararlar sağlayacağından gümrük koruma kuvvetlerinin ilk hat'da bırakılarak sınır kıtalarının geride ikinci bir hat'ta alınıp uygun görülecek noktalarda toplu bir halde bulundurulması konusu Millî Müdafaa Vekâleti ve Büyük Erkânıharbiye (Genelkurmay) ile yapılan görüşmeler sonucu uygun görülmüştür.

Bu bağlamda gümrük koruma kuvvetlerinin kaçakçılığa ilişkin görevlerinden başka -gerektiğinde yine askerî kıtaların yardımına dayanabilmek koşulu ile- sınırın güvenliğine ait işlerle de ilgilenmeleri gerekmiş, bu durumda sınırlarımızda daha ekonomik olarak ve askerî kanunlar ve disipline tâbi yeter miktarda askerî kuvvetler bulundurulması uygun olacağı düşüncesi ağır basarak gümrük koruma kuvvetlerinin askerî teşkilâta göre düzenlenmesi ihtiyacı belirmiştir.

Avrupa Devletleri ve özellikle İtalya, sınırlarında ve diğer yerlerde devletin malî kanunlarını uygulamak, hazinenin yararını korumak görevini Maliye Nezareti emrinde (Maliye Koruma Kıtaları Genel Komutanı) olarak adlandırılan bir korgeneralin komutasında oluşturduğu bir özel kuvvete vermiş, bunları piyade sınıfı gibi eğitime tâbi tutmuştur.

İtalya'nın bu askerî teşkilâttan elde ettikleri yararlar dikkate alınarak bu düzenlemenin memleketimizin doğal koşulları ve ihtiyacına göre gerekli değişiklikler yapılmak suretiyle kara sınırlarımızda da uygulanması düşünülerek ilk hatta memur edilecek gümrük koruma kıtaları teşkilâtının o suretle oluşturulmasına karar verilmiş ve ilk deneme olarak 1930 yılından itibaren Suriye ve Irak güney sınırlarımızda uygulanmasına başlanması uygun görülmüştür.

Bu düşüncelerle Büyük Erkânıharbiye Reisliği (Genelkurmay) ve Gümrükler Genel Müdürlüğü yetkililerinden oluşturulan uzman bir komisyonca

hazırlanan taslak, Millî Müdafaa ve Maliye Vekâletlerince de uygun görülmekle gereği için Başvekâlete sunulmuştur.

Millî Müdafaa, İktisat ve Bütçe komisyonlarında incelenen Kanun Tasarısı 8 Haziran 1931, 5 Temmuz 1931 ve 18 Temmuz 1931 günlü raporlar ile gündeme alınmış ve 19 Temmuz 1931'deki birleşimde (83) Genel Kurulda görüşülerek (1841) sayılı Kanun (84) olarak kabul edilmiştir.

Bu Kanun hükümlerine göre, Gümrük Koruma Memurları, asıl görevleri değişmemek üzere askerî usullere göre bir düzene tabi tutularak kurulur ve eğitilir. Gümrükler Genel Müdürü emrinde (Gümrük Kıtaları Komutanı) unvanı ile Tugay Komutanı yetkisinde bir zatın emir ve komutasına verilir. Komutanın emrinde gümrük alayları veya bağımsız tabur veya bölükleri bulunur. Gümrük kıtalarının kuruluşunda askerî teşkilâttaki gibi tabur, bölük, takım, mangalardan ve deniz araçlarından ibaret olup, bu kıtalar ordu kadrolarındaki rütbelere eşit rütbeli alay, talim, bölük ve takım komutanı adı ile birer subayın emrindedir. Kadrolar ihtiyaca göre Millî Müdafaa Vekâleti tarafından saptanır. Sınır hattı üzerinde bulunan gümrük kıtalarına mensup karakollar aynı zamanda sınırın güvenliği ile yükümlüdürler. Kanunda ayrıca, orduya bağlı sınır kıtaları ile sınır üzerindeki gümrük kıtalarının sınırın güvenliği ve kaçakçılığın önüne geçilmesi için birlikte hareket tarzları bir tüzük ile (85) belirtileceği, sınırdaki gümrük kıtalarının konuşu, subayların yetiştirilme, atama usulleri, aylıkları, astsubay, erbaş ve erlerin özlük işleri, eğitimleri, silâh, araç ve gereçlerinin nereden ve nasıl sağlanacağı, mensuplarının yargılamaları hakkında hükümler mevcut bulunmaktadır.

1841 sayılı Kanuna eklenen 7 Ocak 1932 günlü ve 1917 sayılı Kanunla 1841 sayılı Kanunun aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmak suretiyle, Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine bağlı ve Fırka (Tümen) Komutanı yetkisini haiz olmak üzere merkezde (Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı) kurulmuş, kara ve denizde gümrük bölgeleri içinde devlet tekeli altındaki maddeler kaçakçılığına karşı koruma görevi ve araçları da dahil olduğu halde gümrük koruma teşekkülleri, memur ve araçları, bu kanunda belirtilen kıtalar ve yetkiler birleştirilerek Gümrük Muhafaza Umum Kumandanının emir ve komutasına verilmiştir. Komutanlık, kaçakçılığın önlenmesi ve izlenmesinden

---

(83) IV. Dönem Zabıt Cerîdesi C. 3 - S. 198 200

(84) 3 . Düstur, C. 12 - S. 625

(85) Bk. Bakanlar Kurulunun 16 Şubat 1935 gün ve 2/1991 sayılı Kararı ile yürürlüğe konulan (Hudut Teşkilâtının vazifelerine ve Gümrük Muhafaza Teşkilâtının kaçakçılığın Men ve Takibi ile Mıntıkalarındaki Vâlilerle Vazîfe Münasebetlerine Dair Nizamname), 3 . Düstur, C. 16 - S. 594

ibaret olan asli görevinden ayrı olarak kara ve deniz sınırlarının güvenliği konusunda Büyük Erkânıharbiye Reisliği (Genelkurmay)nden, sahil ve sınır üzerinde Dahiliye Vekâletine ilişkin güvenlik işlerinde bu vekâletten emir alacak, askerî eğitim işlerinde Genelkurmay Başkanlığına, personel, silâh ve teçhizatın ikmali (lojistik) işlerinde Millî Müdafaa Vekâletine bağlı olacaktır.

9 Haziran 1936 günlü 3015 sayılı Kanunla, Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı emrindeki deniz teşkilâtı da askerileştirilmiş, 1841, 1917 ve 3015 sayılı kanunlarla oluşturulan kara ve deniz gümrük koruma askerî teşkilâtı 16 Temmuz 1956 günlü 6815 sayılı "Sınır, Kıyı ve Kara Sularımızın Muhafaza ve Emniyeti ve Kaçakçılığın Men ve Takibi İşlerinin Dahiliye Vekâletine Devri Hakkında Kanun" ile kaldırılmıştır.

Halen 6815 sayılı Kanun yürürlükte olmakla beraber uluslararası kurallara göre egemen olduğumuz denizlerde kara suları, körfez ve sahillerimizin korunması, güvenliğinin sağlanması, deniz yolu ile yapılan kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi ve suçlular hakkında gerekli işlem yapılması, 9 Temmuz 1982 günlü ve 2692 sayılı Kanunla, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan "Sahil Güvenlik Komutanlığı" görevlendirilmiş, 18 Kasım 1988 günlü 3497 sayılı "Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun" ile de bu konuda yeni hükümler getirilmiştir.

b) Jandarma Efradı Kanunu :

Cumhuriyet ordusunun bir bölümü olarak askerî görevlerinden başka yurdun genel güvenlik ve asayişinin devam ve korunmasını sağlamak gibi önemli bir görevle yükümlü Jandarma sınıfının bütün bireylerinin Cumhuriyet rejiminin kural ve ilkeleri gereği üstün nitelikte ve bilgili olması ve yaşamlarında imkânların elverdiği oranda belirli bir refah düzeyine sahip olması amacı ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Dahiliye Vekâletince düzenlenmiş bulunan "Cumhuriyet Jandarması Efrat ve Küçük Zabitleri Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 22 Haziran 1931 sayılı yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Tasarıyı inceleyen Millî Müdafaa Komisyonu, Jandarmanın barışta, Hükümetin halk ile ilk temasını oluşturan araçlardan biri olarak güvenlik ve asayiş işlerinde ve özellikle Cumhuriyet rejiminin şefkat, güven ve kanunlara göre vatandaşın huzur ve mutluluğunu sağlayan bir güç olduğunu gösterecek yetenekte ve vatandaşla ilişkilerinde rejim ve Devlet otoritesine vatandaşın ruhundaki saygı ve sevgi duygularını daima yaşatacak nitelikte özgün bir kadrodan oluşması üzerinde önemle durmuş ve bu itibarla Jandarmanın yü-

kümlü olduğu hizmet süresini tamamladıktan sonra isteyen ve yetenekleri görülenlerin uzatmalı olarak hizmette kalmalarını sağlayacak bir düzenlemenin yararlı olacağı, bunun gedikli küçük zabit (Astsubay) lere de uygulanmasının iyi sonuçlar vereceğini 4 Temmuz 1931 günlü raporunda belirtmiştir (86).

Tasarı Dahiliye (İçişleri) ve Bütçe Komisyonlarının 15 Temmuz 1931 ve 19 Temmuz 1931 günlü olumlu raporları ile 20 Temmuz 1931'de gündeme alınmış, ertesi günkü birleşimde (87) görüşülerek aynı gün (1861) sayılı Kanun (88) olarak kabul edilmiştir.

Kanun, Cumhuriyet Jandarması er-erbaş ve astsubaylarının rütbe ve dereceleri, er-erbaş ve astsubay kaynakları, eğitim ve stajlarını, uzatma koşulları, uzatmalılara ödenecek aylıkları, yükselme usullerini, ibate ve iaşeleri ile emekliliklerine dair hükümleri içermekte olup halen bazı değişiklikler ve kaldırmalarla yürürlükte bulunmaktadır (89).

c) Polis Teşkilâtı Kanunu :

Yürürlükte olan 2 Mayıs 1329 (1913) tarihli "Polis Nizamnamesi" (90) nin teşkilâta ilişkin hükümlerinin, günün ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmadığı gözlenerek 18 Mayıs 1929 günlü ve 1452 sayılı Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne dair Kanunun Devlet daireleri kadrolarını belirten ek cetvellerinde Polis Teşkilâtı için de gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak aradan geçen beş yıl içinde yeni ihtiyaçlar belirdiği gibi sözü geçen kanunun ikinci maddesinde, devlet daireleri teşkilâtına ilişkin yeni kanunlar yapılıncaya kadar bu kanuna bağlı kadro cetvellerinin teşkilât kanunu hükmünde olduğu açıklanmış bulunması itibariyle Polis Teşkilâtının, kanunî mevzuatımıza uygun ve koşut bir şekle konulması için yeni bir tasarı hazırlanmasında zorunluluk görülmüştür.

Dahiliye Vekâletince bu gerekçe (91) ile hazırlanan "Polis Teşkilâtı Kanun Tasarısı" Başvekâletin 10 Kasım 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Dahiliye Encümeninde incelenerek düzenlediği 25 Mayıs 1932 günlü raporda bir memlekette her türlü faaliyetin dayanağı her şeyden önce can ve malın korunması olduğu, asayişi düzgün olmayan bir memlekette ticaret, tarımsal ve endüstriyel faaliyete imkân bulunmadığı, hayatın her saha-

(86) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 302 sonrası Sıra No. : 94
(87) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 263-266
(88) 3. t. Düstur, C. 12 - S. 928
(89) Bk. Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1 - S. 1199 Başbakanlık Yayını 1988.
(90) Bk. Polis Nizamnamesi, 2. t. Düstur, C. 5 - S. 385.
(91) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9 - S. 440 Sonu Sıra No. : 250

sında gelişmiş olan insan düşüncesinin fenalık ve suç alanında geri kalması mümkün olmadığından bu gün işlenen suçların en yüksek zekâları bile hayrete düşüren bir ustalıkla işlendiği dikkate alınarak Polis Teşkilâtının ona göre kurulması gerektiği, halen Polis teşkilâtımızın esasını teşkil eden 2 Mayıs 1329 (1913) tarihli Polis Nizamnamesi, zamanın bu ihtiyaç ve zaruretlerini karşılamaktan çok uzak olup, polisin yaptığı görevin önemi ile orantılı bir teşkilâta sahip ve elemanlarının bu görevi zekâ, anlayış ve yetenekle yerine getirebilecek düzeyde olmalarını sağlayacak böyle bir kanuna kesin ihtiyaç bulunduğu, belirtilmiştir.

Tasarı, 29 Haziran 1932'de gündeme alınarak ertesi günkü birleşimde (92) ivedilik kararı ile Genel kurulda görüşülmüş ve aynı gün (2049) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.

46 maddeden oluşan kanunun 1-6 ncı maddelerinde, Polis, üniformalı ve sivil olmak üzere iki bölümden oluştuğu, üniformalı polis de, atlı ve yaya olmak üzere ikiye ayrıldığı, atlı polisin gerektiğinde kurulacağı, İl Emniyet Müdürü ve Memurlarının görevleri, özel bir meslek olan polisin merkezde ve il'lerde derece ve memuriyet unvanları, 7-15 inci maddelerde mesleğe giriş koşulları, 16 ncı maddesinde seçim ve atama usulleri, 17 ve 18 inci maddelerde müfettişlerin seçim ve atamaları, 19 ve 20 nci maddelerde yükselmeler, 21-25 inci maddelerde yer değiştirme ve memuriyet denklikleri, 26 ve 27 nci maddelerde görevden çekilme ve izin belirtilmekte, 28 inci maddede Müdürler Encümenin oluşumu ve görevleri, 29-34 üncü maddelerde inzibati (disiplin) cezalar ve hangi hallerde verileceği, 35-37 nci maddeler inzibat (disiplin) komisyonları ve polis divanlarının oluşumu ve görevleri, 38 inci maddede sicil, 39'da gayret ve fedakârlık karşılığı ödüllendirme, 40'ta öğretim ve eğitim, 41'de giyecek, teçhizat ve tedavi konuları yer almaktadır. Kanunun 42 nci maddesiyle 2 Mayıs 1329 tarihli Polis Nizamnamesi ve Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 21 Mayıs 1930 gün ve 1624 sayılı Kanun ile 8 Mayıs 1929 gün ve 1452 sayılı Kanunun bu kanuna aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmış olup 43 üncü madde, polisin meslek eğitimine, mesleğe kabul koşullarına ve iç görevlerin ifasına dair Dahiliye Vekâletince bir nizamname yapılacağına, 44 üncü madde kadro cetvellerine, 45 ve 46 ncı maddeler yürütme ve yürürlüğe ilişkindir.

(92) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9 • S. 423:429.

4049 sayılı Kanun, 4 Haziran 1937 günlü 3201 sayılı "Emniyet Teşkilâtı Kanunu"nun 94 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olup bu kanun halen yapılan değişiklik ve eklerle yürürlüktedir (93).

d) Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunda Emniyet Teşkilâtı ile İlgili Değişiklik :

Polis teşkilâtında 3. paragrafta belirtilen düzenlemeler yapılırken Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Kuruluşunda yeni bir yapılanmaya gidilmesi gerekmiş ve bu amaçla Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında 21 Mayıs 1930 günlü 1624 sayılı Kanunun konuya ilişkin 5 ve 13 üncü maddelerinin değiştirilmesine dair olarak Dahiliye Vekâletince hazırlanan kanun tasarısı, Başvekâletin 28 Mayıs 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde (94) sevk nedeni şu şekilde açıklanmaktadır :

"Asayiş kavramı çerçevesinde çoğu konular ve özellikle, sınır olayları, kaçakçılık, eşkıyalık, suçluların geri verilmesi işleri ile daha çok jandarma ve kısmen de emniyet makamları meşgul olmakta ve bu konulara ilişkin önlem ve kararların bu iki makamca alınması, sonuçta asayiş işlerinde sakıncalı karışıklıklar ve gecikmelere neden olmaktadır.

Jandarma, gerçekte kuruluşunun niteliği itibariyle, genel güvenlik ve asayişi korumaya memur ve bu konudaki kanun ve nizamlar hükümlerinin ve bunlara dayanan hükümet emirlerinin yerine getirilmesini sağlamakla yükümlü, silahlı askerî bir inzibat kuvvetidir. Daha ziyade genel güvenliği ilgilendiren işlerle meşgul olması ise asıl ve esas görevine etkili bir çok sakıncaları mucip olmaktadır. Memleketin güvenlik ve asayişini hedef alan olaylara ait işlemlerin yalnız bir daire tarafından incelenmesi ve gerekli önlemlerin ve kararların vakit geçirilmeden zamanında alınması için bu işlerin bir elden ve bir baştan yönetilmesi, deneyimlerin verdiği kesin sonuçlara göre daha yararlı olacağı düşünülmüş, Jandarma Genel Komutanlığındaki Asayiş Şubesi işlerinin Emniyet Genel Müdürlüğünce yürütülmesi zorunlu görülmüştür."

Tasarı, Dahiliye ve Bütçe encümenlerinde incelenerek 26 ve 29 Haziran 1932 günlü olumlu raporları ile gündeme alınmış ve 30 Haziran 1932 birleşiminde (95) ivedilik kararı ile görüşülerek (2050) sayılı Kanun (96) olarak kabul edilmiştir.

---

(93) Bk. Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 2 - S. 1585, Başbakanlık Yayını 1988.
(94) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9 -S. 440 Sonu Sıra No. : 258
(95) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9 - S. 429, 430
(96) 3. t. Düstur, C. 13 - S. 1131

Kanun hükümlerine göre, Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilâtında değişiklik yapılarak memleketin genel asayiş işleri ile meşgul olmak üzere yeni bir şube (6. Şube) kurulmakta, diğer şubelerin görevleri yeniden düzenlenmekte, 1624 sayılı Kanunun 13 üncü maddesine bağlı kadro cetvelinde değişiklik yapılmaktadır.

2050 sayılı Kanun, 23 Haziran 1934 günlü 2531 sayılı Kanunla (97) değiştirilerek Emniyet Genel Müdürlüğü Şube sayısı Evrak ve Tahrirat büroları dışında (7) ye çıkartılarak görevleri yeniden belirlenmiş ve ayrıca 2050 sayılı Kanunun ikinci maddesine bağlı cetveldeki (Umum Müdür Muavini ve Birinci Şube Müdürü) unvanı (Umum Müdür Muavini) olmuştur.

2050 ve 2531 sayılı Kanunlar, 4 Haziran 1937 gün ve 3201 sayılı "Emniyet Teşkilâtı Kanunu"nun 94 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmış ve Emniyet Genel Müdürlüğü merkez ve taşra teşkilâtı bu Kanuna alınmıştır.

e) Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu :

Bu konuda Dahiliye Vekâletince hazırlanmış olan tasarı, Başvekâletin 19 Mart 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur (98).

Tasarının gerekçesinde aşağıdaki hususlar yer almaktadır :

"Zabıta kuruluş ve kanunları, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasına ve yerleştirilmesine yönelik olup, yasak eylemlerin yapılmasını önlemek ve yapılmasından önce de gerekli önlemleri almak görev ve yetkisi bulunmaktadır.

Zabıtanın eskiye oranla çok daha geniş bir nicelik alan ve artan görevleri karşısında çeşitli kanunî düzenlemelerle eksiltilmiş olan yetkilerinin geri verilmesi, memleketin daima muhtaç olan huzurun ve güvenliğin sağlanması bakımından çok lüzumludur.

Vatandaşların haklarına, özgürlüklerine ve memleketin genel güvenliğine karşı yapılan ve yapılacak olan bir saldırı karşısında kanun hükümlerini tam olarak uygulamakla yükümlü bulunan güvenlik güçlerine verilen yetkilerin, genel bir şikâyete neden olacak şekilde kötüye kullanıldığı görülmemiştir.

---

(97) 3. t. Düstur, C. 15 - S. 1299
(98) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23 - S. 436 Sonu Stra No. : 205

Sosyal yapımızı yıkan içki, kumar, uyuşturucu madde ile fuhuş ve genel ahlâkı bozan haller ve yayınlara ve bu gibi eylemleri yapan kişi ve kurumlara karşı Cumhuriyet Hükümeti esasen mücadele halindedir.

Vatandaşların ahlâkını sömürerek olumsuz yollardan yürüyen kirli ruhlu kişi ve kurumların faaliyetlerinin önüne geçmek ve durdurmak, kamunun huzur ve güveni için gerekli olup bu da ancak polise verilen ve verilecek olan yetkilerle mümkündür.

Önceleri polise verilmiş olan bazı yasal yetkilerin, yeni çıkan adlî kanunlarla kısıtlanması veya kaldırıldığından söz edilerek, adlî makamlar ile zabıta arasında sürekli anlaşmazlıklar ortaya çıkmakta ve bu durum sonuç olarak kamu güvenliğini etkilediği gibi suç faillerinin de cesaretini artırmaktadır.

Zabıta memurlarının, görevlerini yerine getirirken, yetkilerini kullanma konusunda mevcut kanunların çeşitli ve kararsız hükümleri karşısında arzedilen anlaşmazlıklar yüzünden kararsızlığa düştükleri ve önleyici önlem alınmasında, olayların karşılanmasında ve olayın olduğu anda kesin karar verememeleri yüzünden güvenliğin bozulmasına neden olacak durumların meydana geldiği, çıkan olaylarla belirlenmiştir.

Bunun için bu günkü Türkiye Polisine daha önce mevcut olan yetkilerin geri verilmesi, gerek görüldüğünde yeni yetkilerle donatılması memleketin yüksek kararı gereğidir.

Bu görev ve yetkilerin Zabıta memurlarınca kuşkuya meydan vermeyecek biçimde açık olarak bilinmesi, kararlılıkla uygulanması ve adli görevlerin bir anlaşmazlığa neden olmadan ileri bir biçimde yerine getirilmesini sağlayacaktır. Bu suretle polise ait görev ve yetkilerin bir araya getirilmesi, belirli ve olumlu bir şekilde düzenlenmesi gerekmiş ve Polisin görev ve yetkilerini genel çizgileri ile gösteren bu Kanun Tasarısı hazırlanmıştır. Bu Tasarı, özellikle Vilâyetler İdaresi, Türk Ceza ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunları ile Zabıtanın görev ve yetkilerine değinen diğer kanunlar göz önünde bulundurularak onların içerdiği ana hükümlerden ayrılmadan düzenlenmiştir."

Tasarının incelenmek üzere havale edildiği Dahiliye Encümeni, 5 Haziran 1934 günlü raporunda, Polisin kuruluş, görev ve yetkilerini sapta-

yan "Polis Nizamnamesi" (99), bu günkü ihtiyaçlara cevap vermediği gibi sonradan yayımlanan bazı kanunlar, bu Nizamname ve ona ek düzenlemelerin bir çok hükümlerini kaldırmaları itibariyle halen polisin görev ve yetkisini açıkça belirlemek mümkün olmadığını, bu yüzden polis ile adlî makamlar arasında anlaşmazlıklar başgösterdiğini, 2049 sayılı Kanunla Polis Teşkilâtı bir düzene konulmakla görev ve yetkilerinin bu tasarı ile saptanması uygun görüldüğünü, polisin kendisine verilen ağır, zahmetli ve sorumlu görevlerini yerine getirebilmesi için kendisine oldukça geniş yetkiler tanınması zorunlu bulunduğunu belirtmiştir.

Tasarı bu raporla 7 Haziran 1934'te gündeme alınmış ve 11 Haziran birleşiminde (100) görüşülmesine başlanılmış ise de Adliye Encümeni Sozcusü Selâhattin Bey (Kocaeli) in istemi üzerine tasarı Adliye Encümenine havale edilmekle görüşme ertelenmiştir.

Adliye Encümeni, tasarıda önemli değişiklikler, bazı kaldırma ve ekler yaparak sonucu 2 Temmuz 1934 raporu ile Başkanlığa sunmuş ve Encümenin istemi ile öncelik ve ivedilikle ele alınan tasarı, 4 Temmuz 1934 günkü birleşimde (101) görüşülerek aynı gün (2559) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.

Kanunda; Polisin kamu düzeni, kişi ve tasarruf güvenliğini, mesken dokunulmazlığını koruyacağı, halkın ırz, can ve malını muhafaza ve kamunun huzurunu sağlayacağı, yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, sakat ve güçsüzlere yardım edeceği, kanun ve tüzüklerin kendisine verdiği görevleri yapacağı belirtilmiş, genel güvenliğe ilişkin disiplin görevleri şu şekilde sıralanmıştır :

A) Kanunlara, Tüzüklere ve Hükümet ve emirlerine ve Kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce bu kanun hükümleri dairesinde önünü almak,

B) İşlenmiş olan bir suç hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı görevleri yapmak, (Polisin yapacağı görevlerde yetkili âmirden verilecek emirlerde Memurin Kanununun 40 ıncı maddesi (102) hükmü geçerli değildir.)

Kanunda başkaca, belediye zabıtası işleri, polisin görevinden başka işlerde kullanılamayacağı, parmak izleri ve fotoğrafları alınacak kişiler,

(99) 2 Mayıs 1329 (1914) tarihli Polis Nizamnamesi 2. t Dustur, C 5 - S 385
(100) IV Donem Zabıt Ceridesi C 23 - S. 117
(101) IV Donem Zabıt Ceridesi C 23 - S 409 411
(102) Bk 14 Temmuz 1965 günlu 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu Madde 11.

film ve senaryoların denetimi, otel, gazino, kahve, bar, tiyatro, sinema, hamam, plaj gibi genel oturma, dinlenme ve eğlence yerlerinin açılma koşulları, genel ve genele açık yerlerden hangilerini, ne gibi hallerde kapatabileceği, arama ve zoralım yetkileri, önleyeceği eylemlerin nitelikleri, hangi yerlerde çalışmaların izne bağlı olduğu, halkın rahat ve huzurunu bozan eylemler ve kişiler hakkında yapacağı işlemler, hangi hallerde silah kullanmaya yetkisi olduğu, polise karşı gelenler ve görevini yapmasına engel olanlar hakkında yapılacak işlem, olağanüstü hallerde görevleri, trafiği düzenleme, hangi hallerde evlere girebileceği, polis teşkilâtı olmayan yerlerde bu görevin İl ve İlçe Jandarma Komutanları tarafından yerine getirileceğine dair hükümler yer almakta, kanunun uygulamasını göstermek üzere bir nizamname yapılacağına işaret edilmektedir (103).

2559 sayılı Kanun, halen ondört maddesi değiştirilmiş, iki maddesi kaldırılmış ve dokuz madde eklenmiş olarak yürürlüktedir (104).

f) Havayolları Devlet İşletme İdaresinin Kurulması :

Türkiye Havayolları İdaresi Hakkında Maliye Vekâletince hazırlanan Kanun Tasarısı Başvekâletin 12 Ocak 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde (105) hazırlanma nedenleri şu şekilde açıklanmaktadır :

"Dünyanın hiç bir memleketi yoktur ki hava hatlarına Türkiye Kadar zorlayıcı ve gecikmesiz bir şekilde muhtaç olsun, bu kadar çeşitli ve esaslı görevler yöneltsin, genel hizmetler bakımından bu kadar büyük bir boşluk doldurmaya aday olsun"

"Her millet siyasî, idarî, askerî içtimaî ve iktisadî bakımlardan birlik hissini tamamiyle duyabilmek için toplu bir manzara arz etmesi, bireylerinin birbiri ile haftalar içinde değil, saat ile ifade edilebilecek sürelerde temas ve ulaşımı sağlaması gereklidir.

Memleketimizde bu amacın gerçekleşmesi için yeter miktarda demiryoluna, karayoluna, telgraf ve telefon hatlarına sahip olmamız gerekir.

Bunun için Cumhuriyetin bu noksanlarının giderilmesine nasıl çalışıldığı bilinmektedir. Ancak bunların memleketimizin her köşesine götürülmesi zaman ve para meselesidir.

(103) Bk. Bakanlar Kurulunun 7 Nisan 1938 günlü 2/8501 sayılı Kararı ile yayınlığe konulan "Polis Vazife ve Selâhiyet Nizamnamesi" Yayınlıktaki Tüzükler Külliyatı - C. 1 - S. 313
(104) Yayınlıktaki Kanunlar Külliyatı C. 2 - S. 1409 Başbakanlık Yayını 1988
(105) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 15 - S. 254 sonu Sıra No. 163

Bu itibarla, memleketimizde hava şebekesinin kurulmasının getireceği sonuçlar şu suretle özetlenebilir :

1. Bazı alanlarda demiryollarından beklenen görevlerin önemli bir kısmı binde bir anapara ve giderle sağlanabilir.

2. Hızlı posta haberleşmesi telgraf ve telefon hatlarının noksanlarını tamamlayacağı gibi havayollarının terminallerde kuracağı telsiz istasyonlarından telgraf idaresince genel haberleşme için yararlanılabilir.

3. Yolcu, posta ve eşya ulaşımında sağlanacak hızlılık yeni ekonomik hareketler hazırlayabilir.

4. Mesafe ve zaman kavramının havayolu sayesinde kaldırılması memlekette genel yaşamın daha birlikte olmasını sağlar. Özellikle asayiş konusunda idarî ve askerî makamların daha çabuk önlemler alması yanında ordunun adam yetiştirmek ve malzeme ulaştırmak bakımından buyuk yararları olur.

Çağdaş yenilikleri kolayca benimsediğini her alanda kanıtlamış olan milletimizin diğer uygar milletler gibi hava araçlarına alışması beklenir".

"Uçak işletmeciliğinin askerî, sınaî ve siyasî ve fennî gelişmesi için mümkun olduğu kadar bir merkezden, bir elden çıkmalı ve idare edilmelidir. Bunun için büyük ve ileri memleketlerde bu işletmeler askerî olarak kurulmuştur. Askerî havacılık, altyapı ve uzman personeli ile büyük imkânlara sahiptir. Bu itibarla havayollarının güven ve düzen içinde işlettirilmesi ve güvenlik korunarak en az bir masrafla yürütülmesi için İdarenin Millî Müdafaa Vekâletine bağlı, Devlet Demiryolları ve Denizyolları gibi tüzelkişiliği haiz bir idare olarak kurulması öngörülmüştür."

Millî Müdafaa, Dahiliye ve Bütçe Encümenlerinde incelenen ve 13, 18 Nisan ve 4 Mayıs 1933 günlü raporlarla olumlu bulunan tasarının bir kez de İktisat Encümeninde incelenmesine 11 Mayıs 1933 (106) de karar verilmekle Encümen, İdarenin adının (Havayolları Devlet İşletme İdaresi) olarak değiştirilmesi ve uçak yolcularının sigorta edilecekleri para miktarının uluslararası normlara göre (125 000) Frank'a karşıt şekilde saptanmasını uygun bulmuştur.

Tasarı, 20 Mayıs 1933'teki birleşimde (107) Genel Kurulda görüşülmuş, aynı gün (2186) sayılı Kanun (108) olarak kabul edilmiştir.

---

(106) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 15 - S 51
(107) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 15 - S 192 195
(108) 1 ı Dusun, C 14 - S 617

Kanun hukumlerine gore, Turkiye'de havayolları kurmak ve bu yollar uzerinde taşıma yapmak uzere Millî Mudafaa Vekilliğine bağlı ve tuzelkişilığı haiz "Havayolları Devlet Işletme Idaresi" adı ile ozel bir idare teşkil edılmıştir. Idare, sivil olup, Millî Mudafaa Vekilinin onerisi uzerine Bakanlar Kurulunca atanan ve değiştirilen bir mudur tarafından yonetilir. Gelırlerı, Millî Mudafaa butçesinden ayrılan para ile işletme gelırleridir. Katma butçe ile ıdare olunur. Kuruluşu Buyuk Erkânıharbıye Reisliğinin katılması ile duzenlenecek butçe tasarısında gosterilir. Idarenin gerçek ve tuzelkişilerle bağıt ve ışlemlerinde, memur ve hizmetlileri ile ilişkilerinde genel hukumler uygulanır. Idarenin butun malları, eşya, araç ve paraları devlet malı hukmundedir. Kişi, eşya ve haberleşme tarifeleri Millî Mudafaa Vekillığının onerisi ile Bakanlar Kurulunca saptanır ve bu yol ile değıştırilir. Işletmenin butun tesis ve araçları Millî Mudafaa Vekilliğine bağlı fabrikalarda maliyet değeri ile onarılır ve luzumlu yedek eşya malzeme ve gereç askerî depo ve ambarlardan aynı koşul ile satılır. Idarenın alım-satım ışlemlerı Muzayede ve Munakasa Kanununa tâbi olmayıp Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar dairesinde yurutulur. Harcama ve Hesapları Muhasebei Umumiye Kanununa gore yapılır, ancak Sayıştayın denetlemesi harcama yapıldıktan sonradır. Idarenin uçakları ile her ne şekil ve surette olursa olsun parasız seyahat edilemez. Kaza vukuunda kazaya uğrayanlara veya ailelerine verilecek tazminat en çok 10 000 TL. olup, yolcular bu amaçla bu miktara sigorta edilirler (109).

2186 sayılı Kanun 3 Haziran 1938 gunlu 3424 sayılı "Devlet Havayolları Umum Mudurluğu Teşkilat Kanunu"nun 17 nci maddesiyle yururlukten kaldırılmış, Bu Kanunu 21 Mayıs 1995 gunlu 6623 sayılı Kanun ve 10 Ekım 1983 gunlu KHK/116 sayılı Kanun Hukmunde Kararname ızlemıştır.

KHK/116'da, 8 Hazıran 1984 gunlu ve KHK/233 sayılı "Kamu Iktisadî Teşebbusleri Hakkında Kanun Hukmunde Kararname"nın 63 uncu maddesı ve sonra da 15 Mayıs 1991 gunlu 3743 sayılı Kanunun 1 inci maddesı 26 No.lı fıkrasiyle yururlukten kaldırılmıştır.

g) Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Kanun :

Memleketimizde şimdıye kadar çeşıtli zamanlarda petrol araştırmaları hakkında girişilmlerde bulunulmuş, ancak, bunlar ozel girişimcileri

(109) Ankara İstanbul arasında uçak seferleri 15 Nisan 1933 de başlamıştır Cumhuriyet Gazetesi 15 4 1933

teşvik ve kolaylık göstermeden öteye gidememiştir. 1924'te Avrupa'dan getirilen iki uzmanın Trakya ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde petrol eserlerine rastlamaları ve sonuçtan umutlu olduklarını belirtmeleri üzerine 24 Mart 1926'da kabul edilen 792 sayılı "Petrol Kanunu" ile konu üzerinde önemle durularak, bütçeye 300 bin lira kadar bir para konulmuş, ancak bu işi tam bir yetki ile yürütebilecek uzman bir teşkilâtın kurulmamış olması işin, inceleme aşamasında kalmasına neden olmuştur.

Özel girişimcilerin bu konuda başarısızlıklarının, memlekette petrol bulunmadığına kesin kanaatları olduğundan değil, bu işin önemi ile orantılı olarak kişisel fedakârlığa katlanmamalarından ve bazılarının konunun gerektirdiği yeterli teknolojiye sahip olmamalarından ileri geldiği anlaşılmıştır.

Yüzyıllarca elimizin altında olduğu halde yararlanamadan bıraktığımız Musul petrolleri, bunun açık bir kanıtıdır. Saltanat döneminde bu gibi yeraltı servetlerinin imtiyazlarını ya bizzat sultanlar veya dönemin önde gelen nüfuzlu kişileri ellerinde tutmuşlar ve Avrupa'da kapı kapı dolaşarak satacak sermayedar aramakla vakit geçirmişlerdir. Bu acı sonunun bilincinde olan ve özellikle son yıllarda memleketimizin bugünkü sınırları içinde bulunması kuvvetle umut edilen kaynakların araştırılmasında özel girişimcilerin olumlu bir sonuca varamadıklarını gören Hükümet, bu konuda yapılacak maddî fedakârlığın olumlu sonuçlar vereceği inancı ile bir tasarı hazırlamış, altın ve petrol arama ve işletmesi için iki ayrı idare kurulmasını kararlaştırmıştır.

Tasarı, Başvekâletin 2 Nisan 1933 günlü yazısı (110) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, İktisat ve Bütçe encümenlerinde incelenerek 17 Nisan ve 13 Mayıs 1933 günlü raporlarla olumlu bulunarak gündeme alınmıştır.

20 Mayıs 1933'teki birleşimde (111) Genel Kurulda görüşülen tasarı, aynı gün (2189) sayılı Kanun (112) olarak kabul edilmiştir.

Kanuna göre, Türkiye içinde altın ve petrol ve bunlarla birlikte çıkacak diğer madenleri aramak, arama sonuçları elverişli olursa bu madenleri işletmek üzere ticarî amaçla İktisat Vekâletine bağlı ve bu vekâletin teftiş ve denetiminde tüzelkişilikli Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri kurulmakta, keşif ve arama için gerekli belgelerin alınması ve bunla-

(110) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 254 Sonu Sıra No. : 186
(111) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 211:212
(112) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 63

rı alanların uyacakları koşullar, yöneticiler ve bunları atama usulleri, ihtiyacı olan giderlerin nereden, ne şekilde sağlanacağı, yıllık bilançoların düzenlenmesi ve denetçilerce incelenme yöntemleri belirtilmektedir.

2189 sayılı Kanun, 14 Haziran 1935 günlü 2804 sayılı "Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu"nun 6 ncı maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

h) İstatistik Umum Müdürlüğü Teşkilâtı Hakkında Kanun :

Öteden beri her vekâletin kendi kuruluşu içinde mevcut İstatistik Şubeleri tarafından yürütülmekte olan istatistik işlerinin salt bu işle meşgul bir dairede uzman personel tarafından yapılması amacı ile 3 Şubat 1930 tarihinde kabul edilen 1554 sayılı "İstatistik Umum Müdürlüğünün Selâhiyet ve Vazifeleri Hakkında Kanun" (113) merkezileştirme işinin bir zaman dilimine yayılarak yapılmasını öngörmüş, çeşitli kuruluşlarda uygulanan istatistik usullerinin denetim ve iyileştirilmesini Genel Müdürlük üstlenmiştir.

1554 sayılı Kanunun üç yıldır devam eden uygulamasında yalnız Maliye İstatistik Şubesi Genel Müdürlüğe katılmış, denetim ve iyileştirme görevi önemle izlenmiş ise de bu kontrol, işleri kendisi yerine getirmenin sağlayacağı olumlu sonuçları vermediği, istatistik şubelerinin bir kısmında kendi çalışma alanlarına ilişkin en önemli ve en yaygın rakamların bile bulunmadığı görülmüştür.

Çağımızda devlet ve memleketin içinde bulunduğu durumu daha iyi kavrayabilmek için genel hayatın her alanı hakkında ayrıntılı istatistikler yapılması bir zorunluk halini almıştır. Çok geniş bir alandaki bu çalışmaları ilkel bir şekilde el ile düzenlemek ve konulara ayırmak artık imkânsız hale gelmiştir. Bu tarz bir çalışma, istatistiklerin yayımlanmasını, düzenlenmesindeki amaç ve yararı hiçe indirecek derecede geciktirir. Bunun içindir ki bütün devletler sınıflama (bölümleme) işlerini makinalaştırmışlardır. İstatistik Genel Müdürlüğü de bu yol ile 1927 sayımlarından önemli ve ayrıntılı istatistikler üretebilmiştir.

Bu istatistik makinalarının tam takımı yüzbin liralık bir harcamayı gerektirdiğinden bunları dağınık teşkilâtın her biri için sağlamak zor olduğu gibi yararsızdır. Bu nedenle tasarıda adları geçen dairelerin istatistik şubelerinin Genel Müdürlük teşkilâtı içine alınması ivedi ve kesin bir ihtiyaç halini almıştır.

(113) 3. t. Düstur. C. 11- S. 75

Bu gerekçe (114) ile düzenlenen "İstatistik Umum Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı Kanun Tasarısı" Başvekâletin 30 Mart 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Dahiliye ve Bütçe Encümenlerinde incelenerek bu komisyonların 25 Nisan ve 16 Mayıs günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınmıştır.

20 Mayıs 1933'teki birleşimde (115) görüşülen tasarı, aynı günde (2203) sayılı Kanun (116) olarak kabul edilmiştir.

Bu kanunla İstatistik Genel Müdürlüğü Merkez Kuruluşu bir Genel Müdür, Bir Genel Müdür Yardımcısı ve bir Danışman ile Maliye, Dış Ticaret, Nüfus, Millî Eğitim, Adalet, Sanayi ve Ticaret, Tarım İstatistikleri Şubeleri ve Tasnif, Yayın ve Haber Alma ve Muamelât Şubeleri adı ile on şubeden oluşmaktadır. Kanunda ayrıca yönetici ve şubelerin görevleri, atama usulleri, özlük hakları belirtildiği gibi Adalet, Maliye, Millî Eğitim, İktisat Gümrük-Tekel ve Tarım Bakanlıkları ile Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünce hazırlanan istatistiklerin bundan böyle İstatistik Genel Müdürlüğünce düzenlenip yayımlanacağı, devlet ve memleketin ihtiyaçları için sürekli yapılması gerekli genel istatistiklerle her yıl yeniden yapılması gerekenlerin nitelik, nicelik ve kapsamlarını belirlemek üzere bir Yüksek İstatistik Komisyonu" kurulması, komisyonun Bakanlık Müsteşarları, Yüksek İktisat Meclisi Genel Sekreteri, İstatistik Genel Müdürü, Yardımcısı ve Danışmanı, Darülfünun (Üniversite) ve Yüksek Okullar Profesörlerinden ve Millî Bankalar ve Yüksek Sanayi ve Ticaret müesseseleri mensupları ile Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yönetim Kurulu üyeleri arasından Başbakanlıkça seçilecek kişilerden oluşması yer almaktadır.

2203 sayılı Kanun, 1554 sayılı Kanunla birlikte halen çeşitli değişiklik ve eklerle yürürlükte bulunan, 13 Haziran 1962 günlü ve 53 sayılı "Devlet İstatistik Enstitüsünün Görev, Yetki ve Kuruluşu Hakkında Kanun" (117) un 33 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

i) Posta, Telgraf ve telefon İdaresi Teşkilât Kanunu :

Dahiliye Vekâletine bağlı bir genel müdürlük olarak Devlet kadrosunde yer alan posta, telgraf ve telefon idaresinin resmî bir devlet müessese-

(114) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - 254 Sonu Sıra No. : 194
(115) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 216:219
(116) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 458
(117) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1 - S. 1241, Başbakanlık Yayını 1988

sı olarak hareket ve faalıyetını belırlı usullerle bellı alanlarda sınırlaması kendısınden beklenen ılerleme ve gelışmeyı sağlayamayacağı, ancak fonksıyonu ıtıbarıyle tıcarî teşebbus hakları tanındığı, karar ve ışlemlerınde bu haklarla orantılı kolaylıklara mazhar olduğu takdırde bır taraftan çalışma alanını genışleteceği ve ote yandan gıderlerını artıracağı duşuncesıyle ıdarenın yapmakta olduğu gorevlere daha yakın ve teknık teşkılâtı olan Nafıa (Bayındırlık) Vekâletıne bağlanması, tuzelkışılık tanınması ve bır katma butçe ile yonetılmesı uygun gorulmuştur

Bu gerekçe (118) ile hazırlanan "Posta, Telgraf ve Telefon Idaresı Teşkılâtı Hakkında Kanun Tasarısı" Başvekâletın 20 Nısan 1933 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Dahılıye ve Butçe encumenlerınde ıncelenerek 25 Nısan ve 15 Mayıs 1933 gunlu raporlarla bazı değışıklıklerle olumlu bulunarak gundeme alınmıştır

Tasarı, 23 Mayıs 1933 bırleşımınde (119) ıvedılık ve oncelık kararı ile goruşulerek aynı gun (2208) sayılı Kanun (120) olarak kabul edılmıştır

Kanun, Posta, Telgraf ve Telefon Idaresının tuzelkışılığı haız bır genel mudurluk halınde katma butçe ile yonetılmek uzere mevcut hakları ve borçları ile Nafıa Vekâletıne bağlandığını, taşınır ve taşınmaz butun malları devlet malı sayıldığını, gıder fazlaları devlete aıt olduğu gıbı, butçe açığı da devletçe yardım edılerek kapatılacağını, hesap ışlerı Muhasebeı Umumıye Kanunu hukumlerıne gore yurutuleceğını, ancak butçe gıderlerı harcamalar yapıldıktan sonra Sayıştayın ıncelemesıne verıleceğını, memurlarının, Devlet memurlarının halen haız oldukları hakları koruyacaklarını, ucret tarıfeleri Kanunla belırleneceğını saptamakta, Kanunda ayrıca atama ve yer değıştırme usulleri, kurulacak "Umumî Idare Encumenı"nın oluşumu ve gorevlerı , memurlarının unvan, sayı, derece ve aylıklarına ılışkın (1) ve (2) sayılı cetveller, yonetımı bır tuzukle belırtılmek uzere "Tasarruf ve Muavenet Sandığı" kurulabıleceği, Devlet Demıryolları Idaresı ile Ilışkıler ve geçıcı maddelerde ıntıkal hukumlerı yer almaktadır

2208 sayılı Kanun, 14 Hazıran 1935 gunlu 2822 sayılı "PTT Dairesı Teşkılât ve Vazıfelerıne Aıt Kanun"un 32 nci maddesı ıle yururlukten kaldırılmış, bu kanunu, bırıbırını yururlukten kaldıran 5 Temmuz 1943

(118) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 15 326 Sonu Sıra No 201
(119) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 15 S 299 305
(120) 3 1 Dustur C 14 S 671

günlü (4454) sayılı, 13 Temmuz 1953 günlü (6145) sayılı kanunlar ve 10 Ekim 1983 günlü KHK/120 sayılı Kanun Hükmünde Kararname izlemiştir. KHK/120'de, 8 Haziran 1984 günlü ve KHK/233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve sonra da 15 Mayıs 1991 gün ve 3743 sayılı Kanunla kaldırılmış olup, posta, telgraf ve telefon işlerinin yönetimi halen özelleştirme ilkelerine göre yeni bir oluşum içindedir.

j) Deniz Ulaştırması ve Teşkilâtında Yeni Yasal Düzenlemeler :

aa) Bu konudaki ilk düzenleme, "Türk Posta Vapurculuğu Anonim şirketi" teşkili hakkındaki İktisat Vekâletince hazırlanan kanun tasarısının Başvekâletin 22 Mayıs 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulması ile başlamaktadır.

Tasarının gerekçesinde şu hususlar üzerinde durulmuştur.

"Türkiye deniz ticaret filosunun varlığı kuşkusuz kabotaj seferlerinin bayrağımıza özel olduğunun saptandığı (121) tarihten başlar. O tarihe kadar elde bulunan gemiler nicelik ve nitelik itibariyle salt askerî amaçlarla satın alınmış olan bir kaç taşıt gemisinden ve Seyrisefain İdaresi ile az sayıda özel girişimcilere ait sınırlı gemilerden ibaret bulunmuştur. Lozan Barış Andlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra ise hükümet bütün sahil ulaştırmasını yabancılara ihtiyaç duyulmadan başarabilecek güçte bir deniz ticaret filosuna sahip olmak zorunluluğu karşısında kalmıştır. Memleketin bu alanda bir sarsıntıya uğramaması endişesi ile bir taraftan Seyrisefain İdaresi yeni bir teşkilâta tâbi tutularak büyütülmüş ve öte yandan da armatörlerimizin gemi almalarını kolaylaştıracak bazı ayrıcalıklar kabul edilmiştir. O günden bu güne geçen zaman ise bir gelişme ve yapılanma evresi olmuş, halen Seyrisefain İdaresi ve armatörlerimizin sahip olduğu gemilerin miktarı ihtiyacımızı bile aşmıştır. Son dünya ekonomik bunalımı nedeniyle memleketimizde de duyulan iş azlığı ve eşya fiyatlarındaki düşüş yüzünden taşıma ücretlerinin bu kez millî kurumlarımız arasında şiddetli ve yakıcı bir rekabet başgöstermiştir.

Yukarıda belirtilen gelişme aşamasında Seyrisefain İdaresi tarafından borçlandırılarak yeni gemiler alındığı gibi havuzlar, Taşkızak'taki onarım fabrikaları ve diğer bazı tesisler bu idareye verilmiştir. Halbuki bütçe kayıtları ile yönetilen bu idare hesaplarında çeşitli yıllarda tahmin edilen

(121) Bk. 19 Nisan 1926 tarih ve 815 sayılı "Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye (Kabotaj) ve Limanlar ile Karasuları Dahilinde İcraiyat Sanat ve Ticaret Hakkında Kanun" Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı C. I - S. 567, Başbakanlık Yayını 1988

gelir buna gore tutulmuş olan gideri karşılayamamış, sonuçta idare tahmin edilen gelir fazlalığı yerine her yıl açık vererek dort milyon lirayı aşan borçlu duruma duşmuştur Bu durumda once rekabetin belli başlı armatorlerle Seyrisefain arasında ozel anlaşmalarla veya bir kanunla onlenmesi duşunulmuşse de bu gibi anlaşmaların kısa omurlu olduğu deneyimlerle anlaşıldığı gibi yasal duzenlemelerle de bu halin surekli olarak onune geçilemeyeceği başka memleketlerdeki benzer durumlar incelenerek belirlenmesi, Seyrisefain Idaresi borçlarının kapatılması ise, gelir artırılması imkânı olmadığına gore ancak butçeden yapılan yardımın artırılmasına bağlı olup, buna da imkân bulunamaması itibariyle başka bir çozume gidilmesi gerekmiştir

Millî sermayeyi korumak ve ekonomik gelişmemizle yakın ilgisi bulunan deniz ulaştırmamızı duzenli bir hale sokmak Devletin gorevlerinden olmakla konunun, Seyrisefain Idaresine ve ozel armatorlere ait olup posta seferleri yapabilecek gemilerin takdir olunacak kıymetleri uzerine bir şirket kurulması ve gorevin tekel olarak bu şirket tarafından yerine getirilmesi suretiyle çozume bağlanması kararlaştırılmıştır "

Iktisat ve butçe encumenlerinde incelenen tasarı, bazı değişiklikler yapılmak ve Butçe Komisyonunca, Kanunun adı "Turkiye Iskele ve Limanları Arasında Posta Seferleri Hizmetinin Devlet Idaresine Alınmasına Dair Kanun" şeklinde değiştirilerek 7 ve 8 Temmuz 1932 gunlu raporlarla gundeme alınmış ve 9 Temmuz 1932 deki birleşimde (122) Genel Kurulda goruşulerek aynı gun (2068) sayılı Kanun (123) olarak kabul edilmiştir

Kanun, Turkiye iskele ve limanları arasında duzenli posta seferleri yaparak, yolcu, eşya veya hayvan taşımacılığı işinin Devlet Idaresine alındığını bu hukmun genel olarak şilepçilik, ozel teçhizatlı gemilerle hayvan taşınması limanlar ve korfezlerdeki iç hatlar taşımacılığı ve Devlet Idaresinin duzenli gemiler işletmediği iskele ve limanlar arasında işlettiği iskele ve limanlarla işletmediği iskele ve limanlar arasında makinalı ve makinasız deniz araçları ile her tur taşımacılığın yapılmasını kapsamadığını saptamakta, bu hizmeti gorecek olan Genel Mudurluğun kuruluş kanunu tasarısının 1933 yılı sonuna kadar TBMM'ne arzını, ozel

(122) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9 S 523 534
(123) 3 u Dustur C 13 S 1225

gemi sahiplerinin gemilerinin Hükümet tarafından ne şekilde satın alınacağı, bedellerinin nasıl ödeneceği, Seyrisefain İdaresinin elinde bulunan gemilerin ne şekilde kıymetlendirileceği, satın alınacak gemiler personeli hakkında ne gibi işlem yapılacağına dair hükümler getirmektedir.

2068 sayılı Kanun 29 Mayıs 1933 günlü 2239 sayılı "Denizyolları İşletme Kanunu"nun 19 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. (2239 sayılı Kanun için Bk. Paragraf : 9/c)

bb) Türk Gemi Kurtarma Anonim Şirketinin Kurulması :

Deniz trafiğinin yoğun olduğu Karadeniz ve Çanakkale boğazlarında gemi kurtarma işleri uzun yıllar öncesinden bir kapitülasyon ayrıcalığı olarak yabancılar tarafından yerine getirilmiş, uluslararası bir nitelik taşıyan bir komisyon 1866'da toplanarak bölgede vukua gelecek kazaları önlemek ve kazaya uğrayanlara kurtarma ve yardım konusunda Osmanlı Hükümeti ile genel bir anlaşmaya varmıştır.

Bu konuda Osmanlı Devletince yapılacak kurtarma tesislerinin çeşitlerini ve yerlerini belirlemek ve geçiş yapan ticaret gemilerinden tonaj hesabıyla alınacak resmin (vergi) miktarını saptamak üzere yabancı devletlerin İstanbul elçilerinden oluşan bir karma komisyon 1869'da bu tesislerin giderlerinin Bahriye Nezareti tarafından ödenmesine ve tesislerin yönetiminin de bu Nezaretçe üstlenmesine karar vermiştir. Bu şekilde Boğazın iki yakasında gerekli teknik tesisler ve kurtarma istasyonları vücuda getirilmiş, Bahriye Nezareti, yönetimini 1880 yılına kadar sürdürmüştür. 19 Şubat 1880'de İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'nın içinde bulunduğu 13 devletin İstanbul Elçileri Babıâli'ye başvurarak Tahlisiye (Gemi Kurtarma ve Yardım) İdaresinin durumunu gözden geçirmek üzere yeni bir komisyon toplanmasını istemişlerdir. Toplanan Komisyon 24 Nisan 1883'e kadar toplantılarını sürdürmüş ve sonuçta Komisyon, Tahlisiye İdaresinin malî ve idarî denetiminin, bu devletlerin temsilcileri tarafından yapılmasına, Bahriye Nezareti adına yönetime katılacak İstanbul Liman Başkanının komisyon kararları doğrultusunda tahlisiye işlerini yönetmesine karar vermiştir. Bu şekilde tahlisiye işleri doğrudan yabancı devletler temsilcilerinin yönetimine geçmiştir.

Bu komisyonun Babıâli'ye dikte ettiği, Tahlisiye İdaresinin kuruluş ve görevlerine dair 24 Nisan 1883 tarihli Nizamname I. Dünya Savaşına girişimize kadar yürürlüğünü sürdürmüş, yabancıların yönetiminde bulu-

nan diğer kurumlar gibi yönetim bu tarihte Osmanlı Devletine geçmiştir. Savaş sırasında Bahriye Nezareti tarafından yönetilen idare, Mondros Ateşles Anlaşmasından sonra 5 Kasım 1920'de tekrar yabancıların olmuş, Büyük Zaferden sonra 9 Haziran 1923'te TBMM Hükümetine intikal ederek İstanbul Liman Başkanları tarafından yönetilmiştir. (124)

Cumhuriyetin Tahlisiye İdaresi, Milli Müdafaa Vekâletine bağlı bir kuruluş olarak ilk kez 1340 (1924) yılı Muvazenei Umumiye Kanununda yer almış, 14 Nisan 1925 günlü 617 sayılı Kanun (125) ile de Ticaret Vekâletine bağlı, tüzelkişilikli, katma bütçe ile yönetilen bir Genel Müdürlük haline getirilmiştir. Bu Kanun "Tahlisiye İdaresinin Teşkilât ve Vezaifi Hakkında" 13 Mayıs 1929 günlü 1445 sayılı Kanunla kaldırılmış, Genel Müdürlük İktisat Vekâletine bağlanmıştır. 27 Mayıs 1937 günlü 3188 sayılı Tahlisiye Umum müdürlüğünün 1937 yılı Bütçe Kanunu hükümlerinden bu teşkilâtın o tarihe kadar çalışmalarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Lozan Barış Anlaşması ile kapitülasyonların kaldırılmasından ve hatta Türkiye sahillerinde deniz ulaştırması (Kabotaj) hakkının yalnız Türk gemileriyle yapılmasından sonra da gemi kurtarma işleri bir süre (Ocean Salvage and Towage) adındaki İngiliz Şirketine verilmiştir. 1930'da % 45 payı Seyrisefain İdaresine ait olmak üzere (Türk Gemi Kurtarma Ltd. Şirketi) kurularak yabancı şirketle olan sözleşme feshedilmiş ve elinde mevcut araç ve kurtarma malzemeleri Türk Şirketine devredilerek kurtarma işleri tamamen millileştirilmiştir. Ancak bu işin özel şirket ve girişimcilerin ellerinde bulunması, sularımızda güvenlik ve esenlikle gidiş gelişin sağlanması gibi memleket için çok önemli olan bu konudaki güveni istediği düzeyde sağlayamamıştır. Halbuki hava durumu dolayısıyla çoğu deniz kazalarına sahne olan boğazlar yöresinde, herhangi bir noktasında kazaya uğrayan gemileri kurtarabilecek güçte kurtarma gemilerinin varlığı sularımızın uluslararası ticaret ve gidiş-geliş için güvenli alanlar olduğunu kanıtlayacağı gibi, ücretlerinin yeterinden fazla olmaması da bu güvenliği kuvvetlendirecektir. (126)

Bu bağlamda, olası kazalara karşı yeterince güçlü bir teşkilât ve araçlara sahip olmak düşüncesiyle gemi kurtarma hizmetlerinin % 70 payı

---

(124) Türkiye Cumhuriyeti Tahlisiye İdaresi, İktisat Vekâleti Yayını, İstanbul 1933
(125) Karadeniz Tahlisiye İdaresinin Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun - 3.1 Dustur, C. 6 - S. 310
(126) Ulaştırmada 50 yıl (1923-1973) Ulaştırma Bakanlığı Yayını 1973, S 127

Devletin olan ve Devletçe gerekli görülen denetim koşulları bulunan bir anonim şirketçe yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu gerekçe (127) ile İktisat Vekâletince hazırlanan "Türk Gemi Kurtarma Anonim Şirketi Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" Başvekâletin 22 Mayıs 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, İktisat ve Bütçe encümenlerinde incelenen tasarı, 21 Haziran ve 7 Temmuz 1932 günlü raporları ile olumlu bulunarak gündeme alınmıştır.

9 Temmuz 1932'deki birleşimde (128) Genel Kurulda görüşülen tasarı, aynı gün 2070 sayılı Kanun (129) olarak kabul edilmiştir.

Bu kanun hükümlerine göre, İstanbul ve Çanakkale boğazları bölgelerinde vuku bulacak gemi kurtarma işlerini tekel altına almaya ve bu tekeli işletmek ve özellikle Türk Kara sularında ve gerektiğinde açık denizlerde yabancı sularda kazaya uğrayan gemileri ve yüklerini, yolcu ve personelini kurtarmak, bunlara yardım etmek ve çekmek gibi işleri yapmak üzere (Türk Gemi Kurtarma Anonim Şirketi) adı ile bir şirket kurmak üzere hükümete izin verilmiştir. Şirketin sermayesi 500 000 TL. ndan ibaret olup, beheri 50 TL. itibari kıymetinde 10 000 ad'a yazılı paya ayrılmıştır. Seyrisefain İdaresinin Türk Gemi Kurtarma Ltd. Şirketindeki % 45 payı ile sahibi olduğu Alemdar Gemisinin bedeli ve gerek sözü geçen şirketin diğer ortaklarının payları ile özel kişilere ait kurtarma vapurlarının takdir olunacak kıymetleri şirketin ilk sermayesini teşkil edip bu kıymetlere karşıt, sahiplerine çıkarılacak 500 000 TL. lık hisse senetlerinden verilecektir. Kalan hisse senetleri öncelikle Hazinenin şirketteki hissesini % 75'e çıkarmak üzere Hükümet tarafından taahhüt olunacaktır.

Kanunda ayrıca Şirketin sermayesinin nasıl arttırılacağı, payların satışı, sermayeye dahil kurtarma gemilerinin değerlerinin ne şekilde saptanacağı, kârın dağıtımı nasıl yapılacağı, kurtarma ücretlerinin saptanması, şirketin işlem ve hesaplarının İktisat Vekâletince ne şekilde denetleneceği hakkında hükümler mevcut bulunmaktadır.

Şirketin, 1937 yılına kadar kişiler elinde bulunan hisse senetleri Hükümet tarafından satın alınmak suretiyle 27 Aralık 1937 günlü 3295 sayılı "Denizbank Kanunu" nun 4 üncü maddesiyle Tahlisiye Genel Müdür-

(127) IV. Donem Zabıt Ceridesi : C. 9 - S. 547 Sonu Sıra No. : 272
(128) IV. Donem Zabıt Ceridesi : C. 9 - S. 534, 535
(129) 3. t. Dıstur. C. 3 - S. 1229

luğunun sorumluluğundaki gemi kurtarma ve yardım işlerinin yurutulmesı Denızbank'a ıntıkal ettırılmekle şirketın hukmu kalmamış, Tahlisiye Idaresının kuruluş ve gorevlerıne daır 617 ve 1445 sayılı kanunların bu konudakı hukumlerı de yururlukten kaldırılmıştır.

Bu gorev, sonra da 16 Hazıran 1939 gunlu ve 3633 sayılı Kanunla Devlet Denızyolları Işletme Genel Mudurluğune, 10 Ağustos 1951 gunlu ve 5842 sayılı Kanunla Denızcılık Bankası Turk Anonim Ortaklığına, 10 Ekım 1983 gunlu ve KHK/117 sayılı Kanun Hukmunde Kararname ile Turkıye Denızcılik Kurumuna verilmiştir.

KHK/117'de, 8 Hazıran 1984 gunlu ve KHK/233 sayılı "Kamu Iktisadî Teşebbusleri Hakkında Kanun Hukmunde Kararnamenin 63 uncu maddesi ve sonra da 15 Mayıs 1991 gunlu 3743 sayılı Kanunun 1 inci maddesi 27 No.lı fıkrasıyla yururlukten kaldırılmıştır.

cc) Denizyolları İşletme Kanunu :

aa) Paragrafında belirtilen "Turkiye Iskele ve Limanları Arasında Posta Seferlerı Hızmetının Devlet Idaresine Alınması Hakkında" kı 9 Temmuz 1932 gunlu 2068 sayılı Kanunun 2 nci maddesinde, 1933 yılı sonuna kadar Yuce Meclise arzı kararlaştırılan Kanun tasarısı, "Muntazam Posta Seferlerı Kanun Tasarısı" olarak Başvekâletin 3 Nisan 1933 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesınde (130) aşağıdakı hususlar yer almaktadır :

"2068 sayılı Kanunun yururluğe girdiği tarihe kadar deniz taşıma işlerını ustlenmiş olan armatorler, bu kanunla ellerindeki gemilerin kıymet takdırı yolu ıle alınmasından surekli şıkâyetçi olmaları itıbariyle denizcilikle kaynaşmış olan bu kesimin, bahis konusu işlerden uzaklaştırılmaması goz onunde tutularak armatorlerimize daha geniş bir çalışma alanı açılması gerekli gorulmuştur.

Kıyı ulaştırmamızın her hangi bir duraksamadan korunmasını dikkate alarak hem memleket ıçın zararlı olan nekahetin onune geçmek ve hem deniz ulaştırması işlerı ile uğraşan halkımıza daha geniş bir iş alanı açmanın çaresi, ancak belirli bir navlun tarifesinin uygulanmasında gorulmuş ve onerilen kanunun ruh ve esası, navlunları duzenleyecek

(130) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 15 - S 426 Sonu Sıra No 235

böyle bir tarifenin uygulanmasına dayandırılmıştır. Böyle bir tarife uygulandığı takdirde bu günkü anormal rekabetin tamamen önüne geçilecek ve bunun yerine gemilerin büyüklüğü, temizliği, servisin düzeni ve teçhizatın gelişmesi gibi hayırlı sonuçlar verecek normal bir rekabet ihdas edilmiş olacaktır.

Bu bağlamda navlun tarifesini özel kurumların gereği gibi uygulayıp uygulamadıklarını ve alınan navlunlardan bir kısmının risturn olarak geri verilip verilmediğini kontrol etmek Hükümetçe pek zor ve hatta imkânsız olacağı için, bu işlerle uğraşan armatörlerin birleşerek bir anonim şirket halinde çalışmaları esası kabul edilmiştir. Bu suretle serbestçe ticarete imkân bulacak olan ve harcamaları belirli formüller içinde yapılacağı için tarife uygulamasından kaçınmasına imkân bulunmayan bir armatörler şirketi ile, Dış Hatlar İdaresi aracılığı ile, Kıyı posta ulaştırmasını tekel altına almanın, her limana düzenli koyarak hem kamu hizmetini ve ekonomik gelişmemizi sağlaması ve hem de gerektiğinde millî savunma için elde nitelik ve nicelik itibariyle güçlü bir deniz ticaret filosu bulundurmak imkânının hazırlanması itibariyle tercihe şayan olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu gerekçe ile hazırlanmış olan tasarı, Başvekâletin 3 Nisan 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Tasarı önce İktisat ve sonra da Bütçe Komisyonunda incelenmiştir.

İktisat Komisyonu, Hükümetin düzenli Denizyolları seferlerinin sağlanması, deniz ticareti işlerinin düşüşten korunması ve bu amaçla işin tek bir idare ile sınırlanmayarak bazı koşullar altında Türk Armatörleri tarafından kurulacak diğer bir kurum ile birlikte yapılmasının yurt çıkarlarına daha uygun olacağı yolundaki gerekçeyi benimsemiş, ancak Türkiye sahillerinde "Muntazam Posta Seferleri" unvanını yeterli bulmayarak Kanunun adını daha genel bir ifade olarak "Denizyolları İşletmesi" şeklinde değiştirdiği gibi bazı maddelerde de gerekli gördüğü değişiklikleri yapmıştır.

Bütçe Komisyonunca da yapılan değişiklikleri içeren 15 ve 27 Mayıs 1933 günlü raporlarla Genel Kurul gündemine alınan tasarı, 29 Mayıs 1933'deki birleşimde (131) görüşülerek (2239) sayılı Kanun (132) olarak kabul edilmiştir.

(131) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 417, 418, 419
(132) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 1145

Kanun, Türkiye sahillerinde düzenli posta seferleri işini Devlet tekeline almakta ve bu tekelin Devlet Denizyolları İşletme Müdürlüğü tarafından işletileceğini belirtmekte, ancak bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde kurulacak Türk Anonim şirketinin de Denizyolları İşletme Müdürlüğü ile birlikte düzenli posta seferleri işinde hakkı olduğu vurgulanmaktadır.

Kanunda ayrıca, düzenli posta seferi olarak sayılmayacak işlerin hangileri olduğu, Navlun sözleşmesine bağlı olarak yük taşımacılığı (Şilepçilik) nin koşulları, kurulacak şirketin haiz olması gerekli nitelikler ve sermaye durumu, şirketin posta vapurlarının nitelikleri, personeli, denetim şekli ve tarifeler hakkında hükümler bulunmaktadır.

2239 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin 2 nci fıkrası ile 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 16 ve 17 nci maddeleri 27 Aralık 1937 günlü 3295 sayılı "Denizbank Kanunu"nun 24 üncü maddesi ile, yürürlükte kalan hükümleri, 10 Ağustos 1951 günlü 5842 sayılı Kanunun 40 ıncı maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

dd) Denizyolları ve A.K.A.Y. İşletmeleri ile Fabrika ve Havuzlar Teşkilâtına Dair Kanun

Türk deniz ticaretinin en önemli elemanlarından biri olan seyrisefain idaresi özellikle Kabotaj hakkı elde edildikten sonra bir kısım gemilerini yenileyerek daha ziyade ticarî amaçlarla çalışmaya başlamış ise de bir devlet kuruluşu olarak serbest çalışan armatör gemileri ile rekabet edememiş, zararla çalışması bütçeye ağır bir yük getirmiştir.

Devleti bu yükten kurtarmayı amaçlayan Hükümet, millî servetimiz olan bu idarenin ticaret prensipleri ile ve ticarî hesaplarla her türlü zararlardan korunabilecek bir şekilde çalışmasını sürdürmesini, sorunun çözümü için tek çare olarak görmüştür. Bu şekilde bir ticarî müessese gibi yönetilecek idarenin çeşitli kuruluşları, kâr ve zararını daima göz önünde tutarak ticarî amaçlarla çalışmaya başlayacak ve böylelikle zaman zaman Devlet bütçesine vâki olan başvurmaların önüne geçileceği gibi gerek millî savunmaya ve gerekse kamu yararına daha uygun bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır.

Bu bağlamda, idarenin biribirinden farklı işlevleri olan kuruluş ve görevlerini ayırmak zorunluluğu hâsıl olmuştur. Zira, her birinin düzenli ve kârlı olarak işlemesi ayrı ayrı dikkat ve özen isteyen işlerin seyrisefain

adı altında bir Idarede birleştirilmesi, bu işlerin getirdiği gelirlerin birbirine karışarak kaybolmasına neden olmaktadır Her işin getirdiği kâr, o işe tahsis olunan araçların yenilenmesine ve gelişmesine harcanmalıdır Bu nedenle, Seyrisefain Idaresi, Genel Mudurluk halinden çıkarılarak, tuzelkişiliği olan uç mudurluğe ayrılması, kılavuz ve romorkorculuk ile Devlet Başkanına ozel yatlar işinin Iktisat Vekâleti yonetimine alınması ve merkezde bu işlerin bağlanacağı guçlu bir Deniz Ticareti Genel Mudurluğu kurulması uygun gorulmuştur

Bu gerekçe (133) ile hazırlanmış bulunan tasarı, "Deniz ve Hava Ticareti Umum Mudurluğu ile Iç Hatlar, Dış Hatlar, Fabrikalar ve Havuzlar Teşkilâtı Hakkında Kanun Tasarısı" başlığı ile Başvekâletin 3 Nisan 1933 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur

Tasarıyı inceleyen Iktisat Komisyonu, iki ayrı konuyu içerdiği duşuncesiyle Iktisat Vekâleti Merkez Teşkilâtı olarak kurulacak "Deniz ve Hava Ticareti Umum Mudurluğu"ne ait kısmın ayrı bir Kanun konusu olduğu kararı ile sadece Seyrisefain Idaresinin bolunmesi ile ilgili kuruluşlar uzerinde durmuş, 24 Mayıs 1933 gunlu raporları ile, tasarıda buna gore duzenlemeler yaparak Kanunun adını "Iç ve Dış Denizyolları Işletmeleri Ile Fabrika ve Havuzlar Teşkilâtı Hakkında Kanun" olarak değiştirmiştir

Butçe Komisyonu, Iktisat Komisyonunun ayırımını uygun gormuş, goruşmelerde hazır bulunan Iktisat Vekilinin, Iktisat Vekâletinde Deniz ve Hava Işleri Musteşarlığı kurulmasına dair bir tasarı hazırlandığı beyanı ile konuyu diğer yonu ile ele almış, ancak Komisyonun saptadığı Kanun başlığının, bazı karışıklıklara neden olacağı duşuncesiyle "Dış Denizyolları Işletmesi ' yerine "Denizyolları Işletmesi", "Iç Denizyolları Işletmesi yerine, bu hatları içeren Anadolu, Kadıkoy, Adalar, Yalova ve Yesilkoy un ilk harflerinden oluşmak uzere "A K A Y Işletmesi" denilmesi ve bu şekilde Kanun başlığının "Denizyolları ve A K A Y Işletmeleriyle Fabrika ve Havuzlar Teşkilâtı Hakkında Kanun" olarak değiştirilmesini uygun gormuştur Komisyon ayrıca 13 ve 14 uncu maddelerde değişiklik yapmış, bu hususları 27 Mayıs 1933 gunlu raporunda belirtmiştir

31 Mayıs 1933'deki birleşiminde (134) ivedilik kararı ile goruşulen tasarı, aynı gunde (2248) sayılı Kanun (135) olarak kabul edilmiştir

(133) IV Donem Zabit Ceridesi C 15 S 496 Sona Sıra No 247
(134) IV Donem Zabit Ceridesi C 15 S 456 461
(135) 3 1 Dustur C 14 S 1219

Kanun, Seyrisefain Umum Müdürlüğünün yönetimi hakkındaki 4 Nisan 1925 gün ve 597 sayılı Kanun ile bu kanunda değişiklik yapan 1096 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırmakta, şimdiye kadar bu Genel Müdürlükçe yürütülmekte olan işlerden :

A) Marmara, Akdeniz ve Karadeniz dış hatları,

B) İstanbul ve civarı iç hatlarıyla Yalova,

C) Fabrika ve Havuzlar,

İşleri ayrılarak bu işlerle ayrı ayrı meşgul olmak ve herbiri tüzelkişiliği haiz bulunmak üzere (Denizyolları İşletmesi), (A.K.A.Y. İşletmesi), (Fabrika ve Havuzlar) müdürlükleri teşkil olunduğunu, Seyrisefain İdaresinde bulunan İstanbul Limanında Kılavuzluk ve Römorkörcülük ve diğer Türkiye sahillerinde kılavuzluk işlerinin Devlet tekeline alındığını saptamaktadır.

Kanunda ayrıca devredilecek taşınır ve taşınmaz malların kıymetlerini belirleme zamanı ve şekli, yeni müdürlüklerin ticarî usullerle yönetileceği, Sayıştayın denetimine tâbi olmayıp İktisat Vekâletince teftiş ettirileceği, müdür ve memurların atama usulleri, müdürlüklere ait işlemlerle memurların görev ve yetkileri tüzük ile belirtileceği, mallarının devlet malı hükmünde olduğu, bilançoların düzenleme ve yürütülecek işlem biçimi, idarelerde sürekli görev yapacak denetçilerin durumu, kılavuzluk, römorkörcülük ve Devlet Başkanına ait gemi ve deniz araçları için yapılacak işlemler, gerçekleşecek kârın kullanma şekli ve Seyrisefain İdaresinin 1932 malî yılı hesaplarının tasfiye ve ödenmesi hakkında hükümler bulunmaktadır.

2248 sayılı Kanunun 1, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12 ve 13 üncü maddeleri 27 Aralık 1937 günlü ve 3295 sayılı "Denizbank Kanunu" nun 24 üncü maddesi, yürürlükte kalan hükümleri 10 Ağustos 1951 günlü 5842 sayılı Kanunun 40 ıncı maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

ee) İktisat Vekâletinde Deniz ve Hava Müsteşarlığı Kurulması :

Önceki (d) paragrafının konusu olan kanun tasarısında mevcut olup, Bütçe Komisyonunda görüşülmesinde ayrı bir kanun konusu olduğundan bahisle tasarıdan çıkarılan, İktisat Vekâletinde Deniz ve Hava İşleri Müsteşarlığı teşkiline ve bu amaçla vekâlet bütçesine ödenek konulma-

sına dair kanun tasarısı, Başvekâletin 29 Mayıs 1933 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur (136)

Kanunlarla Iktısat Vekâletine verilmiş olan deniz, liman, sahil ve hava işleriyle meşgul olmak uzere bir Musteşarlık kurulmasını ve 2248 sayılı Kanunla Iktısat Vekâletinin yonetimine bırakılmış olan kılavuzluk ve romorkorculuk işleri ile Devlet Başkanına ait deniz araçlarının harcamalarını konu alan tasarı Butçe Komisyonunda incelenerek 31 Mayıs 1933 gunlu olumlu raporla gundeme alınmış ve aynı gunku birleşimde (137) goruşulerek (2251) sayılı Kanun (138) olarak kabul edilmiştir

2251 sayılı Kanunla kurulmuş olan Deniz ve Hava Musteşarlığı, 27 Mayıs 1934 gunlu 2450 sayılı "Iktısat Vekâleti Teşkilât ve Vezaifi Hakkında Kanun"un 2 nci maddesiyle "Deniz Ticareti Musteşarlığı"na donuşturulmuş, 27 Mayıs 1939 gunlu ve 3613 sayılı "Munakalât Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun" ile Iktısat Vekâleti kuruluşunda mevcut deniz ticareti ile ilgili butun birimler bu vekâlete intikal etmekle hukmu kalmamıştır Kılavuzluk ve Romorkorculuk tekelini işletmek gorevi de 7 Hazıran 1939 gunlu ve 3633 sayılı Kanunla kurulan Devlet Denizyolları ve Limanları Işletme Genel Mudurluğune verilmiştir.

k) Trakya Umumî Mufettişliğinin Kurulması :

25 Hazıran 1927 gunlu ve 1164 sayılı "Umumî Mufettişlik Teşkiline Dair Kanun"un verdiği yetkiye dayanılarak onemli bayındırlık ve iskân işlerine alan teşkil eden Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illerini kapsamak uzere, "Trakya Umumî Mufettişliği" kurulması Hukumetçe uygun gorulmekle bu kuruluşun aylık ve giderleri hakkında Dahiliye Vekâletince hazırlanan Kanun Tasarısı Başvekâletin 26 Şubat 1934 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur

Bu amaçla, Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadulune Dair 1452 sayılı Kanunun ikinci maddesine bağlı cetvelin Dahiliye Vekâleti bolumune ekler yapılmasını ongoren tasarı, Butçe Encumeninin 15 Mart 1934 gunlu olumlu raporu ile gundeme alınmış ve 22 Mart 1934 birleşiminde (139) goruşulmeye başlanılmıştır Ilk sozu alan Dahiliye Vekili Şukru Kaya Bey (Muğla), Turkiye Cumhuriyetinin esaslarından biri de halkçılık olduğunu, Hukumetin denetim ve hizmetini halkın ayağına go-

(136) IV Donem Zabit Ceridesi C 15 S 496 Sonu Sıra No 276
(137) IV Donem Zabit Ceridesi C 15 S 465
(138) 3 1 Donum C 14 S
(139) IV Donem Zabit Ceridesi C 20 S 151 153

türmek için Umumî Müfettişlikler kurulması öngörüldüğünü, bu ilkeden hareketle memlekette altı Umumî Müfettişlik kurulması düşünüldüğünü, bunların ilki Doğu illerinde kurulmuş olup, çok olumlu sonuçlar verdiğini, Trakya, Türk Vatanının, Türk kanı ile en fazla yoğurulmuş aziz bir parçası ve Türk uygarlığını orta çağın karanlıklarından Avrupa'ya götüren bir köprübaşı olup, bu köprüyü ve bu aziz toprağı vatanımızın her bölümü gibi bayındır hale getirmeye ve geliştirmeye zorunlu olduğumuzu belirterek Kanunun olduğu gibi kalubünü istemiş, tasarı aynı günde (2393) sayılı Kanun (140) olarak kabul edilmiştir.

Kanuna bağlı cetvellerde, kurulan Umumî Müfettişliğin kadrosunu teşkil eden memuriyetlerin derece, unvan, sayı ve aylıkları belirtilmektedir.

2393 sayılı Kanundaki cetveller, sonradan 1452 sayılı Kanunu kaldıran 30 Haziran 1936 günlü ve 3656 sayılı Kanuna alınmış, Umumî Müfettişlikler de 25 Kasım 1952 günlü 5990 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.

3. Teşkilât Kanunlarında Değişiklikler :

a) Şûrayı Devlet (Danıştay) Kanunundaki Değişiklik :

25 Şaban 1255 (1839) günlü Gülhane Hattı'nın getirdiği kurumlardan "Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye"nin 11 Zilkade 1284 (Mart 1868) günlü irade ile ikiye ayrılmasıyla vücut bulan "Şûrayı Devlet", TBMM'nin 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılması kararı üzerine Millî Hükümetin İstanbul'da kurulduğu 4 Kasım 1922'de diğer devlet daireleri gibi işlevini yitirmiştir.

Gerçekte, 23 Nisan 1920'de, Ankara'da TBMM Hükümetinin kurulması üzerine İstanbul'daki Şûrayı Devletin görev alanı yalnızca İstanbul ve Padişah Hükümetinin egemen olduğu bölge ile sınırlı kalmakla, ancak Millî Hükümetçe yeni bir Şûrayı Devlet kurulması içinde bulunulan ağır koşullarda mümkün olmadığı göz önünde tutularak, ivedi bir önlem olarak Şûrayı Devletin memurların yargılamalarına ilişkin görevlerinin yerine getirilmesi için 4 Temmuz 1921'de 131 sayılı Kanun kabul edilmiştir.

Bu Kanuna göre, memurların yargılanmasında Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesine ve Genelkuruluna düşen görevleri yerine getirmek üzere TBMM Genel Kurulunca milletvekilleri arasından seçilecek (9) ve (15) üyeden oluşan bir komisyon ve bir kurul teşkil edilmiştir.

(140) 3 . Düstur, C. 15 - S. 231

Bu Komisyon ve Kurul, 1924 Anayasasının ongorduğu ve 23 Kasım 1925 gun ve 669 sayılı Kanunla kurulan "Şûrayı Devlet", 6 Temmuz 1927 de goreve başlayıncaya kadar 131 sayılı Kanun ve bunda ek ve değişıklikler yapan 177, 300, 619, 632 sayılı kanunlara gore gorevını surdurmuştur

669 sayılı Kanunla kurulan Şûrayı Devlette mevcut olan bır dava daıresının, ışlerın ustesınden gelmeye yetmedığı dort yıllık deneme sonunda gorulmuş, ancak, hukumetın ızledığı tasarruf polıtıkası kadrolu yenı bır daire kurulmasına da elvermedığınden mevcut uyelerle ıkı dava daıresı oluşturulması, ıdarî dava daıreleri genel kuruluna Şûrayı Devlet Başkanının başkanlık etmesi, ayrıca açılan ıdarî davaların şekil, nıtelik ve sure bakımından on ıncelemesını yapmak uzere Başkan tarafından kurulan heyete "Tetkık Heyetı" denılmesi ongorulmuştur

Bu gerekçe (141) ıle hazırlanan "Şurayı Devlet kanununa bazı maddeler eklenmesıne ve bazı maddelerının değıştırılmesıne dair Kanun Tasarısı "Başvekâletın 25 Hazıran 1931 gunlu yazısı ıle TBMM Başkanlığına sunulmuş, Dahılıye, Adlıye ve Butçe encumenlerınde ıncelenerek 11, 13 Temmuz 1931 gunlu raporlarla gereklı değışıklıkler yapılmak suretıyle gundeme alınmıştır

Tasarı, ıvedılık kararı ıle 19 Temmuz 1931'dekı bırleşımde (142) goruşulmeye başlanılmış, ancak soz alan mılletvekıllerının, Şûrayı Devlet Dava Daıresının çalışmaları ıçın yaptıkları eleştırıler karşısında tasarının, kadro ıçınde bır heyet kurulması noktasından olmak uzere Adlıye ve Dahılıye encumenlerınce ıncelenmesi kararlaştırılmıştır

Muşterek Encumenın yenıden ınceleme yaparak raporunu (143) vermesı uzerıne tasarı 21 Temmuz bırleşımınde (144) goruşulmuş ve aynı gunde (1859) sayılı Kanun (145) olarak kabul edılmıştır

669 sayılı Şûrayı Devlet Kanununun 11 maddesını değıştıren, 8 madde ekleyen ve 4 maddesını kaldıran bu Kanunla, Şûrayı Devlet, Başvekâlete bağlı olup bır başkanın yonetımı altında dort daire başkanı ıle uye sıfat ve yetkısını haız umumî kâtıp (genel sekreter) de dahil olduğu halde onyedı uyeden oluştuğu, tanzımat, mulkıye, nafıa ve malıye, bırıncı ve

(141) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 233 Sonu Sıra No 60
(142) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 201 204
(143) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 301 Sonu Sıra No 60 a Ek
(144) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 279 282
(145) 3 1 Dustur C 12 S 916

ikinci deavi dairelerine ayrıldığı ve bu dairelerin her biri bir başkan ve dört üye ile görev yaptığı, ikinci deavi dairesi, I. başkanın idarî daireler başkan ve üyeleri arasından belirleyeceği zevat ile kurulacağı, deavi dairelerinden her biri bağımsız olarak hüküm vereceği saptanmakta ve Kanunda ayrıca, başyardımcı, yardımcı ve mülazımların göreve alınış ve yükselmeleri, deavi daireleri ve idarî daireler (Şûra) genel kurullarının oluşumu, karar çoğunluğu, deavi daireleri genel kurulunun bakacağı davalar, yargılama, savunma, uygulanacak usul kanunu, dava dilekçelerinin göreceği işlemler, tetkik kurulu, raportörlük, içtihatların birleştirilmesi, hükümlerin aydınlatılma istekleri, başkâtip unvanının umumî kâtip olarak değiştirildiği hakkında hükümler yer almaktadır.

669 sayılı ana Kanun, 21 Aralık 1936 günlü 3546 sayılı "Şûrayı Devlet Kanunu" nun 60 ıncı maddesiyle kaldırılmış, bu kanunu da 21 Aralık 1964 günlü 521 sayılı ve 6 Ocak 1982 günlü ve 2575 sayılı "Danıştay Kanunu" izlemiştir. Halen bu kanun yürürlüktedir (146).

b) Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifelerine Dair Yeni Düzenleme :

Türkiye'de bir devlet basın örgütünün kurulması 1865 yılına uzanmaktadır. İlk kez 2 Şaban 1281' (2 Ocak 1865) de kabul edilen "Matbuat Nizamnamesi" (147) nin uygulanması ile görevli olarak Maarifi Umumiye Nezaretine bağlı olarak "Matbuatı Dahiliye Müdürlüğü" Hariciye Nezaretine bağlı "Matbuatı Ecnebiye Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu Müdürlükler, Türk vatandaşları ya da yabancıların çıkaracakları gazete ve dergilerle ilgilenmiş, görevi sadece gazete çıkarılmasına izin verilip verilmemesinden ibaret kalmıştır. 1872'de Matbuatı Dahiliye Müdürlüğü de Hariciye Nezaretine bağlanmış, 1878'de Dahiliye Nezareti Teşkilâtına alınmıştır. Aralıklarla da sansür işi bu müdürlüklerin sorumluluğuna verilmiştir.

29 Temmuz 1909'da kabul edilen Matbuat Kanunu (148) ile 1281 tarihli Nizamname yürürlükten kaldırılmış, görev aynı kalmakla beraber bazı yeni hükümler, sansür için düzenlemeler getirilmiştir. 17 Nisan 1913 tarihli geçici Kanun (149) ile Matbuatı Ecnebiye ve Dahiliye İdare-

(146) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı C 5 - S 4537, Başbakanlık Yayını 1988
(147) 1 inci Düstur, C 2 - S 220
(148) 2 inci Düstur, C 1 - S. 395
(149) Matbuat Ecnebiye ve Dahiliye İdarelerinin tevhidi ile "Matbuatı Müdüriyeti Umumiyesi" namıyla bir Müdüriyeti Umumiye Teşkili Hakkında Kanuna Muvakkat, 2 inci Düstur, C 5 - S 308

leri birleştirilerek "Matbuat Mudüriyeti Umumiyesi" adı ile bir genel müdürlük kurulmuş Bu teşkilât, saltanatın kaldırıldığı ve TBMM Hukumetince Istanbul yonetimine el konulduğu 4 Kasım 1922'ye kadar, Padişah Hukumetinin egemen olduğu bolgede gorev ve işlevini surdurmuştur

TBMM'nin açılmasından sonra, içinde bulunulan durumda sorunlarımızı tanıtma ve millî mucadelenin amaç ve hedefleri hakkında içte ve dışta propagandanın onemini goren Yuce Meclis, ilk gunlerinde bir "Irşat Encumeni" kurarak faaliyete geçirmiş, Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey de aynı amacı gerçekleştirmek uzere bir "Matbuat ve Istihbarat Mudüriyeti Umumiyesi" kurulması hakkında bir kanun onerisi vermiştir

Onerıyı inceleyen Irşat Encumeninin raporu 7 Haziran 1920'deki birleşimde (150) Genel Kurulda okunmuştur Encumen raporunda aşağıdaki hususlar belirtilmektedir

"Herkesçe teslim edilen bir gerçek vardır ki, o da, memleketimizin uğradığı felaketlerin en etkin nedenlerinden biri de iç ve dış kamu oyunun, milletin yuksek yararlarına uygun bir şekilde oluşturulmasında gosterilmiş olan ihmaldir Millî çıkarlarımızın savunulması konusunda silah kadar etkili olan siyaset ve fikir teşkilâtının otedenberi ihmal edilmiş olması pek çok fenalıklara sebep olmuş ve halen de olmakta bulunmuştur Avrupanın en kuçuk bir Devleti yoktur ki, bu yolda kabil olduğu kadar geniş bir teşkilâta malik bulunmasın, bu konuda Bulgaristan ve Yunanistan en ileri gitmiş devletlerdendir ve siyasî başarılarının sebeplerinden pek onemli bir kısmını da bu teşkilâta verdikleri onemde aramak lâzımdır TBMM'nce de buyuk bir şiddetle duyulan bu ihtiyacın tatmini için ozel onem verilerek ikinci kez kurduğumuz Encumen uzun uzadıya incelemelerden sonra koklu bir teşkilât vucuda getirmek, bu teşkilâtı zaman içinde iyileştirip gelişturmek, duşunce gucunun, butun guçlere ustun gelmekte olduğu şu zamanda millî siyasetimizi dışa karşı savunma ve içte de her tarafa duyurma gibi iki buyuk amacı sağlamak uzere Icra Heyeti ile birlikte bu tasarıyı hazırlamıştır "

Tasarı ve eki kadro ve odenek cetveli, aynı gunde goruşulerek (6) sayılı Kanun (151) olarak kabul edilmiştir Bu kanunla, genellikle içte ve dışta aydınlatma, yayın ve haberalma işleriyle meşgul olmak, butun ba-

(150) I Donem Zabıt Ceridesi C 2 S 125 139
(151) 3 1 Destur C 1 S 15

sın işlerinde sorumlu başvuru yeri teşkil eylemek üzere "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi" unvanı ile İcra Riyasetine bağlı bir genel müdürlük kurulmakta, örgütün Vekiller Heyetinin bütün araç ve kurumlarından yararlanacağı, bu amaçla bütçeye konulan yıllık 1 250 000 TL. ödeneğin İcra Vekilleri Heyeti Reisinin oluru ile genel müdür tarafından harcanacağı saptanmakta, Kanuna ekli cetvelde, örgüt mensuplarının kadro ve aylıkları gösterilmektedir.

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü, iç basın konularında doğrudan Dahiliye Vekâleti ile ilişki kurmak üzere 25 Aralık 1920 günlü 79 sayılı Kanun (152) ile Hariciye Vekâletine bağlanmıştır.

Basın örgütünün tarihsel gelişimine ilişkin bu açıklamadan sonra IV. Dönemdeki yeni düzenlemelere geçebiliriz :

aa) İç basın işlerinin Dahiliye Vekâletince yürütülmesi Hükümetçe kararlaştırılmakla bu amaçla bir müdürlük kurulması ve bu müdürlüğün, Vekâlette hukukî ve kanunî işleri incelemek ve izlemekle görevli Hukuk Müşavirliğine bağlanması için Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 11 Mayıs 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarıyı inceleyen Dahiliye Encümeni, 17 Mayıs 1933 günlü raporunda (153) iç basın işlerinin Hukuk Müşavirliğine bağlı bir birim tarafından yürütülmesi, konuların ayrılığı ve yoğunluğu dolayısiyle mümkün görülmediği belirtilerek önemli olan iç basın işlerinin Devletin yüksek yararları ile bağlılığı dikkate alınarak Dahiliye Vekâletine bağlı bir genel müdürlük tarafından yürütülmesi işin gereğine daha uygun olduğu saptanmış, tasarıda buna göre değişiklik yapılmıştır.

Bütçe Encümeni de bu görüşe katıldığını 17 Mayıs 1933 günlü raporunda belirtmekle gündeme alınan tasarı 22 Mayıs 1933'teki birleşimde (154) ivedilik kararıyle görüşülmüş ve aynı günde (2205) sayılı Kanun (155) olarak kabul edilmiştir.

Kanunda, bütün gazete ve dergileri ve benzeri yayınları incelemek ve Devleti ilgilendiren yazıları ayırarak vekâlet makamına bildirmek, basın

(152) 3. t. Düstur, C. 1 - S. 171
(153) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15. - S. 295 Sonu Sıra No. : 196
(154) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15. - S. 284:294
(155) 3. t. Düstur. C. 14 - S. 667

mensuplarının Matbuat Kanununun belirlediği nitelik ve koşulları taşıyıp taşımadıklarını araştırmak ve sozu geçen kanun hukumlerine gore basın hareketlerını ızlemek ile yukumlu olmak uzere Dahiliye Vekâletinde bır "Matbuat Umum Mudurluğu" teşkili ongorulmekle, buna paralel kadrolar ve Hukuk Muşavırliği teşkilâtında yapılan değişiklikler belirtilmektedır.

2205 sayılı Kanunun Matbuat Umum Mudurluğu teşkilâtına ilişkın hukumleri 26 Mayıs 1934 gunlu 2444 sayılı Kanunun 4 uncu maddesiyle yururlukten kaldırmışur.

bb) Orgutun tarıhçesınde belirtıldığı uzere millî mucadelede, bır taraftan Avrupa basınında mıllî ve meşru haklarımızı savunan yayınlarda bulunmak ve dunya basınını surekli ızleyerek tutum ve davranışlarını anlamaya çalışmak, dıger taraftan ıçte morali sarsıcı ve bozucu propagandaları onleyerek mıllî bırlik ve beraberlığı sağlamak ıçin her ımkândan yararlanarak yayın ve aydınlatmada bulunmak gibi çok onemli bır gorev ustlenen Matbuat Umum Mudurluğunun, gunun gelişen koşulları içinde gorevının daha da genişletılmesi, bu gorevi başarı ile yerıne getirebilmesı ıçın muhtaç olduğu kalıfiye personel ve butçe ımkânlarının elverdiği oranda odenekle guçlendırılmesi Hukumetçe gerekli gorulerek hazırlanan "Matbuat Umum Mudurluğu Teşkılât ve Vazifeleri Hakkında Kanun Tasarısı" (156) Başvekâletin 30 Nisan 1934 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Dahılıye ve Butçe Encumenlerinde ıncelenen tasarı, 1 ve 15 Mayıs 1934 gunlu raporlara esasta olumlu bulunarak 23 Mayısta gundeme alınmış ve 26 Mayıs 1934'teki birleşimin (157) de ivedilik kararı ile goruşulerek (2444) sayılı Kanun (158) olarak kabul edılmıştır.

Kanunun 1 ıncı maddesınde Dahılıye Vekâletine bağlı Matbuat Umum Mudurluğunun gorevlerı :

A) Gerek memleket ıçınde gerek dışındaki sıyasal, ekonomık, sosyal ve kulturel hareketler yonunden yerli ve yabancı yayınları ızlemek,

B) Mıllî basının ınkılâp ilkelerine, devlet politikasına ve mıllet ihtiyaçlarına uygun olmasını sağlamak,

---

(156) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 22 S 292 Sonu Sıra No 162
(157) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 22 S 271 277
(158) 3 1 Dustur C 15 S 547

C) Memleketimiz içinde milliyet ve demokrasi düşüncelerine aykırı akımlara engel olmak için önlemler almak, bu gibi akımlarla yayın yolu ile mücadele etmek,

D) Basının önemli bir telkin ve terbiye aracı olma niteliğini gerçekleştirecek önlemler almak,

E) Millî gazeteciliğimizin düzeyini yükseltecek önlemler alınmasına önderlik etmek (gazetecilik kursu açılması, basın mensupları birliği ve klübü vücuda getirilmesi ve basın kongreleri yapılması gibi)

F) Memleket dışında Türkiye'yi tanıttırmayı ve olumsuz propagandalarla mücadeleyi sağlamak,

G) Kendi alanında yayın yapmak,

H) Matbuat Kanununun uygulanmasını gözetmek,

I) Uluslararası basın kurumları ile mesleki temas ve ilişkilerde bulunmak,

J) Radyo, film ve tiyatro gibi kamu oyu ile ilgili araçları denetlemek olarak sınırlanmakta, bu görevlerini ilgili vekâletler ve mekânlarla temas ve haberleşerek yerine getireceği ve (J) fıkrasında belirtilen araçların denetiminde Maarif Vekâletinin direktiflerini dikkate alacağı belirtilmekte kanunun diğer maddelerinde genel müdürlüğün hizmet servisleri ve görevleri, aylıklı ve ücretli memur kadroları ve atama koşulları yer almaktadır.

2444 sayılı Kanun, 22 Mayıs 1940 günlü 3837 sayılı "Başvekâlete bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun"un 9 uncu maddesiyle kaldırılmış, bu Kanunu sırasıyla 16 Temmuz 1943 günlü ve 4475 sayılı, 24 Mayıs 1947 günlü 5392 sayılı Kanunlar izlemiştir. Teşkilât 1957 seçimlerinden sonra kurulan kabinede 4951 sayılı Kanuna göre ihdas edilen "Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı"na bağlanmış, ancak Bakanlığın kuruluş kanunu çıkarılmadığı için Genel Müdürlük 5392 sayılı Kanuna göre işlevini sürdürmüştür. 12 Temmuz 1963'te yürürlüğe giren 265 sayılı Kanunla "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı" kurulduğunda Basın-Yayın Genel Müdürlüğünün görevleri bu bakanlığa geçmiştir.

1 Şubat 1968'de, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının turizm ve turizm tanıtması dışında kalan hizmetlerinin Başbakanlığa bağlı Basın-Yayın

Genel Müdürlüğünce yürütülmesi 4951 sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince alınan tensip kararı ile uygun görülmüş, 1973 seçimlerinden sonra 25 Ocak 1974'te kurulan kabinede Başbakanın önerisi üzerine, halen Başbakanlığa bağlı olan Basın-Yayın Genel Müdürlüğünün yeniden Turizm ve Tanıtma Bakanlığına bağlanması 4951 sayılı Kanuna göre Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır.

Bu durum 15 Eylül 1982'de KHK/46 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile "Devlet Tanıtma Teşkilâtı Kurulması"na kadar devam etmiş, 8 Haziran 1984 günlü KHK/231 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile "Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü" kurulmuştur (159).

c) Maliye Vekâleti Kadrolarında Değişiklik :

Bu konuda IV. Dönemde yapılan düzenlemeler üç aşamada gerçekleştirilmiş olup, ilki İstanbul İli Maliye Teşkilâtı, Tahakkuk ve Tahsil Daireleri ve İller Teşkilâtının iyileştirilmesi, görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin olup diğerleri Maliye Teftiş Kurulu, Askerî Muhasebecilikler, Millî Emlâk Müdürlüğü ile Varidat ve Tahsil Teşkilâtı kadrolarında yeni düzenlemeler hakkındadır.

aa) Devlet Memurları Maaşlarının Tevhit ve Teadülü Hakkındaki 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) No. lu cetvelin Maliye Vekâleti Kısmında değişiklik yapılması ve bir kısım vazifelerin yapılma şekli hakkında hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 14 Mayıs 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde (160) vergi tahsilatı bakımından bütün memleketin üçte biri oranına kaynak teşkil eden İstanbul'da gözetim koşullarının yetersizliği, özellikle yükümlülerden bir kısmının az vergi vermek isteği içinde olmaları, ortamın da buna çok elverişli bulunması, bir kısım memurların, teftiş ve denetiminin azlığı nedeniyle çıkar duygularına yenilmeleri gerçek gelirin tahsiline engel olmakta ve Hazine bu yüzden büyük zarara uğramaktadır. Bu konuda şimdiye kadar alınan önlemlerin bir sonuç vermemesi dolayısıyle Maliye Vekâleti İstanbul'da kaybolan bir çok Devlet haklarının kurtarılması ve Hazinenin gerek mahkeme ve gerek emlâk alanında milyonlara varan alacaklarının lâyıkı ile izlenmesi için şimdilik yalnız İstanbul'da ivedi olarak bir teşkilat vücude getirmek gereğine kani olunmuştur.

---

(159) Yürürlükteki Kanun Hükmünde Kararnameler Külliyatı : C. 1 - S. 289, Başbakanlık Yayını 1988.
(160) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16. - S. 39 Sonu Sıra No. : 270

Bu teşkilât ile bütün ileri memleketlerde olduğu gibi tahakkuk ve tahsil bölümleri ayrı ayrı ellere ve yekdiğerini denetleyecek şekilde verilmesi esası getirilmiş ve bu suretle bu işlemlerin kanunda belirtilen zamanlarda gecikmeden yapılması ve ayrıca her iki bölümün sıkı bir denetim altına alınması, vergisini zamanında ödemeyenler hakkında vakit geçirilmeden kanunî işleme gidilmesi ve davaların gereği gibi izlenmesini sağlayacak kadrolar konulmuştur.

Ayrıca teftiş kurulu daha da güçlendirilmiş, Damga Matbaası ile Darphane İdaresi birleştirildiği gibi vergide önemli bir aşama olan tahsil müessesesinde iyileştirmeler yapılarak tahsil memurları yerine daha geniş yetkilere sahip tahsil müfettişlikleri ihdas ve bütün bu memurların görevleri yeniden tespit edilmiştir.

Tasarı, Maliye ve Bütçe encümenleri tarafından incelenerek bazı değişiklikler yapılmak suretiyle düzenlenen 28 ve 30 Mayıs 1933 günlü raporlarla Genel Kurul gündemine alınmış, 3 Haziran 1933'deki birleşimde (161) görüşülerek aynı gün (2265) sayılı Kanun (162) olarak kabul edilmiştir.

Kanunda, İstanbul İli Maliye Teşkilâtı; İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar bölgelerinde birer Varidat Tahakkuk Dairesi ile Tahsil Dairesinden ve İl Merkezinde İl Muhasebeciliği, Muhakemat, Pul, Av Vergileri ve Millî Emlâk Müdürlüğünden oluştuğu, bu daire ve müdürlüklerin elemanları ve bunların görev ve yetkileri belirtilmekte, Kanunda ayrıca Darphane ve Damga Matbaasının birleştirildiği, yeni teşkil edilen Murakabe Heyetinin oluşumu ve görevleri, Maliye Vekâleti Teftiş Heyetine memur edilen (Tetkik Memurları)nın nitelikleri, Murakıplar ve kanunda belirtilen diğer görevlilerin atama ve yükselme usulleri yer almaktadır. Kanuna bağlı cetvellerde de memurların derece, unvan ve aylıkları gösterilmiştir.

2265 sayılı Kanun, 29 Mayıs 1936 günlü 2996 sayılı "Maliye Vekâleti Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun"un 49 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

bb) 1929 yılında Devlet Memurları maaşlarının tevhit ve Teadülü Hakkındaki 1452 sayılı Kanunun düzenlenmesinde, Maliye Teftiş Heyeti kadrolarının, Müfettiş Muavinine duyulan ihtiyaç nedeniyle fazla sayıda

(161) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16, - S. 23:28.
(162) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 1298.

saptanmasına karşın ust derece sayılarının azlığı, kendi statusu içinde yukselme durumunda olan Teftiş Heyeti mensuplarının yukselmelerini zorlaştırdığı gozlenmiş, ayrıca Askerî Muhasebecilikler ve Millî Emlâk Mudurluğunde de ihtiyaca uygun duzenlemelere gıdılmesi gerekmiş bulunmakla 1452 sayılı Kanuna bağlı cetvelin Maliye Vekâleti bolumunde değışıklık yapılması ıçın hazırlanan ıkı kanun tasarısı Başvekâletın 24 Nısan ve 20 Mayıs 1934 gunlu yazıları ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur (163).

Butçe Encumenınde incelenen tasarılar uygun gorulmekle beraber ıkısi birleştirilerek butçeye ilişkisi dolayısıyla oncelik ve ıvedilikle 30 Mayıs 1934 gunlu raporla Genel Kurulun onayına sunulmuş, 30 Mayıs 1934'deki birleşimde (164) goruşulup (2473) sayılı Kanun (165) olarak kabul edılmıştır.

Bu kanunla, 1452 sayılı Kanunun 2 nci maddesine bağlı cetvelın Malıye Vekâleti bolumunde Teftış Heyeti kadrosu, çeşitli derecelerdeki mufettış sayıları çoğaltılarak kurul ıçınde yukselme ımkânları sağlanmış ve bazı gerekli memurıyetler eklendiği gibi Askerî Muhasebecilikler ve Millî Emlâk Mudurluğu kadroları da ihtıyaca gore değiştırilmıştır.

2473 sayılı Kanun da, 29 Ağustos 1936 gunlu 2996 sayılı "Maliye Vekâleti Teşkılât ve Vazıfeleri Hakkında Kanun"un 49 uncu maddesiyle yururlukten kaldırılmıştır.

cc) Istanbul Malıye Teşkılâtında 2265 sayılı Kanunla yapılan ve (a) paragrafında açıklanan duzenlemelerden olumlu sonuç alınması dolayısıyla, gelır yonunden Istanbul'dan sonra ikinci derecede illerde de aynı uygulamaya geçılmesi uygun gorulmuş, bu bağlamda tahakkuk mudurluklerının il defterdarının gozetimi altında gorev yapmaları gerektiğinden bu bağın korunması, ancak mudurlerin de defterdarlar gibi kararname ile atanmaları kabul edilmiştir.

Bu gerekçe (166) ile hazırlanan 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) numaralı cetvelın Malıye Vekâleti bolumunde değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı Başvekâletın 24 Mayıs 1934 sayılı yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Butçe Encumenınde incelendikten sonra kuçuk bir değişıklı-

(163) IV Donem Zabıt Cerıdesi C 22 S 508 Sonu Sıra No 258
(164) IV Donem Zabıt Cerıdesi C 22 S 485 486
(165) 4 t Dustur C 15 S 646
(166) IV Donem Zabıt Cerıdesi C 22 S 508 Sonu Sıra No 259

ğı içeren 30 Mayıs 1934 gunlu raporla gundeme alınarak aynı gunku bırleşımde (167) (2475) sayılı Kanun (168) olarak kabul edılmıştır

Kanunda, (A) ışaretlı cetvelde yazılı memurlardan tahakkuk mudurlukleri, tahakkuk, tahsıl şubeleri başmemur ve mufettişleriyle tahakkuk ve tahsıl memurlarının atama ve yukselme şekılleri 2265 sayılı Kanun dairesinde yapılacağı, atamada gozetılecek hususlar, ıl tahukkuk mudurleri ve dığer memurların atamalarının hangı makamlar tarafından yerıne getırileceği belırtılmekte, Kanuna bağlı cetvellerde de memurların Temyız Mahkemesı Başkan, Başsavcı, Ikıncı Başkanlar, Uyeler ve Kalemleri mensupları, ceza ve tutukevleri çalışanlarının derece, unvan, sayı ve aylıkları gosterılmektedır

2475 sayılı Kanun da 2265 ve 2473 sayılı kanunlarla bırlıkte 29 Mayıs 1936 gunlu 2996 sayılı "Malıye Vekâleti Teşkılât ve Vazıfeleri Hakkında Kanun"un 49 uncu maddesıyle yururlukten kaldırılmış, 2996 sayılı Kanun ıse yapılan çeşıtlı ek ve değışıklıklerle kırk yedı yıl yururlukte kaldıktan sonra halen ek ve değışıklıkleri ile yururlukte bulunan 13 Aralık 1983 gun ve KHK/178 sayılı "Malıye Bakanlığının Teşkılât ve Gorevleri Hakkında Kanun Hukmunde Kararnamenın 46 ncı maddesıyle yururlukten kaldırılmıştır (169)

d) Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ve Adliye Vekâleti Teşkilât ve Kadrolarında Değişiklikler :

aa) Icra ve Iflas Kanununun TBMM Genel Kurulunda goruşulmesı sırasında tetkık mercının vereceği kararların bır çoğu temyız incelemesıne tâbı tutulmuş ve bu incelemenın temyız dairelerınden herhangı bırında ek gorev olarak yapılmasına ımkân gorulememiş olması nedenıyle Icra ve Iflas Kanununa gore temyız edılen takıp hukukuna ılışkın kararlarla tetkık mercının cezaya yonelık hukumlerını incelemek uzere Temyız Mahkemesında bağımsız bır Icra ve Iflas Dairesı kurulması ongorulmuş ve bu amaçla butçeye ek odenek konulması gerekmıştır.

Bu gerekçe (170) ile hazırlanmış bulunan "Temyız Mahkemesı Teşkılâtının tevsıı ve 1452 sayılı Kanuna ek yapılması Hakkında Kanun Tasarısı Başvekâletın 12 Hazıran 1932 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur

(167) IV Donem Zabıt Ceridesi C 22 S 486 488
(168) ... Dustur C 15 S 656
(169) Kanun Hukmunde Kararnameler Kulliyatı C 1 S 115 Başbakanlık Yayını 1988
(170) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9 S 336 Sonu Sıra No 214

Tasarı, önce Bütçe Encümeninde incelenerek, bu amaçla istenilen ek odenek 1932 bütçesinde mevcut olması itibariyle tasarıdan çıkarılmış, ancak tasarı, biri 1452 sayılı Maaşatın Tevhit ve Teadülü Hakkındaki Kanun, diğeri Temyiz Mahkemesi Teşkilâtı Hakkındaki Kanuna ilişkin olması itibariyle ilk konu hakkında Bütçe Encümenince ayrı bir tasarı düzenlenmesi gerektiği, Temyiz Mahkemesine ilişkin olan kısmın ise Adliye Encümeninde incelenmesi gerektiği 16 Haziran 1932 günlü raporla bildirilmiştir.

Adliye Encümeni, tasarıyı yeni baştan düzenleyerek İcra ve İflas Dairesinin kurulması dolayısiyle Hukuk Dairelerinin görevlerini yeniden belirlediği gibi Temyiz Mahkemesi I. Başkan ve Daire Başkanlarının ve genel kurulların görevleri hakkındaki 1221 sayılı Kanunun 5 ve 7 nci maddelerini 21 Haziran 1932 günlü raporu ile değiştirmiştir.

Bütçe Encümenince yeniden düzenlenen, Temyiz Teşkilâtının tevsii dolayısıyla 1452 sayılı Kanuna ek yapılması hakkındaki tasarı ile Temyiz Teşkilâtına Dair 11 Nisan 1928 günlü 1221 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki tasarı 25 Haziran 1932'deki birleşiminde (171) görüşülmüş, (2019) (172) ve (2020) (173) sayılı kanunlar olarak kabul edilmiştir.

2019 sayılı Kanunla, Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair 1452 sayılı Kanunun 2 nci maddesine bağlı (2) sayılı cetvelin Adliye Vekâleti bölümü Temyiz Mahkemesi kısmına bağlı cetvelde yazılı memuriyetler eklenmekte olup bunlar, İcra ve İflas Dairesini oluşturacak 1 İkinci Başkan ile beş üye ve kalem mensuplarıdır.

2020 sayılı Kanunla da 1221 sayılı Kanunun 1, 3, 5 ve 7 nci maddeleri değiştirilmiş, Temyiz Mahkemesinin dört hukuk, dört ceza, bir ticaret ve bir icra ve iflas dairesinden oluştuğu, dairelerden herbirinin görevi bu kanun, hukuk ve ceza usulü muhakemeleri, sulh hâkimleri ve İcra ve İflas kanunları ile belirlendiği saptanmış, ayrıca hukuk, ticaret ve iflas dairelerinin hangi işlere bakacağı, I. Başkanın görevleri, hukuk ve ceza genel kurullarının oluşumu belirtilmiştir.

2019 sayılı Kanun, 30 Mayıs 1934 günlü 2474 sayılı ve b paragrafında içeriği belirtilecek "Adliye Teşkilâtı Kadrolarında Yapılan Tâdilata Da-

(171) IV Dönem Zabıt Cerîdesi C 9 - S 305, 306
(172) 3 ncü Düstur, C. 13 - S 722
(173) 3 ncü Düstur, C 13 - S 723

ir Kanun"a bağlı yeni kadro cetveli ile, 2020 sayılı Kanun ise 16 Mayıs 1973 günlü 1730 sayılı "Yargıtay Kanunu" nun 58 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

1730 sayılı Kanun da, halen ek ve değişiklikleri ile yürürlükte bulunan 4 Şubat 1983 günlü 2797 sayılı "Yargıtay Kanunu" (174) nun 68 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır.

bb) Maaşatın Tevhit ve Teadülüne dair 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) sayılı cetvelin Adliye Vekâleti bölümünde, Hâkimlik derecelerinde ellibeşten yüz liraya kadar olan derecelerdeki hâkim sayıları arasındaki oransızlık, hâkimlik mesleğinin dayandığı büyük bir çoğunluğun bu dereceler arasında yoğunlaşarak daha üst derecelere yükselmelerine engel olmuş ve bu hâl bütün adalet mensuplarını ekonomik sıkıntıya soktuğu gibi mesleğin güçlenmeye muhtaç olan çekiciliği ve gelişmesini de söndürmüştür. Meslekteki bu sarsıntının önüne geçilmesi gereğine inanmış olan Adliye Vekâleti, cetvelde sayılar arasında meslek mensuplarının zamanında yükselmelerini sağlayacak ve maddî bakımdan tatmin edecek bir denge kurmak suretiyle cetveli yeni baştan düzenlemiştir.

Bu ilkelerle hazırlanmış olan kanun tasarısı (175) Bütçe Encümeninin 30 Mayıs 1934 günlü olumlu raporu ile Genel Kurul gündemine alınmış, aynı günkü birleşimde (176) görüşülerek (2474) sayılı Kanun (177) olarak kabul edilmiştir.

Kanunda 1452 sayılı Kanunun 2 nci maddesine bağlı cetvelin Adliye Vekâletine ait kısmı yerine bu kanuna bağlı kadro cetveli konulduğu belirtilmekte, Kanuna bağlı cetvelde ise, Adliye Vekâletinin bütün merkez ve taşra teşkilâtını oluşturan birimlerinde görevli memurların yeni derece, unvan, sayı ve aylıkları gösterilmektedir.

2474 sayılı Kanun, 30 Mayıs 1938 günlü 3408 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, Adliye Vekâleti kadroları 1452 sayılı Kanun yerine kabul edilen 30 Haziran 1939 günlü 3656 sayılı "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun"a bağlı cetvellerde yer almıştır. 14 Temmuz 1965 günlü 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu"nun 237 nci maddesi (b) fıkrasıyla kaldırılan bu kanundan sonra

(174) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5 - S. 5579, Başbakanlık Yayını 1988
(175) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 508 Sonu Sıra No. : 260
(176) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 488:490
(177) 3. t. Düstur, C. 15 - S. 648

13 Aralık 1983 gunlu KHK/175 sayılı "Adalet Bakanlığının Teşkılât ve Gorevlerı Hakkında" Kanun Hukmunde Kararname yururluğe gırmış, bu KHK da, halen ek ve değışıklıkleri ile yururlukte bulunan 20 Mart 1984 gunlu 2992 sayılı Kanunla değıştırılerek kabul edılmıştır (178)

e) Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunda Nufus Umum Mudurluğu İle İlgili Değişiklikler :

2510 sayılı Iskân Kanununun kabulunden sonra hukumlerını yurutmek uzere bır teşkılâta ıhtıyaç duyularak kurulacak bu teşkılâtın Dahılıye Vekâletı Nufus Umum Mudurluğune bağlanması uygun gorulmekle hazırlanan "Iskân Teşkılâtı Kanun Tasarısı", Başvekâletın 3 Temmuz 1934 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur (179)

Butçe Encumenınce ılke olarak uygun gorulen tasarı, başlığı "Dahılıye Vekâletı Merkez Teşkılât ve Vazıfeleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerının Değıştırılmesı Hakkında Kanun" olarak değıştırılıp yenıden duzenlenmış ve 5 Temmuz 1934 gunlu raporu ile gundeme alınarak aynı gundekı bırleşımde (180) goruşulup (2577) sayılı Kanun (181) olarak kabul edılmıştır

Kanunda, Nufus Işleri Umum Mudurluğunun dort şubeden oluştuğu, Bırıncı Şubenın Iskân Kanunu hukumlerıne gore yapılacak ışler, Ikıncı Şubenın memleket ıçınde vatandaşların kultur yonunden her turlu durumlarını araştırmak, Iskân Kanununun 8, 9, 10 ve 11 ıncı maddelerıne gerekli onlemleri arayıp bulmak, bu onlemlerın uygulanmasını sureklı yurutmek ve yoklamak, dıştakı Turk kan ve kulturune bağlı olanlardan geleceklerın durumlarını ıncelemek, yurdun ıskâna elverışlı ve verımlı topraklarını araştırıp bulmak ve saptamak, uçuncu şubenın nufus ışlem ve yazışmaları, tescil ve ıstatıstik ışleri, dorduncu şubenın de Vatandaşlık Kanununun uygulanmasına ve vatandaşlığa ılışkın ışlerle uğraşacağı belırtılmekte ve Kanuna bağlı cetvelde Nufus Işleri Umum Mudurluğunun teşkılâtı ve memurların derece, unvan, sayı ve aylıkları gosterılmektedır

2577 sayılı Kanun, 1624 sayılı ana kanun ve dığer ek ve değışıklıkleri ile bırlıkte 13 Aralık 1983 gunlu KHK/176 sayılı "Içışleri Bakanlığının

---

(178) Yururlukteki Kanunlar Kulliyatı C 5 S 6391 Başbakanlık Yayını 1988
(179) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 23 S 472 Sonu Stra No 301
(180) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 23 S 451 452
(181) a g Dastur C 15 S 1425

Teşkilât ve Görevleri Hakkında kanun Hükmünde Kararname"nin 41 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, KHK/176, halen ek ve değişiklikleri ile yürürlükte bulunan 14 Şubat 1984 günlü 3152 sayılı Kanun (182) ile değiştirilerek kabul edilmiştir.

4. Mülkî İdare Teşkilâtında Değişiklikler :

a) Vilâyet İdaresi Kanununda Değişiklik :

18 Nisan 1929 günlü 1426 sayılı Kanunun 17 nci maddesine göre Vali, İlde Devletin, bütün Vekâletlerin Temsilcisi ve Vekâletlerin idarî ve siyasî icra vasıtası olup ilin genel yönetiminden sorumlu bulunması ve 35 inci maddesi ile de, Vali'ye İl'de mevcut bütün Devlet daire ve kurumlarını teftiş ve denetim hakkı tanınması itibariyle yetkisinin, 5 inci maddede sayılan idare şubeleri ile sınırlandırılması mümkün olmadığını ve ayrıca teftiş ve denetimini yaptığı daire ve kurum âmir ve memurları hakkında alacağı önlemlerin açıklığa kavuşturulması ve ilçelerde kaymakamların bu anlamdaki görev ve yetkilerinin yeniden saptanması amacı ile hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 26 Şubat 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur (183).

Dahiliye Encümeninde incelenen ve 11 Temmuz 1931 günlü raporu ile kısmen değiştirilen tasarı, 20 Temmuz 1931'deki birleşiminde (184) görüşülerek (1851) sayılı Kanun (185) olarak kabul edilmiştir.

Kanunda, il idare şubeleri başkanlarının kimlerden oluştuğu, Valinin kimlere ihtar, tevbih cezaları ve takdirname verebileceği, teftiş ve denetim görevinin sınırları, Vekâletlerin, illerdeki idare şube başkanları ile yazışma biçimleri, kaymakamların, ilçelerdeki idarî şubelerle ilişkileri ve teftiş ve denetleme yetkilerinin sınırları belirtilmekte ve buna göre 1426 sayılı Kanunun 5, 15, 17, 19, 35 ve 49 uncu maddeleri değiştirilerek 7 nci maddesi ile, Vali ve kaymakamların, halkın askerlik işleri hakkındaki başvuru ve işlemleri hakkında yapacakları işleme dair yeni bir hüküm getirilmektedir.

1851 sayılı Kanun, ana kanun 1426 sayılı Kanun ve diğer ek ve değişiklikleri ile birlikte halen çeşitli ek ve değişiklikleri ile yürürlükte bulu-

(182) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5 - S. 6581, Başbakanlık Yayını 1988
(183) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 256 Sonu Sıra No : 58
(184) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 243, 244
(185) 3. t. Düstur, C. 12 - S. 264

nan 10 Haziran 1949 günlü 5442 sayılı "İl İdaresi Kanunu" nun 68 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır (186).

b) İl, İlçe ve Bucak Düzeninde Yapılan Değişiklikler :

aa) 21 Temmuz 1931 günlü 1857 sayılı Kanunla (187), 1932 malî yılı başından geçerli olmak üzere yeniden kurulacak (50) bucak için 1452 sayılı Kanunun 2 nci maddesine bağlı cetvelin Dahiliye Vekâleti bölümüne (50) Birinci Sınıf Bucak Müdürü, (50) Bucak Tahrirat Kâtibi ve (50) Bucak Nüfus Memuru kadrosu eklenmiş, ancak Kanun 1.12.1932 günlü 2072 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.

bb) 28 Haziran 1932 günlü 2042 sayılı Kanunla (188), Herki (Meşelik) ve Homaro bucakları ile birlikte Hakkâri İlinin Şemdinan (Şemdinli) İlçesi bucak haline getirilerek Gevar İlçesine bağlanmış, Muş İline bağlı Valir ve yeni teşkil edilecek Günik bucaklarından oluşmak üzere Solhan İlçesi kurulmuştur.

cc) 20 Mayıs 1933 günlü 2197 sayılı Kanunla (189) İçel ve Mersin İlleri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel İli teşkil edilmiş, İçel İli merkezi olan Silifke, il merkez ilçesi birimlerini kapsayan "Silifke" İlçesinin merkezi haline getirilmiştir.

Ayrıca "Artvin" ve "Rize" illeri birleştirilerek merkezi "Rize" olmak üzere "Çoruh" ili teşkil edilmiş, Artvin, il merkez ilçesi birimlerini kapsayan "Artvin" ilçesinin merkezi haline konulmuştur. "Yusufeli" ilçesi, bugünkü konumu ile Erzurum İline bağlanmış, Adana İlinin adı, merkezi Adana olmak üzere "Seyhan" olarak değiştirilmiştir.

Aksaray, Hakkâri, Cebelibereket (Osmaniye) ve Şebinkarahisar İlleri kaldırılarak ilçe haline getirilmiş, sırasiyle Niğde, Van, Adana ve Giresun illerine, Aksaray İlinin İlçeleri Arapsın Niğde İline, Şereflikoçhisar Ankara İline, Ürgüp İlçesi Kayseri İline, Hakkâri İlinin İlçesi Gevaş Van İline, Beytüşşebap İlçesi Siirt İline, Cebelibereket İlinin ilçeleri Bahçe, Dörtyol ve Ceyhan, Adana, Islahiye İlçesi Gaziantep İline, Şebinkarahisar İlinin İlçesi Alucra Giresun, Suşehri, Koyulhisar ilçeleri Sıvas, Mesudiye İlçesi Ordu İline bağlanmıştır.

dd) 20 Mayıs 1933 günlü 2202 sayılı Kanunla (190) Kocaeli İli Hendek İlçesine bağlı Açmabaşı ve Adapazarı İlçesine bağlı Taşağıl, Kayalar

(186) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı C 2 - S. 2221, Başbakanlık Yayını 1988
(187) 3 t Dustu, C. 12 - S 915
(188) 3 t Dustu, C 13 - S. 1072
(189) 3 t Dustu, C 14 - S 642

ve Karasu bucakları kaldırılmış ve bağlı cetvelde yazılı köyleri kaplamak üzere, merkezi "İncirli" kasabası olan "Karasu" adı ile yeni bir ilçe kurulmuştur.

ee) 9 Aralık 1933 günlü 2347 sayılı Kanun (191) ile, Sıvas İline bağlı Darende İlçesi bu ilden ayrılarak Malatya İline bağlanmıştır.

ff) 7 Haziran 1934 günlü 2500 sayılı Kanun (192) ile Bayazıt İlinin Iğdır ve Tuzluca ilçeleri bu ilden ayrılarak Kars İline, Muş İline bağlı Malazgirt İlçesi de bu ilden ayrılarak Bayazıt İline bağlanmıştır.

gg) 23 Haziran 1934 günlü 2529 sayılı Kanun (193) ile Bingöl (Muş), Çat (Erzurum), Kavak (Samsun), Akçakoca (Bolu), Bulancak (Giresun) ilçeleri kurulmuştur.

5. Kamu Bankaları Kurulması :

a) Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi :

aa) Türkiye Sanayi ve Kredi Bankasının Kurulması :

19 Nisan 1925 günlü 633 sayılı Kanunla, kendisine devredilen fabrikalar ile katılacağı sair sanayi ve maden kurumlarını işletmek ve bu alandaki işleticilere ödünç para vermek, endüstriyel amaçlara yararlı banka işlemleri yapmak için kurulmuş bulunan "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası" geçen zaman içinde kuruluş amaçlarını tamamiyle gerçekleştirmeyi başaramamıştır.

Bankanın kuruluşu sırasında kendisine fabrikalar, gerek tesislerinin iyileştirmeyi gerektirmesi ve gerek işletme sermayelerinin noksanlığı Bankanın önemli ve sürekli harcamalarda bulunmasına neden olmuş ve Banka eline geçen parayı bu fabrikalara tahsis ederek memleket sanayiinin kredi ihtiyacını ve bu arada maden işlerini de savsamak zorunda kalmıştır.

Bu suretle Sanayi ve Maadin Bankasının bir taraftan fabrika işleterek bu fabrikaların en iyi şekilde yönetiminden sorumlu tutulmasının ve diğer taraftan bu fabrikalarla rekabet alanında karşılaşan özel girişimcilere muhtaç oldukları krediyi sağlamasının bağdaşmaz bir ikilem yaratmış olduğu geçen altı yıl içindeki deneyimlerle ortaya çıkmıştır.

Banka bu süre içinde kendiliğinden yeni bir işe girilmediği gibi ilgili bulunduğu (21) teşebbüsten dördü, kuruluşundan beri kendi yönetimin-

(191) 3. t. Dustur, C. 15 - S. 67
(192) 3. t. Dustur, C. 15 - S. 1120
(193) 3. t. Dustur, C. 15 - S. 1290

deki fabrikalar olup (16) si kuruluşundan once ve biri de sonra olmak uzere Hukumetçe kararlaştırılmış olan iştirakler veya borç para vermelerdir Bu onyedi teşebbuse yatırılan katılma payı (1 173 693) TL na ve odunç para mikları da (4 838 427) TL na ulaşmıştır

Esasen bankaların diğer memleketlerde de sınaî ve ticarî işlerde vasıtalı ve bağladığı sermayeyi tehlikeye duşurmeyecek derecede guvenli miktarlar içinde etkili olmakla yetindiği gozlenmekte olup bankaların fazla sermaye bağladığı işleri kurtarmak için bu işleri kendisinin yonetmeye kalkışması onemli fedakârlıklara ve sonuçta tehlikelere mâruz kalması sonucunu getirecektir Bu bağlamda bankaların doğrudan sınaî ve ticarî işlere girişmesi bankacılık nitelığı ile bağdaşmayacağından fabrika kurma ve işletme gorevleri ile sanayi kredisi işlerini birbirinden ayırmaya ve Sanayi ve Maadin Bankasının kaldırılması ile fabrikalar için ozel bir kanunla saptanacak yeni bir yonetim usulu konulması ve yalnız sanayi kredisi işleriyle meşgul olmak uzere yeni bir Sanayi Kredisi Bankası kurulması zorunlu gorulmuştur

Bu gerekçe (194) ile hazırlanan "Turkiye Sanayi Kredi Bankası Teşkili Hakkında Kanun Tasarısı" Başvekâletin 23 Mart 1932 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Iktisat ve Butçe Encumenlerinde incelenerek bazı değişiklikleri içeren 27 Hazıran ve 4 Temmuz 1932 gunlu raporlarla Genel Kurul gundemine alınmıştır

Tasarı, 7 Temmuz 1932'deki birleşimde (195) ivedilik kararı ile goruşulerek aynı gunde (2064) sayılı Kanun (196) olarak kabul edilmiştir Kanunun 1 inci maddesinde, 19 Nisan 1925 gunlu 633 sayılı Kanunla kurulan (Turkiye Sanayi ve Maadin Bankası) nın, bu Kanunla belirlenen gorev ve işlemleri yapmak uzere (Turkiye Sanayi Kredi Bankası)na donuşturulduğu, bankanın, Devlet sermayesiyle kurulan millî kredi muesseselerine tanınan ozel haklar ve ayrıcalıklardan yararlanacağı, tuzelkişiliği haiz ve 5 000 000 TL itibarı sermayeli bir malî muessese olup butun işlemlerinde bu kanun ve ozel hukuk hukumlerine tabi olduğu, banka sermayesinin Hukumetin onerisi, Genel Kurul kararı ile bir katı kadar artırılabileceği belirtilmekte, bankanın yapacağı işler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır

A) Makine uzerine ve memleket içinde denkliği bulunmayan sanayi insaatı malzemesi uzerine kredi açmak ve makine piyasası ile uğraşmak,

(194) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9 S 520 Sonu Sıra No 270
(195) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9 S 501 515
(196) 3 1 Dustur C 13 S 1216

B) Sanayi İşletme kredileri açmak,

C) Sanayi taşınmazları üzerine gerektiğinde ciro işlemi için Emlâk Bankası ile anlaşarak ve kurulu makinalar üzerine doğrudan rehin işlemleri yapmak,

D) Sanayi müesseselerinin 13 üncü maddede belirlenen şekilde yapacakları tasarruflara ait obligasyonlar çıkarmak,

E) Millî sanayiin girdilerinin tedarikine aracılık etmek,

F) Kurulu ve kurulacak her türlü sanayii teşvik primleri işlemlerine aracılık etmek,

G) Küçük sanat alanında ve küçük ölçekli sanayi müesseseleri arasında kredi ihtiyacını düzenlemek ve kolaylaştırmak amacı ile özel Kanununa göre kurulacak karşılıklı itibar müesseselerine, küçük sanayi kooperatiflerine ve iptidai madde tedarik kooperatifleri ile imalât kooperatiflerine ve özel kanunu gereğince tüzelkişiliği haiz karşılıklı yararlı iptidai madde, malzeme, yedek levazım mağaza ve depolarına ve tamirhanelere borç para vermek,

H) Millî fabrikalarla müşterileri arasında yapılacak her türlü akreditif ve itibar işlemlerine aracılık etmek,

İ) Yukarıdaki fıkralarda sayılan işlere ilişkin ve onlarla ilişkili olmak üzere her türlü banka işlemleri ve komisyonculuk yapmak, iptidai madde üzerine avans vermek, mevduat kabul etmek, ödemelere ve para alımına aracılık etmek ve saire...

Kanunda başkaca, makine ve malzeme kredisi, makine piyasası, sanayi işletme kredileri, bankanın sermayesi, mevcutları ve hesapları, yönetim biçimi, genel kurulu ve yıllık hesapları ve başka ayrıntılar yer almaktadır.

2064 sayılı Kanun, 3 Haziran 1933 günlü 2262 sayılı "Sümerbank Kanunu"nun 3 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

bb) Devlet Sanayi Ofisinin İşlevi :

Türkiye Sanayi Kredi Bankasının kurulmasına dair tasarının TBMM Başkanlığına sunulmasından iki ay sonra Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının işlevlerinin ikiye ayrılması kararının sonucu olarak, "özel kanunları gereğince kurulmuş olanlar dışında Devlet sermayesiyle kurulmuş ve kurulacak fabrikaların ve Devlet iştiraklerinin ve kurulması izne

veya sözleşmeye bağlı olan fabrikaların yönetim biçimi ve Devlet Ofisi kurulması hakkında" İktisat Vekâletince hazırlanmış olan kanun tasarısı Başvekâletin 22 Mayıs 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde (197) özetle, memleketimizde güçlü teşebbüs sermayeleri mevcut bulunmadığından halkımız ancak küçük ölçekli sanayi işlerine ve orta büyüklükte sermayelerle yapılabilecek bazı imalâta girişebildiği, büyük ölçekteki sanayi işlerinin ya dıştan gelen sermayeler veya Hükümetin girişim ve yardım ile yapılmasında zorunluluk bulunduğu, Hükümetin evvelce yalnız askerî ihtiyaçlar için sınaî teşebbüslere girişmiş ve bu bağlamda bazı genel tüketim maddeleri imal eden fabrikalar vücuda getirmiş ise de memleketin büyük sanayie olan ihtiyacı ve bu ihtiyacın kısmen Devlet sermayesinin katılımı ile gerçekleşebileceği ancak Cumhuriyet ile anlaşıldığı, Cumhuriyet Hükümetlerinin "halkın yapamadığı işler" formülü ile çevrelediği devletçilik politikasının ilk deneyim adımı olarak Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasını kurduğu, ancak bankaların fabrika işletmesiyle uğraşmalarının sakıncaları deneyim ile anlaşılması dolayısıyla gerek İstanbul'daki fabrikaların iyi bir şekilde yönetimi ve gerek bu iştiraklerin gelecekte daha iyi bir hale getirilmesi ve bunlara yatırılan milyonlarca lira Devlet ve halk sermayesini korumak ve artırmak için yakından denetimini sağlamak amacı ile sınaî tesis ve işletme görevlerini Sanayi ve Maadin Bankasından ayırarak İktisat Vekâletinin doğrudan denetiminde fennî, iktisadî bağımsız bir idareye verilmesine lüzum görüldüğü, bu Kanunla kurulması öngörülen "Devlet Sanayi Ofisi"ne yüklenilen görev, yalnız Sanayi ve Maadin Bankası tarafından devredilecek mevcut devlet fabrikalarının yönetiminden ibaret olmayıp son zamanlarda bazı Avrupa firmalarından şeker ve kimya sanayii tesisleri için büyük mikyasta krediler önerilmekte olduğu gibi Rusya ile yapılan anlaşma esasları dairesinde alınan kredi ile bir çok fabrikalar kurulması gündeme gelmekle bütün bu fabrikaların kurulması ve işletilmesi ile Devlet Sanayi Ofisinin görevlendirilmesi uygun görüldüğü belirtilmektedir.

Tasarı, İktisat ve Bütçe Encümenlerinde incelenerek bazı değişiklikleri içeren 27 ve 30 Haziran 1932 günlü raporlarla gündeme alınmış

---

(197) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9 - s. 486 Sonu Sıra No. : 265

3 Temmuz 1932'deki birleşiminde (198) ivedilik kararı ile goruşulerek (2058) sayılı Kanun (199) olarak kabul edilmiştir

Kanunun 1 inci maddesinde, Devlet teşebbusu halinde kurulacak sanayi muesseselerinin doğrudan doğruya veya vasıtalı tesisine hizmet ve ozel kanunu ile kurulanların dışında Turkiye Sanayi ve Maadın Bankası tarafından yonetilmekte olanlarla Devlet sermayesiyle tesis edilmiş ve edilecek her turlu fabrikaları ve Devlet iştiraklerini yonetmekle yukumlu olmak uzere Iktisat Vekâletinin denetimi altında tuzelkişiliği olan ve uçuncu şahıslarla olan butun ilişkileri ve işlemlerinde ticaret ve ozel hukuk hukumlerine tabi bir (Devlet Sanayi Ofisi) teşkil edildiği, 2 nci maddesinde, aşağıda yazılı taşınır ve taşınmaz mallar, Devlet Sanayi Ofisinin yonetiminde bulunduğu belirtilmektedir

A) Turkiye Sanayi ve Maadın Bankasının alacağı yeni şekil (200) sonunda mulkiyetleri bu bankadan alınan fabrikaların taşınır ve taşınmaz tesisleri ve işletme ve amortisman sermayeleri,

B) Genel olarak sanayi muesseselerindeki Devlet katılma payları,

C) A ve B fikralarındaki fabrika ve payların satışından ve işleyen fabrikaların kârlarından Bakanlar Kurulunca her yıl gerek yeni tesislere ve gerek mevcut fabrikaların iyileştirme, genişletme ve yonetimine tahsis edilmek uzere ayrılacak miktarlar,

D) Bakanlar Kurulunun uygun gormesi ile Iktisat Bakanlığının aktedeceği sozleşmelere dayanılarak kurulan fabrika sermayelerinin her yıl amorti edilecek miktarı oranındaki tesisleri,

E) Doğrudan doğruya Devlet butçesine odenek konulmak suretiyle vucuda getirilecek sanayi muesseselerinden Bakanlar Kurulu kararı ile Devlet Sanayi Ofisine devredilen sabit ve doner sermayeleri,

Kanunda ayrıca, sermaye ve payların temsili ve karşılıkları, ofisin gorev ve yetkileri, Devlet iştiraklerinin yonetimi, Buyuk Sanayii koruma onlemleri, yıllık bilânçonun duzenlenmesi, ofisin yonetim biçimi, denetimi, ihalelere katılması Ofisin Muhasebei Umumiye ve Ihale kanunlarına ve Sayıştayın denetimine tabi olmadığı hakkında hukumler yer almaktadır

(198) IV Donem Zabıt Cerîdesi C 9 s 465 474
(199) 3 1 Dustu
(200) Bkz (a) paragrafındaki (Turkiye Sanayi Kredi Bankası)

2058 sayılı Kanun, 2064 sayılı Türkiye Sanayi Kredi Bankası teşkili hakkındaki Kanunla birlikte 3 Haziran 1933 günlü 2262 sayılı Sümerbank Kanununun 25 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

b) Sümerbank'ın Kurulması :

1 inci paragrafta açıklandığı gibi Sanayi ve Maadin Bankasının, Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi olarak ikiye ayrılmasından sonra Sanayi Kredi Bankası, elde mevcut sermayelerin tamamen ofise bırakılması dolayısıyla görevlerini yapamayacak hale düşmüştür.

Sermaye noksanını gidermek için 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanununun sağladığı bazı bağışıklıkların kaldırılması ve bu suretle elde edilecek gelirin sermaye ve zorunlu tasarruf şeklinde Bankaya tahsisi gözönüne alınmışsa da bunlardan makine bağışıklıklarının kaldırılması, gümrük resimlerine muamele vergisinin eklenmesi ile makine fiyatlarını yükselterek yeni sanayi tesislerinin kurulmasına engel olduğu gibi zorunlu tasarruf şeklinde düşünülen gelir kaynağı da kanunla öngörülen kullanma biçimine göre Bankaya sermaye olmaktan ziyade taraflar arasında yararsız ve zahmetli bir işlem niteliğini almış ve bu durumda, sözkonusu bağışıklıkların geri alınması lüzumlu görülerek bu konuda hazırlanan kanun tasarısı Yüce Meclise sunulmuştur.

Bu sermaye kaynakları ortadan kalktıktan sonra ise bugünkü şekline ve bilanço durumuna göre Sanayi Kredi Bankası sanayie yararlı bir kredi müessesesi olmaktan çıkacağı gibi Devlet Sanayi Ofisi de kuruluş kanununun içerdiği hükümlere göre millî sanayiin gelişmesine yardımcı olmak yerine sanayicileri endişeye düşüren bir müessese etkisi yapmıştır.

Bu itibarla, millî ihtiyaç ve çıkarlarımızın vazgeçilmez sanayi şubelerinin bir an önce gerçekleştirilmesi ekonomik üretim ve güvenliğimizi, memleketimizin genel denkleştirmesini koruyacak olan bu sanayileşme hareketine hız verebilmesi için bütün millî güç, kaynak ve elemanlarından en çok yararlanmak gerektiğini ilk girişimdeki deneyimler göstermesi itibariyle Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi kanunları yerine geçmek üzere bu kanunlarla erişmek istediğimiz hedeflere daha etkili ve daha hızlı bir şekilde ulaştıracak esasları içeren bir kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Bu gerekçe (201) ile Iktısat Vekâletince hazırlanmış bulunan "Sumerbank Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 20 Nısan 1933 gunlu yazısıyla TBMM Başkanlığına sunulmuş, Iktısat ve Butçe encumenlerınde incelenerek yapılan bazı değışıklıkleri ıçeren 20, 30 Mayıs 1933 gunlu raporlarla Genel Kurul gundemine alınmıştır

Tasarı, 3 Hazıran 1933'teki birleşımde (202) goruşulmuş ve aynı gunde (2262) sayılı Kanun (203) olarak kabul edilmiştir Kanunda, genellikle agır sanayı ve bankacılık ışleri ile meşgul olmak ve merkezi Ankara'da bulunmak uzere, "Sumerbank" adı ile bir banka kurulduğu, banka tuzelkışılığı haız olup butun ışlemlerınde bu kanun ve ozel ve tıcarî haklar hukumlerıne tabı bulunduğu belırtılerek uğraşacağı konular şoylece sıralanmaktadır

A) Devlet Sanayı Ofısınden devralacağı fabrıkaları ışletmek ve hususî sanayı muesseselerındekı Devlet ıştırâk hısselerını tıcaret kanunu hukumlerıne gore ıdare etmek,

B) Hususî kanunlarla verılmış salâhıyetlere ıstınaden yapılacak fabrıkalar harıç olmak uzere Devlet sermayesile vucude getırılecek butun sınaî muesseselerın etut ve projelerını hazırlamak ve bunları tesıs ve ıdare eylemek,

C) Teessusleri veya tevsileri memleket ıçın ıktısaden verımlı olan sanayı ışlerıne sermayesının musaadesi nısbetınde ıştırak veya yardım etmek

Ehemmıyetleri ıtıbarile alelûmum sanayı ışleri şu suretle sıralanır

1) Ana ıptıdaî maddeleri memlekette yetişen ve henuz ıstıhsal mıktarı ıstıhlâkı karşılayamayan sanayı

2) Ham ıhracat mallarını mamul veya kısmen mamul hale koyarak kıymetlendıren ve surumunu kolaylaştıran sanayı,

3) Mamulâtı memleket dahılınde buyuk mıkyasta ıstıhlâk olunan ve ham ıptıdaı maddeleri henuz memlekette yetıştırılmemekle beraber teessusleri halınde ıptıdaı maddelerının de memlekette yetıştırılmesi mumkun olan sanayı,

4) Ham ıptıdaî maddeleri memlekette bulunmadığı gıbi yetıştırılmesi de kabil olmayan fakat ımal safhalarının memlekete temin edeceği faydalar ehemmıyetlı mıktara balığ olan sanayı,

D) Memlekete ve kendı fabrıkalarına luzumu olan usta ve ışçileri yetıştırmek uzere mektepler açmak ve sanayı muhendıs ve mutehassıslarını yetıştırmek ıçın dahıldekı yuksek mekteplerde talebe okutmak veya bu maksatla Iktısat Vekâle-

(201) IV Donem Zabıt Ceridesi C 16 s 39 Sonu Sıra No 257
(202) IV Donem Zabıt Ceridesi C 16 s 15 22
(203) 3 / Duzun C 14 s 1291

unce açılacak mekteplere yardım etmek ve ecnebi memleketlere talebe ve stajiyer göndermek;

E) Sanayi müesseselerine kredi temin etmek ve alelumum bankacılık işlerini yapmak;

F) Millî sanayiin inkişaf tedbirlerini aramak ve gerek bu hususta gerek İktisat Vekâletince tetkik için bankaya verilecek mevzular hakkında mütalea beyan etmek.

Kanunda ayrıca, Sümerbank'ın itibarî sermayesi (20) milyon lira (204) olup bu miktar Hükümetin önerisi ve Banka Genel Kurulunun kararı ile bir katına kadar artırılabileceği, ilk sermaye hangi mal ve binalardan oluşacağı, aksiyon çıkarma ve borç para alma yetkisi, Ziraat ve Emlâk Bankaları gibi millî kredi müesseselerine ait haklar ve ayrıcalıklardan yararlanacağı, yönetim biçimi, İdare Meclisi, Genel Müdür ve yardımcılarının atama usulü, Genel Kurulun oluşumu, denetçiler, yıllık bilanço, devir alacağı fabrikalar hakkında yapacağı işlemler ve bunların yönetim ve denetimi, sanayi kredileri, safi kârın bölünmesi, şube açma yetkisine dair hükümler yer almaktadır.

2262 sayılı Kanun, Sümerbank Genel Müdürlüğünün kuruluşuna ilişkin 10 Ekim 1983 günlü KHK/106 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 17 nci maddesiyle, KHK/106'da, Kamu İktisadî Teşebbüsleri Hakkında 8 Haziran 1984 günlü KHK/233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 63 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, Kamu İktisadî Teşebbüslerine ilişkin 36 kanun hükmünde kararname arasında Sümerbank Genel Müdürlüğü kuruluşuna ilişkin KHK/106'nın da yürürlükten kaldırılması 15 Mayıs 1991 günlü 3743 sayılı Kanunun 1 inci maddesi 26 No. lu bendi ile kabul edilmiştir.

c) Halk Bankası ve Halk Sandıklarının Kurulması :

I inci Dünya Savaşını izleyen ilk yıllarda dünya piyasasının muhtaç olduğu malları imal için üretim alanındaki faaliyeti karşılamak yolunda sermayeye yapılan istek her yerde olduğu gibi memleketimizde de faiz oranlarını artırmıştır.

1929'dan beri kendini gösteren genel ekonomik bunalım üretim ile tüketim arasında dengesizliği ve bunun sonucu olarak da fiyatların düşmesine neden olmasına rağmen memleketimizde de kredi pahalılığını ve

---

(204) Sümerbank sermayesine, 5 Temmuz 1934 günlü 2580 sayılı Kanunla, Bakanlar Kurulunca uygulanması kabul edilecek beş yıllık sanayi programı gereğince memlekette çeşitli sanayiin Devlet adına İktisat Vekâletinin denetim ve sorumluluğu altında doğrudan doğruya ve millî banka ve sermayelerin de katılımı ile kurulması için (42) milyon lira eklenmiştir

vurgunculuğunu doğurmuş bulunmaktadır. Tefecilerden şikâyet yaygındır. Üretime harcanacak sermaye faizini memleketin ekonomik durumuna uygun ve normal bir şekilde tespit edebilmek ve kredi hacminin çoğaltılmasına ve tefeciliğe karşı olumlu bir mücadele yapılmasına yardımcı olmak üzere bir Halk Bankası ve bu bankanın şubesi gibi faaliyet göstermek, müşteri ile teması sağlamak üzere gereken yerlerde Halk Sandıkları kurulması amacı ile İktisat Vekâletince hazırlanan "Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 30 Mayıs 1933 günlü yazısı (205) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, önce Adliye ve İktisat encümenlerinden kurulan Karma Encümende, sonra da Bütçe Encümeninde incelenerek bazı değişiklikleri içeren 5 ve 6 Haziran 1933 günlü raporlarla Genel Kurul gündemine alınmıştır.

Tasarı, 8 Haziran 1933'teki birleşimde (206) görüşülerek aynı gün (2284) sayılı Kanun (207) olarak kabul edilmiştir. Kanunda, merkezi Ankara'da olmak üzere üç milyon liraya kadar sermayeli Halk Bankası adı ile bir anonim şirket teşkili için İktisat Vekâletine izin verildiği, gerektiğinde bu sermayenin artırılabileceği belirtilmekte ve ayrıca Maliye Vekâletinin ortaklığı, gereken yerlerde açacağı Halk Sandıklarına yapacağı yardımlar, bu sandıkların görev ve işlemleri, sermayeleri ile oluşumu, müdürlerinin atama biçimi ve esnaf teşekkülleri ile ilişkileri hakkında hükümler yer almaktadır.

İlk kuruluşunda, Halk Bankasının yalnız halk sandıklarına kredi açacağı saptanmış iken, buna dair 5 inci madde 24 Mart 1953 günlü 5652 sayılı Kanunla değiştirilmek suretiyle "Halk Bankasının amacı ve görevi, esnafın ve esnaf dernekleri ve küçük sanat kooperatifleri gibi esnaf teşekküllerinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak ve Halk Sandıklarına kredi açmaktır." şeklinde kredi alanı genişletilmiştir.

24 Aralık 1963 günlü 358 sayılı Kanunla Halk Sandıkları kaldırılmış, Ankara, İstanbul ve İzmir Halk Sandıkları ve Ajansları Bankanın şubeleri haline getirilmiştir.

2284 sayılı Kanun, 10 Ekim 1983 günlü KHK/122 sayılı Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 22 nci maddesiyle, KHK/122'de, Kamu İktisadî Teşebbüsleri Hakkında 8 Haziran 1984 günlü KHK/233 sayılı Kanun Hükmünde Ka-

(205) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16 - s. 129 Sonu Sıra No. : 294
(206) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16 - s. 104:106
(207) 3. t. Düstur, C. 14 - s. 1436

rarnamenin 63 uncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, Kamu İktisadî Teşebbüslerine İlişkin (36) kanun hükmünde kararname arasında Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi Kuruluşuna dair KHK/122'nin de yürurlukten kaldırılması 15 Mayıs 1991 günlü 3743 sayılı Kanunun 1 inci maddesi 32 No. lu bendi ile kabul edilmiştir.

d) Belediyeler Bankasının Kurulması :

Belediyeler Bankasının kurulması, ilk kez 3 Nisan 1930'da kabul edilen 1580 sayılı "Belediye Kanunu"nun 131 inci maddesinde yer almaktadır.

Buna gore "Her yıl belediye bütçesine konulan gelirin safi miktarı hesabedilerek bunun % 5'i, bu Kanunun yayımlanmasını izleyen malî yılın başından itibaren 20 yıl süreyle aynı bütçeye yedek akçe olarak konulacak ve belediyelere mahsus bir banka kuruluncaya kadar Hükümetin göstereceği bir bankaya aynı malî yılın sonundan önce ödenecektir."

Aynı Kanunun 132 nci maddesi de, "bankada toplanacak yedek akçenin % 75'ine kadar, beldenin imar ve inşaat işlerinde kullanmak ve yılı içinde kendi geliri ile ödemek koşulu ile belediyelere borç alma hakkı tanındığı" hükmünü taşımaktadır (208).

Iki yılı aşkın bir süreden beri uygulanmakta olan bu hükümlere göre toplanan para 1,5 milyon lirayı bulması üzerine belediyelerimizin çeşitli imar işleri için yapmak zorunluğunda kaldıkları ödünç para alma işlerini karşılamak veya bu işlere aracılık etmek üzere bir Belediyeler Bankası kurulması zamanının geldiği düşünülerek bu konuda hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 3 Mayıs 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur (209).

Tasarı, once Dahiliye ve Maliye encümenlerinde görüşülmüş, 28 Mayıs 1933 günlü olumlu raporlarla gönderildiği Bütçe Encümeninde tasarıya bir banka kurulmasına ilişkin gerekli hükümler konularak 7 Haziran 1933 günlü raporla gündeme alınmıştır.

11 Haziran 1933'teki birleşimde (210) görüşülen tasarı, aynı günde (2301) sayılı Kanun (211) olarak kabul edilmiştir. Kanunda, 1580 sayılı Belediye Kanununun 131 inci maddesinde yazılı hükme göre (Belediyeler

(208) İller Bankası ve Mahallî İdareler, Ziya Çoker, Ankara 1986, Kazancı Yayınları
(209) IV Donem Zabıt Ceridesi C 16 - s 202 Sıra No 300
(210) IV Donem Zabıt Ceridesi C 16 - s 177 179
(211) 3 e Dusta, C 14 - s 1523

Bankası) adı ile onbeş milyon lira sermaye ile tüzelkişiliği haiz bir banka kurulduğu, sermayenin gerektiğinde Bakanlar Kurulu kararı ile bir katı artırılabileceği, bankanın, sermayesinden birbuçuk milyon lirayı topladığı tarihte kurulmuş sayılacağı, süresi doksandokuz yıl, merkezi Ankara olduğu belirtilerek kuruluş amacı, aşağıdaki şekilde saptanmaktadır :

Belediyelere, şehirlerin tanzim ve tesisi işlerinde yapacakları esaslı amme hizmetleri için muhtaç olacakları parayı, yapılacak işlerin ehemmiyetine ve belediyelerin ödeme kabiliyetlerine göre ikraz etmek; kısa veya uzun vadeli avans ve cari hesaplar açmak veya bunlara tavassut ve kefalet etmek ve nizamnamei esasisile müsaade edilecek banka işlerini yapmaktır.

Bankanın ikraz ve faiz muamelelerinde sermayesine iştirak eden belediyelere iştiraklerine göre müsavi muamele yapması esas olmakla beraber talebin çokluğu halinde yapılacak işlerin takdim ve tercihi ve iştirak hisselerinin nihayet iki misline kadar muamele yapması meclisi idarenin kararına bağlıdır.

Banka, bundan fazla muameleler için Dahiliye vekâletinin muvafakatini almağa mecburdur.

Banka yapacağı ikraz, avans ve cari hesaplar için lüzum gördüğü teminatı borç vereceği belediyelerden istemek salâhiyetine maliktir.

Bunun için yapacağı ikraz ve açacağı cari hesaplar karşılığı olarak belediyelerin varidatlarından bir kısmını veya uhdelerindeki imtiyazların menafiini karşılık istemeğe ve icabında gayrimenkul teminat almağa ve bunlar üzerinde ipotek muamelesi yaptırmağa mezundur.

Kanunda ayrıca, belediyelere aylık, ücret ve sürekli olan adi harcamaları için borç para veremiyeceği, banka sermayesinin elemanları, Ziraat ve Emlâk Bankaları ile Sümerbank'a tanınan ve tanınacak olan vergi ve resim bağışıklıklarından yararlanacağı, kurulmasına ilişkin işlemlerde damga, bazı eşyanın girişinde gümrük resimlerinden bağışıklığı, alacağı avans ve açtıracağı cari hesaplar, paraları, taşınır ve taşınmaz mallarının Devlet malı hükmünde olduğu, banka nizamnamesi, yönetim biçimi, Yönetim Kurulu ve Genel Müdür atamaları, Genel Kurulun oluşumu, bankanın denetimi hakkında hükümler yer almaktadır.

2301 sayılı Kanun, 13 Haziran 1945 günlü 4795 sayılı "İller Bankası Kanunu"nun 27 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, Belediyeler Bankası, bu Kanunla "İller Bankası"na dönüştürülmüştür. 4759 sayılı Kanun, zaman içinde yapılan çeşitli ek ve değişikliklerle yürürlüğünü korumaktadır (212).

(212) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5 - s. 1945 Başbakanlık Yayını 1988

6. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Faaliyete Geçirilmesi :

III üncü Dönem içinde, memleketin ekonomik gelişmesine yardım amacı ile 11 Haziran 1930 gün ve 1715 sayılı Kanun (213) ile kurulan ve Türkiye'de banknot ihracı ayrıcalığı yanında iskonto değerini saptamak ve para piyasasını ve dolaşımını düzenlemek, Hazine işlemlerini yapmak ve Hükümet ile birlikte Türk parasının istikrarına yönelik bütün önlemleri almakla görevlendirilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Kanunun kabulunden onaltı ay gibi oldukça uzun bir süre geçtikten sonra 3 Ekim 1931'de faaliyete geçebilmiştir (214). Bu sürecin, Bankanın kuruluşu için Kanunun 23, 63 ve geçici maddelerinde belirtilen süreli işlemlerden ve bunlardan bazılarının zamanında yerine getirilememesinden doğduğu açık olup, bunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

A) Kanunun geçici maddeleri 1. paragrafına göre Bankanın kurulması için Maliye Vekilinin başkanlığında ikisi millî, biri yabancı bankalar, biri de imtiyazlı şirketler temsilcileri arasından ve dördü de uzmanlardan olmak üzere Bakanlar Kurulunca seçilecek 8 üyeden oluşan bir "Tesis Heyeti" kurulacaktır. Bu heyet kurulduğu andan itibaren ilgili idare ve kurumlarla halkı ve millî ve imtiyazlı şirketleri, hisse senedi isteklerini bildirmeye çağıracak ve hisse senetlerinin tamamen kaydedilmesini ve 63 üncü maddeye göre Banka İdare Meclisinin kurulmasını sağlamak için gerekli önlemleri alacak ve uygulayacaktır.

B) Kanunun 21 ve 22 nci maddelerine göre, bankanın hisseli sermayesi (15 000 000) TL. olup, beheri yüz liralık 150 000 hisseye ayrılmıştır. Hisse senetlerinin değerleri 100, 200, 500, 1 000, 5 000 ve 10 000 liralık olarak isme yazılıdır. 23 üncü maddeye göre de hisse senetlerinin nominal kıymetlerinin % 40'ı, Banka Esas Nizamnamesinin Hükümetçe onanmasından itibaren nihayet bir ay sonra ödenmiş bulunacak ve bu andan itibaren Banka kanuna göre kurulmuş sayılarak faaliyete başlayacaktır.

C) Kanunun 82 nci maddesinde bahis konusu Esas Nizamname, İlk Idare Meclisi üyelerince, seçimi izleyen iki ay içinde hazırlanacak ve onay için Hükümete sunulacaktır.

Bu hükümlere göre uygulama aşamaları ise şöyledir (215) :

---

(213) 3 . Dustur, C. II - S. 1862

(214) Hâkimiyeti Milliye ve Milliyet Gazeteleri, 3 Ekim 1931

(215) Para ve Kredi Sisteminin Oluşmasında Bir Aşama, Turkiye Cumhuriyet Merkez Bankası , Ilhan Tekeli - Selim Ilkin, 1981

a) Bankanın kurulmasına öncülük edecek "Tesis Heyeti" seçimini müteakip ilk toplantısını 14 Şubat 1931'de yapmış, hisse senetleri ile ilgili kayıt işlemlerinin esasları saptanarak bu işlemleri yürütmek üzere ondokuz banka seçilmiştir. Hisse senetleri için kayıt işlemleri 1 Mart - 15 Nisan 1931 arasında yapılmış, bu işlem öncesi ve süresinde yoğun bir kampanya yürütülmüştür.

Sonuçta, Kanunun 26 ncı maddesine göre Hükümet müesseselerine ayrılan ve sermayenin % 15'ini oluşturan (A) sınıfı hisse senetlerinden (2 150 000) TL. 27 nci maddeye göre Türkiye'de faaliyette bulunan millî bankalara özel (B) sınıfından (5 050 000) TL, 29 uncu maddeye göre bu bankalar dışında kalan bankalarla imtiyazlı şirketlere tahsisli (C) sınıfından (1 500 000) TL. lık satış yapılarak bu sınıflar paylarına düşen tutarları tamamlamışlardır. 30 uncu maddeye göre Türk ticaret müesseseleri ve T.C. uyruklu tüzel ve gerçek kişilere tahsis edilen (D) sınıfı hisse senetlerinin satışı, Hükümetin arzusu ve bu bağlamda gösterilen kolaylıklara rağmen tam olarak gerçekleştirilememiş, 15 Nisan 1931'de, tüm çabalara karşı satılamayan (1 500 000) TL. lık hisse senedi Ziraat, Emlâk ve İş Bankalarının oluşturduğu "Bankalar Konsorsiyumu" tarafından satın alınmıştır.

1 Haziran 1931'de hissedarlar, İdare Meclisi üyeleri ile denetçileri seçmek üzere toplantıya çağırılmış, seçimlerin tamamlanması ile Tesis Heyetinin görevi sona ermiştir.

b) Danıştay Başkanı Nusret (Metya), Trabzon eski milletvekili Şefik (Başman), millî ve yabancı bankalar adına Nusret (Meray), Cevdet (Gölet), halk ve tüzelkişiler adına Mahmut Nedim (Sınaplı), Tarım Kooperatifleri adına Mersin eski Milletvekili İsmail Hakkı (Alpsar), İktisat Vekâleti Müsteşarı İhsan Abidin, Ticaret Odaları adına Madenler Genel Müdürü Hayrettin (Bedirgil) den oluşan İdare Meclisi, Başkanlığa Nusret Beyi seçmiş ve ilk iş olarak da Genel Müdürlüğe Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcısı Selâhattin (Çam) Beyi getirmiştir.

Bu oluşumdan sonra bir taraftan banka için gerekli personel sağlama çalışmaları sürerken öte yandan Banka esas nizamnamesi hazırlanmış ve Bakanlar Kuruluna sunulmuştur.

Bakanlar Kurulu esas nizamnameyi 1 Eylül 1931'de onaylamış, 1715 sayılı Kanunun 23 üncü maddesi, hisse senetlerinin nominal kıymetleri-

nin % 40'ı, nizamnamenin Hükümetçe onaylanmasından itibaren nihayet bir ay sonra ödenmesi ile bankanın kanunen kurulmuş olacağını belirtmekle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 3 Ekim 1931'de faaliyetine başlamış, hazırlık çalışmalarını yürüttüğü T. C. Ziraat Bankası binasında kapının yanına adını kapsayan bir plaka takılmıştır (216).

1715 sayılı Kanunda Yapılan Değişiklikler

"Kanunun, sermayenin ödenmeyen kısmının tamamlanmasına dair 23 üncü maddesi 2 nci fıkrası hükmü, ekonomik bunalım içindeki hissedarların bu koşulu yerine getiremeyecekleri anlaşılmakla, 3 Temmuz 1932 gün ve 2062 sayılı Kanunla (217), bu fıkranın son cümlesi Banka İdare Meclisi lüzum gördüğü takdirde Hükümetin muvafakat ile bu müddetleri ikişer misline iblağ ve üçüncü taksitin tediyesini lüzum gördüğü kadar tehir edebilir." şeklinde değiştirilmiş ve böylece, hissedarların, sermayenin % 70'ini ödemesi, geri kalan % 30'unun ödemesi de belirsiz bir tarihe bırakılması sağlanmıştır. Bu şekilde sermayenin (10 500 000) TL. lık kısmı ödenmekte, (4 500 000) TL. lık kısmının ödenmesi ise sonraya kalmaktadır.

2062 sayılı Kanunla, ayrıca bir yıllık deneyim dikkate alınarak 1715 sayılı Kanunun 14, 20, 26, 33, 34, 38, 51 ve 72 nci maddeleri ile geçici maddeler IX. No. lı fıkrasında değişiklik yapılmış, dönem içinde kabul edilen 12 Haziran 1933 gün ve 2315 sayılı Kanun (218) ile 14 ve 40 ncı, 28 Mayıs 1934 gün ve 2462 sayılı Kanun (219) ile de 8 inci maddeleri değiştirilmiştir.

1715 sayılı Kanun, halen ek ve değişiklikleri ile yürürlükte bulunan 17 Ocak 1970 gün ve 1211 sayılı "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu"nun (220) 69 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır.

7. Beş Yıllık Sanayi Planı Uygulanması :

Memleketimizde 1900'lerde başlayan, Devletin endüstri alanında özel girişime özendirme ve destekleme önlemleri, kapitülasyonlar ve savaşlar nedeni ile etkili olamamış, kredi kurumu olarak faaliyette bulunan "Tür-

(216) Önceki aşamalar için Bkz. Türk Parlamento Tarihi III. Dönem, II. Cilt, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Kâzım Öztürk
(217) 3. t. Düstur, C. 13 - S. 1211
(218) 3. t. Düstur, C. 14 - S. 1615
(219) 3. t. Düstur, C. 15 - S. 624
(220) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 4 - S. 4641, Başbakanlık Yayını 1988

kiye Sanayi ve Maadin Bankası," "Türkiye Sanayi Kredi Bankası" ve "Devlet Sanayi Ofisi" kendilerinden beklenenı yerine getirememişlerdir.

Bu arada 28 Mayıs 1927 gün ve 1055 sayılı "Teşviki Sanayi Kanunu" ile başlatılmış olan uygulama da, özel sektörün, finansal potansiyeli itibariyle büyük yatırımlar gerektiren endüstri kurabilmesine yetmemiştir.

Bu durumda bir yandan "Sümerbank" kurulurken öte yandan konunun bir plan ve programa bağlanması Hükümetçe lüzum görülmüş, bu amaçla İktisat Vekilliğince, Türkiye'nin ekonomik durumunu incelemek üzere Amerikalı Uzmanlar Mr. Walker, D. Hines, Majar Somervell ve Gardnu'dan oluşan bir kurul Mayıs 1933'te Türkiye'ye çağrılmıştır (221).

Kurul, Ankara ve İstanbul'da gerekli makamlardan bilgi almak, raporlarının kapsayacağı konulara ait hususlarda bilgi toplamak, soru kâğıtları düzenleyerek İstatistik Genel Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odaları, İktisat ve Maliye Vekilliklerine gönderip cevap almak, memleketin ekonomik ve endüstriyel faaliyetini yakından görüp tanımak suretiyle incelemelerini tamamlamış ve vardıkları sonuçları üç rapor halinde İktisat Vekilliğine sunmuşlardır.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1933'te TBMM'nin IV. Dönem 3. toplantı yılını açış konuşmasında (222) ekonomik gelişmeden söz ederken bu girişimleri "Endüstrideki teşebbüsler dahi teşvik ve cesaret verecek durumdadır. Fakat memleket için ön planda gelen endüstrinin kurulması bitmedikçe, her yönden yürek rahatsızlığı duymamıza imkân yoktur. Bu sebeple memleketin endüstri kuruluşlarını tamamlamak için bütün gayret ve dikkatimizi toplamayı yerinde buluyorum" sözleri ile değerlendirmiş, İktisat Vekilliği, yukarıda sözü edilen uzman raporlarını inceleyerek iki rapor hazırlatmıştır. Bunlardan biri (Kısım I) olarak I. Beş Yıllık Planın özünü oluşturan "Sınaî Tesisat ve İşletme", ikincisi, bu amaçla vekâlet teşkilatında yapılması gerekli görülen değişikliklere yöneliktir. Aralık 1933 tarihi ile bastırılıp yayımlanan bu raporların dayandığı plânın ana ilkelerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Esas ham maddeleri memlekette yetişen veya şimdilik yetişmemekle beraber kısa bir sürede içeride temini mümkün görülen endüstri dalları alınmıştır.

---

(221) Prof. Dr. Afet İnan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Plânı 1933, TTK Yayını Ankara 1972
(222) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 18 - S. 2

2 Bunlar buyuk sermaye ve teknık guce ıhtıyaç gosteren alanlar olmaları ıtıbarıyla kuruluşları Devlete veya Millî Muesseselere bırakılmıştır Bu endustrımız tarım alanında da dengelı bır faalıyet zemını yaratacaktır

3 Kurulmasına karar verılen endustrımızın uretım kapasıtesı memleket ıhtıyaç ve tuketımı ile orantılıdır (Kukurt, gulyağı ve sungerden başka)

1 Aralık 1933'te Başvekâlete sunulan ve Âlı Iktısat Mecbsınce onaylanarak uygulanmasına karar verılen plânın ıçerığı hakkında Iktısat Vekılı Mahmut Celâl Bey, 8 Ocak 1934'te bır basın toplantısı duzenlemiş ve ozetı aşağıda sunulan açıklamayı yapmıştır (223)

Iktısat Vekılı Mahmut Celal Bey bugun (8 I 34) matbuat mumessıllerını kabul ederek memleketımızde kurulması derpış edılen sanayı ile yenıden yapılacak fabrıkalara aıt program etrafında ızahat vermıştır

Vekıl bey memleketımızın, sadece ham maddeler yetıştıren bır memleket halınden çıkarak sanayileşmesındekı luzum ve zaruretın hazer ve sefer zamanında muhtaç olacagımız maddelerı ıhtıyacımızla mutenasıp olarak yapabılmek ımkânını elde edebılmek gıbı bır maksatla olduğu kadar harıçte muşterı bulamayan ham maddelerımızı dahılde mamul bır hale getırerek kıymetlendırmek gıbı bır gayeyı de gozettıgını soyleyerek demıştır kı

Bu mıllî bır ıhtıyaç olduğu kadar ıktısadî bır zarurettır Bu sanayileşme programında memleketımızın ıhtıyaçları esas tutulmuştur Harıcî tıcaretımızın normal bır şekılde tevzını meselesı de bu sanayileşme fıkrıne hâkım olmuştur '

Vekıl bey ızahatlarına devamla tabıî zamanda harıcî tıcaretımızın 25-30 mılyon lıra açık gosterdıgını ışaret ettıkten sonra hazırlanan programın ancak bu açıgı kapatacak derecede olduğunu soylemış ve kurulacak sanayı etrafına da şu malumatı vermıştır

Kayserı de kurulacak olan kombıne dokuma fabrıkasının planları bıtmıştır Butun hazırlıkları yapılmıştır Havalar musaıt gıttığı takdırde derhal ınşaatına başlanacak ve onumuzdekı kıştan evvel makınelerının kurulmasına başlanacaktır

1935 senesınde butun ınşaat ve tesısatı ıkmal edılecek olan bu fabrıkadan maada Nazıllı de de dığer bır kombıne mensucat fabrıkası kurulacaktır

Daha ınce mal yapacak olan bu fabrıka da 1936 başlangıcında bıtmış olacaktır

Henuz yerı katî surette tayın edılmemış olan uçuncu pamuklu mensucat fabrıkası da 1937 de ıkmal edılmış olacaktır

(223) Aylık Tarihi Sayı 2 Ocak 1934 Matbuat Umum Müdürlüğü Yayını Ankara 1934

Bu yeni mensucat fabrikalarından maada Bakirkoy'undeki fabrikanin tevsiine de başlanmiştir Bu sene Haziran'inda ikmal edilecek olan bu tevsi ameliyesi ile halen 10 binden ibaret olan iğ adedi 16 bin 500'e çikarilacaktir

Konya Ereğli'sinde diğer bir dokuma fabrikasinin kurulmasini da tasavvur etmekteyiz Bu fabrikanin yeri kati surette tespit edildikten sonra derhal yaptirilmasina başlanacak ve 1935 de bitirilmiş olacaktir Bu fabrikanin yerini tayin için bir heyet Ereğli'ye gitmiş bulunmaktadir "

Vekil Bey, bu yapilacak olan dokuma fabrikalariyle ihtiyacimizin karşilanmadigini işaret ederek "Bu hususta hususî sermaye ve teşebbuslere de ayrica bir pay birakiyoruz ve bu payin beş senede kapatilacağina kani bulunuyoruz" demiş ve ilâve etmiştir

Geçen seneler içinde dokuma fabrikalarinda çalişan amele adedinin 68 binden 120 bin kusur ameleye çiktiğini goz onune getirirsek bu yeni kurulacak fabrikalarla bu işle uğraşacak el adedinin iki uç misli artacaği gorulur "

Vekil Bey, butun bu fabrikalar faaliyete geçtikleri zaman 120 bin balya pamuga ihtiyaç hasil olacağini soylemiş, "bugunku rekoltemiz" demiştir Butun Turkiye de 80 bin balyayi geçmemektedir Goruluyor ki, bu fabrikalarin kuruluşu, çiftçiye iş bulacaktir ve iştira kabiliyetini artiracaktir "

Dunyada nevi itibarile birinci derecede sayilan kendinden daha iyi bir kalitede olan kendirlerimizin ihtiyacimiza gore işlenmesi ve memleket içinde sarfiyatini temin için dusunulen tedbirlerden bahsederken, Celal Bey demiştir ki

Halen memleketimizde bunun el ile işliyenlerden ayri Istanbul'da çalişan iki fabrika ihtiyacimiz olan kinnap, urgan ve halatlari yapmaktadir Bu sanayiin yalniz açikta kalan kismi çuval ve kanaviçe gibi zarf halinde kullanilanidir "

Hindistan'dan Avrupa'ya getirilerek bu sanayide kullanilmakta olan jut ile memleketimizde kendirden imal edilecek olan çuval ve kanaviçenin maliyet fiyatlari arasinda bir fark olup olmayacaği cihetlerinin de ayrica bir tetkika mevzu teşkil ettiğine işaret eden Celal Bey, memleket haricine yapilacak sevkiyat için jut kullanilmasina rağmen memleket içindeki nakliyatta kendinden mamul çuvallarin tercih edileceği umidini izhar etmiş ve ilave ederek "Memleketimizde kendir ziraatinin ve cinsinin iyiliği bizim bu nokta uzerinde durmamiza saik oldu Şimdilik bunun elyafini ayirmak için Kuçuk Menderes ve Kastamonu havalisinde birer kuçuk fabrika kuracağiz" demiştir

Vekil Bey beyanatina devamla merinos yunlerinden iplik yapmak için Bursa da bir fabrikanin kurulacağini soylemiş ve memleketimizde bunun haricindeki iplik nevinin yapilmakta olmasina rağmen merinos yununden yapilan ipliklerin hariçten getirilen miktarinin gun geçtikçe artmasi yuzunden bunu yapacak bir fabrikanin tesisine luzum gorulduğunu, yunlu mensucatin ihtiyacimizi karşilaya-

cak derecede memleket içinde yapılması dolayısıyla bu cins mensucat ithalatının kesildiği ve bu suretle bu meselenin halledilmiş olduğunu kaydederek demiştir ki

'Bir taraftan yerli yapağı cinsinin ıslahına devam etmekle beraber merinos cinsi koyunların yetiştirilmesine de çalışılacaktır 45 kuruşa satılan yapağa karşı merinos yunları 125 kuruşa satılmaktadır Kurulacak olan bu fabrika için dahilde işleyecek yun bulunmazsa hariçten ihtiyacımız için iki buçuk milyon kilo yun getirtmek mecburiyetinde kalacağız Bu verdiğim izahat kurulacak olan bu fabrika ile hayvan yetiştirenlere ne kadar musait bir saha açıldığını gosterir "

Programın en muhim noktalarından birini teşkil eden ve memleketimizde yeniden kurulacak olan demir sanayii hakkında da izahat veren Iktisat Vekili Celal Bey epeyce zamandan beri bu hususta tetkikat yapılmış olduğunu ve bu sanayie esas teşkil eden demir sanayiinin kurulması için memleketimizin lazım gelen bütün imkânlara malik bulunduğunu kaydederek bu sanayi şubesinin kurulması için lazım gelen vasıflar hakkında sorulan butun suallere karşı mutehassısların evet' cevabını verdiklerini soylemiş ve demir sanayiinin kurulduğu gun, memleketimiz için muhim bir meselenin halledilmiş olacağını işaret etmiştir Bu vesile ile memleketimizde madenler meselesine temas eden Celal Bey, her noktadan bir jeoloji enstitusunun tesisi zaruretini icabettiren sebepleri izah ederek bunun bir an evvel kurulması cihetinin yapılacak işler arasında goz onune alındığını da ilave eylemiştir

Iktisat Vekili Celal Beyin bu izahatları arasında uzerinde bilhassa tevakkuf ettiği meselelerden birisi de ev mahrukatı meselesi olmuştur Kok ve semi kok istihlakinin memleketimizde gun geçtikçe artmakta olduğunu kaydeden vekil bey, bu iki cins mahrukatın memleketimizde elde edilebilmesi için daha şimdiden faaliyete geçilmiş olduğunu ve onumuzdeki kış mevsiminde bu iki cins mahruku temin edecek fabrikaların Zonguldak'ta kurulmuş bulunacağını soylemiş ve demiştir ki

"Bu ev mahrukatı meselesini hallettiğimiz takdirde ormanlarımızı da kurtarmış olacağız Memleketimizin her tarafı muhtelif cinste birer komur deposu halindedir Fakat bunlara kazma vurulmayarak yanıbaşlarındaki ormanlara balta vurulmuştur Bu ormanları kurtarmak muhim bir iş olacaktır "

Vekil Bey, bu mahrukat meselesinin millî ihtiyaçlarımızla mutenasip bir şekilde halledilmesinin goz onunde bulundurulduğunu ve halkı bu tarz mahruku kullanmağa alıştırmak için icap eden tedbir ve vasıtaların kul halinde salim bir şekle bağlanacağına işaret ettikten sonra Erganı bakır madenini, demiryolunun Erganiye vardığı gun faal bir vaziyete geçmesi için hazırlıklarda bulunulduğunu, kukurt madeninin işletilmesi için teşekkul etmiş bulunan şirketin 1933 senesine kadar faaliyete geçerek istihsale başlayacağını soylemiştir

Sellulos ve kâğıt sanayiine gelince, Celâl Bey, evvelâ kâğıt fabrikasının ve onu takiben de diğerinin yapılacağını soylemiş ve kâğıt fabrikasının şimdilik memleketimizin yarı ihtiyacını karşılayacak yazı kâğıdı ile sargılık, mukavva ve bunun en-

vaını yapmak ile işe başlayacağını ve onumuzdekı ılkbaharda temelı atılacak olan bu fabrıkanın 1933 senesinde ınşaatı bıteceğını ve bunun 5 - 6 mılyonluk bır ış hacmı yaratacağını ılâve etmıştır

Kurulacak olan sun'ı ıpek fabrıkasına da temas eden Iktısat Vekılımız, bu sanayıın leh ve aleyhındekı mutalealar uzerınde durmuş ve butun dunyada 1923 ten bugune kadar sun ı ve tabîî ıpek ıstıhsalâtına aıt tutulan ıstatıstıklere mustenıt malûmatı verdıkten sonra demıştır kı

Sun î ıpek fabrıkası kurulduktan sonra bunun ıptıdaî maddelerınden ancak vuzde 13 unu harıçten getırtecek ve gerı kalan kısmını ıçerden temın edeceğız Bızım sun î ıpek meselesınde ıstınat ettığımız nokta, sun'î ıpeğın tabıî ıpek ıstıhlâkını azaltmıyacağı cıhetıdır Son uç senenın gumruk ıstatıstıkleri bunu teyıt etmektedır

Harıçten memleketımıze gelen eşyalardan hemen hepsınde mıktar ıtıbarıle gorulen tenezzule rağmen gayrımamul sun'î ıpek ıthalâtı artmıştır 1933 senesınde bu mıktar 471 000 lıra kıymetınde ıdı Dığer taraftan memleketımızde elde edılen tabıî ıpekler harıç pıyasalardan talıp bulunmadığı halde beynelmılel pıyasa fıyatlarına nazaran memleketımızdekı satış fıyatları ıkı mıslı ıdı Ve butun ıstıhsalâtımız ancak ıhtıyacımızı karşılayabılecek derecededır '

Celâl Bey, bızım gıbı tabıî ıpek ıstıhsal eden Italya ve Japonya'da sun'ı ıpek sanayıının kurulmuş olmasındakı sebeplerını her sınıf halk arasında ıpeklı mensucata aıt arzuların tatmını gıbı tabıî hıslerden doğmuş olduğunu kaydederek, şışe, camı ve porselen sanayıının kurulması ıçın duşunulen ışlerden bahsetmıştır

Vekıl Beyın bu noktadakı ızahatına gore porselen fabrıkası Kutahya'da kurulacaktır Memleket bakımından şışe ve emsalı ıhtıyacımızı yuzde 50 nısbetınde karşılayacak olan bır fabrıka da Istanbul'da tesıs edılecek ve 1935 senesınde faalıyete geçecektır Cam fabrıkasına gelınce, buyuk bır dıkkat ve ıtına ısteyen bu ışte lıyakatlı usta ve amelelerımız yetışınceye kadar bu ış tehır edılecektır

Kımya sanayıine gelınce, bu ışın bızım ıçın ıstıhlâkı ve gelırı az bır san'at şubesı olmasına rağmen dığer sanayıın yardımcı bır kısmı olması ıtıbarıle kurulmasında zaruret bulunduğunu soyleyen Celâl Bey, beynelmılel bır şohret ve kıymetı haız ve nısbeten çok az bır sermaye ıle ışlenebılecek tabıî bır servet membaı olan sungercılık uzerınde de çalışılmak ıstenıldığını kaydetmış ve bu hususta tetkıkatta bulunulmakta olduğunu ılâve eylemıştır

Bundan maada gul ve gul yağcılığının bır ıstıhsal kooperatıfı teşkılı suretıle ınkışafına yardım edıleceği gıbı bankaların yardımı ıle takdırhane vucude getırılmek suretıle bunların saf ve temız bır surette ıç ve dış pıyasalara arzının temın olunacagını soyleyen Vekıl Bey bu munasebetle ıhracat eşyamızın ıstandardızasyonu ıle meşgul olacak bır buronun teşkıl olunacağını ve bu vasıta ıle harıce çıkarılacak

eşyanın yavaş yavaş kontrol edilmesinin de mumkun olacağını ilâve ederek son bir sene içinde memleketimizde mutehassıslar tarafından yapılmakta olan altın ve petrol taharriyatı ve elde edilen neticeler etrafında malûmat vermiştir

Vekil Beyin bu izahatına gore gerek altın ve gerek petrol taharriyatı neticeleri umitsiz değildir Mutehassıslar bugune kadar vardıkları netice karşısında taharriyatın daha derinleşterilmesine luzum gostermişlerdir

Celâl Bey, bu noktalar uzerindeki mesaiyi şu cumle ile ifade etmiştir "Eğer tabiat bunları bize vermiş ise muhakkak olarak bunları meydana çıkaracağız '

Celâl Bey memleketimizin elektrikleştirilmesi için yapılan etutlere de temas ederek muayyen merkezlerden istihsal edilecek elektrik kudretinin memleketimizde kurulmuş ve kurulmak uzere olan sanayi için luzumlu olan enerjinin ucuza maledilmesini temin edeceğini ilâve etmiştir

Programın umumî hatları uzerindeki bu izahatından sonra Iktısat Vekili Celâl Bey bunun tatbikinda ihtiyacımız olan elemanların yetiştirilmesi hususunun da gozden uzak bulundurulmadığını, bu meyanda meslekî tedrisata da yer verildiğini soylemiş ve demiştir ki

Bu tedrisatı dort kısma ayırmak istiyoruz Yuksek muhendis, teknisyen, ustalar ve yetişmiş ameleler Bunlardan birinci ve ikincisini Avrupa'da yetiştirmek istiyoruz Ve bunun için 50 talebe gondereceğiz Ameleler için de fabrikalarda gece kursları yapacağız

Diğer taraftan bu yeni ihtiyaçlara gore memleket içindeki sınaî tedrisatın şekillerini Maarif Vekâletile birlikte tetkik edeceğiz ve bunu iki vekâletin salâhiyettar erkânından muteşekkil bir komisyon tespit edecektir

Vekil Bey, bu meyanda, Avrupa'ya gonderilecek talebenin çok sıkı bir murakabeye tâbi tutulacaklarını da ehemmiyetle kaydettikten sonra program etrafındaki izahatına nihayet vermiştir Bundan sonra Iktısat vekâletinde yapılması derpiş edilen islahata da temas eden Celâl Bey, bu hususta izahat vererek, haricî ticaret ofisi merkezinin Ankara'ya nakledilerek bunun Istanbul ve Izmir'de birer şubesinin teşkil edileceğini, memleket içindeki butun tarifeleri iktısadî vaziyete gore tadil ve tespit etmek uzere bir tarifeler burosu ile miktarı gittikçe artan işçilerimizin haklarını koruyacak bir iş ve işçiler burosunun ve memleket sanayiinin istikametini ve Turkiye iktısadiyatını tetkik edecek birer heyet vucude getirileceğini soylemiştir

1 Beş Yıllık Sanayi Plânının bu şekilde açıklanması içte ve dışta buyuk yankılar uyandırmış ve endustri alanındaki bu yeni atılım ovgu ile karşılanmıştır Bu konuda ornek olarak Turkiye'de Hakimiyeti Milliye, Milliyet ve Akşam gazeteleri ile Kadro dergisinde ve yabancı olarak "Spectaton" "Times" ve "Financial Times" gazetelerinde yayımlanmış olan yazıları aynen almaktayız

Hâkimiyeti Milliye, (11 Ocak 1934)

Iktisat Programı.

Bız, en az kazanan mılletlerden bırıyız Devletın kazancı az, halkın kazancı azdır Bu azlık, ne Turk topraklarının fakırlığından, ne de Turkıye'de ılerı medenıyet muesseseleri olmamasından, nihayet ne de zekâ ve kabılıyet eksığınden gelıyor Bılâkıs, devletın ve halkın kazancını, bugunun bırkaç mıslıne çıkarmak ıçın her turlu ımkânlar elımızdedır Osmanlı saltanatı butun gelırını elınden alıp goturen borç yığını ile, gelırını arttırmaktan kendını meneden ecnebî ımtıyazlarının yuku altında ve en acıklısı, kafasında bır kurtuluş davasının sıyasî, fikrî ve ıçtımaî hıç bır hazırlığı olmaksızın, çokup gıttı Yeni Turkıye borçlanmadı, yeni Turkıye ımtıyaz ve ıstısmar tuzaklarına duşmedı, yeni Turkıye sıyasî, fikrî ve ıçtımaî kurtuluş davasını tespıt ettı

Bızı Lozan'da ellerınden kaçıranlar, sermaye çıkmazında yakalamak ıstedıler Hıç bır hayale kapılmıyalım Eskı ve yeni Turkıye farkı, bugun, bırçok fikır adamları tarafından anlaşılmış, ayrılmış ve tasdık edılmış bır hakıkattır Bu farkı hazmetmıyen yalnız sermayedır Her buyuk kuvvet gıbı, o da, yaşamak, yemek ve teneffus etmek ıçın mutemadıyen ona ıhtıyacımız olduğunu değıl, tam aksını ıspat etmekle goruşunu ve anlaşıyını değıştırecektır

Kurtuluş yolu, mıllî sây'ın rasyonelleştırılmesınde ve teşkılâtlandırılmasında, mıllî sermayenın arttırılmasında ve butun ıktısadî faalıyetlerın sevk ve ıdaresı başına geçırılmesındedır Istıhsal ve ıstıhlâk ıstatıstıklerınde Turkıye hatırı sayılır bır varlık olduğu zaman, Osmanlı Imparatorluğundan kalma cıhan telâkkısını kokunden tasfiye etmış olacağız Imparatorluğun en kotu mırası o ıdı En sonra ondan kurtulacağız

Devletın ıktısadî kalkınma programı hakkında Iktısat Vekılımızın ızahlarını dınlemış olanlar, kendılerını teferruattan ve rakamlardan bır muddet kurtarıp, onun bu hakıkî, oz ve esas manası ustunde durmalıdırlar

Bızım devletımızın gelırının azalması, bır asırdanberı yapılmış ve tamamlanmış olan Avrupa devletlerının gelırının azalmasına benzemez Inşasına ve teşkılıne henuz başlanılmış olmak yuzunden bu memleket, buhran ıstırabını dığer devletler gıbı çekmıyor Fakat bu, memleketımızın çekmekte olduğu fakırlık ıstırabını azaltan bır âmıl değıldır Ancak bu ıstıraptan kurtulmak çarelerını arayıp bulmaga vakıt bırakan bır fırsattır

Bu nesıl, Kuvayı Mıllıye Neslı, Turkıye'nın umumî ıç ve dış manzarasını az zamanda değıştırmeğe mecburdur Bu hususta kendı mıllî kudretlerımızın yaratıcılığından başka hıç bır şeye ıstınat edemeyız

Bugun, başkasını kurtarmak hıç kımsenın menfaatıne uygun olmadığını duşunmekten bır an geri durmamalıyız

Falih Rıfkı

15 Ocak 1934

İktısat Programı

İnkılâbımızın yuksek ulkulerınden bırı de, memleketımızı en kısa bır zamanda ımar etmek ve memleket halkını servete ve refaha kavuşturmaktır Bunun ıçın hıç şuphe yoktur kı, devlet hayatının hem mıllî ve hem de beynelmılel cepheleriıne aıt olan bır takım tedbırler almak lâzım gelır Cumhurıyet hukûmetı bunların en esaslılarını zaten zamanın ıcap ve ıhtıyaçlarına gore almaktan gerı kalmamıştı Meselâ Turk parasının kıymetının muhafazası gıbı, ıktısadî hayatımızın temel taşı demek olan bır tedbır senelerdenberı muvaffakıyetle tatbık edılmektedır Beynelmılel alışverışlerımız de memleketın menfaatını en ıyı koruyacak şekılde tanzım olunmuştur Şımdı yenı tedbırler ıle ıktısadî hayatımızı ıstıhsal sahasında da daha faal, daha hareketlı, daha feyızlı bır hale getırmek ve Turk vatandaşının refah seviyesını arttırmak mevzuubahstır

Turkıye nın ıktısadî tedbırlerıne, ıktısadî programına hâkım olan başlıca duşunceler şunlardır Bır defa Cumhurıyet Turkıyesı, memleket haznelerını bır an evvel ışletmek ve topraklarımızın ustunde altında tabıî servet namına ne varsa bunların hepsını meydana çıkarmak arzusundadır Ancak fıkır ve enerjı ıtıbarıle gerı mılletlerdır kı hazneler ustunde fakır ve sefil yaşarlar Turk enerjısı ırade ve hareketınde serbestısını kazandıktan sonra Turk topraklarında, ne var, ne yok bunu herhalde ogrenecek ve oğrenınce de bulduğu hazneleri mılletın maışet ve refah seviyesını yukseltmek ıçın ışletecektır Isabetlı her program ıçın bu zarurî bır keşıf amelıyesıdır

Dığer bır esaslı duşuncemız de, Turk vatandaşının sarfettığı emek ve gayretın başka memleketlerde temın etmış olduğu verımı behemehal elde etmektır Bır Fransız bır ıngılız, bir Amerıkalı, çalışma saatlerınden ve sarfettığı enerjı mıktarından ne alıyorsa Turk vatandaşının da onu alması lâzım gelır Bu ıstıhsalın nevıne taallûk eden bır mesele olduğu kadar, bır de teşkılât meselesıdır Turk koylusunun Turk ışçısının on saatlık sâyı mukabılınde başkalarının ıkı saatlık sâyı ile elde ettıkleri kıymetı alması ıçın hıçbır sebep yoktur Onun da sâyını kıymetlendırmek ve maışet seviyesını yukseltmek programımızın başlıca hedeflerınden bırıdır

Uçuncu bır duşuncemız de beynelmılel ıktısadî hayatta mumkun mertebe passıf vazıyetten aktıf vazıyete geçmektır Tıcaret muvazenemızı yalnız manı tedbırler ıle temın edemeyız Bır mıllet, beynelmılel rekabet âlemınde vahdet ve huvıyetını muhafaza edebılmek ıçın ıktısadî ıstıklâlın, -asgarî derecesını olsun- temın etmış bulunmalıdır Beynelmılel hayatın yarınkı ınkışaf şeklını bılmıyoruz Onun ıçın her mıllet, her şeyden evvel, kendı hayat kaynaklarına dayanarak, kendı ıktısadı kudretlerıne guvenerek ıstıkbal ıçın hazırlanmak mecburıyetındedır Iktısadî hayatımızın en buyuk temınatı şu esastadır Turk sâyı, Turk sermayesı Turk enerjısı ıle Turk topraklarının mahsullerını, haznelerını Turk mılletının refah ve servetı ıçın kıymetlendırmek ve ışletmektır İktısadî programımız bu umdenın tatbıkıne aıt bır plândır

Zekı Mesut

Kadro Dergisi : No. 25

(Kısaltılmış Olarak)

Devletın hazırladığı yenı ınşa planında çeşıtlı ıktısadî faalıyetlere, daha zıyade mıllî sanayı ışlerıne bağlı ve ona yardımcı olarak temas olunduğu hıssını vermektedır Mamafih bu yenı hareketın hacmı ne olursa olsun, devletın bu planlı ınşa ışını evvelâ ınkılâpçı telâkkının bır yenı hamlesı gıbı selâmlamak ve sonra onu teknık teferruat hatlarından sarfınazar- ıçtımaî mahıyetıne ehemmıyetle ışaret etmek lâzımdır Çunku bu yenı ınşa ışı sadece teknık veya ıktısadî bır hareket olmaktan zıyade, ınkılâbımızın ıçtımaî bır vasfını ıfade ve yenı Turkıye nın ıçtımaî bır veçhesını tayın eden manalı bır cemıyet hâdısesıdır

Turkıye nın yenı ıktısadî kuruluş plânı her şeyden evvel ıçtımaî mahıyetı ıtıbarile muhımdır Çunku

a) Memlekette ana sanayının gerek cografî dağılışı, gerek teknık kudretı ıtıbarıle muayyen bır plan dahılınde kuruluşu,

b) Bu kuruluşun talep ettığı sermayenın, yıne evvelden hesap olunmuş bır malı plan dahılınde devlet butçesıne alınışı,

c) Yenı sanayıle alâkadar maden, hammadde ve mahreç ışlerının munhasıran sanayı bakımından dahı olsa-beraber mutalea olunuşu,

d) Ana sanayıe ılıtsak edecek olan tâlı sanayı muesseselerının hattâ hususî teşebbuslere terkedılecek olsa dahı devletın umumî tasvıp ve murakabesı altında kurulması, kararı, Turkıye nin bu yenı ıktısadî kuruluş hareketıne tamamile devrımıze has bır yenı ıçtımaı mana ızafe etmıştır

Bu evvelâ şu demektır kı

Yenı Turk devletı mıllî sanayıı, mıllet ıçınde butun ıktısadî munasebetlerın hem temelı hem de ıskeletı telâkkı etmektedır

Sanıyen şu da demektır kı, cemıyet ıçınde yuksek teknığın ve buyuk sermayenın mucessem ıfadesı olan sanayı sıstemı ustunde devlet kendı hâkım mulkıyetını (1) tesıs etmekle cemıyet hareketlerının mekanızmasını bılfıl elınde bulundurarak klasık devlet şekıllerınden ve telâkkılerınden ayrı yenı bır mıllî rejıme fılen vucut vermektedır

Hareketın bırıncı manası başlı başına bır ıdrâk hamlesıdır Çunku daha bır kaç sene evvele gelınceye kadar en buyuk fıkır munakaşası dıye "sanayı mı? Zıraat mı? gıbı hâyîde mevzular ustunde enerjı ısrafı mubah gorulen bır ıntıkal saf hasımdan sonra mıllî sanayı sıstemının strukturel mahıyetını tamamile tebarüz ettıren bu yenı telâkkı, her şeyden evvel bır terakkıdır Hareketın ıkıncı manasına gelınce, bu, bırıncıden de daha muhımdır Çunku modern sanayı demek, kısaca yuksek teknık ve temerkuz etmış sermaye demektır Yuksek teknık ve buyuk ser-

(1) Devlet hakım mulkıyetı demek bıttabı hıç bu zaman ferdî mulkıyetın ınkarı ve tasfıyesı demek değıldır Iktısadı teşebbuslerde ferdı mulkıyetın kul halınde tasfıye olunduğu hattâ umumı ıstıhlakın bıle devlet planı ıçıne alındığı Sovyet rejımınde Turk devletçılığını mukayese edenlerın hatası bılhassa bu noktayı tayıkle ıdrak etmemelerınden geliyor

maye ise asrî bir cemiyetin içtimaî vasfını, mahiyetini ve mukadderatını tayin eden unsurdur. Muasır cemiyette yuksek teknığı ve mutemerkız sermayeyi kim kullanıyorsa cemiyete o hukmeder. Bu gun yuksek teknığe ve buyuk sermayeye fiilen sahip olmıyan devlet, vatan hudutları içinde çarpışan zıt menfaatlere fiilen mudahale ıktıdarından mahrum bir acız bekçi gibidir.

İleri memleketlerde butun mucadele bunların etrafında donuyor. Liberal kapitalizmin butun çırpınması, yuksek teknik ve sermaye unsuru ustunde mulkiyetini elden kaçırmamak, proletaryanın butun mucadelesi bu unsur ustunde mulkiyetini tesis etmek, faşizmin butun cehti aynı unsur ustunde faşist mulkiyeti mudafaa ve teyit etmek içindir. Eğer ileri bir cemiyette yuksek teknik ve buyuk sermaye ustundeki mulkiyet şeklini meselâ yirmi dort saat içinde yirmi dort defa değiştirebilirseniz, o cemiyetin içtimaî keyfiyetine yirmi dort saatte yirmi dort şekil vermiş olursunuz.

Devletin bir millî sanayi sistemini, bizzat kendi hâkim kuruculuk ve benimseyicilik rolu altında yaratması işi, harp sonu devrinde doğan ve bu devre has olan bir millî kurtuluş hareketinin aslî ve tarihî bir zaruretidir. Bu zaruret hattâ yalnız Turkiye için değil, imperyalizmin asırlık tahakkumune karşı bir millî kurtuluş cidaline giren butun geri ve sanayiden mahrum memleketler için de aynı derecede bir zarurettir.

Millî kurtuluş hareketlerinin en ileri ve lâyık mumessili olan Turkiye siyaseten kayıtsız ve şartsız bir istiklâlin nasıl ideal bir orneği ve bir yol gosterıcısı ise, iktisaden kayıtsız ve şartsız bir istiklâlin de aynı suretle butun yeni milletler için oncusu ve orneğidir.

Turkiye, yeni millî kuruluş plânına vucut verirken yuksek teknığı on safa almak ve bu yuksek teknığın mucessem ifadesi olan buyuk sanayi sistemi ustunde devletin hâkim mulkiyetini tesis etmekle, yeni insaniyete Devlet idaresinde siyasî idrakin tam ve en uzak gorucu bir misalini de veriyor. Bu misal, tarihin ta bilinmeyen devirlerinden beri devlet idare eden ve butun tarihî donum noktalarında en ileri zaruretlere intibak etmesini bilen zinde ve seyyal Turk zekâsına ve kabiliyetine yaraşan bir hamledir.

İnkılâbımızın dinamik vasfı, Turk devletinin, hâdisatın peşinden suruklenen değil, hâdisatın onunde koşan, yani daima yaşıyan ve daima yuruyen bir devlet olmasını zaten tabiî kılmıştır. Beş senelik iktisadî planda bu vasıf, sadece, yeni, fakat tabiî bir teccellisini daha buluyor.

Şevket Sureyya

Akşam, 9 Ocak 1934

Sanayii Devletin Yapması Niçin Zaruridir?

Avrupa'da bir asır evvel sanayi devrinin başlaması ile, Turkiye'de millî sanayiin kurulması arasında derin farklar vardır.

Avrupa da buyuk sanayı, ıçtımaî zaruretlerın doğurduğu bır netıce, bır tekâmul merhalesı ıdı Fakat, cemıyetın bu tekâmul ve terakkı devresını hususî menfaatler ıstısmar ettıler

Fabrıkalar açan eşhas veya şırketler, bulundukları memleketın ıktısadî menfaatlerını ıptıdaî maddelerını, halkın ıhtıyacını ıstıhsal ile ıstıhlâk arasındakı munasebetlerı ve saıreyı değıl, yalnız kendı menfaatlerını duşunduler, pek tabıî ve ınsanî olarak en fazla kazanç yolunu tuttular Bu suretle sanayı, buyuk zengınler yarattı fakat bu servetlerın terakkumu, sermayeyı bır sınıfın ınhısarı altına aldı, bunun karşısında, kendını gayrı meşru suretle ıstısmar edılmış addeden, gayrı memnun amele kıtlesı, ve bunun felsefe ve edebıyatını yapan sosyalızm cereyanı turedı

Beş on satırda sadece muphem bır ırtısamını gostermek ıstedığımız, on dokuzuncu asrın bu sanayıleşme hareketı, lıberalızm ile yanı başı boş, dızgınsız ıktısat ile ışe başladı O zamanlar, ıdareh, dızgınlı ıktısat, yanı devletçılık yoktu O devırde bunu keşfedebılen bır ıktısat dahısı, beşerıyetı buyuk ızтıraplardan kurtarabılırdı Fakat, ne çare kı ıktısadıyat henuz çocukluk çağında bır ılımdır, yarım asır evvelkı ıktısat nazarıyeleri ıse - şımdı anlaşılıyor kı - safsatadan ıbarettı

Devletçılık, harpten sonra bır hastalığın ılâcı olarak meydana çıkmış, tetkık sahasına gırmıştır Ilâcın keşfı ıçın hastalığın teşhısı, mıkrobun bulunması şarttır Bu hastalık, on dokuzuncu asır lıberalızmının Avrupa cemıyetlerıne aşıladığı kapıtalızm rejımınden doğan sosyalızm hastalığıdır Daha doğrusu, sosyalızm bızatıhı hastalık değıl, muayyen bır hastalığın ârazıdır Sosyalızm, bızzat bır tedavı çaresı olmasa bıle hasta olan cemıyetın feryadıdır Bır ızтırap ıfade edıyor, bır şey ıstıyor Muhtelıf sosyalıst nazarıyetlerını tetkık etmış olan ıçtımaıyat âlımı Durkheım bu muhtelıf sosyalıst mesleklerın muşterek noktasını "ıktısadî faalıyetlerın, cemıyetın mumessılı olan devlete bağlanması ' suretınde tarıf eder

Bu tarıfın doğruluğu, son zamanlarda, hemen hemen butun dunya memleketlerınde tezahur eden devletın ıktısadıyata hâkım olması cereyanile sabıt oldu Esasen dunyayı mahveden buhranda en muhım âmıl başı boş buyuk sanayının, ışтıhasına hudut tanımayan hususî menfaatler elınde ıstıhsalde anarşı doğurması değıl mıdır?

Turkıye, muhtelıf sebepler dolayısile, sanayı kurmak zaruretile karşılaştığı bır devırde, Avrupa'nın geçırdığı bır asırlık ıçtımaı tecrubeden ıstıfade etmek saadetıne malıktır Bunun ıçındır kı, yukarıda sanayı hayatının ınkışafı bakımından dıger Avrupa memleketlerile kendımız arasında fark var, demıştık

Turkıye'nın zıraî devreyı geçerek fabrıka safhasına geldığı bır sırada, cıhan buhranı, parayı korumak ıhtıyacile gumruklerın kapanması, tıcaret muvazenesının temını ve saıre gıbı ıktısadî cıdal sebepleri, bızı sanayımıze bır hız ve surat vermek mecburıyetınde bıraktı

Fabrikaların açılmasını hususî sermaye ve teşebbüslerin arzusuna bırakmak, evvelâ bu mubrem işi çok geciktirdi

Bundan başka hususî sermaye, her şeyden evvel kazanç arar Boyle maksatları peşinde koşan teşebbusler, memleketin ve milletin yuksek iktısadî menfaatlerini koruyan işleri değil, bu millî menfaatlerle tezat teşkil etse bile en fazla kâr getiren işleri tercih eder

Uçuncu bir sebep Hususî teşebbusler, ekseriya, kazanç getiren çok mahdut sanayi şubelerini taklit ederler, kolay ve mucerrep işlerin peşinde koşarlar, ve neticede muayyen istihsaller memleketin istihlâk kabiliyeti fevkinde inkişaf eder Bu anarşiden ekseriya hususî sermaye sahipleri de zıyan gorur, ve yine devletten medet umarlar Sanayii, memleketin ihtiyaçlarına ve istihlâkine gore ancak devlet tanzim edebilir

Fabrikaları, bu şekilde tanzim ve tevzi ederken, gumrukleri de kapamış ve hazine varidatından zıyan eden, halkı ucuz yerine pahalı almaya icbar eden devlet, bu muayyen işleri, kendisi yapmazsa, hususî menfaatler lehine inhisarlar tesis etmiş olur Halk idaresinde buna cevap yoktur Boyle zorakı işlerde zıyan gibi kâr da, milletin mumessili olan devlete ait olmalıdır Umumiyetle yerleşmiş bir zehap aleyhine muhim bir sebep daha

Asrî, fennî sanayii bizde ancak devlet kurabilir 'Devlet fabrika işletemez!" fikri tamamen yanlış, ve devletin kırtasiyeci olduğu devirlere aittir Rasyonalize edilmiş sanayii ancak devlet yapabilir

Zira, kudret, ihtisas ancak devlettedir, veya bunları en iyi devlet bulabilir Devleti idare eden irade ve ihtisas cihazının bu asırda bir bez fabrikasını işletmekten âciz olduğuna, bir Ahmet, Mehmet kadar sinaî ve ticarî kafadan mahrum bulunduğuna kanaat getiriyorsak, kapıları kapayıp bu diyarı terketmemiz çok munasip olur!

Işte, devletçiliğin bu duşuncelerle taraftarıyız, ve nihayet Avrupa memleketlerinin liberalizm ve kapitalizm neticesi duştukleri içtimaî hastalığa yarım asır sonra bizim de duşmememiz için bu başlangıcı şart biliyoruz ve devletin hazirladığı planlı devlet sanayii programını memleketin buyuk saadeti addediyoruz

Necmeddin Sadık

Milliyet, 9 Aralık 1933

Turk Sanayiinin Sağlam Temeli,

Sanayiimiz kimin için nasıl ve kimin tarafından kurulmalı?

Buyuk harbin neticelerinden biri de beynelmilel kredi sisteminin yıkılması ve beynelmilel mubadelenin darlaşmasıdır Milletler cemiyeti tarafından neşredilen son istatistikler gosteriyor ki 1933 senesi teşrinievvelinde butun memleketlerin ithalâtı, 1929 senesinin aynı ayına nazaran ancak yuzde 36'dan ibarettir Aynı aylar için ihracat ta ancak yuzde 37'ye balığ oluyor Yani dort sene içinde gerek ih-

racat ve gerek ithalatta yuzde 64 kadar bir tenezzul vardır Memleketler aşağı yukarı 1929 senesindeki ihracat ve ithalâtlarının ancak uçte birini ithal ve ihraç ediyorlar Yanı beynelmilel mubadele çok darlaşmıştır

Bu vazıyeti ihdas eden sebep ve "amilleri ıza etmek, etrafında belki de bir kutuphane dolusu eser yazılan dunyayı şamil buyuk buhranın âmillerini araştırmaktır Bir zamanlar bu vazıyetin geçici bir arıza olduğu zannedilmişti Siyasî emniyetsizlik zail olacak Beynelmilel kredi iade edilecek Mubadele genişliyecek Eski vazıyet avdet edecek Artık bu kanaati beslıyen insan kalmamıştır Her memleket vazıyeti olduğu gibi alıyor ve yeni şartlara gore uymağa çalışıyor

Beynelmilel mubadelenin geniş olduğu zamanlarda bazı memleketler esas itibarile zıraat memleketi olarak kalmışlar, bazıları da sanayi memleketi olmuşlardı Zıraat memleketleri sanayi memleketleri için ham eşya ve gıda maddeleri yetiştirir Bu eşyayı sanayi memleketlerine yollar ve mukabilinde de mamûl eşya alırdı Bu iş bolumunde alelûmum sanayi teşebbusleri daha iyi organize olduklarından sanayi memleketleri kendi işçileri için daha yuksek bir hayat seviyesi temin etmege muvaffak olmuşlardı Beynelmilel mubadele darlaşınca sanayi memleketleri zıraatlaşmağa başladı Almanya binbir tedbir ile yerli zıraatı teşvik etti Ingiltere gıda maddelerini memlekette yetiştirmek için esaslı bir zıraat programı tatbik etmege başladı Her sanayi memleketi zıraatlaşmak yolunda adımlar attı

Boyle bir tedbirin zıraat memleketlerinde de mukabil harekete sebep olması gayet tabii idi Zıraai memleketleri de bir sanayileşmek programı takip etmek mecburiyetinde kaldılar Gumruk himayesi, teşvik, prim gibi usullerle geri kalan sanayilerini korumağa koyuldular Işte Turkiye'nin sanayi programı da bu beynelmilel vazıyetin doğurduğu zaruretler altında meydana gelmiştir Vazıyet bu şekilde tespit edilince derhal akla şu sualler geliyor

1 Kurulacak sanayi kimin için eşya imal edecek?

2 Ne gibi sanayi kurulacak?

3 Kimin tarafından sanayi kurulacak?

Bu suallere birer birer cevap verelim Kurulacak sanayi şimdilik memleketin ihtiyacına tekabul edecek eşyayı imal edecektir Bugun için ihracat yapmak mevzuubahis degildir Nasıl ki, zıraat programı tatbik eden sanayi memleketleri için de gıda maddeleri ihraç etmek mevzuubahis değildir Mamûl eşya ihracı meselesi yalnız yapma meselesi değil, aynı zamanda satma meselesidir Biz henuz boyle bir teşebbus için hazırlıklı değiliz

Bu sahada bir asırlık tecrubesi olan sanayi memleketleri, mamûl eşyalarını ihraç edemezken bizim derhal ihracatçı bir memleket olmağa çalışmamız akla gelir iş değildir

Ne gibi sanayi yapılacak? Bunun için iki mikyas alınabilirdi

1 Ihtıyacımız olan eşyayı ımal etmek,

2 Ham maddesı memleketımızde yetişen eşyayı ımal etmek Ikıncı mıkyasın daha pratık olduğuna şuphe yoktur Her halde memnunıyete değer olan bır nokta şudur kı memleketımız mutenevvı ıptıdaî madde yetıştırmek noktasından çok ıyı bır vazıyettedır Aşağı yukarı her şey yetişıyor Sonra zengın madenlerımız de vardır Ilk planda şu sanayın başarılması hukumet tarafından karar altına alınmak uzeredır Demır, Komur, Kâğıt, Cam, Şişe, Kok, Kendır, Kenevır, pamuklu mensucat, Kukurt Goruluyor kı bunların hepsı de başaracağımız ışlerdır Vaktıle bunların ıptıdaî maddelerını sanayı memleketlerıne yollardık Onlar orada ımal ederler ve bıze ımal edılmış bır halde ıhraç ederlerdı Şımdı bu eşyamızı satın almadıkları ıçın bızım ımal etmeğe çalışmamız bır zaruret halını almıştır

Sonuncu, yanı sanayının kımın tarafından yapılması meselesıne gelınce, kanaatımızde bu meselede bır takım doktrınlere saplanıp ta mutlaka şu veya bu yapmalıdır dıyeceğımız yerde bu ışı ameli bır nazarla gormek daha doğru olur Bu kadar zaman ıçınde yapılacak şu kadar ış vardır Bunu en ıyı ve en mukemmel bır surette yapmak ıçın kımın tarafından yapılmalı? Yahut da bu ış kımler arasında taksım edılmelı? Esas hedef en kısa bır zaman ıçınde memlekette şu kadar sanayı kurmak ve bu ışı de mukemmel surette yapmaktır Bu memleket ışını yaparken memleketın her vasıtasından, her menbaından, her kabılıyetınden ıstıfade edılmelıdır Teşebbus o kadar genıştır kı devlete de, hususî sermayeye de kâfıdır Esasen hazırlanan ıktısat projesı de bu bakımdan tanzım edılmıştır Ancak şunu hatırlamak lâzımdır kı girişılecek her hangı sanayı teşebbusu, ıster ferde bırakılsın hele ılk zamanlar kuvvetlı teşvık ve hımayeye muhtaçtır Beynelmılel ıktısat ve tıcaret munasebetlerı oyle vazıyettedır kı bugun her mamûl eşyayı ıstıhsal fiatından çok aşağı satın almak mumkundur Bırtakım mucbır zaruretler altında ıstıhsal fiatından aşağı mamûl eşya satmağa hazır olan memleketlerle yenı kura cagımız sanayı hıç bır zaman rekabet edemez Teşvık ve hımayede esas ona benzer yabancı eşyanın satıldığı fiat değıl, ıstıhsal fiatı olmalıdır Buna mukabıl de sanayı devletın sıkı murakabesı altına gırmelıdır "Nımete mukabıl kulfet" dıyecektık ama doğrusu, ışın ıçınde nımet ve kulfet yoktur, mutekabıl vazıfe ve mesulıyet vardır Turk sanayu bu mutekabıl vazıfe ve mes'ulıyete dayanan sağlam temel uzerıne kurulacak Mutekabıl ıtımat havası ıçınde ımkışaf edecek ve kısa bır zaman ıçınde goreceğız kı memleketın hayat seviyesi yukselecektır

Ahmet Şukru

Spectator, 12 Ocak 1934

Turkiye Planı.

Mustafa Kemal'ın Vekıller Heyetının, Turkıye sanayıı ıçın beş senelık planı meydana getırmekle gosterdığı curetkâr teşebbus, vereceği neticelere karşı cemılekâr davranmak ıcap etmese dahı, takdır ve hayretle gorulebılır Bu suretle Turkıye de kendısını, evvela zıraatçı ıken ıktısaden kendı yağile kavrulmak umıdile

kudretinin bir kısmını ziraatten sanayie tahvil etmeğe karar veren diğer memleketler zümresine ithal etmiş oluyor. Dünya ticaretinin mütezayit bir şekilde tahribi için elinden gelen cüzî miktardaki hissesini mevcuda ilâve ettiğinden dolayı Türkiye itham edilemez. Mademki kendisinin tabiî ihracatını masetmeğe dünyanın artık kabiliyeti kalmamıştır, o da, bundan böyle, mamul ithalâtının parasını vermekten izharı aciz ediyor demektir. Böyle olmakla beraber, Türkiye piyasalarından kapı dışarı edilen sanayici memleketler, Türkiye'nin ihracatını satın alabilmek iktidarını daha ziyade kaybedeceklerdir.

Ve işte böylece iktisadî milliyetçiliğin fenalıkları tevessü etmekte olup, daha da çok artacaktır; ve bu, memleketlerin kendi müşterek ticarî menfaatlerinin tanzimi için teşriki mesaî edecekleri zamana kadar devam edecektir.

The Times, 15 Ocak 1934

Türkiye'nin Beş Senelik Plânı

Sanayi Kurma ve Devlet Kontrolu Siyaseti.

Birkaç haftadan beri tetkik ve müzakere edilmekte olan beş senelik planı Vekiller Heyeti tasvip etmiş ve bu suretle hükûmetin bütün kuvvetile sanayileşmek hususundaki kararını resmen teyit etmiştir.

Bu yeni hareketin manâsını anlamak için elle işlenilen, eski zamanlarda, Türkiye'nin büyük bir rağbete mazhar olan birçok maddeler imal etmekte olduğunu hatırlamak lâzımdır. Bu maddeler makine mamulâtı tarafından tedricen dünya piyasalarına atılmış olduğundan memleketin ihracat emtiası, gitgide daha mütezayit bir şekilde, ziraî mamulâta ve ham maddelere inhisar etmişti.

Harpten sonraki şerait ve bunu takip eden iktisadî buhran bu ihracat maddelerinin kıymetini o kadar tenzil etmiştir ki, memleketin ticarî muvazenesi artık serbest ticaret sistemi ile temin olunamaz bir hale gelmiştir. Yüksek tarifeler ve ithalât üzerine mevzu bir resmin hakikatte bir taviz şeklinde ihracatçılara devir ve tediyesi suretile fazla stokların elden çıkarılmasının mümkün kılınması esasına müstenit olarak son zamanlarda tatbik edilen bir takas usulü ancak muvakkat bir yardım temin etmiştir.

Önümüzdeki beş sene, sanayicilik siyasetinin daha iyi bir çare olup olmadığını gösterecektir. İcabeden fennî bilgiçler memleket dahilinde tedariki mümkün olmadığı takdirde hariçten getirilecektir. Sanayi ya doğrudan doğruya veya bilvasıta devletin kontrolü altında bulunacaktır. Hükûmet, sermayenin kısmı azamını temin edecek ve ancak ufak bir hissesi hususî teşebbüsat sahiplerine bırakılacaktır.

Tabiatile millî müdafaayı alâkadar edecek olan yeni siyaset, netice itibarile, ecnebi memleketlerden gelen levazımata ihtiyacı azalacak olan'erkânı harbiye ile istişareden sonra takarrür ettirilmiştir.

Başlıca gaye, memleketin ihtiyacatını temin olmakla beraber, Balkan komşularile elde edilen muterakki munasebatın tedricen devletler arasında iktisadî anlaşmalara muncer olacağı ve bunun da yeni sanayi için Turkiye haricinde bir saha temin edeceği umit edilmektedir Bu uğurda, elyevm Yunanistan'da muzakereler başlamıştır

The Times

16 Ocak 1934

Financial Times

"Financial Times" in 16 Ikinci kânun 934 tarihli yazısından :

Turkiye'nin Yeni Planı

Turkiye Hukûmeti elyevm memleketin ve hususile Anadolunun sanayileştirilmesi hususundaki beş senelik plânı ikmal etmiştir Yalnız bu maksat için butçede tahsis olunacak menabın ve sair icabeden malî vesaitin katiyetle tesbiti kalmıştır Bu da onumuzdeki Şubatta 1934-35 butçesinin tanzimine başlandığı zaman yapılacaktır Dahilî ve ihtiyarî istikraza muracaat edilmesi pek muhtemeldir

Devlet sanayiin tesisinde başlıca "initiative"i kendisi almakla beraber, hatta en muhim sanayide bile hususî sermayenin hisse sahibi olmasına meydan bırakmaktadır

Pamuk mamûlatı birinci derecede geliyor Hatta burada bile, tesis olunacak dort devlet fabrikası memleketin butun ihtiyacatını tatmin etmiyecektir ve bu hususi sermaye sahipleri bu fabrikaları memleketin ihtiyacını temin edecek bir şekilde tevsî etmeğe teşci edilecektir Tesis edilecek fabrikaların tarihleri şu suretle tespit edilmiştir

Kayseri fabrikası 1934 de, Nazilli fabrikası 1936'da Ağlebi ihtimal Konya Ereğlisinde açılacak olan fabrika 1935 de Henuz yeri tayin edilemiyen bir fabrika da 1937 de tesis olunacaktır

Elyevm 80 000 balya olan pamuk mahsulu, bu fabrikaların ihtiyacatını temin etmek uzere 120 000 balyaya çıkarılacaktır

Ağır sanayiden demir, birinci derecede geliyor

Ağır sanayiden ilk tesis edilecek olanı demirdir Bunun teferruatı tespit edilmiştir Fakat madencilığin inkişaflarını amelî bir noktadan tetkik etmek uzere bir heyet Fransa ve Ingiltere'ye muteveccihen yola çıkmıştır Ilk adım kok ve yarım kok ile iştial ocaklarında kullanılacak hususî kokun istihsaline matuf bulunmaktadır Bunlardan sonuncusu, iki muhim demir istihsal mıntakası olması mukarrer olan Zonguldak ve Kastamonuda tesis edilecektir Zonguldak, komur havzasıdır Eger demir cevheri tekemmul ettirilecek olan Kayseri, Antalya ve Torbali'dan kâfi miktarda istihsal edilemezse ecnebî demiri ithal edilecektir

Kok ve yarım kok istihsalâtı ehalinin ihtiyacı olan mahrukatı temin edecek ve ormanların tahribine sebep olan odun komuru istimaline nihayet verilecektir

İşletilecek diğer bir maden, Isparta ve Kütahya havalisindeki kükürt madenidir. Bu suretle, senevî 300 000 Türk lirasının İtalya'ya akmasına mani olunacaktır. İstanbul'da bir sunî ipek fabrikası tesis olunacaktır. Yevmiye 1200 kilogram istihsaline başlandığı zaman bu maddenin hariçten ithali men edilecektir.

1935'de İzmir'de büyük bir kâğıt fabrikası, aynı sene zarfında Kütahya'da bir porselen fabrikası, İstanbul'da bir cam fabrikası, İzmir'de ve sair mahallerde ip ve çuval fabrikaları tesisi tespit edilen ve hükûmetçe tasvip olunan program cümlesinden bulunmaktadır. Bu program geçen sene kısmen Amerikan mütehassısları tarafından müdekkikane bir surette icra edilen tetkikat ve keşfiyata müstenit bulunmaktadır.

İstihdaf olunan gaye, cihan iktisadî şeraiti yüzünden gitgide ihraç kabiliyeti azalmakta olan memleketin ham maddelerine bir mahreç bulmaktır.

Programın ikmalinin, normal zamanlarda aleyhdeki ticaret muvazenesini izale edeceği ve elyevm bu muvazenenin lehde idamesine hâdim olan kontenjan ve sair tahdidatın refini mümkün kılacağı ümit ediliyor. Memleket dahilinde imal olunan sınaî eşyaya yüksek gümrük resmi konulacaktır.

I. Beş Yıllık Sanayi Plânı uygulamalarını yakından izleyen Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin IV. Döneminin 4 üncü toplantı yılını açış konuşmasında (224), "Ülkenin ekonomik durumunu berkiterek genişletmek en önde tuttuğumuz işlerdendir. Onun için, sanayi programımızı durmadan yürütmekteyiz. Tasarlanan fabrikaların çoğunun temelleri atılmıştır, hepsinin kurulup işletilmesi için fence, maliyece gerekenler bulunmuştur. Ülkenin en belli eksikliğini giderecek olan bu fabrikaları çok geçmeden kurup işletmek, Hükümetin en önde göreceği işlerden olacaktır." diyerek konuya verdiği önemi vurgulamış, 1 Kasım 1935'teki V. dönem 1 inci toplantı yılını açış konuşmasında (225) ise "Endüstri programımız normal gidişindedir. Bununla beraber yurdun endüstrileşmesine daha çok hız verilmesi ve yakın bir çağda yeni bir ikinci programa başlanması lüzumuna dikkatinizi uyandırmak isterim." sözleri ile ortaya koyduğu dileği, 20 Ocak 1936'da Ankara'da toplanan "Endüstri Kongresi"nde İkinci Beş Yıllık Sanayi Plânı Esasları"nın kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir (226).

---

(224) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25 - S. 3
(225) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919 - 1938) 3. Baskı, Ankara 1981, S.
(226) Prof. Dr.. Afet İnan, Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Plânı, TTK Yayını, Ankara 1973.

VI. BÖLÜM
YARGI ALANINDA YENİ DÜZENLEMELER

YARGI ALANINDA YENİ DÜZENLEMELER

I. – ADLÎ KANUNLAR :

1. Türk Ceza Kanununda Yapılan Değişiklikler

Dönem içinde Türk Ceza Kanununda 1840, 1884, 2023 ve 2275 sayılı kanunlarla dört değişiklik yapılmış olup ayrıntıları şöyledir :

a) Türk Ceza Kanununun 160 ncı maddesindeki Cumhurbaşkanına eylemli saldırıda bulunmak suretiyle 157 nci maddedeki suçları işleyenlerle hakaret edenler veya saldırı niteliğinde yayında bulunanlar hakkında kamu davası açılabilmesi, Adalet Bakanlığından, 159 uncu maddede gösterilen eylemler hakkında TBMM Başkanlığından izin alınmasına bağlı olması, hakaret suçlarından dolayı savcıların doğrudan kamu davası açma yetkilerini sınırlayarak genel esaslardan ayrıldığı, uygulamada gereksiz işlemlere ve gecikmelere neden olduğu gözlenmekle 160 ıncı maddede buna göre değişiklik yapılması öngörülmüştür.

Bu gerekçe ile (227) hazırlanan kanun tasarısı, Başvekâletin 28 Şubat 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Adliye Encümeninin 1 Temmuz 1931 günlü olumlu raporu ile gündeme alınarak 6 Temmuz 1931 birleşiminde ilk, 11 Temmuz (228) da ikinci görüşmesi yapılmak suretiyle (1840) sayılı Kanun (229) olarak kabul edilmiştir. 1840 sayılı Kanun, aynı maddede değişiklik yapan 11 Haziran 1936 gün ve 3038 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

b) Türk Ceza Kanunundaki ikinci değişiklik, 158 inci maddedeki Cumhurbaşkanına önünde veya yayın aracılığı ile yapılan hakaret eylemleri ile yokluğunda vâki saldırılar için mevcut ceza hükümlerinin, bu nitelikteki eylemlerin dolayısıyla ve ima yoluyla yapılması halinde de uygulanmasını sağlamak amacı ile yapılmış olup bahiskonusu 158 inci maddeye iki fıkra eklenmesi hakkındaki kanun tasarısı (230) Başvekâletin 13 Temmuz 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Adliye Encümeninin 23 Temmuz 1931 günlü olumlu raporu ile gündeme alınan tasarı 25 Temmuz 1931 birleşiminde (231) ivedilikle görüşülmek suretiy-

(227) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 58 sonu Sıra No. : 53.
(228) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 54, 55 ve 70, 71.
(229) 3. t. Düstur, C. 12-S. 625.
(230) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 394 sonu Sıra No. : 84.
(231) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 387.

le (1884) sayılı Kanun (232) olarak kabul edilmiştir. Maddedeki son değişiklik 5 Ocak 1961 gün ve 235 sayılı Kanunla yapılmış olup 1884 sayılı Kanunla getirilen ilke korunmaktadır.

c) Üçüncü değişiklik, Ceza Kanununun yürürlüğe konulmasına dair 825 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine bir fıkra eklenmesine dair olup amaç, maddedeki ağır hapis cezasına hükümlülerin çalıştırılacakları yerlerde belirli koşullarla çalıştırılabilmesidir. Aksi halin sağlık, ahlâk, disiplin ve idarî yönden bir çok sakıncaları görülmekle bu imkânı sağlamak üzere hazırlanan kanun tasarısı (233) Başvekâletin 1 Haziran 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Adliye Encümeninin 21 Haziran 1932 günlü olumlu raporu ile gündeme alınan tasarı 25 Haziran 1932 birleşiminde (234) ivedilikle görüşülmek suretiyle (2023) sayılı (235) Kanun olarak kabul edilmiştir. 825 sayılı Kanunun değişik 4 üncü maddesi 9 Temmuz 1953 gün ve 6123 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

d) Dönem içinde Türk Ceza Kanununda yapılan son değişiklik, kanunun kabul edildiği 1 Mart 1926'dan bu yana en kapsamlısı olarak 84 üncü maddede değişikliği içermektedir.

Önce Lozan Barış Andlaşması hükümlerine göre katılmayı yüklendiğimiz, beyaz kadın ticaretine karşı kandırılmış ve zorlanmış kadın ve kızların korunmasına dair 18 Mayıs 1904 günlü, beyaz kadın ticaretinin yasaklanması hakkında 4 Mayıs 1910 günlü ve kadın ve çocuk ticaretinin yasaklanması ve önlenmesine dair 3 Eylül 1921 günlü Uluslararası sözleşme hükümlerinin iç hukukta yer alması amacı ile Türk Ceza Kanununun 6, 435 ve 436 ncı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında hazırlanmış olan kanun tasarısı Başvekâletin 11 Mart 1933 günlü yazısıyla (236) TBMM Başkanlığına sunulmuş, 27 Nisan 1933 günlü yazı ile de, bu kez 68 maddede değişiklik içeren bir başka tasarı gönderilmiştir. İkinci tasarının hazırlanması, sekiz yıllık uygulama sürecinde kanunda görülen aksaklıklar ve bu bağlamda örneğin bazı maddelerde suçun işleniş biçimi ve suçlunun kişisel durumu itibariyle artırıcı ve hafifletici hallerde hakça bir oran bulunmaması, yazılışta bazı noksan ve hatalara

(232) 3. t. Düstur, C. 2-S. 1088.
(233) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 336 sonu Sıra No. : 215.
(234) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 307, 308.
(235) 3. t. Düstur, C. 13-S. 727.
(236) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 76 sonu Sıra No. : 262.

rastlanması nedenlerine dayanmakta, ayrıca Türkiye'nin de katıldığı 20 Nisan 1929 günlü sahte para yapımının yasaklanması ve önlenmesine dair Cenevre Sözleşmesinin uygulanması öngörülmektedir.

Meclis Adliye Encümeni, her iki tasarıyı birlikte görüşmüş, üç maddeyi tasarıdan çıkarmasına karşın başka onbeş maddede değişiklik yapmak suretiyle değiştirilen madde sayısını (80) e çıkaran ve bunlar hakkındaki gerekçesini içeren 31 Mayıs 1933 günlü raporunu Başkanlığa sunmuştur.

Tasarının görüşülmesine 5 Haziran 1933 birleşiminde (237) ivedilik kararıyla başlanılmış 328, 421, 441 ve 453 üncü maddeler dışındaki 76 madde görüşmesiz kabul edilmiş, 328 ve 453 üncü maddeler encümene geri gönderilmiştir.

8 Haziran'daki birleşimde (238) söz alan Encümen Sözcüsü Salâhattin Bey (Kocaeli), Lozan Barış Andlaşmasının 100 üncü maddesine göre katılmayı yüklendiğimiz 1912 Lahey Afyon Sözleşmesi ve onu izleyen 1925 Cenevre Sözleşmesi 14 Ocak 1933 gün ve 2108 sayılı Kanunla onanmış olup buna göre Hükümetçe hazırlanmış bulunan uyuşturucu maddelerin denetlenmesi hakkındaki kanun tasarısının Yüce Meclise sunulmuş olduğunu, buna göre Türk Ceza Kanununda gerekli düzenleme yapılarak Encümence geri alınan iki madde ile diğer dört madde değişikliğinin birlikte sunulduğunu arz etmiş, maddeler oya sunularak ve yine sözcünün önerisi üzerine, eklenen bu dört madde ve I inci maddedeki değiştirilen madde sayısına ilişkin (80) rakamı (84) şeklinde düzeltilmek suretiyle tasarı (2275) sayılı Kanun (239) olarak kabul edilmiştir.

Bu kanunla Türk Ceza Kanununun 4, 6, 13, 15, 36, 46, 55, 56, 87, 89, 91, 105, 143, 171, 178, 201, 202, 204, 208, 212, 213, 214, 220, 221, 254, 258, 267, 271, 272, 284, 285, 296, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 348, 354, 403, 404, 405, 406, 414, 416, 421, 423, 435, 436, 440, 441, 449, 450, 453, 456, 457, 459, 470, 478, 491, 492, 493, 508, 509, 512 ve 519 uncu maddeleri değiştirilmiş bulunmaktadır (240).

---

(237) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 44, 63.
(238) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 84, 85.
(239) 3. t. Düstur. C. 14-S. 1343.
(240) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1-S. 441, 561, Türk Ceza Kanunu. Başbakanlık Yayını 1988.

2. Ceza Muhakemeleri Usulu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi :

Geçen donemde kabul edilen 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulu Kanununun 128 inci maddesindeki, bir suçtan yakalanan kişi serbest bırakılmazsa hemen sulh hâkimi huzuruna çıkarılır hukmu uygulamada zabıta ile adalet makamları arasında anlaşmazlıklara neden olduğu gibi gerçekte suçu ve sanığı soruşturma gorevi olan guvenlik makamlarının, bu gorevi yerine getirebilmesi için bir sureye ihtiyacı olduğu kabul edilmekle maddede buna gore bir değişiklik yapılması, 148 inci maddede kamu davası açma hususunda Cumhuriyet Savcılarına talimat verme konusunda Adalet Bakanına tanınmış olan yetkinin, kendi bolgelerinde vâlilere de tanınması ve ayrıca Cumhuriyet savcılarının zabıta makam ve memurları ile ilişkilerini konu alan 154 uncu maddede uygulamada gorulen aksaklıkların giderilmesi için Adliye Vekâletince hazırlanan kanun tasarısı (241) Başvekâletin 26 Şubat 1931 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Adliye Encumeninin 30 Haziran 1931 gunlu olumlu raporu ile gundeme alınarak 6 Temmuz 1931 birleşiminde (242) goruşulmesine başlanılmıştır

Tasarının 1 inci maddesinin okunmasından sonra soz alarak goruş ve duşuncelerini belirten Raif Bey (Trabzon) ve Suleyman Sırrı Bey' (Yozgat) ı Adliye Encumeni Sozcusu Selâhattin Bey yanıtlamış, 128 inci maddenin, yakalanan kişi serbest bırakılmazsa hemen yakalandığı yer sulh hâkiminin huzuruna çıkarılır hukmundeki (hemen) kaydı mutlak kabul edilerek uygulamada zabıta memurları ile adalet makamları arasında surekli anlaşmazlıklara neden olduğu, hatta bu yuzden bir kısım zabıta memurları tâkibata mâruz kaldığı, ayrıca ozellikle jandarma karakolları ile sulh hâkimlerinin gorev yaptığı yerlerin uzaklığı bu kaydın yerine getirilmesini imkânsızlaştırdığı goz onune alınarak "sevk" sozcuğu kullanıldığını, bu suretle zabıtanın 24 saat olarak sınırlanan soruşturmadan sonra sanığı hâkim huzuruna sevketmesi hukmu getirildiği ifade etmiştir

Goruşmelerin ertelendiği 9 Temmuz 1931 birleşiminde (243) Dahiliye Encumeni Başkanı Cemil Bey' (Tekirdağ) ın, tasarıdaki hukumlerin idare ile de ilişkisi bulunması itibariyle goruşleri alınmak uzere Dahiliye Encumenine havalesi hakkında verdiği onerge kabul edilmiştir

---

(241) IV Donem Zabıt Ceridesi C 3 S 5b sonu Sıra No 54
(242) IV Donem Zabıt Ceridesi C 3 S 52 54
(243) IV Donem Zabıt Ceridesi C 3 S 66

Tasarı 22 Temmuz 1931 birleşiminde (244) ivedilikle görüşülerek (1876) sayılı Kanun (245) olarak kabul edilmiştir.

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, geçirdiği değişiklik ve eklerle halen yürürlükte (246) olup 1876 sayılı Kanunla değiştirilen 128, 148 ve 154 üncü maddeler başka değişiklikler geçirmekle beraber ilk değişiklikle getirilen ilkeler korunmuştur.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda dönem içinde bir başka değişiklik de 4 Temmuz 1934 gün ve 2558 sayılı Kanun (247) ile gerçekleştirilmiş olup 45 inci maddenin değiştirilmesine dair olan bu Kanun 8 Haziran 1936 gün ve 3006 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

3. Yeni İcra ve İflas Kanunu :

a) Giriş

Cumhuriyetin kuruluşunda yürürlükte bulunan 28 Nisan 1330 (1914) tarihli "İcra Kanunu muvakkatı" 2 Mart 1927 gün ve 980, 15 Mart 1928 gün ve 1215 sayılı kanunlarla yapılan değişiklik ve eklerle 1424 sayılı İcra ve İflas Kanununun uygulanmaya başlandığı 4 Mayıs 1929 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Medenî Kanun (734), Borçlar Kanunu (818), Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu (1086) gibi İsviçre Federal Kanunlarından alınan 1424 sayılı Kanunun, uygulamaya geçildikten sonra beklenen yararı tamamiyle sağlayamadığı, bu yüzden ilgili iş sahipleri ve halk tarafından şikâyetlere neden olduğu, bunların bir kısmı abartılı olsa dahi İcra Kanunu gibi özel hukukta bütün kanunların uygulamasının sonuç ve yararını belirleyecek bir kanunun beklenen amacı gerçekleştirmeye yeterli olmaması, üzerinde dikkatle durulmasını gerektirmekle şikâyet konusu maddelerin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu amaçla hazırlanmış olan değişiklik tasarısında, esas kanunun yarısına yakın yüzelliden fazla maddesinin değiştirilmesi ve bazı maddelerinin kaldırılması öngörülmekle daha düzenli bir sonuç alınabilmek için yeni baştan bir tasarı hazırlanması uygun görülmüştür.

---

(244) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 323, 324.
(245) 3. t. Düstur, C. 12-S. 145.
(246) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1-S. 955, 959, 960, Başbakanlık Yayını 1988.
(247) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1391.

Yeniden hazırlanan İcra ve İflas Kanunu tasarısı Adliye Vekilliğince bastırılarak hâkimlere, ilgili öğretim üyelerine, barolara, bankalara, ticaret odalarına, belediyeler ve finans kurumlarına gönderilmiş, alınan altmışı geçkin görüş üzerine Adliye Encümeni durumu görüşerek hazırladığı 369 maddeden ibaret tasarıyı Genel Kurulun onayına sunmuştur. Tasarının genel çizgilerini belirten raporun genel düşünceler bölümünü aynen almaktayız (248) :

Umumî mütalea

1929 senesinde neşredilen 1424 numaralı İcra ve İflâs Kanunu, inkılâbımızın zarurî ve lüzumlu icaplarından olarak kabul ettiğimiz prensip ve esaslara uygun ve içtimaî ihtiyaçlarımızı müemmin adlî mevzuatımız arasında tedvin edilen kanunlarımızdan biri olduğu halde tatbik sahasına geçtikten sonra beklenen faydayı tamamile temin etmediği ve bu yüzden kanunu tatbik edenlerle alâkadar iş sahipleri halk tarafından bir takım şikâyetler serdine sebebiyet verdiği görülmüştür. Bu şikâyetler mubalâğalı addedilecek derece ifraata vardırılmış olmakla beraber büsbütün esassız olmamasına ve İcra Kanunu gibi hukuku hususiyede bütün kanunların tatbikatının netice ve semeresini izhar edecek bir kanunun maksut gayeyi istihsale kâfi gelmemesi şayanı nazar bulunmasına binaen kanun hakkında haklı ve varit görülecek şikâyeti müstelzim ve müşkilâtı bais olan mevaddın tebdili zarurî ve elzem olduğuna kanaat hâsıl olmuştur. Bu mülâhaza ile hazırlanmış olan tadil lâyihası esas itibarile kabule şayan görülmüş ve ancak tadil lâyihası asıl kanunun yarısına yakın yüz elliyi mütecaviz madde olarak tanzim edilmiş olmasından tadile uğrıyan ve ilga edilen maddelerle karışık bir hale gelecek kanunun intizamını temin etmek mülâhazası tetkikatı heyeti umumiyesine teşmil ederek yeni baştan bir lâyiha tanzimine saik olmuştur.

Meri İcra ve İflâs Kanunu İsviçrenin (para borcu için takip ve iflâs) hakkında federal kanunundan iktibas edilmiş olup kanunu medenî ve borçlar kanunile hukuk usulü muhakemeleri kanununun da mehazi ayni memleket kanunları olmasına göre yeni mevzuatımıza ahenk ve insicam itibarile en uygun ve mahkemelere müracaat külfetinden vareste bırakarak pek çok kolaylıklar temin ettiği meri icra kanunundan daha evvel tatbik edilmekle anlaşılan ilâmsız icra usulünü muhtevi bulunması itibarile faydalı olduğu halde tatbik sahasında maksadı tamamile temin etmemesi hasebile dermeyan edilen şikâyet ve serdolunan mütalealar üzerinde encümen tevakkuf ederek bunların sebeplerini araştırıp tesbit hususunda uzun tetkik ve münakaşa ve müzakerelerde bulunmuştur.

Tadilâtı hazırlıyan komisyonun esbabı mucibesinde de işaret edildiği üzere icra dairelerimizin teşkilâtının bu kanunun icablarına göre kâfi olmadığına ve bir çok kazalarda müstakil icra memurları bulunmadığına ve memurların bir kısmının lâzım olan kifayet ve iktidarı haiz olmadıklarına kanaat hâsıl eden encümen,

(248) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 450 sonu Sıra No. : 151.

meri kanunun tam bir muvaffakiyet temin etmemesi sebeplerinde bunların mühim amil olduğunu görmüştür. İşte bu kanaate binaendir ki bir çok mevaddı tatbikatın verdiği tecrübeler ve müşahedelere müstenit mütalea ile değiştirilen ve tatbik kabiliyeti görülmemesinden tayyedilen ve lüzumlu olduğu mülâhazasile gerek komisyonun teklifile ve gerek encümence yeniden vazedilen hükümlerle vücude getirilen bu kanun, beklenen semereyi verebilmesi için teşkilâtın kanunun esasatına göre tanzim ve ıslahı ve bilhassa iflâs işlerinde ticaret muamelesi çok olan yerlerde mahkemelerde bulunulmuş tecrübeli ve mütehassıs hâkim sınıfından iflâs memurları tayini zarurî bulunduğunu kayit ile Adliye vekili Beyefendinin de beyanatından aynı kanaat ve mütaleada olduğunu bilen encümen bu hususta Adliye vekâletinin bütçenin müsaadesi nisbetinde peyderpey icra daireleri teşkilâtını tanzim ve icra işlerinde temyiz mukarreratının muntazaman neşir ve tamimi hakkındaki kanun hükmünü ehemmiyetle tatbik ve muhtelif içtihatlara meydan vermemek ve kanunun ruh ve maksadına münafî muamelelerin yapılmasına mahal bırakılmamak üzere icra dairelerine tamimler yaparak kanunun müfit bir hale getirileceğinden mutmain bulunduğunu beyan eyler.

Meri kanun hakkında izhar edilen şikâyetler arasında eski ahkâma itiyat etmiş olanlar borçluların hapisle tazyiki usulünün alacakların istifası emrinde icra muamelelerinde ehemmiyetli faydalar temin ettiğini ileri sürerek bu usulün ihyasını ve hatta 28.IV.1330 tarihli icra kanunu muvakkatinin iadei meriyetini istemekte oldukları görülmüştür. Muasır hukuk telâkkileri itibarile kurunu vustai bir usul olan hapsin adlî mevzuatımız arasında yer tutamıyacağı pek bariz bir hakikat olup hiç bir ilmî kıymet ifade etmiyen bu arzuların tetkik mevzuu olamıyacağı aşikâr ise de encümenimiz ilme ve hakikate müstenit samimî bir kanaatle vatandaşların mücerret borçlu olmaları yüzünden hürriyetlerini alacaklısının iradesine tâbi tutacak bu sakim usulün inkılâp düsturlarının icapları olarak terkedilmiş olduğunu yeni icra kanununun fena bir tesadüf olarak bütün dünyayı saran ve tesiratından memleketimizin de azade kalamadığı iktisadî buhran zamanında meriyete geçmesinden alacaklarını kolaylıkla istihsal edemiyenler nezdinde husule getireceği memul olabilecek tesirleri izale maksadile mazbatada bu kadarcık bahsetmeyi münasip görmüştür.

Bununla beraber hak sahiplerinin en çabuk surette alacaklarını istifa etmeleri emrinde kanunun müessir ve bir hakkın ziyana mahal kalmamak şartile mümkün olduğu derece merasim ve külfetten arî hükümleri ihtiva etmesi esası göz önünde tutularak lâyiha mevaddı bu lüzumlara göre tertip edilmiş ve malı olduğu halde borcunu ödemiyenler ve malını kaçıran ve gizliyenler ve hatta malı bulunmadığı halde yaşayış tarzına göre borcunu kısmen olsun ödeyebileceğine kanaat hâsıl olanlar hakkında hâkimin takdirile bu hareketleri suç sayılarak ceza tertip edilmesi ve böyle maksatlarla yapılmış akit ve muamelelerin iptali emrindeki müeyyideler teşdit edilmiştir.

Meri kanunun muvaffakiyetli neticeler vermemesi sebepleri arasında ahlâkî telakkilerin de müessir olduğu inkâr edilemez. Gerek amme hukukuna ve gerek ferdlerin hukukuna ait olsun kanunî mevzuatta mevcut olan cezaların ve tazminatın tesiratından daha fazla ahlâk kaidelerine riayetkâr olmak bu hakların ih-

lâlıne manı olur Malı olduğu halde alacaklısına borcunu odemeyen ve kanunun cebır ve kuvvetından kurtulmak maksadile malını kaçıran ve saklıyanların heyeti ıçtımaıye arasında haysıyetlı bır mevkıde sayılmamaları ve hele bu haksız maksatlara muzaheret edılmemesı haksızlığı ırtıkâp kabılıyetında bulunanlara karşı curetlerını kıracak muhım bır tedbır olur Hasıs menfaatler temın etmek gayesıle ortaya atılan bır takım akıl hocaları ve meyancıların fena telkınlerile masum halk tabakalarına bıle sırayet ettırılerek kanunların hukumlerınden fena yolda ıstıfade ederek asılsız ıddıalarla hakkın ıstıfasına engeller ıhdas olunduğu muşahade edılmektedır

Bu zararlı hallere karşı hâkımlerımızın vâsı takdır haklarını kullanarak hakkın muhafaza ve sıyanetı ıçın mevzu kanun hukumlerının tezvıratile suıstımalıne meydan verılmemesı ve haksız ve kanunsuz hareketlerın şıddetle cezalandırılması esbabının temın ve tatbıkına ıtına edılmesı suretile menı ve tahdıt edılebıleceği şuphesızdır

Icra ve Iflâs Kanununun ehemmıyetı derecesıle mutenasıp olarak her veçheden tatbıkatta hakkın muhafazasını temın etmek mulâhazasile ıktıza eden tedbırlerı kanuna ıthal etmek hususunda encumen yukarıda zıkredılen ve her bırı hakımler ve ıcra memurlarile Darulfunun, barolar, mıllî bankalar ve tıcaret odaları ve muteber malı muesseseler tarafından eyı bır tetkık mahsulu olarak kaleme alınmış kıymetlı mutaleanamelerden ıstıfade ederek muhassenatına kaıl oldugu ve mevcut kanunlarımızın esaslarına en uygun olan ısvıçre federal kanununun umumî prensıp ve kaıdelerınden ayrılmamayı dustur ıttıhaz ederek bu lâyıha tanzım edılmış ve ancak ılâma mustenıt ıcra takıplerile kıralanan gayrımenkullerın tahlıyesı hakkında yenı hukumler bu kanuna dercedılerek memleketımızın hususıyetlerıne ve adlıye teşkılâtımızın hal ve vazıyetıne gore ıntıbak kabılıyetı olmıyan bır takım usulleri terkeylemıştır

Lâyıhanın bapları ve bunların ayrıldığı kısımlarla ehemmıyetı haız olan maddeler hakkındakı encumenın mutalea ve esbabı mucıbeleri sırasile aşağıya dercedılmıştır

Merî kanunun başlangıç unvanlı 1 ıncı ve 2 nci maddelerının mundericatı ıtıbarile bır hukmu ıhtıva etmeyıp muteartfe kabılınden olduğu sebebile yapılan muzakere ve munakaşa neticesinde dort reye karşı ekserıyetle tayyına karar verılmıştır

b) Kanun Tasarısının Genel Kurulda Goruşulmesi, Kabulu ve Içeriği :

Icra ve Iflas Kanunu Tasarısının goruşmesine 31 Mayıs 1932'dekı bırleşımde (249) başlanılmış, Adlıye Encumenı Sozcusu M Selâhattın Bey' (Kocaelı) ın onerısı ıvedılikle goruşulmesı kararlaştırılmıştır.

(249) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 9 S 416 444

Sunuş konuşmasını yapan Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop) ozetle, Icra ve Iflas Kanununun kendine ozel bir tarihçesi bulunduğunu, bugun yururlukte olan Kanun, 4 Eylul 1929'dan itibaren uygulamaya girmiş olup bugunku dunya ekonomik bunalımının başlangıcı olan olaylar Amerika'da hemen hemen bu tarihlerde başladığını, oradaki akımların dalgaları memleketimize geldiğini, bu arada Icra ve Iflas Kanununun mekanizması, eskiye gore daha karışık gorulerek sızlanmalara neden olduğunu, kendisinden onceki Adliye Vekili Mahmut Esat Beyin uygulamadaki zorlukların nelerden ibaret olduğunu her taraftan sorduğunu, kendisi işe başladığı zaman bu soruların yanıtları gelmekte olduğunu gorduğunu, yeniden de goruşler alındığını, ancak şikâyetlerin devam ettiğini, bilindiği gibi gerek hukumet tarafından gerek firka kongresinde Icra ve Iflas Kanununun yeniden gozden geçirileceği hakkında soz verildiği için Adliye Vekâletinde kanunun uygulaması ile ilgili kişilerden bir komisyon kurulduğunu, komisyonun şikâyetleri ve kanun uzerinde ileri surulen goruşleri inceleyerek bir değişiklik tasarısı hazırladığını ifade ederek tasarının encumende geçirdiği aşamaları anlatmış, yeni tasarı ile yururlukteki kanun arasında bir karşılaştırma yaparak şoyle konuşmuştur

Yeni lâyiha ile, meri kanun arasında ne fark vardır? Bir kere şurasını arzetmek isterim ki, yeni lâyiha, meri kanunun çerçevesinden harice çıkmamıştır Zaten icra ve iflâs kanunu heyeti umumiyesi itibarile, taksimat ve saireşi itibarile çok mukemmel bir eserdir Yalnız aldığımız yerdeki, bilhassa haricî teşkilât, onu tatbik etmekte olan teşkilât ve kanunun tatbikını teshil eden teşkilât, bizde mevcut olmadığı için muşkullere tesaduf ediliyordu Buhran vukuunun cihanda emniyetin sarsılmasının bunda dahli oldu Onun için denebilir ki asıl kanuna diyecek bir şey yoktur Fakat bu teşkilâtın eksikliğinden dolayıdır ki şikâyetler vaki oldu Şimdiki teşkilâta ayrıca geleceğim

O halde ne lâzımdı? Lâzım olan şey tecrubelere ve işte o sorulan az çok salâhiyettar olan yerlerden derece derece verilen malûmata nazaran bu yuksek kanunun memleketimizin ihtiyacına uydurulması idi Işte o, yapılmıştır Onun için denebilir ki icra ve iflâs kanunu lâyihası, Yuksek Meclise yeni bir lâyiha halinde arzedilmiş olmakla beraber, aslen meri olan kanun uzerinde bir takım intibaklar husule getirmek suretile meydana getirilmiş bir eserdir Memleketin ihtiyacına, eski kanunun bazı anlaşılmaz gibi gorunen noktalarının tavzihine ve saireye mutedair olan kısımları nelerdir, bu tadil edilen cihetlerin şoyle bir kaç danesinin tafsiline girmeden evvel, ortada buyuk bir mesele var ki onu arzedeceğim

Vakıa Hukûmet, tasdıkı âlinize iktiran etmiş olan programında bu mesele hususunda esaslı, cezrî bir halde mutaleasını dermeyan etmiştı Fakat bazı kimse-

lerin, velev bu gün miktarları pek az kalmış olsun, bir takım zevatın ileriye sürdüğü bir nokta vardır ki o da borç için hapistir. Bu gün meri olan kanunda borç için hapis usulü yoktur. Mademki bu kanunu tadile gidiyoruz, borç için hapis te iade edilemez mi?

Borç için hapsi memlekette alacakların alınması için yegâne çare olarak görenler var.

Fakat borç için hapsin. Beyefendiler son şekli, ya bir sureti tesviye göstereceksin veya hapishaneye gideceksin, demek şeklidir. Son şekil budur. Yalnız vazı kanun olarak mütalealarınıza, tasvibinize müracaat eder değil, ayni zamanda insan olarak vicdanlarınıza sorarım; bu borçluların içerisinde hakikaten borcunu veremiyen, şu veya bu felâkete uğramış bulunarak bu hale gelmiş olanlar yok mudur? Şimdi bu gibi adamlara ya mutlaka sureti tesviye göstereceksin veya hapishaneye gideceksin denebilir mi? Buna mukabil borç için hapis olduğu zamanlarda, hapis bir tehdit idi. Borçlu bu tehdit altında hemen borcunu veriyordu.

Borç için hapishaneye gitmiş kimseler pek azdı deniliyor. Evet o halde maksat nedir? Maksat alacaklının alacağını alması için lâzım gelen tedbirleri almak, bulmaktır. Yani bir taraftan böyle borcunu hakikaten veremiyecek bir hale gelmiş bulunanları şu veya bu kadar müddet hapsetmek yoluna, tazyik yoluna gitmek caiz olmamakla beraber öbür taraftan borcunu vermek istemiyenleri borcunu vermeğe muktedir olduğu halde kanunun şu veya bu halinden istifade ederek krediyi bozmak, Türk borcunu verir ananesini yıkmak istiyenlere karşı bir tedbir yapmak icap eder. Onlara karşı en şiddetli tedbirleri bulmak ve kanuna koymak lâzımdır. Öyle ümit ediyoruz ki bu kanun bu tedbirleri hemen hemen ihtiva etmektedir. Yani borçlu en ufak bir surette borcunu vermek iktidarını haiz ise behemehal bu kudretinden istifade edilerek alacaklı alacağını alacaktır. Bu ne suretle alınacaktır?

Sırasile değil, karışık bir şekilde tadillere girişiyorum : Bir kere meri kanunda haczi ihtiyatî mahdut hallere hasredilmişti. Ancak borçlunun ikametgâhı olmamak, borçlunun kaçması muhtemel bulunmak, borçlunun malını kaçırması muhtemel bulunmak gibi hallerde haczi ihtiyatî yapılabiliyordu. Yüksek Meclise arzedilen bu lâyiha ile haczi ihtiyatinin bu mahdut şartları kaldırılmıştır. Bunun için elinde ilâm olan veya ilâm hükmünde bulunan bir vesika ile mahkemeye müracaat edecek ve haciz istiyecek kimse teminat vermeksizin haciz kararını alabilir. Bunların haricinde muaccel, vadesi gelmiş bir vesika ile müracaat eden kimse teminatını vererek haczi ihtiyatî kararını alabilir. Vadesi gelmemiş olan borçlar için, ikametgâhının bulunmaması, malını kaçırması muhtemel olanlar için, yine haczi ihtiyatî kararını alabilir ve bu haczi ihtiyatî kararı tarafeyn davet edilmeksizin de verilebilir. Bu, zannediyorum ki alacaklının hakkını istihsal etmek için en kuvvetli çarelerden biridir.

Sonra borçlu meri kanunda mal beyanına mecburdur. Huzuru âlinize arzedilen lâyihada bu cihet daha ziyade ikmal edilmiştir. Borçlu mal beyanına mecburdur. Yani kendisinin elinde, başkasının elinde bulunan malını, alacağını, hakkını ve sair nesi varsa onu icra dairesine beyan etmeğe mecburdur. Beyan et-

mezse, beyan edinciye kadar hapisle tazyik edilir. Vardır veyahut yoktur, beyanda bulunacaksın veyahut hapishaneye gideceksin denilir. Mal beyanında bulunduktan sonra eğer mal beyanında hilâfı hakikat beyanda bulunduğu anlaşılacak olursa ceza görür.

Eskiden borçlu, borcunu vermediği için hapisle tazyik olunurdu. Bu gün yalan söylediği için, bu yalanı söylemekle memleketin kredisini, memleketin emniyetini ihlâl ettiği için o suçtan dolayı mücazat görecektir. Zannediyorum ki hukuk prensiplerine, adalet prensiplerine ve hatta denebilir ki demokrasi prensiplerine muvafık olan şekil de budur. Ya parayı verir veyahut hapishaneye gider değil. Memleketin kredisini bozduğundan dolayı hapis olacaktır. Malı görülmüyor, kendisi de yok diyor ve kimseden de alacağım yoktur diyor. Fakat kendisi iyi yiyor, iyi giyiyor, masrafı çok. Buna karşı ne yapılacaktır? Buna karşı hâkim geçimine, haline göre; sen nerelerden ne alıyorsun da böyle geçiniyorsun? Diye soracaktır. Buna karşı cevap vermeğe mecburdur. Eğer demezse arzettiğim hâdiseyi tatbik edecektir. Evet validenden mi alıyorsun, yoksa karının parasile mi geçiniyorsun? Bütün bunlar bizim elimizdeki kanun mucibince kabili haciz değildir, fakat bunların bir miktarile borcunu ödiyeceksin denilecektir, ödemediği takdirde yine hapsedilecektir. Sonra bunlar suç telâkki edildi. Bu suçlar için mahkemeye müddeiumumiliğe, ceza mahkemesine gidecek değildir. Hukuk hâkiminin vicdanı ile ceza hâkiminin vicdanı arasında bilhassa icra işlerile meşgul olan ve onu takip etmekle meşgul olan hâkimin vicdanile, bunlardan haberdar olmıyan ve davaya vaziyet etmiş bulunan ceza hâkiminin vicdanı arasında şüphesiz şöyle bir fark vardır. Yani ceza hâkimi belki daha fazla mûsamahakâr davranabilir. Burada lâyihanın kabul ettiği esasa göre icra hâkimi bizzat hâkim olacaktır.

Ceza hâkimi odur, hükmedecek burada icra hâkimidir. Binaenaleyh alacaklı hâkime kanaat husule getirdiğinde medenî hâkim cezayi hükmedecektir. Bu ceza turuku kanuniyeden geçtikten sonra tatbik olunur. Sonra bu cezaya çarpıldığı zaman borcunu verir vermez bu ceza sakıt olacaktır.

O halde denilebilir ki, hapis usulü vardır. Hapis usulü adeta iade edilmiştir. Fakat o hapis, kanuna karşı hilâfı hakikat beyanatta bulunmuş, krediyi bozmak istemiş, bu suretle halkın emniyetini ihlâl etmek istemiş, sermayedarların sermayesini ellerinde tutup başka yerlere vermemelerini mucip olacak harekette bulunmuş kimselere karşı şiddetli hareket suretinde ittihaz edilmiş bir hapistir, fark budur.

RASİH BEY (Antalya) – Müsaade buyurulur mu Reis Paşa Hazretleri; bir noktayı daha Vekil Beyefendi tavzih buyururlarsa çok iyi olacaktır. O noktaya temas buyurmadılar. Bilhassa son zamanlarda bu yüzden şikâyetler olmuştur.

Gerek menkul, gerek gayrimenkul mallarını noterlikten veya tapudan yaptıkları muamelelerle ailesinin, çocuklarının üzerine yapanlar vardır. Bu cihetı de lûtfen tavzih buyururlarsa...

YUSUF KEMAL BEY – O nokta da gelecek efendim.

Yani, artık memlekette bir mesele teşkil eden, ne yaparsanız yapın, ne tarzda icra kanunu yaparsanız yapın, hapis usulü iade edilmedikçe bu memlekette

kredi geriye gelmez diyenlere karşı bunu arzediyorum ki, başka memleketlerde kredi mükemmel yürümektedir. Oralarda hapis usulü var mıdır? Yalnız Türke mi mahsustur bu?

Ya hapishaneye gireceksin, ya borcunu vereceksin, şu ve bu suretle borcunu vermemiş, verememiş bir hale gelmiş, tamamile hüsnü niyet sahibi zavallı bir köylüyü, zavallı bir şehirliyi, zavallı bir Türkü hapse sokmağa, zannederim ki Yüksek Meclisin muhterem vicdanı razı olmıyacak, bu usulü tekrar iadeye taraftar bulunmıyacaktır.

Sonra Rasih Beyin buyurdukları; yalnız bu değil, borçlu malını şu veya bu suretle kaçırmaktadır, halen meri kanunda haciz, vukuundan evvel haber verilmektedir. Bu suretle borçlu elindeki malı kaçırmaktadır. Bundan sonra haber verilmiyecektir. Haciz habersiz yapılacaktır. Evet buyurdukları gibi senedi imza etmiştir, birine borçlanmıştır. Ondan sonra malını karısına, çocuğuna ve saireye geçirmiştir. Haciz tarihinden itibaren geriye doğru gidilerek senedi imza ettiği güne kadar müddet içindeki bu muamelâtı batıldır. Yani ivazsız muamelâtı batıldır. Kendi akrabası arasında cereyan eden ivazlı muameleleri de batıldır. İptal davalarile bunlar iptal edilir. Bütün tadilleri arzetmek istemiyorum. Fakat bunlardan biri; malı haczedilmiştir. Borçlu diyor, sen buna bir istihkak davası yap, bu mal benimdir de. İstihkak davası açanlardan bundan sonra teminat istenecektir. İstihkak davası açarsın, fakat karşı tarafın uğrıyacağı zararı temin edeceksin denecektir. Mal üçüncü bir şahsın elindedir, haczedilecektir. On gün zarfında onun nasıl alındığını bildirecektir. Aksi takdirde alacaklının ondan istifade edeceğini kabul etmiş olacaktır. Buna benzer bir çok şeyler vardır ki hepsini bir araya getirirseniz kemali emniyetle diyebiliriz ki hapis usulü iade edilmemiştir, fakat hapis usulünün yerine konan şeyler, bu memlekette artık krediyi, emniyeti temin edebilecektir. Diğer tadilâtı Heyeti Celile isterlerse Mazbata muharriri Bey arzederler. Yalnız bu tadilâtla arkadaşlar, biz kanundan şikâyeti ortadan kaldırmış oluyoruz.

Muhterem encümenin mazbatasında da izah buyurduğu veçhile bir de teşkilât meselesi vardır. O teşkilât meselesi bilhassa Adliye vekâletini alâkadar eden bir meseledir. Evet vekâlet, koyduğunuz prensipleri icraya vüs'ü dairesinde çalışacaktır. Vekâlet nizamnameler yapmağa çalışacaktır, tamimler yapacaktır. İcra ve iflâs memurlarını yavaş yavaş hukuk mezunu yapmak, icra dairelerinin kâtip adedini artırmak, bunlar da düşünülecek şeylerdir. Çünkü 1926'da yine bir tasarruf meselesinden dolayı Adliye memurlarının adedi çok eksilmiştir. Bunların adedini artırmak lâzımdır. Sonra Adliye dairelerinde çalışacak mübaşirleri, artık hani orada hademe kabilinden görülen bu adamları çıkararak, hatta icap ederse mübaşir ismini de kaldırarak bu günkü aldıklarından daha fazla maaş vererek lise mezunlarının, hiç olmazsa orta mektep mezunlarının talip olabileceği bir hale getirmek doğru olur. Meselâ : Tebliğ memurları namı altında asıl icrayı yapan, icraya yardım eden bir heyet meydana getirilirse, icra memurlarının Hukuk mektebinden mezun kimselerden olması temin edilirse ve yanlarında çalışacak kâtipleri dirayetli bulunursa, bu imkânlar hâsıl olduğu zaman elbette icra işleri daha iyi görülecektir. Bu suretle milletin vekili olan muhterem Meclisin arzu-

su daha iyi yerine getirilmiş olacaktır. İki senedir buna çalışıyoruz. Başvekil Paşa da bunu iltizam ediyorlar. Bu icra işinin biran evvel halli Hükûmetin şiddetle arzu ettiği mevattan biridir. Bu gün elimizde bulunan icra memurlarının bir kısmı icra mektebinden çıkmıştır. Bir kısmı da mektepsizdir. 187 yerde, vilâyet merkezi ve kaza olmak üzere, teşkilâtımız vardır. 199 kazada teşkilâtımız yoktur. İcra işleri başkâtipler tarafından görülüyor, noterlik işi icra işleri, müddei umumî olmadığı yerlerde müddei umumiye vekâlet işi bir başkâtibe kalırsa, ki kalıyor, çok iştir. Yani murakabe hakkınızı istimal ederek bana sorduğunuz vakit, sıkılarak vereceğim cevabı ben kendiliğimden arzediyorum. Adliyenin lâyikile işliyememesinin şu veya bu suretle vaki şikâyetlerin sebebini burada aramak lâzımdır. Bunlar yalnız para meselesi değildir. Buralara adam bulmak ta lâzımdır. O da ayrı bir meseledir. İcra reisleri bulunan yerler pek mahduttur. İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Bursa'da vardır. Gönül ister ki her yerde icra reisi bulunsun, imkân yoktur. 928'de (812 000), meri kanunun tatbiki senesinde (1 121 000), 930 senesinde (1 051 000), 931 senesinde (1 014 000) icra işi olmuştur. Bunların yarısından fazlası ilâmsız icra takipleridir. Dikkat buyurulursa yavaş, yavaş mahkemelerimizin yanında mahkeme işini gören bir müessese cümlesi daha teşekkül ediyor. İlâmsız takibin en büyük faydası budur.

Senet verilir, ikrar olunursa hemen istifade edilir. Bunlar arzettiğim gibi o teşkilâtın ıslahı, ikmali himmetini bekliyor. O gün yavaş yavaş gelecektir ve o gün hakikaten mahkeme işlerinin azalması temennisi tahakkuk etmiş olacaktır. Bu suretle memlekette çabuk iş gören, alacakları derhal tahsil eden bir icra daireleri cümlesi meydana gelecektir.

Lâyihanın teknik cihetlerine gelmek istemiyorum. Bir kere vekilim. Salâhiyetim ancak umumî noktaları arzdan ibarettir. Lâzım olan noktalara muhterem encümen cevap verecektir. Eğer kanun Meclisi Âli tarafından kabul olunacak olursa koyacakları prensipleri, verecekleri emirleri Adliye vekâleti elinden geldiği kadar tatbika çalışacaktır; icra işlerinin yoluna girmesini sureti mahsusada takip edecektir. Kanun için lâzımgelen talimat ve sairleyi yapmağa uğraşacaktır. Teşkilâttaki bu noksanı ise bu kanunu tatbik edecek olan memurlarımızın, hâkimlerimizin himmet ve gayretleri sayesinde mümkün olduğu kadar telâfiye gayret edecektir. *(Alkışlar)*."

Adliye Vekilinin konuşmasını tamamlamasından sonra kürsüye gelen Adliye Encümeni sözcüsü M. Selâhattin Bey (Kocaeli), önce 1424 sayılı İcra ve İflas Kanununun değiştirilmesi nedenleri üzerinde durmuş, bir değişiklik tasarısı olarak Meclise sunulmasından sonra Encümende geçirdiği aşamaları anlattıktan sonra tasarının içerdiği hükümler üzerinde geniş açıklamalarda bulunmuştur.

Kanunun tümü üzerinde söz alan Vasfi Raşit Bey' (Şebinkarahisar) in konuşmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilerek bu birleşim-

de 1-41, 1 Haziran 1932 birleşiminde (250) 42-153, ertesi günkü birleşimde (251) 154-276, 4 Haziran birleşiminde (252) 277-367 nci maddeler görüşülerek kabul edilmiş, bu arada yeniden incelenmesi için Encumene geri verilmiş olan maddelerin görüşülmesi de 9 Haziran 1932 birleşiminde (253) yapılarak tasarı, (2204) sayılı Kanun (254) olarak kabul edilmiştir.

Kanun XVII bölümden ibaret olup, I. Teşkilât ve Muhtelif Hükümler (Madde 1-23), II. İlâmların İcrası (Madde 24-41), III. İlâmsız Takip (Madde 42-73), IV. Haciz Yoluyla Takip (Madde 74-144), V. Menkul Rehnin paraya çevrilmesi (Madde 145-153), VI. İflâs Yoluyla Takip (Madde 154-183), VII. Iflâsın Hukukî Neticeleri (Madde 184-207), VIII. İflâsın Tasfiyesi (Madde 208-256), IX. İhtiyati Haciz (Madde 257-268), X. Kiralar Hakkında Hususi Hükumler ve Kiralanan Gayrimenkullerin Tahliyesi (Madde 269-276), XI. İptal Davası (Madde 277-284), XII. Konkordato (Madde 285-309), XIII. Taksiratlı ve Hileli İflâs (Madde 310-311), XIV. İtibarın Yerine Gelmesi (Madde 312-316), XV. Fevkalade Mühlet (Madde 317-330), XVI. Cezaî Hukümler (Madde 331-354), XVII. Hususi Hükümler (Madde 355-362) ve Son Maddeler (363-370) bölümlerini içermektedir.

2004 sayılı Icra ve Iflâs Kanunu, dönem içinde 31 Mayıs 1933 gün ve 2228 sayılı Kanunla 45 ve 82 nci maddelerinde değişlik yapılmak suretiyle ilk değişikliği geçirmiş olup halen 3890, 6763, 51, 538, 1045, 1475, 2494, 3222 ve 3494 sayılı kanunlarla yapılan değişiklik ve eklerle yürürluğunü korumaktadır (255).

4. Adliye Harç Tarifelerinde Yeni Düzenlemeler :

Icra ve İflâs işlerinde ve mahkemelerle adliye dairelerinde alınmakta olan harçlar Osmanlıdan kalan 29 Eylül 1302 (1886) günlü "Mehakim ve Devairi Adliyede Alınması Lâzım Gelen Harçlara Dair Tarife-i Cedide" (256) adlı Kanuna göre alındığı için Cumhuriyetin kuruluşundan Temmuz1927 gün ve 1115 (257) Mayıs 1928 gün ve 1233 (258) sayılı kanun-

(250) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9-S 3 33
(251) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9-S 36 60.
(252) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9-S 68 82
(253) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9-S 99
(254) T. t Dustur, C 13-S 532
(255) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı C 1-S 1241 1328, Başbakanlık Yayını 1988
(256) T. t Dustur C 5-S 582
(257) T. t Dustur, C 8-S 1737
(258) T. t Dustur C 9-S 774

larla tarifede değişiklik yapılmasına ve harç miktarları artırılmasına rağmen günün ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir.

Özellikle 4 Mayıs 1929'da yürürlüğe giren İcra ve İflâs Kanununa göre bir harç tarifesi yapılmamış olması dolayısıyla eski hükümlerin uygulanması bir noksanlık teşkil ettiği gibi Kanunun iflâs ve konkordatoya ilişkin hükümleri için ihtiyacı karşılayacak bir tarifeye gerek duyulması yeni bir "İcra Harç Tarifesi Kanunu Tasarısı" nın hazırlanmasını zorunlu kılmıştır.

Bu gerekçe ile hazırlanmış olan tasarı Başvekâletin 14 Mayıs 1932 günlü yazısı (259) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Öte yandan Mahkemeler ve bunlara bağlı dairelerde alınması gereken harçlara dair eski hükümlerin yeni düzenlenmiş olan kanunlara uymaması dolayısıyla uygulamada bir takım zorluklara neden olması bu konuda da yeni bir düzenleme yapılmasını gerektirmiştir. Bu amaçla hazırlanan tasarıda hukuk davaları için İsviçre-Neuchatel Kantonu, Ceza için Almanya ve İcra için de İsviçre Federal Harç tarife kanunları göz önünde tutularak hukuk davaları için dava edilen miktar üzerinden orantılı harç alınması, karşı tarafı zarara sokmak için haksız yere dava açılmasını önlemek amacı ile bu harcın dörtte birinin peşin alınması kabul edilmiştir. Davanın reddi halinde götürü harç alınacak, ayrıca davaların hızla sonuçlandırılması için oturum harcı ödenecektir.

Ceza davalarında, sonuç hükümlülük olduğu takdirde hürriyeti bağlayıcı ceza ile para cezalarının miktarı esas tutulacak, beraet halinde ise suçlunun hüküm giymesinde ödemek mecburiyetinde kalacağı yargılama giderleri şahsî davacıya yüklenecektir.

İcra harçlarına gelince, İsviçre Federal Kanununda her icra işlemi için bir harç konulmak suretiyle harçların çeşitleri artırılmakla beraber bunların çoğunluğunda miktarlara göre de ayrı ayrı oranlar kabul edilmiştir.

Bu esasları içeren ve "Mahkemeler ve Bunlara Bağlı Dairelerde Alınacak Harçlara Dair Kanun Tasarısı" başlığı ile ayrıca düzenlenen tasarı, Başvekâletin 27 Mayıs 1934 günlü yazısı (260) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

---

(259) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 114 sonu Sıra No. : 211.
(260) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 114 sonu Sıra No. : 211-S. 8.

Her iki tasarı, Adliye ve Bütçe Encümenlerinden oluşan Karma Encümende görüşülmüş, Adliye Encümenine havale edilip genel bir adliye harç tarifesi düzenlenmesi düşünce ve dileği ile görüşülmesi geri bırakılan ilk tasarının, sonraki tasarının içerdiği hükümlere göre görüşülmesine yer olmadığı saptanarak 2 Haziran 1934 günlü raporla, kanunun adının 'Adliye Harç Tarifesi Kanunu" olarak değiştirilmesi, hukuk, ceza ve icra ve iflas işlerinde alınacak harçların ayrı kısım ve bölümlerde gösterilmesi uygun görülmüş, devlete ait olan ilâm harçlarının ilgililer tarafından ödenmemesi halinde yapılacak işlemlere dair ve ayrıca Şûrayı Devlet (Danıştay) ve Askerî Mahkemelerde görülmekte olan davalarda ödenecek harçlar hakkında yeni hükümler konulması kararlaştırılmıştır

Bu şekilde (104) madde olarak düzenlenen Adliye Harç Tarifesi Kanun Tasarısı, öncelik ve ivedilik kararı ile 9 Haziran 1934'deki birleşimde (261) görüşülerek (2503) sayılı Kanun (262) olarak kabul edilmiş, 29 Eylül 1302 (1886) tarihli Kanun ve ek ve değişiklikleriyle 1115 ve 1233 sayılı kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır Dönem içinde 20 Aralık 1934 gün ve 2629 sayılı Kanun (263) ile 2503 sayılı Kanunun 15, 19, 20, 26, 45, 51, 53, 75, 80, 84 ve 97 nci maddeleri değiştirilmiş, Kanunun tümü, sonraki ek ve değişiklikleri ile, 25 Şubat 1952 gün ve 5887 sayılı Kanunun 126 ncı maddesiyle, bu kanunda halen ek ve değişiklikleri ile yürürlükte bulunan 492 sayılı Harçlar Kanunu' (264) nun 139 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır

5. Yeni Hâkimler Kanunu :

Sosyal hayatımıza yeni bir düzen vermeyi amaçlayan mevzuatın hazırlanması ve uygulanması çalışmalarına bu tasarı ile yeni bir aşama ilave edilmektedir Zira bunlarla ortaya konulan eser ve kurumların temelleşmesi bu yeni nizamı kuran kanunların hakkıyla uygulanabilmesi ile mümkündür Yargı hakkını hâiz olan organların, bu hedefe ulaşmasını sağlayacak şekilde kurumlaştırılması ve Türk Hâkimlerinin, inkılâbın yaratmış olduğu yeni hukuk anlayışını benimseyecek ve yaşatacak bir kabiliyette yetiştirilmesi hususları bu alanda alınması gerekli önlemlerin başında geldiği kuşkusuzdur Zira bütün kanunların uygulanması ve ve-

---

(261) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 23 S 91 101
(262) 3 rd Düstur C 15 S 1124
(263) 3 rd Düstur C 16 S 93
(264) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı C 3 S 3903 Başbakanlık Yayını 1998

rimliliği hâkimlerin yetenek ve karakteri ile yakından ilgilidir. Ona verilecek yön iledir ki adaleti iyi dağıtmaya yönelik önlemlerin niteliği belirir. Kanun da gerçek değer ve gücünü o kaynaktan alır. O derecede ki bir memleket adliyesinin değeri hâkimlerinin bağımsızlığı ve yetenekleriyle ölçülür denilebilmiştir. Gerçekten fena bir teşkilâtta bile yeterlikli hâkimlerle iyi sonuçlar alınması mümkündür. Karakter ve bilimsel düzeyleri yüksek olan hâkimlerin özgür ve olgun görüşleri teşkilâtın aksaklığını düzeltir ve karşılar. Buna karşın en üstün kurumlar yeteneksiz ve taraflı hâkimler elinde hareketsiz kalarak vatandaşların şeref, özgürlük ve haklarını korumaya yeterli olmayabilir. Bu itibarla yurttaşların yetenekli ve olgun görüşlü hâkimler istemek hakkı, devletin adlî teşkilâtı bunu sağlayacak şekilde yapması görevi ile karşılanır. Adalet teşkilâtında iyileştirmenin hâkimlere yönelik ilgisi bu bağlamdadır.

Millî hükümetin kuruluşundan sonra, Şer'iye mahkemelerinin kaldırılması ve millî birliğin ana elemanı olan yargı birliğinin kurulması suretiyle başlamış olan adalet reformu, Medenî Kanun ve Borçlar Kanunu gibi bilimsel değeri olan kanunların kabulü ile verimli yolunu izlemiş ve şimdi, arzolunan yeni aşamaya gelinmiştir.

Bu genel gerekçe ile hazırlanmış olan yeni "Hâkimler Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 27 Mayıs 1934 günlü yazısı (265) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, incelenmek üzere Adliye Encümenine gönderilmiştir.

Encümen, Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Bey' (İzmir) in hazır bulunduğu toplantılar sonunda düzenlediği 28 Haziran 1934 günlü raporunda özetle, Türk inkılâbının, sosyal hayatımızda bir zorunluluk olarak saydığı çağdaş hukuk prensiplerinin alınmasını ilk iş edinerek, 1926 yılında Türk Ceza Kanunu ile başlattığı reform hareketini Medenî Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunları, İcra ve İflas Kanunu ve Deniz Ticaret Kanunu ile sürdürdüğü, sosyal ilişkilerin gerek kişi ve kamu hukukuna ilişkin sorunlarda kanunî mevzuatımızın eski hükümlerden tamamiyle sıyrılmış olması önemli bir aşama olmakla beraber yalnız mevzuat değiştirilmekle adaletin dağıtımı konusundaki beklentilerin hemen gerçekleşmesi mümkün olamayacağı, kanunî mevzuatın yeni teorilere dayanan hükümleri içermesi ne denli gerekli ise uygulama alanında bu hükümlerin sosyal çevremizle, ye-

(265) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 385 sonu Sıra No. : 279.

tenek ve özelliklerimizle tam bir uyum sağlaması için de hazırlık sırasında kanunlar hakkında gösterilen özen oranında uygulamaya geçtikten sonra bu bakımdan durumun izlenmesi zorunluğu olduğu adlî mevzuatımızın kendisinden beklenen faydalı sonuçları vermesi için aranacak diğer bir önemli nokta da bu kanunları uygulayacak olanların güç ve ehliyet sahibi olmaları ve aynı zamanda hâkimlerde önemle aranacak olan karakter, dayanıklık, doğruluk gibi iyi huyları haiz bulunmaları, mesleğe alınmada bu noktalar iyice incelendikten sonra geleceklerin güvenli olarak meslekte yükselmeleri sağlanmaları, Teşkilâtı Esasiye Kanununun, mahkemelerin bağımsızlığını vurgulayan 56 ncı maddesinde hâkimlerin nitelikleri, hakları, görevleri, aylık ve ödenekleri, atama ve görevden alınmanın özel kanunla düzenleneceği belirtilmesi itibarıyla bu hükme dayanılarak 3 Mart 1926'da kabul edilen 766 sayılı Hâkimler Kanununun, uygulamadaki noksan ve yanlışlıkları görülerek sekiz yıllık denemenin ışığında Adliye Vekilliğince yeni bir tasarı hazırlandığı belirtilerek yedi bölümde 146 madde olarak düzenlenen Hükümet tasarısına Encümenin ilkeler olarak katılmakla beraber bazı hükümlerde değişiklik yapılması ve bu yeni düzenlemeye göre bazı maddelerin kaldırıldığı, tasarı 131 madde olarak yeniden düzenlendiği vurgulanmıştır.

Tasarı, 2 Temmuz 1934'deki birleşimde (266) Encümen mazbatasındaki dileğe uyulmak suretiyle verilen ivedilik kararı ile görüşülmeye başlanmış, söz alan Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu (İzmir) Bey, aşağıdaki konuşmayı yapmıştır :

ADLİYE VEKİLİ SARAÇOĞLU ŞÜKRÜ BEY (İzmir) – Muhterem Beyefendiler!

Büyük inkılâbımızın içtimaî sahada vücut verdiği değişikliklerin büyüklüğü Türk adliyesine düşen vazifelerin ehemmiyetini pek çok artırmış bulunuyor.

Kanunları, usulleri, bütün teşkilâtın ana prensipleri birden bire ve baştan başa değişen adliye cihazımız kurunuvüstaî bir devreden asrî bir devreye sarsıntısız intikal etti. Düşününüz ki Türk hâkimlerinin şeriat devrine ait bilgileri bir anda hiçe indi ve yine ilham alan yepyeni esaslara dayanan bir kanunlar mecmuasını tatbik vazifesi karşısında bulundular.

Onların yıllar süren mesai ve tatbikatile kazandıkları hukuk kültürü bu kanunları anlamaya hiç te yardım etmedi. Türk hâkimleri yeni kanunları muvaffakiyetle tatbik için başka bir zihniyetten ilham almaya, eski itiyat ve zihniyetlerinden ve hatta bazan benliklerinden tecerrüt etmeye mecburdurlar. Bu çetin işi

(266) IV. Dönem Zabıt Ceridesi . C. 23-S. 361:385.

Turk çocuklarından başka hıç bır memleket çocuğu bu kadar kolaylıkla başaramazdı Turk hâkımleri her bırı asırlarca tekâmul neticesinde vucut bulan yeni kanunları tatbikte, yeni hukuk zihniyetini benimsemekte buyuk muvaffakiyet gosterdiler Çunku onlar artık millî şereflerini, omurlerini ve asırlarca Turk milletinin yuksek gururunu hırpalamış olan kapitulâsyonlardan kurtulmuş ve lâyık oldukları vekar ve istiklâle sahip bulunmuş oluyorlardı Çunku Turk hâkimleri yeni mevzuatla tabiî ve fitrî zihniyetlerine kavuşmuş, benliklerinin mıkşafına mâni olan bağlardan kurtulmuş bulunuyorlardı

Duşununiz ki, eski devrenin şeriye mahkemelerile, kapitulâsyonları, mezhebî imtiyazları ve ecnebî hâkimlerile birbirinin dilinden anlamayan hâkimlerden muteşekkil mahkemelerile tam bir ahenksizlik içinde bulunan adlî teşkilâtın bugunku vaziyete erişmek için geçirdiği tahavvul o ne buyuktur Duşununuz ki, dini esaslara dayanan ve birbirine yan bakan hukuk prensip ve kaideleri yerine hayatiyetini hâdiselerden alan kanunlara intikal ne güçtur Bugun adliyemiz artık donmuş cemaatlere hâs olan bu kanunları, itiyatları kâmilen bırakmış, yerlerine daima ilerleyen camialara yaraşan esasları koymuştur Bunlarla adliyemizin son tekâmul merhalesine erişmiş olduğunu iddia etmek istemiyoruz Ancak Cumhuriyet Adliyesi hakkında bir hukum verirken bu çetin şartları da goz onunde tutmak icap eder

Adliye hakkındaki şikâyetlere gelince

Bunlar belli başlı bir noktada toplanmaktadır

Temyiz mahkemesinde işlerin birikmiş olması, Davaların uzun surmesi Yuksek tasvibinizle tesis edilmiş olan Temyiz raportorlukleri işlerin suratle bitmesine doğru buyuk iyilikler temin etmeye başlamıştır Yine bu devrede de yuksek tasvibinize arzeyledigimiz kanun lâyihaları bundan boyle Temyiz mahkemesinin normal bir surette işlemesini devamli olarak temin edeceği kanaatindeyiz

Davaların mahkemelerde suratle intaç edilmemesi hususuna gelince

Evvelemirde bu hâdise memleketimize hâs ve munhasır bir hâdise olarak telâkki edilmemelidir Butun garp devletlerinde Almanya, Fransa ve hatta Ingilterede adliyeye karşı yapılan şikâyetlerin en esaslıları bu mevzu etrafında toplanmaktadır Adalet topaldır -la justic est boiteuse- sozu bunun en canli misalidir

Adliye teşkilâtı her yerde takdir ve gipta ile anılmakta olan Ingiltere'de de davaların uzun surmesinden şikâyet ediliyor Orada da adlî islahat için teşkil edilen komisyonlara verilen direktiflerin başında işlerin suratle neticelendirilmesi hakkında ne gibi tedbirler bulunabileceği hususu bulunmaktadır Bu bapta yapmış olduğumuz tetkikat meyanında bu komisyonların verdikleri raporları ve teklif olunan çarelerden Hukumetçe kabul olunanları ihtiva eder vesaiki celbettik Bizim teşkilatımıza uymayan Ingiliz sisteminden istifade edememekle beraber onların bu mevzu etrafında ne kadar uğraşmış olduklarını yakından gorduk ve bir defa daha kani olduk ki, adalet, en esaslı hedefi olan surate hemen hiç bir yerde kavuşamamıştır

Bugun yuksek huzurunuzda muzakereye konulan layihanın işlerin suratle intacına ne dereceye kadar amil olacağını biraz sonra goreceksiniz Aynı hedefe

vusul için ittihazı zarurî olan tedbirleri tetkik ediyoruz Bunlar birer birer yuksek tasvibinize arzolunacaktır Oyle sanıyoruz ki, yakın bir atide artık davaların suratle ıntaç edilmemesi hususu da gunun meselesi olmaktan çıkacaktır Şurasını da derhal ilâve etmeliyim ki, bu teklîflerimizle adaletin suratle tevzii hedefine ancak imkân elverdiği nisbette yaklaşmış oluyoruz Çunku hukuk ilminin bugunku telâkkisine nazaran usul kaidelerinin feda edilemeyecek bazı ana prensipleri mevcuttur Bunlar bir dereceye kadar betaeti istilzam ederlerse de eyi bir adalet makanizmasının zarurî bir teminatı sayılırlar Işte bu prensiplerin feda edilmemesindendir ki, hemen hiç bir yerde surat meselesi tamamile halledilmiş değildir Yine surat gayesini temin içindir ki, geçen ay Heyeti Celilenizin tasdikına iktiran etmiş bulunan harç tarifesi kanununun ahkâmı umumiyesi, haksız davaların açılmasına mâni olacak ve haklı davaların uzatılmaksızın bir an evvel ıntacını temin edecek mueyyideleri ihtiva eylemektedir Bittabi naktî ve malî mahiyette olan bu mueyyideler artık, bundan boyle, mahkemeleri hayalî rakamlara istinat eden davalarla uğraşmaktan kurtaracak ve mahkeme kapılarını husnu niyet sahibi davacılara daha geniş bir surette açmış bulunacaktır

Bundan boyle, fena niyetli davacılar muhtelif bahane ve vesilelerle mahkemeyi oyalamak, haksız işleri uzatmak imkânını bulamayacaklardır

Goruyorsunuz ki arkadaşlar çıkardığımız harç kanunu daha ziyade terbiyetkâr bir tesir icra edecek mahiyettedir Bu tedbirlere, usul kanunlarında icrasını teklif eyledigimiz tadiller de inzimam edince hedefimizin ilk merhalesine erişmiş olacağımızı kuvvetle umit etmekteyiz

Manevî unsurlar,

Adlî otoritenin tesisinde manevî unsurlar buyuk yer tutar Hâkime ve mahkemeye olan itimat er geç hakkını istihsal edeceğine emin olan fertlere her sahada huzur ve emniyet bahşeder Bu itibarla manevî nufuzun temini yolunda sarfedilen ihtimam tamamile şekle taallûk eden hususlara kadar teşmil ettirilmiştir O derecede ki, bazı memleketlerde hâkimlerin beyaz saçlı proka takmakta, bir çoklarında baştan başa kırmızı ve siyah roplar giymekte oldukları gorulur Bu sahadaki duşuncelerimiz, sadece hâkimlere ifa eyledikleri içtimaî vazife ile mutenasip bir yer temini ve mahkeme bina ve salonlarının ona gore tanzimi hususundan ibarettir Biz bu maksatla bir kaç gun evvel hapisane ve adliye binalarını yapabilmek için kabul edilen kanun ile bu yolda yurumeğe başlıyoruz

Bundan başka ceza muesseselerimizin bugunku hali esaslı meşgalelerimizden birini teşkil eylemiştir Hapisaneleri ceza hukuku nazariyelerinin istediği şekle koyabilmek için hazırlamış olduğumuz tevkif ve ceza evlerinin teşkil ve idareleri hakkındaki kanun lâyihası ayrıca suçluların, ceza muddeti zarfında, isla hini derpiş eden hukumleri ihtiva eylemektedir

Butun bu tedbirler arasında hâkimlerin tâbi olacağı ahkâm yani hâkimler kanunu ilk safta yer alır Çunku kanun, hakikî kıymet ve kuvvetini onu tatbik eden ellerde bulur Halen meri olan 766 numaralı hâkimler kanunu tedvin edildiği tarihteki şartlara gore mulâhaza olunmalıdır Ondan evvelki vaziyete nazaran hiç şuphesiz buyuk bir terakki safhası arzeden bu kanun hukumleri bittabi o za-

mankı ımkân ve unsurlarla mukayyet bulunmuştur Bugun aynı hayatıyetı muhafaza edememiş olmasının en esaslı sebebını o tarıhten berı adlıyemızın mazhar olduğu ınkışafta aramalıdır Yenı ımkânların da yenı sahalar açacağı pek tabiî bir keyfiyettir Bu meyanda kadroyu teşkil eden unsurların esaslı tetkiklere tabı tutulması ıcap eder Hergangı bır hukmun onların ıtıyat ve zıhnıyetlerınde yapabıleceği tesırleri onceden olçmek ve hatta ruhî haletlerı nazara almak lâzımdır Çunku kararlarile fertleri manevî ve maddî mukadderatı uzerınde tesır yapabılecek vazıyette olanların kendı mukadderatlarını bır nızama koyan kanunu benımsemekte gosterecekleri hassasıyet buyuktur

Seçılme ve yetişme

Bunun ıçın hâkımlerın seçılme ve yetişmelerıne mutealhk ahkâm, lâyıhanın uzerınde tevakkuf ettığı ılk ış olmuştur Bu hususta nazarıyeler ve tatbıkatlar bır bırlık arzetmekten uzaktır

Seçılmenın halk tarafından yapılması Amerıka Bırleşık Devletlerıle Isvıçrede tatbık edılen usuldur Bu usulun, mılletın hakımıyetı prensıbının zarurî bır ıcabı oldugunu ıddıa edenler de olmuştur Onlara gore Mılletın hakımıyetını kabul eden Devletlerde kaza hakkı, muayyen bır muddet ıçın doğrudan doğruya veya ıkı derecelı ıntıhap yolile halk tarafından tefvız edılmelıdır

Bu suretle seçılecek hâkımlerın ıstıklâlınden ve kendılerınde zumre ve sınıf zıhnıyetının nemalanmasından endışe edılmez, denılmıştır

Bu usul, hakkı kazanın mıllet namına ıstımal olunacağı noktasından mantıkı ve cazıp gorunurse de fılıyat sahasında aynı kıymetı muhafaza etmez Fılvakı butun ıntıhaplarda olduğu gıbı bu ıntıhapta da sıyasî ıhtırasların muhım bır rol oynayacağı aşıkârdır Her muntehıp reyını daha zıyade kendı fıkır ve kanaatını taşıyanlara vermeğe meyyaldır Gerçı Amerıka'da bazan bırbırıne muhalıf fırkaların aynı namzetlerı tavsıyede ıttıfak ettıkleri gorulmemış değıldır Ancak tatbıkatın daıma boyle cereyan edeceği ıddıa edılemez Fılıyatın o veçhıle tecellısı kabul edılse bıle netıce yıne değışmez Çunku 20 - 30 bın kışılık bır kutlenın kendı arasında kaza vazıfesıne ehil olanı bılmesı ımkânı yoktur Bu takdırde sıyasî ıhtıraslar yerıne umumî bır alâkasızlık kaım olur ve seçılen, ıntıhabını muayyen bır zumreye medyun kalır Maamafih ıntıhap ne şekılde cereyan ederse etsın, seçılen ekserıyetın namzetı olmak ıtıbarile hakıkatta, bîtaraf olsa dahı akallıyet nezdınde bır şuphe ve ıtımatsızlık uyandırır Kaldı kı, muayyen bır muddet ıçın seçılen hâkımın yenıden ıntıhap edılmesını temın etmek istedığı takdırde muntehıplerıne karşı ıstıklâlını muhafaza edıp edemeyeceği de cayı sualdır Dıger taraftan hâkımlık meslekı teknık bılgıyı ıcap ettırır kı, bu evsafın efkârı amme tarafından lâyıkile tetkık ve takdırı fılen mumkun olamaz

Ikıncı şık hâkımlerın, hâkımler tarafından ıntıhabı sıstemıdır, bu sıstemın neden dolayı kabule şayan gorulmemekte olduğunu tetkık eden hukukçular şu mulâhazaları serdetmektedırler "Boyle bır sıstemle ıçınde zumre zıhnıyetı hâkım olan, hayata ve ıçtımaî hareketlere kapalı bulunan ve bu ıtıbarla tekâmul ve ıslahata mukavemet eden bır hâkımler teşekkulu vucut bulur Akraba ve eş dost kayırmak gayretı orada son haddıne varır ve âdeta hâkımlık muayyen alelere ve

onların mensuplarına tahsis edilmiş bir meslek halini alır " Bu sistem teşkilâtları tetkik edilmiş olan Devletlerin hiç birinde tatbik sahası bulamamış olduğundan bu bapta katî bir fikir dermeyanına imkân görülememiştir Hâkimlerin intihabında üçüncü şık hâkimlerin icraî kuvvet tarafından intihap ve tayinidir Ezcumle Almanya Fransa ve İngilterede hâkimlerin tayini icraî kuvvete aittir Bu sistemin belli başlı mahzuru idarenin tayin ve terfilerde haiz olduğu salâhiyetin genişliğidir Haddi zatinde bu salâhiyet ne derece isabetle kullanilmiş olursa olsun tercih sebepleri maddî ve müsbet esaslara istinat ettirilmedigi takdirde münakaşaya ve şahsi mukayeselerine yol açar Bu mahzurun izalesi maksadiledir ki bu Devletlerin her birinde tayin ve terfilerde nazara alinmasi mecburî olan bazi esaslar vazedilmek suretile idarenin salâhiyeti takyit edilmiştir

Bu sistemlerin mukayeseli bir surette tetkikinden maksadimiz tuttuğumuz yolda emniyetle yürümeği temin içindir Yoksa mesele daha ziyade amelî olarak halledilecek mahiyettedir Şu veya bu usulün tercihinde nazara alinacak cihet adlî kadroyu ifa edilen vazifenin icaplarina uygun evsafi haiz olanlardan teşkili mümkün kilan ve bu suretle, bilgi ile mücehhez yüksek seciyeli hâkimlerin yetişmesine en müsait olan sistemi bulmaktadir Bu sebepledir ki lâyihanin tanziminde içtimaî bünyemizin icapları, hakikî ihtiyaçlarimiz daima göz önünde tutulmuş ve ayrica hukuk fakültelerinin verimi, şimdiki hâkimler kadrosu, yeni teşkilâtin hedef tuttuğu gaye ve buna erişmek çare ve vasitalari esasli tetkiklerden geçirilmiştir Bu tetkikat cümlesinden olmak üzere genç hukukçulari mesleke çekmek ve onlari idaalile yoğruldukları, cumhuriyet rejimine yaraşacak bir tarzda yetiştirmek usulleri üzerinde uzun uzadiya durulmuştur

Yurttaşlara ileri bir cemiyetin faidelerini temin edecek kabiliyette bir adalet cihazinin tanzimini hedef tutan lâyihamizda ehemmiyetle nazara aldığimiz ilk esas hâkim kadrosuna alinacakların gerek ehliyet ve gerek seciye itibarile ciddî tecrübe ve tetkiklere tâbi tutulmasi hususu olmuştur

Basit meslek ve sanat müntesipleri bile bir tecrübe devresinden geçirildikleri halde kararlarile cemiyetin saadet ve huzuru, yurttaşlarinin maddî ve manevî varlikları üzerinde tesir icra edecek vaziyette olanları böyle bir devreden müstağni addederek, kaza vazifesini seciyesi ve ehliyeti tecrübe edilmemiş ellere tevdi eylemek büyük bir ihtiyatsizlik olurdu Bir müttefekkirin dediği gibi "hâkimliğe namzet olanların ehliyeti, seciyesi, ahval ve harekâti ve hatta itiyat ve prensipleri hakkında esaslı malûmat edinmek ve bu suretle hâkimliğe seçmede tesadüfe yer bırakmamak her hangi bir sistemin en esaslı kaidesi olmalidir" *(Bravo sesleri)*

Seciyenin tetkikine ayrilan yer ehliyet kadar ve hatta ondan da muhimdir Çünkü seciyesi düşkün ve tarafgir bir hâkimin ilmi de bir tehlike teşkil eder Onun bilgisi ancak haksizliği aldatici bir ortuye bürünmeğe yarar Bu suretle hakikati meydana çikarmak güçleşir Eğilmez bir seciye hâkimliğin en zarurî bir vasfidir, kendilerine yurttaşlarinin hayat, şeref ve serbestisini korumak vazifesi verilenlerden ilmî ehliyetten başka, seciyede sağlamlik, nefiste tam bir feragat ve ruhta yükseklik aranilmasi kadar tabiî bir şey olabilir mi?

Bahusus ki, inkilâp devrinin esas kanunları hâkimlere geniş bir takdir hakki tanimiş ve bu sahada fikirlere tam bir serbestî bahşeylemiştir Şeriat devrin-

deki hukumlere gore geçmişe ait orneklere bağlı kalmağa mecbur olan hâkım bugun ınkılâp kanunlarının tatbikında ilhamını onun ruh ve prensiplerinden almaktadır Bu itibarla da hâkımlerin yetişme tarzının ve hattâ ruhî haletlerinin butun kanunların verim kabiliyetile olan alâkası âşikârdır Yeni hukuk zihniyetini benimseyen bir hâkimin elinde en esaslı hukumler, en garip tefsirlere yol açabilir ve boylece kanunun himayesini emreyledığı muesseselerin bile mevcudiyeti tehlikeye duşer

Namzetlik

Namzetlik ve muavinlik devrelerine vermiş olduğumuz ehemmiyetin belli başlı sebepleri bu noktalarda toplanır

Bundan başka namzedin seciyesi hakkında musbet malûmat edinebilmek noktasında ve mahkeme ile butun cuzulerinde işlenen yuruyuş tarzını yakından takip eylemek cihetinden mahkemelerdeki stajın diğer tasavvur edilebilecek şekillere nazaran ustunluğu aşikârdır Bu sebepledir ki, lâyihada olduğu gibi diğer devletlerin buyuk ekseriyetinde staj devresinin mahkemelerle muddeiumumiliklerde geçirilmesi esası tercihan şayan gorulmuştur Gerçi Ingiltere'de hâkimler munhasiran baroda temayuz etmiş avukatlar arasından seçilegelmekte ise de hâkimliği bir meslek gayesi addeden o teşkilât noktasından adlî teşkilâtımızla mukayese edilemez Bunun için İngiliz hâkimlerinin 18 ilâ 35 sene arasında avukatlık etmiş olanlardan intihap edilmekte olduğunu bilmek kâfidir

Lâyihamızda namzetler staj devresinde fiilî ve daimî bir murakabeye tâbi tutuluyorlar Bunlardan ehliyet ve seciyeleri vesikalarla sabit olanlar daha ziyade tatbikî mahiyette olan bir imtihandan geçirildikten sonradır ki, mesleke dahil olabilirler Meslekin iki muhim merhalesine tekabul eden namzetlik ve ihtisas imtihanları fakulte imtihanlarına kiyas edilmemelidir Fakulte tedrisatı hukuk ilminin esaslarını oğreten ve tatbik edilecek kanunları anlamaya yarayan nazarî bilgiyi temin eder Meslekî meleke ve ihtisas ancak vazife başında iktisap olunur Vazifesini lâyikile ifa eden her namzet veya hâkim imtihana kendiliğinden hazırlanmış bulunur ve bu suretle hâkimliğin daha ilk merhalelerinde tabiî bir istifa - selection - hâsil olur

Bu usullere tevfikan seciyeleri şekillenmiş, liyakat ve çalişkanlığı tecrubeden geçirilmiş hâkimlerin meslekin en son merhalesine kadar yine liyakat, çalişkanlik ve ehliyetlerine dayanarak inkişaf ve tefeyyuzlerini temin, lâyiha ile kurmuş oldugumuz sistemin tabiî bir icabıdır

Hâkimlerin terfii meselesi istiklâl ve azilden masuniyet meseleleri kadar muhimdir Meslekinin yukseklığını idrâk etmiş olan her hâkim ve muddeiumumi kendi yukseklığını de ancak bilgi ve çalişmasından beklemelidir Terakkisini her hangi bir lûtuftan uman hâkimin tam bir istiklâl ile hareket edemeyeceği aşikârdır Maruf bir hukukçunun dediği gibi "Içi terfi ateşile yanan bir hâkim için azilden masuniyet teminatının ne hukmu olabilir O azledilmemesini değil, hep terfiini duşunur ve terfi için musbet esaslar konulmamişsa ilerlemesini temin edecek her turlu teşebbuse baş vurmaktan çekinmez "

Terfiin muayyen ve musbet kaidelere istinat edilerek yapılması için sarfedilen ihtimam ve sırf buna mutedair otuzu mutecaviz maddenin kaleme alınmış olması bu hususa atfedilen ehemmiyet derecesini lâyıkile gösterir

Hâkimliğin veya muddeiumumiliğin bir derecesinden diğer derecesine terfide esas tutulabilecek usullerden ilk hatıra gelen kıdem usuludur Bir derecede vuku bulacak boşlukları onun aşağısında bulunanların en kıdemlilerile doldurmak cihetini iltizam kolay, basit ve bu itibarla da tercihe şayan görülebilir Ancak bu esasın kabiliyet, çalışkanlık ve ehliyet gibi unsurlar nazara alınmaksızın tatbiki iyi neticeler vermez Bu itibarla lâyihada, terfi için kıdem ve ehliyet esasları memzuç olarak kabul edilmiştir

Bir dereceden diğerine geçebilmek için ilk şart muayyen bir müddetin dolmuş olmasıdır Bu, meslekte, tecrubeye verilen yerdir Muayyen müddeti dolduranlar Temyiz mahkemesi birinci reisile başmuddeiumumisinin bulunduğu ve en yüksek dereceli hâkimlerden müteşekkil bir heyet tarafından çalışkanlık, liyakat ve ehliyet derecelerine göre bir sıraya konulurlar Bu sırada önce gelen önce terfi eder Bu suretle idarenin salâhiyeti sadece, kadroda mahlûl vuku buldukça her hâkimin kazandığı sıraya göre terfiini icraya inhisar ettirilmiştir

Diğer taraftan hâkim ve muddeiumumilerin liyakat ve ehliyet derecelerinin tayininde kaza vazifesinin mahiyetine uygun bir - Criterium - un kabulüne ve böylece şahsî ve mâdî takdirlere yer verilmemesi hususuna bilhassa itina edilmiştir

Mahkemelerden sadır olan hükümlerin kanuna uygun olup olmadığını tetkik Temyiz mahkemesine ait olduğuna göre her hâkimin vazifesindeki muvaffakiyeti evvel emirde temyiz olunan kararlarının nakiz ve tasdik miktarile taayyun eder Ancak kararları böyle bir tetkika tâbi tutulan hâkimin her sene kaç işe vaziyet edip bunlardan ne miktarını intaç eylediğini de göz önünde bulundurmak lâzımdır Bunlardan birincisi ehliyet, ikincisi faaliyet derecesini gösterir Bu iki unsurun mukayeseli bir surette tetkiki iledir ki, her hâkimin vazifesindeki muvaffakiyet derecesi hakkında doğru malûmat edinmek imkânı hâsil olur

Bu usule tatbik kabiliyeti verebilmek için terfi defterlerini tanzim ile mükellef olan ayırma meclisi her toplanış senesi başında Temyiz mahkemesinin bir evvelki sene zarfında tetkik eylediği işlere göre, nakiz ve tasdik yekûnlerinin birbirine olan nisbetini nazara alarak hâkimlerin ehliyet derecelerini tayine esas olacak nisbetleri başlıca üç had dahilinde tesbit ve bir sene müddetle muteber olmak üzere ilân eder

Bu hadlerden birincisi terfie hak kazanmış olmak için erişilmesi zarurî olan ehliyet derecesini, üçüncüsü tercihan terfie lâyık hâkimlerin ehliyet derecesini tayine medar olacak nisbetleri gösterir, ikinci had, bütün hâkimlerin vasatî liyakat derecesine tekabül eder Gerek gördükleri iş miktarı ve gerek Temyizden gelen nakizlar yekûnu itibarile bu hadlere dahil olamayan hâkimler kendiliğinden sukut ederler Onun için her hâkimin bir senede çıkardığı iş miktarı, ve temyiz neticesine göre muvaffakiyet derecesi terfi mekanizmasının bel kemiğini teşkil eder

Bu usule gore her hâkım terfi ve tefeyyuzunu sadece kendi bilgi ve çalışmasından bekler Tamamile musbet ve maddî esaslara istinat ettirilen ehliyet tasniflerinde tercihan yukselmek için tek çare, ehliyet ve liyakatça yukselmektir

Muddeiumumilik

Lâyihanın barız vasıflarından biri de muddeiumumilik meslekini hâkimlik meslekinden ayırt etmiş olmasıdır Her iki meslek muntesiplerinin adlî teşkilâttaki vazifeleri birbirinden ayrı mahiyettedir Bu itibarla muddeiumumilerde aranılan vasıflar, hâkimlerde aranılanlara benzemez Hâkimler için istiklâl bir vazife ve aynı zamanda bir vecibedir Buna mukabil, icraî kuvvetin mumessili olan muddeiumumilerin ilk vazifeleri silsile itibarile mafevklerinin emirlerine mutavaattir Onları hâkimlerin haiz olduğu teminatı tanımak, kendilerine verilen emirleri icabında infaz etmemek imkânını bahşeder Halbuki asayişin muhafazasında manen ve Buyuk Millet Meclisi huzurunda mesul olan icra kuvvetinin luzum gordugu ahvalde bir suçluyu takip ettirebilmesi lâzımgelir Bu esas cezaî mevzu atimiza, hukuku amme davasının açılması için Adliye vekilinin cumhuriyet muddeiumumisine emir verebileceği suretinde intikal etmiş bulunmaktadır Muddeiumumunun istiklâl bahanesile bir suçluyu takipten imtina edebilmesi o suçluya memleketin adaletile istihza etmek imkânının verilmesine muncer olur Bu mulâhazalara binaendir ki, Ingiltere hariç, teşkilâtları tetkik olunan Devletlerin kâffesinde muddeiumumiler hâkimlerden ayrı ahkâma tâbi tutulmuş bulunmaktadır Ingiliz sisteminin teşkilâtımıza ne derece uygun olmadığı hakkında bir fikir vermiş olmak için nazariyatta ceza davalarının da hukuk davaları gibi ikame edilmeleri esasının cari olduğunu arzetmek kâfidir

Bununla beraber muddeiumumiinin her turlu teminattan âri ve iradesiz bir teşekkul haline konulması arzu edilmemiş bu meslekte olan terfilerde de liyakat ve faaliyet unsurları gozetilmiş ve ayrıca vazifesinden ayrılmış olan muddeiumumiinin hâkimlik sınıfından muadil bir vazifeye tayin edilmesi esası kabul olunmuştur

Bundan başka heyeti umumiyesi itibarile lâyihanın teşkilâtı esasiye kanununun 56 ıncı maddesinin mevzu ittihaz eylediği "kanunu mahsus" mahiyetinde olmasına çalışılmış ve hâkimlerin evsaf, hukuk ve vezaifi ile maaş ve muhassasatlarına muteallik hukumler bir arada toplanarak değişik hukum konulmasına luzum gorulmeyen hallerde diğer kanunların hâkimlere şumullendirilen hukumleri tasrih edilmiştir Bu hususu temin ve teyit maksadiledir ki, lâyihada tasrih olunan haller haricinde hâkimlik meslekine mensup olanlar hakkında dahi maaşatın tevhit ve teadulu kanunu ile diğer malî kanunların tatbik edileceği ve sıhhî ve ailevî sebeplerden dolayı mezuniyet isteyen hâkimler hakkında memurin kanunu hukumlerine gore muamele olunacağı muhtelif maddelerde gosterilmiştir

Istiklâl

Lâyihanın barız vasıflarından bir diğeri de hâkimlerin istiklâli meselesine verilen ehemmiyetin derecesidir Ahkâmi esasiyemiz meyanında muhim bir yer tutan bu cihetin katî ve musbet prensiplere raptı hususuna bilhassa itina edilmiş-

tır Istıklâlı temın edecek kaıdeler teminat babı başlığı altında toplanmış ve bundan başka kanunun dığer hukumlerının tanzımında de bu husus goz onunden uzak tutulmamıştır Teminatların başında azilden masunıyet gelir Azilden masunıyet, hâkımı, tatbık ile mukellef olduğu kanunların ustunde addetmek ve mesleki kusurları olsa da her hal ve takdırde onu mevkınden ayıramamak şeklınde anlaşılmamalıdır Bu ımtıyaz, teşkılâtı esasıye kanunumuzda da sarahatle zıkredılmış olduğu veçhıle hâkımlerın kanunen muayyen ahkâm ve usul harıcında vazıfelerınden mahrum edılememelerını temın eder kı bu da, netice ıtıbarile her hâkıme, ancak vıcdanından çıkan sesı dınlemek ve vazıfesının çızdığı yolda yurumek ımkânını bahşeder

Hatta bunu, hâkımın şahsına bağlı bır ımtıyaz addetmektense, yurtdaşlara verılen bu teminat şeklınde telâkkı etmek daha doğru olur Çunku, fertler, hâkımın ne korku, ne de hatır saikasile hukum verecek vazıyette kalamayacağından emın olmalıdırlar kı, mahkemeye ve onun kararlarına tam bır ıtımat besleyebılsınler

Yuksek tasvıbınıze arzolunan bu lâyıhanın tanzımına esas tuttuğumuz ana prensıpler bunlardan ıbarettır Beş ay sonra merıyet mevkıne gırecek olan kadro kanunu ile maddî şartlarını vazıfelerının ıçtımaî ehemmıyetı ile mutenasıp bır seviyeye çıkarmış olduğunu Turk hâkım ve muddeumumıleri ıfa eyledıkleri vazıfenın Cumhurıyet rejımındekı muhım mevkını bu kanunla bır defa daha muşahede etmek fırsatını elde etmış olacaklardır Vazıfelerını cıddıyet ve yuksek bır feragat hıssi ile ıfa edegelmekte olan Turk hâkımleri ve memurıyet unvanlarının yanı başındakı şereflı vasfa yaraşacak tarzda hassasıyet ve faalıyet gostermekte olan Cumhurıyet muddeumumıleri hıç şuphesiz kı bu ehemmıyetı çoktan ıdrâk etmış bulunmaktadırlar *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Arkadaşlarım,

Buraya kadar yuksek tasvıbınıze arzolunan hâkımler kanununun ana hatlarını hulâsaya çalıştım Goruluyor kı, memlekete verdığınız adlıye cihazı bu kanunla halkımızın muhabbetıne, ış sahıplerının emnıyetıne ve Yuksek Meclısın tevecculıune bıraz daha lâyık olmak ve rejımın çızdığı yolda muhım bır adım daha atmak ıstıyor Tasvip ve ırşatlarımızdan alacağımız kuvvete daha şımdıden teşekkur ederım *(Şıddetlı alkışlar)*

Adlıye Vekılının, tasarının hazırlanış nedenleri, içerdiği hukumler hakkındaki bu genış açıklamasından sonra tasarının tumu hakkında yalnız Reşit Bey (Gazıantep) soz almış, sonra da maddelerın goruşulmesıne geçılmıştır

Okunan ve kabul edılen 129 maddenın dışında yalnız 88 ıncı maddenın bır daha ıncelenmek uzere Encumene gerı verılmesi kararlaştırılmış, 4 Temmuz'dakı bırleşımde (267) 88 ıncı maddenın Encumence saptanan yenı metnı Mukerrem Bey' (Isparta) ın onergesi doğrultusunda kabul ve

(267) IV Donem Zabıt Cerıdesi C 23 S 389 391 ve 394

görüşülmeyen 130 ve 131 inci maddeleri de görüşülmek suretiyle tasarı (2556) sayılı Kanun (268) olarak kabul edilmiştir.

2556 sayılı Hâkimler Kanunu, çeşitli değişiklik ve eklerle kırkdokuz yıl yürürlüğünü sürdürdükten sonra halen yürürlükte bulunan 24 Şubat 1983 gün ve 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu' (269) nun 122 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

6. Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi :

Adliye Vekilliği, bu konuda hazırladığı kanun tasarısını Başvekâletin 1 Haziran 1932 günlü yazısı (270) TBMM'ne sunmuştur. Tasarının gerekçesinde, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun bazı hükümleri uygulamada zorluklar doğurmakta ve bu yüzden bir çok şikâyet yapılmakta olması dolayısıyla kanundaki bazı formaliteler kolay ve uygulanır şekle konularak davaların daha hızlı ve kolaylıkla yürütülmesi ve sonuçlandırılması için bu değişikliklere ihtiyaç görüldüğü, ilerde mahkemeler teşkilâtının alacağı şekle göre kanunun esaslı bir şekilde değiştirilmesine gidilmek üzere şimdilik (40) maddede değişikliği içeren bir tasarı hazırlanmış olduğu belirtilerek değiştirilecek maddelerin değişiklik gerekçeleri gösterilmektedir.

Tasarıyı inceleyen Adalet Encümeninin 5 Aralık 1934 günlü raporuna göre; bu tasarı Meclise sunulduktan sonra Adliye teşkilâtı hakkında hazırlanan bir kanun tasarısı dolayısıyla Hukuk Muhakemeleri Usulü için yeni baştan bir tasarı yapılıp gönderilmiş, ancak teşkilât tasarısı Encümence görüşülüp bir sonuca bağlanmadan önce Hâkimler Kanunu tasarısı öne alınıp görüşülerek Genel Kurula arz ile kanunlaşmıştır.

Bu durumda teşkilât işi Hâkimler Kanunu uygulamalarının sonucuna bırakılmış, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ise Adliye teşkilâtı ile ilgili olduğundan, o kanunu yeni baştan değiştiren tasarının incelenmesi de bu ilgi nedeni ile ertelenmiştir.

Ancak, geri bırakılan tasarıların görüşülmesi için uzun zaman alacağı, halbuki hukuk yargılama usullerinde uygulamanın verdiği deneyimlere dayanan ihtiyaç ve şikâyetlerin acele ortadan kaldırılması gerektiğin-

---

(268) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1359.
(269) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5-S. 5607, Başbakanlık Yayını 1988.
(270) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25-S. 136 sonu Sıra No. : 29-S. 2.

den Bakanlıkla Encümenin düşünce birliği olarak kanunun bazı maddelerini değiştiren tasarının incelenmesine karar verilmiştir.

(42) madde olarak hazırlanmış olan tasarının en ivedi ihtiyaçları karşılayacak olan (16) maddesinde değişiklikler yapılmak ve dört maddelik kanunun fasıllarından bir kısmı kaldırılmak suretiyle yeni bir tasarı düzenlenmiş, Adliye Vekâletinin kaldırılmasını önerdiği 398 inci madde yeniden tasarıya alınmıştır.

Adliye Encümeninin raporunda, değişiklik nedenleri de geniş bir biçimde açıklanmış olan ve 1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 8, 67, 123, 176, 181, 234, 337, 398, 400, 401, 409, 411, 438, 458, 489, 490 ve 547 nci maddelerinin değiştirilmesini ve 394, 395, 396 ve 397 nci maddelerini içeren 10 uncu faslın ikinci kısmının kaldırılmasını öngören tasarı 10 Aralık 1934'deki birleşimde (271) Encümenin önerisinin kabulü ile ivedilikle görüşülmeye başlanılmış, 8 inci maddenin kabulünden sonra "İki taraftan birinin vekili olduğunu söyleyen kimse, tasdikli vekâletnamesini ibraza mecburdur." fıkrasıyla başlayan ve aksi durumlarda uygulanacak yaptırımları içeren 67 nci maddenin görüşülmesinde Refik Şevket İnce (Manisa), bu hükmü avukatlara güvensizlik olarak nitelemiş, ozellikle Encümen Sözcüsü M. Salâh Yargı (Kocaeli) ile aralarında çıkan tartışma sonucu Refik Şevket İnce'nin, 67 nci maddenin kaldırılması, Sırrı Höcek (Konya) ve Vasfi Raşit (Şebinkarahisar) ın, maddenin belirttikleri şekilde değiştirilmesi hakkında verdikleri önergeler oylanarak Sırrı Höcek'in önergesi doğrultusunda inceleme yapılmak üzere 67 nci maddenin Encümene geri verilmesi kararlaştırılmıştır.

13 Aralık 1934 birleşiminde (272) önce Encümenden gelen 67, sonra da diğer maddeler oylanmak suretiyle tasarı (2606) sayılı Kanun (273) olarak kabul edilmiştir.

18 Haziran 1927 günlü ve 1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, 2606 sayılı Kanunun kabulünden önce 1268, 1424, 1539 ve 1582, sonrasında da 3560, 5464, 6763, 6769, 7201, 338, 1136, 1711, 2248, 2494, 2675, 3156 ve 3222 sayılı kanunlarla yapılmış değişiklik ek ve kaldırmalarla halen yürürlüğünü korumaktadır (274).

---

(271) IV Donem Zabıt Ceridesi C 25-S 118 127.
(272) IV Donem Zabıt Ceridesi C 25-S 144 149
(273) 3 e Duzna, C 16-S 50
(274) Yururlukteki Kanunlar Kullavuzu C. 1-S. 765, Başbakanlık Yayını 1988.

II. – TAPU VE KADASTRODA YENİ GELİŞMELER :

1. Tapu Sicil Müdürlüğü ve Tapu Sicil Muhafızlığı Teşkilâtına Dair Kanun :

a) Tarihsel Gelişim :

Memleketimizde tapu dairelerinin kuruluşu, 7 Ramazan 1274 (21 Nisan 1858) tarihli "Arazi Kanunnamesi" (275) nin uygulanmasına ilişkin olarak 28 Ağustos 1290 (1874), 26 Temmuz 1291 (1875) ve 23 Mart 1292 (1876) tarihli Padişah iradeleriyle (276) yürürlüğe konulmuş olan nizamname ve talimatlara dayanarak "Defter-i Hakani İdaresi" adı altında gerçekleşmiştir (277).

Bu mevzuat ile, vakıf çeşitleri arasında olmakla beraber niteliği itibarıyla Vakıflar Idaresinin denetimi dışında kalmış olan "Müstesna Vakıflar" hariç satış ve intikalleri yapılabilen ve tescili gerekli bütün taşınmaz mallara ilişkin işlemler için "Defterhane İdaresi" yetkili ve görevli kuruluş olarak kabul edilmiştir.

Müstesna Vakıfların yönetim ve tasarrufunda mütevellilerin haiz oldukları yetki, 30 Mart 1329 (1913) tarihli "Emvali Gayrimenkulenin Tasarrufu Hakkında Kanunu Muvakkat" (278) ile kaldırılmış, bu suretle miri ve mevkuf arazi ile mülk taşınmazlara, mazbut ve mülhak vakıflara bağlı mustagallâta ilişkin işlemlerin Defteri Hakani idarelerinde yapılması kabul edilerek konu genelleştirilmiştir.

Bu arada, Şûrayı Devlet Dahiliye Dairesinin 3 Ocak 1305 (1889) tarihli irade ile onaylanan mazbatasiyle, Defteri Hakani idarelerinde yapılmakta olan satış ve ferağ işlemlerinin, kurulması öngörülen Ferağ ve Takdir komisyonlarında yapılması kararlaştırılmış, ancak işlemleri zora sokan bu uygulama 10 Eylül 1318 (1902) tarihli "Taşralarda Ferağ Takdir Komisyonlarının Teşkili ile Teferruatı Hakkında İrade" (279) ile daha kolay ve uygun bir hale getirilmiştir.

---

(275) 1 t Dustur, C 1-S 165

(276) A Emlâkı Sırfe İçin Defterhaneden Verilecek Senedata Dair Nizamname, 1 t Dustur, C 3-S 447

B Arazi-i Mevkufe Senedatının Defterhaneden Verilmesi Hakkındaki Ba Iradei Seniye Ittihaz Buyrulan Kararın Suveri Icraiyesine Dair Talimat, 1 t Dustur, C 3-S 452.

C Dersaadet ve Taşralarda Bulunan Musakkafat ve Mustagilat-ı Vakfiye Senedatının Defterhaneden Verilmesi Lazım Gelecegi Cihetle Olbapta Icrası Muktazi Olan Muameleyi Mubeyyin Talimat, 1 t Dustur, C. 3-S 463

(277) Osmanlılarda fethedilen memleketlerin fethini mutealkip arazinin timar, zeamet, havassı humayûn ve havassı vüzere usulü üzere yazım ve holuşmesi yapılmış ve tasarruf haklarını sağlamak üzere berat ve senetlerle ferağ ve intikal işlemlerini kayıt ve tapt için önce defter eminleri ve sonra da defterhane Nâzırları yönetimindeki bir kuruluş görevlendirilmiştir

(278) 2 t Dustur, C 5-S 239

(279) 1 t Dustur, C 7-S 900

17 Temmuz 1323 (1909) tarihli "Vilâyatı Şahane Defteri Hakani İdarelerinin Tensikat ve Teşkilâtına ve Memurin ve Müstahdeminin Vezaifine Dair Nizamname" (280) ile, bu tarihe kadar değişik ve hatta karmaşık hukumler taşıyan mevzuat ile yönetilen Defteri Hakani İdareleri bir düzene konulmuş, bu nizamnamenin 22 bendini değiştiren 17 Mayıs 1332 (1916) tarihli Nizamname (281) ile de takrir komisyonları kaldırılarak, takrirlerin İstanbul'da Defteri Hakani Emaneti' (282) ndeki ilgili memurlar ve taşralarda Defteri Hakani müdür ve memurlarınca iki tanık huzurunda alınacağı kabul edilmiştir.

Millî Hukümetin kurulmasında 28 Kasım 1338 (1922) gün ve 2032 sayılı Icra Vekilleri Heyeti Kararnamesi (283) ile, senedi hakanilerin üstundeki tuğranın yerine "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adının konulması ve Senedi Hakani sozcüğündeki Hakani silinerek yerine "millî" yazılması kararlaştırılmıştır.

17 Şubat 1926'da kabul edilen 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 916 ncı maddesi "Tapu dairelerinin teşkilâtı ahkâmı mahsusuna tâbidir." hukmü ile bu dairelerin kuruluş ve görevlerini özel kanuna bırakmış. Bu kanunun yurürlüğü ve uygulama şekline dair 29 Mayıs 1926 gün ve 864 sayılı Kanunun 43 uncü maddesiyle Kanunu Medeni'ye ve bu uygulama kanununa aykırı olan hükümler kaldırılmış olması itibarıyla Defteri Hakani Idarelerinin dayanağı olan Arazi Kanunnamesinin konuya ilişkin hukumleri de yurürlükten kaldırılmıştır.

b) Yeni Tasarı, Gerekçesi, Genel Kurulda Görüşülmesi :

Madeni Kanunun 910 uncu maddesi hükmünce hazırlanarak İcra Vekilleri Heyetinin 8 Ekim 1930 gün ve 10012 sayılı kararı ile yürürlüğe konulmuş olan "Tapu Sicilli Nizamnamesi" (284) ndeki hükümlerin uygulaması için gerekli teşkilâtın derhal kurulmasını zorunlu gören Adliye Vekilliğinin bu amaçla hazırladığı "Tapu Sicilli Muhafaza Teşkilâtına Dair Kanun Tasarısı" Başvekâletin 5 Nisan 1931 günlü yazısı ile (285) TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

---

(280) 1 inci Düstur, C 8-S 729
(281) 1 inci Düstur C 8-S 1175
(282) 8 Haziran 1329 (1913) tarihli Nizamname ile Defteri Hakani Nazırlığı "Defteri Hakani Emaneti" adı ile Maliye Nezaretine bağlanmıştır
2 inci Düstur, C 5-S 514
(283) 3 üncü Düstur, C 3-S 162
(284) Yasama'daki Tuzukler Kulliyatı C 1-S 81 Başbakanlık Yayını 1987
(285) IV Donem Zabıt Cerudesi C 9-S 144 sonu Sıra No 195

Tasarının gerekçesinde, kayıt ve tescil işlemlerini yerine getiren bölge tapu memurları tapu sicillerinin tutulmasından doğacak zararları ödemekle yükümlü olduklarına göre sicillerin korunması da görevleri olduğundan İsviçre'de "Sicilli Emlâk Muhafızlığı" unvanı verilen bu memurların "Tapu Sicil Muhafaza Memuru" olarak anılması uygun görüldüğü, tapu sicil teşkilâtı kurulacak yerlerde halen mevcut tapu müdürlüğü teşkilâtına gerek kalmayacağından alanları iki ve daha çok il'i içermek ve tapu sicil muhafaza memurlarının üstü olmak üzere ondört yerde de tapu sicil müdürlüğü kurulması gerekli görüldüğü belirtilmektedir.

Tasarı, önce Maliye Encümeninde incelenmiş, sonuçta hazırlanan 28 Mayıs 1932 günlü raporda, taşınmaz malların tasarruf ve kayıtlarının uygar ve gelişmiş bir şekilde yürütülmesi ve tutulmasını sağlayacak teşkilâta ilişkin olarak hazırlandığı anlaşılan tasarı, esas itibarıyla uygun görülmekle beraber doğrudan doğruya emlâk sicillinin tesisine ilişkin hükümleri içermesine ve "tapu" deyimi ise belirli bir belgeyi işaret etmekte bulunması itibarıyla kanun başlığındaki tapu sözcüğü çıkarılarak daha anlamlı olan "emlâk" sözcüğü konulduğu ve bu suretle kanunun adı "Emlâk Sicilli Tesis ve Muhafaza Teşkilâtına Dair Kanun" olarak değiştirildiği, maddelerde de gerekli görülen değişikliklerin yapıldığı belirtilerek tasarı, havalesi gereğince Bütçe Encümenine gönderilmiştir.

Bütçe Encümeninde yapılan inceleme sonucu düzenlenen 5 Haziran 1932 günlü rapora göre, Medeni Kanunun tapu işleriyle ilgili hükümlerinin uygulanması amacıyla bir teşkilâtın kurulması uygun görülerek tasarı esas itibarıyla Maliye Encümeninin yaptığı değişiklikler dairesinde kabul edilmiş, ancak işin önemi dikkate alınarak bu işlerde çalıştırılmak üzere seçilecek ve atanacak memurlarda aranacak nitelik ve koşullar hakkında altıncı maddede mevcut hükümlerin kesin ve uyulması zorunlu olacağına dair maddeye bir fıkra eklenmiştir. Ayrıca, tapu işlemlerinin memleketimizde çok eski kayıtlara dayanması itibarıyla uygulamanın arz edeceği zorluklar ve sonuç hakkında esaslı bir araştırma ürünü olan düşünce ve konuların elde edilmesine imkân hazırlamak üzere, kurulması öngörülen teşkilâtın, şimdilik kadastrosu veya kısmen ayırımı tamamlanmış bulunan bir bölgede ve deney niteliğinde olmak üzere kurulması öngörülerek tasarıya iki geçici madde konulmuş ve bu teşkilâtın genişletilmesi ve değiştirilmesi barem kanununun değiştirilmesi suretiyle yapılabileceğinden kadroya dair ikinci madde tasarıdan çıkarılmıştır.

Bu raporlarla gündeme alınan tasarının görüşülmesine 13 Haziran 1932'deki birleşimde (286) başlanılmış, tasarının tamamı üzerinde söz alan Refik Şevket Bey (Manisa), İsviçre Medeni Kanununu bütün ana ilkeleri ile memleketimizde kabul ve hükümleri bulunan taşınmazlar ve bunlara ilişkin sicillerle ilgili esasların uygulaması ile yükümlü olduğumuzu, ancak bizdeki usul bugünkü şekli ile bu hakların güvence altında bulunduğu söylenemeyeceğinin, halbuki tasarruf haklarının tescili Devlet kurulmasının hikmeti olduğunu, onun içindir ki Hükümet tarafından bu gibi tescillerin tam kanunun tanımlaması doğrultusunda yapılması için zamanında getirilen bu önerinin yerinde bulunduğunu ifade ettikten sonra Hükümet tasarısındaki kanun başlığının Maliye ve Bütçe encümenleri tarafından değiştirilmesini ve "Emlâk Sicilli Tesis ve Muhafazası Teşkilâtına Dair Kanun" denilmesini eleştirmiş, Türkiye'de yıllar öncesinden bir tapu sicilli, tapu senedi, tapu dairesi, tapu harçları mevcut ve tapu teriminin genellikle taşınmazlara ilişkin tasarruf haklarının güvenceye alındığı bir kurumun adı olduğunu, buna emlâk sicilli denilmesinin doğru olmadığını, ayrıca yeni bir tesis bahis konusu bulunmadığını, bu tasarı ile mevcut olan durum Medeni Kanunun getirdiği hükümlere göre yeniden düzenlendiğini söylemiş, kanunun adının "Tapu Sicil Müdürlüğü ve Tapu Sicil Muhafızlığı Teşkilâtına Dair Kanun" olarak değiştirilmesini istemiştir.

Maddelerin görüşülmesine geçilmesinde, tekrar söz alan konuşmacı, 1 inci madde ile kurulması öngörülen teşkilâtın kurulacağı yerler ile Medeni Kanunda tapu sicillinin tutulacağı işaret edilen yerler arasında uyum gözetilmediğini, maddenin bir takım grup ve bölgeleri karıştırmak noktasından hataları bulunduğunu, bu itibarla maddenin açıklığa kavuşturulmasının gerektiğini söyleyerek gerek kanun adının ve gerek 1 inci maddenin değiştirilmesi için iki önerge vermiştir.

Yapılan oylamada kanunun adı, yukarıda belirtildiği biçimde değiştirilmiş, madde üzerindeki önergenin dikkate alınması kararlaştırılarak 1 inci madde Encümene geri verilmiştir. 2, 3, 4 üncü maddelerin görüşmesiz kabulünden sonra Tapu Sicil Müdürleri, Yardımcıları, Tapu Sicil Muhafızları ve yardımcıları ve Tapu Sicil Müdürlüğü tetkik memurlarının bu görevlere atama koşullarını konu alan 5 inci maddenin görüşülmesinde

(286) IV Donem Zabıt Ceridesi : C, 9-S. 133-139.

söz alan Refik Şevket Bey (Manisa) maddenin 6 ncı fıkrasındaki "Memurların bu madde ile tesbit edilen menşe ve evsafı mutlak olup hiç bir surette istibdal edilmez." hükmü, yasama yetkisiyle bağdaşmadığından tasarıdan çıkarılması için verdiği öneri kabul edilmiş, diğer 6, 7, 8, 9, 10 ve 11 inci maddeler ile iki geçici madde ve Encümenden gelen 1 inci madde oylanmak suretiyle tasarının birinci görüşmesi tamamlanmıştır.

Tasarının ikinci görüşmesi 25 Haziran 1932'deki birleşimde (287) yapılmış, (2015) sayılı Kanun (288) olarak kabul edilmiştir.

Kanun, 1 inci maddesiyle, yeni tapu siciline göre her ilçe bir bölge ve iki ilden aşağı olmamak üzere iller içindeki bölgeler bir grup sayılacağı, yeni sicil tutulması kararlaştırılan bölgelerden Tapu Sicil Muhafızlığı ve bunların bağlı olacağı grupta Tapu Sicil Müdürlüğü kurulacağı, büyük şehirlerinin birden fazla bölgelere ayrılması caiz olduğu, Tapu Sicil Muhafızlarının bölgelerinde takrir almak yetkisini haiz bulunduğu saptanmakta, 2-9 uncu maddelerde, bu kuruluşlara atanacak görevlilerin atama biçimi ve koşulları, nitelikleri, görev ve sorumlulukları belirtilmektedir.

Kanunun geçici 1 inci maddesinde, bu kanunun deneme niteliğinde olmak üzere 1932 yılında yalnız bir grupta uygulanacağı hükmü ile geçici 2 nci maddesi ve 5 inci maddesi dördüncü fıkrası, 29 Mayıs 1936 gün ve 2997 sayılı "Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun" (289) un 13 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, dönem içinde kabul edilen 11 Haziran 1933 gün ve 2299 sayılı Kanunla da Tapu Sicil Müdürlüğü ve Tapu Sicil Muhafızlığı Teşkilâtı yapılan yerlere atanacak memurlar hakkında yeni hükümler getirilmiştir.

2015 ve 2997 sayılı kanunlar ve değişiklikleri 8 Haziran 1984 gün ve KHK/230 sayılı "Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" nin 32 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, bu K.H.K. de, halen yürürlükte bulunan 26 Eylül 1984 gün ve 3045 sayılı Kanunla değiştirilerek kabul edilmiştir (290).

---

(287) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 302, 303.
(288) 3. t. Düstur, C. 13-S. 717.
(289) 3. t. Düstur, C. 17-S. 1053.
(290) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5-S. 6429, Başbakanlık Yayını 1988.

2. Tapu ve Kadastro Tahriri Kanunu :

a) Önceki Mevzuat ve Uygulama :

Bu konuda ilk yasal düzenleme 5 Şubat 1328 (1913) tarihli "Emvali Gayrimenkulenin Tahdit ve Tahriri Hakkında Kanunu Muvakkat" (291) ile yapılmıştır. Geçici Kanun ile, ülkedeki bütün taşınmazların sınırları ve maliklerinin belirlenmesi, değerleri ve gelirlerinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Kanuna göre, sınırlama ve yazım işlemlerini yönetmek ve denetlemek üzere Defteri Hakani Nezaretince "Kadastro İdaresi" adı ile özel bir daire kurulacak ve gerektiği kadar gezici müfettiş görevlendirilecektir. Bu konuda ileri bir adım olan düzenleme, biribirini izleyen savaşlar nedeni ile gereği gibi uygulanamamış, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yeni bir atılım ile 22 Nisan 1925 gün ve 658 sayılı "Kadastro Kanunu" (292) ile Tapu Umum Müdürlüğüne bağlı bir kadastro teşkilâtı kurulmuştur. Bu teşkilât 848 sayılı 1926 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununun Tapu Umum Müdürlüğü içinde, kanunun 10 uncu maddesinin tanıdığı yetkiye göre İcra Vekilleri Heyetince kabul edilen kadroları ile faaliyete geçmiştir.

b) Yeni Kadastro ve Tahrir Kanunu Tasarısı, Komisyonlarda ve Genel Kurulda Görüşülmesi, Sonuç :

Fransa ve özellikle İsviçre kanunları esas alınarak Maliye Vekilliğince hazırlanan tasarının gerekçesinde, kadastro, başlıca, a) Emlâkin sınırlama ve yazımı, b) Değer biçilmesi, c) Nirengi ve poligon teşkilâtı yapılarak arazi ölçümü elemanlarından oluşmakla beraber kanun halk ile Hükümet arasındaki ilişkileri belirleyen hükümleri içermesine veya Hükümetin halka tahmil edeceği maddî ve manevî yükü belirteceğine göre bunun dışındaki hususların ve bu bağlamda teknik konuların bir tüzükte gösterilmesi, değer biçilmesi konusunun da özel kanunlarına göre Gelirler Genel Müdürlüğünün görevi içinde bulunması itibarıyla bu hususlara tasarıda yer verilmeyerek sadece tahdit ve tahrir işlemlerinin nasıl yapılacağına, bu konuda gerekli teşkilâta, anlaşmazlıkların çözümü biçimine, alınacak resmin miktarı ve alınma şekline dair hükümleri içermesi uygun görüldüğü belirtilmiş, Şûrayı Devlet' (Danıştay) ın görüşünü içeren raporla birlikte Başvekâletin 20 Mayıs 1928 günlü yazısı (293) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

---

(291) 2. t. Düstur, C. 5-S. 79.
(292) 3. t. Düstur, C. 6-S. 670.
(293) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25-S. 165 sonu Sıra No. : 30.

Tasarı Başkanlıkça beş encümene havale olunmuş, ilk inceleme Dahiliye Encümeninde yapılarak 26 Nisan 1932 günlü raporla Adliye Encümenine, 30 Nisan 1933 günlü raporla Maliye Encümenine, 16 Mayıs 1934 günlü raporla İktisat Encümenine ve 27 Haziran 1934 günlü raporla da Bütçe Encümenine gönderilmiştir.

Tasarıyı son inceleyen Bütçe Encümeni, Türk Kanunu Medenisinin taşınmaz mallara ilişkin hükümleri tapu sicilli esası üzerine kurulduğu halde memleketimizde Kanunu Medeninin amaçladığı şekilde bir tapu sicillinin mevcut olmaması, her milletten ziyade toprağa bağlı olan ulusumuzun bu yüzden bir çok engellere maruz kalmalarına ve mevcut belgelerin mülkiyet işini kesinkes çözüme yarayacak nitelikte bulunmamasından dolayı da bir çok zararlara uğramalarına neden olduğunu, taşınmaz mallara ilişkin ayni haklar tapu sicilline kaydedilmekle hukuki geçerlilik kazanacağına göre vatandaşların Medeni Kanunun bu hükümlerinden tam olarak yararlanmalarını sağlamak için bilimsel, teknik ve hususi esaslara dayanan bir tapu sicilli kurulmasında zorunluluk bulunduğu, bu ihtiyacı karşılamak amacı ile Fransa ve özellikle İsviçre'nin kadastro kanunları dikkate alınarak taşınmaz malların tahdit ve tahriri hakkındaki geçici kanunun uygulanmasında görülen zorlukları kaldırmak ve denemelerden alınan sonuçlardan da yararlanılarak hazırlanmış ve encümenlerde yapılan değişikliklerle memleketimizin gereklerine mümkün olduğu kadar uydurulmuş olan bu kanun tasarısının esas itibarıyla uygun karşılandığını 4 Aralık 1934 günlü raporunda belirtmiş, ancak daha önce tasarıyı incelemiş olan dört encümenin yaptığı ve kendisinin gerekli gördüğü değişikliklerle yeni bir tasarı hazırlayarak öncelik ve ivedilikle görüşülmesi dileği ile raporunu Başkanlığa sunmuştur.

Tasarının görüşülmesine 13 Aralık 1934'deki birleşimde (294) ivedilik kararı ile başlanılmış, 14 üncü maddesine kadar görüşüldükten sonra tasarının çok kapsamlı olduğu, bu birleşimde sonu alınamayacağı Başkan tarafından beyan edilerek görüşmeler ertelenmiştir.

15 Aralık 1934'deki birleşiminde (295) görüşülmesine devam edilen tasarı (2613) sayılı Kanun (296) olarak kabul edilmiştir.

---

(294) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25-S. 150:154.
(295) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25-S. 168:177.
(296) 3. t. Düstur, C. 16-S. 59.

49 maddeden oluşan kanunun "Genel Hükümler" i içeren 1-8 inci maddelerinden sonra Birinci Fasıl' (Madde 9-14) da "Teşkilât", İkinci Fasıl' (Madde 15-21) da "Tahdit", Üçüncü Fasıl' (Madde 22-26) da "Tasarruf Tetkikleri", Dördüncü Fasıl' (Madde 27-34) da "İhtilafların Hallî", Beşinci Fasıl' (Madde 35) da "Tahrir", Altıncı Fasıl (Madde 36-39) da "Kadastro ve Tahrir Resmi", Yedinci Fasıl' (Madde 40-49) da "Müteferrik Maddeler" yer almakta, ayrıca iki geçici madde bulunmaktadır.

47 nci maddesiyle 5 Şubat 1328 (1913) tarihli "Emvali Gayrimenkulenin Tahdit ve Tahriri Hakkında Muvakkat Kanun" u yürürlükten kaldıran 2613 sayılı Kanun, 21 Haziran 1987 gün ve 3402 sayılı "Kadastro Kanunu" (297) nun 48 inci maddesiyle, uygulanma imkânı kalmayan 22 Nisan 1341 (1925) gün ve 658 sayılı "Kadastro Kanunu" da 27 Ekim 1988 gün ve 3488 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Tapu tahriri ile ilgili olarak bu dönem içinde kabul edilen 29 Mayıs 1933 gün ve 2241 sayılı Kanun (298) ile Artvin-Ardahan-Kars illeri ile Kulp ve Iğdır ilçeleri ve Hopa İlçesinin Kemalpaşa Bucağında tasarruf hakkına dair 10 Nisan 1340 (1924) gün ve 474 sayılı Kanun' (299) da bazı değişiklikler yapılmışsa da uygulama alanı kalmayan her iki kanun, yukarıda bahsi geçen 3488 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır.

3. Tapu Kanunu :

Konu, önce 1929, sonra da 1934'de Hükümetçe hazırlanmış olan tasarılarla TBMM'ne intikal ettirilmiş olup 1929'da taşınmaz mallar hakkında bazı hükümleri içeren bir tasarı Maliye Vekilliğince hazırlanarak Adliye, Dahiliye Vekâletleri ve Evkaf Umum Müdürlüğünün görüşleri de alındıktan sonra Şûrayı Devlet (Danıştay) Başkanlığına gönderilmiştir.

Tasarı, özel kanununa göre önce Tanzimat Dairesince incelenmiş, sonuca dair 11 Şubat 1929 gün ve 5 sayılı mazbata (rapor) ile Şûrayı Devlet Genel Kurulunda ele alınmıştır. Genel Kurulun inceleme sonucuna dair 2 Mayıs 1929 günlü raporu ile "Gayrimenkul Mallar Hakkında Ka-

(297) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı C 6-S 6971, Başbakanlık Yayını 1988.
(298) 3 ı Dustur, C 14-S 1151
(299) 3 ı Dustur, C 5-S 807

nun Tasarısı" Başvekâletin 24 Kasım 1929 günlü yazısı (300) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde, taşınmaz malların tasarruf hâl ve şekilleri, edinilmeleri ve başkalarına intikali ve benzeri işlemlerde uygulanmak üzere mevcut bir takım eski kanunların çoğu maddeleri yürürlükten kaldırılmış olduğu gibi yürürlükteki hükümlerinin de bugünkü ihtiyaçları karşılamadığı ve günden güne değişiklik arz eden olaylarda yetersiz kaldığı göz önüne alınarak bu tasarının hazırlandığı belirtilmekte ve maddelerin gerekçeleri sıralanmaktadır.

Seçimin yenilenmesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince dönem başında yeniden TBMM Başkanlığına sunulan tasarı, 23 Mayıs 1931'de Dahiliye, Maliye, Adliye ve Bütçe encümenlerine gönderilmiş, Dahiliye Encümeni yaptığı inceleme sonucunu 31 Mayıs 1933 günlü raporu ile Maliye Encümenine bildirmiştir. Tasarı bu encümende incelemede bulunduğu sırada bu tasarıya ek olarak Maliye Vekilliğince hazırlanan başka bir tasarı, Başvekâletin 7 Mayıs 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Bu tasarının gerekçesinde de, Arazi Kanunu ve ekleri ile tapu ve emlâk nizamnamelerinde ve Padişah iradesiyle yürürlüğe konulmuş olan tapu senetleri hakkındaki talimat ile defterhane idarelerinin teşkilâtına dair nizamname ve emvali gayrimenkulenin tasarrufuna dair muvakkat kanunda mevcut hükümlerin Medeni Kanun ile yürürlükten kaldırılmayanlardan tapu ve tescil işlerine ilişkin olanların ihtiyaca göre değiştirilerek düzenlenmesi ve yeniden bazı hükümler getirilmesi gerekli görüldüğü belirtilmektedir.

Tasarının gönderildiği Maliye Encümeni, elinde bulunan tasarı ile bu tasarın birleştirilmesinin taşınmaz malların tescillerinde topluluk ve düzen sağlayacağı düşüncesiyle iki tasarıyı tek tasarı haline getirmiş ve günün ekonomik koşullarına göre bazı maddelerde değişiklik yaparak sonucu 12 Haziran 1934 günlü raporla Başkanlığa sunmuştur.

Tasarıyı son inceleyen Adliye Encümeni, önce tasarının "Gayrimenkul malların tapu sicillerine kaydına ve teferruatına dair" olarak saptanmış bulunan adı üzerinde durmuş, bu tümceyi uzun bularak, bunun yerine

(300) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25-S. 280 sonu Sıra No. : 61.

hem amacı sağlaması ve hem de söylenmesi kolay olacağı için "Tapu Kanunu" şeklinde değiştirmeyi uygun görmüştür. Tasarıyı esas itibarıyla kabule değer bulan Encümen, genel hükümlerle uyumlu bir hale getirmek bakımından yaptığı değişiklikleri ve gerekçelerini 17 Aralık 1934 günlü raporunda saptamıştır.

Tasarının Genel Kurulda görüşülmesine 22 Aralık 1934'deki birleşimde (301) başlanılmış, aynı gün tamamlanmakla (2644) sayılı kanun (302) olarak kabul edilmiştir.

Taşınmaz malların tescilinde gözetilecek hususlar, tescil isteğinde bulunabilecek makamlar, gerçek ve tüzelkişiler, Devletin özel mülkiyetinde olmayan sahipsiz arazinin kullanılması ve tescil biçimi, denizden doldurulacak arazi, kimsenin mülkiyetinde olmayan göller, bataklıklar ve su birikintilerinin doldurulması, ormanlarda tarla açılması ve bina yapımı, köylerde bulunan terkedilmiş ve kimsesiz mezarlıklarla vakfa ait genel mezarlıkların, mera ve bataklık gibi yerlerin tescili, tescil yetkisine sahip makam ve memurlar, taşınmaz malların sınırlarını saptama usulleri, bu konudaki anlaşmazlıkların çözümü, yabancıların mülk edinme koşulları hakkında hükümleri içeren kanun, 38 inci maddesi ile 8 Cemaziyülevvel 1275 (14 Aralık 1858) tarihli "Tapu Nizamnamesi" ve eklerinin, 28 Recep 1291 (11 Eylül 1874) tarihli "Emlâk Nizamnamesi" nin ve 7 Muharrem 1293 (3 Şubat 1876) tarihli "Arazi Hakkındaki Fıkaratı Nizamiye" nin ve 8 Recep 1276 (31 Ocak 1860) tarihinde iradesi çıkmış olan "Tapu Senedatı Hakkında Talimatname" nin ve 28 Recep 1276 (21 Şubat 1860) tarihli "Tarifname" nin ve "Emvali Gayrimenkulenin Tasarrufuna dair" 3 Mart 1329 (1913) tarihli Muvakkat Kanunun ve "Defterhane İdarelerinin Teşkilât ve Tensikatına Dair" 17 Temmuz 1323 (1909) tarihli Nizamname ile eklerinin ve Emvali Gayrimenkulenin Muamelatı Tasarrufiyesinde Tapu Senedatı ile Kayıtlarına Alâkadaranının Fotoğraflarının Yapıştırılmasına Dair" 30 Ocak 1926 tarihli Kanunun Kanunu Medeni ile bu kanunun tatbikatına dair kanun ve Borçlar Kanunu ile ortadan kalkmamış olan hükümleri ile başka kanunların bu kanuna uymayan hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır.

---

(301) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 25-S. 242;253.
(302) 3. t. Düstur, C. 16-S. 441.

2644 sayılı Kanun, 4541, 4753, 5516, 5520, 5887, 6217, 79, 2421, 3000, 3029, 3163, 3278 ve 3678 sayılı kanunlarla yapılan değişiklik ve eklerle halen yürürlüğünü korumaktadır (303).

III. – BAŞKA YASAL DÜZENLEMELER :

1. Matbuat Kanunu :

Matbuat Kanunu tasarısı, son zamanlarda basın dünyasında görülen ve basın özgürlüğünün kötüye kullanıldığını gösteren yayınlara bir tepki olarak hazırlanmış olup olay önce Fazıl Ahmet Bey (Elâziz), Ahmet Süreyya Bey (Aksaray) ve Ahmet İhsan Bey (Ordu) tarafından TBMM Başkanlığına sunulan ve 5 Temmuz 1931 birleşiminde görüşülen gensoru önergesi ile gündeme gelmiştir.

II. Bölüm 3/e paragrafında açıklandığı gibi gensorunun uzun uzadıya görüşülmesi ve konuşmacıların olayları dile getirerek basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına karşı alınacak önlemler hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirtmelerinden sonra söz alan Başvekil İsmet Paşa, bu konuda Hükümetin görüşünü açıklamış, bu konuda bir kanun tasarısı hazırlanmakta olduğunu söylemiştir (304).

Başvekâletin 15 Temmuz 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan "Matbuat Kanun Tasarısı" nın gerekçesinde şöyle denilmektedir (305) :

"Medenî devletlerin içtimaî ve siyasî hayatlarında matbuatın oynadığı rolün kudret ve nüfuzu bu günkü kadar hiç bir zaman kendini hissettirmemişti.

Matbuatın vazifesi, memleketin ihtiyaçlarını anlıyarak bu hususta umumî efkârı temsil ve tenvir etmektir.

Matbuat, hüsnü niyetle yapıldığı halde memleketin ihtiyaçlarına muvafık olmıyan icraatı tashih ve hüsnü istimal edilmiyen iktidarların memleketin selâmet ve menfaatlerile telif edilecek bir şekilde kullanılmasını temin edecek en eyi vasıtalardan biridir.

Medenî âlem ile memleket arasında rabıta tesis ederek efkâr ve irfanın inkişafına hizmet eden en kuvvetli vasıtalardan birinin matbuat olduğuna şüphe yoktur. Fakat bir memleketin hayatı siyasiye ve içtimaiye ve ahlâkiyesinde bu kadar nafiz ve feyizli vazifeleri ifaya müvekkel olan matbuatın, zaman zaman bu va-

(303) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 2-S. 1435, Başbakanlık Yayını 1988.
(304) Bk. II. Bölüm 3/e paragraf : S. 55.
(305) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 394 sonu Sıra No. : 87.

2644 sayılı Kanun, 4541, 4753, 5516, 5520, 5887, 6217, 79, 2421, 3000, 3029, 3163, 3278 ve 3678 sayılı kanunlarla yapılan değişiklik ve eklerle halen yürürlüğünü korumaktadır (303).

III. – BAŞKA YASAL DÜZENLEMELER :

1. Matbuat Kanunu :

Matbuat Kanunu tasarısı, son zamanlarda basın dünyasında görülen ve basın özgürlüğünün kötüye kullanıldığını gösteren yayınlara bir tepki olarak hazırlanmış olup olay önce Fazıl Ahmet Bey (Elâziz), Ahmet Süreyya Bey (Aksaray) ve Ahmet İhsan Bey (Ordu) tarafından TBMM Başkanlığına sunulan ve 5 Temmuz 1931 birleşiminde görüşülen gensoru önergesi ile gündeme gelmiştir.

II. Bölüm 3/e paragrafında açıklandığı gibi gensorunun uzun uzadıya görüşülmesi ve konuşmacıların olayları dile getirerek basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına karşı alınacak önlemler hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirtmelerinden sonra söz alan Başvekil İsmet Paşa, bu konuda Hükümetin görüşünü açıklamış, bu konuda bir kanun tasarısı hazırlanmakta olduğunu söylemiştir (304).

Başvekâletin 15 Temmuz 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan "Matbuat Kanun Tasarısı" nın gerekçesinde şöyle denilmektedir (305) :

"Medenî devletlerin içtimaî ve siyasî hayatlarında matbuatın oynadığı rolün kudret ve nüfuzu bu günkü kadar hiç bir zaman kendini hissettirmemişti.

Matbuatın vazifesi, memleketin ihtiyaçlarını anlıyarak bu hususta umumî efkârı temsil ve tenvir etmektir.

Matbuat, hüsnü niyetle yapıldığı halde memleketin ihtiyaçlarına muvafık olmıyan icraatı tashih ve hüsnü istimal edilmiyen iktidarların memleketin selâmet ve menfaatlerile telif edilecek bir şekilde kullanılmasını temin edecek en eyi vasıtalardan biridir.

Medenî âlem ile memleket arasında rabıta tesis ederek efkâr ve irfanın inkişafına hizmet eden en kuvvetli vasıtalardan birinin matbuat olduğuna şüphe yoktur. Fakat bir memleketin hayatı siyasiye ve içtimaiye ve ahlâkiyesinde bu kadar nafiz ve feyizli vazifeleri ifaya müvekkel olan matbuatın, zaman zaman bu va-

(303) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 2-S. 1435, Başbakanlık Yayını 1988.
(304) Bk. II. Bölüm 3/e paragraf : S. 55.
(305) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 394 sonu Sıra No. : 87.

zifesinden ayrılarak memleketin bu yaşayışlarında nizamsızlık ve hatta tehlike teşkil edecek bir âmil olduğu da görülmüştür.

Bu tecrübelerden mülhem olan medenî devletlerin matbuat kanunları matbuatın bu şekilde tecelli eden muzır tesiratından memleketi korumak ihtiyacını hissetmişlerdir. Bu devletlerin yeni yeni ihtiyaçlara tekabül etmek üzere çıkardıkları kanunlara mukabil bizde meri olan 16 Temmuz 1325 tarihli matbuat kanunu o zamanki ihtiyaçlara göre tanzim edilmiş ve üstünden geçen 22 senelik bir zaman içinde hasıl olan tecrübelere nazaran kanunun çerçevesine dahil olması lâzım gelen bir çok hadiselerin bu kanunun şümul ve hükümleri haricinde kaldığı anlaşılmıştır.

Matbuat, kanun yani milletin menfaatlerinin müeyyideleri dairesinde serbesttir diyen teşkilâtı esasiyemizin de işaret ettiği veçhile matbuat, kendisinden beklenilen yüksek vazifeleri hakkile ifa edebilmek için bazı teminata ihtiyaç olduğu derkârdır. İşte bu ihtiyacın sevkiledir ki, ihzar edilen matbuat kanunu lâyihasının ihtiva etmekte olduğu kuyudu, matbuatın hürriyetine mukabil kabul etmek mecburiyeti hasıl olmuş bulunmaktadır.

Bu lâyihanın tanziminde matbuatımızın tarihi tekâmül ve bu günkü vaziyeti nazarı dikkate alınarak memlekette gazete çıkarmak isteyenler için bazı teminat aranmasına lüzum görülerek bu yolda hükümler konmuş olduğu gibi matbuatın memlekete karşı ifasile mükellef olduğu âli vazifelerden inhiraf edebileceği vaziyetler de düşünülerek matbuatı bu vaziyete düşürmemek için bazı müeyyideler tesbit edilmiştir.

Halkın efkârı üzerinde tesiri müsellem olan matbuatın bir suç irtikâbına vasıta olması halinde ise bu suçların takibini alelade suretlerle irtikâp edilen suçların tabi olduğu muhakeme usulüne bırakmak tecviz edilemeyeceği içindir ki kanunun son faslını teşkil eden maddelerde matbuat davaları için teminatlı fakat seri bir usulü muhakeme tarzı kabul edilmiştir."

Tasarıyı inceleyen ve Adliye ve Dahiliye Encümenlerinden oluşan Muhtelif (Karma) Encümen, 25 Temmuz 1931 günlü raporunda, Basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasından doğan ve Türk toplumunu ahlâki ve sosyal bir soysuzlaşmaya götürebilecek ağırlıkta gözüken durumun memleket ve onun düşünce ve ihtiyacının ifadesi olan Mecliste uyandırdığı ciddî kaygıları tvedi olarak ortadan kaldırmayı amaçlayan Tasarı, Ceza Kanununun hapis ve para cezalarından biri ile cezalandırılmasını emrettiği suçların basın yolu ile işlenmesi halinde her iki ceza ile birlikte cezalandırılmasını emreden bazı basın kanunları kadar ileri gitmediği, bu-

na karşın Vekiller Heyetinin gazete kapatabilmek konusundaki yetkisini koruduğu, tasarının, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önleyecek araç ve çarelerin basının gerekli ve haklı görevlerini zorluklara uğratmamasının sağlanmasına büyük bir dikkat ve özen gösterildiği, bununla beraber tasarının, kötüye kullanımlarına engel olmak istediği basının bugünkü halini bir gerçek olarak göz önünde bulundurmak ve bulduğu araç ve çarelerin bu gerçeğe uygun düşmesine çalışmak, görevi olduğunu kabul etmek gerektiği,

Basının, genel hükümlerden ayrı olarak kanunla saptanan özel bir rejime tâbi tutulması basının özgürlüğünü vurgulayan Anayasamız hükümleri gereği olup ancak bu özgürlük sınırsız olmayıp bir yandan Devletin, otorite adını alan özgürlüğü ile sürekli temas ve saldırıda bulunmakta, öte yandan bireylerin namus ve haysiyet sözcükleri ile ifade edilen özgürlükleri ile sınırlamaya uğradığı, basın özgürlüğünün bireylerin özgürlüğüne önceliği düşünülebilirse de asla Devletin otoritesine karşı tercih edilemeyeceği ve gazete sahiplerinin kamu kurumları üzerinde egemenlik kurmalarına izin verilemeyeceği, bu itibarla tasarıda Devletin iç ve dış güvenliğine karşı işlenen suçlarda askeri sırları açığa vurmakta yazarın gizliliği kabul edilmeyerek yazarı sormak ve öğrenebilmek hakkını Devlete sağladığı, bu ilkenin, gerek kişiler ve gerek Devletin özgürlüğüne karşı işlenen suçların gizli kalmasını sağlamaya yarayacak bir sığınak teşkil etmesi bizzat basın özgürlüğünün aleyhinde olduğu, çünki sorumluluğa dayanmayan bir özgürlüğün reddi demek olup güçlüler ve kötülerin zayıflar ve iyiler üzerinde zorbalığın ifade ettiği sorumluluğun özgürlüğün güvencesi olduğunu belirterek tasarı hükümlerinin geniş bir analizini yapmakta ve "bir kanun ne kadar mükemmel olursa olsun amacını başlı başına gerçekleştiremez, milletin ortak korumasına dayanır. Bunun içindir ki Matbuat Kanunu da etkili olabilmek için Türk Milleti bireylerinin kötüler kadar cesur olmasına ihtiyaç gösteriyor." tümcesi ile tamamlamaktadır.

Cumhuriyetin ilk Basın Kanunu (306) nu oluşturan tasarının görüşülmesine 25 Temmuz 1931'deki birleşimde (307) başlanılmış, ilk sözü

---

(306) Osmanlı'da basın konusunu düzenleyen ilk belge 2 Şaban 1281 (2 Ocak 1865) tarihli "Matbuat Nizamnamesi" olup ikincisi yeni Kanunun 36 ncı maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olan 16 Temmuz 1325 (1909) tarihli "Matbuat Kanunu" dur. Bkz. 2. t. Dustur, C. 1-S. 395.

(307) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 357:380.

alan Sırrı Bey (Kocaeli) basının bugünkü durumu hakkındaki gensorudan hemen sonra Yüce Meclise gelen bu tasarıda bazı yönleri sınırlayan bir nitelik varsa ve bu da cumhuriyet kavramının geniş anlamı ile biraz çelişiyorsa bunun sorumluluğu tümü ile bugünün eleştirici gazetelerine ait olduğunu, çünki onların yıkıcı ve fena düşünücü yayınları olmamış olsa idi Hükümetin böyle engelleyici bir önlem almasına mecbur kalmayacağını, görüşüne göre bu gazetelerin tek amacı beş kuruş olduğunu, sürüm sağlamak için bazan heyecan doğuran sorunlar çıkardıklarını, kişilikler ile uğraştıklarını, habbeyi kubbe yaparak demeçler verdiklerini, böylece kamuoyunu beş kuruş karşılığında karıştırdıklarını, kendilerinin sebep oldukları bu durumdan sonra eğer kanunda Cumhuriyetin yüksek yararı ile çelişen hükümler varsa bunun vebali onların omuzunda olduğunu söyleyerek milletvekillerinin çıkardıkları gazeteler üzerinde durmuş, kanunun getirdiği ceza hükümlerinin, yasa dokunulmazlıkları dolayısıyla bunlar hakkında nasıl uygulanabileceğinin açıklığa kavuşturulmasını istemiştir.

Karma Encümen adına konuşan Sait Azmi Bey (Kayseri), Matbuat Kanununun ana çizgileri hakkında Yüce Meclise açıklama yapmaya gerek görmediklerini, bunların Meclisçe bilinmekte olduğunu, yarın uygulamada da görüleceğini, bu kanunla basın özgürlüğünün sınırlanmasına doğru bir adım atılmadığını, aksine, özgürlüğü daha da sağlayacak, dergi ve kitap çıkarılmasını kolaylaştıracak hükümler getirildiğini, eski Matbuat Kanununda mevcut güvence parasının kaldırıldığını, ancak basın özgürlüğünün kötü kullanımına karşı önlemler alındığını ifade ederek Sırrı Beyin gazeteci milletvekilleri hakkındaki kaygıları Encümence dikkate alınarak, kendilerinin gazetenin sorumluluğunu taşıyan sahiplik ve yayınların yöneticiliği aynı milletvekili tarafından yapılamayacağı gibi bu görevlerin ayrı ayrı milletvekilleri tarafından yerine getirilemeyeceği hakkında hüküm konulduğunu, hiç bir gazetenin yasama dokunulmazlığı perdesi altına sığınarak vatandaşın özgürlük ve haysiyetine saldırıda bulunamayacağını söylemiş, tasarının ivedilikle görüşülmesini önermiştir.

İvedilik kararı alındıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiş, 11 madde, bazılarında önerilen küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Gazete ve dergi sahiplerinde aranacak niteliklere dair 12 nci maddenin görüşülmesinde, maddenin (C) fıkrasındaki yüksekokul veya lise mezu-

nu olmak kaydının, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmamasını sağlamak amacı ile düzenlenmiş olan bu kanunun hedeflediği sonuçları elde etmekte pratik bir yararı olamayacağından bu kaydın tasarıdan çıkarılmasını isteyen Celâl Sahir Bey (Zonguldak) in önerisi tartışmalara yol açmış, ancak öneri kabul edilmemiştir. 12-26 ncı maddelerin kabulünden basın suçlarının sorumluları hakkındaki 27 nci maddenin görüşülmesinde Hakkı Tarık Bey (Giresun), maddede birden fazla sorumlu belirtildiğine göre, dâvacı yalnız imza sahibi yazar hakkında dava açıp açamayacağı, ayrıca başka adla yazı yazanlar için sorumluluğun kime veya kimlere ait olacağını, dava konusu yazıyı yazanla diğer sorumlular hakkındaki cezaların aynı tutulması ceza adaletinde çelişkili olduğunu söyleyerek bu konularda Encümenin açıklama yapmasını istemiş, Karma Encümen sözcüsü Vasfi Raşit Bey (Şebinkarahisar), encümenin, Alman sisteminde olduğu gibi gazete sahipleri suçdan haberli olmadıkları takdirde sorumlu tutulmamaları, ancak denetleme ve yönetim görevlerinden kusur nedeniyle cezalandırılmaları hakkındaki görüşe itibar etmediğini, suç birlikte işlendiği kabul edilerek maddenin düzenlendiğini ifade etmiş, konuşmacının düşüncesinde direnerek 27 nci madde son fıkrasının arzedilen sebepler dikkate alınarak değiştirilmesi için encümene geri verilmesi hakkındaki önerge üzerine Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop), fıkradaki "hemfiil sayılırlar" yerine "Ceza Kanununun 65 inci maddesi mucibince müşterek addedilir" denilmek suretiyle sorumluluk korunmakla beraber cezayı mahkemenin takdir etmesine imkân verileceğini söylemesiyle fıkra bu şekilde değiştirilmiştir. 31 inci maddenin ikinci fıkrasındaki "müstehcen" tanımlaması, Halil Bey' (Zonguldak) in önergesi doğrultusunda değiştirildikten sonra diğer maddeler görüşülmüş ve tasarı (1881) sayılı Kanun (308) olarak kabul edilmiştir.

Kanun 23 fasıl'dan oluşmakta I. fasıl (Madde 1, 2) "Umumi Hükümler", II. fasıl (Madde 3-6) "Matbaa Açma", III. fasıl (Madde 7, 8) "Her Türlü Matbualar", IV. fasıl (Madde 9-20) "Gazete ve Mecmua Neşri", V. fasıl (Madde 21, 22) "Gazete ve Mecmualarda Çalışanlar ve Matbuaları Satanlar", VI. fasıl (Madde 23-26) "Gazete ve Mecmua Sahibinin Hakları", VII. fasıl (Madde 27) "Matbuat Suçlarının Mesulleri", VIII. fasıl (Madde 28-30) "Suçlara Tahrik", IX. fasıl (Madde 31, 32) "Müstehcen Neşriyat", X. fasıl

(308) 3. t. Düstur, C. 12-S. 1069.

(Madde 33, 34) "Şantaj", XI. fasıl (Madde 33, 34) "Yalan Neşriyat", XII. fasıl (Madde 35-45) "Neşri Memnu Olmayan Şeyler", XIII. fasıl (Madde 46, 47) "Suç Olmayan Neşriyat", XIV. fasıl (Madde 48) "Cevap Hakkı", XV. fasıl (Madde 49) "Kararların Neşri", XVI. fasıl (Madde 50) "Gazete ve Mecmuaların Kapatılması", XVII. fasıl (Madde 51, 52) "Matbaaların Kapatılması", XVIII. fasıl (Madde 53) "Tazminat ve Manevi Zarar", XIX. fasıl (Madde 54) "Müruru Zaman", XX. fasıl (Madde 55-64) "Takip ve Muhakeme Usulleri", XXI. fasıl (Madde 65) "Devlet Daire ve Müesseselerine Ait Gazete ve Mecmualar", XXII. fasıl (Madde 66-68) "Kanunun Tatbiki", XXIII. fasıl "Muvakkat Maddeler" konularını içermektedir.

1881 sayılı Matbuat Kanununun 51, 38 ve geçici B maddeleri dönem içinde 1959, 2001 ve 2281 sayılı kanunlarla değiştirilmiş ve diğer değişiklikler ve ekleri ile 15 Temmuz 1950 tarihine kadar yürürlükte kalarak bu tarihte halen yürürlükte bulunan 5680 sayılı Kanun (309) un 42 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu arada önemli bir aşama olarak, 13 Haziran 1946 gün ve 4935 sayılı Kanun ile 1881 sayılı Kanunun 50 nci maddesi değiştirilmek suretiyle gazete ve dergilerin kapatılması mahkeme kararına bağlanmıştır.

2. Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun :

Bu konuda önce 22 Haziran 1927 gün ve 1126 sayılı Kanunla bir düzenleme yapılmış, ancak getirilen hükümlerin ihtiyacı karşılamadığı görülerek 2 Haziran 1929'da 1510 sayılı yeni bir Kanun kabul edilmiştir. Sorunların devam etmesi üzerine, kaçakçılığın önlenmesi gereği gibi izlenebilmesi için alınacak önlemleri saptamak üzere Adliye Vekâletinde Dahiliye, Maliye ve sonra da Millî Müdafaa Vekâletleri Gümrükler Umum Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuş, bu komisyon çalışmaları sonunda yeni bir Kaçakçılık Kanunu hazırlanmıştır.

Başvekâletin 23 Aralık 1932 günlü yazısı (310) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş olan tasarının gerekçesinde şu noktalara dokunulmaktadır :

a) Kaçakçılığın bugünkü durumu bir memleket sorunu sayılmasını gerektirecek boyutlara gelmiştir.

---

(309) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 2-S. 2345, Başbakanlık Yayını 1988.
(310) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 5-S. 214 sonu Sıra No. : 56.

Bu bağlamda sorun, biri kaçakçılığa götüren durum ve nedenlere karşı düşünülmesi gereken engeller ve diğeri de kaçakçılık yapanları caydıracak yeterli önlemler olmak üzere iki yönlü bir incelemeye ihtiyaç göstermektedir. Bu itibarla kaçakçılığın men ve tâkibine dair olan yürürlükteki 1510 sayılı Kanun ile bu kanunun kapsamına giren işler için ilgili özel kanun ve nizamlarda yapılan incelemelerde, kaçakçılığın şu veya bu dairenin haklarını bozan bir hareket olmaktan öte Devletin bütün gücü ve araçlarını harekete getirecek bir sorun sayılmasına başlangıç teşkil eden, önceki 1126 sayılı Kaçakçılığın Men ve Tâkibi Kanunundan itibaren bu konuda getirilen hükümlerin bu amacı sağlamaya yeterli olmadığı, bu itibarla beş yıllık uygulamadan elde edilen deneyimlere dayanılarak 1510 sayılı Kaçakçılığın Men ve Tâkibi Kanunu ile Gümrük Kanununun kaçakçılık bölümü yerine konulmak üzere yeni baştan bir Kaçakçılık Kanunu düzenlemek ve buna bütün İnhisar (Tekel) İdarelerini de kapsamına alacak usule ait bazı hükümler eklemek gerektiği sonucuna varılmıştır.

b) Bu sonucu verdiren nedenler arasında adalet alanındaki başlıcalarını şu şekilde özetlemek mümkündür :

aa) Kaçakçılık eylemlerinin, önemi oranında bir engelleme ve kayıtlamaya tâbi tutulmaması yüzünden bir kısım cezaların istenen etkiyi hasıl edememesi ve bir kısım eylemlerin ceza yaptırımı dışında tutulması, bir kısım suçluların meslek ve sıfatlarından doğan özellik ve bağışıklıklardan yararlanarak suç işlemeye cesaret edebilmeleri,

bb) Kaçakçılık konusunu oluşturan işler ve maddeler üzerinde evvelden beri hak ve görev sahibi olanların bu hak ve görevlerini yerine getirmede kendi mevzuatları gerekleri ile sonradan konulan kaçakçılık kanunlarının genel hüküm ve gerekleri arasında usul ve yargı yeri arasında tam bir uyum sağlanamaması yüzünden hangi işin hangi usule tâbi olacağı ve hangi cezanın hangi merci tarafından uygulanacağı konusunda yıllardan beri çözüme kavuşturulamayan bir karışıklığın uzayıp gitmesi.

Bu sorunlara çözüm getiren tasarı, gümrük ve tekel idarelerini ilgilendiren her kaçakçılıkta esas itibariyle savcılığın harekete geçmesini gerektiren bir kamu hakkı bulunması itibariyle ilgili dairelerce savcılığa gönderilecek evrak üzerine idarenin işin yargılamasında mahkemede

mudahil davacı sıfatını kazanmasını ongorduğu gibi gumruk idarelerinin kaçakçılık ışlerınde duzenledikleri zoralım tutanakları yalnız zoralımı gerektıren ve başka bir işleme tâbı olmayan işlerle sınırlı olacak ve kaçak mal sahıpleri, bunlara karşı sulh hâkimine ıtiraz edebileceklerdir.

Tekel Idarelerine gelınce idare 1701 sayılı Tutun Inhisarı Kanunu ile konulan usule gore yalnız hafif para cezası ile cezalandırılacak işleri, kanunda gosterılen bır kurula gordurmekte olduğu halde diğer inhisar idarelerının boyle bır usule tâbı olmamaları, en hafif para cezalarını gerektıren ışlerın dahı asliye ceza mahkemelerinde gorulmesine son verilerek butun tekel ıdarelerının aynı usul ve mercie tâbi olmaları sağlanmıştır.

Ayrıca, tasarı kapsamına giren işlerde, Ceza Muhakemeleri Usulu Kanunu ve yururlukteki kayıt ve koşulların bır kısmının uygulanmadığı ozel bır yargılama usulu kabul edilmiş, kaçakçılık suçlarında yetkili memurlar tarafından duzenlenecek soruşturma evrakının doğruca mahkemeye verılmesi ancak niteliği ıtıbarıyla onemli gorulen belirli ve sınırlı ışlerde savcıların gerekli gormesı uzerıne ılk soruşturma yapılması uygun gorulmuştur.

Yetkılı memurların duzenledıkleri tutanakların, belirli ve sınırlı işler dışında, sahtelığı kanıtlanıncaya kadar geçerliliğini koruması, kaçakçılık suçlarının yargılamaları tutuklu olarak yapılması, verilen cezaların ertelenmemesı hususları da tasarıda yer almış, gereklı yerlerde yalnız kaçakçılık işleri ile meşgul olmak uzere ozel teşkılât vucude getirilmesı ongorulmuştur.

Ozet olarak bu hukumleri ıçeren Kaçakçılık Kanunu tasarısının 26 Aralık 1932'deki birleşımde (311) Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey' (Sinop) ın onerısı uzerıne Adlıye, Dahılıye, Maliye ve Mılli Mudafaa Encumenlerınden oluşan Muhtelit (Karma) Encumende goruşulmesi ve sonra da Butçe Encumeninde ele alınması kararlaştırılmıştır.

Karma Encumen, tasarıda gerekli gorduğu bazı değişikliklere ekler yapmakla beraber uygun gormedığı bazı hukumleri tasarıdan çıkarmış, bu konudakı 6 Ocak 1932 gunlu ayrıntılı raporu ile tasarıyı Butçe Encumenıne gondermiştir.

Encumen, once tasarının "Kaçakçılık Kanunu" olan adının, amacını kapsamadığını gozleyerek "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun"

(311) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 5 S 106

olarak değiştirmiş, tasarının 1, 18, 22, 23, 24, 25, 32, 36, 37, 45, 51, 58, 60-65, 70-74 üncü maddelerde gerekli gördüğü değişiklikleri ve gerekçesini 6 Ocak 1932 günlü raporu ile saptamıştır.

Tasarı, 7 Ocak 1932'deki birleşimde (312) ele alınmış, Hükümetin önerisi üzerine ivedilikle görüşülmesi kararlaştırılmış ve görüşme bu birleşimde tamamlanarak tasarı (1918) sayılı Kanun (313) olarak kabul edilmiştir.

Kanun beş fasıldan ibaret olup I. fasıl (madde 1-5) hangi eylemlerin kaçakçılık olduğu, kaçakçılık olaylarının haber verilmesi, engellenmesi ve izlenmesi ile yükümlü görevliler, bunların yapacakları işlemler ve Türkiye'ye giriş ve çıkış yolları hakkındaki "Genel Hükümler" i, II. fasıl (Madde 6-11) kaçakçılık işlerinde aramaya yetkili memurlar, arama yapılacak yerler ve nasıl yapılacağına dair "Aramalar" ı, III. fasıl (Madde 12-52) birinci kısımda yalnız gümrüklere, ikinci kısımda gümrük ve inhisar kaçakçılığına ilişkin olarak "Cezai Hükümler" i, IV. fasıl (Madde 53-64) kaçakçılık olaylarında uygulanacak soruşturma, yargılama ve temyiz incelemelerinde uygulanacak hükümler ile tutanaklar, zoralım işlemleri, yargılama aşaması, kaçakçılık olaylarını haber verenlere verilecek ikramiyeler hakkındaki "Usuli Hükümler" i, V. fasıl (Madde 65-72) kaçakçılık davalarına bakacak adlî ve askerî ihtisas mahkemelerinin oluşumu, nerelerde, ne şekilde kurulacağı, hâkimleri, savcıları ve personeline verilecek aylık ve ödeneklere dair "Teşkilât" ı içermekte ve ayrıca geçici maddelerle geçiş döneminde yapılacak işler gösterilmektedir.

Dönem içinde kabul edilen 5 Haziran 1933 gün ve 2271 sayılı Kanun (314) ile 1918 sayılı Kanunun 23, 55, 56 ncı maddeleri 5 ve 6 ncı fıkraları değiştirilmiş, 58 inci maddesine fıkra eklenerek geçici maddesi ile de , 56 ve 58 inci maddelerde yapılan değişikliğin 1918 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten bu Kanunun yayımlandığı tarihe kadar yapılmış olan eylemler hakkında da uygulanacağı kabul edilmiştir. Yine bu dönem içinde kabul edilen 30 Haziran 1934 gün ve 2550 sayılı Kanun (315) ile 1918 sayılı Kanunun 57 ve 60 ıncı maddeleri değiştirilmiş ve Kanuna, kaçakçılarla çarpışmada veya onları izleme sırasında ölenlerin ailelerine

---

(312) IV. Dönem Zabıt Ceridesi, C. 5-S. 177-194.
(313) 3.1.Dustur, C. 13-S. 75.
(314) 3. t. Dustur, C. 14-S. 1329.
(315) 3. t. Dustur, C. 15-S. 1349.

ve sakatlananlara belirtilen oranlar içinde tazminat verilmesine dair bir ek madde kabul edildiği gibi, bu tazminatın hangi tarihten itibaren uygulanacağı, ayrıca kanuna göre verilecek ikramiyelerin bütçeye kayıt ve ödemeleri iki geçici madde ile saptanmıştır.

1918 sayılı Kanun, sonraki 3327, 3777, 4250, 5211, 5383, 6829, 6846, 7314, 152, 1894, 2241, 2248, 2419, 2867, 3217 sayılı kanunlar ve 4 Temmuz 1988 gün ve KHK/330 sayılı Kanun hükmünde kararname ile yapılan değişiklik, ek ve kaldırmalarla yürürlüğünü korumaktadır (316).

3. Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun :

Lozan'da akd ve imza edilen İkamet Mukavelenamesinin 4 üncü maddesinde, Türkiye'de diğer âkit devletler uyruklularının muhtelif ticaret, meslek veya sanat çeşitlerini icraya yetkileri ve karşılıklı olarak bu devletler arazisinde Türk uyrukluların aynı şekilde çalışma yetkileri, bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren on iki ay içinde Türkiye ile bu devletler arasında imzalanacak özel sözleşmelere konu olacağı kararlaştırıldığına göre, sözleşmelerin imzasına kadar 1 Ocak 1923'deki statükonun korunacağı, ancak belirtilen oniki ay içinde sözleşme yapılmadığı takdirde kişilerin 1 Ocak 1923'deki kazanılmış hakları gözetilmek kaydı ile âkit devletlerden her biri yeniden hareket serbestliklerini kazanacakları belirtilmesi, ancak maddenin öngördüğü sözleşme yapılmamış olması itibarıyla, maddenin ikinci fıkrası gereğince Türkiye Cumhuriyeti, kazanılmış haklar ayrık olmak üzere bu konuda tamamiyle hareket serbestliğini elde etmiş bulunmaktadır.

Bu durumda, Türkiye sınırları içinde yabancıların yapabilecekleri sanat ve hizmetlerin bir özel kanunla belirtilmesi kararlaştırılmış ve bu konuda hazırlanan "Türkiye'de Ecnebi Tebaası Tarafından Yapılması Memnu Olan Sanatlar Hakkında Kanun Tasarısı" Başbakanlığın 29 Mayıs 1929 günlü yazısı (317) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı İktisat, Hariciye ve Dahiliye Encümenlerinde görüşülmüş, 6 Ocak, 24 Şubat ve 17 Mart 1932 günlü raporlarla olumlu görülerek gündeme alındığı 9 Mayıs 1932'deki birleşimde (318) görüşüleceği sırada, İk-

(316) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1-S. 1213, Başbakanlık Yayını 1988.
(317) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 98 sonu Sıra No. : 90.
(318) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 97.

tisat Encümeni adına Ali Rıza Bey' (Mardin) in, tasarı hakkında İktisat Encümeni esaslı birtakım inceleme yapılmasını zorunlu gördüğünü söyleyerek tasarıyı geri istemesi üzerine o şekilde karar verilmiştir.

Tasarı ikinci kez İktisat Encümeninin yaptığı inceleme sonucu verdiği 1 Haziran 1932 günlü rapor (319) üzerine ele alınmıştır. Encümen öncelikle kanunun adının "Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun" olarak değiştirilmesini yerinde görmüş, tasarının hazırlanmasında izlenmesi gereken ilkenin Adliye Encümeni raporunda belirtildiği gibi az bilgi ve beceriye ve az sermayeye muhtaç olan ve bu durumda vatandaşlar tarafından yapılması pek kolaylıkla mümkün bulunan sanat ve mesleklerle memleketin güvenliği ile ilgili olabileceklerin vatandaşlara özel hale getirilmesi olmasını, bunların birer birer kanunda gösterilmesini, ilerde bu kapsama alınacaklar için Hükümetin yetkili kılınmasını uygun bulmuştur.

Tasarı, 4 Haziran 1932'deki birleşimde ilk görüşmesi ve 11 Haziran'da (320) ikinci görüşmesi yapılarak (2007) sayılı Kanun (321) olarak kabul edilmiştir.

Kanunun 1 inci maddesinde, A ve B fıkralarında gösterilen sanat ve hizmetlerin yalnız Türk vatandaşları tarafından yapılacağı, bu sanat ve hizmetlerin Türk vatandaşı olmayanlar tarafından yapılmasının yasak olduğu, 2 nci maddesinde, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile özel izin alınmadıkça uçak makinistliği ve pilotluğu ile Devlete veya illere bağlı kurumlar veya belediyeler ile bunlara bağlı tesisler hizmetlerinin yabancılar tarafından görülemeyeceği, 3 üncü maddesinde, bu kanunla Türk vatandaşlarına ayrılmış olan sanat ve hizmetlerin yabancı uyruklular tarafından yapılması, gerektiğinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından yasaklanabileceği, 4 üncü maddesinde, hangi hizmetlerde çalışan yabancıların bu hükmünden ayrık olduğu, 5 inci maddesinde, bu kanunun yayımlandığı tarihte Türk vatandaşlarına ayrılan sanat ve hizmetlerde çalışan yabancıların bir yıl içinde işlerini bırakmaya zorunlu oldukları, 6 ncı maddesinde, önceki maddede belirtilen süre içinde işlerini bırakmayan yabancılar en büyük mülkiye âmirinin emri ile işlerinden men olunmakla beraber ayrıca sulh mahkemelerine verilecek ağır para cezası ile cezalandırılacak-

(319) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 87 sonu Sıra No. : 90'a ilave.
(320) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 64:68 ve 125, 126.
(321) 3. t. Dustur, C. 13-S. 649.

ları, 7 nci maddesinde, Türk vatandaşları hakkında idarî ve kanunî kayıtlar koyan yabancı devletlerin uyrukluları, Türkiye'de yapabilecekleri sanat ve hizmetlerin icrasında İcra Vekilleri Heyeti kararı ile yasaklanabilecekleri, 8 inci maddesinde, yabancıların il ve ilçe merkezi olmayan yerlerde dükkân açmaları yasak olduğu belirtilmektedir.

2007 sayılı Kanunun 5 inci maddesinde, yabancıların Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetleri bırakmaları için tanınan bir yıllık süre, dönem içinde kabul edilen 31 Mayıs 1933 gün ve 2249 sayılı Kanunla iki yıla çıkarılmış ve ayrıca, bu süre içinde kanunda belirtilen işlerden hangilerinin hangi tarihten itibaren yapılamayacağı İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılacağı saptanmıştır. Kanun halen yürürlüğünü korumaktadır (322).

4. Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu :

a) Önceki Mevzuat :

Devlet alım ve satımlarında ilk düzenleme 19 Temmuz 1293 (1877) gunlu padişah iradesiyle yürürlüğe konulan "Ebniyei Emiriye ve Vakfiye Inşaat ve Tamiratı Hakkında Nizamname" (323) ile yapılmış olup bu nizamname sonraki tarihlerde âşar satışlarına ilişkin olarak zaman zaman yürürlüğe konulan talimatların dışında Osmanlı'nın son yıllarına kadar uygulanmıştır. Bu konudaki son düzenleme 4 Haziran 1335 (1919) günlu "Tevhidi Mubayaat Hakkında Kararname" (324) olup 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin kurulmasından sonra ancak İstanbul Hükümetinin egemen olduğu bölgede geçerli olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu mevzuatın ihtiyacı karşılamadığı gözlenmesi uzerine 490 sayılı "1340 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu" (325) nun 16 ncı maddesi gereğince düzenlenip İcra Vekilleri Heyetinin 27 Ağustos 1340 (1924) gün ve 834 sayılı kararnamesi ile yürürlüğe konulan "Devairi Devletçe Yapılacak Mubayaat ve İhalâtın Sureti Tatbikiyesi Hakkında Talimatname" (326) ye göre işlem yapılmış, öte yandan bu konuda bir kanun yapılması hazırlıklarına girişilerek 22 Nisan 1341

(322) Yurtdışındaki Kanunlar Külliyatı C 1-S 1329, Başbakanlık Yayını 1988
(323) 1 inci Düstur C 4-S 553
(324) 2 inci Düstur, C 11-S 288
(325) 3 üncü Düstur, C 5-S 848
(326) 3 üncü Düstur, C 5-S 1206

(1925) de 661 sayılı "Hükümet namına Vukubulacak Müzayede, Münakasa ve İhale Kanunu (327) kabul edilmiştir.

b) Sonraki Durum :

Sekiz yıllık uygulamada 661 sayılı Kanunun da günün ihtiyacını karşılamadığı görülmüştür. Zira, 1925 yılından sonra memleketimizde Medeni Kanun, Borçlar Kanunu gibi akit ve işlemlere dair değişik kanunlar kabul edildikten başka gerek teşkilât ve gerek devlet işlemleri daha çağdaş esaslara dayandırılmış ve dolayısiyle bu esaslarla uyumlu olması gereken devlet alım ve satımlarının yönetiminde büyük zorluklarla karşılaşılmıştır. Bu itibarla bugünün ve geleceğin ihtiyaçları düşünülerek 1925'den beri uygulamada rastlanan güçlükler göz önünde bulundurularak yeni bir kanun düzenlenmesi uygun görülmüştür.

Bu amaçla Maliye Vekilliğince hazırlanan "Müzayede ve Münakasa Kanunu" Tasarısı, Başvekâletin 2 Nisan 1933 günlü yazısı (328) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı önce Maliye Encümeninde incelenmiş, bu düzenlemede daha uygun bir sistem olarak devlet alımlarının, birleştirilmesi ve ortak ihtiyaçların bir elden ve aynı nitelikte sağlanması şeklinde gerçekleştirilmesini düşünmüşse de bunu yakın bir geleceğe dönük bir dilek olarak vurgulamış, ancak kanunun uygulama alanını tasarıya göre biraz daha genişleterek güvence biçimlerini kolaylaştırmış, ceza yaptırımlarını da artırmıştır. Ayrıca, karşılıklı bir akit olan devlet alım ve satımlarında bireyin haklarını devlet hakları kadar koruma altına alarak akte uymazlıklarda sorumluluğu her iki tarafa karşılıklı ve dengeli olarak yüklemek ilkesini kabul etmiş, bu dönem içinde kabul edilen eksiltmeye çıkarılacak posta sürücülüğü hakkındaki 27 Kasım 1933 gün ve 2338 sayılı Kanun hükümlerini de tasarı kapsamı içine alarak bu kanun hükümlerini kaldırmıştır.

Encümen, maddelerde bu amaçlarla yaptığı değişiklikleri ve gerekçelerini, ayrıca tasarının adını daha uygun ve amacını gösteren bir terim olarak "Devlet Alım Satımları Kanunu" şeklinde değiştirdiğini belirten 27 Kasım 1933 günlü raporu ile tasarıyı Bütçe Encümenine göndermiştir.

---

(327) 3. t. Düstur, C. 6-S. 674.

(328) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22-S. 129 sonu Sıra No. : 140.

Bütçe Encümeni, Maliye Encümeninin hazırladığı madde metinlerini esas alarak yaptığı incelemede, önce kanunun başlığı üzerinde durarak, konusu sadece alım satımdan ibaret olmayıp inşa, tamir, kira gibi hususları da içermesi dolayısıyla müzayede, münakasa ve ihalenin karşılığı olarak "Arttırma Eksiltme ve İhale" Kanunu olarak değiştirilmesini uygun bulmuştur

Encümen, 2, 3, 6, 16, 17, 46, 52, 55, 60 ve 71 inci maddelerde gerekçesini belirttiği değişiklikleri yapmış, gerek kalmadığını saptadığı 19, 29 ve 69 uncu maddeleri çıkararak yeniden düzenlediği tasarıyı Başkanlığa sunmuştur

c) Tasarının Genel Kurulda Görüşulmesi ve Kabulu

Tasarının görüşulmesine 14 Mayıs 1934'deki birleşimde (329) başlanılarak, 1 inci maddesinin Encümene geri verilmesi kararlaştırılmış, 15 maddesi görüşülüp kabul edildikten sonra görüşmeler 17 Mayıs'a bırakılmıştır

17 Mayıs 1934'deki birleşimde de tasarının, Encümenden gelen 1 inci maddesi ile 17, 18 ve 19 uncu, 19 Mayıs'taki birleşimde (330) 20-76 ncı maddeleri görüşülüp kabul edilerek, tasarının birinci görüşulmesi tamamlanmıştır

Tasarının ikinci görüşulmesi 2 Haziran 1934'te (331) yapılmak suretiyle (2490) sayılı Kanun (332) olarak kabul edilmiştir

Kanun, 1,5 inci maddelerinde uygulama alanlarını, arttırma ve eksiltme işlerini güderecek gerçek ve tüzelkişilerin nitelikleri ile göstereceği belgeleri, doğrudan veya aracı ile bu işlere girmeye yasaklı olanları, arttırma, eksiltme ve pazarlığı yapılacak madde veya hizmetin her türlü özelliğini ve ayrıntılarını gösteren şartnamelerinin ilgililere verilmesi hakkında hükümleri içermekte, 6 ncı maddede (Şartnameler), 7-14 de (İlân), 15 inci maddede (Bedel tahmini), 16-27 de (Teminat), 28-30 uncu maddelerde (Komisyonlar), 31-40 da (Kapalı zarf usulü), 41-44 de (Açık arttırma ve eksiltme), 42 nci maddede (Mahdut eksiltme), 46-49 da (Pazarlık), 50 nci maddede (Emanet usulü), 51-60 da (Umumî hükümler), 61-69 uncu maddelerde (Müteferrik hükümler), 70-73 de (Ceza hükümleri) yer

(329) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 22 S. 115 129
(330) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 22 S. 140 146 ve 161 176
(331) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 23 S. 10 24
(332) 3 Haziran 1934 Tarihli ve 2490 Sayılı Kanun

almaktadır 74 uncu madde ile 22 Nisan 1925 gun ve 661 sayılı Kanun ve buna ek 799, 878, 1340 ve 2338 sayılı kanunlarla, bu kanuna aykırı olan dığer hukumler kaldırılmış, 75 ıncı maddesiyle de Kanunun yayımı tarihinden altı ay sonra yururluğe gireceği saptanmıştır

2490 sayılı Kanun, zaman ıçınde yapılan değişıklik, ek ve kaldırmalarla ellı yıl yururlukte kalmış, 8 Eylul 1983 gun ve 2886 sayılı (Devlet Ihale Kanunu) nun 94 uncu maddesı (A) fıkrası ile yururlukten kaldırılmıştır

5. Iskân Kanunu :

a) Gerekçe (333)

Cihan tarihinde buyuk muhaceret sellerini ve akıntılarını yapan ırkların başında Turkler ve Turanî kavimler olduğu malûmdur

Çıftçılığın ve demırcılığın babası olan ve kapladığı her kıtaya medeniyet goturen Turkun eski zamanda ve orta çağda tezahurleri gorulen temsil kudreti asarı bakıye ile medeniyet tarihile sabıttır

Buyuk tarihi cereyanların takıp ettığı istikamette Turklerin yerleştikleri ve istilâ ettikleri kıtalarda nufus tesalup ve tekâsuflerinin ve bu cumleden olarak Turkiyemizin hayat, ıklım ve istihsal şartlarına ve coğrafî vazıyetlerine gore muhtelif kısımlarında sakın olan nufusun yer yer ve koy koy hangi muhaceretler ve tesalupler ve temessuller mahsulu bulunduklarının ve muhtelif nufus kutlelerini gerek iskân ve temsılde gerek temsil ve temdinlerini gecıktırmekte ıdarî, ıçtımaî, ıktısadî ne gibi amiller muessir olduğunun tetkiki ıçın ıcap eden vesikalar tamamen cem, tasnif ve telfik edilirse bu gunku Turk ıçtımaî heyetinin (Morphologique) tekevvununu ilmen izah ve teşrihe medar olacak çok kıymetli neticeler elde edileceği şuphesizdir

Osmanlıların istilâ devirlerinde Turkun temsil ve inkişaf kudreti, Orhan Gazi nin koyduğu esaslara ve Fatih'in kanunlarına gore kurulan idare teşkilâtından devşirme usulunden zeamet nehcinden (Régime Feodal) arazinin usulu zapt ve tasarrufuna dair mevzuattan da siyasî nufuz ve hukukî mueyyide alarak imparatorluğun tevessu ettiği ulkelerde unsuru aslî olan Turku hâkim kılmağa ve muhitini Turkleştirmeğe ve en geniş hudutlarda uç beylerinin, dirlik sahibi sipahilerin yurtluk ve ocaklik sahibi Turk aile zumrelerinin, timar ve zeamet erbabının etrafında Turk kolonilerinin vucut bulmasına hizmet etmişti Bu geniş ulkeler dahilinde gerek mahza Devlet emniyeti ıçın hudutlardan uzaklaştırılmak, gerek temdin ve itaaları temin kılınmak veya Turkluğe temsil olunmak uzere hangi zumrelerin nereden nereye yer değiştirdiği bu gun dahi ahlâfının bulunduğu mahallerde ilmî araştırmalar yapıldıkça gorulup anlaşılmaktadır

---

(333) IV Donem Zabit Ceridesi C 23 S 97 sonu Sıra No 189

Hilâfetin Osmanlılara intikali din ve mezhep gayretleri ve muharebeleri, Müslümanlığın cihetі camia yerine geçmesi, İslâmlaşan nüfus kütlelerini ve ahalisi Müslüman olan memaliki mefluhayi Türkluğe temsile mâni teşkil ediyordu Kanuni Süleyman in kanunlarile İslâm dinine mensup bulunan fakat Türk harsına temessül etmeyen bazı taife ve zümrelere ve aşiretlere eski zeamet teşkilâtında bazı tadiller ve müvazaalı şekiller vücude getirilerek hususiyetler ve imtiyazlar tanınıyor, hatta bu imtiyazlar aşiret reislerine, beylerine verilmekle kalmayarak voyvodalara da teşmil olunuyordu ki bunların tasfiyesi Osmanlı saltanatının devre devre eriye eriye tamamen dağılışına kadar neticelenememiştі On yedinci asır bidayetlerinden itibaren askeri ve siyasi mağlûbiyetler neticesi Osmanlı ülkeleri nin hududu gerileyip daraldıkça yabancı hâkimiyet altında yaşayamayan ve müstevli hükûmetlerin takip ettikleri siyaset yüzünden memleketlerini terkederek ana vatana iltica eden muhacir kafileleri üç asırdan beri tevali etmiş durmuştur

Kafkasya'dan, Kırım dan, Basarabya'dan, Mora'dan İlâhir gelen ve muhtelif lisanlar ve şivelerle mütekellim bulunan muhacirlerin nerelere ve ne şekilde yerleştikleri ve ne dereceye kadar Türk millî vahdetine mal olabildiği, bunların bu günlere kadar aramızda yaşayan nesillerinden ve torunlarından anlaşılır

Tanzimat Türk ve İslâm camiaları yerine din, lisan, ırk ve hissiyatı mütehalif unsurların halita halinde teşkil ettiği içtimai heyeti (sunî bir osmanlılık camiası) altında tutmağı iltizam etti

Dinî ve emperyalist saltanatın memlekette idame ettiği idarei mutlakanın bünyesi esasen millî temsil siyasetі tatbikına gayrimüsaittir Mutlakiyet kendi varlığını birbirlerile anlaşamayan unsurların yan yana bulundurulmalarına ve birbirlerile bağdaşmamalarına ve kaynaşmamalarına istinat ettiriyordu Onun için muhtelif kıtalardan gelen muhacir unsurlar hane hane Türk kasaba ve köylerі içine dağıtılarak eritilip temsil edilmeleri maksadı hiç bir zaman istihdaf edilemezdi Muhtelif vilâyetlere gelen bu halk blok halinde müstakil köy ve mahalle teşkil etmek üzere yerli Türklerin arasına bir ihtilâf unsuru olarak katılırdı Bunlar yıllarca kendi dillerile mütekellim kaldılar Bütün Osmanlı devrinde Türkçeyi ana dili olarak benimseyemediler Türk ırkına ve harsına mensup muhacirler bile blok halinde ayrı yerleştirilmek yüzünden ırkdaşlarına bütün bir Osmanlı devrinde ısınamadılar, gittiler

Osmanlı hükûmetinin muhacirin meselesile resmî surette iştigali Kırım muharebesinin ferdasına tesaduf eder O tarihten meşrutiyete kadar kâh müstakil, kâh muhtelif makamlara (şehremaneti, Zaptiye nezareti, Dahiliye nezareti) merbut olarak teşkil kılınan muhacirin komisyonları ve idareleri umumiyetle harp gailerini takip eden zamanlarda İstanbula ve vilâyetlere akın eden muhacir ve mültecі kafilelerinin sevk, iaşe, ibateleri ile meşgul oldu Bunların Türk harsına ve milliyetine temessulu hiç bir zaman nazara alınmadı

Türk yürükleri kendilerine mahsus töreleri, akideleri ve istihsal tarzlarile Osmanlı zamanının Divan idaresince bir kalem vergiden başka hiç bir mana ifade etmeyen anlaşılmaz birer âlem olarak kendi başlarına yaşadılar

Aşiretleri kendi hallerine bırakmak, hatta reis ve ağalarının aşiret üzerindeki nüfuzlarını takviye etmek ve onları ağalar ve beyler vasıtasile Hükûmete bağlamak gerek birbirleriyle ve gerek meskûn halk ile aralarındaki ihtilâf ve münaferetleri beslemek ve idame etmek idarei mutlakanın başlıca siyaseti idi Eski ve yeni Osmanlı idaresinin bütün kanunları, fermanları ve fetvaları aşireti, ağalığı, beylığı, tıpkı asrımızda bir komün idaresi muhtarlığı ve belediye reisliği şeklinde görmüş ve tanınmıştır Meşrutiyetin ilânından ve Balkan harbinden sonra Dahiliye nezaretine merbut muhacirin idaresinin faaliyeti arttı 1329 senesinde aşiretler umuru da muhacirin idaresinin vazifeleri meyanına alındı

Balkan harbinde ve Umumî harpte istilâya uğrayan memleketler halkından hicret ve iltica edenlerin barındırılması için günü gününe acil tedbirler almak mecburiyeti Devletçe esaslı bir iskân siyaseti takibine imkân bırakmadı

Lozan sulhunun aktını ve Cumhuriyetin teessusunu müteakip muhacir, mübadil mültecî ve harikzede yüz binlerce halkın sevk, iaşe, ryva ve iskânları zarureti karşısında ihdas olunan Mübadele, İmar ve İskân vekâleti ve bilâhare İskân müdüriyeti umumiyesi geçirmiş oldukları felâketler itibarile muhtelif sıfat ve isimleri taşıyan bu vatandaşlara evvelâ aileleriyle birlikte hayatlarını siyanet edecek tedbirlerle yardım etmek sanıyen zarar ve ziyanlarını bir dereceye kadar telâfiye medar olacak kanunî tertipler tatbik eylemek yolunda yıllarca uğraştı ve sekiz sene süren mübadele, teftiş, temlik işlerinin intacı hakkında geçen sene Büyük Millet Meclisinin kabul ve tasdikına iktiran eden 1771 numaralı kanunun tatbikatile bu işlerin de katî tasfiyesi tam bir senede ikmal edildi

Bu dokuz yıl zarfında Cumhuriyet Hükûmetince hal ve tesviyesine muvaffakiyet elveren dahilî, haricî bir çok meselelerden sonra normal bir sistem tahtında millî bünyemizi korumağa, sağlamlaştırmağa mütecanisleştirmeğe ve millî harsımıza ve muasır medeniyete daha ziyade intibakları matlup olan nüfus kütleleri üzerinde müsmir bir surette Devlet eli ile işlemeğe Türk nüfusunu kemiyet ve keyfiyetçe inkişaflandırmağa müteveccih bir nüfus siyaseti takip ve tatbikına sıra gelmiştir

1927 umumî nüfus tahriri, takibi muktazi nüfus ve iskân siyasetinin esaslarını tesbit için kıymetli adedî malûmatı vermektir Vatanın nerelerinde ne nisbet ve keyfiyette nüfusa ihtiyacı asgarî 2, azamî 147 arasında tehaluf etmekte ve kesafeti kilometre başına muhtelif vilâyetlerde, olduğunu göstermektedir Memleketimizde nüfus vasatî kilometre murabbaına 18 adam isabet eylemektedir Millî istihsali artırmak ve kıymetlendirmek için mevcut nüfusumuzu hem haricten gelecek ırkdaşlarımızla artırmağa, hem de dahilde üreyip türemek imkânının münselip olduğu dar maişetli muhitlerden kurtarılarak arazisi geniş mıntıkalarda ırkı kuvvetlendirecek ve iktisadî refahı artıracak sahalara nakledilecek vatandaşlar arasındaki fazla tevellüdatla ve sıhhî şeraiti uygunsuz olan yerlerden kurtarılarak müsait mahallere kaldırılacak nüfus kütleleri arasında vefiyatın azalmasile ve topraksız halkın toprak sahibi edilmesile inkişaflandırmağa ihtiyaç vardır Yürüklerin ve aşiretlerin seyyar halden mukim hale getirilmeleri de zirai ve sınaî istihsali artırmağa ve mahsulât ve masnuâtı meskûn hayatta ihtiyacı tekemmül eden kütleler arasında revaçlandırıp kıymetlendirmeğe medar olacaktır

Bu suretle ıskân ışı harıcî ve dahılî ıkı safha arzeyler ve dahılî ıskân safhası temdın ve temsıl, memleketın muhtelıf coğrafî, ıklımî, ıktısadî şartları haız mıntakalarda nufus kesafetlerını tanzım ve tevzın hususlarını da tazammun eder

Bu maksatları temın ıçın merbut ıskân kanunu projesile mıllî nufus sıyasetımızın esaslı, ılmî ve uzunca bır devre zarfında muttarıden tatbıkı mumkun olacak veçhile ameli bır programa ıstınat etmesını istihdaf edıyoruz

Mıllî hars ve medenıyetımıze temessulu matlup olan nufus kutlelerile temsıl kudretını haız olan nufus anasırının konuş vazıyetleri ve ıskân ve ıkametı gerek maddi şeraıt, gerek mıllî bunyemızın korunması noktasından mahzurlu olan mahallerın ayrılması luzumu nazara alınarak memleket dahılınde 1, 2, 3, 4 numaralı ıskân mıntıkalarının Icra Vekılleri Heyetı kararile tesbıtı ve bır numaralı mıntakalara Turk nufusunun teksıfı, ıkı numaralı mıntakalara temsılı matlup nufusun nakıl ve ıskânı, 3 numaralı mıntakaların harıçten gelecek ve kudretı malıyeleri muayyen haddın fevkında olan Turk muhacırı ıçın serbestçe ıskânlarına tahsısı 4 numaralı mıntakalar da ıskân ve ıkametın menı ıçın Meclısten salâhıyet ıstıhsalı teemmul olunmuştur

Harıcî ıskân safahatı cumlesınden olarak harıçten gelecek muhacırlerın sıhhî ıçtımaî, medenî ve harsî evsafa mustenıden kabul şartları ve tescıl muamelelerı tesbıt ve kabul edılmeyecek olanlar hakkında hukumler tasrıh edılmıştır

Dahılî ıskân safahatı cumlesınden olarak çıngene, goçebe, yoruk ve aşıretlerın ıskân şeraıtı derpış olunmuş, aşıretlerın hukmî şahsıyetleri ve şımdıye kadar muhtelıf şekıl ve namlar altında muktesep hak halını almış olan aşırî teşkılâta aıt her turlu muddeıyatı selp ve ılga edecek hukumler lâyıhaya derç ve cemedılmış ve bunların fılen ve maddeten ınhılâlını temın edecek tedbırlerın tatbıkı ıçın Hukûmete salâhıyet alınması ıstenmıştır

Yıne dahılî ıskân safahatı cumlesınden olarak ana dılı Turkçe olmayan nufus terakumlerının menıne ve mevcutlarının dağıtılması şekıllerıne ve bu suretle hars vahdetının korunmasına aıt tedbırlerın ıttıhaz ve tatbıkı ıçın Hukûmete kanunî salâhıyet alınması duşunulmuştur Bu meyanda ecnebılerın koylerde tesısı ıkamet edememesını ve şehır ve kasaba hudutları dahılınde ecnebı nufusu adedının umumî nufus yekûnunun % 10'unu tecavuz eyleyememesını mutazammın hukumler tedvını ile mıllî bunyemızın korunması derpış edılmıştır

Gerek harıçten gelecek muhacırlerın gerek dahılde nakledılecek vatandaşların sevk, ıaşe ve ıskânlarına aıt şeraıt şımdıye kadar cereyan etmış muhtelıf tecrubelerden ıstıfade edılerek ve senelerden berı yekdığerını tadıl eden ıskân mevzuatının noksanları uzerıne ışlenerek tesbıt kılınmıştır Bu suretle âdı ıskân, borçlu ıskân ve teffize aıt kanunî şekıller tasnıf ve tasrıh edılmış bulunmaktadır

Yenı tesıs edılecek koylerde muşterek ıhtıyaçlara aıt hukumler eskı mevzuatımıza nazaran daha mutekâmıl nıkatı cemetmek uzere tedvın kılındı

Muhtelıf mıntıkalarda yerleştırılecek olanlara temın edılecek olan yardımlar askerî muamelât ve malî muafiyet bu hususlara aıt mevzuatımızla mutenazır olarak tayın ve tasrıh edıldı

Yeni yurtlarına yerleşecek olanları ıstihsal hayatında takviye için iktisaden yapılacak olan yardımlar bilhassa dahilî iskân faaliyetini ve memleketimize hariçten gelecek olanların rağbetini artıracak mahiyettedir Bu suretle mustahsil hale gelenlerin iskân vaziyetlerinin istikrarını ve bilhassa dahilde nakilleri icra edilenlerle iskân edilen yoruklerin ve aşiretler efradının tamamen mazi ile alâkalarını keserek butun emellerini kendilerinin ve yetiştirecekleri nesillerin istikbaline bağlamalarını temin için mecburî ikamete, mukayyet tasarrufa ait hukumler daha kuvvetli mueyyidelere raptolunmamıştır

Yukarıda tafsilâtı zikrolunan ve butun esasat ve teferruatile belli başlı bir Devlet işi mahiyetini arzeden iskân temsil ve temdin faaliyetlerinin tanzimi ve idaresi merkezde ve taşralarda işin ehemmiyetile mutenasip keyfiyetçe kuvvetli ve kemiyetçe tasarruflu teşkilâta vabeste olmak itibarile merkezde alâkadar vekaletlere ve malî muesseselere mensup erkân ile vukuf ve ihtisaslarından istifade edilecek zevattan murekkep bir merkezî iskân komisyonunun butun iskân işlerine teknik noktadan nâzım olması vazifedar Devlet devair ve şuabatının mutekasıf ve mutemerkiz surette iştiraki mesaisine hadim bulunmuş, taşra teşkilâtının da her hangi bir sahadaki iskân faaliyetinin arzedeceği ihtiyaca gore tesbiti için Meclisten salâhiyet alınması zarurî gorulmuştur

Iskân işleri şimdiye kadar geçirdiğimiz tecrubelerde olduğu gibi fevrî olmayıp program dairesinde işlemesi derpiş olunduğuna gore Devlet butçesinden bu husus için ihtiyar olunacak fedakârlığın mukannen asgarî bir miktara bağlanması ve bu miktarın butçe temevvuçlerinden binnisbe masun tutulması zarurî gorulmuş ve verilecek tahsisatın işin hususiyetinin istilzam ettiği şekilde Ziraat Bankası eli ile devri sarfı ve Hukûmetçe imkân bulunduğu surette iskâna ait uzun vadeli taahhutlere girişebilmek uzere kanunî salâhiyet istihsali muvafiki mutalea olunmuştur

Diğer teferruata ait hukumler kanunun tatbik suretlerini mubeyyin olmak uzere tanzim edilecek olan nizamnameye bırakılmıştır

Merbut lâyiha meriyete girdiği takdirde 1771 numaralı katî tasfiye kanunu 716 numaralı borçlanma kanununun hukumleri mahfuz kalmak uzere yekdiğerini tadil ve itmam eden ve muhtelif metinlerde dağınık halde bulunan bilcumle iskân mevzuatı kaldırılmış ve iskâna ait butun kanunî hukumler bu kanunda toplanmış bulunacaktır

Tatbikatı uzun zamana ve muttarit mesaiye mutevakkıf olmakla beraber Turk millî hars birliğinin işlene işlene tekâmulune ve Turk vatanında istihsalin unsuru âlisi olan nufusun kemiyet ve keyfiyetçe inkişafına hâdim olacağına kuvvetli umuller bağlayarak kanuniyetini teklif ve takdim eylediğimiz lâyihanın dorduncu Buyuk Millet Meclisinin muzaheretkâr ve isabetkâr tetkik ve tadillerinden de kuvvet alarak nafi eserlerine parlak bir zamime teşkil edeceğine kani bulunduğumuz arzolunur "

b) Tasarının Geçirdiği Aşamalar :

Bu gerekçe ile Dahiliye Vekâletince hazırlanan "İskân Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 2 Mayıs 1932 günlu yazısı (334) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, 5 Mayıs 1932'de Dahiliye, İktisat, Millî Müdafaa, Hariciye, Maliye ve Butçe Encümenlerine havale edilmiştir.

Dahiliye Encumeni, tasarı üzerindeki incelemesinde, ayrı ayrı altı encumende incelenmesi yerine bu encümenlerden seçilecek üyelerle kurulacak bir Muvakkat (Geçici) Encumende goruşulmesi daha uygun olacağını Genel Kurula arz etmiş, 27 Kasım 1933'deki birleşimde (335) okunan bu oneri uzerine, tasarının havale edildiği altı encümenden seçilecek uçer uyeden oluşan Muvakkat Encumende görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

Muvakkat Encumen, tasarı üzerindeki incelemeleri altı ayda tamamlayarak yeniden hazırladığı ve "Yerleştirme Kanunu" olarak adlandırdığı tasarı ve raporunu 27 Mayıs 1934'te Başkanlığa sunmuştur. Encümen, raporunda once "Bu Kanun nasıl yapıldı?" başlığı ile, doğudan batıya goçlerin, tasarının Dahiliye Vekilliğince hazırlanan ve (a) paragrafına aynen alınan gerekçede belirtildiği üzere geniş bir açıklamasını yapmış, Turkiye'nin nufus ve toprak durumuna geçerek aşağıdaki değerlendirme ile raporunu sona erdirmiştir.

"Bu gun yurdumuzda (762 736) kilometre murabbaı toprak ve on yedı mılyon nufus bulunmaktadır. Kılometre murabbaına (22,3) nufus duşuyor.

Yurdumuzun şoyle boyle uçte bırı dağlık ve çorak olup uçte ikisi çiftçiliğe elverişlı bulunmaktadır. Verım kabiliyeti bu uçte ikide her yerde bir değildir. Her yerde bır olmamakla beraber nufus kesafeti de verim kabiliyetlerine gore meydana gelmemıştır.

Doğu Karadenız boylarında nufus kesafeti - Dağlık ta olmasına rağmen - (68) ve Batı Karadeniz boylarında (32) dir. Kesafet Marmara havzasında (35), Trakya'da ve Çanakkale vilâyetınde (25), Gediz ve Menderesler havzasında (38), Orta Anadolu'da (22), Akdenız havzasında (18) ve Gâvur dağları ile Fırat arasında (Malatya, Maraş, Gazı Antep vılâyetlerınde), (22), Bırıncı umumî mufettişlikte (11) ve Doğuda (Erzıncan, Gumuşane, Erzurum ve Kars vilâyetlerinde) (15) tir.

Goruluyor kı memleketin en kesif kısmı Doğu Karadeniz mıntakası Ordu, Gıresun, Trabzon, Çoruh vilâyetleridır). Duz yerleri çok az olan ve hemen dik sırt-

(334) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 23-S 87 sonu Sıra No 189
(335) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 18-S 54 55

ları işlenen bu vilâyetlerde halkın istifade edebildiği topraklar yerin yarısını dahi tutmamaktadır. Öteki yarısı ya Devlet ormanı veya yalçın taşlık ve sarp dağlıktır.

İstifade edilen toprağa göre burada kesafet kilometre murabbaına 136'dan fazladır. Sulaklı vadisi gibi bazı kısımlarında ise kesafet kilometro murabbaına (254) adedini de geçer. Aynı zamanda buralarda topraktan istifade sırf insan koluna inhisar etmiştir. Hayvan ve makina kuvvetinden istifade asgarî derecededir.

Memleketin Doğu Karadeniz mıntakası gibi İç Anadolu mıntakalarında da yer yer çok kesif sahalara tesadüf olunur. Muhtelif sebepler ve hele kuraklık dolayısile sulak vadilerde insanların fazla kesafet yaptıkları göze çarpar.

Yurdun Doğu Karadeniz havzasından başka yerlerde çiftçilik bakımından topraklarımız verim kabiliyetlerine göre tam kesafetini bulmamıştır.

Birinci umumî müfettişlik mıntakası mevcut ve nüfusun en az iki katını ister. Bilhassa Murat havzası ve Van Gölü etrafı bomboştur.

Kars vilâyeti, Erzurum ve Erzincan vilâyetleri de nüfusa muhtaçtır.

Akdeniz havzası verim kudretine göre daha hayli nüfus çekebilecektir. Bilhassa zeytincilik ve fıstıkçılık ve meyvacılık ihyasile dağların etekleri ve üzerleri de birer mamure haline girebilir.

Verimdeki tenevvüü ve kudreti çok olan Menderesler ve Gediz havzaları henüz dolmuş sayılamaz.

Trakyada bu gün kesafet (25) tir. Halbuki Balkan harbi önünde bu kesafet (48) bulunuyordu. Bu gün nüfusunun yarıya yakın miktarını kaybetmiş bulunan bu mıntaka, daha Balkan harbi önünde o eski kesafeti zamanında bile, yarım milyon muhacir yerleştirilmeğe elverişli görülmüştü. Buradan daha dağlık olan ve Türklerle meskûn bulunan Garbî Trakyada nüfus kesafeti bu gün (103) bulunmaktadır.

Orta Anadoluda boş yerler haylıdır. Ancak kuraklık tehlikesi içinde bulunan bu kısımda sulama tertibatı yapmadıkça isabetli yerleştirmeler yapılmış sayılamaz. İkide bir yüz gösteren ve bazan yerlilere de göçü düşündüren kuraklık burada yerleştirmeler birinci derecede göz önünde tutulması lâzım gelen bir âmil bulunmaktadır. Bunun için buralarda yapılabilecek yerleştirmelerde yerleştirilenlere en az geçim verecek miktarda sulak toprak vermeyi düşünmek mecburiyeti vardır.

Memleketimizde Karadeniz, doğu mıntakasından hiç başka bir yerde toprak darlığı yoktur. Bilâkis çok yerlerde daha hariçten kol gelmesine ihtiyaç vardır.

Bu görüş sırf çiftçilik bakımından olup sanat ve ticaret bakımından da yurdumuz tetkike değer. Ancak dışarıdaki soydaşlarımız çiftçi olduklarından bu bakımdan da işi eşelemek zait görülmüştür.

Ötede boydan boya uzanan boşluğu doldurmak, bu verimli toprakların altını üstünü işlemek, kurulmuş ve kurulacak olan şehir, kasaba ve köyleri bir birine bağlayacak yollar yapabilmek ve en son Türkün insanca yaşamak hakkını kendisine vermek için muhacir getirip yerleştirmenin daha geniş ve bilgi yolunda yapılması gerektir.

Yapmacık Osmanlı topluluğunun bir gun ıçın Turke vermedığı bu geniş soluk almayı, Turkıye Cumhurıyetı kendısı ıçın en yuksek, en değerlı ve en buyuk bir amaç yapmıştır Bu yolda olanca gucu ile çalışması yuzunden - Osmanlı yapmacık topluluğu arasında bın bir sıkıntı çekmış olan - bu buyuk mıllete yakışan her eyı ve yararlı ışı Cumhurıyet yapmak ıstemıştır Osmanlı Imparatorluğu Turku, başka soylar kazancına çalıştırarak onu yukseltmeyı kendısıne ve yaşatmak ıstedığı gemsız buyrukçuluğuna nasıl bir çuruk temel edınmış ıdıyse Turkıye Cumhurıyetı de butun olgunluğunu Turk varlığından alarak onun dışında hıç bir şey gormemek uzere oz benlığını mılletıne dayamakla yukselmektedır Bunun ıçındır kı Osmanlı Imparatorluğu, değışık ve çetrefil dıl soyleyenlerın ıçınde çalışkan ıçı dışı ayrı kalmış kumeler kılığındakı ınsan kalabalıklarının bırbırını anlamamaları ve anlaşamamalarında nasıl kendı eğrı yaşayışını korumak ıstıyor ıdıse Turkıye Cumhurıyetı de ancak gonul ve kafa bırlığı ile dıl bırlığını goz onune alarak bir soyun tek çocuğu saydığı Turkluğun ıç ve dış guçlerını bıletip yukselterek her şeyı ancak bu buyuk Turke bağlamayı kendısıne ulku ve amaç yapmıştır Bunun ıçındır kı encumenımız, uzerınde ışledığı bu kanunda ışte bu çok derın yer ustunde butun varlığı ile uğraşarak şaşmaz ve yanılmaz bir duruşla durmuştur

Bu kanunu yapmaktakı temel de bu duşuncedır Yalnız muhacır getırerek yerleştırmek duşuncesı bu kanunda yer tutmuş değıldır Burada en canlı ve koklu duşunce yapılacak ış, yerleştırmenın, bılgı yolunda yapılmış olması ile beraber bınlerce yıldan berı donup dolaşan dağınık Turkleri topraklayarak artık bu goçebe yaşayışına bir son vermek ve kultur ışını kokunden kesmek ıçın buraya açık ve kesurme kurallar konmuştur Otedenberı Turk kulturune uzak kalmış olanların ulkede yerleşerek onlara Turk kulturunu benımsetmek ıçın Devletın yapacağı ışler bu kanunda açıkça gosterılmıştır Turk bayrağına gonul bağlamamış ıken Turk yurttaşlığını, kanunun ona verdığı her turlu hakları kullanmakta olanları, Turkıye Cumhurıyetı uygun goremezdı Bunun ıçındır kı, bu gıbıleri Turk kulturunde erıtmek ve onları Turk oldukları ıçın daha sağlam yurda bağlamak yollarını bu kanun gostermıştır Turkıye Cumhurıyetı Devletınde, Turkum dıyen herkesın bu Turkluğu Devlet ıçın bellı ve açık olmalıdır Burada Devlet, hıç bir Turkun Turkluğunden bir soluk ışkıllenmek ıstemez Yalnız devletın kanunlarından her turlu koruyuculuğu ve yararlığı gorerek her Turk gıbı yurdun butun ıyılıklerını, kazançlarını verımlerını bol bol almakla beraber Turk duygusunu taşımaz gıbı durmak ışını bu kanun kokunden kesıp atmıştır Turkıye Cumhurıyetı butun bunların nereden geldığını araştırarak bu kanunla uygunsuzlukların hepsını ortadan kaldırmıştır Bunları Turk buyuk benlığınde yerleştırıp erıterek bir kardeş ve yurttaş varlığı yaratmak ıstemıştır Bunun ıçın de bu kanunun temelı ne gelışı guzele, ne de bana goreler uzerıne kurulmuş değıldır Burada en sarsılmaz temel kokunu yaşamak bılgısınden alarak kurulmuş olan yurt bılgısıdır ve kanun yalnız bunun uzerıne kurulmak ıstenılmıştır Bunun ıçındır kı Devletın duşuncesı yalnız muhacır getırıp yerleştırmek olmadığını başlangıçta anlatmıştır

Bu kanun şu duşunceler uzerıne kurulmuş olmakla beraber bu gunlerde dışarıdan yurdumuza soydaşlarımızın gelmekte olması sebebıle encumenımız Yuk-

sek Meclisten (Bunun tercih ve müstaceliyet) dileği ile görüşülmesini isteyerek Yüksek Reisliğin yüce katına sunmuştur."

c) Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü :

Tasarının Genel Kurulda görüşülmesine 7 Haziran 1934'deki birleşimde (336) ivedilik kararı ile başlanılmış, tümü üzerinde ilk sözü alan Naşit Hakkı Bey (Kütahya) aşağıdaki konuşmasını yapmıştır.

"NAŞİT HAKKI BEY (Kütahya) – Aziz arkadaşlarım, yurdumuza ülkümüzdeki şekli verecek, bugünkü bâkir varlık üzerinde hür, zengin ve sağlam nesilleri yaşatabilecek, Türk olmanın şeref ve değerini bu topraklarda yaşayanların ilikilerine kadar işletecek olan (Yerleştirme Kanunu) inkılâbın ana kanunlarından bir belli başlısı olmak mümtazlığındadır.

Geniş ve şümullü hükümleri, Osmanlı idaresinin içeride ve dışarda katî tasfiyesini tamamlayacak yolları gösteriyor. Bu lâyihayı hazırlayan Hükûmetin, vatana yeni ve büyük bir hizmet daha yapmış olduğuna inanıyorum. Bu lâyiha üzerinde aylarca, bilgilerini ve tecrübelerini harcayarak onu olgunlaştıran encümen arkadaşlarımı saygı ile överim *(Bravo sesleri).*

Arkadaşlar, gün görmüş Türk milleti, dünyanın en büyük inkılâpçısı ve Türklüğün büyük kurtarıcısı Gazi Mustafa Kemal'in etrafında toplanıyor, dışarda kalmış olan Türkleri, ana vatan büyük sevgi ile kucaklıyor.

İki buçuk asırdan beri Tuna boylarından başlayarak Meriç kenarına kadar Türkler, elleri boş, aç ve sefil ana yurda akıyor ve burada nüfusun, sıhhatin kadrini bilmeyen bir idarenin elinde kırılıp gidiyordu. Bunların içinde bilhassa korunan unsurlar, Türk dilile konuşmuyor, ufuklar kararduğı vakit, düşman safına geçmekten utanmıyor, Anadolunun kıyılarından bir hançer gibi vatanın bağrına saplanmağa savaşıyorlar.

Lozan zaferi ana yurda dönenlerin aç ve sefil göçmenlerinin önüne geçti. Mübadele anlaşmasile 100 milyonluk bir servet kazanıldı, yarım milyon böylelikle aramıza karıştı. Hükûmetimizin yeni gelecek büyük kütlelerin de aç ve sefil hudut boylarına yığılmamaları için her türlü tedbiri almakta olduğuna eminim.

Türk medeniyetine; Türk kültürüne ve siyasî, iktisadî ihtiyaçlara ve şartlara göre nüfusun oturuş ve yayılış işini kuran hükümler, isabetten şüphe götürmeyecek kadar açık ve canlıdır. Bunlar ihtisasın ve tecrübenin haddesinden geçmiş ve en umutlu şekillerini almışlardır.

Ben yalnız ana hükümlerinden ikisi üzerinde duracağım. Madde diyor ki :

"Kanun aşirete hükmî şahsiyet tanımaz. Bu hususta her hangi bir hüküm, vesika ve ilâma destekli de olursa olsun tanınmış haklar kaldırılmıştır.

Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ve bunların her hangi bir vesika veya görgü ve göreneğe dayanan her türlü teşkilât ve taazzuvları kaldırılmıştır."

(336) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 67:69.

Arkadaşlar, biraz sonra Turk milletının donulmez bır kararı olarak yurdun her yanına yayılacak olan bu kanun, kurunu vustadan kalan son ıçtımaî muessesey de kokunden kazıyacaktır

Turk ıçtımaî varlığı, esasen kendısıne yakıştırmamış olduğu bır tezat manzarasından kurtulacak, dil, kultur ve ulku bırlığı ile bır bırıne kaynaşmış olan mılyonların arasında velev kı pek azlık ta olsa bu gayrıtabıılık tarihe ıntıkal edecektır Bu mesut netice bır hamlede alınmış değıldır, bu gun gururla verdığımız bu karar Cumhurıyet kurulalıdanberı başında, Muhterem Reısının bulunduğu Hukûmet tarafından ınatla ve ısrarla alınan ınkılâp tedbırlerının ve çok çetın mucadelelerın verımıdır

Bu vatan uzerınde sınıf ve tezadı yaşatmamak ıçın bızım prensıplerımızı tanımayanlarla mucadele çok sert oldu Muhtelıf sılâhlı ısyanlar, ırtıca hareketlerı, dağ başlarında soygunculuk ve mutecavızler, ekserıya aşıret ruhunda beslendı Inkılâp ıdaresı halk ile Devlet arasında nufuz tıcaretı yapan, halkın kanını emen ırzına malına ve hayatına hukmedenlerle korkusuzca çarpıştı ve bu Devletın ıştırak kabul etmez varlığını hepsıne tanıttı Işte bugun bu şeref âbıdesını, bu buyuk savaşın sonunda kurulan sarsılmaz asayış ve ınzıbat temelı uzerıne dıkıyoruz

Gerçekten aşıret muessesesının tasfıyesı ıçın konan kokten hukumler bu yuz karası teşkılâtı goçertecek kadar kuvvetlıdır Bır daha fılız verdırmeyecek kadar da sağlamdır

Idare memurlarımızın ışı kavrayışı ve ona sarılışları muvaffakıyetın sırrını teşkıl edecektır Kanun ışın başarılması ıçın şart olan butun salâhiyetlerı Hukûmete vermekle ısabet etmektedır Bu buyuk mıllet gununde, yarı hur aşıret hayatından tam hurrıyete, vıcdan, çalışmak, kazanma ve hatta aile hurrıyetıne, oz mal toprağa ve dama kavuşan vatandaşlarımı mıllet kursusunden candan kutlularım ne mutlu onlara!

Bır de toprak meselesınden bahsedeceğım Arkadaşlar, bence her Turkun, yuvasını kuracağı, ekıp bıçeceği, evlâtlarını yetıştıreceği, Devletıne vergı vereceği toprağı, kendı oz malı olmalıdır

Turkun çok çalışma ve çok kazanma ıhtırası, kendı oz toprağı uzerınde durmadan kamçılanmalı, onun yuksek verımından bu vatanı ımar edecek zenginlik doğmalıdır Bu dilek hem ınkılâbın ve hem de mıllî benlığın dileğidir Turk mılletının hususî evsafından doğup taşmaktadır Cumhurıyet buna da kayıtsız olmamıştır Evet bılıyoruz 1925 yılının butçe kanunu ile halkı toprak sahıbı etmek tedbırlerı alındı Mıllî arazıden bedelı on yılda odenmek uzere toprağı olmayanlara veya az olanlara 200 donume kadar toprak verılmeğe başlandı Sonra bu muddet 20 yıla çıkarıldı ve en nihayet bu borçlar bır kanunla sılındı Fakat ancak 96 000 nufusa 73 450 donum toprak verıldı

Bu gun topraksız veya toprağı kıt haylı çıftçı vardır Bunlar kısmen kıracı, kısmen yarıcı, ıkılı bırlı, uçlu bırlı, dortlu bırlı, mahsullere ortak olarak başkalarının topraklarında çalışıyorlar Mazının vergı ve ıdare sıstemlerınden doğup zamanımıza kadar uzayan bu vazıyet, kokunden duzeltılmelıdır

Arazisi dar veya ekseriyetle verimsiz veya nufusu çok olan yerlerde ortakçılık alınış yurumuştur Arazisi geniş ve nufusu az olan yerlerde ortakçılık şartları bıraz çalışan kolların faydasınadır Fakat bu emek, mubadele munasebetleri çok ilerlemiş olan mıntakalar bir yana bırakılırsa para yerine mahsul ile odendığı için koylu elıne para güçlukle geçmekte ve bu yuzden koylu, Devlete ve piyasaya para vermekte darlık çekmektedir Buğdayı koruma tedbirlerinden buyuk umıtler beklemekle beraber şurasını işaret etmek isterim ki temelini attığımız buyuk sanayiin inkişafı, buyuk kutlenin nakten odeme kabiliyetile esastan alâkadardır

Arkadaşlar, buyuk yığınları yurdumuza yerleştirmek, halkın kazancını arttırarak bundan millî refah seviyesini yukseltmek ve vatanımızı imar etmek azmindeyiz Fakat bu gun memlekette nufus kesafeti 22,3'u bulurken bile bir toprak muvazenesizliği ile karşı karşıyayız Devlet malı olan çiftlik arazisi azdır Ancak bir iki yuz bin kişiye yeter Bu gun bile bunların etrafındaki yerli halk toprağa muhtaç olduğundan yarıdan fazlasını onlara ayırmak lâzımdır

Devlet elindeki millî topraklarda fazlaca muhacir yerleştirilmesine musait değildir Esasen elde mevcut olanın çoğunu on yıldır Devlet muhacirlere, muhtaçlara verdi Bugun için Devletin elinde geniş bir imkân sahası olarak, koy, kasaba ve şehirlerin hudutnameleri içindeki tapuya bağlanmamış, sahipsiz ve orta malı olan yerler kalıyor Bu gibi yerlerde yeni yerleştirmelerle koylerin nufusu kabaracak, bu topluluk koyu şimdiye kadar mahrum kaldığı bir çok nimetlere kavuşturacaktır

Devlet, bu topraklardan, hatta koy, kasaba ve şehir hudutları dışındaki el degmemiş bu topraklardan istifade etrafında çabalarken, bugun memlekette çiftlik adını taşıyan, işletilmeyen, uzerinden her yıl geçtikçe yabanlaşan bir çok verimli sulak arazi, bir takım kimselerin tasarrufu altındadır ve millî kazanç itibarile bunların gelirinden mahrum kalıyoruz, bunların yanıbaşındaki topraksız halk darlık içindedir

Bu çiftliklerin sayısı 1075 kadardır İşgal ettikleri toprakların çevresi 5 780 000 donumdur Tapu kıymetleri 7 milyon kadardır Bu saha içindeki otlaklar, bataklıklar, fundalıklar hesaplanmamıştır Onlar da konursa bu toprakların yuzu on milyon donumu geçer

Cumhuriyet idaresi, bu toprakların feyzini millete teşmil için istimlâk kanununa dayanarak, yarım milyon lira kadar bir para harcayarak 346 000 donum toprak satın aldı ve altı bin nufusa dağıttı

Buyuk meseleler halletmiş, vatanın kudretini kat kat artırmış bir neslin çocuklarıyız Bu davada, eldeki bu rakamın cılızlığı bizi şaşırtmamalıdır Çunku bunun kıymet ve kuvveti prensiptir

Bu kanun yurdun satvetini artıracak ve inkılâbın tadını buyuk yığın bununla tadacaktır *(Alkışlar)* "

Naşit Hakkı Beyden sonra konuşan Ruşeni Bey (Samsun), bu kanunla memleketin en buyuk derdine, en buyuk yarasına neşter vurulduğu-

nu, hastalık bütün çıplaklığı ile ortaya çıkarılarak tam devası araştırıldığını söyleyerek Türk gençlerinin tarihsel gelişimi ve sosyal etkileri üzerinde durmuş, sözü tarih ve dil devrimine getirerek Büyük Gazi'nin Türk'e tarihini ve dilini verdiği gibi imparatorluk devrinde kendilerini yabancı soydan sayanlara da kendilerinin halis Türk olduklarını öğrettiğini, onların Türk milletine karıştıkları zaman mutlu olduklarını ve o şerefi hiç bir vakit eski varlıklarında bulamayacaklarını anlayacaklarını, artık bundan sonra Türk vatandaşlarının dili bir, duygusu bir, kültürü, ülküsü bir olacağını ifade etmiş, kanunda Vekiller Heyeti kararı ile önlem almak için Dahiliye Vekilinin yetkili olduğu gösterildiğini, evlerinde ve işlemlerinde ayrı dil konuşan vatandaşların Türk dilini konuşmaları için önlem alınmasını önermiştir.

Tasarının 11 inci maddesi üzerinde de duran Ruşeni Bey'in konuşmasından sonra maddelere geçilmiş, Refik Şevket Bey' (Manisa) in 1 inci maddede "kültür" kelimesinin anlamı üzerindeki konuşması tartışma getirerek Sadri Maksudi Bey (Şebin Karahisar) ve Encümen adına Şeref Bey' (Edirne) in açıklama yapmalarına neden olmuştur. Refik Şevket beyin tasarıda geçen terimler üzerindeki itirazları ve bu konudaki önergeleri iki ve üçüncü maddenin görüşülmesinde devam etmesi üzerine Lütfi Müfit Bey' (Kırşehir) in "Kanunun da, kelimelerin de münakaşaya yer vermeyecek şekilde tanzimi" için Encümene geri verilmesi hakkında sunduğu önergenin dikkate alınması kabul edilerek tasarı Encümene geri verilmiştir.

Tasarının görüşülmesine 14 Haziran 1934'deki birleşimde (337) devam edilmiş, kürsüye gelen Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla), bu kanunun memlekette büyük bir davanın çözüme kavuşmasını sağlayacak bir kanun olduğunu, kanunun iyi bir şans eseri olarak diğer bir davanın, dil davasının çözümü ile birlikte Meclisin huzuruna çıktığını, bu iki yönü ile ilgiyi çektiğini, kanunu gerektiren sebepler ve ayrıntılara girmeden önce dil konusunda Meclislerin büyük hizmetleri olduğunu arz etmek istediğini, Meclislerin dillere egemen olduğunu, özellikle kanun terimlerini Meclislerin yaptığını, Meclis dışında üretilen, kullanılan sözcük ve terimler Meclislerde onaylanmadıkça kanun terimi sayılamayacağını, dil sorunu konu olduğu zaman, TBMM, bu devrim atılımında büyük ro-

(337) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 140:160.

lünü yerine getireceğini söyleyerek görüşülmekte olan konunun esası dil değil doğrudan doğruya imar ve iskân sorunu olduğunu, kanunun adı her ne olursa olsun amacını iç bayındırlık oluşturduğunu, sorunun önce nüfus dağılımı, sonra göç ve göçmenlik, memleket içindeki aşiretler, topraksız ve başkalarının toprağında çalışan topraksızlarla ilgili olduğunu beyan ve bu dört konuda geniş açıklamalarda bulunmuştur.

Dahiliye Vekilinin bu konuşmasından sonra maddelerin görüşülmesine devam edilmiş, görüşmeler aynı gün sonuçlandırılarak tasarı, "İskân Kanunu" adı ile (2510) sayılı Kanun (338) olarak kabul edilmiştir.

Kanun, 1 inci maddesinde "Mukaddeme" olarak iskân mıntıkalarını belirtmekte, Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının bu kanuna uygun olarak, İcra Vekilleri Heyetince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verildiği vurgulandıktan sonra 2 nci maddesinde Türkiye'nin 1) Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşması istenilen yerler, 2) Türk kültürüne özümlenmesi istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerler, 3) Yer, sağlık, ekonomi, kültür, siyaset, askerlik ve güvenlik nedenleri ile boşaltılması istenilen ve iskân ve oturulması yasak edilen yerler olarak üç bölgeye ayrılmaktadır.

Kanun, I. fasıl (Madde 3-7) Göçmen ve Sığınıkların Kabulü, II. fasıl (Madde 8-11) İçerde Nakiller, Kültür ve Yönetim Önlemleri, III. fasıl (madde 12-25) İskân, IV. fasıl (Madde 26-30) Mecburiyetler, Tasfiye ve İstihkak Mazbataları, V. fasıl (Madde 31-38) Muafiyetler (Bağışıklıklar), VI. fasıl (Madde 39-41) Malî Hükümler, VII. fasıl (Madde 42) İskân Komisyonu, VIII. fasıl (Madde 43-47) İcraî Hükümler, IX. fasıl (Madde 48-52) Müteferrik Hükümler konularını içermekte, ayrıca 17 nci maddeye ek olarak (Toprak Tevzi Cetveli) eklenmiş bulunmaktadır.

2510 sayılı İskân Kanunu, 2650, 2848, 3123, 3371, 3657, 3667, 3683, 4068, 5098, 5227, 5420, 5826, 6093, 1306, 3583 ve 3805 sayılı kanunlarla yapılan değişiklik, ek ve kaldırmalarla halen yürürlüğünü korumaktadır (339).

---

(338) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1156.

(339) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 2-S. 1375, Başbakanlık Yayını 1988.

VII. BÖLÜM

MİLLÎ EĞİTİM VE KÜLTÜRDE YENİ GELİŞMELER

1. Darülfünun'dan Üniversiteye :

a) Yeni Düzenleme İçin İsviçreli Profesör Malch'in Görevlendirilmesi :

1931 bütçesinin TBMM'de görüşülmesi sırasında İstanbul Darülfünununun çağdaş esaslara göre yeniden düzenlenmesi konusunda öne sürülen dileklerin uygulamaya geçirilmesi çalışmalarından olarak bu konuda inceleme yapmak ve bir rapor vermek üzere Maarif Vekâletince Türkiye'ye davet edilen Cenevre (İsviçre) Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malche 16 Ocak 1932'de İstanbul'a gelmiş ve göreve başlamıştır.

Önce Ankara'ya giderek Maarif Vekâletinde konu üzerinde temaslarda bulunan Prof. Malche 21 Ocak'ta İstanbul'a dönmüş ve Darülfünun fakülte, klinik, laboratuvar, seminer ve kütüphanelerinde yaptığı incelemeler ve konu etrafında öğretim üyeleri, idarî memurlar, öğrencilerle temas ve görüşmeleri sonucu elde ettiği izlenimler ve önerilerini içeren raporunu 29 Mayıs 1932'de Maarif Vekilliğine vererek yurduna dönmüştür.

Prof. Malche, bir yıl sonra tekrar Türkiye'ye gelerek Maarif Vekâletinde bu amaçla kurulan komisyon ile işbirliği halinde Darülfünunun Üniversite haline getirilmesi çalışmalarını yönetmekle beraber, yeni kuruluşun ilk sömestrini gözetim altında bulundurmuş ve Almanya'da Hitler'in etnik politikası dolayısıyla başka memleketlere kaçan Alman profesörlerin çağrılması ve İstanbul Üniversitesinde görevlendirilmesi çalışmalarına katılmıştır (340).

Bu arada Prof. Malche'in raporu, Darülfünun fakültelerinin önerileri ve çeşitli yabancı üniversitelerin durumları Maarif Vekâletince gözden geçirilerek, İstanbul Darülfünununa verilecek yeni şeklin hazırlıkları tamamlanmış ve bu aşamada Darülfünun ve ona eklenti teşkilâtın yeni ve gelişmiş esaslar üzerine kurulabilmesi için önce mevcut teşkilâtın tamamen kaldırılması ve ondan sonra yenisinin memleketin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde vücuda getirilmesi ve bunun için de Maarif Vekâletine malî ve idarî yetki verilmesi gerekmiştir.

---

(340) Atatürk Üniversite Reformu-Prof. Dr. Horst Widmann, Çeviri : Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Dr. Serpil Bozkurt, İstanbul 1981.

b) Universite Kanununun Hazırlanması ve Kabulü :

Öğretimin ders yılı sonuna kadar düzenli olarak devamını sağlamak uzere mevcut teşkilâtın 31 Temmuz 1933 tarihine kadar sürdürülmesi ve ancak bu tarihte kaldırılmasının uygun olacağı düşünülmüş, bu nedenle 1933 malî yılı Haziran ve Temmuz aylarına ait olarak ödenek ayrılması, yeni teşkilâtın tam bir malî ve idarî yetki ile meydana getirilmesi için 1933 malî yılı gider bütçesinin geri kalan on ayına ilişkin bölümünün Maarif Vekâleti adına ek olarak verilmesi ve ödeneğin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırılması öngörülmüştür.

Bu gerekçe (341) ile hazırlanan "İstanbul Darülfünununun ilgası ve yerine Yeni Esaslar Dahilinde Bir Istanbul Üniversitesi Teşkiline Dair Kanun Tasarısı" Başvekâletin 18 Mayıs 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı, once Maarif Encümeninde incelenmiş, bazı maddeleri değiştirilerek 24 Mayıs 1933 günlu raporla Bütçe Encümenine gönderilmiştir. Encumen once Darülfünunun 1933 malî yılı Haziran ve Temmuz ayları butçesi için Hükumetçe gonderilmiş bulunan tasarıyı bu tasarı içine almış ve hazırladığı yeni tasarı 29 Mayıs 1933 günlü raporu ile gündeme alınarak 31 Mayıs birleşiminde (342) Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey' (Aydın) in sozlü önerisi kabul edilmek suretiyle öncelik ve ivedilikle görüşulup 2252 sayılı (343) Kanun olarak kabul edilmiştir.

Bu kanun hükümlerine göre, İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütun kurumlar kadro ve kuruluşlarıyla beraber 31 Temmuz 1933'ten itibaren kaldırılmakta, Maarif Vekilliği 1 Ağustos 1933'ten itibaren İstanbul'da (Istanbul Üniversitesi) adı ile yeni bir müessese kurmaya memur edilmektedir. Nafıa Vekilliğine bağlı (Yüksek Mühendis Mektebi) ile İktisat Vekâletine bağlı (Yüksek Ticaret Mektebi) ni İstanbul Üniversitesi teşkilâtı içine almağa Icra Vekilleri Heyeti mezun (344) olup Tıp Fakültesinin Istanbul'daki genel, katma ve özel bütçelerle belediye bütçesinden yonetilmekte olan hastahanelerden yararlanmasına lüzum görülürse,

---

(341) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15-S 495 sonu Sıra No 249
(342) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15-S 465 467
(343) 3 / Dustur, C 14-S 1229
(344) Bakanlar Kurulu bu yetkisini kullanmamış, Yuksek Muhendis Mektebi 12 Temmuz 1994 gun ve 4619 sayılı Kanunla (Istanbul Teknik Universitesi), Yuksek Ticaret Mektebi 8 Haziran 1959 gun ve 7334 sayılı Kanunla (Istanbul Iktisadî ve Ticarî Ilimler Akademisi) ne donuştuıulmuştur Akademi, 28 Mart 1983 gun ve 2809 sayılı Kanunun 14 uncu maddesiyle kurulan (Marmara Universitesi) kuruluşunda (Iktisadî ve Idarî Bilimler Fakultesi) olarak yer almıştır

bunu gerçekleştirmenin usul ve esasları Dahiliye, Maarif ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletlerince birlikte saptanacaktır.

Kurulacak Üniversitenin 1 Ağustos 1933'ten 31 Mayıs 1934'e kadar devam edecek geçici dönemi için gereken öğretim, yönetim ve yabancı uzman kadrolarının düzenlenmesi ve görevlerin belirlenmesi Maarif Vekilliğine ait olup bu geçici kadroya girmiş olmak Üniversitenin esas kadrosuna girmek için kazanılmış hak teşkil etmiyecektir.

Darülfünun kadrosuna dahil olanlardan kurulacak Üniversitenin geçici kadrosuna alınacak müderris (Profesör) ve muallim (Öğretmen) ler ile bunların muavinleri ve asistanlar 1931 yılı Darülfünun Bütçe Kanununun 10 uncu maddesi hükmüne göre Darülfününca verilmekte olan aylıklarını alacaklardır. Bunlara aylıklarını karşılayan miktarda ücret verilmesi de caizdir.

Geçici döneme ilişkin öğretim kadrosundaki görevlere dışarıdan atananların bu görevler için kadroda belirli aylığı almalarına 1452 sayılı Kanunun genel hükümleri engel olduğu takdirde kadrodaki aylık ile bu Kanunun öngördüğü derece aylığı arasındaki fark ek ücret olarak verilebilir.

"Maarif Vekilliği İstanbul Üniversitesinde bir telif ve tercüme heyeti kurmağa mezundur."

Kanunda ayrıca, Darülfünunun kaldırılması dolayısıyla açıkta kalan öğretim üyelerinin aylık ve ücretleri, 1932 malî yılı Bütçe Kanununda yazılı kaynaklardan elde edilecek gelir için yapılacak işlemler ve bu konuda Maarif Vekilinin yetkileri, bu gelirden Darülfününa ayrılacak miktarın harcanma usul ve esasları hakkında hükümler yer almakta, 12 nci maddesi ile de İstanbul Darülfünunu ile ona bağlı müesseselere ait bütün kanunlar ve hükümler 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılmaktadır.

c) Yeni Gelişmeler ve Üniversitenin Genel Bütçe İçine Alınması :

Kanunun İkinci maddesindeki "Maarif Vekâleti bu üniversitenin teşkilâtına ait kanun tasarısını en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine verir." hükmünün, yeni kurulan Üniversitenin kuruluşu ve buna göre yönetim ve işletme biçimi üzerinde yapılan incelemelerin henüz sona ermemesi itibarıyla yerine getirilmesine imkân görülmediğin-

den ikinci maddede yazılı geçici dönemin 1 Haziran 1934'ten itibaren üç yıl daha uzatılması hakkında 2252 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair hazırlanan tasarı, Başvekâletin 16 Kasım 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, tasarı, üniversite bütçesinin görüşülmesi sırasında ele alınmak üzere Bütçe Encümeninde beklediği sırada Darülfünunun Üniversiteye dönüştürülmesi dolayısı ile bir çok profesörün açığa çıkarılması ve bunlardan bir kısmının emekliye ayrılması gerekmiş bulunması, ödenecek emekli aylığı ve ikramiyeler nedeni ile bu kadar ağır bir yükün ödeneği zaten sınırlı olan genç Üniversite tarafından taşınması imkânsız olduğu gözlenmiş, ancak bu giderlerin hazinece karşılanmasına Maliye Vekâletince karşı çıkılması itibarıyla Üniversite bütçesinin genel bütçe içinde yer alması kararlaştırılarak söz konusu tasarı geri alınmıştır (345).

Bu gerekçe ile (346) yeniden hazırlanan "İstanbul Üniversitesinin Muvazenei Umumiyeye Alınması Hakkında Kanun Tasarısı" Başvekâletin 15 Mayıs 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Bütçe Encümeninin, konunun bu şekilde düzenlenmesi uygun olduğuna dair 27 Mayıs 1934 günlü olumlu raporu ile gündeme alınarak öncelik ve ivedilik kararı ile 29 Mayıs 1934 birleşiminde (347) görüşülmüş ve 2467 sayılı Kanun (348) olarak kabul edilmiştir.

Bu Kanunun 9 uncu maddesi ile "İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair" 31 Mayıs 1933 gün ve 2252 sayılı Kanun kaldırılmakta, bu kanunla kurulan İstanbul Üniversitesi ve oluşmuş bulunduğu fakülteler ile bunlara bağlı okul ve kurumlar genel bütçe içine alınmaktadır.

Kanunda ayrıca, İstanbul Darülfünununun şahsiyeti hükmiyesi hakkındaki 21 Nisan 1340 (1924) gün ve 493 sayılı Kanun (349) un 3 üncü maddesinde gösterilen kaynaklardan gelecek gelirler hazinece tahsil olunacağı, bunlardan Hukuk Mektebi ianesi (60) Kuruş olarak alınacağı, Üniversite öğrencilerinden alınacak öğretim ücreti, harçlar ve çeşitli masrafların miktar ve alınma biçimlerinin ne şekilde saptanacağı, Tıp Fakül-

(345) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 201 sonu Sıra No. : 230.
(346) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22-S. 481 sonu Sıra No. : 195.
(347) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22-S. 426, 427.
(348) 3. t. Düstur, C. 15-S. 635.
(349) 3. t. Düstur, C. 5-S. 1047.

tesinin Hastahanelerden ne surette yararlanacağı hakkında hükümler yer almaktadır.

Kanunun 5 inci maddesine bağlı (I) sayılı cetvele göre Üniversite kuruluşu Rektörlük ve idarî birimlerin dışında Tıp, Fen, Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinden, Dişçi ve Eczacı okulları, Türkiyat, Coğrafya ve İslâm Tetkikleri Enstitülerinden oluşmaktadır. Öğretim kadrosu (22) Ordinaryüs, (22) Profesör, (102) Doçent, (6) Başasistan ve (72) Asistan'dan ibarettir.

2467 sayılı Kanun, 13 Haziran 1946 gün ve 4936 sayılı "Üniversiteler Kanunu" nun 79 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmış, bu Kanunu 20 Haziran 1973 gün ve 1750 sayılı Kanun izlemiştir. Halen Üniversiteler, 4 Kasım 1981 gün ve 2547 sayılı "Yüksek Öğretim Kanunu" (350) ve 28 Mart 1983 gün ve 2809 sayılı "Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında Kanun" (351) ile yönetilmektedir.

d) 1933'ten 1995'e Üniversiteler :

İstanbul Üniversitesi ile birlikte 1933 - 1994 yılları arasında kurulmuş olan üniversite sayısı (54) olup kuruluş kanunları sırasına göre şunlardır :

	Kuruluş Kanunları
1. İstanbul Üniversitesi	2252-31.5.1933
2. İstanbul Teknik Üniversitesi	4619-12.7.1944
3. Ankara Üniversitesi	4936-13.6.1946
4. Karadeniz Teknik Üniversitesi (Trabzon)	6594-20.5.1955
5. Ege Üniversitesi (İzmir)	6595-20.5.1955
6. Atatürk Üniversitesi (Erzurum)	6990-31.5.1957
7. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (Ankara)	7307-27.5.1959
8. Hacettepe Üniversitesi (Ankara)	892-4.7.1967
9. Boğaziçi Üniversitesi (İstanbul)	1487-9.9.1971
10. Dicle Üniversitesi (Diyarbakır)	1785-22.11.1973
11. Çukurova Üniversitesi (Adana)	1986-22.11.1973
12. Anadolu Üniversitesi (Eskişehir)	1787-22.11.1973
13. Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	1788-24.1.1974

(350) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5-S. 5347, Başbakanlık Yayını, Ankara 1981.
(351) adg. Külliyat : C. 5-S. 5657.

	Kuruluş Kanunları
14. İnönü Üniversitesi (Malatya)	1872-20.3.1975
15. Fırat Üniversitesi (Elazığ)	1873-1.4.1975
16. 19 Mayıs Üniversitesi (Samsun)	1873-1.4.1975
17. Uludağ Üniversitesi (Bursa)	1873-1.4.1975
18. Selçuk Üniversitesi (Konya)	1873-1.4.1975
19. Erciyes Üniversitesi (Kayseri)	2175-7.11.1978
20. Gazi Üniversitesi (Ankara)	KHK/41-22.6.1982: 2809-28.3.1983
21. Marmara Üniversitesi (İstanbul)	" "
22. Yıldız Teknik Üniversitesi (İstanbul)	" "
23. Mimar Sinan Üniversitesi (İstanbul)	" "
24. 9 Eylül Üniversitesi (İzmir)	" "
25. Trakya Üniversitesi (Edirne)	" "
26. Akdeniz Üniversitesi (Antalya)	" "
27. 100. Yıl Üniversitesi (Van)	" "
28. Gaziantep Üniversitesi	3389-18.6.1987
29. Koç Üniversitesi (İstanbul) (*)	3785-5.3.1992
30. Bilkent Üniversitesi (Ankara) (*)	" "
31. Harran Üniversitesi (Ş. Urfa)	3785-5.3.1992
32. Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta)	" "
33. Adnan Menderes Üniversitesi (Aydın)	" "
34. Karaelmas Üniversitesi (Zonguldak)	" "
35. Mersin Üniversitesi (İçel)	" "
36. Pamukkale Üniversitesi (Denizli)	" "
37. Balıkesir Üniversitesi	" "
38. Kocaeli Üniversitesi (İzmit)	" "
39. Sakarya Üniversitesi (Adapazarı)	3837-3.7.1992
40. Celâl Bayar Üniversitesi (Manisa)	" "
41. Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Bolu) (*)	" "
42. Mustafa Kemal Üniversitesi (Hatay)	" "
43. Kocatepe Üniversitesi (Afyon)	3837-3.7.1992
44. Kafkas Üniversitesi (Kars)	" "
45. 18 Mart Üniversitesi (Çanakkale)	" "
46. Niğde Üniversitesi	" "

	Kuruluş Kanunları
47. Dumlupınar Üniversitesi (Kütahya)	3837-3.7.1992
48. Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Tokat)	" "
49. Muğla Üniversitesi	" "
50. Sütçüimam Üniversitesi (K. Maraş)	" "
51. Kırıkkale Üniversitesi	" "
52. Osmangazi Üniversitesi (Eskişehir)	KHK/496-13.8.1993
53. Başkent Üniversitesi (Ankara) (*)	KHK/515-23.8.1993
54. Galatasaray Üniversitesi (İstanbul)	3993-1.6.1994

2. Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kurulması :

a) Önceki Girişimler :

Memleketimizde tarım ve veteriner bilimlerinin güçlendirilmesi ve bu şekilde tarım ve veterinerliğin geliştirilmesi amaçları ile Ankara'da kurulmuş olan Yüksek Ziraat ve Baytar (Veteriner) okullarından Ziraat Okulu açılarak öğretime başlamış, Baytar Okulunun da önümüzdeki yıl (1933) Ankara'ya nakli kararlaştırılmıştır. Bu okullar, içerdikleri çeşitli enstitüler aracılığı ile hem memleketimize yüksek öğrenim görmüş ziraat mühendisleri yetiştirecek ve hem de yurdun doğal kaynaklarını, ekonomik ve tarımsal koşullarını ve özetle üretim alanındaki bütün hareketleri izleyerek bu konuda yapacakları inceleme ve araştırma ile tarım usullerini ve hayvancılığı iyileştirmek için alınması gereken önlemleri saptayacaklardır. Bu okulların yetkili yabancı uzmanların yönetimine verilmiş olan enstitülerinin haiz olduğu bilimsel kimlik ve yetki, bu iki kurumun daha yararlı bir şekilde çalışmalarını gerektirdiği gibi bu çalışma biçimi, aynı zamanda enstitülerin bilimsel inceleme ve araştırma alanındaki çalışmalarının etkinliğini ve bir an önce gelişmesini sağlayacaktır. Bu belirli özellik dolayısiyle bu iki okula da, örnekleri diğer yüksek okullar gibi tüzelkişilik verilmesi gerekmektedir.

Bu okulların kuruluş kanunları henüz yapılmamış olması ve biçimde bulunulan mali durum böyle bir öneriye imkân vermemesi itibariyle 1452 sayılı Teadül Kanununun (2) sayılı cetvelindeki kadronun şimdilik

(*) Bu Üniversiteler Vakıflarca kurulmuş üniversiteler olup, aynı şekilde 3785 sayılı Kanunun Ek 2 nci maddesiyle kurulması öngörülen (Kadir Has Üniversitesi) kurulmamıştır.

korunması zorunlu görülmüş, ancak tüzelkişilik kavramı ve katma bütçe ile yönetilme durumunun gerektirdiği bir zorunlulukla bugünkü kadroya küçük bir hesap heyetinin eklenmesi ile yetinilmiştir.

Bu gerekçe (352) ile Maliye Vekâletince hazırlanmış bulunan kanun tasarısı Başvekâletin 28 Haziran 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, İktisat Encümeni, sözü geçen okulların tüzelkişilik verilerek katma bütçe ile yönetilmesini 29 Haziran 1932 günlü raporu ile uygun görmüştür. Ancak Bütçe Encümeni, henüz kuruluş aşamasında bulunan bu kurumlara tüzelkişilik verilmesinin Teşkilât Kanunu ile düşünülmesi gerektiği görüşü ile bu okulların inşaatı, gerekli tesisleri ve bütün alet ve öğretim araçlarının tamamlanması için Maliye Vekâletine birbuçuk milyon liraya kadar ödünç bağıt izni verilmesini ve bu paranın döner sermaye olarak harcanmasını 2 Temmuz 1932 günlü raporu ile uygun bulmuştur.

Tasarı, bu raporlarla gündeme alınarak 4 Temmuz 1932 günlü birleşimde (353) görüşülmüş, 2063 sayılı Kanun (354) olarak kabul edilmiştir.

Bu Kanun ile, Bütçe Encümeni raporunda belirtilen hizmetlere harcanmak üzere Maliye Vekâletine birbuçuk milyon liraya kadar ödünç bağıtı yapmasına izin verilmekte, bu paranın 1932'de harcanmayan kısmının sonraki yıllarda harcanabilmesi ve sonraki yıllara geçici yüklenmelere girişilmesi kabul edilerek ayrıca laboratuvar, çiftlik ve gelir getiren diğer bölümler için ellibin liralık bir döner sermaye ayrılmaktadır.

b) Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu :

Türkiye ekonomisinin temel taşını teşkil eden ziraatimizin ve dışa gönderilen çeşitli tarım ürünlerinin, hayvancılığın düzeltilmesi, iyileştirilmesi, çoğaltılması, hastalıklardan kurtarılması ve dünya pazarlarında iyiliği ile tanınıp aranması ve sonuç olarak memlekete yüksek bir kazanç getirerek Türk köylü ve çiftçisinin tarımsal ve ekonomik refaha kavuşmasını gözeten Cumhuriyet Hükümeti, bu amaçla (Yüksek Ziraat Enstitüsü) kurulmasını kararlaştırmıştır.

Bir yandan bilimsel inceleme ve araştırma, diğer yandan öğretim ve deneyimler yaparak çalışacak olan ve yüksek bilim kurumunun bu he-

(352) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 492 sonu Sıra No. : 268.
(353) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 489.
(354) 3. t. Düstur, C. 13-S. 1215.

defe ulaşabilmesi için her şeyden önce yüksek bilim adamlarına sahip olması ve onların yetiştirilmesi ile mümkün olabileceği göz önünde tutulmuş ve bu alanda yetkili bilim adamlarının görüş ve önerileri doğrultusunda bir kuruluş kanunu düzenlenmiştir.

Bu konuda, Ziraat ve Baytar Enstitüsü ile Yüksek Okullar Kurulması ve Ziraat Öğretiminin iyileştirilmesi hakkında 20 Haziran 1927 gün ve 1109 sayılı Kanuna göre kurulması kararlaştırılan Müesseseler de uygulama alanına geçirilmiş bulunmaktadır.

Bu gerekçe (355) ile hazırlanmış bulunan "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 24 Mayıs 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Ziraat ve Bütçe Encümenlerinde incelenen tasarı 27 Mayıs ve 6 Haziran 1933 günlü olumlu raporları ile gündeme alınarak 10 Haziran birleşiminde (356) ivedilik kararı ile görüşülüp 2291 sayılı Kanun (357) olarak kabul edilmiştir.

Bu Kanun ile Ziraat Vekâletinin denetiminde (Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü) kurulmakta, Enstitünün tüzelkişilikli, bağış ve vasiyetleri kabule yetkili, katma bütçe ile yönetilen bir Kamu Kurumu olduğu, Tabiî İlimler, Ziraat Baytar ve Ziraat Sanatları adı ile dört fakülteden oluştuğu, ders okutan, kendi alanında bilimsel ve teknik araştırmalar yapan, oy ve düşünce bildiren ve yayın yapan akademik bir kurum olduğu, yönetim birimleri Rektör, Divan, Öğretim Kurulu, Enstitü Büyük Meclisi ve Fakülte Meclisi olduğu belirtilerek ayrı maddelerde bu birimlerin seçim, görev süreleri açıklanmakta ve Kanun, ayrıca öğretim üyelerinin dereceleri, asistanlık, doktora, şube şefliği, doçentlik ve profesörlüğe yükselme ve ordinaryüs profesörlerin nitelikleri ve görevleri hakkında hükümleri içermektedir.

Kanunda başkaca, Enstitü memurları ile barem dereceleri gösterilmiş, 1452 sayılı Kanuna bağlı (2) sayılı cetvelin Ziraat Vekâleti bölümündeki (Halkalı Ziraat Âli Mektebi) ve (Baytar Âli Mektebi) başlıkları altındaki kadroların silindiği işaret edilmiştir.

2291 sayılı Kanunda 18 Haziran 1934 gün ve 2524 sayılı Kanun (358) ile değişiklik yapılarak fakülte sayısı (Orman Fakültesi) nin eklenmesi ile

---

(355) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 172 sonu Sıra No. : 297.
(356) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 134:139.
(357) 3. t. Düstur, C. 14-S. 1489.
(358) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1278.

beşe çıkarılmıştır. Bu nedenle 1452 sayılı Teadül Kanununa bağlı (2) sayılı cetvelin Ziraat Vekâleti bölümündeki (Yüksek Orman Mektebi) başlığı altındaki kadrolar silinerek görevlendirilecek en çok öğretim üyesi kadrosu (32) ordinaryüs, (48) profesör, (51) doçent, (31) şef, (30) başasistan ve (75) asistan olarak saptanmıştır.

Yüksek Ziraat Enstitüsü Mayıs 1936 gün ve 2984 sayılı Kanun (359) ile genel bütçe içine alınmış, 2291 ve 2524 sayılı Kanunlar, 30 Haziran 1948 gün ve 5234 sayılı Kanun (360) un 7 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılarak Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlı fakülteler Ankara Üniversitesi kuruluşu kadroları içinde yer almıştır.

3. Millî Musiki ve Temsil Akademisinin Kurulması :

Memleketimizde musiki ve temsilin çağdaş tekniğe ve millî ihtiyaçlarımıza uygun bir şekilde ve daha esaslı bir biçimde gelişmesini sağlamak için bu alanda harcanmakta olan emekleri bir kuruluş içinde birleştirmek, sahne tekniğine göre hazırlanmış kültürlü elemanlar yetiştirmek, memlekette millî bir opera vücude getirmek ve gerekli ortamı hazırlamak amacı ile Ankara'da bir (Musiki ve Temsil Akademisi) kurulması düşünülmüştür. Bu kuruluşun tümü yeni bir tesis olmayıp halen mevcut Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası ile Musiki Öğretmen Okulu bu kurumun iki bölümünü oluşturacak, üçüncü bir bölüm olarak da, ilerisi için sahne, opera ve bale elemanları hazırlayacak Temsil Bölümü açılacaktır. Bu suretle kurulacak olan (Millî Musiki ve Temsil Akademisi) nin amacı :

a) Memlekette modern ve bilimsel esaslar çerçevesinde millî musikiyi işlemek, yükseltmek ve yaymak,

b) Sahne temsilinin her bölümünde yararlı eleman hazırlamak,

c) Musiki öğretmeni yetiştirerek memlekette çağdaş müzik zevk ve terbiyesinin genelleşmesine çalışmak olacaktır.

Bu gerekçe (361) ile Maarif Vekâletince hazırlanan tasarı Başvekâletin 24 Mayıs 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Maarif ve Bütçe Encümenlerinin 27 Mayıs ve 14 Haziran 1934 günlü olumlu ra-

(359) 3. t. Düstur, C. 17-S. 660.
(360) 3. t. Düstur, C. 29-S. 1134.
(361) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 311 sonu Sıra No. : 246.

porları ile Genel Kurul gündemine alınarak 23 Haziran 1934'te ilk ve 25 Haziran birleşiminde (362) ikinci görüşmesi yapılıp 2541 sayılı Kanun (363) olarak kabul edilmiştir.

Kanunda Maarif Vekâletine bağlı olmak üzere Ankara'da bir "Millî Musiki ve Temsil Akademisi" kurulduğu belirtilerek, kuruluş amacı, hangi kurumlardan oluştuğu, yönetim biçimi gösterilmekte ve ayrıca bölümlerini oluşturan (Musiki Muallim Mektebi), (Riyaseticümhur Filarmonik Orkestrası) ve (Temsil Şubesi) hakkında hükümler yer almaktadır. Buna göre 25 Haziran 1933 gün ve 2021 sayılı Kanunla Maarif Vekâletine bağlanmış olan (Riyaseticümhur Filarmonik Orkestra Heyeti) Akademinin bir bölümünü oluşturacaktır. Ancak 2541 sayılı Kanunun orkestra ile ilgili 12-17 ve 19 uncu maddeleri 12 Haziran 1936 gün ve 3045 sayılı Kanununun 23 üncü maddesi ile kaldırılmış, orkestra, senfoni orkestrası olarak halen yürürlükte bulunan "Riyaseticümhur Senfoni Orkestrası Kuruluşu Hakkında Kanun" (364) ile yeniden düzenlenmiştir.

Millî Musiki ve Temsil Akademisinin diğer iki bölümüne ait görevler, 20 Mayıs 1940 gün ve 3829 sayılı "Devlet Konservatuarı Hakkında Kanun" (365) ve halen yürürlükte bulunan 10 Haziran 1949 gün ve 5441 sayılı "Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkında Kanun" (366) ile yeniden düzenlenmiş, 2541 ve 3829 sayılı Kanunlar sonuçta bu yasal düzenlemeler nedeniyle uygulanma imkânı kalmadığı gerekçesi ile 27 Ekim 1988 gün ve 3488 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmışlardır.

4. Müzeler ve Rasathane Teşkilâtında Yeni Düzenlemeler :

Millî Kültürün gelişmesine ve medenî varlığımızın bütün değeri ile tanınmasına hizmet bakımından önemli görevler üstlenmiş bulunan millî müzelerimiz ve uluslararası alanda hizmet gören Rasathanenin kendilerinden beklenen hizmetleri gereği gibi yerine getirebilmeleri için kendi uzmanlık dalında deneyimli ve bilgili elemanlara sahip bulunması, ancak bu şekilde sözü geçen kurumların çağdaş milletlerin benzeri kuruluşları arasında özel bir değer ve önem kazanacağı düşüncesinden hareket eden Hükümet, bu kurumlarda görev alacak memurların bir teşkilât ve kad-

(362) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 280:284 ve 316, 317.
(363) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1329.
(364) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 3-S. 3105, Başbakanlık Yayını 1988.
(365) 3. t. Düstur, C. 21-S. 850.
(366) Yürürlükte Kanunlar Külliyatı : C. 2-S. 2213 Başbakanlık Yayını 1988.

roya bağlanması, uzmanlık sınıflarına ayrılarak zamanında görev yerlerinde yükselmeleri ve bu şekilde görevlerinde uzun yıllar kalmalarının sağlanmasında zorunluk görmüş ve bu gerekçe (367) ile hazırlanan "Müze ve Rasathane Teşkilâtı Kanunu Tasarısı" Başvekâletin 24 Mayıs 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Maarif ve Bütçe Encümenlerinin 27 Mayıs ve 13 Haziran 1934 günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınan tasarı, 23 Haziran birleşiminde (368) ivedilik kararı ile görüşülmüş ve 2530 sayılı Kanun (369) olarak kabul edilmiştir.

Kanuna bağlı (A) işaretli cetvelde Maarif Vekilliğine bağlı bütün müzelerle rasathanenin teşkilâtı gösterilmiş, bu kadrolarda çalışan görevliler 1, 2 ve 3 üncü sınıf uzmanlar ve memurlar olarak dört sınıfa ayrılmıştır.

Bu kadrolardaki görevlerden, işin yapılması özel ve bilimsel bir hazırlığa ihtiyaç gösteren ve görevlinin oradan uzun süre ayrılmaması, işe bilgisi, yeteneği ve güvenirlik bakımından Devletçe yarar görülen işlere (Uzmanlık memuriyetleri) denilip bu memuriyetlerde çalıştırılanlara (Uzman) unvanı verildiği, bu uzmanların sürelerinde doldurdukça yerlerinde üst dereceye yükselecekleri kabul edilmiştir.

Müze ve Rasathane Uzmanları olarak iki gruba ayrılan bu uzmanlar öğrenim dereceleri, uzmanlıkları ve dil bilgilerine göre üç sınıfa ayrılmış olup kanunun sonraki maddelerinde atama usulleri, aylıkları, yükselmeleri yer almaktadır.

2530 sayılı Kanun, devlet memurları aylıklarında sonraki tarihlerde yapılan yeni düzenlemeler ve teşkilât değişiklikleri nedeni ile uygulanma olanağını yitirmiş ve bu nedenle 27 Ekim 1988 gün ve 3488 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

5. Basma Yazı ve Resimlerin Derlenmesi :

IV. Dönemde millî eğitim ve kültür alanında gerçekleştirilen önemli bir konu da, memlekette çıkan bütün yayınların toplu olarak belirli yerlerde bulundurulması ve bunların düzenli olarak endekslerinin yayım-

(367) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 311 sonu Sıra No. : 247.
(368) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 284:287.
(369) 3. t. Düstur. C. 15-S. 1292.

lanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu şekilde bütün basılı eserlerin belirli bir miktarı yayınlarını müteakip basanlardan alınmak suretiyle millî kütüphanelerimizin memlekette basılan bütün yayınlarla beslenmesi, kurulan sorumlu bir teşkilât tarafından işin sürekli ve düzenli bir şekilde izlenmesi sağlanmıştır.

Bu konuda Maarif Vekilliğince hazırlanan "Matbuaları Toplama Hakkında Kanun Tasarısı" Başvekâletin 18 Mart 1934 günlü yazısı (370) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, tasarıyı ilk inceleyen Dahiliye Encümeni 10 Mayıs 1934 günlü raporunda, bugünkü yayınların yarınki nesillere aktarılması ve gelecekte zamanımıza ait inceleme ve araştırmada bulunacaklara başvuru kaynakları vücuda getirilmesini millî bir görev olarak değerlendirmiş. Dünyanın bütün medenî memleketlerinde uzun yıllar önce başlamış olan bu hayırlı işe, şimdiye kadar bir çok nedenler dolayısıyla başlanamamış olmasının memleketimiz kültür hayatında hazin bir boşluk yarattığını ifade ederek tasarıda gerekli gördüğü bazı değişiklikler yapmıştır.

Adliye Encümeni, önce tasarının adı üzerinde durmuş, toplama teriminin kısmen ceza mahiyetinde olduğunu, kanunun içeriğini tam olarak yansıtmadığını işaretle adını "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu Tasarısı" olarak değiştirmiş ve 20 Mayıs 1934 günlü ve tasarıda bazı değişiklikleri öngören raporunu Başkanlığa sunmuştur.

Maarif ve Bütçe Encümenlerinde de incelenen tasarı 27 ve 30 Mayıs günlü olumlu raporlarla Genel Kurul gündemine alınarak 4 ve 11 Haziran 1934 birleşiminde ilk, 16 ve 21 Haziran (371) da ikinci görüşmesi yapılmış, 2527 sayılı Kanun (372) olarak kabul edilmiştir.

Kanunun 1 inci maddesine göre, Türkiye'de her çeşit baskı usulleri ile basılıp yayımlanan basma yazı ve resimleri basanlar bunların beş sayısını Maarif Vekilliği emrine vermeye yükümlü tutulmuş olup ikinci maddede, bu yazı ve resimlerin hangileri olduğu belirtilmekte ve memleketin kültür hayatı ile ilgisi olduğu Maarif Vekilliğince tesbit ve ilân olunan eserlerin yükümlülük kapsamına alınabileceği vurgulanmaktadır. Sonraki maddelerde, eserlerin gönderilme şekli, bağışıklıklar, yabancı

(370) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 64 sonrası Sıra No. : 199.
(371) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 23-S. 42:47, 127, 128 ve 187:190, 260.
(372) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 2-S. 1401, Başbakanlık Yayını 1988.

memleketlerde basılarak Türkiye'ye ithal edilen eserler, derlenecek eserlerin nerelere ve kaç sayı olarak verileceği ve bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler için uygulanacak ceza hükümleri yer almakta, kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek üzere kurulan (Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü) kadroları 2287 sayılı Maarif Vekâleti Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun 23 üncü maddesine bağlı cetvelin (Maarif Daireleri) kısmına eklenmektedir.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü, 21 Temmuz 1977 tarihine kadar Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak görevini sürdürmüş, bu tarihte kurulan hükümette Kültür Bakanlığının yeniden ihdas edilmesi üzerine bu Bakanlık kuruluşuna geçmiş ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bir birim olarak İstanbul'da görevini sürdürmekte bulunmuştur. Ancak gerek Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkındaki 13 Aralık 1983 gün ve KHK/187 sayılı ve gerek 24 Ocak 1989 gün ve KHK/354 sayılı Kültür Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararnamelerde bu görev belirtilmemiş ve sözü geçen Müdürlüğe de ne ana hizmet ve ne de danışma, denetim ve yardımcı birimleri arasında yer verilmemiştir.

6. Halkevlerinin Açılması :

a) Giriş :

TBMM IV. Döneminde gerçekleştirilen önemli bir kültür atılımı da Halkevlerinin açılmasıdır. Türk toplumunun sosyal ve kültürel alanlarda gelişmesi ve halk eğitimini hedef olarak alan Halkevleri için Başbakan İsmet Paşa'nın 3 üncü toplantı yılının 5 Temmuz 1934'deki son birleşiminde (373) Hükümetin icraatı ve genel politikası hakkında yaptığı konuşmada, aşağıdaki değerlendirmesi, bu kuruluşun amacı ve Türk Milleti için önemini açık bir şekilde yansıtmaktadır :

"Halkevlerinin garazsız ve menfaatsiz bir irfan ve medeniyet yuvası olarak ifa ettiği hayırlı hizmetler, milletten umumî bir teveccüh ile teşvik edilmekte ve mükâfâtlandırılmaktadır. Milletin arzusu ve hatta bîtaraf ve yabancı mütehassısların tetkiki, Halkevi faaliyetlerinin genişletilmesini istemektedir. Geniş yürekle bütün milletin ve her sınıf halkın yükselme-

(373) IV. Dönem Zabıt Ceridesi ; C. 23-S. 456.

sine çalışan Halkevlerine mümkün olan kolaylıkları ve teşvikleri yapmayı vazifemiz sayıyoruz."

Halkevlerinin açılmasına geçmezden önce, bu konuda bir yerde kökeni sayılabilecek benzeri bir kuruluş olarak "Türk Ocakları" ndan ve bunun oluşmasından söz etmek yerinde olacaktır.

b) Türk Ocakları :

1908'de Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından kendi topraklarına katılması, arkasından Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ve Girit'in, emperyalist devletlerin katkıları ile Türkiye'den koparılması yanında sınırları içindeki Arap, Arnavut gibi Müslüman toplulukların ayrılıkçı faaliyetleri, aydın güçleri, Osmanlı birliğini korumak ve bu faaliyetleri engellemek yolunda hareketlendirmiş, bu amaçla 10 Temmuz 1909'da "İttihad-ı Anasır-ı Osmaniye" adı ile bir dernek kurulmuştur. Ancak bu konu, bir devlet politikası olmanın ötesinde bir güce ihtiyaç gösterdiği için Dernek başarılı olamamış, girişimcileri, yurt içinde milliyetçilik ilkesini oluşturma ve yayma ve milli birlik havası yaratmanın daha geçerli ve etkin bir yol olacağı inancı ile II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamı içinde 25 Aralık 1908'de "Türk Derneği" ni kurmuşlardır. Özellikle milliyetçi yazarlar, Tıbbiyeli ve Mülkiyeli gençlerin öncülüğünü yaptığı bu akım, Türk milletinin artık uyanması zamanının geldiği yolundaki 11 Mayıs 1911'de yayımlanan bir bildiri ile daha geniş bir örgütlenme aşamasına ulaşmış, 20 Haziran 1911'de yapılan toplantıda, bu amaçla yeni bir dernek kurulması kararlaştırılarak hazırlık çalışmalarına girişilmiş ve 25 Mart 1912'de "Türk Ocağı" kurulmuştur.

Dernek'in ana ilkesi "Türk milliyetçiliğinin oluşması ve gelişmesini sağlamak" tır. Ancak bu yol, tüzüğüne göre "Türk ırk ve dininin olgunlaşmasına çalışmak" tan geçmektedir. Türk Ocakları, gerçekten ülkede ulusal bilincin doğması ve yayılması için çaba harcamış, eylem ve yayınları ile Türk milliyetçiliğinin oluşturulmasına büyük katkıları olmuştur.

1918 Kongresinde "Turancılık" idealine ulaşmanın hiç değilse bu dönem için mümkün olamayacağı gözlemi ile, çalışmaların geçici olarak Türkiye ile sınırlandırılmasını kararlaştıran Türk Ocakları, Mondros Mütarekesinden sonra yurdun bazı yörelerinin ve İstanbul'un işgalini protesto eylemlerinde ve yapılan direniş mitinglerinde etkili olmuş, bu yüzden gerek işgal kuvvetleri ve gerek İstanbul Hükümetinin baskıları ve

nihayet 8 Mart 1920'de, merkezinin İngiliz askerleri tarafından işgal edilmesi ile çalışmalarına ara vermiştir.

Türk Ocakları, zaferden sonra İstanbul'da yeniden örgütlenme çalışmalarına geçerek 1 Haziran 1923'te İstanbul Türk Ocağını açmış, 20 Temmuz'da ilk kongreyi, 23-25 Nisan 1924'te de genel kongresini toplamıştır. Bu kongre, Türk Ocağının gelişmesinde yeni bir aşama oluşturmakla beraber 17 Kasım 1924'te CHF'na karşıt olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşunda bir kısım üst düzey yöneticilerinin bu Fırkaya katılması, Türk Ocağının çalışmaları üzerinde bazı siyasî kuşkuların doğmasına neden olmuş, 15 Ekim 1927'de toplanan CHF II. Kongresinde Türk Ocaklarının Parti denetimi altında bir kuruluş olarak faaliyetini sürdürmesi ağırlık kazanmıştır.

12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasından sonra 1924'te olduğu gibi bazı yöneticilerin bu parti içinde yer alması ve CHF'na karşı muhalefet yapmaları, CHF Genel Yönetim Kurulunca, Türk Ocağı faaliyetlerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuş, özellikle devrimlerin halka mal edilmesi, gençlik tarafından benimsenmesinde, Partinin halkçılık ilkesinin gereği gibi uygulanması ve halk eğitiminde Türk Ocaklarının CHF çizgisinde faaliyet gösteremediği düşüncesi ağırlık kazanmış, bu konularda birlikte çalışılması üzerinde durulmuştur.

Bu durumu, CHF Genel Başkanı olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa, 24 Mart 1931'de "Hakimiyeti Milliye" Gazetesi muhabirine verdiği demecinde şu şekilde açıklamaktadır (374) :

"Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddî ve mânevî ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevketmek lâzımgelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrâk etmiştir.

Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır.

Teessüs tarihindenberi ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tâmime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebketmiş olan Türk ocaklarının, aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahak-

(374) Hakimiyeti Milliye : 25 Mart 1931 Çarşamba, Sayı : 3482, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937), S. 90, Ankara 1981

kuk ettiren fırkamla bütün mânasıyle yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm

Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir

Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir "

Bu açıklamadan sonra Türk Ocağı Merkez Kurulu, Kurultayı 10 Nisan 1931'de toplantıya çağırmış, bu toplantıda Türk Ocaklarının CHF'na intikali görüşülmüştür Bu görüşmelere ve alınan kararlara dair ayrıntılı bilgileri "Ayın Tarihi Dergisi" nden aynen aktarmaktayız (375) :

"Türk Ocakları Kurultayı, Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Fırkasına intikalini tespit etmek maksadile 10 Nisan 931 Cuma günü sabah onda merkez binasında toplanmıştır

Yasa mucibince mürahhasların ekseriyetinin mevcut olduğu anlaşılmıştır Kurultay Reisliğine Recep Beyin intihabı teklif edilmiştir Recep Bey Kurultay azası olmadığından Manisa Meb'usu Mustafa Fevzi B riyasete ve Ankara Meb'usu Ihsan, Maraş mürahhası Rahmi, Naşit Hakkı ve Havza Mürahhası Zubeyir oğlu Fuat Beyler kâtipliğe seçilmişlerdir

Hamdullah Suphi Bey, Merkez Heyetinin raporunu okumuştur Hamdullah B raporun başında içtima maksadını şöyle izah etmiştir

'– Büyük Reisimiz Gazi Hazretlerinin matbuata tebliğ edilmiş olan bir arzularıdır ki bu fevkalâde içtimaimiza vesile oldu Bundan dört sene evvel Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresinin içtimaında Reisimizin irat buyurdukları nutku ve bu nutkun bilhassa gençliğe ait olan son kısmını hatırlarsınız

Reisicumhur Hz gençliğe tevcih ettikleri bu hitabede İnkılâbı ve vatanı ona emanet ettiklerini söylemişlerdi Biz bu fikrin, zaman geçtikçe, inkişaf ettiğini ve bir tatbikat sahası hazırlandığını görüyorduk Gazi Hz son zamanlarda tahsilde olan gençlere cemiyetlere, gençlerin terbiye ve tedrisine her zamandan fazla ehemmiyet verdiler Mektep sıralarında otururak dersleri dinlerken, gençlik müesseselerinde nutuklarını irat ederken kalplerinde gençliğin inkılâp ihtiyaçlarına göre yetiştirilmesi, inkılâbın gençlikle emin bir istinatgâh bulabilmesi en büyük endişeleri halinde görüldü.

Son bir sene zarfında, memleket toprakları üzerinde zuhur eden bazı vakayı bütün vatanperverlerin kalbi üzerinde, tesiri el'an zail olmamış bulunan kuvvetli izler bıraktı Çok ileri fikirleri, muhafazakârlıkla tanınmış bir muhitte yerleştirebilmek için bütün inkılâp kuvvetlerinin tanzim ve tevhit edilmesi lüzumu Büyük Reisimizin ve inkılâp ricalinin zihinlerinde gittikçe büyüyordu Bunun içindir ki Gazi Hz son zamanlarda, tesis buyurdukları Fırkanın kadrolarını milliyetperver halkçı ve cumhuriyetçi genç zümrelerle büyütmeyi arzu buyurdular Bu ha-

(375) Ayın Tarihi C 25 S 84 85 Mart Nisan 1931 S 7312 7317

reketin kısa bir ifadesi inkılâp fırkasının safları içinde milliyetperver ve Cümhuriyetçi gençliğe yer, vazife ve mes'uliyet vermektir.

Reisimizin matbuatta neşrolunan beyanatları bu emeli sarahaten bize göstermiştir. Bu maruzatımızda Kurultayın fevkalâde içtimaının hangi emelden mülhem olduğunu izah etmiş oluyoruz."

Hamdullah Bey, bundan sonra merkez ve ilim ve san'at heyetlerinin mesai ve malûmatı hakkında Kurultaya izahat vermiş ve ocağın malî vaziyetini kısaca izah ederek 263 523 lira borcu olduğunu söylemiştir.

Hamdullah Bey en sonunda intikal mevzuu etrafında demiştir ki :

Müessesenin senelik işlerine ait maruzatımız nihayet bulmuştur.

Bundan kırk elli sene evvel pek nadir bir iki müellifin kitaplarında ilk işaretlerine tesadüf ettiğiniz ve ondan sonra yavaş yavaş mektep kürsülerine, şiir mecmualarına, matbuat ve cemiyet hayatına intikal eden Türk milliyetperverliği bütün emellerile beraber harbi umumide uğradığınız büyük felâket neticesi çok kat'î şekilde görünen bir ölüm tehlikesine maruz kalmıştı. Bugün kurtulan Türk vatanı üstünde, Türk milliyetperverliği ilim ve edebiyat sahasını geçmiş, millî bir fırka, millî bir siyaset, millî bir devlet şeklini almıştır. Bu eserin sahibi olan Büyük Reisimiz, halkçı ve milliyetçi olan Türk gençliğine muhabbet ve itimadını ifade ederek onu inkılâp fırkası ile beraber bir cephede yekpare bir heyet halinde yeni vazifelere çağırıyor. İçtimaımız bu davete cevabını verecektir.

Müessesemize ve onun mensuplarına, kalplerini senelerden beri çarptıran millî murat yolunda vazife ve mes'uliyetleri artarken dün olduğu gibi yarın da inkılâp fırkasındaki kardaşlarile beraber daima muvaffak olmalarını temenni ederiz."

Bunu müteakıp riyaset yasa mucibince raporun ve hesapların encümen tarafından tetkiki lâzım geldiğini söylemiştir.

Kırıkkale Ocağı Reisi Dr. Behçet B. encümen tetkikine lüzum olmadığını raporun ve hesapların basılmış ve dağıtılmış olmasına binaen kurultayda karar verilmesini teklif etmiştir.

Bunun üzerine samiler meyanında bulunan Fırka Kâtibi Umumîsi Recep Bey soz isteyerek demiştir ki :

– Efendim, gerçi Kurultayda aza bulunmuyorum. Fakat Türk Ocaklarının iltihak etmesi mevzubahs olan siyasî müessesede vazife sahibi olmak sıfatile arkadaşlarımın yapmaları ihtimalini gördüğüm bir hatadan, heyetinizi korumak için söz söylemek lüzumunu hissettim.

Malûmu âlinizdir ki, Türk Ocakları Kurultayı bugün bu müessesenin Cumhuriyet Halk Fırkasına intikalini tesbit etmek maksadile fevkalâde olarak toplanmıştır. Merkez heyeti reisinin nutkunda bu nokta tasrih edilmiştir.

Mevzubahs intikal mutlaka hukukî ve kanunî icaplara tamamen uygun olmalıdır, ki bilâhare yanlış bir telâkki hasıl olmasın. Bu zemin Kurultayda müzakere edilebilmek için mes'eleyi vukuflu arkadaşlardan mürekkep bir encümenin mazbatası üzerinde müzakere etmek lâzımdır.

Bu mazbata intikalin tam olmasını temin edecek bir formülde yazılmak lâzımdır. Eğer mes'ele encümene gitmeden müzakere olunursa ortada maksadı ihtiva edecek etraflı bir metin mevcut olmaz ve bunun mahzuru vardır.

Kurultayın bugünkü vazifesini eksiksiz yapabilmesi için bu ikazı yapıyorum. Murahhas olmadığım halde vuku bulan bu ricamın ehemmiyetini derpiş buyurarak Kurultayın beni mazur göreceğini umarım."

Bu beyanat üzerine Kurultay bu hususta bir encümen teşkil etmiş ve bu encümen Hakkı Tarık, Necip Ali, Reşit Galip, Himayei Etfal Reisi Dr. Fuat ve Isparta mab'usu Mükerrem Beyler ve hesapları tetkik için de Kâzım (Aksaray), Kâzım (Giresun), Rifat (Zonguldak), Divanı Muhasebat azasından Refik ve Emlâk Bankası Müdürü Reşat Beyleri seçmiştir.

Encümenler tetkiklerini bitirip mazbatalarını hazırlayınca Mustafa Fevzi Beyin riyasetinde ikinci celse açıldı. Önce hesap encümeninin raporu okundu ve kısa bir münakaşadan sonra merkez heyeti ibra edildi.

Bundan sonra ocakların fırkaya intikali hakkında encümenin şu mazbatası okundu :

"Merkez heyetinin raporunu tetkik için ayrılan encümenimiz toplanarak bu vazifesini yapmış ve raporun icraattan bahseden kısımları üzerinde bir mütalea kaydine lüzum görmemiştir. Yalnız Büyük Millî Reis tarafından gelen ve Kurultayın fevkalâde olarak toplanmasına esas sebep olan davete şükranla şitap edilmesini heyeti umumiyenize teklife karar vermiştir.

Büyük Reisin bu arzularının vücut bulması için can atmayı biz yasamızın kâğıt üzerine çizdiği değil, Türk gönüllerine yazdığı mefkûrenin tahakkukuna doğru atılmış en kuvvetli adımlardan biri sayarız. Encümeniniz Kurultayın bu yolda bir karar alması için Yasa ve kanun hükümlerini de tamamile müsait buluyor.

Merkez heyetinin davetile toplanmış ve Türk Ocaklarının intihabile gelmiş en büyük heyeti olan ve bu cemiyetin (Kanun ifadesile) en yüksek merciini teşkil eden Kurultayımız, kanunu medeni mucibince bir cemiyet kendisini feshe her zaman karar verebileceği için, Türk Ocakları cemiyetinin de feshine karar verebilir. Ve gene salâhiyetli olan bu Kurultayın kabul edeceği bu karar ile bütün Türk Ocakları ve merkez heyetinin hükmi şahsiyetinde toplanan bütün haklar ve vecibeler Cumhuriyet Halk Fırkasının hükmî şahsiyetine nakil ve devredilebilir.

Encümenimiz bütün ocaklı kardeşlerimizi bu yeni çalışma zemininde ve mefkûre etrafında daha ateşli bir şevk ile daima beraber ve çalışmalarının feyizli neticelerile kendilerini ve milleti bahtiyar görmek istediğini ifade ederek Kurultayın;

1) Türk Ocakları Cemiyetinin feshine,

2) Bu cemiyetin haiz olduğu hakların bütün vecibelerile birlikte Cümhuriyet Halk Fırkasına devrine karar vermesini arz ve teklif eder."

Bu kararın okunmasını müteakip muallim Mithat Şakir, Bilecik murahhası Talât, Urfa murahhası Kâzım ve Ankara Vilâyeti Meclisi Umumî Azasından Aziz Beyler söz alarak bu intikal kararını tasvip eden heyecanlı beyanatta bulundular.

Ankara umumî meclis azasından Azız B tarihî devirlerde Turk ırkının teşkil ettığı cemaat ve cemiyetlerin bir halden dığer hale nasıl isabetli ve tedricî inkılâp ettığını anlatan bir mukaddemeden sonra Halk Fırkasının Mudafaai Hukuk'ken yapmış olduğu emsalsiz hizmetleri anlatmış ve ocağın intikal etmesindeki isabetini boyle muvaffak misallerle şimdiden anlaşılmış olacağını kaydetmiş ve

– Turk harsını tecdit ve ihyaya matuf bu hayırlı ve feyyaz teşebbusu şukranla karşılıyoruz, demiştir

Bilecik murahhası Talât Bey de ocağın teşekkulundeki gayeyi, teşekkulu zamanındaki haleti ruhiyeyi, mesai ve tekâmul tarihçesini yapmış ve ocağın başında senelerdir temiz ve coşkun bir heyecanla çalışan aksaçlı reis hakkındaki samimî duygularını anlattıktan sonra muasır devletlerde gençliğe verilen ehemmiyete işaret ederek bu musip telâkkinin bizde de butun manasile yer bulacağını gosteren bu ilk delilin şukran ve memnuniyetle karşılandığını ifade ederek sozlerine şu cumlelerle nihayet vermiştir

– Bu tarzın ve bu teklifin isabeti meydandadır Çunku duyulan bu ses, bizim Ulu Rehberimizin ve oz murşidimizin sesidir "

Bundan sonra mazbata reye kondu, alkışlarla ve ittifakla kabul edildi

Bundan sonra, verilen bazı takrirler okundu Bunların birisinde ocakta çalışanların sıkıntıya duşmemeleri için firkadan bazı temennıyatta bulunuluyordu Hamdullah Suphi B soz alarak

– Hizmette bulunan arkadaşlarımızın maişetini duşunmek cidden necip bir histir Fakat şukranla arzederim ki bu hissi daha evel reislerimiz gostermişlerdir arkadaşlarımız musterih olsunlar

Bundan sonra ilim ve san'at heyetinin Hamdullah Suphi Bey hakkındaki kararı ile gene aynı mevzuda verilen bir takrir okundu

Ilim ve San'at Heyetinin Kararı

Turk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Fırkasile birleşmesi munasebetile, teessus tarihinden beri ilim sahasında halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamimde sadakat ve imanla çalışmış olan Turk Ocaklarının 20 seneden beri başında bulunarak bu millî muessesenin devam ve inkişafında çok kıymetli hizmetleri sebkeden Hamdullah Suphi Beye ilim ve san'at heyeti Kurultay huzurunda derin hurmet ve şukranlarını beyan etmeyi vazife bilir "

Kurultay bu karar iştirak etti Hamdullah Suphi Bey, bu teşekkurun ocaklarda çalişan butun gençliğe milliyet fikri yolunda hizmet etmiş butun Turklere, şairlere muharrirlere, muallimlere ait olduğunu ve bunlar arasında kendisine de duşen payına karşı çok mutehassis olduğunu ifade etti

Reis Mustafa Fevzi Beyin şu beyanatile Kurultay kapandı

– Kurultay kanunu medeniye ve cemiyetler kanununa istinaden ittihaz ettiği bu karar neticesinde hukukan Turk Ocakları namında bir cemiyet kalmamıştır

Kanunî şekilde fesholuna bu cemiyetin bütün hukuk ve vecaibile memleketin kurtarıcı ana fırkası olan Cümhuriyet Halk Fırkasına tam ve kâmil bir surette intikal eylemiş olduğunu bilhassa kaydederim.

Bu cemiyetin hizmetleri üzerinde Kurultayın son reisi sıfatile takdirlerimi de ifade ederim."

Bu suretle Kurultay alkışlarla mesaisine nihayet vermiştir.

c) Halkevleri :

5 Mart 1931'de TBMM'nin seçimlerin yenilenmesine karar vermesinden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın, CHF Genel Başkanı olarak yayımladığı ve parti programını açıklayan 20 Nisan 1931 günlü bildirisinde belirtilen halkçılık, milliyetçilik ve inkılâpçılık ilkelerinin (376) halk katmanlarına yayılması, halkın bu yönde eğitilmesi ve özellikle Cumhuriyetin emanet edildiği gençlerin bu ilkeleri içten benimsemeleri ve o şekilde yetiştirilmesi için örgütlenmenin gerekli olduğu CHF yöneticilerince kararlaştırılmış, içte ve dışta arayışlara geçilmiştir.

Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da yakından ilgilendiği bu araştırma ve incelemeler sonunda kurulacak örgütün (Halkevi) adını alması uygun görülmüş, Genel Sekreterlikçe kurulan bir heyet "Halkevleri Ana Talimatnamesi" ni düzenlemeye memur edilmiştir.

CHF merkezinde tüzük çalışmaları devam ederken ülke genelinde Halkevlerinin kurulması faaliyetine Parti-Devlet işbirliği ile hız kazandırılmış, (14) ilde -Ankara, İstanbul (Eminönü), İzmir, Bursa, Konya, Aydın, Eskişehir, Diyarbakır, Samsun, Malatya, Denizli, Bolu, Afyon ve Çanakkale- hazırlıkların tamamlandığı 19 Şubat 1932 günü, genel merkez olarak saptanan Ankara Halkevi -Eski Türkocağı binası- binasında Halkevleri görkemli bir törenle faaliyete geçirilmiştir.

Açılış konuşmasını yapan CHF Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey, Halkevlerinin kuruluşundaki amacı, çalışmalarından beklenen verimlilikleri anlatmış, özetle şöyle konuşmuştur (377).

"Bir milletin yetişip geleceğe hazırlanması için klasik araçlar ve kurumlar okullardır. Ancak çağdaş milletler bir varlık olarak yetişip örgütlenmek için okulların belli usuller ve kurallar altında çalışmalarını yeter-

(376) Bu ilkeler, Cumhuriyetçilik, Devletçilik ve Laiklik ile birlikte 10-18 Mayıs 1931'de toplanan CHF III. Büyük Kongresinde Parti Tüzüğünde yer almıştır.

(377) Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı. Ankara 1935.

li görmüyorlar; gerçi tam bilinçli ve güçlü vatandaşlar yalnız okul sıralarında iyi ve ciddî programlarla ve bunu tamamlayan uygulamalarla yetişmiş olabilir; fakat bu zamanda millileşmek için, milletçe kütleleşmek için okul öğreniminin yanında ve ondan sonra kesinlikle bir halk eğitimi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak ilkesinin kurulması gerekmektedir. En güçlü ders araçlarına ve yetişkin öğretmen ordularına sahip olan memleketler bile halkı yetiştirmek, halkı bir kütle haline getirmek için ayrıca millî bir çalışma düzenlenmesini ihmal etmiyorlar."

"Gençlik, geleceğin ışığıdır, gençlik, sürekli yetişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır."

"Cumhuriyet Halk Partisinin Halkevleri ile izlediği amaç, milleti bilinçli, biribirini anlayan, biribirini seven, ideale bağlı bir halk topluluğu halinde örgütlendirmektir;

Bu nitelikte bir örgütün, bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan oluşan öncü unsurlar, Halkevleri aracılığı ile Türk toplumunun yetişmesine katkıda bulunacaklar, önderlik edeceklerdir. Halkevleri, bu konuda Türk aydınlarını seferber edecek, Türk insanını yalnızlıktan kurtararak bütünleştirecek ve güçlü geleceğe hazırlayacaktır."

Recep Beyin bu konuşmasından sonra Behçet Kemal' (Çağlar) in "Açılırken" Şiiri okunmuş, sonra da Halkevlerinin oluşmasında ve örgütlenmesinde büyük katkısı olan Dr. Reşit Galip Bey söz alarak, Halkevlerinin amaçlarını, çalışma biçimini, görecekleri işlerin kapsam ve önemini uzun uzadıya anlatmış ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür :

"Önümüzde kapısı şimdi açılmakta olan çalışma alanı engindir. Davamız, millet olarak uygarlık yolunda bir süreden beri kaybettiğimiz arayı en kısa zamanda kazanmak ve uygarlık sırasında lâyık olduğumuz dereceye, yani en ileriye varmaktır. Halkevlerinin amacı, buna bağlanacak enerjileri ve hizmet isteklerini örgütlendirmektir."

"Bu şubelerin yalnız isimlerini saymak; uzmanlık, yetenek ve eğilimleri ne olursa olsun bütün aydınların Halkevlerinde kendi istediklerine uygun bir iş alanı bulabileceklerini göstermeye yeter."

"Ara sıra inkılâbın bittiğinden ve her işin artık tabiî seyrine bırakılması lazım geldiğinden bahsedenlere tesadüf olunur. Bu görüş tembel, yorgun ve cesaretsiz ruhların görüşüdür. Biz kaybettiğimiz zamanları bi-

zi beklemek niyetini ortaya koymadan hızla ilerleyen başka milletlerin peşinden doğal olarak nitelenen yolda salına salına yürümekle kazanamayız. Biz yavaş yavaş ilerleme kuralını yolumuzun üstünde çiğneyerek, irfan yolunda ilerlememizi inkılâplar şiddet ve hızı ile yaparak sosyal kanunlara yeni bir kanun eklemek zorundayız. Ön saftan ayrıldığımız süre uzamıştır. Arkada ve aşağıda kalmaya daha fazla katlanamayız. Bitmeyen bir özlem, yorgunluk tanımaz bir çalışma, gevşekliğe düşman bir irade ile gitmek, engelleri çatır çatır kırmak, yol kesen olumsuz ruhu nerede bulursak orada boğarak arayı ışık hızı ile kapatmak zorunluluğundayız. Rahat, sakin, dünya ile ilgisi kesik, kaygısız hayatı, türbelerin ve tekkelerin gömüldüğü mezara gömmeliyiz.

Hayatı bireysel mutluluğa erişmek için değil, son nefesine kadar çalışmak, didinmek, yükselmek ve yükseltmek için sevmek; işte Türkün gerçek ve tarihsel düşünce yolu budur. Türk gençliğinin ruhu şu kısa ve ne kadar süreceği belirsiz hayata her türlü maddî hesaplardan uzak yüksek ideallere bağlanmaktaki güzelliği, bütün kaplamı ile duyacak kadar asil ve hassastır."

Halkevleri Tüzüğüne (Talimatname) göre Halkevi, Cumhuriyet Halk Partisinin Milliyetçilik, Halkçılık, Lâiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri içinde çalışan bir kurumdur. Halkevinin kapıları partili ve partisiz bütün vatandaşlara, herkese açıktır. Ancak Halkevi Yönetim Kurulu ile Şube Yönetim komitelerinde üye olabilmek için partili olma koşulu aranmaktadır. Memurların da bu görevleri almalarına kanunî engel yoktur. Nitekim 19 Temmuz 1932 gün ve 13178 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (378) "Halkevleri, sosyal kültür kurumları olduğundan memur ve öğretmenlerin buralara devamının partiye girmek sayılmayacağı saptanmıştır.

Halkevlerinin görevlerini yerine getirebilmesi için her yurttaşın bütün eleman ve organlardan, bütün araç ve koşullardan yararlanabilmesi ve çeşitli uzmanlık, yetenek ve eğilimine beğeneceği bir çalışma alanı bulabilmesi için Halkevleri aşağıda yazılı (9) şubeye ayrılmıştır :

1. Dil, Tarih, Edebiyat
2. Güzel Sanatlar
3. Temsil

(378) T.C. Resmî Gazete : 2167-6 Ağustos 1932.

4. Spor

5 Sosyal Yardım

6. Halk Dershaneleri ve Kurslar

7. Kütüphane ve Yayın

8. Köycülük

9. Müze ve Sergi

Halkevine girmek isteyen her yurtdaş, uzmanlığı ve isteğine göre şubelerden birine üye olma hakkına sahiptir. 50 kadar üyesi olan her şube üç, 50 den fazla üyeliler beş kişilik bir komite seçerler. Halkevi Yönetim Kurulu, şubeleri yöneten komitelerin kendi aralarından seçecekleri 9 delege üyeden kurulur. Halkevi Başkanları, İl Yönetim Kurulunca kendi üyeleri arasından, yalnız Ankara Halkevi Başkanı Genel Yönetim Kurulunca seçilir.

Her şube, ana ilkeler çerçevesinde kendi çalışma programını kendisi yapar. Yerel koşullar ve üyelerin yetenek ve istekleri tam anlamı ile gerçekleştirilebilmesi için standart bir program hazırlaması düşünülmemiştir.

Tüzükte üç şubede faaliyete geçecek imkân ve elemanı olan her yerde bir Halkevi açılabileceği açıklanmıştır.

Halkevinin gelirini, bulunduğu yerdeki parti, belediye, özel idare gibi kurumların ayıracağı ödenek ve bağışlar oluşturmakta, parti örgütleri, kendilerine bağlı halkevlerinin bütçelerini tesbit ve denetlemektedir.

19 Şubat 1932'de açılmış olan (14) Halkevine 24 Haziran 1932'de (20) eklenerek ilk yılda (34) olan Halkevi sayısı, sonraki kuruluş yıldönümlerinde açılanlarla 19 Şubat 1935'de (103) ü bulmuştur.

Bu süre içinde (5000) i kadın olmak üzere (55 000) yurttaş Halkevine üye olmuş, (2 380 000) kişi Halkevi faaliyetlerinden yararlanmıştır.

Halkevleri dil, edebiyat ve tarih şubeleri kendi alanlarındaki verimli çalışmaları yanında Merkezde Halkevleri Dergisi olan "Ülkü" dışında çeşitli Halkevleri tarafından yayımlanan dergi sayısı (20) dir. Bir kısım Halkevleri de bulundukları kentin tarihini yazmışlar ve ayrıca (37) tanıtma broşürü yayımlamışlardır.

Yine bu süre içinde Halkevlerinde (1400) konferans, (700) temsil, (450) konser, (600) sinema gösterisi gerçekleştirilmiş, (400) köy gezisi dü-

zenlenmiş, (70) sergi açılmıştır. Nakış, dikiş, daktilo-steno, yabancı dil, muhasebe konularında açılan kurslara onbine yakın yurttaş devam etmiş, kütüphanelerinde (105 551) cilde varan kitaplarından (624 727) okuyucu yararlanmıştır. Bu rakamlar sadece konumuz olan TBMM IV. Dönemin 1932-1935 yıllarını içermektedir.

Ulu Önder Atatürk'ün, 9 Mart 1935'de CHP IV. Büyük Kurultayını açarken yaptığı konuşmada (379) "Vatanda sosyal ve kültürel devrim yaptı." diyerek değerlendirdiği Halkevleri, CHP'nin 1947 Kurultayında bir tesis yapılarak siyasî partilerin üstünde kalacak bir yönetime tabi tutulmasının ilke olarak kabulünü ilan etmesine rağmen bir anlaşmaya varılamaması sonucu 8 Ağustos 1951 gün ve 5830 sayılı Kanun (380) ile kapatılmıştır. (Bu aşama için Bk. TBMM IX. Dönem I. Cilt, Kâzım Öztürk.)

7. Türk Tarihi ve Türk Dili Üzerinde Çalışmalar :

A) Türk Tarihi :

a) Türk Tarih Heyeti :

Türk Tarihi üzerinde çalışmalara, Türk ocaklarının 27-28 Nisan 1930'daki kurultayına Aksaray delegesi olarak katılmış bulunan Öğretmen Afet Hanım ve arkadaşlarının Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın direktifi ile verdikleri 28 Nisan 1930 günlü bir önerge öncülük etmektedir (381).

Kırk imzalı olan bu önergede "Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette tetkik etmek için hususi ve daimî bir heyetin teşkiline karar verilmesinin ve bu heyetin azasını seçmek salâhiyetinin merkez heyetine bırakılmasını teklif ederiz" denilmektedir.

Yasa Encümeninde görüşülen önerge aynı gün kabul edilerek Türk Ocakları Yasasının 84 üncü maddesine "Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette tetkik ve tetebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir (Türk Tarih Heyeti) teşkil eder." Hükmünün eklenmesini kararlaştırır.

Türk Ocakları Yasasında yapılan bu değişikliğin Genel Kurulda kabulünden sonra Merkez Heyetince (16) üyeden oluşması karar altına alınan

---

(379) Atatürk'ün Söylev ve demeçleri I, (1919-1938) 3. Baskı, Ankara 1981, S. 383.
(380) 3. t. Düstur, C. 32-S. 1904.
(381) Fahri Çoker, Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları, TTK Yayını, Ankara 1983.

Türk Tarih Heyeti, ilk toplantısını 4 Haziran 1930'da Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Beyin başkanlığında yaparak Yönetim Kurulunu seçmiştir.

Yönetim Kurulunda Başkan, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey, Başkanvekilleri Ankara Hukuk Fakültesi Siyasî Tarih Profesörü ve İstanbul Milletvekili Yusuf Akçora ve Çanakkale Milletvekili Samih Rıfat Beyler, Genel Sekreter ise Aydın Milletvekili Dr. Reşit Galip Bey'dir.

Türk Ocakları Merkez Heyetinin seçtiği diğer üyeler şunlardır :

1. Afet (İnan) : Ankara Musiki Muallim Mektebi Tarih Öğretmeni,
2. İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) : Balıkesir Milletvekili,
3. Hâmit Zübeyir (Koşay) : Ankara Etnoğrafya Müzesi Müdürü,
4. Halil Edhem (Eldem) : İstanbul Müzeleri Genel Müdürü,
5. Ragıp Hulûsi (Özdem) : Dil Encümeni Üyesi,
6. Reşit Safvet (Atabinen) : Kocaeli Milletvekili,
7. Zâkir Kadiri : Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti Üyesi,
8. Sadri Maksudi (Arsal) : Ankara Hukuk Fakültesinde Profesör,
9. Mesaroş : Ankara Etnografya Müzesi Uzmanı,
10. Mükrimin Halil (Yinanç) : Tarih Öğretmeni,
11. Vasıf Çınar : Maarif eski Vekili, İzmir Milletvekili,
12. Yusuf Ziya (Özer) : İstanbul Hukuk Fakültesinde Profesör.

Seçimlerden sonra söz alan Heyet Başkanı Tevfik Bey, haklarında gösterilen teveccühe minnet ve şükranlarını sunmuş ve aşağıdaki konuşmayı yapmıştır.

"Efendiler,

Meşgul olacağımız mesele millî Türk tarihidir. Bir Millî Türk tarihinin yazılması, tesbiti lüzumu hakkında yüksek huzurunuzda söz söylemeyi fazla görürüm. Türk millî tarihi, dünya yüzündeki bütün diğer milletlerin tarihleriyle kıyas edilemiyecek kadar yalnız şanlı, şerefli tarih vesikalarıyla değil, fakat aynı zamanda bugünkü beşeriyetin saadet ve refahını temin eden esaslı medeniyet vasıtalarını ilk olarak bulmuş, kullanmış ve neşrü tamim etmiş olmakla temeyyüz etmiştir. Bu kadar feyizli ve şerefli bir tarihi ihmal etmek bilhassa Cumhuriyet devrinde hakikaten büyük günah olurdu.

Aziz Efendilerim,

Yakın zamanlara kadar, şimdiki medeniyetimizin yegâne menbaı Yunanistan ve Roma bilinirdi. Halbuki, bugün kat'iyyen tahakkuk etmiştir ki, Yunan medeniyeti orijinal değildir. Yunan dediğimiz İyon medeniyeti, kendisinden daha eski Türk medeniyetlerinin ancak nâkilidir.

Vatanı düşman istilâsından eski zaman mucizelerini hakikaten gölgede bırakacak bir surette kurtardıktan sonra milletimizi esaslı bir inkılabın siyasî, içtimaî, iktisadî prensipleriyle teçhiz eden Millî Kahraman Büyük Gazi'nin millî tarihimizle bizzat meşgul olması ve Heyetimizi yüksek himayelerine almaları Türk milletinin yüksek talihine, tezimizin ve dâvamızın doğru olduğuna parlak bir delil, aynı zamanda bir teminattır.

Muhterem Efendiler,

Muallim Âfet Hf. arkadaşımızın Kurultay'daki pek kıymetli izahları ve teklifleri üzerine millî tarihimizle iştigal edecek heyetimizi, bizleri millî müessesemiz Türk Ocağının sinesine alması, şüphesiz kendince pek aziz olan bu fikri, bu dâvayı benimsemesi de pek tabiîdir. Kurulduğu zamandan beri millî şuurun uyanmasına, millî harsın inkişafına cümlemizi minnettar bırakacak bir tarzda çalışmış olan Ocağımız, Kurultayın teşkiline karar verdiği bu yeni heyetle doğrudan doğruya millî tarih gibi medenî milletlerin kendi varlıkları için en büyük istinatgâh tanıdıkları menbaa elini uzatmış oluyor. Bize mesaimiz için kıymetli ve orijinal etüdler hazırlamış olan Âfet Hf. ye burada bir kere daha teşekkürü vazife bilirim.

Muhterem Arkadaşlar,

Büyük Gazi'nin himaye ve irşatları ve sizler gibi pek kıymetli ve vatanperver ve ilim âşıkı zevatın mesaisiyle millî tarihimizin şimdiye kadar olduğundan büsbütün başka ve kendine lâyık bir şekilde bütün berraklığı ile meydana çıkarılacağına eminim."

Türk Tarih Heyeti, kuruluşundan Türk Ocaklarının kapatılma kararını verdiği 10 Nisan 1931 gününe kadar sekiz resmî toplantı yapmış, gündemindeki konular, Gazi Mustafa Kemal Paşanın da hazır bulunduğu toplantılarda görüşülüp tartışılmıştır.

Bu dönem içinde Heyetin en önemli eseri, Gazi'nin telkinleri ile oluşan yeni Türk Tarih tezini içeren "Türk Tarihinin Ana Hatları" adındaki kitaptır.

Türk Tarih Heyeti Üyeleri ve konu ile ilgili bilim adamlarının incelemeleri ve eleştirilerine açık olarak az sayıda bastırılıp dağıtılan bu eser, Türk Milleti için millî tarih yazmak ihtiyacı ile atılmış ilk adımdır (382).

---

(382) "Türk Tarihinin Ana Hatları" için Bkz. Prof. Dr. Semavi Eyice, TTK Belleten, Cilt : XXXII-Sayı : 128, S. 509-526.

b) Türk Tarih Heyetinin Türk Tarihi Tetkik Heyetine Dönüştürülmesi :

Türk Ocaklarının kendini kapatma kararından sonra Türk Tarih Heyeti, yüce kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşanın telkini ile (Dernek) olarak tarihi görevine devam kararı almış, daha önce Heyetten ayrılmış bulunan üyeler Zâkir Kadiri ve Mesaroş Beylerin yerine seçilmiş bulunan Hasan Cemil (Çambel) ve Şemseddin (Günaltay) Beylerin katılması ile 12 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" kurulmuştur.

Yönetim Kurulu için yapılan seçimde Başkanlığa Tevfik Bey, Başkanvekilliklerine Yusuf Akçora ve Samih Rıfat Beyler, Genel Sekreterliğe Dr. Reşit Galip Bey yeniden seçilmiş, Sayman üyeliğe Hasan Cemil Bey getirilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa da Cemiyetin Koruyucu Başkanlığını kabul etmişlerdir.

15 Nisan 1931'de 16 kurucu üyenin imzası ile Dahiliye Vekâletine verilen dilekçeye ilişik Cemiyet Nizamnamesi (Tüzüğü) şöyledir :

I. Maksat ve Aza :

1. Türkiye Cümhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek himayeleri altında ve Ankara şehrinde (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti) adlı ilmî bir cemiyet kurulmuştur.

2. Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekili bu cemiyetin fahrî Reisidir.

3. Cemiyetin maksadı, Türk tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir.

4. Türk tarihi tetkik cemiyeti maksadına ermek için aşağıdaki vasıtaları kullanır :

A) Toplanıp ilmî müzakerelerde bulunmak;

B) Türk tarihi menbalarını araştırıp bastırmak;

C) Türk tarihini aydınlatmıya yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere taharri, hafir ve keşif heyetleri göndermek;

D) Türk tarihi tetkik cemiyeti mesaisinin semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak;

5. Cemiyetin maksadına hizmet edebilecek zatlar ve manevî şahıslar hangi milliyetten olursa olsun cemiyetin aslî, fahrî ve ya muhabir azalığına kabul olunabilirler.

6. Cemiyete girmek istiyenler azadan iki zatın teklifi ve Riyaset Heyetinin tasvip ve kararile kabul olunurlar.

II. Teşkilât

7. Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin bir reisi, iki reis vekili, bir umumî kâtibi ve bir veznedarı vardır. Bunlar, Riyaset heyetini teşkil ederler. Riyaset Heyeti, cemi-

yetin teessüsünde bu vazifeye intihap olunmuş zatlardır. İnhilâl vukuunda cemiyet azası arasından birinin Riyaset heyetine intihabı ayni heyete aittir.

8. Riyaset Heyetinin karar ve davetile cemiyet azasının hepsi veya bir kısmı toplanır. Ve Riyaset heyetinin hazırladığı ruzname üzerine ilmî müzakerelerde bulunur.

9. Cemiyet, mesaisinin neticelerini her üç ayda bir defa tesbit ederek Yüksek Hâmisine arzeder.

10. İdarî mes'eleler, Riyaset Heyetinde müzakere olunarak bir karara bağlanır.

III. İdare :

11. Cemiyetin varidatı, teberrulardan, taahhütlerden, neşriyat satışlarından, konferanslar duhuliyesinden toplanır.

12. Cemiyetin malî idaresi Riyaset Heyetinin elindedir. Senetlerde, mukavelelerde biri veznedar olmak üzere Riyaset Heyetinden üç kişinin imzası bulunmak şarttır.

Umumî Kâtip, cemiyetin Hükûmet nezdinde ve mahkemelerde mes'ul murahhasıdır.

3 Ekim 1935'de adı, "Türk Tarih Kurumu" na çevirilen Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kuruluşundan sonra ilk işi liseler için dört ciltlik tarih kitaplarının hazırlanması olmuş, bu dev eser, Gazi Mustafa Kemal Paşanın çalışmaları sürekli izlemesi ile kısa zamanda tamamlanarak Maarif Vekilliğince bastırılmıştır. Bunu ilk ve ortaokullar için hazırlanan tarih kitapları izlemiştir.

Bu arada 2-11 Temmuz 1932'de toplanan I. Türk Tarih Kongresinin asıl amacı, bu kitaplarda yeni yeni tarih görüşünün ve tarih öğretiminde tutulacak yolun öğretmenler ve kamuoyuna anlatılmasıdır.

Bu aşamada, Cemiyeti bekleyen bir başka görev, "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı kitabın son incelemesinin yapılması ve eldeki belgelere göre yeniden yazılmasıdır. Bu çalışmalarda önce eserin taslağı hazırlanmış ve sekiz ana bölümden oluşan konuların kimler tarafından kaleme alınacağı ve çalışmada izlenecek yöntem karara bağlanmıştır. Bu çalışmalar sonucu Kurum yayınlarının VIII. dizisi, Türk Tarihinin Ana Hatları için hazırlanan monografilere ayrılmış ve bu seride ilk eser 1937'de yayımlanmıştır. 1983 Mayısında bu dizide yayımlanmış eser sayısı (31) dir.

Bu arada Cemiyet, 1933'ten beri Maarif Vekilliği ile birlikte yürüttüğü kazı faaliyetleri yanında ilk kez kendi imkânları ile 22 Ağustos

1935'de "Alacahöyük" kazılarını başlatmış, bunu Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yapılan (22) kazı ve arkeolojik araştırmalar izlemiştir. kurum yayınlarının V. dizisi "Kazı Raporları ve Bunlarla İlgili Araştırmalar" a ayrılmış olup bu dizide 1982 sonuna kadar 42 eser yayımlanmış bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1934'te TBMM'nin IV. Dönemin 4 üncü Toplantı yılını açış konuşmasında, bu faaliyetleri "Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üzerine kurmak.....için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz" olarak değerlendirmiştir (383).

Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün dikte ettiği bir program tasarısının 15 Temmuz 1935'te Millî Eğitim Bakanlığına gönderilmesi ile yeni bir çalışma dönemine girmiş, CHP ve Hükûmetin düşünceleri saptandıktan sonra uygulanmasına Türk Tarih Kurumunun görevlendirildiği ve tarih çalışmalarının geniş anlamda ele alındığı bu program 19 Temmuz 1935'te Bakanlıkça bütün bakanlıklar, kamu kurumları ve ilgili kuruluşlara gönderilerek, bu tasarıya göre bütün devlet ve ulusal kurumların Türk Tarih Kurumuna fiili ve pozitif yardımda bulunması ve bu yardımın ulusal ve kutsal bir görev sayılması istenilmiştir.

Bu dönemde önemli bir uğraşı da II. Türk Tarih Kongresinin toplanmasıdır. I. Kongreden bu yana Türk tarihinin açıklanması ve belgelenmesi için süregelen çalışmaların verdiği sonuçları Türk bilim çevreleri yanında bilim dünyasına sunmak amacı ile 20-25 Eylül 1937'de İstanbul Dolmabahçe Sarayında toplanmış olan bu Kongreye Almanya, Amerika B.D., Avusturya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, İsveç, İsviçre, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan (46) sı dünyaca ünlü bilim adamı katılmış, (97) bildiri sunulmuştur. Kongre, sonuç olarak, Türk Tarih Kurumu tarafından ortaya konulan bilimsel gerçekler etrafında büyük bir bilim adamı kitlesinin birleşmiş bulunduğunu göstermiştir.

Türk Tarih Kurumunun 1935 sonrası çalışmaları içinde önemli bir olay da, Türk tarih biliminin sesini duyuracak, Türk araştırıcılarının ça-

(383) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 25-S. 4.

lışmalarını dünyaya tanıtacak bir yayın organına kavuşmasıdır. Adını Atatürk'ün koyduğu Belleten Dergisi, Ocak/1937'den itibaren üç ayda bir sayı olarak yayımlanmış ve 1983 Nisanına kadar hiç aksatmadan 184 üncü sayısını idrâk etmiştir.

Fâni hayata vedamdan on gün önce Başbakan Celâl Bayar tarafından okunan TBMM'nin V. Dönem 4 üncü Toplantı yılını açış konuşmasında, Türk Tarih Kurumunun çalışmalarını öven Atatürk, 3 Eylül 1938'de düzenlediği vasiyetnamesinde parasal varlığından bir pay ayırmak suretiyle kurumun yaşamını da güvence altına almıştır.

Yüce Koruyucusunun ölümünden sonra da, onun çizdiği yolda güvenli adımlarla tarihsel görevini sürdüren Türk Tarih Kurumunun, yeni Cemiyetler Kanununa göre düzenlenerek 25 Mayıs 1940'ta İçişleri Bakanlığına sunduğu yeni tüzüğünde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yüksek himayeleri altında bulunduğu hükmü yer almış, sonraki Cumhurbaşkanları da bu geleneği sürdürerek Kurumun koruyucu başkanlığını üstlenmişlerdir.

Türk Tarih Kurumu, Bakanlar Kurulunun 21 Ekim 1940 gün ve 2/14556 sayılı Kararnamesi ile "Kamu Yararına Çalışan Dernekler" arasına alınmış, amacı doğrultusundaki çalışmalarında kamu yararına çalışma niteliğini her zaman ön planda tutmuştur.

c) Türk Tarih Kurumunun Sonraki Etkinlikleri :

Bu etkinlikleri Tarih Kongreleri, katıldığı uluslararası kongre, sempozyum ve benzeri toplantılar, yurt içinde düzenlenen bilimsel toplantılar, konferanslar, yayınlar, Atatürk ve Türk Devrimini Araştırma Merkezi çalışmaları, kazılar ve arkeolojik araştırmalar ve kitaplık ve arşiv çalışmaları olarak özetlemek mümkündür.

aa) Tarih Kongreleri :

I. ve II. Tarih Kongrelerinden yukarıda söz etmiştik. III. Kongre, 15-20 Kasım 1943'te toplanmış, Cumhurbaşkanı I. İnönü'nün koruyucu başkanlığında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından açılarak genelkurul ve seksiyonlar halinde çalışmalarını sürdürmüştür. Kongrenin büyük özelliği, Cumhuriyet döneminin yetiştirdiği genç bilim adamlarının orijinal bildirilerle geniş ölçüde Kongreye katılmış olmalarıdır.

IV. Kongre 10-14 Kasım 1948'de Cumhurbaşkanı İ. İnönü'nün huzurları ile Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından açılmış, Kongre çalışmaları, öncekilerde olduğu gibi genelkurul ve seksiyon çalışmaları olarak devam etmiştir. Seksiyonlar Eski Anadolu ve Önasya, Klasik çağlar ve Bizans, Ortaasya ve Ortaçağ Türk Tarihi ve Osmanlı Tarihi olarak düzenlenmiştir.

V. Kongre, Türk Tarih Kurumunun kuruluşunun 25 inci yıldönümü kutlanmak üzere 12-17 Nisan 1956'da düzenlenmiştir. Kongre, biri Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi olmak üzere dört seksiyon halinde çalışmalarını sürdürmüş, (12) si yabancı bilim adamları tarafından olmak üzere (66) bildiri sunulmuştur.

VI. Kongre, Türk Tarih Kurumunun 30 uncu kuruluş yıldönümü olarak 20-26 Ekim 1961'de toplanmış, Kongreye (18) yabancı bilim adamı katılmıştır.

VII. Kongre, 21-25 Eylül 1970'te, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın konuşmasıyla açılmıştır. "Tarih Öğretimi" nin de katılması ile beş seksiyon olarak toplanan Kongre'de (41) i yabancı bilim adamı tarafından olmak üzere (136) bildiri sunulmuştur.

VIII. Kongre 11-15 Ekim 1976'da (82) si yabancı olmak üzere (246) delegenin katılımı ile toplanmış, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün açılış konuşması ile çalışmalarına başlayan Kongre, Eski Anadolu ve Yakın Doğu, Orta Asya ve Ortaçağ Tarihi ve Türkiye Tarihi, Osmanlı Tarihi, I. Meşrutiyet ve Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrim Tarihi olarak beş seksiyonda (263) bildiri tartışılmıştır.

Türk Tarih Kurumunun dernek statüsü kaldırılarak 11 Ağustos 1983 gün ve 2876 sayılı Kanunla devletleştirilmesinden önceki son kongresi, Yüce Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100 üncü yıldönümü dolayısıyla 21-25 Eylül 1981'de düzenlenmiştir. (27) değişik ülkeden (200) bilim adamının katıldığı Kongrede Eski Anadolu ve Çevresi Uygarlıkları, Orta Asya ve Ortaçağ Türk Tarihi ve Türkiye Tarihi, Osmanlı Tarihi, Atatürk Devrimleri seksiyonlarına (346) bildiri sunulmuştur.

bb) Çağrılı Olarak Katıldığı Uluslararası Kongre, Sempozyum ve Benzeri Bilimsel Toplantılar :

Türk Tarih Kurumunun katıldığı ilk uluslararası kongre, 1 Ağustos 1932'de Londra'da toplanan Arkeoloji ve Etnoloji Bilimleri Kongresidir.

Kurumun 1982 yılı sonunda katıldığı bu tür bilimsel toplantı sayısı (125) olup bunları düzenleyenler Avrupa ve Amerika'nın etkinliği bütün dünyaca kabul edilmiş olan seçkin bilim kurumlarıdır. Türk Tarih Kurumu uyeleri, katıldıkları her toplantıda bildiri sunarak dikkatleri üzerlerinde toplamışlardır.

Uluslararası Akademiler Birliği Türk Tarih Kurumunun Akademik Kimliğini kabul ederek 7 Haziran 1971 Helsinki toplantısında Birliğe üye seçildiğini bildirmiş ve Kurum, bu tarihten sonra Birliğin yıllık toplantılarında üyeleri tarafından temsil edilmiştir.

cc) Yurtiçinde Düzenlenen Ulusal ve Uluslararası Bilimsel Toplantılar :

Yurtdışındaki toplantılardan ayrı olarak, uluslararası bilim kurumlarının bazı toplantıları, bu kurumların organlarında görevli üyelerimizin önerileri veya yetkili organlarının kararı ile yurdumuzda yapıldığı gibi Kurum, Cumhuriyetin, Atatürk'ün Büyük Nutkunu okumasının, Harf Devriminin ve Kurumun yıldönümleri nedeni ile sempozyum ve toplantılar yapılmış, Atatürk'ün doğumunun 100 üncü yıldönümünde "Atatürk ve Lâiklik" ve "Atatürk ve Tarih" konulu sempozyumlar düzenlenmiştir.

Uluslararası nitelikteki toplantıların başlıcaları uluslararası X. Klasik Arkeoloji Kongresi, Uluslararası I. Türkoloji Kongresi, Osmanlı Tarihi ile ilgili kolokyum, İslâm'da Rasathaneler Uluslararası Sempozyumu, Romanya'nın bağımsızlığa kavuşmasının 100 üncü yıldönümü sempozyumu, Türk-Macar Tarih Kurumları sempozyumu, Uluslararası Güney-Doğu Avrupa Araştırmalar Kurumu IV. Kongresidir.

dd) Konferanslar :

Türk ve Türkiye Tarihi ve bunlarla ilgili çeşitli konuları içeren bu konferansların başında Atatürk yıllık konferansları gelmektedir. 1963 yılından başlayan bu konferansların sayısı 17 Haziran 1983'teki son konferans ile birlikte (237) dir. Bunun dışında Kurum Merkezinde çeşitli vesilelerle başka konferanslar düzenlenmiştir.

ee) Yayınlar :

Türk Tarih Kurumunun yayınları yukarıda sözünü ettiğimiz (Belleten) dışında (23) dizide toplanmış olup 1982 yılı sonuna kadar bu dizilerde yayımlanmış olan kitapların sayısı (124) ü 1973-1982 arası olmak üzere (410) a ulaşmıştır.

ff) Atatürk ve Türk Devrimini Araştırma Merkezi Çalışmaları :

26 Nisan 1958'de kurulmuş olan bu merkezin amacı, Atatürk'ün ayrıntılı biyografisinin hazırlanması, Atatürk ve devrimler hakkındaki yayınların düzenlenmesi, özendirme ve korunması, Atatürk hakkındaki yayınların bibliyografyasının hazırlanması olup kuruluşundan 1982 sonuna kadar Atatürk ve devrimleri ile ilgili (4029) eser toplanarak fişleri yazılmış, kataloğa geçirilmiş, (78 881) makale ve haberin fişleri yazılarak gazete ve dergi adlarına alfabetik sıraya konulmuş ve konularına göre sınıflandırılmıştır. Merkez ayrıca (75 609) kupürün sınıflandırma ve dosyalama işini tamamlamış, Atatürk ve devrimleri ile ilgili olarak (784) dizi yazı toplamıştır.

gg) Kitaplık ve Arşiv Çalışmaları :

Tarih ve Arkeoloji alanında yurdumuzun en büyük kitaplığı olan TTK Kitaplığı, araştırmacıların ve üniversite öğrencilerinin en etkin yardımcısıdır. Mevcut kitapların çoğu armağan veya yayınları ile değişme suretiyle sağlanmış, bir kısmı da satın alınmıştır. 1982 sonu itibarıyla kitap değişimi yapılan üniversite, akademi, bilim kurumu ve bilim adamı sayısı (277) dir. Aynı tarihte kitap varlığı (78 462), dergi sayısı ise (76 233) tür.

Arşiv Bölümü ise, kitaplık yönetimince derlenenlerin dışında rahmetli üyelerden bazılarının sağlığında, Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet yıllarında üst düzeyde görev almış devlet ve siyaset adamlarının aileleri ve yakınları tarafından kuruma armağan edilen anı ve belgelerden oluşmaktadır.

B) TÜRK DİLİ :

a) 1932'den Önceki Girişimler :

Türkçenin arılaştırılması yolundaki çabaların oldukça uzun bir geçmişi vardır. Ne var ki, yüzyılı bulan bu çalışmaların hemen hiçbiri bir devrim niteliğini kazanamamış, Türkçenin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılmasını kesin olarak sağlayamamıştır (384).

Cumhuriyet döneminde dil alanındaki çalışmalar derleme-sözlük, gramer ve alfabe üzerinde yürütülmüş, önce öz Türkçe sözcüklerin derlenmesine başlanılmıştır. 1926'da Maarif Vekâletinde kurulan "Dil Encümeni" nin sürdürdüğü bu çalışmalar 1932'de yayımlanan "Anadilden

(384) *Dil Devriminin 30 Yılı, TDK Yayını 1962.*

Derlemeler" adındaki sözlük ile ilk ürününü vermiş, 17 Şubat 1929'da Başbakan İsmet Paşanın başkanlığında Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kurulu Üyeleri, Dil Heyeti, Profesörler ve Sanayii Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) temsilcilerinin katıldığı bir toplantı yapılarak "dili saf olarak meydana çıkarmak" ilkesiyle gerçekleştirilecek bir "Türk Söz Kitabı" hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Gramer konusunda Maarif Vekilliği 1923'te Velet Çelebi'nin "Türk Diline Methal" eserini yayımlamış, Tunalı Hilmi Bey' (Zonguldak) in 26 Ağustos 1923'te TBMM'ne sunduğu, Maarif Vekâletinde bir "Türkçe Komisyonu Kurulması, dilin ve terimlerin özleştirilmesi, yasaların, gazetelerin bu dille yazılması hakkındaki Kanun önerisi (385) 1 Eylül 1923'teki birleşimde red edilmekle beraber görüşmelerde dilde sadeleşmenin kaçınılmazlığı vurgulanmıştır.

Gramer konusu, kuruluşundan sonra Maarif Vekilliği Dil Encümeni tarafından ele alınmış, Encümen Sözcüsü Ahmet Cevat (Emre) Beyin hazırladığı "Gramer Hakkında Rapor", "Türkçede Kelime Teşkiline Yarayan Lâyihalar" adlı eserler 1929'da yayımlanmıştır.

Harflerin düzeltilmesi konusuna, 1924 yılı Bütçe Kanunu tasarısının TBMM Genel Kurulunda görüşüldüğü 25 Şubat 1924 birleşiminde (386) ilk kez Saraçoğlu Şükrü Bey (İzmir) değinmiş, "Yıllar ve yüzyıllardan beri bütün gayretlere rağmen bu memleket halkı hâlâ okuma-yazmayı öğrenemedi ise bunu yalnız usulde aramak, Maarifimizin öğretim ve yönetimi bilmediğini iddia etmek doğru olmaz. Bu büyük derdin en vahim noktası Arap harfleridir" demiştir. Konuşmasının sonunda "Maarif Vekâleti, bu konuda ne düşündüğünü ve pek az bir zaman zarfında ne yapabileceğini, bu derde deva olarak söylemek mecburiyetindedir" diyen Saraçoğlu Şükrü Beyin, sonuç için dört yıl beklemesi gerekecektir.

Bu süreç, Gazi Mustafa Kemal Paşanın başlattığı diğer devrim hareketlerinde olduğu gibi yoğun bir çalışma içinde geçmiş, bu konuda uzman yazarların eserleri birbirini izlemiştir. Sonuçta, önce 20 Mayıs 1928 gün ve 1288 sayılı Kanun (387) ile uluslararası rakamların kullanılması zorunluluğu getirilmiş, Cumhurbaşkanının 1 Kasım 1928'de III. Döne-

(385) Kâzım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi II. Dönem II. Cilt -S. 472.
(386) II. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 6-S. 335, 336.
(387) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1-S. 911 Başbakanlık Yayını 1988.

min 2 nci Toplantı yılını açış konuşmasında (388) "Büyük Türk Milleti cehaletten az emekle kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir. Yüksek ve ebedi yadigârımızla büyük Türk milleti bir nur âlemine girecektir" diyerek sevincini ifade ettiği gün 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun (389) kabul edilmekle dil konusundaki en büyük devrim gerçekleşmiştir.

Bu Kanunun kabulü ve uygulanmasına başlanmasından sonra da Dil Encümeni, çalışmalarını 1930 yılına kadar sürdürmüş, amacı doğrultusunda değerli eserler vermiştir.

b) Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kurulması :

Türk Tarih Tetkik Cemiyetinin kuruluşu dil konusunda da benzer bir örgütün kurulmasını gündeme getirmiş ve I. Türk Tarih Kongresinin sona erdiği 11 Temmuz 1932'de, Gazi Mustafa Kemal Paşanın işareti ile kurulacak kardeş Kuruluş "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" nin çalışma programı yürütecek kollar ve Cemiyetin ana tüzüğü hazırlanarak, Kurucular Kurulu olarak Samih Rıfat Bey Başkanlığa, Ruşen Eşref Bey Genel Sekreterliğe, Celâl Sahir ve Yakup Kadri Beyler de üyeliğe seçilmişlerdir.

Kurucu Yönetim Kurulunun ilk işi, 26 Eylül 1932'de toplanması kararlaştırılan Dil Kurultayının hazırlık çalışması olmuş, Anadolu Ajansı ile yayımlanan bildiride, aydınlardan bu konuda tezler istenmiştir. Kurultayın ana amacı, Türk dilinin sözlük hazinesini özleştirmek, genel olarak dili geliştirmek için yollar aramaktır.

Saptanan günde Gazi Mustafa Kemal Paşanın huzuru ve bakanlar, milletvekilleri, profesörler, öğretmenler, yazarlar ve kalabalık halk temsilcilerinin katılımı ile çalışmalarına başlayan kurultayda (20) tez savunulmuş, (13) konuşma yapılmış, kabul edilen ana tüzüğüne göre Genel Merkez Kurulu seçilmiştir. Tüzükte Cemiyetin amacı "Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek" olarak saptanmış, Cumhurbaşkanı, cemiyetin "Koruyucu Başkanı", Maarif Vekili de "Onursal Başkanı" olduğu belirtilmiş. Ayrıca I. Kurultayın toplandığı 26 Eylül günü "Dil Bayramı" olarak kabul edilmiştir.

---

(388) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, (1919-1938) 3. Baskı, Ankara 1981, S. 359, 360.
(389) Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 1-S. 921 Başbakanlık Yayını 1988.

Kurultayın onayladığı çalışma programında faaliyet konusu olarak saptanan :

1. Türk dilinin başka dil aileleriyle karşılaştırılması,

2. Türk dilinin birer tarihi ve karşılaştırmalı gramerinin yazılması,

3. Anadolu ve Rumeli ağızlarından kelimelerin derlenmesi, Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılıklar bulunması,

4. Türkçe bir sözlüğün ve gramerin hazırlanması,

5. Cemiyetin organı olarak bir derginin yayımlanması,

6. Türk dili üzerinde yazılmış yerli ve yabancı eserlerin toplanması,

7. Terimlerin Türkçeleştirilmesi konuları için Merkez Kurulunca teşkil edilen Gramer-Sentaks, Sözlük-Terim, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Derleme ve Yayın Kolları, alanlarında faaliyete geçerek çalışmalarının sonuçları yayımladıkları eserlerle değerlendirilmiş, bu arada Cemiyetin aylık dergisi olan "Türk Dili", Nisan 1933'ten itibaren yayımlanmaya başlanmıştır.

Bu arada Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1932'de TBMM'nin IV. Dönem 2 nci toplantı yılını açış konuşmasında, bu çalışmaları överek "Türk dilinin kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için bütün devlet teşkilâtımızın dikkatli, alâkalı olmasını isteriz." (390) demiştir.

c) Türk Dili Tetkik Cemiyeti-Türk Dili Araştırma Kurumu, Türk Dil Kurumu-nun Etkinlikleri :

Dilimizde kullanılan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklere Türkçe karşılık aranması işinde Türkiye Türkçesinden başka Kıpçak, Çağatay ve Altay kollarından da sözcükler alınması, bazan bir sözcük için bir çok sözcüklerin ilk cildi 1933'te yayımlanan "Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" nde yer alması, bu bağlamda bazı yazarların karşılıklardan beğendiklerini almaları bir sözcük kargaşasına neden olmuş, 18-23 Ağustos 1934'te toplanan II. Dil Kurultayı, gündemindeki diğer konular arasında bu karışıklığın bir an önce giderilmesi işini önce almış, karşılıklar kılavuzu hazırlanmasını kararlaştırmıştır.

---

(390) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 10-S. 3.

II. Kurultay, birincisi gibi Atatürk'ün koruyucu başkanlığında İstanbul-Dolmabahçe Sarayında toplanarak Gramer, Terim, Filoloji ve Dil Karşılaştırmaları komisyonlarının raporlarını incelemiş, ayrıca (16) tez dinlenmiştir.

Cemiyetin adı, kurultay kararı ile "Türk Dili Araştırma Kurumu" na çevrilmiş, yeni Genel Merkez Kurulu seçilmiştir. Yeni kurulun ele aldığı önemli çalışma alanını karşılıklar kılavuzu oluşturmuş, "Kılavuz Çalışma Kolu" nca hazırlanan "Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu", 25 Mart 1935'te yayımlanarak sözcük karmaşası geniş ölçüde önlenmiştir. Bu dönemde ayrıca orta öğretimde kullanılan terimlerin de Türkçeleştirilmesi işine girişilmiştir.

III. Dil kurultayı, 24-31 Ağustos 1936'da yine Atatürk'ün huzuru ile toplanmış, özellikle "Türkçenin başka diller üzerindeki etkisi" konusundaki bildiriler tartışılmış, Kurumun adı "Türk Dil Kurumu" na çevrilmiştir. Kurultay sonrasında Atatürk, orta öğretimde geçen bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına katılmış, bugün kullanılan bir çok matematik terimini kendileri üretmişlerdir.

Atatürk, bu çalışmalardan duyduğu kıvancı, 1 Kasım 1938'de TBMM'nin V. Dönem 4 üncü toplantı yılını açarken yaptığı ve Başbakan Celâl Bayar tarafından okunan konuşmasında (391), şu sözlerle anlatmaktadır :

"Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tesbit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.

Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim."

Atatürk'ün ölümünden sonra bir kısım çevrelerin dil devrimini, düzme Türkçe ve terim rezaleti olarak nitelemelerine rağmen Türk Dil Kurumunun çalışmaları duraksamadan devam etmiş, dil bilgisi, terim, sözlük, derleme alanlarında (36) eser yayımlanmıştır.

IV. Dil Kurultayı, II. Dünya Savaşı nedeniyle ancak 10 Ağustos 1942'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün koruyuculuğunda toplanabil-

(391) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, (1919-1938) 3. Baskı, Ankara 1981, S. 411.

miş, Kurultay sonrası çalışmalarında çeşitli türde (37) eser yayımlanmıştır. "Türkçe Sözlük ve Teşkilatı Esasiye Kanununun Dilini Türkçeleştirmek Üzere Görevlendirilen Komisyonun hazırladığı "Anayasa Tasarısı" bu yayınlar arasındadır. Bakanlar Kurulunca benimsenen Anayasa Tasarısı TBMM'ne sunulmuş, 10 Ocak 1945'te (4695) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir (392).

V. Dil Kurultayı 26 Kasım 1945'te toplanmış, daha çok terim üzerinde durulmuştur. Bu konuda çeşitli olasılıklarda yapılan tartışmalarda pek dar çerçeveler içinde, ancak uzmanlar arasında kullanılan ve halkı ilgilendirmeyen terimler ayrı tutulmak üzere, geri kalanları Türkçeleştirmek düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

19 Aralık 1949'da açılan VI. Kurultayda Kurumun yönetiminde değişiklik yapılarak, birlikte Merkez Kurulunca yürütülen yönetim ve bilim işleri birbirinden ayrılarak "Bilim Kurulu" ve "Yönetim Kurulu" teşkil edilmiş, bu iki Kurulun gerektiğinde genel kararlara varmak üzere "Genel Merkez Kurulu" olarak çalışması kararlaştırılmış, kol başkanlıkları kaldırılmıştır.

14 Mayıs 1950 genel seçimleri ile gerçekleşen iktidar değişikliği Türk Dil Kurumunun çalışmalarını da etkilemiş, özellikle dilde özelleştirmenin yapmacık ya da gösterişten ibaret olduğu savındakiler bu ortamda seslerini daha da yükseltebilmişlerdir. Bunun tipik örneği 10 Ocak 1945'te 4695 sayılı Kanunla Türkçeleştirilen Anayasanın kaldırılarak önceki Teşkilâtı Esasiye Kanununun yürürlüğe konmasında kendini göstermiş, kanun tasarısının TBMM'nde görüşülmesi sırasında dil devriminde Atatürk'ün yanında olan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halide Edip Adıvar ve Fuat Köprülü, özleştirme konusunda yapılanları eleştirmiş ve yermişlerdir.

Bu arada 8 Şubat 1951'de olağanüstü kurultay toplanmış, yeni duruma göre gerekli tüzük değişikliği yapılmış, Kurum aynı yılda İstanbul'da toplanan "Uluslararası Müsteşrikler Kongresi" ne çağrılı olarak katılmıştır.

Kurumun VII. Kurultayı 18 Temmuz 1954'te, VIII incisi 1 Temmuz 1957'de toplanmış, kuruluşun 25 inci yıldönümüne rastlayan VIII. Ku-

(392) Bu Anayasa 24 Aralık 1952 gün ve 5997 sayılı Kanunla, "Teşkilatı Esasiye Kanunu" olarak eski metnine dönüştürülmüştür.

rultaya (9) yabancı bilim adamı katılmıştır. 1950-1960 döneminde (44) eser yayımlanmış olup, 1951'den önce Türk Dili-Belleten adıyla arasıra çıkan dergi 1951'den sonra biri aylık, biri yıllık olmak üzere iki dergi haline getirilmiştir.

27 Mayıs Devrimi, Kurumun yaşamında yeni bir aşamanın başlangıcı olmuş, Başbakanlık, Orgeneral Cemal Gürsel imzasıyla yayımladığı 28 Ocak 1961 günlü genelge ile bütün bakanlıklara "Türkçeye özen göstermeleri, Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcüklerin kullanılmamasını" bildirmiştir.

11 Temmuz 1960'ta toplanmış olan IX. Dil Kurultayı, bir yerde 27 Mayıs öncesi yönetiminin yolsuzluklarının tartışıldığı bir toplantı olmuş, sonuçta İçişleri Bakanlığınca yaptırılan denetleme ve savcılık soruşturması, iddiaları haksız çıkartmıştır.

Kuruma yönelik bir başka olumsuz girişim de Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanıp düşüncelerini bildirmek üzere 31 Temmuz 1961'de üniversitelerle ilgili Kurumlara gönderilen "Türk Bilimler Akademisi Kanun Tasarısı" dır.

Bu tasarı hükümlerine göre Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ile birlikte birer enstitü olarak Türk Bilimler Akademisine katılmakta, bütün taşınır ve taşınmaz malları, her türlü geliri, kitaplığı ve memur kadrosu Akademiye devredilmekte ve kurumun bütün üyelikleri iptal edilerek yeni seçim yapılmakta, Atatürk'ün vasiyetinde Türk Dil ve Tarih Kurumuna eşit olarak bölüştürülen para da Akademiye ayrılmaktadır. Ancak bu girişim, dernek kurma, mülkiyet, vakıf ve vasiyet hukukunu savunan kişi ve çevrelerin etkisiyle gerçekleşmemiş, her iki kurum bu dönemde de varlık ve işlevlerini sürdürmüşlerdir.

1961 Anayasasına 4695 sayılı Türkçeleştirilmiş Anayasadaki hemen bütün öztürkçe terimlerin alınmış olması, kurum çalışmalarını özendirmiş, yeni bir çalışma programı ile radyo konuşmaları ve bir tanıtma dizisi yayını başlatılmıştır.

13 Temmuz 1964'te toplanan olağanüstü Kurultayda Kurum tüzüğünde gerekli görülen değişiklikler yapılmış, Kurumun hangi konular üzerinde çalışacağı daha ayrıntılı olarak belirtilmekle beraber Kurultayın, yönetim, yürütme, denetim ve onur kurullarının görevleri sayılmış, asil üye olma koşulları yeniden düzenlenmiştir.

XI. Kurultay 9-12 Temmuz 1966'da toplanmış, alınan çeşitli kararlardan başka yabancı ülkelerden gelen (24) türkolog ve (11) Türk bilim adamının bildirileri dinlenmiştir.

4-8 Ağustos 1969'da toplanan XII. Kurultay, sunulan bildirilerin yanında Kurultayın önemli uğraşısı Atatürk'ün vasiyetnamesi ile Dil ve Tarih Kurumlarına bıraktığı paradan Cumhuriyet Halk Partisinin çok büyük bir pay istemesi ile çıkan anlaşmazlık olmuştur.

Kurumun XIII üncü Kurultayı 3-6 Temmuz 1972, XIV üncü 7-19 Temmuz 1974, XV inci 9-12 Temmuz 1976, XVI ncı, 8-11 Temmuz 1978, XVII nci Kurultay, 28-30 Ekim 1980 ve devletleştirilmeden önceki son kurultayı da 12-14 Temmuz 1982'de toplanarak amacı doğrultusunda çalışmalar yapmıştır.

Bu kurultaylardan ayrı olarak, Kurumun 40 ncı yıldönümü vesilesiyle 27-29 Eylül 1972'de "Türk Dili Bilimsel Kurultayı" düzenlenmiş, Cumhuriyetin ve Yazı Devriminin 50 nci yıldönümlerinde ve Atatürk'ün 100 üncü doğum yıldönümü etkinlikleri arasında "Atatürk'ün Yolunda Türk Dil Devrimi" toplu çalışması yapılmıştır. Ayrıca hafta sonu konuşmaları ve açıkoturumlarda 1964-1983 arası yapılan konuşma sayısı (158) dir.

Türk Dil Kurumunun amacını gerçekleştirmek için ortaya koyduğu etkinlikler arasında şimdiye kadar belirtilenlerin dışında düzenlediği yarışmalar, açtığı sergi ve fuarları, Yazın ve Bilim Dil Ödülleri ile Basın, Radyo-TV Dil Ödülünü saymak mümkündür.

Türk Dil Kurumunun kayda değer bir varlığı da, Kitaplığıdır. Satınalma, değiş tokuş ve bağış yolu ile hızla gelişen ve Türk dili ve edebiyatı alanında bir araştırma kitaplığı olan bu yerde, kitaptan başka, ansiklopediler, sürekli yayınlar, fotokopiler, mikrofilmler, etüdler ve yazmalar bulunmakta olup, cilt sayısı 1983 sonunda (24172) dir (393).

d) Sonuç :

1931 ve 1932'den beri çalışmalarını bu şekilde sürdüren Türk Tarih ve Dil Kurumlarının dernek statüleri kaldırılarak Başbakanlığa bağlı olarak kurulacak "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" içinde yer almaları 1982 Anayasasının 134 üncü maddesiyle kabul edilmiş ve bu

(393) Türk Dil Kurumunun 40 yılı, TDK Yayını : No. : 354, Ankara 1972 ve Türk Dil Kurumunun 51 Yılı, TDK Yayını 1983.

hükme dayanılarak Millî Güvenlik Konseyi Üyesi Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Şahinkaya tarafından verilen kanun önerisi Kurucu Meclisle görüşülerek kabul edilen 11 Ağustos 1983'te (2876) sayılı "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" Kanunu (394) ile dernek statüsündeki bu Kurumların varlıkları sona erdirilmiş ve yeni düzenlemeler yapılmıştır.

(394) *Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı : C. 5-S. 5929, Başbakanlık Yayını 1988.*

VIII. BÖLÜM
SÜREGELEN EKONOMİK BUNALIMA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER VE VERGİ KANUNLARI

SÜREGELEN EKONOMİK BUNALIMA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER VE VERGİ KANUNLARI

GİRİŞ :

1929'da Amerika Birleşik Devletlerinde başlayıp giderek bütün dünyayı saran ekonomik bunalım, yurdumuzda da etkisini göstermiş, Hükümet bir dizi önlemler alarak bunalımın etkilerini hafifletmeye çalışmıştır. Bu önlemlerin başında III. Dönemde 25 Şubat 1930'da kabul edilen Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile bu Kanuna dayanılarak çıkarılan Kararnameler ve 30 Haziran 1930 tarihli Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu gelmektedir. (395)

Hükümet Programına Göre Ekonomik Bunalım :

Ekonomik bunalımın IV. Dönemde de etkisini sürdürmesi itibariyle genel seçimlerden sonra 4 Mayıs 1931'de Hükümeti kurmaya memur edilen İsmet Paşa (Malatya), 9 Mayıs'ta TBMM'de okuduğu Hükümet programında bu konuya değinmiş, satış fiyatlarının uluslararası pazarlarda hızla düşmesi, her memleket gibi bizi de etkilediğini, Türkiye'nin ileriyi düşünerek hareket etmesi ve ürünlerinin çeşitli olması bunalıma dayanma gücümüzü artırdığını, bununla, devlet giderlerinde gayet ihtiyatlı önlemler ile yeni yılı karşılamak kararı aldıklarını, böylece ekonomik ve malî hayatı ciddî sarsıntıya uğratmadan yeni gelişme alanları ve imâr programlarına geçerek başlanılan işleri durmaktan koruyacaklarını ifade etmiştir.

1. Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Kanunu Tasarısı :

Bu konuda Maliye Vekâletinde başlatılan çalışmalar sonunda hazırlanan ve 21 Kasım 1931'de TBMM Başkanlığına sunulan "Millî İktisadiyatı Koruma Vergisi Kanunu" tasarısının aşağıdaki gerekçesi, (396) içinde bulunulan ekonomik durumu daha açık yansıtmaktadır :

a) Tasarının Gerekçesi, Komisyon Raporları ve Genel Kurul'da İlk Görüşmeler

Esbabı mucibe

Dünya, büyük bir iktısadî buhran geçirmektedir. Bu buhran umumî, şamil bir manzara arzetmekte olduğu gibi her memleketin dahilî hayatında da derece

(395) 1929-1931 arası durum ve alınan önlemler için Bk. Türk Parlamento Tarihi : TBMM III. Dönem-I. Cilt
(396) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 4-S. 79:94, Sıra No. 17

derece mahsustur. İçinde yaşadığımız günler, umumî hayata taallûk eden işlerin daima iktisadî hayatın icabâtile hemahenk olmasını emretmektedir.

Bütçe tevazününde olduğu gibi, iktısadî muvazeneyi de büyük bir dikkat ve ihtimamla temine çalışan Hükûmet, dünya iktısadiyatının geçirmekte olduğu bu sarsıntı karşısında gerek millî paramızı, gerek millî iktısadiyatımızı korumak için icap eden bütün tedbirleri almak mecburiyetindedir. Bu tedbirler 1932 malî senesine ait bütçenin tespiti sırasında ehemmiyetle nazarı itibara alınacak ise de vaziyet içinde bulunduğumuz malî sene içinde başkaca ve âcil bazı tedbirlere muracaatı zarurî kılmaktadır. Bu tedbirler cümlesinden olmak üzere, millî iktısadiyatı koruma vergisi unvanı altında muvakkat mahiyette bir vergi ihdası derpiş edilmiştir. Türkiye Cümhuriyeti hududu dahilinde çalışan kâffei hizmet erbabı bu vergi ile mükellef tutulmuştur. Devlet teşkilâtına dahil en yüksek makamlardan en küçüğüne kadar bilâ istisna her şahıs bu vergiyi vereceği gibi, Devlet teşkilâtı haricinde kalan hakikî veya hükmî şahıslar nezdinde veya onlara merbut olarak çalışan hizmet erbabı da aynı suretle ve aynı nisbetler üzerinden vergi vereceklerdir. Devlet uzviyetinin ve millî iktısadiyatın müdafaası için, memlekette yaşayan ve muayyen bir bedel mukabilinde bir yere merbut olarak çalışan her şahıs için gıda maddelerindeki ucuzluk nazarı dikkate alınarak bu mükellefiyet tesis olunmuştur. Verginin muvakkat mahiyette olacağı mülâhazasile kazanç vergisi tevhidi cihetine gidilmemiştir.Projede asgarî maişet seviyesi olarak, ayda 30 lira ve ondan daha aşağı istihkakı olan şahısların maaş, ücret ve yevmiyeleri vergi mevzuu haricinde bırakılmış ve bu suretle kazançları ancak maişetlerini temine kifayet edecek derecede olanlar mükellef tutulmamıştır. Keza hiç bir yere merbut olmıyarak seyyar halinde çalışan serbest mesaî erbabı ile ziraatte müstahdem işçiler ve rençberler bu vergiden muaf tutulmuştur.

Bu vergi tahakkukatında ve mektûmâtında ve kanunda sakit olan sair ihtilâf ve itiraz mevzilerinde umumî kazanç vergisi kanunundaki hükümlerin tatbiki muvafık olacağı düşünülmüş, lâyiha bu esasa göre ihzar olunmuştur.

Tasarı, önce Maliye Komisyonunda incelenmiş, ekonomik bunalımın memleketimize isabet eden tesirlerini ve bunlara karşı alınması gereken acil önlemlerini düşünmede, Komisyon, Hükümetle fikir birliği halinde, 1932 yılı bütçesinin hazırlanmasında dikkate alınacak önlemlerden olarak böyle bir verginin salınmasını ve vergideki esasları kabul etmiştir.

Verginin konusu, genel, özel ve katma bütçelerle yönetilen kurumlarda ve gerçek ve tüzel kişiler yanında çalışanlara çeşitli adlar altında yapılan ödemelerden kanunda belirtilen oranlarda vergi alınmasına dair olup, tasarı, bunun esas ve usullerini saptamaktadır.

Ancak, gerçek ve tüzel kişiler yanında çalışanların ulusal bir koruma vergisine tabi tutulmalarına karşılık gerçek ve tüzel kişilerin, aynı nitelikte olarak Hükümetçe Meclise sunulan "Kazanç Vergisi Kanunu" tasa-

rısında yer aldığının gözlenmesi, her iki konunun birlikte görüşülmesini gerektirmiş, özellikle ekonomik bunalımı ticarî kurumlarla girişimcilere yüklediği ağır durumun, daha geniş bir incelemeye tabî tutulması üzerinde durulmuştur.

Tasarı, Adliye ve Bütçe komisyonlarında da incelenerek bazı değişikliklerle kabul edilmiş, 28 Kasım 1931 birleşiminde söz alan İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) ve Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı) Hükümet adına iktisadî ve malî durum ve ona karşı alınan önlemler hakkında geniş açıklamalarda bulunmuşlardır. Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane), Ahmet İhsan Bey (Ordu) ve Mazhar Müfit Bey (Denizli) ve Emin Bey (Eskişehir) in konu üzerinde görüş ve düşüncelerini belirtmelerinden sonra tasarının gündeme alınması kararlaştırılmıştır. (397)

b) İktisat ve Maliye Vekillerinin Ekonomik ve Malî Durum ve Alınan Önlemler Hakkında Hükümet Adına Açıklamaları :

Hükümet adına İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) ve Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey' (Çankırı) in açıklamaları ve bu konuda Bütçe Komisyonu Başkanı Hasan Fehmi Bey' (Gümüşane) in konuşmasını, içinde bulunulan ekonomik ve malî durumu ve alınan önlemleri geniş bir şekilde yansıtması itibariyle tutanaklardan aynen almaktayız. (398)

İktısat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) – İktısadî ve malî vaziyet hakkında Hükûmet Meclisi Âliye izahat vermek, alenî münakaşa açmak istiyor. Bunun iktısadî kısmı hakkındaki izahatı bendeniz, malî kısım hakkındaki izahatı da Maliye Vekili Bey arkadaşım arzedeceklerdir. *(Reye sesleri).*

Reis – Vekil Beyefendinin teklif ettiği veçhile müzakere açılmasını kabul edenler lûtfen el kaldırsın. Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

İktısat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) –

Beyefendiler;

Bu gün dünya büyük bir iktısat buhranı içinde bulunuyor. Bu buhranın menşei memleketimiz değildir. Bizim müşkülâtımız yalnız bu umumî ve cihanşümul hâdisenin memleketimizde yaptığı inikâslardan ileri gelmektedir. İktısadî buhranın sebeplerini uzun uzadıya sayıp dökerek kıymetli vakitlerinizi zayi etmek istemiyorum. Yalnız iktısadî buhran bilhasa zamanımızın iktisat sisteminin uygunsuzluğundan ve teknik terakkinin bu sistem karşısında daha ilerlemiş olmasından ve sistemin teknik terakki ile mütenasip bir şekil arzedememesinden iler geldiğine işaretle geçmek kâfidir. İktısadî buhran bilhassa iktısadî hayatın

(397) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 4 - S. 35:46
(398) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 4-S. 36:40

fevkalâde cihazlanmasından ve bu cihazlanmağa mukabil de milletlerin iktısadî teşkilâtının ilerleyememesinden ileri gelmiştir Mamafih iktısadî buhranda aslî sebebin iktısadî hayatın evvelden derpiş edilmiş bir plân ve nizam dahilinde olmamasından ileri geldiğine dair artık butun bu mesele uzerinde duşunenler arasında bir nevi ittifak hasıl olmuştur Bizim iktısadî buhrandan muteessir olmaklığımız arzetmiş olduğum gibi, iktısadî menşei memleketimiz harıcinde bulunduğu halde yalnız onun menşelerinin memleket dahilinde tevlit ettiği bir neticedir Iktısadî buhran inikâsları itibarile bir çok manzaralar gostermektedir Fiyat duşkunlugu, mal bolluğu, satış azlığı, iş noksanı ve işsizliğin gunden gune artması iktısadî buhranın belli başlı tezahurlerini ifade eder Maamafih son aylarda iktısadî buhran malî sahaya da intikal ederek para uzerinde de tesiratını gostermiş ve para itibarile en sağlam addolunan memleketleri de sarsıntıya uğratmıştır

Bu gunku iktısadî buhranın bundan evvelki iktısadî buhranlara nazaran kendisine mahsus bir hususiyeti var O da bu buhranda zirai mahsulât fiatının da duşmuş olması ve miktar itibarile buyuk bir bolluk gostermiş olmasıdır

Işte iktısadî buhranın bizi muztarip eden birinci ehemmiyetli tezahuru buradadır Zirai mahsulât ve zirai iptidai maddeler dunyada fazla miktarda istihsal edilmiş ve bunların fiatında buyuk bir duşkunluk vucude gelmiştir Bu fiat duşkunlugu bilhassa bizim tediye muvazenemiz uzerinde endişe verecek bir tesir gostermiştir Filhakika memleketimizin tediye muvazenesi çok uzun senelerden beri daima aleyhimizde bir açıkla kapanıyordu Yalnız 1930 senesinde bir kısım talî amillerin de tesirile tediye bilânçosunda bir nevi muvazene vucut bulmuştu 1931 senesinin geçen 9 aylık ithalât ve ihracat vaziyetini tetkik ettiğimizde bu bilânçonun aleyhimizde çok endişeyi mucip olacak bir şekilde yurumekte olduğunu gorduk Filhakika bir iktısadî mektep bu tediye bilânçolarındaki açıkların kendiliğinden kapanacağını beyan ederek buyuk bir endişeye duşulmemesini tavsiye eder Ona gore ihracatta harıçten alacaklı ve verecekli olmak beynelmilel mubadelenin bir nevi nazimliği ile kendiliğinden tevazun haline geçer Ona gore eğer bir memleket harice borçlu ise borcunu odemek için memleketler ithalâtının azaltılması tedbirleri biharıçten borç aldığı memleketlerin paralarını satın alacaktır Bu surette kendisinin parası duşecek, parası duşerse memleket dahilindeki mahsulâtının fiyatı duşecektir Bu da ihracat için bir prim teşkil eder ve ihracat artar ve muvazene yerine gelir Kezalık bir memleket harıçten alacaklı olursa parası kiymetlenir Bu da mahsulâtının kiymetlenmesini mucip olur Mahsulât pahalılaşınca tevazun hasıl olur Binaenaleyh tediye bilânçosuna mudahale etmeksizin beynelmilel mubadelenin nazimliğina işi terketmek fikrinde bulunur Bu nazariye bilhassa zamanımızda devletlerin hepsi tarafından tediye bilânçolarının tevzini için mudahale yapılmış olmak ve tevzine ait tedbirler alınmakla kiymetten duşmuştur Tatbikatta hiç bir mevki kalmamış olan bir nazariyedir Hakikatta bu mubadele nazimliği kaidesinin tahakkuk etmesi imkânsızdır Çunku bunun tahakkuk edebilmesi için bilhassa maliyet fiyatı uzerinde ve istihsaldeki keyfiyet uzerinde muessir olan teknik âmillerin her tarafta musavi bulunmuş olması lâzimdir Eğer bir millet istihsal hususunda geri ise, teknik âmiller hususunda ilerlememiş ise o memleketin muvazenesini vucuda getirmeyi beynelmilel mubadelenin nazimliğina terketmek o memleketin harabisine goz yummak olur Çunku

diğer taraf tekniğin bütün icaplarile mücehhez olduğu için istihsalâtının maliyet fiyatını çok dûn bir hale getirecektir. Bunun için o devletin parasının ucuzlaması, mahsulâtının, ucuzlaması ona rekabet edecek bir vaziyet irae edemez.

Bu takdirde her sene bilânço açığını milletin ötedenberi toplamış ve asırlardanberi teraküm ettirmiş bulunduğu menkul kıymetlerle ödemek mecburiyetine düşer. Açık senelerce devam ettiği takdirde memleket dahilinde mücevherat ve müzeyyenattan, ev ağırlıklarından başlıyarak nihayet o memleketin şimendiferlerinin, banka müesseselerinin, diğer ticarî ve sınaî teşebbüslerinin, hatta mebanının, arazinin ecnebilere geçmesine kadar varabilir. Bu adeta bir ferdin kendi kendini idare ederken emekçi mevkiine düşmesi vaziyetine benzer. Bunun için işi oluruna bırakmak caiz değildir. Her halde devletin müdahalesi zaruridir. Bizim memleketimizde uzun müddet tediye bilânçosu açıkla idare edilmiş olduğu için memleketimizde menkul kıymetlerin ne kadar eksilmiş olduğunu hepiniz takdir buyurursunuz. Hatta devlet demiryolları ve millî bankalarımız üç beş senelik millî sermayemizi teşkil ederler. Eskiden bilhassa Sivastopol harbinden itibaren başlıyan bilânço açığını ödemek için millî sermaye akıp gitmiş bulunuyor. Şüphesiz Cümhuriyet Hükûmeti bu vaziyet karşısında ilk teessüsündenberi müteyakkiz davranıyor. Ve fırsat buldukça esaslı tedbirler alıyordu.

Zaten bir memleket için muvazeneli bir iktisad, ahlâk ve maneviyat en mühim bir hazinedir. Her hükûmetin ilk vazifesi iktısadî muvazeneyi tesis etmek, ahlâk ve maneviyat kuvvetini muhafaza etmektir. Cümhuriyet Hükûmeti de bu hususta iktisadî vaziyete müteyakkız olarak bakmakta iken 1931 senesinin 9 aylık ithalât ve ihracat bilânçosunu hakikaten endişe edilecek bir vaziyette buldu. 1930 senesinin 9 aylık ithalâtı 105 milyon tutarken buna karşı 1931 senesinin 9 aylık ithalâtı 100 milyon gösteriyor ki aradaki fark yüzde dört, beş arasında bir tenezzül ifade eder. 1930 senesinin 9 ayında 100 milyona yakın ihracata karşı 1931 senesinin aynı ayları 82 milyon ihracat gösteriyordu. Yani ihracatta yüzde 17-18 nisbetinde bir tenezzül görüyoruz. Bu böyle hali üzere bırakıldığı takdirde sene nihayetine kadar bu tenezzülün daha ziyade artacağı şüphesizdir.

Diğer taraftan gerek nafıa işleri, gerek millî müdafaa işleri için Maliye vekâleti harice karşı 15 milyona yakın döviz tediyesi teahhüdü altında bulunuyordu. Bu hal gelecek sene için daha ziyade artacak vaziyet gösteriyordu. Çünkü gelecek sene bilânçosuna dahil olacak bir kısım eşyamızın fiyatı daha çok düşmüş bulunacaktı. Diğer taraftan hemen her memlekette buhran münasebetile ithalâtın azaltılması ve ihracatın çoğaltılması için tedbirler alınmıştı. Biz bunlara karşı mukabil tedbir almaksızın duracak olursak şüphesiz diğer memleketler ithalâtının azaltılması tedbirleri bizim onlara olan ithalâtımızın azaltmasını icap ettirecek, onların ihracatı teşvik etmeleri de memleketimizin ithalâtını arttıracaktı. Bu suretle gerek fiilî sebepler, gerek diğer devletlerin ittihaz etmiş olduğu tedbirler devletin esaslı bir surette iktisadî hayata müdahalesini lâzım ve zarurî kıldı ve bu müdahalede ilk hedef olmak üzere de tediyat bilânçomuzun tevazümünü esas tuttu. Filhakika bir memleketin tediye bilânçosu istihsal etmek, ihraç etmek ve tasarrufta bulunmak gibi esaslarla ancak temin olunabilir. İstihsal hem kemiyet, hem keyfiyet itibarile millî mahsulâtı seneden seneye arttırmak ve yükseltmek

tedbirlerini almakla olur Ihracatın çoğalması mahsulâtımızın bilhassa harici pazarlarda mumasıl eşyadaki rakiplerile karşı karşıya kalarak onlara nazaran bir tefevvuk gosterebilecek şartların toplanmış olmasile kabil olur Tasarruf ise bunların neticesinde bir milli sermaye terakum ettirmek kastile yapılmış iktisattan vucuda gelir

Bunlara ait Buyuk Meclis huzurunda geçen kanunlarla malûmu âlınız olduğu uzere bir kısım tedbirler alınmış olduğu gibi bundan boyle de esaslı bir takım tedbirler derpiş ediyoruz ve bunlar peyderpey Meclisi Âliye takdim edilecektir Ancak bu esaslı tedbirler izah ettiğim sıkıntılı vaziyeti bu gunden yarına hiç olmazsa tevkif ettirebilecek seri neticeli tedbirler değildir Bunlar için de beslene beslene tatbik edilip esaslı surette millî iktisadın bunyesini yapacak tedbirlerdir Bunları bir plân dahilinde yapmağa devam etmekle beraber Hukûmet duşundu ki anî ve hemen netice verebilecek tedbirler alarak tediye bilânçomuzun açığını esaslı surette karşılamak lâzımdır Bunun için vaktile geçen fevkalâde içtima devresinde Meclisi Âlinin Hukûmete vermiş olduğu salâhiyete istinaden bir kararname neşrettik O kararnamede başlıca uç tedbir duşunduk Bu tedbirlerin tatbiki cihetleri için her tecrubeden çıkan neticeyi kaydederek nihayet ikmal etmek cihetini iltizam ettik Binaenaleyh tedbirlerin tatbiki cihetine ait izahatı arzetmiyeceğim Yalnız esasları soylıyeceğim

Birincisi Ithalâtı bir kontenjan listesine raptederek her ay zarfında her maddeden girebilecek miktarı tespit ederek, onun haricinde eşya girmesine musaade etmemek ve giren eşyayı takip edecek aylardan mahsup ederek memleket dahilıne almaktır Tabiî bu tedbirin verebileceği netice memleket dahilıne vaki olacak ithalat tehacumune mani olmaktır Bu suretle ithalât miktarını indirip ihracatımızla tevazununu temine çalışmaktır Ikinci bir tedbir malûm olduğu uzere butçede devlete ait hususlarda mubayaat için bir çok tahsisat konmuştur Idarei hususiye butçelerinde yani vilâyet ve belediyelere ait bir takım mubayaat yekûnu da vardır Diğer âmme muesseseleri ve imtiyazlı bir takım muesseselerin harıçten getirttiği mubayaat vardır Bunların hepsi her halde 25-30 milyonu geçecek bir miktardadır Bunların alınmasında memleket dahilinden memleket mahsulâtından muadil kıymette bir miktarı o eşyayı satanlar tarafından mubayaasını şart koymaktır Bu da tamamen tatbik olunduğu takdirde ihracatımızı takviye edecek bir tedbir olarak neticesini gosterecektir

Uçuncu bir tedbir olmak uzere de şimdiye kadar ticaret mukavelesi yapmamış olduğumuz devletlerle ticaret bilânçosu açık olanlarla ticaret muahedesi yaptığımızda bu muahedelere bir kompanzasyon listesi ilhakını istemektir Şu arzettiğim uç tedbir tediye bilânçomuzun her halde açığını kapatmak maksadile idare edileceği için onu kapamıya hizmet edecektir Tediye bilânçosu ile tabiî ticaret bilânçosu arasında fark vardır Ancak ticaret bilânçosundan tediye bilânçosuna geçmek için gorulmiyen varidat namı verilen miktar da vardır

Gorulmiyen varidat memleketimizin harice plâse etmiş olduğu para memleketimiz dahilinde ecnebi seyyahlarının gelip para bırakması ve memleket harıcın de çalışan amelenin memleket dahilıne para gondermesi, sonra eşya nakleden buyuk bir ticaret filosuna malik olmak ondan sonra ticaret gemisi yapıp satmak

gibi hususlardan gelecek ve binaenaleyh tediye muvazenesinin aktif kısmına girecek olan miktardır. Bu az olduğu için bizde tediye bilânçosu ticaret bilânçosu namile ifade etmek kabildir. Bu aldığımız tedbirlerle tediye bilânçomuzun açığını kapatabileceğimizi ümit ediyoruz. Bu tedbirleri takip ve bunların tatbiki zamanında olmak üzere arzedeceğim diğer esaslı tedbirlerle de millî iktisadiyatımızı mütevazin olarak yaratabileceğimizi ümit ediyorum. Bunun neticesinde içinde bulunduğumuz büyük buhrandan çok sarsıntılı ve ağırlık halinde insanlık üzerine çökmüş olan buhrandan en az bir zararla çıkabileceğimizi tahmin ediyoruz.

Bu tedbirleri Hükûmet kendisine verilen salâhiyete binaen almış olduğu için huzurunuzda arzettim. Bu hususta vaki olacak mütaleatımızı dinlemek istiyoruz.

Maliye Vekili M. Abdülhalik B. (Çankırı) – Muhterem arkadaşlarım;

Bendeniz bu seneki malî vaziyeti Heyeti Celilenize arzetmek üzere kürsiye geldim. Bu seneki malî vaziyetten maksadım Hükûmete buradan ayrılırken tevdi buyurduğunuz bütçe hakkında aldığımız neticeleri izah etmek ve bulunduğumuz vaziyeti erkam üzerinde arzederek Heyeti Celilenize malûmat vermektir.

Bütçe kabul buyurulduğu zaman 186 582 000 lira masraf ve 186 705 000 lira varidat olarak kabul edilmişti ki bu varidatın içinde 2 400 000 lira kadarı doğrudan doğruya teberruattan mütevellitti. Demek ki hakikî varidatımız 184 300 000 liradan ibarettir. Arkadaşımın demin izah ettiği iktisadî vaziyet dolayısile malî vaziyet te müteessir olmuştur. Evvelâ bunun aksini vergilerimizin tahsilâtında gördük. Bunu geçen sene bütçesini hazırlarken ve encümenimizde müzakere ederken prensip olarak fena bütçe senesini esas olarak kabul etmiştik. En fena bütçe senesi demekten maksadım tahminata nazaran en az tahsilâtı vuku bulan senedir. O da geçen 1930 senesi bulunmaktadır. 1931 malî sene bütçesini de o tahsilâta göre tanzim etmiştik. Tahsilâtımızı ve yeni kanunların iktiza ettiği vergi tenkisatını nazarı itibare alarak varidat ve masraf tespit edilmişti. Bu bütçe Hükûmete icra edilmek üzere tevdi buyruldu. İlk dört aylık tahsilâtımızı tetkik ettiğimiz zamanda görüldü ki tahmin ettiğimiz miktar tahsil edilememiştir. Bu ilk dört ayda aldığımız varidat 58 milyon liradan ibarettir. Bunu diğer evvelki senelerin her dört ayından aldığımız mebaliğ ile mukayese ettik. Her senenin bu dört aylığının üçle darbından husule gelen yekûnün sene nihayetinde tahsil edilip edilemediğini tetkik ettik. Yaptığımız mukayese 1930, 1929, 1928, 1927 senelerine aittir. Her senenin ilk dört ayında tahsil ettiğimiz rakamlarını arzedeceğim. 1927 senesinin ilk dört ayında 66 milyon, 784 bin lira; 1928 senesinin ilk dört ayında 72 milyon 989 bin lira; 1929 senesinin ilk dört ayında 78 milyon 808 bin lira; 1930 senesinin ilk dört ayında 64 milyon 137 bin lira; bulunduğumuz senenin ilk dört ayında 58 milyon 126 bin lira tahsil ettik. Zaten bütçemizi yaparken en fena seneyi alarak ona göre tahminatta bulunmuş idik. Burada da bu esasa nazaran müzakeresi cereyan etmişti. İlk dört ayların üçle hasılı darbından hasıl olan neticeyi hiç bir sene tutmadık. Yani her sene nihayetinde aldığımız tahsilât daima bunun dûnunda kaldı, 1927 de ilk dört aya nazaran tahsilâtımızın yekûnu 200 milyon 152 bin lira olmak lâzım gelirken 197 milyon 576 bin lira oldu. 1928 de ilk dört aya nazaran 218 milyon 968 bin lira olmak lâzım gelirken 204 milyon 603 bin lira oldu. 1929 da ilk dört aya nazaran 236 milyon lira olmak lâ-

zını gelirken 206 milyon 128 bın lira oldu Yalnız 1929 senesinde bir fevkalâdelik vardır kı oda tarife dolayısile harıçten gelen eşyanın tehacumudur Gumruk varıdatımız gayrı tabiî fazlalaştı Onun içın o senede fevkalâde varıdat vardır denebilir 1930 senesının ılk dort ayına nazaran tahsılâtımızın yekûnu 192 milyon 314 bın lira olmak lâzım gelirken 189 milyon lira oldu Bu vazıyet bize ırae ettı kı bu senekı butçemızde tahmın ettığımız varıdatı alamıyacağız

Fevkalâde olarak hıç bir sene vakı olmıyan bir hal vakı olsa yanı ılk dort ayın uçle hasılı darbını tutabılsek bile yine butçemızde tahmın ettığımız varıdattan on ıkı buçuk milyon lira noksan varıdat almış olacağız Bu sene beşıncı ayla da mukayese attık Beşıncı ayda aldığımız netice dorduncu ayda aldığımız neticeden daha eyi çıkmadı Bılâkıs daha fena çıktı

1927 de beş ay zarfında tahsıl ettığımız para 82 402 000 lıra ve

1928 de beş ay zarfında tahsıl ettığımız para 91 053 000 lıra

1929 da beş ay zarfında tahsıl ettığımız para 96 813 000 lıra

1930 da beş ay zarfında tahsıl ettığımız para 80 274 000 lıra

Bulunduğumuz sene ıçınde 71 024 000 lıradır

Bu rakam ılk dort ay zarfında bir tenakus nısbetını gosterir Bundan anladık kı tahmın ettığımız varıdatı çok noksan alacağız Butçe ile kabul edilen masarıfatı ıcra etmek mecburıyetındeyız Bınaenaleyh buna çare bulmak lâzımdır Bu vazıyetı başka bir takım vesaikle de tetkık ettık Acaba tahsılâtımızda gorduğumuz netice dığer vesaikle kontrol ettığımız zamanda aynı mıdır? Bızım masarıfatı umumıyemızın kısmı âzamını yanı ordu ve merkez masarifini vılâyetlere bırakmadık Doğrudan doğruya Maliye vekâletı merkezden ıdare edıyor Vılâyetlerden sandık açığına muhtaç olanlarına yardım ettık Dığer taraftan vılâyetlerden fazla tahsılatı olanların da parasını alıyoruz

Dort ayda bulduğumuz netice şudur

Bız dort ayda merkeze 48 063 000 lıra para aldık Ve merkezden 53 502 000 lıra para tedıye ettık Masarıfatımızda en çok nazarı dikkatı celbeden mesele vılâyetlere yaptığımız muavenettir Dort ay zarfında vılâyetlerden 4 109 000 lıra para tahsıl ettık ve yine dort ay zarfında vılâyetlere 4 837 000 lıra gonderdık Beşıncı ayda dığerlerı aynen durduğu halde vılâyetlere yaptığımız muavenet çok faz la oldu Teşrınısanıde vılâyetlerden 321 000 lıra para aldığımız halde vılâyetlere sandık açığı olmak uzere 1 562 000 lıra gonderdık Vılâyetlerden muhtaç olanlarına gonderdığımız para gittıkçe tezayut edıyor Her sene aksı ıdı Muhtaç olan vılayetler daha azdı Bız de daha az para gonderıyorduk Adeta bir muvazene vardı Bir kısım vılâyetlerımızın gonderdığı parayı bız dığer vılâyetlere gonderıyorduk Masarıfı umumıyeyı de gumruklerden, ınhısarlardan ıdare edıyorduk Bu da gosterıyor kı, hazınenın aldığı para ile tedıye ettığı para arasında tahsılâtın noksanlığı kadar bir fark zahirdir

Henuz sene ıçınde bulunuyoruz Senenin yalnız altı ayı geçmıştır Şımdıye kadar tedıyatımızı kredilerle muntazaman ıdare ettık Fakat bundan sonra altı ay zarfında kredilerımızle ıdare etmek ımkânını goremıyoruz

İkinci vaziyet te muvazenei ticariye vaziyetidir. Bu da demin arkadaşımın izah ettiği veçhile aleyhimizdedir. İhracaatımız ithalâtımıza nazaran noksandır. Bu da harice vereceğimiz para hariçten celbedeceğimiz paradan daha fazladır. O halde dahilde fazla para bulundurmalıyız ki hariçten gelen emtiaya para verebilelim. Bunun bariz bir misali de bizim kambiyo muamelemizdir. Geçen sene bu günkü günde ihracatımızdan dolayı elimizde artmış, 1 030 000 ingiliz lirası vardı. Bu gün buna karşı 45 milyon frankımız vardır. Evvelce kabul ettiğimiz kanun mucibince ihtiyat evrakı naktiyesinden satın alınıp ihracatın tenakus ettiği zamanda umumî ihtiyacata sarfedilecektir. İki sene içindeki fark yüzde ikiden ziyadedir.

Bütçede arzettiğim noksanlar muayyen bazı cihetlerde göze pek açık olarak çarpıyor.

Bütçemizde varidatı tahmin ederken şimendiferden üç milyon küsûr bin lira bir fazla varidat alacağımızı tahmin etmiştik. Şimendifer daha çok işliyecektir demiş idik. Hakikatta şimendifer daha çok işlemiştir. Fakat biz varidat alamadık. Sebebi de bu nakliyatın - ki doğrudan doğruya mevaddı ziraiye üzerindedir - tenzilâtlı tarife ile olmasıdır. Geçen seneden fazla yapılan nakliyatın bize verdiği miktar yarım milyon liradan ibaret kalmıştır. Teşrinievvel nihayetine kadar vuku bulan nakliyatın rakamlarını arzedeyim :

Muhtelif hububat geçen sene teşrinievvel nihayetine kadar 316 vagon sevkedilmişti. Bu sene 303 vagon.

Yulaf geçen sene 22 vagon, bu sene 32 vagon

Mısır geçen sana 77 vagon, bu sene 423 vagon

Çavdar geçen sene 25 vagon, bu sene 25 vagon

Arpa geçen sene 150 vagon, bu sene 1 821 vagon

Buğday geçen sene 6 250 vagon, bu sene 8 766 vagon

Geçen sene hazirandan teşrinievvel nihayetine kadar devletin idare ettiği şimendiferler üzerinde hububat nakliyatı olmak üzere yapılan 7 533 vagona mukabil bu sene 11 370 vagon nakledilmiştir. Fakât hasılatımız arzettiğim gibi tarifenin asgarî tarife olması yüzünden ancak geçen senekinden 500 bin lira kadar fazla olmuştur. 1930 da teşrinievvel nihayetine kadar aldığımız 5 972 000 liraya mukabil bu sene 6 461 000 lira kadar para aldık.

Bizim en işlek aylarımız bunlardır. Beş altı ay zarfında hiç olmazsa bir buçuk milyon lira para alacaktık. Alamadık.

Diğer varidatımızda yeni kabul ettiğimiz vergilerde bile noksan tahsilâtımız vardır. O halde sene nihayetine kadar masrafımızı idare için başka tedbirler almak zaruretinde kaldık. İktısadî vaziyetin bizi ithalâtı tahdit mecburiyetine isal eden neticesi aynı zamanda varidatın bir kat daha tenezzülünü mucip olacaktır. İthalâtın tahdidinden doğrudan doğruya gümrük varidatımız azalacak ve bundan da varidatı umumiyemiz tenakus edecek demektir.

Gümrük varidatı tenakus edecektir. Varidatı umumiyemiz de bu tenakustan masarifimizi korumak için ayrı varidat ikame etmek icap edecektir.

Bunun için bir çok çareler düşündük acil olmak üzere Meclisi Âliye bir tedbir takdim ettik. Yarın veya öbür gün müzakere edilecektir. İlk düşündüğümüz çare bilâistisna maaş, ücret ve yevmiye ile müstahdem olanların aldıkları ücret, maaş ve yevmiye her ne olursa olsun almış oldukları miktar üzerinden bir kısım vergi almaktır.

Kanun arzettiğim gibi Heyeti Celileye takdim edilmiştir. Yarın öbür gün müzakeresi yapılacaktır. Bundan sene nihayetine kadar dört beş milyon liralık bir varidat temin edilebilecektir.

Diğer kısımlarını da bazı lüzumsuz masraflarımızdan kısarak tasarruf edeceğiz. Gelecek sene bütçesinde bu fark kendisini çok yüksek gösterecektir. O zaman masraflarımızın hayatî olmıyanlarından fedakârlık etmek ve onları kısmak mecburiyetinde kalacağız. Başka suretle Meclisi Âliye bu teşkilâtı esasiye kanununun 95 inci maddesi mucibince şubatta takdim edilecek olan bütçeyi mütevazin olarak takdim etmeğe imkân yoktur.

Binaenaleyh gelecek seneki bütçemizi yaparken mütevazin bir bütçe takdim etmek için hayatî olmıyan bütün masrafları kısarak bütçeyi şubatta mütevazin olarak takdim etmeğe çalışacağız. Fakat bu sene nihayetine kadar olan masraflarımızı korumak için arzettiğim gibi ilk tedbir olmak üzere bir kanun lâyihası takdim ettik. Kanun usul dairesinde müzakere edilecektir.

Arkadaşlarım vaziyet hakkında izahat isterlerse yine rakamlara istinaden cevap vermeğe hazırım.

İktisat Vekili Mustafa Şeref B. (Burdur) – Efendiler; Hükûmet; iktisadî ve malî vaziyeti ve bunlara ait aldığı ve lüzumlu gördüğü tedbirleri huzurunuzda izah etti. Bu hususta arkadaşlarımızdan sadır olacak bilcümle mütaleatı dinlemek ve lâzım gelen izahatı vermek üzere emrinize âmadeyiz. Bunun neticesinde itimat reyi istiyeceğiz. Bu hususta reyinizin izharını rica edeceğiz.

Hasan Fehmi B. (Gümüşhane) – Muhterem arkadaşlar; Hükûmetin millî servet ve iktisadiyatı korumak maksadile aldığı tedbirler, Heyeti Celilenizin geçen sene Hükûmete vermiş olduğu salâhiyete istinaden vaktinde ve zamanında alındığına bendeniz kailim.

Memleketimize tehacüm eden ithalât eşyasının bedellerini karşılamak için, istihsal ettiğimiz maddelerin bu sene feyz ve bereketi yerinde olmakla beraber kıymetlerinin çok düşkün olması, eğer bu tedbir ittihaz edilmemiş olsa idi, ithalâtın karşılığını temin edemiyeceği gibi, belki menkul ve gayri menkullerimizi karşılık koyarak millî serveti çürütecek derecede geniş bir borca giriftar olacaktır. Bu itibarla bendeniz ithalâtı tahdit hususunda Hükûmetin kanunî salâhiyetine istinaden neşrettiği kararnameyi takdir ve tebcil ederim. Bu kararnamede, tatbikat itibarile bir iki şeyin nazarı dikkate alınması lâzım geldiğini arzedeceğim. Malûmu âlileri ithalâtı tahdit ederken memlekete daha evvel gelmiş olan veya tahdit kararnamesi neşredildikten sonra girip te antrepolarda ve gümrük ambarlarında bekliyen eşyanın vaziyetini bir an için mütalea etmek lâzım gelir. Eşya gümrük ambarlarında âzamî bir sene kadar bekliyebilir. Antrepolarda ise bu müddet üç senedir. Ambarlarda bir sene antrepolarda üç sene bekliyen eşyayı tüccar çek-

mezse gümrük idaresi bunları müsadere eder. Tahdit kararnamesi dolayısile bu kabil eşyanın yani bundan iki, iki buçuk sene evvel gelmiş olan eşyanın şimdi serbestçe memlekete girmesini bihakkın menettiğimize göre ambarlarda daha fazla beklemesi icap ediyor.

Binanaleyeh bu müddetlerin tahdidi suretile serveti milliyeyi muhafaza etmek için ittihaz edilen tedbirin yanında ferde verilmesi iktıza eden adaleti de, temin etmiş olalım.

Keza bu ambar ve antrepolar birer ücrete tabidir. Ve bu ücretlerin miktarı bir kanunu mahsusla tayin edilmiştir. İktısat vekili muhteremi Beyefendinin nazarı dikkatini celbederim ki bu antrepo ücretleri üzerinde lâzım olan tenzilâtı düşünsünler. Çünkü tüccar istediği zamanda eşyasını memlekete ithal etmekten menedilmiştir. Binanaleyh bu ücretler için de yeni bir tarife tanzim etmek lâzım gelir. Ta ki bu suretle umumun menfaatini ararken tüccara isabet eden mazaratı da izale etmiş bulunalım. Kararnamenin bir maddesinde taviz listelerinden bahsediliyor.

Bu çok yerinde, çok lâzım ve çok faideli bir iştir. Fakat Muhterem vekil Bey, bu maddeyi izah ederlerken, ticaret muahedesi aktedilmiyen veyahut ticaret muahadesi aktedilip de muahedenin müddeti hitam bulan memleketler mevaridatına karşı biz de taviz listelerini ileri süreceğiz ve sattıkları mal kadar mal almağa mecbur edeceğiz, şeklinde beyanatta bulundular. İthalâtı tahdit hakkındaki kararnamenin birinci maddesi ve ona müteferri diğer hükümler, memleketin melhuz olan zararlarını vikaye edecek mahiyette ise de, ticaret muahedesi aktetmiyen veya muahede aktettikten sonra, geçmiş bazı tabiî senelerdeki azami ithalâtın beş, sekiz belki de yirmi misli kadar muayyen maksatlarla ve gayri tabiî senelerde gayri tabiî şeraitle ithalât yapan devletler muvaredatına karşı da her halde daha esaslı, daha kat'i, daha ciddî tedbir almaları lâzımdır. Bunu da rica ederim. Hükûmete başladığı bu iş için yalnız itimatlarımızı değil, şükranlarımızı ve takdirlerimizi de beraber takdim ederiz.

Memleketin millî servetinin ve parasının kıymetini korumak için lâzım gelen tedbirleri ittihazda ihmal ve kusur etmesinler *(Bravo sesleri)* Son senelerde memleketimize gayri tabiî şekil ve şerait altında bir çok ithalât yapılmıştır. O ithalâtı yapan memleketler bizden yirmi bin liralık eşya satın aldıkları halde biz onlardan on iki milyon, 15 milyon liralık mal satın aldık. Böyle ölçüsüz ve muvazenesiz bir ithalâtı elbette bir taviz listesile karşılaştırmak zarurî idi.

Zaten bu gün dünya bir iktisadî çırpınma içindedir, didişme içindedir. Her millet mevcudiyetini ve elinde bulunan servetinin bakasını temin etmekle meşgul olduğu böyle bir senede, tabiî zamanlarını usul ve kaidelerinin, formalitelerinin içnde bulunarak millî servetimizin namütenahi denecek bir şekilde bir memlekete akıp gitmesine taraflar olamayız. *(Bravo sesleri)*

Bu nevi memleketlerle muahede aktedilip edilmediğini şimdi pek hatırlıyamıyorum. Fakat muaahede akdedilmiş olsa bile bence bu muahede bu şerait altında gayri tabiidir. O muahede aktedildiği zamanda önümüzde gümrük istatistikleri vardı. Bizden senede (30) bin liralık mal alıyorlar ve bize aşağı yukarı bu nis-

bette mal veriyorlardı Fakat içinde bulunduğumuz senede goruyoruz kı bızden 20 bın lıralık mal almalarına mukabil memleketımıze (15) mılyon liralık mal satıyorlar Bu kadar gayrı tabiî şeraıt altında usul ve merasım uzerinde tevakkuf etmek dogru değildır Pek eyı bılıyoruz ve gazetelerde goruyoruz kı başka memleketler bu hususlarda daha kat'ı tedbırler almaktadır Tavız listelerile bu mevzuu halletmek lâzımdır Ben eminım kı Hukûmet lâzım gelen tedbırı alacaktır Fakat tavız listelerile bu mesaıl halledılmedığı takdırde şahsım namına arzedıyorum ve tabiî butun maruzatım şahsıma aittir Bu mahıyette bulunan memleketlerle gumruk mucadelesıne gırışmekte katıyen bır mahzur gormem Ne bızden otuz bın lıralık malı alsın, ne de memleketımıze 15 mılyon lıralık mal versın Icap ederse bu memleketlerle, gumruk mucadelesıne dahı girelım Bu ışler uzerıne de daha kat ı, daha şedıt daha, cezrî tedbırler alınsın Çunku Meclısı Âlının Hukûmete verdığı salâhıyet çok genış ve butun mesaılı karşılayacak kudret ve salâhıyetı ıhtıva eden bır maddedır Icap ederse daha başka salâhıyet ısterlerse Heyetı Celılenız yıne lâzım gelen salâhıyetlerle Hukûmetı teçhız edebılır Yeter kı Hukûmetı mıllî servetı korumak ıçın lâzım gelen tedabırı bır an evvel ıkmal ve ıtmam etsın Yıne arzedıyorum, bu kararnamenın neşrınden ve ıthalâtın tahdıdından dolayı Hukûmetı tekrar tekrar takdır eder ve şukranlarımı arzederım Şunu da ılâveten arzedeyım kı, bununla serı tamam olmuş değıldır

Gumruk kanununun bazı mevaddını gozden geçırmek suretile ıktısadî bır takım kararlarla alınacak tedbırler vardır kı buna Muhterem Vekil Bey, pek açık olmamakla beraber, muphem bır cumle ile ışaret buyurdular Bendenizce bunu da vazıh bır şekılde soylerlerse daha memnun oluruz Gumruk kanununda yapılması ıcap eden tadılâtı bır gun evvel yapmak lâzımdır Bu tadılâtı bır gun evvel yapmak, bır gun evvel tatbıkını temin etmek demektır Muahede mucıbınce gumruk kanunu uzerınde yapılan tadılât gerçi altı ay geçtikten sonra mevkıı merıyete gırecek ise de bunun bır gun evvel yapılması, bu altı ayı bır az daha berı çekmek demektır

Bır noktaya daha nazarı dıkkatlerını celp edeceğım Bızım gumruk resımlerımızın nıspet ve hesabının ıstınat ettığı para o zaman altın esası uzerıne ıdı

Bunu da Meclısı Âlıye arzetsınler, bız en esaslı varıdatımızı, gumruk kanunlarımızın nıspet ve hesaplarını sabıt bır kıymet ıfade etmıyen ve yarın talıe bırakılmış ve mukadderatı ne olacağı bellı olmıyan bır ecnebı parasına ılânıhaye bırakmayı ıstemeyız Esas ıtıbarile Hukûmetın ıktısadî mesaıl hakkında takıp ettığı meslek ve sıyasetı bendenız şahsen takdır ve tebcıl ederım *(Alkışlar)*

c) Goruşmelerin Devamı ve Sonuç :

Hukumetın onerısı uzerıne Iktısadî ve malı durum uzekındekı goruşmelere 29 Kasım 1931 birleşımınde (399) devam edılmış, soz alan Turgut Bey (Manısa), Sırrı Bey (Kocaelı), Remzı Bey (Sıvas), Reşıt Bey (Bursa),

(399) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 4 S 52 73

Tahsin Bey (Aydın), Hasan Vasıf Bey (İstanbul), Dr. Suad Bey (Kastamonu), memleketin karşılaştığı iktısadî ve mali sorunlar ve alınması gereken önlemler üzerinde görüş ve önerilerini belirtmişlerdir.

Konuşmacıların görüş ve önerileri İktisat ve Maliye Vekilleri tarafından yanıtlandıktan sonra Ali Bey (Afyon Karahisar) ve 19 arkadaşı bir önerge vererek, Hükümetin iktisadi ve mali sorunlar hakkında aldığı önlemler uygun bulunmakla, Hükümete ad okunmak suretiyle güven oylaması yapılmasını istemişlerdir. Kabul edilen önergeye göre yapılan oylamada hazır bulunan (244) üyenin Hükümete güvenoyu verdiği anlaşılmıştır.

Milli İktisadiyatı Koruma Vergisi Kanunu Tasarısının Genel Kurulda görüşülmesine, araya giren bu görüşmeler nedeni ile 30 Kasım 1931 birleşiminde başlanılmış, söz alan Bütçe Komisyonu Başkanı Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) in, kanunun 1 Aralık 1931'de yürürlüğe girmesi öngörülmekle öncelik ve ivedilikle görüşülmesine dair önerisi ve sözcü Kemal Zaim Bey (Konya) ile birlikte verdiği önerge kabul edilerek görüşme açılmıştır.

Rahmi Bey (Sivas), Refik Şevket Bey (Manisa), Mazhar Müfit Bey (Denizli), Ahmet İhsan Bey (Ordu) ve Sadettin Rıza Bey (İstanbul) özellikle ekonomik bunalım için alınacak önlemler cümlesinden olarak önce çalışan kesimin vergiye tabi tutulması, zaten geçim sıkıntısı olan bu kesimde kötü etkiler yapacağı üzerinde durmakla beraber Kanunun diğer hükümleri hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirtmişler ve ihtikâra engel olunması, gerekli önlemlerin de alınmasını istemişlerdir.

Kanunun tümü üzerinde başka söz isteyen olmadığından maddelere geçilmesi kabul edilmiş, Refik Şevket Bey'in önergesi ile Kanunun adı "İktisadî Burhan Vergisi" olarak değiştirilmiştir. Maddelerin görüşülmesi tartışmalı olmuş, 3, 6 ncı maddeler, miletvekillerinin önergeleri ile değiştirilmek suretiyle, Kanunun 1 Ocak 1932'de yürürlüğe girmesi hakkında Rahmi Bey (Sivas) in verdiği önerge, Maliye Vekilinin, büyük sıkıntı içinde bulunduğu için Aralık aylığından da yararlanmayı düşündüklerini ifade etmesi karşısında red edilerek, tasarı, aynı gün (30 Kasım 1931) 1890 sayı ile kabul edilmiştir.

d) Sonraki Gelişmeler :

Dünyanın geçirmekte olduğu ekonomik bunalımın memleketimizi de önemli derecede etkilemesi karşısında gerek milli paramızı korumak ve gerek bütçemizi denk bir halde bulundurmak hayati ve zorunlu bir ihtiyaç olması itibariyle 1 Aralık 1931'den beri uygulama alanına girmiş olan İktisadî Buhran Vergisi 1931 yılının ivedi ve vazgeçilmez ihtiyaçlarını karşılamak üzere konulmuştur. Ancak o tarihten bu yana durum ve ihtiyacın aynı şiddet ve güçte devam etmesi Devletin malî durumunu korumak ve bunalımın devam ettiği süre ile sınırlı olmak üzere yeni önlemler ve kararlar alınmasını zorunlu kılmıştır. Girdiğimiz bu özveri döneminde buna her vatandaşın aynı oranda katılması lâzımdır. Bu bakımdan, yalnız aylıklı, ücretli kişilere uygulanan iktisadî buhran vergisinin gücü olan diğer kişilere de uygulanması özveride eşitlik ilkesinin doğal sonucudur.

Maliye Vekâleti bu düşünceden hareketle yaptığı inceleme sonucu bina, muamele ve şeker istihlâk vergilerine, iktisadî buhran vergisi devam ettiği sürece birer miktar zam yapılması ve bu kaynaklardan da iktisadî buhran vergisi alınmasını uygun görmüş ve bu gerekçe (400) ile hazırlanan "İktisadî Buhran Vergisine Müzeyyel Kanun Tasarısı" Başvekâletin 23 Nisan 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı önce Maliye Encümeninde incelenmiş, esasa ilişkin olmayan bazı değişikliklerle kabul ve 14 Nisan 1932 günlü Raporla Bütçe Encümenine gönderilmiştir.

Bütçe Encümeni, kanun tasarısının içerdiği konuların üç ayrı kanuna ilişkin olması itibariyle, bu değişikliklerin kendi kanunlarında yer alması gerektiği kararı ile tasarıyı 1718 sayılı Dahili İstihlâk Vergisi, 1860 sayılı Muamele Vergisi kanunlarında değişiklik ve 1890 sayılı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa ek kanun olarak üç tasarı halinde yeniden düzenlemiştir.

Tasarının Genel kurul'da görüşülmesi de 29 Mayıs 1932'deki birleşimde (401) üç tasarı üzerinde ayrı ayrı yapılmış tasarıların tümü üzerinde ilk sözü alan Refik Şevket Bey (Manisa)- şimdiye kadar yalnız aylık sahiplerinden alınan iktisadî buhran vergisinin bu şekilde binalar, şeker ve muamele vergisinden pay almak suretiyle genişletildiğini, ancak bunların dışında kalan kısımlar bulunduğunu belirterek bu konuda aydınlatıl-

(400) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 381 sonu Sıra No : 184
(401) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 357:359

malarını istemiş, soruyu yanıtlayan Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı), kendi görüşlerine göre dışta kalanlar kazanç vergisine tâbi yükümlüler olduğunu, bu konudaki kanun tasarısını Kasım ayı başında Meclise arzettiklerini ve yakında görüşüleceğini, Genel kurul'daki görüşmelerde serbest meslek erbabı için ayrı bir iktisadî buhran vergisi konulması Yüce Kurulun takdiri ile gerçekleşebileceğini, ancak encümen yoğun bir çalışma içinde olması itibariyle tasarının görüşülmesi geciktiği takdirde, serbest meslek erbabının vermekte olduğu kazanç vergisinden ayrıca bir oran dairesinde buhran vergisi ile yükümlü kılınmaları hemen bir tasarı sunulmasına hazır olduklarını söylemiştir.

Tasarının tümü üzerinde başka söz alan olmadığından, önce 1718 sayılı Dahili İstihlâk Vergisi Kanununun 1 inci maddesinin değiştirilmesine, sonra 1860 sayılı Muamele Vergisi Kanununun 5 inci maddesindeki vergi oranlarının değiştirilmesine ve son olarak 1890 sayılı İktisadî Buhran Vergisi Kanununa ek kanun maddesi okunarak oylanmış ve tasarılar (1994), (1995) ve (1996) (402) sayılı kanunlar olarak kabul edilmiştir.

Bu kanunlardan 1994 sayılı Kanun, 12 Haziran 1935 gün ve 2785 sayılı Şeker İstihlâk ve Gümrük Resimleri hakkında kanunun 6 ncı, 1995 sayılı Kanun 10 Mayıs 1934 gün ve 2430 sayılı Muamele Vergisi Kanununun 34 üncü maddeleri ile yürürlükten kaldırılmış, 1996 sayılı Kanunun, 23 Aralık 1935 gün ve 2871 sayılı arazi ve bina vergileri ile binalardan alınan İktisadî buhran vergilerinin il özel idarelerine devri hakkındaki kanuna aykırı olan hükümleri bu kanunun 16 ncı maddesiyle kaldırılmıştır.

İktisadî Buhran Vergisi Kanunu, Kanunun gerekçesinde, bu verginin geçici bir süre için uygulanacağı ve bu nedenle de aynı zamanda Meclise sevkedilen Kazanç Vergisi Kanunu Tasarısı ile birleştirilmediği belirtilmesine rağmen onyedi yıl yürürlükte kalmış, 3 Haziran 1949 gün ve 5421 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu" nun 108 inci maddesi 2 No.lı fıkrasıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

2. Kazanç Vergisi Kanunu :

Kazanç Vergisi Kanunu tasarısı, yukarıda belirtildiği üzere birbirini tamamlayan iki tasarı olarak İktisadî Buhran Vergisi Kanunu tasarısı ile

(402) 3 r. Dustur, C. 13-S. 494, 495

birlikte Başvekâletin 21 Kasım 1931 tarihli yazısı ile TBMM Başkanlığına gönderilmekle aynı gün (403) İktisat, Maliye, Bütçe komisyonlarına havale edilmiş, İktisat Komsiyonu 23 Mart 1932, Maliye 12 Mayıs 1932, Bütçe Komisyonu da 15 Ocak 1933'te çalışmalarını sona erdirerek raporlarını Başkanlığa sunmuşlardır.

Tasarı ve Komisyon raporları 1 Mart 1933'te gündeme alınmış (404), görüşülmesine başlanacağı 4 Mart birleşiminde (405) söz alan İsmet Bey (Çorum), tasarının çok önemli hükümler içerdiğini, komisyonların yoğun bir çalışma içinde tasarıda bir çok değişiklikler yaptıklarını, bunların incelenmesi zaman alacağını söyleyerek görüşmelerin ertelenmesini istemiş, bu istek kabul edilerek görüşmeler 11 Marta bırakılmıştır.

11 Mart 1933 birleşiminde (406) Bütçe Komisyonu Sözcüsü, bazı sözcük ve terim düzenlemeleri için tasarının komisyona geri verilmesini istemiş, bu arada söz alan Refik Şevket Bey (Manisa), tasarıda kanunun Adliye, Dahiliye, Maliye, İktisat Vekilleri tarafından yürütüleceği belirtilmesine rağmen ilk iki komisyondan geçmediğini söyleyerek bu komisyonlarda da incelenmesini önermiş, teklif kabul edilmiştir.

27 Nisan 1933 birleşiminde (407) İçişleri Komisyonu Başkanvekili Faik Bey (Tekirdağ) söz alarak komisyonların birlikte toplanıp Karma Komisyon halinde tasarıyı incelemesi daha uygun olacağını ifade etmiş, öneri doğrultusunda işlem yapılmıştır.

Karma Komisyonun raporunun da 14 Mart 1934'te verilmesinden sonra tasarının görüşülmesine 17 Mart 1934 birleşiminde başlanılmıştır.

a) Türkiye'de, önceki Kazanç Vergisi Düzenlemeleri :

Türkiyede, tüccar ve sanat erbabının kazançları üzerinden vergi alınması 1241 (1826) tarihinde ihdas olunan (ihtisap resmi) ile başlamıştır. Bu resim (şehriyei dekâkin) ve (yevmiyei dekâkin) namile tüccar ve esnaftan ve muhtelif namlarla bilûmum mekûlât ve müstehlikât ve madeniyat ve mücevherat, mensucat ve mamulâttan alınırdı.

Tanzimatın ilânından sonra 1254 (1838) senesinde bir ferman ile ihtisap resmi kaldırılmış ve 1255 (1839) senesinden itibaren mevcut örfî tekâlifin, herkesin emlâk ve arazi ve hayvanatına ve esnaf ve tüccarın senevî temettülerine birer kıymet takdir olunmak suretile ve binde hesabile tarhı kabul ve temin edilmişti. O

(403) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 4-S. 24
(404) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 13-S. 3
(405) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 13-S.6
(406) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 13-S. 14
(407) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 14-S. 109

tarihte, her şahsın emlâk ve arazisi, hayvanları, malları ve bir senelik kazancı için talimatnamesi mucibince teşekkül eden heyetler tarafından bir kıymet takdir edilmesi usul ittihaz edildiğinden, vergi bir şahsın umumî serveti üzerine mevzu adeta (umumi irat vergisi) manzarasını haiz bulunuyordu.

1255 senesinden 1275 (1858/1859) senesine kadar 20 sene zarfında, kazanç vergisi, bu suretle mükellefin servet ve iradı üzerine tarhedilen ve o zamanki tabirile (ancemaatin tevzi olunan) vergi meyanına dahil olarak devam etmiştir.

1275 tarihli tahrir talimatı ve 1277 tarihli umumî tahrir nizamnamesi mucibince, ticaret ve sanat erbabının senevi kazancı miktarı ayrıca tahrir ve tahmin edilerek 1277 tarihinden itibaren müstakil bir temettü vergisi ihdas edildi. 1277 tarihli nizamname ile, nüfus, arazi, bina tahrirleri yapıldığı gibi; ticaret ve sanatla iştigal edenlerin senevî temettüleri miktarı da tahmin edilerek vergi alınmağa başlanıldı. Verginin nisbeti, tahmin olunan senevî kazanç miktarının binde otuzu idi.

4 Şubat 1295 tarihli emlâk vergisile ağnam ve âşar kararnamesinin 3 üncü maddesinde, temettü vergisinin, ticaret ve sanat ve hirfet ile meşgul olan eşhasın senevî temettüünden muayyen bir nisbet üzerinden alınacağı, nisbetin icabına göre muvazenei maliye kanunu ve irade ile azaltılıp çoğaltılabileceği; 4 üncü maddesinde de bir tacir veya sanatkârın senelik temettüünün, her mahalde belediye ve nahiye meclislerinden intihap olunmuş yeminli muhamminler vasıtasile tahmin ve takdir olunacağı yazılıdır. Mezkûr seneden itibaren, temettü vergisi bu esas dairesinde tarholunmuş, nisbeti de binde 30 dan yüzde 4'e çıkarılmıştır.

24 Temmuz 1302 (1886) tarihli emlâk nizamnamesi, 4 Şubat 1295 (1879) tarihli kararnamenin temettü vergisine taallûk eden hükümlerini esas itibarile almakla beraber, tahmin hususundaki şikâyetleri bertaraf etmek için tahmin salâhiyetini münhasıran belediye ve nahiye meclislerinde bırakmamış "tacir ve sanatkâr ve esnaf temettüünün takdiri için her sınıfın kendi içinden iki muhammin tayin ve ilave olunur" hükmünü vazeylemiştir.

1304 senesinde bütçe açığını kapatmak üzere, vergi nisbetleri arttırıldığı sırada temettü vergisine de zammedilerek nisbet, yüzde 4'ten yüzde 5'e çıkarılmıştır.

Temettü vergisinin tarhına ait ahkâm daima vergi kararname ve nizamnameleri içinde bir iki madde mündericatına munhasır olarak o ahkâmın tatbikatını temin için başkaca nizamname ve talimat yapılmadığından bu verginin tatbikatı ziraat erbabına, hayvan yetiştirenlere de teşmil edilmeğe başlanması üzerine şikâyetler başlamış, bu vaziyet senelerce devam etmiş ve nihayet 1313 senesinde bilûmum zürra temettü vergisinden muaf tutulduğu gibi; hayvan besleyenlerle bağcılar ve bahçıvanlar dahi bilâhare temettü vergisinden istisna edilmiştir. Maahaza hüküm noksanları ve tatbikat hataları devam edegeldiğinden bu hale nihayet vermek için 1323 malî senesi iptidalarında bir nizamname hazırlanmış ve 8 kânunuevvel 1323 (1909) tarihinde tatbikat sahasına konulmuştur. Bu nizamnamede vilâyet liva ve kaza merkezleri bulunan ve nüfusu iki binden ziyade eden olan mahallerde sakin ticaret ve sanat ve hirfet erbabı temettü vergisile mükellef tutulmuş, vergiden muaf tutulacaklar tasrih ve tadat olunmuş, tarh ve cibayet şekilleri nisbî bir intizam altına alınmıştır.

Maktu kısmı, sınıfı mahsus ile, dört sınıf üzerine taksim edilmiş, bir tacir veya sanatkârın hangi sınıfa ithal edileceği ve bir mükelleften ne karar temettü vergisi alınacağının takdiri, belediye ve nahiye meclislerinden ikişer ve erbabı ticaret ve sanattan iki muhammin ilâvesile teşekkül eden heyetler yerine, mal ve vergi ve tahsil memurlarından mürekkep heyetler verilmiştir.

Nisbî kısım da üç nevi itibar edilmiş, bu kısma birinci kısma dahil olmayan ve kazançları işgal ettikleri binaların kıymetleri üzerinden tayin ve takdir edilebilecek serbest meslekler erbabı büyük ticarethaneler, fabrika ve imalâthaneler eshabı gibi mükellefler, müstahdemler buraya buraya alınmıştır. Nisbî kısımda üçüncü nevi olarak gösterilen müteahhitlerle mültezimlere ait vergilerin, taahhüt ve iltizam bedeli üzerinden hesap ve istifası kabul olunmuştur.

Meşrutiyetin ilânından sonra 1330 senesinde Fransız patent vergisi esaslarından mülhem olarak yeni bir temettü vergisi kanunu hazırlanmıştır. Bu sene içinde neşrolunan 30 teşrinisani 1330 tarihli kanunu muvakkat ile zeyilleri olan 25 şubat 1330 ve 3 nisan 1333 tarihli muvakkat kanunlarla hâkim olan ruh, mükelleflerin kazançlarına hakkile nüfuz imkânsızlığına binaen bir takım zahirî karinelere istinat ederek kazanç miktarını tayin ve vergiyi ona istinaden tarheylemek olmuştur. Bu devreye ait mükellefiyet şekilleri :

A) Safi temettü üzerinden,

B) Şifri daf fer üzerinden,

C) Zâhirî karineler üzerinden,

D) Maktuiyet,

olmak üzere hulâsa edilebilir.

Temettü vergisi kanununun ana hattı, zâhirî karinelere istinat ediyordu. Başlıca müracaat edilen karineler, mükelleflerin bulundukları şehir ve kasabaların nüfus adedi, şimendifer ve sahil olması, istihdam edilen müstahdemler ve işçi adedi ve mükelleflerin mesken icarları; deniz nakliye vesaitinde bunların tonilâtoları kara nakliye vesaitinde nevileri ve cer vasıtaları olup bu karineler icabına göre memzucen dikkate alınarak verginin tayini cihetine gidilmekte idi.

Vergi nisbetleri ise; nisbî, mütehavvil ve maktu olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Vergi nisbetleri noktasından mükellefler :

A) Nisbî ve mütehavvil ve ayni zamanda mesken icarı üzerinden mükellef tutulanlar,

B) Yalnız nisbî ve mütehavvil vergi alınanlar,

C) Yalnız mütehavvil vergi alınanlar,

D) Yalnız maktuiyete tâbi bulunanlar,

Olmak üzere dört sınıfa ayrılmış bulunuyordu. Mükellefler, tarz ve mevzuu iştigallerine, kazançlarının derecesine göre yukarıda yazılı nisbetler dairesinde vergiye tabi bulundurulmakta idi.

30 Teşrkinisani 1330 tarihli temettü kanunu muvakkati hükümleri 1926 senesine kadar meryette kalmıştır. Bugün cari olan kanun 1926 malî senesi bida-

yetinden itibaren tatbik edilmekte bulunan 755 No. ve 27-2-1928 tarihli kazanç vergisi kanunudur. Bu kanun ile, kazancın tayininde vâsi mikyasta beyanname usulüne gidilmiş ve maamafih küçük erbabı ticaret ve sanat için zahirî karineye müracaat şeklide bırakılmıştır.

Kazanç vergisi kanunu başlıca üç gurup kazancı istihdaf etmektedir.

A) Erbabı ticaret ve sanayiin kazançları,

B) Serbest mesai erbabının kazançları,

C) Memurlar, müstahdemler, ecirler ve işçilerin kazançları.

Kazanç vergisi kanunu, ilk şeklinde, birinci ve ikinci grupa dahil mükelliflerden, kanunun 3 üncü maddesinde tadat olunanlarla 14 Haziran 1326 tarihli müsakkafat kanunu mucibince 1331 senesinden evvel cari kiralara göre işgal ettikleri ticarethanelerin muhammen gayri safî iratları senevî 40 ve 1341 senesinde cari kiralara göre muhammen gayri safî iratları senevî 300 lira olan sair bilcümle erbabı ticaret, sanat ve hirfet beyanname vermekle mükellef tutulmuş ve üçüncü grupa dahil mükellefler ile işgal etmekte oldukları ticarethanelerin gayri safî iradı yukarıda gösterilen şekilde 40 veya 300 liradan aşağı olan küçük erbabı ticaret ve sanat ve hirfetin vergileri ise, dükkânları veya imalâthaneleri için ödedikleri senelik hakikî icareye nazaran tahakkuk ettirilmesi kabul olunmuştur. Beyannameye tabi tutulanlar birinci kısım ve icarelerine göre vergi verecekler de ikinci kısım mükellef itibar edilmiştir.

Kazanç vergisi kanununun birinci kısım mükellefler için tesis ettiği beyanname usulü, muntazam bir muhasebeyi ve beyannamelere bilânço ve kâr ve zarar hesabının müfredatlı bir cetvelinin bağlanmasını öngörmekte bulunduğundan bu nevi mükelleflerin şikâyetlerini mucip olduğundan kanunda bazı tadilâta lüzum görülmüştür. Bu itibarla bir taraftan kanunun genel esaslarına mümkün mertebe uymak ve diğer taraftan vergi tatbikatını kolaylaştırmak ve erbabı sanati arzularını yerine getirmek üzerine 21 Mayıs 1927 tarihinde kazanç vergisinin başlıca maddelerini değiştiren kanun kabul edilmiştir.

Bu değişikliğe göre :

1) Kollektif komandit, limited, anonim ve kooperatif şirketler ve bunların şubelerile merkezleri ecnebi memleketlerde bulunan bilûmum şirketlerin Türkiyede çalışan şubeleri beyanname ve bilânço vermekle mükellef tutularak bunların haricinde kalan birinci kısım mükellefler için bilânço tanzimi mecbûriyeti ilga edilmiş, ticaret ve sanatları mütedavil sermayeye ihtiyaç gösterip göstermediğine göre kendileri için hususî beyanname tarzları tatbik olunmuştur. Bu nevi mükelleflerden ticaretleri mütedavil sermayeye ihtiyaç göstermiyenler beyannamelerinde gayri safî kazançlarile masarifi umumiyelerini tesbit etmektedirler. Bunların gayri safî kazançları ifa ettikleri hizmet mukabilinde aldıkları meblâğ mecmuundan, masarifi umumiyeleri de kanunun 15 inci maddesinde tadat olunan masariften ibarettir. Bu mükelleflerin gayri safî kazançlarile masarifi umumiyeleri arasındaki fark, vergiye tabi tutulacak safî kazançlarını ifade etmektedir.

Ticaretleri mütedavil sermayeye ihtiyaç gösterenlerin de, musaddak bir muamele ve satış defteri tutmaları ve bu deftere her günkü satış ve muamelelerini kaydetmeleri ve ertesi sene bidayetinde bunun yekûnunu bir beyannameye der-

cile varidat idaresine vermeleri ve ayrıca bir hulâsai hesabiye raptetmeleri kabul olunmuştur

Bu mukelleflerin kazançları, satış ve muameleleri yekûnundan (şifri daffelerinden) itibaren tayin kılınmaktadır Her malî seneye takaddum eden mart ayı içinde mahallî en buyuk mal memurunun riyaseti altında ticaret odasından veya belediyelerden intihap olunan iki zattan murekkep uç kişilik bir heyet marifetile her nevi ticaret ve sanat için yuzde hesabile tayin kılınacak kazanç nisbetinin satış ve muamele yekûnuna nazaran tutarı bu usule mukelleflerin senelik kazancı itibar edilmekte ve vergileri de bu suretle bulunan kazançlara istinat ettirilmektedir

2) Kazanç vergisi Kanununun 3 uncu maddesi mucibince, beyannameye tabi tutulacakları mezkûr olanlardan maada senelik gayri safî iratları 40 veya 300 lirayı mutecavız olanlara ait olan hukumde

A) Gayri safî irat gibi, suretî tayini bir çok merasime tabi ve binaenaleyh sağlam adolunabilecek bir esasın terkile yerine çok defa tahkiki kabil olamiyan bedeli icarenin ikame edilmesi

B) Satış ve muamele beyannamesine tabi olabilmek için bedeli icarenin senevi 500 lirayı mutecavız olması kabul olunmuştur

Kanunun diger hukumleri de bu iki esasın gerektirdiği biçimde değiştirilmiş ve bazı yenilikler getirilmiştir

755 numaralı ve 27-11-1926 tarihli kazanç vergisi kanunu, 1038 numaralı ve 21-V-1927 tarihli tadilata rağmen, mevcut şikâyetleri bertaraf edememiş, tatbikatın salim bir şekil almasını temin için harcanan butun gayretler, amacı, istenilen duzeyde sağlayamamıştır (408)

b) Yeni Tasarı Uzerinde Çalışmalar :

Maliye Vekâleti, yaptığı incelemeler sonucu, mevcut kazanç vergisinin değiştirilmesi ve yeniden duzenlenmesi gereken başlıca hukumlerinin şunlar olduğunu saptamıştır

1 Bazı girişimlerin vergi konusu içinde olup olmadığı, vergi konusunu tayin eden maddelerin belirsizliği nedeni ile kararsızlık yaratmaktadır

2 Kanunda vergi mukellefinin kim olduğu her adaya gore belirtilmediğinden, uygulamada bazı zorluklara neden olmaktadır

3 Vergi beyannamesinin duzenleme biçimi ve incelenmesine dair hukumlerde onemli noksanlıklar vardır

4 Matrahın belirlenmesinde, şifri daffere kazanç emsali uygulaması usulu, istenilen sonucu vermediğinden kaldırılması gerekmektedir

(408) IV Donem Zabit Ceridesi C 20 S 58 71 Sira No 66 proje gerekçesi

5. Beyanname incelemesinin tahakkuk memurunun elinde bırakılmasının sakıncaları ortaya çıkmıştır.

6. Doğrudan salma işleminin yapılması her halde bir komisyona bırakılmalıdır.

7. İşe başlama, devir, terk hallerinde uyulanacak hükümlerin ihtiyaca göre değiştirilmesi lâzımdır.

8. Küçük sanat ve ticaret erbabının vergilerinin hafifletilmesi gerekmektedir.

9. Hizmetlilerin vergilerinin tahakkuk ve tahsili sakat olup kaygılara sebep olacak niteliktedir.

10. Tahsilata ait hükümler, özellikle doğrudan takdir hallerinde değişime muhtaçtır.

Tasarının hazırlanmasında dikkate alınan bu hususlardan ayrı olarak uygulamada edinilen tecrübeler, Ticaret Odalarının görüş ve dilekleri, geçen dönemde Yüce Meclisin İktisat Komisyonunda oluşan düşünce ve kanaatler gözönünde tutulduğu gibi, son yıllarda çeşitli memleketlerde kabul edilen ve uygulanan kanun metinleri incelenmiş ve tasarıya gerek mükellefin, gerek hazinenin haklarını temin edecek en uygun şekil verilmek istenilmiştir.

Tasarının genel esasları şunlardır :

A) Kazanç vergisi kanununun birinci maddesile verginin hem mevzuu hem mükellef tayin edilmek istenilmiştir. Verginin mevzuunu tayin eden maddede mükellefin de tasrih edilmesi muvafık olmadığı gibi her iki maksadı bir maddenin çerçevesi içerisine almakta esasen kabil bulunmadığından projede verginin mevzuu ile mükellef ve teklif mahalleri ayrı ayrı maddelerde zikredilmiş ve icap eden izahat dercolunmuştur.

Verginin mevzuunu tayin ederken, kazanç vergisinin (hakikî) bir vergi olduğu ve matrahında mükelleflerin kazancı bulunması nazarı itibare alınarak, vergi mevzuu maddesinde vergiye tabi kazançlar vergi ile sureti mükellefiyetleri noktasından zümrelere taksim edilerek tadat olunmuştur.

Kazanç vergisi (hakiki) bir vergi olduğu için mevzuun tayininde (kazancın menşei) esas takip edilmiş olmakla beraber, Türkiyede mütemmim ve şahsî bir (iradı umumî) vergisi bulunmadığından iradı umumî vergisi mevzuuna dahil olan mükellefiyetlerde açıkta bırakılmamıştır. Bu itibarla Türkiyede satışı olmayıp ta ihracatla iştigal eden şahısların ve müesseselerin Türkiyede (mukim) olmaları halinde ecnebi memleketlerdeki satışlarından mütevellit kazançları dolayısile vergiye tâbi tutulmaları iltizam edilmiştir. Yani proje hem (menşe) hem de (ikamet) esasına istinat ettirilmiştir.

B) Beyanname usulü, matrahın tayini bahsinde, başka türlü harekete imkân görülmediği vaziyetlere ve hadiselere hasredilmiş ve maahaza arzu eden mükelleflerin beyanname usulünü tercih edebilecekleri tasrih kılınmıştır.

C) Beyannamelerin sureti tanzimi, bunların tetkikatı yeni hükümlere bağlanmış, tahakkuk memurlarının salâhiyeti tamamen alınmış, resen tarhiyat komisyonlara verilmiş, büyük şehirlerde defatiri hesabiyenin, istihdam edilecek hesap mütehassısları marifetile tetkik edilmesi temin olunmuştur.

D) Mükelleflerin şifri daffelerine kazanç emsali tatbiki suretile vergi tarhı usulü ilga edilmiştir.

E) işe başlama, devir terk hadiseleri; itiraz halleri mükellefin hukukunu temin edecek en mütekâmil kanunlara göre yeni hükümlere ratpedilmiştir.

F) Vergi nisbetlerinden, mevcut kanunda birinci kısım diye tefrik edilenlerden, projede beyanname usulünde bırakılanlara ait nisbetler aynen muhafaza edilmiş; işgal ettikleri binaların gayri safi iratları vergiye matrah ittihaz edilenlerin vergileri ehemmiyetli miktarda tenzile tâbi tutulmuştur.

G) Hizmet erbabına ait vergi nisbetleri, bunlar nerede çalışırlarsa çalışsınlar yeknesak bir hale getirilmiş ve müterakki şekil yerine verginin nisbî olması tercih olunmuştur.

H) Hizmet erbabına ait vergilerin tayin ve tahsili işinde vergi, şahıslarına ait olmaması itibarile bitaraf vaziyette olan patronların tanzim edecekleri aylık bordrolara istinat ettirilmiş ve bu suretle verginin (menbadan tahsili) kaidesi bütün şümulile temin olunmuştur. Bu kaidenin netayici cümlesinden olmak üzere, devlet devairine ve imtiyazlı şirketlere teahhüdatta bulunanlara ait vergilerin tediye sırasında tevkifi cihetine gidilmiştir.

İ) 1629 numarılı ve 19-V-1930 tarihli eğlence ve hususî istihlâk vergisi, kazanç vergisile birleştirilmiş ve bu vergiye tabi ticarethane ve müesseselerin vergi nisbetleri tevhide göre ve bir miktar da tenzilâtlı tesbit olunmuştur.

J) Projeye vergi kanunlarında aranılması icap eden tertip ve nizam verilmiş, incelemeyi kolaylaştırmak ve hükümleri tasnif için kanun projesi metni, hükümlerin icabatına göre, kısımlara, kısımlar da fasıllara ayrılmıştır.

c) Tasarının Genel Kurul'da Görüşülmesi ve Kabulü

17 Mart 1934 birleşiminde (409) Başkan, gündemin 3 üncü sırasında bulunan Kazanç Vergisi Kanununun görüşülmesine başlanacağını bildirmiş, söz alan Maliye Vekili Fuat Bey (Elâziz) bir önerge vererek, mali yıla vergilerin tahsili kabil bir hale getirilmiş olarak girilebilmesi için tasarının ivedilikle görüşülmesini istemiştir. Önerinin kabulünden sonra Kanunun tümü üzerinde söz isteyen olmadığından maddelere geçilerek 1 ve 2 nci maddeler kabul edilmiş, 3 üncü maddenin 8 ve 16 ncı fıkraları,

---

(409) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 20-S. 58:71

dikkate alınması kabul edilen önergeler doğrultusunda yeniden incelenmek üzere Komisyona gönderilmiştir.

Tasarının görüşüldüğü 19 ve 20 Mart 1934'teki birleşimlerde (410) 73 madde, 21 Mart 1934 birleşiminde (411) tasarının geri kalan maddeleri, 22 Mart'ta da (412) görüşmeler sırasında Karma Komisyona gönderilip incelenerek gelen maddeler ve geçici maddeler görüşülmüş ve tasarı oya katılan 182 üyenin oybirliği ile (2395) sayı ile kabul edilmiştir (413).

Kazanç Vergisi Kanunu, 15 yıl yürürlükte kaldıktan sonra 3 Haziran 1949 gün ve 5421 sayılı (Gelir Vergisi Kanunu) nun 108/2. maddesi ile kaldırılmış, 5421 sayılı Kanunun yerini de 31 Aralık 1960'ta kabul edilen ve halen yürürlükte bulunan (193) sayılı (Gelir Vergisi Kanunu) almıştır.

3. Muvazene Vergisi Kanunu Tasarısı :

Başvekâletin 24 Nisan 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına gönderilen "Muvakkat Muvazene Vergisi Hakkında Kanun Layihası" nın gerekçesinde (414) bu verginin özellikle bütçe açığını kapatmak ihtiyacından doğduğu, her hangi bir kaynak üzerine vergi konulması imkânı bulunamaması itibariyle bu yola gidildiği, memleketin geçirmekte olduğu ekonomik bunalım bütün kazanç ve gelirleri azalttığından aylık ve ücret karşılığı çalışanların da genel olan bu kazanç azlığından paydaş olmaları doğal bulunduğu, Devletin devam eden mali ihtiyaçlarını karşılamak için diğer kesimler üzerine yeni vergiler konulması veya mevcut vergilere başkaca zamlar yapılması yoluna gidildiği takdirde memleketin iş hayatının, çalışanlar zararına önemli sarsıntılara uğrayacağı dikkate alınırsa mali ihtiyacın gerektirdiği fedakârlıktan bu kesimin daha fazla pay almasının, işlerin devamını sağlamak bakımından yararlarına ve aynı zamanda haklı bulunduğunu kabul etmek gerektiği, geçici olan bu verginin hizmet karşılığı ödemelerden eşit şekilde % 10 olarak alınacağı belirtilmektedir.

25 Nisan 1932'de Maliye ve Bütçe komisyonlarına gönderilen tasarı, inceleme sonucu 30 Nisan ve 17 Mayıs 1932 sayılı raporlarla Başkanlığa

---

(410) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 20-S. 75:107, 110:128
(411) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 20-S. 130:139
(412) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 20-S. 144:148,158,167:169
(413) 3. t. Düstur, C. 15-S. 234
(414) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 205:207,235:242,250:252,257

sunulmakla, 19 Mayıs 1932'de gündeme alınmış ve 21 Mayıs birleşiminde (415) görüşülmesine başlanmıştır. Ancak, Refik Şevket Bey (Manisa), tasarıyı bir gün önce aldığını ve incelemeye henüz vakit bulamadığını ifade etmesi üzerine Bütçe Komisyonu Başkanı Hasan Fehmi Bey (Gümüşane), bu Kanunun kesinlikle 1 Haziran 1932'de yürürlüğe girmesi zorunlu olduğundan ivedilikle görüşülmesine karar verilmesi koşulu ile görüşmenin ertelenmesi mümkün olabileceğini söylemiş, görüşme 23 Mayıs'a bırakılmıştır.

Bu birleşimde Maliye Komisyonu adına söz alan İhsan Bey (Bayazıt), Kanunun başlığı (Muvazene Vergisi Kanunu) olduğunu beyan etmiş ve bu şekilde görüşmelere geçilmiştir. Çalışanlara yapılan ödemelerin hangilerinden vergi alınacağına dair 1 inci madde, konuşmacıların ileri sürdükleri belirsizlikler giderilmek üzere Komisyona geri verilmiş, 2 nci madde, % 10 oranının % 5'e indirilmesi hakkında Kitapçı Hüsnü Bey (İzmir) in, önerge red edilmek suretiyle, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 uncu maddeler ve geçici madde uzun tartışmalardan sonra aynen, 10 uncu madde Bütçe Komisyonunun değiştirisi ile, Kanunun 1 Haziran 1932 tarihinden itibaren bir yıl süre geçerli olduğu şeklinde kabul edilmiştir.

26 Mayıs 1932 birleşiminde Komisyondan gelen 1 inci madde ve yürütmeye dair 11 inci maddesinin kabulü ile görüşme tamamlanmış ve tasarı ad okunmak suretiyle oya sunularak hazır bulunan (182) üyenin olumlu oyu ile (1980) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. (416)

Muvazene Vergisi Kanununun gerekçesinde Kanunun geçici olduğu ve 10 uncu maddesinde de yürürlük süresi bir yıl olarak saptandığı halde 8 Mayıs 1933 gün ve 2174 sayılı Kanunla bu süre bir yıl, 26 Nisan 1934 gün ve 2417 sayılı Kanunla 1 Haziran 1934 tarihinden itibaren bir yıl, 11 Nisan 1935 gün ve 2688 sayılı Kanunla tekrar bir yıl, 28 Mayıs 1936 gün ve 2985 sayılı "1936 Mali Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu" nun 22 nci maddesiyle bir yıl, 29 Mayıs 1937 gün ve 3192 sayılı "1937 Mali Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu" nun 24 üncü maddesiyle bir yıl, 25 Mayıs 1938 gün ve 3404 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle bir yıl ve 30 Mayıs 1939 gün ve 3620, 29 Mayıs 1940 gün ve 3844 sayılı, 29 Mayıs 1941 gün ve 4042 sayılı, 27 Mayıs 1942 gün ve 4227 sayılı, 27 Mayıs 1943 gün ve 4420 sayılı, 29 Mayıs 1944 gün ve 4566 sayılı, 29 Mayıs

(415) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 8-S. 205:207, 235:242, 250:252,257
(416) 3. t. Düstur, C. 13-S. 429

1945 gün ve 4741 sayılı, 27 Aralık 1945 gün ve 4817 sayılı 30 Aralık 1945 gün ve 4997 sayılı, 31 Aralık 1947 gün ve 5161 sayılı, 28 Şubat 1949 gün ve 5306 sayılı 1939-1949 Bütçe kanunlarının 27, 23, 23, 25, 21, 12, 19, 19, 17, 17 ve 18 inci maddeleri ile birer yıl uzatılmak suretiyle onyedi yıl yürürlükte kalmış, 3 Haziran 1949 gün ve 5421 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu" nun 108 inci maddesi 5. fıkrasiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

4. Reform Niteliğindeki Vergi Kanunları :

A) Arazi Vergisi Kanunu

Başvekâletin 9 Şubat 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına gönderilen Arazi Vergisi Kanunu Tasarısının gerekçesinde, Türkiye'de şimdiye kadar arazi vergisine ait bağımsız bir kanun düzenlenmemiş olduğu, bugün alınmakta olan arazi vergisinin 1302 (1886) tarihli Emlâk Nizamnamesi ile bununla ilgili olarak yürürlüğe konulmuş olan hükümlere dayandığı, bu Nizamname başlı başına bir mükellefiyet tesisine kâfi olmadığından, Nizamnamenin yürürlüğünden önce veya sonraki tarihlerde konulmuş bulunan diğer hükümlerin de dikkate alınması gerektiği, buna göre arazi vergisinin, tahrir (yazım) usulü ile bulunan kıymetlerine dayandırıldığı belirtilmektedir.

Yurdumuzda son olarak arazi yazımı 1275 (1859) te yapılmış ve vergi oranı yazım değerinin binde dördü olarak saptanmış bulunması itibariyle o tarihte bu oranla uygulanmaya geçilmiştir. Yirmi yıl uygulamadan sonra 1296 (1880) Mart ayı başından geçerli olmak üzere, sonradan Kanun haline gelen bir vergi Kararnamesi ile arazi, öşür (onda bir) veren ve öşür vermeyen olarak ikiye ayrılmış, öşür veren arazi, evvelce olduğu gibi değerinin binde dördü, öşür vermeyen arazinin ise, değerinin binde sekizi oranında vergiye tabi tutulmuştur. 15 Nisan 1303 (1887) ten itibaren de öşür veren arazinin vergisi binde altıya, öşür vermeyen arazinin vergisi de binde ona çıkarılmıştır.

18 Şubat 1341 (1925) gün ve 552 sayılı Kanunla (417) Âşarın kaldırılmasından sonra öşüre tabi arazinin vergisi sekiz katına çıkarılarak binde kırksekiz olarak saptanmış öşür vermeyen arazinin vergisi eski halinde bırakılarak su altında kalması ve bataklık haline gelmesi dolayısiyle yararlanılamayan yerlerden de binde dört vergi alınması kabul olunmuştur.

(417) 3. t. Düstur, C. 6-S. 99

Bu durum, "Bila Vasıta Vergilere Munzam Kesirlerin Tevhit ve Nisbetlerinin Tâdiline Dair" 18 Mayıs 1929 gün ve 1454 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesine kadar o şekilde uygulanmış, 1454 sayılı Kanunla arazinin öşür veren ve vermeyen şeklindeki ayırımı kaldırılarak o günkü değere göre yazım gören yerler için binde on, 1331 (1915) yılındaki kıymetleri üzerinden vergi alınan yerlerde de binde altmışbeş olarak vergi alınması öngörülmüştür.

a) Tasarının Getirdiği Yenilikler

Tarımda kullanılan veya tarıma elverişli bulunan arazi ile tarıma elverişli olmayan araziyi, aynı hükme tabi tutmak, tarıma elverişli olmayan arazi aleyhine bir düzenleme olduğu kadar, Belediye sınırları içinde bulunan gelir getirmeyen arsaları, tarım arazisi oranında vergilendirmek ağır bir durum yaratmakla, arazinin çeşidine göre, esas konumuna dönüştürmek zorunlu görülmüş, aynı zamanda Bina Gelirleri Kanunu ile, üzerinde çatı bulunmayan ve binayı tamamlayıcı olmayan bütün arsalar da, Arazi Vergisi konusuna alınmış olduğundan, bu çeşit arazinin de Arazi Vergisine ait hükümler arasına girmesi gerekmiştir.

Bu ilkelerden hareket edilerek yeniden düzenlenmiş olan tasarının ana hatları aşağıda gösterilmiştir. (418)

1) Şimdiye kadar arazi vergisine ait muafiyetlerden bir kısmı teamüllere ve müteferrik kararlara istinat etmekte idi. Bu hususta tetkikat yapılarak arazi vergisi muafiyetleri hali hazır ihtiyaçlarına göre tensik ve tedvin edilmiş, bilhassa memleketimizde ziraî inkişafı ve bağ, meyvelik, orman tesisini ve nümune fidanlıkları vücude gelmesini teşvik edecek muafiyetler vaz ve ihdasile vergiye iktısadî menafiimizi de koruyacak bir veçhe verilmiştir.

İstifade kabil olmıyan taşlık ve bataklık arazi, vergiden muaf tutulmuş ve muayyen bir mıntakaya iskân edilen muhacirlere ve aşiretlere tahsis edilen arazi için de üç sene muafiyet kabul edilmiştir.

2) Üzerinde bina bulunmıyan iratlı arsalarla iratsız arsalar mahiyetleri itibarile arazi mevzuuna alınmış ve şu suretle bina iratları vergisile arazi vergisi mevzularının sarih bir tarzda tefriki temin olunmuştur.

3) Şehir ve kasaba ve köyler içindeki iratsız arsaların vergi mevzuu haricinde bırakılması muvafık görülmemekle beraber bunlardan ziraat arazisi derecesinde vergi alınması da muhik olamıyacağı düşünülerek bu kısım arsaların vergi nisbetleri, ziraat arazisinin nısfı derecesine indirilmiştir.

Üzerinde bina bulunmaksızın ticaret ve san'atta istimale tahsis edilerek irat temin olunan arsalar, vergi nisbeti noktasından binalar gibi mütalea ve iratları-

---

(418) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 162-179, Sıra No : 33 (Arazi Vergisi Kanunu Projesi hakkında esbabı mucibe)

nın on senelığı kıymet ıtıbar edılerek vergı nısbetlerı, kıymetlerının bınde on ıkısı olarak tesbıt edılmıştır

4) Vergının, arazının ıradı uzerınden alınması gayedır Ancak arazının ıratlarının tayınınde dığer memleketlerde tatbık edılen usulun de, henuz bu maksadı temın edecek bır tekâmul arzedememış olduğu da malûmdur Memleketımızde zıraat usullerının ve şekıllerının henuz ıntızam altına alınamamış bulunduğu bır zamanda vergıyı ırat uzerınden almağa ve arazı ıratlarının tayınıne ımkân da bulunamamaktadır Bu ımkân hasıl olunciya kadar kıymet esasına devamda zaruret gorulmuştur

Arazının usulu tahrırı hakkında tecrube kanunile yapılmakta olan tecrubelerde henuz kat'ı netıcesını verememış olduğundan butun bu mulâhazat, nazarı dıkkate alınarak arazının umumî tahrırile kıymetlerının tayını keyfiyetı şımdılık hususî hukumlerıne bırakılmıştır

5) Ikı umumî tahrır arasında geçecek muddetler ıçınde arazının hal ve heyetınde vukua gelecek tebedduller veya kıymetlerınde hasıl olacak artma ve eksılmeler dolayısile ıcrası lâzım gelen hususî tadılât ıçın, carı hukumler muhtelıf mevzuata ve ekserıye hadıseler uzerıne ıttıhaz edılmış olan ve aralarında ahenk bulunmıyan muteferrık mukarrerata ıstınat etmektedır

Projede hususî tadılâtın muhtelıf safhaları ve kadastral vergılerde mahıyetlerı ıcabatı olarak temını lâzım gelen ıstıkrar esası, nazarı dıkkate alınarak ve bu esasların vergı adaletının ıcabatını haleldar etmıyecek bır şekılde tatbıkı da goz onunde bulundurularak muhtelıf anasır arasında bır ahenk ve vahdet vucuda getırecek şekılde hususî tadılât esaslarının tesbıtıne çalışılmıştır

Hususî tadılâtı ıstılzam edecek haller

A) Fıdanlık, orman tesısı gıbı arazının hal ve heyetlerınde vukua gelecek tahavvuller,

B) Arazının kıymetlerınde hasıl olacak artma ve eksılmeler, olarak kabul edılmıştır

Bunlardan, (A) fıkrasına dahıl olanlar ıçın, tahavvulun vukuunda hususî tadılâta kat'ı ıhtıyaç mevcut ıse de kıymetlerde tadılâtı ıstılzam edecek artma ve eksılmelerın tadılâta sebep teşkıl edebılmesı ıçın muayyen bır hadde ve daımî sebepler tesısı altında bulunması, aranılan ıstıkrar fıkrının tabıî bır netıcesı olarak gorulmuş ve bu ıtıbarla daımî sebepler altında yuzde yırmı ve ondan fazla derecede husule gelen artma ve eksılmeler tadılâta esas ıttıhaz edılmıştır

Ferağ, ıpotek gıbı arızî sebeplerle arazı kıymetlerının vergı noktasından artırılması, yan yana ve aynı derece ve kıymette bulunan ıkı arazıden bırının daha fazla mukellef tutulması gıbı tatbıkatta musavatsızlıklara ve muhık şıkâyetlere mahal verdığınden bu usuller de kaldırılmış ve yıne aynı mulâhazaya mebnı munferıt arazı parçaları ıçın hususî tadılât kabul edılmıyerek asgarî, bır mıntaka veya mevkıde bulunan umum arazıye şamıl olmak uzere hususî tadılât şeraıtı takyıt ve tesbıt edılmıştır

6) Memleketimizin iklimi ve muhtelif zirai mahsulâtımızın idrâk zamanları nazarı dikkate alınarak vergının iki taksitte istifası ve taksit muddetlerının mahallî, umumî meclislerının mutaleası alınarak tayini munasip gorulmuştur

7) Muhtelif sebepler tesiri altında, arazi vergisi matrahını teşkil eden kıymetler tezyit edilecek yerde, şimdiye kadar nisbetlerin zamma tabi bulundurulmuş olması, matrahların iktisadî icabata gore tadili ve nisbetlerin sabit kalması prensibine muhalif bulunduğundan, bu cihet tashih edilmiş, projede nisbetler sabit bırakılarak matrahlar emsali tezyide tabi bulundurulmuştur Bu cihete giderken, nazarı dikkate alınan husus, Turk parasının 1331 senesindeki kıymetile bu gunku kıymeti arasındaki farka istinat ettirilmiş ve bu itibarla 1931 senesindeki mukayyet kıymetler 6 misle iblâğ edilmiştir Bu suretle bulunacak kıymetler sabit kalacak ve ancak hususî tadilâtla, tadil edilebilecektir

Aynı zamanda, 1331 senesinden bu gune kadar geçen muddetler zarfında ferag ipotek gibi mumelât vesilesile artırılan kıymetlerin de bu esasa ircaile mat rahlarda istikrar ve vergide musavat temini gayesi takip edilmiştir Gerek bu maksadın temini ve gerek mevcut ahkâmın yeni hukumlere intikal esnasında muşkulât ve karışıklıklara mahal bırakmıyacak bazı hukumlerin de tedvini ihtiyacı nazarı dikkate alınarak, projeye bu hususu temin için muvakkat bazı maddeler ilave olunmuştur

b) Tasarının Genel Kurul'da Goruşulmesi ve Kabulu :

Tasarı, Maliye Komisyonunun 27 Mayıs 1931 ve Butçe Komisyonunun 10 Hazıran 1931 gunlu raporları ile Meclis Başkanlığına sunulmakla 13 Hazıran 1931'de gundeme alınmış (419), 20 Hazıran birleşiminde (420) goruşulmesine başlanmıştır

Kanunun tumu uzerinde soz alan Sait Azmi Bey (Kayseri), Hukumetin Meclise Arazi ve Bina Vergileri hakkında iki ayrı kanun getirmesinin sakıncalarına ve uygulamada yaratacağı zorluklara işaretle "Gayrimenkul Vergisi" adı altında kabul edilecek bir Kanunun ayrılıkları ortadan kaldıracağı uzerinde durmuş, tasarının Komisyona geri verilmesi, Bina Iradı Vergisi ile birleştirilmesini isteyerek bu konuda bir onerge sunmuştur

Maliye Vekili Mustafa Abdulhalik Bey (Çankırı), Maliye Komisyonu Başkanı Ismet Bey (Çorum) ve Butçe Komisyonu Başkanı Hasan Fehmi Bey (Gumuşane) in aydınlatıcı açıklamalarından sonra oylanan onerge dikkate alınmayarak maddelere geçilmiş, 22 maddeden oluşan tasarının 1, 2, 3, 18, 20 nci maddeleri kismen değiştirilerek, 4-17 ve 21, 22 nci maddeleri ve 4 geçici madde aynen kabul edilmek, 19 uncu maddesi ye-

(419) IV Donem Zabit Ceridesi C 2 S 62
(420) IV Donem Zabit Ceridesi C 2 S 84 100

niden düzenlenmek üzere Komisyona gönderilmek suretiyle birinci görüşmesi tamamlanmıştır.

Tasarının ikinci görüşmesi, Komisyonun yeniden düzenlediği 19 uncu madde ile birlikte 27 Haziran 1931 birleşiminde (421) tamamlanmış, 2 nci madde (c) fıkrasına bir sözcük eklenmesi suretiyle, hazır bulunan (193) üyenin oybirliği ile (1833) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir (422).

Arazi Vergisi Kanunu, bir çok değişiklikler geçirerek (29) yıl yürürlükte kalmış, 29 Temmuz 1970 gün ve 1319 sayılı (Emlâk Vergisi Kanunu) nun 41 inci maddesi ile kaldırılmıştır.

B) Bina Vergisi Kanunu

Başvekâletin 2 Şubat 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan Bina İratları Vergisi hakkındaki Kanunun gerekçesinde (423), memleketimizde yazım (tahrir) usulüne göre vergi alınmasına başlandıktan sonra genelde arazi ve bina ayrılmaksızın yazım değerleri üzerinde vergiye tabi tutulduğu, uzun süre bu şekilde uygulama yapıldıktan sonra 1910 yılında taşınmazlara ilişkin verginin değeri yerine gelirinin esas alınması yoluna gidildiği, ancak o sırada arazinin gelirinden ayrıca öşür alınmakta bulunduğu gözönünde tutularak, araziye ilişkin hükümler olduğu gibi bırakılıp Musakkafat (Bina) üzerine konulmuş olan verginin yazım usulü ile belirlenecek gayrisafi irat ilkesine dayandırılması kabul ve 26 Haziran 1326 (1910) tarihli Musakkafat Vergisi Kanununun yürürlüğe konulduğu ve halen bu Kanunun uygulanmakta bulunduğu belirtilmektedir.

Musakkafat Vergisi, genellikle o yerde geçerli olan kira bedelleri oranına göre belirlenen gayrisafi gelire dayandırılmış, yeni inşaatı özendirmek için geçici bağışıklıklar kabul olunduğu gibi gayrisafi geliri pek az ve sahiplerinin kendilerinin oturduğu meskenler için verginin tamamından veya bir kısmından bağışıklık öngörülmüştür. Bu Kanun, düzenlendiği zamanın düşüncesine göre esaslı ve uygun bir kanun olmakla beraber verginin gayrisafi gelir ilkesine dayandırılması, özellikle boş kalma onarım harcamalarının kabul edilmesi ve gelirleri tahmin ile yükümlü komisyonlarda vergi yükümlülerinin yeter derecede temsil edilmemiş olma-

(421) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 162:179
(422) 3. t. Düstur, C. 12-S. 581
(423) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 110, Sıra No : 36

sı gibi önemli noksanlıklar bulunmaktadır. Ayrıca Kanunun yürürlüğe girdiği 1910 yılından bu yana beliren ihtiyaçların getirdiği nedenlerle genel hükümlerden bir çoğu değişikliğe uğramış, bir kısmı Teşkilâtı Esasiye Kanununun koyduğu ilkelerle hükümsüz kalmış, bir kısmı da bugünün ihtiyaçlarına göre değiştirilmesi zorunlu bir hale gelmiştir. Bu nedenlerle Maliye Vekâleti yeni bir tasarı hazırlamış bulunmaktadır.

a) Tasarının Getirdiği Yenilikler

Tasarının gerekçesinde (424) ana hatlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır :

1) Projede (müsakkafat vergisi kanunu) yerine (bina iratları vergisi kanunu) denilmiştir. Bunun sebebi, verginin mevzuu, yalnız sakaflı binalara değil, sakaflı ve sakafsız bilûmum sabit inşaata şamil olmasıdır. (İrat) kelimesinin ilâvesi ise verginin sermaye üzerinden değil, binaların iratları üzerinden alınacağını tasrih maksadiledir.

2) Vergiye tabiiyet noktasından arazi ile bina vazih surette tefrik ve hudutları tayin kılınmıştır. Bu esasa binaen binalara ait bulunan ve heyeti umumiyesi bir vahdet irae eden arsalar, vüs'ati ne olursa olsun bina ile birlikte mütalea ve o mevzua ithal olunduğu gibi; bina ile vahdet vücuda getirmeyen ve bina mütemmimatından sayılması lâzım gelmeyen arazi ve arsalarda binadan tefrik edilerek arazi vergisi mevzuuna ithal kılınmıştır.

Bu mülâhaza neticesi olarak, müsakkafat vergisi kanununda avlu ve bahçe fazlalarına ait hükümler kaldırıldığı gibi, üzerinde bina olmadığı halde ticaret ve san'atta kullanılan iratlı arsalar da müsakkafat vergisi mevzuundan çıkarılarak arazi vergisi mevzuuna bırakılmıştır.

3) İstisnalardan bir kısmı, fiilen hükmünü kaybetmiş ve bir kısmı da muahhar kanunlarla tadile uğramış veya ilga edilmiş bulunuyordu. Bu itibarla, bu günkü ihtiyaca göre, vergiden istisnası lâzım gelen binalar tayin ve tesbit edildi. Bu meyanda ziraî istihsalâtta kullanılan, bilûmum binaların vergiden muafiyeti cihetine gidildi.

Keza, iratları (yirmi) liraya kadar olan binaların tamamen ve altmış liraya kadar olanların da (yirmi) lirasının vergiden muafiyeti kabul edildi.

4) Yeni inşaatı teşvik için, mevcut muafiyet müddetleri tevsi edildi.

5) Verginin safî iradı istihdaf edecek şekilde alınmasını temin için, gayri safî irattan boş kalma, tamir ve idame masrafları mukabili olarak diğer memleketlerde olduğu gibi, muayyen bir miktar tenzilinden sonra bakiyesinin vergiye matrah ittihazı usulü vazolundu.

6) Vergi nisbetinin tayininde, memleketimizde muhtelif tarzı istimallere göre, sermayenin getirmekte olduğu hasılât veya faiz nazarı itibare alınarak, bina iratları vergisi nisbeti yüzde on iki olarak tesbit kılındı.

---

(424)) IV. Donem Zabıt Cerıdesı : C. 2-S. 110, 132, Sıra No : 36

7) Mevcut ahkâma göre ahşap ikametgâhlarla, fabrika, değirmen ve imalâthaneler için diğer binalardan noksan vergi nisbeti tayin edilmiş olması doğru görülmediğinden bu fark kaldırılmıştır. Ahşap inşaatin men'i veya himaye edilmemesi, belediyelere ait bir mevzu olarak telâkki edilmiştir.

8) İratların tahminini icra edecek âzaların mükelleflerin hukukunu temin maksadile, intihap mercilerini değiştirdiğimiz gibi halk mümessillerinin adedi de artırılmıştır. İstinaf komisyolarının vilâyet merkezlerinde içtima, maksadı temin edemediğinden bu komisyonları mahallerinde teşkil ederek, itirazların tetkikinde mahallen tetkikata imkân hazırlanmıştır. Aynı zamanda verginin tarhile filen alâkadar memurların komisyonlarda âza olarak bulundurulmaması hususu da ehemmiyetle nazarı dikkate alınmıştır. Hilâfı kanun muamelâttan dolayı, Şurayı Devlete müracaat hakkını kâfi görerek temyiz mercilini kaldırdık.

9) On senede bir, yapılacak umumî tadilâttan maada, hususî tadilât şeraiti mükellef lehine olarak ihtiyaca muvafık ve kabili tatbik bir şekle konulmuştur. Hususi tadilât komisyonları ve itiraz komisyonları da, umumî tahrir ve tahmin komisyonlarında takip edilen esaslara göre tadil edilmiştir.

10) Vergi kanunlarında bulunması icap eden tertip nazarı dikkate alınarak mükellef, teklifi mahalli itiraz mercileri kat'iyetle tayin ve müsakkafat vergisi kanununda noksan olan cihetler ikmal ve umumî bir kıymeti bulunmadığı tahakkuk eden hükümler ilga edilmiştir.

b) Tasarının Genel Kurul'da Görüşülmesi ve Kabulü :

Maliye ve Bütçe komisyonlarında incelenerek bazı hükümleri değiştirilerek kabul ve Bütçe Komisyonunun 14 Haziran 1931 tarihli raporu ile Meclis Başkanlığına sunulmuş bulunan tasarı, 15 Haziran 1931'de gündeme alınarak 22 Haziran birleşiminde (425) görüşülmesine başlanılmıştır. Tasarının tümü üzerinde söz alan olmadığından maddelere geçilmiş, 1 ve 2 nci maddeler görüşmesiz kabul edilmiştir. Vergiden ayrıcalıkların konu edildiği 3 üncü maddede söz alan Ahmet Süreyya Bey (Aksaray), Rüştü Bey (Bursa) ve Nafiz Bey (Amasya) maddenin 6 ncı fıkrasının değiştirilmesi ve bazı ekler yapılması üzerinde durmuşlar ve bu konuda birer önerge vermişlerdir. Konuşmaları Maliye Komisyonu Başkanı İsmet Bey (Çorum) ve Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı) in yanıtlamasından sonra oya sunulan önergelerin dikkate alınması kararlaştırılmakla, madde, önergelerle birlikte yeni düzenleme için Komiyona verilmiştir.

4 üncü maddenin görüşmesiz kabulünden sonra 5 inci madde, (binayı mutasarrıf gibi istimal eden) yerine (binayı işgal edene) denilmesini öneren Refik Şevket Bey (Manisa) in önergesi dikkate alınarak Komisyo-

(425) V. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 110:132

na verilmiş, 6 ncı maddenin görüşülmesi, 3 üncü maddeye gönderme mevcut olması itibariyle bu maddenin kesin şeklini almasına bırakılmıştır.

7, 8, 9, 10, 12 ve 13 üncü maddeler görüşmesiz, 11 inci madde, Maliye Komisyonunun maddeye bir ibare eklenmesi önerisi dikkate alınmayarak kabul edilmiş, bir binanın iradının nasıl belirleneceği ve safi iradın niteliğine dair 14 ve binaların yazımı ve iratlarının tahmini için kurulacak komisyonlar hakkındaki 15 inci maddeler uzun konuşma ve tartışmalardan sonra verilen değişiklik önergeleri dikkate alınarak komisyona gönderilmiştir. '

Cezalara dair 16 ncı madde, para cezasının (hafif) olduğu şeklinde düzeltilmek suretiyle, 17 nci maddenin aynen kabulünden sonra ihbarnamelerin tebliğine dair 18 inci madde, verilen üç önerge dikkate alınarak Komisyona verilmiş, 19 ve 20 nci maddeler aynen kabul edilmiştir.

İstinaf Komisyonu hakkındaki 21 inci madde, sulh hâkimlerine verilen yetkinin bir başka makama veya zata verilmesine dair önerge dikkate alınarak Komisyona gönderilmiş, 22, 23, 24, 25 ve 26 ncı maddeler aynen, 27 nci maddeye bir fıkra eklenmek suretiyle kabul edilmiş, görüşmelerin devamı sonraki bir güne bırakılmıştır.

25 Haziran 1931'deki birleşimde (426) 28 inci maddeden itibaren tasarının görüşülmesine devam edilerek 45 inci maddeye kadar bütün maddeler ve iki geçici madde görüşmesiz kabul olunmuştur. Kanunu yürütmeye memur vekiller hakkındaki 45 inci maddenin kabulünden sonra söz alan Refik Şevket Bey (Manisa), kanun düzeni belli usullere tâbi olduğunu, Yüce Meclisin son zamanlarda bu usullere titizlikle uyduğu gözlendiğini, ancak Musakkafat Kanunu yerine geçecek bu kanunda konusuna göre, kısım, bölüm diye hiç bir ayırım yapılmadan maddelerin birbirini izlediğini, maddelerin konularını içeren başlıklar kanunu okuyan ve inceleyenler için bir kolaylık teşkil ettiği halde bunun da yapılmadığını, ayrıca kanun tasarısı Hükümet tarafından "Musakkafat Vergisi Hakkında Kanun Layihası" olarak gönderildiğini, komisyonlarda "Bina İratları Vergisi Kanunu" olarak incelendiğini, kendisinin görüşmeler sırasında kanunun adının "Bina Vergisi Kanunu" olarak önerdiğini ifade ederek, bu hususlar Bütçe Komisyonunca incelenerek tasarının Genel

(426) IV. Dönem Zabıt Cerîdesi : C. 2-S. 139:153

Kurulda ikinci görüşmesinde dikkate alınmasını istemiş, Başkan, komisyonun birinci görüşmede kendisine gönderilen maddeleri incelediği sırada öne sürülen bu görüşleri de değerlendirebileceğini söyleyerek, gündemin diğer maddelerine geçmiştir

29 Haziran 1931 birleşiminde (427) daha önceki birleşimlerde verilen önergelerle birlikte Komisyona gönderilmiş olan 3, 5, 16, 14, 15, 17, 18, 21 ve 39 uncu maddelerde değişiklik yapılmasına dair öneriler hakkında Bütçe Komisyonunun raporları ayrı ayrı oya sunularak kabul edilmiş ve bu suretle tasarının birinci görüşmesi tamamlanmıştır

4 Temmuz 1931 birleşiminde (428) tasarının ikinci görüşmesine geçilerek maddeler teker teker okunmak suretiyle 21 inci madde dışındakiler aynen, 21 inci madde, Refik Şevket Bey (Manisa) in, maddedeki "sulh hakimi" yerine "ticaret odası ve bulunmayan yerlerde yine belediyelerce" ibaresinin eklenmesi suretiyle yapılan değişiklik ile kabulü kararlaştırılmıştır. Kanunun ismi Kâzım Paşa (Diyarbakır) ve iki arkadaşının verdiği önerge ile "Bina Vergisi Kanunu" olarak değiştirilmiş, ad okuma suretiyle yapılan oylamada tasarı, hazır bulunan (177) üyenin oybirliği ile (1837) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir

Bina Vergisi Kanunu, bir çok değişiklikler geçirerek (29) yıl yürürlükte kalmış, 29 Temmuz 1976 gün ve 1319 sayılı (Emlâk Vergisi Kanunu)nun 41 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır

C) Muamele Vergisi Kanunu

Başvekâletin 2 Şubat 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına gönderilmiş bulunan Kanun Tasarısının gerekçesinde aşağıdaki hususlar belirtilmiş bulunmaktadır (429)

15 Şubat 1926 gün ve 735 sayılı Kanunla ihdas edilmiş olan "Umumi Istihlâk Vergisi", ticari işlemlerde, ilk işlemden son işleme kadar vuku bulan her satış ve işlem için alındığından bu husus, ticari işlerin serbestçe yürütülmesine engel olduğu kadar, vergının salınması ve denetiminde de zorluklar çıkarması dolayısıyla ilgililerin sürekli tedirgin edilmesini gerektirmiştir

Bu sonucu ortadan kaldırmak ve vergının bir defada satışların ve iş-

(427) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 2 S 196 193
(428) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 2 S 219 227 230 232
(429) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 2 S 170 179 Sıra No 47

lemlerin başında ve kaynağında alınmasını sağlamak amacı ile daha genel bir tahakkuk ve tahsil şekli aranılmış ve Umumi İstihlâk Vergisi yerine geçmek üzere 21 Mayıs 1927'de 1039 sayılı "Muamele Vergisi Kanunu Kabul edilmiştir.

Bu Kanunla :

1. Memleket içinde çeşitli ticari işlemlere konu teşkil eden maddelerin vergisi makine ile üretim yapan sanayi müesseselerinden,

2. Yabancı memleketlerden Türkiye'de tüketilmek üzere ithal edilen mâmul maddelerin vergisi bu maddelerin gümrüklerden çıktıktan sonra edindiği kıymetlerinden ve ithali müteakip,

3. Yabancı memleketlere ihraç edilecek bütün maddelerin vergileri ihraç sırasında,

4. Kredi müesseselerine ve sigorta işlemlerine ait olan vergiler de kredi ve sigorta müesseselerinden,

İç tüketim ve işlemlere yansıyacak şekilde alınması hükme bağlanmıştır.

Ancak, 1927'den beri uygulanmakta olan bu verginin niteliği itibariyle ekonomik hayata olumsuz etkileri görülmüş ve hafifletilmesine doğru adımlar atılmıştır. Bu bağlamda geçen yıl kabul edilen 1629 sayılı Kanunla, her türdeki buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf, darı, pirinç, nohut, fasulye, bakla ve sair tahıllar ve un, kepek ve pamuk ipliğine ait ihracat muamele vergisi kaldırılmış, bu kaldırmanın bütün ihracat maddelerini içermesi için çalışmalar yapıldığı belirtilmişti. İşte bu tasarı ile verilen söz yerine getirilmektedir.

a) Tasarının Getirdiği Yenilikler

İhraç maddelerine ait verginin kaldırılması nedeniyle, Muamele Vergisi Kanununun yeni baştan düzenlenmesine ihtiyaç görülmüş ve uygulama sonuçlarına göre mevcut hükümler değiştirildiği gibi verginin kolaylıkla uygulanır bir hale getirilmesi de önemle dikkate alınmıştır.

Kanundaki "Kuvve-i muharrike" kaydı sanayi müesseseleri arasında ikilik yarattığı gibi şikâyetleri de mucip olduğundan "Sanayi Müessesesi" nin tanımı, Teşviki Sanayi Kanununa bağlanmış, "Bankacılık" yerine "Bankalar" denilmiştir. Ayrıca "Banker"lerin yaptığı işlemler de vergi konusuna alınmıştır.

Vergiden ayrıcalıklar arasındaki şark halılarının, ancak kıymetlilerinin bundan yararlanması düşünülerek, metrekaresinin belirli bir kıymetten aşağı olanlarının ayrıcalıktan yararlanamayacağı belirtilmiştir.

Bankalardaki tasarruf hesaplarının faizleri muamele vergisine tâbi bulunmaması itibariyle hayat sigortası primlerinden de vergi alınmaması öngörülmüş, sigorta şirketleri ile bankaların vergiye tâbi işlemlerini onaylı işlem defterine günlük ve ayrıntılı olarak geçirme zorunluğundaki güçlükler dikkate alınarak, her tür işleme ait ayrıntılı bordroların günlük tutarlarının birer kalemde deftere geçirilmesi kabul edilmiştir. Tasarıda ayrıca vergiyi gizleyenlerle beyannamelerini zamanında vermeyenler ayrıntıya tâbi tutularak her olasılık için ayrı hükümler mevcuttur.

b) Tasarının Genel Kurul'da Görüşülmesi ve Kabulü

Tasarının görüşülmesine 27 Haziran 1931'deki birleşimde (430) başlanılmış, kanunun tümü üzerinde ilk sözü alan Rüştü Bey (Bursa) özet olarak, bu kanunun sanayiin istenildiği şekilde gelişmesine büyük engel teşkil ettiğini, bugün alış veriş ve iş kuralları % 1, % 2 ile devam etmesine mukabil vergi oranı % 6 olarak saptandığını, bunun müesseseye altından kalkamayacağı bir yük getirdiğini, halbuki TBMM'nin I. Dönemi bağımsızlığı kurmuş, II. Dönemi İnkılâp yapmış, III. Dönemi uygarlık yaratmışsa IV. Dönem TBMM'nin de iktisadî inkılâbı tesis etmekle yükümlü olduğunu, 182 milyon Liralık bir bütçede muamele vergisi ile elde edilmek istenilen gelir birmilyonsekizyüzbin Lira olup bunun tutarın % 1'ini teşkil etmesine mukabil yapacağı tahribatın çok yüksek olacağını ifade ederek Yüce Meclisin bu verginin kaldırılması için tasarının komisyona geri verilmesi suretiyle memleketin iktisadî ve sınaî durumuna geniş bir yol açmasını bütün sanayiciler adına istirham ettiğini söylemiştir.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Çankırı), bu görüşe katılmadığını beyan ederek, getirilen tasarının sanayiin gelişmesi için eskisinden çok ileri hükümler içerdiğini, ancak reddi veya kabulü Yüce Meclisin bileceği bir iş olduğunu söylemiş, Sadettin Rıza Bey (İstanbul), Ahmet İhsan Bey (Ordu) ve Emin Bey (Eskişehir) in aleyhte konuşmalarından sonra Maliye Komisyonu Başkanı İsmet Bey (Çorum) ile Bütçe Komisyonu

(430) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 2-S. 170

Başkanı Hasan Fehmı Bey (Gumuşane) kanun hukumlerını ayrıntıları ile açıklayan bırer konuşma yapmışlardır

Goruşmelerın yeterlığıne karar verıldıkten sonra, once Ruştu Bey (Bursa) nın tasarının ıeddı hakkındakı onergesı oya sunularak red edılmış, tasarının Iktısat, Malıye ve Butçe komısyonlarından ayrılacak beş mılletvekılının oluşturacağı bır Karma Komısyonda yenıden ıncelenmesı hakkında Ahmet Ihsan Bey (Ordu) ın onergesı kabul edılmekle o şekılde ışlem yapılması kararlaştırılmıştır

Butçe Komısyonu Başkanı Hasan Fehmı Bey (Gumuşane) ın Başkanlığında toplanan Karma Komısyon çalışmalarını 21 Temmuz 1931'de sona erdırerek raporunu aynı gun TBMM Başkanlığına sunmuştur Bu bırleşımde (431) soz alan Komısyon Başkanının, aslı korunarak Komısyonca yalnız ıkı maddesı değıştırılen tasarının ıvedılıkle goruşulmesı ısteğı kabul edılmekle once değıştırılen 2 ve 5 ıncı maddeler ile yenıden duzenlenen Geçıcı 2 madde okunarak oya sunulup kabul edılmış, sonra da tasarının yenıden goruşulmesıne geçılmıştır

Tumu uzerınde soz alan Hasan Vasıf Bey (Istanbul) ve Remzı Bey (Sıvas) goruş ve onerılerının Komısyon Başkanı Hasan Fehmı Bey (Gumusane) tarafından yanıtlanmasından sonra tasarının maddeleri teker teker okunarak oya sunulmuş, bu arada Remzı Bey (Sıvas) ın, pamuk ve pamuklu mensucat sanayının dahı vergıden ıstısmarı ıçın 2 nci maddede, Ruştu Bey (Bursa) ın, ıpekçılığın dışındakı sanayı ıçın gırdı payı olarak ındırılmesı kararlaştırılan % 40 oranının % 50 ye ve ıpeklı kumaşların dahı gırdı oranının % 40 a yukseltılmesı ıçın 5 ıncı maddede değışıklık yapılması hakkındakı onergelerı dıkkate alınmayarak 24 madde ve 2 geçıcı maddeden oluşan tasarı, hazır bulunan (166) uyeden bır uye -Ruştu Bey (Bursa)- ın red oyuna karşı (165) oyla (1860) sayılı Kanun olarak Kabul edılmıştır (432)

1860 sayılı Muamele Vergısı Kanununun omru pek kısa olmuş, donem ıçınde 10 Mayıs 1934'te kabul edılen (433) 2430 sayılı "Muamele Vergısı Kanunu" nun 34 uncu maddesıyle yururlukten kaldırılmıştır

2430 sayılı Kanun da, 3257 sayılı Kanunla genış bır değışıklığe uğramasına rağmen altı yıl yururlukte kalmış, 28 Mayıs 1940 gun ve 3843

(431) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 266 276 ve Sıra No 47 ye ılave
(432) 3 1 Dastur C 12 S 921
(433) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 22 S 33 50 59 74 85 86 105 106 Sıra No 139

sayılı "Muamele Vergisi Kanunu" nun 93 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

3843 sayılı Kanun, bu konuda en çok yürürlükte kalan Muamele Vergisi Kanunu olmuş, 13 Temmuz 1956 gün ve 6802 sayılı (434) "Gider Vergileri Kanunu" nun 67 nci maddesi 3. fikrasiyle yürürlükten kaldırılmıştır. 6802 sayılı Kanun; 210, 186, 187, 482, 664, 756, 851, 903, 1137, 1267, 1318, 1544, 2351, 2380, 2447, 2471, 2586, 3065, 3239 ve 4008 sayılı kanunlarla yapılan ek, değişiklik ve kaldırmalarla yürürlüğünü korumaktadır.

D) Davar ve Ehli Hayvanlar Vergisi Hakkında Kanun :

Başvekâletin 21 Mayıs 1931 günlü yazısı ile bu başlık altında TBMM Başkanlığına sunulan Kanun Tasarısının gerekçesinde (435), memleketimizde davarlar, çok eski zamandan beri vergiye tâbi tutulduğu, kaynağı arandığında İslâmiyetin zuhuruna kadar göz atmak gerekeceği, zekât ile aynı zamanda yasallaştığı, Tanzimat (1839) ın ilânından önce bazan aynen ve (ondalık resmi) adı altında ve bazan nakit olarak (adeti ağnam) adı ile alındığı, vergiye zaman zaman çeşitli adlar altında bir takım resimler eklendiği, sonradan Osmanlı yönetiminin vergilere genellikle uyguladığı "ihale" ve "iltizam" usulü bu vergi için de uygulandığı, bir ara "mukataat" adı ile ve iltizam usulü ile verginin alınmasına devam edildiği,

Tanzimat'ın ilânından sonra yapılan mali düzenlemeler sırasında 1256 (1840) tarihli ilmuhaberin 3 üncü maddesiyle ihale ve iltizam usulu terk edilerek çeşitli adlarla alınmakta olan resimler kaldırıldığı, her koyun ve keçiden eşit olarak beş kuruş (Resmi Maktu) ve yirmibeş para (Mubaşiriye) alınması kabul edildiği. Bu usul 1272'(1855) ye kadar uygulanıp 1273, (1856) te bir koyundan yılda elde edilecek gelirin onda biri oranında olmak üzere yerel durum ve koşullara göre değişken bir yükümluluk getirildiği, buna gore her koyun için ortalama dört ve en azı birbuçuk kuruş olarak saptanan vergiye gelir üzerine konulmuş vergi niteliği verildiği,

1288 (1871) de, miktarlar illere göre 20'den 40 paraya artırıldığı, 1296 (1880) da koyun başına 20 para, 1310 (1894) da 20 para daha eklenerek 1316 (1900) da % 6 oranında bir zam yapıldığı,

---

(434) 3 + Düstur, C 37-S 1982

(435) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 2-S 208 den sonra Sıra No 49

5 Ağustos 1330 (1914) tarihli Kanunla, bütçe açığı karşılığı olarak tarifesine göre alınmakta olan verginin aslına ayrıca bir zam yapıldığı gibi 1919 ve 1920 yıllarında yeniden artırıldığı belirtilmektedir.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışından sonra "Ağnam Resmi Kanunu" adını alan (1) sayılı Kanunla, verginin dört katı olarak alınması kararlaştırılmış, bu miktar 11 Ocak 1923 gün ve 295 sayılı Kanunla beş katına çıkarılarak aynı zamanda bütçe açığı ve teçhizat payları kaldırılmış, yalnız % 5 vilayet payı bırakılmıştır.

Davar Vergisinde, ilk kökten yenileme 12 Şubat 1924 gün ve 410 sayılı "Sayım Kanunu" ile yapılmış, verginin hesap ve tahakkuk işlemleri yeni esaslara bağlandığı gibi ilk kez olarak verginin belirlenmesi hayvan sahiplerinin beyanlarına dayandırılmış, tesis ve vergi miktarları da birleştirilmiştir.

17 Şubat 1925 gün ve 552 sayılı Kanunla Âşar Vergisinin kaldırılmasından sonra diğer ehli hayvanların da davar vergisi kapsamına alınması uygun görülerek Sayım Kanununun vergi miktarlarına dair 6 ncı maddesi 30 Ocak 1926 gün ve 729 sayılı Kanunla değiştirilmiş; manda, inek, öküz, at, kısrak, aygır, iğdiç, katır ve eşekler de yükümlülük altına alınmıştır. 2 Mart 1927 gün ve 1 000 sayılı Kanunla, özel idarelere ait olmak üzere hayvan başına 2.5 ve 5 Kuruş zam yapıldığı gibi 22 Haziran 1927 gün ve 1130 sayılı Kanunla, Maarif Vergisi olarak, beher hayvandan alınan vergi miktarına % 50'ye kadar ek yapılması kabul olunmuştur. 18 Mayıs 1929 gün ve 1454 sayılı Kanunla da vergi asılları ile yapılan ek kesirler birleştirilmek ve koyun, kıl keçi, tiftik, manda ve eşek vergi oranları artırılmak suretiyle yeni bir saptama yapılmıştır. Halen vergi bu hali ile uygulanmaktadır.

Bu açıklama ile görülmektedir ki, bu vergi zaman zaman, ilk konulduğu zamandaki şeklini kaybetmiş, hayvan başına alınan miktar sürekli artırılmıştır. Bu zamlar genellikle bütçe zorunluluklarından, Türk parasının kıymetinin azalmasından dolayı diğer vergiler arasında bu verginin de artırmaya tâbi tutulmasından ileri gelmiştir.

Vergi oranı ve miktarlarının ve bu bağlamda davar vergisinin artırmaya tâbi tutulmasında son yıllarda birinci derecede etkin olan Türk parasının dalgalanması konusu artık durdurulması itibariyle bundan böyle belirtilen nedenle vergi artırımına gitmemeğe kararlı olan Cumhuriyet

Hukumeti, Turkiye'de hayvan yetiştirme ve yetiştirenleri korumanin hayati bir ihtiyaç olduğu inanci ile bu konuda yeni bir tasari hazirlamiştir

a) Tasarının Getirdiği Yenilikler

1) Davar vergisi, hayvanların senelik hasilati uzerine muesses bulunduğu ve bu hasilat meyanında, yavruların da dahil bulunduğu nazari dikkate alinarak istisna yaşında bulunan yavrulardan sayim kanununda olduğu gibi zebih veya ahar mahalle sevk veya ecnebi memleketlere ihraç gibi istihlâk ve satiş hallerine munhasir dahi olsa vergi alinmasi muvafik gorulmediğinden bu cihet projeye dercedilmiştir

2) Mali sene girdikten sonra ecnebi memleketlerden Turkiye dahiline girecek hayvanlardan o sene için vergi alinmiyacağı tasrih kilinmiştir

3) Hayvan sahiplerinin, hayvanların miktarini Turkiye'nin her tarafında aynı tarihte, (beyan) etmeleri ve bu hayvanlarini koy ve mahalle ihtiyar heyetlerine kaydettirmeleri esasi muhafaza edilmiştir Ancak sayim kanununda bu beyan için kabul edilen nisan bidayeti, bu mevsimde hayvanların kismi azami yaylalara çikarak kaçağa meydan vermekte olduğundan muhtelif iklimler için mutavassit zaman olmak uzere beyan ve kayit muddeti, mart on beşinden başliyarak on beş gun zarfında icrasi kabul olunmuştur

4) Beyan ve kayit muddetinin on beş gun geri alinmasi dolayisile yoklama muddeti de nisan bidayetinden itibaren nisanin 25 inci gunune kadar geri alinmiştir

5) Yoklama muamelâtinin, tek tahsildar marifetile yapilmasi, yoklamadan maksut olan faideyi temin edemediğinden bu işin mintaka itibarile Maliye ve mulkiye memurlari arasindan tefrik ve intihap olunacak uçer kişilik yoklama kolları marifetile icrasi kabul edilmiştir Yoklama kollarinin sevk ve idaresinde mahalleri mulkiye ve maliye memurlari ruesasina kanuni vazifeler tayin olunmuştur

6) Gerek kayit ve gerek yoklama muddetleri içinde,,hayvanların bir mahalden diger mahalle veya yaylalarina nakillerine mani olmamak ve fakat kaçağa da mahal kalmamak uzere kontrol muamelâti kat'i esaslara bağlanilmiştir Bu itibarla, kayit muddeti içinde hayvanların bir koyden diğer koye nakledeceklerin ihtiyar heyetlerinden kayit ilmuhaberi almalari, yoklama muddeti içinde nakledileceklerin yoklama kollarindan yoklama ilmuhaberi almalari, ve hayvanlarini yaylalara çikaracakların da yayla tezkereleri almalari mecburiyeti vaz ve bu cihetle cezalarla teyit olunmuştur

7) Kazanç vergisine tabi hayvan sahiplerine teshilât olmak uzere, kayit ve yoklama ilmuhaberleri beraber bulunmak şartile kazanç vergileri için aldiklari unvan ve ruhsat tezkereleri nakil ve ifraz tezkeresi yerine geçeceği tasrih kilinmiştir

8) Kayit zamanında, haddi fasillarin o bir tarafında bulunan hayvanlar için bunların ne suretle kayit edileceği ve yoklama zamanında ne suretle muamele gorecekleri tasrih edilmiştir

9) Muhtelif cins hayvanlar için icabına gore % 18-% 25 nisbetinde vergi tenzilatı kabul edilmiştir

10) Davar ve ehli hayvanlar vergisi, geçmiş sene zarfında sahibinin hayvanlardan ettiği istifade mukabili olduğundan kayıt zamanında hayatta olup ta yoklama veya tarh zamanında olen hayvanların ertesi sene için vergileri olamayacağından, kayda geçen hayvanlar, muteakiben olseler de yine vergiye tabi tutulmaları tabiidir

Bu vaziyet vergının bir sene evvelki hasılata istinat ettirilmesi faidesinin tabiî neticesidir

11) Zıraatte kullananlar ve zurraın vesaitinden bulunan hayvanların tahakkuk eden vergilerinin, zurraın mahsulâtını satmağa başladığı ve eline para geçti gi zamanlarda tahsili muvafik olacağından, bu gibi hayvanların vergilerinin birinci taksitinin Eylul haftasında ve ikinci taksitinin de Teşrinievvel haftasında tahsilleri kabul olunmuştur

12) Sayım Kanununda, beş misil ceza, bazı ahvalde çok ağır geldiğinden bunun yalnız kaçak vaziyete hasrile, diğer ahvalde fiil ile ceza arasında nisbeti adi le aranılmış ve bu itibarla her ihtimale gore projede vergının nisfından başlıyarak misil cezaları tayin kılınmıştır

13) Kayıt ve yoklama muamelâtile bilfiil iştigal edenlere ve yoklama kollarını sevk ve idare eden mahalli ruesayı memurine ikramiye verilmesi mucibi teşvik görulerek bu mutealliik hukumler ilâve olunmuştur

14 Ve nihayet kanun projesine, vergi kanunlarında bulunması lâzım gelen esaslar nazarı dikkate alınarak, vergının mevzuu ve mukellef tayin, vergi matrahı ile bunun suretı taymi ve vergının tarh ve tahakkuk mahalli tahsili ve bunlara mutefernı hukumler bir tertip altına alınmıştır

b) Tasarının Genel Kurul'da Goruşulmesi ve Kabulu :

Tasarı, sırasıyle Iktısat, Malıye ve Butçe komisyonlarında incelenmiş, 4, 17 ve 24 Hazıran 1931 gunlu raporlarla TBMM Başkanlığına sunulmakla, 29 Hazıran'da gundeme alınmıştır

29 Hazıran 1931 birleşiminde (436) goruşulmeye başlanmış, tumu uzerinde soz isteyen olmadığından maddelere geçilmiştir 1 inci maddenin okunmasında soz alan Tahsin Bey (Kastamonu), Kanunun başlığı davar ve ehli hayvanlar değil, Sayım Vergisi olması gerektiğini, ayrıca ehli hayvanların kavram olarak kumes hayvanları, tavşan, kedi ve kopek gibilerini ifade ettiğini soyleyerek Kanunun adının "Sayım Kanunu" olarak değiştirilmesi için bir de onerge vermiştir

(436) IV Donem Zabit Ceridesi C 2 S 193 205

Bütçe Komisyonu Sözcüsü Kemal Zaim Bey (Konya), Tasarının Komisyondaki görüşülmesinde, konuşmacının belirttiği hususlar üzerinde durularak Kanunun adı "Hayvanlar Vergisi" olarak değiştirilmesi önerildiğini beyan etmiş, oya sunulan önerge red edilerek Kanunun adının "Hayvanlar Vergisi" olması kararlaştırılmıştır. 1 inci maddenin görüşmesiz, 2 ve 14 üncü maddeler verilen değişiklik önergelerinin reddinden sonra, diğer bütün maddeler keza görüşmesiz kabul edilerek tasarının birinci görüşmesi tamamlanmıştır.

Tasarının ikinci görüşmesi 6 Temmuz 1931 birleşiminde (437) yapılmış, tasarı hazır bulunan (193) üyenin oybirliği ile (1839) sayılı kanun (438) olarak kabul edilmiştir.

Hayvanlar Vergisi Kanunu, 20 Ocak 1936 gün ve 2897 sayılı "Hayvanlar Vergisi Kanunu"nun 35 inci maddesi, 2897 sayılı Kanun da 31 Aralık 1960 gün ve 193 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu" nun 124 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

E) Veraset ve İntikal Vergisi Kanununda Yapılan Değişiklikler

IV. Dönemde reform niteliğinde olarak Hükümet tarafından TBMM'ne gönderilen ve 1 Haziran 1931'de yürürlüğe girmesi öngörülen altı kanun tasarısından biri de Veraset ve İntikal Vergisinin değiştirilmesine dair olan kanun tasarısıdır. Başvekâletin 12 Şubat 1931 sayılı yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan tasarının gerekçesinde, 797 sayılı Kanunla 1 Haziran 1926'dan itibaren Türk Vergi Sistemi içinde yer alan Veraset ve İntikal Vergisi Kanununda 25 maddenin değiştirilmesi ve 7 madde ve 1 fıkranın yürürlükten kaldırılması nedenleri şöylece özetlenmektedir :

1) 797 sayılı Kanunda vergi kapsamı çok geniş tutulmasına karşılık vergiden ayrıcalıklar son derece dar olarak saptanmış ve bu durum kamu yararına çalışan derneklere, hayır ve din işleri kurumlarına bağışlar ve sadakaların da vergiye tâbi tutulması sonucunu getirmiştir.

2) Kanun, Medeni Kanun'dan önce kabul edilmiş olması itibariyle hükümleri, sonradan yürürlüğe giren Medeni Kanun hükümleri ile çelişmiştir. Bu uyumsuzluk, özellikle yakınlık derecelerinde, mirastan doğan intifa haklarının vergilendirilmesinde açık haksızlıklara neden olmuştur.

---

(437) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3-S. 47:52, 56:58
(438) 3. t. Düstur, C. 12-S. 616

3) Kanunda, vergi kanunlarında aranan düzen ve açıklık yeter derecede mevcut olmadığı gibi intikallerin resmi ve özel kurumlar tarafından Vergi Dairelerine haber verilmesi hususu da gereği gibi sağlanamamış, bu konuda bir yaptırım da getirilmediğinden uygulamada büyük zorluklarla karşılaşılmıştır.

4) Kanunun, genel hükümleri itibariyle yükümlülük sınırlarını kesin çizgilerle belirlemekten yoksun bulunması, anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

5) Veraset ve İntikal işlemleri artık geçmişte olduğu gibi, bir kaydiye ve harç konusu olarak dar bir çerçeve içinde kalmamıştır. Özellikle uluslararası ilişkilerin gittikçe gelişmesi ve her memlekette bu işlemleri biraz ağırca yükümlülük haline getirmek eğiliminin yerleşmesi konuyu nazik bir duruma getirmiş ve çeşitli memleketlerin vergi prensiplerinin birbirine uymaması mükerrer vergi alınması sonucunu doğurmuştur.

Bütün bu durumlar ve beş yıllık uygulamadan elde edilen deneyimlerle 797 sayılı Kanunun yeni bir anlayış içinde değiştirilmesi yoluna gidilmiştir.

Tasarının Genel Kurul'da Görüşülmesi ve Kabulü :

Adalet, Maliye ve Bütçe komisyonlarında incelenerek 15 Haziran 1931'de TBMM Başkanlığına sunulan tasarı 20 Haziranda gündeme alınmış, 25 Haziran birleşiminde (439) görüşülmesine başlanılmıştır. Verginin konusuna dair 1, vergi yükümlüsü ve teklif yeri hakkındaki 3 ve 4, verginin matrahı ve beyanname konulu 5, 6, 8, 15 ve 17, vergi oranına dair 18, 19, 20, 21, 22 ve 23, taşınmaz mallara yükümlünün sahipliliğinden itibaren üç yıl geçtikten sonra vergi tarh olunamayacağı hakkındaki 31, haber verme zorunluluğuna dair 34, sigorta şirketlerinin yükümlülükleri hakkıdaki 34, 35, ceza hükmü 45 ve 46 ve veraset ve intikal vergisine tâbi işlemlerden, Eytam Nizamnamesi gereğince alınmakta olan harç ve resimler aranılmayacağına dair 48 inci maddeler görüşmesiz, vergiden ayrıcalıklara dair 2, itiraz hakkı ve İtiraz Komisyonu kararlarının temyizine dair 24 ve 25 ve 3 Nisan 1926 gün ve 797 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun yürürlüğe girmesinden önce vuku intikaller ve hibeler hakkındaki 50 nci maddeler değiştirilerek kabul edilmiş, veraset yolu ile vaki intifalar dışında tescile tâbi diğer, hukuk ve menfaatlerin

(439) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 143:153

kıymetlerinin tayini esasları hakkındaki 16 ve bankalara tevdi edilen para ve kıymetli evrak ile kiralanan kasalarda saklanan eşyaya dair kanuna bir madde eklenmesi hakkında Reşit Saffet Bey (Kocaeli) tarafından verilen öneri komisyona gönderilmek, kaldırmaya dair 2, bu kanunun uygulanmasına dair bir nizamname düzenlenmesi hakkında 3 üncü maddeler de kabul edilmek suretiyle oturuma son verilmiştir.

29 Haziran 1931'deki birleşimde (440) 16 ncı madde, komisyonun düzenlediği şekilde kabul edilmiş, Reşit Saffet Beyin önerisinin, ayrı bir kanun konusu olduğu, hükümetçe de bu hususa dair bir kanun hazırlandığı belirtilerek önergenin, tasarı Meclise sunulduğunda dikkate alınmak üzere Adalet ve İktisat komisyonlarına gönderilmesini komisyon raporu gereğince işlem yapılması kararlaştırılarak, geçici 1 inci maddenin ve Kanunun 1 Haziran 1931'den geçerli olduğuna dair 4 ve yürütmeye memur olanlar hakkındaki 5 inci maddelerin kabulü suretiyle tasarının birinci görüşmesi tamamlanmıştır.

4 Temmuz 1931 birleşiminde (441) tasarının ikinci görüşmesi yapılarak 18 inci madde, Selâhattin Bey (Koceli) in verdiği iki önerge doğrultusunda değiştirilmiş, diğer maddeler aynen benimsenmek suretiyle hazır bulunan (178) üyenin oybirliği ile (1836) sayılı Kanun (442) olarak kabul edilmiştir.

---

(440) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 184, 185
(441) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 2-S. 214:219, 227:230
(442) 3. t. Düstur. C. 12-S. 594

IX. BÖLÜM

DIŞ İLİŞKİLER

DIŞ İLİŞKİLER

GİRİŞ :

Lozan Barış Andlaşması ile Dünya milletleri arasındaki onurlu yerini alan Türkiye Cumhuriyetinin politikada ilkesi, "Yurtta barış, cihanda barış" olmuş, özellikle komşuları Sovyet Rusya ve Balkan Devletleri ile dostluk ilişkilerini sürdürmüştür.

Komünist ihtilali ile 1917'de I. Dünya Savaşından çekilmiş olan ve kendi içine kapanmış bulunan Sovyetler Birliği ile savaşın galipleri arasındaki siyasi ilişkiler kuşkulu bir seyir izlerken Türkiye, Sovyetler Birliği ile samimi bir dostluk sergilemiş, buna rağmen O'na kuşku ile bakan devletlerle de iyi ilişkiler içinde kalmayı başarmıştır.

Türkiye, savaş sonu Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'a toprak terk etme zorunluğunda kalan Bulgaristan dışındaki diğer Balkan devletleri ile de iyi ilişkiler içinde bulunmuş, Balkanlar'da dostluğu aranan bir devlet olarak bu devletlerin biribirine yaklaşmasında etkili bir politika izleyerek 9 Şubat 1934'te Balkan Andlaşmasının gerçekleşmesini sağlamıştır.

Lozan Barış Andlaşmasının imzasından sonra İngiltere ile 5 Haziran 1926 tarihli Musul ve Fransa ile 3 Şubat 1930 tarihli tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem anlaşmaları bu devletlerle ilişkilerde yeni bir aşama teşkil etmiş, bu bağlamda İtalya ile de 3 Mayıs 1928'de Tarafsızlık, Uzlaşma, ve Adli Tesviye Anlaşması imza edilmiştir.

Bu dönemde önemli bir aşama da Türkiye'nin "Cemiyeti Akvam" üyeliğine çağırı kararını almasıdır. Bunun dışında (16) çok taraflı anlaşma veya sözleşmelere katılmamız kanunla uygun görülmüş, Belçika, Çekoslovakya, İsveç, Danimarka, Hollanda, Norveç ve İsviçre ile Uzlaşma, Hakem ve Adli Tesviye, Amerika Birleşik Devletleri ile Suçluların geri Verilmesi Anlaşmaları yapılmıştır. (Bk. Ekler Bölümü : IV. Dönemde kabul edilen kanunlar)

1. Uluslararası Parlamentolar Birliğine TBMM'nin Katılımı ve Türk Grubunun Oluşturulması :

Parlamentolar Birliği Türk Grubu 25 Mayıs 1932'de aşağıda adları ve seçim çevreleri yazılı 21 milletvekili tarafından kurulmuştur :

Izzet Bey	(Afyonkarahısar)	Zıya Gevher Bey	(Çanakkale)
Ruşen Eşerf Bey	(Afyonkarahısar)	Zekı Mesut Bey	(Edırne)
Nazıfı Şerıf Bey	(Antalya)	Fazıl Ahmet Bey	(Elâzız)
Adnan Bey	(Aydın)	Nafı Atuf Bey	(Erzurum)
Dr Mazhar Bey	(Aydın)	Azız Bey	(Erzurum)
Enver Bey	(Balıkesır)	Yusuf Zıya Bey	(Eskışehır)
Ubeydullah Bey	(Bayazıt)	Nurı Bey	(Gazıantep)
Cevat Abbas Bey	(Bolu)	Edıp Servet Bey	(Gumuşhane)
Falıh Rıfkı Bey	(Bolu)	Alâettın Cemıl Bey	(Istanbul)
Şukru Bey	(Çanakkale)	Salâh Cımcoz Bey	(Istanbul)
		Halıl Bey	(Izmır)

Turk Grubu, aynı gun genel kurul halında toplanarak "Bırlık Nızamnamesi" (443) nı kabul etmış, Nızamnamenın 8 ıncı maddesı gereğınce Başkanlık Dıvanı seçımlerını yaparak

Başkanlığa	Necıp Alı Bey	(Denızlı)
Başkanvekılığıne	Nacı Paşa	(Cebelıbereket)
Başkanvekılığıne	Ahmet Ihsan Bey	(Ordu)
Saymanlığa	Mazhar Mufıt Bey	(Denızlı)
Genel Sekreterlığe	Dr Rasım Ferıt Bey'	(Bursa) ı seçmıştır

2 Hazıran 1932'de toplanan Grup Genel Kurulunda, Dr Rasım Ferıt Bey (Bursa) ve Nazım Izzet Bey (Tokat) 1932 Konsey Uyelıklerıne' Zekı Mesut Bey (Dıyarbekır) ve Nafı Atuf Bey (Erzurum) de Komite uyelıklerıne seçılmışler, bu suretle boşalmış olan Genel Sekreterlığe Celâl Sahır Bey (Zonguldak) getırılmıştır

a) Turk Grubu, ılk kez Parlamentolar Bırlığının 20-26 Temmuz 1932'de Cenevre'de toplanan 28 ıncı konferansına katılmış, TBMM, Ahmet Ihsan Bey (Ordu) ın Başkanlığında Dr Rasım Ferıt Bey (Bursa), Fazıl Ahmet Bey (Elâzız) ve Nazım Izzet Bey (Tokat) tarafından temsıl edılmıştır

Konferans, çalışmalarını "Hukuk" ve "Sosyal ve Insanı Sorunlar" olarak ıkı komısyon halında yurutmuş, gundemın ıkıncı maddesınde, Bır-

(443) İçtüzük ve katılınan Konferans ve Konsey Toplantıları için Bkz T B M M Yıllık Devre 4 İçtima 1 1934

lik Genel Sekreterinin ekonomik bunalım hakkındaki raporu geniş bir tartışma zemini oluşturmuştur. Bu konuda özellikle savaş borçları ve ekonomik maliyetçilik üzerinde durulmuştur.

Parlamentolar Birliğinin 1925 Washington Konferansında ortaya atılan ve sonra da Cemiyeti Akvam tarafından ele alınan Uluslararası Hukukun Kodifikasyonu konusu Konferans gündeminin önemli maddesini teşkil etmiş, 1930 Bükreş Konferansında raportör olarak atanan Belçika Senatosu Başkanvekili M. Henry La Fontaine tarafından hazırlanan plan, "Cihan Hukuku Kanunu Projesi" olarak kabul ve üye devletlerin görüşlerine sunulması kararlaştırılmıştır.

Gündemin son maddeleri olan uyuşturucu maddeler imalinin sınırlandırılması ve devletlerin iç güvenlik kanunlarının yeni barış hukuku ilkelerine göre düzenlenmesi konuları görüşülüp tartışıldıktan sonra konferans çalışmalarına son vermiştir.

b) 19-23 Nisan 1933'de Roma'da toplanan Uluslararası Parlamentolar Ticaret Konferansına Mustafa Şeref Bey (Burdur) Başkanlığında Rasih Bey (Antalya), Ziya Gevher Bey (Çanakkale), Edip Servet Bey (Gümüşane), Ziyaettin Karamürsel Bey (İstanbul), Nuri Bey (Maraş) ve Ali Rıza Bey (Mardin) den oluşan bir heyetle katılınmış, Konferansta :

A) Kontenjanlar ve şanj sınırlamaları ve bunların uluslararası ticarete yaptıkları etkiler,

B) Eşya ve hizmet karşılığı olmaksızın bir memleketten diğer bir memlekete eşya ve altın nakli,

C) Toptan fiyatla perakende fiyat arasındaki oransızlık,

D) Orta ve Doğu Avrupa memleketlerinin ekonomik ve mali gelişmesi,

E) Radyo yayınlarının uluslararası statüsü,

hakkındaki raporları görüşülerek, kararlar alınmıştır (444).

c) 24 Nisan 1933'te Cenevre'te toplanan konsey toplantısına, Konsey Üyesi Fazıl Ahmet Bey (Elâziz) ve Nazım İzzet Bey (Tokat) katılmış, gündemdeki yönetimle ilgili konular görüşülmüştür. Ayrıca Madrit Konferansının 4 Ekim 1933'te toplanması kabul edilerek gündemi saptanmış, 1934 Konferansının Türk önerisi ile İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır.

---

(444) Kararların içeriği için Bkz. T.B.M.M. YILLIK, Devre 4-İçtima : 2, S. 586, 1935

Konsey ayrıca, İcra Komitesi tarafından hazırlanıp 25 Nisan günü açılacak olan "Silahları Bırakma Konferansı" Başkanlığına Parlamentolar Birliğinin görüşü olarak sunulmasına 21 Nisanda toplanan "Silahları Bırakma İşleri Komisyonu" nca karar verilen "formül kararı"nı görüşmüş ve kabul etmiştir (445).

d) Parlamentolar Birliğinin 29 uncu konferansı 2-4 Ekim 1933'te Madrit'te toplanmış, TBMM, Nazım İzzet Bey (Tokat) in başkanlığında Zeki Mesut Bey (Diyarbekir) ve Fazıl Ahmet Bey (Elâziz) den oluşan kurul tarafından temsil edilmiştir.

Konferansın gündemi aşağıdaki dört maddeden ibarettir :

A) Mali ve ekonomik sorunlar, (Tarımsal ve endüstriyel ürünlerin düzenlenmesi ve nüfus sorunu)

B) Sömürgeler sorunu,

C) Güvenlik ve silahları bırakma sorunu,

D) Dilekler, rejimin geliştirilmesi sorunu.

Konferanstaki görüşmeler sonucunda genel yararlara uygun ve mümkün olduğu kadar bir serbest değişim usulünün dünya ekonomisi ihtiyaçlarına en uygun düşeceği ve bu itibarla bu amaca varmak için çaba harcamak gerektiği düşüncesinden hareket ederek, bugün uygulanmakta olan aşırı gümrük koruması usulü ile uluslararası ticaretin önüne konulan engellerin, bu ticaretin azalmasına neden olduğuna ve dolayısıyle tarifelerin gittikçe azaltılarak bahis konusu zorlukların kaldırılması,

Serbest değişim prensibi tanınmakla beraber bu günkü dünya çapındaki ekonomik bunalım içinde gerek tarımsal ve endüstriyel üretimin tüketime uyacak bir düzen ve kural altına alınması lüzumunu onaylayarak arz ve talebin her hangi bir kayıt ve koşula tâbi olmadan yürütülmesi mümkün olabilecek bir süre kadar bu sınırlamaların devamından yana olduğu,

Ticaretin serbestliğine saygılı olmakla beraber, devletler arasında bir anlaşma sağlanarak, bu anlaşmaya katılacak devletlerde üretimin akıllıca düzenlenmesi ve yine bu devletler tarafından yapılacak dış satımların eşitlikle belirlenmesi ve dağıtılması,

---

(445) T.B.M.M. YILLIK : Devre 4-İçtima : 2, S. 592- 1935

Üretimin düzenlenmesine yönelik sınırlamaların, zararlı ve fazla üretimin önünü alacak koşullar mevcut olduğu takdirde ve bu sınırlamalar ekonomik gelişmeye bir engel teşkil etmediği halde buna yanlı olacağı,

Üretimin düzenlenmesi işi endüstri konusunda her şeyden önce esas endüstri ile piyasaları doyum noktasına getirdiği açık olan yarı mevzu maddelere uygulanmak gerekeceği, tarımsal üretimde ise düzenlenmenin milli ekonomileri tehlike içine düşüren fazla üretimi ve özellikle bunalım içinde olan tahılları dikkate alması lazım geleceği, bu bağlamda Ağustos 1933'te Londra'da buğday alım ve satımı yapan Devletler arasında imza edilen sözleşme büyük bir memnunlukla karşılanarak, bu sözleşmeyi, dünya çapındaki buğday bunalımını çözümlemeye yönelik önlemlerin hareket noktası saydığı,

Üretimin düzenlerken her hangi bir sömürü hareketinden dolayı tüketiciler ile işçilerin haklarının kaybolmaması için ya bir teftiş ve denetim kurulması veyahut gerektiğinde Hükümetin işe karışarak önlem alması,

Ve saptanan bu durumlarla üretimin düzenlenmesinin bütün memleketlerde ve özellikle orta ve doğu Avrupa Devletlerinin ekonomik gelişmesine ve birbirlerine yaklaşmalarına yardım edeceği düşüncesinde bulunduğu ilân edilmiştir.

Konferansın mali ve ekonomik sorunları görüşen komisyonu, başkaca demografi sorunları üzerinde durmuştur.

Konferans, özellikle Almanya'da Nasyonal Sosyalist Partisinin iktidara geldikten sonra izlemeğe başladığı koyu milliyetçi politika nedeni ile güvenlik ve silahsızlanma konularına ayrı bir önem göstermiş, silahsızlanma konferansının bir yıldan fazla çalışmalara devam ettiğini ve gelecek toplantı döneminde kendisine verilen görevin her noktası hakkında prensip kararlarına varacağını belirterek görüşmeler sonunda birinci silahların sınırlandırılması konvansiyonunun şu prensipleri içermesini zorunlu gördüğünü saptamıştır :

A) Bütün dünya silahlanmasında hiç olmazsa % 25 indirim yapılması,

B) Nicelik ve nitelik itbariyle silahlanma yarışının önüne geçmek için harcamaların sınırlandırılması,

C) Saldırı silahlarının kaldırılması, özellikle hava bombardımanlarının, kimyasal, bakteriyolojik ve yangıncı savaşın yasaklanması,

D) Çeşitli Devletlerin silahlanma durumunun uluslararası ve otomatik bir kontrole tâbi tutulması, silah yapım ve ticaretinin, özel yapım serbestliğinin kaldırılması, silahları sınırlandırma sözleşmesinin hükümlerine uyulmadığını bildirenlere bağışıklık sağlanması suretiyle etkili bir kontrol altında bulundurulması,

E) Birinci Silahların Sınırlandırılması Konvansiyonunun uygulanmasını izlemek ve silahsızlanma işinin ilerdeki gelişme aşamalarını hazırlamakla görevli sürekli bir organizasyon vücuda getirilmesi,

F) Tinsel silahlanma için hükümler konulması ve milli kanunların yeni barış hukuku ile uyumlu bir hale getirilmesi (446).

e) Uluslararası Parlamentolar Birliğinin 30 uncu konferansı 22 Parlamento Temsilcisinin katılımı ile 24 Eylül 1934'te İstanbul'da Yıldız sarayında TBMM Başkanı Kâzım Paşanın bir söylevi ile açılmıştır. Konsey Başkanvekili Romanya Mebusan Meclisi Başkanı M. Saveano, Türk Milletinin ve Türk Parlamento Grubunun gösterdikleri parlak konukseverlikten dolayı teşekkür ettikten sonra bütün dünyanın dikkati ve Gazi Mustafa Kemal'in hızla yapmakta olduğu büyük gayretler üzerine çevrilmiş olduğuna işaret etmiş ve bu gayretlerin memleket çerçeve ve sınırlarından taşarak Türkiye'yi Balkanlarda, Cenevre'de ve sair taraflarda uluslararası barışın en esaslı bir unsuru haline getirdiği noktasında ısrar ile "bu nedenledir ki otuzuncu konferansın İstanbul'da toplanması Türkiye'ye karşı olan takdir ve saygının bir simgesi sayılabilir." demiştir.

Konsey Başkanvekili M. Saveano, "Parlamentolar Birliğinin özgür tartışmaları ile insanlığın duyduğu umutsuzlukların ve heyecanların yansıdığı yer olduğunu" belirttikten sonra gündeme geçmiş, konferansın özellikle :

A) Gençlerin işsizliği,

B) Uluslararası güvenlik,

C) Parlâmenterizm rejiminin teknik yönden görünüşü ve yapılabilecek iyileştirmeler

Üzerinde duracağını söylemiştir.

---

(446) Bkz T B M M YILLIK, Devre 4-içtima 2, S 593 605, 1935

Başkanlık Divanının oluşturulmasında, Başkanlığa seçilen TBMM Başkanvekili Hasan Bey (Trabzon) in konuşmasından sonra konferans Genel Sekreteri M. Boissier bir yıllık çalışma raporunu okumuş, ikinci başkanlık için her delegasyon adına bir kişi olarak konseyce önerilen aday listesi oya sunularak kabulünü müteakip İsveç, Macaristan, Fransa, İtalya, İngiltere ve Romanya delegeleri söz alarak delegasyonlarının duygularını bildirmişlerdir.

Bu arada Uluslararası Parlamentolar Birliği adına Konsey Başkanı ve İsveç Maarif Nazırı Enberg ve II. Başkan Romanya Mebusan Meclisi Başkanı Saveano imzasıyla Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşaya aşağıdaki telgrafın gönderilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır.

"Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine

İstanbul'da toplanan 22 Parlamentonun temsilcileri, Türk Milletinin gösterdiği unutulmaz iyi kabulden dolayı Zatı devletlerine teşekkürlerini arz ederek kişisel mutlulukları ve Türkiye Cumhuriyetinin yücelmesi hakkındaki sıcak ve saygılı dileklerini arz ederler".

Konferansın Genel Kurul toplantısından sonra toplanan Birlik Konseyi, İstanbul Konferansı ile 1935'te Brüksel'de toplanacak 31 inci konferans arasındaki süre için Konsey Başkanlığı seçimini yapmış ve bu göreve Belçika Grubu Başkanı M. Carton de Wiart'ı seçmiştir. Konsey, ayrıca İcra Komitesi üyeliği sona eren M. Saveano yerine Lehistan Grubu Başkanı Dr. Löenkerz'in adaylığının önerilmesi kararlaştırılmıştır.

Genel Kurul ve Komisyon Toplantıları ve Kararlar

Konferans açılış toplantısından sonra 25, 26, 27 ve 29 Eylül günleri Genel Kurul halinde toplanmış, aynı günlerde Komisyon toplantıları da yapılmıştır.

25 Eylülde toplanan ve Türk Grubundan Zeki Mesut Bey (Edirne) in katıldığı Silahsızlanma ve Güvenlik Karma Komisyonu, geçen Nisanda Cenevre'de hazırlanan kararların ilk projelerini son bir incelemeye tâbi tutmuş ve bazı ufak değişikliklerle projeleri kabul etmiştir.

26 Eylüldeki birleşimde görüşülerek kabul edilen karar örnekleri aşağıya alınmıştır :

A) Silahsızlanma Hakkında

"Otuzuncu Parlamentolar Konferansı, silahsızlanma yolunda tesadüf edilen müşküller, teahhürler ve hatta muvafakıyetsizliklerin kendisini ne ümitsizliğe, ne

de her şeyden evvel daima kendisine has bir vaziyet addettiği askerî hazırlıklar yarışı ile müterafik beynelmilel emniyet olamıyacağı fikrinden inhirafa kâfi birer sebep olamadığını nazarı dikkate alarak, emniyet ve silâhsızlanmanın biribirine girift merbutiyetini bir kere daha teyid eder.

Müdafaayı milliye noktai nazarından bazı devletler için imtiyazlı bir vaziyet ihdas eden bir rejimin büyük tehlikeler ihdas etmeden daha ziyade devamı kabil olamadığını nazarı dikkate alarak, milletler cemiyeti misakının 8 inci maddesi ruhuna mutabık ve devletlerin hukuk ve vazifelerinde müsavatı prensibine müstenit olarak yapılacak silâhları tahdit ve azaltma mukavelesinin hiçbir suretle herhangi bir devleti yeniden silâhlanmıya sevketmemesi, fakat hali hazır silâhlarının tenziline müteveccih olması hususundaki temenniyatını bir kere daha tekrar eder.

Konferans, icrayı tesir edilmek suretiyle efkârı umumiyenin şimdiki halde mahdut bir derecede bile olsa silâhsızlanmanın tahakkukuna yardım suretinde tecelli ettirilmesi hususuna en büyük bir ehemmiyet atfeder.

Parlâmentolar Konferansı, bu suretle kendi umumî hareketinin daimî prensibini teyit ettikten sonra, mütevazi bile olsa, müsbet itilâflara vusul meselesinin gerek Milletler Cemiyeti gerek Silâhsızlanma Konferansı için bir şeref ve hatta bir hayat meselesi olduğunu nazarı dikkate alarak en müstacel ve kolaylıkla kabili vusul görülen aşağıdaki tedbirlerin ittihazını derpiş eder :

1. Daimî bir silâhsızlanma komisyonu tesisi.

2. Mukavelenin muhtelif aksamı üzerinde hakikî ve bilkuvve mevcut devlet teslihatı vaziyetinin otomatik ve adlî beynelmilel kontrola tâbi tutulması.

3. Millî müdafaa bütçelerinin neşri ve imza eden bütün memleketlerin müdafaai milliyeye ait masraflarının kontrolu.

4. Hususî esliha imalinin tanzim ve yahut ilgası.

5. Beynelmilel esliha ticaretinin tanzimi.

Tayyarelerin öldürücü gayelerde istihdamının bugün insaniyet için en büyük tehlike teşkil eylediğini nazarı dikkate alan konferans, mümkün olduğu kadar suratle aşağıdaki tedbirlerin kabulü temenniyatını izhar eder :

1. Hem hava tarikiyle hem de diğer her nevi usullerle kimya, yangın ve mikrop harbinin kat'î surette men'i.

2. Hava bombardımanının ve buna ait çalışmaların kayıtsız derhal men'i.

3. Hava, kara ve deniz kuvvetlerinin müteaddit merhalelerle lâğvı.

4. Sivil tayyareciliğin beynelmilel kontrola tabi tutulması ve bunun tamamen neşri.

Tayyareciliğin askerî gayelere tahsisinin önüne geçmek üzere tedbirler araştırılması.

5. Sivil tayyareciliğin beynelmilelleştirilmesi."

B) Guvenlık Hakkında

'Otuzuncu Parlamentolar Konferansı, emnıyet ile sılahsızlanmanın bırbırıne merbutıyetını bır kere daha teyıt ederek ve evvelce ıttıhaz olunan kararları hassatan Cenevre ve Madrıt'te sılâhsızlanma, emnıyet ve dahılî kanunları beynelmılel hukukun yenı prensıpleri arasında ahenk temını hakkındakı kararları hatırlatarak, aşağıdakı prensıpler uzerıne ıstınat eden umumî bır emnıyet sıstemını derpış eyler

1 Kuvvete ve şıddete muracaatın men'ı

2 Bır ıstışare tasavvuru taavvuzu kurmak zamanında bu yasağa karşı yapılan ahşıkenlıkler hakkında ve sılâhsızlanma mukavelesınde munderıç teahhutlerın ihlâlı gıbı bu ahşıkenlığın gorunuşu hakkında fıkır ve kararını beyan edecek ve umumî mısakı ımza edenlerden bırısı tarafından yapılan talep vukuunda derhal ıçtıma edecektır

3 Mutearrızın tasrıhı bu hususta konferans devletlere 1933 mukavelesıne ıştırak etmesını tavsıye eder

4 Mutearrız hakkında sıyasî, malî, ıktısadî veyahut askerî ceza tatbıkı

Askerî cezaların tatbıkı, beynelmılel bır kuvva ve hassatan hava polısı kuvvetı teşkılı suretıle kolaylaştırılabılır Askerî cezalara devletlerın ıştırakı Avrupa emnıyet mısakının yedıncı maddesınde nazarı dıkkate alınan sısteme muşabıh bır sıstem mucıbınce mulâhaza olunabılır

5 Âkıt devletler tarafından bu cezaların derhal tatbıkını kolaylaştıracak mahıyette ıdarî ve kanunî tedbırı evvelıye ıttıhaz olunması

6 Kuvvet ve şıddet ıstımalı ile vucut bulan hıç bır muahedenın veyahut yenı bır vazıyetın tanınmaması

Mılletler cemıyetı mısakının sulh sıstemıne gelınce 30 uncu parlamentolar konferansı bu hususta Madrıt mukarreratını hatırlatır Madrıt mukarreratı bu sıstem daha yenıdır Ve butun hukûmetler bu sıstemın bılcumle fi'lıyat ve tesır kabılıyetlerınden ıstıfade etmekten uzaktırlar Bundan dolayı mısakın nufuzunu tasrıh etmek, ıcra vasıtalarını ınkışaf ettırmek ve mevadının tatbıkı keyfıyetını evvelden ıhzar lâzımdır demektedır

Bundan başka konferans mısakın 18 ıncı maddesı mucıbınce kuvvet ve şıddet ıstımalı ile elde edılen bır muahedenın kaydından ımtına edılmesı ımkânının tetkıkı luzumuna kaldır

Otuzuncu parlamentolar konferansı, emnıyetın, ıkıncı maddesı kaydı ıhtırazıye tabı Avrupa emnıyet mısakı projesı veya Rıyo do janey ro'da 10 Teşrınıevvel 933'de muteaddıt Amerıka devletlerı tarafından ımza edılen Saavedra Lamas muahedesı gıbı kıt'a mısakları ile kuvvetlendırıleceğını mulâhaza etmektedır

Ikı veya daha fazla taraflı mıntakavî emnıyet mısaklarının esasını şımdıye kadar arazı statukosunun tekeffulu teşkıl eyledığını muşahede eylıyen konferans butun kuvvet ve şıddet hareketlerıne karşı mucadele etmek ıçın bu sıstemın naf bır surette ınkışaf ettırılebıleceğı fıkrındedır Bu mıntakayı emnıyet ıtılafları mılletler cemıyetı mısakı ve Parıs mısakı gıbı buyuk umumî mısakların dusturları ile kabılı telıf olmalıdır

Mıntakayı emniyet itilâfları âkit devletler tarafından evvelce gerek başka devletlerle imza edilmiş hususî itilâflarla hemahenk bir hale getirilmelidir. Mıntakavî emniyet itilafları, bir Devlet veya bir devletler grubu aleyhine müteveccih bulunmamalıdır."

Gençlerin işsizliği ve çalışma saatlerinin düzenlenmesi hakkında sözcülüğünü İsveç Senatoru Üyesi Mrs. Hesselgran ve Polonya Temsilcisi M. Debski'nin yaptığı Sosyal Komisyon raporları 27 Eylül birleşiminde Genel Kurul'da görüşülmüş, M. Debski, bazı Uluslararası Konferanslarda iş saatlerinin azaltılması işsizliğe karşı olası bir çare olarak sayıldığı, fakat hastalık genel olduğu için ilacı da etkili olabilmek için genel olması gerektiği, işsizliğin bir çok nedenleri olup genellikle kabul edilenleri yaşam süresinin uzaması, kadınların bütün alanlardaki işlere girmesi, tekniğin gelişmesi, diğer taraftan tüketicilerin gücü azalması, sermaye yokluğu ve değiş-tokuşun çok güçlendiği üzerinde durmuş, önceki konferansta bu konuya görüşmelerin tarihçesini yaparak önerilen karar taslağının ne suretle hazırlandığını anlatmıştır.

Görüşmelere öğleden sonraki oturumda da devam edilmiş, hemen bütün üyeler söz alarak konu üzerindeki görüşlerini belirtmiştir. Sonuçta bazı değişikliklerle kabul edilen karar taslağının sonraki toplantının başında Genel Kurula arzı kararlaştırılmıştır.

29 Eylül birleşiminin gündemini, yasama rejiminin geliştirilmesi ile teknik sorunlar teşkil etmiş, Siyasi Komisyon Sözcüsü Fransa Delegasyonundan M. Roustan, raporu ve buna göre hazırlanan karar taslağı üzerinde açıklamalar yaptıktan sonra siyasi komisyonun devamlı bir alt komisyon teşkil ettiğini, yasal rejime yönelik bütün önerilerin bu alt komisyona havale edileceğini raporunun yetersizliğinin yalnız teknik sorunlara temas etmek istemesinden ileri geldiğini, bu konuda temsilcilerden, komşu bir millet tarafından bir eleştiri gibi, nezaketi kıt bir işaret gibi sayılacak bir şey söylememelerini rica ettiğini, gerçekten Parlamentolar Birliğinin bir ileri hareket, bir ileri karakol olduğunu, fakat biribirinin ayrılmış okatıcılardan oluşan bir küme de olmadığını, Birlik sözcüğü yerinde kullanılmış olmak için aramızda uyuşma bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Söz alan temsilciler ve bu arada TBMM Temsilcisi Nazım İzzet Bey (Tokat) konu üzerinde görüşlerini belirtmişler, bu arada Fransa Delegasyonundan M. Candace, Fransa'nın başından geçen hükümet istikrarsız-

lıkları üzerinde durarak buna en büyük nedenin parlamentolarda grupların fazlalığı olduğunu, buna bir çare bulmak lâzım geldiğini söylemiştir.

Öğleden sonraki oturumda söz alan İspanya Temsilcisi M. Estelrin, Roustan raporunu uygun gördüklerini belirterek, "Avrupa içinde kaynaşan güçleri gözönünde tutarak kendisini içerden iyileştirip düzenlemesi ve yeni gereklere uymak için büyük bir çaba göstermesi lâzımdır." demiş ve konuşmasını "Milletlerin büyüklüğü onların iman derecesiyle ölçülür. Kaygılarda büyük insanlar ve cesur milletler için selâmet tohumu vardır. Yeni Türkiye'nin ve Gazi'nin bize verdiği ders işte budur" diyerek tamamlamıştır.

Temsilcilerin, demokrasinin milletleri mutlu kılabilecek tek rejim olduğu yolundaki konuşmalarından sonra söz alan Siyasi Komisyon sözcüsü, raporunun iki bölümü içerdiğini, birincisi teknik ayrıntılara dair olup ikincisi ise genel nitelikte bir dilek ifade ettiğini söylemiş, bu ikinci bölümün kabulünü, birinci bölümün ise komisyona havalesini önermiştir.

Konferans Başkanı Hasan Bey (Trabzon) in kapanış söylevi ve temsilcilerin teşekkür konuşmalarından sonra konferans sona ermiştir.

Konferansta Türk Delegasyonu, ev sahipliğinin gerektirdiği en üst düzeydeki konuksever davranışları yanında, Genel Kurul ve Komisyonlardaki çalışmaları ve konuşmaları ile temsilcilerin takdirini kazanmış ve kendilerine her vesile ile teşekkür edilmiştir.

Tarihsel önemi bakımından TBMM Başkanı Kâzım Paşa'nın Konferansı açış konuşması ile Konferans Başkanı Hasan Bey (Trabzon) in açış ve kapanış oturumlarındaki söylevlerini ve Türk Delegeleri Necip Ali Bey (Denizli), Zeki Mesut Bey (Diyarbekir), Nazım İzzet Bey (Tokat) ın Genel Kurul'daki konuşmalarını, Hariciye Vekâleti Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla) in Konferans sonu Konferans delegelerine verdiği ziyafetteki konuşmasını aynen kitaba almaktayız (447).

TBMM Başkanı Kâzım Paşa (Balıkesir) nın Konferansı Açış Konuşması :

(447) Ayın Tarihi, Nu.-10, Birinci Teşrin (Ekim) 1934, Matbuat Umum Müdürlüğü Yayını S. 131-135, 138-140, 149-152, 161,162, 165-170

Hanımlar, efendiler

30 uncu parlamentolar birliği konferansını meserret duyguları içinde açmakla bahtiyarım Burada toplanan 30'u mutecavız muhterem milletin şerefli mumessillerini selâmlarım

Dunya tarihinin çok ehemmiyetli bir devrinde bulunuyoruz

Bilhassa umumî harpten sonra butun cihanın efkârı beşeriyeti tehdit eden harp tehlikelerini bertaraf etmek çarelerini aramakla meşguldur Bu vaziyet karsısında parlamentolar birliği konferansı milletlerin muşterek temayullerine en yakın tedbirleri serdedebilecek mevkiidedir Insan bir kardeşlik havası içinde serbest ve tereddutsuz çalışan parlamentolar birliği butun dunya milletlerinin ekseriyeti azimesini temsil ediyor Aynı zamanda bu birlik muhtelif memleketlerin teşrii meclisleri arasında doğrudan doğruya temas vucude getirmiş olan bir teşekkuldur

Bu itibarla milletlerin teşriki mesai fikrini kuvvetlendirmek için burada sarfedeceğiniz gayret, insaniyet ve medeniyeti maruz bulunduğu tehlikelerden kurtarmaya hadim olacaktır

Milletler camiasının menfaatlerini sulh yolu ile korumak emeli, sizin bu içtimainizin bariz ve iftihara değer vasfidir Hiçbir millet, hayatî menfaatlerini ihlâl edecek herhangi bir tecavuzu sulhan menetmek çareleri var iken harbe girmek istemez Bu yuksek emel milletlerin muşterek gayesidir

Hanımlar, efendiler

Layik ve demokratik Turkiye Cumhuriyetinin siyasî umdesi "yurtta sulh, cihanda sulh'dur

Bu hususta Turkiye nin beslediği husnu niyetin delilleri meydandadır

Ezcumle teşkilâtı esasiye kanunumuz harp ilânı hakkında munhasıran Buyuk Millet Meclisine tevdi etmekle Turkiye'de harbin emrivaki halinde zuhuruna mani olmayı temin etmiştir Muhtelif devletlerde aktetdiğimiz sulh muahedeleri de hep sulhun idamesi fikrini kuvvetlendirmek esaslarını ihtiva etmektedir Diğer cihetten de senelerden beri cihanı tazyik eden iktisadî buhranın milletlere verdiği tahammulfersa ıztırabı tahfif için burada dermeyan edeceğiniz mutaleaların en makul ve isabetli istikametleri göstereceğine şuphe yoktur Işte boylece muzakerelerinizin beşeriyetin refahı için dunyanın her tarafında yapılan gayretlere yeni bir hız vereceğine eminim

Huzurunuzla çok muteşekkir kıldığınız Turk milletinin samimî hurmet ve muhabbetini ve Turkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin tehassus ve selâmlarını iblağ ederim -Alkışlar

Turkiye halkının hissiyatına tercuman olarak asil milletlerinize derin hurmetler arzederken, hanımlar, efendiler mesainizde buyuk muvaffakiyetler dilerim -Alkışlar

TBMM Başkanvekili Hasan Bey (Trabzon) in Konferans Başkanlığına Seçildikten Sonra Yaptıkları Konuşma :

Hanımlar, efendiler.

Müzakerelerinize riyaset etmeyi bana tevdi eylemekle, gösterdiğiniz itimadın ehemmiyetini tamamen müdrik olarak sizlere bütün kalbimle teşekkür ederim.

Diğer taraftan, bu seneki içtimaımızın tertibini bize havale etmekle bize karşı, samimî surette medyunu şükranı bulunduğumuz bir muhabbet eseri göstermiş oldunuz.

Efendiler, Cumhuriyet, memleketimizde 11 sene evvel tesis olundu. Türkiye Büyük Millet Meclisi dahilinde bir parlamentolar birliği Türk grupu teşekkül edeli ve parlamentolar birliğine dahil olalı üç sene bile olmadı. Daha şimdiden itimadınızı kazanmış olmakla samimî bir sevinç hissediyoruz.

Bu itimadın fena yere masruf olmadığını zannediyorum. Ve bunun sebeplerini de birazdan izah edeceğim.

Efendiler, tarihin daimî bir nefret hissi ile yadedeceği, dünyanın büyük bir kısmını kana boğan muazzam halleden sonra miktarı pek fazlalaşan şu kongreler ve bu konferanslar insaniyetin hakikî bir arzusuna tekabül etmektedir. Bu da, eskisinden daha fazla tahripkâr olarak yeni bir harpla değil fakat bütün davaları hususî menafiin bir araya gelmesinden müteşekkil umumî menfaat çerçevesi dahilinde halledecek devamlı bir sulh ile işlerine bir intizam ve beynelmilel münasebetlerine bir ahenk verebilmek arzusudur.

Çok basit düşünen bir fikirle, insaniyetin anlaşma ihtiyacının birer tezahürü olan bu mütemadi içtimalar, beynelmilel kongreler, beynelmilel konferanslar ehemmiyetsiz addedilmemeli, fakat bil'akis selâmeti harbin kanlı siperlerinde değil, sulhperver yollarda arayan halis niyetli zevatın ümitleri, sebatkârlıları ve bu yolda ısrarları takdir olunmalıdır.

İnsaniyetin vahim ve garip bir buhran geçirdiği muhakkaktır.

Zamanımız, bir harp muhassalasıdır. Buna binaen iyileşmesi için uzun bir nekahet devresi yani sulh lâzımdır. Buhranın umumî mahiyeti de gösteriyor ki buna beynelmilel ilâçlar bulmak icap eder. Askerî silâhsızlanma kadar iktisadî silâhsızlanmaya da ihtiyaç mevcuttur.

Parlamentolar birliği konferansları, işte hassatan bu neticeye doğru yürümektedir.

Hanımlar, efendiler.

Parlamentolar birliği teşekkül ettiği zaman bunun bazıları tarafından da cömert bir hayal, diğer bazıları tarafından da bir seyahat vesilesi telâkki olunduğu malûmunuzdur, fakat 40 senedenberidir, birçok zorluklar arasında ve birçok tuzaklara rağmen, seneden seneye konferanstan konferansa birliğin kuvveti ve nüfuzu büyüdü, teşkilâtı daima tekâmül etti. Ve faaliyeti daima arttı. Hepimizin temennisi, birliğin ülküsünü, programını ve faaliyetini istikbalde daha ziyade inkişaf ettirmesidir.

Bu program ve bu faalıyetı ıkı kelıme ile hulâsa etmek lâzım gelırse denebılır kı bu, hassatan sulhu taazzuv ettırerek sıyanet etmek ve parlamento çerçevesı ıçınde hurrıyetı tarsın ve neşretmek arzu ve emelıdır

Beynelmılel hayatta parlamentolar bırlığının ıhraz ettığı ehemmıyet bugun gayrıkabılı ınkârdır

Parlamentolar bırlığı, resmî oz kardeşı olan mılletler cemıyetını karşısında, aynı ınsanî ulku ıçın çalışan daha serbest bır cemıyet ve manevî bır kuvvettır 45 sene zarfında 30 uncu defadır kı buyuk ınsanıyet aılesi arasındakı munasebata daha zıyade ahenk ve ıntızam vermek uzere toplanıyoruz Nasıl olur da, gozumuzun onunde her sene daha fazla mılletlerı, ırkları ve medenıyetlerı ıhtıva eden daha zıyade genışlemış bır ufuk açan ve bıze bunların bırbırlerıne muşabehetlerını ve menfaatlerının aynı olduğunu gosteren bu ıçtımalara taraftar olunmaz

Hakıkatın ıkı cephesıne de bakmayı bılmelıdır Bunun bır cephesı hemen daıma mağmum ıse, dığerı ıtmınanbahştır

Ve dunya buhranının doğurduğu zaruretler devletlerı, ınfırâtlarına muncer olan hımaye tedbırlerı almaya mecbur etmıştır

Fakat ınfırat halında kalan her mılletın kalbında ve fıkrında başka bır hıs doğmakta ve buyumektedır Bu hıs, daha umumî bır ıttıhatla butun ınsanıyetın sulh ıçında bırleşmesı buyuk emelının tahakkukuna kadar felâhın komşu mılletler arasında ıtılâf, mutekabıl anlaşma ve teşrıkı mesaıde olduğu hıssıdır

Buyuk eserler memleketı olan Gazı'nın teceddut etmış yepyenı Turkıyesı bu ulkuyu gayet tabıî olarak anlamakta ve umumî vıcdanın asîl emellerıne ıştırak etmektedır

Azız Umumî Kâtıbımız M Leopold Mruasye - Leopold Broıssıerher noktayı nazardan çok şayanı dıkkat vesaıke mustenıt ve çok mantıkî senelık raporunda memleketımızın gosterdığı yenılık gayretını ve bu gayretın beynelmılel sahada, Turk dıplomasısı tarafından Balkanlarda, Mılletler Cemıyetında ve dığer yerlerde yapılan sulhperver teşrıkı mesaı teşebbuslerıne semereli ve musbet bır yardım tarzında tecellı eden mahıyetını tebaruz ettırmektedır

Dort Balkan memleketı tarafından ımza edılen Balkan Mısakı hakkında M Leopold Bruasye-Leopold Broıssıer- tarafından soylenen senakâr sozlerden dolayı Balkan Konferansı Turk Grupu Reısı sıfatıyle, hassaten mutehassıs oldum

Fılhakıka, efendıler, mıllî ıstıklâlımızı aldığımızdan berı, muncımız ve rehberımız olarak tazım ve tebcıl eyledığımız şanlı Reısımız Gazı Mustafa Kemal Hazretlerının, harıcî sıyasetımızın, butun mılletımızın sulh ıçın çalışmakta olduğunu soylemeklığıme musaade edınız. Hukûmet Reısımız ile Harıcıye Vekılımız, sulh ulkusunu Avrupa'da en ıyı temsıl eden zevat arasındadır. Munasebatta bulunduğumuz mılletlerın hemen cumlesı ile tarıfe ıtılâfları, ademı tecavuz, anlaşma "entente cordıale" ve dostluk mısakları aktetmış bulunuyoruz Harıcî sıyasetımız umumî sulhun tarsını ıçın elınden gelenı yapmaktan çekınmemıştır Dıleğımız, ancak ıtılâf, ancak sulh ve ancak mılletlerın ıttıhadıdır Bız sulh ıçında ve hak ile adalete dayanan bır teşrıkı mesaı ıstıyoruz

Fakat bilhassa şunu soylemek isterim ki, memleketimin butun bu teceddut ve halâs hareketi, başka tabirle bu inkılâp ancak tamamen klasik değil fakat daha sarî ve daha genişlemiş bir parlamentarizm çerçevesi dahilinde vucuda gelmiştir Istibdat rejimi altında, insanın en kudsî ve en ehemmiyetli ihtiyaçlarının ve vasıflarının yanı vicdanının ve zekâsının inkişafına mani olan hurriyet yoksuzlugunu uzun muddet çekmiş bir millet olduğumuzdan, fikir ve munakaşa hurriyetinin en har taraftarları bulunuyor ve parlamentarizmin, eyi anlaşılmış bir medeniyete luzumlu hurriyetlerin siyaneti için en sağlam vasıtayı teşkil ettiğine kani bulunuyoruz Ancak halk kutleleri tarafından intihapla tayin olunan mutevassıtlar vasıtasiledir ki hukûmetle millet arasında temas en iyi surette tesis ve idame olunabilir

Parlamentarizm rejimi, bize, bilcumle sağlam muesseselerin devam ve terakkisi için en iyi teminat olarak gorunmektedir Sizlere, Turkiye Cumhuriyetinin 20 Nisan 1924 tarihli teşkilâti esasiye kanununun bir tercumesini takdime ictisar etmiş bulunuyoruz Bana oyle geliyor ki bu kanun, teşkilâti esasiye kanunlarının en eyi kurulmuşlarından ve en muterakkilerindendir En iyilerinden ve parlamentarizm taraftarlarını en ziyade memnun edeceklerinden biridir Çunku Millet mumessillerine bizde Buyuk Millet Meclisine, mumkun olduğu kadar selâhiyet, hatta denilebilir ki, mutlak selâhiyet vermektedir Asrî hayatın her turlu faaliyet sahasına, halk kutlelerinin geniş emellerine ve vâsi umitlerine tekabul eden, hal suretlerinin bulunmasının en gayretli taraftarı bulunuyoruz Hukûmet firkası olan Cumhuriyet Halk Firkası her turlu tecrubelere mukavemet edecek bir husnu niyete malikdir ve buyuk bir iman samimiyeti ve tam bir itminan ile terakki yolunda yurumektedir Ve bundan dolayidir ki, halihazirin butun zorluklarına ragmen, istikbali cesaret ve emniyetle mulâhaza edebiliyoruz

Istanbula gelmek için memleketlerinden geçen murahhaslara buyuk kolaylıklar gostermek ve buraya geniş heyeti murahhasalar yollamak suretile bu konferansın muvaffakiyeti için her şeyi yapan diğer butun milli guruplara teşekkur borcumuzdur Bu heyeti murahhasaların azaları arasında yuksek selâhiyetleri ve tecrube edilmiş idealizmlerile olduğu gibi birliğe karşı olan rabıtaları ile tanınmış ve kendi memleketlerinin siyasî ve fikrî hayatında buyuk rol oynamış şahsiyetleri ihtiva eyledigini gostermekle bahtiyarız

Biliyorsunuz ki, Turkiye Buyuk Millet Meclisi birliğin Turk grubu daha sinesinde teşekkul etmeden evvel dahi, parlamentolar konferansının gayretlerini buyuk bir dikkatle takip etmekten hali kalmamıştır Içtimalarımızın muzakere ve neticelerine karşı baştan aşağı tamamen dikkat halindedir

Bu konferansın teşekkulu ve muvaffakiyeti için gayretlerimize yardim zimninda her şeyi yapan Turkiye Cumhuriyeti Hukûmetine alenen teşekkur eylemeye de musaadenizi rica ederim Yalnız bir milletin sesinin yukseldiği bir kursu değil fakat butun milletlerin, butun umit ve emellerinin makes bulabileceği hakikî parlamentolar arası beynelmilel bir kursu olan bu yerden, yaklaşmalarımıza yardim edebilir ve bu suretle parlamentolar birliği eserinde hissedilir bir merhale teşkil eyleyebilir ise tarihte mevkii daha buyuk olacak bu şanlı şehre hoş geldi-

nız demekle samımı bır zevk, buyuk bır sevınç duyuyorum Bu dakıkada en buyuk ısteğımız, memleketımızde geçıreceğınız bu sayılı gunlerden sıkılmamanızdır

Otuzuncu parlamentolar konferansına, azız mılletlerımızın bızlere olan ıtımadına ve bızden beklediklerıne lâyık muvaffakıyetler dılerım

TBMM Temsılcısı Necıp Alı Bey (Denızlı) ın Uluslararası Bunalım ve Ekonomık Durum Hakkında Konuşması

Bazı Memleketlerın ıktısadî faalıyetlerıne daır ıstatıstıklere ıstınat edılecek olursa ınsana emnıyet verecek bır netıce elde edılebılır Fılhakıka bu vesıkalara bakarak butun dunyanın muztarip olduğu ıktısadî buhranın azalmaya başladığına hukmetmek kabıldır Fakat bu buhranın bazı memleketlerde ortadan kalkması maalesef beynelmılel ıktısadî vazıyetın gunden gune selaha doğru gıttığını gostermekten çok uzaktır Daha açıkça soylemek ısterımkı ıttıhaz edılen butun tedbırler nıhayet mevzıî bır mahıyetı haızdır ve bugune kadar, zavallı beşerıyetın baştan başa muztarip olduğu beynelmılel buhran hastalığını ortadan kaldırabılmek ıçın şımdıye kadar hakıkî bır formul bulunmamıştır

Bunun en barız delılı, henuz bırçok memleketlerın bu buhran ıztırapları ıçınde çırpınmakta olduklarıdır Bırçok konferanslarda muteaddıt mutahassıslar umumî buhranı ızale ıçın bır çok tedbırler teklıf ettıler Fakat her tedbır onune geçılemeyecek muşkılât ile karşılandı Londra Konferansı bu hususta parlak bır mısal addolunabılır

Şımdıkı vazıyete bakarak ıktısadî kalkınmanın yenıden serbest mubadele usulune rucu ile kabıl olabıleceğınden umıtvar değılım Mılletlerın 1914'ten evvelkı vazıyette bulunmadıklarında şuphe yoktur ve o zamandanberı mılletlerın ıktısadî ve hukukî munasebetlerıne daır bırçok nazarıyetler meydana çıkmıştır Şunu demek ıstıyordum kı bu mutalealar ıstıkbalın mılletlerın hayatında bırer yer tutacaktır Meselâ, Turk Hukûmetı, muteaddıt ve acı tecrubelerden sonra, kendı ıhtıyaçlarımıza tekabul edecek mılletımızın beynelmılel vazıyetıne uyabılecek ve meslekımızın umumî refahı seviyesini yukseltecek surette sanayıcılık ıhdas etmıştır Bugun hıçbır memleketın yalnız zıraatçı bır memleket gıbı kalarak az çok refah ıçınde yaşaması ıhtımalı mevcut değıl gıbıdır

Bu şeraıt altında bızım gıbı sanayını yenı tesıs etmek ile meşgul olan memleketlerın hıçbır tahdıde tabı bır serbest mubadele usulune taraftar olmalarına ıhtımal yoktur Emınım kı munasebetler gunden gune tezayut etmekte olan mılletler ıçın ıktısadî vazıyetlerını hususî mukaveleler tanzım etmek bugunun ıhtıyaçlarına hakıkaten en zıyade tevafuk edecek bır tedbırdır

Son zamanlarda kendını gosteren mıllî cereyanlar geçmış zamanların cebren kabul ettırdığı şeraıte tetabuk etmıyor Butun mılletlerın en sabıt ve en normal esaslar ve vasıtalar uzerınde mutabık kalmaları her mılletın beynelmılel munasebatı noktaı nazarından ahenktar ve normal bır tarzda ıktısaden ınkışaf edebılmesı ıçın butun mılletlerın en sabıt ve en normal esaslar ve vasıtalar uzerınde mutabık kalmalarına vabestedır Bu hususta en salâhıyettar zevatın yaptıkları tetkıkat şu neticeye varmıştır

Istikbalde beynelmilel iktisadî munasebetlerin sabit ve normal rejimi tahdidi şeraite tabi olmiyan bir serbest mubadele olmayacaktır

Milletlerin iktisaden inkişaf ederek sulhun ve beynelmilel emniyetin resanet bulması ile tabiî mecrasına gireceği muhakkaktır Milletler cemiyeti muessesesi milletlerin sulh hakkındaki umumî arzularından doğan maddeten ve manen buyuk bir eser olmakla beraber kendisinden beklenen umit edilen neticeleri daha vermemiştir Milletler cemiyetini kuvvetlendirmek için yapılan teşebbuslerin akim kalması gibi vaziyetler, sulh taraftarlarını mukedder etmekle beraber bu buyuk sulh muessesesinin beynelmilel bir muessese olarak mevcudiyetini geçen asara nisbetle ileriye doğru ehemmiyetli bir adim olduğuna kaniz Hatta yakında kararlarını mevki icraya koyacak vasitalara malik olacağını da umit ediyoruz

Milletler cemiyetine mensup milletler, bu yuksek muesseseyi tenkit etmekten ise islâh ve muvaffakiyeti için ne mumkunse yapmalıdır

Memleketimizi idare eden buyuk liderlerimiz, muhtelif vesilelerle soyledikleri nutuklardan da Turkiyenin sulh ve musalemet ulkusune ne kadar taraftar olduğunu ifade etmişlerdir Memlekette sulh, dunyada sulh, işte Turkiye Cumhuriyetinin en aziz dusturu

Turkiye milletler cemiyetinin muvaffakiyetine boyle bir haleti ruhiye ile çalişiyor Turkiyenin en aziz arzusu hudutları dahilinde kendi inkişafi için ve dunyada daima yuruyen terakki ve medeniyetin unsurlarından birisi olmak için çalişabilmektir Balha misaki işte boyle bir emel ve boyle bir programın muhassalasidir Milletler cemiyetinin rehberliği altında, imza edilecek bu gibi misakların milletler cemiyetinin dunyadaki vazifesini teshil etmesini butun kuvvetimizle umit etmekteyiz

TBMM Temsilisi Zeki Mesut (Diyarbekir) Beyin silâhsizlanma Sorunu Hakkında Turk Goruşunu Açiklayan Konuşması

Reis efendi, hanimlar, efendiler,

Milletler serbestçe silâhlandikça ve silâhlanma hususunda yariş devam ettikçe dunya hakikî ve devamli bir sulhun teessus edemiyeceği artik tamamile anlaşilmiş bir hakikattir Umumî buhran ve sikinti, milletleri iktisat ve tasarrufa sevketmek lâzimgelirken neden silâhlanma işine buyuk paralar tahsisi mecburiyeti duyulmaktadir Milletler arasında umumî bir itimadin ve netice itibarile siyasî emniyetin teessus edememesi her milleti kendi varlığını ve inkişafını ancak kendi kuvvetile korumağa sevketmektedir Şimdiki vaziyet içinde bu endişe haklı ve tabii gorulebilir Bir millet bir harp halinde kendinin daha kuvvetli bir duşman tarafından ezilebilmesi ihtimali karşisinda milli kudretinin en son haddine kadar hazirlikli bulunmayi luzumlu sayar

Beynelmilel hayatın bugunku realitelerinden doğan kararsiz vaziyet zarurî olarak silâhsizlanma ile emniyet muammaları arasında bir munasebet, bir rabita husule getirmiştir Silâhlar birakilmadikça, veya hiç olmazsa azaltilmadikça devamli bir sulh hali teessus edemez Bununla beraber silâhlanma işi yalniz teknik ve askerî bir mesele olmayip her şeyden evvel siyasî ve psikolojik bir mesele

teşkil eder Esasen silâhsızlanma Konferansı done dolaşa bu hakıkate vasıl olmuş ve ışın muhım noktasının emnıyet muammasında bulunduğunu anlamıştır Herkesın ıstedığı ve butun mılletlerın dıkkatle takıp ettığı bu sıyasî emnıyet nasıl yaratılabılır? Mılletlerın beraber çalışması ıçın luzumlu olan ıtımat amılı nasıl yaratabılır? Ikı devletın yanyana gelmesınden berı mevcut olan bu mesele beşerıyetın en eskı davalarından bırıdır Bu ıtıbarla onun hemen yarın halledılebılmesıne ıntızar etmek ve edılmezse sukutu hayale uğramak doğru olmaz Parlâmentolar Bırlığı Konferansları daha tecrubelı oldukları ıçın, bu gıbı beynelmılel buyuk meselelerın tabıî ve zaruri tekâmulunu daha ıyı takdır eder ve onların hallı hususunda zamanın ehemmıyetlı rolunu daıma gozonunde tutarak mesaısının ve kararlarının seyrını ona gore tesbıt eyler

Eğer butun mılletler kendı hak ve vazıfelerıne ve beynelmılelcı hayatın sulh ve nızamına aıt konsepsıyonlarda bırleşmış olsalardı bu sulh ve nızam belkı de çoktan teessus ederdı Fakat fıkrî seviye tarıhî tekâmul, coğrafî vazıyet ve ıktısadî zarureller gıbı bırçok amıller beynelmılel hayatın tanzımıne aıt duşuncelerde de ıhtılâfı mucıp olmaktadır

Umumî ve cıhanşumul tedbırler ile sıyasî ve ıktısadi vazıyetı tanzım etmek ınsanlığın en buyuk ıdeallerınden bırıdır Fakat bu hususta teşebbusler şımdıye kadar her ıkı sahada da musbet neticeler vermemıştır

Sıyasî sahada umumî bır uzlaşma temını ıçın Cemıyetı Akvamda ıkı tecrube yapılmıştır Evvelâ 1923'te karşılıklı muzaheret projesi, sonra da 1924'te Cenevre Protokolu ile sıyasî emnıyetın tesısıne çalışılmış ıse de musbet neticeler elde edilemeyınce rejyonal uzlaşmalara muracaat etmek zarureti hasıl olmuştur Bu sıstem ılk defa 1926'da Lokarno Mısakının ımzalanması ile tatbıkat sahasına geçmıştır

O zamandanberı sulhu mıntakavî uzlaşmalar ile temın usulu haylı teammum etmıştır Cemıyetı Akvam bile devletler arasında karşılıklı ıtımadın kuvvetlenmesı maksadile bu usulun pratık ve şımdılık zarurî bır çare olduğunu kabul etmekte gecıkmemıştır

Sılâhsızlanma konferansı da muammanın her cephesını tetkık ve muhım buhran devrelerı geçırdıkten sonra bu gunun realıtelerıne gore musbet bır netıce elde edebılmek ıçın emnıyet meselesını bu noktayı nazara gore takıp etmek lâzım geleceği kanaatıne varmıştır Konferansın umumî komısyonu tarafından emnıyet meselesını tetkıke memur edılen komıtenın vasıl olduğu kararlar meseleyı bır dereceye kadar tavzıh etmıştır Bu kararlara gore rejıyonal hususî ıtılâflar ile taarruz etmemelı ve hıçbır devlet aleyhıne mutevecclh olmamalıdır "Rejıyonal uzlaşmalar tabırı, bunların mahdut bır mıntakaya munhasır kalmasını ıfade edemez Bu uzlaşmalar buyuk bır kısım devletler arasında yapılabıleceği gıbı cemıyetı akvamda âza olmıyan mılletlerın de ıştırakıne açık olmalıdır Uzlaşma formulleri aranırken lokarno mısakı ile mutecavızın tarıfı hakkında kı Londra mukavelenamesı ve aynı mıntakanın butun mılletlerıne açık olan balkan mısakı goz onunde tutulmalıdır

Parlamentolar birliği Turk grupu gerek bu tavsiyeler ve gerek birliğin silâhsızlanma ve emniyet komisyonunca hazırlanan karar projeleri ile kendi arzularının bir dereceye kadar tatmin edilmiş olduğunu gormekle memnundur Bir dereceye kadar diyoruz Çunku Turkiye Cumhuriyeti Hukûmeti otedenberi ne kadar cezri olursa olsun umumî bir silâhsızlanma tarafları bulunduğunu ve sulhun muhafazası için bunun başlıca bir çare olduğunu ilân etmekten geri kalmamıştır

Biz bu kanaat içindir ki rejiyonal misaklar ile temin edilen emniyetin silâhların azaltılmasına yardım eyleyeceğini umit etmekteyiz Silâhsızlanma meselesinin kimyevî harp, harp butçelerinin ilânı, silâhsızlanmanın kontrolu gibi bazı cepheleri vardır ki bunlar emniyet meselesine muvazi olarak daha uzun muddet beklemege hacet kalmadan hukûmetler tarafından imzalanacak protokollar ile halledilebilir

Emniyet ve silâhsızlanma muammasının vaz ettiği esaslı noktalardan biri de tecavuzun tarifi ve mutecavizin teciziyesi meselesidir Insanlar ve insan zumreleri mevcut oldukça bunlar arasında ihtilâflar çikabilir Asıl iş ihtilâfları tamamen ortadan kaldırmak gibi zor bir teşebbus de değil, onları yalnız sulh içinde halletmek yolunu bulmaktadır Bunun için de herşeyden evvel beynelmilel munasebetlerde cebir ve kuvvete muracaatın ortadan kaldırılması lâzimgelir Bunu nazarî olarak yapmak kâfi değildir Mutecavizi cezalandırmak ve cebrile elde ettiği şeyleri kendisine birakmamak icap eder Bu noktanın hususî ehemmiyeti parlamentolar birliği konferanslarının da nazari dikkatinden kaçmamıştır Turk grupu, geçen Madrit konferansının devletlerce 4 temmuz 1933 tarihli Londra mukavelenamesine iltihaki tavsiye eden 1 kararını takdir etmektedir Turkiye, malûm olduğu veçhile mutecavizin tarifi hakkındaki Londra mukavelenamesinin aktinde buyuk rol oynamış devletlerden biridir Beynelmilel hayatın tanzimi bakımından en muhim bir prensip olan bu tarifi tatbikat ve ahtî hukuk sahasına geçirmekte ki buyuk hizmeti kendisinin sulh politikasını eyice tenvir etmeğe kâfidir

Filhakika bizim sulh siyasetimiz, aynı duygularla mutehassis olan ve bizi anliyan milletlerin de inzimami mesaisile Avrupanın bir kısmında muhim bir uzlaşma ve istikrar amili olmuştur Hukûmeti ile aynı fikir ve gayeyi takip eden parlamentolar birliği Turk grupu da beynelmilel hayatın sulh ve nizamı için çalişanlar arasında bulunmağı kendisi için bir vazife ve şeref telâkki eder

TBMM Temsilcisi Nazım Izzet Bey (Tokat) ın Temsilî Rejimin Gelişmesi Hakkındaki Konuşması

Birlik, ruznamesinde temsilî rejimin meselesini muhafaza etmektedir Bugune kadar en iyi olarak kabul edilmiş bir hukûmet sistemine karşı yapılan mukarrer hucumların en sağlam kanaatleri bile sarsmaya başladığı bir sırada, bu, mes ut bir karardır Bununla beraber yapılan tenkitlerin yeni birşey olmadığı nazari dikkata alinmalidir Firkaların disiplinsizliği, iktidar mevkiine gelenlerin vukufsuzluğu ve hukûmet istikrarsizliği, demokratik ve hur muesseselerin muhafazasına lâzim zamanları yegâne temin eden rejim olmakla beraber, bu rejimin, otedenberi zaif noktalarini teşkil edegelmiştir Bir memleket kendi kendini tem-

sili rejim ile idare edebilir. Bu rejimin bütün kusurları demokrat memleketlerin müşkülleri yenerek gayelerine ekseriya, şayanıdikkat muvaffakıyetlerle erişmelerine mani olmamıştır. Bazı memleketlerle büyük bir meharetle, mülâyemetle ithal edilmiye teşebbüs edilen yeni rejim ne netice verecektir? Bunu bize istikbal gösterecektir.

Temsilî rejimin de zaaflarını bilmiyor ve ona karşı yapılan itirazlara kulaklarımızı tıkıyor değiliz, fakat hakikat şudur ki, temas etmiş olduğum kusurlar dünya harbinin ortaya çıkardığı vaziyet karşısında hâd bir mahiyet almışlardır. Buhranlar biribirini takip ediyor. Bugünün hükûmetlerine düşen vazifeler mütemadiyen artıyor ve mühimleşiyor. Bana kalırsa itirazlar bizzat rejime değil, fakat bu rejimin tatbiki için kullanılmak sisteme usullere tevcih edilmelidir. Bu itibarla siyasî ve teşkilât komisyonunun, birlik azalarının mensup oldukları memleketlerin temsilî rejimlerinin münakaşasına karışmak istemediğini teyit etmekle beraber, ruznameye, bütçenin kabul, parlamento müzakere usullerindeki eksikliklere karşı kullanılacak çareler, hükûmet istikrarı, siyasî ve adlî iktidarların tefriki, parlamentonun istiklâli gibi meseleleri koydurmak kararını çok âkılane buluyoruz.

Türk heyeti murahhasası, geçen sene, Madrit konferasında, Türk teşkilâtı esasiyesinin bazı maddelerini zikrederek temsilî rejime ne kadar bağlı olduğunu tebaruz ettirmişti. Rejimin takviyesi için teklif edilen çarelerin hararetli taraftarıyız.

Bütçenin kabulüne dair teklif edilen karar, bizde senelerdenberi tatbik edilmektedir.

Parlamento usullerindeki eksiklikler için ileri sürülen çareler bilhassa nazarı dikkatimizi çekmelidir. Bu eksiklikler gittikçe çoğaldı. Çünkü bugünün hükûmetlerine düşen vazifeler eski hükûmetlere düşenin aynı değildir. Bugünkü hükûmetlerin başarması icap eden işin mudiliyeti karşısında emirnameleri ve salâhiyeti vâsiayı lüzumlu bir fenalık olarak kabule mütemayiliz. Şüphesiz ki hakimiyet vatandaşların heyeti umumiyesinde tecellî eder ve meclisin teşriî salâhiyeti hiç bir kimseye tevdi edilemez. Bu lüzumlu fenalığa muhterem raportörün çok samimî bir surette talep ettiği gibi ağır bir vaziyet karşısında, muayyen bir müddet için ve mümkün olduğu kadar zaman ile müracaat olunur. Diğer taraftan yüksek bir hukuk profesörünün ileri sürdüğü gibi sınaî rey ve içtimaî rey arayı umumiyeye iki defa müracaata mahal verir mi?

Bu hususta komisyon tarafından kabul edilip muhterem raportör tarafından bu kadar açıkça objektif olarak tekemmül ettirilen hal çaresi üzerinde duracağız.

Umumî menfaat her şeyin fevkinde ve hakimiyet bilâkaydüşart meclise ait olarak politikanın vazifesi hâkim kalmalıdır.

Fırkaların adedi artmamış olan memleketlerde parlamentoların daha pek çok faydalı olarak çalıştıklarını söylemek lâzım mıdır? Diğer taraftan icra kuvvetine karşı adliyenin istiklâli üzerinde ne kadar ısrar edilse yeridir. Çünkü adliye, şüphesiz, hakikaten demokrat olan bir rejimin esaslı temellerinden biridir.

M. Jan Dühamel diyor ki : Hakim hiçbir zaman kendini mesuliyetten kurtarmak mecburiyetinde kalmamalıdır.

Zannedersem bu cümle bu hususdaki bütün düşüncelerimizi hülâsa ediyor. Hâkim hiç bir zaman kendi mesuliyetini başka bir mesuliyetle örtmek ihtiyacında bulunmamalıdır.

Bu münasebetle Türkiye Büyük Millet Meclisinin son bir kanunla, hâkimlerin otomatik bir şekilde terfiini temin ettiğini nazarı dikkatinize arzetmeme müsaadenizi rica ederim.

Bize kalırsa, meselenin bu kısmının halli size karşı ileri sürülen ikinci meselenin : Bir şahısta avukatlıkla mebusluk sıfatlarının içtimaı meselesinin vahametini azaltmaktadır. Bu içtima me'n'iyetinin imkânsızlığını yüksek raportörümüz gayet açık bir surette göstermiştir.

Temsilî rejimin faydalarına imanımızı teyit ederken bu tekliflerin reylerimizin ittifakını toplıyacağını kuvvetle ümit ederiz.

Konferans Başkanı TBMM Başkanvekili Hasan Bey (Trabzon) in Kapanış konuşması :

Konferansın, parlamentolar birliği konseyi tarafından tertip olunan ruznamesi hitame ermiştir.

Ayrılmadan evvel, beynelmilel hayatın müteaddit esaslı meselelerinin münakaşa edildiği bu çalışmadan dolayı bu altı günün faaliyetini kısaca hülasa etmeme müsaade buyurunuz. Daimî komisyonlar vazifelerini yapmışlar ve raporlarını takdim etmişlerdir.

Konferans nizamatı mucibince, kabul etmiş olduğunuz ve bundan sonra grupların hükûmet ve parlamentolarına bildirerek mevkii fi'le çıkarmak için bütün gayretlerini sarfedecekleri esaslı mukarreratı sayacağım. İstanbul konferansı, şayanı dikkat müzakerelerden sonra, parlamentolar ve hükûmetler tarafından dikkatle mütalea edilmeye lâyık mühim mukarrerat ittihaz etmiştir. Başta, devamlı bir sulhu kâfil mahiyette akılâne prensipleri ifade eden silâhsızlanma ve emniyet hakkındaki mukarrerat gelmektedir.

İş saatlerinin tenkisi ve gençlerin işsizliği hakkında kabul ettiğiniz temenniler, çok âsıl içtimaî teavün hislerinden mülhem bulunmaktadır. Parlamentolar ile beynelmilel mesai teşkilâtının bunları nazarı dikkate alacağını ümit ederim.

Nihayet konferans parlamentarizm rejimi tekâmülünün bazı safahatı hakkında faideli fikirler teatisinde bulunmuştur. Birlik bundan sonra da kendisinin menşei olan parlamentarizm rejimi tetkikatına sağlam bir temel üzerinde ve hakikî bir müsamaha ve itilâf hissi ile devam edebilir.

Bu konferans esnasında göstermiş olduğunuz gayretten dolayı parlamentolar birliği namına tebrik ve teşekkür eylemekle büyük bir haz duyuyorum.

Filhakika bu defa da, arzularına rağmen, bir çok esbaptan ve mühim vazifeleri bulunmasından dolayı bazı heyeti murahhasaların yokluğunu müşahede eylemekle mahzun, fakat diğer taraftan, diğer heyeti murahhasları her zamankinden daha kalabalık görmekle memnun ve bahtiyar olduk.

Efendiler, sulh ve teşrîî rejimin dostu cumhuriyetçi Turkiye, faaliyetinize sahne olmakla bahtiyarlik ve Istanbul şehri, sulh ve itilâfin bu asîl tezahurlerine muhit teşkil etmekle gurur duymaktadir

Bu konferansa şimdiden hakikaten beynelmilel parlamento çehresi veren ve muzakerelerine buyuk canlilik ve revnak bahşeden butun hatipleri takdirlerle tebrik ederim En ağir vazife, muhakkak ki buronun vazifesi idi Bunun için, efendiler, daha reis iken, hepimizin devamli memnuniyetini kazanmiş olan kâtibi umumimize ve buro azasina, konferans esnasinda gosterdikleri faaliyet ve nezaketten dolayi en hararetli teşekkurlerimizi bildirmeme musaade buyurmanizi rica ederim *(alkişlar)*

Bu vazifem daha kaliyor O da, konferansimiz mesaisine buyuk bir dikkat gostermekten hali kalmamiş olan gerek Turk gerek ecnebi matbuata teşekkur etmektir Bu son gunler zarfinda gazetelerimiz, muzakerelerimize, artik birbirinden ayri olmiyan parlamentarizm ve parlamentolar tarihine, milletlerin sulh için müşterek gayretlerine ait tafsilâtla dolu idi Matbuat, kendisinden beklenen vazifesini tamamen yapmiştir Bundan dolayi matbuata teşekkur olunur *(uzun alkişlar)*

Diger taraftan, ince bir nezaket ile bu kursuden hakkimizda, derinden mutehassis eden sitayişli kelimelerden dolayi muhterem parlamento azalarina nasil teşekkur edeceğimi bilemiyorum Birer birer isimlerimizi sayamadiğimdan dolayi beni affetmenizi rica ederim Heyecanim beni bundan menediyor Eğer bu tarzda hareket edersem, kendi kendimi methetmiş gibi olacağim Memleketim namina, Turk grupu namina ve nihayet şahsim namina bu zevata en muteheyyiç teşekkurlerimi takdim ederim

Şanli şefimiz Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafindan yapilan yenilik ve medeniyet eserinin diger milletler tarafindan da sevilmekte ve takdir edilmekte olduğunu müşahede etmekle müftehir ve hukûmetimiz harici siyasetinin sulh lehindeki devamli gayretlerinin takdir edildiğini gormekle bahtiyarim *(uzun ve samimi alkişlar)*

Maamafih, gerek şahislarimiza, gerek grupumuzun faaliyetine ait olarak hakkimizda ibraz olunan sitayişler yalniz kalplerimizi mutehassis etmekle kalmamiştir Bunlarin, başka noktayi nazardan da bizim için kiymetleri vardir Biz onlari, faaliyetimizin esasini teşkil eden prensiplerin doğruluğuna bizi ikna eden yuksek birer tasvip olarak telâkki ediyoruz Bu kadar belig bir surette ilânimizdan sonra, doğru yolda yurumekte olduğumuza bir kere daha emniyet ediyoruz ve butun bu tasvipleri vazifemizde sebat etmek için birer teşvik olarak telâkki ediyoruz

Gerek sulhun tarsini için memleketim tarafindan sarfedilen gayretler hakkindaki sitayişler, gerek Balkan konferansi Turk grupu hakkinda soyledigi cemilekâr sozler için muhterem refikim profesor M Pella'ya teşekkur ederek şahsî vazifemi yapmaktan kendimi alamiyacağim Turk grupu reisi sifatiyle hakkimda soylemek lûtfunda bulunduğu sitayişkâr kelimelerden çok mutehassis oldum Bu cemilekâr sozlerine cevap olsun diye değil, fakat bir hakikati ifade etmek için soyluyorum ki eğer Balkan konferanslari tarafindan gosterilen gayretler nihayet bir Balkan itilâfi misakina muncer olduysa, bu eserin kiymetinin en buyuk kismi bizzat M Pella'ya ait bulunmaktadir Balkan konferanslarinin bidayetinden-

beri ilmî kifayeti, guzel buluşları ve tesirli formulleri ile kendisi Romen grupunun içinde, bu eserin en buyuk banilerinden biridir *(alkışlar)*

Efendiler, musaade edinız ki başka bir vazifemi icra edeyim Bu vazife, parlamentolar birliğinin hayatında rol oynamış bulunan kalben ve ruhan çok yuksek bir zatın hatirasini yadetmektir 1932 senesinde bu zat Bukreş'te 28 inci konferansa riyaset eden Romanya meb'usan meclisi Balkan Konferansı Romen grupu ve parlamentolar birliği Romen grupu reisi M Poptur ki maalesef kendisini ebediyen kaybetmiş bulunuyoruz

Efendiler, bu nutuk gibi, kapanma nutukları, daima birbirine zit gibi gozuken iki his ile bezenmiş bulunur

Bir taraftan luzumlu vazifenin icra olunduğundan dolayi bir hoşnutluk, diğer taraftan da yakında ayrılık geleceğinden dolayi bir teessur

Duyduğumuz samimî teşriki mesai hissi de gosteriyor ki parlamentolar birliginin faaliyeti, ileriiyen ve daima daha ileri gidecek olan bir eserdir Halihazirin karşılığı ve endişeleri karşısında faaliyetimiz her zamankinden daha ziyade luzumludur Filhakika, butun milletler arasında sulh içinde hak ve adalete mustenit bir teşriki mesai yapmanin luzumu her zamankinden ziyade mevcuttur

Cesaret ve husnuniyet sahibi eşhas istikbalden hiçbir zaman umidi kesmemelidirler Birlikte yalniz bir hafta çalıştık ve goruyorsunuz ki aranizda daha sakit ve daha samimî bir hava hasil oldu Bu hava içinde birbirimizle daha iyi anlaşmaya ve birbirimizi daha iyi tanimiya başladik

Hanimlar, efendiler Butun bunlari sizlere soylemeyi kendime bir vazife telâkki ettim Ilâveten Istanbul'da ikametinizden iyi bir hatira saklamanizi ve memleketlerinize selâmetle donmenizi temenni eder ve otuzuncu parlamentolar konferansının bitmiş olduğunu bildiririm *(sureklı alkışlar)*

Hariciye Vekâleti Vekili Şukru Kaya Bey (Muğla) in Konferans Uyeleri Onuruna Perapalas Otelinde Verdiği Ziyafetteki Soylevi

Hanimlar, Efendiler,

Milletlerin muntehap vekillerini bu salonda toplanmış gormekle derin bir memnuniyet ve hakiki bir sevinç duyuyor ve kendilerini, Cumhuriyet Hukûmeti namina selâmlamakla bahtiyar oluyorum

Sulh ulkusunun istinat ettiği temellerden biri de şuphesiz milletlerarasindaki mesai iştirakidir Sizden fazla kim bunun mucessem timsali olmak iddiasında bulunabilir, siz ki cihan milletlerinin en buyuk bir kisminin hâkim idaresinden dogan parlamentolarin murahhaslarisiniz? Bu itibarla Turk milleti, parlamentolar konferansini, otuzuncu içtimai için misafir etmekle haklı bir gurur hissetmektedir

Milli temsil muesseselerinin vekili sifatile siz, nev'i beşer saadeti gibi mutlak bir ulkunun hadimi olabilecek en buyuk manevî kuvvete tasarruf ediyorsunuz Bu konferanslarda toplanarak muşterek ve bu itibarla musbet bir tahakkuk temini maksadile mesainiz arasında ahenk tesisine çalişiyorsunuz

Müekkilerinizin idaresini şahsınızda temamile tecessüm ettirecek bütün cihan milletlerinin mütehassis bulundukları sulh ve sükûn arzularına hattı hareketlerini intibak ettiren hükûmetlerin otoritesini takviyeye daima muvaffak olacaksınız. Ayni suretle kanîm ki yüksek idrakiniz, hislerinde zâfe duçar olanları tefrik edecek ve onları beşeriyetin hakikî menfaatlerine hadim kılmak azminde bulunanların takip edebilecekleri yola irca eyliyecektir.

Bu meyanda millî temsillerde hakikî olan mevkii işgal edecek olan kadının, ehemmiyeti çok büyük bir takviyet unsuru olacağı muhakkaktır.

Siyasî olsun, iktısadî olsun, harsî veya içtimaî bulunsun, beşerî faaliyetin bütun sahalarında milletler arasında menafi iştiraki bir hakikattir. Toplantılarınızla, meşgul olduğunuz işler itibariyle ve mütekabil anlayışlarınız hakkında elde ettiğiniz malûmat sayesinde mukarenetleri daima kolaylaştırabilirsiniz. Ve bahusus bu menfaat iştirakinin en salim ve en müsmir tatbik tarzını temin suretile ona intıbak edecek eserin kurulması sırasında içtinabı gayrı kabil olan tesadümleri tahfif edebilirsiniz. Biz Türkler bunun bariz bir tecrübesini yapmadık mı? Ve bu tekarrüplerin tahakkukunu temin ve gerek mıntakavî anlaşmalarımızla ve gerek devletlerden bir çoğu ile aktettiğimiz itilâflarla sulhun nefine olarak bu tesadümleri bertaraf etmeye muvaffak olamadık mı?

Türk Milleti böyle bir tahakkukun temini için kendisine lâzım olan kuvveti en büyük halâskârlarının mefkûresinde buldu.

Fahir ve gururla diyebilirim ki Mustafa Kemal, beynelmilel sahada kuvvetli bir sulh ve terakki amilidir ve onun bütün cihanın teslim ettiği ihata, intibak ve icra kuvveti, Türk milletine, binlerce yıllık ecdadına has iddia, ihya ve tanzim kabiliyetlerini meydana koymak imkânını verdi.

Hanımlar ve Efendiler, o büyük muhyinin mütevazi bir şakirdi sıfatile milletler müemessillerine hitap ederken zaptı müşkil bir heyecan duymaktayım. Yüksek Meclisinize bu inanlı demokratın takdim ettiği tazimkâr ihtiram insanların ve müesseselerin şumulünü aşıyor : Şahıslarınızda, Efendiler, ben millî hâkimiyeti selâmlıyorum.

Kadehimi, hâkim milletlerin ikbal ve refahına kaldırıyor ve sıhhatinize, zarif huzurlarile bu masanın revnakını arttıran hanımların sıhhatine, mesaînizde tam muvaffakıyetinize ve beşeriyet saadetinin bağlı bulunduğu milletler arasındaki yaklaşmaya içiyorum.

f) Uluslararası Parlamentolar Birliğine üye olunmazdan önce düzenlenen iki konferansa TBMM, gözlemci olarak davet ile katılmış olup bunlar 25 Mayıs 1931'de Prag'da toplanan Parlamentolar Ticaret Konferansı, diğeri de 1 Ekim 1931'de Bükreş'teki Parlamentolar Birliği 27 nci Konferansıdır.

Ticaret Konferansında TBMM'ni Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar) ve Necmettin Sadık Bey (Sivas), 27. Konferansta Necip Ali Bey (Denizli) ve Reşit Saffet Bey (Kocaeli) temsil etmişlerdir.

2. Cemiyeti Akvam' (Milletler Cemiyeti) ın Turkiye'yi uyeliğe Davet Kararı ve TBMM'nin Kabulu

IV Donemde Turkıyenın dış ılışkılerınde onemlı bır aşamanın da Cemıyetı Akvam (Mılletler Cemıyetı) ne gırme çağrısı olduğunu belırtmıştık TBMM'nın 9 Temmuz 1932'dekı bırleşımınde (448) Başkan tarafından kursuye çağrılan Harıcıye Vekılı Dr Tevfık Ruştu Bey (Izmır), Bern elçımızden ıkı gun once bır telgraf aldığını, Mılletler Cemıyetı Asamblesının bu sabah toplantısından az sonra da Genel Sekreter'den bır mektup geldığını soylemış, aldığı mektubu ve Bern Elçısı Cemal Husnu Beyın bu konuda Asamblede goruşmelere dair ayrıntılı raporunu ve kendısının, Asemlede Turkıye hakkında guzel sozler soylemek lûtfunda bulunmuş zevata Cumhurıyet Hukumetı adına teşekkurlerını ıfade eden aşağıdakı mektup, rapor ve telgrafları ve ayrıca Sovyet Rusya'nın Ankara'dakı Maslahatguzarına ve son olarak Mılletler Cemıyetı Genel Sekreterıne yazmayı duşunduğu mektup tasarılarını bırer bırer okuyarak Genel Kurulun bılgısıne sunmuş, okunduğu tarzda cevap yazılması oy bırlığı ıle uygun gorulmuştur

Harıcıye Vekılı Dr Tevfık Ruştu B (Izmır) – Muhterem arkadaşlarım, Bern elçımızden ıkı gun evvel bır telgraf aldım Musaadenızle huzurunuzda okuduğum zaman maruzatımın mevzuu derhal tevazzuh eder

Asamblenın bu sabahkı ıçtımaından az sonra Kâtıbı umumılıkten aldığım mektubu aynen arzedıyorum

Vekıl Beyefendı

Cemıyetı akvam fevkalâde heyetı umumıyesının 1 temmuz tarıhlı celsesınde aşagıdakı ısımlerı zıkredılen memleketlerın heyetı murahhasaları Heyetı umumıyeye atıdekı teklıfte bulunmuşlardır

Arnavutluk, Almanya, Avusturya, Avustralya, Berıtanya Imparatorluğu, Bulgarıstan Kolombıya, Kuba, Danımarka, Ispanya, Estonya, Fenlândıya, Fransa, Yunanıstan Guatamala, Macarıstan, Italya, Japonya, Letonya, Yenı zelânt, Panama Felemenk Iran, Lehıstan, Romanya, Isveç, Isvıçre, Çekoslovakya, Yogoslavya heyetı murahhasları Turkıye Cumhurıyetının bır Devletın Cemıyetı akvam azası olması ıçın lâzımgelen ve mısakın bırıncı maddesınde derpiş edılen umumî şeraıtı haız olduğunu muşahede ederek Turkıye Cumhurıyetını Cemıyetı Akvama gırmeğe ve kıymettar teşrıkı mesaısınden Cemıyetı Akvamı ıstıfade ettırmeğe davet etmeyı Heyetı umumıyeye teklıf ederler

Heyetı umumıye 6 temmuz tarıhlı celsesınde bu teklıfı ruznamesıne koymıya ıttıfakla karar vermıştır Heyetı umumıye berveçhıatı kararı kabul etmıştır

Heyetı umumıye Cemıyetı akvama yenı azaların kabulune dair olan ve mısakın bırıncı maddesının ıkıncı fıkrasında derpış edılen şeraıtı haız olduğunu muşahede ederek Turkıye Cumhurıyetının Cemıyetı Akvam azası olmıya ve Cemıye-

(448) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 9 S 536 543

ti kıymettar teşrikı mesaisinden mustefit etmeğe davete karar vermiştir Heyeti umumiye bu kararın neticelendirilmesini Kâtibi umumiye tevdi etmiştir Bu karari mustaceliyetle Hukûmetimize lutfen tebliğ etmek ve Heyeti umumiyenin vaki davetine Turkiye Cumhuriyeti Hukûmetinin vermek tasavvurunda bulunduğu neticeyi mumkun olan suratle bana bildirmekle Zati devletlerine minnettar olacagim

Heyeti umumiyenin yukarıda mezkûr iki celsesine ait zabıtnamelerini tabedilir edilmez gondermekte kusur etmiyeceğim Ihtiramati faikamin kabulu ve saire

Kâtibi umumi

Eric Drummond

Asamble içtimaina ait tafsilâti takip ediyorum efendim

Bern Elçisi

Cemal Husnu

Işte sarahatle goruluyor ki Milletler cemiyeti umumî heyetinin kararile Kâtibi umumî Sir Drummond Cenapları Cumhuriyet Turkiyesini bu cemiyete iltihaka davet ediyor Her şeyden evvel şurasını kaydetmeliyim ki davetin şekli çok nazikanedir Bu daveti intaç eden iki içtimada ki buyuk hatiplerin milletimiz, inkılabınız, Buyuk Reisimiz ve harici siyasetimiz hakkında soylemek lûtfunda bulundukları mumtaz nutuklar etrafında ajansların hulâsa şeklindeki teblığatını arzetmek isterim ki, bu beyanatın her birinden ayrı ayrı mutehassis olmamak mumkun degildir

Turkiyenin Cemiyeti Akvama davet edilmesi hakkında 28 Devlet tarafından verilen takrir munasebetile bu gun heyeti umumiye içtimaında cereyan eden muzakerat berveçhi âtidir

Heyeti umumiye reis M Hymans celseyi açarak Ispanya murahhasi M Madariagaya soz verdiğini bildirmiştir

M Madariaga reise teşekkur ettikten sonra şu beyanatta bulunmuştur

Terki teslihat konferansı umumî komisyonunun 13 nisan celsesinde Turkiye Hariciye vekili, maksadının iyi anlaşılıp anlaşılmadığını ve Turkiyenin izah ettiği şekildeki siyasetinin Cemiyeti Akvamin mefhumuna mutabik olup olmadığını sormuştur Tevfik Ruştu Bey bu asıl davaya iştirâk için Turkiye Cumhuriyetinin hiç bir mâni gormiyeceği hakkında konferansa teminat verebileceğini de ilâve etmişti Tevfik Ruştu Bey bu sozlerle aynı zamanda benim bir ay evvel arkadaşlarıma yaptığım davete cevap vermiş olduğu mutaleasında bulunmuş ve bu nutuktan bir gun evvel aramızda cereyan eden çok dostane bir mukâlemeye atfen de bu davette şahsî ve samimî bir telmih muşahade eylemişti Turkiye murahhasının benim naçiz mudahaleme bu kadar ehemmiyet vereceğini hiç beklemiyordum Çunku Ispanya heyete murahhasasının her hangi bir Devleti Cemiyeti Akvama girmeğe davet için kâfi derecede sahibi salâhiyet olduğunu katiyen zannetmiyordum Cemiyeti Akvama girmek değil, fakat bu girişi muhabbetle telâkki etmek hususundaki davetinin bir çok heyeti murahhasalar tarafından da

ıyı karşılandığını bu gun soylıyebılmekle bahtıyarım Heyetı âlıyenize şu vesıkayı arzedıyorum

Bız, Arnavutluk, Almanya, Avusturya, Avustralya, Ingıltere, Bulgarıstan, Kolombıya, Kuba, Danımarka, Ispanya, Estonya, Fenlândıya, Fransa, Yunanıstan Guatemala, Macarıstan, Italya, Japonya, Yenı Zelânda, Panama, Hollanda, Iran, Lehıstan, Romanya, Isveç, Isvıçre, Çekoslovakyada ve Yoğoslavya heyetı murahhasaları, bır devletın Cemıyetı Akvama aza olabılmesı ıçın mısakın bırıncı maddesınde derpış olunan umumî şeraıtı Turkıye Cumhurıyetının yerıne getırmış oldugunu muşahade ederek, Turkıyenın Cemıyetı Akvama gırmeğe ve kıymetlı teşrıkı mesaısınden cemıyetı ıstıfade ettırmeğe davet olunmasını teklıf edıyoruz

Bu davetıyenın temennı ettığımız husnu kabulu yakında goreceği umıdını ızhar etmekle Heyetı umumıyenızın efkârına tercuman olduğunu zannedıyorum Bu çok mahafıl geçırmekte olduğumuz buhranın Cemıyetı Akvamın ıstıkbalıne tesır ettıgı mutaleasına mutemayıldır Bu endışeyı ben katıyen hıssetmedım Vatandaşlarım da benım gıbı, Cemıyetı Akvamın ıstıkbalınden katıyen endışeye mahal olmayan ve beynelmılel munasebatta daha zıyade ıntızama, adalete ve sarahata doğru beşerıyetın tekâmulunde zarurî bır merhale teşkıl ettığı kanaatındedır Maamafih en sağlam ımanların da hâdısat ile takvıye edılmesı ıyıdır Bugun, yakında vukubulacak bır aza kaydı hâdısesıle karşılaşmış bulunuyoruz Bu hâdıseye muhakkak nazarile bakılabılır Bınaenaleyh ne munhasıran Avrupa, ne de munhasıran Avrupa harıcı olmıyan ve daha zıyade bır Akdenızlı olan bır mılletten bahsedebılırız Çunku denızler ayırmaktan zıyade bırleştırırler Turkıyenın Cemıyetı Akvama duhulunun, akıllardan mezkûr cemıyetın buhran geçırmekte oldugu fıkrını tamamen sılmesı umıdını ızhara mucaseret edıyorum Dunyanın buhran geçırmekte olması Cemıyetı Akvamın bıhsassa daha kuvvetlı olmasını ıstılzam etmektedır "

Reısı Hymans, M Mıhalakopulos'un Cenevreyı terketmek mecburıyetınde bulunduğundan heyetı umumıyenın meaısını takıp edemıyeceğını ve mevzubahs edılen meselenın ıkşafında hazır bulunamıyacağını bıldırerek "sozu M Mıhalakopulosa verıyorum" demıştır

Dostumuz ve komşu hukûmetın kıymetlı reculı Reıse teşekkur ettıkten sonra şoyle ıdarei kelâma başlıyor

"Ispanya murahhasının belığ sozlerıne, uç genç Cumhurıyetın - Turkıye, Ispanya ve Yunanıstanın - Cemıyetı Akvamın yuksek ıdealınde sıkı sıkıya bırleşmış olduklarını gormekle duyduğum sururdan mulhem bır kaç kelıme ılâve edecegım Zıra burada umumî bır muşahededе bulunacağım Ispanya sulh ve mılletlerın teşrıkı mesaısı ıdeallerının tahakkukuna hadım olduysa, Yunanıstan da kendı vesaıtının verdığı ımkân daıresınde ve basıt bır nısbet dahılınde Cemıyetımıze hâkım olan prensıplere derın merbutıyetını ıspat eylemıştır Yenı Turkıye hepımızın ıstıhdaf eyledığımız yuksek gayelere erışmek ıçın sarfolunan mesaıye ıştırak azmını mukerrer defalar ızhar etmıştır Yenı Turkıye, ne terkı teslıhat konferansının ıhzarî komısyonuna, ne de mezkûr konferansa ıştırakten ımtına eylemıştı Turkıye Cumhurıyetı Avrupa ıttıhadı komısyonunun mesaısıne faalıyetle ıştırak etmış ve daıma sulh ıçın çalışmak hususundakı samımî arzusunu goster-

mıştır Turkıye Cumhurıyetı, beşerıyete daha ıyı bır ıstıkbal temin ıçın mutesanıt bır şekılde bırleşmış olan mılletlerın arasında kendısıne ısabet eden mevkıı işgal hususundakı davet şerefıne kesbı lıyakat etmiştir Turkıye Yunan mılleti ile kendısını ayıran asırdıde munafereti ızale hususunda gosterdığı husnu nıyet ve bu munaferetın yerıne bulutsuz bır dostluk ıkame etmek yolunda sarfettığı halısane mesaı ile ıhtılâfların ve endışelerın evcaı olarak telâkkı edılen bır toprak parçasında sulha samımıyetle hızmet ederek Avrupaya ve butun dunyaya buyuk bir ıyılık yapmıştır Bu hayırlı eserde Yunanistan'ın da aynı derecede muşterek olduğunun beyan edebılmekle buyuk bır gurur duyuyorum Şayet bırısı bu kursuden Yunanıstanın bır gun Turkıye ile elele vererek muşterek ıdeale doğru yuruyeceğını soylemış olsaydı bu adam kehanetlerınde çok ılerıye gıden bır hayalperest gıbı tebessumlerle karşılanırdı Bu nevıden daha bır çok dostlukların tahakkukunu yakında selâmlamaklığımızı temennı ederım Daha amelî bir sahada dıyebılırım kı Turkıye ile Yunanıstan bugun terkı teslıhat konferansının o kadar muşkulatla elde etmege çalıştıgı gayelerın buyuk bir kısmını aralarında tahakkuk ettırmış bulunuyorlar Bunun ıçındır kı Yunan heyetı murahahasası Turkıye'nın Cemıyetı Akvam'a gırmesını bılhassa selâmlıyacaktır Ben, arkadaşım ve dostum Tevfık Ruştu'yu aramızda goreceğımızden dolayı şahsen bahtıyarım *(Alkışlar)*

Reıs yukarıdakı teklıfın metnını okuduktan sonra demiştır kı

Bu teklıf heyetı umumıyenın ruznamesınde munderıç olmadığından yapılacak ılk ış bu teklıfın ruznameye konulmasını heyetı umumıyenın tasvıp edip etmedıgını bılmektır Heyetı umumıye nızamnamenın dorduncu maddesının dorduncu fıkrası mucıbınce bu meseleyı ruznameye koyabılır Hıç bir ıtıraz vakı olmazsa heyetı umumıyenın bu meselenın ruznameye konulmasını kabul ettığı suretınde telâkkı edeceğım "

Reıs meselenın ruznameye konulduğunu bıldırmiştır

Cemıyetı Akvam heyetı umumıyesının dunku fevkalâde ıçtımaında Turkıyenın davetı hakkında ılk soz alan Avustralya murahhası şu beyanatta bulunmuştur

Turkıye nın Cemıyetı Akvama davet olunmasına dair ılerı surulen teklıfe Avustralya Hukûmetı harereтle muzaheret eder Bır çok batınlardan mevrus en yuksek bır hars derecesıne ve fevkalâde cıddî bır mıllî mahıyete malık olması Turkıyenın en barız vasıflarından bırını teşkıl etmektedır Bu vasıflar geçen asırlardan zıyade bu gun ınkışaf etmış bulunmaktadır Harbı umumının muharıplerınden ve Gelıbolu, Fılıstın, Sına ve Suriye'de harp hattında bulunmuş bır ınsan sıfatıle soylıyorum Turk askerının mudafaadakı emsalsız kahramanlığını ve hucumdakı kudret ve kabılıyetını hayretle gormek fırsatlarına naıl oldum *(Şıddetlı alkışlar)* Gelıbolu'da arkadaşlarım ve ben Turklerın cesaret ve mukavemetlerı karşısında mukerrer defalar hayretler ıçınde kaldık Turk ordularının Avustralya mitralyozlarına karşı ve Brıtanya donanmasının gulle yağmuru altında pervasızca ılerı atıldıklarını gorduk Turklerın kıymet ve mukavemet kudretlerı hakkındakı yuksek duşuncelerımı ışte ben, bu surette elde ettım *(Alkışlar)* Harbın fecayını bu kadar yakından goren bu mılletın ıstıkbalını harbe mânı olmağa hasredeceği kanaatı o zamandanberı dığer her hangı hıssın fevkında olarak bende katî surette yer

etmiştir. Cemiyeti Akvamın mesleki harbi kanun harici addetmek ve beynelmilel ihtilâfları muslihane vasıtalarla halleylemektir. Türkiyenin Cemiyeti Akvama girmesi bu memleketin istikbalini bu mefkûrelere hasredeceğini gösterir. Böyle bir hâdisenin birinci derecede ehemmiyeti haiz olduğunu düşünmekten kendimi menedemiyorum. Bu hâdise ayni zamanda Türkiye'nin millî hayatında yeni bir devrenin başlangıcını teşkil edecektir. Türkiye'nin Cemiyeti Akvam eserinde teşriki mesaisi fevkalâde kıymetli olacaktır. Karar suretine büyük bir memnuniyetle muzaheret ederim.

İtalyan murahhası M. Scialoja İtalya Hükûmeti namına şu beyanatta bulunmuştur :

"Heyeti umumiyeye tevdi olunan karar suretine samimî muzaherette bulunmakla müftehirim. Ötedenberi Cemiyeti Akvam davasının, cihanşümul mahiyetinde mündemiç olduğu ve muvaffakiyetile istikbalinin bu cihanşümüllüğü vabeste bulunduğu mütaleasındayım. Aza olmıyan Devletlerin mesaimize iştirakini temin için nizamnamelerimizin en geniş bir tarzda tefsirine İtalya'nın daima muzaheret etmiş olduğunu heyeti umumiyenize hatırlatmıya lüzum görmiyorum. Bu Devletlerin cemiyetimize girmelerini teshil için bunu yaptık ve bunun için böyle hareket ettiğimizi de ilân eyledik. Bu gün muhik ve iyi olan bir istikamette adım atıyoruz. Bu gün Türkiye'ye hitap edilmesinden dolayı İtalya bihassa bahtiyardır *(Alkışlar)*. Filhakika Türkiye Avrupa menafiinin esaslı bir unsuru sıfatile aramızda eksik duruyordu. Biz İtalyanlar, bu unsuru manevî bir emniyeti haiz olarak telâkki ediyoruz ve bu gün İtalya ile Türkiye arasında mevcut fevkalâde samimî munasebat, atfettiğimiz kıymetin de beliğ ve sarih bir delilidir. Heyeti umumiyemize yapılan teklife muzaheret etmekle yalnız Türkiye hakkında tekrar dostluk ve samimiyet beyanatında bulunmuş olmuyorum. Ayni zamanda Gazi'nin münevver idaresi altında genç Akdeniz Devletinin doğuşunu memleketimin nasıl bir ittimat hislerile karşıladığını ve inkişafını da takip eylediğini Heyeti umumiyeniz önünde teyit ediyorum *(Alkışlar)*. İtalyan siyaseti bu hislerden mülhem olmuştur. Türkiye Cümhuriyeti mümessilini yakında aramızda görmek temennisinde bulunurken bu hisleri ifade etmek isterim.

Fransız murahhası M. Paul Boncour şu beyanatta bulunmuştur :

"Türkiyenin daveti için beyan olunan hissiyata iştirak etmek üzere Fransa namına bizzat gelmek istedim. Avrupa ile Asya arasında bir rabıta teşkil eden bu çok eski memleketin bu yeni ittihakı, takip olunan cihanşümul eserin bir remzidir *(Alkışlar)*. Bir çok arkadaşımın Türkiye ile olan eski ve yeni dostluklarını yadettiklerini işittim. Memleketimin, bu hususta en kadim dostluk iddiasında bulunabilecek bir memleket olduğunu zannediyorum. Çünkü bu dostluk ta Haşmetlu Hıristiyanlık Kralının Müminler reisini selâmladığı ve bazı iskandalleri mucip olduğu zamana kadar çıkmaktadır. Bu Cemiyeti Akvamın bir müjdecisi idi. Bu gün memleketlerin medeniyet, itikat ve dinlerini sulh ve müsbet teşkilât vücuda getirmek arzusile mezcediyoruz."

İngiliz murahhası Lord Londonderry demiştir ki :

'Turkıye'nın Cemıyetı Akvama kabulu cıhanşumul bır memnunıyet tevlıt edecektır *(Alkışlar)* Ingiltere Hukûmetı Turkıye'nın muhım bır ıstıkrar ve sulh unsuru olduğu kanaatındedır Turkıye'nın teşrıkı mesaısı yalnız coğrafî vazıyetı ıtıbarile degil aynı zamanda Gazı'nın çok mumtaz ıdaresi altında takıp ettığı sıyaset ıtıbarile de elzemdır *(Alkışlar)* Gazı, millî bır eserın mutlak dar bır mıllıyetperverlığı ıcap ettırmedığını gormuş ve mılletlerın ıçtımalarında Turkıye'nın oynaması lâzımgelen rolu derpış eylemıştır *(Alkışlar)* Eskı duşmanlıklar unutulmuş ve eskı dostluklar ıhya olunmuştur Turkıye tarafından katolunan yenı merhaleyı memnunıyetle karşılayabılırız Turkıye davetı ısaf ederse Haşmetlu Brıtanya Kralı Hazretlerının Hukûmetı onu kabul edeceklerın bırıncılerınden olacaktır *(Alkışlar)* "

Japon murahhasının beyanatı şudur

Beşerıyetın ıstıkbalı hakkında bu kadar muhım meselelerın goruşulduğu bır anda arkadaşlarımın soyledığı sozlere Japonya, meserretle ıştırak eder *(Alkışlar)* Japonya, kendısı Garplılar tarafından pek az tanınmış olduğu bır devrede bıle samımî munasebatta bulunmuş olduğu Buyuk mılletı fevkalâde memnunıyetle karşılar *(Bravo sesleri)* Turkıyenın Cemıyetı Akvama kabulu tarıhte rolu daıma muhım olmuş olan bır mılletın kıymetlı teşrıkı mesaısını temın etmek suretile yenı bır merhale teşkıl eylıyecektır *(Alkışlar)* '

Alman murahhası şu nutku soylemıştır

Namdar reısının ısabetlı ıdaresi altında beynelmılel sulh eserınde teşrıkı mesaıye bılhassa lâyık olan Buyuk Turkıye Cumhurıyetının davetını Almanya memnunıyetle karşılar *(Alkışlar)* Bu mevkı Turkıye'ye çoktan berı muhassastı Almanya, eskı ve sadık dostunun ıkı mıllet ve ıkı Hukûmet arasındakı munasebatı tekrar canlandırdığını ve bu munasebatın mustakbel teşrıkı mesaıye de hâkım olacağını gormekle bılhassa bahtıyardır "

Iran murahhası, Turkıye'nın davetını memnunıyetle karşıladığını, Turkıye Cumhurıyetının teessusunden berı dunya sulhu ışlerıne teşrıkı mesaıden bıran geri kalmadığını ve bu faalıyetının Cemıyetı Akvam harıcında kalması mucıbı teessur olduğunu, Turkıye'nın muhtelıf komşularile, bu meyanda Iran'la mevcut bır asırdan berı halledılmemış ıhtılâfları samımıyetle halletmesı sulh perverane fıkrının parlak delılı olduğunu *(Alkışlar)* ve Cemıyete gırmesı cıhan sulhunun ıdamesı ıçın bır garantı olduğunu soylemıştır "

Bulgar murahhası Turkıye'nın Cemıyetı Akvama gırmesı bu muessesenın cıhanşumul olmasına doğru bır hatve teşkıl ettığını, Bulgarıstа'nın komşularından Cemıyete gırmemış yegâne Devlet Turkıye olduğunu ve cemıyete gırmesı muhım bır boşluğu doldurduğunu, Turkıye'nın zaten Cemıyetın faalıyetlerıne yardım ettığını, Cemıyetın mefkûresıne daha evvelden muhtelıf muahedeler aktı suretile merbutıyetını gosterdığını soylemış ve Turkıyenın duhulunu hararetle selâmlamıştır *(Alkışlar)* "

Macarıstan gıbı daha bır çok dostlarımız da aynı suretle hararetlı nutuklar soylemışlerdır

Ajansın hulâsaı teblıgatı burada bıtmektedır Nutukların bılâhare tamamı geldıkçe heyetı umumıyesını toplıyarak bır rısale halınde muhterem arkadaşları-

ma takdım edeceğim Cemıyetı Akvam meclısının hususî ıçtımaında muzakerenın nıhayetınde Meclıs reısı ve Belçıka Harıcıye Nazırı M Hymans Hazretlerı hatıplerın nutuklarını hulâsa ederek yenı Turkıye Cumhurıyetının namdar Reısı Gazı Mustafa Kemal Hazretlerının *(Alkışlar)* feyızlı ve nurlu ıdareleri altında vucude getırdıgı terakkı esaslarını zıkretmış, genç ve kudretlı Turkıye Cumhurıyetı'nın Cemıyetı Akvama gırmeğe davet edılmesınde Asambleyı muttehıt gormekle bahtıyar bulunduğunu ve bu kararın Kâtıbı umumî tarafından hemen Turkıye Hukûmetıne ıblâğ edileceğını, Turkıye'nın cevabı gelınce bunu butun heyetı murahhaslara teblığ ederek Asambleyı ayın 18 ıncı pazartesı gunu tekrar ıçtımaa davet edecegını ve bu ıçtımada Turkıye mumessıllerının de Asamblede ahzı mevkı etmış olacaklarını gormekle mesut olacağını soylemıştır *(Alkışlar)*

Evvelce de arzettıgım veçhıle her bırı ayrı bır buyuk kıymetı haız olan bu nutukların tamamları posta ile gonderıldığınden gelınce hepsını bır rısale halında Buyuk Mıllet Meclısi'nın muhterem azasına arz ve takdım edeceğim Huzurunuzda hasusı bır bahtıyarlıkla okuduğum bu hulâsalar daha bıze kâfı belâgat ve sarahatle oğretıyor kı butun bu guzel sozlerde Kemalıst Turkıye'ye karşı muhabbette vahdetın belığ sesını ve bızım umum dunya mılletlerıne karşı yureğımızde halısane beslediğımız aynı hıslerın samımı bır makesını ışıtıyoruz *(Alkışlar)* Gene bu guzel sozlerde mılletlerın ve mılletler cemıyetının cıhanşumulluğe doğru bır hamlesı ve bu ıtıbarla yenı bır tekâmul merhalesı sezılıyor Aynı zamanda sulh ve âlemşumul muhabbete ıstınat eden durust polıtıkamızın salâbetını ve şımdıye kadar yuruduğumuz yolda devamın ısabetını gosterıyor

Bu kadar hususî bır ıtına ve teveccuh tecellıyatı onunde hassasıyetımızın ıstılzam ettığı suratle cevabımızın yazılabılmesı ıçın Harıcıye vekâletınızce ıhzar edılmış olan projeyı sozlerımın nıhayetınde yuksek takdır ve tasvıbınıze arzedecegım

Turkıye'nın ışte bu suretle davetı hakkında karar alınması teklıf ve ıltımasile 18 Devlet mumessılleri tarafından, takrır verıldığı elçımızın ışarından oğrendığımızı muteakıp, muşarıleyh mumessılerın mensup oldukları hukûmetlere Turkıye Cumhurıyetının bu dostane tezahuratından mutevellıt derın ve çok hararetlı tehassus ve teşekkurlerını derhal arzetmek ıçın neztlerındekı mumessıllerımıze telgrafla talımat verdım

Neztlerınde henuz mumessıllerımız bulunmıyan Hukûmetlere teşekkurlerımızın ıblâğı ıçın bu Hukûmetlerın Londradakı mumessıllerını zıyaret etmesını Londra maslahatguzarımıza telgrafla bıldırdım

Hakkımızda bu kadar guzel sozler soylemek lûtfunda bulunmuş olan bu yuksek zevata Cumhurıyet Hukûmetı namına Harıcıye vekılımız tarafından yazılan teşekkur telgraflarını da bırer bırer arzedıyorum

Cenevre'de Ispanya heyetı murahhasası

Reısı M Madrıaga Cenaplarına

Memleketımın yuksek muesseseye davetıne mutedaır olarak 28 Devlet tarafından takdım kılınan teklıf munasebetile ırat buyurulan pek sevımlı nutuktan dolayı zatı devletlerıne hararetle teşekkur etmeklığıme musaade buyurunuz Bu

kadar kıymettar bir vesikanın, Akdenizin asil, hemşire Cumhuriyetinin namdar mumessili tarafından takdimi Hukûmetimi bilhassa mutehassis etmiştir Ihtiramati faikamin kabulunu rica ederim efendim *(Gazi sevkeri)*

Atina da Hariciye Nazırı M Mihalakopulos

Cenaplarına

Turkiye nin Cemiyeti Akvama aza olması davetı hakkındakı teklif munasebetile lûtfen irat buyurulan ve memleketimizi mesut bir şekilde birleştiren kardeşlik munasebetlerinin ve aynı zamanda pek ıftihar ettiğim samimî dostluğumuzun makesi olan belig nutuktan dolayı en hararetli teşekkurlerimi zati devletlerine takdim etmekligime musaade buyurunuz

Hukumetimi pek ziyade mutehassis eden bu parlak nutuk her ikı memleket halkının sulh mefkûresine olan merbutiyetini ve mutekabil menfaatlerimizin karşılıklı ve musavi şekilde anlaşılması ve asil komşumuzun durustluğu sayesinde vucuda getirilen eseri vazihan cihana gostermektedir

Bu yeni yolda musmir ve sıkı bir teşriki mesai yapmak umidile ihtiramati faikamin kabulunu rica ederim aziz meslektaşim efendim *(Alkışlar)*

Akvam Cemiyeti Meclisi Reisi M Hymans

Cenaplarına

Memleketim ve Buyuk Reisim hakkında sarfettiğiniz takdirkâr sozlerden dolayı Zati Devletlerine heyecanlı teşekkurlerimi arzetmek vazifemdir

Hakkimizdaki samimî saygı ve yuksek ihtiramatimin teminatini tekrar için bu vesileden istifade ediyorum efendim *(Alkışlar)*

Almanya murahhasi M Goppert Cenaplarına

Akvami cemiyetine davet edilmesi munasebetile Zati âlileri tarafından ifade buyurulmuş olan ve Almanya Cumhuriyetinin memnuniyetini gosteren sitayişkar sozlerden dolayı Turkiye Cumhuriyeti derin bir surette mutehassis olmuştur

Buyuk memleketiniz hakkında en dostane hisler beslemekte olan Turkiye'nin eski dostunun muhterem ve şerefli mumessili sifatile irat buyurmuş olduğunuz bilcumle ifadelerimizden dolayı Hukûmetimin en har teşekkuratını takdime musaraat ederim Ihtiramati faikamin kabulu ve saire *(Alkışlar)*

Akvam Cemiyetinde muhterem Avusturalya

Delegesi Cenaplarına

Memleketim hakkında Meclisin dunku içtimaında soylemek lutfunda bulunduğunuz o kadar asilâne ve takdirkâr sozlerden dolayı size hararetle teşekkur etmegi vazife addederim Zati devletlerinin de esasen kanaat getirdikleri gibi Turk milleti en aziz dava olan sulh davasının muştereken takibinde aynı yiğitligi gostermekle pek bahtiyar olacaktır *(Alkışlar)* Kendileri için en samimî saadet temennisinde bulunduğum vatandaşlarınızın yuksek ve asil haslâtlarında olan hayranligimi burada ifade eylemegi de keza bir vazife bilirim Çok yuksek ihtiramatimin teminatini lutfen kabul buyurmanizi rica ederim efendim

Asamblede Avusturya Mumessılı Cenaplarına

Asamblenın hususî ıçtımaında memleketım hakkında ızhar buyurduğunuz dostluk hıssıyatından fevkalâde mutehassıs olarak Hukûmetı Cumhurıyenın har teşekkuratını takdıme musaraat ve yuksek ıhtıramatımın ıfadesını kabul buyurmalarını rıca ederım *(Alkışlar)*

Akvam Cemıyetında Buyuk Brıtanya Delegesı

Markı Londonderry Cenaplarına

Turkıye Cumhurıyetı ve onun Buyuk Reısı hakkında dun Meclıste soylemek nezaketınde bulundukları cemılekâr ve takdırkâr sozlerden dolayı Zatı devletlerıne pek çok teşekkur ederım Bu sozlerde memleketlerımız munasebatını temyız eden samımî ve kuvvetlı dostluğun yenı bır nışanesını bulmakla bahtıyarım Zatı devletlerının Kemalıst polıtıkası hakkındakı çok ısabetlı takdırını tebcıl ederım

Hakıkaten bız, daıma şu kanaatı besledık kı memleketler saadetlerını, onları gayrıkabılı ıçınap bır surette tecerrude sevkeden dar bır mılliyetperverlığın tatbıkında değıl ve keza dığer memleketlerın felâket ve harabısında değıl, belkı medenî mılletler camıası ıçındekı kendı mesaıllerınde ve umumun saadetında bulabılırler

Şımdıye kadar faalıyetımıze bu kanaat saık oldu Iştırakı mesaımıze daha buyuk bır vusat vermeklığımız lâzımgeldığı zaman da bu hakıkattan ılham alacağız

Hakkımızdakı samımî saygı ve çok yuksek ıhtıram hıslerımın mueyyet temınatını kabul buyurunuz efendım

Asamblede Bulgarıstan mumessılı Cenaplarına

Asamblenın hususî ıçtımaında memleketım hakkında ızhar buyurduğunuz dostluk hıssıyatından fevkalâde mutehassıs olarak Hukûmetı Cumhurıyenın har teşekkuratını takdıme musaraat ve yuksek ıhtıramatımın ıfadesını kabul buyurmalarını rıca ederım *(Alkışlar)*

Asamblede Kanada mumessılı Cenaplarına

Asamblenın hususî ıçtımaında memleketım hakkında ızhar buyurduğunuz dostluk hıssıyatından fevkalâde mutehassıs olarak Hukûmetı Cumhurıyenın har teşekkuratını takdıme musaraat ve yuksek ıhtıramatımın ıfadesını kabul buyurmalarını rıca ederım

Kolombıya murahhası M Restrepo Cenaplarına

Memleketım hakkında Cemıyetı Akvam umumî heyetınde ırat etmek lûtfunda bulundukları o kadar sevımlı sozlerden dolayı Zatı asılânelerıne en hararetlı teşekkurlerımı takdıme musaraat eylerım Turk mılletının de, gerek asıl Kolombıya mılletı ve gerek Lâtın Amerıkanın dığer asıl hemşıre Cumhurıyetlerı hakkında halıs dostluk duygularile mutehassıs olduğunu Zatı devletlerıne teyıt etmek ısterım Yuksek hurmetlerımı lûtfen kabul edınız *(Alkışlar)*

Akvam Cemıyetında Fransız delegesı

Paul M Boncour Cenaplarına

Akvamı Cemıyetıne gırmesı ıçın Meclısın dunku celsesında Turkıyeye yapmaga karar verdığı davete Fransa Cumhurıyetının ıştırakını ıfade ederken buna ter-

fikını arzu etmiş olduğunuz pek belîgane muhabbetkâr sözleri bilhassa meserretle okudum

Bu hususdaki sözlerinizi size telkin eylemiş olan mesut ilhamı tebcil ederim *(Alkışlar)*

Türklerin ve Fransızların ilk temas ve dostluklarını yadederken tarihten ancak milletleri birbirine yaklaştırmağa yarıyan misaller bulup çıkarmak suretile asıl bir endişe izhar eylemek gibi mükemmel bir fikir beslemiş olmanızdan dolayı sizi tebrik etmeliyim Memleketinizle memleketim arasında mevcut bulunan ve takviyesi bizce Zatî Devletlerinin kendisinden ilham aldığı samimiyetin aynı bir samimiyetle arzu edilmekte olan dostluk rabıtalarının atıdeki inkişafı için beyanatınızı hayırlı addediyorum

Hakkınızdaki samimî saygı ve çok yüksek ihtiram hislerimin müeyyet teminatını kabul buyurunuz efendim

Asamblede Hindistan mümessili Cenaplarına

Asamblenin hususî içtimaında memleketim hakkında izhar buyurduğunuz dostluk hissiyatından fevkalâde mütehassis olarak Hükûmeti Cumhuriyenin her teşekkuratını takdime musaraat ve yüksek ihtiramatımın ifadesini kabul buyurmalarını rica ederim *(Alkışlar)*

Asamblede Macaristan mümessili Cenaplarına

Asamblenin hususî içtimaında memleketim hakkında izhar buyurduğunuz dostluk hissiyatından fevkalâde mütehassis olarak Hükûmeti Cumhuriyenin her tesekkuratını takdime musaraat ve yüksek ihtiramatımın ifadesini kabul buyurmalarını rica ederim *(Alkışlar)*

Asamblede Irlânda mümessili Cenaplarına

Asamblenin hususî içtimaında memleketim hakkında izhar buyurduğunuz dostluk hissiyatından fevkalâde mütehassis olarak Hükûmeti Cumhuriyenin her tesekkuratını takdime musaraat ve yüksek ihtiramatımın ifadesini kabul buyurmalarını rica ederim *(Alkışlar)*

Akvam Cemiyetinde İtalya Delegesi M Şaloye

Cenaplarına

Meclisin dünkü celsesinde Türkiye hakkında yapmak lûtfunda bulunduğunuz o güzel muhabbet ve dostluk ifadatından çok mütehassis olarak sizden en hararetli ve en heyecanlı teşekkurlerimi kabul buyurmanızı rica ederim Türkiye, aralarındaki münasebatın vasfını teşkil eden samimî olduğu kadar ateşin dostlugun ruh ve manası dahilinde faşist İtalya ile Akvam Cemiyeti sinesinde mesaisini teşrik edebilmekten dolayı kendini tebrike şayan addeder

Hakkımızdaki samimî saygı ve yüksek ihtiramatının temennıyatını tekrar için bu vesileden istifade ediyorum efendim *(Alkışlar)*

Japon Büyük Elçisi M Sato Cenaplarına

Büyük Japon milletile Türkiye arasında tenemmuven devam edegelmekte olan samimî dostluk münasebatının racı olduğu uzak mazıyı yadetmek suretile

memleketim hakkında Cemiyeti Akvam umumî heyetinde Zatı âlilerinin irat etmek lûtfunda bulundukları sozler Cumhuriyet Hukûmetini son derece mutehassis eylemiştir

Bu munasebetle buyuk elçi cenapları, Zatı asılânelerine en har teşekkurlerimi takdime musaraat eylerim

Yuksek hurmetlerimi lûtfen kabul edınız *(Alkışlar)*

Asamblede Iran mumessılı Cenaplarına

Asamblenin hususî içtımaında memleketim hakkında ızhar buyurduğunuz dostluk hıssıyatından fevkalâde mutehassıs olarak Hukûmeti Cumhuriyenin har teşekkuratını takdime musaraat ve yuksek ihtiramatının ifadesini kabul buyurmalarını rıca ederim *(Alkışlar)*

Polonya murahhası M Gwidovsky Cenaplarına

Turkiyenin Akvam cemiyetine davetı vesilesile vakı olan beyanatınızdan derin bir surette mutehassıs olan Hukûmetim en samimî teşekkurlerini Zatı âlilerine takdime beni memur etmiştir

Lehistanın taksimini buyuk teessur ve telehhufle karşılamış ve asıl milletimizin ıstiraplarına butun kalbile ıştirak etmiş bulunan Turk milleti bu gun memleketinizin olanca revnak ve şerefile yeniden teessus ve teşekkul etmiş olduğunu gormekle ve yeni Turkiye'nin Akvam Cemiyetine girmesini o kadar buyuk bir meserretle selâmlıyan Lehistan'ın muhterem ve şerefli mumessılının sesinin Cenevre de yukseldiğini işitmekle son derece bahtiyardır

Ihtiramatı faikamin kabulunu rıca ederim

Asamblede Portekiz mumessılı Cenaplarına

Asamblenin hususî içtımaında memleketim hakkında ızhar buyurduğunuz dostluk hıssıyatından fevkalâde mutehassıs olarak Hukûmeti Cumhuriyetinin har teşekkuratını takdime musaraat ve yuksek ihtiramatının ifadesini kabul buyurmalarını rıca ederim *(Alkışlar)*

Yazılan cevapların hepsini bu suretle arzetmiş oldum

EMIN B (Eskişehir) – Asılâne soylenmiş, asılâne cevap verilmiş Tebrik ederiz

HARICIYE VEKILI DR TEVFIK RUŞTU B – Teşekkur ederim Eğer cevap projemiz yuksek tasvibinize ıktiran ederse Kâtibi umumî Sir Drummond Hazretlerine dogrudan dogruya bu cevabımızı telgrafla yazacağım ve aynı zamanda milletler cemiyetinde aza bulunmiyan ve bu cemiyete dahil olacaklarına dair de bir emare sezilmiyen devletlere, aramızda mevcut olup idame ve inkişafı matlubumuz olan dostane munasebatımız itibarile kendilerine, aldığımız bu davetle tarafımızdan bu davete verilen cevabın birer suretlerini buradaki mumessillerine bir mektubumu raptederek takdim etmek suretile bu vakıadan malûmat vermeyi vazife biliyorum *(Çok isabetli olur sesleri)* Şimalî Amerika Buyuk Cumhuriyetine ve Brezilya Cumhuriyetine ve Afgan devleti âliyesine bu suretle malûmat arzedeceğim *(Çok güzel sesleri)*

Buyuk komşumuz ve dostumuz Sovyet Rusya ile aramızda her ikı rejımın doguşu ile başlıyan puruzsuz devam ve mutemadıyen ınkışaf eden çok kıymetlı dostluk hususundakı hassasıyetımız herkesın malûmudur

Bu munasebetle dostlarımızın Ankaradakı Maslahatguzarlarına Harıcıye vekaletınız tarafından hemen yazılması mutasavver mektup projesını huzurunuzda aynıle okuyorum

Maslahatguzar cenapları

Turkıyenın Akvam Cemıyetıne gırmesı hakkındakı heyetı umumıye davetını şımdı bıldıren Cemıyet umumî kâtıbının telgrafının bır suretını sıze melfufen gondermekle mubahıyım

Bu davete Hukûmetım tarafından verılen cevabın sureti de kezalik leffedılmıştır Bu vesıle ile Turkıye'nın bugune kadar gırıştığı ve Akvam Cemıyetı azalığına terettup eden vazıfelerle telifi zaten hıç bır suretle nakabıl gorulmemekte olan beynelmılel taahhutlerıne mezkûr cemıyete vakı olabılecek duhulunden sonra da hulûs ile rıayette devam etmesı pek tabıî olduğunu sıze Turkıye Hukûmetı namına beyan ile şeref kesbeylerım *(Bravo sesleri)*

Cenevre'nın beynelmılel muessesesı, sadece belli başlı endışesi değil, fakat en esaslı maksadı butun dunyaya sulhu muhafaza ve ıdameye matuf bır teşekkul olmak ıtıbarile Turkıye Cumhurıyetı bu cemıyete ıltıhak etmekle hakıkatte bu gune gelincıye kadar tahakkuku gayesine kendı mutevazi yardımını şevk ve harekete getırmekten asla hâlı kalmadığı mustemır bir sulh mefkûresıne hızmette zuhur edecek vasıtaların kesretı nısbetinde devamdan başka bır şey yapmış olmıyacaktır *(Alkışlar)*

Bu fıkırlere mebnı ve Sovıyet Sosyalıst Cumhurıyetlerı Ittıhadının sulh mefkûresı hakkında yuksek hıslerle ne derece meşbu olduğunu bıldığım cihetle Hukûmetımın Sovyet Sosyalıst Cumhurıyetlerı ıttıhadile Turkıye arasında daima mevcut olmuş bulunan samımî dostluk munasebetlerının ınkışafını ıstıhdaf eden gayretının hıç bır suretle tevakkufa uğramıyacağını ve bılâkıs Devletlerımızın teşrıkı mesaısı esaslarının, muşterek sulh mefkûrelerının en buyuk hayrı ıçin takvıyesı yolunda ıbrazına devam edeceğını, burada sıze ifade etmekle bahtıyarım Maslahatguzar Efendi *(Alkışlar)*

Işte bu mulâzalarla ve memleketlerımızı bırleştıren gayet dostane munasebetlerın mustakbel ınkışafına muteallık noktaları açıkça tayın arzusu ile sıze pek yakında daha etraflı ve Almanya Harıcıye nazırı tarafından Sovyet Sosyalıst Cumhurıyetlerı ıttıhadının Berlın sefirıne hıtaben Almanyanın Akvam Cemıyetine duhulunden az bır zaman evvel, 24 nısan 1926 tarıhında gonderılmış olan mektup mealınde bır mektup gondermek nıyetindeyım

Ihtıramatı mahsusamın kabulu

Bu mektubumuzla sarıh ve apaçık olarak buyuk komşumuz ve dostumuz Sovyet Sosyalıst Cumhurıyetlerı ıttıhadına karşı vazıyetımızı bır defa daha ızah, tasrıh ve ifade etmış olacağız *(Alkışlar)*

Artık şımdı Mılletler cemıyetı kâtıbı umumılığıne gonderılecek cevabî projeyı arzetmeklığıme musaadenızı ıstırham ederım

Kâtıbı umumî efendi,

Heyeti umumiye namına vaki davetinize cevaben Turkiye Cumhuriyetinin, Cemiyeti Akvama aza olmağa hazır olduğunu ve Turkiye'nin Cemiyeti Akvam azası olmıyan devletlerle aktolunanlar da dahil olduğu halde, şimdiye kadar aktettiği mukavelelerle deruhde ettiği taahhudatın, Cemiyeti Akvam azası vezaifi ile asla gayrikabili telif olmadığını bildirmekle şeref kazanırım

Bu hususta esasen Turkiyenin kabulünden evvel imzalanan bütün bu muahedatın Cemiyeti Akvam azasının ekserisinin aynı veçhile mümzisi bulunduğu Paris misakı ruhu dahilinde aktolunduğunu işaret ederim

Bu beyanatı yaparken, Turkiyenin 24 temmuz 1922 tarihinde Lozan'da imzalanan mukavelâttan münbais askerî mahiyetteki taahhudat dolayisile hususî bir vaziyette bulunduğunu da ilâve etmeyi vazife bilirim

Bu şerait dahilinde Almanya hukûmetinin, Almanya'nın Cemiyeti Akvama kabulüne dair olarak kâtıbı umumiye gönderdiği, 8 şubat 1926 tarihli mektubunda zikrettiği Belçika, Fransa, İngiltere İmparatorluğu, İtalya, Polonya ve Çekoslovakya mümessilleri tarafından mümzi 1 kânunuevvel 1925 tarihli nota tebliğatını hazırlatmalıyım Bu notanın son fikrası atideki şekilde ifade edilmiştir (Cemiyet azasına bu madde (16 ncı madde) mucibince terettüp eden taahhudat şu şekilde anlaşılmalıdır ki, Cemiyet azası devletlerden her biri misaka riayeti temin ve taarruz hareketine mümaneat için, askerî vaziyeti ile kabili telif olacak ve coğrafî mevkiini hesaba katacak bir mikyas dahilinde, dürüst ve müessir bir şekilde teşriki mesai etmekle mükelleftir)

Yüksek ihtiramlarımın kabulünü rica ederim, Kâtıbı umumî efendi

İşte okuduğum bu metni lûtfen tasvip buyurmanızı istirham ederim *(Şiddetli alkışlar)*

REIS – Efendim Hariciye vekili Beyin beyanatını dinlediniz Okuduğu tarzda cevap yazılmasını tavsip buyuranlar lûtfen el kaldırsın Etmiyenler Müttefikan tasvip edilmiştir

Beş dakika celse fasılası veriyorum

Türkiyenin Milletler Cemiyetine iltihakının tasvip edildiği hakkında (449)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı 12/VII/1932 - Sayı 2148)

No

726

Türkiyenin Milletler Cemiyetine aza olması hakkında vaki davet üzerine mezkûr davetin bilkabul atideki cevabın Hariciye vekâleti tarafından cemiyeti müşarileyha kâtıbı umumiliğine yazılmasına müttefikan karar verilmiştir (Cilt 9-Sayfa 536 543)

9 Temmuz 1932

Kâtıbı Umumi Efendi,

Heyeti umumiye namına vaki davetinize, cevaben, Turkiye Cumhuriyetinin, Cemiyeti Akvama aza olmağa hazır olduğunu ve Turkiye'nin, Cemiyeti Akvam

---

(449) T B M M Kararlar Mecmuası Devre 4 İçtima 2 C 12 S 48

azası olmıyan Devletlerle aktolunanlar da dahil olduğu halde, şimdiye kadar aktettiği muahedelerle deruhde ettiği taahhudatın, Cemiyeti Akvam azası vezaifi ile asla gayri kabili telif olmadığını bildirmekle şeref kazanırım

Bu hususta esasen Turkiye'nin kabulunden evvel imzalanan butun bu muahedatın Cemiyeti Akvam azasının ekserisinin aynı veçhile mumzısı bulunduğu Parıs misakı ruhu dahilinde aktolunduğunu işaret ederim

Bu beyanatı yaparken, Turkiye'nin 24 temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan mukavelâttan munbais askerî mahiyetteki taahhudat dolayısile hususi bir vaziyette bulunduğunu da ilâve etmeyi vazife bilirim

Bu şeraıt dahilinde Almanya Hukûmetinin, Almanya'nın Cemiyeti Akvama kabulune dair olarak Kâtibi umumiye gonderdiği, 8 şubat 1926 tarihli mektubunda zikrettiği Belçika, Fransa Ingiltere Imparatorluğu, Italya, Polonya ve Çekoslovakya mumessilleri tarafından mumzı 1 kânunuevvel 1925 tarihli nota tabiratını hatırlatmalıyım Bu notanın son fikrası atıdeki şekilde ifade edilmiştir

Cemiyet azasına bu madde (16 ncı madde) mucibince terettup eden taahhudat şu şekilde anlaşılmalıdır ki, Cemiyet azası Devletlerden her biri, misaka riayeti temin ve her taarruz hareketine mumaneat için, askerî vaziyeti ile kabili telif olacak ve coğrafi mevkıini hesaba katacak bir mikyas dahilinde, durust ve muessir bir şekilde teşriki mesai etmekle mukelleftir "

Yuksek ihtiramlarımın kabulunu rica ederim Kâtibi umumî efendi

Hariciye vekili

Dr Tevfik Rüştü

Cemiyeti Akvam (Milletler Cemiyeti), I Dunya Savaşı sonunda yeni bir savaşı onlemek duşuncesinden hareketle çeşitli kişi, kurum ve devletlerin girişimleri arasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson un 8 Ocak 1918'de açikladığı 14 maddelik deklarasyonla kurulma aşamasına gelmiştir Başkan Wilson'un, butun devletlerin hak eşitliği ilkesine dayanan bir Milletler Cemiyeti kurmaları gereğine işaret etmesinden sonra Parıs Barış Konferansında bu amaç doğrultusunda kurulan komisyonun hazırladığı sozleşme konferansta goruşulerek, 28 Nisan 1919'da onaylanmış ve 10 Ocak 1920'de resmen yururluğe girerek Milletler Cemiyetinin kurulması tamamlanmıştır

Kurucu uyeler, savaşın galip devletlerıdir Ancak, sozleşme ile, Meclisin uçte iki çoğunluğunun onayı ile yenik devletlerin de Cemiyete girmesine imkân tanınmıştır

Yukarıda belirtildiği gibi 18 Temmuz 1932'de uyeliği onaylanmış bulunan Turkiye, Bern Elçisi ve Milletler Cemiyeti nezdinde daimi delegesi Cemal Husnu Bey'in 6 Eylul 1934'de Cemiyet Genel Sekreterliğine gon-

derdiği bir mektupta, Türkiye'nin Çin'den boşalan Konsey üyeliğine aday olduğunu bildirmiş, 13 Devlet Temsilcilerinden oluşan Konsey, 14 Eylül 1934'te Türkiye'yi Konsey Üyeliğine seçmiştir.

Turkiye, Birleşmiş Milletlerin teşkili ile görevi fiilen sona erene kadar Milletler Cemiyetinin ilkelerine bağlı olarak üyeliğini sürdürmüştür.

3. Milletler Cemiyeti İle Önceki İlişkiler :

Türkiye Cumhuriyetinin Milletler Cemiyeti ile, üyeliğe dâvet edilmezden onceki ilk teması, Avrupa Birliği İnceleme Komisyonunun, dünya ekonomik bunalımını incelemek üzere yapacağı toplantı için Genel Sekreterliğin 23 Ocak 1931 günlü aşağıdaki mektubu ile başlamıştır : (450)

Cenevre, 23 Kânunusani 931

Vekil Beyefendi,

Avrupa İttihadı Tetkik Komisyonunun, 20 Kânunusani 1931 tarihli celsesinde, atideki kararı ittihaz etmiş olduğunu arzetmekle kesbi şeref eylerim :

"Avrupa İttihadı Tetkik Komisyonu,

"17 Eylül 1930 tarihli Cemiyeti Akvam heyeti umumiyesi kararına tevfikan,

"Cihan buhranı iktisadîsini, Avrupa Devletleri heyeti umumiyesini alâkadar etmesi itibarile, tetkik etmeğe ve Kâtibi Umumî delâletile İzlanda, Turkiye ve Sovyet Sosyalist Cümhuriyetleri İttihadını, bu tetkikata iştirake devam eylemeğe karar vermiştir.

"Anifularz heyeti umumiye kararı merbuttur; Avrupa İttihadı Tetkik Komisyonuna müteallik bütün vesaik ayrıca takdim edilmiştir. Bu komisyon gelecek içtimaı Mayıs ayında, bilâhere tesbit edilecek bir tarihte vaki olacaktır.

"Avrupa İttihadı Tetkik Komisyonunun size iblâğa beni memur ettiği işbu daveti hükûmetinizin kabul edip etmediğini bana bildirirseniz minnettarınız olurum. İhtiramatı faikamın kabulünü rica ederim efendim."

Hariciye Vekâleti, bu mektuba 20 Şubat 1931'de karşılık vererek, Cumhuriyet hükûmetinin Avrupa Birliği İnceleme Komisyonunun gelecek toplantısında kendisini temsil ettirmeğe karar verdiğini belirterek,

---

(450) Ayın Tarihi C 25-Sayı 86, Mayıs 1931 Hariciye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Yayını, S 7614-7620

Komisyona katılan devletlerin egemenlikleri ve uluslararası ilişkilerinin esası hükmünde olan hukukça eşitlikleri hakkındaki genellikle kabul edilen kuralların ve diğer kıt'alarda ve hatta Avrupa'da hiç bir devlet topluluğu aleyhine yönelik olmaması gereken Avrupa birliğinin nitelik ve anlamına tamamen uyulmak suretiyle gerçekleşebileceğine inancını bildirmiş, Hükûmetin İnceleme Komisyonu çalışmalarının olumlu ve uygulanabilir sonuçlar vermesini ümit ettiğini açıklamıştır.

Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri, 1 Nisan 1931 günlü yanıt mektubu ile, Avrupa Birliği İnceleme Komisyonunun üçüncü toplantısının 15 Mayıs 1931 günü saat 11'de Cenevre'deki Merkez'de açılacağını, 24 ve 25 Mart günleri toplanmış olan "Teşkilât Tali Komisyonu" tarafından hazırlanmış olan geçici gündemi gönderdiğini beyanla, gündemde görüleceği üzere bazı hükûmetlerin, Mayıs toplantısı sırasında görüşülecek konuların sırasını değişirme önerisinde bulunma serbestisini korumak istediklerini, bu itibarla gündemde III. Madde olarak yazılı konuların görüşülmesine komisyonun ne zaman başlayabileceğinin bildirilmesi mümkün olmadığını bildirmiştir.

Bu mektuba karşılık Hariciye Vekâleti 25 Nisan 1931 tarihinde verdiği yanıtta; Avrupa Birliği İnceleme Komisyonunun çalışmalarına katılmamıza dair gönderilen 25 Ocak 1931 günlü mektupta, bu Komisyonun görevinin, Avrupa devletlerinin tümünü ilgilendirmesi itibarıyla dünya ekonomik bunalımını incelemek olduğu bildirildiğini, halbuki gönderilen geçici gündemden anlaşıldığına göre Komisyon, çalışma usulünü kendisi tesbit edeceğinden bazı üyelerinin yokluğunda ve onların bilgisi dışında çalışma usulünü belirleyecek bir Komisyonun görüşmelerine ne suretle yararlı olarak katılabileceğimizi göremediğimizi, Komisyonun hazırlık çalışmalarının yararlı olabilmesi, kurulması düşünülen birliğin katılan bütün devletlerin hak eşitliği esasına başından itibaren uyulması ile mümkün olabileceğini daima takdir ve kendisinin hiç bir zaman ayrılmadığı uluslararası işbirliği düşüncesinden hareket eden Cumhuriyet Hükûmetinin, temsilcilerinin 15-25 Mayıs tarihleri arasında Cenevre'de bulunmak üzere harekete hazır olduklarını bildirmişlerdir.

Bu amaçla Hariciye Vekili Tevfik Rüştü ve İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey temsilen -sonradan katılmıştır- TBMM Başkanvekili Hasan Bey (Trabzon) ve diğer ilgililer 12 Mayıs 1931'de Ankara'dan hareketle Komisyon toplantılarında hazır bulunmuşlardır.

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyin Komisyonda yaptığı konuşmayı, Avrupa Birliği, dünya ekonomik bunalımı konularında Türkiye Cumhuriyetinin düşüncelerini yansıtması bakımından aynen almaktayız

Reis Hazretleri

Bilhassa Cumartesi içtimaında Türk heyeti murahhasasına söylediğiniz mültefitane sözlere ve samimî selâmlara teşekkür etmek için söz istedim Maamafih bu vesileden istifade ederek, Avrupa nın geçirmekte olduğu çok ciddî iktisadî sıkıntı hakkında ben de bir kaç söz söylemek isterim Burada bu sıkıntının derin sebeplerini ve müteaddit amillerini arayacak değilim Benden evvel söz alan hatipler bunları teferruatile tetkik eylediler ve bütün ehemmiyetini tebarüz ettirdiler

Binaenaleyh maksadım burada bir teşhis yapmak değil, bir kaç seneden beri bütün dünyada ve bilhassa Avrupa'da hüküm süren vahim buhrana karşı mücadelede bulunmak üzere şimdiye kadar yapılan tecrübelerden alınan neticeler ve iltizam olunan tedbir ve çareler hakkında bazı mütaleat dermeyan etmektir

Tecrübeler, hiç şüphe yok ki, büyük bir ehemmiyet arzetmektedir Üzerlerine tevcih olunan ziyayı nevama aksettirmekte ve bu suretle istikbalin yolunu aydınlatmaktadır Diğer taraftan, burada hazır bulunan müttehif heyeti murahhaslarının çizdikleri plânlara ve teklif ettikleri tedbirlere hususî bir ehemmiyet atfediyorum Bu sayede çok kıymetli malûmata ve telkinata malik bulunuyoruz Bunları telif etmeğe çalışmak her halde eyi bir iş olacaktır kanaatındeyim Yüksek takdirinize arzını vecibe bildiğim bazı mülâhazalar bu arzudan mülhemdir

Fazla istihsal ve milletlerin istihlâk kabiliyetinin azalması mes'elesinin bugünkü manzarası ve menşeleri ile istihsalde, mesainin yanında, para ve kredinin oynamakta devam ettiği mühim rol üzerinde tevakkuf etmeme lüzum yoktur Bundan sarfı nazar ediyorum, hususile ki bu sahada Cemiyeti Akvamın fennî uzviyetleri tarafından derin tetkikat yapılmış ve aynı mevzu mümtaz iktisatçılar tarafından yüksek bir vukufla mütalea edilmiştir Ben burada cihan ve hususile Avrupa iktisadi parçalanmasının ancak, yekdiğerine sıkı sıkıya bağlı bir takım iktisadî ve siyasî amillerin neticesi olduğunu ve aynı zamanda beşeriyet tarihi istihalesinin yeni bir safhasını arzeyledığını kayıt ile iktifa edeceğim

Hakkında o kadar şikâyette bulunulan gümrük mania larının artması bu parçalanmanın ve yeni hudutlar ihdasının gayri kabili içtinap neticesinden başka bir şey değildir Bu cihan iktisadî irtibatının yanında millî, hatta mıntakavî iktisadın da daimî bir hakikat olduğunu müşahedeye beni sevk etmektedir Bu iktisadî vakialar zahiren yekdiğerini nakzedici gözükürlerse de hakikatte pek âlâ kabili telifürler

Milletlerin iktisadî menfaatlerinin komisyonda teklif olunan tedbirlerle telifi hakkındaki noktai nazarımızı kısaca arz için, iltizam olunan tedbirlerden sıra ile, bazı misaller almağı faydalı görüyorum Noktai nazarımız, teadül fikrine istinat etmekte ve temin olunacak menfaatlerle katlanılacak fedakârlıklar arasında adilane bir nisbet elde edilmesinin taharrisini istihdaf eylemektedir

Iki veya bir kaç devlet arasında aktolunacak bir gumruk ittihadı, camiaların iktisadî faaliyet dairesini genişleterek gumruk manialarının bir kısmını kaldırmak ve halen bu camiaların katlandığı masrafları azaltmak faydasını gosterebilir Buna mukabil, boyle bir gumruk ittihadının iktisadî cepheler ihdas etmek gibi bir mahzuru vardır Bu iktisadî cephelerin ihdası şeraiti beynelmilel camianın ihtiyaç ve menfaatleri ile hemahenk kılınmalıdır Aksi takdirde bu camia içindeki mukavemetleri itibarile şimdiki gumruk manialarından daha sağlam olurlar Bu iktisadî tedbir ancak bu ahenk ve işaret ettiğim teadul unsurlarile itmam olunduğu takdirde faydalı neticeler verebilir ki, bu da gayri kabil olmıyabilir

Muhtelif memleketlerin, umumî muamele için de diğerleri için de musavi bir muameleyi nazarı itibara alarak aralarında, isterlerse mutekabilen hisseler vermek suretile, serbestçe ticaret muahedelerini muzakereye ve akte devam edebilmeleri hakkındaki noktai nazara iştirak ediyoruz Esasen bu, muhtelif devletlerle yaptığımız ticaret itilâfnamelerinde kabul ettiğimiz prensiptir

Kredi mes elesine gelince, dayınlerin istedikleri teminatı ve zihniyetlerini nazarı itibara almak gayet tabiîdir, fakat bu mes'elenin tetkikini itmam etmek için, bu anasıra mustakriz memleketin psikolojisini, menfaatini ve tabiî inkişafının sekteye uğramasına musaade etmemek hususundaki hakkını da ilâve etmek lâzımdır Butun bu amiller nazarı itibara alınmak şartile muhtelif tipte beynelmilel istikraz mukaveleleri ihzarına muvaffak olunması şayanı temennidir Bu sayede bir taraftan mustakriz memleketlerin milli hassasiyetinden ve diğer taraftan mukrizlerin teminat endişesinden mutevellit manialar bertaraf edilmiş olur Bu suretle tahakkuk edecek teadulun muhakkak neticesi bu mes'elenin hallini tes hil etmek olacaktır

Beynelmilel kartel mes'elesini ise istihsal noktai nazarından olduğu kadar taksim noktai nazarından da derpiş etmek muvafiktir Şurasını da kaydetmek icabeder Iktisadî hayatın bu hususta teşkilâta malik olmadığı memleketlerde tabiatile bazı istihsal şubelerinde devletçilik siyasetine muracaat edilmek suretile teadulun tahakkuku ve seri inkişafın temini luzumu hasil olacaktır ki, bu bence bu bapta dermeyan olunan fikrin tahakkukunu buyuk bir nisbet dahilinde kolaylaştıracaktır

Turk heyeti murahhasası, mıntakavî bir Avrupa teşriki mesaisinin ehemmiyetini lâyik olduğu derecede takdir etmektedir Fakat bir sulh ve sukûn havası içinde cihan teşriki mesaisini de imkân haricinde goremez Bugunku muşkulâtı tesviye edecek ve butun memleketler arasında bir menafi ittihadı vucuda getirecek olan bu daimî teşriki mesai uğrunda çalışmak cumlemize muşterek vazife olan sulh eserinin en sağlam temeli olacaktır Bu sulh eserinin tahakkukudur ki bugunku buhranın bize verdiği isritapları telâfi edecektir

Beyanatıma nihayet verirken bugun Turkiye'de iktidar mevkiinde bulunan firkanın programından bir maddeyi zikretmekle hususî bir zevk duyuyorum, bu madde şu prensibi teyit etmektedir "Dahilde sulh ve harıçte sulh "

4. Balkan Devletleri İle Dostluk Andlaşmaları :

a) Türkiye-Yunanistan Dostluk Andlaşması :

Barışın Korunması ve sağlanmasını dış politikasının ana ilkesi olarak çizen Türkiye Cümhuriyeti Hükûmetinin bu yoldaki çalışmaları bağlamında yabancı devletlerle bağıtladığı andlaşmalar zincirine ek olarak 14 Eylül 1933'te Ankara'da Yunanistan ile on yıl süre geçerli olmak üzere bir Dosluk Andlaşması (Pacte d'entente Cardial) imza edilmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında birkaç yıl öncesine kadar askıda duran sorunlar, her iki tarafın karşılıklı gösterdikleri anlayış ve iyi niyet ile zaman içinde çözümlenmek ve ilişkileri düzenleyecek çeşitli anlaşma ve sözleşmeler yapılmak suretiyle Türk-Yunan ilişkileri olması gereken yakın ve samimi bir düzeye getirilmiş ve bu yeni andlaşma ile bu ilişkilerin daha da geliştirilmesi hedef alınmıştır.

Bu andlaşma ile ayrıca ortak sınırların biribirine karşı, karşılıklı olarak korunması ve dokunulmazlığını sağlama ilkesinden hareket edilerek Türk-Yunan sınırları güvence altına alınmakta ve bu da her iki memleketin barış ülküsüne ve memleketlerinin iç gelişmeleri için istedikleri huzura bağlılıklarının güçlü bir kanıtını oluşturmaktadır.

Yakın doğuda barışın kesintisiz olarak devam ve kalıcılığını kendisine ilke edinen Cümhuriyet Hükûmeti, barışa bağlılığını bu yeni andlaşma ile dünya kamuoyuna bir kez daha göstermektedir.

Bu gerekçe ile Başvekâletin 19 Aralık 1933 günlü yazısıyle TBMM Başkanlığına sunulmuş olan andlaşma, Hariciye Encümeninin 5 Mart 1934 günlü olumlu raporu ile gündeme alınmış ve 6 Mart 1934'teki birleşimde (451) görüşülerek (2384) sayılı Kanunla (452) onaylanmıştır.

b) Türkiye-Bulgaristan Tarafsızlık, Uzlaşma, Adlî Tesviye ve Hakem Anlaşmasının Süresinin Uzatılması :

Türkiye-Yunanistan Dostluk Anlaşmasının 11 Eylül 1933'te Ankara'ya gelen Yunanistan Başbakanı P. Çaldaris, Dışişleri Bakanı D. Maksimos ile İsmet Paşa ve Dr. Tevfik Rüştü Bey tarafından 14 Eylülde imzalanmasından sonra İsmet Paşa ve Dr. Tevfik Rüştü Bey 20 Eylülde Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya giderek Balkanlarda barışın korunması için Bulgar devlet adamları ile temaslarını sürdürmüş, 23 Eylülde Bulga-

(451) IV. Dönem Zabıt Ceridesi ; C. 20-S. 17, 18
(452) 3. t. Düstur, C. 15-S. 195

ristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Muşanof ile bir anlaşma imza edilerek 6 Mart 1929 tarihli tarafsızlık, Uzlaşma, Adlî Tesviye ve Hakem Anlaşmasının 3 Aralık 1934'ten itibaren beş yıl süre ile uzatılması kararlaştırılmıştır. Bu anlaşma ile taraflar, iki memleketi biribirine bağlayan bozulmaz dostluk ilişkilerini bir kez daha belirtmek isteği ile hareket ettiklerini özellikle vurgulamaktadırlar.

Anlaşma, V. Dönemde 18 Mayıs 1935 gün ve 2723 sayılı Kanun (453) ile onaylanmıştır. (Bulgaristan ile ilk anlaşma, 30 Mayıs 1926 gün ve 874 sayılı Kanunla (454) onaylanmış bulunan 18 Ekim 1925 günlü Muhadenet (Dostluk) Andlaşmasıdır)

c) Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Andlaşması :

Balkanlarda barışın güçlendirilmesi için çaba harcayan Cümhuriyet Hükûmetinin şimdiye kadar çeşitli devletlerle bağıtladığı andlaşmaların içerdiği ilkeler doğrultusunda Romanya Krallığı arasındaki bu andlaşma, 15 Ekim 1933'te Ankara'ya gelmiş olan Romanya Dışişleri Bakanı Nicolas Titnlesco ile Dışişleri Bakanımız Dr. Tevfik Rüştü Bey tarafından 17 Ekimde imzalanmıştır.

Andlaşmanın önsözünde, her iki devletin genel barışın devamı ve kalıcı olmasına aynı düzeyde bağlı olarak, iki memleket arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların arabuluculukla çözümlenmesini hazırlamak suretiyle Türkiye ve Romanya'nın genel barışın devamı emrinde karşılıklı güven duyguları ile işbirliği yapmaları, iki Devletin de savaşa başvurulmamasına dair 27 Ağustos 1928 günlü Paris Andlaşmasını ve saldırganı tanımlayan 3 ve 4 Temmuz 1933 günlü sözleşmeleri imza ettiklerini gözönünde tutarak mevcut ve kendilerince gelecek için bir garanti teşkil eden dostluk bağlarını iki memleketin ortak yararları adına güçlendirmeleri arzusu ile bir "Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Andlaşması" bağıtlamaya karar verdikleri vurgulanmakta ve 22 maddeyi içeren Andlaşmada Kanunun ayrıntıları belirtilmektedir.

Andlaşma, Başvekâletin 19 Aralık 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Hariciye ve Adliye Encümenlerinin 6 Mart 1934

(453) 3. t. Düstur, C. 16-S. 836
(454) 3. t. Düstur, C. 7-S. 2481

günlü raporları ile gündeme alınarak aynı günkü birleşimde (455) ivedilikle görüşülüp (2383) sayılı Kanun (456) ile onaylanmıştır.

d) Türkiye-Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Andlaşması :

Bu Andlaşma, Romanya ile imzalanmış olan Andlaşma esasları çerçevesinde Yugoslavya Krallığı adına Dışişleri Bakanı M. Bagolioub Jevtiteh ve Türkiye adına Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Bey arasında beş yıl süre ile geçerli olarak 27 Ekim 1933'te Belgrat'ta imza edilmiş olup, Cumhuriyet Hükûmetinin dış politikada izlediği genel ilkeleri yansıtmakta ve aynı zamanda Balkan devletleri ile kurulmasına çalışılan işbirliği politikası ile uyumlu bulunmaktadır.

Andlaşma, Başvekâletin 1 Ocak 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Hariciye ve Adliye Encümenlerinin 5 ve 6 Mart 1934 günlü olumlu raporları ile gündeme alınarak 6 Marttaki birleşimde (457) ivedilikle görüşülüp (2386) sayılı Kanun ile (458) onaylanmıştır.

5. Balkan Anlaşma Misakı (Balkan Antantı) :

Bütün devletlerle ilişkilerinin geliştirilmesinde ve bir kısmı ile öteden beri mevcut olan içten dostluklarını güçlendirmede Cumhuriyet Hükûmeti özellikle Avrupanın güney doğusu olan Balkanlarda düzen ve güven kurulmasını amaçlamıştır.

Sınırlarımıza bitişik olan memleketlerle dostluk ilişkilerimiz yavaş yavaş ve karşılıklı olarak güçlendirilmiş ve yapılan anlaşma ve uzlaşmalar Avrupanın bu köşesinde barış havasını sağlamaya ve kurmaya hizmet etmiştir. Balkan Misakı da bu bağlamda yıllardan beri izlenmekte olan dış politikanın ana ilkelerine, millet ve memleketin yararına uygun bir anlaşmadır. Ortak sınırlarımızın karşılıklı korunması konusunda önce Yunanistan ile bir anlaşma yapılmış, bunu Romanya ve Yugoslavya ile yapılan anlaşmalar izlemiştir. Balkan Misakının niteliği de yine mevcut sınırların, arazi düzenini imza eden devletler arasında karşılıklı olarak korunmasını öngörmekte, bununla Balkanlarda yeni bir barış ve huzur dönemi açılmaktadır.

---

(455) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 20 S 19
(456) 3 ü Düstur C 15 S 189
(457) IV Dönem Zabıt Ceridesi C 20-S 19 20
(458) 3 ü Düstur C 15-S 199

Aralarında yarar birliği mevcut olan bu dört devlet arasında karşılıklı güven havasının esmesi, bu milletlerin ekonomik ve ticari alanlarda da yaklaşma ve kalkınmalarına yardım edeceği tabiidir. Bulgaristanın öteden beri izlediği kaçınma politikası sonucu olarak bu Misaka katılmaktan çekinmişse de her halde bu komşu devletin de bu anlaşmaya katılarak güven havasını artırması dileğimizdir.

Bu gerekçe ile Başvekâletin 4 Mart 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan Anlaşma, 9 Şubat 1934'te Atina'da bir araya gelen Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya Dışişleri Bakanları Dr. Tevfik Rüştü Bey, M. Bogalionb Yevtitch, D. Maksinos ve N. Titulesco tarafından imza edilmiş olup, önsözünde tarafların, Balkanlarda barışın güçlendirilmesine yardım etmeyi istedikleri, Briand-Kellog Misakının hazırlanmasında ve Milletler Cemiyetinin buna ilişkin Genel kurul kararlarında egemen olan anlaşma ve uzlaşma düşüncesi ile hareket ettikleri, mevcut yükümlülüklere uymayı ve Balkanlarda halen kurulu arazi düzeninin korunmasına kesinlikle karar vermiş bulundukları belirtilmektedir.

Balkan Anlaşma Misakı'nın onaylanmasına dair Kanun tasarısı Hariciye Encümeninin 5 Mart 1934 günlü olumlu raporu ile gündeme alınmış ve 6 Mart birleşiminde (459) ivedilikle görüşülüp (2381) sayılı Kanun (460) ile onaylanmıştır.

Anlaşma ve eki protokoller 1934 sonbahar toplantısında Milletler Cemiyetinde de tescil olunmuş, içerdiği hükümlerin gereğine göre uygulanması ayrı bir kanun konusu olmakla bu işlem de 25 Ekim 1934 günlü 2584 sayılı Kanunla (461) tamamlanmıştır.

a) Balkan Antantı Hakkında Hariciye Vekili ve Milletvekillerinin değerlendirmeleri :

a, b, c, d ve e paragraflarında belirtilen Dostluk Andlaşmaları ve Balkan Anlaşması Misakı görüldüğü gibi TBMM'nde aynı günde ivedilikle görüşülmüş olup, bu konudaki kanunların görüşülmesinden önce Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey (İzmir) in sunuş konuşması ile konu üzerinde Recep Bey (Kütahya) ve Halil Bey (İzmir) in konuşmalarını Türkiye

(459) IV. Dönem Zabıt Cerıdesi : C. 20-S. 18
(460) 3. t. Düstur, C. 16-S. 185
(461) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1550

Cumhuriyetinin izlediği dış politikayı yansıtması itibariyle tutanaklardan aynen almaktayız : (462)

HARİCİYE VEKİLİ Dr. TEVFİK RÜŞTÜ BEY (İzmir) – Arkadaşlarım, bu gün iyi bir tesadüfle tetkik ve tasvibinize hep birden arzolunan ve üzerinde söz söylemek için buraya geldiğim muahedelerin adedi beştir. Bunlar Türkiye-Yunanistan samimî anlaşma muahedesi ve Türkiye-Yugoslavya, Türkiye-Romanya dostluk muahedeleri ve bu meyanda ötedenberi mevcut olup bu defa temdit edilen Türkiye-Macaristan dostluk ve bitaraflık muahedeleri ve nihayet Balkan Anlaşma Misakıdır.

Yüksek tasvibinize arzolunan Balkan misakı bu mıntakada ötedenberi takip ettiğimiz sulh, emniyet ve komşularımızla iyi geçinmek politikasının mesut bir tecellisi ve Balkan tarihinde bahtlı bir inkişaf ve Balkan milletleri arasında bir kardeşlik devrinin açılma vesikasıdır. Bu sulh vesikasının mahiyeti itibarile ve onu yapanların zihniyetine hâkim olan maksat itibarile de hiç bir devletin aleyhine müteveccih olmasına imkân yoktu ve mevcut ve meri olan karşılıklı taahhütlerimizin hududu dahilinde yapılabilirdi ve böyle olmuştur. Bütün âkitlerin mütekaddim muahedeleri tamamile mahfuz kalmış ve âkitlerden hudusunu kabul etmemekle beraber farzolarak her hangi birinin bir Balkanlı veya Balkan haricinde her hangi bir devlete tecavüzü halinde diğer âkitlerin bu mütecavizle münasebatında misak, mütecaviz hakkında mevcut olmaktan düşüyor. Balkanların bütün Balkan milletlerine hep beraber ait olması ve artık eskiden bir şuriş membaı addolunan bu diyarın sinesinde yaşattığı kabiliyetli ve kıymetli milletlere bir sulh ve refah me'vası haline gelmesi gayesile yapılan bu eserde henüz çok yakın bir Balkanlı komşumuzun iştirak etmediğini görüyorsunuz. Size temin ederim ki bütün âkitler gibi biz de herkesten daha fazla olarak bu iştiraki çok dilediк, fakat olmadı. Bu cihet misakı kendilerinin iştirakine açık bırakarak telâfi edilmiştir. Şurasını da sarahatle söyleyeyim ki bu misak âkitlerinin henüz iştirak etmeyen Balkan komşularile dostane münasebetlerine en küçük müşkül irası şöyle dursun, bilâkis dostane münasebetin idamesini bir bakıma göre teshil etmiştir denebilir. Bir tecavüze uğrandığı halde bîtaraf kalmak ve milletlerimiz arasında her vakit iyi münasebeti idame etmek muahedesile karşılıklı bağlı bulunduğumuz Bulgaristanla iyi komşulukta devam etmek başlıca emelimizdir.

Dostluklarına ve taahhütlerine taassupla vefa göstermek şiarı cihanca malûm olan Türk milletinin Cümhuriyet Hükûmeti bu esası her işinde olduğu gibi bu misakın ihzarında da bir an gözü önünden uzak tutmamıştır. Sovyet Rusyasile ve diğer dost Devletlerle mevcut dostlukların icaplarile asla teâruz etmeyen bu misakı ayni vefa ve sadakat niyetile ve karşılıklı taahhütlere riayet esasile imza etmiştir.

Bilhassa şu noktayı huzurunuzda kaydetmeden geçemeyeceğim ki, dört Hariciye nazırının içtimalarında hâkim olan esaslı zihniyet ve gaye, birbirimizle pazarlıktan ziyade birbirimize daha çok sokularak ve her birimizin, daha işin başında malûmumuz olan taahhütlerinin icabına ve memleketlerinin temayülât ve is-

(462) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 20-S. 14:16

ıtıdadına gore bu sulh eserını mumkun ve musmır kılmak ıçın yekdığerımıze kolaylık gostermekte rekabet edılmıştır *(Bravo sesleri)*

Sulhu muhafaza ve Balkanların bır sulh dıyarı olmasına bızım gıbı ve dığer alâkadarlar gıbı uzaktan ve yakından alâkadar olan ve komşularımız bulunan buyuk ve kuçuk Devletlerın her bırı mutalealarını bızden esırgememekle beraber memleketımıze karşı azamî ıyı nıyet ve durust dostluk ve ıtımat hıslerını gostermışlerdır Bu vadıde sarsılmaz dostluk bağlarile bır bırımıze ınkılâplarımızın ılk gunlerınden berı bağlı olduğumuz Moskova Hukûmetıne bu munasebetle borçlu olduğum teşekkuru burada huzurunuzda ıfadan sonra memleketımızın durustlugune kıyasetıne ve sulh aşkına ıtımadını bu mısak vesılesile de ıbraz etmış olan Fransa, Ingılıtere, Italya ve Macarıstan gıbı bîtaraflık ve dostluk muahedelerile bağlı olduğumuz Devletlerın tavırlarını da memnunıyetle yadetmelıyım

Komşu olmayan ve kendılerile munasebette bulunduğumuz dığer kuçuk ve buyuk Devletler de ya hayırhahane seyırcı olmuşlar, yahut teşvık etmışlerdır

Arkadaşlarım, tamamile emnıyetınızı haız olan Harıcıye encumenınıze bu mısakın mahıyetını, şumulunu ve ıcaplarını bu soyledığım esaslardan daha tafsılâtlı olarak arzettım Ittıfakla tasvıp ettıler ve Buyuk Meclısın tasvıbını ıltımas eden mazbatalarile bu vesıkayı huzurunuza takdım ettıler Guzel bır tesadufle tasdıkınıza bu gun hep bırden arzolunan muahedeler sılsılesı Turkıyenın Balkanlarda ve Merkezî Avrupada sulh ve durustluk sıyasetının canlı ıfadelerıdır *(Sürekli alkışlar)*

RECEP BEY (Kutahya) – Arkadaşlarım, buyuk Turk ınkılâbı bır çok esaslı yollardan hıç fasılaya, ınkıtaa uğramadan ılerı gıtmektedır Bu gun değerlı Harıcıye vekılımızın, gunluk mesele olmak uzere, huzurunuza arzettığı mesele, bu umumı ılerı gıdışın, ınkılâbın memleket hudutları dışında çalışmasına temas eden bır noktayı ıhtıva edıyor

Arkadaşlarım, bır taraftan ınkılâbın mahıyetını, mevcudıyetını ve mânasını memleket hudutları içerısınde dort taraflı çalışma yollarile her gun bır az daha kuvvetlendırırken, memleketın dışında da ınkılâbın buyuk dusturu olan yurtta sulh cıhanda sulh esasını takıp etmek ıçın Hukûmetımız butun kuvvetlerile çalışmaktadır Yurtta sulh, cıhanda sulh dusturu bu gun Devletın uzerıne dayandığı, ınandığı ana yolların en ehemmıyetlısı olmak uzere ıçımıze sınmış bır dusturdur Hukûmetımız bu dusturu tatbık etmek ıçın her sene yenı bır mısal vermektedır Butun Turkıye'nın hududu dahılınde ve hududu harıcınde sulh arzuları hakkında en ufak şuphe besleyenlerı bile samımî bır kanaat getırecek mısaller vermeğı ıhmal etmemektedır Bundan evvel Turk harıcıyesının vucude getırdığı Turkıye-Yunanıstan paktının ıhtıva ettığı Turkıye'nın yakın garp mıntakasında sulhun temın ve teyıdı mesaısı bu, esas dortlu Balkan paktının vucutlanmasile daha genış bır sahaya ıntıkal etmış oluyor Turkıye ıçın kendı hudutları içerısınde kendı mevcudıyetının esas temelı olan ınkılâbı kuvvetlendırmekle beraber yıne kendı mevcudıyetının esası olan kendı ıstıklâlını mudafaa vazıyetınde Turkıye harp kılıcını bır taraftan keskın tutmakla butun kuvvetını sarfederken, dığer taraftan da hem kendı ıstıklâlını teyıt vasıtasını temın etmış oluyor, hem de buyuk ınsanıyetın ınsanî ve refah fıkırlerının manasını bulmak kaydı altında

sulh kılıcını harp kılıcı nısbetınde faal ve çalışmaya hazır bulundurmaktadır Bız ıstıklâl ve ınkılâp gıbı ıkı buyuk mananın Turkıyenın içınde ve dışında tahakkukuna çalışırken bır taraftan kendı mevcudıyetımızın teyıt ve takvıyesıne, dıger taraftan butun dunyanın sulh eserıne hızmet edıyoruz Turkıye'nın bu çalışması bızden başka sulh ıçın çalışan Devletlerın faalıyetınden hıç bır veçhıle eksık sayılamaz Bılâkıs butun bunlarla beraber ve hatta bunların hepsınden ustun bır samımıyetle sulh eserını takvıye etmek ıçın çalışıyoruz

Harıcıye vekılımızın getırdığı bu eserı, bır taraftan Turkıye'nın dış sıyasetının ınkışafı eserı olarak, dıger taraftan da, Turkıye'nın ıçınden ınandığı ve kendı ıçıne ve dışına aıt olan davalardan bırı olan sulh davasını ılerı goturmek hususundakı katî arzusuna delıl olarak telâkkı ve kabul etmek vazıyetındeyız Bu ıtıbarla bu eserı Buyuk Mıllet Meclısının tasdık etmesı, Turk mılletıne olduğu kadar butun bır cıhan sulhuna hızmet olacaktır Bınaenaleyh Harıcıye vekılımızın huzurunuza getırdığı bu eserı gonul bırlığıle ve hep bırden tasdık etmemızı arkadaşlarıma canu gonulden teklıf ederım

HALIL BEY (Izmır) – Efendıler, dıger bır vesıle ıle bu kursuden soylemıştım Bence Buyuk Gazının bu memlekete en buyuk hızmetı, ıstıklâlden, mıllî azametе gıden yolu keşfeylemesındedır O, mıllî ve lâık esaslara mustenıt Cumhurıyetle bu yolun kopru başını sağlam kurduktan sonra bu yolda hedefe selâmet ve emnıyetle yuruyebılmek ıçın zaman zaman, yer yer tedbırler aldı ve alıyor Evvela mılletın muhakemesını tağlıt ve ruhundakı mustesna kudretı, ruhundakı medenıyetler kaynağı olan esas cevherı korleten, onları yaşatan, hurafeleri ve o muesseseleri bertaraf ettı Mılletın elıne musbet ılım meşalesını verdı

Onun nuru altında onun esaslarına ve metotlarına ıstınat ederek savaşına koyuldu Efendıler, daha buyuk bır şey yaptı, mılletıne tarıhını verdı Turk tarıhının Selçuk ve Osman Beylerden değıl, ondan bınlerce yıl evvel preıstorık mevcudıyetı olduğunu arkeoloji ve antrepoloji, vesıkalarla mılletın, onune serdı Ve bu suretle mılletın ruhunda, bılhassa gençlığın ruhunda asîl ve yuksek gururu yarattıktan sonra haykırarak hedefı gosterdı Muasır medenıyet seviyesının ustune çıkacağız, dedı Şımdı de o yolun yıne emnıyetını ve selâmetını temın etmek ıçın hudutlarda mutekabıl emnıyet vesıkaları gonderıyor Ona bu vesıle ıle bın bır şukranlarımı yollarken onun yuksek dırektıfı altında bu guç ışleri başaran hukûmetı de hararetle tebrık ederım *(Bravo sesleri)*

Arkadaşlar, sıyaset ambısyonsuz yaşamaz, bızım sulh sıyasetımız de sırf plâtonık bır sulh sevgısınden ıbaret değıl, onun yuksek ve mustesna bır ambısyonu vardır O nedır? Vazıyetı coğrafıye Anadolu'yu buyuk ılerleme ve genışleme hareketlerının en musaıt ussulharekesı yapmıştır Onun ıçın buyuk ımparatorluklar oradan yayılmış ve buyuk medenıyetler kaynağını orada bulmuştur Buradan yayılan ve ılerleyen son ımparatorluk Osmanlı Imparatorluğudur Asırlarca ımparatorluk hayatı yaşadık, asırlarca boğuştuk ve çarpıştık, nıhayet bu gun ana yurdumuzda toplanmış bulunuyoruz Geçen gun bır vesıle ıle dedığım gıbı ımparatorluğu batıran avamılden munezzeh ve tam ıstıklâlımızı haız olarak ana yurdumuzda toplanmış bulunuyoruz Bız burada yıne ılerlıyeceğız, yıne genışleyecegız fakat bu defa kuvvetlerımızı başka mılletlerı sılâhımız altına almak ıçın ısraf

etmeyeceğiz. Elimizde meşalei medeniyet ve muhabbet olarak yürüyeceğiz, ilerliyeceğiz *(Bravo sesleri)*.

Bu yurdun mühmel kalan iktisadî cihazlarını ilmî cihazlarla muvazi olarak koruyacağız ve bu şerait altında artacak huzur ve geniş çalışma vesaiti ile, esasen milletin cevherinde mevcut olan icat ve keşif kudretini canlandıracak, oradan fethe gideceğiz. Fakat memleketler fethine değil, tabiatın gizli kapılarını zorlayacağız, orada bulacağımız esrarı alacağız, beşeriyetin huzur ve rahatını genişletmek için dünyaya vereceğiz *(Bravo sesleri)*. Hulâsa Büyük Şef'in dediği gibi elimizde müsbet ilim meşalesi olduğu halde muasır medeniyetin üstüne çıkacağız. İşte sulh siyasetimizin ambisyonu budur ve bundan dolayıdır ki sulhperveriz ve sulhperver kalacağız *(Alkışlar)*.

b) Balkan Misakının metni :

Balkanlarda sulhun kuvvetleştirilmesine yardım etmeği arzu eden ve

Briand-Kellog misakının ihzarında ve akvam cemiyeti umumiyesinin buna müteallik kararlarında hâkim olan anlaşma ve uzlaşma fikri ile hareket eden ve mevcut ahdî teahhütlere riayet ve Balkanlarda halen müesses erazi nizamının muhafazasını temine kat'iyetle karar vermiş bulunan

Türkiye Reisicumhuru, Haşmetlu Yugoslavya Kıralı, Yunanistan Reisicumhuru ve Haşmetlu Romanya Kıralı hazretleri bir

"Balkan anlaşma misakı"

akdine karar vermişler ve bu hususta murahhasları olarak :

Türkiye Reisicumhuru,

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi;

Haşmetlû Yugoslavya kıralı,

Hariciye nazırı M. Bogoltoub Yevtitch'i;

Yunanistan Reisicumhuru,

Hariciye Nazırı M. Demetr Maksimos'u;

Haşmetlû Romanya Kıralı,

Hariciye Nazırı M. Nikola Titulescu'yu tayin etmişlerdir.

Murahhaslar, usulüne muvafık görülen salâhiyetnamelerinin teatisinden sonra atideki ahkâmı kararlaştırmışlardır :

Madde : 1

Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya bütün kendi Balkan hudutlarının emniyetini mütekabilen tekeffül ederler.

Madde : 2

Yüksek âkitler bu itilâfnamede tayin edilmiş olan menfaatlerini ihlâl edebilecek ihtimaller karşısında alınacak tedbirler hakkında biribirile görüşmeyi teahhüt ederler. Onlar bu misakı imzalamamış olan diğer her hangi bir Balkan memleketine karşı biribirine evvelden haber vermeksizin siyasî hiç bir harekette bulunmamağı ve diğer âkitlerin muvafakati olmaksızın diğer her hangi bir Balkan memleketine karşı siyasi hiç bir vecibe altına girmemeği teahhüt eylerler.

Madde : 3

Bu itilâfname bütün âkit devletlerce imzalanır imzalanmaz mer'iyete girecek ve mümkün olduğu kadar çabuk tasdik edilecektir. İtilâfname, iltihakı âkitler tarafından müsait bir tetkika mevzu teşkil edecek olan her Balkan memleketine açık bulunacak ve işbu iltihak keyfiyeti, diğer imza sahibi memleketlerin muvafakatlerini bildirmelerile beraber hüküm ifade edecektir.

Tasdik zımnında müşarünileyh murahhaslar işbu misakı imzalamışlardır.

Atina'da bin dokuz yüz otuz dört senesi şubatının dokuzunda dört nüsha olarak tanzim edilmiş ve her bir yüksek âkide bundan bir nüsha tevdi kılınmıştır.

Doktor Tevfik Rüştü

D. Maksimos

N. Titulescu

B. Yevtitch

c) Bulgaristan'ın Antanta Dahil Olmayışını Yerli ve Yabancı Basının Değerlendirmeleri :

Görüldüğü gibi bir Balkan devleti olmasına rağmen Bulgaristan bu antanta dahil olmamıştır. Antanta katılmama nedenleri hakkında 8 Şubat 1934'de Sofya'da bir basın toplantısı yapan Başbakan M. Muşanaf, Balkan devletlerinin Bulgaristan'ın bir saldırmazlık paktı imzalanması hakkındaki önerisini incelediklerini ve fakat Balkan antantını, daha iyi sağlayacak nitelikte gördüklerini, bununla beraber bir saldırmazlık paktını kabule hazır olduklarını, Bulgaristan'ın anlaşmalarla saptanmış olan sınırları kuvvete başvurarak değiştirmeyi hiç bir zaman düşünmediğini, ancak Balkan antantını, imza etmeleri, Milletler cemiyetinin tanımakta olduğu haklardan vaz geçmek anlamına geleceğini ifade etmiştir.

Bulgaristan'ın bu tutumu ve Balkan Paktının yabancı memleketlerdeki yankılarını belirten gazetelerin yayınlarını aynen almaktayız (463).

Vakit, 2 Şubat 1934

Bulgarlar ağızlarından baklayı çıkardılar.

Balkan misakı için hazırlıklar ilerledikçe, Bulgarların tarzı hareketleri yavaş yavaş değişti. İlk zamanlarda Bulgar matbuatı ve siyasileri sadece böyle bir misakın imzasına lüzum olmadığından, Bulgaristan'ın bütün komşuları hakkında beslediği samimi dostluk hissiyatından bahsediyorlardı; Türkiye ve Yunanistan'a karşı dargın görünen bir takım neşriyat yapılmakla beraber, şimal komşuları hakkında çok ihtiyatkâr bir dil kullanıyorlardı. Nihayet Yunan Hariciye Nazırı M. Maksimos'un başlıca Avrupa merkezlerinde yaptığı seyahatin asıl maksadını, Bulgaristan'ın Yugoslavya ile anlaşmasına mâni olmak suretinde ifade olunuyordu.

---

(463) Ayın Tarihi : Sayı 3, Mart 1934 Hariciye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Yayını Sayfa : 112-153

Kıral Boris'in iptida Belgrat, sonra Bükreş seyahatlerinden sonra ise, Bulgar matbuatının manzarası yeni bir renge girdi : Bu defa Yugoslavya ve Romanya Hükûmetlerinin Bulgaristan'a karşı aldıkları vaziyet ve takip ettiği siyaset te tenkide başlandı. Kıral Boris'in Belgrat ve Bükreş seyahatinden evvel muahedelerin tadilinden ziyade tam olarak tatbikını istediklerini ileriye süren Bulgar gazeteleri, artık doğrudan doğruya muahedelerin mevcudiyetine ve Balkan'larda arazi statükosu aleyhine neşriyata girişti.

Acaba Bulgar matbuatının ve hatta hükûmet ricalinin dillerinde vuku bulan bu değişikliğin sebebi nedir?

Bunu tahmin etmek zor bir şey değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Bulgar Kıralı ile Başvekili, Belgrat ve Bükreş seyahatlerinden evvel Balkan misakı akti fikrinin önune geçmek için kendilerince bir siyasî tertip düşünüyorlardı. Hatta bu tertibin kendi hesaplarına amelî neticeler vereceğini de ümit ediyorlardı. Onun için o vakit gerek sözlerinde, gerek neşriyatlarında, Belgrat ve Bükreş Hükûmetlerinin teessürlerini mucip olabilecek fikirlere temastan çekiniyorlardı.

Fakat, Belgrat'ta olduğu gibi, Bükreş seyahatinde de istedikleri neticeyi alamayınca, Balkan'ların hali hazır nizamını bozmamak esasına müstenit bir misakın akti noktasında ayni temayül ve kanaatin mevcut olduğunu görünce, Bulgarlar artık ağızlarında sakladıkları baklayı ortaya attılar. Bir kere Kıral Boris'in Belgrat ve Bükreş seyahatinden evvel La Bulgarie'nin yazdığı makalenin şu satırlarına bakalım :

"Bulgaristan'ın reviziyonist temayülleri muahedelerin muhafazası tezi ile zıt değildir. Çünkü bu tez, sulhun Akvam Cemiyeti vasıtasile tanzimini kabul eder. Harbi, millî siyasetinden dışarıya atmış olan Bulgaristan, her şeyden evvel bu muahedelerin tam ve kâmil olarak tatbikini istiyor. Binaenaleyh, muahedelerin kusursuz bir şekilde tatbiki, Akvam Cemiyeti misakının evvelden derpiş ettiği tadil usulüne muhalif değildir."

Bir de, Bükreş, Belgrat seyahatlerinden sonra gene aynı gazetenin neşrettiği şu satırlara dikkat edelim :

"Acaba Bükreş ile Belgrat hali hazır nizamını muhafaza sözü ile neyi kastediyorlar? Bize denilebilir ki, hali hazır nizamı denilen şey sadece muahedeler ile tesis edilmiş olan hali hazır arazi statükosudur. Fakat bu takdirde dahi, vaziyet değişmez. Çünkü bugün Balkan'larda mevcutolan bütün siyasî karışıklıkların ve müşkülâtın başı hep muahedelerin tesis ettiği nizamın neticesidir. Binaenaleyh Balkan milletlerinin hayatında mes'ut bir değişiklik yapabilmek için mutlaka bu nizamı değiştirmek lâzımdır."

Bu iki türlü ifade tarzı tahlil edilirse Bulgar'ların biribiri ile taban tabana zıt bir vaziyet içinde çırpınıp durmaları, bir taraftan muahedelerin muhafazasına ve sadece iyi tatbikine taraftar göründükleri halde diğer taraftan muahedelerin tadilini istemeleri sebebi kolayca anlaşılabilir.

Mehmet Asım

Milliyet 2 Şubat 1934

Balkan misakı etrafında.

Harpten sonra beynelmilel munasebetlerın hususıyetlerınden bırı de, kuçuk devletlerın kendı munasebetlerını tanzım yolunda buyuk devletlerden ayrı ve mustakil olarak mesaı sarfetmelerıdır Eskı sıyaset âlemında kuçuk devletler, buyuk devletlerın etrafında donen bırer peykten ıbarettı. Bunlar buyuk devletler arasında muvazene temın etmek ıçın terazının kâh bır, kâh dığer gozune konulan bırer ağırlık mahıyetınde ıdı Mukadderatları tamamile buyuk devletlere bağlı ve onlar tarafından da kendı menfaatlerı uğrunda kullanılırdı Beynelmilel sıyaset âlemında kuçuk devletlerın ayrı ve mustakil teşebbusleri buyuk harpten sonra başlar ve denılebılır kı, bu sıyasetın muvaffakıyetıne en buyuk mısal Kuçuk Itılâf teşekkuludur

Gerçı, Kuçuk Itılâf, Fransa'nın maddî yardımı ve manevî nufuzu ile meydana gelmış ve Fransa'nın muzaheretile mevcudıyetını ıdame etmıştır Ancak bu kombınezonun yalnız Fransa'nın maksatlarına alet edıldığı asla ıddia edılemez Kuçuk Itılâf devletlerile Fransa arasındakı mutekabıl munasebetlerde hangısının hangısıne daha zıyade yardım ettığı bır meseledır Belkı boyle bır mukayese yapılacak olursa, Fransa'nın Kuçuk Itılâfa daha zıyade yardım ettığı netıcesıne varılır Eğer, Kuçuk Itılâf yalnız Fransa'nın maksatlarına uygun bır teşekkul olsaydı ve bu kombınezona gıren devletlerın menfaatlerıne hızmetı olmasaydı, çoktan dağılırdı Kuçuk Itılâf devletlerı, beynelmilel sıyaset âlemında seslerını ışıttırebılıyorlar ve menfaatlerını koruyabılıyorlarsa, bu, şu veya bu buyuk devletın muzaheretınden zıyade, kendı bırleşmelerının temın ettığı prestıj ve kuvvettır.

Fılhakıka hukuku duvel, her mustakil devletı musavı addedıyor Fakat bu musavat nazarıdır Avrupa'ya daıma buyuk devletler tahakkum etmışlerdır Bır asır evvel, Metternıch, meşhur murabba ve mukaddes ıttıfakıle Avrupanın zabıta memurluğunu yapmak ıstemıştı Metternıch'ın sıstemı yıkıldıktan sonra Avrupa ıkı zumreye ayrıldı Buyuk devletlerın lıderlığı altındakı bu zumrelerın ıçınde kuçuk devletler adeta ıstıklâllerını kaybetmışlerdı Mılletler Cemıyetı gıbı demokratık fıkırlerden mulhem olan bır beynelmilel teşekkul bile, devletler arasındakı musavat prensıbını hukmen kabul etmış değıldır Çunku, buyuk devletlere meclıste daımı azalık verıldığı halde kuçuk devletlere ancak bu devletler tarafından verılen kararları tatbık etmek gıbı bır vazıfe yukletılmıştır Bınaenaleyh hukuku duvelın musavat prensıbı Mılletler Cemıyetı teşkılâtının sınesınde bile yer bulmamıştır

Kuçuk devletlerın buyuk devletler elınde bazıçe olmaları hıssıdır kı bu devletlerın bır araya gelerek bır takım kombınezon yapmalarına sebep olmuştur Bugun Kuçuk Itılâf, beynelmilel muvazenede sozunu geçırebılır buyuk bır devlet şeklını almıştır Bu teşekkulun muvaffakıyetı Balkan memleketlerı arasında da bırleşme fıkrını uyandırmıştır Fılhakıka, Avrupa'nın hıçbır mıntakası Balkan'lar kadar buyuk devletlerın entrıkalarına hedef olmamıştır Balkan yarımadasına buyuk harpten evvel (barut fıçısı) ısmının verılmesı, bu memleketler arasındakı ıhtılâflardan zıyade buyuk devletlere aıt menfaatlerın çarpışmasından ıleri gelıyordu Romanya ıttıfakı musellese dahıldı Sırbıstan Çarlık Rusya'sının ıttıfakına

girmişti Yunanistan İngiltere'ye tâbi idi Bulgaristan Avusturya'nın himayesi altında idi Fakat ittifakı muallesin azameti ile Romanya'nın kuvveti mukayese edilecek olursa, bu küçük devletin hakikaten Almanya ve Avusturya himayesinde olduğu anlaşılırdı Diğer büyük devletlerin ittifakına giren Balkan hukûmetlerinin vaziyeti de aşağı yukarı aynı idi Bu itibarladır ki, Balkan hukûmetleri arasında bir anlaşma, hatta Küçük İtilâf devletleri arasındaki itilâftan ziyade yakışık alır Çünkü Balkan devletlerinin arkasında çok acı tarih dersleri vardır

Balkan devletleri arasında bir itilâf fikri bir zamanlar alınış yürümüştür Bugün Belgrat'ta toplanacak olan dört Balkan devleti arasında bir misak imzalanması için müzakere başlıyacaktır Misakın esas itibarile imzalanması kararlaşmış gibi görünüyorsa da, henüz bir metin üzerinde mutabık kalındığı anlaşılmıyor En büyük müşkülât Bulgaristan'ın misaka iştirak etmek istememesinden çıkıyor Gönül istiyordu ki, Bulgar komşumuz da misaka iştirak etsin

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, Belgrad'a gitmek üzere İstanbul'dan geçerken Anadolu Ajansı vasıtasile yaptığı beyanatta, bu iştirakin kıymet ve ehemmiyetini tebarüz ettiren sözler söylemiştir ki, muhterem Hariciye Vekili bu sözlerle Türk milletinin komşu Bulgar milleti hakkındaki hissiyatına tercüman olmuştur Bulgaristan a rağmen, ve Bulgaristan'a karşı bir misak imza edilir gibi bir vaziyet yoktur ve asla olamaz Eğer Bulgar'lar bu misaka bugün iştirak edemezlerse, her halde en yakın bir zamanda iştirakleri için kapı açık bırakılmalıdır Balkan misakı Balkan memleketleri arasında sıkı bir teşriki mesainin ilk adımı olacaktır Bir defa bu adım atıldıktan ve teşriki mesai temin edildikten sonra Bulgar'lar göreceklerdir ki, bugün bir dava şeklinde ileri sürdükleri meselelerin düğümü çözülecek ve ihtilâflar kendiliğinden halledilecektir Her halde bugün Belgratta dört Balkan devleti arasında başlıyan müzakere sulh ve müsalemetin idamesi noktai nazarından harptenberi girişilen en hayırlı teşebbüslerden birıdır Bütün sulh taraftarları için bu teşebbüsün muvaffak olmasını istemek yerinde bir temenni olur

Ahmet Şükrü

Bulgar Basını :

Sofya 3 (A.A)

Balkan misakına ait müzakereler hakkında tefsiratta bulunan muhalif gazetelerden Slovo, Yugoslavya'nın kendisini istikbalde faal bir harici siyaset takip etmek hususunda âtıl bir hale sokacak yeni bir muahedeyi imza etmeden evvel uzun uzadıya ve etraflıca düşünüp teemmül etmesi için çok ciddî sebepler mevcut olduğunu yazmaktadır Bu gazete diyor ki

Yugoslavya'nın şimdi ittihaz edeceği hattı hareket Bulgar-Yugoslav münasebatı için bir mihenktaşı olacaktır Yugoslavya'nın Belgrat'ta toplanmış olan Balkan zümamdarlarını Bulgaristansız bir Balkan misakının vereceği neticelerin kendisinin imzasını koparmak için sarfedilmiş olan azîm mesai ile asla mütenasip olmıyacağına ikna için her şeyi yapacağından şüphe etmemiz için bu ana kadar hiçbir sebep göremiyoruz

Gene muhalif gazetelerden Sovbodna Retcb diyor ki

Bulgarıstan'ın dort komşusu arasında bır temınat mısakının hemen hemen aktedılmek uzere olduğuna dair olan haber dolayısile Bulgar efkârı umumıyesi, Bulgarıstan ın aleyhine muteveccih telâkkı edilen bu mısaka Turkıye'nın ıştırakını hayretle karşılamıştır Bazı sıyasî Bulgar mahafılı, Turkıye'nın bu mısaka ıştırakının daha geçenlerde Turkıye ile Bulgarıstan arasında tecdit edılmış olan dostluk, hakem ve bıtaraflık muahedesı ile kabılı telif olup olmadığını ve cenup komşumuzun bu teşebbusunun Bulgar mılletının mezkûr muahedenın bırıncı maddesının ıkı memlekete tahmıl etmekte olduğu taahhutlere olan ımanı uzerınde meş um bır tesır ıcrasından hâlı kalıp kalmıyacağını sormaktadır Bu munasebetle aynı mahafıl Turkıye'nın geçen sonbaharda Turkıye-Yunanıstan temınat mısakı ıçın yapılan muzakereler sırasındakı hareketını hatırlatmakta ve o zamankı hareketı ile bugunku hareketını mukayese ederek bundan yukarıkı netıceyı çıkarmaktadırlar

Demokratıtcheskı dıyor kı

Muahadelerın yenıden gozden geçırılmesı fıkrı, hatta buyuk devletler nezdınde taazzuv ve tebellur etmeğe başladığı bır sırada, Bulgarıstan'dan şımdıkı vazıyetı teyıt edecek bır mısakı ımzalaması ve muahadelerle tanınmış hukuktan vazgeçmesı ve hatta cumle âlem tarafından kabul edılmış olan Mılletler Cemıyetı mukavelenamesınde gosterılen yolda bu muahedelerde mevcut haksızlıkların tamırı umıdınden bıle farığ olması ıstenılıyor

Balkan mısakı fıkrı ortaya atılır atılmaz Bulgarıstan'a hukukundan vazgeçmesı ıçın yapılan metalıbata azımkârane ve kat'î bır tarzda muhalefet ettık ve bugun memnunıyetle goruyoruz kı, Bulgar Hukûmetı aynı fıkre taraftar olmuş ve Bulgarıstan ın hayatî menfaatlerını buyuk bır azımle mudafaa etmeğe azmeylemıştır Bulgarıstan'ın hattı hareketı açıktır Kımseye taarruz ve tecavuzu duşunmuyor Fakat hıç kımse de bızden, evvelce tanınmış olan hukukumuzu feda etmemızı ıstıyemez Şımdıye kadar ımza edılmış olan bırçok muahede ve mısaklardan sonra bız bır kere daha bızı yenı ve kat'î taahhutlere sokacak bır mısakı da ımzaya ıhtımal rıza gosterırdık, fakat hıçbır Bulgar Hukûmetı, beynelmılel muahedeler ve mısaklarda Bulgarıstan lehıne mevcut maddelerın amelî surette tatbıkını tazammun etmıyecek olan hıçbır mısakı kabul edemez '

Mustakıl Mır gazetesı dıyor kı

Bulgarıstan ın kuvvetı sulha olan bağlılığından ve onsuz bır mısak yapmaga çalışanların zâfı da bu mısakın hıçbır hakıkî ıhtıyaca tekabul etmemekte ve acıl bır tehlıkeyı bertaraf eylememekte, belkı yalnız Bulgar mılletınde bır meraret hıssı tevlıt etmekte olması keyfıyetınde mundemıçtır Eğer mısak bızsız ımza edılecek olursa Balkanlı bır devlet olmaklığımız ıtıbarile, buna teessuf ederız Zıra bu mısak bızımle bazı komşularımız arasındakı bazı ıhtılâfları halletmemıze şıddetle mânı olacaktır Bulgarıstan'sız bır Balkan mısakının aktı, natamam, ıtımatsızlık dolu ve bır burudet havası ıhdas eden bır ış olarak kalacaktır

Çıftçılerın naşırı efkârı olan Zemledolsko gazetesı dıyor kı

Bulgar Hukûmetı hattı hareketınde sebat etmektedır Komşularımızdan hıçbırıne karşı tecavuz hıssı beslemıyoruz Ve Mılletler Cemıyetı mukavelenamesı ile

Kellog mısakı -kı sulh ıçın kâfı temınattırlar- ahkâmına rıayet edıyoruz Fazla olarak Bulgarıstan butun dunya ile ademı tecavuz mısakları aktıne de hazırdır Bulgarıstan, ahkâmının yenıden gozden geçırılmesını Mılletler Cemıyetının derpış ve kabul etmekte olduğu Neuılly Muahedenamesının gayrıadılâne maddelerının teyıdı manasını tazammun edecek herhangı bır mısakı ımzalıyamaz "

Yarı resmî La Bulgarıe, Temps gazetesının makalesını tefsır etmekte ve o makaleden aşağıdakı fıkrayı ıktıbas eylemektedır

Halı hazırda tesaduf edılen muşkulun amelî surette onune geçmek mumkun mudur?

La Bulgarıe dıyor kı

"Maksat sulhu tarsın ıse, bunun çaresı mevcuttur ve M Muşanof, Bukreş'te ademı tecavuz mısakları aktını teklıf ederek bu yolu gostermıştır Bulgarıstan daıma bu yola gırmeğe ve muzakeratta bulunmağa hazırdır

Fakat onu, hezımetın sıkleti altında ezılmekte olduğu en nazık demlerde bıle kendısınden ıstenılmemış olan feragatı şu veya bu şekılde kabule sevketmek fıkrınde ısrar edılecek olursa hayalâta kapılınmış olur kı, bunları ızale etmeğı vazıfelerımız cumlesınden addedıyoruz "

Haber, 4 Şubat 1934

Nafile endişe.

Belgrat ta dort Balkan devletı harıcî mukadderatını ıdare eden rıcalın toplanması Bulgarıstan'da oldukça asabıyet uyandırdı Aynı asabıyetı garp âlemının bazı muhım mahfellerınde de hıssedıyoruz

Bu luzumsuz bır endışeden tevellut edıyor

Bugun parafe edılmesıne ıntızar olunan Balkan mısakı şımdıye kadar mukerreren soylendığı veçhıle, hıçbır devlet ve hıçbır devlet huzmesı aleyhıne yapılan bır bağlantı mahıyetınde değıldır Aksını ıddıa etmek, mısakın zıhnıyetıne vâkıf olmamak veya sumıyet beslemek ıle mumkundur

Balkan mısakı Bulgarıstan'ı asla kuşkulandırmamalıdır Eğer mısakın ruhunda Balkan mılletlerınden herhangı bırının aleyhıne muteveccıh bır nokta olsa, mısak bu kadar açık ve sarıh mukâlemelerle tesbıt edılmezdı

Balkan mısakı ancak Balkan'larda sulh ve sukûnun ıstıkrarı ıçın duşunulmuş bır ahıttır Bu ahdın tahtında mustetır noktaları olduğunu ılerı surmek çok yanlış bır fıkre saplanmak olur

Balkan mısakı buyuk harpten sonra ımzalanan muahedelerın tebdılını ıstıyenlerı belkı de memnun etmez Çunku mısak, harpten sonrakı hudutların muhafazası gayesını zımnen olsun ıstıhdaf eder Ancak bu mısak, Balkan devletlerının herhangı bır hayatî meseledekı metalıbatının nazarı dıkkate alınmıyacağı manasında tefsır edılmemelıdır

Muhakkaktır kı, bugunku Bulgarıstan Neuılly Muahedesının yuku altında ezılıyor ve bu muahedenın kayıtlarından kendını kurtarmak ıstıyor

Bulgarıstan'ın Neuılly Muahedesı yukunden kurtulması ıçın en ıyı çare, Bulgar devletının komşu devletlerle uzlaşma ve hayatî ıhtıyaçlarını -bu devletlerın

zararına olmamak şartile- temin etmektir Bunun mumkun olabileceği birçok defa Balkan ricali tarafından Bulgar ricalıne ihsas edilmiştir.

Son vaziyet, Bulgar devlet ricalının bu noktayı nihayet ihata ederek, hiç olmazsa bir ademi tecavuz misakı imzası suretile Balkan misakına girmeğe taraftar oldukları umidini vermektedir Bu tahakkuk eder ve aynı zamanda Bulgaristan'ın komşuları ile munasebatını daima ihlâl eden komitelerin faaliyetine nihayet verilirse Balkan'larda artık hiçbir ihtilâf mevzuu kalmaz

Diğer buyuk devletlerin de Balkan misakını menfaatlerine muarız bulacaklarını zannetmeyiz Misaka iştirak edenlerden hiçbiri Balkan haricindeki devletlerden biri aleyhine bir siyasî veçhe takip etmiyor Balkan misakı mustakbel Avrupa ittihadı için en sağlam bir temel taşıdır Bu temel taşından istifade etmek mumkun iken atılmasına mumanaat etmek her halde musalemete hizmet etmek sayılmaz

M Gayyur

Paris 5 (A A)

Sosyalist Le Populaire gazetesi, başmakalesinde diyor ki

Balkan misakı şibihcezirenin bugunku siyasî çehresini pek o kadar değiştirmiyor Çunku, Bulgaristan ile Arnavutluğun mukavemetlerini kıramamıştır Maamafih, misakın buyuk ehemmiyeti vardır Bu misak, aynı zamanda hem bir ademi tecavuz, hem de bugunku hudutların askerî teminat misakıdır Bu suretle tadilât aleyhinde nisbî bir istikrar hâsil olmuş demektir

Asyaî bir inzivaya çekildiği zannedilmiş olan Turkiye, yavaş yavaş faâl bir buyuk Avrupa devleti olmaktadır Turkiye'nin yanında Sovyet Rusya'nın da bulunduğunu unutmıyalım Sovyet Rusya'nın geçen sene Londra'daki rolu hatırlardadır Buna mukabil evvelce Balkan misakına musait gozuken Italya, bunun aleyhinde şiddetle mucadelede bulunmuştur Bulgaristan'ın tereddut ve nihayet misaka girmekten imtinaını Italya'nın nufuzunda aramalıdır

Le Populaire, 5 Şubat 1934

5 Şubat 1934 tarihli Le Populaire Gazetesinden :

Balkan misakı.

Balkan misakının bu hafta içinde Atina'da imzalanması muhtemeldir Hazırlanan metinde değişiklik yapılmazsa misak, muteşebbisleri için hem muvaffakiyet, hem de muvaffakiyetsizlik olacak

Misak, mutecavizin tarifine dair dort Balkan devletince Londra'da imzalanan itilafları a nisbetle bir ileri adım teşkil ediyor Filhakika, Turkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya hudutlarına mutekabilen hurmet ve onların muhafazasını temin etmek hususunu taahhut eyliyeceklerdir

Ancak Bulgaristan, Londra'da olduğu gibi, Belgrat'ta da misaka dahil olmağı kabul etmemiştir Arazi bakımından statukonun muhafazası meselesi onun için geçilemez bir mâni teşkil etmiştir

Bulgaristan'ın Balkan'larda, Macaristan'ın Tuna havzasındaki mevkiinde bulunduğunu unutmıyalım Her iki memleket şimdiye kadar muahedelerin tadili ihtimalini takip etmiş olup, birdenbire aksi istikamette bir siyaset tatbik edecekleri farzolunamaz Bulgaristan, arazi meselelerinin sulhan halhını temin eyliyecek ve bu meselelerle alâkasını kesmesini tazammun etmiyecek bir ademi tecavuz misakının aktini kabul ve belki de bizzat aktine teşebbus eder

Şimdilik Bulgar'larla Arnavut'ların muhalefetini bertaraf edemiyen misak, Yarımadanın siyasî şekil ve mahiyetini değiştirmiyecektir

Sofya 11 (A A)

Atına'da ımza edılmış olan Balkan mısakı hakkında tefsıratta bulunan Mır gazetesı yazıyor

"Bu mısak bır Balkan mısakı mahıyetınde addedılemez, o sadece muttefikler arasında aktedılmış bır ıtılâftan ıbarettır. Bu mısak, bu mahıyetını muhafaza ettıkçe bır sulhu musalemet eserı değıl, bır nıfak eserı olacaktır.

Bulgar mılletı hemen hemen her şeyı kaybetmıştır, fakat henuz şerefını mudafaa edebılır Vucuda getırılen eser, Bulgarıstan'ın zararınadır Eğer bız bu eserı ımzalamış olsaydık, bu bızım menfaatımıze olmıyacaktı Buyuk bır sabır ve tahammul gostermeğe çalışalım Dahılî birlığımızı, mıllî vahdetımızı muhafaza edelım "

Çankof hızbının naşırı efkârı olan Demokratcbıskısgover dıyor kı

Atına'da ımza edılmış olan mısak, gerek lâfzı ve gerek manası ıtıbarile Mılletler Cemıyetı mısakı ile Brıand Kellog mısakının esasını teşkil eden anlaşma zıhnıyetıne ve sulh muahedenamesının katî ahkâmına muhalıftır "

Moloff, Bouroff hızbının naşırı efkârı olan Demokratıtcbeskısgover dıyor kı

"Bulgar Hukûmetı ve Bulgar efkârı umumıyesı, Balkan mısakının metnını, âkıt memleketler murahhasları tarafından ımza edıldıkten sonra, oğrendıler Her şeyden evvel nazarı dıkkatı celbeden nokta, bu mısakta herhangı bır aktın mer ıyetının devamını tayın eden mutat muhletın bulunmamasıdır

Bu mısakın muşkulâtla tahakkuk ettırılmış bır ıtılâfın netıcesı olduğunu ve hatta metnının sağlam ve devamlı bır anlaşma ve tam bır goruş ıttıfakının mukadderatını ıspat etmekte bulunduğunu soylemek bır hata olmaz Mısakı ımza etmış olan devletler arasındakı munasebetlerın ıstıhaleye uğramağa namzet olduğu mutaleasındayız Ne Atına mısakı ve ne de dığer herhangı bır mısak bugun bızım ıçın son soz olamaz Munasebetlerımızde tarafımızdan teyakkuz ve ıhlâs ve harıcî sıyasetımızın ıdaresınde kıyaset gosterılmesı lâzımdır"

Mustakıl Slovo dıyor kı

"Dort Balkan devletı, muhletsız bır muahedename ımzaladılar ve herbırı muvafık gorduğu zaman bu muahedeyı feshetmek hakkına malık bulunuyor Bu gıbı muahedelerın, âkıtlerın ımzalarına rıayet ettıkleri muddetçe bır kıymetı vardır '

Bu gazete Yakın Şarkta bu mısak etrafında bu kadar buyuk bır gurultu çıkarmak ıçın sulhu tehdıt eden ne gıbı acıl tehlıkeler vardır sualını sormaktadır Bazıları tehlıke ışaretını Belgrat'ta Bulgar ve Yogoslav kırallarının kardeşçe kucaklaşmaları vermıştır, dıyorlar Bu kucaklaşmanın mısakın aktını tacıl etmış olması muhtemeldır Fakat Atına'dakı merasım, bızım ıstıkbalde harıcî sıyasetımız ıçın en ıyı yolun hangı yol olduğunu gormemıze mâni değıldır

Times, 12 Şubat 1934

Balkan misakı ve Italya.

Bır ay evvel Yunan Harıcıye Nazırı Maksımos'un Balkan mısakının esas hatlarını ızah ettığı vakıt Italya'nın gostermış olduğu hoşnutsuzluk ve şupheler bu-

gün misakın tahakkuku üzerine çok daha bariz bir şekilde izhar edilmektedir. Misakı imza eden devletler meyanında Bulgaristan ve Arnavutluğun mevcut olmaması vesikanın kıymetini mühim surette tenkis ettiği ve buna Balkan misakı namı verilmesinin doğru olmadığı söyleniyor.

Bilhassa Bulgaristan'ın iltihak etmemiş olması dolayısile ne Bulgaristan'ın Adalar denizinde istemekte olduğu mahreç meselesinin ne de Makedonya'daki Bulgar ekalliyetleri meselesinin halledilemediği zikredilmekte ve bunun misakın amelî kıymetini tenkis ve izrar edecek mahiyette bulunduğu kanaati mevcut bulunmaktadır. Lavoro Facista gazetesi muharriri S. Engely gibi bazı münakkitler, misakın mevcut müşkülâtı daha vahimleştirdiğini ilân etmektedirler. Bu zatlar, misakın birinci maddesinin, Bulgaristan'ın, Neuilly Muahedesinin araziye ait kısmında, muahedenin on dokuzuncu maddesine istinaden veya herhangi bir vasıta ile bir tadilât icrasını istemesi imkânlarına mâni olmak üzere konulduğu fikrindedirler. Bunlara nazaran, kısaca "Dört küçük devlet, Bulgaristan'ın haklı metalibatının tahakkukunu daha müşkül kılmak için bir nevi blok teşkil etmişlerdir."

Misakın, Balkan milletleri arasında iktisadî bağları kuvvetlendireceği ihtimalleri de, şayanı ihmal olacak kadar ehemmiyetsiz telâkki edilmektedir. Yugoslavya'nın hâlâ en iyi müşterisi İtalya olduğu ve Romanya'nın, Küçük İtilâfın bir azası olmak sıfatile deruhte etmiş olduğu iktısadî ve siyasî taahhüdatı unutmıyacağı, Yunanistan'ın ise haricî ticareti için Balkan yarımadasının haricinde pazarlara muhtaç bulunduğu beyan edilmektedir.

Hâkimiyeti Milliye 15 Şubat 1934

Near East and İndia'dan alınmıştır :

Temps misakın değerini övüyor.

... Üç sarih maddede teksif edilmiş olan Balkan paktı, Balkan'larda sulhu sağlamlaştırmak maksadile, geniş bir siyasî elbirliği yapılması için kuvvetli temeller kurmakta ve ayni zamanda -dün akşam imza edilen anlaşma bu noktada susmakla beraber- iktisadî elbirliğinin siyasî elbirliğile atbaşı beraber yürümesi tabiî olduğundan, Avrupa kıt'asının bu parçasındaki milletlerin refahını da istihdaf etmektedir.

Bu pakt, girişilen taahhütler bakımından, şimdiye kadar aktedilen bütün misakları münakkahlık ve sarihlikte geri bırakmaktadır; zira hiçbir yanlış anlayışa yer vermeksizin kat'î ahdî hükümler koymaktadır. Bu itibarla birinci derecede bir hüccettir. Balkan antantı Küçük İtilâfa bir lâhika teşkil etmektedir : Ayni gayeleri istihdaf etmekte, ayni endişelerden doğmakta, ayni umumî delillerle kendini haklı göstermektedir.

Birinci madde, Romanya, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya'nın bütün Balkan hudutlarının emniyetini mütekabilen temin etmekte olduklarını beyan etmektedir. Bu bir prensip anlaşmasından evlâdır; bu, tatbikatta, hali hazır hudutlarını mütekabilen temin etmek suretile bir tedafüî ittifak şümulünü haiz bir formuldür. Muahedelerin araziye ait hükümlerinin tadili hakkındaki bütün teşebbüslere set çekmek kararı pek bellidir.

Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Turkiye bu dort memleketin bugunku sınırlarının değişmesine mahal verebilecek her turlu tadile karşı mutesanıden muaruz olduklarını teyit etmektedirler

Fakat paktın aktedildiği şeklile Bulgaristan'a veya herhangi bir devlete karşı tecavuzî bir mahiyeti olduğunu sanmak hatadır Dun imzalanan misak, Sofya Hukûmeti ile komşu memleketler arasındaki itimatkâr munasebetlerin inkişafına kat iyyen engel olmamakta ve Kiral Boris'in Belgrat ve Bukreş'e geçenlerde yaptığı ziyaretlerin boyle bir yakınlığa mes'ut bir başlangıç teşkil ettiği de muhakkak bulunmaktadır Bundan başka, paktın uçuncu maddesi, iştiraki imza sahibi devletlerce musait bir tetkik mevzuu teşkil edecek ve bu hususiaki muvafakatin bunlarca tebliğinden itibaren mer'iyete girecek diğer butun Balkan devletlerine misakın açık olduğunu bildiriyor Bunun manası şudur ki, Balkan devletlerini tamamlıyan Bulgaristan'la Arnavutluk, munasip gordukleri zaman pakta iştirak edebilirler

Ikıncı madde, âkit tarafların, tarif olunduğu şekilde, menfaatlerini ızrar edebilecek ihtimaller karşısında, alınacak tedbirler uzerinde birbirlerine danışmak taahhudunu hukum altına almaktadır

Bu madde, 'âkit taraflar, bu misakı imza etmemiş olan herhangi bir Balkan devletine karşı onceden birbirine haber vermeksizin hiçbir siyasî hareket teşebbusunde bulunmamağı ve otekı âkitlerin rızası olmadıkça herhangi bir Balkan devleti ile siyasî bir taahhude girişmemeği kabul ederler" demektedir Bu taahhut ehemmiyetlidir, zira âkitlerin muvafakatı olmadıkça, misakta imzası bulunmiyan bir devletle imzası bulunan devletlerden birinin ayrı anlaşmalarına engel olmaktadır Şu halde Yugoslavya ve Romanya, Bulgaristan'la ayrı itilâflar aktedemiyecekleri gibi Yunanistan da Arnavutluk'la siyasî bir uzlaşma yapamıyacaktır Balkan itilâfı, tıpkı Kuçuk Itilâf gibi, fakat -menfaat iştiraki yalnız bu sahaya hasredilmiş olduğundan- yalnız Balkan'lar muhitinde bir blok gibi hareket edecektir Ancak, yukarda denildiği gibi, âkitlerin menfaatlerini ızrar edebilecek ihtimaller karşısında, alınacak tedbirler hakkında birbirine danışmağı taahhut etmeleri keyfiyetinin daha geniş bir şumulu vardır Filvaki bundan Yugoslavya, Turkiye, Yunanistan ve Romanyanın -tıpkı Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya nın Kuçuk Itilâfta yaptıkları gibi- asıl Balkan menfaatlerini, hâdis olabilecek her turlu ihtimallerde, korumak için fi'lî bir muşterek siyaset cephesi teşkil etmekte oldukları neticesine varılabilir Bu muşterek diplomasi cephesi, bu devletlerin butun beynelmilel faaliyetlerinde varlığını ispattan hâli kalamaz

Yunan Hariciye Nazırı M Maksimos, dun Atina'da soylediği nutukta şu sozlerile Balkan misakını mukemmelen tarif etmiştir "Biz muşterek hayatımızın temellerini haklarımıza tamamile riayet etmek prensibi uzerine kurmakla işe başladık Filvaki bu, beynelmilel hayatın hem iptidaî ve hem de zarurî bir prensibidir Yugoslavya Hariciye Nazırı M Yevtiç, Balkan'larda sulhu tarsin etmekle umumî sulhun sağlamlaştırılmasına yardım edilmiş olur, diyerek beynelmilel bir itimat havası ihdas etmek uzere butun Balkan milletlerinin birleşecekleri umidini kuvvetle ifade etmiştir Kıt'amızın şimdiye kadar en bulanık olan kısmında yaşıyan ve rekabetleri bunca felâketlere sebep olmuş bulunan milletlerin Avrupa'ya

karşı mes uliyetlerını ve kendı mustakıl hayatlarının haysıyetını ıdrak etmış olduklarına delâlet ettığı ıçındır kı, Balkan paktı fevkalâde ehemmıyetlı bır huccet hukmundedır Bu mılletler, ımzaladıkları bu mısakla akılda daıma tutulmağa lâyık bır sıyasî cesaret mısalı gostermışlerdır

Near East'in yazısı .

Bır Balkan paktı, yahut daha uslûplu bır tarzda soylıyelım, bır Balkan anlaşma paktı şubatın dorduncu gunu Belgrat'ta Yugoslavya, Romanya, Turkıye ve Yunanıstan Harıcıye Nazırları tarafından parafe edılmış ve yarın Atına'da ımza edılmek uzere bulunmuştur Mısak, kat'ı surette ımza edılıncıye kadar ıhtıva ettığı maddeler neşredılmeyecektır Maamafıh alınan haberlere gore Yugoslavya Harıcıye Nazırı M Yevtıç, Bulgarıstan'ın musırren ıtıraz ettığı bazı maddelerın tadılını temın etmıştır

Bu pakt, dort devlet mumessılleri tarafından kaleme alınmış, bu hususlakı muzakere ve munakaşaya Bulgarıstan ve Arnavutluk asla karışmamıştır Bu ıkı hukûmetı harıçte bırakan bır Balkan anlaşması yapmaktakı ıhtıyaç veyahut hıkmet pek zâhır değıldır

Bır pakt yapmaktakı maksat ıhtılâflara şıfa bulmak olmalıdır, gergınlığı artırmak olmamalıdır

Bulgarıstan'ı beraberlerıne alamıyarak dort devletın kendı aralarında bır Balkan paktı yapmak ıçın muzakerata devam etmeleri, yenı ve cıddî bır ruhla hareketten daha zıyade, eskı Balkan ruhundan kalma bır mazı yadigârı olsa gerektır

Şımdıye kadar Balkan hukûmetlerı arasında ıkı taraflı ıtılâflar yapılmış olduğuna gore, Bulgarıstan'ın hangı hususlara ıtıraz ettığı bu ıtılâf ve paktın muharrırı, yahut muharrırleri tarafından adamakıllı anlaşılmamış demektır

Bulgarıstan'ın bugunku vazıyetınden hoşnut olmadığı malûmdu Fakat duşunulebılır kı, Bulgar'lar, daımî bır tecerrut vazıyetı karşısında hadıselerın mantıkı ıcasıle bugunku hudutlarile mutesellı olmağı tercıh etmışlerdır

Boyle bır paktın Romanya, Yugoslavya, Turkıye ve Yunanıstan gıbi zaten emnıyetlerı Mılletler Cemıyetı tarafından temınat altına alınan devletlere mhısarı ve Bulgarıstan'ın ıştırak etmemesi takdırınde manasız, yahut sathî kalacağı bır madde ile tasrıh olunmalı ıdı

Bakalım, Belgrat'ta son dakıkalarda yapıldığı soylenılen tadıller, bu paktı bazı Balkan devletlerı arasında aktedılmış olmaktan çıkarıp tam bır Balkan devletlerı paktı halıne koyabılecek mıdır?

Uzerıne dostça yapılan tazyıklere rağmen, Bulgarıstan dıkte ettırılmış bır sulh muahedesının kendısıne yukledığı cezalara ınkıyat ve mutavaat gostermekten ımtına etmıştır

The Spectator, 16 Şubat 1934

Balkan mısakı.

Balkan mısakının, Yunanıstan, Turkıye, Romanya ve Yugoslavya tarafından ımzası bılhassa Yunan sıyasetının bır zaferıdır Yunanıstan, harıcî sıyasetını buyuk bır basıret ve durendışlıkle tedvır etmekte bulunmuştur. Turkıyeye karşı

olan eski hasmane tavrını itilâflara mustenit yakın bir anlaşmağa tahvil etmek suretile Adalar denizindeki vaziyetini buyuk miktarda takviye etmiş idi Şimdi de en kuvvetli iki Balkan devletini, Balkan'larda bilfiil muesses bulunan arazi vaziyetinin idamesini temin ve yekdiğerinin Balkan hudutlarının emniyetini tekeffül etmek uzere kendisine ve Turkiye'ye iltihak ettirmekle Makedonya'daki vaziyetin istikrarını temine sarfı gayret eylemektedir bulunmuştur

Fakat Bulgaristan ve Arnavutluğu ihtiva etmiyen bir Balkan misakı, çok bir taraflı bir muahededir Makedonya hudutlarının musait bir surette tadili umidinden hiçbir vakit feragat etmiyecek olan Bulgaristan için boyle bir taahhude imza koymak mevzuubahis olamazdı Arnavutluk ise İtalya ile olan munasebetlerile bağlı bulunmaktadır Muahedenin tadili sozleri deveran ettiği sırada Romanya ve Yugoslavya için statukonun muhafazasını tekeffül eden bir bloka iltihak için buyuk bir sebep mevcut idi Fakat senelerce suren hâd bir ihtilâftan sonra nihayet Bulgaristan la iyi bir anlaşmağa takarrup etmekte bulunan Yugoslavya için bu misakın verdiği muhassenat kadar mahzurları da vardır Bulgaristan'ın iltihak etmediği bir itilâfa Balkan itilâfı namını vermek doğru olmasa gerektir Bu memleketin araziye ait, irki ve iktisadî butun şikâyetleri bakı kalmaktadır

Hakimiyeti Milliye, 17 Şubat 1934

Bulgaristan ve Pakt.

Le Temps muhabiri Sofya'dan bildiriyor

Bulgar resmî mahfelleri sustukları, Balkan misakının imzası ve bunların Bulgar siyasetine açtığı yeni ufuklar hakkındaki duşuncelerini bildirmekte pek mumsik davrandıkları halde gazeteler ve efkârı umumiye, Atina misakını -beklenildiği uzere- soğuk karşılamaktadır

Zora Gazetesi, misakın Yunan muhalifleri nezdinde rasladığı tenkitlerle İngiliz sefirinin misak hukûmetlerinin Bulgaristan'ın da Balkan anlaşmasına iştirakini temin edecek surette tanzim edilmiş olmasını İngilterenin nekadar arzuya şayan gorduğune dair gazetelere verdiği beyanname uzerinde bilhassa israr etmektedir Aynı gazete, yavaş yavaş unutulmakta olan Bulgar metalibinin esbabı mucibesi ile hâlâ bu metalibin şiddetle mevcut olduğunu Avrupa efkârı umumiyesine bildirmekte olması itibarile imzalanan misakın Bulgaristan için ancak faydalı olacağını kaydetmektedir

Eski Bulgar Nazırı Molof, Utro gazetesinde, mumkun ve makûl olanın başarılmasına zarar vermiş olan Maksimalist metalibin luzumundan fazla dermeyan edilmiş olmasından dolayı Bulgar harici siyasetini tenkit etmektedir Mumaileyh, 1929 Balkan konferansında hazırlanan Balkan misakı projesini hatırlatarak bu projenin esas olarak alınmamış bulunduğuna tesaduf etmekte ve şunları yazmaktadır

Bugun, muhteviyatı başka, bir misak imzalanmıştır Bu misak, iştirak etmiyen iki devletin aleyhine muteveccih olmamakla beraber Bulgaristan'ın kabul edemiyeceği hukumleri ihtiva etmektedir Boyle bir misak, henuz tatbikına başlanmamış olan sulh muahedesinin hukumlerini hakikat sahasına nakletmiş olsaydı bunların yeni siyasi şartlara intibak hususunda arzettikleri kolaylıkları mahfuz bulundursaydı ve hatta inceden inceye tetkik edilen Milletler Cemiyeti

misakının on dokuzuncu maddesinin makbul gorduğu neviden bir tadile musaade vermediği bile Bulgaristan için gene bir manayı haiz olurdu "

Aynı Sayıda Başka Bir Yazı

Balkan misakı etrafında duşunceler.

Balkan misakının hikâyesi malûmdur Balkan'larda ancak nazarî bakımdan mevcut olan Romanya ile Yugoslavya Kuçuk Itilâftandır Ve Kuçuk Itilâf misakı Çekoslovakya'yı da, Romanya'yı da Avusturya tadilciliğine karşı, Yugoslavyayı ise Bulgar tadilciliğine karşı koruyabilirdi Fakat anlaşıldı ki, siyanet sahasını Avrupa nın cenubu şarkîsinde daha ilerlere kadar goturecek bir itilâf zarurîdir, hiç olmazsa munasıptır Bunun başlıca muzakerecileri ise Turk ve Romen Hariciye Nazırlarıdır

Başlangıçta misakın altı devlet arasında aktı lâzımgedığı duşunuluyor ve buna Bulgaristan ve Arnavutluk'la Turkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya nın teşrıkı muvafik goruluyordu Fakat bir takım guçlukler çıktı

Romanya ile Yugoslavya'yı birbirinden ayıran hiçbir şey yoktu Turkiye ile Yunanistan'ın bu iki devletten bir istedikleri olamazdı Ikisi de Asya Rumlarının Yunanistan'a naklinden ve Turkiye'nin de hemen tamamen Anadoluya çekilmesinden beri barışmışlardı

Uyuşulamıyan nokta başka tarafta idi Bulgaristan, ikinci Balkan harbinden sonra kendisine Bukreş Muahedesini ve Buyuk Harp sonunda da Neuilly Muahedesini kabul ettirmiş olan devletlere hiddetlidir Kaybettiği arazinin yasını çekmektedir Tıpkı Macaristan gibi, muahedelerin tadili taraftarıdır Kiral Boris ile Yugoslavya Kiralı Birinci Alexandre arasında yapılan konuşmalar gerginliği gidermiş ise de kavgalara nihayet verememiştir Bulgar askerî kadrolarının bir kısmını teşkil eden Makedonya'lılar, Sofya'daki nazırlara, Makedonya uzerindeki metalipten vazgeçmeğe musaade edemezlerdi Boyle bir politikaya muvafakat etmektense onları devirmeği tercih ederlerdi Bundan başka Italya, Balkan'larda teessus etmiş olan nizam uzerine kurulacak bir misakı iyi gozle gormiyeceğini anlatmıştır Arnavutluk da aynı sebeple muzakereden uzak kalmıştır Maamafih, Bulgaristan la Arnavutluk'un misaka iştirak edebilecekleri de tabiîdir

Le Progrés

Hakimiyeti Milliye, 28 Şubat 1934

Bulgarlar Pakta niçin girmemişler?

Balkan misakı hakkında muhtelif noktai nazarları bu sutunumuzda yazıyoruz Bugun de Bulgar noktai nazarını anlatarak, Bulgar'ların niçin misaka girmemiş olduklarını izaha çalışan Oteç Paissi mecmuasından Prof Guenof'un bir yazısından bazı iktibaslar yapıyoruz

Balkan'ların ve butun Avrupa'nın dikkat nazarlarını, son zamanlarda en ziyade celbeden hadise, Balkan misakının imzasıdır Bu misak, yalnız, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Turkiye tarafından imza edilerek Bulgaristan'ın imzadan imtina etmesi uzerine umumî alâka bilhassa artmıştır Butun Balkan devletlerinin kabul ve muvafakat etmiş oldukları Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellog

mısakı ortada dururken yeni bir Balkan mısakının imzasına tevessul edilmesinin zarurî görülmüş olduğunu bilmek meselesi de alâka uyandırmakta imza keyfiyetinden aşağı kalmıyordu Bütün bu meseleler, en âfakî ve müspet ve en tam bir tarzda tetkik edilmeğe değer

Milletler Cemiyeti mukavelenamesinin 21 inci maddesi mucibince mıntakavî mısaklar akti caizdir Bu madde ahkâmına nazaran hakem muahedenameleri ve Monroe doktrini gibi sulhun muhafazasını temin eden mıntakavî anlaşmalar, Milletler Cemiyeti mısakı ahkâmının hiçbirile telifi gayrikabil addedilmektedir

1925 tarihli Lokarno itilâfları bu ahkâma müstenideu imza edilmiş olduğu gibi Amerika ve Avrupa'da aktedilmiş olan mıntakavî mısaklar da gene bu ahkâma istinat edilerek imza edilmiştir Bütün bu mısakların esasları aşağıdaki üç prensip idi

Hakem usulu, uzlaşma ve ademi tecavüz

Bu prensipler Milletler Cemiyeti mısakı ile tam bir ahenk halinde idi ve o mısak ahkâmının hiçbirine muarız değildi Bilâkis bu prensiplerin hedefi, cihan sulhunu ve bilhassa Avrupa sulhunu muhafaza etmekten ibaret bulunan ve Milletler Cemiyeti tarafından takip olunan yüksek gayeyi elde etmek için bu mısakın tatbikini daha ziyade müessir kılmak idi Bulgaristan'a teklif edilen Balkan mısakı projesi, yukarıda zikrettiğimiz şeyler haricinde yeni birtakım ahkâmı ihtiva etmektedir ki, bu ahkâm mısakın muhteviyatına bambaşka bir mahiyet vermekte ve diğer mısakların takip etmemiş oldukları yeni birtakım gayeler takip edilmekte olduğunu göstermektedir

Filvaki Bukreş'te Bulgaristan'a teklif olunan mısak projesi, aşağıdaki esaslı prensiplere istinat ediyordu

1 - Mısaka imzalarını koyacak olan bütün devletlerin sulh muahedenamelerinin tesis etmiş olduğu statükoyu tanımaları,

2 - Neuilly Muahedenamesi ile çizilmiş olan şimdiki hudutların hiçbir veçhile tadili davasını gütmemek taahhüdü,

3 - Hudutlar boyunda asayiş,

Başka bir lisan ile söyliyelim, bu noktalar Bulgaristan'ın diğer âkit devletlerle beraber bilerek ve razı olarak imza etmiş olduğu bir muahedename ile siyasî statükoyu ve Neuilly Muahedenamesinin çizdiği arazi hudutlarını tanıması manasına geliyordu

Bundan başka Bulgaristan, bütün komşu devletlerin kendi arazilerine asude ve halelden masun bir surette tasarrufatını temin için, kendi toprağında icap eden bütün tedbirleri almak mecburiyetine ilka edilmiş oluyordu

Gene bu bakımdan komşularımızın bu mısaka M Politis'in kaleminden çıkan ve mütecavizin tarifine dair olan ve Sovyetlerle komşuları arasında mün'akit bulunan maddeyi ithal etmelerinde şaşılacak bir şey yoktur

Eğer Neuilly Muahedenamesile vücuda getirilmiş olan hudutları ihtiyarımızla imza edilmiş bir muahedename ile tevsik etmiş ve bu hudutları tekrar gözden geçirmek meselesini, hiçbir halde ileri sürmemeği taahhüt etmiş olsa idik netice

ne olacaktı? Bu mesele, mumasıl ahkâmı ihtiva eden Lokarno muahedesinin ışığı altında tetkik edilmek lâzımgelir Bu muahedenamenin birinci maddesi mucibince Almanya kendisi ile bir taraftan Fransa ve bir taraftan Belçika arasında tayin edilmiş olan hudutları kat'i olarak tanımaktadır "

Balkan misakının aktını zarurî kılan hususî sebepler var mıdır? Ve bu misakı imzalamakta neden istical gösterildi? Balkan konferansında Balkan birliğinin teşkili mevzuubahs olduğu zaman bunun için başlıca amil olarak vaktile aralarındaki rekabetler, Balkan devletlerinin birbirile mücadele etmelerinin sebeplerinden biri olan büyük devletlerin emellerine karşı Balkan milletlerinin tensiki fikri ileri sürülmüş idi

Doğrusunu söylemek lâzımgelirse, bu amilin hakikate uygun tarafı vardır Bununla beraber bu anda komşularımızın hareketlerindeki istiçalleri yalnız bununla izah etmek muşkuldur Zira bugün büyük devletlerin Balkan işlerine müdahale etmesi, eskisi kadar mevzuubahs olamaz Olsa olsa, böyle bir tehlikeden Arnavutluk ile İtalya arasında muahede aktedildiği zaman bahsedilebilirdi Çünkü bu muahedename ile İtalya, bir Balkan devleti olan Arnavutluk üzerinde himayesini tesis etmiştir İki müttefik arasındaki münasebetlerin eski hararetini kaybetmiş olduğu bugünde, İtalyan nüfuzunun Balkan'larda kuvvetlenmesinden bahsetmek muşkuldur Daha ziyade Fransız nüfuzundan bahsetmek imkânı vardır Fakat bu nüfuz, büyük devletlerin nüfuzuna karşı mücadele etmekten ibaret olan muhayyel maksatla, Balkan misakının aktı lehinde bulunan devletler vasıtasile istimal edilmiştir Bu itibarla muahazeye en az lâyık olan Bulgaristan'dır Zira hali hazırda Bulgaristan'ın büyük devletlerden hiçbirile hususî münasebetleri yoktur Bundan şu netice istihraç olunur ki, Balkan'ları tehdit eden ve karşısında bütün Balkan devletlerinin hep bir araya gelerek mukavemette bulunmalarını zarurî kılan muhayyel tehlikeler amili, ciddî değildir Ve vukuatın afakî hiçbir müşahidi nazarında bu amilin mevcudiyetini kabul zarureti yoktur Bu, hakikî maksatlarını gizlemek için komşularımızın kullanmış oldukları bir vesiledir Son zamanlarda ileri sürülen ve Balkan devletlerinin yekdiğerine mütekabilen taarruzda bulunmalarının bir tehlike teşkil etmekte olduğu ve böyle bir tehlikeye mâni olmak için bir anlaşma yapılmasının zarurî bulunduğu şeklinde olan ikinci amil de asıl ve esastan mahrumdur Balkan devletlerinin kendilerini meşgul eden birçok başka kaygıları vardır Bu devletler, sulhperverliklerini açıkça izhar ediyorlar Binaenaleyh, hiç kimse Balkan'larda Balkan devletleri arasında herhangi askerî bir macera vukuu imkânına kail olmaz Kendisine harpçuyane maksatları en az isnat edilebilecek olan Balkan devleti, silâhlarından tecrit edilmiş olan zayıf ve müsellâh kuvvetleri memleket dahilinde asayiş temininе ancak kâfi olan Bulgaristan'dır Bunun aksini iddia etmek en hafif bir tabir ile saçmadır

Bu şerait altında bize komşularımızın Balkan misakını bu kadar süratle akdetmek arzusunda bulunmağa ve bilhassa bu misakın Bulgaristan tarafından da imza edilmesini istemeğe sevkeden hakikî amilleri araştırmak vazifesi terettüp eder Fikrimizce yegâne amil, 'muahadelerin yeniden gözden geçirilmesi cereyanı nın tevlit etmiş olduğu korkuda mündemiçtir Bu korku geçen sene muahedelerin yeniden gözden geçirilmesi fikrinin uyandırmış olduğu alâkanın mantıkî

neticesidir. İtalya'nın bir Avrupa direktuvarının ihdası ile munasebettar olarak 1933 martında ve diğeri Milletler Cemiyetinin baştanbaşa ve esaslı surette yeniden tensiki hakkında kânunuevvel ayında serdetmiş olduğu iki teklifin de gayesi, sulh muahedelerinin yeniden gözden geçirilmesi meselesini, Avrupa siyasetinin birinci plânına koymak idi. İtalyan tekliflerinin Fransa ile müttefiklerinin muhalefetine maruz kalmış olduğu doğrudur. Fakat, diğer tarafta tabiî olarak Almanya tarafından bu tekliflere muzaheret olunmuş ve İngiltere'de de gerek hukûmet ve gerek siyasette büyük bir amil olan ve her İngiliz hukûmetinin kendisini hesaba katması icap eden İngiliz efkârı umumiyesi, bu teklifleri oldukça müsait bir surette karşılamıştır. Daha geçenlerde yani geçen ikincişrin ayında Londra Avam Kamarası azasından 162 kişi, imzalamış oldukları bir muhtıra ile İngiltere Hukûmetini Trıyanon muahedenamesinin yeniden gözden geçirilmesi hususunda ön ayak olmağa davet edilmişlerdir.

Bütün bu hadiseler "muahedelerin yeniden gözden geçirilmesi" cereyanının aleyhtarlarını teskin edecek mahiyette değildir. Bilâkis bu hadiseler, harpten sonra kendilerine ait olmıyan arazıyı ilhak etmiş olan Şarkî Avrupa'nın küçük devletlerini hudutlarını teminat altına almağa yarıyacak çareyi bulmaya sevkedecek derecede bedihidirler. Zira bu hudutların yeniden gözden geçirilmesinin illeti, her an gayet ciddî millî mülâhazalarla olabilir.

Bulgaristan, Neuilly Muahedenamesinin tesbit etmiş olduğu arazi hudutlarını yeniden gözden geçirilmesini talep için ileri sürecek birtakım sebeplere malik bir Balkan devletidir. Ne kadar zayıf olursa olsun, hiçbir millet böyle bir ümitten vazgeçemez.

Bulgaristan'ın nazarında sulh muahedenamesinin imzası sırasında kendisine yapılmış olan haksızlıkların tamiri, bir idealdir ve bu idealin tahakkuku, Balkan'larda sulhu temin ile beraber ona beynelmilel hayatta iptidaî bir nisfetin mevcudiyetine imanı verecektir. Bulgaristan, kendisi için bir hayat ve memat meselesi olan bu ülkuyu terkedemez.

İşte Bulgaristan'ı, metni "Balkan'larda hayırlı bir sulh teessüs" etmesi için haksızlıkları tamir etmek için ufak bir arzu bile izhar etmedikten maada, bilâkis bu haksızlıkların kurbanlarını ve bu meyanda bilhassa Bulgaristan'ı bunlara muzaherete celbetmeğe teşebbüs eylemek suretile bu haksızlıkları ebedileştirmeği istihdaf eden Balkan misakını imzalamaktan meneden sebepler bunlardır.

Bulgar milleti de bir Balkan misakı istiyor, fakat bu misakın hakikate, adalete, tarihî nisfete istinat etmesini ve sikleti altında milyonlarca vatandaşımızın ezilmekte olduğu esareti ortadan kaldırmak suretile bütün milletlerin hürriyetini temin edebilmesi şartile.

6. Diğer Devletlerle İlişkiler :

a) Türkiye-Macaristan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Andlaşması Hükümlerinin Uzatılması :

Türkiye ile Macaristan arasında öteden beri mevcut olan dostluk bağlarının güçlendirilmesi ve izlenmekte olan barış politikasının sürdürülmesi amacı ile 5 Ocak 1929'da Peşte'de imza ve 1417 sayılı Kanunla (464) onanmış bulunan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Andlaşması ve buna bağlı protokollerin yürürlüğünün beş yıl uzatılması 20 Ekim 1933'te Ankara'ya gelen Macaristan Başbakanı General Gömböş ve Dışişleri Bakanı M. De Kanya ile kararlaştırılmış ve buna dair anlaşma 22 Ekimde imza edilmiştir.

Anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı Başvekâletin 14 Şubat 1934 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Hariciye ve Adliye encümenlerinin 5 ve 6 Mart 1934 günlü olumlu raporları ile gündeme alınarak, Balkan devletleri ile yapılan andlaşmalar ve Balkan Anlaşması Misakı ile birlikte 6 Mart 1934'deki birleşimde (465) görüşülüp (2385) sayılı Kanun (466) ile onanmıştır.

b) Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve tarafsızlık Andlaşması ve Buna Ek Protokollerin Süresinin Uzatılması Anlaşması :

Türkiye-Sovyet Rusya arasında İstiklâl Savaşı sırasında kurulan ve her geçen yıl güçlenmiş olan dostluk bağları 17 Aralık 1925'te Paris'te imzalanan ve 11 Şubat 1926 gün ve 736 sayılı Kanunla onanmış bulunan Dostluk ve Tarafsızlık Andlaşması ve buna ek üç protokol ile bir kat daha sağlam esaslara bağlanmıştır. Bu Anlaşma, geçerlilik süresi dolması itibariyle 17 Aralık 1929'da imzalanan ve Şubat 1930 gün ve 1566 sayılı Kanunla onanan Anlaşma ile uzatılmış, Sovyet Dışişleri Bakanı M. Litvinof'un 27 Ekim 1931'de Ankara'yı ziyaretinde yeniden uzatılması kararlaştırılmıştır. Bu arada, dünya kamu oyunun arzuladığı silahların sınırlandırılması çerçevesinde atılmış bir adım olarak 7 Mart 1931 günlü bahri protokolün süresinin uzatılması öngörülmekle bu konuları kapsıyan anlaşma 30 Ekim 1931'de taraflarca imza edilerek, onayı hakkındaki kanun tasarısı Başvekâletin 12 Aralık 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Tasarı eki anlaşma ve protokoller Millî Mudafaa ve Hariciye Encümenlerinde görüşülerek 22 Aralık 1931 ve 13 Haziran 1932 günlü olumlu raporlarla Genel Kurul gündemine alınmış, 18 Haziran 1932'deki Bir-

(464) 3. t. Düstur, C. 10-S. 716
(465) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 20-S. 19.
(466) 3. t. Düstur, C. 15-S. 197

leşimde (467) birinci, 25 Haziran (468) da ikinci goruşmesi yapılmak suretıyle (2028) sayılı Kanun (469) ile onaylanmıştır.

Sovyet Rusya ile bu donemde ayrıca sınırda çıkacak anlaşmazlıkların incelenme usulu ve çozume bağlanması hakkında 6 Ağustos 1928'de imza ve 1398 sayılı Kanunla onanmış bulunan sozleşmenin suresinin uzatılmasına dair imza edilen 28 Mart 1933, 29 Kasım 1933, 12 Nisan 1934 ve 6 Ekım 1934 gunlu protokoller 12 Haziran 1933 gun ve 2316 (470), 7 Nısan 1934 gun ve 2403 (471), 4 Haziran 1934 gun ve 2494 (472), 4 Temmuz 1934 gun ve 2564 (473) ve 24 Kasım 1934 gun ve 2588 (474) sayılı kanunlarla onanmıştır.

C) Türkiye-İran Arasında Sınır ve Dostluk Anlaşmaları :

aa) Cumhurıyet Hukumetının bu donemde başardığı onemli dış sorunlardan bırı Turkıye-Iran arasındakı sınırı kesin çızgıleri ile saptamış olmasıdır. Sınırdakı bazı bolgelerin hangi devlete aıt olduğu hakkında anlaşmazlık bulunması, ozellıkle son yıllarda bu bolgelerde eşkıyalık ve kaçakçılık olaylarının artmasına neden olmuş ve sorunun en kısa zamanda çozumlenmesını gerektırmıştir. Bu konuda Iran Devletine yapılan onerı ıyı komşuluk ve dostluk anlayışı ile olumlu karşılanmakla iki tarafça memur edılen uzman kurullar, Aras Nehrı ile Karasu Irmağının bırleştığı noktada 1 No.lı sınır taşından başlayan sınırı Turkiye-Irak sınırındakı 99 No.lı sınır taşına kadar dokuz harita uzerinde işaret etmek suretıyle ışın teknık yonunu tamamlamışlardır.

Tahran'da bir araya gelen Turkıye ve Iran Dışişlerı Bakanları Dr. Tevfık Ruştu Bey ve Muhammet Alı Han Faraughi, konu uzerinde uyuşma sağlamaları uzerıne 23 Ocak 1932'de Sınır Anlaşmasını ımza etmişlerdir.

Anlaşmanın onsozunde, tarafların Turkıye ıle Iran arasındakı sınır hattını kesin şekılde tesbit ve bu surette mılletlerı arasında mevcut iyi anlayış ve kardeşçe dostluk ilişkilerını guçlendirmek arzusu ıle bu anlaşmaya karar verdıkleri belirtılmekte, 1 inci maddede sınır, ayrıntılarıyla

---

(467) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 9 S 167 168
(468) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 9 S 304
(469) 3 1 Dustur C 13 S 732
(470) 3 1 Dustur C 14 S 1616
(471) 3 1 Dustur C 15 S 330
(472) 3 1 Dustur C 15 S 1083
(473) 3 1 Dustur C 15-S 1403
(474) 3 1 Dustur C 16 S 4

saptanmaktadır. 2 nci maddede, açıklanan sınır hattını arazi üzerinde belirlemek üzere bir sınırlama komisyonu kurulacağına işaret edilerek komisyonun harcamaları ve çalışmaları konusunda hükümler yer almaktadır.

Anlaşmadan ayrı olarak karşılıklı noktalarla, Boroları Gölü kaynak suları ile gölün çevresindeki çayırlardan ve Salep, Kozlu ve Yukarı Yarımkaya kaynakları sularından ortak olarak yararlanılacağı kabul edilmiştir.

Anlaşmanın onanmasına dair kanun tasarısı Başvekâletin 30 Nisan 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Hariciye, Millî Mudafaa ve Dahiliye Encümenlerinin 16 Mayıs, 1 ve 9 Haziran 1932 günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınıp 18 Haziran birleşiminde (475) ivedilik ile görüşülerek 2011 sayılı Kanun (476) ile onaylanmıştır.

bb) Türkiye İran Dostluk Andlaşması :

Türkiye ile İran arasında 22 Nisan 1926'da Tahran'da imza olunan ve Mayıs 1926 gün ve 845 sayılı Kanun (477) ile onaylanmış bulunan Güvenlik ve Dostluk Andlaşmasının geçerlik süresi 15 Nisan 1928 günlü protokol ile uzatılmış, ancak bu süre de sona ermiş bulunmakla taraflar, aralarında mevcut olan öz dostluk ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek için, önceki andlaşmanın hükümlerini içeren yeni bir Dostluk Andlaşması üzerinde anlaşmışlardır.

Bu amaçla Ankara'ya gelmiş olan İran Hariciye Veziri Fürugi Han ile Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey arasında 5 Kasım 1932'de imzalanan Andlaşmanın onaylanmasına dair Kanun tasarısı Başvekâletin 15 Kasım 1933 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Hariciye Encümeninin 17 Aralık 1933 günlü olumlu raporu ile Genel Kurul gündemine alınarak 23 Aralık 1933'teki birleşiminde ilk, 28 Aralık' (478) ta ikinci görüşmesi yapılıp 2375 sayılı Kanun (479) ile onanmıştır.

d) Türkiye-Çin Dostluk Andlaşması :

Çin ile dostluk ve ticaret bağlantılarının kurulması için 1929'da Washington'da başlanılmış olan görüşmelere Çin'de bir maslahatgüzarlık te-

(475) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9-S. 165
(476) 3. t. Düstur, C. 13-S. 673
(477) 3. t. Düstur, C. 7-S. 1849
(478) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 19-S. 105 ve 175
(479) 3. t. Düstur, C. 15-S. 134

sisi üzerine Nankin'de devam edilmiş ve 1930'a kadar süregelen görüşmeler sonucu bir Dostluk, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Andlaşması taslağı hazırlanmışsa da Maslahatgüzarlık kaldırıldığından imzası mümkün olamamıştır.

Çin Hükümeti Londra, Paris ve Bern Elçileri aracılığı ile çeşitli zamanlarda Hükümetimize başvurarak evvelce hazırlanmış olan metnin ya aynen veya şimdilik yalnız dostluk hükümlerine ilişkin bölümün imzası suretiyle iki memleket arasında bir an önce ilişki kurulmasını istemiştir.

1930'da içeriği saptanmış olan taslağın ikamet, ticaret ve seyrisefain'e ait metinlerin bu günkü ekonomik ve ticarî koşullarla uyuşmayacağını gözleyen Türk Hükümeti, bu konuda yapılacak incelemelerine sonucu beklenmek üzere şimdilik yalnız dostluk andlaşmasının imzası için Çin Hükümeti ile anlaşmış ve Andlaşma Ankara'ya gelen Çin'in Bern Elçisi M. Hoo Chi-Tsai ile Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey tarafından 4 Nisan 1934'te imza edilmiştir.

Andlaşmanın onaylanması hakkındaki Kanun tasarısı bu gerekçe ile Başvekâletin 17 Nisan 1934 günlü yazılı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Hariciye Encümeninin 9 Mayıs 1934 günlü olumlu raporu ile Genel Kurul gündemine alınarak 26 Mayıs birleşiminde ilk, 4 Haziran' (480) da ikinci görüşmesi yapılın 2496 sayılı Kanun (481) ile onanmıştır.

7. Yabancı Devlet Başkanları ve Devlet Adamlarının Türkiye'yi Ziyaretleri :

IV üncü Dönem içinde Türkiye'ye ilk gelen Devlet Başkanı Irak Kralı Faysal olmuş, 6 Temmuz 1931'de Ankara İstasyonunda Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından karşılanan Kral, Ankara'daki ziyaret ve temaslarından sonra 9 Temmuz'da İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında Cumhurbaşkanının konuğu olarak ağırlanıp 14 Temmuz 1931'de yurdumuzdan ayrılmıştır.

– İkinci konuk, Yunanistan Başbakanı M. Venezilos'tur. 23 Ağustos 1931'de İstanbul'a gelmiş, Dolmabahçe Sarayında Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü ile görüştükten sonra ertesi günü yurduna dönmüştür.

---

(480) IV Dönem Zabıt Ceridesi, C. 22-S. 277 ve C 3-S. 37
(481) 3 ncü Düstur, C 15-S. 1085

– 27 Ekim 1931'de Sovyet Rusya Hariciye Komiseri M. Litvinof Ankara'ya gelerek Cumhurbaşkanı ile görüşmüş 30 Ekim'de Türkiye-Sovyet Rusya arasındaki Andlaşma ve eki protokolları imzaladıktan sonra yurdumuzdan ayrılmıştır.

– 1 Aralık 1931'de Bulgaristan Başbakanı Muşanaf İstanbul'a gelmiş, 2 Aralık'ta Ankara'da Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– 20 Aralık 1931'de Irak Başvekili Nuri Sait Paşa İstanbul'a gelmiştir.

– Hicaz Genel Valisi Emir Faysal 8 Haziran 1932'de İstanbul'a gelmiş, 12 Haziran'da Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– 25 Eylül 1932'de ABD Genelkurmay Başkanı General Mac Arthur İstanbul'a gelmiş, 27 Eylül'de Ankara'da Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– 17 Ekim 1932'de Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri M. Ponsot İstanbul'a gelmiş, Başvekil İsmet Paşa ile görüştükten sonra 18 Ekim'de Ankara'da Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– Türkiye ile İran arasındaki Dostluk Andlaşmasını imza etmek üzere Ankara'ya gelen İran Hariciye Veziri Fürugi Han 27 Ekim 1932'de Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– Cumhurbaşkanı, Türkiye ile Dostluk Andlaşmasını imza etmek üzere Ankara'ya gelen Yunanistan Başbakanı Çaldaris, Hariciye Nazırı Maksimos ve Pesmazoğlu'nu 11 Eylül 1933'de kabul etmişlerdir.

4 Ekim 1933'te Yugoslavya Kralı Alexandre ile Kraliçe Mari İstanbul'a gelmişler ve Dolmabahçe Sarayında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmişlerdir.

– 15 Ekim 1933'te Romanya Hariciye Nâzırı M. Titulesco, Türkiye-Romanya Dostluk ve Saldırmazlık Andlaşmasını imza etmek üzere Ankara'ya gelmiş, Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– 20 Ekim 1933'te Macaristan Başvekili Gömböş ve Hariciye Nâzırı M. De Kanya Türkiye-Macaristan Dostluk Andlaşmasını imza etmek üzere Ankara'ya gelmiş, 21 Ekim'de Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– Cumhuriyetin 10 uncu yıldönümü törenlerinde bulunmak üzere 27 Ekim 1933'te Ankara'ya gelen Sovyet Rusya Mareşalı Voroşilof ve refakatindeki heyet Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiş, Mareşal ve yanındakiler 29 Ekim günü askerî geçit resminde hazır bulunmuşlardır.

– 19 Şubat 1934'te General Yang-Şiyeh başkanlığındaki bir Çin askerî heyeti Ankara'ya gelmiş, Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– 19 Nisan 1934'te Ankara'ya gelen Yugoslavya Hariciye Nâzırı M. Yevtiteh Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir.

– 7 Mayıs 1934'te Yunanistan Harbiye Nazırı General Kondilis ve Genelkurmay Başkanı Ankara'ya gelmişler, Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmişlerdir.

– 10 Haziran 1934'te Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın konuğu olarak Türkiye'ye gelmek için Tahran'dan ayrılan İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi, Gürbulak-Iğdır-Kars-Erzurum-Gümüşane yolu ile 14 Haziran'da Trabzon'a gelmiş, 15 Haziran'da Yavuz Gemisine geçerek ertesi günü Samsun'dan trenle Ankara'ya hareket etmiştir.

16 Haziran'da Ankara İstasyonunda Cumhurbaşkanı tarafından törenle karşılanan İran Şahı 21 Haziran'a kadar Ankara'da kalarak çeşitli temas ve ziyaretlerde bulunmuş, 21 Haziran'da Cumhurbaşkanı ile birlikte Ankara'dan ayrılarak Eskişehir'de hava birliklerini, Afyon'da kolordu karargâhını, Uşak'ta bir topçu birliğini ziyaret ve denetledikten sonra ertesi günü İzmir'e gelmişlerdir.

Cumhurbaşkanı ve Şah, 23 Haziran'da Seydiköy yöresinde düzenlenen askerî manevrayı izlemişler, ertesi günü Menemen'deki piyade alayını denetlemişlerdir. Buradan Balıkesir yolu ile Çanakkale'ye geçen Cumhurbaşkanı ve Şah, Gülcemal Vapuru ile 26 Haziran'da İstanbul'a gelmişlerdir.

Şah, 27 Haziran'da Heybeliada Deniz Lisesi'ni, öğleden sonra Mustafa Kemal Paşa ile Harp Akedemilerini ziyaret etmişlerdir. Şah, 28 Haziran'da Müzeleri ve Ayasofya Camiini gezmiştir. 30 Haziran'da İstanbul'da Şah onuruna bir fener alayı düzenlenmiş, 2 Temmuz 1934'te Şah, memleketine dönmek üzere Ege Vapuru ile Trabzon'a hareket etmiştir.

İran Şehinşahının Türkiye ziyareti, o zamana kadar benzeri görülmemiş biçimde görkemli geçmiş, kendisini leşker (er) ve Mustafa Kemal Paşa'yı serdar (komutan) olarak tanımlayan Şah, gittiği her yerde coşku ile karşılanmıştır.

– 2 Ekim 1934'te İsveç Veliaht Prensi Göstav Adolf, Eşi Prenses Louse ve kızı İngrid İstanbul'a gelerek Ankara'ya geçmişler ve İstasyonda Cumhurbaşkanı tarafından karşılanarak konuk edilmişlerdir. Konuklar 4 Ekim akşamı Ankara'dan ayrılmışlardır.

– 28 Ekim 1934'te Romanya Hariciye Nâzırı M. Titulesco Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiş, 31 Ekim'de Cumhurbaşkanı Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya Hariciye Nazırları onuruna bir çay ziyafeti vermişlerdir.

X. BÖLÜM
OSMANLI BORÇLARININ ÖDENMESİNDE SONUCA GİDEN YENİ BİR AŞAMA

OSMANLI BORÇLARININ ÖDENMESİNDE SONUCA GİDEN YENİ BİR AŞAMA

1. Giriş

Osmanlı Devleti, 1854-1874 arası yirmi yıl içinde yaptığı onbeş anlaşma ile 238 773 000 altın lira borçlanmış, buna karşılık devletin eline ancak 127 120 000 altın lira geçmiştir.

1874'te devlet, borç taksitlerini düzenli ödeyemez hale gelmiştir. Çünki her yıl tahvilât hâmillerine 13 milyon altın lira ödemesi gerekmekte, halbuki bütün geliri 25 milyon liradan ibaret bulunmaktadır.

5 Ekim 1875'te yapılan bir anlaşma ile taksit miktarları yarıya indirilmiş, ancak bu ödeme de üç ay devam ederek 1875 Şubat ayı sonunda tamamen durmuştur. Bu durumda Avrupa devletleri ve tahvilât hâmilleri bir çözüm arayışına girmişler, Osmanlı Devleti ile yapılan görüşmeler sonunda Devlet "Muharrem Kararnamesi" olarak anılan 8 Aralık 1881 (28 Muharrem 1299) tarihli kararnameyi yayımlamıştır. O tarihte henüz ödenmemiş olan borç miktarı 219 238 559 altın liradır. Bu miktarı ödemeye devletin parasal gücü olmadığı, esasen çok ağır koşullarla borç para alınmış olduğu üzerinde anlaşılarak borç 124 305 049 altın liraya indirilmiştir.

Bu anlaşma ile bir "Düyunu Umumiye-i Osmaniye Meclisi İdaresi" kurularak bir kısım devlet gelirlerinin toplanması işi bu idareye verilmiş, bu şekilde bir sömürü düzeni kurulmuştur. (482)

Osmanlı Devleti, bundan sonra da borç anlaşmaları yapmaya devam etmiş, 1903'te yapılan "Tevhidi Düyun-Borçların birleştirilmesi" anlaşması ile o tarihe kadar çıkarılmış olan ayrı türdeki tahviller yerine tek tip istikraz (ödünç para alma) tahvilleri çıkarılmış, faiz ve amortisman oranı da değiştirilmiştir.

Lozan Barış Andlaşması, Osmanlı borçlarının, İmparatorluktan toprak almış vâris Devletler arasında paylaşılması ilkesini getirmesi üzerine

---

(482) 1- Lozan Sulh Muahedesinin kabulüne dair 340, 342 ve 343 sayılı kanunlar - 3. t. Dustur, C. 5 - S. 13, 14, 15

2- 13 Haziran 1928 Paris Sözleşmesinin onanması hakkında 1 Aralık 1928 gün ve 1367 sayılı Kanun, III. Donem Tutanak Dergisi - C. 6 - S. 5 - 30

3- 22 Nisan 1933 günlü Anlaşmanın onanması hakkında 28 Mayıs 1933 gun ve 2234 sayılı Kanun, IV. Donem Tutanak Dergisi, C. 15 - S. 387 - 400

Düyun-u Umumiye-i Osmaniye Meclisi İdaresi (Osmanlı Borçları Meclisi) Andlaşma hükümlerini uygulamaya geçerek borçlu Devletlerin ödemesi gereken yıllık taksitleri tespit ve durumu 6 Kasım 1924'te ilgili Devletlere tebliğ etmiştir. Ancak ilgili Devletlerin, kendilerine düşen yıllık taksitleri kabul etmemeleri üzerine durum, Cemiyeti Akvam Meclisinin atadığı bir hakeme havale edilmiş ve hakem 18 Nisan 1925'te borçlu Devletlerin paylarını aşağıdaki oranlarda saptamıştır :

Devletler	17 Ekim 1912'den önceki istikrazlar %	17 Ekim 1912'den sonraki istikrazlar %
Türkiye	62,25	76,54
Yunanistan	10,57	0,55
Suriye ve Büyük Lübnan	8,17	10,05
Yugoslavya	5,25	–
Irak	5,09	6,25
Filistin	2,46	3,03
Bulgaristan	1,62	0,16
Arnavutluk	1,57	–
Hicaz	1,13	1,39
Yemen	0,89	1,09
Maveraüşşeria	0,55	0,68
İtalya	0,23	–
Necit	0,10	0,12
Maan	0,10	0,12
Asir	0,02	0,02
Yekûn	100,–	100,–

Lozan Barış Andlaşmasının 49 uncu maddesine göre 1 Temmuz 1925'te Fransa Dışişleri Bakanlığında toplanan bir Komisyon, yukarıdaki yüzdeler esas alınarak Osmanlı borçlarının itibarî re'sülmalini borçlu devletler arasında taksim etmiştir.

Buna göre Lozan Barış Andlaşmasının yürürlüğe girdiği 6 Ağustos 1924'teki Osmanlı borçları, yeni düzenlemeler ile ve yaklaşık altı milyon liralık bir indirim yapıldıktan sonra (161 303 833) lira olarak saptanmış, bu tutarın (107 528 461) lirası Türkiye'ye ayrılmıştır.

1 Aralık 1928 gün ve 1367 sayılı Kanunla onanmış bulunan 13 Haziran 1928 tarihli sözleşme ile Osmanlı Borçları İdare Meclisi, T.C. sınırları dışına çıkarılmış, İdarece yönetilmekte olan gelirler devlete geçmiş ve Meclis, yalnız Türkiye'nin ödeyeceği taksitleri tahvilat hâmillerine dağıtan bir aracıdan ibaret kalmıştır.

Sözleşmede öngörüldüğüne göre, yukarıda gösterilen borç payından, Türkiye'nin ilk yıldan itibaren faiz ve amortisman olarak (5 219 693) altın lira ödemesi gerekirken kabul edilen ödeme planına göre yıl taksiti olarak aşağıdaki miktarları ödemesi kararlaştırılmıştır.

	Altın Türk Lirası
Haziran 1929'dan Mayıs 1936'ya kadar 7 yıl	2 000 000,–
Haziran 1936'dan Mayıs 1942'ye kadar 6 yıl	2 380 000,–
Haziran 1942'den Mayıs 1947'ye kadar 5 yıl	2 780 000,–
Haziran 1947'den Mayıs 1952'ye kadar 5 yıl	3 180 000,–
Haziran 1952'den borç bitene kadar	3 400 000,–

Türkiye, ilk yıl taksiti olarak Osmanlı Borçları Meclisine ancak (1 435 000) Sterlin ödeyebilmiş, aynı yılda millî paranın geleceğini tehdit eden bir kambiyo bunalımı ile karşılaşılması, Hükümeti bir yandan yeni önlemler almaya zorlar iken diğer yandan dışa yüklenimlerini memleketin daralan finans durumu ve millî paranın korunması ile bağdaştırmak çarelerini gözden ayırmamaya yöneltmiştir.

Bütün dünyayı saran bu ekonomik bunalımdan Türkiye de Etkilenerek iş potansiyeli, üretim ve dolayısıyla devletin geliri azalmış, ayrıca dış satımdaki azalma nedeni ile dışa ödeme gücü daralmıştır. Özellikle hızla gelişme durumunda olan Türkiye gibi bir memleket için yıllık taksitler ağır bir malî yük teşkil etmekte bulunmuştur. Bu arada, yabancı basında, Türkiye'nin dış borçlarını artık ödememeğe karar verdiğinin yer alması, Borçlar Meclisini harekete geçirmiş, vahim sonuçlar doğurabilecek bu haberin yalanlanması istenilmiştir. Hükümet, buna karşılık olarak, cari seneye ilişkin yüklenmelerini tamamen yerine getirmiş olması itibariyle haberin gerçeği yansıtmadığını, ancak Osmanlı borçlarının ödenmeye başlanılmasından doğan bunalımın maliyemiz ve memleket ekonomisini tehdit ettiğini ve bunalımın devam etmesinin alacaklılar için de vahim olması ihtimalinin düşünülmesi gerektiğini, bu vesile ile Meclisin özel bir çözüm yolu telkin edip edemeyeceğinin bildirilmesini istemiştir.

Borçlar Meclisi cevabında, Hükümete özel bir çözüm yolu telkin etmek durumunda olmadığını söylemekle beraber, Hükümetle derhal temasa geçilmesi, alacaklıların yararı gereği saydığını belirtmiş, bu şekilde 1930 yılı Martında başlayan ve üç yılı aşkın bir süre kesintilerle süregelen görüşmelerde, Türkiye'nin içinde bulunduğu malî ve ekonomik durum nihayet tahvilât hâmillerince anlaşılarak 22 Nisan 1933'te T.C. Hükümeti adına Saraçoğlu Şükrü Bey ve Hâmiller temsilcileri arasında yeni bir anlaşma imza edilmiştir.

2. Yeni Anlaşmanın Genel Hükümleri :

Bu Anlaşma ile, bütün Osmanlı borçlarından ve avanslardan Türkiye'ye isabet eden hisseyi temsilen Hükümetin, tutarı (962 636 000) Fransız Frangı kıymetinde yeni tahviller çıkarması, yeni tahvillerin her yıl yarı yarıya ödenmek üzere % 7.5 faiz getirmesi, emisyonun, beherinin kıymeti (500) Fransız Frankı olmak ve muhtelif renkte üç tranşa ayrılmak üzere (1 925 272) adet birlik tahvilden ibaret bulunması öngörülmüş, her üç tranşın hangi eski borçları kapsayacağı, yeni tahvillerin 1 Haziran 1943 tarihinden önce "erken ödeme" veya "Konversiyon"a tâbi tutulmayacağı, ödemelerin Fransız Frankı ile yapılacağı, itfa süresinin elli yıl olması, yeni tahvillere Türkiye'de vergi muafiyeti tanınması, Borsa'da işlem görmesi, malî servisi için Hükümetçe verilecek komisyonlar saptanmıştır.

Ayrıca Hükümet yeni tahvillerin itfasına kadar 1 Haziran - 31 Mayıs arası her malî yıl için Borçlar Meclisine, iki taksitte (700 000) Altın Türk Lirası ödemeyi yüklenmiş, ancak Fransız Frankı ile yapılacak ödemede bir Altın Türk Lirasının (112 217) FF'ye eşit olduğu kabul edilerek ödemenin bu parite ile yapılması kararlaştırılmıştır.

Anlaşmada yer alan önemli bir hüküm de, 1928 Sözleşmesi ile İstanbul, Galata, Haydarpaşa ve 1942'den itibaren Samsun Gümrük gelirleri borca karşılık rehin edilmiş iken yeni Anlaşma ile ödeme polyelerinin konu dışı bırakılması yanında yıl taksitlerinden önemli indirimler yapılması dolayısıyla sadece İstanbul Bölgesi gelirlerinin yeterli görülmesidir.

Anlaşma başkaca, gümrük gelirlerinin Meclis namına İstanbul Osmanlı Bankasına yatırılması ile Bankada birikecek Türk Liralarının kambiyoya tahvil ve transferinin şekil ve şartları, tediye vâdelerinin ve tediye karşılıklarının tarih ve tesis şekli, Hükümet ile Hâmiller arasın-

daki hukukî ilişkileri, Borçlar Meclisinin görev ve yetkileri ile teşkilatını ve işleme biçimi, tahkim usulleri ve Anlaşmanın onanması ve yürürlüğe girmesi hakkındaki düzenlemeleri kapsamaktadır.

Bu Anlaşmanın eki olarak 15 Mayıs 1933'te Ankara'da imza edilen bir Sözleşme ile de, Anlaşmanın yürürlüğe konulması için kullanılacak meblağın nelerden ibaret olacağı, toplanan bu paranın yönetim biçimi, Anlaşmanın Hâmillerce kabulünün şekil ve şartları, yeni tahvillerin tedavüle çıkarılması ve kullanım şekli ve geçiş dönemi saptanmıştır.

3. Anlaşmanın TBMM'nde Görüşülmesi :

Başbakanlıkça 18 Mayıs 1933'te TBMM Başkanlığına sunulmuş olan Anlaşma ve eklerinin onanması hakkındaki kanun tasarısı ve gerekçesi 25 Mayıs 1933'te Bütçe Komisyonunda görüşülmüş ve ilişikteki rapor düzenlenmiştir.

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Türkiye Cümhuriyeti Hükümeti ile Osmanlı Düyunu Umumiyesi Hâmillerinin mümessilleri arasında 22 nisan 1933 tarihinde imza edilen itilâfname ve merbutlarının tasdikına dair kanun lâyihası

1. Osmanlı Düyunu umumiyesinden Türkiyeye isabet eden borçların heyeti mecmuasının tesviyesine dair Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti ile mezkûr borçlar hâmillerinin mümessilleri arasında 22 nisan 1933 tarihinde aktedilmiş ve bir mukavelename ile bir müzeyyel mukavelenameden mürekkep bulunmuş olan itilâfname ve bunun merbutları olup itilâfnamenin mütemmim cüzünü teşkil eden 22 nisan 1933 tarihli imza zabıtnamesi ve tediye akçesine mütedair 22 nisan 1933 tarihli ve 1/1736 numaralı mektup ile bunun istihdaf ettiği 14 kânunuevvel 1932 tarihli prensip itilâfının 2 nci maddesi ve "Fenerler avansları" denilen borçlardaki Türkiye hissesinin tamamının katî surette tesviyesine dair olarak 22 nisan 1933 tarihinde Hükûmetle mezkûr avansların alacaklıları arasında imza edilmiş olan mukavelename ve buna merbut aynı tarihli bir mektup tasdik edilmiştir.

2. Bu kanun 1 haziran 1933 tarihinden itibaren meridir.

3. Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

17 - V - 1933

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.
İsmet	*Yusuf Kemal*	*Zekâi*
Da. V.	Ha. V.V.	Mal. V.
Ş. Kaya	*Ş. Kaya*	*M. Abdülhalik*

Mf V	Na V	Ik V
Dr Reşıt Galıp	*Hılmı*	*M Celâl*
S I M V	G I V	Zr V
Dr Refık	*Alı Rana*	*Muhlıs*
T B M M		
Butçe Encumenı		*25 V 1933*
M No 163		
Esas No 1/703		

Yuksek Reıslığe

Turkıye Cumhurıyetı Hukûmetı ile Osmanlı borçları alacaklıları vekılleri arasında ımza edılen ıtılâfname ve ılışıklerının tasdıkına dair olup Başvekâletın 18 mayıs 1933 tarih ve 6/1543 numaralı tezkeresile Yuksek Meclise takdım edılıp encumenımıze verilen kanun lâyıhası ve esbabı mucıbesi Malıye vekılı Mustafa Abdulhalık ve Turkıye Cumhurıyetı Hukûmetı namına hareket eden Saraçoğlu Şukru Beyefendıler hazır oldukları halde mutalâa edıldı

Hukûmetın esbabı mucıbesınde dahı genış surette ızah olunduğu veçhile Osmanlı Imparatorlugunun bıraktığı umumî borçlardan harıcı alâkalandırılanlar ıçın mulga ımparatorluğun evvelce ıdare eyledığı arazı uzerınde teşekkul eden yenı devletlerle o arazıden parça alan devletler arasında tayın olunan formul dahılınde taksımını ve Turkıye Cumhurıyetıne ısabet edecek hıssenın senelık murettebatının hangı cıns para ile odeneceği, ılerde hâmıller ile Turkıye arasında kararlaştırılması Lozan muahedesile tespıt edılmıştı

Baş para uzerıne bu taksım ışı ıcra edıldı Gerek baş paradan ve gerek terakum eden faızlerden mulga Imparatorluğun yaptığı ıstıkraz ve avans mukavelelerı hukumlerıne gore Turkıye'ye yuz yedı mılyon altın kıymet baş para ile beş mılyonu mutecavız senelık murettebat ayrılmıştı

Demıryolları yapılmış, gelır membaları açılmış, nısbeten daha mamur kıtalar verım kabılıyetı çok yuksek topraklarile zengın maden membalarını ıçınde taşıyan dığer yerler tıcaretı bol her tarafa denız yolları açık parçalar ile istılâlar ile baştan başa harap olmuş Anadolu ve ışgal dolayısile servetı erıtılmış Istanbul dan terekkup eden yenı Turkıye'ye aynı nısbet dahılınde borç ayrılması formuldekı haksızlığı gostermekle beraber bu gunku Turkıye'de yaşayan ahalının ıtaat ve kanunlara hurmetınden dolayı Imparatorluk zamanında dığer mahallere gore daha çok vergı vermekte olduklarından bu haksızlık ehemmıyetı artırmakta ıdı

Bır mılletın yaşamak hakkı ve ımkânları her mulâhazanın fevkında hıç bır mukavele ve hatta kaide ve usul ile tebdıl ve tagyır edılemeyecek kadar kutsî bır hakkı tabıî ve hatta butun medenı âlemın ıcra kanunları dahı borçlunun yaşayabılmesi ıçın bır kısım levazım ve gıdasını fertlere terketmek huzumunu takdır eylemışken harıcî borçların eskı ve olçusuz mukavelelerındekı şartlara gore borçların verılmesi bu harap vatanda yaşayan ınsanların ve onları ıdare eden hukûmetın ıfasına azmeyledığı medenî ınkılâbat ve teşebbusatı yapmak şoyle dursun en basıt bır ıdare ıçın de ıcap eden parayı da faız namile harıce vermek

demek ıdı Yırmıncı asrın son tecrubeleri bir defa daha gostermiştir ki butun milletlerin refahı, munasebette bulunmak zaruretinde olduğu diğer milletlerin medenî aleme aheniktar olabilmesi ile kabildir

Yeni doğan ve hayatı umumiyesini medeni âleme uydurmak aşk ve unsiyetile kivranan genç Cumhuriyetin ifasına mecbur olduğu vazifeleri bırakarak vergi namile bu fakir memleketten toplayacağı parayı mucerret fena bir mirası elıne almak zaruretinde kaldığından altmış kusur sene harıce vermesi bilerek intihar eylemesinden başka bir şey değil idi

Ahdine sadakat ve sozunde durmak fazıletini En medenî milletler kadar her zaman yerine getiren genç Turkiye Cumhuriyeti topraktan gelen bu borç ve faizlerinin yine o toprağın ve azmi ile mutenasip olacak bir miktarda olması için alacaklılarla anlaşmak yolunu aradı

Aynı borçtan hisse alan bazı Devletlerle iktisadî buhran dolayısile her hangi borçların tediyesi imkânsızlığından bahseden bazı memleketler gibi alacaklılarına Turkler omuz çevirmedi Alacaklıların yanına gittı, goruştu, yaşamak hakkını tazyik etmeyecek bir miktar tayininde samimî olarak senelerce çalıştı

1928 senesi itilâfı bu arzu ve samimiyetin eseri olarak yapıldığı halde Turk butçesinin odeyebileceği rakamların çok fevkinde idi Vergi membaları son haddini bulduğundan artırma imkânları mevcut değildi Hatta kirk kusur bin koyunun muhim kısmında henuz ilk mektep açmak imkânını bulamayan vilâyetlerin hususi idarelerine ait vergi hisseleri uzerinde dahi (her yerde dokunulmayan muhtariyetlerine) tenzilât ve takyidat yapmak zaruretinde kalan memleketimiz bu itilâfnameyi bir taraftan borçlulara emniyet telkini için samimiyetini gostermiş olmak, diğer taraftan hemen umumiyetle istihsal eyledığımız toprak mahsulâtı ve ham maddelerin miktarlarını tezyit ve mutedil fiyatlarla evvelce olduğu gibi harıce satarak seneden seneye tediye kudretimizi artırmak umidini beslıyorduk Dunyayı kivrandıran iktisadî buhran amansız tesir ve tahribını bizde de icra etmekte devam ediyor Çok çalışarak istihsal eyledığımız malları bin muşkulâtla satarak elimize istihsal masraflarına tekabul edemiyecek kadar gayet az para geçmektedir 1928 senesinde 14 kuruşa buğdayı, 75 kuruşa fındığı, 250 kuruşa tiftiği, 35 liraya kadar afyonu ve sair mallarımızı da bu nisbetlere gore satmakta iken seneden seneye fiatları duşerek şimdi pazar yerlerinde 4 kuruşa buğdayı, 15 kuruşa fındığı, 30 kuruşa tiftiği, altı ilâ yedi liraya da afyonu satmaktayız Diğer mahsullerimizin fiatları da bu derecelerde inmiş olduğundan bu şerait karşısında 1928 senesi mukavelesini yerine getirmenin maddeten imkânsızlığı sabit olduğundan alacaklılarla yeniden goruşmek luzumu kaçınılması mumkun olmayan bir zaruret olmuştur

Bu husnu niyet ve samimiyetimizin açik delilini takdir eden alacaklılarımızın da gosterdikleri mutekabil husnu niyet karşısında uzun ve çetin goruşme ve çalışmalardan sonra olmakla beraber anlaşmak imkânları bulunmuştur

Bu suretle genç Turkiye Cumhuriyetine mazıden kalmış olan fena mirasların en kotulerinden birini daha bitirmiş oluyoruz

İşin gayet büyük ve muğlâk olması bu hususta Lozan müzakerelerinden itibaren Hükûmetimizin yorulmak bilmez senelerce devamlı çalışmaları nihayet makul ve mutedil bir şeklini meydana getirmiştir.

Bu büyük mesele etrafında sarfedilen emek ve himmetlerin tam ölçüsünü tayin edebilmek için, İmparatorluğun yaptığı umum mukaveleleri bilhassa muharrem kararnamesini, karşılığı olan varidat membaları, vergi mükellefi olan vatandaşlara doğrudan doğruya ecnebilerin hesabına rüsum, tekâlif tarh ve tahsil eden ve istediği gibi masraf ve teşkilât yapmak salâhiyetini taşıyan bir ecnebi müessesesinin (yalnız bir senelik idare, maaş ve masrafı 700 000 Türk altını idi) mevcudiyeti hakkında ciltler dolusu eski mukarreratın yakından bilinmesile mümkün olur.

Bunların tafsilinden sarfınazar ederek meselenin halledilmiş olmasından naşi murahhasımız Saraçoğlu Şükrü Beyi ve mesai arkadaşlarını takdir ve Hükûmetimizi tebrik ile beraber genç Cümhuriyet idaresine büyük işleri yapmak hususunda her zaman istikamet tayin buyurarak enerjisini artıran Büyük Liderimize şükranlarımızı arzeyleriz.

Hükûmetin esbabı mucibesi yeni mukavele hükümlerini pek güzel tahlil eylediğinden kanun lâyihasının aynen tasdik buyurulmasını encümen Yüksek heyetten niyaz eyler.

Reis	Reisvekili	Aza
Gümüşhane	Konya	Aksaray
H. Fehmi	K. Hüsnü	A. Süreyya
Aza	Aza	Aza
Çorum	Edirne	Elâziz
Mustafa	Faik	H. Tahsin
Aza	Aza	Aza
Erzurum	Erzurum	Isparta
Aziz	Asım	Mükerrem
Aza	Aza	Aza
Kırklareli	Niğde	Manisa
M. Nahit	Faik	M. Turgut
Aza		Aza
Yozgat		Sıvas
S. Sırrı		M. Remzi

4. Anlaşmanın TBMM Genel Kurulunda Görüşülmesi :

Tasarı ve eklerinin Genel Kurulda görüşülmesine 28 Mayıs 1933 Birleşiminde (483) başlanmış, ilk sözü alan Bütçe Komisyonu Başkanı Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane) aşağıdaki konuşmayı yapmıştır. Tasarının

(483) IV Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 387 : 400

goruşulmesı tamamlandıktan sonra verilen bır onerge ile, basılarak ıllere kadar dağıtılması 763 sayılı Karar (484) ile kabul edilen ve Osmanlı borçlarının tarihı gelişimi, "Muharrem Kararnamesı" ve ayrıntıları, oluşturulan "Duyunu Umumıye Idaresı" ne tanınan gorev ve yetkiler hakkında genış açıklamalar ıçeren bu demecı ve tahvilât hâmilleri ile goruşmelerde Hukumetı temsil eden Saraçoğlu Şukru Bey' (Izmır) ın açıklamalarını tarihsel onemı nedenı ile aynen almaktayız

5 BUTÇE ENCUMENI REISI HASAN FEHMI B (Gumuşhane) – Muhterem arkadaşlar, Cumhurıyetımıze mazıden mıras kalan kotu ve fena ışlerden, karışık ve en ağır muamelelerden bırı de bu harıcî borçlar ışı ıdı Bunun olçusunu tayın edebılmek ıçın Duyunu umumıye ne ıdı, bu gun ne oldu Bunun uzerınde bıraz tevakkuf etmek lâzım gelır Eğer maruzatım bıraz uzun olsa haddi zatinde bendenizin uzatmak arzumdan, değil, ışın kendısının uzun olmasından, muğlâk ve karışık bulunmasından neşet edecektır

Turkıye'yı tahrıben seksen sene muddetle tazyık altında tutarak mevcudıyetı malıyesını, ıktısadıyatını tahrıp eden bu ıstısmar muessesesının ana hatlarını anlamak ve Turk malıyesını çemberı ıçıne nasıl aldığını tayın edebılmek ıçın ayrıldığı dort devre uzerınde ayrı ayrı tevakkuf etmek ıcap eder

Bırıncı devre

Abdulmecıd'ın devrınde başlayıp 299 hıcrî senesınde (1881) neşredılen Muharrem kararnamesıne kadar olan kısım

Ikıncı devre

Muharrem kararnamesının neşrınden 1324 (1908) senesınde meşrutıyet ınkılâbına kadar olan kısım

Uçuncu devre

Meşrutıyetten umumî harbın zuhuruna kadar olan kısım

Dorduncu devre

Harbı umumıden Mondros mutarekesıne ve Cumhurıyetın Istanbula hâkım olduğu gune kadar olan zaman, tabırı dığerle saltanatın ılgasına kadardır

a) Birinci devre (1854 - 1881) (485)

Abdulmecıt devrınde harıçten ve Galata bankerlerınden başlayan ıstıkrazlar Abdulâzızın zamanında vusat ve şumulunu artırmış, 93 (1877) muharebesıne kadar takrıben otuz beş sene zarfında yapılmış ıstıkrazların yekûnu (300) mılyon altını tecavuz eylemiş ıdı O zamanlar Devletın varıdatı borçların faızlerıne dahı kıfayet etmedığınden kupon bedellerını odemek ıçın yenı yenı ıstıkrazlar aktıle hâsılını evvelkı borçlara tahsıs eylemek en tabîî ışten addedılırdı

---

(484) TBMM Kavanin Mecmuası IV Donem Içtima 2 C 12 S 1098 1111

(485) Ya arın Notu Yabancılarla ılk borçlanma sozleşmesı 24 Ağustos 1854 te imza edilmiş olup bunu 1855 1858 ve 1860 sozleşmeleri ı ızlemiştir

Istıkraz yapılamadığı zaman bır kaç sene sonrakı vergiler, Galata bankerlerıne ıltızama verılmek suretıle para alınırdı

Bu ıstıkrazların ıtıbarî kıymetlerıne nazaran ıhraç kıymetlerı yuzu kırk altıya satılmış olanlar da mevcuttur Açık ıfade ile yuz lıra borçlanıp mukabılınde kırk altı lıra para almak ve ayrıca da komısyon ve ıhraç masrafını vermektır

Bu tarıhe kadar yapılmış ıstıkrazların ustuste vasatî hesapla Hazıneye gelen para borçların nısfı derecesını tecavuz etmez

1293 tarıhıne kadar tedıye edılmış olan mıktarlardan bakıye kalan borçların bır kısmı uzerınde faız ve ıkramıye cıhetlerınden cuzi bır tecıl yapılmış ve buna Ramazan kararnamesı unvanı verılmıştı

1296 (1879) tarıhınde Sultanlık hazınesı ne borçlara ve ne de maaşat ve masarıfata verecek para bulamadığından tedıyatı tatıl eylemesı uzerıne hâmıllerın vekıllerıle Istanbulda ıkı sene devam eden muzakereden sonra 1299 (1882) senesının muharrem ayında (Muharrem kararnamesı) neşredıldı

Muharrem kararnamesı neşrı tarıhıne kadar verılmış olan mıktarlardan başka (159 489, 980) lıralık ıstıkrazatı umumıyeye ve (31 500 000) Rumelı demiryolu tahvılatı olarak ceman (191 000 000) Ingılız lırası yahut (210) mılyon Turk lırası borç bakıyesi tayın ederek (Mısır vergısı karşılığı ile yapılmış ıstıkrazlar bu yekûnden harıç) bundan ıstıkrazatı umumıye kısmından muterakım faızlerden, ıkramıyelerden ve bır mıktar da resulmalden tenzılât yaparak (82 225 827) lıraya ve Şark demiryolları kısmını da (14 211 407) lıraya ındırerek yekûnunu (96 437 234) lıra olarak tayın etmıştır

Istıkrazatı umumıye kısmını A, B, C, D namlarile dort tertıbe tefrık etmış ve sırasile her tertıbı odemek uzere faız ve amortısmanlarını, tedıye şartlarını lehlerıne tanzım ve emnıyet altına almışlardı

Mısır vergısile aktedılmış ıstıkrazlar 1855 tarıhınde beş buçuk mılyon ve onu muteakıp uç mılyon uç yuz bın kı ceman sekız mılyon sekız yuz bın lıralık ıstıkrazı oldugu gıbı ıpka ederek, karşılığını Mısır vergısınden başka gumrukler uzerıne havale keşıdesı suretıle de takvıye ederek ıdaresını ellerıne almışlardı

Muharrem kararnamesının çok muhım bazı noktaları

A Hâmıller tarafından muntehap yedıde altısı ecnebı olmak uzere bır Duyunu umumıye meclısı ıdaresı vucude getırmıştır Salâhıyetı mutlak, ıdaresı mustakıldır

B - Turkıye Imparatorluğu şu varıdatı hâmıller emrıne, Duyunu umumıye muessesesıne katî ve lâyetegayyer olmak kaydile terketmıştır

Varıdat şunlardır

1 Tutun, tuz ınhısarları (Imal, ıhraç hakkı da dahil),

2 Damga resmı ve ruhsatıye harçlarile Istanbul ve tekmıl Marmara havzası ve Manyas golu balık rusumu, Edırne, Bursa, Samsun, Tokat, Kavala, Yenıce, Iskeçe Saruhan, Şıle, Izmıt, Kartal, Gebze, Darıca ıpek âşarı,

3 Tıcaret muahedelerının tetkıkınde gumruk resmının artmasından hâsıl olacak fazlalar,

4. Patent nizamnamesi mevkii icraya vazedildiği takdirde temettü vergisinin o tarihteki gelirine nazaran hâsıl olacak fazlai varidat,

5. Bulgaristan emareti maktu vergisi.

Bu vergi tahsil edilinceye kadar her sene tütün âşarından (100) bin altın ayrıca verilecektir.

6. Kıbrıs vergisi.

Bu vergiyi Hükûmet tahsil edip Düyunu umumiyeye teslim edemezse her sene maliye ayrıca (130) bin altın Hazineden verecektir ve tütün âşarının Bulgaristan vergisi karşılığından bakiye kalacak kısmı da Düyunu umumiye emrinde rehin kalacaktı.

7. Şart, Rumeli maktu vergisi,

8. Tömbeki rüsumundan senede (50) bin altın,

9. Berlin muahedesi mucibince Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Yunanistana 93 harbile geçen yerlerin İmparatorluk borcundan isabet edecek hisselerden tahsil olunabilecek meblâğ (Ekseriya tahsil edilememiştir).

D - Muharrem kararnamesi zahiren borç miktarını tenzil etmişse de memlekette dev ağızlı bir ejder yaratmıştır ki, bu da ahalinin Devlete vereceği vergi ve resimleri doğrudan doğruya hâmiller hesabına cibayet; yani tarh, tahakkuk, tahsil, kambiyoya tahvil alacaklılara irsal ve tevzide tamamen serbest olduğu gibi bu işler için istediği teşkilâta, arzu eylediği maaş miktarlarile yapmakta müstakil bir Düyunu umumiye meclis ve müessesesi de doğurmuştur. Terkolunan varidatın kanunlarını tadile Devlet serbest değildi. Düyunu umumiyenin muvafakatini almaksızın bu vergi ve resim nisbetlerini artırıp eksiltemezdi. Fazla varidat daima onun elinde ve emrinde kalır, Hazineye iade edilecek kısım da daha evvelden yüksek faizler ile avans edilirdi.

Masraflarına ve maaşlarına hiç müdahale olunamazdı. Hatta 1324 meşrutiyet inkılâbı üzerine Millet Meclisinde dahi Düyunu umumiye bütçesinin umumî bütçeye ithali bir şekilden ibaretti. Düyunu umumiyenin yalnız maaş ve idare masrafları senesine göre bir milyon ile yedi yüz bin altın arasında cereyan ederdi.

Duyunu umumiye memurları Devlet memurlarının haiz oldukları bilcümle hukuk ve imtiyazı aynen haiz ve maliyeden tekaüdiye maaşı almak hakları temin edilmiş olmakla beraber fazla olarak ta Düyunu umumiye müessesesi dahilinde açılan müteaddit sandıklardan da müstefit olurlardı. Bu sandıkların büyük sermayesi metrûk varidattan veyahut âşar cibayet masrafı namile her sene Hazineden ayrıca verilen (50) bin altından idare meclisi kararile tefrik edilen hisselerden terekküp ederdi.

Gerek Muharrem kararnamesine ve gerek terkolunan varidata, yani Düyunu umumiye müessesesinin imtiyaz ve istiklâline en ufak bir muhalefet edildiği takdirde 1299 tarihinde borcun esası olan (210) milyon altını tenzilâtsız olarak talep etmek salâhiyetlerinin mahfuz bulunduğu, tehdit silâhını kararnameye dercetmeyi de unutmamıştı.

Turk hâmillerını temsılen ıdare meclısınde bulunacak bır aza ıntıhap hakkını da ellerıne almak ıçın Duyunu umumıyenın ıhtıyat parasıle ve muhtelıf namlarla açılan sandıkların paralarile borsalardan satın aldıkları Turk tahvilâtını Duyunu umumıye meclısı elınde tutarak dort senede bır defa şehremanetınde yapılan ıntıhapta ıstedığı zata reyını vermek suretile mutlak bır ekserıyet temın ederek Turk hâmillerının bır aza ıntıhap hakkını da bu suretle elıne almıştı

Duyunu umumıyeye terkedılen varıdata muteallık muhım noktaları da arzedeyım

Muharrem kararnamesınde uç numara ile gosterılen gumruk resmının artırılması halınde hâsıl olacak fazlai varıdat

Esasen kapıtulâsyonlar dolayısıyle Turkıye gumruk resmını arzusu gibi tezyıt edemeyeceğınden ve şayet her hangı bır tavız mukabılınde tezyıde muvaffak olsa varıdat fazlasının Duyunu umumıyeye daha evvelden terkedılmış olması Devlet ıçın bu hususta ıvaz olarak fedakârlığı ıcap etmeyeceğınden % 8 den ıba ıet olan gumruk resmı halile kalarak Turkıye Avrupa fabrıkalarının açık pazarı halınde muhafaza edılmıştır Makedonya ıslahatı gıbı sıyasî sebepler zuhurunda muvafakat ettikleri % 3 zam doğruca Duyunu umumıye kasalarına gıder ve oradan uç vılâyetın ıslahatına sarfedılırdı Bu vılâyetler Turkıyeden ayrıldıktan sonra bu resmî munzam Duyunu umumıyenın varıdatı esasıyesı meyanına gırdı

Gene bu cumleden olarak Muharrem kararnamesınde (4) numara ile ıfade olunan temettu vergısının tezyıdı halınde fazla olacak varıdatın Duyunu umumıyeye aıt olması hukmu ile de Malıye nezaretını temettu vergısının ıslah ve tezyıdı hususlarında teşebbus ve enerjısını takyıt ederek zaten kapıtulâsyonlar dolayısile o zaman bu vergıden muaf olan ecnebı tıcarethaneler meyanında tıcaretı ellerınde bulunduran ekallıyetlerın de yarım asır bır muddet Devlete pek cuzî bır temettu vergısı vermelerını ve bu suretle bu ekallıyetlerın servetlerını Hazıne aleyhıne takvıyeyı temın etmışlerdı

(5) numaradakı Bulgarıstan emaretı vergısıne yukarıda ışaret etmıştım Hıç alınamamış, mukabılını bızım vergıler odemıştır

Rumelı şarkî vergısı kısmen alınmış kısmen gene bızım vergılerle odenmıştır

Muharrem kararnamesının (9) numara ile ıfade edıldığı Sırbıstan, Karadağ, Bulgarıstan, Yunanıstan, Duyunu umumıye hısseleri Bunlar borçların taksımında kullanılan sıstemın yanlışlığı dolayısile borcun resulmalı Turkıye uhdesınde kalmış, yalnız senelık murettebat hısseleri tefrık edıldığından bu memleketler borç hısselerını ekserıya vermedıklerınden Turk Hazınesı bunları da odemekte devam etmıştır

Balkan harbınden sonra da Londra muahedesınde de aynı hataya duşulmuşse de ıstıklâl harbınden sonra Lozan da borç taksımı ıçın kullanılan yenı sıstemle bunların da nasıl ıslah edıldığı aşagıda ızah olunacaktır

Garp sermayedarlarının Turkıye'yı kapıtulâsyonların yanında ıkıncı ve bırıncısınden daha genış bır usul ile ıstısmar eseslarını Muharrem kararnamesı programlaştırmıştır

Maliye nezaretleri kendilerinden daha kudretli ve nüfuzu malisi her cephede müessir gördüğü Düyunu umumiye idaresini para için bir melce telâkki ederek onun vesayeti altında para tedarik edebilmek için kayıtsız ve şartsız teslim olduğundan (meşrutiyet maliyesi de dahil) kırk küsur sene Düyunu umumiyede aza ve ekseriya reis olan bir ecnebi İstanbul tahtı malisinin hakikî kıralı olmuştu.

Bu şerait hâsıl olduktan sonra henüz Türklerin elinde kalmış olan sair varidat membalarını rehin olarak Saltanat idaresine para vermek, ecnebiler için çok kârlı ve emin bir iş olmuştu. Saltanatın da doymak bilmeyen ihtiyacı karşısında tarafeyn istikraz işlerine devam ettiler.

İkinci istikraz devresine geçmeden evvel İmparatorluğun dahilde iki büyük mali teşebbüsüne kısaca işaret edeyim :

Bunlardan biri Kırım muharebesinde çıkarılan kaimeler ile bu muharebeden sonra dahilî borçlar için ittihaz olunan kararda % 50'si Hazine hesabına kayitleri terkin edilecek, diğer % 50'si için de alacaklıların vergi borçlarına mahsup olunmaktan ibarettir. Bu formüle (Darülfünun kaidesi) denilmekte idi.

Diğeri doksan üç muharebesinde çıkarılan kaimeler ile nakliyattan, iaşeden ahaliye olan borçlardır.

Bu borçlara bir şey verilmemiş, kaimeler de bu tertibe tâbi tutulmadığından kıymetleri sıfıra inmiş. Ahali ellerindeki kâğıtları yaktılar. İki sene sonra yalnız yüzde yirmi beşinin vergi borçlarına mahsubu için bir kararname çıkmışsa da bu yüzde yirmi beşlerden elde kalan kısım için de İstanbuldaki sarraflar ile ortakları istifade etmiştir. Hakiki alacaklılar her şeyden mahrum kaldılar.

Dikkate şayandır ki haricî borçlarına karşı en mühim vergilerini ecnebilere terkeden o idare kendi halkının alacakları için hiç bir sureti tesviye düşünmeyerek haklarını iptal etmiştir.

Cümhuriyet idaresinin dahilî borçlar ile harici borçlar üzerinde ne yaptığını da neticede göreceğiz.

b) İkinci devre (1881-1908)

1299'dan meşrutiyete kadar olan Abdülhamit zamanı istikrazları :

Bunların (62 173 090) lirası hariçten uzun vadeli istikraz ve (6 452 335) lirası da dahildeki müessesattan avans şeklinde olarak ceman (68 625 425) Türk altınına baliğ olmuştur.

Bu devre, müddet itibarile kendisinden evvelki devre ve sonraki meşrutiyet zamanına nisbeten miktar itibarile daha az istikraz yaptığı anlaşılırsa da bu istikrazların şeraiti meşrutiyet istikrazları şartlarından daha ağırdır.

Teminatları daha kuvvetli olmasına rağmen ihraç kıymetleri daha eksiktir.

Müfredatı şunlardır :

1. 1890 senesi tahvilâtı osmaniye (4 999 500) Türk altını itibarî kıymet karşılığı Düyunu umumiyeye tahsisi suretiyle devredilen varidat.

Bursa, Karahisar, Kırşehir, Yozgat, Kayseri sancakları âşarı. Bunlardan başka gümrüklerden senede 80 000 altın.

2. 1896 istikrazı (3 272 720) Türk altını itibarî kıymet.

Karşılıkları :

Aydın, Hüdavendigâr, Selânik vilâyetleri ağnamile Bursa, Karahisar, Karesi, sancakları hububatının öşrü, müteferrika âşarı, İzmir, Saruhan, Menteşe, Denizli, Biga sancakları palamut, afyon ve zeytinyağı âşarı.

3. 1891 istikrazı (6 948 612) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Mısır vergisinin bakiyesinden.

4. 1894 istikrazı (9 033 574) itibarî kıymet

Karşılığı :

Mısır Zeylâ vergisi bakiyesinden.

5. 1903 saydi mahî istikrazı (2 640 000) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Muharrem kararnamesile Düyunu umumiyeye terkolunan yerlerden maada mahallerin balık rüsumu ve posteki resimleri, tömbeki beyiyeleri, ipek âşarından Düyunu umumiyeye terkedilmemiş olan mahallerin koza âşarı ve İzmir sancağı hububat âşarından senede 30 000 altın damga resmine tâbi evrakın tevsi edilmesinden hâsıl olacak tezayüdü rüsumdan Hükûmet hissesi Düyunu umumiyeye tahsis edilmiştir.

6. 1904 istikrazı (2 950 000) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Konya, Halep vilâyetlerinden ve Urfa sancağı âşarından kısmen mürettep mahaller,

7. Bağdat demiryolları 3 tertipte istikrazları; (13 064 000) itibarî kıymet.

Karşılıkları :

1908 senesine kadar yapılmış istikrazlar için cibayeti Düyunu umumiyeye terk veya tahsisen tevdi edilmiş olan karşılıkların ait oldukları borçların senelik mürettebatından fazla kalacak Hükûmet hisseleri,

8. 1905 teçhizatı askeriye istikrazı; (2 640 000) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Vasıtasız vergiler üzerine ilâve teçhizatı askeriye kesri munzamları ile gümrüklerden mürettep bir kısım,

9. 1901-1905 istikrazı; (5 306 664) Türk lirası itibarî kıymet.

Karşılığı :

Menteşe, Antep sancaklarile Cuma, Serfiçe, Ünye, Terme kazaları âşarı ve Düyunu umumiyece cibayet edilen âşar üzerine mevzu yüzde yarım zamlardan hâsıl olacak farklar.

Yukarıda söylenen istikrazların idaresi ve karşılıkları Düyunu umumiyeye verilmiştir.

10. 1893 tömbeki istikrazı (1 000 000) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Bağdat, Yemen vilâyetlerine ithal olunacak tömbekilerin resimleri.

11. 1894 Şark demiryolları istikrazı (1 760 000) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Şark demiryolları işletme hasılatından Hükûmet hissesi.

12. 1902 gümrük istikrazı (8 600 020) itibarî kıymet.

Karşılığı :

Aydın, Hüdavendigâr, Selânik, Edirne gümrük başmüdüriyetleri hasılatile gümrük emaneti varidatı umumiyesinden ayrıca senede 390 000 altın.

13. Konya ovası ve iska istikrazı (858 000) aslı.

İkinci defa bir miktar daha zammedilmiştir.

Karşılığı :

Demiryolları kilometre teminatile istikrazlar için tahsis edilmiş olan âşarlardan mürettebat fazlaları ve son beş sene âşar hasılat vesaitinden irva ve iska dolayısile bu sahada hâsıl olacak âşar fazlası ve bu civarda satılacak arazi esmanı.

Bu son dört kalem istikraz ecnebi müessesatı maliyesile yapılmıştır.

Bu devre ait belli başlı avanslar :

1. Fenerler idaresinden iki defada (350 000) Türk altını.

Karşılığı : Fenerler hasılatından Hazine hissesi,

2. Buratlı maden şirketinden (80 000) altın,

3. Köstence kablo şirketinden (17 335) altın.

Karşılığı : Posta telgraf hasılatından.

4. Eytam sandıklarile mülkiye tekaüt sandığından muhtelif tarihlerde (2 000 000) u mütecavizdir. Karşılığı yoktur.

5. Ziraat bankasından muhtelif tarihlerde (5 000 000) u mütecaviz iken muhtelif hesaplardan mahsuptan sonra kalan bakiyeyi Bütçe encümeni 1340 senesinde tespit etmiştir. (4 000 000) lira.

Cümhuriyet hazinesi de tamamen ödemiştir.

Yine Abdülhamit devrine ait demiryolları işletme kilometre teminatı.

İşletme kilometre teminatlarının senelik mürettebatı azamî (890 000) Türk altınıdır.

Düyunu umumiyeye cibayeti devredilen karşılıklar şunlardır :

1. Haydarpaşa - Ankara hattı,

Karşılığı : İzmit, Ertuğrul, Kütahya, Ankara sancakları âşarı.

2. Selânik - Manastır hattı.

Karşılığı : Selânik, Manastır sancakları âşarı.

3. Dedeağaç - Selânik hattı.

Bu hattın geçtiği yerlerdeki sancakların aşarı; Bunlar da Dedeağaç, Gümülcüne, Dırama, Siroz sancakları aşarıdır.

4. Eskişehir - Konya hattı.

Karşılığı : Trabzon, Gümüşane sancaklarının her nevi varidatı öşriyesi ve hattın geçeceği yerlerin aşar fazlalarından mürettep hisse.

5. İzmir - Kasaba hattı.

Karşılığı : Saruhan, Denizli, Aydın sancakları aşarı.

6. Alaşehir - Afyon Karahisar hattı.

Karşılığı : İşletme hasılatından Hükûmet hissesi ile o tarihe kadar imtiyazı verilmiş olan hatlara teminat olarak tahsis edilen aşarın mürettebat fazlalarından.

7. Konya - Ereğli hattı.

Karşılığı : Hattın hasılatından Hükûmet hissesile % 4 faizli bir istikraz aktedilerek bu istikraz hâsılı karşılık olacaktır.

8. Hama - Reyak hattı.

Karşılığı : Konya, Adana vilâyetleri ağnam rüsumu ile Halep vilâyeti ağnam rüsumundan, tazminatı harbiye karşılığından bakiye kalacak miktar.

10. Alpullu - Kırkkilise hattile Haydarpaşa - Ankara, Eskişehir - Konya hatlarında seygi seri katarları tahkimatı için; Düyunu umumiye varidat fazlaları üzerine açılan avanslardan temin olunmuştur.

Kilometre teminatı karşılıkları senede azamî (890) bin altın olmasına göre bu hatların işletmeye açıldığı tarihten itibaren otuz seneden evvel istimlâk veya işletmeye vaziyet hakkı da mevcut olmadığına göre bu teminatın asgarî otuz sene devam mecburiyeti nazarı dikkate alınırsa o zamanın cari faizine göre % 5 faizli ve 30 senede itfa edilecek (13 700 000) altının senelik mürettebatı olur. Bu sermayeyi de Abdülhamit devrinin istikrazlarına ilâve etmek icap eder.

Yine bu devrin mühim muamelâtı maliyesinden biri de tevhidi düyun meselesidir. 1903 tarihinde muharrem kararnamesine tâbi borçlardan (A) tertibi hitam bulmuş, (B) tertibinden de bir miktar ödenmişti.

(B) tertibinden kalan bakiye ile (C- D) tertipleri aşağıda söyleyeceğim şekilde birleştirilerek düyunu muvahhide namı altında yeniden çıkarılan % 4 faiz ve 0,45 amortismanlı tahvil ile mübadele edilmiştir.

Bu mübadele ameliyesi (B) tertibi 100 yüzü 70, (C) tertibi 100 yüzü 42, (D) tertibi 100 yüzü 37 hesabile yeni tahvil ile değiştirilmiştir.

Tevhit ve tebdil işi Düyunu umumiyenin talep ve muvafakatinden doğmuş borç yekûnu üzerinden rakaman tenezzül vaki olmuşsa da tediye cihetinden Hazine için kârlı bir iş olmamıştır.

Tevhitten evvel bu tertiplerin sırasile borsalardaki kıymetleri daha çok aşağı olduğundan kolayca itfa ediliyordu.

Faizleri 299 tarihindeki tasfiyede % 1-3 (yüzde birden üçe kadar) oldukları halde tevhit muamelesi her tertibe müsavi % 4 faiz kabul etmiştir.

Çok sonra itfasına başlanacak olan (C, D) tertipleri daha evvel (B) tertibile beraber muayyen miktarlar üzerine itfa esası kabul edildiğinden mühim bir spekülâsyon zemini hazırlanmıştır. Bu tevhit muamelesi için (1 460 000) Türk altını masrafı Hazine deruhte etmiş ve başkaca Düyunu umumiyenin ihtiyat akçesine (300 000) ilâveten vermiştir.

Bu mukavelede tevhit harici bırakılan Şark demiryolları tahvillerinin senelik mürettebatı (270 000) altın tespit edildikten sonra tahvilâtı mümtaze karşılığı olan (430 500) lirasına da mürettebatın tahvilâtı mümtazenin tamamen imhasında düyunu muvahhideye tahsis edilmesi de ilâve olunmuştur.

1906 tarihinde tahvilâtı mümtazenin düyunu muvahhide evsafındaki tahvil ile mübadelesi başta Düyunu umumiye olmak üzere alâkadarların teklifi üzerine (1 367 970) liralık fazla tahvil çıkararak bedelini Hazine vermek şartile mübadele kararnamesindeki ağır kayitleri düşünmeksizin kabul edilmiştir.

İstikrazlarda olduğu gibi tevhit ve mübadelelerde de komisyonlar, sair masraflar Hazineye tahmil edilmişti.

1299 tarihinden evvelki borçlardan (Mısır vergisi ile aktedilmiş olanlar hariç olmak üzere) bakiye kalanlar için kırk küsur milyonluk yeni tahvil verilmiştir. 299 senesinden sonraki borçlar bunun haricindedir.

c) Üçüncü devre (1908 - 1914)

Meşrutiyetin ilânından harbi umumiye girdiğimiz tarihe kadar : 1908 senesi meşrutiyet, arz ve izah olunan ağır şerait altında devraldığı maliyeyi Düyunu umumiye cephesinden en ufak bir değişikliği dahi düşünmeksizin, düşünce de hiç bir şeye muvaffak olamamaksızın zaten Hazinenin elinden çıkarak Düyunu umumiyeye intikal eden belli başlı varidat membalarından mahrum kaldığından yine istikraz siyasetine daha ziyade vüsat ve revaç vermiştir.

Meşrutiyetin ilânından harbi umumiye girdiğimiz tarihe kadar yedi sene zarfında (48 633 442) liralık uzun vadeli haricî istikraz ve (8,5) sekiz buçuk milyon Hazine tahvilâtı ihracı ve dahil ve hariçteki müesseselerden (19 731 286) liralık uzun ve kısa vadeli avans muamelesi yapmıştır.

Yekûn (76 864 728) liraya baliğdir. Bunların miktarları ile karşılıklarını arzediyorum :

1. 1908 istikrazı (4 411 212) Türk altını itibarî kıymet. Karşılığı : Rüsumat emaneti hâsılatı umumiyesinden ve idaresi Düyunu umumiyeye muhavvel kilometre teminatı, aşar hâsılat fazlaları.

2. 1909 istikrazı (7 000 004) itibarî kıymet Türk altını. Karşılığı : Kısmen Sivas, Konya, Kastamonu, Adana vilâyetleri aşarlarından ve Kalecik kazası aşarından. Halep vilâyeti ağnam fazlalarından.

3. 1911 istikrazı iki tertip (11 000 000) itibarî kıymet Türk altını. Karşılığı : İstanbul vilâyeti gümrükler hâsılatından senede (550 000) altın.

4 1914 istikrazı (22 000 000) itibarî kıymet Turk altını Karşılığı 1914 senesine kadar aktedilmiş bilcumle istikrazların karşılıkları olan varidatın mukaveleleri mucibince kendi tertipleri ayrıldıktan sonra artacak mebalığden ve aşar uzerine mevzu hissesi ıane (İptidaî mektepleri için zammedilmiş idarei hususiyelere ait hissedir) hissei ianenin duyunu umumiyeye tahsisinden ve reji şirketinin Maliyeye ait temettu hissesinden reji avansları karşılığı tefrik olunduktan sonra kalacak bakiyelerden

5 Hudeyde-Sana demiryolu istikrazı (1 000 000) itibarî kıymet Karşılığı Hudeyde ve Cidde gumrukleri hâsılatı

6 Havuzlar ve doklar istikrazı (1 210 000) itibarî kıymet Karşılığı Sivas vilâyeti aşarından

7 1908 Bandırma - Soma hattı istikrazı (1 712 304) itibarî kıymet Karşılığı İzmir - Kasaba demiryolları hâsılatından Hukûmet hisseleri ve demiryolları işletme kilometre teminatı karşılıklarından artacak miktarlardır

8 Hazine tahvilleri

1) % 6 faizli tahvilât (3 000 000),

2) % 5 faizli tahvilât (5 500 000)

Karşılıkları vasıtasız diğer vergilerden Maliyece odenecektir Bu tahvillerin beş buçuk milyonluğu Alman bankerleri ve uç milyonluğu da Periye bankası % vasati 80-85 hesabile satın almışlardır Bunlardan başka Balkan harbi nihayetlerinde dahilde de iki buçuk milyon liralik ayrıca Hazine tahvili satılmıştı Bu son kısım yukarıki yekûna dahil değildir

Meşrutiyet devrinde uzun ve kısa vadeler ile alınmış avanslar ve karşılıkları şunlardır

1 Bank do Fransız 1911, 1912, 1913 senelerinde uç defada (1 300 000) Turk lirası Karşılığı Trabzon vilâyeti gumrukleri

2 Bağdat demiryolu şirketinden 1913'te (510 059) Turk lirası Karşılığı Duyunu umumiye fazlalarından ve hattın Hukûmet hissesinden evvelki taahhutlerinden kalacak kısımlardan ve sair mahsubattan

3 Turkiye Milli ve Selânik bankalarından 1912'de (1 650 000) Turk lirası Karşılığı Edirne, Selânik, Aydın, Hudavendigâr, Beyrut vilâyetleri gumrukleri hasılatından evvelce Duyunu umumiyeye murettep miktardan artacak bakiyeler

4 Turkiye millî bankasından 1911'de (2 054 860) Reşadiye zirhlisi için Karşılığı Hazinece varidati umumiyeden ve Donanma cemiyeti hasılatından odenmek uzere

5 Selânik bankasından 1914'te (60 000) lira Karşılığı Hazine tahvili rehin etmek mukabilinde

6 Osmanlı bankasından 1912, 1913, 1914 senelerinde meşrut hesabı cari hariciinde olarak altı defada 5 622 200 Turk altını Karşılığı Duyunu umumiyece cibayet edilmekte olan ağnam ve aşar fazlalarından ve tutun oşru ile Bağdat, İskenderun, Haydarpaşa da dahil olduğu halde gumruk varidatından bu tarihe ka-

dar Düyunu umumiyeye muhassas mürettep mebaliğin temininden sonra kalacak miktar ve harp vergisinden Hazineye ait kısım ve Sıvas aşarından Düyunu umumiyeye mürettep kısımdan kalacak miktar ve Diyarbekir, Sıvas, Trabzon, Kastamonu, Şam, Musul, Karesi, Bolu, Hüdavendigâr, Erzurum vilâyetleri ağnamından,

7. Tütün Reji şirketinden iki senede ve beş defada 1 860 000 Türk altını.

Karşılığı reji şirketinin temettüünden Hazine hissesi ile İzmir aşarından bu tarihe kadar Düyunu umumiyeye gösterilmiş karşılıklardan bakiye kalacak kısım.

8. Anadolu demiryolu şirketinden 1914'te (200 000) altın. Karşılığı gümrükler hasılatı umumiyesinden.

9. Düyunu umumiye meclisinden 1913 ve 1914 senelerinde 15 defada 2 951 167 lira.

Karşılığı gümrük resmi munzammı Düyunu umumiyeye mevdu müteferrika aşarının hissei taneleri; Aydın, Hüdavendigâr ağnam bakiyesi, Sıvas aşar bakiyesi, kısmen de evvelki istikrazlardan satılamayıp Hazinede kalan tahvillerin terhini vesair karşılıkların fazlaları.

10. Doviçe banktan 1911-1912 senelerinde iki defada 3 003 000 lira. Karşılığı kısmen gümrükler varidatından evvelki karşılıklar temin edildikten sonra bakiyesi de bir sene sonra tadat edilecek olan ağnam hasılatından Hazine tahvili rehin mukabilinde.

11. Fenerler idaresinden 1913 senesinde 500 000 altın. Karşılığı fenerler idaresi hasılatından Hükûmet hissesi.

Bu hisse 16'da yedisi Hükûmete ait olduğundan bu hisse fenerler avanslarının yalnız faizlerine kifayet etmediği ve resülmali imha için karşılık kalmadığı hesaben anlaşıldığı halde fenerler işletme imtiyazının bu avanslar Hükümet hisselerile itfa edilinceye kadar (ki ebediyet ifade eder) temdit edildiği bu mukavelede münderiçtir. Mukaveleyi Meclis encümenleri senelerce tetkik etmediğinden tasdiksiz kalmıştır.

Bu suretle meşrutiyetin 7 senelik istikraz işleri 76 milyon 864 bin küsur liraya baliğ olmuştur.

Avansların bir kısmı uzun vadeli istikrazlar ile kapatılmışsa da bir kısmı kendi karşılıklarile devam ederek, Cümhuriyet idaresine devredilmiştir. Bu avansların alınmasına başlıca sebep istikraz karşılıkları geniş mikyasta Düyunu umumiye idaresine tahsis edildiğinden sene nihayetinde karşılık fazlalarını istirdada kadar tahammül edilemeyerek daha evvel yüksek faizlerle Devlete ait parayı avans şeklinde alarak sene nihayetinde mahsup edilen Düyunu umumiye avansları bu mahiyettedir. Diğeri kısa vadeli istikrazdır.

Gerek Abdülhamit ve gerek meşrutiyet istikrazları % 70'ten başlayarak % 85'e kadar muhtelif kıymetlerle ihraç edildiği, komisyon, tabı ücreti, aciyo ve sair masraflar da nazarı dikkate alınırsa bu iki devrin yaptığı istikrazların hasılı % 30 noksaniyle hesap edilebilir.

Bazı mukavelelerde ıstıkraz hâsılından eşya mubayaa etmek ve o memleketin fabrıkalarına sıparışler vermek ve ıstıkraz dahilde yapılacak bir ış için ise o ışi behemehal toptan ve goturu bir bedel mukabilinde parayı ikraz eden memleketin taahhutlerine vermek şartları vardır

Yeni bir kısım ıstıkrazlar da imtıyazlı şirketlerin haksız taleplerini lehlerine olarak kabul ederek hemen halletmek veya yeniden imtıyaz vermek veyahut mevcut imtıyazları lehlerine olarak genişlettirmek, tarifelerini arttırmak, kayıt ve şartlarına ve tealı edilen mektuplara ve karara ıstıkraz mukavelelerinde çokça tesaduf edilir

Bu devreye ait olan mulâhazama şu iki noktayı da ilâve etmekte faide görürüm 1914 ıstıkrazından harbi umumînin zuhuru uzerine Paris muessesatı maliyesinden henuz alınamayan bakiyelerin araştırılması,

Harbi umumî içinde Bağdat inşaat şirketine Toros kısmının tesrii inşası için maliyeden verilen 3 000 000 liralık avans hesabı

Gerek Berlin muahedesi ile ve gerek Balkan harbinden sonra Londra muahedesi ile başka memleketlere tefrik edilen Duyunu umumiye murettebat hisselerini tamam vermediklerinden bizim vergi membalarımızın odemiş olduğu mebaliği de alâkadar Devletlerden istemek icap eder Bunları imkân ve zamanla araştırmak maliye ve hariciyemizin işidir

d) Dorduncu devre (1914 - 1918)

Harbi umumiye dahil olduktan, Mondoros mutarekesine kadar yapılan muameleler ile Cumhuriyet idaresinin Istanbula hâkim olduğu gune kadar istanbul idaresinin marifetleri

1 1915 senesinde Avusturya-Macaristan bankalarının verdiği avans 5 milyon altın harp içerisinde Almanların harp masrafına ve bilhassa Irak, Filistin cephelerine yardım olarak verdiği altınlar muahedeler ile ibra edildiğinden bunlardan fazla bahsetmeyeceğim

1 Dahili muameleler ve neticeleri

1 1914-1917 senelerinde muhtelif tertipler ile çıkarılmış evrakı naktiye 158 milyon

Bu evrakı naktiye harp masrafı için muttefiklerden bir yardım taahhudu almaksızın harbe girildiği için kâğıt çıkarmak zarureti dolayısile Almanlar ile aktedilen mali mukavelelere gore birinci tertibin karşılığı olan 5 milyon altını sulhun aktinden altı ay sonra bu evrakı naktiye hâmilleri ile mubadele etmek uzere Istanbul da Duyunu Umumiye idaresine teslim edilmiş diğer tertiplerin karşılığı da sulhun aktinden sonra muhtelif tarihlerde bedeli odenmek uzere Alman hazine tahvilâtı yine Duyunu umumiye emrine verilmişti Neticede gerek bu altınların ve gerek Alman hazine tahvillerinin mukabilini uzun vadeli istikraza kalbederek Turklerin bunları asırlarca odemesi mukadderdi Versay muahedesi Almanları bu taahhutlerinden ibra ve hazine tahvillerini hukumsuz birakmıştır Istanbulun işgalinde muhasım Devletler Duyunu umumiyede Turk evrakı naktiyesi birinci tertibi hâmillerinin hesabına emanet bulunan altınları Londraya nakletmiş ve

Duyunu umumiye de bu işe seyirci kalmıştır Bu suretle evrakı naktiye karşılıksız olarak yalnız Turklerin omuzlarında bırakıldı

2 Harbı umumının uçuncu muamelesi vatandaşlardan aldığı tekâlifi harbiye, vesaiti nakliye, aşar, iaşe emsalleri ve taahhudat bedellerile maaş masraf terakumleri bu meblağ mulga Maliye nezaretinin hesabına gore (45 milyon) lirayı mutecavizdi Bu hesabı Ankara idareleri 1336 senesinden itibaren ashabı istihkakının veya koylerinin vergi borçlarına mahsup suretile ve sonra da mahsubu umumî kanunile genis mikyasta mahsup yaparak kalan cuzî bakiyeyi de tasfiyei duyun tahviline raptederek mehmaemken vatandaşların matluplarına cevap vermiştir

3 Dorduncu muamelesi (18 000 000) luk istikrazı dahilî aktetmiş, bundan yalnız bir buçuk senelik faizini vermiş, resulmal ile diğer faizlerini olduğu gibi bırakmıştır Bu istikrazın faizi altın ve karşılığı da ağnam hasılatından Hazineye kalan kısmından olacaktı

4 Damadın Duyunu umumiyeden aldığı avans takriben (2) milyon lira, bu para ile kuvayı inzibatiye teşkil edeceğinden işgal kumandanlarının muvafakat ve yardımlarile almış Karşılığı, askerî demiryolları, ambarları da dahil olmak uzere Istanbul dakı ambarlarda Devlet malı olan eşyanın satış muamelâtı

Satılmış ve para verilmiştir

5 Osmanlı bankasından meşrut hesabı carıden başka ıkı defa da (2,5) milyon liralık avans

Bunların karşılığı kısmen satılacak eşya bedelinden ve muhim kısmı da istikrazı dahilî kuponları için bırakılmış olan altınları rehin vermek suretile

6 Istikrazı dahilî kuponları bedeli için Osmanlı bankasına bırakılmış olan (460) bin altından (80) bin altınının rehin fazlası addedilerek işgal kumandanlarının talebi ve duyunu umumiyenin delâletile satılarak tutarı Damat Hukûmetine verilmiştir

Kalan (380) bin altını elden çıkarmamak için Ankara Hukûmeti Istanbula vaziyet etmeden evvel rehin bedellerini vererek altınları bedel mukabilinde almış ve Ankara'ya hafiyyen nakletmiştir

7 Damat Ferid'in Istanbulda bulunan Ziraat bankası merkez veznesinden aldığı (1 500 000) lira

Karşılığı yoktur ve Istanbul idaresi bu paradan birini vermemiştir Bu dahilî muamelelerin yekûnu Alman ve Avusturyalılardan alınan altınlar harıç olmak uzere (227 000 000) liradır Satılan altın bedelleri harıçtır

Istiklâl muharebeleri buyuk zaferle bittiği zaman Buyuk Gazi'nin yeni kuracağı Turkiye, duyunu umumiye cephesinden şimdiye kadar izah eylediğim bulaşıklığın içinde idi Harici borçlardan o tarihe kadar odenmiş olanlardan gayri, Misir vergisile alınmış paralar da yine dışarda olmak uzere (161 303 833) lira baş paradan muterakim faizlerden ibaret duyunu umumiye işile karşılaştı

Son altın butçe olan 1330 (1914) senesi duyunu umumiye butçesindeki bir senelik murettebat faiz ve amortismanlarla idare masrafı (11 400 000) altındır Bu sene Devletin umum varidatı 32 milyon altı yuz bin altındır

e) **Sorunun Çozumu Aşamaları :**

Sulh kongresının halledeceği bın bır işler arasında bır de bu dev cusse duyunu umumıye işlerı mevcuttu Bu meselenın uç buyuk yuzu vardı

1 Borcun aslı ve nasıl taksım edileceği,

2 Duyunu umumıye muessesesı ve onun haız olduğu ımtıyazlarla hâmıller emrıne bu ıdareye terk veya tahsısen tevdı edılmış vergı ve resım membaları (Bunları, harıç rehınler, kelımesıle ıfade edıyorlardı),

3 Uçuncusu de senelık murettebatın hangı cıns para ile hesap olunacağı meselesı, dığer bır ıfade ile kuponlar meselesı ıdı

Uzun muharebelerde gençlığını şehıt vermış bır mıllet, ıstılâlar altında mamurelerı harap olmuş bır vatan ıçın bundan daha fena bır mıras tasavvur olunur mu?

Işte Cumhurıyet bu berbat mırası ıster ıstemez elıne alarak halletmek çarelerını aradı

Duyunu umumıye ımtıyazlarına dokunmak Turkıye ıçın harabıyı mucıp olacağını soyleyenler de eksık değıldı

Fakat o Buyuk Gazi'nın saçtığı ıstıklâl nurundan ıstıdatları derecesınde hısse alanlar yıne en başta o Buyuk Murşıt olduğu halde bu muğlâk ve çetın meselenın dahı dığer ışler gıbı hallını mukaddes emel addettıler Senelerce çalıştılar Uğraştılar, bu gunku hale getırdıler

Nasıl hallettıler?

– Bırıncı mesele, duyunu umumıyenın taksımı

Bu taksım ışı Berlın muahedesıle balkan harbı uzerıne Londra muahedelerınde Turkıyeden ayrılmış yerler ıçın Imparatorluk borçlarına ısabet eden senelık murettabattan hısse tefrıkı şeklınde olmadı Çunku bu taksım şeklınde borçlu olan Turk devletının resulmale aıt tahvılı hâmılın yedınde kalacağından senelık murettebattan hısse ayrılan dığer devlet hıssesını vermedığı takdırde Turk hazınesı hatta hazıneye sormaksızın Duyunu umumıye muessesesı kendısıne mevdu Turk vergı menbalarından bunları da odemekte devam ediyordu

Genç Turkıye ıdaresı mazının duştuğu hatalara duşmedı Borcun aslının yanı resulmalın taksımı ile hısse ayrılan dığer devletlere ısabet edecek mıktar ıçın Turkıye'nın suretı katıyede ve mutlakada ıbrasını istedı.

Bu tabıî talebın gayesını sezen Duyunu umumıye muessesesı kureıarz yerınden kopmuş gıbı vaveylâ kopardı Harıçte ve dahılde dedıkodular başladı Bu nevı sermaye fennen kabılı taksım değıldır, deyenler oldu

Bın bır muşkılât ıçerısınde kabılı taksım olsa bile Turkıye'ye mahsus yenı tahvıller ile mubadele masrafı sekız on mılyon lıra olacağını ve buna ne luzum olduğunu *ıddıa edenler de bulundu Bunlara rağmen salâhıyetlı makamat sermayenın taksımında ısrar ettı*

Sarsılmaz kaya gıbı metın olan başmurahhasımız Ismet Paşa Hazretlerı bu talebını ısrarla tekrarladı Muvaffak oldu *(Alkışlar)* Resulmal şu suretle taksım edıldı

Mısır Zeylâ' vergısı karşılığıle aktedılmış ıstıkrazlar tamamen Mısır hıssesıne tefrık edıldıkten sonra bakıye kalan baş para ve faız (161,5) mılyon lıra muharebelerın başladığı bır evvelkı sene varıdatına gore hısseler tefrık edıldı Taksım tarıhıne kadar terakum etmış faızler de nazarı dıkkate alındı Bu suretle -faızler de dahıl- (107) mılyon lıra Turkıye Cumhurıyetıne ve (54,5) mılyon lıra da Balkan devletlerıle Surıye, Irak, Arabıstan devletlerıne ayrıldı Turkıye hıssesı dığerlerıne nısbeten çok gorulurse de bunun sebebı yıne ıdarei sabıkadır Çunku vergıleri sakın ve mutı olan Anadolu halkının uzerıne yuklenmesınden dolayı ayrılmış olan memleketler az vergı verdıkleri ıçın borçtan da az hısse ısabet eylemış oldu

Yıne tekrar edıyorum, Berlın muahedesınde ve Balkan harbından sonra oldugu gıbı Lozan da da yalnız senelık murettebatın tefrıkıle ıktıfa edılmış olsaydı bu gun Turk vergı mukellefleri aleyhıne Mısır vergısı ıstıkrazları da dahıl olmak uzere (161,5) kusur mılyon borç senedı ecnebılerın elınde mahfuz bulunacağından şımdıkı mesut neticeler daha çok muşkul ve belkı de daha ağır olacaktı

b - Ikıncı muhım mesele Duyunu umumıye muessesesının haız olduğu ımtıyazat adedı sayılamayacak kadar çok olan mukavelenameler terk veya tahsısen tevdı edılmış olan karşılıklar, bunun en muhummı muharrem kararnamesı meseleleri

Ankara ıdaresı kendı emrınde bulunan vılâyetlerdekı Duyunu umumıye teşkılatını bır muduru umumî ile Malıye vekâletıne raptederek butun hasılatını elıne almak suretıle kısmen emrı vakı ıhdas eylemıştı Duyunu umumıye meclısı bunu geçıcı zannetmekle beraber muteaddıt protestolar etmekten de gerı durmadı

Gerek Muharrem kararnamesı ve gerek dığer mukavelenamelerın mahfuzıyetı hakkında Lozan muahedesıne bır şey dercedılmemesıne çok dıkkat edıldığımden bu muhım mesele hâmıller ile Turkıye arasında muallel bır vazıyette kalmış olması temın edılmıştı

Cumhurıyet Hukûmetı her sene emrı vakıleri bıraz daha tevsı ederek bır kaç sene ıçerısınde Duyunu umumıyenın elınde ve emrınde hıç bır varıdat bırakmadı 1928 ıtılâfnamesı de bu mukavelât ve ımtıyazatı hukukan ıptal etmış oldu

Uçuncu cephesı

Kuponlar meselesı

Turkıye ye ayrılmış olan (107) mılyon lıranın hangı para ıle hesap edıleceğı meselesı ıdı kı, buna kuponlar meselesı denılıyordu

Turkıye bunun Turk evrakı naktıyesıle hesap edılmesını ıstıyor, alacaklılar namına hareket edenler de o zaman altın veya altına yakın olan Ingılız lırasıle hesap edılmesınde ısrar edıyorlardı Lozan muzakeratının başladığı gunden son dakıkasına kadar en çetın muzakere ve munakaşalar bu mesele etrafında oldu

Nıhayet muzakereyı bıtırebılmek ıçın o zaman on altısı bır Turk evrakı naktıyesı olan Fransız frangı ıle hesap edılmesıne temayul eyledığımızı şımdı arzedebılırım Bunun tutarı senede dokuz, on mılyon Turk evrakı naktiyesı ıdı Alâkadarlar asla yanaşmadılar

Nihayet tarafeyn anlaşmak uzere mesele muzakere harıcı bırakıldı

Hemen arzedebilirim ki faiz nisbeti ne olursa olsun, şimdi kabul edilen senelik murettebat (700) bin altın o zaman isteyip te kabul ettiremediğimiz fark hesabından daha çok aşağıdır

Bu meseleyi altın veya İngiliz lirası hesabından çıkarmak için idaresi Duyunu umumiye harıcında kalan bazı muameleler uzerinde fırsat düştukçe emri vakiler ihdas etmekten geri kalınmadı

Mesele Tutun reji şirketi avansları faiz ve amortismanları için İstanbula hâkim olmadan evvel İngiliz lirası hesabile tevzi edilmiş uç senelik murettebatın Ankara itilâfnamesi mucibince hesabı frank esasına tebdil edilerek tevzi edilmiş olan para farkını işleyecek seneler faiz ve amortismanlarına mahsup edilmiştı

Yine bu cumleden olarak

Tevziine Osmanlı bankasının mutavassıt bulduğu bir kısım istikrazların 1914 senesinden beri mutedahil kupon ve tahvil bedellerine banka emrinde bulunan mebalığın tevziinde fransız frangile hesap edilmesi ve atiyen bu hâmillerin bu hesap için hiç bir fark iddia etmeyeceklerinin taahhut ettirildikten sonra tevzi edilmesi hususundaki ısrarlarımız muvacehesinde istediğimiz taahhudu mubeyyin uç kıta itilâfname Banka umum mudurluğunun 10 temmuz 1339 tarihli tezkeresile Hazineye gonderilmiştı

Fakat Duyunu umumiye muessesesi bu kabil muamelelere asla yaklaşmadı O mutemadiyen harıçte, dahilde gurultu çıkardı

Duyunu umumiye muessesesinin imtiyazlarına guvenerek yaptığı muamelelerden bir iki misal zikretmekle memleketimiz için bu muessesesinin nasıl hareket ettiğini efkârı umumiyenin takdirine bırakmış olacağım

1337 senesine ait olmak uzere Duyunu umumiye meclisinin o zaman neşreyledığı senelik raporda ellerinde kalan İstanbul ve civarından Duyunu umumiye idaresince cibayet edilen (12) milyon kusur lira varidata mukabil (3) milyon yuz kusur bin liralık masraf yaptıklarını ve bu da varidatın % 25 nisbetinde olduğunu neşrediyorlardı

Halbuki bu varidattan (6 803 000) kusur lirayı gumruk resmi munzamlarile tutun reji şirketi varidatından ve tutun aşarından ve tombeki resmi olarak diğer teşekkullerin yani rusumat idarelerile reji şirketinin toplayarak nakten Duyunu umumiyeye teslim eyledikleri meblâğ için Duyunu umumiye hiç bir masraf ihtiyar etmediğine ve bakiye kalan (5 300 000) kusur liranın da muhim kısmı damga hâsılatı olup bu da yalnız % 5 beyiye ucretile kolayca elde edilir para olduğu nazarı dikkate alınırsa, Duyunu umumiyenin masrafı, topladığı paranın % 65 ni tecavuz etmektedir

Turkiye'den topladığı paraları ecnebi parasına tahvil etmek suretile her sene İstanbul borsası kambiyo fiatının en yukseği uzerinden bir senelik muamele hesap olunduğu cetvellerinin tetkikinden anlaşılıyor Acaba bu azîm meblâğ senenin bir gununde ve fiatların en yuksek bulunduğu gunlere mi tesaduf etmiştir, bu maddeten mumkun mudur?

Harbı umumî senelerinde Duyunu umumiye kasalarında toplanmış olan paraları Versay muahedesi aktolunduktan, Almanyanın talı ve markın mukadderatı anlaşıldıktan sonra (150) milyonluk mark satın alarak Alman bankalarında depo etmek suretile az bir zaman sonra mark kıymeti sıfıra düşmesinden Duyunu umumiye muessesi hem muvekkilleri olan hâmillere ve hem de Turklere hizmet mi etti, yoksa vazife mi yaptı?

Hatta bu (150 000 000) milyon mark henuz kıymetini muhafaza ederken tevdiatat bu parayı kullanmayıp ta o devrede uç sene zarfında Istanbul piyasasından (3) milyon Ingiliz ve (54,5) elli dort buçuk milyon frank mubayaa etmeleri Turk piyasasına kasıt değil midir? Bizim vergi ve resimlerimizden topladığı paralardan ve henuz hâmillere tevzi etmeden evvel Istanbul işgal kuvvetleri kumandanlığı emrine % 2 faizle bir defada (7) milyon, ikinci defada (3) milyon Turk lirası ikraz ettirmek salâhiyetini nereden almıştı, Turk Hukûmetinden mi yahut adedi (250 000) ni tecavuz eden ve butun Avrupaya yayılmış olan hâmillerden mi musaade almıştı?

Bu misaller sayılamayacak kadar çoktur

Esasa avdet ediyorum,

1928 mukavelesi yapılmazdan evvel bize ayrılmış olan borç muterakim faizlerile beraber (107) milyonu tecavuz ediyordu

Esas istikraz mukavelelerine gore, muharrem kararnamesine gore, senelik murettebat Duyunu umumiye maaş ve masrafları hariç olarak (5 300 000) lirayı geçiyordu Bu esasa gore 86 sene muddetle ve (210 221 000) lira odemek uzere tedricen azalmak suretile borç kapanmış olacaktı

f) 1928 Sozleşmesi :

1928 mukavelesi ilk senelerde (2) milyon murettebattan başlayarak tedricen yukselmek suretile en çok (3,5) milyona balığ oluyor ve itfa edilen miktarlarına gore azalmağa başlıyordu, bu mukaveleye gore de takriben (120 000 000) altın odemiş olacaktır

Muzakere edilmekte olan yeni mukaveleye gore senelik murettebat (700 000) altın hesabile ve azamî elli senede hesaben en çok (35 000 000) altındır Bundan evvelce verilip te henuz tenzil edilmeyen takriben yarım milyon altın çıkarıldığı halde memleket (34,5) milyon verecektir Bu dahi katî değildir Kambiyo farkları, baş para amortismanlara tahsis edileceğinden elli seneden daha çok evvel borç hitam bulacağı ve bu suretle bir sulusun kazanılmak ihtimali mevcut bulunduğunu kaydederim

1928 mukavelesi iki muhim netice ifade eder

Biri, emri vaki halıne gelen Duyunu umumiye muessesesile, vergi ve resmi muayyenlerin Hazineye intikalini hukukan da tespit ederek Duyunu umumiye muessesesinin ebediyen defnedilmiş olması,

Diğeri de borç miktarını vesatî hesapla yarıya indirmesidir

Hakikatte bizim idealist Fırka ve Hukûmetimiz için de bir konak başı olmuştur Bu konak başından sonra ikinci muzakere Hukûmet reisimiz bizzat duşunmek ve açmak iztirarında kalmış ve bunu çok buyuk muvaffakiyetle idare etmişlerdir

Tafsilâtını evvelce selâhiyetli zevat defaatla izah ettiler. Burada en çok alacaklılarımız olan kadîm Fransız dostlarımızın da gösterdikleri hüsnü niyet ve samimiyeti kaydetmek isterim.

Yukarıda işaret ettiğim umumî harbin dahilî borçlarına gelince : (18) milyon dahilî istikrazı vaktinden evvel tam faizi ile başabaş ödedik. Hazine, alacaklılarına da nakit gibi kabul etmekle bu gün piyasada takriben iki milyon kadarı kalmıştır. Ziraat bankasına ve diğer müessesata olan muhtelif borçları tamamen vermiş bulunuyoruz.

Halk ile olan intizamsız borçlardan tekâlifi harbiye, vasaiti nakliye, işae, maaş masrafından takriben (45) milyon liralık eski idare borçlarını tasfiye ederek tediye ve mahsup ve nihayet (1,5) milyonluk tasfiyei düyun tahvili vermekle bitirdik.

Karşılıksız aldığımız evrakı naktiyeyi de tedricî dahi olsa sağlam esaslara bağlayacak tedbirleri ve teşkilâtı yaptık.

Büyük Reisimiz ve Gazimizin kurduğu Cümhuriyet Halk Fırkası ve Meclisi ve Hükûmeti açık alnımızla ve iftiharımızla millete ve tarihe diyebiliriz ki, çok fena mirasları dahilde ve hariçte tamamen hallettik ve azamî menfaatinizi de temine muvaffak olduk. Bütün varidat membalarınız hiç bir kayıt ve şarta bağlı olmayarak elinize ve emrinize hazırdır.

Borç işlerinde hiç bir imtiyaz kalmamıştır.

Alacaklılar, yalnız (8) milyon altını sizin mert sözünüze ve dürüst harekâtımıza bıraktılar.

Vatan sağ olsun, bunu da ödemeğe çalışacağız *(Alkışlar)*.

Hasan Fehmi Bey'in konuşmasını tamamlamasından sonra Düyunu Umumiye Hâmiller Temsilcileri ile yapılan görüşmelerde T.C. Hükümetini temsil etmiş olan Saraçoğlu Şükrü Bey söz almış ve aşağıdaki konuşmayı yapmıştır :

6. SARAÇOĞLU ŞÜKRÜ B. (İzmir) – Muhterem arkadaşlarım, Osmanlı borçları meselesi hakkında daha bir iki kelime söylememe müsaade buyurmanızı rica edeceğim.

Hasan Beyefendi, bu borçlar meselesinin, Emin Beyefendi tarafından ifade edildiği veçhile, tarihî mahiyetini, memlekete yaptığı fenalıkları derin ve ciddî bir tetebbua istinaden anlattılar. Bendeniz bu mevzu üzerine yeniden avdet edecek değilim ve Hasan Beyefendi tarafından söylenmiş olan kelimelere ilâve edecek sözüm yoktur. Yalnız o sözlerin bir kere daha sizler tarafından hatırlanmasını rica edeceğim. O sözler hatırlanınca görülüyor ki bu memlekette yarım asrı tecavüz eden bir müddet zarfında yan yana iki Devlet yaşamış, Türk milletinin içinde ve Türk topraklarının üstünde yan yana yaşamakta devam eden bu iki Devlet her sene geçtikçe birisi ihtiyacına binaen, diğeri parasına istinaden aralarındaki varlığı, hukuku, mevcudiyeti, serveti birbirine nakletmeğe başlamışlar ve her geçen sene bunlardan birisi mütemadiyen kuvvetini artırmış, diğeri de mütemadiyen

zâfa giriftar olmuştur Oyle kı bu ıkı kuvvetten, bu ıkı saltanattan, bu ıkı Devletten hangısının hayatının daha kuvvetlı olduğunu son zamanlarda bulmak içın çok duşunmeğe ıhtıyaç kalmamıştı Fakat ıstıklâl zevkını tatmış olan, hayat hakkının butun hakların ustunde bulunduğuna ıman etmış bulunan ve şuurlu, vıcdanlı, maksatlı Şeflerın ıdaresınde memleketı kurtarmağa azmetmış ve buna muvaffak olmuş bulunan Turk mılletı nasıl Osmanlı saltanatını yıkmışsa Osmanlı borçları saltanatını da o gunden bu gune kadar oburunun gıttığı yere gondermıştır *(Alkışlar)* Bu mesele hakkında muhtelıf vesılelerle sızlere arzı malûmat etmıştım O meseleler uzerıne yenı baştan avdet edecek değılım Ancak son verdığım ızahatla bu gunku kabulunu rıca ettığımız ıtılâfname arasında mevcut olan ufak tefek farkları arzetmege çalışmakla ıktıfa edeceğım Bılıyorsunuz kı daha bundan dort, beş ay evvel sızlere malûmat arzettığım zaman borcumuzun yekûnunun 962 mılyon franka ındığını ve bunun 8,5 mılyon altın lıra ettığını ılâve etmıştım Bu meblâğ yıne mukavelenamenın son defa tetkık edıldığı zaman soyledığım gıbı takrıben 107 mılyon altın lıralık eskı bır borcun 8,5 mılyon lıralık bır borca ıstıhalesı demek ıdı Bu borcun tedıye akçesı Fransız frangı veyahut ıntıhap edılecek dıger bır paradır ve bundan evvelkı ıstıkrazlarda olduğu gıbı hâmıllerın hıyarına hâmıllerın ıntıhabına bırakılmış, arzu ettıkleri zaman her ıkı akçeden bırıle tedıye ettırecekleri bır para değıldır Yanı mukavelenın ıkı nevı tedıye akçesı yoktur Her tedıye ıçın bır nevı, bır tek tedıye akçesı vardır

Mukaveledekı ıkı tedıye nevı, tedıye akçesı şu şekılde tatbık olunacaktır

Bu tedıye akçesı altı aylık taksıtlerın hulûlunden mukaddem Malıye vekâletıne teblığ edılmek suretıle suretı katıye ve nıhaıyede o somestır yanı altı ay ıçın tespıt edılmış bulunacaktır Eğer ıkıncı bır para ıntıhabı onlar tarafından -bır tek paradır, yanı dıger uçuncu bır para yoktur- tek olan ıkıncı para ıntıhap edılecek olursa bu da vaktınden evvel haber verılecek, provızyon bununla yapılacak, tedıyat bununla olacaktır Yanı her taksıt ıçın bır tek para vardır ve bu zaman zarfında başka cıns para ıstemeyecektır

Son 4-5 ay zarfında mukavelede en çok nazarı dıkkatı celbedecek ılâve, mesulıyet maddesıdır Muhtelıf vesılelerle netıcenın ve hesapların tahmın edıldığı veya gorulduğu gıbı çıkmaması ıhtımalıne karşı derpış edılmesı ıcap eden mesulıyetler bulunuyordu

Bırıncısı şu ıdı Şayet eskı tahvıller yenı tahvıllerle tebdıl edılırken defterlerde yazılmış olan yekûndan fazla bır yekûn fı'len çıkarsa veyahut uzerlerınde 30 40 50, 60 sene gıbı muhım zamanlar geçmış bulunan ve hatta bır kısmı makbuz halınde bulunan -1914 ıstıkrazı bu cumledendır- tahvıllerın doğrusundan eğrısını tefrık etmek mumkun olmazsa ne olacak? Bu vazıyetlerde dahı ıstedık kı Devletın uzerıne bır mesulıyet terettup etmesın Yenı mukaveleye gore eskı tahvılleri yenılerıle tebdıl edılırken her hangı bır şekılde hatalar vakı olacak olursa bunların mesulıyetı katıyen Turkıye Hukûmetıne ve Turkıye mılletıne aıt değıldır

Bu munasebetle şurasını da arzedeyım kı eskı tahvıller yenılerıle değışırse çok umıt ettığımız gıbı eskı tahvıllerın yanması, yakılması, mahvolması gıbı ıhtımallerın verdığı nısbet ve yekûn ne olursa olsun bunların kâffesı sağ tahvıl olarak mukabılı Hazıneye verılecektır

Mururu zaman muddetı tahvıller ıçın on sene tayın edılmış bulunduğu ıçın on senenın hıtamında tebdıl davetıne ıcabet etmemış olanların yekûnu mukabılı uzerınden berhayat kuponlarla beraber Malıye vekâletıne tevdı edılecektır Bınaenaleyh burada yazılmış olan 962 mılyon franklık borcun kâffesı behemehal hâmıllere gıdecek değıldır Uzerlerınden bır çok seneler, bır çok harp seneleri ve bır çok vekayı seneleri geçmış olan bu tahvıllerın tahmın edılebılır kı yuzde oldukça nazarı dıkkatı celbedecek kadar bır mıktarı noksan çıksın

Bır kere yenı tahvıller verıldıkten sonra dığer ıkı çeşıt mesulıyet mevzubahs olmak ıcap edıyordu Bunlardan bırısı, bız parayı bankalara, hâmıllere tevzı edılmek uzere, tevdı ettıkten sonra her hangı bır halu kâr, her hangı bır vaka, her hangı bır hâdıse neticesı hâmılın bu parayı almaması veya alamaması ıhtımalı var Bu ıhtımal hem kupon ıçın hem de ımha edılecek amortısman mıktarına tekabul eden tahvıl mıktarı ıçın mevzubahıstır Bu gıbı ıhtımaller karşısında da memleketı -çunku bır kaç mısalı vardı Bu mısaller parasını verdığımız halde borcumuzun odenmemış olmasıle bızı karşı karşıya bırakıyordu -Bu acı tecrubelerden cıddî olarak sıyanet etmek ıcap edıyordu Onun ıçın olarak sıyanet etmek ıcap edıyordu- onun ıçın ısabet eden muddet zarfında Turk Devletı tamamen borçtan ıbra edılmış telâkkı edılecektı kı bunu da kabul ettıler

Eskı mukavelenamede bır de ajan maddesı vardı Samımıyetle huzurunuzda ıtıraf etmelıyım kı hakıkaten Buyuk Meclısın bu mılletın ıstıklâl ve haysıyetıne ve ızzetı nefsıne taallûk eden mesalde gosterdığı buyuk hassasıyet, artık hudutlar harıcında de lâyık olduğu ehemmıyetle takdır edılmeğe başlanmıştır Bu ajan mevzu uzerınde uzun munakaşaya luzum hâsıl olmaksızın Turk mılletının haysıyetıne hurmet gostermek zarurett teslım edıldığı ıçın ajanın artık mukaveleden tayyedılmesı esası kabul edıldı *(Alkışlar)*

Mukavelenamede Hasan Fehmı Beyefendının ufak bır munasebetle ışaret buyurdukları mevzua bendenız bır kere daha avdet edeceğım Tedıye akçesı denılen para, elyevm mevcut olan Fransız frangıdır veya onun yerıne ıkame edılecek olan her hangı bır tek paradır Mukavele sarahaten derpış edıyor kı eğer Fransız frankı sukut ederse veya resmen kıymetı kaybettırılırse hâsıl olacak menfaatın yekûnu umumısı tamamen borcun ımhasına, borcun anasını odemeğe tahsıs edılecektır Bılâkıs yukarı çıkar veya çıkartılırsa bundan bıze hıç bır mesulıyet ısabet etmeyecektır, verılecek olan frank mıktarı tenzıl edılecektır Bınaenaleyh ıkı çeşıt tedıye akçesının yukarıya doğru çıkmasından bu memleket ıçın hıç bır mahzur yoktur, aşağı doğru ınmesı ıse bu memleket ıçın borcun suratle odenmesı yolunun tutulması demektır En son bır nokta, 928 mukavelesıne gore tanzım edılmış olan banka komısyon ve masraflarının bu mukavele ile tertıp ve tanzım edılen mıktar ve yuzdelerı arasında Hukûmet lehıne buyuk bır fark vardır Bızım paramızla eskısınden yuzde yarım daha fazla faız verecekler, sonra adezıyon yanı ılıhak kuponu verıyoruz Onu da çok daha az masrafla yapmayı kabul etmışlerdır

Yalnız butun bu rakamlar arasında Heyetı Celılenın buyuk bır fark uzerıne nazarı dıkkatlerını celbetmek ıstıyorum Hasan Beyefendı vaktıyle yapılmış olan tevhıdı duyun muamelesı, bu devlet hazınesıne 1 460 000 altına mal olduğunu

ifade buyurdular Bu rakam doğrudur Bendeniz de bir kaç yerde rast gelmiştim Bu defa bizim borcumuzun eski Osmanlı borçlarından ayrılarak yeni bir Turk borcu olarak tevhidi ve tahvili için butun masraf yekûnu, o zaman kabul edilmiş olan masraf yekûnunun 15'te 1 idir, bizimki takriben bir milyon Turk lirası, onlarınki 15 milyondur

BUTÇE ENCUMENİ REISİ HASAN FEHMİ B (Gumuşane) – Yani on beşte biridir

SARACOĞLU ŞUKRU B (Devamla) – Son bir nokta olmak uzere muzakerenin muhtelif safhalarında tabiatile zevk duyduğum, istirap duyduğum anlar olduğunu soylemeliyim Yalnız maddî bir kıymeti olmamakla beraber neşemi mucip olan bir mevzu uzerine nazari dikkatinizi celbetmek isterim 1928 mukavelesi borçlar için iki meclis derpiş ediyordu Biri borçlar meclisi, diğeri hâmiller meclisi Borçlar meclisi beş kişiden murekkep bulunuyordu Bunlar arasında bir tane de Turk aza vardı Hâmiller meclisi altı kişiden terekkup ediyordu, aralarında Turk yoktu Bu defa, muharrem kararnamesi dahilî ve haricî diye istikraz kalmamıştı Bu iki meclisin bir tek meclise tahvili kabul edilmişti Fakat aza yekûnunun 11 mi, 5 mi olması lâzımdı? Bu mesele munakaşa mevzuu oldu Kendi aralarında daha ziyade munakaşayı mucip olan mesele, bazı memleket mumessillerinin o meclise alınması iktiza etmesi idi Nihayet sekiz sandalya ve dokuz azalı bir mevcutla geldiler

Sekizinci sandalye bir Fransız, bir Belçikalı tarafından birer sene munavebe ile işgal edilecekti Demekki yeni meclis bu şekilde sekiz sandalye ve dokuz azadan terekkup etmişti Bu meclise bir yarım azalık hakkımız olduğuna inanarak mudafaa ettik Bu mudafaamın verdiği netice, bize her sene bin altın liralık bir meblağın orada okuyacak Turk gençlerine tahsisi suretile bankaya tevdi edilmesini bize tanıyan bir mektupla neticelendirdik Bu hâdise beni memnun etmiştir Sizi de memnun edeceğini umduğundan bu kuçuk havadisi şu, buyuk kursuden vermek cesaretinde bulundum *(Alkışlar)*

SARACOĞLU ŞUKRU B (Izmir) – Efendim, kuçuk bir notum vardı, maruzatım meyanında onu arzetmeği unutmuşum Şimdi soyliyeceğim

1928 mukavelesile Osmanlı borçlarından bize isabet eden borçların yekûnu umumisi halledilirken bir borç bunların içinden harıç kalmış bulunuyordu Bununla ayrıca bir itilâf zarureti vardı Fenerler borcu, avansı denilen avans Lozan muahedesinde geri kalan ve behemehal bir muzakere neticesinde bir şekli halle raptedilmesi iktiza eden bu borç dahi bu defa yeni mukavelenin içinde yer almıştır Ve sizlere arzedilen mukavelenin içinde bu meseleyi halleden yekûna d. dahildir Bunlar alacaklılarla teati edilen vesaikte mevcuttur

Bunu boylece arzettikten sonra musaade buyurursanız Emin Aslan Bey arkadaşıma cevap sadedinde değil, hasbihal sadedinde bir iki kelimecik soyleyeceğim

Filvaki biz, bizden evvel bize yuk birakmış olanlara karşı kalbimizde bir minnet duyduk Yalnız Emin Aslan Beyefendi korkuyor ki istikbalde bizim çocuklarımız ve çocuklarımızın çocukları da bizim için aynı hissi duymasınlar Ben kendi-

lerını temın ederım kı boyle bır hıs onlara gelmeyecek ve belkı de makûsu bır hıs gelecektır Emın Aslan Beyın soylemekte hakkı vardır Hasan Bey tarafından nasıl alındığı soylenen bu paraların nereye ve ne şekılde sarfedıldığını bu gun duşunmek bıle hakıkaten buyuk bır ıstırap verır ve kafaları dondurecek bır mahıyettedır Fakat bızım uzerımıze aldığımız borç yekûnu 72 mılyon Turk kâğıt lırasıdır kı buna mukabıl elımıze geçen yalnız Bağdat demiryolunun bu gunku kıymetı -bın kılometre olduğuna gore- 100 mılyon lıraya çok yakındır

Bır de Konya ovası ıstıkrazı denılen bır ıstıkraz vardı kı bır mılyon altın lıraya malolmuş bulunan bu ışı alacak senedını gosterır Anadolu ıçın bu senet mutedahıl bonoları ıle beraber elyevm Cumhurıyet Merkez Bankasının çantasında bulunuyor Merkez Bankası, buna mukabıl alacağı yenı tahvıllerden maade geçmış hesaplar ıçın 60 000 altını ayrıca tahsıle başlayacaktır

Bunun harıcınde meclısın elınde Lot Turklerın (C) serısınde almış oldukları mutedavıl bonolar mukabılınde ısabet edecek mıktar kezalık Malıye vekâletıne ve Hazıneye tıtrı olarak verılecektır

Butun bunlara bızım mururu zaman munasebetıle veya kaybolması, yanması yakılması ıtıbarıle vermeyeceğımız mıktar da goz onune getırılecek olursa goruruz kı artık bu ışın ıstırap cephesınde değılız, mutedıl ve ıyı bır cephesınde bulunuyoruz ve oyle bır mukaveleye ışımızı raptetmış bulunuyoruz kı Devlet ıçın de, alacaklılar ıçın de saadetın başlanacağı telâkkı edılebılır *(Allaştar)*

Bu konuşmalardan sonra "Borçlar ıçındekı yuksek faalıyetlerı ıle Turk mılletı ve Turk memleketı faydasına buyuk hızmet gormeye muvaffak olan Muhterem Ismet Paşa Hukumetıne ve Onu bu meselede muvaffakıyetle temsıl eden Adlıye Vekılı Şukru Saraçoğlu Beyefendıye Buyuk Mıllet Meclısının takdırlerını ızhar etmesı 764 sayılı karar (486) ıle kararlaştırılmış ve tasarı, oya sunularak anlaşma ve ekleri (2234) sayılı Kanun (487) olarak aynen kabul edılmıştır

7. Sonraki Gelişmeler

Ekonomık bunalımın devam etmesı dolayısıyla hemen her devletın uluslararası tıcarî odemelerde kısıntı yapan onlemler almış bulunması, hamıller arasında taksıtlerın transferı konusunu gundeme getırmıştır Çunkı ekonomık koşullar taksıtlerın dovızle odenmesıne ımkân vermemektedır 1936 Nısanında yapılan bır anlaşma ıle Almanya ve dığer devletlere aıt tahvıller murettebatın % 50 oranında, dahılde ve Turk parası ıle odenmesı ve odenen mıktarın mal ıle transfer olunabıleceği saptanmış, ancak ıkı yıl sonra % 50'nın odenmesınde de guçluk

(456) TBMM Kavanin Mecmuası IV Donem Içtima 2 C 12 S 1111
(457) 3 1 Dosya C 14 S 1054

çekildiğinden tamamının Türk parası ile ödenmesi ve mal ile transferi kabul olunmuştur.

14 Ocak 1938 gün ve 3322 sayılı Kanunla (488) da Türk borcu tahvillerinin iç istikraz tahvilleri ile değiştirilmesine imkân verilerek Türk borcu, dış borç olmaktan çıkarak memleket içindeki ellerde toplanmış, bu şekilde giderek Osmanlı Borçları İdaresinin aktif görevi kalmadığından 23 Ekim 1940'ta Meclisin görevinin son bulduğu, bu görevi T.C. Maliye Bakanlığının üstlendiği ilgililere bildirilmiştir.

9 Mart 1943'te ikinci kez Başkanlığa atanan Şükrü Saraçoğlu (İzmir), 17 Martta TBMM'de okuduğu (489) Hükümet programında, bütçeye koydukları 15 milyon lira ek ödenek ile Türk milleti için tarihi ve acı hatıralar teşkil eden ve Düyunu Umumiye denilen bir borcu kökünden kazımak istediklerini ve böylece İmparatorluğun bize bıraktığı miraslardan zamanında pek önemli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacaklarını belirtmiş ve Osmanlı borçları sorunu da bu şekilde tarihe karışmıştır.

---

(488) 3. t. Dustur, C. 19 - S. 294

(489) T.C. Hükümetleri (1923-1960) C. 1 - S. 134, Başbakanlık Yayını 1978

XI. BÖLÜM
DEVLET GELİR VE HARCAMALARI BÜTÇELERİ

DEVLET GELİR VE HARCAMALARI

BÜTÇELER

1. 1931 Malî Yılı Bütçe Kanunu

Maliye Vekâletince hazırlanan 1931 Malî Yılı Bütçe Kanunu, Başvekâletin 25 Mayıs 1931 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Bütçe Komisyonunda incelenerek gerekli görülen değişiklikler yapılmak suretiyle 9 Temmuz 1931 tarihli raporla Genel Kurulun onayına arz edilmiştir (490).

a) Gerekçe :

Kanun tasarısının gerekçesinde, önce dünya ekonomisinin gidişindeki anormalliklerin bütçenin Meclise sunulduğu 1930 Kasımında daha da ağırlaşması ve bunun memleketimize yansıması üzerine tasarının yeniden incelenmesi ve en üst düzeyde tasarruf önlemlerine gidilmesi ihtiyacı hasıl olduğu vurgulanmakta, ancak vatanımızın gelişmesi ile ilgili ve iktisadî ve malî hayatımıza etkili her türlü önlemin alınması ve bu amaca yönelik hizmetlerin yerine getirilmesine özen gösterildiği ve yapılan tasarrufların daha ziyade ucuzluğun sağlanmasına yönelik olduğu belirtilmektedir.

Tasarruf konusunda alınan önlemlerden biri de Memurin Kanunundaki çalışma süresinin en üst düzeyine çıkarılmasına karşılık memur sayısında indirim yapılmasıdır. Bu amaçla saptanan eylemli kadrolar eklenmiş, ancak hiç bir memurun açıkta kalmaması, kazanılmış hakların kayba uğramaması için de ayrı önlemler alınmıştır.

Gelir bütçesinde, gelirlerin tahmininde önceki yıllardaki tahmin usullerinden hiç birine gidilmemiş, 1930 yılındaki tahsilat rakamları alınarak gerçekçi bir yol izlenmiştir. Özellikle I inci Dünya Savaşından sonra her memlekette başgösteren vergiden şikâyetler Türk halkında da mevcut olup, bu şikâyetler, bir kısım kanunların ihtiyacı karşılamadığına, bir kısmı vergi yükünün ağırlığına, bir kısmı da küçük memurlar elinde vergi uygulamasının aldığı şekle ilişkin bulunması itibariyle Yüce Meclise sunulmuş bulunan Arazi, Bina, Sayım (Hayvanlar), Kazanç, Muamele ve Veraset ve İntikal Vergileri Kanun tasarılarında şikâyetlerin kanunî hü-

---

(490) IV. Dönem Zabıt Cerîdesi : C. 3 - S. 70, 71, 75 : 100, Sıra No. : 50

kumlere ılışkın kısımların ve ozellikle şikâyet konusu olan kuçuk memurların takdır yetkilerını ortadan kaldıracak hukumler konulmuş, vergilerın hafifletılmesı konusunda da ısteklerle ımkânlar bağdaştırılmaya çalışılmıştır

b) Tasarının Genel Kurulda Goruşulmesi ve Kabulu :

Tasarının Genel Kurulda goruşulmesıne 14 Temmuz 1931 birleşımınde (491) başlanılmış, takdım konuşmasını Malıye Vekılı Mustafa Abdulhalık Bey (Çankırı), Butçenın oncekı yıllar vergı tahsılatının ortalaması alınarak değıl, geçtığımız yılın gelırı dıkkate alınarak hazırlandığını, bu şekılde (189 854 300) lıra olarak saptanmış olan gelır rakamının geçen yıla gore 32 877 700 lıra azaldığını, gelırımızı boylece tahmın ettıkten sonra ıstenılen odenek mıktarını gelıre uydurmak Hukumet ıçın onemlı bır sorun teşkıl ettığını, ancak dengelı bır butçeyı butun devlet ışlerı ustunde sayan Hukumetın, gıder mıktarını (186 435 480) olarak tespıt ettığını soyleyerek butçenın ayrıntıları uzerınde genış açıklamalar yapmış Butçe Komısyonu Sozcusu Kemal Zaım Bey (Konya) de 1930 butçesınde dairelerın harcamaları ile bu malî yılda Butçe Komısyonunun kabul ettığı gıder hakkında Genel Kurula karşılaştırmalı bır cetvel sunarak sonuçta (43 529 105) lıra tasarruf edıldığını ıfade etmıştır

Tasarının tumu uzerınde soz alarak konuşan Dr Suat Bey (Bursa), Sırrı Bey (Kocaelı), Enver Bey (Balıkesır) ve Ruştu Bey (Bursa) ın ılerı surdukleri goruş ve eleştırıleri Butçe Komısyonu Başkanı Hasan Fehmı Bey (Gumuşane) ın yanıtlamasından sonra tasarının maddelerıne geçılmış ve T B M M , Cumhurbaşkanlığı, Dıvanı Muhasebat (Sayıştay) ve Başvekâlet gıder butçeleri kabul edılmıştır

15 Temmuz 1931 dekı bırleşımde (492) tasarının goruşulmesıne devam edılerek Şurayı Devlet (Danıştay), Istatıstık Umum Mudurluğu, Dıyanet Işlerı Başkanlığı, Malıye Vekâletı butçeleri ile Duyunu Umumıye butçesının bır faslından maadası, Tapu ve Kadasto Umum Mudurluğu, Dahılıye Vekâletı, Emnıyet Umum Mudurluğu, Jandarma Umum Kumandanlığı ve Harıcıye Vekâletı butçeleri goruşulmuş ve kabul olunmuştur

---

(491) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 75 100
(492) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 3 S 102 135

c) Kanun Metni ve Eki (A) ve (B) Cetvelleri

16 Temmuz 1931 birleşiminde (493) de Adliye ve Nafia Vekâletleri bütçeleri ile Maarif Vekâleti bütçesinin 555 inci faslından maadası ve 558 inci fasıl (30 350) lira ilave edilerek kabul edilmiş, İktisat Vekâletinin bütçesinin tümü üzerinde bir süre görüşme yapıldıktan sonra birleşime son verilmiştir.

Sonraki 18 Temmuz 1931'deki birleşimde (494) İktisat Vekâleti, Millî Mudafaa Vekâleti, Kara, Deniz ve Hava Kısımları bütçeleri ile Askerî Fabrikalar ve Harita Umum Müdürlükleri bütçeleri ve 19 Temmuz birleşimi ikinci oturumunda (495) da Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü ve Gümrükler Umum Müdürlüğü ve gider bütçesi ve tasarının diğer maddeleri görüşülmüş, 1 inci maddede Devlet bütçesine dahil dairelerin 1931 malî yılı harcamaları için verilen ödenek (186 582 005) lira ve 2 nci maddede bu harcamalara karşılık gelir miktarı (186 705 599) lira olarak değiştirilmek suretiyle tasarı ad okunarak yapılan oylamada hazır bulunan (201) üyenin oybirliği ile (1848) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Kanun metni aşağıya alınmıştır :

1931 Malî Senesi Bütçe Kanunu (*)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 25/VII/1931 - Sayı : 1856)

No.	Kabul tarihi
1848	19 - VII - 1931

BİRİNCİ MADDE – Devlet bütçesine dahil dairelerin 1931 malî senesi masrafları için merbut (A) işaretli cetvelde gösterildiği üzere 186 582 005 lira tahsisat verilmiştir.

İKİNCİ MADDE – Devlet bütçesine dahil dairelerin 1931 malî senesi masraflarına karşılık olan varidat merbut (B) işaretli cetvelde gösterildiği üzere 186 705 599 lira tahmin edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ MADDE – 1931 malî senesi zarfında vilâyetler hususî idareleri nam ve hesabına olarak umumî vergiler üzerinden hususî kanunlarla tayin olunanlardan maada munzam kesirler tarh ve tahsil edilmez.

---

(493) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 138 : 163
(494) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 166 : 194
(495) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 3 - S. 209 : 225, 228 : 231
(*) 1. T.B.M.M. Kavanin Mecmuası : Cilt - 10, Devre : IV. İçtima : Fevkalâde S. 120 : 126
2. 3. t. Dilstur. C. 12 - S. 639

DORDUNCU MADDE – 1931 malî senesi zarfında Osmanlı Bankası ile olan hazine hesabı carısından maada kısa vadeli avans ve hesabı cariler akıt ve kuşadına ve azamî altı ay vadeli hazine bonoları ihracına Maliye vekili mezundur Ancak tedavulde bulunacak hazine bonoları hiç bir zaman beş milyon lirayı tecavuz edemez

BEŞINCI MADDE – 1806 numaralı muvakkat butçe kanununun 4 uncu maddesi mucibince 1931 malî senesinin haziran ve temmuz aylarında tatbik edilmiş olan 1930 kadrolarında yapılan tadılât ağustos 1931 iptidasından muteberdir

Mezkûr kanunun meri olduğu muddet zarfında mevcut olup bilâhare tayyedilen hizmetlere ait sarfiyat hesabı katide numarasız fasılda gosterilir

Maaşatın tevhit ve teadulu hakkındakı 1452 numaralı kanunun mevzuu haricinde kalan memurlar ile dairelerin ucretli mustahdemleri ve vesaiti nakliye kadroları ve 1617 numaralı kanun mucibince bazı mekteplerin 1931 malî senesi zarfında tatbik edilecek muallim kadroları merbut (D) cetvelinde gosterilmiştir

ALTINCI MADDE – (D) cetvelinde dahil bulunmadıkça ayrıca teşkilât icra ve daimî hizmetler için şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanılamaz Muvakkat veya senenin muayyen bir mevsimine mahsus hizmetlerle mustesna ve zarurî ahval dolayısile kadro dahilindekı memur ve mustahdemlerle ifası mumkun olmayan hizmetler için kadroya dahil olmaksızın şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanmak caizdir

Bu kabil mustahdemlerin ucret ve yevmiyeleri munhasıran ait oldukları daire butçesindekı muvakkat mustahdemler tertibinden verilir

Fasıl numaraları ile unvanları merbut (E) cetvelinde munderiç masraf tertiplerinden idaresi zarurî gorulen hizmetler için kezalık şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanılabilir Bunların kadroları Icra Vekilleri Heyeti kararile tatbik ve muteakip sene butçesine rapten Buyuk Millet Meclisine takdim olunur

Yevmiye alan amele bu hukumden mustesnadır Masraf tertiplerinden idare olunacak hizmetler kadrolarının butçede merbut diğer bir hizmetin ifasına muteallik kadrolara ilâve mahiyetinde bulunmaması şarttır

YEDINCI MADDE – 1931 malî senesi Diyanet İşleri Riyasetı kadrosunda bulunan vaız ve dersiam miktarı uç yuze tenezzul edinceye kadar bu sınıflarda vuku bulacak munhallerin mevkuf tutulması mecburidir

SEKIZINCI MADDE – 19 Mayıs 1930 tarih ve 1615 numaralı kanunun birinci maddesinde yazılı on sekiz lira, on dort lira olarak tadil olunmuştur Kıtaata murettep binek ve mekârı hayvanları yem bedeli de bu miktar dahilinde tesviye olunur

DOKUZUNCU MADDE – Devlet memurları maaşatının tevhit ve teadulune dair olan kanun ile zabıtan ve askerî memurlar maaşatı hakkındaki kanun mucibince ağustos 1931 nihayetine kadar verilecek hakkı muktesepler hususî tertipleri olmayan dairelerde maaş ve ucret tertipleri tasarruflarından tesviye olunur

ONUNCU MADDE – 1931 malî senesi Millî Mudafaa vekâletı kara butçesının 702 nci faslına mevzu tahsısattan huzum gorulecek mıktarının mezkûr malî sene Askerî Fabrıkalar umum mudurluğu butçesının (fabrıkalar masarıfı umumıyesi) unvanlı 810 uncu faslına naklen sarfa Millî Mudafaa ve Malıye vekılleri mezundur

ON BIRINCI MADDE – Muhasebei umumıye kanununun 92 ıncı maddesının (A) fıkrasındakı (ancak bu fasla mevzu tahsısat kıfayet etmedığı takdırde 48 ıncı madde mucıbınce muamele ıfa olunur) hukmu ile mezkûr kanunun gelecek seneye sarı taahhudat ıcrası salâhıyetine aıt 50 ıncı maddesınde yazılı ışlerden ınşaat taahhudatı 1931 malî senesı zarfında tatbık olunmaz

ON IKINCI MADDE – Muhasebei Umumıye Kanununun 29 uncu maddesı mucıbınce

1 Varıdat nevilerınden her bırının mustenit oldukları hukumleri gosteren (C) cetvelı

2 Hıdematı vatanıye tertıbınden kanunla muhassas maaşların mufredatını havi (Ç) cetvelı,

3 Gelecek senelere sarı mukavelât aktıne mezunıyet verılen hızmetlerın nevilerını gosteren (G) cetvelı,

4 Malıye butçesıne konulmuş ıhtıyat tahsısatından naklı caız tertıpleri gosteren (F) cetvelı,

5 Gumruk tarife kanununun 14 uncu maddesı mucıbınce kabulu muvakkat usulunden ıstıfade edecek eşyaya aıt (I) cetvelı,

Bu kanuna raptolunmuştur

ON UÇUNCU MADDE – Yenı ınşa edılen demıryollarından resmen ışletılmeğe açılmayanlar uzerınde Nafıa vekâletınce tanzım olunacak tarıfelere tevfikan ucret alınmak şartıle naklıyat ıcrasına mezunıyet verılmıştır

ON DORDUNCU MADDE – Maaşatın tevhıt ve teadulune daır olan 1452 numaralı kanun ile tadıl ve zeyllerıne merbut cetvellerde yazılı memurıyetlerden ışbu kanuna merbut (L) cetvelınde derece, adet ve maaşları gosterılen memurıyetler 1931 malî senesı ıçın mevkuf tutulmuştur Bu memurıyetlerden gayrı her vekâlet veya ıdare kadrolarında kalan memurıyetlerın heyetı mecmuası o vekâlet veya ıdarenın 1931 senesı ıçın fılî kadrosunu teşkıl eder

ON BEŞINCI MADDE – Maaş fasıllarındakı tahsısat mıktarlarile fılî kadroların tatbıkını temın ıçın aşağıda yazılı şekılde muamele yapılır

A - Fılî kadrolar tamamen tatbık edıldıkten sonra 1931 malî senesı zarfında bu kadrolarda tekaut veya sair sebep dolayısile vakı olacak munhallere terfıan veya naklen tayın edılenler tayınleri tarıhınden ıtıbaren bır sene muddetle sabık maaşlarını alırlar Bunlardan mutevellıt teselsuller aynı esasa tabıdır

Teadul cetvelının 14 uncu derecesıne (14 dahıl) tekabul eden mıktarda ve bundan daha dûn maaş ve ucretle ıstıhdam edılenlerden vuku bulacak munhallerde bu kayıt aranmaz

B – 1931 mali senesi zarfında tatbık edilecek kadro dahilinde munhal vukuuna kadar elyevm namzet bulunanların vazifelerine nihayet verilir Kadro dahilinde vuku bulacak munhallere evvelâ aynı silsile dahilinde açık maaşı alan memurlar tayın edilir

Mecburi hizmeti olan veya kadro dahilinde kalan memur namzetlerile maiyyet memurları ve polis namzetleri vazifelerinden çıkarılamaz

C – Açıkta kalacak memurlara 788 numaralı memurin kanununun 85 inci maddesi hukmune tevfikan açık maaşı verilir Bunlardan fiilen otuz seneyi doldurmuş olanlar vekâletlerce tekaude sevkolunur

Açıkta kalmış memurların bulunduğu derecede veya bir dereceye dûnundaki munhal memuriyetlere harıçten memur alınmaz Bu munhallere ve bulunduğu derecelerin bir derece dunundaki munhallere en evvel açıkta kalan memurlar yerleştirilir Derecesi dahilinde veya bir derece aşağısındaki vazifeleri kabul etmeyenlerin açık maaşları kesilir Kabul edenlerin kendi derece ve silsilesi dahilindeki ilk munhallere tercihan tayın ve kendi derece maaşları uzerinden tekaut hakları mahfuzdur

ON ALTINCI MADDE – Umumî ve mulhak butçelerden maaş veya ucret alanlardan bir darenin her hangi bir işi için teşkil olunan komisyonlar ile muhtelif vekâlet veya idarelerin işleri için teşkil olunan komisyonlara memur edilenlere ve ucretli daimî mustahdemlere maaşatın tevhit ve teadulu hakkındaki 1452 numaralı kanunun 15 inci maddesinin son fikrası hukmu tatbık olunmaz Ancak bu komisyonların bulundukları mahallin gayri yerden celbedilecek olanlara harcırah ve Icra Vekilleri Heyetince tayin olunacak miktarda masarifi zaruriye verilir

Dil heyeti bu hukumden mustesnadır

ON YEDINCI MADDE – Maaşına muadil olarak ucretli kadrolarda teklif olunan vazifeleri kabul etmeyen açıktaki memurların açık maaşları kesilir Kabul edenlerin eskiden bulundukları derecedeki memuriyete tayin hakları mahfuzdur

ON SEKIZINCI MADDE – Açık maaşı alanlardan sermayesinin ekseriyeti Devlete ait bir şirket veya idareye intihap veyahut Hukûmetçe her hangi ucretli bir vazifeye intihap veya tayin kılınıp eski memuriyet maaşına muadil veyahut daha fazla bir ucret alanların açık maaşı kesilir

ON DOKUZUNCU MADDE – Bir vekâlet veya idarenin kadrosunda gosterilen her hangi bir memur ve mustahdem kadroda muhassas maaş veya ucretile o vekâlet veya idarenin her hangi bir kısmında istihdam olunabilir Bu suretle istihdam edilenlere vekâlet maaşı ve ikamet yevmiyesi verilmez Ancak 367 numaralı kanuna gore istihdam edilen hâkimler hakkında harcırah kararnamesi hukumleri tatbık olunur

Yukarı derecelerdeki vazifeler maaşatı karşılık gosterilmek suretile daha aşagı derecelerden memur tayini caizdir

YIRMINCI MADDE – Maaşatın tevhit ve teadulu hakkındaki 1452 numaralı kanunun 13 uncu maddesinin vekâlet maaşı muddetine ait hukmu ile 1108 numaralı maaş kanununun 8 inci maddesinin (B) fikrası hukmu 1931 mali senesi

zarfında tatbik olunmaz. Bununla beraber vekâlet ve asalet maaşlarının mecmuu baliği hiç bir suretle 1452 numaralı kanunun tayin eylediği birinci derece maaşının emsali hasılını geçemez.

YİRMİ BİRİNCİ MADDE – Ordu ve jandarma mensubini kendi hususî ahkâm ve kanunlarına tabidir.

YİRMİ İKİNCİ MADDE – Maaşatı zatiye düyunu, Muhasebei Umumiye Kanununun 47 inci maddesindeki esasa tevfikan carî sene bütçesine mevzu tahsisattan tesviye olunur.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE – Muhtelif dairelerin 1928, 1929, 1930 senelerine ait borçlarının bu seneler bütçelerinde karşılığı olsun olmasın mezkûr dairelerin 1931 senesi bütçelerinin maaş ve masraf tertipleri tasarrufatından düyun fasıllarına naklen tediyesine Maliye vekili mezundur.

Hariciye vekâletinin eski senelerde tahakkuk eden fahrî konsoloslar aidatı dahi birinci fıkra hükmüne tevfikan mahsup olunur.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE – Meccanî talebinin adedi 8 Haziran 1926 tarih ve 915 numaralı kanunun tayin ettiği miktara inînceye kadar liselere ve orta mekteplere leylî meccanî talebe alınamayacağı gibi yukarıda yazılı kanununun koyduğu esaslara binaen lise ve orta mekteplerin iptidaî kısımlarına da leylî meccanî talebe alınamaz.

YİRMİ BEŞİNCİ MADDE – Varidat bütçesinde nazım varidat unvanı altında bir kısım açılmıştır. Bu kısma Maliye vekâletince hususî kanunları mucibince diğer Devlet daireleri nam ve hesabına cibayet edilip bu dairelere verilecek varidat kaydolunur.

Nazım varidat hesabında kayıtlı varidat, Maliye vekâleti masraf bütçesinde açılmış olan hususî fasıldan alâkadar dairelere tediye edilir. Bu fasıldan yapılacak sarfiyat 10 uncu maddenin takyidatına tabi değildir.

YİRMİ ALTINCI MADDE – Vekil ve müsteşar odalarile kabul ve içtima salonlarından ve müstakil idarelerin riyaset odalarile müstakil umum müdür ve kumandanlıkların umum müdür ve kumandanlık odalarından ordu müfettişlerile kolordu kumandanlıkları odalarından ve vilâyet makam odalarile içtima salonlarından gayri Devlet dairelerindeki elektrik tenviratı 6-8 metre murabbaı zemin sathına 100 watt hesabile direkt veya difüzörlü lâmbalarla yapılır. Bu dairelerde ziya kudretinin ziyaına sebep olan avizeler kullanılamaz.

YİRMİ YEDİNCİ MADDE – 1338-1929 seneleri muvazenei umumiye, avans ve muvakkat bütçe kanunları maddelerinden hükümleri 1931 malî senesi zarfında dahi devam edecek olanları merbut (H) cetvelinde gösterilmiştir.

YİRMİ SEKİZİNCİ MADDE – Bu kanunun hükümleri 1 Haziran 1931 tarihinden muteberdir.

YİRMİ DOKUZUNCU MADDE – Bu kanunun hükümlerini icraya Maliye vekili memurdur.

22 Temmuz 1931

A – CETVELİ

Sıra No.	Dairelerin isimleri	Lira
1	Büyük Millet Meclisi	2 423 467
2	Riyaseti Cümhur	324 452
3	Divanı Muhasebat	675 020
4	Başvekâlet	810 162
5	Şurayı Devlet	206 386
6	İstatistik U. M.	43 296
7	Diyanet İşleri Reisliği	640 350
8	Maliye Vekâleti	12 261 965
9	Düyunu Umumiye	26 450 534
10	Gümrükler U. M.	4 226 358
11	Tapu ve Kadastro U. M.	1 111 018
12	Dahiliye Vekâleti	4 150 569
13	Emniyet İşleri U. M.	4 185 524
14	Umum Jandarma Kumandanlığı	8 723 268
15	Hariciye Vekâleti	3 101 791
16	Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti	3 721 043
17	Adliye Vekâleti	7 377 833
18	Maarif Vekâleti	6 593 749
19	Nafıa Vekâleti	26 406 377
20	İktisat Vekâleti	8 515 280
21	Millî Müdafaa Vekâleti Kara Kısmı	44 134 743
22	Millî Müdafaa Vekâleti Hava Kısmı	3 456 814
23	Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Kısmı	7 860 451
24	Askerî Fabrikalar U. M.	3 467 417
25	Harita U. M.	646 479
26	Posta, Telgraf ve Telefon U. M.	5 067 659
	Umumî yekûn	186 582 005

B – CETVELİ

F.	Varidatın nevi	Lira
	Birinci kısım - irad ve servet vergileri	
1	Arazi vergileri	5 400 000
2	Binalar vergisi	5 322 300
3	Hayvanlar vergisi	13 000 000
4	Kazanç vergisi	15 500 000
5	Madenler rüsumu	650 000
6	Veraset ve intikal vergisi	750 000
	Birinci kısım yekûnu	40 622 300

İkinci Kısım - İstihlâk ve Muamele Vergileri

F.	Varidatın nevi	Lira
7	Gümrük vergileri	56 273 000
8	Muamele vergisi	13 000 000
9	Eğlence ve hususî istihlâk vergisi	700 000
10	Dahilî istihlâk vergisi	500 000
11	Elektrik ve havagazı istihlâk vergisi	320 000
12	Oyun aletleri resmi	32 000
13	Kara ve deniz avları vergisi	482 500
14	Nakliyat vergisi	1 000 000
15	Sefineler rüsumu	144 000
16	Damga resmi	6 000 000
17	Tapu harçları ve kaydiyeler	1 250 000
18	Mahkeme harçları	848 000
19	Pasaport, kançılarya ve saire	721 000
20	Noterler	700 000
21	Diğer harçlar	70 000
22	Hayvan sağlık zabıta resmi	100 000
	İkinci kısım yekûnu	82 140 500
	Üçüncü Kısım	
23	Mülga vergiler bakayasından	500 000
	Dördüncü Kısım - İnhisarların Safî Hasılatı	
24	Tütün ve saire	24 084 700
25	Tuz	6 790 000
26	İspirto ve ispirtolu içkiler	5 350 000
27	Kibrit ve çakmak	1 800 000
28	Revolver, fişenk ve mevadı infilâkiye	1 053 000
29	Oyun kâğıdı	40 000
	Dördüncü kısım yekûnu	39 117 700
	Beşinci Kısım - Devlete ait Emlâk ve Emval Hasılatı	
30	Devlet ormanları	1 820 000
31	İşletilen emlâk hasılatı	365 000
32	Satılan emval ve emlâk hasılatı	1 900 000
	Beşinci kısım yekûnu	4 085 000

F.	Varidatın nevi	Lira
	Altıncı Kısım - Devletçe İdare Edilen Müesseseler	
33	Devlet demiryolları	3 167 500
34	Posta, telgraf ve telefon	5 465 000
35	Darphane	20 000
36	Resmî matbaalar	6 800
37	Umumî mektepler	221 000
38	Madenler	52 000
39	Diğer musseseler	53 000
	Altıncı kısım yekûnu	8 985 300
	Yedinci Kısım	
40	Umumî muesseseler ve şirketler hasılatından Devlet hissesi	1 047 500
	Sekizinci Kısım	
41	Muteferrık hasılatı	3 785 000
42	Diğer muteferrik hasılat	2 000 000
	Sekizinci kısım yekûnu	5 785 000
	Dokuzuncu Kısım	
43	Fevkalâde varidat	4 422 299
	Umumî yekûn	186 705 599

d) Sonraki Gelişmeler

1 Kasım 1931'de TBMM'ne sunulmuş olan 1932 Malî yılına ilişkin genel bütçenin TBMM Bütçe Komisyonunda bir süre daha inceleneceği ve dolayısıyla Haziran ayı başında uygulamaya konulamayacağı gözlenmesi üzerine Maliye Vekâletince Haziran ayına özel geçici bütçe hazırlanmış ve Başvekâletin 24 Mayıs 1932 günlü yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Bu tasarı ile 1932 genel bütçesinden mahsubu yapılmak üzere geçici ödenek verilmesi öngörülmektedir.

25 Mayıs 1932'de Bütçe Komisyonunda incelenen tasarı gerekli değişikliklerle kabul ve 26 Mayıs 1932 birleşiminde (496) görüşülerek hazır bulunan (187) uyenin oybirliği ile (1979) sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Kanun metni aşağıdadır :

(496) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9 - S 249 252, 257, 280, 282

e) 1932 Senesi Haziran Ayına Mahsus Muvakkat Sarfiyat Kanunu (*)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 29/V/1932 - Sayı : 2110)

No.	Kabul tarihi
1979	26 - V - 1932

BIRINCI MADDE – 1932 mali senesi umumî butçesinden mahsubu icra edilmek uzere haziran ayı zarfında umumî hizmetlerin ifası için merbut (A) cetvelinde gosterıldığı uzere devair namına 14 259 377 liralık muvakkat tahsisat verilmiştir.

IKINCI MADDE – 1932 malî senesi butçesi için Buyuk Millet Meclisine verilmiş olan butçe kanun lâyihasında dahil buluan hizmetlerin ıcaplarına gore tevzıat ıcrası Icra Vekılleri Heyetı kararile yapılır.

UÇUNCU MADDE – 1931 butçe kanunile cibayetine mezuniyet verilen bılcumle vergı, resımler ve muteferrık hasılat 1932 butçesinin meriyete gireceği tarihe kadar kemakân cıbayet olunur.

DORDUNCU MADDE – 1931 senesı butçesine merbut (D) cetveli azamî had olarak ve (H) cetveli de aynen ve 1931 senesı butçe kanununun 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26 ncı maddeleri haziran 1932 ayı ıçın de merıdır.

BEŞINCI MADDE – 1932 teklif butçesine merbut (L) cetvelindekı memuriyetler 1 Hazıran 1932 tarıhınden ıtıbaren mevkuf tutulmuştur.

ALTINCI MADDE – Buyuk Millet Meclisi 1931 butçesinin 6 ve 17 nci fasıllarına ıstınaden yapılmış olan ınşaat ve tesisata mutealhk mukavelenameler mucibınce 1932 malî senesı hazıranı zarfında tahakkuk edip tediyesi lâzım gelecek duyunun tediyesı ıçın ışbu kanun ile Buyuk Millet Meclisine tahsis olunan mıktar kıfayet etmedığı takdirde mukavelelere gore sarfı zarurî olacak farkın ayrıca tedıyesıne ve 1932 malî senesi butçesinde dahil bulunan tertiplerdeki tahsisatın ıcaba gore on ıkide birini tecavuz ederek sarfiyat icrasına Riyaset divanı mezundur

YEDINCI MADDE – Bu kanun 1 Hazıran 1932 tarihınden muteberdir.

SEKIZINCI MADDE – Bu kanunun ıcrasına Maliye vekili memurdur.

28 Mayıs 1932

2. 1932 Mali Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu :

Anayasa ve Genel Muhasebe Kanununa göre 1 Kasım 1931'de TBMM Başkanlığına sunulmuş olan 1932 Malî Yılı Bütçe Kanunu tasarısının

---

( ) 1 BMM Kavanin Mecmuası Cilt - 11, Devre IV İçtima 1, S 368
2 3 t Dusun C 13 - S 427

Bütçe Komisyonundaki incelenmesi sırasında, dünya ekonomik bunalımının etkisi altında her memleketin almakta olduğu önlemler memleketimizde de önemli akisler doğurması olasılığı bu konuda uyanık ve dikkatli hareket etmemiz ve dünyanın gidişini yakından izlememiz gerektiğinin gozlenmesi 1932 yılı için düzenlenmiş olan bütçede yeniden ve esaslı bir incelemeye tâbi tutulmasını zorunlu kılmıştır.

Bu nedenler tasarının gerekçesinde (497) şu şekilde açıklanmaktadır :

Muhtelif memleketlerin bunalıma karşı aldıkları önlemlerin ilk etkisi ihraç mallarımızın fiyatlarının düşmesi ve dolayısiyle önemli bir kısım malımızın ihraç edilememesi şeklinde kendini göstermiştir. Bu durum karşısında ithal edeceğimiz ve sonuç olarak dışa ödeyeceğimiz malın dıştan alacağımız ürünlerin kıymetleri ile orantılı ve denk olması memleketimiz için alınması gereken önlemlerin başında görülmüş, bu sebeple de memleket ekonomisini korumak için özel bir dikkat ve özen gerektiren dıştan mal ithali konusunda Hükümetin haiz olduğu sınırlama yetkisini kullanması gerekmiştir.

Bu yetkinin kullanılması bir kalemde ithalatın azalması sonucu olarak Gumrük ve Muamele vergilerimizde yıllık 20-25 milyon Liralık bir azalmayı getireceği anlaşılmıştır.

Memleket iktisadî yaşamını durgunluktan korumak için gelirlerden bu fedakârlığa katlanmak Büyük Meclisçe onaylanmış ve 1932 yılı bütçesinin sunuluşunu izleyen aydan itibaren uygulanmasına başlanılmıştır.

Hukümetçe alınan önlemlerin bir kaç aylık uygulama sonuçları ve buyuk bunalım karşısında bütün memleketlerin uyguladıkları koruma onlemlerinin bizi etkileyen sonuçları 1932 yılı için düzenlenip Yüce Meclise sunulan bütçede esaslı bir incelemeyi gerektirmiştir. Her şeyden önce, Cumhuriyetimizin, memleketin gelişmesine ve millî gayelerimizin yerine getirilmesine ve daha da ileri götürülmesine yönelik olarak şimdiye kadar harcanmış olan çalışmalardan elde edilen verimli sonuçları korumak ve aynı zamanda bu dünya bunalımından ulusal yapımızın arızasız çıkması ve gelişmesini sürdürmesi imkânları daima gözönünde bulundurulmuş ve bu gayelerin yerine getirilmesine engel olmayacak harcamala-

(497) IV Donem Zabıt Ceridesi C 9 - S 206'dan sonraki Sıra No 156

rın en ufak santimleri bile tasarruf edilmiştir. Ancak ithalatın sınırlanmasından ve genel bunalımın bir çok vergi matrahlarımızda yaptığı olumsuz etkilerden doğan bütçe açığını, Devletin çok hayati hizmetleri ihmal veya iptal etmeden tasarrufla kapatmanın mümkün olmadığı görülmüş ve tasarruf hareketlerinin bu aşamasında açığı kapatacak gelir bulmak zorunluğu başgöstermiştir.

Bu bağlamda, bunalımın zaruri ihtiyaç maddeleri üzerinde yaptığı fiyat indiriminden yararlananların iratları, dıştan gelen eşya kıymetleri, bir yıl önce % 38 oranında indirim gören bina iratları ve bazı ayrıcalıkların kaldırılması bütçedeki açığı kapatabilmek konusunda başvurulması zorunlu önlemler arasında yer almıştır. Ayrıca, memur ve hizmetliler kadrosunda mümkün olan tasarruflar yapılmış ve bu şekilde gider bütçesi, geçen yıldan (14 463 300) lira az olarak (171 112 705) liraya bağlanmıştır.

Gelir bütçesine gelince, geçen yıldan (15 586 799) lira noksanı ile (171 118 800) liradır. Bu gelirde en büyük pay, 1 Aralık 1931 denberi uygulanmakta olan (İktisadî Buhran Vergisi) nindir. Ekonomik bunalımın devam ettiği süreye özel olmak üzere Bina, Muamele vergilerini ve Şeker İstihlâk Resmini de içine alması ve bunda ayrı olarak, sadece bütçe açığını kapatmak amacı ile İktisadî Muvazene Vergisi adı ile bir verginin ihdası önerilmiştir.

Tasarının gerekçesinde Hükümetin bütçenin gider ve gelirinin düzenlenmesindeki politikası böylece açıklandıktan sonra sonuç olarak, 1932 yılının içinde bulunduğumuz 1931 yılına göre daha iyi koşullar içinde geçirileceği ümit edilemeyeceği, 1932 malî yılı, memleketin ekonomisi bakımından olduğu kadar, Devlet maliyesi için de zor ve sıkıntılı olacağı belirtilmektedir.

a) Bütçe Tasarısının Genel Kurulda Görüşülmesi ve Kabulü

1 Kasım 1931'de Yüce Meclise sunulan 1932 malî yılı Bütçe Kanunu tasarısı yerine geçmek üzere Maliye Vekâletince yeniden hazırlanan ve Başvekâletin 24 Nisan 1932 tarihli yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulan yeni tasarı Bütçe Komisyonunun 13 Haziran 1932 tarihli raporu ile gündeme alınmakla tasarının görüşülmesine 20 Haziran 1932 birleşiminde (498) başlanılmış, ilk sözü alan Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik

(498) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 9 - S. 180:204

Bey (Çankırı), uzun konuşmasında bütçenin hazırlanmasında dikkate alınan verileri, gelir ve gider durumlarını geçen yıllarla karşılaştırmalı olarak açıklamıştır

Bütçenin tumu uzerinde Halil Bey (Izmir), Suat Bey (Kastamonu), Sırrı Bey (Kocaeli) ın goruş, duşunce ve onerileri dinlendikten sonra goruşmelere 21 Haziran 1932 birleşiminde (499) devam edilmiş, Reşit Bey (Gaziantep), Recep Bey (Kutahya), Remzi Bey (Sivas), tekrar Sırrı Bey (Kocaeli) 2 nci kez Recep Bey (Kutahya) ve Zulfu Bey (Diyarbekir) ın konuşmalarından sonra tasarının maddelerine geçilerek TBMM Cumhurriyaseti Divanı Muhasebat (Sayıştay) Başvekâlet, Şûrayı Devlet (Danıştay), Istatistik Umum Mudurluğu ve Diyanet Işleri Reislığı butçeleri kabul edilmiştir

22 Haziran 1932 birleşiminde (500) Maliye Vekâleti, Duyunu Umumiye (Osmanlı Borçları), Tapu ve Kadastro Umum Mudurluğu, Gumruk ve Inhisarlar Vekâletleri ile Dahiliye Vekâleti, Emniyet Umum Mudurluğu, Jandarma Umum Kumandanlığı, Posta, Telgraf ve Telefon Umum Mudurluğu, Sihhat ve Içtimai Muavenet ve Adliye Vekâletleri, 23 Haziran 1932 birleşiminde (501) Haricıye, Nafia, Iktisat ve Zıraat Vekâletleri, 25 Haziran 1932'deki birleşimde (502) Maarif Vekâleti, 26 Haziran 1932 (503) de Millî Mudafaa Vekâleti, Kara, Hava ve Deniz Kısımları, Askerî Fabrikalar ve Harita Umum Mudurlukleri Butçeleri ile Gelir butçesi goruşulerek hazır bulunan (228) uyenin oybirlığı ile (2031) sayılı Kanun olarak aşağıdaki şekilde kabul edilmiştir

b) 1932 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu (*)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı 30/VI/1932 - Sayı 2138)

No	Kabul tarihi
2031	26 - VI - 1932

BIRINCI MADDE – Devlet butçesine dahil dairelerin 1932 malî senesi masrafları için merbut (A) işaretli cetvelde gosterildiği uzere 169 146 747 lira tahsisat verilmiştir

---

(499) IV Devre Zabıt Ceridesi C 9 S 209 230
(500) IV Devre Zabıt Ceridesi C 9 S 232 263
(501) IV Devre Zabıt Ceridesi C 9 S 266 295
(502) IV Devre Zabıt Ceridesi C 9 S 312 325
(503) IV Devre Zabıt Ceridesi C 9 S 339 365
( ) I TBMM Kavanin Mecmuası Cild II Devre IV İçtima I S 582 587 671 677
2 3 4 Düstur C 13 S 739

İKINCI MADDE – Devlet butçesine dahil dairelerin 1932 malî senesi masraflarına karşılık olan varidat merbut (B) işaretli cetvelde gösterildiği uzere 169 354 800 lira tahmin edilmiştir

UÇUNCU MADDE – 1932 malî senesi zarfında vilâyetler hususî idareleri nam ve hesabına olarak umumî vergiler uzerinden hususî kanunlarla tayin olunanlardan maada munzam kesirler tarh ve tahsil edilmez

DORDUNCU MADDE – 1932 malî senesi zarfında Osmanlı Bankası ile olan Hazine hesabı carisinden maada kısa vadeli avans ve hesabı cariler akıt ve kuşadına ve azamî altı ay vadeli Hazine bonoları ihracına Maliye vekili mezundur Ancak tedavulde bulunacak Hazine bonoları hiç bir zaman beş milyon lirayı tecavuz edemez

Hazinede mevcut millî esham ve tahvilât karşılık gösterilmek suretile temin olunacak kredilerle veya bunların satış bedellerile uzun vadeli Devlet tahvillerinin mubayaasına Maliye vekili mezundur

BEŞINCI MADDE – Dairelerin maaşatın tevhit ve teadulu hakkındaki 1452 numaralı kanunun mevzuu harıcında kalan memurlarile ucretli mustahdemleri ve nakil vasıtaları kadroları merbut (D) işaretli cetvelde gösterilmiştir

ALTINCI MADDE – (D) cetvelinde dahil bulunmadıkça ayrıca teşkilât icra ve daimî hizmetler için şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanılamaz Muvakkat veya senenin muayyen bir mevsimine mahsus hizmetlerle mustesna ve zarurî ahval dolayısile kadro dahilindeki memur ve mustahdemlerle ifası mumkun olmayan hizmetler için kadroya dahil olmaksızın şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanmak caizdir Bu kabil mustahdemlerin ucret ve yevmiyeleri munhasıran ait oldukları daire butçesindeki muvakkat mustahdemler tertibinden verilir

Fasıl numaraları ile unvanları merbut (E) cetvelinde munderiç masraf tertiplerinden idaresi zarurî gorulen hizmetler için kezalık şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanılabilir Bunların kadroları Icra Vekilleri Heyeti kararile tatbik ve muteakip sene butçesine rapten Buyuk Millet Meclisine takdim olunur

Yevmiye alan amele bu hukumden mustesnadır

Masraf tertiplerinden idare olunacak hizmetler kadrolarının butçede merbut diger bir hizmetin ifasına mutealllk kadrolara ilâve mahiyetinde bulunmaması şartlır

YEDINCI MADDE – Muhasebei umumiye kanununun 29 uncu maddesi mucibince

1 Varidat nevilerinden her birinin mustenit oldukları hukumleri gosteren (C) cetveli

2 Hidematı vataniye tertibinden kanunla muhassas maaşların mufredatını havi (Ç) cetveli,

3 Gelecek senelere sarı mukavelât aktine mezuniyet verilen hizmetlerin nevilerini gosteren (G) cetveli,

4. Maliye bütçesine konulmuş ihtiyat tahsisatından nakli mücaz tertipleri gösteren (F) cetveli;

5. Gümrük tarife kanununun 14 üncü maddesi mucibince (kabulü muvakkat) usulünden istifade edecek eşyaya ait (İ) cetveli;

Bu kanuna raptolunmuştur.

SEKİZİNCİ MADDE – 1338:1931 seneleri muvazenei umumiye, avans ve muvakkat bütçe kanunları maddelerinden hükümleri 1932 malî senesi zarfında dahi devam edecek olanları merbut (H) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

DOKUZUNCU MADDE – Maarif vekâleti tarafından idare edilecek mektep pansiyonları hakkındaki 1838 numaralı kanunun bazı maddelerini muaddil 2005 numaralı kanunun ikinci maddesi mucibince pansiyoner talebeden alınacak ücretler merbut (M) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

ONUNCU MADDE – Sınaî müesseselerin 1932 malî senesi muamele vergilerinin hesabında tatbik olunacak mevaddı iptidaiye tenzilât nisbetleri, 1931 malî senesinde tatbik edilen nisbetlerin aynıdır.

ON BİRİNCİ MADDE – 1513 numaralı kanuna tâbi borçlar ile 1931 malî senesi nihayetine kadar Millî Hükûmet bütçelerinden mütevellit tahsisatsız borçlara mukabil hak sahiplerine yedi senede itfa edilmek ve senevî % 5 faize tâbi tutulmak üzere tahvil verilir.

Bu tahviller 1 Ağustos 1932 tarihinden sonra maliyece Hazineye ait olarak satılacak emval bedellerine mukabil başa baş nakit ve umumiyetle teminat makamında kabul olunur.

Ancak 1513 numaralı kanuna tâbi olan borçların miktarı 100 liraya kadar olanları ile 100 lirayı geçmiyen gelirleri nakten tediye olunur.

Hariciye vekâletinin Beynelmilel yataklı vagonlar şirketi ile ecnebi memleketlerdeki alacaklılara tediyesi muktazi tahsisatsız borçlarının mezkûr vekâletin 1932 malî senesi masraf fasılları tasarrufatından tesviyesi caizdir.

ON İKİNCİ MADDE – 459 numaralı mahsubu umumî kanununa tevfikan tasfiyei düyun tahviline raptedilmesi lâzımgelen deyin ilmühaberi sahiplerinin müracaatları için mezkûr kanunun 10 uncu maddesinde yazılı olan müddet 31 kânunuevvel 1932 tarihine kadar temdit olunmuştur.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE – Bütçelerde geçen sene düyunu tertibine mevzu tahsisat kifayet etmediği takdirde işbu düyun, taallûk ettikleri hizmetlere tekabül etmek üzere cari sene bütçelerine mevzu tahsisattan mezkûr tertibe Maliye vekâletinin muvafakatile naklen tesviye olunacaktır.

Muhtelif dairelerin 1928:1930 malî senelerine ait olup ta karşılıkları taallûk ettiği sene bütçelerinde mevcut borçlarla 1931 malî senesi nihayetine kadar tahakkuk edip te tahsisatı bulunmamak sebebile tesviye olunamayan tekaüt ikramiyeleri mezkûr dairelerin 1932 senesi bütçelerinin masraf tertipleri tasarrufatından düyun fasıllarına naklen tesviye olunur. Ancak tekaüt ikramiyelerinden mütevellit borçlar, her dairede tahakkuk tarihi sırasına göre tediye olunur.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE – 1336 senesinden itibaren 1930 malî senesi nihayetine kadar avans suretile tesviye edilip mahsubu icra edilmiyen sarfiyat, taalluk ettiği sene bütçelerinin yekûnu umumilerinde tahsisat bakiyesi bulunmak şartile Maliye bütçesinde nâzım masraflar faslında (eski seneler mahsubatı) unvanı altında açılacak bir maddeden mahsup olunur. 1931 malî senesi nihayetine kadar irat ve masraf mahiyetinde olan sarfiyat dahi bakiyei tahsisat aranılmaksızın aynı tertibe masraf ve mukabili nâzım varidat hesabında (eski seneler varidat mahsubatı) namile açılacak bir maddeye irat kaydolunur.

Nafıa vekâleti bütçesine mevzu tahsisat haricinde Devlet demiryolları inşaatına sarfedilip Hazinenin kefaleti dolayısile 1931 malî senesi nihayetine kadar demiryolları idaresi namına zimmet kaydi suretile bankaya tesviye olunan mebaliğ dahi bu madde hükmüne tevfikan mahsup olunur.

ON BEŞİNCİ MADDE – Devlet demiryolları ve limanları idaresinin, 1929:1930 bütçe kanunları mucibince idarei mezkûrece Hazinenin kefaletile aktedilmiş olan sekiz milyon liralık istikrazlarla faizini, temin edilecek karşılıklarla tediye etmeye ve tediye edilen mebaliği Nafıa vekâleti bütçesine faslı mahsus olarak kayde Maliye vekâleti mezundur.

ON ALTINCI MADDE – 459 numaralı mahsubu umumî kanununa tevfikan verilecek tasfiyei düyun tahvilile bu kanunun 11 inci maddesi mucibince verilecek tahviller Hazinenin 1927 senesi nihayetine kadar eşhası hakikiye zimmetinde tahakkuk eden alacaklarile mahsup olunabilir. Bu mahsubat nâzım varidat ve masraf hesaplarında açılacak maddelerde gösterilir.

ON YEDİNCİ MADDE – 1932 malî senesi Diyanet işleri riyaseti kadrosunda bulunan vâiz ve dersiam sınıflarında vukubulacak münhaller mevkuf tutulur.

ON SEKİZİNCİ MADDE – Maaşatın tevhit ve teadülüne dair olan 1452 numaralı kanunla zeyillerine merbut cetvellerde yazılı memuriyetlerden işbu kanuna merbut (L) işaretli cetvelde derece, adet ve maaşları gösterilen memuriyetler 1932 malî senesi zarfında mevkuf tutulmuştur. Bu memuriyetlerden gayri her vekâlet veya idare kadrolarında kalan memuriyetlerin heyeti mecmuası o vekâlet veya idarenin 1932 malî senesi için fi'lî kadrosunu teşkil eder.

ON DOKUZUNCU MADDE – Fi'lî kadro dolayısile açıkta kalacak memurlardan fi'len otuz seneyi duldurmuş olanlar dairelerince tekaüde sevkedilir. Açıkta kalmış memurlar mevcut oldukça bunların derecelerinde veya bir derece dûnundaki münhal memuriyetlere hariçten memur alınmaz. Bu münhallere ve bulunduğu derecelerin bir derece dûnundaki münhallere en evvel açıkta kalan memurlar yerleştirilir. Derecesi dahilinde veya bir derece aşağıdaki vazifeleri kabul etmiyenlerin açık maaşları kesilir. Kabul edenlerin kendi derece ve silsilesi dahilindeki ilk münhallere tercihan tayin ve kendi derece maaşları üzerinden tekaüt edilmek hakları mahfuzdur.

YİRMİNCİ MADDE – Açıkta kalan memurlardan fi'lî hizmet müddeti yedi seneye kadar olanlara dörtte bir on beş seneye kadar olanlara üçte bir, onbeş seneden fazla olanlara yarım maaş nisbetinde açık maaşı verilir. Bunların 788 numaralı kanunun 85 inci maddesi hükmüne tevfikan ilk iki aylık tam maaş almak hususundaki hakları mahfuzdur.

YIRMI BIRINCI MADDE – Maaşatın tevhit ve teadulu hakkındakı 1452 numaralı kanunun 14 uncu maddesının 3 uncu fıkrası hukmu 1683 numaralı kanunun merıyetınden evvelkı hukumlere gore tekaut edılıp te mulhak ve hususî butçelerden ucret alanlara da şamıldır (900 numaralı kanun ahkâmı mahfuzdur)

Gerek eskı hukumlere ve gerek 1683 numaralı tekaut kanununa tevfıkan tekaut edılıp te tedıye edılmış sermayesının en az nısfı Devlete aıt olan muesseselerle sermayeye verılecek faız veya temettu Devletın temınatı altında bulunan bılûmum muesseselerde vazıfe deruhde edenler dahı 1452 numaralı kanunun 14 uncu maddesile 1683 numaralı kanunun 70 ıncı maddesi hukumlerıne tâbıdırler

Bırıncı ve ıkıncı fıkralarda yazılı mutekaıtler hakkında bu hukmun tatbık edılebılmesı ıçın aldıkları tekaut maaşları ile ucret mecmuunun 50 lıradan aşağıya duşmemesi şarttır

YIRMI IKINCI MADDE – 1931 malî senesi butçesının 15 ıncı maddesının (A) fıkrası mucıbınce terfı edenler, terfı tarıhlerınden ıtıbaren bır seneyı doldurmuş olmasalar bile 1 Temmuz 1932 tarıhınden bed ile terfıden mutevellıt maaş farklarını alırlar

YIRMI UÇUNCU MADDE – Vılâyetlerın umumî ıdaresi kanunu mucıbınce nasp ve azılleri mahallerine aıt bılûmum memurlar ile aılelerıne her ne suretle olursa olsun verılecek harcırah o vılâyet hududunu tecavuz edemez Bunlardan tekaut edılenlerın harcırahları dahı bu hukme tâbıdır

Alelûmum mutekaıtlerın verdikleri beyannamelerde gosterılen yerlere senesı ıçınde gıtmeyenlerın harcırahlarından ıstıhkaklarından fazlası tekaut maaşlarının her uç aylığının nısfı tevkıf edılmek suretile ıstırdat olunur

YIRMI DORDUNCU MADDE – Inzıbat komısyonları kararile mecburî tahvile tâbı tutulan memurlara ve aılelerıne harcırah verılmez

YIRMI BEŞINCI MADDE – Butçelerdekı tedavı ve yol masrafları tertıplerıne mevzu tahsısattan ancak maaşları, yedıncı ve ondan aşağı derecelerde muayyen mıktarlarda bulunan memurların tedavıleri ıçın sarfıyat ıcra olunabılır

YIRMI ALTINCI MADDE – Asalet ve vekâlet namı ile verılecek paranın mecmuu, asalet ve vekâlet suretile ıdare edılen memurıyetlerden hangısı yuksek ıse onun bır derece fevkındekı maaşı geçemez Ucretlı vazıfelerde de ucretın tekabul ettıgı derece maaşları bu hukme esas ıttıhaz olunur

Muallımler bu hukme tâbı değıldır Ancak bır muallım, dersın mahıyetı ne olursa, olsun resmî ve hususî muesseselerde haftada yırmı sekız saatten fazla ders deruhde edemez

YIRMI YEDINCI MADDE – 1932-1933 ders senesı zarfında ucret ve masarıfı Devlet tarafından deruhde edılmek uzere pansıyonu bulunan mekteplerde leylî ve meccanî olarak tahsıl ettırılecek talebenın adedı bıne ıblâğ edılebılır Bu mekteplerde tahsıl ettırılmek uzere mezkûr sene zarfında Devlet hesabına ve 915 numaralı kanunun ıkıncı maddesi hukumlerıne gore alınacak leylî ve meccanî talebe, ucretı 235 lıra veya bundan aşağı olan pansıyonlara gonderılır

YIRMI SEKIZINCI MADDE – 1702 numaralı kanuna gore ve adedı 350 yı tecavuz etmemek uzere kıdem zammına ıstıhkak kesbeden muallımlere kıdem zammından mutevellıt maaş farkının yalnız nısfı verılır

YIRMI DOKUZUNCU MADDE – Işbu kanunun merıyet tarıhıne kadar terakum etmış bulunan tapu munakalelerının merkezde tescılı ıçın mesaı saatlerı harıcınde çalışacak memurlara munakale başına bır kuruş ucret verılır Ancak bu ışın muvazzaf memurlara yaptırabılmesı yenı muamelelerın terakumde kalmamasıle meşruttur

OTUZUNCU MADDE – 20 Hazıran 1931 tarıh ve 1831 numaralı kanunun hukmu nâzım varıdat ve masraf hesaplarında tedvır olunur

OTUZ BIRINCI MADDE – Devlet demıryolları ınşaatile ışletme ışlerının ayrılmasından mutehaddıs vazıyetın netayıcı kanunu mahsusla tespıt ve tanzım edılınceye kadar bu vazıyetın ışletmeye taallûk eden hususatı Nafıa vekâletınce tayın olunacak esaslara gore ıdare olunur

OTUZ IKINCI MADDE – Devlet demıryolları ınşaatı ıçın Isveç grubu ile munakıt mukavelenin feshi halinde ıcap eden munzam teşkılât ve hıdematın ıfasına ve sıhhıye hıdematına mukabıl muteahhıdı sanılerın matlubatından tevkıf edilecek mebalığın Nafıa vekâletı butçesının (587) ncı faslının (7) nci maddesındekı tahsısata ılâveten sarfına ve bu hususata aıt esasat ve muamelâtı tesbıte Nafıa vekılı mezundur

OTUZ UÇUNCU MADDE – Resmen ışletmıye açılmış ve bakımı da ışletme ıdaresıne devredılmış bulunan hatların devır mazbatalarile tespıt edilen nevakıs bedelleri ıçın Nafıa vekâletı butçesinden ıfraz edilecek mebalığ, ışletme ıdaresıne verılır

OTUZ DORDUNCU MADDE – Işletmıye açılmış hatlarda ınşaat teşkılâtı tarafından yapılan ıkmalı nevakıs amelıyelerınde veya bır senelık tamırat ışlerınde çalışan memur ve mustahdemler ve bunların eşya ve erzakı ve bu kısmın bakımına muktazı malzeme o mıntıkaya mhısar etmek ve ışletmede carı usuller tatbık edılmek şartile meccanen nakledilir Bunun gıbı muhtelıf hatlardakı nevakısın ıkmalınde mustahdem seyyar ınşaat memur ve mustahdemlerı de vazıfeten seyahatlerınde ış vagonları ve eşyalarile bırlıkte meccanen nakledilir

OTUZ BEŞINCI MADDE – Ulukışla - Boğazkopru hattının noksan kalan tesvıyei turabıye ve ımalâtı sınaıyesile bılûmum aksamındakı ray ferşıyatı, mebanı ve balast gıbı saır nevakısın ıkmalı ıçın muteaddıt senelere sarı bır buçuk mılyon lıraya kadar taahhudat ıcrasına Nafıa vekılı mezundur

OTUZ ALTINCI MADDE – Teşvıkı sanayı kanunu ile muamele vergısı kanununun hukumlerine gore gumruk ve muamele vergısı muafıyetınden ıstıfade eden mevaddı ıptıdaıyenin yenıden hazırlanacak cetvelı bır seneye mahsus olmak ve ıfade eyledığı muafıyetlerın yekûnu balığı bır buçuk mılyon lırayı geçmemek uzere Icra Vekılleri Heyetı kararile tatbık olunur

Bırıncı fıkrada zıkredılen cetvel 1933 muvazenei umumıye kanunu lâyıhasına rapten Buyuk Mıllet Meclısının tasvıbıne arzolunur

OTUZ YEDİNCİ MADDE – Dahiliye vekâleti bütçesinin 317 nci faslına mevzu elli bin liralık tahsisata ilâveten varidat fazlasından ve umumî tasarrufattan İcra Vekilleri Heyeti kararile daha 200 000 liraya kadar sarfiyat icrasına Maliye vekili mezundur.

OTUZ SEKİZİNCİ MADDE – Adliye vekâleti bütçesinin 501 inci faslına mevzu yirmi bin liralık tahsisat hapishanelerde tesis edilecek iş yurtlarında mütedavil sermaye olarak kullanılır. Bu sermayeden muhtelif hapishanelere tahsis edilecek miktarlarla bunların devir ve muhasebesine taallûk eden hususat adliye ve Maliye vekâletleri tarafından müştereken tayin olunur. Hapishanelerde tesis olunacak iş yurtlarının mahiyet ve idare tarzı ve hâsılatın mahkûm ve mevkufların ücretlerile sair ihtiyacat için sureti taksimi hapishaneler kanun ve nizamnamesine tevfikan Adliye vekâleti tarafından tayin olunur.

OTUZ DOKUZUNCU MADDE – 1508 numaralı kanunun birinci ve 1617 ve 2005 numaralı kanunların 3 üncü ve 2006 numaralı kanunun 2 nci maddeleri mucibince her sene muvazenei umumiye kanunlarına raptı lâzımgelen kadrolar merbut (H) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

KIRKINCI MADDE – 28 Mayıs 1932 tarih ve 1980 numaralı muvazene vergisi kanununun birinci maddesinin istisnalara ait kısmının (5) numaralı fıkrasında tadat olunan zat maaşı sahiplerinden muvazene vergisinin alınabilmesi için verginin katından sonra kalacak istihkakın 20 liradan aşağı düşmemesi şarttır.

KIRK BİRİNCİ MADDE – İşbu kanunun 9, 11, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 36 ve 39 uncu maddelerinin hükümleri 1 Temmuz 1932 tarihinden itibaren tatbik olunur.

KIRK İKİNCİ MADDE – Bu kanun 1 haziran 1932 tarihinden muteberdir.

KIRK ÜÇÜNCÜ MADDE – Bu kanunun hükmünü icraya Maliye vekili memurdur.

30 Haziran 1932

A – CETVELİ

Sıra No.	Dairelerin isimleri	Lira
1	Büyük Millet Meclisi	2 417 985
2	Riyaseti Cümhur	373 112
3	Divanı Muhasebat	565 560
4	Başvekâlet	1 155 559
5	Şûrayı Devlet	200 728
6	İstatistik Umum Müdürlüğü	41 956
7	Diyanet İşleri Reisliği	607 196
8	Maliye Vekâleti	12 205 965
9	Düyunu Umumiye	49 705 693
10	Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	997 000

Sıra No.	Dairelerin isimleri	Lira
11	Gümrükler ve İnhisarlar vekâleti	4 658 565
12	Dahiliye Vekâleti	3 785 925
13	Emniyet İşleri umum müdürlüğü	3 944 000
14	Umum jandarma kumandanlığı	8 308 379
15	Hariciye Vekâleti	2 623 000
16	Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti	3 501 884
17	Adliye Vekâleti	7 645 986
18	Maarif Vekâleti	6 064 875
19	Nafıa Vekâleti	10 046 993
20	İktisat Vekâleti	1 252 610
21	Ziraat Vekâleti	3 973 691
22	Millî Müdafaa Vekâleti Kara Kısmı	32 173 640
23	Millî Müdafaa Vekâleti Hava Kısmı	943 000
24	Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Kısmı	3 605 560
25	Askerî Fabrikalar Umum. Müdürlüğü	2 955 800
26	Harita Umum Müdürlüğü	546 265
27	Posta, Telgraf ve Telefon U. M.	4 845 820
	Umumî yekûn	169 146 747

B – CETVELİ

Birinci Kısım - İrad ve Servet Vergileri

F.	Varidatın nevi	Lira
1	Arazi vergileri	4 500 000
2	Binalar vergisi	4 150 000
3	Hayvanlar vergisi	11 750 000
4	Kazanç vergisi	12 200 000
5	Madenler rüsumu	650 000
6	Veraset ve intikal vergisi	525 000
	Birinci kısım yekûnu	33 775 000

İkinci Kısım - İstihlâk ve Muamele Vergileri

F.	Varidatın nevi	Lira
7	Gümrük vergileri	38 500 000
8	Muamele vergisi	12 000 000
9	Dahilî istihlâk vergileri	2 800 000
10	Oyun âletleri resmi	32 000
11	Kara ve deniz av vergileri	480 000
12	Nakliyat vergisi	600 000

F	Varidatın neyı	Lıra
13	Sefıneler rusumu	120 000
14	Damga resmı	5 250 000
15	Tapu harçları ve kaydıyeleri	1 320 000
16	Mahkeme harçları	900 000
17	Pasaport, kançılarya ve saıre	600 000
18	Noterler	600 000
19	Dıger harçlar	66 000
20	Hayvan sağlık zabıta resmı	100 000
	Ikıncı kısım yekûnu	63 368 000
	Uçuncu Kısım	
21	Mulga vergiler bakayasından	250 000
	Dorduncu Kısım - Inhısarların Safı Hasılatı	
22	Tutun ve saıre	20 100 000
23	Tuz	7 200 000
24	Ispırto ve ıspırtolu ıçkiler	4 500 000
25	Kıbrıt ve çakmak	1 800 000
26	Revolver, fişenk ve mevaddı ınfilâkiye	50 000
27	Oyun kâğıdı	25 000
	Dorduncu kısım yekûnu	33 675 000
	Beşıncı Kısım - Devlete aıt Emlâk ve Emval Hasılatı	
28	Devlet ormanları	1 100 000
29	Işletılen emlâk hasılatı	225 000
30	Satılacak emval ve emlâk hasılatı	1 500 000
	Beşıncı kısım yekûnu	2 825 000
	Altıncı Kısım - Devletçe Idare Edılen Muesseseler	
31	Devlet demıryolları	50 000
32	Posta, telgraf ve telefon	5 150 000
33	Darphane hasılatı	20 000
34	Resmî matbaalar	6 800
35	Umum mektepler hasılatı	10 000
36	Madenler hasılatı	50 000
37	Dığer musseseler	50 000
	Altıncı kısım yekûnu	5 336 800

F	Varıdatın nevı	Lıra
	Yedıncı Kısım	
38	Umumî muesseseler ve şırketler hasılatından Devlet hıssesı	1 100 000
	Sekızıncı Kısım	
39	Muteferrık varıdat	2 425 000
40	Cezalar	1 050 000
41	Muteferrık hasılat	1 100 000
	Sekızıncı kısım yekûnu	4 575 000
	Dokuzuncu Kısım	
42	Fevkalâde varıdat	450 000
43	Iktısadî buhran vergısı	10 000 000
44	Muvazene vergısı	14 000 000
	Dokuzuncu kısım yekûnu	24 450 000
	Umumî yekûn	169 354 800

3. 1933 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu :

Cumhurıyetın 10 uncu yılı hızmetlerını kapsayan 1933-1934 malî yılına ılışkın butçe kanunu tasarısı, Teşkılâtı Esasıye Kanunu (Anayasa) nda belırtılen sure ıçınde Başvekâletın 27 Şubat 1933 gunlu yazısı ıle TBMM Başkanlığına sunulmuştur

Butçe tasarısının gerekçesınde (504), butun dunyayı saran ekonomık bunalımın memleketımıze yansıyan etkıleri altında hazırlanıp yuce Meclısçe onaylanmış bulunan 1932 yılı Malî yılı butçesi uygulamasının ısabetlı sonuçları gozonunde bulundurulmak suretıyle duzenlenen bu butçe ıle herşeyden once ulusal beklentılerımızın yerıne getırılmesi ve gelıştırılmesıne yonelık olarak harcanmış olan emeklerle elde edılen guç ve kıymetlerın korunması ve ımkân bulunabıldığı oranda daha da guçlendırılmesı gozetıldığı vurgulanmaktadır

Bu bağlamda halkın yararı ve memleketın ekonomık gelışmesı karşısında buyuk heyecan duyguları ıle çalışan Cumhurıyet Kurumlarının bırleşmış emel ve gayeleri ıle ahenklı olarak sağlık hızmetlerı ıçın geçen yıl butçesıne gore 650 000, Mıllî eğıtım ıçın 460 000, ekonomık ışler ıçın

(504) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 15 S 93 sonu Sıra No 165

465 000, tarım için 515 000 liralık bir artış yapılmıştır Başkaca halkın güvenlik ve huzurunu daha iyiye götürme ve geçen yıl bütçesindeki noksanlıkları giderme için İçişleri Bakanlığı Grubuna 921 000, halkın işlerinin adaletle yürütülmesi ve çözume bağlanması yolunda daha ziyade güvence verecek teşkilât için de 310 000 lira, diğer bakanlık bütçelerinin bir kısım sürekli ve zorunlu hizmetleri için geçen yıl konulan ödeneğin meydana çıkan noksanlığını gidermek için de 800 000, İnhisar (Tekel) idarelerinden devredilen muhafaza vesaitinin işletme harcamaları ile hizmetlilerine ait ücretlere gümrük antrepolarının onarılması ile yeni tartı aletlerinin satın alınması için Gümrük ve Tekel Bakanlığı bütçesine 250 000, istatistik işleri için alınacak makineler bedeli için de yüz kusur bin lira bir ek yapılmış, Duyunu Umumiye bütçesinden Osmanlı İmparatorluğundan intikal eden kısmına çok yakında gerçekleşecek anlaşmaya göre verilmesi gereken taksit karşılığı, 1 000 000 ve yine bu bütçenin çeşitli bölümleri için görülen lüzum üzerine 100 000 lira kadar bir para ilave edilmiştir

Bu artırmalarla (174 994 620) lirayı bulan 1933 yılı gider bütçesi geçen yıla göre (5 850 000) lira fazlalık göstermektedir Giderı karşılayacak devlet gelirleri ise (175 000 000) lira olarak tahmin olunmuştur

Geçen yıla göre gelir bütçesindeki bu artış farkı, yeni vergi konulması ya da vergi oranlarının artırılması gibi bir düşünce oranı olmayıp memleket ekonomisini koruma konusunda alınan köklü önlemler ve ithalatımızda yapılması düşünülen genişlikten elde edilecek gümrük resmi ile karşılanacaktır

Bütçe tasarısı 1 Mart 1933'ten itibaren Bütçe Komisyonunda görüşülerek incelenmiş ve 3 Mayıs 1933 günlü raporla TBMM Başkanlığına sunulmuş bulunmakla 11 Mayıs 1933'te Genel Kurul gündemine alınmıştır

a) Tasarının Genel Kurul'da Görüşülmesi ve Kabulu :

Bütçe tasarısının görüşulmesine 15 Mayıs 1933 birleşiminde (505) başlanmış, sunuş konuşmasını yapan Maliye Vekili Mustafa Abdulhalık Bey (Çankırı), bütçenin düzenlenmesine egemen olan ilkeleri ve gelir gider analizini yaptığı uzun konuşmasında özetle

(505) IV Dönem Zabıt Cerîdesi C 15 S 71 93

Bütçenin düzenlenmesinde, Yüce Kurulunuzun aydınlatmaları ile hazırlanan 1932 yılı bütçesinin isabetli sonuçları gözönünde bulundurulduğunu, dünyayı sarsan ekonomik bunalımın bizim gibi ihracatı tarım ürünleri ile kısıtlı memleketlerde önemli akisleri olduğunu, tarım ürünlerinin değerlerini, sanayi ürünlerine göre daha yüksek bir oranda kaybettiklerini, bu değer düşüklüğünü ihraç mallarımızın kıymetlerini arttırmakla gidermeye çalışırken öte yandan gümrük engelleri, kontenjantman sistemleri ve döviz kısıntıları yolunda her memleketin aldığı önlemlerle karşılaştıklarını, bu koşullar altında malî ve millî bünyemizde hiç bir sarsıntıya meydan vermeksizin yürüyebilmek, Cumhuriyetin ilkeleri olan hizmetleri yerine getirebilmek, başladığımız imar ve kalkınma planımıza devam edebilmek ancak yüksek düşünce ve önlemleriniz sayesinde mümkün olabildiğini, onun içindir ki, bu yılki bütçeyi de aynı ruh ve gaye çerçevesi içinde hazırladıklarını, bu bütçenin önümüzdeki yıl hayatını, geçirmekte olduğumuz yıl hayatından daha az sıkıntılı geçirmeğe imkân vereceğini,

İş darlığı, alışveriş azlığı, fiyat düşüklüğü gibi bunalımın açık göstergeleri bütün memleketlerde hüküm sürdüğünü, buna karşılık hükümetlerce, iş açacak, iş genişletecek önlemler alındığını, bizim bütün bunalım yıllarında imar işleri, yeni sanayi tesisleri kurulması gibi faaliyetlere ara vermeğe çalıştığımızı, önümüzdeki yıl bu doğrultudaki faaliyetlerin daha artacağını ümit ettiklerini,

Uluslararası alışverişimizi geçen yıldan daha geniş tutmak, memleket içinde çeşitli alanlarda iş yaratmak bu bütçenin önemli ifadelerinden olduğunu, ancak bu karşılıklı anlayış gerektirdiğini, ihraç mallarımızın bu memleketlerde bir engel ile karşılaşmaması gerektiğini, bunalıma karşı alınması lazım gelen bilimsel önlemlere uygun bir yol izlerken millî paramızın zarar görmesine meydan verilmeyeceğini ifade ederek bütçenin ayrıntılarına geçmiş ve konuşmasını "İçinde bulunduğumuz bunalım yılını Yüksek Kurulunuzun daima olaylardan önce aldığı önlemlerle, kıymetli aydınlatmaları ile malî ve millî bünyemizde sarsıntılar yapmaksızın nasıl geçirdikse önümüzdeki bunalım yılını da yine Yüce Meclisin nurlu ve doğru yol göstermesi ile geçireceğimizi kuvvetle ümit ettiğimi arz eylerim." sözleri ile tamamlamıştır.

Bütçenin tümü üzerinde söz alan Refik Şevket Bey (Manisa), Kitapçı Hüsnü Bey (İzmir), Halil Bey (İzmir), Mazhar Müfit Bey (Denizli), Emin

Bey (Eskişehir), Emin Aslan Bey (Denizli), Hasan Vasıf Bey (İstanbul), Kâmil Bey (İzmir) ve İsmail Mehmet Bey (Sıvas) lerin konuşmalarından sonra vakit geçtiğinden birleşime son verilmiştir.

16 Mayıs 1933 birleşiminde (506) önceki birleşimde konuşan milletvekillerinin eleştirilerini konularına göre ilgili vekillerin yanıtlamasından sonra TBMM, Divanı Muhasebat (Sayıştay), Başvekâlet, Diyanet İşleri Reisliği, Maliye Vekâleti bütçeleri ile Riyaseticumhur Teşkilât Kanunu ve bütçesi, 17 Mayıs 1933 birleşiminde (507) Düyunu Umumiye (Osmanlı Borçları), Tapu ve Kadastro ve Emniyet Umum Müdürlükleri ile Jandarma Umum Kumandanlığı, Gümrük ve İnhisarlar, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Adliye, Dahiliye, Hariciye ve Maarif Vekâletleri bütçeleri, 18 Mayıs 1933'deki birleşimde (508) Nafıa, İktisat ve Ziraat vekâletleri bütçeleri ve 21 Mayıs 1933 birleşiminde de (509) Ziraat Vekâleti bütçesinin devamı ile Istatistik Umum Müdürlüğü, Millî Müdafaa Vekâleti, Kara, Deniz ve Hava kısımları, Askerî fabrikalar ve Harita Umum Müdürlükleri bütçeleri ile gelir bütçesi görüşulmüştür. Bu arada komisyon tarafından bazı maddeler, yapılması zorunlu görülen değişiklikler için geri alınmakla goruşmeler ertelenmiş, 22 ve 23 Mayıs 1933 birleşimlerinde (510) madde değişikliklerine dair komsiyon raporu, maddeler ve kanunun tümu hazır bulunan (233) üyenin oybirliği ile (2211) sayılı Kanun olarak aşağıdaki şekilde kabul edilmiştir.

b) 1933 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu (*)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 30/V/1933 - Sayı : 2414)

No.	Kabul tarihi
2211	23 - V - 1933

BIRINCI MADDE – Devlet butçesine dahil dairelerin 1933 mali senesi masrafları içm merbut (A) ışaretli cetvelde gosterildiği uzere (170 474 794) lira tahsisat verilmıştır.

---

(506) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 - S 96 120
(507) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 - S 122 152
(508) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 - S 154 179
(509) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 - S 257 276
(510) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 - S 278 284, 308, 309, 313 315
( ) 1 IV Donem Kavanin Mecmuası Cilt - 1, Devre IV İçtima 1, S 376 381
2 - 1 t Dıvan C 14 - S 684

IKINCI MADDE – Devlet butçesıne dahıl dairelerın 1933 malî senesı masraflarına karşılık olan varıdatı merbut (B) ışaretlı cetvelde gosterıldığı uzere (170 477 000) lıra tahmın edılmıştır

UÇUNCU MADDE – 1933 malî senesı zarfında vılâyetler hususî ıdareleri nam ve hesabına olarak umumî vergiler uzerınden hususî kanunlarla tayın olunanlardan maada munzam kesırler tarh ve tahsıl edılemez

DORDUNCU MADDE – 1933 malî senesı zarfında Osmanlı Bankası ile olan Hazıne hesabı carısınden maada kısa vadelı avans ve hesabı carıler akıt ve kuşadına ve azamî altı ay vadelı Hazıne bonoları ıhracına Malıye vekılı mezundur Ancak hususî kanunların verdığı salâhıyetler harıç olmak uzere tedavulde bulunacak Hazıne bonoları hıç bır zaman beş mılyon lırayı tecavuz edemez

Hazınede mevcut mıllî esham ve tahvılât karşılık gosterılmek suretıle temın olunacak kredılerle veya bunların satış bedellerıle uzun vadelı Devlet tahvılleri ve yıne bu mıllî esham ve tahvılâttan (150 000) lıralık mıktarı satılarak bedelı ile Bursa kaplıcaları şırketı esham ve tahvılleri mubayaasına Malıye vekılı mezundur

BEŞINCI MADDE – Dairelerın maaşatın tevhıt ve teadulu hakkındakı 1452 numaralı kanunun mevzuu harıcınde kalan memurlarile ucretlı mustahdemlerı ve nakıl vasıtaları kadroları merbut (D) ışaretlı cetvelde gosterılmıştır

ALTINCI MADDE – (D) cetvelınde dahıl bulunmadıkça ayrıca teşkılât ıcra ve daımî hızmetler ıçın şehrî ucretlı veya yevmıyelı mustahdemler kullanılamaz Muvakkat veya senenın muayyen bır mevsımıne mahsus hızmetlerle mustesna ve zarurî ahval dolayısile kadro dahılındekı memur ve mustahdemlerle ıfası mumkun olmayan hızmetler ıçın kadroya dahıl olmaksızın şehrî ucretlı veya yevmıyelı mustahdemler kullanmak caızdır Bu kabıl mustahdemlerın ucret ve yevmıyeleri munhasıran aıt oldukları daire butçesındekı muvakkat mustahdemler tertıbınden verılır

Fasıl numaraları ile unvanları merbut (E) cetvelınde munderıç masraf tertıplerınden ıdaresı zarurî gorulen hızmetler ıçın kezalık şehrî ucretlı veya yevmıyelı mustahdemler kullanılabılır

Bunların kadroları Icra Vekılleri Heyetı kararile tatbık ve muteakıp sene butçesıne rapten Buyuk Mıllet Meclısıne takdım olunur

Yevmıye alan amele bu hukumden mustesnadır Masraf tertıplerınden ıdare olunacak hızmetler kadrolarının butçede merbut dığer bır hızmetın ıfasına mutealllık kadrolara ılâve mahıyetınde bulunmaması şarttır

YEDINCI MADDE – Muhasebei umumıye kanununun 29 uncu maddesi mucıbınce

1 Varıdat nevılerınden her bırının mustenıt oldukları hukumleri gosteren (C) cetvelı,

2 Hıdematı vatanıye tertıbınden kanunla muhassas maaşların mufredatını havı (Ç) cetvelı,

3 Gelecek senelere sarı mukavelât aktine mezuniyet verilen hizmetlerin nevilerini gosteren (G) cetvelı,

4 Maliye butçesine konulmuş ihtiyat tahsisatından naklı mucaz tertipleri gosteren (F) cetvelı,

5 Gumruk tarife kanununun 14 uncu maddesi mucibince (kabulu muvakkat) usulunden istifade edecek eşyaya ait (I) cetvelı,

Bu kanuna raptolunmuştur

SEKIZINCI MADDE – Isveç grubuna ihale edilmiş olan demiryollar inşaatı muteahhitlerinden mukavelelerı mucibince sıhhiye hizmetlerı için 1932 malî senesi nihayetine kadar tevkif edilip bu tarihe kadar yapılan sarfiyattan artarak Hukûmete verilecek olan paralar bir taraftan varidat butçesinin 42 nci faslına irat kayıt ve diğer taraftan Nafia vekâletı butçesinin 587 nci faslının 7 nci maddesine tahsisat olarak kaydolunur

DOKUZUNCU MADDE – Devlet demiryolları inşaat mukavelelerile işbu inşaata mutealliк mubayaa mukavelelerinden dolayı verilmesi lâzımgelen gumruk resmi ve diğer vergiler nâzım varidat ve masraf fasıllarına kayıt ve mahsup olunur Evvelce tahakkuk edip te henuz tesviye edilmemiş olan vergi ve resimler dahi bu hukme tâbidir

ONUNCU MADDE – Su işleri taahhudatı için 2082 numaralı kanundakı usul dahilinde verilmek ve faizi ile birlikte hulûlu vade tarihine tesaduf eden Nafia butçesindekı sular masarifi umumiyesi tahsisatından tediye edilmek uzere 1933 senesi butçesine mevzu sular masarifi umumiyesi tahsisatına zammeten (800 000) liraya kadar bono ihracı suretile mevcut mukaveleler dahilinde iş yaptırmaga Maliye ve Nafia vekilleri mezundur

ON BIRINCI MADDE – Maarif vekâletı tarafından idare edilecek mektep pansiyonları hakkındakı 1838 numaralı kanunun bazı maddelerini muaddil 2005 numaralı kanunun 2 nci maddesi mucibince pansiyoner talebeden alınacak ucretler merbut (M) işaretli cetvelde gosterilmiştir

ON IKINCI MADDE – 1933-1934 ders senesi zarfında ucret ve masrafları Devlet tarafından verilmek uzere pansiyonu bulunan mekteplerde leylî meccanî okutturulacak talebenin adedi 1 000 olarak tespit olunmuştur

Bu mekteplerde okutturulmak uzere mezkûr ders senesi zarfında Devlet hesabına ve 915 numaralı kanunun 2 nci maddesi hukumlerine tevfikan alınacak leylî meccanî talebenin Maarif vekâletince tensip edilecek bir kısmı umumî musabaka ile bir kısmı da lise olmayan vilâyetlerde imtihana talip olan ve kanun mahsusunun tayin eyledigi şartları haiz bulunan talebelerden musabaka imtihanında aynı vilâyet talebeleri arasında en çok muvaffak olanlardan tefrikile bu vilâyetlere de talebe isabet edecek şekilde alınır

Her iki suretle alınacak talebe, ucreti (225) lira veya bundan aşağı olan pansiyonlara gonderilir

ON UÇUNCU MADDE – Sınaî muesseselerin 1933 malî senesı muamele vergilerının hesabında tatbık olunacak mevaddı iptidaiye tenzilât nisbetleri 1932 malî senesinde tatbık edilen nisbetlerin aynidir.

ON DORDUNCU MADDE – Butçelerde geçen sene duyunu tertibine mevzu tahsısat kifayet etmedığı takdırde işbu duyun, taallûk ettikleri hizmetlere tekabul etmek uzere carı sene butçelerine mevzu tahsısattan mezkûr tertibe Maliye vekâletının muvafakatıyle naklen tesviye olunacaktır.

ON BEŞINCI MADDE – Maaşların tevhit ve teadulune dair olan 1452 numaralı kanunla zeyillerıne merbut cetvellerde yazılı memuriyetlerden işbu kanuna merbut (L) işaretli cetvelde derece, adet ve maaşları gosterilen memuriyetler 1933 malî senesı zarfında mevkuf tutulmuştur. Bu memuriyetlerden gayri her vekâlet veya ıdare kadrolarında kalan memuriyetlerın heyetı umumiyesi o vekâlet veya ıdarenın 1933 senesı ıçın fi'lî kadrosunu teşkil eder.

ON ALTINCI MADDE – Fi'lî kadro dolayısile açıkta kalacak memurlardan fi'len 30 seneyı doldurmuş olanlar dairelerınce tekaude sevkedilir. Açıkta kalmış memurlar mevcut oldukça bunların derecelerinde veya bır derece dûnundakı munhal memuriyetlere harıçten memur alınmaz. Bu munhallere ve bulunduğu derecelerın bır derece dûnundakı munhallere en evvel açıkta kalan memurlar yerleştirilir. Derecesi dahilinde veya bır derece aşağıdakı vazifeleri kabul etmeyenlerin açık maaşları kesilir. Kabul edenlerin kendi derece ve silsilesi dahilindekı ılk munhallere tercihan tayin ve kendı derece maaşları uzerinden tekaut edilmek hakları mahfuzdur.

ON YEDINCI MADDE – 1508 numaralı kanunun bırinci ve 2005 numaralı kanunun 3 uncu ve 2006 numaralı kanunun 2 nci maddeleri mucibince her sene muvazenei umumıye kanunlarına raptı lâzımgelen kadrolar merbut (N) işaretli cetvelde gosterilmiştir.

ON SEKIZINCI MADDE – Sovyet Rusya'da bulunan elçilik ve konsolosluk memurlarından beş lıraya kadar temsil tahsisatı olanların temsil tahsisatlarına dort ve beş lıradan fazla temsil tahsisatı olan bu kısım memurlarla ataşemiliter ve muavını temsil tahsısatlarına uç mısle kadar Millî Mudafaa ve Hariciye vekâletlerınce zam yapılabilir. Bu zamlar memurların memuriyet mahallerınde bilfiil ifayı vazıfe ettikleri muddete munhasırdır.

ON DOKUZUNCU MADDE – 1338-1932 seneleri muvazenei umumiye, avans ve muvakkat butçe kanunları maddelerınden hukumleri 1933 malî senesı zarfında dahı devam edecek olanları merbut (H) ışaretli cetvelde gosterilmiştir

YIRMINCI MADDE – 22 Nisan 1341 tarih ve 649 numaralı kanuna bağlı cetvelde yazılı maktu kaydi kaldırılmıştır.

YIRMI BIRINCI MADDE – Bu kanun 1 Hazıran 1933 tarihinden muteberdir.

YIRMI IKINCI MADDE – Bu kanunun hukumlerini icraya Maliye Vekili memurdur.

28 Mayıs 1933

A – CETVELI

Muvazenei Umumiye Kanunu Madde - 1

MASRAF

Sıra No	Dairelerin isimleri	Lira
1	Buyuk Millet Meclısı	2 713 369
2	Rıyasetı Cumhur	386 792
3	Dıvanı Muhasebat R	565 540
4	Başvekâlet	1 154 338
5	Şûrayı Devlet	219 736
6	Istatıstık Umum Mudurluğu	180 570
7	Dıyanet Işlerı Reıslığı	616 586
8	Malıye Vekâletı	12 387 287
9	Duyunu Umumıye	46 210 355
10	Tapu ve Kadastro Umum Mudurluğu	1 064 112
11	Gumrukler ve Inhısarlar Vekâletı	4 981 853
12	Dahılıye Vekâletı	4 149 861
13	Emnıyet Işlerı Umum Mudurluğu	4 101 500
14	Jandarma U K	8 679 379
15	Harıcıye Vekâletı	3 014 740
16	Sıhhat ve Içtımaî Muavenet Vekâletı	4 196 884
17	Adlıye Vekâletı	8 013 478
18	Maarıf Vekâletı	6 528 327
19	Nafıa Vekâletı	14 296 993
20	Iktısat Vekâletı	1 873 978
21	Zıraat Vekâletı	4 487 611
22	Mıllî Mudafaa Vekâletı Kara Kısmı	32 383 640
23	Mıllî Mudafaa Vekâletı Hava Kısmı	943 000
24	Mıllî Mudafaa Vekâletı Denız Kısmı	3 765 560
25	Askerî Fabrıkalar Umum Mudurluğu	2 955 800
26	Harıta Umum Mururluğu	603 505
	Umumî yekûn	170 474 794

B – CETVELI

Muvazenei Umumiye Kanunu Madde-2

VARIDAT

F	Varıdatın nevı	Lira
	Birıncı Kısım - Irat ve Servet Vergileri	
1	Arazı vergileri	4 800 000
2	Bınalar vergısı	4 400 000
3	Hayvanlar vergısı	11 250 000
4	Kazanç vergısı	12 000 000
5	Madenler rusumu	650 000
6	Veraset ve ıntıkal vergısı	600 000
	Birıncı kısım yekûnu	33 700 000

Ikıncı Kısım - Istihlâk ve Muamele Vergileri

F	Varidatın nevi	Lira
7	Gumruk vergileri	45 250 000
8	Muamele vergisi	12 000 000
9	Dahilî ıstihlâk vergileri	3 450 000
10	Oyun âletleri resmi	23 000
11	Kara ve deniz av vergileri	450 000
12	Nakliyat vergisi	750 000
13	Sefineler rusumu	120 000
14	Damga resmi	5 500 000
15	Tapu harçları ve kaydıyeleri	1 370 000
16	Mahkeme harçları	950 000
17	Pasaport ve kançılarya	600 000
18	Noterler	600 000
19	Dığer harçlar	66 000
20	Hayvan sağlık zabıta resmi	100 000
	Ikıncı kısım yekûnu	71 229 000
	Uçuncu Kısım	
21	Mulga vergiler bakayasından	200 000
	Dorduncu Kısım - Inhisarların Safi Hasılatı	
22	Tutun ve saire	20 100 000
23	Tuz	7 200 000
24	Ispırto ve ıspırtolu içkiler	4 500 000
25	Kıbrıt ve çakmak	1 800 000
26	Revolver, fişenk ve mevaddı mfilâkiye	0
27	Oyun kâğıdı	25 000
	Dorduncu kısım yekûnu	33 625 000
	Beşıncı Kısım - Devlete aıt Emval ve Emlâk Hasılatı	
28	Devlet ormanları	1 250 000
29	Işletilen emlâk hasılatı	175 000
30	Satılan emval ve emlâk hasılatı	1 450 000
	Beşıncı kısım yekûnu	2 875 000
	Altıncı Kısım - Devletçe Idare Edilen Muesseseler	
31	Devlet demiryolları	0
32	Posta, telgraf ve telefon	0

F.	Varidatın nevi	Lira
33	Darphane hasılatı	30 000
34	Resmî matbaalar	10 000
35	Umum mektepler hasılatı	10 000
36	Madenler hasılatı	50 000
37	Diğer müsseseler	40 000
	Altıncı kısım yekûnu	140 000
	Yedinci Kısım	
38	Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından Devlet hissesi	995 000
	Sekizinci Kısım	
39	Müteferrik hasılatı	2 595 000
40	Cezalar	1 200 000
41	Müteferrik hasılat	1 200 000
	Sekizinci kısım yekûnu	4 995 000
	Dokuzuncu Kısım	
42	Fevkalâde varidat	518 000
43	İktisadî buhran vergisi	9 100 000
44	Muvazene vergisi	13 100 000
	Dokuzuncu kısım yekûnu	22 718 000
	Umumî yekûn	170 477 000

4. 1934 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu :

1 Mart 1934'te TBMM Başkanlığına sunulmuş bulunan 1934 Malî Yılı Bütçe Kanunu tasarısında Hükümetin geçen yıllarda olduğu gibi denk bir bütçe düzenleme gayretinde olduğu, Cumhuriyetin ilkeleri olan hizmetleri, yurdun imarı ve kalkınmasına yönelik programlarını ve devlet yükümlülüklerinin yerine getirilmesini amaçladığı gözlenmektedir.

Gider bütçesi 1933 bütçesine göre (3 305 933) lira fazlası ile (173 780 727) liradır. Bu fazlanın 770 000 lirası, Batının bilimsel otoriteleri ile tanınmış ilim ve fikir adamlarının Türkiye'ye getirilmesi ve yeni bir teşkilâta kavuşturulması suretiyle temelden yenilenen üniversiteye, 305 000 lirası diğer Millî Eğitim, 350 000 lirası sağlık işlerine, 350 000 lirası başında yine batıdan getirilen bir çok tanınmış profesörler bulunan Yüksek Zi-

raat Enstitüsüne ve 150 000 lirası diğer tarım işlerine, 300 000 lirası İktisadî, 105 000 lirası Nafıa işlerine ve bir milyon küsur bin lirası da diğer dairelerin ihtiyacı olduğu işlere ayrılmıştır.

Kamu hizmetlerine yapılacak bu harcamaları karşılayacak Devlet gelirleri de harcamalara denk olarak (173 800 000) lira olarak tahmin edilmiştir.

1934 yılı harcamalarındaki fazlalığı karşılayabilmek için özellikle mevcut vergilerdeki eşitsizliklerin giderilmesi ve bazı ayrıcalıkların kaldırılması şeklinde yapılan düzeltmeler temel olarak alınmış, memleketin ticarî ve sınaî hayatını etkilemeyecek ve vergi mükelleflerini yeni bir yük altında bulundurmayacak alanda kalması önemle gözetilmiştir.

Bu amaçla, muamele vergisi kanununda mâmûl maddelerin onbin liraya kadar ciro ayrıcalığı ile diğer bazı maddelere ilişkin ithal veya yapım ayrıcalıklarının kaldırılması, bir kısım iç sanatların özendirilmesi ve korunması amacı ile eski yıllarda alınan önlemlerin sınırlandırılması, içte imal olunan şeker istihlâk resminin bir miktar artırılması, elektrik ve havagazı sarfiyatının memleketin her tarafında aynı oranda vergiye tabi tutulması ve bu resmin bir derece kadar petrol, kömür gibi yakacak ve aydınlatma resmi miktarına yaklaştırılması ve nihayet yeni yıldan itibaren uygulanması gereken kazanç vergisi kanun tasarısının bu vergiden daha verimli sonuçlar alınmasına ümit vermesi gibi nedenler yeni bir bütçe gelirlerinin, 1933 bütçesine göre iki buçuk milyon lira fazla olacağı kanısını vermiştir.

a) Bütçe Tasarısının Genel Kurul'da Görüşülmesi ve Kabulü :

1 Mart 1934'te TBMM Başkanlığına sunulup Bütçe Komisyonuna havale edilen Kanun tasarısı, Komisyonca, 1933 malî yılı bütçesinin tahmin olunan gelirlerinde vukua gelecek eksiği karşılamak, gerek verimli ve vaz geçilmez Kamu hizmetleri için gerekli görülen harcamaları kapatmak üzere yeni kaynaklar sağlayacak gelir kanun tasarılarının son şeklini alması beklenerek görüşülmesi ertelendiği gibi bazı vekâletlerin bu yılki bütçelerini, yeniden yapacakları teşkilât kanunlarına dayandırmak istemeleri ve bu kanunların son zamanlarda komisyona gönderilmiş olması bütçe çalışmalarını daha ziyade geciktirmiş ve çalışmaların sonu ancak 19 Mayıs 1934'te alınarak tasarı bu tarihli raporla Başkanlığa gönderilmiştir (511).

---

(511) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15 - S. 339 sonası Sıra No. 142

26 Mayıs 1934'te gündeme alınan tasarının 27 Mayıs 1934 birleşiminde (512) görüşülmesine başlanılmış, sunuş konuşmasını yapan Maliye Vekili Fuat Bey (Elâzız) bütçenin rakamlarını analiz ve eski yıllarla karşılaştırmadan önce genel iktisadî ve malî durum hakkında özet olarak bilgi arz etmeyi gerekli gördüğünü belirterek aşağıdaki açıklamayı yapmıştır

İktisadî ve Malî Vaziyet

İktisadî bir sahada başlayıp malî sahaya intikal eden ve iktisadî ve malî sahada hemen bütün işlere sekte veren umumî buhranın temadisi dolayısile her memleket dahilde fiat düşukliklerini önlemek ve bir taraftan da tediye kabiliyetini mahfuz tutmak maksadile kuvvetli, müessir tedbirler aldığı, kezalik harici ticareti temin ve seneden seneye daralan iş hacmini tevsi etmek maksadile iki taraflı anlaşmalara doğru harekete geçildiği Heyeti Celilenizin malûmudur Her memleketin zıraatini, sanayiini, ticaretini, kredi müesseselerini derece derece alâkadar eden bu hareketler Devlet maliyesi üzerinde de muhim netayiç tevlit etmektedir Harici ticaretimiz 930 senesinde 3 903 000 lira, 931 senesinde 615 000, 932 senesinde 15 317 000, 33 senesinde 21 485 000 lira lehimize bir fark göstermesine rağmen 930 senesinde 299 000 000 lira olan harici ihracatımızın hacmi yani ithalât ve ihracatımızın yekûnu 931 senesinde 253 934 000 liraya, 932'de 187 285 000, 933 senesinde 170 837 000 liraya düşmüş bulunmaktadır Geçen sene Fransa Almanya, İsviçre ile aktedilmiş olan (Kliring)) mukavelelerile başlayan faaliyet diğer devletlerle muadelet esası dairesinde mukaveleler aktine yol açmıştır Harici mübadelemiz bu mukavelelerden ehemmiyetli surette istifade etmiştir

Dahildeki zirai mahsulâtımızdan buğday kıymetini korumak için tatbik edilmekte olan kanunla hayirli neticeler alınmaktadır Bu meyanda Ziraat bankasınca zirai ikrazat matlubatının taksitlendirilmesi, ziraat kooperatiflerinin kendi ortaklarına ve Ziraat bankasının zirai kooperatiflerine yaptığı ikrazatın faizlerinin tahdidi, bazi mıntıkalarda teciller yapılması gibi kolaylıklar, dahilde zirai mahsulâtımızın fiatını korumağa çok yardım etmiştir

Kezalik harıç pazarlarda değerinden çok dûn bir fiatle satılmakta olan bir kısım mallarımızın, dahilde imal suretile kıymetlendirilmesi suretile sanayileştirmek yolunda alınan tedbirler iktisadî kalkınmayı temin etmek itibarile binnetice Devlet maliyesi üzerine hayirli tesir yapmıştır

---

(512) IV Devrin Zabıt Ceridesi C 15 S 308 331

Dovız Vazıyetı

Tıcarî muvazenemızın lehımıze ınkışaf etmesıne ve arzettığım veçhile 933 senesınde 21 000 000 kusur kadar lehımıze bır fark gostermesıne rağmen geçmış senelerde yapılmış olan ışlerın ve harıcî borçların tahmıl ettığı dovız kulfetı bu hususta buyuk bır dıkkat ve teyakkuzla hareket etmeklığımızı ıcap ettırmektedır Dovız hususunda aldığımız tedbırlerın ıktısadî hayatımızı sarsmamasına bılhassa dıkkat etmekteyız Tıcarî ıhtıyacatımız tamamen ve muntazaman karşılanmaktadır Devlet ıhtıyaçlarının kısmı muhımmı klırıng mukavelelerıle temın olunmaktadır Bunun harıcındekı ıhtıyaçların da dovız vazıyetının mutehammul oldugu mıkyasta dar tutulmamasına çalışmaktayız

Turk Parası Kıymeti

Turk parasının kıymetının fıılî ıstıkrarından bahsetmek luzumunu gormekteyım Mıllî para şayanı emnıyet ve ıtımat olmak ve bu gunku kıymetını muhafaza etmek ıçın hauz olması lâzımgelen anasırı tamamen ıhtıva etmektedır Buna her ferdın kanı olması lâzımdır Devlet butçesı fı len mutevazındır Tedıyatımız muntazamdır *(Bravo sesleri)*

Hazıne ve butçe muamelâtına aıt muntazaman yapılan neşrıyatımız, hesabı katılerımız Devlet muhasebesınde gızlı kapaklı hıç bır nokta bulunmadığını, Devlet masraflarının senelerdenberı fevkalâde hıç bır tedbıre muracaat etmeksızın normal varıdatımızla kapanmakta olduğunu herkese ılân etmektedır *(Alkışlar)*

Gumuş para kıymetının fı'len ıstıkrarı senelerdenberı temın edılmış olduğu ve bazı mıntıkalarda gumuş paraya ıhtıyaç bulunduğu nazarı dıkkate alınarak gumuş para ıhracı hususunda Yuksek Mecluın vermış olduğu salâhıyete ıstınaden yapmakta olduğumuz hazırlık ıkmal edılmek uzeredır Gumuş para yakında tedrıcen pıyasaya arzolunacaktır

Mevduatı Koruma

Mıllî paranın kıymetını muhafaza etmek hususunda ne kadar ıtına lâzımsa vatandaşların mevduatının husnu muhafazasını temın etmek dahı aynı derece uzerınde ehemmıyetle tevakkuf edılmesı lâzımgelen bır mevzudur Mevduatı koruma kanunu bunun buyuk temınatı ve zımanıdır

Ahıren bu kanun uzerınde bır tadıl teklıfınde bulunduk Tadılın ruhu, mevduatı koruma kanunu mucıbınce bankaların kasalarında bulundurmaya mecbur oldukları karşılık nakıt paralara seyyalıyet vermek, aynı zamanda para tedavulunde darlığa duşmemek maksadile bu karşılıklardan Malıye vekâletının muvafakatı olmak şartile bankalara nakıt yerıne faız getıren menkul kıymetler mubayaa etmek salâhıyetını vermekten ıbarettır Bız bunu boyle yapmış olmakla hem

bankaların haklı arzularını yerine getirmiş bulunmakta, hem de mevduat sahiplerinin bankalardan daha fazla menfaat temin etmelerine imkân vermekteyiz. Kanun bundan ibarettir. Yüksek tasvibinize arzolunmuştur, tetkik buyuracaksınız. Bu arzuyu, millî bankalardan başka 7, 8 ecnebi büyük banka dahi izhar etmiştir. Meselâ burada bir kaçının isimlerini de sayabilirim. Banko di Roma, Doyçe Bank, Kommerçiyala, Doyçe Oryant Bank gibi bankaların bu paraları kasalarımızda muattal saklamayalım, müsaade ediniz de esham ve tahvilât alalım, yolunda vaki resmî teklifleri üzerine düşünülmüştür. Bu suretle mevduat sahiplerine daha fazla fayda temin etmiş olmak için kabul ettiğimiz bu teklifi bazı bedhahlar Hükûmetin mevduata el uzatacağı şekline sokup işaa etmişlerdir. Bu kürsüden alenen söylüyorum ki, Türk Devletinin bu günkü itibarı bütün bu sayıları tekzip edecek derecede çok kuvvetli, çok sağlamdır *(Bravo sesleri)*.

Devlet Kredisi :

Beyefendiler, bütün Türk parasının kıymeti ne kadar sağlam ve bunun mufazası nasıl sabit bir esas ise, yine alenen söylüyorum ki Devlet kredisi mazi ile kıyas kabul etmeyecek surette metanet arzetmektedir. Bu gün Türk Hazine bonosu ve tahvilâtını tedarik ve mubayaa etmek piyasada en kârlı ve en emin işlerden birisi sayılmaktadır. Bu sebebe binaendir ki daima uzun vade ile ödenecek şekilde Devlet mubayaatına ve umuru nafiaya ait krediler açmak için tekliflerle karşılaşmaktayız.

Bu vaziyetin Yüksek Meclisin malî siyasette isabetli direktifleri dairesinde hareket eden Cümhuriyet maliyesinin mühim bir muvaffakiyetini teşkil ettiğini söylemeği vazife addederim.

Maliye Vekilinin, bütçenin ana hatları üzerindeki açıklamasından sonra söz alan Halil Bey (İzmir), Emin Aslan Bey (Denizli), Sadri Maksudi Bey (Şebinkarahisar), Mehmet Hacıyunus Bey (Samsun), Sırrı Bey (Kocaeli) in bütçe üzerinde belirttikleri görüş, eleştiri ve dileklerini Maliye Vekili yanıtlamıştır.

Bütçenin tümü üzerindeki bu görüşmelerden sonra tasarının maddelerine geçilmiş ve bu birleşimde TBMM, Riyaseticumhur, Divanı Muhasebat (Sayıştay), Başvekâlet, Şûrayı Devlet (Danıştay), İstatistik Umum Müdürlüğü, Diyanet İşleri Reisliği bütçeleri, 28 Mayıs 1934 birleşiminde (513) Maliye Vekâleti, Düyunu Umumiye (Osmanlı Borçları), Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü, Gümrük ve İnhisarlar ve Dahiliye Vekâletleri, Matbuat ve Emniyet Umum Müdürlükleri Jandarma Umum Kumandanlığı bütçeleri, 29 Mayıs 1934 birleşiminde (514) Hariciye, Sıhhat ve İçti-

---

(513) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 380:395
(514) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 431:462

mai Muavenet, Adliye, Maarif, Nafıa, İktisat, Ziraat ve Millî Mudafaa (Kara, Deniz ve Hava) Vekâletleri, Askerî Fabrikalar ve Harita Umum Müdürlükleri bütçeleri ve 30 Mayıs 1934 birleşiminde (515) de ertelenen gider bütçeleri bölümleri ile gelir bütçesi ve tasarının diğer maddeleri görüşülerek hazır bulunan (233) üyenin oybirliği ile (2476) sayılı kanun olarak aşağıdaki şekilde kabul edilmiştir.

b) 1934 Malî Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu (*)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 2/VI/1934 - Sayı : 2716)

No.	Kabul tarihi
2476	30 - V - 1934

BİRİNCİ MADDE – Devlet bütçesine dahil dairelerin 1934 malî senesi masrafları için merbut (A) işaretli cetvelde gösterildiği üzere (184 075 636) lira tahsisat verilmiştir.

İKİNCİ MADDE – Devlet bütçesine dahil dairelerin 1934 malî senesi masraflarına karşılık olan varidatı merbut (B) işaretli cetvelde gösterildiği üzere (184 081 000) lira tahmin edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ MADDE – 1934 malî senesi zarfında vilâyetler hususî idareleri nam ve hesabına olarak umumî vergiler üzerinden hususî kanunlarla tayin olunanlardan maada munzam kesirler tarh ve tahsil edilemez.

DÖRDÜNCÜ MADDE – 1934 malî senesi zarfında Osmanlı Bankası ile olan Hazine hesabı carisinden maada kısa vadeli avans ve hesabı cariler akit ve küşadına ve azamî altı ay vadeli Hazine bonoları ihracına Maliye vekili mezundur. Ancak hususî kanunların verdiği salâhiyetler hariç olmak üzere tedavülde bulunacak Hazine bonoları hiç bir zaman on milyon lirayı tecavüz edemez.

Hazinede mevcut millî esham ve tahvilât karşılık gösterilmek suretile temin olunacak kredilerle veya bunların satış bedellerile uzun vadeli Devlet tahvilleri mubayaasına veya bu bedellerle Hazinenin ortaklığı bulunan şirketlerdeki iştirak hisselerini ödemeğe Maliye vekili mezundur.

BEŞİNCİ MADDE – Dairelerin, maaşatın tevhit ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanunun mevzuu haricinde kalan memurlar ile ücretli müstahdemleri ve nakil vasıtaları kadroları merbut (D) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

ALTINCI MADDE – (D) cetvelinde dahil bulunmadıkça ayrıca teşkilât icra ve daimî hizmetler için şehrî ücretli veya yevmiyeli müstahdemler kullanılamaz. Muvakkat veya senenin muayyen bir mevsimine mahsus hizmetlerle müstesna ve zarurî ahval dolayısile kadro dahilindeki memur ve müstahdemlerle ifası müm-

(515) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22 - S. 490:497, 506:508
(*) 1. IV. Dönem Kavanin Mecmuası : Cilt Devre : IV. İçtima S. 405:411
2. 3. t. Düstur, C. 15 - S. 659

kun olmayan hizmetler için kadroya dahil olmaksızın şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanmak caizdir Bu kabil mustahdemlerin ucret ve yevmiyeleri munhasıran ait oldukları daire butçesindeki muvakkat mustahdemler tertibinden verilir Fasıl numaraları ile unvanları merbut (E) cetvelinde munderiç masraf tertiplerinden idaresi zarurî gorulen hizmetler için kezalik şehrî ucretli veya yevmiyeli mustahdemler kullanılabilir Bunların kadroları Icra Vekilleri Heyeti kararile tatbik ve muteakip sene butçesine rapten Buyuk Millet Meclisine takdim olunur

Yevmiye alan amele bu hukumden mustesnadır Masraf tertiplerinden idare olunacak hizmetler kadrolarının butçede merbut diğer bir hizmetin ifasına muteallik kadrolara ilâve mahiyetinde bulunmaması şarttır

YEDINCI MADDE – Muhasebei umumiye kanununun 29 uncu maddesi mucibince

1 Varidat nevilerinden her birinin mustenit oldukları hukumleri gosteren (C) cetveli,

2 Hidematı vataniye tertibinden kanunla muhassas maaşların mufredatını havi (Ç) cetveli,

3 Gelecek senelere sarı mukavelât aktine mezuniyet verilen hizmetlerin nevilerini gosteren (G) cetveli,

4 Maliye butçesine konulmuş ihtiyat tahsisatından nakli mucaz tertipleri gosteren (F) cetveli,

5 Gumruk tarife kanununun 14 uncu maddesi mucibince (kabulu muvakkat) usulunden istifade edecek eşyaya ait (I) cetveli

Bu kanuna raptolunmuştur

SEKIZINCI MADDE – Isveç grubuna ihale edilmiş olan demiryollar inşaatı muteahhitlerinden mukavelelerı mucibince sıhhiye hizmetleri için 1934 mali senesi nihayetine kadar tevkif edilip bu tarihe kadar yapılan sarfiyattan artarak Hukûmete verilecek olan paralarla şirkete mutedavil sermaye olarak verilmiş paradan aynı tarihe kadar şirketçe iade edilecek miktarın bir taraftan varidat butçesinin 42 nci faslına irat kayıt ve diğer taraftan Nafia vekâleti butçesinin 640 ncı faslının 13 uncu maddesine tahsisat olarak kaydolunur

DOKUZUNCU MADDE – Maarif vekâleti tarafından idare edilecek mektep pansiyonları hakkındaki 1838 numaralı kanunun bazı maddelerini muaddil 2005 numaralı kanunun 2 nci maddesi mucibince pansiyoner talebeden alınacak ucretler merbut (M) işaretli cetvelde gosterilmiştir

ONUNCU MADDE – 1934-1935 ders senesı zarfında ucret ve masrafları Devlet tarafından verılmek uzere pansıyonu bulunan mekteplerde leylî meccanî okutturulacak talebenın adedı 1 000 olarak tespıt olunmuştur

Bu mekteplerde okutturulmak uzere mezkûr ders senesı zarfında Devlet hesabına ve 915 numaralı kanunun 2 nci maddesı hukumlerıne tevfıkan alınacak leylî meccanî talebenın Maarıf vekâletınce tensıp edılecek bır kısmı umumî musabaka ile bır kısmı da lise olmayan vılâyetlerde ımtıhana talıp olan ve Kanunu mahsusunun tayın eyledığı şartları haız bulunan talebelerden musabaka ımtıhanında aynı vılâyet talebeleri arasında en çok muvaffak olanlardan tefrıkıle bu vılâyetlere de talebe ısabet edecek şekılde alınır

Her ıkı suretle alınacak talebe, ucretı (225) lıra veya bundan aşağı olan pansıyonlara gonderılır

ON BIRINCI MADDE – Butçelerde geçen sene duyunu tertıbıne mevzu tahsısat kıfayet etmedığı takdırde ışbu duyun, taallûk ettıkleri hızmetlere tekabul etmek uzere carı sene butçelerıne mevzu tahsısattan mezkûr tertıbe Malıye vekâletının muvafaktıle naklen tesvıye olunacaktır

Muhtelıf dairelerın 1929-1932 senelerıne aıt olupta karşılıkları taallûk ettığı sene butçelerında mevcut borçlar mezkûr dairelerın 1934 senesı butçelerının masraf tertıpleri tasarrufatından duyun fasıllarına Malıye vekâletının muvafakatıle naklen tesvıye olunur

1932 senesı butçesınden mutevellıt tahsısatsız borçlar yedı senede ıtfa edılmek uzere % 5 faızlı tahvıl verılmek suretıle odenır

ON IKINCI MADDE – Maaşatın tevhıt ve teadulune daır olan 1452 numaralı kanunla zeyıllerıne merbut cetvellerde yazılı memurıyetlerden ışbu kanuna merbut (L) ışaretlı cetvelde derece, adet ve maaşları gosterılen memurıyetler 1934 malî senesı zarfında mevkuf tutulmuştur

ON UÇUNCU MADDE – 1508 numaralı kanunun 1 ıncı ve 2005 numaralı kanunun 3 uncu ve 2006 numaralı kanunun 2 nci maddeleri mucıbınce her sene muvazenei umumıye kanunlarına raptı lâzımgelen kadrolar merbut (N) ışaretlı cetvelde gosterılmıştır

ON DORDUNCU MADDE – Sovyet Rusya da bulunan elçılık ve konsolusluk memurlarından 5 lıraya kadar temsıl tahsısatı olanların temsıl tahsısatlarına ıkı ve beş lıradan fazla temsıl tahsısatı olan bu kısım memurlarla ateşemıleter ve muavını temsıl tahsısatlarına bır buçuk mısle kadar Mıllî Mudafaa ve Harıcıye vekâletlerınce zam yapılabılır Bu zamlar memurların memurıyet mahallerında bılfıl ıfayı vazıfe ettıkleri muddete munhasırdır

ON BEŞİNCİ MADDE – 459 numaralı mahsubu umumî kanununa ve 2248 numaralı kanunun 14 üncü maddesinin (D) fıkrasına tevfikan tahvil ile ödenecek borçlarla 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununun 11 inci maddesi mucibince tahvile raptolunacak tahsisatsız borçların 10 liradan noksan olan kesirleri nakten ödenir.

ON ALTINCI MADDE – 1336 senesinden 1931 malî senesi nihayetine kadar irat ve masraf mahiyetinde olan sarfiyat seneleri bütçelerinde tahsisat bakıyesi aranılmaksızın Maliye bütçesinde (Eski seneler mahsubatı) unvanı altında açılacak bir fasla masraf ve mukabili varidat bütçesinin nâzım varidat kısmında (Eski seneler mahsubatı) namile açılacak bir fasla irat kaydolunur.

ON YEDİNCİ MADDE – 1338-1933 seneleri muvazenei umumiye, avans ve muvakkat bütçe kanunları maddelerinden hükümleri 1934 malî senesi zarfında dahi devam edecek olanları merbut (H) işaretli cetvelde gösterilmiştir.

ON SEKİZİNCİ MADDE – Fevkalâde membalardan hâsıl olacak varidattan (5 000 000) liraya kadarı bir taraftan varidat bütçesinde hususî bir fasla irat, diğer taraftan Millî Müdafaa bütçelerinde açılacak hususî fasıllara tahsisat olarak kayıt ve İcra Vekilleri Heyetince tespit edilecek müdafaa hizmetlerine sarfolunur.

Senesi zarfında tahsisat kaydine mezuniyet verilen mebaliğin % 50 sene kadar gelecek seneye sarî taahhüt icrasına Millî Müdafaa vekili mezundur.

ON DOKUZUNCU MADDE – Bu kanun 1 Haziran 1934 tarihinden muteberdir.

YİRMİNCİ MADDE – Bu kanunun hükmünü icraya Maliye Vekili memurdur.

31 Mayıs 1934

A – CETVELİ

Sıra No.	Dairelerin isimleri	Lira
1	Büyük Millet Meclisi	2 459 682
2	Riyaseti Cümhur	386 792
3	Divanı Muhasebat R.	565 500
4	Başvekâlet	1 153 321
5	Şûrayı Devlet	218 193
6	İstatistik Umum Müdürlüğü	180 504
7	Diyanet İşleri Reisliği	611 986
8	Maliye Vekâleti	12 245 839
9	Düyunu Umumiye	44 836 736
10	Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1 0994 112
11	Gümrükler ve İnhisarlar vekâleti	4 962 455

Sıra No.	Dairelerin isimleri	Lira
12	Dahiliye Vekâleti	4 217 908
13	Matbuat Umum Müdürlüğü	95 944
14	Emniyet İşleri umum müdürlüğü	4 107 499
15	Jandarma Umum Kumandanlığı	8 679 379
16	Hariciye Vekâleti	3 085 140
17	Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti	4 742 884
18	Adliye Vekâleti	8 663 878
19	Maarif Vekâleti	8 710 995
20	Nafıa Vekâleti	12 402 807
21	İktisat Vekâleti	2 415 250
22	Ziraat Vekâleti	4 987 611
23	Millî Müdafaa Vekâleti Kara Kısmı	40 964 881
24	Millî Müdafaa Vekâleti Hava Kısmı	4 583 774
25	Millî Müdafaa Vekâleti Deniz Kısmı	3 808 818
26	Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü	3 290 643
27	Harita Umum Müdürlüğü	603 505
	Umumî yekûn	184 075 636

B – CETVELİ

Varidatın Nevi

Birinci Kısım - İrat ve Servet Vergileri

F.	Varidatın nevi	Lira
1	Arazi vergileri	4 750 000
2	Binalar vergisi	4 300 000
3	Hayvanlar vergisi	10 800 000
4	Kazanç vergisi	14 500 000
5	Madenler rüsumu	600 000
6	Veraset ve intikal vergisi	550 000
	Birinci kısım yekûnu	35 500 000

İkinci Kısım - İstihlâk ve Muamele Vergileri

7	Gümrük vergileri	36 600 000
8	Muamele vergisi	15 270 000
9	Dahilî istihlâk vergileri	12 800 000
10	Oyun âletleri resmi	30 000
11	Kara ve deniz avları	400 000
12	Nakliyat vergisi	750 000
13	Sefineler rüsumu	125 000

F.	Varidatın nevi	Lira
14	Damga resmi	5 700 000
15	Tapu harç ve kaydiyeleri	1 350 000
16	Mahkeme harçları	1 700 000
17	Pasaport ve kançılarya	700 000
18	Noterler harçları	600 000
19	Diğer harçlar	80 000
20	Hayvan sağlık zabıta resmi	100 000
	İkıncı kısım yekûnu	76 205 000
	Uçuncu Kısım	
21	Mulga vergiler bakayasından	100 000
	Dorduncu Kısım - İnhisarların Safi Hasılatı	
22	Tutun ve saire	20 100 000
23	Tuz	7 000 000
24	Ispırto ve ispirtolu içkiler	4 000 000
A24	2460 numaralı kanun mucibince tutun ve muskırattan alınacak mudafaa pulu hasılatı	2 000 000
25	Kibrit ve çakmak	1 260 000
26	Revolver, fişenk ve mevaddı infilâkiye	0
27	Oyun kâğıdı	30 000
	Dorduncu kısım yekûnu	34 290 000
	Beşinci Kısım - Devlete ait Emval ve Emlâk Hasılatı	
28	Devlet ormanları	1 580 000
29	Işletilen emlâk hasılatı	230 000
30	Emval ve emlâk satış hasılatı	1 300 000
	Beşinci kısım yekûnu	3 110 000
	Altıncı Kısım - Devletçe İdare Edilen Muesseseler	
31	Devlet demıryolları	0
32	Posta, telgraf ve telefon	0
33	Darphane hasılatı	50 000
34	Resmî matbaalar hasılatı	25 000
35	Umum mektepler hasılatı	10 000
36	Madenler hasılatı	70 000
37	Dığer musseseler hasılatı	50 000
38	Kılavuzluk ve romorkorculuk hasılatı	170 000
	Altıncı kısım yekûnu	140 000

Yedinci Kısım

F.	Varidatın nevi	Lira
39	Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından Devlet hissesi	1 164 000

Sekizinci Kısım

40	Müteferrik varidat	5 350 000
41	Cezalar	1 250 000
42	Müteferrik hasılat	1 120 000
42A	İstanbul Üniversitesi hasılatı	117 000
	Sekizinci kısım yekûnu	7 837 000

Dokuzuncu Kısım

43	Mukavelenamesi mucibince Musul petrollerinden alınan	500 000
44	Teberruat	0
45	İktisadî buhran vergisi	11 000 000
46	Muvazene vergisi	14 000 000
	Dokuzuncu kısım yekûnu	25 500 000

Onuncu kısım

47	Nâzım varidat	0
	Umumî yekûn	184 081 000

XII. BÖLÜM
DEMİRYOL POLİTİKASI VE MİLLÎLEŞTİRME

DEMİRYOL POLİTİKASI VE MİLLİLEŞTİRME

GİRİŞ

Memleketimizde demiryolu yapımının 1850'lere dayanan uzun bir geçmişi vardır. Demiryolu yapımı ile, Avrupa-Hindistan bağlantılı olarak önce İngilizler ilgilenmişler ise de 1830'larda, özellikle Fırat ve Dicle nehirleri boyunca başlayan araştırmaları bir tasarıdan öteye gidememiştir.

Kırım Savaşının sağladığı yakınlaşmanın ardından İngilizler, 130 km.'lik İzmir-Aydın demiryolunun yapımına istekli olmuşlar, kurdukları "İzmir-Aydın Osmanlı Demiryolları Şirketi" bu hattın yapım ve işletme imtiyazını (90) yıl süre ile 23 Eylül 1856'da Osmanlı Hükümetinden satın almıştır. Ancak Şirket dört yıl içinde (43) km.'lik bir kısmı inşa edebilmiş, demiryolunun Aydın'a ulaşması 1 Temmuz 1866'da mümkün olabilmiştir.

Demiryolu yapımında, Osmanlı Devletinin ulaşım gereksinmeleri yerine yapımcı devletlerin bölgedeki ekonomik ve askerî çıkarları ön planda yer aldığı için, ilk demiryolu yapımında İzmir yöresinin seçimi kuşkusuz İngiltere'nin çıkarları ile ilgilidir. Çünkü bu yöre hem Avrupa ve hem de Hindistan kolonisi ile bağlantıya imkân verecek bir merkez olduğu gibi nüfus bakımından yoğun ve ayrıca küçük Asyanın en büyük ticaret potansiyeline sahiptir ve yörenin bu özelliklerinin yanı sıra İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile gittikçe artan ticarî ilişkileri vardır. Diğer yandan Mezopotamya, Arabistan ve Basra Körfezi, İngiliz ticaretinin toplandığı bölgeleri oluşturmaktadır.

İngilizlerin ikinci yapımı İzmir-Kasaba ve uzantısı demiryoludur. Ancak 1875'de Süveyş ve 1878'de Kıbrıs'ı ele geçiren, Ortadoğuya yerleşerek Hindistan yollarını güvenceye alan İngiltere için artık Anadolu'da demiryolu yapımının bir anlam ve yararı kalmamıştır. Ondan boşalan yeri Almanya ve Fransa dolduracaktır.

Bu yıllarda Almanya, gelişen endüstrisinin gereksinimleri nedeni ile dış pazarlara açılma zorunluluğunu duymaktadır. Sağladığı ekonomik çıkarların yanında Osmanlı topraklarına döşenecek demiryollarının stratejik açıdan sahip olduğu önem, Küçük Asya ve Mezopotamya bölgesindeki maden kaynakları ve özellikle XIX uncu yüzyıl ortalarından itibaren

varlığı bilinen petrol'ün büyük devletler arasında yarattığı rekabet de bölgede yapımı düşünülen demiryolu hatlarının yapımında başlıca etkeni oluşturmuştur.

Bu bağlamda devletin yararına olacak girişimleri saptamak üzere Padişah Abdülaziz tarafından 1869'da Avrupa'ya gönderilen Nafia Nazırı Davut Paşa, temaslarından sonra Almanya'da "Baron Hirsch" adında bir girişimci ile anlaşarak kendisini Türkiye'ye getirmiş, görüşmeler sonunda Baron Hirsch ile 17 Nisan 1869'da 2 500 km.'lik bir demiryolu şebekesinin yapım ve işletilmesini öngören bir sözleşme imza edilmiştir.

Bu imtiyaz, önce İstanbul-Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Piriştine ve Bosna-Hersek yolu ile Avsuturya demiryollarına bağlanmayı, Ege Denizinde Dedeağaç ve Selânik'e Karadeniz'de Burgaz'a inecek bir şube hattı yapılmasını amaçlamakta idi.

Baron Hirsch, 1871-1873 arası İstanbul-Edirne ve Filibe hattını tamamlamış, bu hat 21 Haziran 1873'de hizmete açılmıştır. Bu arada Baron Hirsch'in Osmanlı Devletine karşı çıkardığı türlü zorluklar yönetimi bunaltmış ve sonunda Baron Hirsch tarafından "Rumeli Demiryolları Şirketi" ne bırakılan demiryollarının Hükümete geri verilmesi ve bu hatların devlet hesabına olarak yapımı hakkında 18 Mayıs 1872'de bir sözleşme imza edilmiştir. Esasen yabancı şirketler, yabancı sermayeler, politika oyunları, ekonomik rekabetler ve nüfuz bölgeleri gibi üzücü zorluklarla sürekli savaştan kurtulamayan ve bundan büyük rahatsızlık duyan Osmanlı Hükümeti, Demiryollarını devlet eliyle yapmak kararı ile 1871'de İstanbul'u Bağdat'a bağlayacak bir ana hattın yapımı için Padişah'tan irade almış, ancak bir çok malî ve idarî nedenler yüzünden bu proje yürütülememiştir.

Bu durumda yine yabancı şirketlere imtiyaz vererek demiryolu yapımını gerçekleştirmek zorunda kalan Osmanlı Hükümeti, 4 Ekim 1888'de Haydarpaşa-Ankara, 15 Şubat 1893'te Eskişehir-Konya ve Ankara-Kayseri, 10 Ekim 1898'de Adapazarı-Arifiye ve 5 Mart 1902'de Bağdat demiryolu imtiyaz sözleşme ve şartnamelerini imzalamıştır.

1908-1911 yıllarında Amerikan ve İtalyan sermayecileri de yatırımlara girişmiş, "Chester İmtiyazı" olarak tanınan ve Amerikan Hükümetince de desteklenen bir grup özel yatırımcı, ülkenin doğusuna demiryolu döşemek istemişler ise de Alman şirketlerinin karşı çıkması ve Osmanlı

Parlamentosunun bu konuda bir karara varamaması projenin gerçekleşmesine imkân vermemiştir.

Osmanlı Devletinin bir çok malî fedakârlıklara katlanmasına neden olan bu hatlarda şirketler tarafından yapılan veya Devletçe yapılıp da bir anlaşma ile şirketlere bırakılan demiryolu için Devletin, şirketlere, sözleşmelerde yazılı kazancı getirmeyen her kilometre için "kilometre güvencesi" olarak belirli bir para ödemek zorunluluğunu üstlenmesi, Osmanlı Devletini, ülke ekonomisinde yabancı etkinliğini artıran dış borçlanmalara itmiştir. Bu sistemin uygulanması sonucu olarak sadece 1900-1911 yıllarında Devletin farklı şirketlere ödediği kilometre tazminatının toplamı 7 786 706 liraya ulaşmış olması, konunun ağırlığını göstermeye yeterlidir.

1914-1918 arası savaşta geçen yıllarda, ülkedeki demiryolları askerî nakliyat ve ihtiyaçlara tahsis edilmiş ve dış ülkelerle yol bağlantımız kesilmiştir. Osmanlı döneminde Turkiye'de tümü yabancı sermaye ile döşenmiş (4138) km. demiryolu bolunmakta olup bunun % 67.5'i Alman, % 19.8'i Fransız ve % 12.7'si İngiliz Şirketlerince gerçekleştirilmiş olup, bu hatlar şunlardır :

Normal Hat Olarak :	
Anadolu hattı	1 030 + 659 Km.
Bağdat hattı	561 + 776 Km.
Cenup hattı	405 + 474 Km.
Adana-Mersin hattı	67 + 158 Km.
Izmir-Aydın hattı	608 + 584 Km.
Izmir-Kasaba ve uzantısı	702 + 696 Km.
Şarki Rumeli Demiryolları	336 + 350 Km.
Dar Hat Olarak :	
Mudanya-Bursa	(1 050 mm.) 41 + 110
Ilıca-Palamutluk	(750 mm.) 28 + 391
Erzurum-Sarıkamış-Rus sınırı	355 + 384

(Sarıkamış'tan Rus sınırı ve Leninakan'a kadar olan kısım 1523 mm.'lik geniş hattır.) (516)

---

(516) 1 Ahmet ONUR-Turkiye Demiryolları Tarihi, Ankara 1945,

2 Arslan ABISEL-Demiryolu Politikasının 25 Yıldonumu, Demiryolları Dergisi, Eylul 1949-Sayı 285-287,

3 Yakup KALGAY-Demiryollarımız Aylık Ansiklopedisi 1954 C 2-S 581,

4 Ulaştırmada 50 Yıl, Ulaştırma Bakanlığı Yayını, 1973,

5 Unsal YAVUZ-Cumhuriyet Devri Demiryol Politikasına Yaklaşım Biçimi, IX Turk Tarih Kongresi-Kongreye Sunulan bildiriler, C III-S 1641

1. Millî Mücadele Döneminde Demiryolları :

Mondros Ateşkes Anlaşması' (30 Ekim 1918) ndan sonra payları Almanlar ve Avusturyalılara ait olan demiryollarına Anlaşma Devletleri el koymuşlar, İngilizler önce bütün hatları ve sonraları da Haydarpaşa'dan başlayarak Konya ve Ankara'ya kadar olan kısmı, Fransızlar Konya'dan ilerisini istemişlerdir. Bu durum 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline kadar devam etmiş, bu tarihten sonra Millî Hükümet Anadolu'daki hatları kendisi çalıştırmaya başlamıştır. Bu hatlar, Buyuk Derbent'den itibaren Anadolu hattı (926 Km.) Konya'da Kelebe'ye kadar olan Bağdat hattının bir bölumü (326 Km.) ve İzmir-Kasaba ve uzantısı hattından Afyon-Uşak ve ilerisine kadar olan (223 Km.) bölümdür. Önceleri "Askerî Hat Mufettişliği" tarafından yönetilen bu hatlar 19 Temmuz 1920'de alınan bir kararla Eskişehir'de geçici olarak kurulan "Anadolu-Bağdat Demiryolları İşletme Umum Müdürlüğü"nün yönetimine verilmiştir.

Ulkenin bir ölüm-kalım savaşı içinde bulunduğu ve bütün kaynaklarını bu zaferin gerçekleşmesine yönelttiği bu dönemde Hükümet demiryolu yapımına girişmiş ve TBMM, 28 Nisan 1921'de kabul ettiği 115 sayılı Kanun (517) ile Erzurum-Erzincan ve Samsun-Havza demiryolunun yapımı ve Kızılırmak Nehrinin ulaştırmaya elverişli hale getirilmesi için Nafia Vekâleti 1921 bütçesine ödenek koymuştur.

Bu donemde, demiryolu konusunda önemli bir gelişme de Lozan Konferansı sırasında Anlaşma devletlerinin destekledikleri politik bir oyunla, Osmanlı döneminde de aynı girişimde bulunan Amerikan "Chester Grubu" na Doğu Anadolu'da demiryolu yapma hakkı verilmesidir. TBMM Hukümeti adına Nafia Vekâleti ile ABD'nin Delawer Hükümeti kanunlarına göre kurulmuş olan "Ottoman-American Development Company" Vekilleri aralarında imzalanan ve demiryollar ve limanlar yapım ve işletilmesi ve demiryolunun her iki tarafındaki yirmişer kilometrelik alanlardaki madenlerin işletilmesine dair ilk ve esas sözleşme, teknik şartname ve ekleri 9 Nisan 1923 gün ve 327 sayılı "Şarki Anadolu Demiryollarına Dair Kanun" (518) ile kabul edilmiştir (519).

---

(517) 3 ncü Dustur, C 2-S 34

(518) 3 ncü Dustur C 4-S 25

(519) Şark Demiryollarının satın alınması için şirketle yapılan on anlaşma 1 Haziran 1929 gun ve 1501 sayılı Kanunla kabul edilmiş, ancak kesin bir anlaşmaya varılması yıllar surmuştur Nihayet Şark Demiryolları imtiyazı ile şirkete ait malların satın alınmasına dair Hukumetle Şark Demiryolları T A Ş arasında 25 Aralık 1936 tarihinde imza edilmiş olan sozleşme, 26 Nisan 1937 gun ve 3156 sayılı Kanun ile onanmış ve bu sozleşmedeki koşullara gore şirket mallarının teslim alınması ve hattın işletme işlerinin Devlet Demiryolları ve Limanlar İşletme İdaresine devri 28 Nisan 1937 gun ve 3159 sayılı Kanun ile tamamlanmıştır Bkz 3 ncü Dustur, C 10-s 1783, C 18-S 520 ve C 18-S 563

Ayrı bir idare tarafından işletilmekte olan Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şubeleri Demiryolları İdarelerinin 1923, 1924 ve 1925 yılı bütçelerine dair 8 Mart 1923 gün ve 312 (520) sayılı 6 Nisan 1924 gün ve 464 (521) sayılı 19 Nisan 1925 gün 631 sayılı (522) kanunlar 24 Mart 1926 gün ve 794 sayılı Adana-Diyarbakır-Ergani Arasında Demiryol İnşaasına Dair Kanun (523) ile kaldırılmış olup idarenin bu tarihe kadar işlevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

2) Cumhuriyetin İlanından Sonraki Durum :

Cumhuriyet Hükümeti, bir yandan yurdu demir ağlarla örmek kararı alırken öte yandan yabancılar elindeki demiryollarının satınalınmasına girişmiş, 22 Nisan 1924 gün ve 506 sayılı Kanun (524) ile Anadolu Demiryolları Genel Müdürlüğünü teşkil ve bu idarenin kuruluş ve görevlerini saptamıştır. İdarenin ilk görevi Anadolu demiryollarını satın almaktır.

Aynı gün kabul edilen 507 sayılı Kanun (525) ile idarenin bütün bir alanı ve kurumlarının esaslı surette onarım ve iyileştirilmesi için gerekli ödenek verilmiştir.

16 Nisan 1925 gün ve 625 sayılı Kanun (526) ile Kütahya-Tavşanlı ve uzantısı demiryolunun yapımı kabul edilmiş, daha önce yapımına başlanan Ankara-Yahşihan demiryolu hattı 17 Nisan 1925'te, Yahşihan-Yerkoy hattı 20 Kasım 1925'te tamamlanarak işletmeye açılmıştır.

17 Mart 1926 gün ve 787 sayılı Kanun (527) ile Kayseri-Ulukışla, 24 Mart 1926 gün ve 793 sayılı Kanun (528) ile Malatya-Ergani-Diyarbakır demiryolu hattının yapımına başlanmış, 23 Nisan 1926'da Samsun-Kavak, 29 Nisan 1927'de Yerköy-Kayseri demiryolu hattı faaliyete geçirilmiştir. Bu arada 25 Aralık 1926 gün ve 944 sayılı Kanun (529) ile demiryollar ve limanlar ve su işleri için harcanmak üzere 200 milyon liraya bono çıkarılması için Maliye Vekiline yetki verilmiş, bu yetki, 18 Ha-

---

(520) 3 . Dustur, C 4-S 3
(521) 3 . Dustur, C 5-S 782
(522) 3 . Dustur, C 6-S 556
(523) 3 . Dustur C 7-S 1105
(524) 3 . Dustur, C 5-S 1126
(525) 3 . Dustur, C 5-S 1128
(526) 3 . Dustur, C 6-S 331
(527) 3 . Dustur, C 7-S 1064
(528) 3 . Dustur, C 7-S 1104
(529) 3 . Dustur, C 8-S 58

ziran 1927 gün ve 1091 sayılı Kanun (530) ile 220 milyon liraya çıkarılmıştır.

23 Mayıs 1927 gün ve 1042 sayılı "Devlet Demiryolları ve Limanları İdarei Umumiyesi Teşkilâtı ve Vazifelerine Dair Kanun" (531) ile demiryolu politikasında yeni bir atılım başlatılmış, demiryolu yapımına daha bir hız verilerek 29 Mayıs 1927'de Ankara-Kayseri, 9 Eylül 1927'de Samsun-Havza, 2 Kasım 1927'de Samsun-Amasya, 23 Ağustos 1928'de Amasya-Zile, 3 Eylül 1928'de Kütahya-Tavşanlı demiryolu hatları işletmeye açılmıştır. Bu dönemde idarenin gerçekleştirdiği önemli bir aşama 10 Aralık 1928'de, Anadolu demiryolları (Haydarpaşa-Ankara, Arifiye-Adapazarı, Eskişehir-Konya, Alayunt-Kütahya, Mersin-Tarsus-Adana hatları)'nın satınalınması hakkında ilgili yabancı şirket ile yapılan anlaşmadır. Bu anlaşma 5 Ocak 1929 gün ve 1375 sayılı Kanun (532) ile onanmıştır.

29 Mayıs 1929 gün ve 1482 sayılı Kanun (533) ile, 944 ve 1091 sayılı kanunlarla verilen bono çıkarılması yetkisinden ayrı olarak Maliye Vekiline demiryolu yapımında kullanılmak ve oniki yılda harcanmak üzere 144 milyon liraya kadar yüklenmelere girişme yetkisi tanınmıştır. 1926-1929 yıllarında bütçenin tüm gider rakkamlarının sırasıyla (190 103 544), (194 455 619), (207 169 388) ve (220 408 481) TL.'den ibaret olması, Cumhuriyet Hükûmetinin demiryolu yapımına verdiği önemi göstermektedir.

Yapımı hızla sürdürülen demiryolu hatları arasında Ankara-Sivas demiryolu 30 Ağustos 1930 günü hizmete açılmış, bunu 1 Kasım'da Gölbaşı-Doğanşehir, 15 Mart 1931'de Gölbaşı-Malatya, 23 Nisan'da Irmak-Çankırı ve Doğanşehir-Malatya hatlarının açılışları izlemiştir.

Bu arada Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 23 Ocak 1931'de çıktığı yurt gezisinde 13 Şubat'ta Malatya Türk Ocağındaki konuşmasında, "Mühim bir vilâyetimizin merkezine bizi getiren demiryolu olmuştur. Bugüne kadar bu mühim ve çok feyizli Malatya'ya gelmek isteyenler, bu medenî vasıtanın bulunmamasından dolayı arzularına kolaylıkla muvaffak olamamıştır. Bu arzular memlekete çok feyiz getirecek ve bu memleketin tabi kıymetlerinden dünyayı müstefit edecek mahiyettedir. Yeni eser bu umumî arzuyu tatmin edecektir ümidindeyim.

---

(530) 3. t. Düstur, C. 8-S. 1661
(531) 3. t. Düstur, C. 8-S. 1245
(532) 3. t. Düstur, C. 10-S. 233
(533) 3. t. Düstur, C. 10-S. 1543

Türkiye Hükümetinin tespit ettiği projeler dahilinde muayyen zamanlar zarfında vatanın bütün mıntıkaları çelik raylarla birbirine bağlanacaktır. Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir. Demiryolları, memleketin tüfekten, toptan daha mühim bir emniyet silahıdır. Demiryolları, Türk milletinin refah ve medeniyet yollarıdır. Türkiye'de iktisadî hayatın yüksek inkişafları ancak demiryollarla olacaktır. Milletin saadeti, istiklâli bu yollardan geçecektir." (534) diyerek konuya verdiği önemi vurgulamıştır.

3. IV üncü Dönem İçinde Demiryol Konusunda Yapılanlar :

a) Afyonkarahisar-Antalya Demiryolunun İnşasına Dair Kanun :

Akdenizin önemli limanlarından birini teşkil eden Antalya'nın İç Anadolu demiryollarına bağlanmasını sağlayacak gerek bu limanın ve hinterlandının gelişimine hizmet etmek ve gerek Anadolu mamûl ve ürünlerini en kısa yoldan denize indirmek için Afyon Karahisar'ından veyahut bu yörede Eskişehir Afyon-Konya hattı üzerinde uygun görülecek bir noktadan başlamak ve yapılacak etüdlere göre Aydın demiryolunun Karakuyu civarından geçmek veya bu demiryolunun bir kısmından yararlanılmak suretiyle Antalya'ya varacak bir demiryolunun yapımı Hükümetçe uygun görülmüş, bu amaçla hazırlanan yaklaşık 325 Km. uzunluğunda bir demiryolu yapımı için 25 milyon liranın harcanmasına ve gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişilmesine yetki veren kanun tasarısı Başvekâletin 11 Mart 1933 günlü yazısı (535) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Nafia ve Bütçe Encümenlerinin 19 ve 29 Mart 1933 günlü olumlu raporları ile gündeme alınan tasarı, 1 Nisan 1933 birleşiminde (536) ivedilik kararı ile görüşülmüş, söz alan İbrahim Bey (Isparta), Rasih Bey (Antalya), Sırrı Bey (Kocaeli), Emin Aslan Bey (Denizli), Mazhar Müfit Bey (Denizli), Dr. Mazhar Bey (Aydın), Kâmil Bey (İzmir) ve Mollaoğlu Cemal Bey (Afyon Karahisar) projenin memleket ekonomisine yararı, bölgenin kalkınmasına katkısı üzerinde heyecanlı konuşmalar yaparak Hükümeti kutlamışlardır. Tasarı aynı gün (2134) sayılı Kanun (537) olarak kabul edilmiştir.

---

(534) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II (1906-1930) 3. Baskı, S. 268, Ankara 1981
(535) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 14-S. 24 sunu Sıra No. : 103
(536) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 14-S. 14:18
(537) 3. t. Düstur, C. 14-S. 457

Hattın yapımına hemen başlanması için gerekli ödeneğin 1934 bütçesine konulması mümkün olamaması, halbuki Millî Savunma bakımından öncelikle yapımı öngörülmesi itibariyle 18 Haziran 1934 gün ve 2520 sayılı Kanunla (538) 1934 malî yılı Bütçe Kanununun 18 inci maddesine bir fıkra eklenerek, 2134 sayılı Kanuna göre yapılacak işlerin gerektirdiği bütün harcamalarla bu amaçla görevlendirilecek memur ve hizmetlilerin ücretlerinin ödenmesine İcra Vekilleri Heyetince ayrılan paralar bir taraftan gelir bütçesine irat, diğer yandan Nafıa Vekâleti bütçesinde açılacak özel bölümlere ödenek olarak kayıt ve harcanması hüküm altına alınmıştır.

Konu 1934 yılı sonunda yeniden ele alınarak 2134 sayılı Kanuna ek olarak kabul edilen 2611 sayılı Kanun (539) ile, Isparta'dan başlayarak Aydın demiryolunun Kuleönü ve Baladız istasyonları arasında uygun görülecek bir yerde Aydın hattı ile birleşmek ve yapımına başlandığı tarihten en çok iki yıl içinde bitirilmek ve 2134 sayılı Kanunla verilen 25 milyon liralık ödenekten harcanmak üzere normal genişlikte bir demiryolu yapımı için 360 000 liraya kadar gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişimi için Nafıa Vekiline yetki verilmiş, girişilecek yüklenimler ve bu demiryolunun diğer genel giderlerine her yıl ödenecek ve harcanacak paraların 2134 ve 2520 sayılı kanunlara göre Afyon-Antalya hattı için Nafıa bütçesine konulacak ödenekten harcanacağı saptanmıştır. Ancak 27 Ağustos 1934'te temel atma töreni yapılmasına rağmen Antalya limanında son bulacak demiryolu hattı gerçekleşmemiştir.

b) Elâziz Şube Hattının Yapımı :

Fevzipaşa-Ergani demiryolu uğrak yerlerinin zorunlu olarak Elâziz merkezinden uzak bir noktadan geçmesi dolayısiyle Murat Çayı Vâdisi gibi önemli ve verimli bir bölge ürünlerinin nakliyatı gereği gibi yapılamaması bu demiryolunun Sofular istasyonundan başlayarak Elaziz'de son bulmak üzere 22 km. uzunluğunda ve normal genişlikte bir şube hattı yapımı Hükümetçe uygun görülerek, bu amaçla Nafıa bütçesine konmak ve gerektiğinde üç yıl içinde ödenmek üzere 600 000 liraya kadar yükümlülükler icrasına ve bu miktara kadar bono çıkarılmasına yetki veren kanun tasarısı 1 Nisan 1933 birleşiminde (540) görüşülerek (2135) sayılı Kanun (541) olarak kabul edilmiştir.

---

(538) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1272
(539) 3. t. Düstur, C. 16-S. 58
(540) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 14-S. 18, 19
(541) 3. t. Düstur, C. 14-S. 437

c) Sivas-Erzurum Hattı ile Malatya Bağlantı Hattının Yapımı :

Yurdumuzun en değerli ve verimli ve her turlu gelişme ve yukselmeye elverişli bolgelerinden bırı olduğu halde Cumhuriyet donemine kadar bakımsız kalarak lâyık olduğu bayındırlık ve ilerlemeye kavuşamayan doğu illerimizi, mevcut demiryolu hatları ile Hukumet merkezine, batı illerine, Samsun ve Mersin gibi onemli ihraç limanlarına bağlayarak bu bolgenin her suretle yukselmesine ve sonuç olarak gunden gune artacak ve çıkış bulacak tahıl ve diğer urunlerle halkın refahına hizmet edecek ve her kış kar fırtınaları ile geçilmez bir hale gelen yuksek dağları ve diğer doğa engellerini aşacak, yurdun otekı yorelerinin bağlantı ve ulaşımını guvenli bir biçimde sağlayacak, kısaca oralara hayat ve mutluluk goturecek olan Sıvas-Erzurum hattı ile Malatya'dan başlayıp teknik etudlerin vereceği sonuçlara gore bahsi geçen Sıvas-Erzurum hattına uygun bir noktada kavuşacak ve bu suretle demiryol şebekesini bir kat daha duzene koyacak, guney illerini de doğu ve kuzey illerine ve yurdun otekı bolgelerine bağlayacak Malatya bağlantı hattının yapımı Hukumetçe uygun gorulerek bu gerekçe ile hazırlanan ve bu amaçla 1933 malî yılı başından itibaren en çok sekız yıl içinde ikmal edilmek uzere normal genişlikte ikı demiryolunun yapımı için 80 milyon liranın harcanmasına ve bunlar için gelecek yıllara geçici yuklenmelere girişilmesine ve vadeleri yapım surelerine bağlı olmak ve ana parası bu miktarları geçmemek uzere bono çıkarılmasına yetki veren kanun tasarısı, Başvekâletin 25 Nisan 1933 gunlu yazısı (542) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur

Nafıa ve Butçe Encumenlerinin 7 ve 14 Mayıs 1933 gunlu olumlu raporları ile gundeme alınan tasarı, 20 Mayıs 1933 birleşiminde (543) goruşulmuş, (2200) sayılı Kanun (544) olarak kabul edilmiştir

d) Filyos-Ereğli Hattı ile Ereğli Limanının Yapımı :

Yurdumuzun en vazgeçilmez ihtiyaçlarından bırı olduğu kadar en verimli servetlerinden birini teşkil eden maden komurunun bol bulunduğu Zonguldak-Ereğli komur havzasının taşıma işlerini kolaylaştırıp hızlandıracak olan Filyos-Zonguldak Ereğli sahil hattının yapımına bazı sebeplerle henuz başlamaması yanında dortte uç kısmı tamamlanan ve 1935

(542) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 S 254 sonu Sıra No 190
(543) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15 S 212 215
(544) 3 Eylul Dustur C 14 S 651

yılına kadar biteceği anılan Ankara-Filyos demiryolu hattının Filyos'ta kalması, hem esas amacın elde edilememesine neden olacağı ve asıl önemlisi kömür havzasının gelişmesini engelleyeceği noktasından hareket edilerek, halen yılda bir buçuk milyon ton kadar kömür veren havzanın üretimi günden güne artmakta ve daha ileri bir teknoloji ile bunun beş milyon tona kadar çıkarılabileceği umulmakta olmasına göre havzanın taşıma işlerinin gereği gibi sağlanabilmesi için Filyos-Ereğli demiryolu hattının yapımına hemen başlamak gerektiği, ayrıca denizden taşıma için de hattın son noktası olan Ereğli'de bir liman tesisi zorunlu olduğu, Karadeniz'de fırtınalı havalarda gemilerin sığınacağı başka bir sığınak bulunmaması itibariyle Ereğli'de liman yapımının bu nedenle de önem kazandığını gözleyen Hükümet, Filyos İstasyonundan başlayarak Zonguldak yolu ile sahili izleyerek Ereğli'de son bulmak ve yapımına başlanmasından itibaren en çok dört yılda tamamlanmak üzere normal genişlikte bir demiryolu yapımı için 20 000 000 liranın ve başkaca yapımına başlanmasından itibaren en çok altı yılda tamamlanmak üzere Ereğli limanının yapımı ve donatımı için 10 000 000 liranın harcanmasına izin verilmesi ve harcama koşulları hakkında hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 3 Mayıs 1933 günlü yazısı (545) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Nafıa ve Bütçe Encümenlerinin 11 ve 18 Mayıs 1933 günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınan tasarı, 23 Mayıs 1933 birleşiminde (546) görüşülerek (2214) sayılı Kanun (547) olarak kabul edilmiştir.

Bu kanunla yapımı kararlaştırılan Filyos-Ereğli hattı için 1934 malî yılı içindeki giderlerin karşılanması için 1934 malî yılı bütçe kanununun 18 inci maddesi 18 Haziran 1934 gün ve 2520 sayılı Kanun (548) ile değiştirilmek suretiyle yeni bir düzenleme getirilmiştir.

e) Fevzipaşa-Diyarbekir Hattı Yapımının Tamamlanması İçin Ödenek Ayrılması ve Sivas-Erzurum Hattı İçin İç Borçlanmaya Gidilmesi :

Bir İsveç firmasına yaptırılmakta olan Irmak-Filyos ve Fevzipaşa-Diyarbekir hatlarının malzeme ve yapım yüklenimleri tutarı, sözleşmesinde 55 000 000 dolar olarak saptanmış ise de dolar rayicine göre bu mik-

---

(545) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15-S. 326 sonu Sıra No. : 202
(546) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 15-S. 310:312
(547) 3. t. Düstur, C. 14-S. 975
(548) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1272

tarın ancak Irmak-Filyos hattının tamamı ve Fevzipaşa-Diyarıbekir hattının yaklaşık 435 inci Km.'ye kadar olan kısmının yapımına yeteceği anlaşılmış, halbuki hattın Diyarıbekir'e varması ve burada gerekli tesislerin vucuda getirilmesi ekonomik ve idarî bakımlardan zorunlu görülmekle bu amaçla yukarıda belirtilen 55 milyon dolarlık yüklenime ek olarak daha dort milyon TL.'lik bir harcama yapılması gerektiği gözlenmekle bu miktar üzerinden gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişilmesine dair hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 25 Mart 1934 günlü yazısı (549) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, tasarı 12 Nisan 1934 birleşiminde (550) görüşülerek (2405) sayılı Kanun (551) olarak kabul edilmiştir.

Cumhuriyet Hükümetinin izlediği demiryol politikasının kısa zamanda olumlu bir sonuca ulaşabilmesini sağlamak için bütçeye önemli bir etki yapmayacak şekilde yapım bedelinin uzun yıllara bölünmek suretiyle odenmesi ilkesinden hareketle, bu amaçla iç borçlanmaya gidilmesi en uygun çözüm yolu olarak saptanmış, bu konuda ilk iç borçlanma 12 Ocak 1933 gün ve 2094 sayılı "İkramiyeli Dahili İstikraz Aktine Dair Kanun" (552) ile yapılmıştır.

Bu kez, gerçekleşecek tutarı Sivas-Erzurum hattı yapımına harcanmak ve yıllık faiz ve ikramiye tutarı yüzde yedibuçuk olmak, itibarî değeri her yıl on milyon lirayı geçmemek ve yirmişer yılda kapatılmak koşulu ile otuz milyon liralık kişiye yazılı tahvil çıkarılmak suretiyle iç borçlanma yapılması Hükûmetçe uygun görülerek bu konuda Maliyeye yetki veren ve iç borçlanmanın koşullarını belirten "Sivas-Erzurum Hattını İnşa için Dahilî İstikraz Aktine Dair Kanun Tasarısı" Başvekâletin 24 Mayıs 1934 günlü yazısı (553) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, 28 Mayıs 1934 birleşiminde (554) görüşülerek (2463) sayılı Kanun (555) olarak kabul edilmiştir.

2463 sayılı Kanunun birinci maddesi, 15 Aralık 1934 gün ve 2613 sayılı Kanun (556) ile değiştirilerek, borçlanma tahvillerini gereğine göre yalnız faizli olarak ve yıllık en çok faizi % 7 olmak üzere çıkarılması konusunda Maliye Vekiline yetki verilmiştir.

---

(549) IV Donem Zabıt Ceridesi C 21-S 62 sonu Sıra No 102
(550) IV Donem Zabıt Ceridesi C 21-S 50
(551) 3 t Dustur, C 15-S 347
(552) 3 t Dustur C 14-S 117
(553) IV Donem Zabıt Ceridesi C 21-S 420 sonu Sıra No 222
(554) IV Donem Zabıt Ceridesi C 21-S 378, 379
(555) 3 t Dustur, C 15-S 625
(556) 3 t Dustur C 16-S 70

f) Satın Alınan ve Devletleştirilen Demiryolları :

aa) Mudanya-Bursa Demiryolunun Satın Alınması :

18 Şubat 1306 (1890) tarihli bir imtiyaz sözleşmesi ile bir yabancı şirket tarafından işletilmekte olan 41 Km. uzunluğundaki Mudanya-Bursa demiryolu, son yıllarda hattın güçlendirilmesi suretiyle istenilen hız ve güvenliğin sağlanamamasına karşın otomobil ve kamyon rekabetinin bütün yolcu nakliyatını demiryolundan çekmesi ve demiryolu imtiyaz sınırı içinde yapılmakla beraber sonradan Mudanya Belediyesinin sahiplendiği iskele gelirlerinden mahrum edilmesi itibariyle gelirleri giderleri karşılayamadığından Hükümete başvurarak hattın satın alınmasını önermiş, bu konuda Nafia Vekilliği ile Şirket Temsilcisi arasında yapılan görüşmelerde 50 000 Lirası peşin ödenmek suretiyle 250 000 TL. karşılığında, şirketin, imtiyaz sozleşme ve şartnamesinde haiz olduğu bütün hak ve vecibeleri, taşınır taşınmaz bütün mal, arazi, bina ve ayrıntıları ve bütün aletler, makine ve mevcut malzemesi ile 1 Ocak 1931 tarihinden itibaren Hükumete devir ve temliki konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Bu gerekçe (557) ile Maliye Vekilliğince hazırlanan "Mudanya-Bursa Demiryolunun Mübayaası Hakkında" Kanun tasarısı Başvekâletin 21 Mayıs 1931 gunlu yazısı ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, bu amaçla 1930 Nafia butçesinde aktarma yapılması için Nafia Vekiline yetki verilmesini ongören tasarı, Nafia ve Bütçe Encümenlerinin 25 ve 28 Mayıs 1931 günlu olumlu raporları ile 30 Mayıs 1931 birleşiminde (558) Genel Kurulda görüşülerek (1815) sayılı Kanun (559) olarak kabul edilmiştir (560).

bb) Samsun Sahil Demiryollarının Devlete Maledilmesi :

Samsun ile Çarşamba'yı 36.2 Km.'lik demiryolu ile birbirine bağlayan ve bu verimli toprakların ürünlerini Samsun limanına taşıyan Samsun sahil demiryolu yurdumuzda yerli sermaye ile yapılan ilk girişim olarak Devletten destek görmüş, Hükümet 585 000 liralık pay senedi almıştır.

1 Eylül 1926'da işletmeye açılan demiryolunu işleten Nemlizade Oğulları Şirketi bütün sermayesini bu işe vermekle beraber borca girmesi, yapacağı 300 000 liralık ödünç almaya Hazinenin kefaleti 24 Mayıs

---

(557) IV Donem Zabıt Ceridesi C 1-S 123 sonu Sıra No 16
(558) IV Donem Zabıt Ceridesi C 1-S 109 112
(559) 3 t Duvtur, C 12-S. 528
(560) 10 Temmuz 1953 gun ve 6135 sayılı Kanunla Mudanya-Bursa Demiryolu İşletmesi kaldırılarak bu hat tasfiye edilmiş ve tesisatı sokulmuştur

1928 gün ve 1336 sayılı Kanun (561) ile kabul edilmiş, ancak bu para da yeterli olmadığından 2 Haziran 1929 gün ve 1524 sayılı Kanun (562) ile şirketin 250 000 liralık pay senedi Devlet Demiryolları İdaresi tarafından satın alınmıştır.

Bu çabalara rağmen Şirketin, Samsun-Çarşamba Şosesinin tamamlanması ile kamyon-otomobil rekabetini karşılayamaması ve ekonomik bunalım nedeniyle ticarî hareketlerin azalması zararının önüne geçilmesini engellemiş, 1932 bilançosuna göre şirketin Hazine kefaleti ile aldığı ve Hukûmetin Bankaya ödediği 376 626,50 TL. ile 15 862,62 TL. faizi ödeyemeyecek hale düştüğü gözlenmiş ve bu durumda halk elinde bulunan paylar da Hazinece satın alınarak hattın Devlete maledilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Bu amaçla hazırlanan ve tasfiye halinde bulunan Şirketin hazine ve Devlet Demiryolları İdaresinden maada paydaşlarına verilmek üzere tasfiye heyeti adına 130 000 liranın ödenmesi ile bu şirketin malı olan demiryolu hattı ve ayrıntıları ve işletmeye yönelik demirbaşların Devlete maledilmesi ve bu şirket tarafından Hazine kefaleti ile ödünç alınıp Hazinece odenen 376 626,50 TL. ile şimdiye kadar işleyen faizinden şirketin aklanmasına izin veren ve 15 Nisan 1933 tarihinden itibaren Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi tarafından işletilmekte olan hattın gelir ve giderlerinin idare bütçesine maledilmesini öngören tasarı, Başvekâletin 25 Nisan 1933 günlü yazısı (563) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Nafia ve Bütçe Encümenlerinin 7 ve 18 Mayıs 1933 günlü raporları ile Genel Kurul gündemine alınan tasarı, 23 Mayıs 1933 birleşiminde (564) görüşülerek (2215) sayılı Kanun (565) olarak kabul edilmiştir.

cc) İzmir-Kasaba ve Uzantısı Demiryolunun Satın Alınması :

Bir İngiliz Şirketinden devredilmiş olan 266 Km. lik (İzmir-Kasaba-Alaşehir), (Manisa-Soma), (İzmir-Bornova) hatları ile 253 Km. lik (Alaşehir-Afyon Karahisar) uzantı hattı ve Hükûmetin ödünç para almasıyla yapılmış olan 188 Km. lik (Soma-Bandırma) hattı ki tutarı 702 Km. lik demiryolları, İstiklâl Savaşından sonra kurulmuş olan İzmir-Kasaba ve

(561) 3 / Düstur, C. 9-S. 1072
(562) 3 / Düstur, C. 10-S. 1826
(563) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 15-S. 326 sonu Sıra No. 203
(564) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 15-S. 312, 313
(565) 3 / Düstur, C. 14-S. 976

Temdidi Demiryolları T.A.Ş. ile Hükûmet arasında yapılan görüşmeler sonunda, 1927 yılından geçerli olmak üzere altı yıl süreli olarak geçici bir readaptasyon sözleşmesi yapılmıştır.

Bu sözleşmede, özellikle Devletin satınalma hakkı hiç bir şekilde engellenmeyeceği açıklanmakla beraber altı yıl sonunda yeni bir readaptasyon sözleşmesi yapılacağı, bu sürenin sona ermesinden bir yıl içinde bu son sözleşmenin imzalanması mümkün olmadığı takdirde, hatların hakemler eliyle yeni ekonomik koşullara uygun hale getirilmesi sözleşmede yer almıştır.

Öngörülen ikinci readaptasyon sözleşmesi için yapılan görüşmelerde bir sonuç alınamaması, süre sonunda karşı tarafın hakeme başvurması üzerine Cumhuriyet Hükûmeti (yurdumuzdaki demiryollarının devletleştirilmesi) ana ilkesini uygulamaya koyarak bu hattın satın alınmasını kararlaştırmıştır.

Aslında bu demiryolu hattı, son zamlarda devlete yük olmaya başlamış, ilk imtiyaz sözleşmesinde kabul edilen ve bu bölümün giriş paragrafında niteliği açıklanan kilometre tazminatı ödenmesi Şirketin 1933 yılındaki açığı ile 500 bin küsur liraya ulaşmış, dolayısıyla hattın satın alınması zorunlu hale gelmiştir.

Bu konuda Şirketle görüşmelere memur edilen Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Bey (İzmir)'in Şirket temsilcileri ile yaptığı ve iki ay süren görüşmeler sonunda, Şirketin imtiyaz sözleşmesinde öngörülen imtiyaz süresinin sonuna kadar yani (60) yıl süre verilecek taksitler ve peşin olarak verilmesi gerekli alet ve malzeme bedelleri ile 1931, 1932 ve 1933 yıllarına ait olmak üzere Şirket tarafından istenilen para, Şirketin Bandırma Belediyesine verdiği ödünç para ile İmtiyaz sözleşmesi dışında kalan taşınmaz malların tutarına karşılık (162 468 000) nominal Franklık % 7 faizli obligasyonlar verilmek suretiyle hatların devlete mal edilmesi hususunda anlaşmaya varılmış, buna göre düzenlenen anlaşma taslağı ilgili daireler hukuk müşavirleri tarafından incelenip uygun görülmesiyle 26 Mayıs 1934'te taraflarca imza edilmiştir.

Anlaşmanın onaylanmasına dair Nafia Vekilliğince hazırlanan Kanun tasarısı Başvekâletin 29 Mayıs 1934 günlü yazısı (566) TBMM Başkanlı-

(566) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22-S. 561 sonu Sıra No. : 254

ğına sunulmuş, Nafia ve Bütçe Encümenlerinin 30 Mayıs günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınan tasarı 31 Mayıs birleşiminde (567) görüşülmüştür.

Söz alan Nafia Vekili Ali Bey (Afyon Karahisar) İzmir-Kasaba ve temdidi hattının satınalınması hakkındaki görüşmeler sona ererek hattın satın alındığını, hattı Demiryollar İdaresinden bir Heyetin teslim alacağını, ancak sözleşmenin bir an önce onaylanması gerektiğini, sözleşme ve onanmasına dair Kanun tasarısı Meclise sunulduğunu, ayrıca satın alınan hattın işletilmesi, oradaki memur ve hizmetlilerle eşyaya dair bazı işlemlerin yerine getirilebilmesi için ikinci bir kanun hazırlanarak onun da Yüce Meclise sunulduğunu belirtmiş, her iki tasarının ivedilikle görüşülmesini istemiştir.

İvedilik kararından sonra konuşmasını sürdüren Nafia Vekili Ali Bey, bu hattın satın alınmasını gerektiren sebeplerin bilindiğini, hattın 1933 yılındaki açığı ile Hazineyi 500 bin küsur lira kilometre tazminatına mecbur tuttuğunu, dolayısıyla hattın ana sözleşmesini inceleyerek satın alınmasına doğru gitmek tercih edildiğini, şirketle görüşmelere memur edilen Adliye Vekili Şükrü Saracoğlu Bey'in görüşme aşamaları hakkında açıklamalar yapacağını söyleyerek bu görüşmeleri başarı ile sonuçlandıran Şükrü Saracoğlu Bey'e Nafia Vekâleti adına teşekkürlerini sunmuştur.

Kürsüye gelen Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Bey (İzmir), Yüce Meclisin onayına arz olunan sözleşmenin yapıcılarından biri olarak içeriği hakkında özet bilgi sunacağını ifade ederek sözleşmenin en güzel yönü, Yüce Meclisin uygun gördüğü bir ilkenin Türkiye'de, Türkiye sınırları içinde dolaşan şimendiferlerin devletleştirilmesi prensibinin kendi gücü içinde bu sözleşmede olumlu bir yanıt alması olduğunu, onaydan sonra Devlet malı olacak ve kasaba şimendiferleri adı altında toplanan hatlar hukukî bakımdan üç kısma ayrılmakta olup, bunlardan birisi eski hatlardan İzmir-Bornova, İzmir-Kasaba ve Manisa-Soma kısmı olduğunu, bu hat daha önce bir İngiliz Kumpanyası tarafından inşa edildiğini, ara yerde çıkan anlaşmazlıklardan ve anlaşmazlıkların devamından sonra nihayet yeni şirket, tespit edilen esaslar dairesinde bu hattı teslim aldığını, bu esaslara göre satınalma ve işletme sırasında Devletin üzerine al-

(567) IV. Dönem Zabıt Ceridesi C. 22-S. 524.526

dığı teminat tutarı (99) yıl sürecek olup karşılığı, bu kısım için 2 310 000 frank olduğunu, bu miktar hatların yaklaşık kilometre hesabını teşkil ettiğini, çünki diğer hatlar için kilometre başına 8.5, 10, 11 ve 11.5 bin olduğunu, mevcut hat 260 Km. olduğuna göre diğer hatların kilometre hesabının ortasında bulunan rakam sayıldığını, Kasaba-Afyon hattını şirket sonradan inşa ettiği kısım bir ayrılık göstererek Devletin işletme esnasınada kilometre başına 11.500 frank taahhüt ettiğini, üçüncü kısım, Soma-Bandırma arasında inşa edilmiş hat olup karşılığı ödünç para alınarak sağlandığını, satın almada kilometre başına 500 frank verileceği yazılı olduğunu, bu miktarın en az olarak saptandığını, en çok haddi tespit eden son 5 yıllık işletme gelirlerinin % 50'si olduğunu, imtiyaz sözleşmesinin bitimine altmış yıl kaldığına göre bu tutarın Devlet tarafından ödenmesi gerektiğini, şirketin inşa ettiği haklar bağlantı hatları ile birlikte 710 kilometre olduğu için hesap buna göre yapılarak sonuçta şirketin Türkiye'deki bütün hak, yarar ve mevcudunun Devlete teslim edilmesi karşılığında şirkete 162 milyon nominal franklık ödünç tahvilleri verilmesi kararlaştırıldığını söylemiş, sözleşmenin ayrıntıları hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

Kâmil Bey (İzmir) ve Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane) in Hükûmetin girişimini öven konuşmalardan sonra maddelere geçilerek sözleşmenin onanmasına dair tasarı (2487) sayılı Kanun (568) olarak kabul edilmiştir.

İzmir-Kasaba ve uzantısı demiryollarının Devletçe satın alınmasındaki başarılarından dolayı Başvekil İsmet Paşa, Nafia Vekili Ali Bey ve Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Bey'e Meclisin takdir ve teşekkürlerinin iletilmesine dair Balıkesir Milletvekilleri M. Cavit, Pertev, İbrahim ve Vasfi Bey'lerin önergelerinin kabulünden sonra satın alınan İzmir-Kasaba ve uzantısı hattının teslim alınması, tasfiye ve işletme işlemleri hakkındaki tasarı görüşülerek (569) (2488) sayılı Kanun (570) olarak kabul olunmuştur.

Bu şekilde satın alınmış olan demiryolları on yıl içinde 1 664 Km.'den ibaret olup ödenen para tutarı 155 910 000,- TL. dir. Bütçede demiryollarına ayrılmış olan para 357 000 000,- TL. olduğuna göre demiryolları

(568) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1039
(569) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 22-S. 526, 527
(570) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1049

yapımı için harcanan para 201 000 000,- TL.'na ulaşmaktadır. Bu bağlamda IV üncü Dönem içinde tamamlanan ve işletmeye açılan demiryolları şunlardır :

Kütahya-Balıkesir, 23 Nisan 1932

Samsun-Sivas, 16 Aralık 1932

Niğde-Boğazköprü, 2 Mayıs 1933

Ulukışla-Kayseri, 20 Eylül 1933

Doğu Demiryolunun Elâziz'e varışı, 1 Temmuz 1934

Tire-Aydın, 27 Ağustos 1934

4. Cenup Demiryollarının İşletilmesi Konusu

a) Tarihsel Gelişim :

Osmanlı döneminde 3 Mart 1903'de Anadolu Demiryolu Şirketine verilen Bağdat demiryolu imtiyazı, sözleşmede yaklaşık 2000 Km.'yi içeren bir şebekenin yapımını öngördüğü halde bunun ancak 1319 Km.'si gerçekleşmiş, bu hattın yurdumuz sınırları içinde kalan kısmının uzunluğu 992 Km.'den ibaret bulunmuştur.

I inci Dünya Savaşı mutarekesi ile beraber Fransızlar (Kilikya ve Kuzey Suriye Demiryolları) adı ile askerî bir işletme idaresi kurarak Konya'dan itibaren Bağdat hattını işletmeye teşebbüs etmişler, ancak 20 Ekim 1921'de imza edilen Ankara Anlaşması ile Pozantı'dan ileriye doğru olan kısımların Fransızlar tarafından teşkil edilecek bir şirket tarafından işletilmesi esası, Hükümetimizce kabul edilmiş olmasına rağmen bu şirket kurulamamış, buna karşı Fransızlar tarafından teşkil edilen geçici bir idare, ancak Yenice'den itibaren olan kısımları işletebilmiştir.

Ankara Anlaşması hükümlerine göre kurulamayan bu işletme idaresinin hukukî durumu belirsiz kaldığı için işlemlerde düzensizlikler başgöstermiş, bu hal süregelmiştir. 27 Ekim 1932'de Hükümet ile Fransız Hükümeti arasında imza edilen ortak bildiri ve protokol esasları dairesinde, belirli tarihlerde uygulanmasına geçilen işlerden ilki olarak, Bağdat hattının Adana-Fevzipaşa kısmı 27 Nisan 1933'te Devlet Demiryolları İdaresine devredilmiş ve geri kalan kısmın, bahsi geçen protokol hükümleri dairesinde kurulacak Fransız sermayeli bir Türk Anonim Şirketine verilmesi suretiyle, bu işletmenin normal şekilde devamını sağlamak üzere Fransızlarla yeni bir anlaşmaya gidilmiştir.

b) Anlaşma Hukumleri :

T C Hukumeti adına Nafia Vekili Hilmi Bey ile (Cenup Demiryolları Şirketi) Temsilcisi arasında varılan yeni anlaşma ile Turkiye-Fransa arasındaki 27 Ekim 1932'de imza edilen ortak bildiri ve bağlısı protokolde yazılı olan ve gerek Turkiye ve gerek Fransa Hukumetlerini ilgilendiren hukumler saklı ve geçerli bulunmakta ve Anlaşmada yazılı koşullarla aşağıdaki Bağdat demiryolu kısımlarının işletilmesi bahsi geçen şirkete verilmekte ve şirket de bunu kabul etmektedir

I Toprakkale-Payas

II Fevzipaşa-Meydanıekbez

III Çobanbey-Nusaybin

IV Derbesiye-Mardin

Bu hatların tumunun uzunluğu 481 Km 'dir

40 maddeden ibaret olan anlaşmada işletme esasları, kullanımı, anlaşmazlıkların çozum biçimleri, posta nakliyatı, telgraf işlemleri, uygulanacak genel ve ozel tarifeler ve ozel trenlere dair hukumler yer almaktadir

Bu anlaşmanın imzasına yetki verilmesi için hazirlanan Kanun tasarısı Başvekâletin 30 Mayis 1933 gunlu yazısı (571) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Nafia Encumeninin 1 Haziran 1933 gunlu olumlu raporu ile Genel Kurul gundemine alınan tasari 8 Haziran 1933'teki birleşimde (572) ivedilikle goruşulerek (2285) sayılı Kanun (573) olarak kabul edilmiştir

Yukarıda bahis konusu edilen ve Turkiye-Fransa arasında Turkiye-Suriye sınırı uzerindeki demiryollarının işletilmesi tarzına dair olarak 27 Ekim 1932'de imza edilmiş olan Anlaşmanın onaylanmasına dair Kanun tasarısı da Başvekâletin 20 Şubat 1933 gunlu yazısı (574) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, ancak encumenlerde goruşulmesi gecikmekle 2 Nisan 1934 teki birleşim gundemine alınarak bu tarihte birinci, 7 Nisan'da (575) ikinci goruşmesi yapılmak suretiyle (2401) sayılı Kanun (576) olarak kabul olunmuştur

---

(571) IV Donem Zabit Ceridesi C 16 S 129 sonu Sira No 272
(572) IV Donem Zabit Ceridesi C 16 S 99 90
(573) 3 t Dustur C 14 S 1439
(574) IV Donem Zabit Ceridesi C 21 S 7 sonu Sira No 78
(575) IV Donem Zabit Ceridesi C 21 S 47 21 22
(576) 3 t Dustur C 15 S 321

5. Diğer Millileştirme Faaliyetleri :

a) İstanbul Su Şirketi İmtiyazı ile Tesislerinin Satın Alınması :

4 Cemaziyülahır 1290 (30 Haziran 1873) günlü Padişah Fermanı (577) ile Hariciye Tefrişatçısı Kâmil ve Mühendis Tarno Bey'lere Kırk yıl süre ile verilmiş olan İstanbul-Beyoğlu yöresine ait su imtiyazı II Cemaziyülahır 1299 (1 Nisan 1882) günlü ferman ile yetmişbeş yıla çıkarılarak 22 Muharrem 1305 (10 Ekim 1887) günlü sözleşme ile İstanbul Su Şirketine devredilmiştir.

Bu sözleşme hükümlerine göre, ferman tarihinden itibaren kırkbeş yıl sonra son beş yıllık safi kazancın en az kazanç veren yılı ile en çok kazanç veren gelirleri indirilerek kalan diğer üç yıllık ortalama gelir tazminat olarak imtiyaz süresi sonuna kadar Şirkete verilecek, Şirketin mevcut kömürleri ile toplanmış olan su boruları ve yedek alet, eşya ve saire Şirketçe istenildiği halde tahminciler aracılığı ile bulunacak kıymeti üzerinden satın alınma koşulu bir imtiyaz Hükümetçe satın alınabilecektir.

Bu süreç geçen yıl sona ermesi üzerine Hükümetçe 21 Eylül 1931 gün ve 11772 sayılı Kararname ile Şirketin satın alınmasına karar verilmiş, Nafia Vekili Hilmi Bey ve İstanbul Belediyesi adına Vali ve Belediye Reisi Muhittin Bey ile Şirket Temsilcileri arasında başlamış olan görüşmeler sonunda, 27 Aralık 1932'de onaylanmaya bağlı olarak bir sözleşme imza edilmiştir. Bu sözleşme ile Şirket yukarıda belirtilen fermanlar ve ekleri gereğince inşa ve tesis ettiği su bentleri, dağıtım şebekesini, suların yükseltilmesini sağlayan mevcut makineleri, depo ve atelyeleri işletmeye ait bina ve evrakları, alet ve sairesini, mevcut evrak ve defterleri, demirbaş eşyası ile İşletme hakkını İstanbul Belediyesine devir ve teslim etmekte, savaş zararı ve Ocak/1932'ye kadar resmî dairelerden alacağı olan parayı istemeyeceğini ve her yıl ayırmakta olduğu büyük onarım ve yenileştirme akçesi için 1932 yılındaki miktarların o yıl bilançosuna konularak İstanbul Belediyesine nakit olarak ödenmesini ve karşılık olarak Şirket tarafından gösterilecek İstanbul'daki Bankalardan birisine kalan süre için şirket adına satın alma tazminatı ve şirket obligasyonlarının faizi ve amortismanlarının karşılığı olmak üzere her yıl 1 300 183,- Fransız Frankının Belediyeye ödenmesini kabullenmektedir.

---

(577) Terkos Gölü ile buna mansup olan Kızıldeniz'den Dersaadet'e Su Celbi Hakkında İmtiyaz Mukavelenamesi, 8 Receb 1291

Bu sözleşmenin onanması ve kesin olarak imzası için Nafıa Vekiline yetki verilmek üzere hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 15 Mart 1933 günlü yazısı (578) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, Nafıa Encümeninin 20 Mart 1933, Dahiliye Encümeninin 18 Nisan 1933 ve Bütçe Encumeninin 11 Mayıs 1933 günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınarak 20 Mayıs 1933'teki birleşimde (579) görüşülüp (2198) sayılı Kanun (580) olarak kabul edilmiştir.

Kanun, Nafıa Vekilliği ve İstanbul Belediyesi ile İstanbul Türk Anonim Su Şirketinin yetkili temsilcisi arasında 27 Aralık 1932'de geçici olarak imzalanan ve şirketin imtiyazı ile bütün tesislerinin satın alınmasına dair olan sözleşmenin onanmasını ve kesin olarak imzası için Nafıa Vekiline yetki verilmesini öngörmekte ve ayrıca Terkos Gölü civarında bulunup Millî Mudafaa Vekilliği ile şirket arasında aidiyeti anlaşmazlıklı olan dekovil hattının bütün ayrıntıları ile İstanbul Belediyesine bırakılması, Terkos Gölü'nün taşarak yaptığı tahribattan dolayı Evkaf İdaresinin şirket aleyhine açtığı davadan vazgeçmesi ve gerek şirket ve gerek Belediye'den bir istekte bulunmaması, şirkete verilecek yıllık taksitlerin ödenmesine, belediye hesabına tahsil edeceği resim kesirlerinden alıkoymak koşulu ile Hükümet adına Maliye Vekilinin kefalet edeceği hükümlerini kapsamaktadır.

Bu Kanunla satın alınmış olan Terkos sularının işletmesi ve bundan sonra belediyeye geçecek su işleri ile uğraşmak üzere İstanbul Belediyesine bağlı olarak (İstanbul Sular İdaresi) kurulması Hükümetçe uygun görülmüş ve bu konuda hazırlanan Kanun Tasarısı Başvekâletin 16 Mayıs 1933 günlü yazısı (581) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Dahiliye Encümeninin 27 Mayıs 1933 günlü olumlu raporu ile Genel Kurul gundemine alınarak aynı gündeki birleşimde (582) görüşülüp (2226) sayılı Kanun (583) olarak kabul edilmiştir.

2226 sayılı Kanun, 20 Kasım 1981 gün ve 2560 sayılı "İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"un 28 inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır.

---

(578) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15-S 254 sonu Sıra No 178
(579) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15-S 206 210
(580) 3 t. Dustur, C 14-S 646
(581) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15-S 381 sonu Sıra No 223
(582) IV Donem Zabıt Ceridesi C 15-S 365, 366
(583) 3 t Dustur, C 14-S 1038

b) İzmir Rıhtım Şirketinin İmtiyazı ile Tesislerinin Satın Alınması :

İzmir rıhtım, tramvay ve eklentilerinin satın alınması Hükümetçe kararlaştırılması üzerine şirket temsilcisi ile yapılan görüşmeler sonunda 3 Ekim 1932'de parafe edilen sözleşme imza edilmiştir.

Bu sözleşme hükümlerine göre Hükümet şirketle bağıtlanan 18 Mayıs 1307 (1891) tarihli dördüncü ek sözleşmenin 12 nci maddesinin kendisine verdiği yetki ile İzmir rıhtımı ve bunun üzerindeki tramvayı bütün eklentileri ile satın almaya karar vermiş ve şirket de bu kararı kabul etmiş ve satış ve satın alma koşullarını birlikte saptamışlardır.

Şirket 4 Şaban 1284 (27 Kasım 1867) tarihli İmtiyaz Sözleşmesi ile bütün ekleri gereğince haiz bulunduğu bütün hak ve imtiyaz yararları ile İzmir rıhtım, liman ve tramvayına ait taşınır, taşınmaz bütün tesisler, binalar, arazi, malzeme, mobilya, demirbaş eşya ve aletlerden T.C. Hükümeti lehine feragat ve bu mallar ve eşya üzerinde Hükümetin bağımsız olarak mülkiyet ve tasarruf haklarını kabul ve onaylamıştır.

Satışın bedeli sözleşmenin 5 inci maddesinde ayrıntıları ile belirtilmiş, 6 ncı maddede ödeme biçimi, 7-14 üncü maddelerde de konunun ayrıntıları yer almıştır.

Bu sözleşmenin onanması ve kesin imzası için Nafia Vekiline yetki verilmesine dair Kanun Tasarısı Başvekâletin 29 Mayıs 1933 günlü yazısı (584) ile TBMM Başkanlığına sunulmuş, iktisat ve Bütçe Encümenlerinin 4, 8 Haziran günlü olumlu raporları ile Genel Kurul gündemine alınarak 12 Haziran 1933'teki birleşimde (585) görüşülüp (2309) sayılı Kanun (586) olarak kabul edilmiştir.

Kanunun 4 üncü maddesinde, bu sözleşmenin imza ve karşılıklı alınıp verilmesinden itibaren şirket mal ve hakları Hükümetçe saptanacak koşullarla İzmir Liman ve Körfez Şirketine veya onun yerine Hükümetçe kurulacak idareye devredileceği, ancak evvelce Rıhtım Şirketi tarafından işletilmiş olan tramvay ve eklentilerinin Belediyeye veya diğer bir idareye devredilebileceği hükmü bulunmaktadır.

---

(584) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 226 sonu Sıra No. : 308
(585) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C. 16-S. 206, 207
(586) 3. t. Düstur, C. 14-S. 1598

c) İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepolar T.A.Ş.'nin Satın Alınması :

TBMM'nce 25 Haziran 1934'de kabul olunan 2521 sayılı "Liman İşlerinin Hükümetçe İdaresine Dair Kanun" (587)'un 1 inci maddesi dairesinde İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepolar Türk Anonim Şirketinin malları ile imtiyaz haklarının satın alınmasına Hükümetçe karar verilmesi üzerine bu konuda Şirketle yapılacak görüşmelere Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Bey (İzmir) memur edilmiş, görüşmeler sonunda anlaşmaya varılarak taraflar arasında 18 Aralık 1934'de bir sözleşme ve dört eki imzalanmıştır.

Bu sözleşmeye göre, Şirketin bütün tesisleri ve hakları ile taşınır taşınmaz bütün malları ve imtiyaz konusuna dahil olmayan özel bütün emlâki, mevcut alet, edevat ve malzemesi tamamen Devlete geçecektir. Buna karşılık Devlete borç, 570 338,- TL. Obligasyon bedeli ve imtiyazlı hisse senetlerine verilmeyen dividant karşılığı olup üç yılda ödenmesi gereken 1 400 000,- Frank ile % 7.5 faizli bonolarla kırk yılda anapara olarak ödenecek 31 580 138,75 Frank'dan ibarettir.

Şirketin özel emlâki arasında yıllık geliri 150 000,- TL.'ye varan Çinili Rıhtım ve Merkez hanları dahil bulunmakta ve bunların mobilya ve taşınır alet ve araçlarının bedeli yüzbinlerce lira tahmin olunmaktadır. Gerek bunların ifade ettiği kıymet ve gerek İstanbul Limanını süsleyen büyük antrepo ve rıhtımlarla yılda yaklaşık olarak iki, üçyüzbin lira gelir sağlayan imtiyaz haklarının Devlete geçmesiyle elde edilecek yarar dolayısıyla sözleşme Hükümetçe olumlu bulunarak onanması hakkında Nafia Vekilliğince hazırlanan kanun tasarısı Başvekâletin 22 Aralık 1934 günlü yazısı (588) ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Bütçe Encümeninin 22 Aralık 1934 günlü olumlu raporu ile Genel Kurul gündemine alınan tasarı 23 Aralık birleşiminde ivedilikle görüşülüp (2665) sayılı Kanun (589) olarak kabul edilmiştir.

Bu Kanunla 18 Aralık 1934 günlü sözleşme ve dört eki onanmakta, Şirketin, bu sözleşmede yazılı ve ödenmemiş kısmı, 570 338,- TL.'den ibaret olan obligasyonlardan doğan borçlarını, hâmillerine karşı Devlet üstüne almakta ve Rıhtım, Dok ve Antrepoları işletecek olan idare, şirke-

---

(587) 3. t. Düstur, C. 15-S. 1273
(588) IV. Dönem Zabıt Cerideşi : C. 25-S. 343 sonu Sıra No. : 90
(589) 3. t. Düstur, C. 16-S. 469

tin öteden beri almakta olduğu resim, ücret ve masrafları yine öylece alacak ve işlerini bugünkü usullere göre yürütecektir. Ancak duyulacak ihtiyaçlara göre bu tesislerin işletmesine ait usuller ve şartlarla alınacak resim ve ücret tarifelerini değiştirmeye Hükümet yetkilidir.

Ayni gün kabul edilen (2655) sayılı "İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo Şirketinden Satın Alınan Rıhtım ve antrepolarla Vasıtaların ve İmtiyaz Haklarının İşletme Tarzına ve Menkul ve Gayrimenkul Mallarının Kullanılmasına Dair Kanun (590) ile de, satın alınmış olan rıhtım ve antrepolarla birlikte şirketin imtiyaz mukavele ve şartnameleri ve bütün ekleri (591) ile haiz olduğu haklar ve satınalma mukavelesi ile Hükümete devrettiği bütün işler, hak ve menfaat ve malların İstanbul Liman İşleri için kurulan Maliye Vekilliğine bağlı idareye geçeceği, Maliye Vekilliği, işin gelimine göre bu işlerin bir kısmının veya hepsinin tüzel kişiliği haiz olmak üzere kuracağı bir Kuruma veya Devlet dairelerinden herhangi birine devretmeye yetkili olduğu saptanmıştır.

IV üncü Dönemin son birleşiminde kabul olunan bu kanunların görüşülmesine dair tutanakları, Cumhuriyet Hükümetinin millileştirme politikasını yansıtması bakımından aynen almaktayız :

12. – İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo Türk Anonim Şirketinin Malları ile İmtiyaz Haklarının Satın Alınmasına Dair Kanun Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası (1/1199)

BAŞKAN – Müstacelen müzakeresi teklif olunuyor. Onaylayanlar... Onaylamayanlar... Onaylanmıştır.

Lâyihanın bütünü hakkında müzakere açılmıştır.,

BAYINDIRLIK BAKANI ALİ ÇETİN KAYA (Afyon Karahisar) – İstanbul rıhtım şirketinin satın alınması meselesi nihayet buldu. Onun mukavelesini bir kanunla Meclisinize sunuyoruz. Bunun mazisi ve hali hakkında ufak bir hulâsa yapmak istiyorum.

Bu rıhtım şirketi imtiyazı 1306-1890 senesinde 80-85 sene müddetle verilmiştir. İmtiyazın mahiyet ve vecaibi de; İstanbul ve Galata tarafında rıhtımlar yapmak, iki köprü arasında yine rıhtımlar yapmak, antrepolar yapmak, rıhtım işlerine aid icab eden teshilâtı da temin etmekti.

Halbuki bu şirketin deruhde ettiği işler yapılamamıştır. Yalnız İstanbul Galata tarafında bir kısım rıhtım yapılmış, antrepoları yapılamamıştır. Bilhassa iki

---

(590) 3 . t Dusun , C 16-S 460

(591) İmtiyaz, 29 Ekun 1306 (1890)'da 85 yıl süre ile verilmiş olup 23 Milyon Frank sermayenin yarısını İngiliz Devlet Bankası, diğer yarısını Osmanlı Bankası sağlamıştır. Bkz "Dersaadet Rıhtımları İmtiyaz Mukavele, Şartname ve Tarifeleri", I. t, Dusun , C 6-S 785

kopru arasında bır şey yapılmamıştır ve bunu sıyasî tesirlerle, o zamanın sıyasetine gore tehır ettırmişlerdır Zamanımıza yanı Lozan muahedesının aktı tarıhlerıne kadar bu suretle devam etmiş olan ımtıyazlı rıhtım şirketı Cumhurıyet devrınde bır readaptasyon muamelesı gormuştur Yanı şeraıtı cedıdeye tevfık ameliyesı yapılmıştır Tarıfelerıne % 3 zammedebılmek ımkânı verılmıştır Şirket ıse, dıger bır takım şırketlere gûya verılmiş tarıfe olan zam nısbetlerının % 6 yapılmasını istemişti Halbukı memleketın şeraıtı umumıye ve ıktısadıyesı değişmiş olduguna gore şırketın artık o tarıhten sonra tarıfesıne zammetmek suretıle bır şey yapmak ımkânı yoktu ve bu, bır haylı zaman devam ettıkten sonra Cumhurıyet Hukûmetı 1928 de şırketın ve rıhtımın vazıyetını yenıden tetkık ettı ve satın alabılmek ımkânını araştırdı Şırketın bır çok vecaıbını yapmadığı tespıt edıldı Nıhayet eskı devırden kalma bır mesele şırketle Hukûmet arasında bır ıhtılâfa sebeb oldu Lıman dahılıne gıren vapurlardan da yıne -Rıhtıma çıkamayanlardanvergı almak meselesı Bundan dolayı nıhayet vazıyetı, Hukûmet bır daha tetkık ettı ve bu rıhtım ımtıyazını şırketten almağa karar verdı Bu bır haylı zaman karşılıklı munakaşayı mucıb olur Bır ıkı sene ıçerısınde ve nıhayet şırketın tarıfesıne % 3 zamma mukabıl şırketın de altı antrepo yapmasını karşılıklı kabul ettı Halbukı şırket dort tane yapar ıkısını yapmaz Beşıncıyı yapmakta ıken yenıden tarıfeye zam ıster Hâsılı bu suretle Cumhurıyet devrınde Hukûmetle şırket arasında safha safha ıhtılâflar devam etmıştır Nıhayet şırkete ımtıyazını satması teklıf edılır ve şırket de satmayı kabul eder Bu suretle muzakereye başlanır Satın almakta en muhımmı nazarı dıkkatınıze arzedebıleceğımız mesele şudur Imtıyazı satın almak ıçın son beş senenın hasılatı gayrısafıyenın % 80 nını dıger ımtıyaz senelerıne vermekte yanı 85 senenın (45 senesı geçmıştır) Dıger 40 senesı ıçın % 80 vermek suretıle 270-280 bın lıra kadar verılmesı lâzımgelen para tutuyor Boyle bır vazıyette pazarlığa oturulmuş ve neticelenmıştır Yanı buna % 80 faızı ve emlâkı hususıye parası da zammedılırse senede 500 bın lıra odemek mecburıyetınde kalacaktık Mukavelenın muhım noktası budur ve memleket ıçın bu meselenın halledılmiş olmasıdır

Muzakere oldukça muhım safhalar geçırdi ve netıcede satın almak meselesı tamamen halledıldı Mukaveleye Saracoğlu Şukru arkadaşımız Kabınece memur edılmıştır Muzakeratın safahat ve netıcelerını kendıleri ızah edeceklerdır Nafıa vekaletı cephesınden ızah edeceğım noktalar bunlardır

Son ıçtımaımızda bu meseleyı halletmek suretıle karşımıza gelmekte bır hazzı manevî duymaktayım Mutlu olsun (Alkışlar)

ADLIYE BAKANI ŞUKRU SARACOĞLU (Izmır) – Arkadaşlar, epey zamandanberı rıhtım şırketı mumessılı ile cereyan eden muzakereler son gunlerde bır netıceye bağlanmış ve ıkı taraf arasında tespıt edılen mukavelename dort gun evvel ımza edılerek tasvıb edılmek umıdıle bu gun Buyuk Mechse arzolunmuştur

Bugun satın aldığımız ımtıyazlar 1890-1306 tarıhınde ve 85 sene muddetle verılmıştır Antrepo ımtıyazı sahası Tekırdağına kadar ımtıdad eder

O tarıhte şırkete sermaye olarak konmuş olan 23 mılyon frankın tam yarısını Ingılız Devlet bankası vermiş, dıger yarısını da Osmanlı bankası temın etmiş-

tır Şirketin bu gunku sermaye ve mevcudun sahipleri çok az farkla aşağı yukarı yine aynıdır

Imtıyazın onuncu senesinde şirketle Hukûmet arasında çıkmış olan ihtilâflar had bir devreye girdikten sonra imtıyazın 41 milyon franga istirdad edilmesi tespit edilmiş ve şayet mubayaa meselesi bir sene zarfında ikmal olunamazsa Hukûmetin 25 bin lira tazminat vermesi kararlaştırılmış Bu uzlaşmanın tatbikinden çıkan ihtilâflar siyasî ihtilâtat tevlid ederek Midilli adasının Fransa donanması tarafından işgal edilmesi gibi elîm ve acı bir hatıra yaratmıştır ki, fikrimce bu şirketin bu tarihten sonraki zamanlardaki muvaffakiyetsizliğinin en buyuk sebebi bu hatıra olmuştur

1313 tarihinde Nafia nezareti şirkete bir mektub yazarak, iki kopru arasında yapılacak rihtim ile sefainin kışlaması için hazırlanacak yer sadet haricinde oldugundan yeniden tayin olunacak zamana kadar bunlardan vazgeçildiği bildirilmiş ve şirket cevaben kendisine ba iradei seniye tebliğ edildiği veçhile bu mecburiyetleri ifa etmeyeceğini ve bundan dolayı Hukûmetten tazminat aramayacağını bildirmiştir

Iki sene sonra Nafia nezareti tarafından şirkete yazılan bir tahriratta, rihtim tarifesinin tadilâtı için ba iradei seniyei cenabı hilâfetpenahî teşekkul eden komisyon mukarreratı sefaratı ecnebiye tarafından kabul edilmiş olduğu bildirilerek kaputuler bir vaziyetin içine duşulmuştur

1914 te Cavid Bey tarafından verilen bir mektub ile de limanda ve gumruklurde vucuda getirilecek tadilât ve saire munasebetile şirketin rusum ve menafiinin muhafaza olunacağı temin olunmuştur

Imtıyaz mukavelenamesinin yirmi altıncı maddesinde şirketin denizden kazanacagı arazi ile istimlâk kanununa tevfikan iştira edeceği arazıden ve mukavele mucibince Devletin kendisine terkedeceği yerlerden artan mahaller kendisine emvali hususiye olarak bırakılmış olduğu için bu kayıttan istifade eden şirket istikraz ettigi paralarla mesud senelerin varidatını bir araya getirmiş ve koskocaman bir emlâki hususiye meydana getirmiştir ki, imtıyaz haricinde hususî malları olan bu emlâkin kiymeti onlara gore 70-80 milyon franktır Şurası muhakkaktır ki, şirket bu emlâkten senede 150 000 lira kira almaktadır

85 senelik imtıyaz mukavelenamesinin 40 ıncı senesinden sonra Devlet mubayaa hakkını haizdir Mubayaa bedeli evvelâ son beş senelik gayrisafi varidat vasatisinin % 80 nini imtıyaz muddeti hitamına kadar sanıyen alâtı edevat ve levazımın muhammınler tarafından takdir olunacak bedelini peşin vermek suretile yapılacaktır ve bu miktar sermayenin faiz ve itfası için lâzımgelen miktardan dun olmayacaktır Şirketin altın devrinde en yuksek varidatı 3,5 milyon franga, kagıt devrinde de 18 milyon franga yakındır Son beş senelik varidatı da 700 000 liraya yakındır Ancak bu varidat arasında 200 000 liraya yakın bir meblâğın imtıyazla hiç bir alâkası yoktur

Muzakere başladığı zaman şirket, emlâki hususiyesini mutlaka mubayaadan hariç bırakmak istiyor ve mukavelenin iştira maddesinin tatbikini istiyordu Bu esastan muzakere ve hesaba girilebilmek için tarafeynin yekdiğerinden hiç bir şi-

kâyetı bulunmamak lâzımgelıyordu Halbukı tarafeynın daha ılk temasta bıtmez tukenmez bır şıkâyet lıstesıle karşılaştı Onun ıçın butun bu şıkâyetlerı de beraber yokedecek olan makul bır rakam etrafında buluşulmak hayırlı gorundu ve bu yol tarafeyn murahhaslarını sızlere arzedılen mukavelenameye goturdu. Bu mukavele mucıbınce şırketın resmî hususî butun emval, emlâk hukuk ve menafı Devlete geçıyor Buna mukabıl Devlet evvelâ Osmanlı borçları tahvılleri hukukunu haız 7,5 faızlı 31 kusur mılyon franklık resulmalı havı bonolar verecek Sanıyen uç senede ayrıca 1 400 000 frank odeyecek Salısen % 4 faızlı 570 000 Turk lıralık boncu ve servısını uzerımıze alacağız Bunun harıcındekı rakamlar bır nevı takas ve mahsub muamelesınden ıbarettır Demekkı, şırketın hususî, resmî butun mevcudu takrıben 34 mılyon frankla 570 000 lıraraya mubayaa edılmış demektır Bu çeşıd borç senedlerının bu gunku borsa kıymetlerı % 60 olduğundan rıhtım şırketının butun mevcudunu peşın para ile 20 mılyon franga yanı 200 000 lıraya mubayaa edılmış telâkkı edebılırız Bu borçlar ıçın her sene odeyeceğımız taksıt yekûnu 230 000 lıradır Bu netıceye varmak ıçın yapılan muzakere uzun surmekle beraber çok samımî ve dostane bır hava ıçınde cereyan etmış olduğunu soylemeyı vazıfe bılırım

Mukavelenın ana hatları arzettığım noktalardır Goruluyor kı, Buyuk Mecılsın amme hızmetlerını Devletleştırmek hususundakı değışmez prensıbı butun hızı ile yurutmeğe çalışıyoruz Eminım kı yakın bır âtıde Devletleştırme polıtıkamızın feyızlerını burada da goreceğız ve bu gunku gerı vazıyetten rıhtımlar muterakkı ve fennî bır teçhızata malık olmakta gecıkmeyecektır *(Alkışlar)*

Devlet ve mılet ıçın hayırlı gorduğumuz bu mukavelenamenın kabul edeceğını umduğum ve alkışlarınızdan cesaret aldığım ıçın daha şımdıden şu cumleyı soyleyebılırım Bu yenı malımız ulusumuza mutlu ve kutlu olsun *(Alkışlar)*

RASIH (Antalya) – Kıymetlı arkadaşlarım Istıklâl mucadeleleri, Lozan zaferı, verımlerıne devam edıyor Yuce Ataturk, başladığı mucadelenın zaferlerını bırer bırer gorerek kendısı ıftıhar edıyor, kıvanç duyuyor, mıllet de sevınç ile, gururla malına sahıp olduğunu goruyor *(Alkışlar)*

Arkadaşlar, ıstıbdad hukumetı denılen şey, nesne, ne dersenız deyın, ıfade edemeyız, yurdun her parçasını şuursuzca, ımansızca, kayıdsızca bırer bırer satarak bızı adeta yersız, yurtsuz, yuvasız sefîller mahıyetınde bırakmış, farkında degılmışız

Onun ıçın azız, sevgılı Istanbul bılırsınız kı muahedelerle, her hangı bır yuzden denızının, o guzel denızının etrafını tezyın etmekten dahı mahrum kalmıştır Mukavele ile uzerıne aldığı kulfetlerı, onları kıymetlı arkadaşımız Saraç yazdığı mektublarla gayet guzel ızah ettıler, kulfetlerden kendısını vareste addeden ve Hukûmet denılen o vakıtkı taslağı ıfadeden dahı çekınmemıştır Arkadaşlar, zaferınız kutlu olsun, ıstıklâl mucadelesı zaferlerını almakta devam edıyor

Arkaraşlar, onuncu yılı kutlamazdan bıraz evveldı, Buyuk Başbakan, bu arkadaşınıza bır sual tevcıh ettı

– Onuncu yılı kutlulayacağız, ne dersın, mıllete, memlekete karşı ıyı hesab verebılecek mıyız?

Her büyük şahsiyette olduğu gibi, bu bizim büyügümüzün de her vakitki mütevazi ve kıymetli hasletlerini bilirsiniz. Bu arkadaşınıza sorulan suale karşı dedim ki :

– Paşam; on seneye kadar olan zaferleriniz o kadar büyük ki, bilmem bunlar on seneye nasıl sığdırılabilir?

Arkadaşlar; Cümhuriyetin on senede kazandığı büyük zaferler, bu on seneyi takib eden seneler içinde daha büyük, daha olgun bir şekilde devam ediyor; yurt kurtulmakta devam ediyor.. Arkadaşlar; şu bahsolunan mukavele ve imtiyaz ne imiş? Yurdun bağrında o kadar han yaşadı. Bu millet nasıl ayakta kaldı? İnsan adeta hayret edib kendisine sual soracak vaziyette kalıyor.

Nafıa bakanımız, kendisine yaraşan çok mütevazi bir surette yaptığı büyük işi, Büyük Meclise sunarken, sanki hiç bir şey yapmamış gibi bir vaziyet takınarak gayet mütevazı bir surette izah ettiler. Hayır arkadaşlar, yapılan iş çok büyuktür. Şimdiye kadar yurdu kemiren şirketlerden imtiyazlarını alarak bunları milletin öz evlâdlarına veriyor. Bilhassa bu mühim noktayı tebarüz ettirmek isterim. Büyük Meclise bu mukaveleyi getirmek ve burada tasdike muvaffak olmak şerefinden dolayı Nafıa bakanını kutlularken, onun Hükûmetinin de bu mücadeleden daima muvaffakıyetle ilerlemesini dilemeği ve ona bu vadide söz söylerken teşekkür etmeği bir vazife gördüm. Yurda bu muvaffakıyet kutlu olsun ve onlardan bu kabil ne kadar yurdun bağrına saplanmış kazık varsa birer birer söküp atmalarını rica ederim. *(Alkışlar).*

HASAN FEHMİ (Gümüşhane) – Rıhtım şirketinin mubayaası dolayısile benden evvel söz söyleyen arkadaşlarımın mütalealarına tamamen iştirak ederim. Esasen söyleyeceğim sözlerin kısmı mühimmini arkadaşlarım söyledi. İki satır da bendeniz söyleyeceğim. Türkiye, İmparatorluk zamanında -siyasî vaziyetinden bahsetmiyorum- malî ve iktisadî bakımdan üç esaslı zincir altında idi. Birisi, kapitülâsyonlarki bunu Lozan söktü ve kökünden attı. İkincisi, onun kadar mühim olan Düyunu umumiye. Zamanla fırkamız, Hükûmetimiz, Meclisimiz onu da bertaraf etti. Üçüncüsü, hemen birinci ve ikincinin her birerleri kadar mühim olan İmparatorluğun ölçüsüz olarak verdiği imtiyazları, memleketin iktisadî, malî vaziyeti üzerinde yaptıkları tazyik. Bu son perdenin de birer birer sökülüp atılması. Bunu görmekle vicdanımın duyduğu haz ve sürurun ölçüsü yoktur.

SÜLEYMAN SIRRI İÇÖZ (Yozgat) – İştirak ederiz.

HASAN FEHMİ (Devamla) – Bu son vaziyetle seri tamamlanmamıştır. Yapılan işleri ne kadar minnet ve şükranla karşılarsak, kalan bakiye pürüzlerin de aynı sürat ve aynı hamle ile bertaraf edilmesini can ve görülden dileriz. *(Alkışlar).* Müzakeratta bulunan arkadaşımdan bir nokta soracağım. Teslim, tesellüm, muamelâtın antrepolarda zayi olan eşyanın gümrük resimlerile zayi olanların bedelleri uzerinde elbette bir şey görüşmüş olacaklar. Burada bundan bahsedilmemiştir. Bunların mesuliyeti, hiç şüphe yok ki şirkete raci olmak icab eder. İmkân vasa bu cihetı aydınlatsınlar.

ŞÜKRÜ SARAÇ (İzmir) – Anterepolar içinde mevcud eşyalar, mevzuata göre 4 sene zarfında sahipleri tarafından alınmadığı takdirde müruru zamana uğrar ve

satılmak üzere Devlete verilir. Bu cihet hakkında Gümrük ve inhisarlar bakanı arkadaşımla mutabık kaldık. 4 seneden fazla orada kalmış olan ne kadar mal varsa bunlar Hükûmete intikal edecektir. 4 senenin içindeki emvale gelince, mukavelenamede sarahaten yazdık ve dedik ki, anterepolarda bulunan eşyanın kâffesini makbuz mukabilinde şirket Devlete teslim etmeğe mecburdur. Yalnız bu teslim ve tesellümler içindir ki Devlet üzerine mesuliyet alır.

HASAN FEHMİ (Gümüşhane) – Bravo. *(Çok güzel sesler!).*

YUSUF ZİYA (Eskişehir) – Şöyle bir göz gezdirdim. Hesablar, frank üzerine yapılmıştır. Senede 2,5 milyon frank tediye edilecek Fakat ileride frangın yükselmesi ihtimaline karşı bir tedbir düşünülmüş müdür?

ŞÜKRÜ SARAÇ (İzmir) – Mukavelenameye, eğer bize ahval ve şerait imkân verseydi; düyunu umumiye mukavelenamesi içine girecek kısımlardan birisi olmak üzere bunu koyacaktık. Yalnız kasaba hattını satın aldığımız zaman dedik ki, ikinci derece ipotekli yani düyunu umumiyenin meselesi hallolunduktan sonra kendilerine verdiğimiz ünitrik tahvilâtın birinci derecede rehinli bir tahvilât olarak çıkarmıştık. Kasaba hattını aldığımız zaman, başka bir karşılık vermemek için ayni hakuk ve şeraiti haiz olduğu için ikinci verdik. Bu ikinci verdiğimiz derece içine umdukki bunu da alalım, fakat razı olmadı. Yani Kasaba razı olmadı. Bunu tasrih etmek isterim. Bu meblâğ da 31 milyon frank gibi gayet küçük olduğundan, bununla bir tahvilât ta çıkarmak kabil olmadığı için bu meblâğ namına bono verildi. Mukavelenamenin içindeki yazılar, tamamen gösterir ki her hususta Osmanlı borçlarının hak ve vazifelerine aid bonolardır ve orada ise franga karşı en ciddî en katî tedbirler alınmıştır. *(Müzakere kâfi sesleri).*

BAŞKAN – Evvelki kanunlara rey vermeyenler varsa reylerini versinler. Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Bu lâyihanın maddelerine geçilmesini reye arzediyorum. Onay bulanlar... Bulmayanlar... Onay bulunmuştur.

İstanbul Rıhtım, Dok ve Anterepo Türk Anonim Şirketinin Malları ile İmtiyaz Haklarının Satın Alınmasına Dair Kanun

MADDE 1. – İstanbul rıhtım, dok ve antrepo Türk anonim şirketinin mallarile, imtiyaz haklarının satın alınmasına dair Hükûmetle şirket arasında 18-XII-1934 tarihinde imza edilmiş olan bağlı mukavelename ile dört ilişiği tasdik edilmiştir.

BAŞKAN – Maddeyi onay bulunlar... Bulmayanlar... Onay bulunmuştur.

MADDE 2. – Şirketin satın alma mukavelenamesinde yazılı ve ödenmemiş kısmı, (570 338) Türk lirasından ibaret olan obligasyonlardan doğan borçlarını hâmillerine karşı Devlet üstüne alır.

BAŞKAN – Maddeyi onaylayanlar... Onaylamayanlar... Onaylanmıştır.

MADDE 3. – Rıhtım, dok ve antrepoları işletecek olan idare, şirketin ötedenberi almakta olduğu resim ve ücret ve masrafları yine öylece alacak ve işlerini bu günkü usullerle yürütecektir.

Ancak duyulacak ihtiyaçlara gore bu tesisatın işletmesine ait usuller ve şartlarla alınacak resım ve ucret tarifelerını değiştirmeğe Hukûmet salâhıyetlıdır

EMIN SAZAK (Eskişehir) – Şirket Halıç dahılınde rıhtım yapmadığı halde haksız olarak rıhtım parası alırdı Bay Şukru Saraç, ızahatları meyanında bır mektupla bu rıhtımdan vazgeçılmış demışler Fakat resımden vazgeçmemışler Halıç dahılınde rıhtım olmadığı halde oraya gıden hamuleden rıhtım resmi alınıyordu Devlet, boyle bır vazıyet yapmamalıdır Yanı emeği mesbuk olmadan, rıhtım olmadan hamule kayıkla boşaltıldıktan sonra -her mânasıle içımızde hâlâ hınc ımız olan- bu şirketin yaptığını yapmamalıdır Yalnız bır şeyi tebaruz ettırmek ıçın bır kaç dakıkanızı rıca ederım Vazıyetçe buyuk bır şirket Fakat esasında ne sermayesının, ne esasının buyuk bır tesırı var Sırf aldatmanın tesırile meydana gelen buyuk bır varlık Netıce ve hakıkat budur Işte bu parasız vazıyet, parasız olarak para almak vazıyeti, Çetınkaya'ya çarpmış, keskın nufuza çarpmış ve devrılmıştır

RASIH KAPLAN (Antalya) – O kadar kolay değil

EMIN SAZAK (Devamla) – Devletın buradan resım almamasını rıca edeceğım Ben de butun aradaşlar gıbı memleketın hakıkaten ne ıstıklâlile ne de varlığı ile kabılı telıf olmayan dığer emsalı gıbı muesseselerın boyle Çetınkaya, keskın nufuz ile karşılanmasını rıca edeceğım

NAFIA VEKILI ALI ÇETINKAYA (Afyon Karahısar) – Bu kanun ile Malıye vekaletının ışı uzerıne alması, bır ıntıkal devresı geçırmek vazıyetındedır Meseleyı esaslı bır surette Hukûmetımız mutalea edecek ve her halde halk ıçın, memleket ıçın en ıyı şeklı tatbık edecektır *(Bravo sesleri)*

Bundan hıç şuphenız olmasın Başladığımız, attığımız adımlar, tebaruz etmıştır En ıyı bır surette ıktısadî hayatımıza kuvvet vermek ımkânı ne ıse bunların hepsını duşuneceğız *(Alkışlar bravo sesleri)*

Muvakkattır, arkadaşımız musterıh olabılırler

BAŞKAN – Maddeyı onaylayanlar Onaylamayanlar Onaylanmıştır

MUVVAKKAT MADDE 1 – Işletmenın ıstılzam edeceği butçe ve kadro, 1934 malî yılı ıçın Icra Vekılleri Heyetınce yapılır

BAŞKAN – Maddeyı onaylayanlar Onaylamayanlar Onaylanmıştır

MUVAKKAT MADDE 2 – Avans olarak şırkete verılecek para karşılığı olarak ıkı yuz bın lıraya kadar kredı açmağa Malıye Vekılliği salâhıyetlıdır

BAŞKAN – Maddeyı onaylayanlar Onaylamayanlar Onaylanmıştır

MADDE 4 – Bu kanun neşrı tarıhınden muteberdır

BAŞKAN – Maddeyı onaylayanlar Onaylamayanlar Onaylanmıştır

MADDE 5 – Bu kanun hukumlerını Icra Vekılleri Heyetı yurutur

BAŞKAN – Maddeyı onaylayanlar Onaylamayanlar Onaylanmıştır

SÜLEYMAN SIRRI (Yozgad) – Kanun okunurken lâyiha diye okundu. Hükûmetin teklifi encümen tarafından kabul edildikten sonra kanun namını alır. Yani kanun başlığı, lâyiha diye değil; kanun diye okunacaktır...

BAŞKAN – Lâyihanın bütünü ikinci celsede açık reye arzedilecektir.

Celse açıldı. Birinci celsede müzakeresini bitirdiğiniz kanunu açık reye koyuyorum. Rıhtım şirketinin satın alınmasına dair kanun hakkında reylerinizi veriniz.

Şimdi rıhtım şirketinin işletilmesine dair olan kanunu müzakere edeceğiz *(Müzakere olunmuştur sesleri).*

BÜTÇE ENCÜMENİ BAŞKANI MUSTAFA ŞEREF ÖZKAN (Burdur) – Hükûmet tarafından satın alınmakla işletme kanunu başkadır. İşletme işini hususî ve ayrı bir kanun olarak yaptık. Birinci kısım açık reyinize konacaktır, ikinci kısım doğrudan doğruya kabul edilecektir.

BAŞKAN – Encümen kanunu ikiye ayırmıştır. İşletme hakkındaki kanunun müstaceliyetle müzakeresi teklif olunuyor. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Heyeti umumiyesi hakkında söz isteyen var mı? *(Yok sesleri)* O halde maddelere geçilmesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo Şirketinden Satın Alınan Rıhtım ve Antrepolarla Vasıtaların ve İmtiyaz Haklarının İşletme Tarzına ve Menkul ve Gayrimenkul Mallarının Kullanılmasına Dair Kanun

MADDE 1. – Hükûmetle İstanbul rıhtım, dok ve antrepo şirketi arasında aktolunan 18-XII-1934 tarihli mukavele mucibince satın alınmış olan rıhtım, dok ve antrepolarla birlikte şirketin imtiyaz mukavele ve şartnameleri ve bütün ekleriile haiz olduğu haklar ve satın alma mukavelesile Hükûmete devrettiği bütün işler hak ve menfaat ve mallar İstanbul liman işleri için kurulan Maliye vekilliğine bağlı idareye geçer.

Maliye vekilliği, işin gelimine göre bu işlerin bir kısmını veya hepsini hükmî şahsiyeti haiz olmak üzere teşkil edeceği bir müesseseye veya Devlet dairelerinden her hangi birine devretmeğe salâhiyetlidir.

BAŞKAN – Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 2. – Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

BAŞKAN – Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 3. – Bu Kanunun hükümlerini İcra Vekilleri Heyeti yürütür.

BAŞKAN – Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Kanunun Heyeti Umumiyesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

XIII. BÖLÜM
MUTLU BİR OLAY
CUMHURİYETİN
10. YILDÖNÜMÜNÜN
KUTLANMASI
VE AF KANUNU

MUTLU BIR RASTLANTI

CUMHURIYETİN 10. YILDONUMUNUN KUTLANMASI

VE AF KANUNU

1. Cumhuriyetin 10. Yıldonumunun Kutlanması Hakkındaki Oneri ve Kutlama Kanunu:

9 Hazıran 1933'de Hakkı Tarık Bey (Gıresun), Abdulmuttalıp Bey (Malatya), Necıp Alı Bey (Denızlı), Hasan Reşıt Bey (Muş) ve Hasan Cemıl Bey (Bolu) Cumhurıyetın 10 uncu yıldonumunun kutlanması hakkında hazırladıkları kanun onerısını Başkanlığa sunmuşlardır (592)

12 maddeden oluşan "Cumhurıyet Ilanının Onuncu Yıldonumunu Kutlama Kanunu" başlıklı onerının gerekçesi şoyledır

Yuksek Reıslığe

Onumuzdekı Teşrınıevvelın 29 uncu gunu Cumhurıyetin ılk 10 yıl donumunu doldurmuş olacagız

29 Teşrınıevveller resmî bayram gunumuz olmakla beraber Cumhurıyetın ılk 10 yılını doldurmuş olmak fevkalâdelığı olan bu yıl donumunun bu hususıyete yaraşır hazırlıklarla kutlulanması yalnız geçmış şereflı ve muvaffakıyetlı gunlerımıze aıt bır şukran borcu değıl, gelecek nesıllere bu buyuk bayram gununu bır yenı vazıfe alış bır ılerıye atılış devresıne bir yenı başlangıç yapmak ıtıyadının da ıcabı olduguna kanıız

Bu da fikrımızce Hukûmetın ve halkın her yanda bir çalışma birlığile işe el koymasını ve Hukûmetçe de bazı salâhıyetler alınmasına bağlıdır Onumuzdekı zamanın musaadesınden ıstıfade edebılmek ve bu kutlamaya 10 yıllık Cumhurıyetın şerefıne uygun ve butun memlekete şamil bır değer verebılmek ıçın Hukûmetçe alınmasına luzum gorduğumuz salâhıyetlerle halkın alacağı mukellefıyetlerı gosterır bır kanun teklıfı hazırladık

Takdım ve kabulunu rıca edıyoruz efendım

Onerı, 10 Hazıran 1933'de Butçe Encumenınde goruşulmuş, olduğu gıbı kabulu ısteğını ıçeren raporla Genel Kurul gundemıne alınarak 11 Hazıran birleşımınde (593) ıvedılıkle goruşulup (2305) sayılı Kanun (594) olarak kabul edılmıştır

---

(592) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 16 s 212 sonu Sıra No 315

(593) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 16 s 195 196

(594) 31 Dustur c 14 s 1541

Kanun ile, Cumhuriyet ilanının 10 uncu yıldönümü üç gün kutlanacağını, bu üç günde resmî daireler tatil edileceğini, özel daireler, kurumlar ve ticaret evleri hakkında Hafta Tatili Kanunu uygulanacağını, kutlama işleri ile meşgul olmak üzere merkezde Başvekâlete bağlı bir yüksek komisyon, illerde komite ve kurullar kurulması ve bunların görevleri Cumhuriyetin on yıl içindeki ve gelecekteki başarılarını belirtecek şekilde kutlama için gerekli düzenlemelere Hükümetin mezun olduğu, kurulacak komisyon, komite ve kurulların, Hükümet, özel idareler ve Belediye bütçelerinde kutlama masrafı olmak üzere parasal gücüne uygun konacak ödeneklerden Hükümetçe saptanacak hükümler dairesinde harcama yapacakları, komisyon, komite ve kurulların yazışmaları parasız olacağı, bayramdan on gün önce başlamak ve bayram günleri ile, sonraki on gün sürmek üzere Hükümetin kendi ulaştırma araçları tarifelerini indirebileceği, asker, polis, jandarma, okul öğrencileri, izciler gibi Cumhuriyet Bayramının 10 uncu yıl dönümü geçit resmine katılacakların Hükümetçe belirlenmek üzere kara ve denizden seyahatleri Hükümete ait ulaştırma araçlarında parasız olacağı, Cumhuriyetin onuncu yılını doldurması münasebetiyle yayınlanıp Maarif Vekilliğince saptanan ve adları Nafia Vekilliğine bildirilen basılı eserlerden posta ücreti alınmayacağı, bayram günlerinde bütün telgraf, mektup ve kart ücretleri yarıya indirileceği, Cumhuriyetin ilk on yılı anısı olarak bir madalya basıp isteyenlere satmaya ve gelir fazlasını inkılâba hizmet eden bir esere anapara olarak ayırmaya Maarif Vekilliğinin mezun olduğu, Kasım 1933 aylıkları ile Ekim 1933 ücretlerinin Ekimin 28 inci günü ödenmesi saptanmaktadır.

2. Kutlama Harcamaları İçin Kabul Edilen Kanunlar ve 10 uncu Yıl Kutlamaları :

2305 sayılı Kutlama Kanunu gereğince yapılacak törenler harcamaları için vekâlet ve dairelerin 1933 bütçelerinden 50 000 TL. indirilerek Maliye bütçesinde yeniden açılacak bir fasla konulması uygun görülerek TBMM Başkanlığına sunulan kanun tasarısı 12 Ekim 1933'deki birleşimde (595) görüşülüp (2318) sayılı Kanun (596) olarak kabul edilmiştir.

---

(595) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : c.17-s. 10:12
(596) 3.t. Düstur, c. 14-s. 1781

2305 sayılı Kanuna ek olarak 19 Ekim 1933'de kabul edilen (2319) (597) sayılı Kanunla; Cumhuriyet Bayramını Kutlama Yüksek Komisyonunun, Cumhuriyetin 10 uncu yıldönümünün kutlanması münasebetiyle Ankara'ya davet edeceği zevata miktarı ikiyüzü geçmemek üzere Devlet Demiryollarında parasız seyahat kâğıdı verilmesi ve Bayramda uçaklarımız tarafından memleketin çeşitli yörelerinde atılmak üzere İstanbul'da hazırlanan ve inkılâp ve bağımsızlığı ifade eden basılı kâğıtların en çok on ton miktarı Devlet Demiryolları İdaresince parasız olarak İstanbul'dan Ankara'ya taşınması hüküm altına alındığı gibi aynı gün kabul olunan (2320) (598) sayılı Kanunla da; genel, katma ve yerel bütçelerle yönetilen dairelerle sermayesinin en az yarısından fazlası Devlete ait müesseselerde sürekli olarak gündelikle çalışanların Cumhuriyet Bayramı tatili süresince gündeliklerinin ödeneceği saptanmış, ayrıca, Cumhuriyetin İlanına rastlayan 29 Ekim gününün millî bayram sayılması hakkındaki 19 Nisan 1341 (1925) gün ve 638 sayılı Kanuna ek olarak kabul edilen (2321) sayılı Kanun (599) ile Cumhuriyet Bayramının kutlanacağı üç günde belediye teşkilâtı bulunan bütün şehir ve kasabalarda, ayrıcalık hükümleri bakî kalmak koşulu ile, 304 sayılı Hafta Tatili Kanununun zorunlu olarak uygulanması öngörülmüştür.

Cumhuriyetin 10 uncu Yıldönümü yurdumuzda ve dış temsilciliklerde coşku ile kutlanmış, resmî tören ve askerî geçit resimlerinin ve çeşitli etkinliklerin yanında halk üç gün üç gece bayram sevincini doyasıya tatmıştır (600).

Başkent Ankara'daki törenlere Mareşal Varoşilof Başkanlığında Mareşal Budiyeni'nin dahil olduğu Sovyet Rusya Heyetinden başka Yunanistan adına Hava Kuvvetleri Komutanı General Adamides, Almanya adına Moskova Büyükelçisi Her Nadalny, Bulgaristan adına Maarif Nâzırı Boyaciyef ve General Narkaf, Romanya adına Ayan Meclisi Üyeleri Ahmet Taşçı ve Mustafa Beylerle Silistre Müftüsü Hafız Rıfat Efendi katılmışlardır.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 29 Ekim 1933 Pazar günü saat 9.15'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kordiplomatiğin tebriklerini

---

(597) 3.t. Düstur, c. 14-s. 1785

(598) 3.t. Düstur, c.14-s. 1785

(599) 3.t. Düstur, c. 14-s. 1786

(600) Hâkimiyeti Milliye ve Cumhuriyet Gazeteleri 29 ve 30 Ekim 1933 sayıları

kabul etmiş, Kordiplomatik adına Büyükelçilerin kıdemlisi (Duayyen) Sovyet Büyükelçisi M. Suriç bir söylev vermiş, Cumhurbaşkanı da bir söylev ile Büyükelçileri selamlamıştır. Büyükelçi Suriç ve Gazi Mustafa Kemal Paşanın söylevleri aşağıdadır (601).

M. Suriç'in Nutku :

– Reisicümhur Hazretleri,

Nezdi devletlerinizde ve Türkiye Cümhuriyeti nezdinde bulunan sefirler heyeti namına, Türkiye Cümhuriyetinin resmen ilanının mutantan ve yüksek manalı onuncu yıl dönümü günü münasebetiyle zatı devletlerine tebrikâtımızı ve milletlerimizin tebriklerini arzetmekle şerefyabım. Ve bu tatlı vazifeyi iyfa etmekle bahtiyarım.

Biz burada bulunanlarla milletlerimizi, birçok müşküllere ve bütün dünyanın geçirmekte olduğu iktisadî buhrana rağmen memleketinizin siyasî, iktisadî ve harsî sahalarda elde etmiş olduğu parlak muvaffakiyetlere şahit olduk. Bu muvaffakıyetleriniz yalnız memleketiniz için değil, teşvikkâr bir misal teşkil etmekte olduğu diğer memleketler için de kıymetlidir.

Ben ve bütün arkadaşlarım bu son seneler zarfında sizin basiretkârane ve dûrbinane idarenizle muavinlerinizin idaresi altında memleketinizin terakki yolunda şaşırmaksızın yürüyerek ve sizin eseri ilhamınız olan ilk siyasî akitlerde çizilmiş olan gayeleri tahakkuk ettirerek hars ve iktisat noktai nazarından ne suretle inkişafa mazhar olduğunun canlı şahitleri olduk.

Manevî ehemmiyetlerinden kat'ı nazar bu muvaffakıyetlerin diğer milletler için maddî bir kıymeti de vardır. Çünkü cihan terakkisi eserine, diğer milletlerin harsî ve iktisadî inkişafına ve cihanın sulh davasına kıymetli bir hizmettir.

Reisicümhur Hazretleri, bu büyük günü sizi bir kere daha tebrik ederken şahsım ve arkadaşlarım namına Zatı Devletleri tarafından başlanılmış olan eserin gerek Türk milletinin ve gerek bütün beşeriyetin nefine yeni yeni terakkiler ve muvaffakıyetler elde etmek suretiyle inkişafa devam edeceğine katiyetle kani olduğumuzu arzederim. Eminiz ki, bu terakki neticesi olarak Türk milleti zengin tarihî mazisinin ve son senelerdeki muvaffakıyetlerinin hak olarak bahşetmekte olduğu yüksek hars ve yüksek refah seviyesine çıkaracaktır.

Reisicümhur Hazretleri, bundan sonraki muvaffakiyeti devletleri, sıhhatleri ve iyfa etmekte olduğunuz feyizli mesai için kuvvet ve afiyet temennilerimizi arzederim."

Gazi Hazretlerinin Nutku.

– "Büyük Elçi Efendi,

---

(601) Hâkimiyeti Milliye: 30 Ekim 1933, Sayı : 4412

Muhterem kordıplomatığe sızın vasıtanızla bana yapmak lûtfunde bulundugu tebrik ve temennılerden dolayı hararetle teşekkur ederım Bu vazifeyı ıyfa ıçın kullandığınız sevımlı sozler ıçin sıze de bılhassa teşekkur ederım

Bugun Cumhurıyetın 10 uncu yıl donumunu kutluyoruz

Buyuk Elçı Hazretlerı, bu rejımın doğuşunda ve tekâmulunde bızzat hazır bulundunuz Bınaenaleyh sızı kordıplomatığın en kıdemlısı ve memleketımızın mucerrep dostu olarak selamlamakla bahtıyarım

Bu munasebetle yurekten selamladığım kordıplomatık azasını etrafımda gormek benım ıçın bılhassa zevklıdır

Efendıler, harıcî sıyasetımız, bıdayetle kendısıne çızdığı hattı hareketten asla ınhıraf etmemıştır Harıcî sıyasetımız daıma mılletler refahının muvellıdı olan sulh ıçınde memleketın ınkışafını ıstıhdal etmıştır Bu ınkışafı, tam ve mutlak olarak butun mılletlere temennı ederız

Efendıler, burada bana yapılan temennılerden dolayı, bununla sızı tavzıf eden hukûmetlerımıze, Turk mılletının teşekkurlerıyle bırlıkte butun mınnettarlıgımın ıfadesını bıldırmenızı rıca ederım

Duvayyen Efendı, sıze de şahsı vıfak ve dostluk gayretlerınızden dolayı butun memnunıyetımı beyan etmek ısterım

Efendıler, Turk ınkılabı kurucudur Turk ıhtılalı, yuksek bır ınsanî ulku ile bırleşmış vatanperverlık eserıdır Çocuklarına butun guzellıkleri ve butun bu yuklukleri gormek ve aynı zamanda butun sefaletlere acımak sanatını oğretmektedır

Bu ınkılabın hararetlı ve ıymanlı bır yapıcısı sıfatıyle dunyaya açık yurekle, hulûsla ve dostlukla bakıyorum

Bu heyecan ve buyuk sevınç gununde sıze bu samımî temınatı vermekledır kı memleketlerımize karşı olan hıssıyatımı en ıyı bır tarzda ıfade etmış oluyorum

Cumhurbaşkanı Gazı Mustafa Kemal Paşa, TBMM'ndekı torenden sonra, yanlarında B E U Reısı (Genelkurmay Başkanı) Muşır (Mareşal) Fevzı Paşa olduğu halde saat 10 00'da askerî geçıt resmının yapılacağı Cumhurıyet meydanına gelmışler, geçışe katılacak askerî kıt'a ve dığer teşekkulleri teftışten sonra da tribundekı yerlerını alırken Istıklâl Marşı ile karşılanmışlardır

Gazı Mustafa Kemal Paşa, meydanda toplu halk ve radyo ile memleketın her tarafında butun mıllet tarafından dınlenen aşağıdakı soylevı vermışlerdır

Turk Milleti!

Kurtuluş savaşına başladığımızın 15 inci yılındayız Bugun cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en buyuk bayramdır

Kutlu olsun!

Bu anda buyuk Turk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu gune kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim

Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve buyuk işler yaptık Bu işlerin en buyuğu, temeli, Turk kahramanlığı ve yuksek Turk kulturu olan Turkiye Cumhuriyetidir

Bundaki muvaffakiyeti Turk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yurumesine borçluyuz

Fakat yaptıklarımızı asla kâfi gormeyiz Çunku daha çok ve daha buyuk işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz Yurdumuzu dunyanin en mâmur ve en medeni memleketleri seviyesine çikaracağız Milletimizi en geniş refah, vasita ve kaynaklarina sahip kilacağız Millî kulturumuzu muasir medeniyet seviyesinin ustune çikaracağız

Bunun için, bizce zaman olçusu geçmiş asirlarin gevşetici zihniyetine gore değil, asrimizin surat ve hareket mefhumuna gore duşunulmelidir Geçen zamana nisbetle, daha çok çalişacağız Daha az zamanda, daha buyuk işler başaracağız Bunda da muvaffak olacağimiza şuphem yoktur Çunku, Turk milletinin karakteri yuksektir Turk milleti çalişkandir Turk milleti zekidir Çunku Turk milleti millî birlik ve beraberlikle guçlukleri yenmesini bilmiştir Ve çunku, Turk milletinin yurumekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasinda tuttuğu meşale, muspet ilimdir Şunu da ehemmiyetle tebaruz ettirmeliyim ki, yuksek bir insan cemiyeti olan Turk milletinin tarihî bir vasfi da, guzel sanatlari sevmek ve onda yukselmektir Bunun içindir ki, milletimizin yuksek karakterini, yorulmaz çalişkanlığını, fitrî zekâsini, ilme bağlılığını, guzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mutemadiyen ve her turlu vasita ve tedbirlerle beslıyerek inkişaf ettirmek millî ulkumuzdur

Turk milletine çok yaraşan bu ulku, onu, butun beşeriyete hakikî huzurun temini yolunda, kendine duşen medenî vazifeyi yapmakta, muvaffak kilacaktir

Buyuk Turk milleti, onbeş yildanberi girişdiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sozlerimi işittin Bahtiyarim ki, bu sozlerimin, hiçbirinde milletimin, hakkimdaki itimadini sarsacak bir isabetsizliğe uğramadim

Bugun, aynı iman ve katiyetle soyluyorum ki, millî ulkuye, tam bir butunlukle yurumekte olan Turk milletinin buyuk millet olduğunu butun medenî âlem, az zamanda, bir kere daha taniyacaktir

Asla şuphem yoktur ki, Turkluğun unutulmuş buyuk medeni vasfi ve buyuk medeni kabiliyeti bundan sonraki inkişafi ile, âtinin yuksek medeniyet ufkunda yeni bir guneş gibi doğacaktir

Türk Milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim. Ne mutlu Türküm diyene!

Hâkimiyeti Milliye: 30 Ekim 1933

* * *

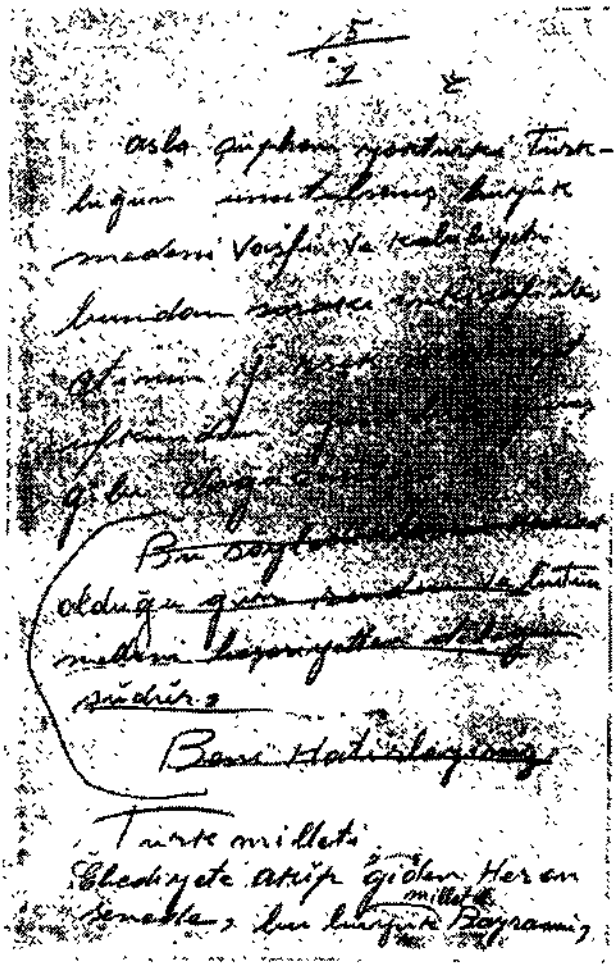
Bu söylevin yazılış sırasında geçirdiği ilgi çekici aşama, o tarihte Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olup 26 Ekim 1933'te Manisa Milletvekilliğine seçilen Y. Hikmet (BAYUR) Bey tarafından ATATÜRK'ün ölümünün ilk yıldönümü vesilesiyle Ulus (602) Gazetesinde yayımlanan bir yazı (603) ile açıklanmıştır.

Ulu Önder Atatürk, hazırladığı taslağı Genel Sekreterine okuduğu sırada, bazı tümceler kendisine pek hazin gelmiş ve adeta bir ayrılış izlenimi vermesi nedeniyle bunların kaldırılmasını rica etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, taslağı gören başkalarının da aynı izlenimi dile getirdiklerini görünce bu tümceyi çizmiştir. Bu yazıyı ve 10 uncu yıl söylevinin el yazısı metnini olduğu gibi kitaba almaktayız :

(602) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 28 Kasım 1934'den itibaren "ULUS" adını almıştır.
(603) Ulus, 10 Kasım 1939.

10 uncu yıl nutku hakkında bir hatıra

Hikmet Bayur
Manisa mebusu

Onuncu yıl nutkunun el yazısından bir sayfa

Yukarıdaki vesika Atatürk'ün Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde söylemiş olduğu nutkun kendisi tarafından kurşun kalemle yazılmış ilk şeklinden bir sayfadır.

Atatürk bu yıldönümüne çok ehemmiyet vermişti. Bunun sebebi sadece on rakamının sayı usulündeki ehemmiyeti değildi.

Asıl sebebi o sırada siyasal iç işlere ait inkılâp hamlelerinin hemen tamam olmuş olması, ve bundan böyle ekonomik ve kültürel kalkınma ve ilerleme işleri ile dış siyasada yeni hamleler yapılması keyfiyetinin on safhaya geçmesidir

Filhakika ülkede programlı surette bir sürü fabrikanın kurulması ve cihan iktisadî buhranı sıkıntısının Türkiye üzerinden kaldırılması, Türkiye'yi Avrupa menzumesinin önemli bir üyesi yapan Balkan Anlaşmasıyla, Montro Boğazlar Mukavelesinin yapılması ve Hatay'ın ana yurda kavuşturulması, o sıralarda veya o andan itibaren girişilmiş veya tahakkuk ettirilmiş başarılar

Nutuktaki "Yurdumuz dünyanın en mamûr " cümlesi ve ondan sonraki cümleler ve Türk milletine çok yaraşan " cümlesi bundan böyle girilecek olan yola işaret etmektedir

O tarihte Atatürk'ün kâtibi umumisi idim O, samimî olmak şartiyle âzamî suretle tenkitleri ister ve ararDı Ve yakınlarınca bunun yapılmamasını samimiyetsizlik sayarak keza, ehemmiyet verdiği her işle etrafındakilerin de meşgul olmasını isterdi, bu suretle aynı şeyle meşbu dimağlardan çıkacak mütalea ve tenkitlerin daha esaslı olmasını temin etmiş olurdu

1933 ilk teşrinin ortalarında

–Onuncu yildonumunde ne söyleyeceğiz? Düşünüp bir şeyler hazırlayalım!' tarzında bir emir vermişti

Ekseriya emirlerinin sınırları çok genişti Yani bunu alan, gayret ve kabiliyetine göre onu, emirlerin sınırlarından çıkmadan muhtelif derecede ifa edebilirdi Ve o işteki azamî verimini vermesi mümkün olurdu Meselâ yukarıdaki emre göre baştan aşağı bir nutuk müsveddesi hazırlanabileceği gibi mevzuubahis edilebilecek noktaların tesbiti ve yahut onların düşünulmesiyle de iktifa olunabilirdi Fakat herhalde Atatürk, asgarî olarak, muhatabına "–Bundan böyle zihnin bilhassa bununla meşgul olsun!" demiş bulunuyordu

Bu emri alışımın ikinci günü, adetim olduğu veçhile, yaverlikten Atatürk'ün uyandığı haberi verilince odasına gitmiştim Beni görünce "Bu gece çalıştım ve nutku yazdım dedi Bazen pek geç de olsa misafirlerini uğurladıktan sonra oturup çalışırdı

Yukarıdaki müsvedde işte bu yazıdır, ondan sonra gerek kendi düşünceleri, gerek kendi mütaleaları üzerine nutuk bazı değişiklikler görmüştür Müsveddelerin 30-10-933 tarihli "Hakimiyeti Milliye" de çıkan metin ile karşılaştırılması bu değişiklikleri gösterir

Fakat okuyucularımın dikkatini bilhassa 5/1 işaretini taşıyan ve kılişesi yukarıda bulunan sayfada çizilmiş olan 4 satır üzerine çekmek isterim

"Bu söylediklerim hakikat olduğu gün senden ve bütün medenî beşeriyetten dileğim şudur

"Beni hatırlayınız "

Bu sözler bana çok hazın gelmişti, adetâ bir vedaname hissi veriyordu

Bütün milletin o güne O'nunla beraber erişmeyi dilediğini ve düşündüğünü söyleyip bu cümlenin kaldırılmasını rica ettim Cümlenin sonuna görülen işareti koydu, sonra müsveddeyi gören herkes aynı şeyi tekrarlayınca cümleyi çizdi

* * *

Türk milleti;

kurtuluş

~~Istiklal~~ Savaşına başladığımı

Zim 15'inci yılındayız.

Bugün, Cumhuriyetimizin

10 uncu yılını doldurduğu en

Büyük Bayramdır:

Kutlu olsun!

bu anda, büyük

Türk milletinin bir ferdi olarak

bu kutlu büyük güne kavuşmanın

en derin Sevinç ve Heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım!

Az zamanda Çok ve büyük işler

bu işlerin başındaki en büyük yapıtçının

yaptık. Bu kadar muvaffakiyet

milletin bir ve beraber olarak

azimkârane

~~Bede~~ yürümesine çalışacağız.

Fakat yaptıklarımızla

~~asla memnun ve mağrur~~ kafi görmemeliyiz.

~~olamayacağız~~ görmeyiz.. Çünkü, daha çok

Ve olabilecek büyük işler yapmak

(ve azmindayiz) mecburiyetindeyiz ~~kanaatsizlik~~ -.

yurdumuzu dünyanın en

mamur ve medeni memleket-

leri seviyesine çıkaracağız -

milletimiz en geniş refah

vasıtaları ve kaynaklarına sahip

kılacağız milli kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız

Bunun için bize zaman

ölçüsün geçmiş asırların gerçeği

zihniyetine göre değil, asri
~~eski~~ -
mizin sürat ve Hareket
mefhumuna göre düşünü-
lmelidir. Geçen zamana nis-
petle daha az zamanda daha
Çok çalış acağız daha büyük
işler başarmak lazımdır.
başarmak acağız
Muvaffak olacağımıza
şüphem yoktur.

Çünkü; Türk milletinin karakteri
yüksektir

Çünkü; .. Türk milleti zekidir
ve zekaya hürmet eder.

Ve çünkü; .. Türk milletinin
yürümekte olduğu karakteri ve
medeniyete yolumuz, elimiz ve

Bu sebebledir ki 4

Tuttuğu meşale ilim olup milletimizin yüksek karakter, fikir zekâsını ilme bağlılığını müteşebbisliğini ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli emelini elde edemeyecektir.

Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu bütün beşeriyette hakiki hüviyetin temini yolundaki medeni vazifesini yapmaktan muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk milleti onbeş yıldanberi ~~kendisine~~ başladığı ~~şimdiye~~ kadar her girişdiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerini işittim.

Bekliyorum ki bu sözlerinin hiç birisinde milletimiz, benim

~~itimatsizliğe~~ Hareketimizden

~~itimadını~~ sarsacak bir isabetsizliğe uğramadık.

Bugün aynı iman ve kat-
iyetle söyleyoruz ki; milli
ülkümüze ~~sadık~~ tam bir bütün-
lükle yürümekte olan Türk
milleti, ~~dünyanın~~ bütün
medeni âleme bir yük millet
olduğunu ~~ispat edecektir~~ ve gösterecektir.

~~ve milletimizin~~

5

I

Asla güçlerin uyuklamakta olan Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasıf ve kabiliyetini bunalan sarsıcı inkılâplarla atının yüksek medeniyet üstünden yeni bir güneş gibi doğacaktır.

~~"Bu beyanlarımız Hakikat olduğu gün yaşadığımız ve bütün medeni hayatımızdan dolayısı~~

~~şudur:~~

~~Beşi Hatırlayınız~~

Türk millet
Ebediyete atılışı ölülerin Hürriyet
sevgisiyle, bu büyük Bayramın

5/2 ∠

daha büyük şeyler, saadetler

~~Sulh'ta~~ Huzur ve refah içinde

kutlu bayramı geçirmelerini

dilerim.

Memleketimizin

büyük

Cumhuriyetin 10 uncu yıldonumu Avrupa memleketlerinde de buyuk ilgi uyandırmış, hemen butun Avrupa gazetelerinde Turkiye'nin on yılda gerçekleştirdiği inkılaplar hakkında yazılar yazıldığı gibi radyolarda yayınlar yapılmıştır Başkaca Devlet adamları Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Başvekil Ismet Paşa'ya hayranlık ve takdirlerini bildiren mesajlar sunmuşlardır

"Hâkimiyeti Milliye" ve "Cumhuriyet" gazetelerinin 30 Ekim 1933 gunlu sayılarında "Dunya Milletleri ve Bizim Bayramımız" ve "Bayramımız ve Avrupa" başlıkları ile yayımlanan Anadolu Ajansı kaynaklı bu haberleri olduğu gibi almaktayız

Times'in Başmakalesi

Gazi'nin Onunde Hurmetle Eğilmek Lâzımdır "

Londra, 28 (A A) – Times gazetesi bugunku başmakalesini Turkiye Cumhuriyetinin onuncu yıldonumune tahsis etmiştir

Times diyor ki

–Mustafa Kemal inkılâbındanberi geçen on sene, Turkiye B M Meclisi tarafından Gazi hakkında gosterilen itimadın tamamiyle yerinde olduğunu ispat etmiştir Gazinin şimdiye kadar yeryuzunde hiç tecrube edilmemiş eserinde bu derece muvaffak olması hayretle karşılanacak bir hadisedir ve bu çok şayanı dikkat şahsiyet onunde hurmetle eğilmek lazımdır Yapılan islahat meyanında bilhassa Cumhuriyet Hukûmetinin Turk koylusune hakkı olan mevkii veren tedbirleri çok muhimdir Bu tedbirler sayesindedir ki butun millet tabiî servetlerinden tam manasiyle istifadeye başlamıştır Cumhuriyet içtimaî ve harsî sahalarda çok parlak zaferler kazanmıştır Turk kadınının vaziyetinde hasıl olan değişiklik bunun bir misalidir Turk milleti Cumhuriyet idaresi sayesinde sulh ve emniyet temellerini fazlasiyle tahakkuk ettirmiştir Turk hukûmetinin sulh fikirleri ve siyaseti Turkiye'nin ecnebi devletlerle olan munasebetlerini şayanı hayret bir surette iyileştirmiştir Turk-Yunan mukareneti bunun en buyuk zaferidir Turkiye Cumhuriyeti bugun milletler cemiyetinin sevilen ve hurmet edilen bir uzvudur Turkler realist bir islahatçı, yuksek bir asker ve bir devlet adamı olan Gazide tebcil edebilecekleri şefi bulmuşlardır "

Daily Telgraph gazetesi de "şayanı dikkat on senenin mucizeleri" ve "Mustafa Kemal'in dehasiyla yeniden bir doğuş" başlıkları altında bir makale neşredelek, Turk inkılabının muvaffakiyetlerini anlatmaktadır

Svesda'nın Başmakalesi

'Turk Milleti Zencire Vurulamaz! "

Moskova, 29 (A A) – Tas Ajansı bildiriyor

Krasnaia Svesda gazetesi, Turkiye Cumhuriyetinin onuncu yil donumune tahsis etmiş olduğu baş makalesinde şoyle yaziyor

'Itilaf devletlerinin Turk milletini zencire vurmağa kalkişmak için yapmiş oldukları Sevr muahedenamesi, Turkun Kuvayi Milliye hareketiyle parçalanmiştir

Yeni Turkiye, muzaffer bir ordu yaratmiş ve bu ordu kaniyla memleketi istilacilarin tazyik ve zulmune karşi mudafaa etmiştir Istilacilar, Turkiye'yi teslim olmağa mecbur etmek için iktisadî boykotaja başlamişlardir Lozan konferansi siralarinda Turkiye ye kardeşlik elini uzatan Sovyet heyeti olmuştur Sovyet Rusya vucut bulduğu gundenberi, çarizmin Turk milletine karşi takip etmiş olduğu siyaseti şiddetle ret ve takbih etmiştir Sovyet Hukûmeti, 7 kânunuevvel 1917 tarihinde Halk Komiserleri Meclisinin Rusya'nin ve butun şarkin muslumanlarina hitaben Lenin ve Stalin'in imzalarile neşretmiş olduğu bir beyannamede şoyle diyordu

'Tahtindan indirilmiş olan çarin Istanbul'u ele geçirmek için imza etmiş ve matrut Kerenskinin teyit etmiş olduğu butun gizli muahedeler parçalanmiş, imha edilmiştir

Bu gazete şoyle devam ediyor

'Sovyet Rusya ile Turkiye arasindaki dostane munasebetler 13 sene zarfinda, inkişaf etmiş ve kuvvet bulmuştur Bu gazete, bundan sonra mukarenetlerine ve umumî sulhun muhafazasina hizmet eden iki memleket arasinda imza edilmiş olan muahedeleri, misakleri birer birer saymaktadir

Krasnia Svesda, yeni Turkiye'nin birçok siyasî, iktisadî ve harsî muvafakkiyetlerinden bahsederek diyor ki

General Varaşilof'un riyasetindeki heyetin iadei ziyareti, Turk-Sovyet munasebatini takviyeye medar olacaktir Yeni Turkiye tarafindan ihraz edilmiş olan muvaffakiyetlerin yakindan gorulup taninmasi Rus ve Turk milletleri arasindaki sevgi rabitalarini da ziyade sikilaştiracaktir

On yillik Cumhuriyet idaresinin gerek her iki milletin ve gerek cihan sulhunun menfaati namina Turk-Sovyet munasebatinin inkitaa uğramaksizin kuvvet bulmuş olduğuna şahit olmuştur "

Romanya'da Kutlama

Verilen Konferanslar Çok Muspet Tesirler Uyandirdi

Bukreş, 29 (A A) – Anadolu Ajansinin hususî muhabiri bildiriyor

Dun akşam Karol muessesesinde Avrupa fikir cemiyeti tarafindan Cumhuriyetimizin onuncu yildonumu şerefine ilk içtima aktedilmiş ve bu içtima esbak nafia naziri Basaryef ve Bukreş'in maruf hatiplerinden M Kuzaleski yeni Turkiye hakkinda ve tiyatro muellifi şair M Viktor Estimyu ise Turk edebiyat ve sanatina dair konferanslar vermişlerdir Gayet eyi hazirlanmiş ve tevsik edilmiş olan bu konferanslar kor diplomatiğin de dahil olduğu butun salon hatta ayakta duran

kalabalık ve seçilmiş dinleyiciler tarafından Turkıye lehine numayış mahiyetini alan bir şekilde uzun uzadıya alkışlanmıştır

Bu gece aynı muessesede Turk muhıbbı darulfunun gençleri tarafından tertip edilen ikinci içtimada tarih profesoru M Tıyresko Romanyanın şimalden ve cenuptan gelen Turk kavimleriyle 1400 sene zarfında ihtilâtat ve munasebetlerini ve bu munasebetin Rumen cemiyeti ahlâk ve âdeti, sanayi nefisesi ve aile isimleri uzerinde tesirlerini uzun uzadıya ve buyuk bir vukufla teşrih ettikten sonra, buyuk reisimizin nasıl bir yeni Turkıye vucude getirdiğini anlatmış ve Gazi Hazretlerinin ismi zikredilince butun salon reisimizi uzun uzadıya ve surekli bir coşkunlukla alkışlamıştır

Hatip konferansı bitirdikten sonra her iki milleti inkişaf edecek bir dostluğa davet etmiştir

Hatip Ankara da harıcıye nazırımızın Turk zımamdarlarıyle imzaladığı dostluk misakı tarihi ve ahlakî bir istimatgâha malıktır ' dedikten sonra genç Turk Cumhuriyetine ve onun banisi olan Mustafa Kemal Hazretlerine refah ve saadet dilemiştir

Pazar akşamı Bukreş elçimiz Hamdullah Suphi Bey tarafından radyoda saat 20 45 te cumhuriyetin onuncu yildonumu munasebetiyle bir hitabe iyrat edilecektir

Bu sabah sefarethanede Turk tebaasına bir resmî kabul yapılmıştır Gece saat 22 de buyuk ve mukellef bir suvare verilmektedir

Rumen akademisi Turkiyat tetkikleri için Rumen darulfununda bir kursu ihdası için teşebbusatta bulunmağa karar vermiştir

Yunanistan'da Kutlulama

Gazi'nin Doğduğu Eve Levha

Selanik, 29 (A A) – Gazi'nin doğduğu evin uzerine hatıra olarak bir levha konulacaktır Hukumetin tebriklerinden başka, M Papanastasiu da Balkan konferansı reisi sifatiyle Gazi, Ismet Paşa ve Tevfik Ruştu Bey'e tebrik telgrafları çekmiştir

Butun Yunan Gazeteleri

Bayramımızın Havası Içinde

Atina, 29 (A A) – Butun gazeteler Turkiye'de Cumhuriyetin on senedeki tekamulu hakkında makalaler neşretmektedirler

Bu cumleden olarak "Katimerini" gazetesi Turkiye Cumhuriyetinin teceddut tanzimati hakkında bir makale yazmakta gelecek gunler için de daha başka mevzular hakkında yazılar neşredeceğini bildirmektedir

'Gazi Mustafa Kemal'in zaferi" serlevhası altında "Atinaika Nea" gazetesi Turk Cumhuriyetinin ilani ile ilk senelerinin tarihçesini yapmaktadir

Diğer gazeteler yarın için dost Cümhuriyetin yıl dönümü için hususî birer sayfa tahsis edeceklerini bildiriyorlar.

Türkiye sefaretinde pazar günü öğleden sonra parlak bir kabul resmî yapılacaktır. Pazar günü saat 11'de Atina ticaret ve sanayi odasında bir kabul resmî yapılacak ve Türk ticaret ataşesi Halil Mitat Bey on sene içinde Cümhuriyetin yapmış olduğu işleri anlatacaktır.

General Adamides bu sabah tayyare ile Ankara'ya hareket etmiştir. Ankara'da Cümhuriyetin onuncu yıl dönümünde hükümetini temsil edecektir.

Avusturya'dan Sesler.

Dollfuss Bütün Avusturya Halkına Tercüman

Viyana, 29 (A.A.) – Avusturya Başvekili Dollfuss Anadolu Ajansının muhabirine şu beyanatta bulunmuştur.

– Türkiye Cümhuriyeti bugün hakkiyle iftihar edebileceği rejiminin onuncu yılını tesit etmektedir. Türkiye zimamdarları tarafından istihdaf edilen gayelere erişmek için enerjik bir mesai ve çetin mücadele lazımdı. Avusturya Türkiye'nin bu modern inkişafını daima en hararetli teveccüh ve muhabbetle takip etmiştir. Türkiye'nin gayretlerinin harsî ve iktisadî müşterek mesai birliği ruhiyle, büyük muvaffakiyetler kazandığını büyük bir sevinçle gördüm. Bu şataret gününde Türkiye'nin on sene zarfında yaptığı siyasî ve harsî ve iktisadî sahadaki bütün bu ıslahat mesaisinin, Türk milletiyle onun liderlerinin mülhem oldukları yaratıcı ruha ve Türk halkının hayatiyet kudretine fevkalade hayran olan biz Avusturyalıların kalplerimizi doldurduğunu söylemekle bütün Avusturya halkına tercüman olduğumu zannediyorum.

Le Journal'ın Makalesi.

Gazi ve Arkadaşlarının Eserleri Eşsizdir.

Paris, 29 (A.A.) – Le Journal gazetesi Türkiye'ye tahsis ettiği bir makalede diyor ki:

"Gazi Mustafa Kemal'in ve İsmet Paşa'nın eserleri muazzamdır. Hazırladıkları yeni nesil büyük şeyler yapacaktır. Bu iki şefin idaresinde, Türkiye vasi arazisini tekrar ele geçirmiş, malî istiklâlini ve siyasî bir rönesansın şose ve şimendifer temellerini atmıştır.

Türkiye Yunanistan'la yaptığı parlak uzlaşma ile ve akdettiği müspet misaklarla en iyi şeyi yapmış, büyük devletlere yeni bir ruh misali vermiştir. Bütün bu netiyceler Cümhuriyet Halk Fırkasının ve onun liderlerinin azimkârlığı ve büyük şefler etrafında bütün milletin birleşmesiyle elde edilmiştir. İnkılâp yapmak isteyen milletlerin Mustafa Kemal Türkiyesinden alacağı dersler vardır."

Le Journal yeni Türkiye'nin inkişafı tarihçesini ve on yıllık muvaffakiyetlerini anlatarak makalesini bitirmektedir.

Avusturya Cumhur Reısı Hazretlerının Telgrafı

Vıyana, 29 (A A) – Avusturya Reısıcumhuru M Mıklas, Gazı Hazretlerıne aşağıdakı telgrafı çekmıştır

–Turk Cumhurıyetının onuncu yıl donumu munasebetıyle zatı devletlerıne şahsî saadetlerı ıçın en eyı temennıyatımı takdım ve yapılan yukselme mesaısının muazzam muvaffakıyatı ıçın olan hayranlık ve takdırlerımı arzederım "

Dollfus'un Başvekılımız ve Harıcıye Vekılımıze Telgrafları

Başvekıl M Dollfus Ismet Paşaya şu telgrafı çekmıştır

–En samımî tebrıklerımı kabul buyurmanızı rıca ve Turkıye'de fevkalade reısınız ve onun yuksek arkadaşları tarafından son on sene zarfında yapılan parlak ıtılâ mesaısı ıçın olan hayranlık ve takdırlerımı arzederım "

M Dollfus Harıcıye Vekılı Tevfık Ruştu Beye aşağıdakı telgrafı çekmıştır

'–Cumhurıyetın ılanının onuncu yıldonumu munasebetıyle samımî tebrıklerımı ve zatı devletlerının saadetı ve memleketlerımız arasında mevcut dostane munasebatın ınkışafı hakkındakı en eyı temennıyatımı kabul buyurmanızı rıca ederım

Romanya Gazeteleri, Sayfalarını Bayramımıza Verdiler

Bukreş, 29 (A A) – Turkıye Cumhurıyetının yıldonumu matbuatta buyuk bır alaka tevlıt etmıştır Ikı gundenberı Gazının eserı hakkında çok sanatkâr makalaler neşreden gazeteler dunku pazar gunu bu hadıseye sayfalar tahsıs etmışlerdır

Cuma gunu Turkıye elçısı Hamdullah Suphı Beyın ıdaresınde tertıp edılen Turk akşamında muteaddıt mumtaz şahsıyetler tarafından konferanslar verılmıştır

Ingıltere'de

Londra, 29 (A A) – M John Sımon Turkıye Harıcıye Vekılıne aşağıdakı telgrafı çekmıştır

Turk Cumhurıyetının onuncu yıldonumu munasebetıle bırleşmış krallık hukumetı namına zatı devletlerıne en samımî tebrıklerımı takdım ıle mesrurum

Turkıye'nın bu son 10 sene zarfında mumtaz reısının ıdaresındekı ıcraatı sayesınde daıma mutezayıt bır refah ve saadete kavuşması samımî arzumdur "

Londra 28, (A A) – Tımes gazetesı bugunku başmakalesını Turkıye Cumhurıyetının onuncu yıldonumune tahsıs etmıştır

Tımes dıyor kı

–Mustafa Kemal ınkılâbındanberı geçen on sene, Turkıye Buyuk Mıllet Meclısı tarafından Gazı hakkında gosterılen ıtımadın tamamile yerınde olduğunu ıspat etmıştır Gazının şımdıye kadar yeryuzunde hıç tecrube edılmemış eserınde

bu derece muvaffak olması hayretle karşılanacak bir hâdisedir ve bu çok şayanı dikkat şahsiyet onunde hurmetle eğilmek lazımdır Yapılan ıslahat meyanında bilhassa Cumhuriyet hukumetinin Turk koylusune hakkı olan mevkı veren tedbirleri çok muhimdir Bu tedbirler sayesindedir kı butun millet tabiî servetlerinden tam manasile istifadeye başlamıştır Cumhuriyet içtimaî ve harsî sahalarda çok parlak zaferler kazanmıştır Turk kadınının vaziyetinde hasıl olan değişiklik bunun bir misalidir Turk milleti, Cumhuriyet idaresi sayesinde sulh ve emniyet emellerini fazlasile tahakkuk ettirmiştir Turk hukumetinin sulh fikirleri ve siyaseti Turkiye nin ecnebi devletlerle olan munasebetlerini şayanı hayret bir surette iyileştirmiştir Turk-Yunan mukarenetı bunun en buyuk zaferidir Turkiye Cumhuriyeti bugun Milletler Cemiyetinin sevilen ve hurmet edilen bir uzvudur Turkler realist bir ıslahatçı yuksek bir asker ve bir devlet adamı olan Gazi'de tebcil edebilecekleri şefi bulmuşlardır

Rusya da

Sovyet Ulûm Akademisinin Bayramımız Munasebetiyle

Maarif Vekâletine Tebrik

Moskova 28 (A A) – Tas Ajansından Sovyet ulûm akademisi, Turkiye de Cumhuriyetin onuncu yıl donumu munasebetiyle, Turkiye Maarif Vekilliğine bir tebrik telgrafı gondermiştir Bu telgrafta deniliyor kı

Inkılâpçı Turkiye, Turk milletini memleketin beynelmilel emperyalizm tarafından istismarı rejimınden kurtarmıştır Turk Cumhuriyeti Gazi Mustafa Kemal in idaresi altında Turkiye de ulum ve harsın inkişafı için sağlam bir temel kurmuştur Sovyet Rusya ilim mehafili, Sovyet ulûm akademisi mumessillerinin Turkiye ye yaptıkları ziyaret esnasında bağlanan ilim rabitalarını takviyeye çalışmaktadır Yaşasın Turkiye Cumhuriyeti ve harsın inkişafı

Bu telgraf akademi reisi Karpinski tarafından imza edilmiştir Akademi azasından Samoilovic matbuata beyanatında demiştir kı

Turkiye hars sahasında fasılasız ilerlemekte ve tarih ve dil cemiyetleri tarafından muazzam bir mesai sarfedilmiş Turkiye'de bir ulûm ve guzel sanatlar akademisi ve bir millî ulûm kitaphanesi tesisi için ihzaratta bulunulmakta Leningrat taki Sovyet Rusya ulûm akademisi, ilmî rabıtaları takviye için, hususi bir komisyon teşkil etmiştir Bu komisyon Turkiye hakkında bir kitaphane tesisi ve sair suretlerle mesaisine devam etmektedir Turkiye'ye olan bağlarımızın kuvvetlenmekte ve iki memleketin cihan sulhu için mucadelelerinin ve iktisadî ve harsî itilalarının muvaffakiyetine olan hizmette devam etmekte olduğuna kani bulunuyoruz

Eski Turkiye nin bu guzellikleri ortadan kaybolmuştur Çunku artık ortada eski Turkiye yoktur

Diger gazeteler de Turkiye Cumhuriyetinin onuncu yıl donumune ait makaleler tebrik telgrafları ve Turkiye Cumhuriyetinin iktisadî ve harsî hamlelerine mutealliк yazılar yazmaktadırlar

Izvestianın Bayramımız Hakkında Yazısı

Moskova, 28 (A A) – Tas ajansı bildiriyor

Izvestiya gazetesi, ilk sayfasını Turkiye Cumhuriyetinin onuncu yildonumune tahsis etmiştir Bu sayfada Karahanın, muharrirlerden Nikouline'in Turkiye nin iktisadî ve harsî inkişafına ait makaleleri, bu yil donumun tesidine ait hazirliklari bildiren telgraflar vardir

Bu gazetede bir levhanin fotoğrafisi vardir, bu levhada Sevr muahedenamesi mucibince Turkiye nin nasil taksim edilmekte olduğu ve millî kurtuluş harbindan sonra elde etmiş olduğu şimdiki hudutlar gosterilmektedir

Izvestiya, Rusya akademisinin, Turkiye Cumhuriyetine gondermiş oldukları tebrik telgrafnamelerini iktibas etmektedir

Rusya en eyi kouline yazmış olduğu buyuk bir makalede Turkiye Cumhuriyetinin muazzam icraati hakkında zengin tafsilat vermektedir M Nikouline, diyor ki

Artik bir emperyalist mumessili Turkiye'de haremler, turbeler ecnebilere ait demiryolları ve ecnebi postaları bulamiyacaktir

Izvestiya'nın Bir Başmakalesi

Bayramımızın Sovyet Birliğindeki Akisleri

Moskova, 28 (A A) – Izvestiya gazetesi Turkiye Cumhuriyetinin on senesi başliğiyle yazdığı baş makalede diyor ki

Mustakil Turkiye Cumhuriyetinin onuncu yil donumu yalniz Turk milleti için değil, Sovyet Rusya milletleri için de bir bayram gunudur Çunku bu iki millet birbirine sarsilmaz dostluk bağlariyle merbuttur Bu Turk-Sovyet dostluğu herhangi bir siyasî tertibin netiycesi değildir Bu dostluk, beynelmilel ehemmiyeti haiz bir çok meselelerde iki memleketin muşterek menfaatlerine istinat etmekte ve gittikçe kuvvet bulmaktadir Turkiye ve Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki dostluk bağlarının menşei Mustafa Kemal'in ihtilal hukumeti doğduğu zamanlarda başlamiş daha 1921 de imzalanan itilaf ile bu dostluk perçinlenmiştir Turkiye de Cumhuriyetin ilani emperyalist devletler tarafından Turkiye'ye karşi kullanilan yari mustemlike siyasetine nihayet vermiştir

Cumhuriyetin ilani, Turkiye'nin siyasî, iktisadî ve harsî sahalardaki istiklâlinin ve son on sene içinde tahakkuk ettirilen muazzam başlangici olmuştur Turk milleti sulhun tarsini eserine de hizmet etmiş olmakla bihakkin iftihar edebilir Turk ve Sovyet devlet adamlarının mutekabil ziyaretleri iki memleketi birbirine daha ziyade yakinlaştirmiştir Varaşilof'un riyaset ettiği bu seferki Sovyet heyetinin Turkiye'ye seyahati iki milleti birbirine bağliyan sikı dostluk bağlarının ne kadar inkişaf bulmuş olduğunu gosterir Musellah ihtilaf unsurlariyle dolu olan bugunun beynelmilel vaziyetinde Turk-Sovyet dostluğunun çok buyuk bir ehemmiyeti vardir Cumhuriyetin onuncu yil donumu munasebetiyle Turk hukumetini ve Turk milletini selamlariz

Polonya ve Cumhuriyetimizin Yıl Donumu.

Varşova, 28 (A.A.) – Kurjer Poranny gazetesi, Turk Cumhuriyetinin onuncu yıldonumunun arifesinde Turkçe olarak "Yaşasın Turkiye Cumhuriyeti" başlığı altında bir makale neşrederek Turkiye'nin cihan harbinin ertesi gununden beri yaptığı ve Ankara'da halkçı Cumhuriyetin ilanıyle tetevvuç eden kahramanca mucadelenin merhalelerini kayıt ve Vistule zaferiyle Pilsudski'nin Lehistan'a kazandırdıklarını Gazi'nın Sakarya zaferiyle Turkiye'ye temin etmiş olduğunu yazıyor:

Gazete iki memleketin asırlık dostluğunu hali hazırdaki teşriki mesailerini ve Lehistan'ın Turk milleti tarafından yapılan teceddut eseri hakkındaki hayranlığını hatırlatmaktadır. Muteaddit Leh gazeteleri, Gazi Mustafa Kemalin fotoğraflarıyle birlikte, Turk cumhuriyeti tarafından on sene zarfında yapılan harikulade mesaiyi kaydeden makaleler neşretmektedirler.

Tekmil Alman Gazeteleri Bayramımızdan Bahsediyorlar

Berlin, (A.A.) – Volf ajansı bildiriyor: Tekmil Alman matbuatı muteaddit makalelerle Turk Cumhuriyetinin onuncu yıl donumunu hararetle karşılamakta ve enerjik islahat mesaisiyle yeni Turkiye'yi yukseltmeğe ve dahilen kuvvetlendirmeğe ve cihandaki perestişlerini çoğaltmağa muvaffak olan Gazi Mustafa Kemal'ın yuksek meziyetlerini bilhassa kayıt ve işaret etmektedir.

Gazeteler bu on sene zarfında da dostane olmakta devam eden Turk-Alman munasebatının son Alman-Turk ticaret muahedesiyle takviye edilmiş olduğunu ilave etmektedirler.

Almanya'da

Berlin, 28 (A.A.) – Volf Ajansı bildiriyor:

Tekmil Alman matbuatı muteaddit makalelerle Turk Cumhuriyetinin onuncu yıldonumunu hararetle karşılamakta ve enerjik islahat mesaisile yeni Turkiye'yi yukseltmeğe, kuvvetlendirmeğe ve cihandaki perestişlerini çoğaltmağa muvaffak olan Gazi Mustafa Kemal'ın yuksek meziyetlerinin bilhassa kayıt ve işaret etmektedir

Gazeteler bu on sene zarfında da dostane olmakta devam eden (Turk-Alman) munasebatının son ticaret muluk misakı tarihî ve ahlaki bir istinatgaha maliktir) dedikten sonra genç Turk Cumhuriyetine ve onun banisi olan Mustafa Kemal Hazretlerine refah ve saadet dilemiştir. Ahedesile takviye edilmiş olduğunu ilave etmektedirler.

Avusturya'da

Viyana, 29 (A.A.) – Avustarya Başvekili M. Dolfus, Anadolu Ajansının muhabirine şu beyanatta bulunmuştur:

"–Turkiye Cumhuriyeti bugun hakkile iftihar edebileceği rejimının onuncu yılını tes'ik etmektedir. Turkiye zımamdarları tarafından istihdaf edilen gayelere

ırışmek için enerjik bir mesai ve çetin mucadele lazımdı Avusturya, Turkiye'nin bu modern inkişafını daima en hararetli teveccuh ve muhabbetle takip etmiştir Turkiye nin gayretlerinin harsî ve iktisadî muşterek mesai birliği ruhile, buyuk muvaffakiyetler kazandığını buyuk bir sevinçle gordum, bu şataret gununde Turkiye nin on sene zarfında yaptığı siyasî ve harsî ve iktisadî sahadaki butun bu islahat mesaisinin, Turk milletile onun liderlerinin mulhem oldukları yaratıcı ruha ve Turk halkının hayatiyet kudretine fevkalade hayran olan biz Avusturyalıların da kalplerimizi doldurduğunu soylemekle butun Avusturya halkına tercuman olduğumu zannediyorum

Avusturya Gazetelerinin Yazıları

Viyana, 28 (A A) – Cumhuriyetin onuncu yildonumune baş makalelerini tahsis eden Avusturya gazeteleri yeni Turk devletini kuran Gazinin sevk ve idare edici kudretinden sitayişle bahsetmekte ve Turk milletinin Gaziyi bundan dolayi tebcil ettiğini yazmaktadir Gazeteler Turkiye'nin yenilik ve gençlik bayramini kalpten tebrik eden milletler arasında Avusturya'nın Turkiye'ye ananevî dostlukla bagli olduğunu kaydetmektedirler

Cumhuriyetin 10 uncu yildonumu şenliklerinde gunlerce ve aylarca Turk milletinin dilinden duşmeyen ve şimdilerde ancak ulusal bayramlarda hatirlanan "10 uncu Yil Marşi" ile bu konuyu noktalamaktayiz

ONUNCU YIL MARŞI

Soz Behçet Kemal Çağlar-Faruk Nafiz Çamlibel

Muzik Cemal Reşit Bey

Çiktik açik alinla on yilda her savaştan,
On yilda on beş milyon genç yarattik her yaştan,
Başta butun dunyanin saydiği başkumandan!
Demir ağlarla orduk ana yurdu dort baştan
Turk'uz Cumhuriyetin goğsumuz tunç siperi,
Turk'e durmak yaraşmaz, Turk onde, Turk ileri
Bir hizda kotuluğu gerilığı boğariz
Karanliğin ustune guneş gibi doğariz
Turk'uz, butun başlardan ustun olan başlariz,
Tarihten once vardik, tarihten sonra variz
Turk'uz Cumhuriyetin goğsumuz tunç siperi,
Turk'e durmak yaraşmaz, Turk onde, Turk ileri
Çizerek Kanimizla oz yurdun haritasini,
Dindirdik memleketin yillar suren yasini,
Butunledik her yonden Istiklâl kavgasini,
Butun dunya oğrendi Turkluğu saymasini!

Türk'üz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türk'e durmak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri.
Örnektir milletlere açtığımız yeni iz;
İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz;
Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülküye biz,
Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz.
Türk'üz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türk'e durmak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri.

3. Cumhuriyetin 10 uncu Yıldönümü Vesilesiyle Çıkarılan Af Kanunu

Bu konuda Hükümetçe hazırlanan Af Kanunu tasarısı, henüz Adliye Encümeninden Başkanlığa intikal etmediği bir sırada 26 Ekim 1933 birleşiminde (604) söz alan Ali Bey (Afyon Karahisar), bu tasarı Encümenden geçmiş olmakla beraber henüz basılıp dağıtılmadığını, ancak bu gün ayın 26'sı (Perşembe) olup, Cumartesi günü konukların geleceğini, bu itibarla bugün bu kanunu çıkarabilirsek hükümlü vatandaşlarımıza, lâzım olduğu gibi büyük bayramın âtıfetini göstermek imkânı verilmiş olacağını söyleyerek bu kanun tasarısının ivedilikle görüşülmesini önermiş, Başkanın bu konuda izlenecek usul hakkındaki açıklamasından sonra tasarının ivedilikle görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

Kanun tasarısı okunduktan sonra tümü üzerinde söz alan Emin Aslan Bey (Denizli), aziz Cumhuriyetimizin 10 uncu yıldönümü münasebetiyle Hükümet ve Fırkamızın düşündüğü af girişimi çok yerinde olmakla beraber, faziletli bir çok vatandaşımızın güvenini, genel güvenlik ve asayişi bozan suçluların aftan yararlanarak huzuru bozacaklarından kaygı duyduğunu ifade etmesi üzerine kürsüye gelen Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla), Cumhuriyetin onuncu yıldönümü, Türk tarihinde pek mutlu ve onurlu bir aşama olduğunu, milletin bütün bireyleri tarafından kutlanmaya hazırlanmış, milletin bütününü ilgilendiren en büyük, az rastlanır bayramlarda Devletlerin bazı suçları affederek o suçluların genel sevince katılmalarını sağlaması bir kural haline geldiğini, bu Kanunun görüldüğü gibi genel bir af olmayıp kayıtlı bir af Kanunu olduğunu, kaza ve hata veya herhangi bir zorunluluk gereği işlenen suçlar ve ilerde düzelmesi, iyi yola gelmesi umulan suçluları kapsadığını, yağmacılık, yol

(604) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: c. 17 - s. 51:57

kesmek, ev basmak gibi suçların af dışı bırakıldığını, Hükümet bu Af Kanununu Yüce Meclise getirirken memleketin güvenlik ve düzenini, halkın duygularını düşündüğünü, bu itibarla huzur ve asayişe etkili olacağından kaygıya düşülmemesini söylemiştir.

19 Maddeden ibaret olan tasarı maddelerinin bir kısmı görüşmesiz, bir bölümü de Encümen sözcüsünün açıklamaları ile uygun bulunarak olduğu gibi (2330) sayılı Kanun (605) olarak kabul edilmiştir.

Kanuna göre:

a) Fer'i ceza veya para cezası ile birlikte yahut yalnız olarak yukarı sınırı beş yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile veyahut yalnız para cezası ile cezalandırılan suçlardan sanık bulunanlar hakkında tâkibat yapılmayacağı,

b) Üç yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza veya para cezası ile hükümlü olanların fer'i cezaları da içine almak üzere affedildiği, bu kanunun yayımından önce haklarında verilen hükümlülük kararı yerine getirilenlerin 12 nci madde hükmü dairesinde bu maddenin hukukî sonuçlarından yararlanacakları,

c) Hükmedilen veya edilecek olan on yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaların üç yılı indirileceği,

d) Hükmedilmiş veya edilecek olan on yıldan fazla cezaların beş yılı indirileceği, ancak geri kalan ceza yedi yıldan aşağı olamayacağı,

e) Ömürboyu ağır hapis cezaları 20 yıl ağır hapis olarak çektirileceği,

f) Ömürboyu sürgün cezaları yirmi yıla indirileceği,

g) Kaldırılan 1274 tarihli Ceza Kanununa göre ömürboyu küreğe hüküm giyip Türk Ceza Kanununun 588'inci maddesiyle cezaları hapse çevrilen hükümlülerin cezaları 15 yıla, aynı Kanuna göre ömür boyu kalebentliğe hüküm giymiş olup, cezaları sürgüne çevrilen hükümlülerin cezaları 10 yıla, geçici kalebentlik hüküm giymiş olup cezaları sürgüne çevrilmiş olanların cezalarının yarısı indirileceği, 825 sayılı Kanunun 17/2 nci maddesi gereğince hapis cezasını yeğliyenler hakkında da yukarıdaki hükümler uygulanacağı,

h) Hıyaneti Vataniye Kanunu ve ek ve değişikliklerine göre hüküm gi-

---

(605) 3. t. Dusur c. 14 - s. 1803

yen kapatılmış Terakkiperver Fırkası mensupları ve distülcilerle İzmir suikastı hükümlülerinin affedildiği,

i) Türk Ceza Kanununun 158 ve 159 uncu maddeleri ile 1881 sayılı Matbuat Kanununda yazılı suçlarla hükümlü ve sanık olanların affedildiği,

j) Zimmet, ihtilâs, irtikâp ve irtişa, artırma eksiltme ve ihaleye fesat karıştırma, kaçakçılık suçlarından ve yağma, yol kesme ve adam kaldırmaya yönelik suçlardan hükümlü ve sanık olanlarla hırsızlıktan mükerrir ve diğer suçlardan herhangi biri ile ikiden fazla hükümlü olanlar, Hilafetin kaldırılmasına, Osmanlı Hanedanının Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmasına dair 431 sayılı kanunda yazılı kişiler ile Lozan Andlaşmasına bağlı genel af protokolünde bahis konusu edilen yüzelli kişinin af kapsamı dışında bırakılarak af edilmedikleri,

Hüküm altına alınarak bu hükümlerin 28 Temmuz 1933'ten sonra işlenmiş olan suçları kapsamadığı vurgulanmakta, ayrıca memurlar hakkındaki fer'i cezalar, tescil edilmemiş evlilikler, bunlardan doğan çocukların nüfus siciline kaydına dair düzenlemeler yer almaktadır.

Af Kanununun, Hıyaneti Vataniye Kanununa göre hüküm giyen Terakkiperver Fırkası mensupları ile İzmir suikasti hükümlülerinin affına dair 8 inci maddesinin görüşülmesi sırasında Ali Saip Bey (Urfa) in, bu durumda 150'liklerin de affedilmesi gerektiği hakkındaki düşüncesini beyanına karşılık Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyin açıklaması, Ulu Önder Atatürk'ün hoşgörü ve acıma duygusunu yansıtması yönünden ilgi çekicidir.

Şükrü Kaya Beyin açıklaması şöyledir: (606)

"Tarihte vatana suikast edenler mahkeme tarafından cezalarını görmüştür. Affını istediğimiz şahıslar büyük cezaya duçar olmuş adamlar değildir. Azamî ceza müddetleri on yıldır ve altı yılı esasen geçmiştir. Bununla beraber arkadaşlar Büyük Şef'in; Büyük Gazi'nin bu hususta merhametini de gözönüne almak lazımdır. Bizzat kendi şahsına yapılmış olan suikastin affedilmesi arzusunu ötedenberi arzu etmekteler idi. Bunu Hükümette istemişlerdir. Binaenaleyh Büyük Şef'in kendine has olan atıfetini kabul buyurmanızı rica ederim."

---

(606) IV Dönem Zabıt Ceridesi : C. 17 - s. 53

XIV. BÖLÜM
MECLİSİN DENETİM FAALİYETLERİ

MECLİSİN DENETİM FAALİYETLERİ

1. İstizah (Gensoru) :

IV üncü Dönemde sadece bir gensoru önergesi verilmiş olup önerge sahipleri Fazıl Ahmet Bey (Elâziz), Ahmet Süreyya Bey (Aksaray) ve Ahmet İhsan Bey'(Ordu) dir. Konusu, "Bazı gazetelerin izledikleri yayın biçimi üzerine ne gibi önlemler alındığına dair"dir. 5 Temmuz 1931'de gündeme alınarak görüşülen bu gensoru önergesi için Bkz. II. Bölüm 3/e paragrafı.

2. Sualler (Soru Önergeleri) :

Dönem içinde verilen sözlü soru önergesi sayısı (39) dan ibaret olup, Emin Bey (Eskişehir) Ziraat Vekâletinden (1), Hakkı Tarık Bey (Giresun) Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinden (1), Haydar Bey (Konya) Ziraat Vekâletinden (1), Hamdi Bey (Ordu) Adliye ve Dahiliye Vekâletlerinden (2), Mahmut Esat Bey (İzmir) Hariciye, Maliye ve İktisat Vekâletlerinden (7), Mazhar Bey (Aydın) Hariciye Vekâletinden (1), Mazhar Müfit Bey (Denizli) Dahiliye, Hariciye ve Maarif vekâletlerinden (3), Refik Bey (Konya) Adliye ve Dahiliye Vekâletlerinden (2), Refik Şevket Bey (Manisa) Millî Müdafaa, Dahiliye, İktisat, Nafia ve Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekâletlerinden birer, Maarif Vekâletinden iki ve Maliye Vekâletinden beş olmak üzere (12), Rüştü Bey (Bursa) Ziraat Vekâletinden (1), Sırrı Bey (İzmit) Adliye, Hariciye ve İktisat Vekâletlerinden birer, Maliye Vekâletinden iki ve Ziraat Vekâletinden üç olmak üzere (8) sözlü soru önergesi vermişlerdir.

Bu sözlü soru önergeleri arasında dönem başında verilmiş olan ilklerden Refik Şevket Beyin üç önergesine ilişkin ayrıntılar II nci Bölüm 3/d paragrafında belirtilmiş olan önemli ve ilgi çekici görülen diğer (7) önergeye ait işlemler; önerge sahibi, önergenin konusu ve önergeyi yanıtlayan bakan ve karşı görüşler olarak aşağıda açıklanmıştır :

a) Bir Musevi vatandaş tarafından Manisa'da hastahane inşası için vasiyet edilen bir milyon dolar üzerine şimdiye kadar ne gibi bir işlem yapıldığı?

Önerge ve ilgili bakan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Bey' (İstanbul) in yanıtı ve sunduğu belgeler (607):

---

(607) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : c. 4 - s. 8, 46:50

YUKSEK REISLIĞE

Âtıdekı suale Sıhhıye vekâletınden tahrıren cevap verılmesını talep ederım

7 Teşrınısanı 1931

Manısa

Refık Şevket

Iskenazı Efendı ısmında hayırperver Manısalı bır musevî vatandaşın, doğup buyuduğu yer olan Manısa'da bır hastane ınşası ıçın bır mılyon dolar vasıyet ettığı ve vasıyetnamede hastanenın ınşa ve ıdaresı hakkında bazı kayıtlar bulunduğu -zannedersem- uç sene evvel gazetelerde bahsedılmış ve Sıhhıye vekâletının bu ışle alâkadar olduğu yıne gazetelerde gorulmuş ve hastane ınşa edılecek yerın Manısa'da ıstımlâkı ile anlaşılmıştır

1 Muteveffa Iskenazı Efendı vasıyetnamesının metnı nedır?

2 Elde bu kadar kuvvetlı sermaye ve ıfası kabıl bır vasıyetname mevcut ıken hastane ınşasına başlanmamasının sebebı nedır?

3 Bu hastaneye başlanmamasındakı teahhurde Hukûmetın taksırı yoksa taksırı olanlar hakkında ne muamele yapılmaktadır?

4 Hastane ınşasına ve vakıt başlanıp, ne zaman hıtam verılmek ve hastaların kabulune ne vakıt başlanmak muhtemeldır?

Manısa

Refık Şevket

Lef 3 Ankara 21-XI-1931

TURKIYE BUYUK MILLET MECLISI REISLIĞI YUKSEK HUZURUNA

Manısa Mebusu Refık Şevket Beyefendı tarafından verılıp, 9-XI-1931 tarıh ve 697/563 numaralı tezkeresı devletlerıne ılışık olarak vekâletımıze gonderılen tahrırı sual takrırının cevabını ıkı adet merbutıle beraber hurmetle takdım edıyorum efendım

Sıhhat ve Içtımaî Muavenet Vekılı

Dr. Refık

1 Aslen Manısalı olup kuçuk yaşta Amerıka'ya hıcret ve kırk senedenberı New York şehrınde tavattun ederek (Eylûl 1928) ıptıdalarında bu şehırde vefat eden musevi mılletınden (Iskınazı Efendı) ısmında bır zatın vasıyetnamesınde, doğduğu yer olan Manısa şehrınde kendı ısmıne ızafetle bır hastane ınşa ve tesısı ıçın bır mılyon dolar ayırdığı, aynı senenın teşrınievvel ayı ıçınde yevmî gazetelerde okunması uzerıne vekâletımız boyle bır teberruun ehemmıyetı ve halka edeceği faıdelerı takdır ederek, bu hususta malûmatı olup olmadığı ve Manısa ahalısınden Iskınazı Efendı ısmında bır zatın bulunup bulunmadığı 27 Teşrınievvel 1928 tarıh ve 68 numaralı tahrıratla Manısa valısınden sorulmuş ve tahkıkatı lazımeyı havı olarak vılâyetten gelen 19 Teşrınısanı 1928 tarıh ve 530/1402 numa-

ralı cevap uzerıne Vaşıngton Buyuk Elçılığıne 6 Kânunuevvel 1928 tarıh ve 3764 numara ile keyfiyetın tahkıkıle netıcenın bıldırılmesı yazılmıştı

Manısa vılayetınden yekdığerını muteakıp ıkı tahrırat alınmıştır 19 teşrınısanı 1928 tarıh ve 530/1402 numaralı olan bırıncısınde Morıs Iskınazı'nın anasıl Manısalı olup, sekız on yaşında Amerıka'ya hıcret etmış olduğu ve teberru hakkında gazetelerde gorulenden başka malûmatları olmadığı, 12 Mart 1929 tarıhlı ve 78/202 numaralı olan ıkıncı tahrıratta muteveffanın Manısa'da yapılacak hastane ıçın teberru ettığı bır mılyon dolara mutevellı tayın ettığı Amerıka'da (Chemıcal Natıonal Bank) muduru ile muteveffanın zevcesının Manısa da tetkıkat yapmak uzere İstanbul Amerıkan Hastanesı sertabıbı Dr Şıpert ile Izmır Amerıkan Kolleji Muduru Dr Rısıyı memur ettıklerınden bu zatların Manısa'ya geldıkleri ve bazı tetkıkatta bulundukları bıldırılmıştır

2 Amerıka Buyuk Elçılığımızın 4 Mart 1929 tarıhlı cevapnamesını 27 Nısan 1929 da aldık Mezkûr elçılığın bu tahrıratında da Morıs Iskınazının Manısalı ve teberruun hakıkî olduğu tasdık, ve muteveffanın Amerıka'da (Chemıcal Natıonal Bank)ı salâhıyetı kâmıle ile mutevellı tayın ettığını, ve vasıyetnamenın bır mılyon dolar teberrua aıt kısmının elde edılerek musaddak nushasının gonderıldığını (Bu vasıyetnamenın tercumesının musaddak suretı (1) numara ile merbuttur) Mezkûr banka muduru ile muteveffanın zevcesının son baharda (1929 senesı son baharı) memleketımıze gelmek tasavvurunda bulunduklarını ve yapılacak hastane ıçın emvalı emırıyeden bır arsa talebınde bulunacaklarını bıldırıyordu 1 Mayıs 1929 da Amerıka Buyuk Elçılığıne cevap yazıldı ve sonbaharda mutevellılere ıntızar olunacağı bıldırıldı Aynı senenın son baharı hulûl ettığı halde bu zatların Turkıye'ye hareketlerı hakkında hıç bır malûmat alınmadığı gıbı dıger taraftan da New York tan bu ış ıçın (Wılhan Fellews Morgen) ısmınde vasi olan banka ıdare heyetınden bır zatın tetkıkat ıçın Manısa'ya gelmış olduğuna dair (Amerıka muttehit matbuat) muharrırının 31 teşrınıevvel 1929 tarıhlı (New York Evnıng World) gazetesınde munteşır bır fıkrası gorulmuş ve bu zatın bılâhare Fılıstın'e avdet ettıgı ve açılacak hastane ıçın Manısa'nın elverışlı olmayıp Fılıstın'de tesısının muvafık olacağına dair rapor vermış olduğu da ıstıhbar kılınmış olduğundan 17 kânunuevvel 1929 tarıh ve 5771 numaralı tahrıratla bu husus Vaşıngton Buyuk Elçılığıne ışar ve mutevellının vasıyetname ahkâmını ıcraya davet olunması bıldırıldı Buna cevaben Buyuk Elçılığın 8 kânunusanı 1930 tarıh ve 196/1370 numaralı tahrıratı alındı Bu tahrıratın hulâsai munderecatı

(Madam Iskınazı'ye Turkıye'ye azımetle salâhıyettar makamatla teması musırran tavsıye olunmuş ıse de, bazı bedhahlar tarafından mumaileyhaya, zevcının Turkıye tabıyetını, Hukûmetın musaadesını almaksızın vaktile terketmış olmasından kendısının Turkıye'ye muvasalâtında alıkonularak tekrar Amerıka'ya avdet edemıyeceği hakkında telkınat yapılmış olduğundan memleketımıze azımette tereddut ettığı anlaşılması uzerıne kendısı, Buyuk Elçılıkçe, boyle bır ıhtımalın gayrı varıt olduğu hakkında temın edılerek pasaportları altı ay ıçın vize

edilmiştir Muteakiben Madam Iskinazi Avrupa'ya hareket etmiş ve bir daha sefaretçe kendilerinden haber alinamamiştir Turkiye'ye zamani hareketleri öğrenilince vekâlete işar kilinacağı) suretindedir Şurasi da ayrica arza şayandir ki, Vaşington Buyuk Elçiliğinin bu işi takibe memur ettiği New York Başkonsolosluğumuz indelhace mehakime muracaat olunabilmesi ihtimaline gore meselenin cihetli kukukiyesini teemmul ederek bir avukat muessesesine muracaat etmiş ve bu muessesenin, luzum goruldüğü zaman kanunî vesaite muracaat edebilmesi esbabi temin edilmiştir

3 Buyuk elçiliğin yukarida hulâsasi arzolunan tahriratı cevabiyesi vasiyetname ahkâmini icrada mutevelli bankanin istical gostermediğini ima ettiğinden vekâletimizin doğrudan vasi banka ile muhabere etmesinin faideli olacağı teemmul edilmiş ve Maliye Vekâletinin imzimami muvafakatile Başvekâleti Celileden bu bapta istihsal edilen musaade uzerine (Chemical National Bank) mudurluğune vekâletimizden murakkam ve sureti 11 No ile merbut 27 Şubat 1930 tarihli ve 972 numarali mektup gonderilmiştir

4 Vaşington buyuk elçiliğinin 27/28 Şubat 1930 tarihile doğrudan vekâletimize çekilen bir telsizi ile, mezkûr elçilikten Hariciye vekâletine çekilerek, vekâletimize tevdi edilen diğer bir telgrafnamesinde, Madam Iskinazi'nin davet vukuunda ilk vasita ile, Turkiye'ye mart nihayetinde hareket edeceği bildirildiğinden gerek Hariciye vekâletine ve gerek Vaşington Buyuk Elçiliğine mumaileyhanin Turkiye'ye muvasalâtinda husnu kabul ve teshilâta mazhar olacağı cevaben bildirildi Chemical National Bank Mudurluğune yazildiği yukarida arzedilen mektuba, 13 Mart 1930 tarihli alinan cevapta 21 Martta Amerika'dan hareket ederek 8 Nisan 1930'da Ankara'ya muvasalât edileceği ve vasiyetname ahkâmının infazi için goruşuleceği bildirilivordu Madam Iskinazi'nin hastaliğindan dolayi hareketleri teahhur ettiği için mumaileyha ile Chemical National Bankin ikinci muduru 1 mayis 1930'da Ankara'ya geldiler Burada bulundukları uç gun zarfinda hastanenin inşa ve idaresine ait butun hususat muzakere edilmiş ve mevaddi atiye takarrur ettirilmiştir

1 Vasiyetname ile Manisa'da bir hastane tesis ve idaresi için tahsis olunan bir milyon dolarin 200 bini inşaat ve tesisata sarfolunacağından bakiye kalan miktarin senevî takriben neması olan otuz bin dolar ile kirk yatakli mukemmel bir hastane idare edilebilecektir

2 Hastanede dahilî ve haricî, rontgen, goz ve kulak şubeleri ve mutehassisları, eczane ve poliklinikler bulunacaktir

3 Hastane planlari ve (Kaya do şarji) Amerika'da yaptirilacak vekâletimize gonderilecek vekâletimizce de bu planlar tetkik edilerek tasdikten sonra inşaat, içinde, vekâletimizin de bir mumessili bulunacağı Amerikali bir heyet tarafindan yaptirilacaktir

4 Hastane Turkiye Cumhuriyetinin kavanin ve nizamatina tabi olacaktir

5. Hastanenin etibba ve memurini vekâletimizce tayin olunacak ve bunlar kanunu mahsus mucibince Türkiye'de icrayi sanata mezun zevattan olacak, yalnız hastanenin idare memuru Amerikalı ve bankanın mümessili bulunacaktır.

6. Hastanenin bilcümle muayene, tedavi ve poliklinikleri meccanî olması zaruridir.

7. Hastane faaliyete başladığından itibaren Manisa belediye reisi, Manisa sıhhat ve içtimaî muavenet müdürü ve İzmir'de mukim ve banka tarafından intihap olunacak Amerikalı tüccardan bir zattan mürekkep bir kontrol heyetine devrolunacak, bu Amerikalı, tahakkuk edecek sarfiyatı tediyeye mezun olacaktır.,

8. Hastanenin sureti idaresi, kadrosu ve sair hususatı ayrı ayrı ve müfredatile tespit olunmuştur. Bu müzakerenin hitamından sonra alâkadarlar vekâletimizin bir memuru mahsusu ile beraber hastane inşa edilecek araziyi görmek üzere Manisa'ya gitmişlerdir. Heyet Manisa'da gerek vilâyet ve gerek belediye tarafından eyi bir surette karşılanmışlardır: Bilâhare 24 Mayıs 1930'da Madam İskinazi'nin İzmir'den vekâletimize yazdığı bir mektupta, hastane arsası olmak üzere Akmescit mevkiindeki araziyi intihap ettiklerini ve bu baptaki tekliflerini New York'taki mezkûr banka idare heyetine bildireceklerini işar ve memleketimizde haklarında gösterilen eyi muameleden ve misafirperverlikten dolayı teşekkür ve memnuniyetini izhar etmiştir.

5. Chemical National Bank müdür muavini Mister Törner'in 24 Temmuz 1930 tarihile New York'tan yazdığı bir mektupta, Amerika'ya vasıl olduklarını banka idare meclisine raporlarını verdiklerini, yapılacak olan hastaneye lüzumlu mevat ve inşa malzemesinin gümrüklerden serbest geçirilmesini ümit ettiklerini bildirmiştir. 16 Ağustos 1930'da verdiğimiz cevapla bu mevat hakkında da çalışılacağı ve yakında kendisini görmek temennisinde bulunduğumuzu dermeyan eylediğimiz gibi 11 Haziran 1930'da Manisa belediye reisliğinden beğenilen arazinin harita ve krokilerini talep eyledik. 6 Ağustos 1930'da harita ve krokiler gönderilmiş ve 28922 metre mürabaaı bir sahayı işgal eyliyen arsanın istimlâk muamelesine teşebbüs edilmiştir. 10 Şubat 1930 tarihile Manisa valisinin verdiği cevapta; istimlâk muamelesine esas olmak üzere menafii umumiye kararı verildiği bildirilmiştir.

Onbir şahsa ait olan bu arsaların 19 Nisan 1931 tarihinde kat'i surette istimlâk muamelesi neticelenmiş ve 27 Mayıs 1931 tarihinde bu arsanın rakamı ve zemininin evsaf ve tabiatı hakkında mütemmim malûmat elde edilmiştir.

6-4 Haziran 1931 tarihile New York'ta Mister Törner'e yazdığımız bir mektupta arsanın satın alınma muamelesinin kat'i surette ikmal edilmiş olduğu ve şehrin o kısmına ait bir harita ile arsanın kroki, ebat ve rakamları, zemininin evsaf ve tabiatı hakkındaki malûmatta leffedilmiş, hastane inşaatına biran evvel geçilmek üzere planlarının tanzim ve irsaline intizar edilmekte olduğu ilave edilmiştir. 14 Haziran 1931'de Mister Törner'den vekâlete gelen bir mektupta: Mimarla-

rının planların tersimine başlayabilmesi için luzumlu buldukları bazı mevadile, İzmir ve Manisa daki mevadı ipüdaiyeye ait fiat cetveline luzum gösterilmiştir Bu hususlarda, Manisa Valiliği ile bilmuhabere temin edilerek 12 Temmuz 1931 tarihinde vekâletimizden yazılan bir mektupla cevaben Mister Torner'e gönderilmiştir

7-29 Temmuz 1931 tarihile New York'tan yazılan kısa bir cevapta matlûp olan malûmatın tamamen vusulu bildirilmekle beraber (hastane işinde yeni bir inkişaf olduğu vakit derhal arzedileceği) kaydının görülmesi üzerine Amerika'da mimarlara havale edilen inşaat plânına intizar edildiği bir sırada, şu kısa cevap vekâleti tatmin edecek mahiyette görülmediğinden 15 Ağustos 1931 de vaziyet Vaşington Büyük Elçiliğine teşrih edilerek, hastane işinin pek batı seyrettiği bu mesele hakkında Amerika'da herhangi yeni bir cereyan mevcut olup olmadığı vaziyet hakkındaki malûmatının neden ibaret bulunduğu sorulmuştur

13 teşrinievvel 1931 de elçimizin verdiği cevapta Hastane işinde şimdiye kadar tereddütkâr bir vaziyet alınmasına sebep İzmir ve İstanbul'da mütemekkin Amerikalıların, Manisa yerine mezkûr hastanenin İstanbul'da hiç olmazsa İzmir de inşa ve tesisi için vasi olan bankaya icra ettikleri tesirden mütevellit olduğu ve fakat vasiyetnamenin sarih olan ahkâmına esasen mugayir olan bu maksatlarının sefaretçe bilvasıta icra edilen teşebbüs üzerine küllîyen terkedilmiş bulunduğu onumuzdeki ilkbaharda inşaata başlatılmak üzere lâzım gelen tedbirlerin ittihazı ve hazırlıkların icra hususlarını bizimle görüşmek üzere Mister Torner in tekrar memur edilmiş ve teşrinievvelin 31 inde kendisinin İstanbul'a hareketinin de takarrür etmiş olduğunu işʼar ve inşaat planlarının tanzim ve tatbikine elyevm Atina da bulunan Mister (Tomsun) namında bir mimar tayin edilmiş olduğundan her ikisinin 24 teşrinisani 1931'de birleşerek ve tekrar görüşmek üzere Ankara'ya gelecekleri ilave edilmiştir Filhakika 20 teşrinievvel 1931 tarihile New York'tan Mister Torner imzasile yazılıp 7 teşrinisani 1931'de vasıl olan bir mektup münderecatının elçiliğimizin işarına tamamen tevafuk eylediği görülmüştür

Netice vekâletimiz mütevaffa Mister Iskinazi (Şinasi) vasiyetnamesi ahkâmının bir an evvel fiiliyata çıkması için bu sahada daimî müterakki ve emin adımlarla yürümüş ve işi bidayetten bugüne kadar layık olduğu derecede ve yakından takip etmekte bulunmuştur Ancak alâkadar olan bir tarafın müttehidei Amerika gibi memleketimize uzak bir mesafede bulunmasından ve muhtelif 11 şahsa ait olan hastane arsasının istimlâki için Manisa vilayet ve belediyesile alelusul cereyan etmiş olan muhaberenin tabiatile uzamasından ileri gelmiştir Halı hazırda hastane inşası meselesinin tamamile normal ve müsbet bir sahada cereyan etmekte olduğunu ve şu günlerde banka mümessilinin ikinci defa Ankara'ya vurudunun beklenildiğini ve istimlak edilen arazinin hastaneye terk ve tahsisi ve inşaat ve tesisat için gümrük resminin affi bir lâyihai kanuniye ile İcra Vekilleri He-

yetinden Büyük Meclise teklif edildiğini ve işin nihaî safhaya vasıl olmuş bulunduğunu arzederim efendim.

No. 1

Lef: 2

Müteveffa Muris İskenazi Vasiyetnamesi

Ben, (Moris Şinasi) New York Hükümeti dahilinde ve New York şehrinin (Menhatan) kısmında sakin olup son vasiyetnamem aşağıda yazılıdır.

1–

2–

3–

4–

5– Ben, New York şehrinde bulunan Chemical N. Bank idarehanesine bir milyon dolar veriyorum, ve vasiyet ediyorum: Bu bir milyon doları atideki maksatlar için istimal ve muhafaza etmek üzere mezkûr bankayı vasi tayin ettim. Vasi, resülmali muhafaza ve temmiye ve nemadan hasıl olan kârı cem ve tekrar bankaya yatırmağa, kabzetmeğe ve işbu vasiyetnamem mucibince vücude getirilecek olan maksadın ârizî ve zarurî bütün masraflarını tesviye eylemeğe memurdur.

A – Benim doğduğum kasaba olan ve Anadolu'da İzmir'den şimendiferle takriben iki saat mesafede kâin bulunan Manisa şehrinde bir hastane tesis ve inşa edilecektir. Bunun için yukarıda söylediğim bir milyon dolar resülmalin içinden iki yüz bin dolarını tecavüz etmemek şartile mezkûr banka para tahsis ve tesviye edecektir. Bu hastane her millete mensup olan hastalara açık olacaktır. Methali üzerinde Türkçe ve İngilizce olarak hastanenin benim tarafımdan inşa ettirilmiş olduğu yazılacak ve (Beynelmilel Moris Şinasi) hastanesi kitabesini hamil bulunacaktır. Ben, vasimi, bu hastanenin inşası için ya New York Hükümetile veyahut (Müttehidei Amerika) Cümhuriyetlerini teşkil eyliyen Hükümetlerden herhangi birisile veyahut da Anadolu Hükümetile veyahut her ikisi de birlikte olarak velhasıl vasimin bu baptaki göreceği lüzum ve kanaat üzerine teşriki mesai etmeğe memur ediyorum. Lâkin bu hastanenin tesis ve inşasına müteallik mukavelenameyi, planları ve sair umumî, hususî tafsilâtı vasimin rey ve kararına terkediyorum.

Kezalik bu hastanenin inşaat ve tesisatına müteallik olup şayanı tavsiye görülecek olan idare heyetleri veya meclisleri gibi teşkili taazzuvatın intihabını da vasimin rey ve kararına terkediyorum.

Kezalik ebediyen ismimi taşıyacak olan bu hastanenin inşası için muktazi olan yeri satın almaya veyahut kiralamaya ve bunun için (Türkiye Millî Hükümetile) veyahut mahallî hükümet ile temasa geçerek lüzumu olan mukavelenin aktine girişmesi için vasime salâhiyet ve iktidar veriyorum.

Herhangi bir arızadan bir yangın veya harpten veya göze görünmeyen bir afet sebebile şayet bu hastane harabolacak ve faaliyetten kalacak olursa bakiye sekiz yüz bin doların temettüü ile veyahut lüzumu olacak miktarda meblâğı resülmaldan almak suretile ve kanunun müsaadesine göre aynı şekil ve evsafta diğer bir hastanenin inşasına vasiyi memur ediyorum.

Hastane artık inşa olunduktan sonra resülmalin istimalinden husule gelecek olan temettü bademe bu hastanenin idaresi için sarfedilecektir.

B-Bundan başka ben, vasimi, meblâğı mezkûr sekiz yüz bin dolar resülmali ve bundan husule gelecek menafii hastanenin teessüsüne kadar (Amerika Hükümeti hazine bonosu) olarak bankaya tevdie memur ediyorum. Hastanenin teessüsünden sonra resülmalin getireceği temettü ile hastanenin bütün masraflarını tesviyeye ve bir seneliği dört taksitte verilmek şartile keza vasimi memur ediyorum. Bu para hastanenin idare heyetine tevdi edilecek ve mukabilinde alınacak makbuzlar vasiye tam ve kâmil bir itimat verecek bir şekilde bulunacaktır.

No. 2

Lef: 3

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinden Mütevelli Olan Banka Heyeti İdaresine Yazılan 27 Şubat 1930 Tarih ve 972 Numaralı Mektup

The Trustees of.

Chemical National Bank New York U.S.A.

Efendim;

Anadolu'da; İzmir'den şimendiferle takriben iki saat budü mesafede kâin bulunan Manisa şehrinde tevellüt ve New York şehri dahilinde Manhatan mıntakasında ikametle eylûl 1928 tarihinde New York'ta vefat etmiş olan (Moris Şinasi)nin terkeylemiş olduğu vasiyetname mucibince, bankanızın vasi tayin edilmiş olduğu malûmumuz bulunmaktadır. Keza, müteveffanın yaradılmış olduğu şefkat ve insaniyet ve muhabbet hislerinin ne kadar yüksek olduğuna beraati istihlâl teşkil eyleyen ve namını ilelebet hürmetle yaşatmaya vesile teşkil edecek olan vasiyetnamenin bir kopyesi elimizde bulunmakta ve beşinci maddesine tevfikan size bu mektubu göndermekteyim.

Türkiye Cümhuriyeti Hükümetinin; Sıhhat ve İçtimaî Muavenet vekili sıfatile, ve müteveffanın vasiyeti mucibince maskatıresi olan Manisa şehrinde (Beynelmilel Moris Şinasi hastanesi) ismini taşıyacak olan böyle bir hastanenin inşa ve tesisini kemali memnuniyetle ve mefharetle karşılamaktayım. Manisa muhitinde, bu müesseseyi hayriye, cins, mezhep ve millet farkları gözetilmeksizin bütün muztarip insanlara karşı kapıları açık bir şefkat, ihtimam ve şifa melcei olacaktır. Bu müessese, bilâ şüphe pek kıymetli ve faideli olan mesaisile, müteveffanın vasiyetnamesinin ruhundaki âli esasatı insaniyeyi aleddevam hayyizi file iysale çalışacaktır, ümidindeyim.

Bu münasebetle zatı âlinizin nazarı dikkatini, bilhassa vasiyetnamenin A. maddesindeki nihaî fıkralara celbetmeme müsaadenizi rica ederim; bu fıkralarda malûmunuz olduğu üzere: (Kezalik, ebediyen namını taşıyacak olan bu hastanenin inşası için muktazi olan yeri satın almıya, yahut kiralamıya ve bunun için (Türkiye Millî Hükümetile) veya (mahallî hükümet) ile temasa geçerek lüzumu olan mukavelenin aktine girişmesi için vasime salâiyet ve iktidar veriyorum) denildiği ve aradan iki seneye yakın bir zaman da geçmiş olduğu halde tarafınızdan bu yolda bir müracaatta bulunulmamış olması bizim bu müracaatımıza saik olmuştur.

Diğer taraftan, memleketimiz için inşaat mevsimi gelmek üzeredir. Âli hissiyatı beşeriyenin kıymettar bir bürhanı olan müteveffanın vasiyetnamesi ahkâmını, sahayı filiyata isal ve haiz bulunduğu vasilik hakkını istimal için şimdiden teşebbüsatı lâzimeye girişilmesi hususunu (bankanız heyeti idaresi muhteremesine) ricaya müsaraat ediyorum efendim. İhtiramatı mahsusamın kabulü...

Türkiye Cümhuriyeti Sıhhat ve İçtimaî
Muavenet Vekili Profesör
Dr. Refik

b) İş Kanununun Yüce Meclise ne zaman sevk edileceği?

Bu konudaki önerge 29 Kasım 1931' (608) de yanıt için İktisat Vekâletine havale edilmiş, 5 Aralık 1931' (609) de gündeme alınarak Genel Kurulda okunmuştur. İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) soruya gelecek birleşimde yanıt vereceğini bildirmiş, 7 Aralık 1931 birleşiminde (610) soruyu yanıtlamıştır.

Bu arada İş Kanunu Tasarısı 14 Mart 1932' (611) de İktisat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Adliye, Dahiliye, Maarif, Millî Müdafaa, Nafıa Encümenlerine havale edilmiş, ancak aradan uzun bir süre geçmesine rağmen bir sonuç gelmediğini gören Mahmut Esat Bey yeni bir önerge vermiştir. Bu önerge 29 Mayıs 1932 (612) de İktisat Vekâletine havale edilmiş, 1 Haziran 1932 birleşiminde (613) Genel Kurulda okunan önerge üzerine İktisat Vekili yeniden konuşarak tasarının geçirdiği aşamaları açıklamıştır.

---

(608) IV. Dönem Zabıt Ceridesi : C.4-s.52
(609) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: C.5-s.14
(610) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: C.5-s.22:25
(611) IV. Dönem Zabıt Ceriedesi: C.6-s.36
(612) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: C.8-s.338.
(613) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: C.9-s.2,3.

27 Kasım 1933 birleşiminde (614) Başkan, İş Kanunu tasarısı çok önemli hukumleri içermesi ve geniş kapsamlı olması itibariyle yedi encumene havale edilmiş olduğunu, encumenlerde ayrı ayrı inceleme zaman alacağı için tasarının bu yıl içinde kanunlaşması mumkun olmayacağını ifade ederek uygun gorulduğu takdirde tasarının bir muhtelit (karma) encumende incelenmesini onermiş, yedi encumenden uçer uye ayrılarak bir muhtelit encumen kurulması ve tasarının bu encumende goruşulmesi kararlaştırılmıştır

Sonuçta 14 Haziran 1934 birleşiminde (615) okunan bir Başvekâlet yazısı uzerine İş Kanunu tasarısı Hukumete geri verilmiştir Yeniden gonderilen bir tasarının kabulu ile 3008 sayılı İş Kanunu (616)'nun çıkması için 8 Haziran 1936 gununu beklemek gerekecektir

Mahmut Esat Bey (Izmir) in sozlu soru onergesi ile Iktısat Vekili Mustafa Şeref Bey'(Burdur) in 7 Aralık 1931 ve 1 Haziran 1932 birleşimlerindeki konuşması ve bu yanıtlara onerge sahibinin karşı goruşlerinin belirtildiği tutanaklar aşağıdadır

TURKIYE BUYUK MILLET MECLISI

YUKSEK REISLIĞINE

Turk amelesinin vaziyetile alâkadar olan iş kanunu Buyuk Meclisin muzakeresine ne zaman arzolunacaktır?

Bu kanunun esasları nedir? Keyfiyeti Iktısat vekâletinden sual eder ve şifahen malûmat verilmesini rica ederim efendim

Izmir Mebusu
Mahmut Esat

Iktısat Vekili Mustafa Şeref B (Burdur) – Muhterem arkadaşlar, Izmir Mebusu Mahmut Esat Beyefendi iş kanununun Buyuk Meclise ne vakit arzedileceğini ve kanunun esasları nelerden ibaret olduğunu soruyorlar Muhterem Heyetinize hemen arzedeyim ki iş kanunu lâyihası tamamen hazırlanmış ve bitmiştir Elimizde bulunan şu kitapta, o lâyihayı gostermektedir Buyuk Meclisimize arzedilmek için Heyeti vekilede son tetkiklerini gormektedir

Esaslarına gelince Hepimiz biliriz ki mevcut umumî ahkâm haricinde iş kanunu mevzuatı diye yeni bir kulliyat yapmak, derin ve esaslı bir inkılâbı ifade etmek demektir İş Kanunu ile millî tesanudun icap ve ihtiyaçlarından doğan fertlerin iktısadî menfaatleri itibarile musavata doğru ilerlemek hareketlerini, kanunî mueyyidelerle himaye altına almak mevzubahstir

(614) IV Donem Zabıt Ceridesi C 18 s 55
(615) IV Donem Zabıt Ceridesi C 23 s 137
(616) 3 1 Destur C 17 s 1146

İş kanunu içtimaî sulh ve musalemetın yasasını kuran bır kanundur Bu kanunla kadın ve çocuklar gıbı zaıflar hımaye edılır Ucretler temınat altına alınır Çalışırken kazaya uğramış olan amelenın alil olarak sokaklarda kalmasına manı olacak kanunî mueyyıdeli tedbirler alınır Onlar ıçın hayatının sonuna kadar ırat almak ımkânlaı temın olunur İş ıtıbarile emnıyet tesıs edılır Amelenın ışsız kalmasına manı olacak ahkâm konur Bu suretle ış kanunu, emekçiler dedığımız bır zumrenın hayatı uzerınde refaha doğru muessır olan ahkâmı kanunıyeyi, mueyyıtler dahılınde vazeder Dığer taraftan yine hepımızın bıldığımız veçhile ferdı menfaatler, ıradenın muhtarıyetı dedığımız bır prensıbın hukmune tabıdır Ferdî menfaatler ıtıbarile ınsanlar karşı karşıya geldıklerınden ıhtıyaçlarından, vazıyetlerınden ılham alarak şartlarını kurarlar ve bu şartları karşılıklı, pazarlığa tabı tutarak bır noktasında ıttıfak ederler Hususî hayatta, bugunku ıktısadî cemıyette hâkım olan prensıp, bu ıradenın muhtarıyetı prensıbıdır Iradenın muhtarıyetı prensıbı, hususî hayatta devletın mudahaleden ıçtınap etmesını ve serbest rekabetın puruzsuz surette tatbık olunmasını ıstılzam eder Bu prensıp 19 uncu asrın sonlarında ve 20 nci asrın başında tam bır tatbık gordu Bu tatbıkın neticesi olarak sanayı ınkışaf ettı Sanayı, buyuk ıstihsalde, tıcaret buyuk mağazalar ve buyuk bankalarda çok mahdut kımseler elınde servetı tekâsuf ettırdı Iradenın muhtarıyetı ve bunun neticesi olarak ferdî menfaatler ıtıbarile olan munasebetlerde devletın mudahale etmemesi, ıçtımaî hayatta mıllî tesanut yerine cıdalı esas olarak ıkame ettırdı *(Bianoskeri)* Iradenın muhtarıyetı uç nevı cıdal meydana çıkardı

Bırısı, sanayıcılerın dahılî pazarları kendılerıne hasretmeleri sebebile harıcî pazarlarda mahsulâtın tukenmesi noktai nazarından memleketler arasında doğan cıdal

Ikıncısı memleket dahılınde buyuk sanayın kuçuk sanayıı ezmesi noktai nazarından çıkan cıdal,

Uçuncusu, her turlu esbabı refah ve kudretı elınde tutan ış yanı sermaye sahıplerile ış arıyanlar arasında çıkan cıdal. Bu cıdal ış sahıpleri uzerındeki tesırı ıtıbarile çok ıyı neticeler verdı Bunun hudutsuz tatbıkı neticesi olarak maden ocaklarında doğan, buyuyen ve olen yanı omrunu maden ocaklarında geçiren, dunyasını maden ocağından ıbaret olarak tanıyan emekçiler zumresi goruldu Bınnısbe ucuz olduğu ıçın erkek sınıfından olan ameleye tercih edılen ve 16 saat çalıştırılan kadın ve çocuk emekçiler goruldu Irkın âtısile hıç alâkası olmayan sermaye sahıpleri alabıldığıne kendi benınevilerını ıstısmare başladılar Irkın âtısını muhafaza etmek ve prensıp olarak kuvvetlilerle zayıfları yekdığerile karşılaştıran cıdale nıhayet vermek ıçın Devletın mudahalesi zarurî goruldu Bu mudahale neticesınde, cıdal yerine mıllî tesanut ıkame edıldı ve ış kanunları da bu mudahale ve esastan doğdular Devletın mudahalesi Iktısatta, arzettığım gıbı cıdal prensıbı yerine tesanut prensıbını ıkame etmek gayesine matuf olduğu gıbı hukukta da mukaveleli hayat yerine yasalı, kanun ve nızamnameli vazıyetler yanı

ıstatulu hayat ıkame olundu Bugun bu esas mucıbınce ış vermek ıstıyenlerle ış almak ıstıyen, kendı ıradelerını serbest tutarak mukavele yapıp ış şeraıtını tayın edemezler Işe gırmıye çalışmak ıçın ucretın vazıyetı, kazaların suretı takdır ve mahıyetı tamamen kanunlarla tespıt edılmıştır Bu yol, fertlerın maddî saadet ıt ıbarıle musavata, ınsanıyete goturen bır yoldur Iş kanunları bu yol uzerınde konmuş tedbırlerı ıhtıva ederler Cumhurıyetın tesanudunden beri Cumhurıyet Hukumetlerı ış kanunlarının bu gayelerını benımsemış ve bır gun evvel o yola gırmek ıçın muteaddıt defalar tedbırler almak teşebbusunde bulunmuşlardır Buyuk Meclıse şımdıye kadar ıkı defa ış kanunu layıhası takdım edılmıştır Bunlar dan bırısı, 1924 senesının şubatındadır Bu layıha 120 maddelık ahkamı ıhtıva edıyordu Meclısten Tıcaret Encumenıne tevdı edılmıştı Tıcaret Encumenınden de Heyetı Umumıyeye arzedılmıştır 19 maddesının ılk kıraatını takıp eden celsede Nafıa, Zıraat, Sıhhıye ve Adlıye Encumenlerı tarafından layıhanın tetkıkıne luzum gorulmuş ve layıha bu encumenlere gonderılmıştır 1926 senesi mayısının uçuncu gunu encumenlerden çıkarak tekrar Heyetı Umumıye ruznamesıne gırmıştır O gunku celsede buyuk munakaşaları mucıp olarak layıhanın uzerınde daha zıyade ışlenmesı ıçın Hukumetın bu mevzua yenıden vazıyet etmesı ıçın bu layıha muzakeresının tehırı karargır olmuştur Bundan sonra Hukumet 1927 senesının 14 nısanında 29 maddelık bır dıger layıha Meclısı Âlıye arzetıştır Tecdıdı ıntıhap munasebetıle, teşkıl edılen Muhtelıt Encumende, lâyıha ıntaç edılemıyerek kaduk olmuştur 1928 senesının sonunda yanı 1929 senesının başında Hukumet 36 maddelık bır lâyıha yapmıştır O vakıt Şurayı Devlet teşekkul etmış bulunuyordu

Şurayı Devlete gonderılmış, Şurayı Devlet Tanzımat Dairesı bunu 58 maddelık bır layıha halınde 28 Temmuz 1928'de Hukumete vermıştı Bu lâyıhada (meslekî bırlıklere kredıye, kaza sıgortalarına, ucretlerın temınatına ve ekonomılere) aıt ahkâm mevcut bulunmamakta ıdı

Bendenız bu Şurayı Devletten gelen 58 maddelık lâyıhayı buldum Yuksek Meclısın bu muzakeresınde lâyıhanın genış bır tetkıka ıstınat ettırılerek kendısıne tevdı edılmesı yolunda tebaruz eden dırektıfınden mulhem olarak ış kanunlarında bulundurulması mutad olan ahkâmı bulundurmak uzere lâyıhanın ıkmalı ıçın çalışmağa başladım Fevkalâde ıçtımaımızın başında yalnız (kaza sıgortalarına) aıt ahkâm mustesna olmak uzere dıger ahkâmı bır lâyıhada topladım ve Meclısı Âlıye sevkedılmek uzere Heyetı Vekıleye sevkettım

Dıger memleketlerde (kaza sıgortaları) ayrı kanun mevzuu olarak tertıp edıldıgından bendenız de bu lâyıhayı bır an evvel Meclısı Âlının tetkıkıne arzedeyım dedım Hukumetınız, kanun lâyıhalarının tanzımında tuttuğu bır esas vardır Daha zıyade doğrudan doğruya alâkadar olan vekıl, esas lâyıhanın kanavıçesını tertıp eder ve dıger vekıllere de ımza ettırerek Buyuk Meclıse gonderır Her vekıl kendısıne aıt hususatı ve kendısıne aıt kanunları ınceden ınceye tetkık eder

Binaenaleyh fevkalâde içtima zamanında takdim etmek kabil olamadı Bendeniz fırsat bilerek kanunu kaza sigortalarına ait ahkâmla tamamlamak istedim Arada geçen muddet zarfında 56 maddelik ahkâmla bu kısmı da lâyihaya koyduk Yeni şekil de yine vekâletlere gönderildi Bir çoklarından noktai nazarlar alınmıştır Bir iki vekâlet 10-15 gün zarfında vereceklerdir Bu suretle bizim kendi kadromuz, mekanizmamız dahilinde mumkun olan şey yapılmış olacaktır Binaenaleyh 10-15 gün sonra bugün tamamı elimde bulunan, fakat diğer vekâletlerin mulâhazaları ile tashih ve tadil edilebilecek olan bu lâyihayı o vakit takdim etmek mumkun olacaktır

Yalnız bu esnada lâyihanın tekemmulu için diğer bir vaziyet zuhur etti Bendeniz eylulde Cenevre de bulunuyordum Oradaki beynelmilel iş burosu ile temasa gelindi Onlar bizim yeni bir iş kanunu tedvin etmekte olduğumuza vakıf olunca (Bunu Fransızcaya tercume ettirerek bize veriniz Bizim salâhiyettar burolarımız onun her faslını tetkik ederek size mutalealarını bildirirler,) dediler Bendeniz bunu fırsat bilerek avdetimde Fransızca'ya tercume ettirdim Bugunlerde Cenevre ye gonderilecektir Onlar kısa bir zamanda mutaleamızı bildireceğiz diyorlardı Oyle umit ediyorum ki, bir ay zarfında noktai nazarlarını bildirirler Eğer heyeti muhtereme kış için bir tatil yapmıyacak olursa 15 gün sonra kendi mahsulumuzu takdim ederiz Kış tatili olacak olursa (Buro enternasyonal du travay) dan alacağımız malûmatla beraber lâyiha şubat içinde hazır olacaktır Takdim ederiz

Butun bu izahatı arzetmekten maksadım, Hukumetiniz ve onun istinat ettiği fırka bidayettenberi, Cumhuriyetin teessusundenberi iş kanununun memlekete getireceği esaslı yenilikler ve inkilâpla meşgul olmuş, onu benimsemiş ve onun uzerinde daima çalışmıştır ve daha iyiyi bulmak için bu gune kadar da tehir etmiştir Hukumetimizin, bu hususta hiç bir vakit terahide bulunmadığına emin olmanızı rica ederim

Mahmut Esat Bey (Izmir) – Muhterem Beyefendiler, Vekil Beyefendinin izahatlarına çok teşekkur ederim Bendeniz iki sual takriri vermiştim Birisi Turk amelesi, diğeri tutunculerimizin vaziyeti hakkında idi Bugun bize yalnız amele hakkındaki vaziyeti bildiriyorlar Musaade buyurursanız, bendeniz de noktai nazarlarına bir iki fikrimi ilave etmek isterim

İş kanunu hazırlıklarına başlanılalı, takriben on sene oluyor Duşunebiliriz ki o gun doğan çocuklar bugun ameledirler, Memleketin iktisadî hayatında âmildirler Fakat iş kanunu hâlâ hazırlanmaktadır ve henuz çıkmamıştır Vakia iş kanunu çok muhim tetkiklere muhtaçtır, Memleketin iktisadî içtimaî hayatına temas etmektedir ki ehemmiyeti şuphe goturmez Sonra acele kanun çıkarmak yuzunden de maruz kaldığımız şikâyetlerin ve şikâyetçilerin adedi de az değildir Hatta kanunu hazırlıyanlardan bazıları bile şikâyetçi sırasındadırlar Fakat on sene de kuçuk bir şikâyetçi değildir Mesele ne kadar muhim olursa olsun, ne ka-

dar buyuk tetebbuata muhtaç bulunursa bulunsun, on sene de kavranılması muşkul olmıyan işlerdendir Bendeniz oyle goruyorum kı, muasır medeniyetı butun icaplarile ve temayullerile benimsemiş olan memleketimizde, henuz amele işine el değirilmemiştir Halbukı bız bunu ihmal edemeyız Heyetı Celilenizin meçhulu değildir kı, muasır medeniyet bir takım cuzlerden terekkup eden bir yekûndur Bunun bir kısmı ihmal edilirse dığer cuzler de dağılmak tehlikesine maruz kalır Bu itibarla bilhassa Turk amelenin iktısadî ve içtimaî hayatını tanzim edecek ve onu, bugunku medeniyetin icaplarına gore bir kadro içine alacak işçi kanununa şiddetle ihtiyacımız vardır, hattâ istıcalle Sebeplerini arzedeyim

Beyefendiler, memleketimiz ve bilhassa memleketimizdeki amele bir takım yabancı propagandalar karşısındadır Bu yabancı propagandaların nasıl fena maksatlarla amele uzerinde işlendiğine uzaktan değil, mahkemelerimizde cereyan eden davalarla şahit oluyoruz Mahkemelerimize duşmiyen işlerin vaziyeti ise daha geniş sahaları işgal etmektedir

Bendeniz oyle zannediyorum kı, bu yabancı cereyanların onune geçebilmek için amele uzerinde milli ideal ne kadar muessirse, zabıta kuvveti ne kadar muessirse bunların hepsinden evvel muessir olacak şey, amelenin korunmuş hakları ve menfaatleridir Amelenin menfaatleri korundukça, yabancı cereyanları mağlup etmek imkânı vardır ve bendeniz oyle zannediyorum kı, bir gun bu memlekette Turk amelesinin hakları korunmuşsa, Turk amelesi muhakkak kı yabancı propaganda cereyanlarını mağlup edeceklerdir

Soylemege luzum yoktur kı, bız milliyetçi bir milletız Esasen Turkiye denildığı zaman hatıra harıcen de dahilen de milliyetçiliği temsil eden bir varlık gelir Kabul buyurursunuz kı bız hava, yer, gok ve yalnız kendi nefsimiz için milliyetçi değiliz, bir insan kutlesi için milliyetçiyiz ve bu milliyeti teşkil eden kutle ise, amele ve kuçuk mustahsillerdir Milliyetçi olmamız dolayısile bunların haklarını, vaziyetlerini, menfaatlerini her şeye takdimen duşunmek mecburiyetindeyiz *(Bra vo sesleri)*

Milliyeti yapan şey bendenizce işтir ve işçilerdir Yoksa kendi nefisleri için çalışan milliyetçi (Sezarlar) yaşadı Fakat, bunlar oleh 20 asır oldu, ve yirmi asırdanberi kendilerile beraber zihniyetleri de gomuldu Bugunku milliyet, işi ve işçiyi tutan varlıktır

Sonra bız muasır medeniyetin butun icap ve temayullerini benimsemiş bir milletiz Bu medeniyeti doğuran milletlerin hemen hepsi, iyi kotu, az çok birer amele kanunu yapmışlar ve amele haklarını, kendi kabul ettikleri sisteme gore kabul etmişlerdir Almanya daha ileri giderek amele haklarını kanunu esasisinde mustakil bir madde ile kabul etmiş ve ona yer ayirmıştır Bizim istedığımiz belki bu kadar da değildir Fakat bu kadar da olsa çok iyi olur Şimdilik hiç olmazsa bu kanunla 8 yaşında, 10 yaşında, 18 yaşındaki çocukları, hatta hayatın istirabı karşısında omrunun bitmedığine teessuf ederek yaşıyan ve omrunu kup-

kuru bir dilim ekmek kazanmak için hayat mucadelesi içinde çırpınan 75 lik ihtiyarları da düşunmek mecburiyetindeyiz Bunlar da bu milletin uzvundandırlar Bu millet, bu suretle vucut buluyor Fakat bunlar pekte kolay işler değildir Bunu kabul ederim Fakat muasır devlet, butun bunları düşunmek mecburiyetindedir 10 sene kâfi bir muddettir Vekil Beyefendinin izahatlarına tekrar teşekkur ederim Onumuzdeki içtimalarda bu kanunun çıkmasını bilhassa kendilerinden rica ediyorum Hatırlıyabilirsiz ki, Hukumetimizin istinat ettiği geçen firka kongresinde Turk amelesinin hakkı korunacağına dair bir de karar vermiştir Bu itibarla da itimat ettiğimiz Hukumetin bu kanunu bir an evvel çıkarmasını ve Turk amelesinin vaziyetini muasır medeniyete lâyik bir hale getirmesi lâzımdır *(Alkışlar)*

T B M M YUKSEK REISLIĞINE

28-V-1932

Aşağıdaki sualime şifahen cevap vermelerini Iktisat Vekili beyefendiden rica ederim efendim

Iş Kanunu nun bu sene Buyuk Meclisin muzakeresine arzi mukarrer idi Turk işçilerinin haklarını koruyacak olan bu kanun lâyihası şimdi hangi safhasındadır? Lâyihanın işçi kaza sigortalarına ait kısmı olsun bu sene, bu içtimada Millet Meclisinin tasvibine arzolunamaz mı?

Izmir
Mahmut Esat

Iktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) – Efendim iş kanunu lâyihası 14 martta Hukumet tarafından Buyuk Meclise arzedilmiştir ve bugun Iktisat encumeninde muzakere edilmektedir İş kazalarına karşı sigorta kısmının, diğer bahislere takdimen çıkarılması hakkındaki arzu yerindedir ve bendenizce bir an evvel bu kanun toptan çıkmalıdır *(Oyle şey olur mu? Kul halinde olmaz sesleri)*

REIS – Musaade buyurun maksat o değil Kanunun her kısmı birlikte demek istiyorlar

Iktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Devamla) – Toptan muzakere edilsin demekten maksadım kanunun ihtiva ettiği mebahisin hepsinin birden çıkarılmasını arzetmekti Hakikati halde işçi ile iş sahipleri arasındaki munasebatı tanzim eden bu kanun Meclisi Âlice beklenmektedir ve bir an evvel işçilerin vaziyeti kanunun istatusu ile tespit edilmek luzumu muhakkaktır Bunu Buyuk Mecliste muteaddit defalar arzu olarak izhar etmiştir Fakat tabii Hukumetçe sevkolunan lâyihaların ehemmiyeti nisbetinde icap edecek derecede encumenlerce tetkik edilmesi lazımgeldiğinden ait olduğu encumen tetkikatı ikmal ettikten sonra Heyeti Âliyenize arzolunacaktır

Mahmut Esat B (Izmir) – Reis Beyefendi, bu lâyiha on senedir tetkik ediliyor Bir an evvel Meclisi Âliye sevkini ve iş erbabının korunmasını rica ederim

REIS – Lâyiha encumende olduğuna gore encumenden rica edelim Bu lâyihanın tetkikatını tesri etsinler

Iktısat Encumenı Mazbata Muharrırı Alı Rıza Bey (Mardın) – Efendım, Vekıl Beyefendının buyurdukları gıbı, fılhakıka ış kanun lâyıhası encumenımıze 14 Mart 1932 de gelmıştır Bu lâyıha 192 kadar maddeyı havıdır Bıttabı sây ile sermaye arasında nızam ve ahengı tesıs edecek, ıktısadî vazıyetlerı tanzım edecek olan bu layıhayı Iktısat encumenı gayet muhım talâkkı etmıştır

Memleketımızde ılk defa bu sahada yenı bır kanun olacağı cıhetle, dığer muhım ve uzun kanunlarda olduğu gıbı, bunun evvelâ bır tâlı komısyon tarafından tetkık edılmesını ve alâkadarların da bu lâyıha hakkındakı mutalealarının sorulmasını munasıp gorduk, onun ıçın Istanbul, Izmır, Samsun, Adana, Eskışehır ve Zonguldak tıcaret ve sanayı odalarına ve Zonguldak Amele Birlığıne, Istanbul Madencıler Bırlığıne, Ankara Askerî Fabrıkalar Mudurluğune bu lâyıhayı gonderdık Bunlardan şımdıye kadar yalnız Ankara Askerî fabrıkalar mudurluğu ile Eskışehır tıcaret ve sanayı odasından malûmat geldı Bınaenaleyh encumenımızde teşekkul etmış olan tâlı komısyon bu mevzu uzerınde çalışmaktadır

c) Kudus'te Toplanacak Islâm Kongresine Dair Sozlu Soru Onergesi

Onerge, Harıcıye Vekılı Dr Tevfık Ruştu Bey (Izmır) ın yanıtı, onerge sahıbı Dr Mazhar Bey (Aydın) ın goruşu (617)

YUKSEK REISLIĞE

Kudus te bır Islam kongresı ıçtıma etmek uzere olduğunu ışıdıyoruz Bu teşebbusten Hukumetın haberı var mıdır? Varsa ona karşı nasıl bır hareket hattı kabul olunuyor

Bu hususta acele ve şifahî olarak Harıcıye Vekılı Beyın bızı tenvır etmelerını rıca ederım

Aydın
Dr Mazhar

Harıcıye Vekılı Dr Tevfık Ruştu B (Izmır) – Kudus'te oranın muftusu tarafından şuradan buradan kendısıne ılthak eden arkadaşları ile akdıne teşebbus edılen Islâm kongresının mahıyetı, ılan olunan ruznamesıne gore, şerıatçıdır Bu kelımenın manası evvelce vakıt vakıt Osmanlı Imparatorluğunda, dığer memleketlerde ve bırkaç sene evvel de Efganıstan da bu nam altında tecellı eden vakalar ile artık herkes ıçın munakaşa goturmıyecek surette malûm olmuştur Harıcıyenız haber alır almaz derhal alâkadar Devletlerle temasta kusur etmedı, ve Fılıstın ın ıdaresını elınde tutmak ıtıbarile Ingıltere Hukumetınden bu mesele hakkında dostane malûmat aldı

Ihtılaflı sıyasî meseleler, aktı tasavvur edılen kongrede goruşulemeyeceği gıbı onun mesaısının tevcıhınde Turkıye Cumhurıyetı Hukumetını rahatsız edecek hususata meydan verılmıyeceği ve bılhassa, bır hılâfet meselesının hıç bır suretle mevzu bahs olmayacağı *(O Haydarabad a şiddi sesleri)* ve Buyuk Brıtanya Imparatorlugunun bu kongreyı asla hımaye ve teşvık etmedığı ve ona karşı mudahalesız kaldıgı ogrenılmıştır

(617) IV Donem Zabıt Cerıdesı C 5 s 2 4

Bu hususta İran, Efganistan, Arnavutluk ve Hicaz Hukumetleri ile temasımız neticesinde bu dost memleketlerin mezkûr kongreye hiç bir suretle iştirâk etmiyecekleri teayyun etmiştir. *(Bravo sesleri).*

Kâzım Paşa (Diyarbekir) – Ya Irak ve Mısır?

Hariciye Vekili Tevfik Ruştu B. – Onu da arzedeceğim. Irak ve Mısır Hukumetleri ile bu bapta dostane vuku bulan temasımızda bu Hukumetlerin de resmen kongreye kimse gondermiyecekleri ve ancak memleketlerinden bazı eşhasın hususî surette gidecekleri anlaşılmıştır.

Bu gibi teşebbuslerin hiç bir memleket ve kutleye hayırlı olmadığı ve olmayacağı muteaddit misaller ile butun memleketlerin milliyetçileri nazarında sabit olmuş bir hakikattir.

Vakıa bize de bu kongreyi akit teşebbusune girişenler tarafından davetnameler gelmiştir; fakat milletleri terakki yolundan alıkoymağa çalışan, bu itibarla, muessif neticeleri artık munakaşa mevzuu olmayan boyle teşebbuslere Cumhuriyet Turkiyesinin bir alakası olmayacağı tabiidir. Bahusus dinî siyasete vasıta ittihaz etmenin dahilî ve haricî butun siyasette biz de aleyhtarıyız *(Çok guzel sesler).* Hadisenin inkişafını yakından takip ediyoruz. Bizim millî işlerimizde uzaktan ve yakından alâka gostermedikleri muddetçe bu teşebbus orada toplananların mıntakalarına munhasır mahallî ve bize taallûku olmayan bir hadise mahiyetinde kalabilir. *(Bravo sesleri Alkışlar).*

Rasih B. (Antalya) – Kudusluler evvelâ yahudilerin esaretinden kurtulsunlar.

Dr. Mazhar B. (Aydın) – Muhterem arkadaşlar; mevzu bende olduğu kadar hepimiz uzerinde de heyecan tevlit edecek mahiyette olduğu zannındayım. Oyle olduğu için acele cevap istedim. Iûtfettiler Kudus'te bir muftu, islâmlarla meskûn olan memleketlere, muhtelif milletlere, Hukumetlere davetiye gonderiyor ve bir kongre aktetmek istiyor. O kongrede islâm olmayan hukumetlerin idaresinde bulunan islâmlar uzerinde muhtelif muamele tatbik edildiğinden, bunlara çare arayacakmış.

Bunda herhangi bir hukumet veya milletin muamelâtı dahiliyesine, icabında karışmak maksadı vardır ve bu; hâlâ eskidenberi din hukumlerile kanun vazifesi goren esaslarla (kot sıvil) kanunu medenî vaziyetinde bulunan milletlerin dahilî işlerine mudahale etmeği duşunmek demektir. Bu itibarla Beritanya Hukumetinin vermiş olduğu cevapta teşvik ve himaye etmediğinin mezkûr olması bu meselenin biraz daha hassasiyetle takip edilmesi lâzım geleceği fikrini ilham etse gerektir. Çunku milletlere veya onların tatbik ettikleri şu veya bu kanunlara mudahale eden kararlar almak vaziyetinde bulunan bir kongreyi butun butun kendi başına, hususî bir tek adamın teşebbusu mahiyetindeki telâkki etmekte bendeniz biraz şuphelıyım. O hukumetler ki, kendileri çok eski tarihlerde ehli salıp muharebelerini hatırlarlar. Dın tesiri ve nufuzu altında, fennî ihtiralar ve keşifler yapan insanları, papasların yaptığı tarihler hiç birimizin hatırından çıkmamıştır. Şu veya bu makamı mukaddesenin tesiri altında yuz binlerce muslim ve

gayrı muslım ınsanların oldurulduğu tarihi bu milletler tamamen beraber yaşamış milletlerdir Binaenaleyh bu kadar muzlım kuvvetler altında ezilmiş insanlar arasında yeniden bu gibi şeylerin yaşamasını, biraz evhamlı dahi olsa, derpiş etmekte fayda vardır Binaenaleyh o medenî milletlerin bu noktai nazarından biraz daha hassasiyetlerini davet etmeyi insaniyet namına faideli telâkki ettiğim için arzediyorum Hilâfet meselesi programda mevzubahs değildir Sarahaten mezkûr değildir Bundan dolayı da daha nazarı dikkatimizi celp etmek isterim Bu işle ilk günden itibaren alâkadar olduğunu cevaplarından anladığım Hukumetin, bu işe daha yakından temas ve devamlarında faide olacağını mulahaza ediyorum Programın bir maddesinde 'murahhaslar tarafından mevzubahs olabilecek herhangi bir mesele muzakere olunabilir" deniyor Ruznamesinde hilâfet meselesi mezkûr değildir Fakat açık bırakılmış, arzettiğim boyle bir madde vardır Murahhaslar istediği şeyleri teklif edebilirler diyor, ne teklif edebilirler? Eğer "hilâfetten başka bir şey konuşulabilir diye bir kayıt olsaydı bir şey denemezdi Fakat bu açık kapı bizi biraz daha duşundurmiye sevk olmuştur Kudust te siyonistlerle islâmlar arasında bir mesele cereyan ediyor Bu dahili meselelerinde kendilerine bir kuvvet bulmak için bir şey yapmagı duşunebilirler Fakat bu nihayet Kudus dahilinde kalabilir

Butun dunyanın islâm milletlerine davetiye gondermenin manası nedir? Hiç şuphe yok ki bir zamanlar hilâfeti sinesinde taşıyan Turkiye'ye bir çok mustemlekeci milletler tarafından vasıtai tenkit ve bazan tecavuz olarak kullanılmış hilâfet meselesi ve butun diğer milletlerin doğrudan doğruya mustakil hayatlarına karışmak mahiyetini alan hilâfet meselesini kendi siyasetlerile kabili telif gormiyen Ingiltere gibi Hukumetlerin elbette başkaları için vasıtai tenkit ve muaheze addettikleri bu şeyler hakkında musamahakâr olacaklarını kabul edemeyiz

Lûtfi Mufit B (Kirşehir) – Amma

Rasih B (Antalya) – Acaba Lavrenste murahhas olarak geliyor mu?

Dr Mazhar B (Devamla) – Fakat ne de olsa çok kısa ve dar bir zaman zarfında yaptığımız çok derin inkılâplar uzerinde çok derin hassasiyetimiz vardır ve bu daha uzun bir zaman elbette surecektir Yani başımızda olan bir memlekette bu kadar alemşumul manayı ihtiva eden hâdiseleri soğukkanlılıkla mutalea edemeyiz Turklerin seve, seve, istiye istiye yaptıkları inkılâba harıçten herhangi bir burun ve parmagın sokulmasına musaade edemeyiz ve butun milletlerin yaptıkları insanî ve medenî inkılâplarına şu veya bu şekilde mudahale arzularına soğukkanlılıkla lâkayıt kalamayız *(Alkışlar)*

Gerçi bizim için inkılâbımızı haleldar eder gibi bir endişeye mahal yoktur Fakat ne de olsa butun insanlar için, beşeriyet için muzur olan herhangi bir hâdiseye nazarı musamaha ile bakılmamasını yine inkılâpçı ruhumuzla telif edemeyiz Hariciye Vekili Beyefendinin izahatına teşekkur ederim Çok yakından takip edegeldiklerine zaten emindim Fakat bu maruzatım ayrıca şimdiye kadar olduğu gibi hassasiyetlerinin yine devam etmesini temenni içindir Bunu rica ederim

(615) IV Donem Zabıt Ceridesi c 9 s 299 300

d) İskenderun ve Antakya'da Oturan Öz Türklere Karşı Fransa Hükumetince Ankara Anlaşması Hükümlerine Uyulup Uyulmadığı Konusu:

Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey (İzmir) ın yanıtı, önerge sahibi Mahmut Esat Bey (İzmit) ın görüşü (618)

Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey (İzmir) – Arkadaşlarım, Suriye hattası ile Türkiye arasındaki işlerin tanzimi üzerinde müteaddit muahedeler vardır. Bunlar, ilki Ankara da Franklen Buyyon ile yapılan, ondan sonra Musyu Dojunel ile genişletilen ve bazı hususatı takviye edilen muahedeler ve diğer müteferrik mukavelelerdir.

Bu muahedat ve mukavelât ahkâmının tatbiki yani bir çoklarının tatbiki bir çok zamanı istilzam etti. Hatta hududun tanzimi hepiniz biliyorsunuz ki elyevm Ankara da bulunan Fransa'nın büyükelçisi Musyu Kont do Şambran cenaplarının Ankara ya gelmesile ve onunla olan müzakerat neticesinde yapılabildi. Henüz tatbiki şekilleri etrafında konuşulan bu muahedelerin bir çok ahkâmı vardır. Tatbiki arda kalan ehemmiyetli şeylerden mühim bir kısmının tatbiki üzerinde Fransa büyük elçisile temas ve müzakerelerde bulunmaktayız. Bu müzakereler hayli ilerlemiş addolunabilir. Mahmut Esat Bey biraderimizin sarahatle sorduğu sual dahi Hükumetimizin otedenberi derpiş ve takip ettiği muahedatı mevcudenin mühim bir kısmı temas ediyor. Arzettiğim sebeplere mebni bu hususta Büyük Meclise kafi malûmat arzedecek vaziyette henüz bulunmuyorum. Bu hususta maruzatta bulunmak husus ve zamanının tayinini lütfen Hariciye vekâletimize bırakılmasını, sual sahibi arkadaşımdan ve Heyeti umumiyeden rica ediyorum.

Mahmut Esat B. (İzmir) – Muhterem Beyefendiler, Hariciye vekili Beyefendinin verdikleri cevaba çok teşekkür ederim. Cevaplarımdaki vuzuhu kendi takdirlerine bırakıyorum. Vuzuhun zamanını kendileri tayin buyuracaklar. Ben düşündüğüm bir iki noktai Heyeti Celilenize huzurunda tebaruz ettirmek istiyorum. Bazı Fransız matbuatı ve umumiyetle Fransız neşriyatına bakılmak ve inanmak lâzımgelirse Türkiye yi muahedelere hürmet etmez, sözüne riayet etmez, Türkiyemizi ahitşiken bir memleket olarak tanımak lazımgelecektir. Nereden mülhem olduklarını bildiğim bazı Fransız matbuatı Türkleri âleme bu şekilde tanıtmak istiyorlar.

Muhterem Beyefendiler, bu zalimane neşriyatın sebebi, duyunu umumiye meselesidir. Halbuki dünya sulhunun uzaması için borçlular borçlarını helâl ederken -alacaklılar değil- böyle bir sırada Türkiyemiz ne yapıyor? Borçlarına sadık kalıyor. Yalnız istediği şudur. Dünya buhranının böyle büyük bir vahamet arzettiği bir sırada bu borçları Türkiyemizin tahammül edebileceği makul taksit ve tedbirlerle ödemek yolunu tuttuğunu görüyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti bu borçları inkâr etmiyor. Fakat nedense aklın icabatı olan bu şekli de bir kısım Fransız matbuatı hoş görmüyor. Bizim bu gün ödemekte olduğumuz borçlar resulmal de değildir. Resulmal ve faizlerini çoktan ödedik.

Bugün taksitlerle ödemekte olduğumuz şey bunun faizinin, faizinin faizidir. Bu faizi, taksitlerle ödememizi istemiyorlar. Üstelik bizi ahitşikenlikle ittiham ediyorlar. Bizi ahitşikenlikle ittiham eden Fransız muhitlerinin bilmeleri lâzımgelir ki Türk milleti kendi borçlarını vermiştir. Başkalarını ahitşikenlikle ittiham edenler bilhassa bu hususta kendilerinin ne halde bulunduklarını takdir etmeleri lazımdır. 1921 yılında Ankara da, Ankara itilâfnamesi aktedildi, bu itilâfname mucibince Fransa Antakya da, İskenderon'da ve Beylânda bir idarei mahsusa

kabul ediyordu Bu idarei mahsusa Turklerin elinde bulunacaktır Bundan başka o mıntakada Turk mektepleri açılacak, Turk harsı, Turk varlığı muhafaza olunacaktı Turk dili resmî olacaktı Yine itilâfname mucibince o havaliye mahsus bayragın içine bizim Turk bayrağının da bir şekli, bir aynı konacaktı Turk dili Antakya ve Iskenderon da ve Beylânda resmî dil mahiyetini haiz olacaktı

Hulasa o havalide Turk varlığı bu suretle devam ettirilmiş olacaktı Aldığımız haberlere gore bunun hiçbirine riayet edilememiştir Hem yalnız riayet edilmemekle iktifa edilememiştir Ermeniler, bir takım siyasî multeciler, halife, sultan dokunulerı, bazı Turk duşmanları, Fransa tarafından bu itilâfnameye riayet edilmemesi kâfi gelmiyormuş gibi, oradaki (400 000) Turkun başına musallat edilmiştir

Arkadaşlar, yeni Heryu hukumeti ve bilhassa Heryu'nun kendi şahsiyeti bu haksızlıkları anlamak kabiliyetinde bir insandır Bunu anlamalarını, bu gibi haksızlıklara nihayet vermelerini onlardan istiyoruz

Eger sulhun temini, insanlığın selâmeti muahedelere riayette ise, Fransa'nın buna riayet etmesini ve oradaki 400 000 Turk'un muahede mucibince, fazla değil korunmasını istiyoruz Fransa, tarihin tecelliyatında arazi kaybetmek acısını bizim kadar duymuş bir memlekettir

Iskenderon da Beylânda, Antakya da 400 000 oz Turk yaşıyor Bu parça bizim kalbimizden koparılmış kanlı bir parça gibi bu memleketimizin en kara gunlerinde Fransa'nın eline teslim edildi Fransa Alsasloreni elli sene unutamadı Ben milliyetçi bir Turk mebusu sıfatile o parçayı olunceye kadar unutamam *(Bravo sesleri alkışlar)* Yalnız bu kadar da değil, oradaki 400 000 Turku bizden sonra gelecek Turk nesilleri de unutamıyacaktır *(Bravo sesleri alkışlar)* Nasıl ki Fransa Alsasloreni elli sene unutmıyacak kabiliyette bir millet ise, buna inanın ki Turk milleti de kendi oz parçasını kendi oz kalbının bir parçasını elli bin sene unutmıyacaktır *(Alkışlar)*

Benim bir mebus sıfatile kendi hesabıma istediğim yegâne şey şudur tarihin bu kanlı tek parçası, kalp parçası orada çırpınıyor Biraz sukûn bulabilmesi -o da belki- Fransa nın imzaladığı muahedeye riayet etmesile mumkundur Başkasını ittiham etmesini bilenler, evvelemirde kendilerinin vaziyetlerini duşunmelidirler ondan sonra başkalarına soz soylemelidirler *(Bravo sesleri şiddetli alkışlar)*

Hariciye Vekili Dr Tevfik Ruştu B (Izmir) – Arkadaşlarım, Mahmut Esat Bey biraderimizin sozleri arasında işaret ettiği muahedelere muteallik hususlar az çok (Redaksiyon) farkile ahkâmı ahdiyede mevcut olan şeylerdir Hatta Turkiye Hukumeti istediği zaman Iskenderon limanında bir mıntakanın talep uzerine icarı dahi ahkâmı ahdiyenin icaplarındandır Meselâ bu son nokta hakkında hukumetiniz tarafından henuz bir talep yapılmamış ve bu itibarla fiilen tatbik edilmiş degildir Ancak tenvir etmek istediğim iki nokta var, bir de ilave edeceğim malûmatı arzedince maruzatımı ikmal etmiş bulunacağım Tasrih etmek istediğim

noktalardan biri; Suriye hattasile Türkiye arasında ahdî katî hudut çizilmiş ve Büyük Meclisin kararına ve tasvibine iktiran etmiş bulunmaktadır. Diğeri ise; mevcut ahkâmı ahdiyeye hiç riayet edilmediği iddiasında bulunan arkadaşıma iştirak etmediğimdir. Arzedeceğim malûmata gelince; yeni Fransa Hükümetinin; Türkiye ile Fransa arasında birbuçuk sene evvel Paris'te imza edilmiş olup Büyük Meclisin tasvibine iktiran etmiş bulunan, fakat meri olabilmesi için karşı tarafında tasdiki lâzımgelen bitaraflık ve dostluk muahedesi esaslarında Türkiye ile Fransa arasındaki münasebatın idame ve inkişafı emelinde bulunduğunu ve bunun bizim arzularımıza tamamile tevafuk ettiğini Büyük Meclise arzedecek vaziyette bulunuyorum.

e) Muhtelit Hakem Mahkemesince Verilen Karar Üzerine Mülga Donanma Cemiyetinin Zarara Uğratılan 80 000 İngiliz Lirası Alacağı Hakkında,

Önerge, Millî Müdafaa Vekili Zekâi Bey (Diyarıbekir) ile Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey'(Çankırı) in yanıtları ve önerge sahiplerinden Refik Şevket Bey'(Manisa) in konuşması (619):

19-XII-1932

YÜKSEK REİSLİĞE

İstanbul'dan iki gündenberi gelen gazeteler mülga Donanma Cemiyetinin 80 bin İngiliz Lirası matlubunun, muhtelit hakem mahkemesinde nasıl kaybedildiğini hikâye etmektedirler.

Donanmayı hayatı tanıyan milletin, Donanma Cemiyetini nasıl meydana getirdiğini ve bu cemiyete istisnasız denilecek bir surette büyüklü küçüklü vatandaşların ne heyecanla ve ne fedakârlıkla ianeler verdiğini o devri yaşayanlar pekeyi takdir ederler. O millî heyecanın ve fedakârlığın ihmal yüzünden kaybedilmiş olmasına milletin asla razı olmayacağı da şüphesizdir. Binaenaleyh:

1. Gazetelerin yazdığı gibi Donanma Cemiyeti yerine kaim olan Tayyare Cemiyeti tarafından Augustin Normand kumpanyası aleyhine ikame edildiği bildirilen 80 bin İngiliz lirası davası kaybedilmiş midir?

2. Kaybedilmesi sebebi; yine yazıldığı gibi Donanma Cemiyeti tarafından yatırılan paranın makbuzu saklanmış olması yüzünden hasım tarafından teklif edilen yeminin eda edilmesi midir?

3. Davayı yapmazdan evvel bunu kazanmak için eldeki delillerin kanunî kifayeti tetkik edilmemiş midir ki, iş yemine kalmıştır?

4. Eğer makbuzlar bulunmamış ise, cemiyetin defterinde mukayyet olduğu bildirilen bu parayı alanlar, kaybedenler, tediye edenler, tediyeye tavassut eden-

(619) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: c.12-s.2:5.

ler kimlerdir O zamanlar cemiyetin parası bir bankaya yatırılmak tabiî olduğuna gore bu bankaya çekilmesi lâzımgelen çeklerden ve oradaki kayıtlardan bir eser bulunamamış mıdır? Bulunamamış ise hesaplar nasıl muvazelendirilmiştir?

5 Donanma cemiyeti zırhlı sipariş edemez Cemiyetin resmen o zamanlar Bahriye nezaretine bağlanması sebebile ortada Hukumetin tavassutu tabiî ve bu tavassut munasebetile mukavelede bazı hukumlerin bulunması mantıkıdır Bu hukumler dairesinde tetkikat yapılmış mıdır? Yapılmış ise Devlet memurlarının vazifelerini ifadaki ihmalleri ne derecededir, bunlar hakkında ne muamele yapılması duşunuluyor?

6 Donanma cemiyetini idare edenlerden, idare meclisine aza olanlardan sağ bulunanlar bu para hakkında ne beyanatla bulunmuşlardır? Bunların hukukî ve cezai mesuliyetini tesbit için tedbirler alınmış mıdır?

7 Bu davanın ikamesi için Tayyare cemiyeti ne masraf yapmıştır? Hulâsa bu davaya esas olan paranın mukabılı olan gemi sipariş mukavelesi, para tesviyesi, paranın istirdadı davası dava safhaları, Tayyare cemiyeti tarafından bu para munasebeti ile yapılan fedakârlıklar, paranın zıyaına sebebiyet verenler hakkında tahkikat ve takibat ve bu takibat ve tahkikatı mururu zamana uğratmadan alınması icap eden tedbirler hakkında mufassal malûmat verilmesini Millî Mudafaa ve Maliye vekillerinden sual ederiz

Manisa	Konya
Refik Şevket	Refik

M M V Zekâi B (Diyarbekir) – Efendim, malûmu âlınız 689 numara ve 23 kânunuevvel 1341 tarihli kanun, mulga Donanma cemiyetinin butun hukukunu Turk tayyare cemiyetine devretmiştir Bu vazedilen, sual hakkında etrafile vaziyeti Turk tayyare cemiyetinden istılâm ettik Tayyare cemiyetinin bu dava munasebetile cereyan eden vaziyet hakkında verdiği cevabı musaade buyurursanız aynen okuyayım Uzun değildir

M M VEKÂLETINE

Augustin Normand Fransız bahrî inşaat şirketile Tayyare cemiyeti arasında cereyan edip cemiyet aleyhine neticelenen davanın safhalarını arzediyorum

1) Mulga Donanma cemiyetinden mudevver mukavelenameler uzerine Muhtelit hakem mahkemesinde iki dava açılmıştır, bu davaların birincisi

Armistrong Vikers İngiliz şirketine sipariş edilen gemiler için verilmiş olan taksitlerin istirdadı içindir ki, bu dava kazanılmış ve Hukumet tarafından Londra ya gonderilen Mustafa Şeref Bey tarafından intaç edilerek para istirdat edilmiştir

İkincisi

Augustin Normand Fransız şirketi tarafından, mukaveleye mustenıden Hukumet aleyhine açılan davadır ki, Tayyare cemiyeti bu davaya şu suretle duhul etmiştir

Mülga Donanma cemiyetinden cemiyetimize devredilen evrak tetkik edilirken bir pusla üzerinde, 330 senesinde Osmanlı Hükümetimizce Fransız şirketine, sipariş edilmiş olan destroyer ve sair gemilerin ilk taksiti olarak (93 000) İngiliz lirası verildiğine dair imzasız bir kayıt görülmüştür. Bu (93 000) liraya ait esaslı bir vesika bulunduktan sonra davaya girişilmesi düşünülmüşse de Muhtelit hakem Mahkemesine müracaat için vakit pek daralmış olduğundan, şayet verilmişse, bu kadar mühim bir paranın vaktinde dava ikame edilmemesi yüzünden kaybedilmesine meydan verilmemesi için, ilk önce duhulü dava istidasının verilmesi ve kazanılacak zaman zarfında esaslı bir araştırma yapılması avukatlar tarafından yapılan konsültasyon neticesinde muvafık görülmüştür.

2) Davanın ikamesinden bir gün evvel, (Augustin Normand) şirketinin komisyoncusu olduğunu söyleyen bir şahıs muhtelif hakem mahkemesi ajanı Emin Âli Beye müracaat ederek, (93 000) liralık makbuzun tarafından imzalandığını söylemişse de sonradan ifadesinde yanıldığını iddia etmiştir.

3) Konsültasyon neticesinde verilen karar merkezî idare heyetimiz tarafından kabul edildikten sonra, mülga Donanma cemiyetinden tesellüm edilen bütün evrak ve kayıtlar birer birer aranılmış ve bu işle alâkadar zevattan ayrı ayrı tahkikat yapılmışsa da paranın verildiğine dair bir kayıt ve malûmat elde edilememiştir.

4) Maliye vekâleti, kopyası merbut 18 Mart 1928 tarih ve 12682 numaralı yazısında Fransız tezgâhlarına ısmarlanan sefainin ilk taksiti 1914 senesi istikrazının ikinci kısmına mahsup edilmesi kararlaştırılmış olduğundan ve bu kısım istikraz muamelesi harbi umumî üzerine akim kaldığından bu sipariş için bir tediye yapılamadığı bildirilmiştir. Mülga Bahriye nezareti kuyudatından da paranın verildiğine dair bir malumat bulunamamıştır.

5) Tediye bankalar vasıtasile yapılmış olacağına göre, Osmanlı Bankası, Doyçe Bank, Kredi Liyone ve Selânik bankalarından da tetkikat yapılmış ve bir kayıt bulunamamıştır.

6) Bu tetkikatın arkası alınırken dava da son safhasına gelmiş ve elde bir vesika bulunmadığı için şirket müdürüne yemin teklif edilmiş ve yemin eda edilerek dava kaybedilmiştir.

7) Bugünkü vaziyete göre, (93 000) liranın şirkete verildiğine dair ortada hiçbir delil yoktur. Bu paranın verildiğini ispat edecek bir vesika zuhur ettiği zaman Fransa mahkemelerine de, hukuku şahsiye namına yalan yere yemin davası açmağa hakkımız vardır.

8) Tayyare cemiyeti (100) lira mahkeme masrafı vermiştir. Avukat Muammer Reşit ve Tahir Beylere de Armistrong Vikers ve Augustin Normand davalarının takibi için verilen ücret (8 000) liradır. Bu davaların birincisi yukarıda arzedildiği gibi kazanılmıştır.

Maliye vekâletinin merbut tezkeresini de musaade buyurursanız arzedeyim Hulasatan zaten bu okuduğum tavzihat içerisinde vardır

Tayyare Cemiyeti Umumî Merkez Reisliğine

Müşavirî maliilik ifadesile muharrer 15 Şubat 1928 tarihli ve 4137 numaralı tezkereı âliyeleri cevabıdır

Mulga Bahriye nezareti tarafından bamukavelename Augustin Normand şirketine sipariş edilmiş olan altı adet destroyer hakkında mulga Maliye Nezaretile cereyan edip Istanbul'daki mahzeni evraktan mukaddema celbedilen muhaberat dosyasının tetkikinde dosya meyanında bulunan mulga Bahriye Nezaretinin 21 Temmuz 1330 tarihli tezkeresinde 23 Nisan 1330 tarihinde mezkûr şirketle munakit mukavelename mucibince destroyerler bedelâtının dokuz taksitte tediyesi takarrur ederek makadirini irae eder bir puslanın gonderildiği bildirilmesile mulga Maliye nezaretinden cevaben yazılan 19 Ağustos 1330 tarihli tezkere ile mukavelenamenin suretı tediyeye ait mevaddı suretlerinin de heclittetkik irsali talep edilmiş ve işbu tezkereye Bahriye nezaretince cevap verilmemiştir

1914 senesi istikraz mukavelenamesile buna mutedair evraki muhabere dosyasının icra kılınan tetkikati neticesinde dahi mezkûr şirket namına destroyer lerden dolayı tediyat icra edildiğine dair bir kayda tesaduf edilmediği ve Hukumeti sabika tarafından 1330 senesi zarfında aktolunup elde edilen ve bir suretı musaddakası 12 kânunuevvel 1926 tarih ve 5953 numaralı tezkere ile Bahriye vekâleti celilesine takdim edilmiş olan Turkiye-Fransız itilâfnamei umumisine merbut ve levazımı harbiye ve bahriyeye muteallik mektup munderecatına gore harbiumumiden akdem Fransa tezgâhlarına sipariş olunan sefaini harbiye için tediye olunacak ilk taksitlerin 1914 senesi istikrazının ikinci kısmına mahsup edilmesi takarrur ettirilmiş bulunmasına ve bu kısım istikraz muamelesinin dahi harbiumumiinin hayliiletile akim kalmış olmasına mebni mezkûr sipariş için tarafımızdan tediyat icra edilmediği anlaşılmıştır Bu işe muteallik olup gerek Istanbul dan celbolunan ve gerekse vekâlette mevcut bulunan dosyaların kâffesi Bahriye vekâleti celilesi vasıtasile ajanlığa gonderilmiş olduğu maruzdur efendim

Bendenizin deniz musteşarlığında yaptığım tetkikat butun dosyaların ajanlikta olduğuna dairdir Bu izah uzerine bendenizin ayrıca ilave edecek sozum yoktur

REIS – Maliye Vekili Beyefendi maruzatta bulunacaklardır

Mal V MUSTAFA ABDULHALIK B (Çankırı) – Arkadaşlar, Donanma cemiyetinin vaziyeti hakkında Tayyare cemiyetinden gelen cevap uzerine arkadaşım maruzatta bulundu Esasen Maliye vekâletinin kayıtlara ait olan tezkeresini de okudular

Refik Şevket ve Refik Beyefendiler buyuruyorlar ki, bu Donanma cemiyeti gemi sipariş etmez Hukûmet sipariş eder Hakikaten mukaveleyi o zaman Huku-

met yapmıştır Bahrıye nazırı Cemal Paşa (Augustın Normand) tezgâhlarının sahıplerile bır mukavele aktetmıştır (6) destroyer, her bırı 155 bın lıradan, Mukavele Istanbul da ımzalanmıştır Taksıtlerını de gosterıyor Ilk taksıt 93 bın lıra olmak uzere, Malıye nezaretıne Bahrıye nezaretı bır tezkere yazıyor Parayı verın, dıyor Malıye nezaretı tedıye hakkında bır takım tafsılât ıstıyor Bır tezkere yazıyor Buna cevap gelmıyor Ondan sonra seferberlık ılan edılıyor Esasen aktedılen umumî mukavelede 1914 ıstıkrazının ıkıncı kısmı ile harbıye ve bahrıye mevaddı satın alınacaktır deye bır kayıt vardır Ikıncı kısım malûmu âlınız yapılmamıştır Malıyenın munasebatta bulunduğu bankaların hesabı carılerınde boyle bır para verıldıgıne dair başka bır kayıt yoktur Ayrıca bır arzuları varsa arzedeyım

REFIK ŞEVKET B (Manısa) – Arkadaşlar, meşrutıyetın ılânını muteakıp mılli heyecanın muşterek şekılde tecellı ettığı sahanın, çok heyecanlı sahanın Donanma cemıyetınde olduğunu hepımız bılmekteyız Donanma cemıyetıne verılen ıanenın her koy kasaba ve şehırlerdekı muhtelıf tecellıyatına ve ruha kuvvet veren manzaralarını soylemeğe hacet yok Bu kadar metelık metelık toplanan paraların, en kıymetlı hatıralar ıhda edılmek suretıle toplanan paraların boyle bır yemın mukabılınde gıttığıne dair efkârı umumıyenın tercumanı olan gazetelerde gordukten sonra, efkârı umumıyenın ve kanaatı âmmenın mıhrak noktasını teşkıl eden Buyuk Mıllet Meclısınde de aynı heyecanın hâsıl olduğunu soylemeğe tabıî hacet yoktur Bu maksatladır kı ışın mahıyetını ve hakıkaten bır hakkın zıyaı mevzubahıs ıse safahatını oğrenmek ve ıstırdadı ımkânları varsa bu yolda kanaat hasıl etmek uzere Hukumetten, Malıye ve Mudafaai Mıllıye vekıllerınden sual sordum Mudafaai Mıllıye vekılı beyefendının bu dava munasebetıle verdığı ızahattan anladığımız şudur

Boyle bır dava vakı olmuştur ve bır yemın ile kaybolmuş Ancak bu meyanda not edılmesi lâzımgelen ıkı noktanın gozden kaçırılmaması lâzımdır Bırısı, dosyalar meyanında (Augustın Normand) şırketıne ılk taksıt olmak uzere (93 000) Ingılız lırası verıldığıne dair bır kaydın mevcudıyetı, dığerı de Turk ajanı Emın Alı Beye bu şırketın komısyoncusu sıfatıle bır zatın gelerek bu para ıçın verılen makbuzun kendısı tarafından ımzalanmış olduğunu soylemış olması ve bılâhare bu adamın bu sozunden nukûl etmesıdır Şımdı bendenız butun bu hıkâyeler uzerıne kendı hususî bır malûmatımın, yıne Hukumet tarafından takıp edılmek uzere arzını bır vesıle addederım

Bundan bır hafta evvel Izmır'de bulunuyordum, orada bulunan Izmır-Kasaba Demıryolları Mudur Muavını Nacı Bey bendenıze telefon ettı ve dedı kı senesını eyıce hatırlayamıyorum 923 veya 924 senesınde ıdi Ankara'da bulunduğum bır zaman Augustın Normand muessesesı sahıbının oğluna Ankara'da rastgeldım bu zatın yanında, aynı zamanda şımdı Harıcıye vekâletınde mudırandan bı-

rısı bulunan Suphı Zıya Bey de vardı Bu zatla hasbettesaduf bır kaç defa goruşmuştum Bu tesadufumde musahabemız arasında Ankara'ya nıçın geldıklerını anlattı Osmanlı Hukumeti bu muesseseye destrue sıparış etmıştı ve bu sıparışat dolayısile bız kendılerınden para almıştık Fakat bız şımdı ıstersek bu parayı vermeyebılırız Çunku araya harp gırdı, bır çok hâdısat gırdığı gıbı bır takım mulahazat yuruttu Fakat bız buna rağmen Hukumetle anlaşarak yenı bır sıparışat esasını hazırlamak maksadile teşebbuste bulunmak uzere geldık, dedı Bu malûmat benım kulaklarımda bugunku gıbı mahfuzdur, her zaman soyleyebılırım

Bu şekılde Hukumetle muzakere ve eskı hesaplarla yenı bır mukavele ve anlaşma yapmak uzere gelen bu adamın belkı tahrırî bır muracaatte bulunması ıhtımalı vardır Sonra bılhassa Malıye ve Mudafaai Mılliye vekılı bey arkadaşlarımızdan rıca edıyorum Bu ıkı zatın malûmatlarından ıstıfade etsınler Belkı içerısıne gırdığımız bu çıkmazdan bır halâs furcesı hâsıl olur

Yalnız bendenızın sualımde bır kaç nokta varkı vekıl arkadaşlarımın verdığı ızahatta bu suallerım cevapsız kalmıştır

O zamanın meclısı ıdaresını teşkıl eden zevatın ayrı ayrı ıfadesıne muracaat ve sonra Tayyare cemıyetının dosyası ıçınde mahfuz olduğu bıldırılen (93 000) lıranın tedıye olunduğu kaydını yazan kalemın sahıbı ve o zaman yapılmış tahkıkata dair dıger noktalarda tenevvur etmemız, bu ışte azamî gayret edıldığı kanaatımızı tekemmul etturur

Sonra mukabılı ve mabadı nazarı dıkkate alınmaksızın gazetelerdekı neşrıyatın mıllet uzerınde husule getırdığı fena tesırattan bu şekılde kurtarılarak o surette tekzıp edılmesı gıbı bır faıdei ameliye verir Bılhassa bu noktayı temın ıçındır kı bu sualı sormuş oluyorum Başka bır şey ıstemem

f) Darulfunun Edebiyat Fakultesi öğrencileri tarafından fakulte öğretim uyelerine verilen çay ziyafetinde dekan ile bir asistan arasındaki olaylara dair sozlu soru

Refık Şevket Bey'(Manısa) ın bu konuda verdığı, aşağıda metnı yazılı onerge 27 Mart 1933'(620) te Maarıf ve Iktısat Vekâletlerıne havale edılmıştır

Yuksek Reıslığe

22 3 1933

Maarıf ve Iktısat Vekılleri beylerden aşağıdakı ıkı suale şıfahen cevap verılmesını rıca ederım

1 Edebıyat Fakultesı talebesı tarafından Istanbul'da Tokatlıyan'da butun muderrıslere verılen çay zıyafetınde asıstan Nıhal Bey, Edebıyat Fakultesı Reısı Muzaffer Beyı dovmuş, doğru mudur?

(620) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 13 s 48

Maarif Vekâleti bu hadiseyi nasıl anlamış ve ne yapmıştır?

2. Yüksek Ticaret Mektebi talebesi birleşerek hocalarına derslerinde daha iyi muvaffak olmanın yolunu gösterecek ıslahat raporu tanzim etmişler ve bunu da -hem de üç sene içinde ikinci defa olarak- müderrisler meclisine vermişler. Bu hadisenin sebepleri, şekli, aldığı son vaziyet ve vekâletçe alınan tedbirler nedir?

Manisa Mebusu
Refik Şevket

Önerge 30 Mart 1933 birleşiminde (621) okunmuş, ancak önerge sahibi hazır bulunmadığından yanıt başka birleşime ertelenmiştir. 1 Nisan birleşiminde (622) yeniden gündeme alınan önerge, önerge sahibinin Mecliste bulunmaması itibariyle görüşülememiştir.

g. İstanbul Adliye Binasının 3 Aralık 1933'de Tamamen Yanması Olayı

Önerge, Adliye Vekâleti Vekili Zekâi Bey' (Diyarıbekir) in olay hakkındaki açıklamaları ve önerge sahibinin olay ve alınması gerekli önlemler hakkındaki görüşü (623):

T.B.M.M. Yüksek Reisliğine

Aşağıdaki suallere Adliye Vekili Beyefendi tarafından şifahen cevap verilmesini rica ederim efendim:

1. İstanbul Adliye binasında çıkan yangının hakikî sebepleri öğrenilebildi mi?

2. Yangında zayi olduğu ve kurtarıldığı anlaşılabilen cezaî, hukukî, icraî dosyaların adedi ve bunların ihtiva ettiği kıymetler hakkında malûmat toplanabilmiş midir?

3. Dosyaların yanmasından doğan zararları telâfî için vekâletçe düşünülen tedbirler nelerdir?

4. Bu yangında Adliyenin evrak mahzeni de zarar görmüş müdür? Görmüşse oradaki tarihî vesikaların elden geldiği kadar telâfisi için ne düşünülmektedir?

5. Başka zamanlarda ve başka mahallerde ve vukuu muhtemel bulunan bu gibi yangınlar hakkında umumî tedbirler alınmak düşünülüyor mu?

6. İstanbul Adliye binasının yaptırılması hakkında vekâletçe ne düşünülmektedir? Yeni bina yapılıncaya kadar işlerin daha iyi görülebilmesi için ne gibi tedbirler alınmaktadır?..

17-XII-1933

Konya
Refik

---

(621) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: C. 13-s. 55.
(622) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: c.14-s.4
(623) IV. Dönem Zabıt Ceridesi: c.19-s.127:133

ADLİYE VEKÂLETİ VEKİLİ ZEKÂİ B. (Diyarbekir) – Refik Bey arkadaşımın sualllerine müsaade buyurursanız birer birer cevap vereceğim:

Birinci sual; İstanbul Adliye binasında çıkan yangının hakikî sebepleri nedir?

Efendim, yangının maalesef bu ayın üçü tarihinde vuku bulmuş olduğunu o gece telefonla haber aldım ve sabaha kadar telefonla yangını takip ettim. Ertesi günü Hükümet benim bizzat gitmekliğimi tekarrür ettirdi ve derhal hareket ettim (İşitilmiyor sesleri). Yangın sabaha karşı söndürülmüş, diğer binalara sirayetine mahal bırakılmamıştı. Fakat yangın Adliye binasını tamamen içindeki mühim miktarda dosyaların ve evrakın kısmı küllisini tahrip etmişti.

RASİH B. (Antalya) – İçindekilerden yanan yok mu?

ADLİYE VEKÂLETİ VEKİLİ ZEKÂİ B. (Devamla) – Zavallı bir hademe yanmıştır.

RASİH B. (Antalya) – Büyüklerden yanan yok mu?

ADLİYE VEKÂLETİ VEKİLİ ZEKÂİ B. (Devamla) – Hayır yok. Derhal tahkikata başlanmış ve tahkikat devam etmekte idi. Hâlâ bu tahkikat kanunî safhasını takip etmektedir, intaç edilmemiştir. Bendeniz orada iken ayrıca müfettişler vasıtasile de tahkikat icra ettirdim ve müfettişlerin yaptığı tahkikat fezlekelerini burada salâhiyettar makama tevdi ettim ve bu tarikle tahkikatta ayrıca idame edilmektedir. Bittabi yangında hata, kusur, müsamaha, ihmal ve türlü münasebetlerle mesul olması lazımgelen adamlar takip edilecek ve mesul edilecektir.

RASIH B. (Antalya) – Yalnız odacılar değil amma.

ZEKÂİ B. (Devamla) – Yangının tahkikat neticesinde şu şekilde başladığı anlaşılmıştır:

Odacılardan Etem isminde vestiyerde çalışan hademe dairenin tatil olmasından sonra, beş buçuk, altı aralarında vazifesini bitirip eve giderken merdiven dibinde bulunduğu yerde ısınmakta olduğu mangalı orada et rafı ve üstü tahta kapakla kapanmış bir nevi dolap veya ambarın içerisine koymuş. İşte yangın bu mangaldan sıçrayan kıvılcımlardan dolap veya ambar içerisindeki kâğıt parçaları ile muşamba parçalarının yanmasından sirayet etmiş ve merdivenden altı metre ilerde bulunan tahta perdeye sirayet etmiş ve içerisinde eski evrak bulunan 1500 kadar sandık yığınına tesadüf etmiş, şiddetli başlayan yangın bu suretle feveran etmiş ve binanın her tarafına bir bomba gibi sirayet etmiş ve bu müessif hâdisenin vukuuna sebebiyet vermiştir. Mangal içerisinden çıkan kıvılcımlar etraftaki kağıt parçalarına ve demin arzettiğim eski evrak sandıklarına intikal edinceye kadar yangından bina içerisinde kimse haberdar olamamıştır. O gece nöbetçi olarak vazife yapmış olan Mustafaoğlu Ahmet Adliye binasının önündeki barakada kulübede otururken saat sekiz sularında artık tamamen iştial etmiş olan oradaki vaziyeti, alevlerin pençereden dışarıya çıkmasından sonra görmüş, derhal diğer arkadaşı bir hademeyi koşturarak telefonla polise malûmat vermeğe

memur etmiştir. Civardaki Ayasofya polis noktasında memur Hamdi Efendiye saat 8.30'da haber verilmiş, saat 8.40'ta itfaiye haberdar olmuş ve 8.45'te yangın yerine gelebilmişlerdir. Yangından ilk haberdar olan gece nöbetçisinin yangını saat 8.20'de görmüş olduğu ve 25 dakika sonra yangın yerine itfaiye takımları vesaiti itfaiyenin gelmiş bulunduğu anlaşılıyor.

Kanunî safahatı takip eden tahkikat: bu arzettiğim gece bekçisi Mustafaoğlu Ahmet, ve hademeye vazifelerini öğretmek ve takip etmek mesuliyetini deruhte etmiş olan serhademe Memet ve bu işlerle dairece vazifedar edilmiş olan levazım dairesi mümeyyizi Tevfik Bey hakkında mevkufen cereyan etmekte ve içlerinden birisi kefaletle tahliye edilmiş bulunmaktadır. Devam eden tahkikatın alacağı şekil: yangın hâdisesi etrafında ihmal ve terahiden, velhasıl vazifesini hüsnü istimal etmiş olmamaktan dolayı diğer bir takım memurine de sual tevcihini icap ettirecek olursa, cümlesi hakkında elbette tahkikat devam edecektir. Tahkikatın âtiyen alacağı şekil hakkında şimdiden bir tahminde bulunmak tabiî kabil değildir. Yalnız şunu arzedeyim ki: bendenizin orada bulunduğum esnada gerek imza ile, gerek imzasız, vakanın hâsıl ettiği, teessürden olacak, tafsilât ve bazı memurin hakkında şikâyet dermeyan edenlerden aldığım ihbarnameler, orada bulunan Adliye müfettişlerine tevdi edilmiş ve Adliye müfettişleri vazifedar memurin arasında bu yangınla alâkadar kimselerin, ne dereceye kadar, kusur ve ihmal yaptıklarını tetkike memur edilmiştir. Bu tetkikat, kanunen icra edilmiş olduğunu arzettiğim tahkikattan başka olarak, kusur ve ihmal sebebile bir takım mesuller göstermektedir. Bu tetkikat fezlekesi burada heyeti teftişiyece tetkik edilmekte ve bir heyeti teftişiye tarafından ayrıca bu tahkikatı idame etmeğe lüzum olduğu anlaşılmaktadır. Demek ki bu yolda da devam edecek tahkikat, mesulleri tayin edecek ve onları adalet takip edecektir.

Yangında zayi olduğu ve kurtarıldığı anlaşılan cezaî, hukukî, icraî dosyaların adedi ve bunların ihtiva ettiği kıymetler hakkında malûmat toplanabildi mi, sualini müsaade buyurursanız şöyle hulâsa edeceğim: Yangından kurtardığımız dosyalar ve evrak şunlardır:

Ağır ceza mahkemesine ait bir kısım mevkuflu olmak üzere 232 derdesti rüyet ve 21 hükme raptedilmiş dosyadır. Üçüncü ceza mahkemesinden muhtelif senelere ait olmak üzere 1496 dosya ve 14 esas, 6 zimmet defteri ve iki karar kartonu. 1932-1933 senelerine ait mukarrerat defteri; Birinci ceza mahkemesinden 36 dosya, 16 esas ve zimmet defteri, 7 nci istintak dairesinden 8 dosya. Birinci hukuk mahkemesinden bir dosya. İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı hukuktan ceman 50-60 kadar dosya. Birinci ticaret mahkemesinden bir dosya. İkinci ticaretten 4 dosya. Sultan Ahmet sulh mahkemesinden 22 dosya. İflas memurluklarından 9 iflas defteri ve bütün icra dairelerine ait 9797 dosya. Bundan başka icra muhasebesine ait 38 vezne, 62 hesabı cari, 45 yevmiye ve muavin defterleri çıkarılmıştır. Meseleyi şöyle hulâsa ettiğimiz takdirde icra dairelerine, ve kasa hesabatına ait defterler tamamen kurtarılmıştır, icra dairelerine ait dosya-

ların muhim bir kısmı kurtarılmıştır Fakat hukuk mahkemelerine ait arzettiğim 50 kadar dosyalar yangından kurtarılmaktan ziyade ihtimalki aza elinde veya mahkeme kâtipleri elinde tetkik edilmek uzere kalmış ve bu suretle kurtarılmış olanlardır denebilir Bu şekilde izah olunacağını zannederim Muhim miktarda yangından dosya ve defatir kurtaran icra daireleri oluyor Kezalik ağır ceza mahkemesi dosyalarının da kısmi azamı kurtarılmış bulunuyor 400 kadar dosyadan 260 kadar dosya kurtarılmış bulunuyor

Sualde kurtarılanlar gibi yananlar da mevzubahstır, değil mi efendim? Bu kurtarılan dosyalardan başka bir de icra dairelerile diğer mahkemelerin kasaları vardır Bu kasalar da enkaz altında kalmıştır Çok tahmin ve umit edilmektedir ki bu kasaların içindeki senetler, dosyalar ve nakit paralar zarara uğramamıştır Esasen icra kasası duvardan bir kemer içerisinde mahfuz bir yerdedir Bu kasaların muhteviyatı henuz açılıp gorulmemiştir Fakat mutehassısların ifadesine gore yanmamış olmaları çok muhtemeldir Bu muhteviyat kayıtlarımıza nazaran şunlardır Birinci ticaret mahkemesine ait 3 bin lira nakit ve 1 600 liralık senedat ve miktarı tayin edilmeyecek kıymette sair evrak İkinci ticaret mahkemesine ait 500 lira nakit ve 100 bin lira kıymetinde evrak ve senedat, Birinci Hukuk Mahkemesine ait 210 lira ve bir buçuk milyon liralık evrak ve senedat Uçuncu hukuk mahkemesine ait 130 lira nakit ve vesaik, Beşinci hukuk mahkemesine ait 200 bin liralık senedat, Altıncı hukuka ait 35 lira nakit ve davalara ait vesaik Birinci iflas dairesinde 700 liralık avans ilmuhaberi Bir buçuk milyon liralık evrak ve senedat ve muhim vesaik ve evrak

İkinci iflas dairesinde, 268 liralık nakit, bir buçuk milyon liralık evrak ve senedat Mehakim veznesinde 2 164 liralık nakit, 3 591 liralık pul, elli adet beşer liralık Osmanlı banknotu

Icra kasasında 40 000 liraya yakın nakit, 1920 liralık kadar kıymeti tahmin olunan senedat ve bazı mucevherat

Sultan Ahmet sulh mahkemeleri kasasında 770 liralık nakit ve miktarı gayrimuayyen makbuz ve senedat

İşte goruluyor ki, kasaların içerisinde bulunan nakit miktarı en muhimmi Icra dairesine ait 40 000 liraya yakın olmak uzere diğer mahkemelere ait 500, 1 000, 2 000 lira arasındadır Bir de ashabı istihkaka ait senedat vardır

Sualde yananların ihtiva ettikleri kıymetler hakkındaki tahmin derecesini soruyorlar

Yananlar hakkında topladığımız malûmat şudur

Birinci ticaret mahkemesinin 12 bini mutecavız dosyası yanmıştır Birinci ve ikinci hukuk mahkemelerinin 9 700 dosyası, dosyaların ihtiva ettiği kıymet dort milyon lira tahmin ediliyor Uçuncu hukuk mahkemesinin 1 300 derdesti muhakeme olan davalara ait olmak uzere diğerleri de davası gorulmuş eski evrak dosyaları olmak uzere 500 000 dosyadır Beşinci ve altıncı hukuk mahkemeleri ki,

ahkâmı şahsıyeye bakıyorlarmış, eski şeriye evrakı da bu mahkemelere mudevvermiş, bir kısmı derdestı ruyet olan davalara aıt olmak uzere 835 000 dosyadır Ekseriyetı azımesı hıç şuphesız mahzende bulunan ve artık tarihî bir kıymetı olmaktan başka kıymetı olmayan evraklardır

Birıncı ve ıkıncı ıflas dairelerının 265 dosyası, Sultanı Ahmet sulh mahkemesının 16 969 adedı 933 senesıne aıt olmak uzere mıktar ve ıhtıva ettıkleri kıymetleri bılınmeyen dosyaları, ıcra dairelerının 150 000'den fazla dosyası Ağır, aslıye ve sulh ceza mahkemelerının ıstıntak daireleri de dahil olmak uzere 41 649 ve geçmiş senelere aıt muameleden kalkmış 22 000 dosyası

Bundan başka mıktarı tespıt edilemeyen mulga Adlıye nezaretıne, bıdayet ve ıstınaf mahkemelerile Istanbul mahkemeı temyızıne aıt evrak, defatır, kuyut Bunlar da yanan evrak meyanındadır

Sualın uçuncu fıkrası, Dosyaların yanmasından doğan zararları telâfı ıçın vekâletçe duşunulen tedbırler nelerdır?

Bunun hakkında da maruzatta bulunayım

Bu yanan dosyalardan dolayı hakların zayı olmaması, davaların tesıs edılebılmesı ve yanan senedat ve saır vesaıkın yanmasına mukabıl hakların ne surette ıhkakı mumkun olacağının tayını ıçın vekâlet temyız hâkımleri de dahil olduğu halde alâkadar hâkımlerın mutaleasını sormuş ve bu mutalealeri almıştır Istanbul barosunun da bu mevzu uzerınde mutaleasını ıstemış, baro suretı mahsusada ıçtımalar yaparak, tetkıkat yaptırarak bu hususta çok kıymetlı mutalealar gondermıştır

Bır çok erbabı ıhtısas tarafından gazetelerde Heyetı Celılenızın de manzuru alısı oldugu uzere kıymetlı mutalealar dermeyan edılmış ve suretı mahsusada mutalealarını vekâlete gonderen zevat bulunmuştur Butun bu mutalealar toplandıktan sonra bır kaç sene evvel Vıyana'da Adlıye bınasının yanmış olmasından dolayı orada yanan vesaıkın ıhyası, yenıden ıhkakı muşkulleşen hakların temını zımnında ne gıbı tedabırı kanunıye alındığına, ne gıbı nızamname, kanun ve talımat yapıldığına daır muhabere açılmış, sorulmuş ve buna aıt kanun ve nızamnameler elçılık vasıtasile celbedılmış ve vekâlette tercume ettırılmıştır Bu suretle gerek Vıyana da yapılan gerek bızım erbabı ıhtısasımızın bu mevzu onunde ne yapılmak lâzımgeleceği hakkında dermeyan ettığı mutalealar toplanarak vekâletçe aıt dairelerın mudurlerının de ıştırakile temyız mahkemesının yuksek kıfayette reıs ve azalarının da ıştırak ettığı yuksek bır ıhtısas komısyonu teşkıl edılmış ve bu azalar ve bu komısyon toplanmış, dundenberı vekâlette bu mevzu etrafında tetkıkat ve mesaılerıne başlamışlardır Umıt edıyorum kı, bır kaç gun ıçerısınde bu mevzu ıçın bır kaç maddeı kanunıye ıçın bır lâyıha ile Huzuru âlınıze geleceğız ve bu davalardan ıhkakı muşkulleşen hakların, yanan senedattan dolayı ne turlu ıhkak edılmesı hakkında tensıp edılecek tedabır etrafında Heyetı Celılenızın kararını ve musaadesını ısteyeceğız

Şimdiye kadar tetkikatın hâsıl ettiği netice, bazı muddetlerin katî, bazı mevzularda muddet gosterilmesi ve yanan vesikaların yerine ihkakı hak için sair ne gibi delâilin kabul edilebileceği hakkında kanunî musaadelerin alınması lazım geleceğine dairdir Tabiî onu Heyeti Celileleri takdir buyuracaklardır Şimdiki mevzuat ile temini kabil olmayan haller için ayrıca bir iki madde ile bunların da teminini ihtiva edecek şekiller bulunacaktır

Yapılmakta olan tetkikat neticesinde Heyeti Celilenize arzedilecek lâyiha ile temin olunacak esaslı vaziyete kadar şimdiden Adliye devairince ve Adliye vekâletince temin edilmiş bazı tedabir de mevcuttur Onlar da sualin mevzuuna dahil olduğu için bir kaç soz musaademizle arzedeyim Bu tedabir, hukmu raptedilmiş mevkuflu işler, hukme raptedilmemiş ve derdesti ruyet mevkuflu işler ve hukme raptedilmiş mevkuflu olmayanlar işler ile 28-VII-1933 tarihinden sonra, yani af kanunundan sonra işlenmiş suçlara ve af kanunundan evvelıne ait olupta affe dahil olmayan suçlara ait dosyaların toplanması ve derdesti ruyet olan davaların yeniden dosyalarının toplanması ve derdesti ruyet olan davaların yeniden ruyetine imkân temini etrafındadır Bunlar için tevkifhane kayıtları hulâsası, hukum muzekkereleri ve Temyiz mahkemesindeki kayıtlar alınmıştır Tetkikatı temyiziye noktasından tasdika iktiran eden ve mururu zaman noktasından temyiz talebi reddolunan hukumler, katiyet kesbetmiş olacağına gore hulâsai hukum muzekkereleri aynen infaz edilmek kararı alınmıştır

Derdesti ruyet mevkuflu işlere ait evrakın ihyası için yeniden hazırlık tahkikatı başlamıştır Aftan sonraki curumlere ait işler, zabıta kayıtlerile tespit ediliyor

Doıduncu mevzu Bu yangında evrak mahzeni de yanmıştır Oradaki evrak eski evraktır Kâmilen yanmıştır Kıymeti tarihiyesi hakkında malûmatımız yoktur Başka zamanlarda ve başka mahallerde de vukuu muhtemel bulunan bu gibi yangınlar için umumî tedbirler alınması duşunuluyor Devlet devairinin yangınlara karşı mahfuziyetini temin için alınması lâzımgelen tedbirler hakkında bir talimatname vardır Bunun uzerine adliye mensuplarının tekrar nazarı dikkatleri celbedilmiştir Fakat herhangi bir kaza neticesi vaki olan yangında senedatın yanmaması meselesidir ki ehemmiyetlidir Bu hususta nazarı dikkati celbettiğimiz nokta şudur Badema adliye devairine tevdi edilecek olan vesaikin suretleri alınarak aslın sahiplerine iadesi ve asılların mahkeme dosyaları arasında bulundurulmaması Mutlaka suretinin noterlikten gelmesi de ashabı mesalihçe ayrıca bir harcı ve kulfeti dai olabileceği mulahazası, mahkemelerce suretlerin alınarak asılların sahiplerine verilmesi adli mevzuat icabatına da muvafik gorulduğu için, bu cihet tamim edilmemiştir

Istanbul'daki yeni adliye dairelerine ait sualinize gelince Yapılmış olan şey yanan adliye binasından dolayı açıkta kalmış olan devairi hemen şuraya buraya yerleştirmek olmuştur Gazetelerde de manzuru âlileri oldu Bir kısım mahkeme-

ler muhtelit hakem mahkemesinde, bir kısım Beyoğlundaki adliye dairesinde, ticaret mahkemeleri Istanbul ticaret odası salonlarında, icra daireleri, askerî fabrikalar mektebi Kırıkkale'ye nakledilmiş olmaktan dolayı orada ve nihayet muddeiumumilik ve mustantıklık ta eski tevkifhane binalarında yerleştirilmişlerdir Bugun butun adliye daireleri mesailerine devam edecek muvakkat bir yer bulabilmişlerdir Fakat adliye dairelerinin birbirinden çok uzak kalması hem onların faaliyeti icabı, hem de ashabı hukukun haklarını takip etmede uğradıkları muşkulat mulâhazasile muvafik olmadığından yine eskiden olduğu gibi bir binada toplanmaları lâzım gorulmuş ve Hukûmetçe Yeni postane binasının uçuncu ve dorduncu katları adliye dairesi olmak ve birinci, ikinci katları yine posta idaresine bırakılmak uzere, her iki dairenin o bina içerisine sıkıştırılabileceği anlaşılarak adliye dairelerini şimdiki muvakkat yerlerinden kaldırarak oraya getirilmesi esası kabul edilmiş ve Nafıa vekâleti ile Adliye vekâleti arasında bu vaziyet yakın bir zamanda tespit edilerek tatbik ve infazı tekarrur etmiştir Bu suretle adliye devairi bugunku vaziyetinden çıkarılarak normal bir hale getirilmiş olacaktır

REFIK B (Konya) – Efendim, Adliye vekâleti vekili muhteremi Zekâi Beyefendinin suallerimizin birinci fikrasına verdiği cevabı, meselenin ehemmiyeti noktasından tatminkâr bulmadım

84 sene evvel temeli atılan ve talu icabı binbir hâdisata sahne olan bu buyuk tarihî binanın yanmasının hakikî sebepleri ve bunun uzerine tedbir alınıp alınmaması keyfiyeti, alınmış ise niçin tatbik edilmemesi sebepleri izah buyurulmadı Milyonlarca servetin, yuz binlerce hakkın mahvını intaç eden bu facianın hakikî mesulleri yalnız Papuççu Etem, Kapıcı Ahmet, Odacı Saimden ibaretse, sadece bu misal yalnız bu facianın hakikî musebbiplerini gostermesi için kuvvetli bir delil sayılabilir *(Bravo sesleri)*

Arkadaşlar, Vekil Beyefendinin erkama istinat eden izahlarını dinlerken bu yangın âfetinin vukua getirdiği zararların azameti karşısında vicdanım titredi, tuylerim urperdi ve hiç şuphesiz muhterem heyetiniz de aynı ıstırabı beraberce çektiniz (Şuphesiz sesleri) Istanbul adliyesi denince yalnız herhangi bir kaza adliye muamelâtını elbet te hatıra getiremeyiz Istanbul adliye işleri, Turkiye adliye işlerinin belki yarısı demektir Hukukî hâdiseleri dolayısile ehemmiyeti bir kat daha fazladır Istanbul adliyesine uğrayanlar ve Istanbul icra dairesini gorenler orada kaynaşan, ihtiyaçlarını tatmin için gunlerce koşan, uğraşan bilhassa sahipsiz, kimsesiz fakir ve dul kadınların manzarasını goz onune getirebilirler Bunlar nihayet ayda alacakları 10, 15 lira gibi az bir para ile -zamanın daha ne kadar şiddetli bir devreye tesaduf ettiğine bakınız- bu soğuk gunlerde aldıkları 10, 15 lira gibi az bir nafaka ile kendilerini ve belki yetim çocuklarını, masumlarını ısıtacaklar, karınlarını doyuracaklar Duşununuz arkadaşlar, eğer bu yangın sadece bir kereste fabrikasının -vukuunu arzu etmemekle beraber- sadece bir eşya deposunun yanmasından ibaret olsaydı onun maddî zararlarını suratle telâfi imkânları aranır ve bunun ıstırabı bu kadar derin olmazdı Halbuki Istanbul ad-

hiyesi yangını millî bunyede çok derin elemler, çok derin sarsıntılar yapmıştır, ve yapmakta devam edecektir

Arkadaşlar, Vekil Beyefendinin izahatını dinlediğim zaman bilhassa dikkatimi şu noktalara çok sarfettim Yangın Pabuççu Etem'in bıraktığı mangaldan çıkmış Pabuççu Etem mangalını yakmış, daireyi terkedeceği zaman bu mangalı merdivenin altında bulunan dolaba koymuş ve çıkıp gitmiş Yangın başladıktan belki bir hayli zaman sonra mubaşir veya odacı Ahmet haberdar olmuş, Saim de yetişmiş Demek oluyor ki koskocaman ve bu kadar ehemmiyetli bir dairenin içinde herhangi bir âfet, yangın tehlikesine karşı alınan tedbir, bu üç zavallı adamın orada bulunmasından ibaretmiş Zannediyorum ki hiçte, boyle değildir ve boyle olmamıştır Boyle olmadığını da şimdi muhterem heyetinize arzedeceğim Yalnız Vekil Beyefendinin izahları arasında bu işte ihmal ve lâkaydileri gorulenleri ayrıca takip ediyoruz Muhim bir tahkikat ve sorgu devresi başlamıştır Neticenin ne olacağını şimdiden kestirmek guçtur, dediler Buna iştirak ederim Zavallı Pabuççu Etem ve Odacı Ahmet ve Mubaşir Saim derhal bu faciaının yegâne musebbibi gibi yakalanmışlardır Neden? Çunku bu biçareler o koskocaman dairenin muhafazasile mukellef bulunuyorlardı Tabiî derhal ve çok defa gorulduğu gibi hemen bunların yakasından tutulmuş ve bir yığın tahkikat hulâsası bunlar uzerinde teksif edilmiş manzarası vardır Vekil Beyefendinin ifadesi de bu kanaatimi takviye etti Halbuki arkadaşlar, hiç şuphesiz bu buyuk dairenin çok kıymetli olan vaziyeti elbette alâkadarlar tarafından defaatle gorulmuştur, aranmış, tetkik edilmiştir ve belki de bu gibi tehlikelere karşı alınması lâzımgelen tedbirler de duşunulmuştur Işittiğimize ve gazetelerde gorduğumuze nazaran oraya teftiş için giden bir çok mufettişler vardır ve arasıra Vekil Beyefendiler de gitmişlerdir Şuphesiz onların gozlerinin onunde gorulen bu halin bir gun bir kaza ile mahvolup gideceğini duşunmuşlerdir ve duşunmeleri de gayet tabiidir Nitekim Istanbul belediye dairesinin itfaiye muduru, heyeti fenniyesi bilhassa bu içinde bulunduğumuz senede Istanbul'da bulunan milli binaları, Devlet emlâkini, yakından ve etrafile tetkik etmiş, hepsi için ayrı ayrı raporlar vermiş, bilhassa Adliye binasını yokladığı, tetkik ettiği zaman çalı arasında keresteler gormuş, Vekil Beyefendinin de bir ifadesinde işittiğim gibi evrak yığınlarına tesaduf etmiş, koridorlarda şuraya buraya serpilmiş kağıt yığınları gormuş, daha bunun gibi bir çok mahzurlu şeyleri tespit etmiş ve kendi mercii vasıtasile alâkadar olan makamlara Istanbul adliyesinin mercii neresi ise, noktai nazarını bildirmiş

Hatta eger doğru ise o raporların bir koşesinde denmiş ki "Bu kadar tehlikeler içinde bu binalar nasıl olupta yanmadı?!"

Bu rapor alındıktan sonra bilmiyorum, bu raporda gosterilen şeylere olsun ne dereceye kadar dikkat edilmiştir? Bunun hicabı bu facia goz onune getirilmekle anlaşılır Anlaşılan şey çok açıktır Hiç ehemmiyet verilmemiş, tedbir alınmamış nobetçiler konmamış, mesuller tayin olunmamıştır ve nihayet 50 kuruş uc-

retle gece nobetını uzerıne alan zavallı Kapıcı Etem'ın uzerıne mesulıyet bırakılmıştır Mılyonların ve yuz bınlerce vatandaşı alâkadar eden hukukun hımayesi, sıyanetı Pabuçcu Etem'ın uzerıne bırakılmıştır

Arkadaşlar mıllî servetın, mıllî hakların çok esaslı bır surette sarsıntısını meydana getıren bu facıaya ve bu lâkaydıye sebebıyet verenlerın aranmasını ve hıç değılse emsalını terhıp edecek, mıllî servetı, mıllî hayatı, kendı hayatı, kendı malı kendı canı gıbı korumasını bılmeyecek ınsanlara ıbret verecek şekılde takıbatı suratle ıntaç etmesını bılhassa Vekıl Beyefendıden rıca edıyorum *(Bravo sesleri)*

RASIH B (Antalya) – Ceza yangın esnasında olacaktı, musebbıpler lınç edılıp ateşın ıçıne atılacaktı *(Bravo sesleri)*

REFIK B (Devamla) – Arkadaşlar, bu arzettığım ve belkı ancak satır başlarına ışaret edebıldığım lâkaydıler yangın başlayıncaya kadar olanlardır Bır de yangın başladıktan sonrakı şaşkınlıklar vardır Vekıl Beyefendı derhal Mıllî Hukumetın gosterdığı şıddetlı alâkanın kıymetlı bır mısalı olarak gıttı, meseleye vazıyet etti Bıttabı bunları da dınlemıştır Eğer kendı dınledıkleri arasında bu arzedecegım şey de varsa çok acınacak bır şekldır Vekıl Beyefendı burada bır şey soyledıler -eger yanlış zaptetmedımse- ıtfaıye yangın başladıktan yırmı beş dakıka sonra gelmıştır dedıler

RASIH B (Antalya) – Itfaıye haberdar edıldıkten beş dakıka sonra gelmıştır

REFIK B (Devamla) – Çok guzel Itfaıye muduru gelmış ve butun teşkılâtıle faalıyete geçmış O esnada yangın -Adlıye bınasını bılenler hatırlarlar- Adlıye bınasına gırınce sol tarafta, yanı Sulh Mahkemesının bulunduğu yerden başlamış Itfaıye muduru, ben yangını burada oyalayacağım, sız de butun kuvvetlerle merkezde sağ cenahta bulunan daırelerdekı butun evrakı kabıl olduğu suratle tahlıyeye çalışınız demış Itfaıye mudurunun bu vesayası dahı o kargaşalık esnasında nasılsa nazarı dıkkatı celbetmemış ve bu hususta cıddî bır tedbır alan dahı olmamış Eğer tedbır alınsaymış, Dokuzuncu ıhtısas mahkemesının zabıt kâtıplerınden genç bır efendi, Muzaffer bey ısmınde bır efendi buyuk bır fedakârlıkla ıçerıye ta yangının başladığı yere atılmış ve kendı mensup olduğu mahkemenın butun dosyalarını, defterlerının hepsını kâmılen kurtarmış *(Bravo sesleri)*

Şu halde yangın ıkı saat devam edıyor Yangın asıl sol ıstıkamette devam etmış sonra merkezdekı agır ceza ve bırıncı hukuk mahkemesının tavanları çokmuş Bıttabı bunlar daha zıyade esaslı tahkıkatla tenvır edılecek meselelerdır Şımdı bu arada bır buçuk saat gıbı bır vakıt geçtığı zannedılıyor Bu zaman zarfında hıç değılse ıcra daırelerının yuz bınlerce dosyası kurtarılabılırmış, orada bulunanların kanaatlerı bu merkezdedır Bıttabı Vekıl Beyefendı tetkık etmışlerdır şayet bu arzettığım meseleler vakı ıse ve ıtfaıye mudurunun alınması tavsıyesınde bulunduğu tedbırler hakıkat ıse nıçın yapılmadığı ayrıca sorulmaya şayandır

Sonra icra dairesi kasalarında 40 bın lira nakit, bır haylı mucevherat ve bır haylı evrak varmış buyurdular Arkadaşlar, 40 bın lira gibi bır paranın adlıye icra kasasında bulunmasının sebebi nedir? Bendeniz de o meslekten olmaklığım hasebile bunu bır turlu anlayamadım ve hazmedemedim Istanbul gibi muteaddit bankaları her turlu emnıyetın olduğu bır memlekette bu kadar çok bır paranın tutulması elbette buyuk bır yanlışlıktır, eğer herhangi bır kasıt yoksa kı bu resmî defterlerde gorulen kırk bın lira kasalardan çıkmazsa o vakit yangının nereden ve nasıl başladığı hakkındakı duşuncelerımızın ıstikameti elbette değişecektır Şu halde arkadaşlar, yangın başladıktan sonra dahı bır tabur asker gıtmış 200 polis getirılmış ve o kadar jandarma bulunmuş ve şuphesız adlıyenın hademesi, mubaşırı ve mensupları gelmış, bır yığın bır çok adamlar bulunurken ıtfaiye mudurunun vesayasının yapılmaması dahı acınacak, elem duyulacak bır vazıyettır

Sonra arkadaşlar, Adlıye bınasının onunde benzın deposu varmış ve buraya bır haylı benzın konmuştur Daima bır tehlike teşkil eden boyle herhangi bır sebeple ışgale mustait şeylerın şehir ıçın ve bahusus Istanbul hayatı ıçın bırer pırlanta gibi kıymetlı asarı atıka ve camilerın bulunduğu yerde ve Adlıye sarayı onune

AHMET IHSAN B (Ordu) – Adlıye sarayı da asarı atıkadır

REFIK B (Devamla) – Adlıye sarayı onunde bulundurulması sebebını bır turlu anlayamadım Oyle bır deponun bulunması hatıra gelen mahzurları tamamen ortaya çıkarmış ve derhal telâşa duşulmuş Anlamışlar kı, tehlike buyuyecek, ucu bucağı bulunamayacak, buyuk bır hâl alacak Asker, polis ve jandarma kuvvetlerının ekserısını bu deponun tahlıyesıne tahsıs etmışler Bu, mılyonlarca kıymetlı sarayın goz onunde yanıp gıtmesıne çare bulamamışlar Bınaenaleyh tahkıkat arasında ehemmıyetle derpış edılmesı lâzımgelen muhım bır mesele de budur

Ikıncı suale Vekil Beyefendi cevap verırken kurtarılan dosyaların mıktarını soylediler Kurtarılamayan dosyaların azameti yekûnundan da bızı haberdar ettiler Bunların ıhtıva ettiği hakikî kıymetlerı Vekil Beyefendi de oğrenmeğe fırsat bulamamışlardır Zaten çok guçtur Dosyaların ıhtıva ettiği vesaikın dava itibarile kıymetlerını bulmak çok guçtur Ilânıhaye de bır çokları bulanamayacaktır ve bulmak ımkânı da maalesef yoktur

Vıyana Adlıye sarayının yanması dolayısile ittıhaz edilen tedbirlerı tetkik ettirdik bunları mutehassıs bır komisyonda ayrıca goruşuyorlar, bu dosyaların bır an evvel yapılabilmesi sebeplerını ayrıca bır lâyıha ile Muhterem Heyetınize bildırılecektir, buyurdular Buna ıhtıyaç vardır, hıç değilse zararı bıraz telâfi edecek bır tedbir olduğundan ıhtıyaç vardır, bu tedbir bıran evvel alınmalıdır

Dosyaların yanmasile husule gelen zararların telâfisi hakkında vekâlet ne duşunuyor dıye vakı suale Vekil Beyefendi umumî olarak, ışte kanunî tedbirler almak uzere bulunuyoruz, buyurdular

Asıl işin ehemmiyeti ve can alacak yeri burasıdır. İcranın kasalarında bulunduğu söylenen 40 bin lira şayet çıkmayacak olursa, orada hak sahibi olanların bu hakkı, kimin tarafından, nerede telâfi edilecektir? Elbette kasa Devlet dairesinin içindedir ve Devlet zamanı altında sayılır. Devletin malî bir derdi arasında işleri arasında bir de bununla uğraşmak vaziyeti olacaktır. Bu da ayrıca düşünülecek bir iştir. Geniş parası, geniş bütçesi oldukça şimdiye kadar bize eksik bırakılmış olan şeyleri tamamlamak için, yeni işler, yeni şeyler yapmak için uğraşan Millî Hükümet bir de ihmal ve teseyyüp neticesinde hâsıl olan bir takım zararları ödemek mecburiyetinde kalacaktır.

Evrak mahzeni zarar görmüş müdür? Görmemiştir, buyurdular. Fakat burada ne gibi tarihî vesika vardır? Bunlar hakkında resmî bir malûmatımız yoktur dediler. Bendenizin işittiğime göre; son zamanlarda Darphaneden ve Topkapı sarayından 350 büyük sandık, tarihî asar gönderilmiş ve bunların arasında -eğer doğru ise- Devlet vakfiyeleri de bulunmakta imiş. Bittabi Vekil Beyefendi bu maruzatımı dinledikten sonra tahkik edilecek işler meyanına bunu da ithal buyururlar. Bunlar meyanında hakikaten kıymetli eserler varsa bunları nasıl telâfi edecekler? Bunlar için ayrıca tedbir almak lâzımdır.

Arkadaşlar; başka zamanlarda ve başka mahallerde de vukuu muhtemel bulunan bu gibi yangınlar hakkında bir tedbir alınmış mıdır? Sualimi Vekil Beyefendi şöyle karşıladılar: Bu hususta bir talimatname vardır, o talimatname hükümleri dairesinde müteyakkız bulunmalarını, tabiî diğer vekâletler bunu nazarı dikkate almışlardır. Biz de adliye teşkilâtını haberdar ettik ve onlara dedik ki, meselâ mahkemeye ibraz edilen senetler geldiği zaman bunların, noterden musaddak suretlerini alınız, asıllarını veriniz, buna kanunî bir mâni yoktur, diye tamim ettik, buyurdular. Çok teşekkür ederiz, hiç değilse bu musibetten bu kadarcık, dersi ibret almış bulunuyoruz.

Demek ki şimdiye kadar bunlar yapılabilirmiş, niçin yapılmamış?

HASAN HAYRİ B. (Edirne) – Kanunda vardır.

REİK B. (Devamla) – Hasan Hayri Beyefendiye çok teşekkür ederim. Elbette kanunda vardır. Kanunda olan bir emri kanunî niçin yapılmamıştır. Bu da ayrıca bir tetkik mevzuudur.

Yeni bina yapılacak mı? Tabiî bu sualin cevabı çok açıktır. Para verirseniz yapılacak. Al sana bir müşkül daha. Tabiî yapılması lâzımdır. Bırakamayız. Yine bu yangın faciasından dolayı İstanbul adliye mekanizması işliyor mu? sualine cevaben normal işlerini yapmaktadır dediler. Kabul ederim. Vekil Bf. çok müşkül bir vaziyettedir. Fakat bu müşkül ne olursa olsun bunu yenecek ve behemehal İstanbul adliye mekanizmasını muntazam, faydalı, dikkatli müteyakkız olarak-idarî kısımlar için söylüyorum- hukuka taallûk eden işlerde daima müteyakkızdırlar. Muhterem hâkimlerimizi mesleklerinden dolayı tenkit etmiyorum. Asıl yüreğimi yakan idare işlerindeki ihmal ve müsamahadır. İstanbul'dan gelenler söylü-

yorlar Vekil Beyefendinin butun gayretlerine rağmen işler muntazam gorulmuyor Her biri bir tarafa dağılmış, kimisi Beşiktaş'ta, kimisi Istanbul'da, kimisi Tophane'de, şurada burada bulunuyormuş Bir defa hâkimler huzur ve istirahatten mahrum bulunuyorlar Soylemesi biraz acıdır, fakat depoda hazır koltuk, sandalye yoktur ki hemen yapalım, bunlar bu yangın faciasının neticesidir Bunları evvelden duşunmuyoruz ve duşunmemek de doğru değildir

Fakat hiç değilse işleri, tabiriniz veçhile, normal bir şekilde yapacak vesaitle teçhiz edimiz Bunu bilhassa rica ediyorum

Bina meselesine gelince, Vekil Beyefendinin Istanbul'da bulundukları zaman gazetelerde beyanatını okudum Bir çok binaları gezmişler, bunların içerisinde en musait yer olarak Yeni postahane binasını bulmuşlar Bu bina içinde muduriyeti umumiye teşkilâtında bulunması lâzımgelen bir kısım dairelerin çalıştıklarını gormuşler ve gayet muhik olarak diyorlar ki o kısımları merkeze almalı ve Istanbul Başmuduriyet teşkilâtını Beyoğlu postahanesine kaldırmalı Tamamen salonları, odaları her suretle musait gordum Adliye dairelerini Yeni Postahane binasına kaldırmalı Başka şekilde işleri kısa bir zamanda tanzim etmek ve bitirmek kabil olmadığını soylemişlerdir Vekil Beyefendi tabiî merkeze dondukten sonra bu kiymetli tetkiklerinin neticesini elbette almışlardır veyahut almak için çalışmaktadırlar

Işittiğimiz hakikaten çok ağırdır Hâkimler iş yapamıyorlarmış, avukatlar bir yerden bir yere koştuklarından vakitleri kâfi gelmediği için uzerlerine aldıkları işleri, mesuliyeti takip edemiyorlarmış ve nihayet hak sahipleri haklarını aramaktan âciz kalıyorlarmış Olan oldu yolunda bir zihniyet, inkilâp neslinin, Turkiye Cumhuriyetinin, millî varlığın, millî bunyenin yuksek ve sarsılmaz kanaati içinde o eski, kohneleşmiş sozun asla yeri olamaz Her halde bu facianın bu şekilde meydan almasına sebebiyet verenleri, ihmal etmiş olsun, teseyyup etmiş olsun, ne yapmış olursa olsun, bir an evvel arayıp meydana çıkarmak lâzımdır *(Alkışlar)*

h) Inkilâp kursusunde verilen derslerden halkın yararlanması için ne duşunulduğu?

Onerge, Maarif Vekili Hikmet Bey (Manisa) in yanıtı ve onerge sahibinin goruşu (624)

Yuksek Reisliğe

Istanbul Universitesindeki inkilâp enstitusu derslerine talebeden maada butun halk buyuk bir heyecanla alâka gostererek dersleri dinlemek ve bu suretle inkilâbımız tarihine vukuf peyda etmek uzere enstituye gittikleri halde mumanaata uğrayarak bu muhim derslerden halk istifadeden mahrum kalıyor Halbuki halkımızın bu heyecan ve dersleri takip hususundaki emel ve arzuları ne kadar şayanı şukran ise bu mumanaatla halkı inkisara uğratmak da o derece şayanı te-

(624) IV Donem Zabıt Ceridesi c 21 s 11 13

essuftur Bınaenaleyh halkın ıstıfadesını temın ıçın vekâletçe ne duşunuluyor Bu hususta sualıme Meclıste şıfahen cevap vermesını Maarıf vekâletınden rıca ederım

Denızlı
Mazhar Mufıt

MAARIF V HIKMET B (Manısa) – Efendım, halkın, bılhassa munevver gençlığın ınkılâp kursusunde verılen dersleri takıp ıçın gosterdığı ıstek son derece şukrana şayandır Bundan da Maarıf vekâleti ve Unıversite çok memnundur Yalnız vazıyet şudur Unıversıtenın buyuk konferans salonu en zıyade sıkışıldığı takdırde 1 500 kışı alır Oraya usulen devam etmeğe mecur talebe ve muallım adedi 1 000- 1 200 dur Ilk gunler o derece tehacum olmuştur kı, salonda nefes almak bile guçtu Bu tehacum karşısında Unıversite bazı tedbırler almak mecburıyetını hıssettı Çunku halk oyle doluyordu kı, şu tarafa halk, şu tarafa talebe otursun demek çok guç ıdı Ondan dolayı bıraz tahdidat koymağa mecbur oldular Şımdı tahdıdat kalkmıştır

Ilk defa gıremeyenler gelmedikleri ıçın şımdı daha az doluyor Bınaenaleyh şımdı serbesttır 1 500 kışılık yere kaç kışı oturabılıyorsa oturuyor

Ankara dakı dersler ıçın de bır çok zevata kart verılmıştır Bu derslere gelıp anlayabılecek kımseler bılhassa munevverlerdır Dersler serbest, fakat munevver olmayan halkın anlayış seviyesinin ustundedır Fakat buna rağmen halkın bu derslere ıştıyak gosterdığı şununla sabıttır kı, açık yerde radyo oldu mu, halk etrafına toplanıyor ve bır saat dınlıyor Oradakı dersleri radyodan da verıyoruz, bınaenaleyh bundan herkes ıstıfade edecektır Sonra dersler hazırlandıkça tabedılecek ve azamî surette ucuza satılacaktır Yanı kıtabı belkı 15-20 kuruşa satabılecegız Bu suretle herkes ıstıfade edebılecektır Istanbul'da 400-500 munevver, talebe ve muallım harıç, ayrıca burada bır kaç yuz munevver doğrudan doğruya dersleri dınleyebılıyor Radyo ile on bınlerce vatandaş dınlemektedir Bunları, gayet ucuz olarak tabedıp dağıtarak, ısteyenlerın okumalarını temın edeceğız Yanı bugunku şeraıt ıçınde, bugunku vesaıtımızle azamî yapabıleceğımız şey budur Fakat Meclısı Âlınız arzu buyurursa beş altı bın kışı alabılecek bır konferans salonu yaptırmak ve herkesı oraya getırmek ıçın tahsısat verılırse mınnettar oluruz Maruzatım bundan ıbarettır

MAZHAR MUFIT B (Denızlı) – Istanbul unıversıtesındekı, Inkılâp enstıtusunde verılmekte olan (Inkılâp tarıhı dersleri) o kadar muhımdır kı, bundan hıç bır vatandaş kendısını mustağnı goremez Hatta o kadar ıddia edebılırım kı, inkılâbın bızzat ıçınde bulunanlar bile yalnız bulundukları saha hakkında malûmat elde etmışlerdır, bu cıhet malûmu ıhsanımızdır Inkılâbın sıyasî, askerî, adlî, ıçtımaî ıdarî bır çok aksamı vardır, gayet şumulludur Bunun hakkında malûmat edınebılmek ıçın, bu dersleri tedrıse memur olan hocalar bile, hususî ve resmî bır çok vesaık tetkık etmeğe ve bır çok malûmat toplamağa muhtaçtır Işte bu der-

sın luzum ve ehemmıyetını ıdrâk eden. Maarıf vekılı Beyefendının kemalı şukranla yadettığı, vatandaşlarımızın bu ıdrakının netıcesı olarak bır çok halk, bu aşk ve heyecanla Unıversıte kapılarına koştukları zaman, maatteessuf kapıları suratlarına kapalı bulmuşlardır Hatta bu heyecan ve aşk o derece ılerı gıtmıştır kı - Bundan maksat ınkılâp tarihimizde bilgi hâsıl etmek arzusudur- Unıversıtenın kapılarının kapalı olmasına tahammul edemeyen halk, kapıları kırarak ıçerı gırmışler ve talebe onları alkışlarla kabul ederek, kendı aralarında yer gostermışlerdır Bu derece ehemmıyetlı olan bu dersı dınlemeğe gelen herhangı bır vatandaşın seviyesini, sen munevversın, sen değılsın dıye tayın edecek mıkyas nedir?

Demek kı, malûmumuz olmayan vatandaşlara munevver değılsın dıyemeyız Bınaenaleyh luzum ve ehemmıyetı derkâr olan bu derslerden, butun halkın ıstıfadesını temın ıçın, cumlece matlup olan, alınacak tedbırler vardı Meselâ benım takrırımden sonra, burada başlayan konferansları dınlemek ıçın ne guzel tedbırler alınmıştır Kıraathanelerde, evlerde ve hatta Turkıye harıcında, mukemmel surette radyolarla dınlendığı halde nıçın Istanbul Unıversıtesıne bu dersleri dınlemek ıçın bır hoparlor konarak, ta Bayazıt meydanında, Sofya meydanında *(Hanı dıkı)* Ayasofya meydanında, hatta Sofya'da *(Alkışlar)*, Taksım meydanında ve evlerde, butun Turk vatandaşlarına nıçın dınlettırılmedı? Bu, yapılabılırdı Efendiler, benım bu takrırı vermeme saık olan mesele, vatandaşların bılmek ıstedığı bu bılgıden mahrum edılmemeleri ıçın tedbır alınması ıçındı Fakat ıkıncı bır saık daha var

RASIH B (Antalya) – Istızaha mı çekıyorsun?

MAZHAR MUFIT B (Devamla) – Malûmunuzdur kı, bız Buyuk şefımızın yuruttuğu ve teşkılâtı esasıye kanununun vatandaşlara bahşettığı hurrıyet ve serbestısıne karşı, kanun ve nızama mustenıt olmadıkça, şu veya bu memurun keyfı ıçın, yasaklar koyacak devırde değılız *(Bravo sesleri)* Işte efendiler, ıddıa edebılırım kı Istanbul Unıversıtesı kapısının, ısterse bır gun, ısterse ıkı gun olsun, vatandaşlara kapanması, ınkılâba ve ınkılâp tarıhıne vukufsuzluk netıcesıdır Inkılâp ve ınkılâp tarıhıne vâkıf olmasalardı o kapılar kapanmazdı Vekıl Beyefendı buyurdular kı, bır buyuk konferans salonuna ıhtıyaç vardır ve bunun ıçın de para verınız Fılhakıka arkadaşlar, boyle bır salona ıhtıyaç vardır Istanbul'da hakıkaten 1 500 kışıden fazla vatandaşı alacak bır salon yoktur *(Ayasofya camısı var sesleri)* Bızde bır âdet, bır usul vardır Herhangı bır mesele hakkında bıraz vusat talep ettık mı, derhal bır butçe, bır para meselesı ile mukabele ederız Para meselesı muhım bır meseledır Fılhakıka mumkunse Maarıf vekâletı butçesıne boyle bır para koymak çok guzel bır ıştır Bu ınkânın bulunmasını gonulden temennı edelım Inşallah olur Fakat olmazsa, buradakı derslere başladıktan sonra, burada aldıkları tedbırlerın Istanbul'da da tatbıkı lâzımdır Çunku efendiler, arzedıyorum, bız devrı sabıkta bu keyfî yasaklardan çok canı yanmış arkadaşlarız Bınaenaleyh ıddıam budur, teşkılâtı esasıyenın vatandaşlara verdığı hurrıyet ve serbestı, kanun

ve nizama mustenit olmadıkça, şu veya bu herhangi bir memurun keyfi için tahdit edilemez Bilhassa inkilâp tarihini bilmekten doğan hahişler, şu veya bu bahane ile menedilemez Bunu Vekil Beyefendiden bilhassa rica ederim

MAARIF VEKILI HIKMET B (Manisa) – Efendim, bir defa halk ve munevver meselesini izah edeyim Boyle, munevver girsin halk girmesin, diye bir şey olmamıştır ve boyle bir şey de soylemedim zannediyorum Gayrimunevver halktan addedilmeyecek midir? Yalnız soylemek istediğim şudur ki, Universiteye gelenler, boyle kutle halinde munevverlerdir ve esasen derslerin seviyesi onlara goredir Munevver de halktandır Bu tehacum munevverler tarafından olmuştur

Mazhar Mufit Bey arkadaşımız diyorlar ki, kapılar keyfî surette kapatılamaz Şimdi 1 500 kişiyi gayet sıkışık surette alan bir salon var Bu salona 1 000 - 1 200 kişi vazifeten gireceklerdir, orada bulunacaklardır Bunlar imtihan vermekle mukelleftirler Binaenaleyh şimdi kapıları herkese açık bulundurursak ve oraya harıçten 1 000 - 1 500 munevver girer otururşa, imtihan vermeğe mecbur olanlar da gelip yer bulamazlarsa, bu doğru mu olur ve o vakit bize demez misiniz ki, niçin tedbir almadınız? *(Doğru sesleri)* Sonra bu derslerden imtihan veremezlerse bunlar için neden yer hazırlamadınız? Aynı suretle bu sual de bizim için varit olabilirdi Biz, evvel beevvel talebenin ve hars şubesinde ders okutan muallimlerin -hatta butun muallimlere bile yer bulamadık, Onları gelecek seneye bıraktık -edebiyat, felsefe, tarih coğrafya, yani kultur dersleri okutan muallimlerin devamını mecburi kıldık Binaenaleyh evvel beevvel bizim vazifemiz, bu dersleri takip ile mukellef olanlara yer temin etmekti Bunun haricinde kim gelirse kabul edilıyor Esasen munevver veya gayrimunevver farkı da gozetilmemiştir ve esasen oyle bir fark yoktur Bizde munevverlik bir sınıfa munhasır değildir ki

Sonra radyo tertibatı için Istanbul'da tetkikat yaptım, Fakat kablomuz yok, tertibatımız nakıstır dediler, bunun uzerine yapılamadı Bunu Ankara'da yaptırdık Maamafih Istanbul'a gidince yeniden tetkik ettireyim, bir kolayı varsa yaptırayım

Mazhar Mufit Beyefendi butçe meselesidir dediler Tabii beş altı bin kişilik bir yer istenilıyorsa butçe meselesi olur *(Kafi sesleri)*

MAZHAR MUFIT B (Denizli) – Vekil Beyefendiye çok teşekkur ederim Lâzımgelen tedbirleri almışlar, bizim de maksadımız bu idi Yalnız munevver meselesinde, zannederim, bendeniz yanlış anlamadım ve aynen buraya zaptettim Dediler ki, bu derslerin seviyesi o kadar yuksektir ki, bunu ancak munevverler anlar *(Doğru sesleri)* O halde aramızda hiç ihtilâf yok Ben de dedim ki, munevverle gayrimunevveri nasıl tefrik edeceğiz?

MAARIF VEKILI HIKMET B (Manisa) – Tefrik yok

MAZHAR MUFIT B (Devamla) – Sonra yine buyurdular ki, talebe imtihan verecektir, buna mâni olabilir miyiz? Pekâlâ Beyefendi! Bir hoparlor koydurmuş olsaydınız herkes dinleyebilirdi Burada ne guzel tedbir aldınız Buradaki tedbirinız şayanı şukrandır

MAARIF VEKILI HIKMET B (Manısa) – Istanbul'da vesaıt yoktu

MAZHAR MUFIT B (Devamla) – Istanbul'da vesaıt yoksa buna aklım ermez, burası oradan o kadar uzak bir yer değildir Buradakı vesaıt oraya da gıdebılırdı Maksadı âcızanem, Istanbul da olsun, burada olsun, burada yaptığınız gıbı, verılen derslerden herkesın ıstıfadesını temındır Mademkı bunu yapmışsınız mesele yoktur *(Gurultular)*

i) Diğer Soru Onergeleri:

Onemlı ve ılgı çekıcı gorulerek ıçerığı ve ayrıntıları belırtılen bu (16) soru onergesının dışında kalan dığer (23) onergenın konuları ve goruşuldukleri bırleşımlerın bulunduğu tutanak dergılerın cılt ve sayfa no ları aşağıda gosterılmıştır

Adlıye Vekâletınden	Cilt	Sayfa
1 Sırrı Bey (Kocaelı) ın, Amerıkalı muflıs banker Insul'un ne vakte kadar tutuklu tutulabıleceğıne daır sozlu sorusu, Vekıl Saraçoğlu Şukru Beyın yanıtı	21	76 78
2 Hamdı Bey (Ordu) ın, Unye Kaymakamı tarafından tutuklanan uç kışı hakkındakı sorusu ve Vekıl Yusuf Kemal Beyın yanıtı	8	252 255
Dahılıye Vekâletınden		
3 Mazhar Mufıt Bey (Denızlı)ın, Esnaf Bankasındakı sunıstımal hakkında sozlu sorusu ve Adlıye Vekılı Şukru Saraçoğlu'nun yanıtı	21	115 120
4 Refık Bey (Konya)ın, sınema ve tıyatroların kapanma saatlerı hakkında sozlu sorusu ve Vekıl Şukru Kaya Beyın yanıtı	19	136 139
5 Refık Şevket Bey (Manısa) ın, memleketımız dışından gelıp de topraklarımızda yerleştırılen soydaşlarımız hakkında Hukumetçe ne gıbı onlemler alındığına vesaıreye daır sozlu sorusu ve Vekıl Şukru Kaya Beyın yanıtı	25	14 19
6 Hamdı Bey (Ordu) ın, Unye Kaymakamı tarafından tutuklanan uç kışı hakkındakı sozlu sorusu ve Vekıl Şukru Kaya Beyın yanıtı	8	252 255
Gumruk ve Inhısarlar Vekâletınden		
7 Hakkı Tarık Bey (Gıresun) ın, Koylu Sıgarası hakkında sozlu sorusu ve Vekıl Alı Rana Beyın yanıtı	19	27,28

Hariciye Vekâletinden:	Cilt	Sayfa
8. Mazhar Müfit Bey (Denizli) in, Razgrad olayı hakkında sözlü sorusu (Görüşüleceği 29 Nisan ve 1 Mayıs 1933 birleşimlerinde soru sahibi hazır bulunmadığından düşmüştür.)	14 15	114 3
9. Mahmut Esat Bey (İzmir)in, İtalya Başbakanının söylevi münasebetiyle sözlü sorusu ve Vekil Dr. Tevfik Rüştü beyin yanıtı	21	14:17
10. Mahmut Esat Bey (İzmir)in, Türk vatandaşı olmayanların yapamayacakları iş ve sanatlara dair kanun tasarısı hakkında sözlü sorusu (yanıtına dair tutanak dergisinde bir kayıt yoktur. Ancak söz konusu kanun tasarısı 11 Haziran 1932'de TBMM'ce kabul edilmiştir.)	8	416
11. Sırrı Bey (Kocaeli)in, Cenevre Konferansında delegasyonumuzun aldığı izlenim hakkında sözlü sorusu (Görüşüleceği 15 Haziran 1931'de Vekil, 20 Haziran'da soru sahibi Mecliste bulunmadıklarından düşmüştür.)	2	65,79
İktisat Vekâletinden:		
12. Mahmut Esat Bey (İzmir)in, tütün üreticilerinin ekonomik durumları hakkında ne gibi önlemler alındığına dair sözlü sorusu ve Vekil Mustafa Şeref Beyin yanıtı	5	28
13. Sırrı Bey (Kocaeli)in, Teşviki Sanayi Kanunundan yararlanarak gümrüksüz olarak araşityağı ve hindistan cevizi ithal ve kullanan bazı fabrikalar hakkında sözlü sorusu ve Vekil Mustafa Şeref Beyin yanıtı	6	3,6
Maliye Vekâletinden:		
14. Mahmut Esat Bey (İzmir)in, tütün üreticilerinin ekonomik durumları hakkında ne gibi önlemler alındığına dair sözlü sorusu ve Vekil Mustafa Abdülhalik Beyin yanıtı	5	28
15. Sırrı Bey (Kocaeli)in, borçlar meselesinde dayinler vekilleri ile yapılmış olan görüşmelerin neden kesildiği hakkındaki sözlü sorusu ve Vekil Mustafa Abdülhalik Beyin yanıtı	2	65

	Cilt	Sayfa
16. Sırrı Bey (Kocaeli)in, İstanbul'daki terk edilmiş nallar hakkında sözlü sorusu ve Vekil Mustafa Abdülhalik Beyin yanıtı	6	88
Nafıa Vekâletinden:		
17. Refik Şevket Bey (Manisa)in, İstanbul Tramvay Şirketi hakkında sözlü sorusu ve Vekil Fuat Beyin yanıtı	19	133:136
Ziraat Vekâletinden:		
18. Rüştü Bey (Bursa) ve arkadaşlarının, Diyaspis Pendegonu haşere (Böcek)sine karşı ne gibi önlemler alındığına dair sözlü sorusu ve Vekil Muhlis Beyin yanıtı	21	66,67
19. Emin Bey (Eskişehir)in, Baytar (Veteriner) Süreyya Beyin buluşu vebai bakarı aşısına ve saireye dair sorusu (Görüşüleceği 13 ve 16 Haziran 1932'de Mecliste hazır bulunmadığından düşmüştür.)	9	132,147
20. Sırrı Bey (Kocaeli)in, Karadeniz Bölgesindeki ormanların işletme hakkını almış olan Zingal Şirketinin teknik gereklere aykırı olarak yaptığı kesim hakkında sorusu ve Vekil Muhlis Beyin yanıtı	9	488,522
21. Sırrı Bey (Kocaeli)in, Teşviki Sanayi Kanunundan yararlanarak gümrüksüz olarak araşityağı ve hindistan cevizi ithal ve kullanan fabrikalar hakkında sözlü sorusu ve Vekil Muhlis Beyin yanıtı	6	3,6
22. Sırrı Bey (Kocaeli)in, dikilmesini çoğaltmak ve yaymak için bu yıl ayçiçeği tohumu getirilmesi ve çiftçilere dağıtılması düşünülüp düşünülmediğine dair sorusu ve Vekil Muhlis Beyin yanıtı	7	2
23. Haydar Bey (Konya)in, Beyşehir Gölü seviyesinin barajdan aşağı düşmesi nedeniyle doğan durum hakkında sorusu ve Vekil Muhlis Beyin yanıtı	13	41,42

3. Takrir (Önerge)ler:

IV üncü Dönemde milletvekilleri tarafından çeşitli konularda (71) takrir verilmiş, bunlardan:

37'si kabul edilmiş, 4'ü kanunlaşmış, 16'sı encümenlere gönderilmiş, 1'i ertelenmiş, 1'i iade edilmiş, 10'u sahibi tarafından geri alınmış, 1'i hükümete gönderilmiş, 1'i de gündeme alınmıştır.

Takrirlerin (Önergelerin) İçeriği :

Takrir Sahibinin Adı-Takririn Konusu	Sonuç	Tarihi
Ali B. (Afyon Karahisar)		
1. Gelecek inikadın 1 teşrinisaniye talikına dair	Kabul	9.7.1933
2. İcra Vekilleri Heyetine itimad beyan olunması hakkında	Kabul	29.11.1934
3. Meclisin 1 Mart 1933'e kadar tatili faaliyet etmesine dair	Kabul	14.1.1933
4. Meclisin 1 teşrinievvel 1933 tarihine kadar tatil yapılmasına dair	Kabul	12.6.1933
5. Meclisin tatili faaliyet etmesi hakkında	Kabul	25.7.1933
Ali B. (Afyon Karahisar) ve Cemil B. (Tekirdağ)		
6. Meclisin 1 Mart 1934 tarihine kadar tatili faaliyet etmesine dair	Kabul	28.12.1933
Memed Cavid, Vasfi Memed, Pertev Etçi ve İbrahim Yürük Beyler (Balıkesir)		
7. Başvekil İsmet Paşa Hazretlerile Nafıa Vekili Ali ve Adliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Beyefendilere teşekkür edilmesine dair	Kabul	23.5.1934
İbrahim B. (Bilecik)		
8. Muamele Vergisi Kanununun ikinci muvakkat maddesinin tefsiri hakkında	Kanun No: 1905	26.12.1931
Salih B. (Bilecik) ve 17 arkadaşı		
9. Başvekil Paşa Hazretlerinin beyanatlarının neşir ve ilanı hakkında	Kabul	11.7.1931
Rüştü B. (Bursa)		
10. Arzuhal encümeninin 4-III-933 tarih ve 252 numaralı kararının Umumî heyette müzakeresine dair	Kabul	28.5.1933
11. Mübadele ve tefliz işlerinin kati tasfiyesi ve intaer hakkındaki kanunun 4 üncü ve bu kanuna müzeyyel 1771 numaralı kanunun 1 inci maddelerinin tefsirine dair	Encümene	19.10.1933

Takrir Sahibinin Adı-Takririn Konusu	Sonuç	Tarihi
Şukru B (Çanakkale)		
12 Arazi vergisi kanununun 5 inci maddesinin tefsiri hakkında	Kabul	21 11.1932
Mustafa Abdulhalik B (Çankiri)		
13 Arzuhal encumeninin 13-V-1933 tarihli haftalik mukarrerat cetvelinin 15 sira numarasindaki kararini Umumî heyette muzakeresine dair	Encumene	11.6.1933
14 Arzuhal encumeninin 25-XI-1933 tarihli haftalik mukarrerat cetvelindeki 841 numarali kararinin Umumî heyette muzakeresine dair	Encumene	12 4.1934
15 Arzuhal encumeninin 27-V-1933 tarihli haftalik mukarrerat cetvelindeki 739 numarali kararin Umumî heyette muzakeresine dair	Kabul	12.6.1933
16 Askerî ve mulkî tekaud kanununun 66 nci maddesindeki (Hususî butçeler) tabirinde belediyelerin dahil olup olmadiğinin tefsirine dair	Kabul	6.12 1934
Zekâi B (Diyarbekir)		
17 Arzuhal encumeninin 4-III-1934 tarih ve 116 numarali kararinin Umumî Heyette muzakeresine dair	Kabul	17.5.1934
18 Mutekaid binbaşi Ali Şevket Beyin malûliyeti hakkında Arzuhal encumenince verilen kararin Umumî Heyette muzakeresine dair	Kabul	21.12 1933
Şeref ve Hasan Hayri Beyler (Edirne)		
19 Edirne şehri elektrik tesisati için getirilen malzemeden gumruk resmi ile muamele vergisinin alinmamasi hakkindaki kanun teklifinin geri verilmesine dair	Kabul	7.5.1934
Edib Servet B. (Gumuşane)		
20 Dahilî nizamnamenin 68 nci maddesinin tefsiri hakkında	Kabul	25.5.1932
Hasan Fehmi B (Gumuşane)		
21 Ankara şehri imar mudurluğunce yapilacak istimlâk muameleleri hakkindaki takririnin ruznameye alinmasina dair	2555 S. Kanun	4.7.1934

Takrir Sahibinin adı-Takririn Konusu	Sonuç	Tarihi
22 60 ıstıda uzerine Arzuhal encumenince ıttıhaz olunan 388 numaralı kararın umumî heyette muzakeresine dair	Ertelenmiştir	
23 Matbuat Kanununun 38 nci maddesinin tefsiri hakkında	2001 S Kanun	4 6 1932
24 Meclis tahkikatı icrasında takib olunacak usul hakkında bir karar ittihazına dair	Kabul	13 6 1932
Munur B (Giresun) ve 1 arkadaşı		
25 Arzuhal encumeninin 30-V-1934 tarihli haftalık mukarrerat cetvelinde yazılı 124 numaralı kararın Umumî Heyette muzakeresine dair	Encumene	5 7 1934
Idare Heyeti		
26 Buyuk Millet Meclisi 1931 senesi butçesine 2 450 liralık tahsisat konulmasına dair olan kanun teklifinin geri verilmesi hakkında	Iade edilmiştir 17 3 1932	
27 Devlet memurları maaşlarının tevhid ve teadulu hakkındaki kanunun 18 inci maddesinin son fikrasının tefsirine dair	Encumene 24 5 1933	
28 Divanı muhasebat azasından Nazmi Beyin maaşının derecesi hakkında bir karar ittihazına dair	Kabul	17 12 1931
29 Memurin kanununun 84 uncu maddesinin (D) fikrasının tefsirine dair	Kabul	21 6 1934
30 7 Mart 1931 tarih ve 1757 numaralı kanunun 1 inci maddesinin tefsiri hakkında	Kabul	9 4 1932
Alâettin Cemil B (Istanbul)		
31 Turkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununun 5 inci maddesinin tefsiri hakkında	Encumene	14 3 1932
Ali Rana B (Istanbul)		
32 Tutun ve Tutun inhisarı hakkındaki kanun lâyihasının Adliye, Iktisad, Maliye ve Ziraat encumenlerinden murekkeb Muhtelit bir encumende muzakeresine dair	Encumene	

Takrir Sahibinin adı-Takririn Konusu	Sonuç	Tarihi
Hamdi Mustafa B. (İstanbul)		
33. 1932 senesi muvazenei umumiye kanununun 40 ıncı maddesinin tefsiri hakkında	Kabul	28.4.1934
Hasan Vasıf B. (İstanbul)		
34. İstanbul'daki imtiyazlı şirketlerin abonelerinden aldıkları teminat akçelerinin Sanayi Bankasına emanet olarak yatırmaları hakkında	Encümene	28.12.1931
35. İstanbul'daki imtiyazlı şirketlerin abonelerinden aldıkları teminat akçelerini Sanayi ve maadin bankasına emanet olarak yatırmaları hakkındaki takririn geri verilmesine dair	Geri alınmıştır.	7.5.1934
36. Muamele vergisi kanunu lâyihasının bir an evvel Muhtelit encümence intacı hakkında	Kabul	29.6.1931
37. Muhtelif maddelerden alınacak istihlâk vergisi hakkındaki kanunun muvakkat maddesinin tefsirine dair	Encümene	8.12.1934
Dr. Suad B. (Kastamonu)		
38. Memlekette hükümran olan geçim zorluğu karşısında umumî bir teşriki mesai sistemi yapılması hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesi hakkında	Geri alınmıştır	27.6.1932
39. Mütekaidlerle eytam ve eramiline emlâk ve arazi verilmesi hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair	Geri alınmıştır.	7.4.1934
Kâzım Hüsnü B. (Konya)		
40. Belediye Kanununun 110 uncu maddesinin 6 ncı fıkrasının tefsiri hakkında	Kabul	25.6.1932
41. Muvazene vergisi kanununun müstesnalara aid 2 numaralı fıkrasının tefsiri hakkında	Encümene	6.7.1932
Refik B. (Konya)		
42. 1452 numaralı kanunun 2 nci maddesine merbut cetvelde muharrer Adliye vekâleti vilâyat memurları kısmının hâkimler kanunu ile telifi hakkında	Kabul	21.7.1931

Takrir Sahibinin adı-Takririn Konusu	Sonuç	Tarihi
Mehmet B. (Kütahya)		
43. İskânı adi hakkındaki ahkâmı kanuniyeden faklr mubadillerin de istifade etmesi hakkında	1866 S. Kanun	21.7.1931
Mehmet Bey (Kütahya) ve Rüştü Bey (Bursa)		
44. Apolyond gölü balık resminin % 12'ye indirilmesi hakkında	Encümene	12.5.1934
İsmet İnönü (Malatya)		
45. Türkiye Büyük Millet Meclisi intihabının yenilenmesine dair	Kabul	5.12.1934
Dr. Saim B. (Manisa)		
46. Arazi Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin tefsiri hakkında	Encümene	28.6.1932
47. Hazineden taksitle mal satın almış olanların taksit bedellerinin tecili hakkındaki kanuna müzeyyel kanun layihasını üzerlerine aldıklarına dair	Encümene	12.5.1932
Osman ve Dr. Saim Beyler (Manisa)		
48. Arazi Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin tefsirine dair	Kabul	15.3.1934
Refik Şevket B. (Manisa)		
49. Dahilî nizamnamenin 49 uncu maddesinin tefsiri hakkında	Encümene	31.5.1933
50. Muvazenei umumiye kanununa bağlı (H) cetvelinin tasfiyesine dair	Hükümete	4.5.1933
51. Taşocakları nizamnamesinin 13 üncü maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin ruznameye alınmasına dair	Kabul	23.5.1934
Süleyman Fikri B. (Mersin)		
52. İlk ve orta tedrisat muallimlerinin terfi ve tecziyeleri hakkındaki kanunun 16 ncı maddesinin değiştirilmesine dair olan kanun teklifinin geri verilmesi hakkında	Geri Alınmıştır.	

Takrir Sahibinin adı-Takririn Konusu	Sonuç	Tarihi
Hulûsi B (Sinop)		
53 Sinop vilâyetine dışarıdan getirilecek elektrik tesisatının gumruk resminden muafiyeti hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair	Geri verilmiştir	14 6 1934
Remzi B (Sivas)		
54 Veraset ve intikal vergisi hakkındaki kanunun meriyeti tarihinden evvelki intikallere dair bir karar ittihazı hakkında	Geri verilmiştir	12 10 1933
55 Veraset ve intikal vergisi hakkındaki kanunun meriyeti tarihinden evvelki intikallere dair bir karar ittihazı hakkındaki takririn geri verilmesine dair	Geri verilmiştir	12 10 1933
Cemil B (Tekirdağ)		
56 Arzuhal encumeninin 14 ve 15 numaralı haftalık mukarrerat cetvelindeki jandarma zabitlerine aid olan kararların Umumî Heyette muzakerelerine dair	Kabul	31 5 1933
57 B M Meclisinin tatili faaliyet etmesine dair	Kabul	5 7 1934
58 Buyuk Millet Meclisinin tatiline, dair	Kabul	23 12 1934
59 Iran Şehinşahı Âlâ Hazreti Humayunun Turkiye'yi teşrifleri munasebetile Turkiye Buyuk Millet Meclisinin, Iran Şûrayı Millisine ve Iran milletine kalbî muhabbetlerinin ulaştırılması hakkında	Kabul	2 6 1934
60 Meclis Heyeti Umumiye inikadlarının saat on beşte yapılmasına dair	Kabul	7 4 1934
61 Ordumuza Buyuk Millet Meclisinin takdir ve teşekkurlerinin iblâğına dair	Kabul	4 7 1934
62 Yugoslavya Kralı Birinci Aleksandr Hazretleri ile Fransa Hariciye nazırı M Bartunun olumlerinden dolayı Meclisin tazıyetlerinin yukarıda adı geçen iki millete bildirilmesine dair	Kabul	24 10 1934
Suleyman Sırrı B (Yozgat)		
63 Ankara'nın mustakbel planından dolayı tasarrufları menedilen arazi vergilerinin tecili hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair	Geri verilmiştir	

Takrır Sahıbının adı-Takrırın Konusu	Sonuç	Tarihi
64 Belediye vergı ve resımlerı kanununun 6 ncı maddesındekı apartıman kaydının tefsırı hakkında	Kabul	7 1 1933
65 Hazıneden taksıtle mal almış olanların taksıt bedellerının tecılı hakkındakı kanunun değıştırılmesıne daır olan kanun teklıfının gerı verılmesı hakkında	Gerı verılmıştır	7 12 1933
66 Koy kanununun 13, 36 ve 44 uncu maddelerıne bazı fıkralar ılavesıne daır olan kanun teklıfının ruznameye alınması hakkında	Gundeme	
67 Nahıye mudurlerınden Bakı Bey hakkında Arzuhal encumenınce ıttıhaz olunan kararın Umumî Heyette muzakeresıne daır	Encumene	
68 Tapu harçları kanununun 16 ncı maddesının tefsırı hakkında	Kabul	21 11 1932
69 Tatil devresıne gırecek olan Meclısın saygılarının ve Allaha ısmarladık dendığının Reısıcumhur Hazretlerıne, Makamı Rıyasetçe arzına daır	Kabul	12 6 1933
70 Tedrısatı ıptıdaıye kanununun 80, 81, 82 ve 83 uncu maddelerının değıştırılmesı hakkındakı kanun teklıfının gerı verılmesıne daır	Gerı verılmıştır	24 12 1931
71 Vekıllerın aynı sıfatla Arzuhal encumenı kararlarına ıtıraza salâhıyetlerı olup olmadığının tefsırı hakkında	Encumene	23 12 1933

4. Teklif (Oneri)ler:

Bu donemde, 4'u encumenlerden "(1) ı Adlıye, (3)'u Butçe", 44'u ıdare heyetınden "Cumhurbaşkanlığı, TBMM ve Sayıştay Butçeleri", 89'u mılletvekıllerınden olmak uzere Başkanlığa (137) teklıf sunulmuş, Bunların

46'sı kanunlaşmış, 33'u encumenlere gonderılmış, 3'u red edılmış, 1'ı gundeme alınmış, 4'u gerı verılmış, 2'sı de sahıbı tarafından gerı alınmıştır

Teklif (Öneri)lerin İçeriği

Teklif Sahibinin Adı	Adedi	Teklifin Konusu	Sonuç
Ali Munif Bey (Adana)	1	İktisadî buhran sebebi ile gayrimenkul iadesi hakkında bazı kayıtlar konmasına dair	30.11.1931 tarih 1890 sayılı Kanun
Haydar Bey (A.Karahisar)	1	Afyonkarahisar'da dikilen zafer abidesinin gümrük ve sair resimlerden muafiyeti hakkında	23.6.1934 Tarih 2537 sayılı Kanun
Mollaoğlu Cemal Bey (A. Karahisar)	1	Ağıllar hakkındaki kanunun 1 inci maddesinin tadiline dair	21.4.1932 Tarih 1948 sayılı Kanun
Besim Atalay Bey (Aksaray)	1	1525 numaralı şose ve köprüler kanununun bazı maddelerinin tadili hakkında kanun	27.6.1932 Tarih 1882 sayılı Kanun
Süreyya Bey (Aksaray)	1	Cumhuriyetin ilanına müsadif 29 Teşrinievvel gününün millî bayram addi hakkındaki kanuna müzeyyel	19.10.1933 Tarih 2321 sayılı Kanun
Mehmet Ali Bey (Artvin)	1	Kütahya Mebusu merhum Rasim Beyin oğlu Atilla Rasim Efendiye parasız okutulması hakkında kanun	8.12.1934 Tarih 2602 sayılı Kanun
Kâzım Paşa (Balıkesir)	1	Dahili Nizamnamenin 5 inci maddesinin 3 üncü Fıkrasının değiştirilmesi hakkında	27.4.1933 Tarih Tadilat kabul edilmiştir.
Halit Bayrak (Bayazıt)	1	Bursa Mebusu merhum Emin Fikri Eralp'in oğlu Orhan ile kızları Parihan, Neriman ve Nazan'ın tahsil masraflarının Maarif bütçesinden ödenmesi	17.12.1934 Tarih 2623 sayılı Kanun
İsmail Hakkı Bey (Bolu)	3	Avcılık hakkında	Encümene
		Muhacir ve mültecilerin gümrük muafiyeti hakkında	26.11.1934 Komisyonca red
		Ormanların idarî ve fennî muamelâtı hakkında	Encümene
Şükrü Bey (Bolu)	1	Ferağ ve intikal harçlarının istifası hakkında kanunun tadili	Encümene
Mustafa Şerif (Burdur) ve Mükerrem Bey (Isparta)	1	Yunan Parlamentosu azasının Türkiye D.D.Y. üzerinde meccanen seyahatları hakkında kanun	4.6.1934 tarih 2495 S. Kanun
Emin Fikri Bey (Bursa)	1	Dahiliye memurları kanununun 2 nci maddesine müzeyyel kanun teklifi	10.5.1934 tarih 2429 S. Kanun

Teklif Sahibinin Adı	Adedi	Teklifin Konusu	Sonuç
Rüştü Bey (Bursa)	3	İpek boceği tohumu yetiştirilmesi ve muayene ve satılması hakkındaki kanunun 14 uncu maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun	Encumene
		Lofçalı Ali Efendi ile Sıdıka Havva ve Ayşe Hanımlara maaş tahsisi hakkında	11 6 1933 tarih 2302 S Kanun
		Silo ve ambarlar hakkında (Hukumet benimsemiştir)	11 6 1933 Tarih 2303 S Kanun
İbrahim Bey (Cebelibereket)	1	Askerî ve mülkî tekaut kanununun 7 nci maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında	Encumene
Naci Paşa (Cebelibereket)	1	Esbak Kadıkoy Belediye Muduru Kemal Beye emvalı metrukeden verilmesi	Nazarı dikkate alınmıştır
Necip Ali Bey (Denizli)	1	Ankara Belediyesine ikraz edilen para ile yapılan evlerine faizin affı hakkında	Encumene
Kâzım Paşa (Diyarbakır)	1	Muhtelif maddelerden alınacak istihlâk vergisi hakkındaki kanunun 1 inci maddesinin değiştirilmesi	5 7 1934 Tarih 2546 S Kanun
Hasan Hayri ve Şeref Beyler (Edirne)	1	Edirne şehri elektrik tesisatı için getirilen malzemeden gumruk resmi ve muamele vergisinin alınmaması hakkında	Encumene
Şeref Bey (Edirne)	2	Anafartalardaki Memed Çavuş Abidesi ile şehitliği imarı hakkında	Encumene
		Edirne Şehri elektrik tesisatı için getirilen malzemeden gumruk resmi ve muamele vergisinin alınmaması hakkında	Encumene
Nafi Atuf Bey (Erzurum)	2	Hafta tatili hakkındaki kanuna bir madde tezyiline dair	19 10 1933
		(Cumhuriyetin ilan yildonumu munasebeti ile)	2319 S Kanun
Nafi Atuf Bey (Erzurum)		Hayvanlar Vergisi Kanununun 5 inci maddesine bir fıkra ilavesine dair	Encumene
Hakkı Tarık Bey (Giresun)	7	Avukatlık Kanununun bazı maddelerini değiştiren kanunun 6 ncı maddesine bir fıkra ilavesine dair	18 6 1934 Tarih 2516 S Kanun
		Cumhuriyet ilanının 10 uncu yıl donumunu kutlama hakkında	11 6 1933 Tarih 2305 S Kanun
		Dahiliye Nizamnamenin 68 inci maddesinin tadili hakkında	21 5 1932 Kabul

Teklif Sahibinin Adı	Adedi	Teklifin Konusu	Sonuç
		Dahili Nizamnamenin 50 ve 53 üncü maddesinin tefsiri hakkında	Encümene
		Hariciye vekâleti memurin kanununun muvakkat 1 inci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun	28.12.1933 2379 S. Kanun
		Matbuat Kanununun muvakkat (B) maddesinin değiştirilmesi hakkında	8.6.1933 Tarih 2281 S. Kanun
		Teşkilatı Esasiye Kanununun 95 inci maddesinin tadili hakkında	10.12.1931 tarih 1893 S. Kanun
Şevket Bey (Giresun)	1	Sayım Vergisinin azaltılması hakkında	Encümene
Hasan Fehmi Bey (Gümüşane)	3	1932 senesi muvazenei umumiye kanununa merbut (M) cetveline bir kayıt ilavesi hakkında	7.7.1932 2067 S. Kanun
		Gümrük Tarife Kanununun 28 inci maddesinin değiştirilmesi hakkında	7.1.1932 1926 S. Kanun
		Af Kanununa müzeyyel	18.6.1934 Tarih 2556 S. Kanun
Hamdi Mustafa Bey (İstanbul)	1	Lastikten yapılan ayakkabıların beher çiftinden 100 kuruş istihlâk vergisi alınmasına dair	28.6.1934 2546 S. Kanun
Hasan Vasıf Bey (İstanbul)	2	İmtiyazlı şirketlerin abonelerinden aldıkları teminat paralarının muhafazası usulüne dair	Encümenlere
		Muhtelif maddelerden alınacak istihlâk vergisi hakkındaki kanunun muvakkat maddesine bir fıkra eklenmesine dair	Encümene
Halil Bey (İzmir	1	Gümrük Tarife Kanununa müzeyyel	2.12.1933 Mazbata kabul edilmiştir.
Kâmil Bey (İzmir)	1	Gazi Hazretlerinin İzmir'e gelen heyetlerinin gümrük resminden ve muamele vergisinden muafiyeti hakkında	4.1.1932 1916 S. Kanun
Mahmut Esat Bey (İzmir)	1	Matbuat cürümlerinden mahkûm olanlarla bu kabil cürümlerden dolayı haklarında tatbikat yapılmakta olanların affı hakkında (Af Kanunu)	26.10.1933 2330 S. Kanun
Kemal Turan Bey (Isparta)	2	Türkiye'de Afyon Yetiştiriciler Satış Birliği hakkındaki kanunun 1 inci muvakkat maddesinin 3 üncü fıkrasının değiştirilmesine dair	30.3.1933 2125 S. Kanun
		Askerî ve Mülkî Tekaüt Kanununun 55 inci maddesine bazı fıkralar ilavesine dair	20.4.1933 2190 S. Kanun

Teklif Sahibinin Adı	Adedi	Teklifin Konusu	Sonuç
Ömer Kâmil Bey (Kars)	2	Kars, Bayazıt, Erzurum ve Çoruh vilayetlerinin bazı kısımlarında mülteci ve muhacir iskânına dair	8.6.1934 2502 S. Kanun
		Kars vilayetleri ile Bayazıt, Erzurum ve Çoruh vilayetlerinin bazı parçalarında muhacir ve sığıntıların yerleştirilmesi ve çiftçilerin topraklandırılması hakkındaki Kanunun 3 üncü maddesine dair	3.7.1934 2561 S. Kanun
Dr. Suad Bey (Kastamonu)	5	Belediye bütçelerindeki maaş ve ücretlerle yetim maaşları yekûnu hakkında	Encümene
		Karahisar maden suyu şişelerinden bazı ücret ve resimlerin alınmaması hakkında	Gündeme
		Memlekette hükümran olan geçim zorluğu karşısında umumî bir teşriki merac sistemi yapılması hakkında	İade
		Mütekaidlere, eytam ve eramiline emlâk ve arazi verilmesi hakkında	İade
		Soyadı Kanununa bazı maddeler eklenmesine dair	Encümene
Hasan Fehmi Bey (Kastamonu)	4	Gümrük Tarifesi Kanununun 14 üncü maddesinin tadili hakkında	7.7.1932
		(Kabulü muvakkat usulü ile ithal edilen tutluk kerestelerinin ihraç müddetinin bir sene temdidi hakkında kanun)	2066 S. Kanun
		Sayım Vergisi Kanununda bazı değişiklikler yapılmasına dair	Encümene
		Tuz satışı hakkında	Encümene
		Verginin kolaylıkla alınması yollarına dair (Mükelleflere vergi cüzdanı verilmesi hakkında Kanun)	20.5.1933 2184 S. Kanun
Serdar Ahmet Bey (Kırşehir)	1	İlk mektep muallimlerine tatil zamanlarında zirai kurslar açılması hakkında	Encümene
İbrahim Süreyya Bey (Kocaeli)	1	Kemal Öz adlı Cumhurreisimize verilen "Atatürk" soyadının hiç bir kimse tarafından öz ve soy adı olarak kullanılmaması hakkında	17.12.1934 2587 S. Kanun
Kâzım Hüsnü Bey (Konya)	1	Bina Vergisi Kanununa bir madde zeyili hk.	Encümene

Teklif Sahibinin Adı	Adedi	Teklifin Konusu	Sonuç
Kâzım Hüsnü Bey (Konya) ve Giresun Hakkı Tarık Bey (Giresun)	2	Halkevleri namına ithal olunacak radyo ve sinema makinaları hakkında	20.4.1933 2154 S. Kanun
Tevfik Fıkret Bey (Konya)	1	Konya Ovası Sulama İdaresinin Teşkilât ve eraif hakkındaki Kanunun 1 inci maddesinin tadiline dair	21.5.1932 1971 S. Kanun
İsmet Paşa (Malatya)	2	Kemal Öz adlı Cumhurreisimize verilen soyadı hakkındaki Kanun teklifi	24.11.1934 2587 S. Kanun
		Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci maddeleri ile İntihabı Mebusan Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu Kanuna bir madde eklenmesi hakkında	5.12.1934 2598 S. Kanun 2599 S. Kanun
Refik Şevket Bey (Manisa)	2	Köy Kanununun 17 nci maddesine bir fıkra ilavesine ve 21 inci maddesinin değiştirilmesine dair	2.6.1934 2491 S. Kanun
		Taşocakları Nizamnamesinin 13 üncü maddesinin değiştirilmesi hakkında	26.2.1934 2492 S. Kanun
Turgut Bey (Manisa)	1	Menemen hadisesinde şehit edilen bekçi Hasan ve Şükrü Efendilerin ailesine maaş tahsisi hakkında	12.5.1934 2432 S. Kanun
Ali Rıza Bey (Mardin)	1	Kara nakliye vasıtalarından devlet vilayet ve belediyelerce alınmakta olan vergi ve resimlerin bir elden tahsisi hakkında	Encümene
Süleyman Fikri Bey (Mersin)	1	İlk ve orta tedrisat muallimlerinin ve teczıyeleri hakkındaki Kanunun 16 ncı maddesinin değiştirilmesine dair	İade
Nuri Bey (Muğla)	2	Nüfus Kanununa müzeyyel 2/97 numaralı Kanun teklifi ile Soyadı Kanunu	21.6.1934 2525 S. Kanun
		Nüfus Kanununa müzeyyel Kanun hakkında	Ruznameye
Hasan Reşit Bey (Muş)	1	Posta Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında	5.7.1934 2579 S. Kanun
Faik Bey (Niğde)	1	Belediye Kanununun 15 inci maddesinin 26 ncı fıkrasına müzeyyel	23.12.1934 2659 S. Kanun
Etem Bey (Samsun)	1	Gazi Hazretlerinin Samsun'a gelen heykellerinin gümrük resminden ve muamele vergisinden muafiyeti hakkında	1908 S. Kanun

Teklif Sahibinin Adı	Adedi	Teklifin Konusu	Sonuç
Hulûsi Bey (Sinop)	1	Sinop vilayetine dışarıdan getirilecek elektrik tesisatının gümrük resminden muafiyeti hakda	İade
Remzi Bey (Sivas)	1	Koyun, kılkeçi ve tiftik vergilerinin değiştirilmesine ve hayvan sahiplerine vesika üzerine tuz satılmasına dair	Encümene
İsmail Bey (Şebinkarahisar)	1	Belediye Vergisi ve Resimleri Kanununun 20 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında	Red
Celâl Nuri Bey (Tekirdağ)	2	Gıdaî mevad satanların piyango tertip edememeleri ve ikramiye verememeleri hakkında	Encümene
		Dahilî Nizamnamenin 22 nci maddesinin değiştirilmesine dair	Encümene
Cemil Bey (Tekirdağ)	2	1605 Numaralı Kanuna mülzeyyel Kanun hakkında	27.12.1933 2366 S. Kanun
		Vilayetler hususî idarelerinin borçları ve 1933 malî senesi bütçeleri	4.7.1934 2562 S. Kanun
Ahmet Hamdi Bey (Yozgat)	3	Ceza Kanununun 441 ve 443 üncü maddelerine bazı fıkralar ilavesi hakkında	Encümene
		Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 315 ve 316 ncı maddelerinin tadili hakkında	4.7.1934 2556 S. Kanun
		Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununun 315 ve 317 nci maddelerinin tadili hakkında	Encümene
Süleyman Sırrı Bey (Yozgat)	6	Ankara'nın müstahsil planından dolayı tasarrufları menedilen arsa vergilerinin tecili hak.	Geri alma
		Bekârlık Vergisi hakkında	Encümene
		Hazineden taksitle mal almış olanların taksit bedellerinin tecili hakkındaki Kanunun değiştirilmesine dair	Geri alma
		Köy Kanununun 13, 26 ve 44 üncü maddelerine bazı fıkralar ilavesine dair	Encümene
		Tedrisatı İptidaiye Kanununun 80, 81, 82, 83 üncü maddelerinin değiştirilmesi hakkında	Encümene
		Tiftik keçilerinden alınan verginin tadiline dair	Encümene

5. Konuşmalar :

IV uncu Donem ıçınde Genel Kurulda (191) mılletvekılı (2921) konuşma yapmış olup, Hasan Fehmı Bey (Gumuşane), (185) konuşma ıle ılk sırayı almakta, kendısını Refik Şevket Bey (Manısa) (182), Suleyman Sırrı Bey (Yozgat) (111), Reşıt Bey (Gazıantep) (100) konuşma ıle ızlemektedır

51-100 konuşma yapan mılletvekıllerının sayısı (10) olup şunlardır

Sırrı Bey	(Izmıt)	(85)
Husnu Bey	(Izmır)	(84)
Mustafa Abdulhalık Bey	(Çankırı)	(75)
Şukru Kaya Bey	(Muğla)	(70)
Selâhattın Bey	(Kocaelı)	(70)
Kemal Zaım Bey	(Konya)	(61)
Ruştu Bey	(Bursa)	(56)
Mazhar Mufit Bey	(Denızlı)	(54)
Mustafa Şeref Bey	(Burdur)	(52)
Refik Bey	(Konya)	(51)

IV uncu Donemde de seçılen (348) mılletvekılınden (6) sı 41-50, (6) sı 31-40, (7) sı 21-30, (27) sı 11-20, (32) sı 6-10, (9) u 5, (15) ı 4, (19) u 3, (22) sı 2 ve (36) sı bırer konuşma yapmışlardır (157) mılletvekılı hıç konuşmamıştır Ancak bunlardan (4) unun tutanakları red edılmış, (2) sı doğrudan, (9) u bır memurıyete atanma suretıyle ıstıfa etmış, (25) uye donem ıçınde olmuş ve (18) uye de Başkanlık Dıvanında gorev almış bulunması ıtıbarıyle bu sayıyı (100) olarak kabul etmek daha doğru olacaktır

6. Hukumete Guven Oylamaları :

IV uncu Donem ıçınde Hukumete dort kez guven oylaması yapılmış olup bu oylamalarda aşağıdakı sonuçlar alınmıştır

a) IV uncu Donem seçımlerınden sonra yenıden Hukumetı kuran Başvekıl Ismet Paşa, 4 Mayıs 1931'de başlayan olağanustu toplantının 9 Mayıs bırleşımınde (625) Genel Kurulda Hukumet programını okumuş ve guvenoyu ıstemıştır Sonuçta 287 mevcudun oy bırlığı ıle Ismet Paşa Hukumetıne guvenoyu verılmıştır (Karar No 631) Hukumet programı ıçın Bkz s (39-41)

b) 2 nci guven oylaması, 4 Temmuz 1931 bırleşımınde (626) Fazıl Ahmet Bey (Elazız), Ahmet Sureyya Bey (Aksaray) ve Ahmet Ihsan Bey (Or-

(625) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 1 s 22 26 29 30
(626) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 2 s 212 c 3 s 2 44

du) ın, bazı gazetelerın ızledıkleri yayın bıçımı hakkında verdıkleri gensorunun goruşulmesı sırasında Başvekıl Ismet Paşanın konuşması sonunda guvenoyu ıstemesı uzerıne yapılmıştır Sonuçta ışarı oyla Başvekıle mevcudun oybırlığı ile guvenoyu verılmıştır Bu konudakı goruşmeler ve Ismet Paşanın konuşması ıçın Bkz s (71)

c) Uçuncu guvenoyu oylaması 28 Kasım 1931'dekı bırleşımde (627), Hukumetın, ekonomık ve malî durumu ve buna karşı alınan onlemler hakkında yaptığı ve ertesı gunku bırleşımde de devam eden açıklamaları ve goruşmelerden sonra Alı Bey (Afyon Karahısar) ve 19 arkadaşının verdığı onerge uzerıne yapılmıştır Sonuçta 244 mevcudun oybırlığı ile Hukumete guvenoyu verılmıştır (Karar No 657) Konunun ayrıntıları ıçın Bkz s (329-329)

d) IV uncu Donemde son guven oylaması 5 Temmuz 1934 (628) de III uncu toplantı yılının son gununde Başvekıl Ismet Paşanın Hukumetın yaptıgı ışler ve genel polıtıkası hakkındakı konuşması sonunda ıstemı uzerıne yapılmış, Hukumete 235 mevcudun oybırlığı ile guvenoyu verılmıştır (Karar No 833) Başvekıl Ismet Paşanın konuşmasını tutanaklardan almaktayız

BAŞVEKIL ISMET PAŞA (Malatya) – Unlu arkadaşlar,

Buyuk yurtta tetkıklerımıze devam etmek ıçın, Buyuk Mıllet Meclısının çalışmasına ara verecek anlardayız Bıten devrede başardığınız değerlı ışlerın bır hulasasını gozden geçırmek ve Turkıye'nın yuruduğu ıstıkameti bır daha mutalea etmek faydalı olacaktır

Turkıye nın ıstıkameti mılletın ve memleketın yukselme ve ılerleme sıyasetınde durmadan çalışmak ve Devletın mılletler arası vazıyetınde emnıyetını korumaktır *(Alkışlar)*

Iktısadî ve sıyasî buhranların kuvvetlı tesırlerını hafıfletmeğe ve yenmeğe ugraşırken, ıktısat ve kultur sahasında, ılerlemeğı sağlayacak tesırleri ve tedbırleri, mutemadıyen kurmağa ve artırmağa çalışıyoruz Bu senekı faalıyetler arasında ıktısat teşkılatına esaslı olarak gırıştığımız ınce dıkkatımızden kaçmamıştır Muktedır ve vazıfedar vekâlet teşkılâtı kıymetlı hedefımızdır Mıllet hayatının muhtelıf ıktısat ıstıkametlerınde, kıfayetlı bır yardımcısı olmak, hem luzumlu, hem çok verımlı olduğunu duşunuyoruz Hususî sanayı faalıyetını korumak ve teşvık et-

---

(627) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 4 s 35 46 ve 52 73
(628) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 21 s 454 458

mek gozumuzdedır Hususî kuvvetlerın ve hususî menfaatlerın ustunde olan buyuk tesısatın ılk merhalesını şımdıden tespıt etmış ve tatbık sahasına koymuş bulunuyoruz Muteakıben ve mutemadıyen temel atılması, açılması ve ışletılmesı şeklınde sanayı programının muhtelif safhalarını takıp etmek hepımız ıçın zevklı olacaktır *(Alkışlar)*

Tıcaret bızde serbest ve normal vazıyetını muhafaza edecektır Bunun memleket ıçın tam semeresını ve doğruluğu ve nefasetıle ıtıbarını muhafaza eder bır vazıyete yukselmesı ıçın standardını temın etmeğe ve satış kooperatıflerıle cereyanını kolaylaştırmaga çalışmak yolundayız

Memleketler ârasındakı bugunku mubadele vazıyetı alış ve satış arasında ve tedıyede muvazene aramağı zarurî kıldığından, dışardan fazla satın alabılmemızı temın edecek ıhracat ımkânını arttırmak, buyuk meselelerımızdendır

Iktısat vekâletı denız ve maden servetlerımızden ıstıfade suretıle de mıllet yenı kazanç yolları bulmak ıçın cıddî faalıyete gırışmıştır

Teferruatını bıldığınız bu faalıyetlerın el ıle tutulur semere vermesı ıçın zaman geçmek ve çok çalışmak lazımgeldığını takdır buyurursunuz Butun bu ışler her safhada bılgılı ve ulkucu unsurların yetiştırılmesını, muntazam ve metodık çalışma ve ışletme kabılıyetının beraber artmasını ıcap ettırmektedır Bu da bızım ıçın muhım çalışma ıstıkametlerınden bırıdır

Hukumetın zıraat sahasındakı duşuncelerı, tebellur etmış bır haldedır Butun zıraat hayatına fennın son terakkılerını ve usullerını amelî olarak kılavuz olmak bu duşuncelerın ozudur Bunun ıçın bılgı ve araştırma muesseselerını temellı ve modern olarak kurmak, ılk merhaledır Buyuk Mıllet Meclısının kesılmeyen teşvıkı ve yardımı ıle buyuk zıraat muesseseleri kurulmuş bulunuyor Genç talebemız fennî zıraat yoluna gırmek ıçın çok umıt verıcı bır şevk gostermektedır

Bır taraftan yenı muesseseler yuksek kıymette zıraat kılavuzları yetiştırırken dıger taraftan ve suratle, koylunun amelî hayatına onun kazancını arttıracak surette gırmeğe çalışmak cıddî emelımızdır *(Alkışlar)*

Memleketın her sahada suratle ılerlemesı ve Devletın kudretının açılması ve artması koylunun kazanç ve geçım seviyesının yukselmesıne esaslı olarak bağlıdır Bızım bu hususta kanaatımız katıdır, umıtlerımız ıse çok kuvvetlıdır Bu keyfiyetı buyuk mıllî mesele sayıyoruz Koruyucu, ısraftan ve zıyandan kurtarıcı ve fennı usulleri oğretıcı ve tatbık edıcı bır suru tedbırler lazımdır

Goruyorsunuz kı zıraî sıyasete yenı ve genış bır programın hazırlanması ıle meşguluz

Sınaî ve ıktısadî programımızla boyle bır zıraî programı hemahenk olarak yurutmek yolu, buyuk ıktısadî ıstıkamette ılerlemek ıçın yalnız luzumlu ve faydalı değil hatta tek çaredır

Muhterem arkadaşlar,

Buyuk Millet Meclısının bır kaç senedenberı mıllî maarıfe verdığı ehemmiyet ana ıstikametlerını tespıt etmış bır haldedır Ilk tahsıl ıçın Hukumet, ıstınat ettıgı fırkanın umumî ve muşterek faalıyetıne mazharıyetle mubahı olmuştur Memleketın buyuk bır meselesıne mılletvekılleri arkadaşlarımızın yakından yardımlarını ıbzal etmek suretıle ışturakleri şımdıden tesırını hıssettırmeğe başlamıştır Ilk tahsıl başlıca hususî ıdarelerın faalıyet sahasıdır Hususî ıdarelerın malî vazıyetlerını tanzım ve ıslah etmek, dığer Devlet faalıyetlerı yanında, bılhassa ılk tahsılın halını ve atısını tanzım etmek demektır Bu meselenın ana tedbırlerı ile daha bır kaç sene uğraşacaksınız Fakat benım kanaatımce, verımlı yola şımdıden gırılmış ve hususî ıdarelerın ıntızamına temel atılmakta bulunmuştur Geçen butçe senesı verılmeyerek bırakmış olan hususî ıdare maaşlarını Hazıneden yardım suretıle toplan ve bırden tesvıye etmek ımkânını bulmak C H F ıçın şerefli bır alâka, Buyuk Mıllet Meclısı ıçın buyuk bır memnunıyettır Hususî ıdarelerın muvazenelı ve muntazam bır butçe ıle ıdaresını temın etmek ıçın aldığımız ve takıp edeceğımız tedbırlerle gelecekte maaş bırıkmesıne katıyen manı olacağız

Dığer taraftan ılk tahsılın hakıkaten umumıleşmesı ve keyfıyetının yukselmesı ıstikametınde tedbırlerımızı mutemadıyen ıkmal etmek katî kararımızdır

Unıversıte ıslahatı, lıse ve orta tahsılın mucehhez ve değerlı olması programını takıp edıyoruz Ilk gundenberı, buyuk ehemmıyet verdığımız meslekî tedrısat ıçın yenı ve ıslahatçı bır hamleye ıhtıyacımız olduğunu gormekteyız

Bır kaç çızgı ıle arzettığım maarıf meselelerının ne kadar zamana ve vesaıte luzum gosterdığını takdır etmek guç değıldır Zaten hıç bır zaman bıtmeyecek olan maarıf ıhtıyaçlarını Hukumetın doğru ve tabiî ıstikametlerınde sebatla takıp ettıgını Buyuk Mıllet Meclısı teveccuhle gormesı, ılerlemek ıçın esaslı bır teşvıktır

Azız arkadaşlar,

Bu sene ıçınde aldığımız malî tedbırlerın yuksek ehemmıyetıne ışaret etmek, Hukumetın vazıfe ve saygı borcudur Geçen yılın ılk aylarında butçenın sene sonunda nasıl kapanacağını tahmın etmek mumkun değıldı 1933 butçesının hemen tamamen mutevazın bır halde tahakkuk etmış olduğunu bugun soylebılmek, derın memnunıyetınızı mucıp olacak zevklı bır vesıledır, sanıyorum

Memleketler arasındakı alışverışlerın bızım olmayan kayıtlara tabı olması yuzunden gumruk varıdatının azalmasına rağmen butçenın tahakkuk etmesı, memleketın ıktısadî bunyesındekı kuvvetın, memleketın ıdaresındekı ve sıyasetındekı ıstıkrarın mandırıcı bır delılı olmak ıtıbarile ayrıca memnunıyetı mucıptır

1934 senesı ıçın yenı malî tedbırler alınmakta, hem memleketın ınkışaf hayatının takıp edılmesı, hem beynelmılel vazıyetının emnıyet tedbırlerının kuvvet-

lenmesını ıstemesı yuzunden zarurî oldu B M Meclısının ınce tetkık ve yuksek muzahereti ile ısabetlı ve amelî olduğuna kanı olduğumuz yenı malî tedbırlerın Turk Mılletı tarafından mınnılarak teveccuhle karşılanması ıftıhar olunacak bır mazharıyettır Yenı Turkıye'nın kurulmasında bugunku neslın ılk gunden ıtıbaren hesapsız fedakârlıklara mecbur olması, sakınılması kabil olmayan ve aynı zamanda şereflı bır talıhtır Asrî bır devletın, çok ıhtıyaçlarını temin etmeğe çalışmak, gerı bırakılmış ve harap edılmış bır memleketın umranını vucude getırmek mecburıyetı ıkı buyuk harpten sonra harbı umumıye gırmış ve harbı umumî âfetlerını dort sene fazlasile omuzlarına yuklemiş bugunku nesıllere teveccuh ettı Turk Mılletı, bu buyuk ımtıhanlardan, yekpare bır mıllet olarak çıkarken, mıllî vıcdanı ile asrî Turk Devletını muvaffakıyetle nasıl kurduysa bu devletın sağlam temelde yukselmesını temin edecek vazıfelerın mutemadıyen çalışmak, dırılık, uyanıklık ve fedakârlık ıstedığını takdır etmektedır

Muhterem efendıler,

Malı tebeddullerın dahılî hayatta ılk gunler yolsuz ticaret arzularına meydan verdıgı gorulmektedır Herhangı bır şayıa veya tedbırın luzumsuz pahalılığa ve fıat dalgalarına sebep olması vakıdır Fakat bu dıkkatle takıp ettığımız bır şeydır kı az zamanda tabîî cereyanını bulacaktır

Yenı vergılerden bahsederken, un uzerınden alınan vergıye temas etmek ısterım Yuksek Mılletvekıllerının malûmudur kı, undan alınan resım esas ıtıbarile Devlet Hazınesını ve butçesını alâkadar etmez Bu resım, buğdayı korumak ıçın Zıraat bankasının bır ıkı senedenberı çok hayırlı olarak devam eden faalıyetıne karşılık ve ımkân vermek ıçındır Un resmı suretile bır taraftan alınan para dığer tarafdan buğdaya makul bır fıat temin edılmek suretile çıftçıye ıade ve devrolunmaktadır Buğday fıatının makul bır had dahılınde ıstıkrarı çıftçı hayatı ıçın pek mulım bır meseledır Çıftçının gelırının korunması ıse şehırlerın ve butun memleketın ıktısadî hayatı ıçın esaslı bır alışverış unsurudur

Bu maruzatım, un resmının mahıyetını bır daha ızah etmıştır, sanırım Tatbıkatın sıkıntıya mahal vermeyecek surette mutemadıyen ıslahına ve her gun daha ıyı ve daha amelî çareler bulunmasına Mahıye vekâletı çok çalışmaktadır Sızin memleket ıçınde yakından tetkıklerımız ve ızahlarınız un resmının ıyı semereler vermesı ıçın ayrıca faydalı bır âmıl olacaktır

Azız arkadaşlar,

Nafıa vekâletınız şımendıfer programını muvaffakıyetle takıp etmektedır Bır taraftan yenı ınşaat tatbık mevkıne konulurken, dığer taraftan her gun yenı bır ıstasyonun açıldığını gorerek bahtıyar oluyoruz Buyuk ve muhım bır vılâyetımızın merkezi olan Elâzız'e varışımızın butun memlekette hâsıl ettığı sevınç bugunlerın tatlı bır hâdısesıdır *(Alkışlar)* Çok masraf ve sabır ısteyen şımendıfer polıtıkası B M Meclısının Buyuk Turk Vatanını temellendırmek ıçın aldığı tedbırlerın başında bulunanlardandır Turk Vatanının demıragларla orulmesi, ıktısadî ve sıyasî sahada butun mılletın bır tek kaya parçası gıbi perçınlenmesi ve kenetlenmesi demektır *(Şıddetlı alkışlar)*

Nafıa vekâletı hususî ve resmî butun munakale vasıtalarının yakından murakabesıne faalıyetle gırışmesı suretıle de ayrıca faydalı bır ıstıkamettedır *(Alkışlar)* Munakale vasıtalarının buyuk masrafiarla kurulduğu ılk devırlerde naklıye ucretlerının pahalılığından sakınmak mumkun olamazdı

Ancak memleketteki butun naklıye tarıfeleri uzerınde gıdışgelişi arttıracak ve geçımı kolaylaştıracak bır ucuzluğu temın etmek ıçın mucadele zamanı gelmıştır Karışık ve fennî bır çok unsurlara temas eden naklıye tarıfeleri sahasında tedrıcen fakat mutemadıyen çalışmak kararındayız

Yol şebekelerının ıslahı ıçın daha çok gayretler sarfetmek ıhtıyacında olduğumuzu takdır edıyorum Hususî ve merkezî ıdarenın elıne geçecek paraya ırtıbatı olan bu sahada amelî ve verımlı bır usul ıle çalışmak muhım bır rol oynamaktadır Kendi goruşlerımız ve mutehassısların tetkıkleri daha fennî bır çalışmanın lâzım olduğunu gostermektedır Nafia vekâletınız sıze amelî teklıfler ve tetkıkler arzetmek ıçın hazırlanmaktadır

Arkadaşlar,

Sıze bu gunun fena bır hâdısesını ara yerde arzetmek mecburıyetındeyım

Trakya'da bazı yahudı vatandaşların, kendi şıkâyetlerıne gore, mahallî tertıpler yuzunden hıcrete mecbur olduklarını ve bazılarının da Istanbul'a hıcret ettıklerını haber almıştım Turkıye'de her fert Cumhurıyet kanunlarının emnıyet ve muhafazası altındadır Antısemıtızm Turkıye metaı ve zıhnıyetı değıldır Vakıt vakıt harıçten bızım memleketımıze gırer ve derhal onune geçılır Bu feveranın da boyle bır salgın olması muhtemeldır Boyle cereyanlara katıyen musaade etmeyecegız *(Alkışlar)* Hadıseyı Ankara'ya gelır gelmez haber aldım Verdığım katı emırler uzerıne bu cereyan tamamile durdurulmuştur Istanbul'a gelen vatandaşlar yerlerıne donmekte serbesttırler Mesuller mahkemeye teslım edılmıştır ve edılecektır Bugun de Dahılıye vekılını oralara gonderıyorum Mutecasırler şıddetle teczıye edılecektır

Muhterem arkadaşlar,

Şımdıye kadar soyledıklerım Devletın butun faalıyetını hulâsa etmek maksadına mustenıt değıldır Hukumetınızı ışgal etmekte olan bugunku mesêle ve ıhtıyaçların yaldızsız bır hulâsasını yapmak ıstedım Dığer vekâletlerın faalıyet ıstıkametlerınde çok esaslı olarak aldığımız tedbırleri saymanın sızı fazla ışgal etmesınden sakınırım Fakat musaade buyurursanız butun mıllî ve sıyasi hayatımızda C H F nın buyuk ve faal rolune temas etmek ısterım Halk Fırkasının son ınkışaf devrı, hususî, sıyasî bır fırkanın dar çerçevesınden çıkarak butun vatandaşlara kucağını açan, ıçtımaî ve mıllî buyuk bır muessese halını almıştır *(Alkışlar)* Halkevlerının garazsız ve menfaatsız bır ırfan ve medenıyet yuvası olarak ıfa ettıgi hayırlı hızmetler, mılletten umumî bır teveccuh ıle teşvık edılmekte ve mukâfatlandırılmaktadır Mılletın arzusu, hatta bıtaraf ve yabancı mutehassıslarının tetkıkı Halkevı faalıyetlerının genışletılmesını ıstemektedır Genış yurekle butun

milletın ve her sınıf halkın yukselmesıne çalışan Halkevlerıne mumkun olan kolaylıkları ve teşvıkleri yapmayı vazıfemızden sayıyoruz

Azız arkadaşlar,

Bu sene muhtelif vesılelerle Cumhurıyet ordusunun faalıyetıne yakından temas etlık Cumhurıyet ordusunun kudretlı ve feyızlı bır halde çalışmasını ıçınden gormek bızı muftehır ve mağrur etmıştır *(Bravo sesleri şıddetlı ve surekli alkışlar)* Vazıfesever kahraman ve fedakâr bır zabıtan heyetı, ordunun temelını teşkil etmekte ve Turk mılletının muhabbetı ve ıftıharı ile muhat olarak onun çalışkanlığına yuksek numune olmaktadır *(Şıddetlı alkışlar)* Çetın muharebe tecrubelerı ıçınde yugurulmuş bır kumanda heyetının feyızlı sevk ve ıdaresı, anlayışlı bır goze derhal çarpmaktadır *(Şıddetlı alkışlar)* Mıllî servetımız ve takatımız nısbetınde orduya verdıgımız paranın yerınde ve ıyı kullanıldığına ıcap ederse olçulemeyecek genış ve musbet neticeler alacağına emın olabılırsınız *(Şıddetlı alkışlar)* Buyuk Turk mılletı, mıllet ordusunu teçhız etmek ıçın, zabıtlerını ve askerlerını vasıtalı ve muteber tutmak ıçın severek fedakârlık etmekte yerden goğe kadar haklıdır *(Alkışlar)*

Muhterem efendıler,

Buyuk Reısıcumhurun Hukumet faalıyetlerını kolaylaştırmak ve muvaffakıyete sevketmek ve mıllî hayatın her sahasında bır feyız kaynağı olmak suretındekı yuksek tesırını anmak bızım ıçın şukran borcudur *(Şıddetlı alkışlar)*

Bulucu ve yaratıcı kudretı mutemadıyen artan buyuk mıllî reısın ıktısadî, ıçtımaî ve kultur sahalarında ve bızzat Cumhurıyet ordusile yakın alâkası memleket ıçın mutemadî bır yukselmek temın etmektedır *(Alkışlar)*

Mıllî Turk Devletının sağlam temellerle kurulmasında emnıyetlı ve feyızlı yollarda yukselmesınde Mustafa Kemal adlı bır reıse malık olması ebedî tarıhın cereyanında bulunmaz bır fırsat ve bahası olçulmez bır nımettır *(Şıddetlı alkışlar bravo sesleri)*

Azız arkadaşlar,

Sıze şımdı Devletın beynelmılel munasebetlerını arzedeceğım

Harıcî munasebetlerımızden bahsetmek ısterken, Iran Devletile olan munasebetlerımızın hakıkî bır emnıyet ve sadakate mustenıt samımî mahıyetını tebarüz ettırerek başlamak ısterım *(Alkışlar)* Şehınşah Hazretlerının topraklarımıza şeref ve ıftıhar vermekte olmaları bana mesut bır vesıle vermektedır *(Alkışlar)* Devletlerımız arasındakı emnıyet sıyasetını yuksek şahsıyetlerınde hakkıle temsıl eden Şehınşah Hazretlerı şayanı hurmet evsafile Turk mılletını teshır etmışlerdır *(Şıddetlı alkışlar)* Umıdımız çok kuvvetlıdır kı Iranla Turkıye arasında her sahada yenı ve genış munasebetler başlayacaktır

Arkadaşlar, aramızdakı Dostluk ve hakem muahedelerının tasdıkı munasebetile Yugoslavya parlamentosunda gosterılen muhabbet eserlerı ıkı memleket arasındakı ıtımat havasını tebaruz ettırmek ıçın bana kıymetlı bır fırsat vermıştır *(Şıddetlı alkışlar)*

Yugoslavya'nın büyük millî kahramanı ve Haşmetlû Hükümdarı Hazretleriyle bizim millî Reisimiz arasındaki İstanbul mülâkatı yeni mesut devrenin feyizli bir başlangıcı olmuştur Zaten Büyük harpten sonraki devrede birbirimizden uzak bulunduğumuz zamanlarda dahi Yugoslavya ile aramızda birbirimizi kıracak herhangi bir hâdise geçmedi Son zamanlarda yakın temasımız ise taarruzdan nefret eden ve sulh isteyen zihniyette anlayışlarımızın hemahenk oluşunu göstermiştir *(Bravo sesleri alkışlar)* Yugoslavya ile siyasî teşriki mesaimizin mahiyeti, diğer imza sahiplerile beraber Balkan Misakile ifade olunmuştur ki bu misakın yüksek ehemmiyeti Yugoslavya ile aramızdaki itimat hisleriyle hakikî bir kuvvet bulmaktadır *(Alkışlar)* İki memleket arasında eksik olan muahedeler bir anlaşma havası içinde müteakiben ve süratle vücude gelmektedir

Muhterem efendiler,

Irak'la aramızda samimî ve iyi münasebetlerin devam ettiğini zikretmek benim için bir zevktir

Suriye ile münasebetlerimiz iyi komşuların emniyetli münasebatı şeklindedir

Arkadaşlar,

Yunanistan'la bağlı olduğumuz, yakın ve sıkı muahedelerin mâna ve mahiyeti bizim zihniyetimize ve iki milletin münasebatına mesut bir surette hâkimdir *(Alkışlar)*

Bulgaristan'la münasebetlerimizde hakikî dostluk hissiyatımız Bulgar Hükümeti ve milleti tarafından açık olarak takdir edilmek ümidile doludur Balkan misakına karşı Bulgaristan'ın daha yakın ve amelî bir vaziyet alması ihtimali bizim için değerli bir ümittir

Romanya ile son sene muhtelif beynelmilel vesikalarda beraber imza sahibi bulunuyoruz Taarruz politikasından uzak olan sulh ve istikrar siyasetinde Romanya ile memnuniyetle teşriki mesai ettik Hususî ihtiyaçlarımızı ve vaziyetlerimizi göz önünde tutan dostane bir teşriki mesainin Balkanlar sulhunda çok faydalı bir amil olacağına kani bulunuyoruz

Arnavutluk Krallığı ile münasebatımız dostane ve samimanedir

Orta Avrupa'da Macaristan'la aramızda bitaraflık ve dostluk muahedesi vardır ki onun icabatı samimî olarak mahfuz ve müteberdir Coğrafî vaziyetleri daha uzakta olan Devletlerle de münasebetlerimiz umumiyetle iyi bir haldedir

Muhterem arkadaşlar,

Sovyet Rusya ile dostluk ve itimat siyaseti kuvvetli ve mesut bir surette devam etmektedir *(Şiddetli alkışlar)* İki memleket arasındaki yakın dostluk politikasını vefa ile takip etmek zihniyetinde birbirimizi iyi anlamış olmak hayırlı ve bahtiyar bir hususiyettir

Fransa'nın sulh ve istikrar takip eden politikamızı alâka ile karşıladığını görmek bizim için hakikî memnuniyettir İki memleket arasındaki ihtilâfların tasfi-

yesi uzun ve çetin surdu Fakat umidimiz odur ki yeni bir itimat sahasina girdi Fransiz Devlet adamlarindan muhtelif vesilelerle gorduğumuz dostluk tezahuratinin yuksek kiymetini hakkile takdir ediyoruz *(Şiddetli alkişlar)*

Ingiltere ile ihtilâfsiz, durust ve dostane munasebetteyiz Ticaret munasebetlerimiz zaruri, yeni şartlara uygun bir surette halledilmesi, iktisadî munasebetlerimiz için faydali bir genişlemeğe vesile olacaktir

Italya ile aramizda ihtilafli hiç bir muhim mesele mevcut değildir Dostluk ve emniyet hissiyatini teyit eden kuvvetli bir muahede ile birbirimize bağliyiz 1932 de Roma da uzatilmasini imzaladiğimiz muahedenin tavzihi senetlerini bugunlerde teati etmek kiymetli tezahurata zemin vermiştir Italya ile munasebatimizda esas mesele emniyet meselesidir Bu emniyetin siyasî ve ahdî olarak tam olmasi için butun anasir mevcuttur Sulh ve emniyet hususundaki hassasiyetimiz bizim bir hususiyetimizdir ki bunun icabatini takip ederken açik bir politika ifade etmegi ve iki memleket arasinda ciddî bir dostluk ve emniyet siyasetinin devam etmesine hizmet etmeği hakkile takdir ediyoruz

Polonya Cumhuriyetile iyi olan munasebatimizin iktisadî sahada inkişafini temenni ve umit ediyoruz

Almanya ile mevcut dostluk munasebetleri içinde devam eden iktisadî munasebetlerimiz her iki tarafin faydasina olarak verimli bir surette inkişaf etmektedir

Amerikalilarla muhtelif sahalarda daha yakindan temas halindeyiz Iki memleket arasindaki teveccuhkâr bir dostluk havasi ve kadîm iktisadî munasebetlerimizin arizasiz bir cereyan içinde devamini teshil edecek mahiyettedir

Muhterem arkadaşlar,

Ayri ayri muhtelif munasebetlerimizden bahsettikten sonra hariç siyasetimizin umumî mahiyeti için bir iki mulâhaza arzetmek isterim

Biz coğrafî ve siyasî vaziyetimiz itibarile bir çok defa birbirine zit siyasî cereyanlara temas etmek mevkiinde bulunuyoruz Maatteessuf siyaset âlemi sik sik ciddi ihtilâflarla mahmul olmaktadir Her şeyden evvel yakin sahamizda sulhun masun oldugunu gormek ulkumuzdur ve zit siyasî cereyanlarin temas mevkiinde bulunmak dolayisile endişeli mahiyet alabilen beynelmilel hâdiseler yakin alâkamizdir Bu şerait içinde mudafaa vesaitimizi kuvvetli bulundurmağa çalişmak ve muhtelif Devletlere karşi taahhutlerimizi sarih ve iyi çerçevelenmiş bir hudut içinde fakat vefa ve sadakatle takip etmek şiarindayiz *(Alkişlar)*

Güçlükle soz veriyoruz, fakat soz verirken kendimizi çok kuvvetli bağlanmiş bulunuyoruz Aldiğimiz sozun sağlamliği için mutemadi dikkat içindeyiz

Butun bu faaliyetlerin bir tek hedefi vardir Kendi emniyetimizi objektif olarak temin etmeğe çalişirken herhangi bir yerde herhangi bir taarruzu teşvik etmek veya kolaylaştirmaktan dikkatle sakinmaktadir *(Bravo sesleri alkişlar)*

Muhterem efendiler

Sıyasetımızın bugunku vazıyetını sadıkane ıfade etmeğe çalıştım Işlerımıze bu zıhnıyet ve ıstıkametlerde devamımızı teşvık edıyorsanız bunu reylerımızle bıldırmenızı lûtfunuzdan beklerız *(Bravo sesleri şiddetli ve devamlı alkışlar)*

REIS – Başvekıl Paşa Hazretlerı beyanatları uzerıne Meclısın reyını ıstıyorlar Reylerınızı verırsınız Itımat eden beyaz, ıtımat etmeyen kırmızı verecektır Rey vermeyen varsa versın efendım

235 rey sayılmıştır Kırmızı rey yoktur Bınaenaleyh Başvekıl Paşa Hazretlerının beyanatı uzerıne Meclıs mevcudun ıttıfakıle ıtımat beyan etmıştır *(Sureklı alkış)*

BAŞVEKIL ISMET PAŞA (Malatya) – Arkadaşlar, çetın ışlerı başarmak ıçın sızın kıymetlı teveccuhunuz kuvvetlerın en başındadır, en esaslısıdır, her güçluğu kolaylaştıran buyuk kuvvettır *(Şiddetli ve sureklı alkışlar)*

SEÇIMIN YENILENMESI KARARI VE IV UNCU DONEM ÇALIŞMALARININ SONA ERMESI

5 Aralık 1934'tekı bırleşımde (629) Ismet Inonu (Malatya), Cemıl Uybadın (Tekırdağ) ve Recep Peker, (Kutahya) Başkanlığa bır onerge vererek TBMM seçımlerının yenılenmesıne karar verılmesını onermışlerdır Okunan onerge oy bırlığı ıle kabul edılmış, bu suretle IV uncu Donemı sona erdırecek yol açılmıştır

Sonrakı gunlerde, aralarında Turk kadınlarına seçme ve seçılme hakkı tanıyan 2598 ve 2599 sayılı, Tapu ve Kadastro mevzuatının yenileştırıldığı 2613 ve 2644 sayılı ve dığer bazı onemlı kanunların bulunduğu (74) kanun kabul edılmış, 23 Aralık 1934 bırleşımınde (630) Cemıl Uybadın (Tekırdağ) Başkanlığa bır onerge sunarak Kurultayın bu toplantı senesı ıçınde gelen ışlerı bıtırmesı ve ıntıhabın yenılenmesı de kurultayca onaylanmış bulunmasına gore bu devrenın 1 Mart 1935 tarıhıne kadar tatılıne karar verılmesını onermış, oylanan onerge oybırlığı ıle kabul edılmıştır

Başkan General Kâzım Ozalp (Balıkesır), IV uncu Donemın kapanması munasebetıyle aşağıdakı konuşmayı yapmıştır (631)

---

(629) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 25 s 81
(630) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 25 s 309
(631) IV Donem Zabıt Cerıdesı c 25 s 310

BAŞKAN – Sayın arkadaşlar,

Dorduncu Buyuk Millet Mecliıi 4 Mayıs 1931'de toplanmıştır Teşkilatı esasıye kanunumuza gore 1 Teşrınısanı 1931'e kadar geçen gunler fevkalâde ıçtıma sayılmıştır

Seçımın yenilenmesı ıçın verdığınız karara gore bırıncı kânunun beşıncı gunundenberı butun ulkede seçım anıklığına gırılmıştır Meclıs bu verdığı karardan sonra bugune değın çalıştı, gerekmezse beşıncı Buyuk Millet Meclısı ışe başlayıncaya kadar toplanmayacaktır

Dorduncu Buyuk Millet Meclısı 287 toplantı yaparak 801 kanun, 33 tefsır çıkarmış ve ayrıca 207 karar vermıştır Bu verımlı çalışmaların çok yuksek olan değerını kıvançla anarım Turkıye'nın butun alanlarda erklenmesı ve yukselmesı ıçın verdığınız emekler hep yurd severlik duygularile olmuştur Bunu Turk tarıhı oğunçle yazacaktır Butun acunda alkışlanan bu unlu ılerlemeler sızın ve sızden oncekı Meclıslerın yondemlı çalışmalarından doğmuştur

Buyuk Millet Meclısı ulusal erem ocağıdır *(Alkışlar)* Sız, bu ulusal eremı cumurluk tozune en uygun bır yonde yerıne getırdınız Sızden oncekı Buyuk Millet Meclıslerının yolu uzerınde benzer hızla yurudunuz Başardığınız ışler arasında ulusun yukselmesıne başlıca yarayanlar pek çoktur Bunlar ekonomık, sosyal ve sıyasal kanunlarla belırtılmışlerdır

Temelını kurduğunuz sanayı kurumunun tuttuğu gıdışte daha şımdıden degerlı verımler toplanmağa başlanmıştır Bu guzeyde Turk ulusu yabancıya el açmayarak kendı çalışmasının verımı ile yaşayacak ve butun ergınlığını koruyabılecektır *(Alkışlar)*

Ulusluk olması gereken demıryolu, rıhtım ve bunlar gıbı tukel ışlerı guttuğunuz ana sıyasaya uygun olarak uluslaştırmakla en yararlı ulusal bır ulkuyu yapmış bulunuyorsunuz Bu unutulmaz ışlerden dolayı yurdunu seven her Turk, sızlerı bugun de, yarın da oğme ve saygıyla anacaktır Bunlarla bırlıkte onurlu ve degerlı ordumuzun yurdu koruma gucunu artırmakla buyuk uyanıklık gosterdınız *(Alkışlar)*

Dışarı sıyasada da verdığınız oğutlere gore çalışan Hukumetımız ulus ıçın yarar anlaşmalar başarmış, boylelikle dışarı sıyasamız bellı ve sağlam temeller uzerıne koyulmuştur *(Okuhay seslerı alkışlar)*

Uluslar derneğıne gırmemız, Balkan antlaşması, barış ıçınde ılerlemek ısteklerının doğurduğu sonuçların başlıcalarındandır *(Alkışlar)*

Dılımızın ozleşmesı ışıne B M Mecısının gosterdığı bağlılık oğunçle anılmağa değer *(Alkışlar)*

Lâık budun tutumuna uygun olarak çıkardığınız kılık kanunu Cumhurluk desteklerının butunleşmesı dileğile atılan adımların en başta gelenlerındendır Bu kanun dın yonunden kılık başkalığının otedenberı yaşatmakta olduğu ayrılık duşunuşunu ortadan kaldıracak ve bırlık yaratacaktır *(Okay seslerı alkışlar)*

Soyadı kanunu da soysal ilerlemede kıvançla anılacak bir atılıştır. Turk tarihının eskı çağlarında yaşamış olan bu guzel ture saltanat çağlarında başta bulunanların ummet siyasası guderek ulusal duyguyu gevşetmeleri yuzunden bir yana bırakılmış ıken sizin yaptığınız kanunla bunun diriltilmiş olması ovunmeğe değer bir ıştır *(Alkışlar)*.

Dorduncu Buyuk Millet Meclisi Turk kadınına verdiği onurlu, siyasal orun ile ulusal borçlarının en buyuklerinden birini odemiştir *(Alkışlar)*. Kurtuluş savaşına kanıle, canıle girişen Turk kadınının ulus işlerinde sozu olması pek doğru, pek yerınde ıdı. Turk kadınının bilınen yararlığına genişlik vermek ulke için çok asılığı olduğu bellidir. Bu yuzden, kadınlarımızın koy, kent işlerine olduğu gibi butun ulus işlerıne de bakabılmelerı için yaptığınız kanunlarla gerçekten ovunebilirsınız *(Alkışlar)*.

Unlu arkadaşlar, devrenın her yıl toplantısında beni reıs seçmekle gosterdiğınız mana değerlı olmaya çalıştım *(Okay sesleri, alkışlar)*. Ovunç veren işlerınizi burada sayarken, reısınız olmaklığım dolayısile ben de sonsuz bir gonul sevinci duymaktayım *(Alkışlar)*. Bu buyuk işler yapılırken oğutlerinizi en doğru goruşle kavrayan ve yerıne getıren Hukumetin başarılı çalışmalarını ovunçle anmayı borç bilirim *(Alkışlar)*.

Baylar, başarıcılığımızın kaynağı Ataturktedir *(Şiddetli alkışlar)*. Onun açtığı verimlı yollar ustunde yurumekledır kı, ulkuye yararlı olduğumuzu soyleyebilir ve bununla pek yerınde olarak, ovunebılırız *(Alkışlar)*. Turkluğe yaptığı sayısız iyiliklerle hepımızın yureklerınde tukenmez gonenç yaşatan Uluğumuz Ataturk'e bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı buradan bir daha sunarım. Hepinize esenler ve ulusal işlerde oktuler dilerim *(Alkışlar)*.

Muzakere bıtmiştir *(Alkışlar)*...

Kapanma Saatı : 18.17

Bu şekilde sona eren IV. Donemin ardından 2 Şubat 1935'te CHP Genel Başkanı M. Kemal Atatürk, parti teşkilâtına ve ikinci seçmenlere, 4 Şubat'ta da millete birer bildiri yayımlayarak genel siyasî durum, seçim ilkelerini ve milletvekili adaylarını açıklayacak, 8 Şubat 1935'te milletvekili seçimi yapılarak 23 Aralık 1934'te alınan karar gereğince 1 Mart 1935'te TBMM, V inci Dönemin ilk toplantısını yapacaktır.

KİTAPTA GEÇEN OSMANLICA SÖZCÜKLERİN BUGÜNKÜ KARŞILIKLARI HAKKINDA AÇIKLAMA

A) YASAMA İLE İLGİLİ OLANLAR :

Adliye	Adalet
Arzuhal	Dilekçe
Aza	Üye
Azil	İşten El Çektirme
Beyanat	Demeç
Beyanname	Bildiri
Celse	Oturum
Ceride	Dergi
Dahilî Nizamname	İçtüzük
Dahiliye	İçişleri
Devre	Dönem
Encümen	Komisyon
Ekseriyet	Çoğunluk
Erkânıharbiyei Umumiye	Genelkurmay
Fevkalâde İçtima	Olağanüstü Toplantı
Hafi	Gizli
Hariciye	Dışişleri
Heyet	Kurul
Heyeti Umumiye	Genel Kurul
Heyeti Vekile	Bakanlar Kurulu
İcra Vekilleri Heyeti	Bakanlar Kurulu
İçtima	Toplantı
İlga	Kaldırmak
İnhisar	Tekel
İnikat	Birleşim
İntihap	Seçim
İstizah	Gensoru
İttifak	Oybirliği

Lâyiha	Tasarı
Maarif	Millî Eğitim
Mazbata	Rapor
Mazbata Muharriri	Sözcü
Mebus	Milletvekili
Mer'iyet	Yürürlük
Müdafaayı Milliye	Millî Savunma
Mutlak Ekseriyet	Salt Çoğunluk
Muvakkat	Geçici
Muvazenei Umumiye	Bütçe
Mülga	Kaldırılmış
Münakalât	Ulaştırma
Müzakere	Görüşme
Nafia	Bayındırlık
Nutuk	Söylev
Reis	Başkan
Reis-i Sin	Yaşlı Başkan
Riyaset	Başkanlık
Rey	Oy
Sual	Soru
Tâdil-Tadilât	Değişiklik
Tahlif	Yemin-Andiçme
Takrir	Önerge
Tasdik	Onay
Tâyini Esami	Ad Çekme
Teklif	Öneri
Teşrii Masuniyet	Yasama Dokunulmazlığı
Vekil	Bakan
Vekiller Heyeti	Bakanlar Kurulu
Vesika	Belge
Zabıt	Tutanak
Ziraat	Tarım

B) ÖĞRETİM KURUMLARI İLE İLGİLİ OLANLAR :

Bahriye Mektebi	Deniz Harp Okulu ve Lisesi
Erkânıharbiye Mektebi	Harp Akademisi
Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi	Ziraat ve Orman Mühendisi Yetiştiren Yüksekokul
Hendese-i Mülkiye Mektebi	Mühendis Yetiştiren Yüksekokul (1884-1909)
Darülfünun	Üniversite
İdadi	Lise Dengi Okul
İbtidai Mektebi	İlkokul (1862-1924)
Medrese	Din Öğretimi Ağırlıklı Okul
Mektebi Hukuk	Hukukçu Yetiştiren Yüksekokul (1879-1908)
Mektebi Sultani	Galatasaray Lisesi (1868-1923)
Mühendishane-i Bahri	Deniz Subayı Yetiştiren Okul (1773-1908)
Mühendishane-i Berri	Topçu ve İstihkâm Subayı Yetiştiren Okul (1795-1908)
Mülkiye Mektebi	Siyasal Bilgiler Okulu-Fakültesi
Rüştiye	Ortaokul Dengi okul
Sıbyan Mektebi	Osmanlı Döneminde Mahalle Mektebi de Denilen İlkokul (1862'ye kadar)
Sultanî	Lise Dengi Okul

C) DAİRE VE MEMURİYETLER :

Bâbıâli	Devletin Merkezi Yönetimi
Divan-ı Muhasebat	Sayıştay
Mektubî Kalemi	Yazı İşleri Bürosu
Mutasarrıf	İl-İlçe Arası Mülkî İdare Birimi Olan Liva-Sancak'ta Yönetici
Müderris	Medrese ve Yüksekokul Öğretmeni
Mülazım	Devlet Dairelerinde Aylıksız Aday Memur
Mümeyyiz	Devlet Dairelerinde Hazırlanan Bir Yazıyı Düzelten ve Tamamlayan Memur
Sadaret	Başbakanlık
Sadrazam	Başbakan

D) ASKERÎ RÜTBELER :

Müşir	Mareşal-Büyük Amiral
I. Ferik	Orgeneral-Oramiral
Ferik	Korgeneral-Koramiral
Fırka K. Mirliva	Tümgeneral-Tümamiral
Mirliva	Tuğgeneral-Tuğamiral
Miralay	Albay
Kaymakam	Yarbay
Kolağası	Kd. Yüzbaşı
Mülâzım-ı Evvel	Üsteğmen
Mülâzım-ı Sâni	Teğmen
Zabit Vekili	Asteğmen

EKLER

TBMM IV. DÖNEM ÇALIŞMALARI

1. Olağanüstü Toplantı : (4 Mayıs 1931)

Başbakan	Kâzım Paşa (Balıkesir)
Başkanvekili	Refet Bey (Bursa)
Başkanvekili	Vasıf Bey (İzmir)
Başkanvekili	Hasan Bey (Trabzon)
İdare Âmiri	Halit Bey (Bayazıt)
İdare Âmiri	Necip Ali Bey (Denizli)
İdare Âmiri	İrfan Ferit Bey (Mardin)
Kâtip	Ruşen Eşref Bey (Afyon Karahisar)
Kâtip	Ziya Gevher Bey (Çanakkale)
Kâtip	Haydar Rüştü Bey (Denizli)
Kâtip	Avni Bey (Yozgat)

2. I. Toplantı Yılı : (1 Kasım 1931)

Yapılan seçimde olağanüstü toplantıda seçilmiş olan milletvekilleri tekrar seçilmek suretiyle Başkanlık Divanındaki yerlerini korumuşlardır.

3. II. Toplantı Yılı : (1 Kasım 1932)

Başkanvekili Vasıf Bey, (İzmir)in yerine Esat Bey (Bursa), İdare Âmiri Necip Ali Bey (Denizli) yerine Mehmet Ali Bey (Artvin) seçilmiş, diğerleri yerlerini korumuştur.

4. III. Toplantı Yılı : (1 Kasım 1933)

Kâtip Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar) yerine ve Kâtip sayısının altıya çıkarılması ile diğer iki kâtipliğe Refik Bey (Konya), Hamdi Bey (Mersin) ve Ali Bey (Rize) seçilmiş olup, diğerleri yerlerini korumuşlardır.

5. IV. Toplantı Yılı : (1 Kasım 1934)

Kâtipler Ziya Gevher Bey (Çanakkale) ve Avni Bey (Yozgat) yerine Ali Muzaffer Bey (Konya) ve Ferit Celâl Bey (Mersin) seçilmiş, diğerleri yerlerini korumuşlardır.

EK II. — TBMM IV. DÖNEM VEKİLLER HEYETİ
(Bakanlar Kurulu)

1. Seçimlerin yenilenmesi nedeniyle Başvekil İsmet Paşa, TBMM'nin toplandığı 4 Mayıs 1931 tarihinde kabinenin istifasını Cumhurbaşkanına sunmuş, Vekiller Heyetini yeniden teşkile memur edilmekle kurduğu kabine aynı günde Cumhurbaşkanınca onaylanarak aşağıda adları ve seçim çevreleri yazılı milletvekilleri hizalarında gösterilen vekilliklere atanmışlardır :

İsmet Paşa	(Malatya)	Başvekil
Yusuf Kemal Bey	(Sinop)	Adliye
Zekâi Bey	(Diyarbakır)	Millî Mudafaa
Şükrü Kaya Bey	(Muğla)	Dahiliye
Dr. Tevfik Rüştü Bey	(İzmir)	Hariciye
Mustafa Abdülhalik	(Çankırı)	Maliye
Esat Bey	(Bursa)	Maarif
Hilmi Bey	(Bursa)	Nafıa
Mustafa Şeref Bey	(Burdur)	İktisat
Dr. Refik Bey	(İstanbul)	Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye

2. 29 Aralık 1931 gün ve 1909 sayılı Kanunla Gümrük ve İnhisarlar, aynı gün ve 1910 sayılı Kanunla Ziraat Vekâletlerinin kurulması üzerine bu vekilliklere 31 Aralık 1931 tarihinde :

Ali Rana Bey	(İstanbul)
Muhlis Bey	(Kütahya)

atanmışlardır.

3. Dönem boyunca Millî Müdafaa, Dahiliye, Hariciye, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, Gümrük ve İnhisarlar ve Ziraat vekâletlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

4. Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey hocalık yaptığı Hukuk Mektebinde derslerine daha fazla zaman ayırabilmek isteği ile istifa etmiş, yerine 23 Mayıs 1933'de Saraçoğlu Şükrü Bey (İzmir) atanmıştır.

5. Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Beyin hastalığı dolayısıyla, bu vekilliğe Nafıa Vekili Fuat Bey, (Elâziz)in vekillik etmesi uygun görülmüş, Mustafa Abdülhalik Beyin 3 Şubat 1934'te istifası üzerine de bu göreve asıl olarak atanmıştır.

6. Maarif Vekili Esat Beyin (Bursa) 19 Eylül 1932'de vekillikten istifası üzerine yerine Dr. Reşit Galip Bey (Aydın) atanmış, kendisinin sağlık durumu nedeni ile 13 Ağustos 1933'te çekilmesi ile bu göreve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Refik Beyin vekillik etmesi uygun görülmüştür. 27 Ekim 1933'te Maarif Vekilliğine Y. Hikmet Bey (Manisa) getirilmiş, kendisinin 9 Temmuz 1934'te istifası üzerine de Abidin Bey (Aydın) atanmıştır.

7. Nafıa Vekili Hilmi Beyin hastalığı dolayısıyla Avrupa'da tedavisine lüzum gösterilmesinden 26 Ekim 1933'te istifa etmesi üzerine yerine Fuat Bey (Elâziz) atanmış, Maliye Vekâleti Vekilliğini birlikte yürütmesi uygun görülmüştür. Fuat Beyin asil olarak Maliye Vekilliğine getirilmesi ile Nafıa Vekilliğine 16 Şubat 1934'te Ali Bey (Afyon Karahisar) atanmıştır.

8. İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey 8 Eylül 1932'de istifa etmiş, yerine Mahmut Celâl Bey (İzmir) atanmıştır.

9. Son atanan Vekiller, dönem sonuna kadar görevlerini sürdürmüşlerdir.

EK III. – GENEL KURUL TOPLANTILARI

1. Olağanüstü Toplantı :

4 Mayıs 1931'den 25 Temmuz 1931'e kadar (2) ay (22) gün devam eden olağanüstü toplantıda, toplantı süresi tutarı (73) saat (35) dakika olan (35) birleşimde (91) oturum yapılmıştır.

2. I. Toplantı Yılı :

1 Kasım 1931'den 9 Temmuz 1932'ye kadar (7) ay (9) gün devam eden bu toplantı yılında, toplantı süresi tutarı (155) saat (24) dakika olan (81) birleşimde (105) oturum yapılmış, bu süre içinde 9 Temmuz - 1 Kasım yaz tatili dışında toplantılara ara verilmemiştir.

3. II. Toplantı Yılı :

1 Kasım 1932'den 26 Ekim 1933'e kadar (11) ay (26) gün devam eden bu toplantı yılında, toplantı süresi tutarı (99) saat (51) dakika olan (76) birleşimde (107) oturum yapılmıştır. Bu süre içinde yılbaşı, kurban bayramı ve yaz tatili olarak (5) ay (23) gün toplantılara ara verilmiştir.

4. III. Toplantı Yılı :

1 Kasım 1933'ten 27 Ekim 1934'e kadar (11) ay (27) gün devam eden bu toplantı yılında, toplantı süresi tutarı (104) saat (34) dakika olan (81) birleşimde (96) oturum yapılmıştır. Bu süre içinde 28 Aralık 1933 - 1 Mart 1934 ve 5 Temmuz - 24 Ekim 1934 arası toplantılara ara verilmiştir.

5. IV. Toplantı Yılı :

1 Kasım 1934'ten 23 Aralık 1934'e kadar (1) ay (23) gün devam eden bu toplantı yılında, toplantı süresi tutarı (25) saat (36) dakika olan (21) birleşimde (25) oturum yapılmıştır.

6. Sonuç Olarak :

Dönem içinde 2 ve 3 üncü toplantı yıllarında verilen (11) ay ve (16) gün ara verme dışında TBMM, (2) yıl (1) gün toplantı halinde bulunarak (294) birleşimde (424) oturum ile çalışmalarını sürdürmüştür. Toplantıların biri dışında tümü açık olup, Balkan Antantı çerçevesinde Yugoslavya ve Romanya ile aktolunan sözleşmeler, 25 Ekim 1934'te 80 inci birleşimin gizli yapılan 2 nci oturumunda görüşülmüştür.

EK IV. – YASAMA FAALİYETİ

A) KANUNLAR :

a) Kanun Tasarıları :

Dönem içinde, konusuna çeşitli komisyonlarda görüşülerek rapora bağlanan (1525) tasarıdan (825)'i kanunlaşmış, kalanı çeşitli yasal işlemlerle sonuçlandırılmıştır.

b) Milletvekili Önerileri :

Komisyonlarda görüşülen (89) öneriden (46)'sı kanunlaşmış, gerisi başka yasal işlemlerin konusu olmuştur.

c) Komisyon Raporları :

Yukarıda da belirtildiği üzere Hükümet tasarısı ve milletvekili önerisi olmak üzere çeşitli komisyonlarca rapora bağlanan ve Genel Kurulda görüşülen (1614) konudan (871)'i kanun olarak kabul edilmiş (40)'ı yorum, (217)'si karar olarak sonuçlanmış, (28)'i komisyonlara, (15)'i Hükümete geri gönderilmiş, (27)'si Genel Kurulun bilgisine sunulmakla yetinilmiş, gerisi komisyonlarda ve gündemde kalmıştır.

B) YORUMLAR :

IV. Dönemde (40) konuda tefsir (yorum) kararı verilmiş olup No.ları 172-211'dir.

C) Karar sayısı (217) olup 630-846 No.larını taşımaktadır.

EK V — IV. DÖNEMDE KABUL EDİLEN KANUN, YORUM VE KARARLAR

1) KANUNLAR :

a) Olağanüstü Toplantıda :

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1802	— 1930 senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında	18.5.1931	20.5.1931
1803	— Devlet demiryolları ve limanları umumi idaresinin teşkilât ve vezaifine dair olan 1042 numaralı Kanunun 37 nci maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	28.5.1931	31.5.1931
1804	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı Kanun ile müzeyyelâtının tahlisiye umum müdürlüğü memurlarına da tatbiki hakkında kanun	"	31.5.1931
1805	— 1930 senesi Evkaf bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	31.5.1931
1806	— 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	31.5.1931
1807	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğünün 1931 senesi bütçe kanunu	"	31.5.1931
1808	— Yüksek mühendis mektebinin tahsisat harici taahhüdatının sureti tediyesine dair kanun	"	31.5.1931
1809	— 1930 senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	31.5.1931
1810	— 1930 senesi Maliye vekâleti bütçesine tahsisatı munzamma ve fevkâlade verilmesine dair kanun	"	31.5.1931
1811	— 26 Nisan 1926 tarih ve 827 numaralı Kanun mucibince kinin alım satımı faslı mahsusuna tahsisat kaydının tasdikına dair	"	31.5.1931
1812	— Mekteb kitabları mütedavil sermayesine munzam tahsisat kayid ve mahsubuna dair kanun	"	31.5.1931
1813	— Tahlisiye umum müdürlüğünün 1931 senesi bütçe kanunu	"	31.5.1931
1814	— İstiklâl harbi malûllerine verilecek para mükâfatı hakkında kanun	30.5.1931	31.5.1931
1815	— Mudanya - Bursa demiryolları mübayaası hakkında kanun	30.5.1931	31.5.1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1816	— Şehir ve köy yatı mekteblerinin 1931 haziran ve temmuz ayları masarifile sanat mekteblerine yapılacak muavenet hakkında kanun	30.5.1931	31.5.1931
1817	— Divanı muhasebat 1930 senesi bütçesinde münakale icrasına dair kanun	30.5.1931	31.5.1931
1818	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünün 1931 malî senesi haziran ayına aid muvakkat bütçe kanunu	1.6.1931	3.6.1931
1819	— Ankara şehri İmar Müdürlüğünün 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1820	— Seyrisefain idaresinin 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1821	— İspirto ve ispirtolu içkiler inhisarı umum müdürlüğünün 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1822	— İstanbul Darülfünununun 1934 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1823	— Konya ovası sulama idaresinin 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1824	— Tuz inhisarı umum müdürlüğünün 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1825	— Tütün inhisarı umum müdürlüğünün 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1826	— Yüksek mühendis mektebinin 1931 malî senesi haziran ve temmuz aylarına aid muvakkat bütçe kanunu	"	"
1827	— Evkaf umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçe kanunu	8.6.1931	13.6.1931
1828	— Tütün inhisarı kanununun 42 nci maddesine müzeyyel kanun	15.6.1931	15.6.1931
1829	— Adliye vekâleti 1931 malî senesi haziran ve temmuz ayları muvakkat bütçesine yedi yüz elli aded süvari mübaşirlerinin ilâvesi hakkında kanun	"	20.6.1931
1830	— 30 Mayıs 1931 tarih ve 1806 numaralı kanuna müzeyyel kanun	20.6.1931	24.6.1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1831	— Tayyare cemiyeti tarafından Millî Müdafaa vekâletine teberrü edilen mebaliğin sureti sarfına dair kanun	20.6.1931	24.6.1931
1832	— Üsküdar - Kadıköy ve havalisi halk tramvayları Türk anonim şirketine aid 250 000 liralık hisse senedinin Evkaf umum müdürlüğünce satın alınmasına dair kanun	22.6.1931	25.6.1931
1833	— Arazi vergisi kanunu	21.6.1931	6.7.1931
1834	— Maarif eminliklerinin ilgası hakkında kanun	29.6.1931	2.7.1931
1835	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü temmuz 1931 muvakkat bütçe kanunu	"	2.7.1931
1836	— Veraset ve intikal vergisi hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tadiline ve bazılarının ilgasına dair kanun	4.7.1931	16.7.1931
1837	— Bina vergisi kanunu	"	14.7.1931
1838	— Maarif vekâleti tarafından idare edilecek mekteb pansiyonları kanunu	6.7.1931	12.7.1931
1839	Hayvanlar vergisi kanunu	"	15.7.1931
1840	— Türk ceza kanununun 160 ıncı maddesini değiştiren kanun	11.7.1931	16.7.1931
1841	— Gümrük muhafaza memurlarının askerî teşkilâta göre tensikı hakkında kanun	18.7.1931	27.7.1931
1842	— Diyanet işleri reisliğinin 1683 numaralı tekaüd kanununun 3 üncü maddesinin mülkî memurlara aid olan kısmının (A) fıkrası hükmünden istisnasına dair kanun	"	26.7.1931
1843	— Maaşatın tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 ve 1489 numaralı kanunlara müzeyyel kanun	"	26.7.1931
1844	— Jandarma sınıfına mensub sivil memurlarla jandarma kadroları hakkında kanun	"	26.7.1931
1845	— Nakliye vasıtaları hakkındaki kanuna merbut cetvelin tadiline dair kanun	"	26.7.1931
1846	— 15 Mayıs 1335 tarihli harcırah kararnamesi ve müzeyyelâtının tadili hakkında kanun	"	27.7.1931
1847	— Umumî, mülhak ve hususî bütçelerden verilen maaş, ücret,tahsisat, hakkı huzur, tazminat, yevmiye, ikramiye ve ihbariyelerden alınacak kazanç vergisi hakkında kanun	"	26.7.1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1848	— 1931 malî senesi bütçe kanunu	19.7.1931	25.7.1931
1849	— Ankara şehri İmar müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	26.7.1931
1850	— İsyan mıntakasında işlenen efalin suç sayılmayacağına dair kanun	20.7.1931	29.7.1931
1851	— Vilâyet idaresi kanununun bazı maddelerini muaddil kanun	"	"
1852	— İspirto ve ispirtolu içkiler inhisarı idaresinin 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	"
1853	— Tuz inhisarı umum müdürlüğünün 1931 senesi bütçe kanunu	"	"
1854	Tütün inhisarı idaresinin 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	"
1855	— Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Federal Meclisi arasında münakid ikamet mukavelenamesinin tasdikına mütedair kanun	"	4.8.1931
1856	— 26 Mayıs 1927 tarih ve 1650 numaralı muhasebei umumiye kanununun 83 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	21.7.1931	30.7.1931
1857	— Yeniden tam teşekküllü elli nahiye teşkiline ve 1452 numaralı kanuna merbut (2) numaralı cetvelin tadiline dair kanun	"	3.7.1931
1858	— Distofajin tahsisatının mütedavil sermaye olarak kullanılması hakkında kanun	"	30.7.1931
1859	— Şûrayi devlet kanununun bazı maddelerinin tadiline ve tayyına ve kanuna ilâve edilecek bazı maddeler hakkında kanun	"	2.8.1931
1860	— Muamele vergisi kanunu	"	2.8.1931
1861	— Jandarma efradı kanunu	"	30.7.1931
1862	— Seyrisefain idaresinin 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	"
1863	— 26 Mayıs 1930 tarihli Türkiye - Almanya ticaret mukavelenamesine merbut (B) listesinin 163 (B) fıkrasının tadiline dair kanun	"	"
1864	— Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Hükûmeti arasında aktedilen uzlaşma, hakem, ve adlî tesviye mukavelenamesinin tadili hakkında kanun	"	4.8.1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1865	— Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Hükûmeti arasında münakid hukukî ve ticaî mevadı adliyeye müteallik mütekabil münasebetlere ve adlî kararların tenfizine dair mukavelenamenin tasdiki hakkında kanun	21 7 1931	4 8 1931
1866	— Mübadele ve teffiz işlerinin katî tasfiyesi ve intacı hakkındaki 19-III-1931 tarih ve 1771 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	30 7 1931
1867	— San'at ve yatı mekteblerinin idaresi hakkında kanun	22 7 1931	1 8 1931
1868	— İkamet mukavelesi aktedilmeyen devletlerle yapılacak muvakkat mukavelename hakkında kanun	"	1 8 1931
1869	— 1617 numaralı kanuna merbut (1) numaralı kadro cetvelinin tadili hakkında kanun	"	"
1870	— Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	2 8 1931
1871	— 14 - VI - 1930 tarih ve 1718 numaralı dahilî istihlâk vergisi kanununun 2 nci maddesine bir fıkra ile müstakil bazı maddeler ilâvesine dair kanun	"	1 8 1931
1872	— 17 Kânunuevvel 1929 tarihli Ankara protokolüne zeyilolmak üzere Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı arasında Karadeniz'de ve Karadeniz'e mücavir denizlerde bahri teslihatın tahdidi için Ankara'da 7 Mart 1931'de imzalanan protokolün tasdikına dair kanun	"	3 8 1931
1873	— Ticaret mukavelenamesi veya modus vivendi aktetmeyen devletler ülkesinde Türkiye'ye yapılacak ithalâta memnuniyetler veya tahdit veyahud takyitler tatbikına dair kanun	"	1 8 1931
1874	— Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı Hükûmeti arasında münakit ticaret ve seyrisefain muahedenamesinin tasdikına mütedair kanun	"	5 8 1931
1875	— Şehir ve köy yatı mektebleri maaş ve ücretleri ile sanat mekteblerine yardım hakkındaki 1816 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	1 8 1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1876	— Ceza muhakemeleri usulü kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun	22.7.1931	1.8.1931
1877	— İstanbul darülfünununun 1931 malî senesi bütçe kanunu 258, 320, 322,	"	"
1878	— Yüksek Mühendis mektebinin 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	"
1879	— Konya ovası Sulama idaresinin 1931 malî senesi bütçe kanunu	"	2.8.1931
1880	— İlk ve orta tedrisat muallimlerinin terfi ve tecziyeleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tadiline dair kanun	25.7.1931	3.8.1931
1881	— Matbuat kanunu	"	8.8.1931
1882	— 1525 numaralı şose ve köprüler kanununun bazı maddelerinin tadili hakkında kanun	"	2.8.1931
1883	— Ankara Şehri İmar müdürlüğünce yapılacak istikraz hakkında kanun	"	3.8.1931
1884	— Türk Ceza Kanununun 158 inci maddesine iki fıkra ilâvesine dair kanun	"	"
1885	— 10 - VI - 1930 tarihli mukavelenameye göre iadesi lâzım gelen emval hakkında kanun	"	"
1886	— 1706 numaralı Jandarma kanununun 9 uncu maddesinin son fıkrasının tadili hakkında kanun	"	"
1887	— Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya Hükûmeti arasında aktedilen uzlaşma ve hakem ve adlî tesviye mukavelenamesinin tasdiki hakkında kanun	"	5.8.1931
1888	— İkinci Balkan konferansı hatırası olarak çıkarılacak posta pulları hakkında kanun	"	3.8.1931
	b) 1. Toplantı Yılında :		
1889	— 1931 senesi bütçe kanununa merbut "D" cedvelinde tashih yapılmasına dair kanun	16.11.1931	25.11.1931
1890	— İktisadî buhran vergisi kanunu	30.11.1931	1.12.1931
1891	— 4 Şubat 1929 ve 1389 numaralı kanunun 1 inci maddesine merbut cetvele bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	10.12.1931	15.12.1931
1892	— Evkaf umum müdürlüğü 1931 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	10.12.1931	15.12.1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1893	— Teşkilâtı esasiye kanununun 95 inci maddesinin tadili hakkında kanun	10.12.1931	15.12.1931
1894	— Evkaf umum müdürlüğü 1927 senesi hesabı katî kanunu	14.12.1931	21.12.1931
1895	— Balya - Karaaydın şirketi namına ithal olunacak gazöylün gümrük resminden ve muamele vergisinden muafiyeti hakkında kanun	14.12.1931	21.12.1931
1896	— 1931 senesi bütçesinde münakale icrasına ve tahsisatı fevkalâde verilmesine dair kanun	17.12.1931	22.12.1931
1897	— İspirto ve ispirtolu içkiler inhisarı idaresinin 1931 senesi bütçesinde münakale icrasına dair kanun	17.12.1931	23.12.1931
1898	— Kuşpalazı seromu hakkında beynelmilel itilâfnameyi tadilen 7 ağustos 1930 tarihinde Paris'te tanzim ve imza edilmiş olan mukavelenamenin tasdikına dair kanun	17.12.1931	28.12.1931
1899	— 4 Şubat 1340 tarih ve 406 numaralı telgraf ve telefon kanununun 7 nci maddesinin tadiline ve 29 uncu maddesine bazı fıkralar ilâvesine dair kanun	21.12.1931	29.12.1931
1900	— 4 Şubat 1340 tarih ve 406 numaralı telgraf ve telefon kanununa bazı maddelerin tezyiline dair kanun	21.12.1931	29.12.1931
1901	— 876 numaralı Ankara şehri otomatik telefon kanununun 1 kânunuevvel 1928 tarih ve 1366 numaralı kanunla tadil edilmiş olan 1 inci maddesi ile 2 nci maddesinin birinci ve ikinci fıkralarının tadiline ve bu kanuna bir madde ilâvesine dair kanun	21.12.1931	29.12.1931
1902	— Evkaf umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçe kanununa müzeyyel kanun	24.12.1931	31.12.1931
1903	— 1931 senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	"	31.12.1931
1904	— Tütün inhisarı idaresinin 1931 senesi bütçesinde münakale icrasına dair kanun	"	31.12.1931
1905	— Menkul ve gayrimenkul emval ile bunların intifa haklarını ve daimî vergilerin mektumlarını haber verenlere verilecek ikramiyelere dair	26.12.1931	31.12.1931

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1906	— Ecnebi memleketlerde hizmet etmekte olan memur ve müstahdemlerin, maaş, ücret ve tahsisatlarının sureti tediyesi hakkında kanun	28.12.1931	31.12.1931
1907	— Manisa'da (Beynelmilel Moris Şinasi Hastanesi) namı altında inşa ve tesis edilecek hastane için hariçten getirilecek eşyanın gümrük resminden istisnasına dair kanun	"	31.12.1931
1908	— Gazi Hazretlerinin, Samsun'a rekzedilmek üzere vürut eden heykellerinin gümrük resmi ile muamele vergisinden muafiyeti hakkında kanun	"	31.12.1931
1909	— Gümrük ve İnhisarlar vekâleti teşkiline dair	29.12.1931	30.12.1931
1910	— Ziraat vekâleti teşkiline dair kanun	"	30.12.1931
1911	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna müzeyyel ve gümrükler bütçesine tahsisat ilâvesine dair kanun	"	30.12.1931
1912	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna müzeyyel ve İktisad vekâleti bütçesine tahsisat ilâvesine dair kanun	"	30.12.1931
1913	— 22 Temmuz 1931 tarih ve 1873 numaralı kanuna müzeyyel kanun	4.1.1932	10.1.1932
1914	— Evkaf umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesine merbut kadronun tadili hakkında kanun	"	10.1.1932
1915	— Evkaf umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	"	11.1.1932
1916	— Gazi Hazretlerinin, İzmir'e gelmek üzere olan heykellerinin gümrük resmi ile muamele vergisinden muafiyeti hakkında kanun	"	10.1.1932
1917	— 24 Temmuz 1931 tarih ve 1841 numaralı kanuna müzeyyel kanun	7.1.1932	12.1.1932
1918	— Kaçakçılığın men ve takibine dair kanun	"	12.1.1932
1919	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki kanuna müzeyyel kanun	"	12.1.1932
1920	— Gümrük memurlarından vazifei memuresini suiistimal edenlerle vazife veya mesleklerinde kendilerinden istifade edilmeyenler hakkında yapılacak muameleye dair kanun	"	12.1.1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1921	— Malaganlardan noterlikten musaddak senedle satın aldıkları gayrımenkullerin tapuya tescili hakkında kanun	7 1 1932	12 1 1932
1922	— Adliye vekâleti ve Gumrukler umum mudurluğu 1931 senesi butçesine tahsisat ilâvesine dair kanun	"	12 1 1932
1923	— 1931 senesi butçe kanununa bir madde tezyiline dair kanun	"	12 1 1932
1924	— 1931 senesi butçesinde munakale yapılmasına ve munzam tahsisat verilmesine dair kanun	"	12 1 1932
1925	— 1931 senesi butçesine merbut "D" cetveline dahil 41 zabıtın 1452 numaralı kanuna merbut ikı numaralı cetvele naklıne dair kanun	"	12 1 1932
1926	Gumruk tarifesi kanununun 28 inci maddesinin tadili hakkında kanun	"	12 1 1932
1927	— Barut ve mevaddı infilâkiye, fişek ve av malzemesi ve av saçması imhisarlarını işletmek uzere Maliye vekâleti 1931 senesi butçesine 400 000 li ranın tahsisatı fevkalâde olarak vazına dair kanun	"	12 1 1932
1928	— Londra posta kongresi kararlarını havi sozedatın tasdikına dair kanun	25 2 1932	13 3 1932
1929	— 1580 numaralı belediye kanununun 83 uncu maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	5 3 1932	9 3 1932
1930	— Seyrisefain idaresinin 1927 malî senesi hesabı katî kanunu	14 3 1932	19 3 1932
1931	— Ihtiyat zabitleri ve ihtiyat askerî memurları kanununun 4 uncu maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	14 3 1932	19 3 1932
1932	— Istanbul darulfununun 1931 malî senesi butçesine merbut "C" cetvelinde tadilât icrası hakkında kanun	17 3 1932	23 3 1932
1933	— Ihtiyat zabitleri ve ihtiyat askerî memurları kanununun 7 nci maddesi ilk fıkrasının tadiline dair kanun	17 3 1932	22 3 1932
1934	— 1931 senesi butçesinde munakale yapılmasına dair kanun	19 3 1932	21 3 1932
1935	— Devlet tarafından idare olunan imhisarlar memur ve mustahdemlerinden vazifelerinden ayrılanlara verilecek tazminata dair	24 3 1932	30 3 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1936	— İhtiyat zabit ve ihtiyat askerî memurları hakkındaki 1076 numaralı kanunun 23 üncü maddesindeki H fıkrasının tadiline dair kanun	24 3 1932	30 3 1932
1937	— Ankara şehri imar müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesinde yapılacak tadilâta dair kanun	31 3 1932	6 4 1932
1938	— Jandarma umum kumandanlığı 1931 senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	31 3 1932	6 4 1932
1939	— 10 Mart 1296 tarihli ihtira beratı hakkında	2 4 1932	7 4 1932
1940	— 11 Nisan 1334 tarihli gümrük kanununun 906 numaralı kanunla tadil edilen 107 nci maddesinin tadiline ve mezkûr kanunu muaddil 1723 numaralı kanunun birinci maddesine bazı fıkralar ilâvesine dair kanun	7 4 1932	13 4 1932
1941	— Jandarmadan olan şoförlere verilecek ücret hakkında kanun	"	13 4 1932
1942	— Tabiiyet muamelelerinden alınacak harçlara dair 15 Mayıs 1928 tarih ve 1260 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	13 4 1932
1943	— Mazbut emlâk, yurtluk ve ocaklık mukabili verilecek emlâk ve arazi hakkında kanun	"	13 4 1932
1944	— 1331 numaralı kanuna tevfikan verilen tapu senetleri harçlarının bakiye takyitlerinin affına ve gayrımübadillere verilecek gayrımenkul emvalin tapu harçlarından istisnasına dair kanun	"	13 4 1932
1945	— 1931 senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	11 4 1932	14 4 1932
1946	— 1931 senesi bütçesinde münakale icrasına ve Gümrükler umum müdürlüğü bütçesinin 275 inci faslına yeniden bir madde açılmasına dair kanun	"	14 4 1932
1947	— Çocuk bayramı münasebeti ile nisanın 20'sinden otuzuna kadar posta müraselâtile telgraflara şefkât pulu yapıştırılması hakkında kanun	11 4 1932	14 4 1932
1948	— Ağıllar kanununun birinci maddesini tadil eden kanun	21 4 1932	25 4 1932
1949	— Posta, Telgraf ve Telefon merkezleri müdür ve başmemurlarının idareye mülhas binalarda icarsız ikametleri hakkında kanun	21 4 1932	25 4 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1950	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1931 senesi bütçe kanununun beşinci maddesi ile sarfına mezuniyet verilmiş olan 600 000 liranın 725 000 liraya iblâğına dair kanun	2 5 1932	9 5 1932
1951	— 1931 malî senesi bütçesine tahsisatı münzamma ve fevkalâde verilmesine ve bazı fasılları arasında münakale yapılmasına dair kanun	2 5 1932	9 5 1932
1952	— Evkaf umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına ve tahsisatı münzamma verilmesine dair kanun	5 5 1932	10 5 1932
1953	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesine tahsisatı münzamma ve fevkalâde olarak verilecek mebaliğ hakkında kanun	5 5 1932	10 5 1932
1954	— 1931 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	5 5 1932	10 5 1932
1955	— Tahlisiye idaresinin teşkilât ve vezaifi hakkındaki 1455 numaralı kanunun 1755 numaralı kanun ile muaddel üçüncü maddesinin birinci fıkrasının tadiline dair kanun	7 5 1932	14 5 1932
1956	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun ikinci maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	12 5 1932	18 5 1932
1957	— Evkaf umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçe kanunu	12 5 1932	18 5 1932
1958	— 1111 numaralı askerlik mükellefiyeti kanununun 105 ve 106 ncı maddelerini muaddil kanun	12 5 1932	18 5 1932
1959	— 30 Temmuz 1931 tarih ve 1881 numaralı matbuat kanununun 51 inci maddesinin tadiline dair kanun	14 5 1932	19 5 1932
1960	— 14 Eylül 1330 tarihli tayınat ve yem kanununa müzeyyel (demirbaş, erzak, yem) kanunu	14 5 1932	19 5 1932
1961	— 1593 numaralı umumî hıfzıssıhha kanununun 288 inci maddesini tadil eden kanun	14 5 1932	19 5 1932
1962	— Ziraat makinelerinde kullanılan mevaddı müşteile hakkındaki 752 ve 1527 numaralı kanunlara müzeyyel 1710 numaralı kanuna tezyil edilen maddelere dair kanun	14 5 1932	19 5 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1963	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesine tahsisatı munzamma verilmesine ve münakale yapılmasına dair kanun	14.5.1932	19.5.1932
1964	— 1931 senesi bütçesinde münakale yapılması ve istiklâl harbi malûllerine verilecek para mükâfatı hakkında kanun	14.5.1932	19.5.1932
1965	— 1426 numaralı vilâyet idaresi kanununun 14 üncü maddesinin (B) fıkrasından kaza mal müdürleri tabirinin tayyına dair kanun	16.5.1932	22.5.1932
1966	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçe kanunu	16.5.1932	22.5.1932
1967	— Lise ve orta mekteblere alınacak leyli meccanî talebe hakkındaki 8 Haziran 1926 tarih ve 915 numaralı kanuna müzeyyel kanun	19.5.1932	24.5.1932
1968	— 1 Nisan 1926 tarih ve 796 numaralı kanuna bir madde tezyili hakkında kanun	19.5.1932	24.5.1932
1969	— Tahlisiye umum müdürlüğünün 1932 senesi bütçe kanunu	19.5.1932	24.5.1932
1970	— Tuz inhisarı umum müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	19.5.1932	24.5.1932
1971	— Konya ovası sulama idaresinin teşkilât ve vazaifi hakkındaki 1053 numaralı kanunun birinci maddesinin tadiline dair kanun	21.5.1932	28.5.1932
1972	— 1076 numaralı kanunun üçüncü maddesindeki ilk fıkra ile cetvelin ve 1555 numaralı kanunun beşinci maddesindeki birinci müzeyyel maddenin tadiline dair kanun	21.5.1932	28.5.1932
1973	— Muhtelit mübadele komisyonu bitaraflar heyetinde inhilâl eden azalığa bir yenisinin intihab edilmesine ve bitaraflara mevdu vazaifi ahdiyenin sureti ifasına dair teati edilen notaların tasdiki hakkında kanun	21.5.1932	28.5.1932
1974	— 1931 malî senesi Büyük Millet Meclisi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	21.5.1932	28.5.1932
1975	— Tütün inhisarı idaresinin 1931 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	21.5.1932	28.5.1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmî Gazetede Yayın Tarihi
1976	— 1076 numaralı ihtiyat zabitleri ve ihtiyat askerî memurları kanununun 3 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	23 5 1932	28 5 1932
1977	— 1683 numaralı askerî ve mülkî tekaüd kanununun dördüncü ve altıncı maddelerinin tadili hakkında kanun	23 5 1932	28 5 1932
1978	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçe kanunu	23 5 1932	28 5 1932
1979	— 1932 senesi haziran ayına mahsus muvakkat sarfiyat kanunu	26 5 1932	29 5 1932
1980	— Muvazene vergisi kanunu	26 5 1932	29 5 1932
1981	— Konya ovası sulama idaresinin 1932 malî senesi bütçe kanunu	26 5 1932	30 5 1932
1982	— Tütün inhisarı idaresinin 1932 malî senesi bütçe kanunu	26 5 1932	30 5 1932
1983	— Barut ve mevaddı infilâkiye ve fişek ve av muhimmatı ve av saçması inhisarları işletme muvakkat idaresinin 1932 malî senesi bütçe kanunu	28 5 1932	31 5 1932
1984	— Tuz inhisarı umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçe kanunu	28 5 1932	31 5 1932
1985	— Ispirto ve ispirtolu içkiler inhisarı umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçe kanunu	28 5 1932	31 5 1932
1986	— Ankara şehri İmar Müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçe kanunu	28 5 1932	31 5 1932
1987	— Yüksek mühendis mektebinin 1932 malî senesi bütçe kanunu	28 5 1932	31 5 1932
1988	— 1111 numaralı askerlik mükellefiyeti kanununun 111 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair	29 5 1932	31 5 1932
1989	— Maliye vekâleti tarafından idare olunan inhisarlar hakkındaki 3 Haziran 1930 tarih ve 1660 numaralı kanuna müzeyyel kanun	29 5 1932	31 5 1932
1990	— 1931 malî senesi bütçesine munzam ve fevkalâde tahsisat konulmasına ve münakale yapılmasına ve 961 numaralı kanuna merbut cetvelde tashihat icrasına dair kanun	29 5 1932	31 5 1932
1991	— İstanbul Darülfununun 1932 malî senesi bütçe kanunu	29 5 1932	1 6 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
1992	— Maaşatın tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna merbut cetvelde tadilât icrasına dair kanun	29.5.1932	31.5.1932
1993	— Takas komisyonu teşkili hakkında kanun	29.5.1932	31.5.1932
1994	— 14 Haziran 1930 tarih ve 1718 numaralı dahilî istihlâk vergisi kanununun 1 inci maddesinin tadiline dair kanun	29.5.1932	31.5.1932
1995	— 21 Temmuz 1931 tarih ve 1860 numaralı muamele vergisi kanununun 5 inci maddesindeki vergi nisbetlerinin tadiline dair	29.5.1932	31.5.1932
1996	— 30 Teşrinisani 1931 tarih ve 1890 numaralı iktisadî buhran vergisi kanununa müzeyyel	"	31.5.1932
1997	— Kati ticaret muahedeleri akti için muahedeye başlanmış veya başlanacak Devletlerle muvakkat ticarî itilâflar akdi hakkındaki 1679 numaralı kanunu muaddil	"	31.5.1932
1998	— Seyrisefain idaresinin malî senesi bütçe kanunu	30.5.1932	1.6.1932
1999	— 1931 malî senesi bütçesinde münâkale yapılması hakkında	"	31.5.1932
2000	— 1932 senesinden itibaren Tıb Fakültesinden neşet edecek tabiblerin mecburî hizmetlerinin lâğvi ve leylî Tıb talebe yurduna alınan tıb talebesinin tâbi olacakları mecburiyetler hakkında	4.6.1932	9.6.1932
2001	— 30 Temmuz 1931 tarih ve 1881 numaralı matbuat kanununun 38 inci maddesinin tadiline dair	"	9.6.1932
2002	— Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Müttehit Devletleri arasında münakid ikamet mukavelenamesinin tasdikına dair	"	9.6.1932
2003	— Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Hükûmeti arasında münakid ikamet mukavelenamesinin tasdiki hakkında	"	9.6.1932
2004	— İcra ve iflâs kanunu	9.6.1932	19.6.1932
2005	— Maarif vekâleti tarafından idare edilecek mekteb pansiyonları hakkındaki 1838 numaralı kanunun bazı maddelerinin tadiline ve bu kanuna bazı hükümler ilâvesine dair	11.6.1932	16.6.1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2006	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadulu hakkındaki kanuna merbut cetvelde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	11 6 1932	16 6 1932
2007	— Turkiye'de Turk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında kanun	"	16 6 1932
2008	— Seyrisefain idaresi altında bulunan Reşitpaşa ve Marmara vapurlarının Millî Mudafaa vekâletine devri hakkında kanun	16 6 1932	23 6 1932
2009	— Eastern telgraf kumpanyası ile munakid mukavelenin feshi ile imperial and International Communications Limited şirketi ile bir mukavele akti hakkında kanun	16 6 1932	26 6/5 7 1932
2010	— Tapu harçları kanununa muzeyyel kanun	18 6 1932	23 6 1932
2011	— Turkiye - Iran hudut hattının tayini hakkında Tahran'da 23 Kânunusani 1932 tarihinde imzalanan itilâfnamenin tasdikına dair kanun	"	23 6 1932
2012	— Turkiye - Iran Hukûmeti arasında aktedilen "uzlaşma, adlî tesviye ve hakem muahedesi"nin tasdiki hakkında kanun	"	23 6 1932
2013	— Askeri fabrikalar umum müdürlüğüne mütedavil sermaye verilmesine dair kanun	"	23 6 1932
2014	— Turkiye Cumhuriyeti ile Isveç Hukûmeti arasında aktedilen "uzlaşma, adlî tesviye ve hakem" muahedesinin tasdiki hakkında kanun	20 6 1932	27 6 1932
2015	— Tapu sicil müdürlüğü ve tapu sicil muhafızlığı teşkilâtına dair kanun	25 6 1932	2 5 7 1932
2016	— 1455 numaralı kanunun bazı maddeleri ile bu kanunun ikinci maddesini tadil eden 1637 numaralı kanunun birinci maddesini muaddil kanun	"	2 7 1932
2017	— Gumruk muhafaza ve mıntaka memurları hakkında mızıbatî ahkâmı muhtevi 1321 numaralı kanunun 8 ve 9 uncu maddelerinin tadiline ve bir madde ilâvesine dair kanun	"	2 7 1932
2018	— 863 numaralı ordu zabıtan heyetine mahsus kanuna bir madde tezyiline ve aynî kanunun 1494 numaralı kanun ile tadil edilmiş olan birinci maddesine bir hukum ilâvesine dair kanun	"	2 7 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2019	— Temyiz mahkemesi teşkilâtının tevsii dolayısı ile Devlet memurları maaşlarının tevhid ve teadülüne dair olan 1452 numaralı kanuna müzeyyel kanun	25.6.1932	2.7.1932
2020	— Temyiz mahkemesi teşkilâtına dair 11 Nisan 1928 tarih ve 1221 numaralı kanunun bazı maddelerinin tadili hakkında kanun	"	2.7.1932
2021	— Riyaseti Cumhur orkestrasının Maarif vekâletine raptı hakkında kanun	"	2.7.1932
2022	— Seferde bulundukları esnada bahriye zabitlerine taamiye verilmesi hakkında 22 Nisan 1341 tarih ve 659 numaralı kanuna müzeyyel kanun	25.6.1932	2.7.1932
2023	Ceza Kanununun mevkii meriyete vazına mütealliik 26 Nisan 1926 tarih ve 825 numaralı kanunun 4 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	2.7.1932
2024	— 3 Mart 1926 tarih ve 766 numaralı hâkimler kanununun bazı maddelerine ilâveler konmasına ve tadiller yapılmasına dair kanun	"	2.7.1932
2025	— Menafii umumiyeye müteallik imtiyazat hakkındaki 10 Haziran 1326 tarihli kanuna bazı maddeler tezyiline ve bu kanunun bazı maddelerinin ilgasına dair	"	2.7.1932
2026	— 7 Haziran 1336 tarih ve 7 numaralı kanuna müzeyyel	"	2.7.1932
2027	— Ati senelere sari taahhüdat icrasına dair olan kanunlarla verilmiş bulunan salâhiyetlerden şimdiye kadar istimal olunmamış bulunanların refine dair	"	2.7.1932
2028	— Türkiye Cumhuriyeti ile içtimai Şûralar Cumhuriyetleri ittihadı arasında 17 Kânunuevvel 1925 tarihinde Paris'te imzalanan dostluk ve bitaraflık muahedesi ile buna müzeyyel üç protokolun ve Ankara'da imza olunan 17 Kânunuevvel 1929 tarihli temdîd protokolu ile 7 Mart 1931 tarihli bahrî protokolun temdidi zımnında Ankara'da 30 Teşrinievvel 1931 tarihinde imzalanan protokolun tasdiki hakkında kanun	"	3.7.1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2029	— 12 Haziran 1930 tarih ve 1718 numaralı dahilî istihlâk vergisi kanununa muzeyyel kanun	"	2 7 1932
2030	— Muayyen tarifeli vesait ile seyahat eden yolculardan alınacak nakliyat resmi hakkında 10 Nisan 1340 tarih ve 472 numaralı kanuna mu zeyyel kanun	"	2 7 1932
2031	— 1932 senesi muvazenei umumiye kanunu	26 6 1932	30 6 1932
2032	— 10 Haziran 1929 tarih ve 1525 numaralı ka nunun 4 üncü maddesine muzeyyel kanun	27 6 1932	4 7 1932
2033	— 21 Mart 1931 tarih ve 1773 numaralı kanuna muzeyyel kanun	"	4 7 1932
2034	— Askerî ceza kanununun bazı maddelerini tadil eden kanun	"	4 7 1932
2035	— Askerî muhakeme usulu kanununun bazı mad delerinde tadilât icrasına dair kanun	"	4 7 1932
2036	— Ziraat bankası hakkındaki 19 Mart 1340 ta rihli ve 444 numaralı kanuna muzeyyel 8 Haziran 1930 tarih ve 1697 numaralı kanunun 2 nci ve üçüncü maddelerinin tadiline ve 21 Mayıs 1928 tarih ve 1301 numaralı kanunun 5 inci mad desinin son fıkrasının ilgasına dair kanun	"	4 7 1932
2037	— Evkaf umum müdürlüğünce bazı inşaat için taahhudat akdi mezuniyetine dair kanun	"	4 7 1932
2038	— Şehit Ali Kabulî Beyin kerimesi Bahire Ha nıma hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkında kanun	27 6 1932	4 7 1932
2039	— Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Hukûmeti ara sında münakid iadei mücrimin mu ahedenamesinin tasdiki hakkında kanun	"	5 7 1932
2040	— Türkiye Cumhuriyeti ile Norveç Hukûmeti arasında münakid ikamet, ticaret ve seyrisefain muahedenamesinin tasdikına mütedair kanun	"	5 7 1932
2041	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve te adülüne dair 1452 numaralı kanunun 5 inci mad desinin son fıkrasının tadiline dair kanun	28 6 1932	4 7 1932
2042	— Hakkâri vilâyetine tâbi Şemdinan kazasının lâğvı ile Muş vilâyetine tâbi olmak üzere Solhan Namı ile bir kaza teşkiline dair	"	4 7 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2043	— Son Yemen valisi Mahmud Nedim Beyle Gerguklu Rasih ve Esad Emin Beylere gayrimenkul emval verilmesine dair kanun	"	4 7 1932
2044	— Ankara'da 29 Ağustos 1931 tarihinde imzalanan Turkiye Lehistan ikamet mukavelenamesinin tasdikine dair kanun	"	5 3 1932
2045	— Turkiye Cumhuriyeti ile Ingiltere Hukûmeti arasında munakid muzahereti adliye mukavelenamesinin tasdiki hakkında kanun	"	5 7 1932
2046	— Van golu işletme idaresi 1932 senesi butçe kanunu	28 6 1932	4 7 1932
2047	— Hava sınıfı mensublarına verilecek zamaim ve tazminat hakkında kanun	29 6 1932	6 7 1932
2048	— 1927 malî senesi nihayetine kadar millî Hukûmet butçelerine taallûk eden borçlar hakkındaki 1513 numaralı kanuna muzeyyel kanun	30 6 1932	6 7 1932
2049	— Polis teşkilâtı kanunu	"	6 7 1932
2050	— Dahiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tadili hakkında kanun	30 6 1932	6 7 1932
2051	— Turkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya Cumhuriyeti arasında medenî ve ticarî hususatı kazaiyeye mutedair karşılıklı munasebet hakkında aktolunan mukavelenamenin tasdikına dair kanun	"	9 7 1932
2052	— Turkiye Cumhuriyeti ile Danimarka Devleti arasında aktedilen (Uzlaşma, adlî tesviye ve hakem) muahedesinin tasdiki hakkında kanun	"	9 7 1932
2053	— Askerlik mukellefiyeti kanununun bazı maddelerini tadil eden kanun	2 7 1932	6 7 1932
2054	— Çay, şeker ve kahve ithalının bir elden idaresi hakkında kanun	"	6 7 1932
2055	— Turkiye Cumhuriyeti ile Çekoslavakya Hukûmeti arasında aktedilen iadei mucrimin ve ceza işlerinde adlî muzaheret muahedenamesinin tasdiki hakkında kanun	"	9 7 1932
2056	— Hukûmetçe Ziraat Bankasına mubayaa ettirilecek buğday hakkında kanun	3 7 1932	10 7 1932

No.	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2057	— İşgale uğrayan bazı mahallerde vukubulmuş olan tasarruf muameleleri hakkında olunacak mu ameleye dair kanun	6 7 1832	10 7 1932
2058	— Devlet sanayi ofisi teşkili hakkında kanun	"	10 7 1932
2059	— Menkul kıymetler ve kambiyo hakkındaki ka nuna muzeyyel kanun	"	10 7 1932
2060	— Talebe olmayanların mekteblere mahsus kas ket taşımalarının men'ine dair kanun	"	10 7 1932
2061	— Türkiye afyon yetiştiricileri satış birliği hak kında kanun	"	10 7 1932
2062	— Türkiye Cumhuriyeti ile merkez bankası ka nununun bazı maddelerinin tadiline ve bu kanuna bazı hukumleri ilâvesine dair kanun	3 7 1932	4 7 1932
2063	— Ankara Yuksek Ziraat ve Baytar mektebleri ile enstitulerin inşaat ve tesisatı için istikraz ak tine dair kanun	6 7 1932	14 7 1932
2064	— Turkiye sanayi kredi bankası teşkili hakkında kanun	7 7 1932	14 7 1932
2065	— 1670 numaralı kanunla tasdik edilen Turkiye Fransız ticaret muahedesine bağlı (A) cetvelinde yazılı arpanın bu cetvelden çıkarılması için Hukûmete salâhiyet verilmesi hakkında	"	14 7 1932
2066	— Kabulu muvakkat usulü ile ithal edilen kutuluk kerestelerin ihraç muddetinin bir sene temdidi hakkında	"	14 7 1932
2067	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye ka nununa merbut (M) cetveline bir kayıd ilâvesine dair	"	14 7 1932
2068	— Turkiye iskele ve limanları arasında posta se feriler hizmetinin Devlet idaresine alınmasına dair	9 7 1932	17 7 1932
2069	— 26 Mayıs 1927 tarih ve 1050 numaralı mu hasebei umumiye kanununun 83 uncu maddesine bir fıkra ilâvesine dair	9 7 1932	17 7 1932
2070	— (Turk gemi kurtarma anonim şirketi) teşkili hakkında	9 7 1932	17 7 1932

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
	c) II. Toplantı Yılında :		
2071	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun 53 üncü maddesinin tadiline ve mezkûr kanuna bir muvakkat madde ilâvesine dair kanun	26.11.1932	1.12.1932
2072	— 21 Temmuz 1931 tarih ve 1857 numaralı kanunun ilgasına dair kanun	1.12.1932	10.12.1932
2073	— 1931 malî senesi zarfında amenajman ve teşcir işlerinde istihdam edilmiş olan orman fen memurlarının yevmi tazminatları hakkında kanun	1.12.1932	10.12.1932
2074	— İstanbul darülfünununun 1928 malî senesi hesabı katisine dair kanun	15.12.1932	24.12.1932
2075	— Tahlisiye idaresinin 1929 malî senesi hesabı katisine dair kanun	15.12.1932	24.12.1932
2076	— 2 Haziran 1929 tarih ve 1513 numaralı kanuna müzeyyel kanun	22.12.1932	28.12.1932
2077	— Seyrisefain idaresinin 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	22.12.1932	28.12.1932
2078	— Evkaf umummüdürlüğünün 1932 malî senesi bütçesine tahsisatı munzamma verilmesine dair kanun	24.12.1932	28.12.1932
2079	— Ankara şehri imar müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçesinde bazı tadilât yapılması hakkında kanun	29.12.1933	3.1.1933
2080	— Yüksek mühendis mektebinin 1932 malî senesi bütçesinde fasıl küşadı ve münakale icrası hakkında kanun	"	3.1.1933
2081	— 7 Mayıs 1928 tarih ve 1240 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	3.1.1933
2082	— 25 Haziran 1932 tarih ve 2027 numaralı kanunun neşri tarihine kadar mukaveleye bağlanmış bulunan su işlerinin tesrii için bono ihracı mezuniyetine dair kanun	"	3.1.1933
2083	— 26 Mart 1931 tarih ve 1782 numaralı ölçüler kanununun 28 inci maddesinin tadiline dair	31.12.1932	3.1.1933
2084	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılması hakkında kanun	2.1.1933	9.1.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmî Gazetede Yayın Tarihi
2085	— Van Gölü işletme idaresinin 1932 malî senesi bütçesinde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	5 1 1933	11 1 1933
2086	— 19 Mayıs 1930 tarih ve 1625 numaralı kanunun ilgası hakkında kanun	7 1 1933	14 1 1933
2087	— Sovyet Rusya'da bulunan elçilik ve konsolosluk memurlarının temsil tahsisatlarına zam yapılması hakkında kanun	7 1 1933	14 1 1933
2088	— Konya ovası sulama idaresinin 1932 malî senesi bütçe kanununa bazı maddeler tezyiline dair kanun	9 1 1933	17 1 1933
2089	— Suriye'de Türklere ait emlâk ile Türkiye'de Suriyelilere ait emlâk hakkında Fransa Hükûmeti ile Ankara'da aktedilen itilâfname hakkında kanun	9 1 1933	19 1 1933
2090	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	12 1 1933	17 1 1933
2091	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçesine munzam tahsisat ilâvesine dair kanun	"	18 1 1933
2092	— Tütün inhisarı idaresinin 1932 malî senesi bütçesinde tadilât yapılması hakkında kanun	"	17 1 1933
2093	— Seyrisefain idaresinin 1932 malî senesi zarfında aktedilecek istikrazlara Maliye vekâletinin kefaleti mezuniyetine dair kanun	"	18 1 1933
2094	— İkramiyeli dahilî istikraz aktine dair kanun	"	18 1 1933
2095	— 24 Nisan 1926 tarihinde Paris'te imzalanan otomobil seyrisefeine dair beynelmilel mukavelenamenin tasdiki hakkında kanun	14 1 1933	26 1 1933
2096	— 1240 numaralı kanun mucibince yapılmış olan binalara aid tesisat hakkında kanun	"	23 1 1933
2097	— Vilâyet hususî idarelerinden maaş alan memur ve muallimlerin tekaüd maaşları hakkında kanun	"	23 1 1933
2098	— Muallim mekteblerine muavenet hakkındaki 819, 843 ve 1051 numaralı kanunlara müzeyyel kanun	"	23 1 1933
2099	— 19 VI 1930 tarih ve 1704 numaralı kanunun bazı maddelerinde tadil ve tashih icrasına bir madde ilâvesine dair kanun	"	23 1 1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayım Tarihi
2100	— Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki 20 Şubat 1930 tarih ve 1567 numaralı kanuna müzeyyel kanun	14 I 1933	23 I 1933
2101	— 1518 numaralı kanunun 4 üncü maddesinin tadili hakkında kanun	"	23 I 1933
2102	— Millî Hükûmet bütçelerine âid hizmetler için yapılmış tediyatın tasfiye ve mahsubu hakkında kanun	"	24 I 1933
2103	— Hükûmetimizle Belçika Hükûmeti arasında akıd ve imza olunan ikamet mukavelenamesinin tasdiki hakkında kanun	"	24 I 1933
2104	— Konya ovası sulama idaresinin 1932 malî senesi bütçe kanununda bazı tadilât icrasına dair kanun	"	24 I 1933
2105	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununun 39 uncu maddesine merbut (N) işaretli cetvele yirmi muallim daha ilâvesi hakkında kanun	"	24 I 1933
2106	— Anadolu sahilleri ile Mısır adası arasındaki ada ve adacıkların ve Bodrum körfezi kısmındaki adanın ciheti aidiyeti hakkında İtalya Hükûmeti ile aktolunan itilâfname hakkında kanun	"	25 I 1933
2107	— Bazı vilâyet binaları ile Temyiz mahkemesi ve hapishane binalarının inşasına dair kanun	"	25 I 1933
2108	— La Haye ve Cenevre afyon mukavelenameleri ile protokollerinin tasdikına dair kanun	"	26 I 1933
2109	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünün 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	25 I 1933
2110	— Duyunu umumiye 1932 malî senesi bütçesine 1 050 000 liralık tahsisat ilâvesine dair kanun	16 3 1933	23 3 1933
2111	— 1932 senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	"	"
2112	— 12 Eylül 1330 tarihli askerî tayınat ve yem kanunu muvakkatine müzeyyel 23 Mayıs 1928 tarih ve 1325 numaralı kanunun birinci maddesini tadil eden kanun	25 3 1933	1 4 1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2113	— Yuksek muhendis mektebının 1928 malî senesi hesabı katısına dair kanun	27 3 1933	2 4 1933
2114	— Anadolu - Bağdat demiryolları ve Haydarpaşa lıman ve ıhtım idaresının 1928 malî senesi hesabı katısına dair kanun	"	2 4 1933
2115	— Hudut ve sahillei sıhhat umum mudurluğunun 1928 malî senesi hesabı katısına dair kanun	27 3 1933	2 4 1933
2116	— Karadeniz boğazı tahlisiye idaresının 1928 malî senesi hesabı katısına dair kanun	27 3 1933	3 4 1933
2117	— Konya ovası sulama idaresının 1929 senesi hesabı katısı hakkında kanun	27 3 1933	2 4 1933
2118	— Devlet demiryolları ve limanları umumî ida resının 1927 malî senesi katî hesabına dair kanun	30 3 1933	9 4 1933
2119	— Devlet demiryolları ve limanları umumî idaresının 1928 senesi katî hesabına dair kanun	"	9 4 1933
2120	— Konya ovası sulama idaresının 1928 senesi hesabı katısı hakkında kanun	"	9 4 1933
2121	— Ankara şehri ımar mudurluğunun 1929 malî senesi hesabı katısına dair kanun	"	9 4 1933
2122	— Yuksek Muhendis Mektebının 1929 malî senesi hesabı katı kanunu	"	10 4 1933
2123	— Istanbul darulfununun 1929 malî senesi hesabı katısına dair kanun	"	10 4 1933
2124	— Seyrisefain idaresince 1932 malî senesi zarfında aktedilecek istikrazlar hakkındaki 2093 numaralı kanunun ikinci maddesinin tadilıne dair kanun	"	4 4 1933
2125	— Turkıye afyon yetiştiricilei birliği hakkında 2061 numaralı kanunun 1 inci muvakkat maddesinin 3 uncu fikrasının tadılıne dair kanun	"	4 4 1933
2126	— Millî Mudafaa vekâletının 1932 malî butçesinde 20 000 liralık munakale yapılması hakkında kanun	"	4 4 1933
2127	— *1932 malî senesinin muvazenei umumiye* kanununa merbut butçelerde bazı tadılât yapılmasına dair kanun	30 3 1933	4 4 1933
2128	— Tuz inhisarı 1932 malî senesi butçesinde munakale yapılması hakkında	"	4 4 1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2129	— Anadolu - Bağdat demiryolları ve Haydarpaşa liman ve rıhtım idaresinin 1927 malî senesi adi bütçesine aid hesabı katisine dair kanun	1.4.1933	10.4.1933
2130	— Anadolu - Bağdat demiryolları ve Haydarpaşa liman ve rıhtım idaresinin 1927 malî senesi fevkalâde bütçe hesabı katisine dair kanun	"	10.4.1933
2131	— Evkaf umum müdürlüğünün 1928 malî senesi hesabı katisine dair kanun	"	10.4.1933
2132	— Mekteb kitabları mütedavil sermayesine munzam tahsisat kayid ve mahsubuna dair kanun	"	4.4.1933
2133	— Devlet kitabları mütedavil sermayesine dair kanun	"	4.4.1933
2134	— Afyon Karahisar - Antalya demiryolunun inşaasına dair kanun	"	4.4.1933
2135	— Elâziz şube hattının inşaasına dair kanun	"	4.4.1933
2136	— 636 sayılı Şûrayi askerî kanununun 4 üncü maddesinin tadili hakkında kanun	13.4.1933	19.4.1933
2137	— Askerî muhakeme usulü kanununun 34 üncü maddesinin değiştirilmesi ve 89 uncu maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	13.4.1933	19.4.1933
2138	— Askerlik mükellefiyeti kanununun 39 uncu maddesini değiştiren kanun	"	19.4.1933
2139	— 29 Mayıs 1929 tarih ve 1471 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	19.4.1933
2140	— Mekâtibi askeriye talebesi ile ihtiyat zabit namzedlerine verilecek maaş ve tahsisatı fevkalâdeye dair olan 357 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	19.4.1933
2141	— 18 Haziran 1927 tarih ve 1089 numaralı kanunun tadili hakkında kanun	"	19.4.1933
2142	— Ankara şehri otomatik telefon kanununun muaddel 7 nci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	19.4.1933
2143	Evkaf umum müdürlüğü 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	15.4.1933	19.4.1933
2144	— İstanbul darülfünununun 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	19.4.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2145	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü 1932 malî senesi bütçesine fevkalâde tahsisat verilmesi hakkında kanun	"	19 4 1933
2146	— Hazinenin kefaleti dolayısı ile ödenen borçlar karşılığı olmak üzere 1932 malî senesi duyunu umumiye bütçesine fevkalâde tahsisat konulmasına dair kanun	"	19 4 1933
2147	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	19 4 1933
2148	— Tütün inhisarı idaresi 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	19 4 1933
2149	— Ankara şehri imar müdürlüğü 1932 malî senesi bütçesinde bazı tadilat yapılması hakkında kanun	17 4 1933	24 4 1933
2150	1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	17 4 1933	24 4 1933
2151	— Hudud ve sahilleri sıhhat umum müdürlüğü memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 14 Nisan 1930 tarih ve 1587 numaralı kanuna müzeyyel kanun	20 4 1933	27 4 1933
2152	— Demiryollarla yük nakliyatı için 2 - VI 930 tarih ve 1673 numaralı kanunla Hükûmetimizin de iştirak ettiği 23 Teşrinievvel 1924 tarihli beynelmilel mukavelenamenin imza protokolünde derpiş edilen dört senelik muvakkat tedbirler müddetinin uzatılması hakkında kanun	20 4 1933	27 4 1933
2153	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesine dair kanun	"	27 4 1933
2154	— Halkevleri için ithal olunacak radyo ve sinema makinalarının muamele vergisi ile gümrük ve oktruva resimlerinden istisnası hakkında kanun	"	27 4 1933
2155	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	22 4 1933	30 4 1933
2156	— Ankara şehri İmar Müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	29 4 1933	8 5 1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2157	— Van Gölü sefain işletme idaresi 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	"	8.5.1933
2158	— Yüksek mühendis mektebi 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	"	8.5.1933
2159	— İnhisarların idaresi hakkındaki 1660 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	8.5.1933
2160	— İnhisarlar umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	"	8.5.1933
2161	— Askerî izin kanunu	29.4.1933	6.5.1933
2162	— Ordu zabitan heyetine mahsus 29-IV-1926 tarih ve 863 numaralı terfi kanununun 14 üncü maddesi ile bu kanunun 8-VI-929 tarihli ve 1494 numaralı kanun ile tadil edilen 10 uncu ve 16 ncı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun	"	6.5.1933
2163	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununun 5 inci maddesine merbut cetvelde tadilât yapılması hakkında kanun	1.5.1933	8.5.1933
2164	— Ankara şehri otomatik telefon kanununun bazı maddelerinin tadiline ve bu kanuna bir madde ilâvesine dair olan 1901 numaralı kanunun birinci maddesini değiştiren kanun	1.5.1933	8.5.1933
2165	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğünün 1929 senesi hesabı katisine dair kanun	4.5.1933	11.5.1933
2166	— Konya ovası sulama idaresinin 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	4.5.1933	11.5.1933
2167	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	"	7.5.1933
2168	— Seyrisefain idaresinin 1928 malî senesi hesabı katisine dair kanun	6.5.1933	11.5.1933
2169	— Dahiliye memurlarından bir kısmının tahdidi sinlerine dair kanun	8.5.1933	14.5.1933
2170	— Hükûmetimize aid mülga Tiflis başkonsolosluğu binasının Batum konsolosluğunun işgal etmekte olduğu bina ile mübadelesi hakkında kanun	"	14.5.1933
2171	— Vâiz ve dersiam maaşları hakkında kanun	"	14.5.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2172	— Sosyalist sovyet cumhuriyetleri birliğinde bulunan ateşemiliter ve muavininin tahsisatına zam yapılması hakkında kanun	"	14.5.1933
2173	— Harp gemilerinin tamiri için Gölcük'te tamir liman ve tersane yapturılması hakkında kanun	"	14.5.1933
2174	— 1980 numaralı ve 26-V-1932 tarihli muvazene vergisi kanununun 10 uncu maddesinde mevcud bir sene müddetin bir sene daha uzatılması hakkında kanun	"	14.5.1933
2175	— Seyrisefain idaresinin 1929 senesi hesabı katisi hakkında kanun	11.5.1933	18.5.1933
2176	— İstiklâl mahkemesi kararı ile onar sene kürek cezasına mahkûm olan Rizeli Hulûsi ve Osman Zeki Efendilerin mahkûmiyetlerinin affına dair kanun	13.5.1933	20.5.1933
2177	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülüne dair olan 18-V-1929 tarih ve 1452 numaralı kanunun 13 üncü maddesindeki 6 aylık kayitten Darülfünun müderris ve muallimlerinin istisnası hakkında kanun	"	20.5.1933
2178	— İstanbul Darülfünununun 1932 malî senesi bütçesinde 8 368 liralık münakale yapılması hakkında kanun	"	20.5.1933
2179	— Tütün inhisarı idaresinin 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	20.5.1933
2180	— Riyaseti Cumhur dairesi teşkilâtına dair kanun	16.5.1933	23.5.1933
2181	— Evkaf umum müdürlüğünün 1929 malî senesi hesabı katisine dair kanun	20.5.1933	25.5.1933
2182	— Tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair 2 Nisan 1928 tarih ve 1219 numaralı kanuna katılacak kanun	"	25.5.1933
2183	— 1932 sayılı askerî ceza kanununa müzeyyel kanun	20.5.1933	25.5.1933
2184	— Mükelleflere vergi cüzdanı verilmesi hakkında kanun	"	27.5.1933
2185	— Ankara'da yapılacak polis mektebi hakkında kanun	20.5.1933	25.5.1933
2186	— Havayolları Devlet İşletme İdaresi teşkilâtı hakkında	20.5.1933	27.5.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2187	— Başvekâlet teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun	20.5.1933	24.5.1933
2188	— inhisarlar idaresince yaptırılacak tütün ambar ve depoları hakkında kanun	"	25.5.1933
2189	— Altın ve petrol arama ve işletme idareleri teşkiline dair kanun	20.5.1933	27.5.1933
2190	— 3 Haziran 1930 tarih ve 1683 numaralı askerî ve mülkî tekaüd kanununun 5 inci maddesinin tadili hakkında kanun	20.5.1933	25.5.1933
2191	Ankara şehri İmar Müdürlüğü 1932 malî senesi bütçesine munzam tahsisat verilmesine dair kanun	"	25.5.1933
2192	— Muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	"	25.5.1933
2193	— Barut, mevaddı infilâkıye, fişek, av mühimmatı ve av saçması inhisarları işletme muvakkat idaresinin 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	20.5.1933	27.5.1933
2194	— Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Krallığı Devletleri arasında münakid ticaret muahedenamesinin tasdikına dair kanun	20.5.1933	25.5.1933
2195	— Umumî harpte kara sularımızda batan gemileri çıkaran şirket tarafından verilen paranın deniz kısmı bütçesinde açılacak fasla tahsisat olarak ilâvesi hakkında kanun	"	25.5.1933
2196	— Ordu vilâyeti hususî idaresi tarafından vilâyet yolları üzerinde yaptırılacak büyük köprüler inşaatı için Hazine kefaletine ait kanun	"	25.5.1933
2197	— Bazı vilâyetlerin ilgası ve bazılarının birleştirilmesi hakkında kanun	20.5.1933	27.5.1933
2198	— İstanbul Türk anonim su şirketi imtiyazı ile tesisatının satın alınmasına dair kanun	20.5.1933	27.5.1933
2199	— 1932 malî senesi Düyunu umumiye bütçesinden nakden İktisadî vekâlet bütçesine fevkalâde tahsisat konulmasına dair kanun	20.5.1933	27.5.1933
2200	— Sıvas-Erzurum hattı ile Malatya'dan başlayarak Divrik civarında bu hatla birleşecek iltisak hattının inşalarına dair kanun	20.5.1933	27.5.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2201	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna müzeyyel kanun	20.5.1933	27.5.1933
2202	— Kocaeli vilâyeti içinde dört nahiyenin kaldırılması ve Karasu adı ile yeniden bir kaza kurulması hakkında kanun	"	27.5.1933
2203	— İstatistik umum müdürlüğü teşkilâtı hakkında kanun	"	24.5.1933
2204	— Askerî mühendislerle fen memurlarına verilecek ihtisas ücreti hakkında kanun	22.5.1933	28.5.1933
2205	— Dahiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 1624 numaralı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve dahilî matbuat işlerinin umum müdürlük halinde Dahiliye vekâletine bağlanmasına dair kanun	"	28.5.1933
2206	— Muhtelif kanunlar mucibince çıkarılan bonoların tecili hakkında kanun	"	28.5.1933
2207	— Evkaf umum müdürlüğü 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	"	28.5.1933
2208	— Posta, telgraf ve telefon idaresi teşkilâtı hakkında kanun	23.5.1933	31.5.1933
2209	— Yüksek mühendis mektebinin 1930 malî senesi hesabı katisine dair kanun	"	29.5.1933
2210	— Hudut ve sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğünün 1930 malî senesi hesabı katisine dair kanun	"	29.5.1933
2211	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanunu	23.5.1933	30.5.1933
2212	— Evkaf umum müdürlüğünce Bursa'da asrî kaplıcalar şirketinden satın alınacak 16 000 liralık hisse senedi hakkında kanun	23.5.1933	29.5.1933
2213	Posta telgraf ve telefon umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesi kanunu	"	31.5.1933
2214	— Filyos - Ereğli hattı ile Ereğli limanının inşasına dair kanun	"	29.5.1933
2215	— Samsun sahil demiryollarının Devlete mal edilmesine ve Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünce işletilmesine dair kanun	23.5.1933	29.5.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2216	— İstanbul darülfünununun 1930 malî senesi hesabı katisine dair kanun	24.5.1933	5.6.1933
2217	— Konya ovası sulama idaresinin 1930 malî senesi hesabı katisine dair kanun	"	5.6.1933
2218	— Ankara şehri İmar Müdürlüğünün 1930 malî senesi hesabı katisine dair kanun	"	5.6.1933
2219	— Hususî hastaneler hakkında kanun	"	5.6.1933
2220	— Tahlisiye umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	"	31.5.1933
2221	— Evkaf umum müdürlüğü memurları aylıklarının tevhid ve teadülü hakkında kanun	25.5.1933	31.5.1933
2222	— 1773 numaralı kanunu tadil eden kanun	"	3.6.1933
2223	— Hariciye vekâleti teşkilât kanunu	"	1.6.1933
2224	— Evkaf umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesi hakkında kanun	"	1.6.1933
2225	Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna merbut cetvelde tadilât yapılması hakkında kanun	27.5.1933	1.6.1933
2226	— İstanbul belediyesine bağlı (İstanbul sular idaresi) teşkili hakkında kanun	"	1.6.1933
2227	— 1706 numaralı jandarma kanununa müzeyyel muvakkat madde hakkında kanun	"	1.6.1933
2228	— İcra ve iflâs kanununun 45 inci maddesi ile 82 nci maddesinin 8 numaralı bendine birer fıkra ilâvesine dair kanun	"	31.5.1933
2229	— Tütün inhisarı idaresinin 1932 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	27.5.1933	31.5.1933
2230	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	27.5.1933	31.5.1933
2231	— Seyrisefain idaresinin bütçelerine aid hizmetler için yapılmış tediyatın tasfiye ve mahsubu hakkında kanun	"	3.6.1933
2232	— Türkiye Cumhuriyeti ile Felemenk Krallığı arasındaki imza edilmiş olan uzlaşma, adlî tesviye ve hakem muahedesinin kabul ve tasdiki hakkında kanun	"	5.6.1933
2233	— Askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkında kanun	28.5.1933	5.6.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2234	— Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Osmanlı düyunu umumiyesi hamillerinin mümessilleri arasında 22 Nisan 1933 tarihinde imza edilen itilâfname ve merbutlarının tasdikına dair kanun	28.5.1933	4.6.1933
2235	— Seyrisefain idaresinin 1932 malî senesi bütçesine 34 900 liralık fevkalâde tahsisat ilâvesine dair kanun	"	31.5.1933
2236	— Askerî fabrikalar umum müdürlüğüne mütedavil sermaye verilmesine dair 2013 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	5.6.1933
2237	— Türkiye ve Polonya Hükûmetleri arasında Ankara'da imzalanan ticaret ve seyrisefain mukavelenamesinin tasdikına dair kanun	"	7.6.1933
2238	— 1111 numaralı askerlik mükellefiyeti kanununun 34 üncü maddesinin (A) fıkrasının tadiline dair kanun	29.5.1933	5.6.1933
2239	— Denizyolları işletme kanunu	"	5.6.1933
2240	— Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile İtalya Hükûmeti arasında akdedilen bitaraflık, uzlaşma ve adlî tasfiye muahedesi hakkında kanun	"	5.6.1933
2241	— Tapu tahririne dair olan 10 Nisan 1340 tarih ve 474 sayılı kanunun 8 inci maddesinin tadiline ve mezkûr kanuna bazı fıkralar ilâvesine dair kanun	29.5.1933	6.6.1933
2242	— 1926 malî senesi hesabı katisine dair kanun	30.5.1933	10.6.1933
2243	— Mevduatı koruma kanunu	"	5.6.1933
2244	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	"	5.6.1933
2245	— Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi 1933 malî senesi bütçesine dair kanun	"	5.6.1933
2246	— Küçük Menderes Nehri ile tâbilerinin ıslahına aid kanun	"	5.6.1933
2247	— 12 Eylül 1330 tarihli askerî tayinat ve yem kanununun bazı maddelerinin tadili hakkında kanun	31.5.1933	6.6.1933
2248	— Denizyolları ve A. K. A. Y. işletmeleri ile fabrika ve havuzlar teşkilâtı hakkında kanun	31.5.1933	8.6.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2249	— Türkiye'de Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkındaki 2007 sayılı Kanunun bazı hükümlerinin değiştirilmesine dair kanun	31.5.1933	6.6.1933
2250	— Seyrisefain idaresinin 1933 malî senesi haziran ayına aid bütçesi hakkında kanun	"	6.6.1933
2251	— İktisad vekâletinde deniz ve hava işleri müsteşarlığı teşkiline ve İktisad vekâleti bütçesine tahsisat konulmasına dair kanun	"	6.6.1933
2252	— İstanbul darülfünununun ilgasına ve Maarif vekâletince yeni bir üniversite kurulmasına dair kanun	"	6.6.1933
2253	— Uyuşturucu maddeler inhisarı hakkında kanun	"	8.6.1933
2254	— Afyon ihracatı hakkında Türkiye ve Yugoslavya Hükûmetleri arasında imzalanan itilâfnamenin tasdikına dair kanun	"	8.6.1933
2255	— 1 Haziran 1929 tarih ve 1499 numaralı gümrük tarife kanununu değiştiren kanun	31.5.1933	30.6.1933
2256	— 1 Haziran 1929 numaralı gümrük tarife kanununu değiştiren 31 Mayıs 1933 tarihli kanuna eklenen kanun	"	31.5.1933
2257	— Madenî ufaklık para kanunu	3.6.1933	11.6.1933
2258	— Katî ticaret muahedeleri akti için müzakereye başlanmış veya başlanacak Devletler ile ticarî itilâflar akti hakkındaki 1679 numaralı kanunu muaddil 1997 numaralı kanuna müzeyyel kanun	3.6.1933	7.6.1933
2259	— Maarif vekilliğine bağlı mektebler de okutulacak ders kitablarının basılması ve dağıtılması ile bu maksad için kurulacak mekteb kitabları sandığı hakkında kanun	3.6.1933	13.6.1933,
2260	— 1493 sayılı ordu ikramiyesi kanununun jandarma hakkında da tatbikına dair kanun	3.6.1933	11.6.1933
2261	— 28 Mayıs 1927 tarih ve 1055 numaralı teşviki sanayi kanununa müzeyyel kanun	3.6.1933	8.6.1933
2262	— Sümerbank kanunu	3.6.1933	11.6.1933
2263	— 31 Mayıs 1926 tarih ve 885 numaralı iskân kanununun 3 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair	"	11.6.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2264	— İstanbul mahallî idaresi ile Ankara merkez belediyesi memurları tekaud kanunu	3 6 1933	7 6 1933
2265	— 1452 numaralı kanuna merbut 2 numaralı cetvelin Maliye teşkilâtına ait kısmının tadili ve bu kısım vazifelerin sureti ifası hakkında kanun	3 6 1933	13 6 1933
2266	— 1929 senesi sonuna kadar Hazine alacağı olarak muhtelif hesablara kaydolunan paralardan bazılarının tasfiye ve terkinine dair kanun	3 6 1933	7 6 1933
2267	— Ankara'da yapılacak jandarma mektebi hakkında kanun	3 6 1933	11 6 1933
2268	— Umumî ihtiyacat için hariçten getirilecek madenî su boruları ile aksam ve teferruatından gümrük resmî alınmamasına dair kanun	3 6 1933	12 6 1933
2269	— Ankara su tesisatı için Maliye ve Dahiliye vekilliklerine verilen taahhud mezuniyetinin uzatılması ve miktarının 2 300 000 liraya çıkarılması hakkında kanun	3 6 1933	7 6 1933
2270	— Nahiye müdürlerinin tayini sureti hakkında kanun	5 6 1933	12 6 1933
2271	— Kaçakçılığın men ve takibine dair kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanunun 58 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	5 6 1933	12 6 1933
2272	— Zabıt ve askeri memurların tekaudu için rütbe ve sınıflarına göre tayin olunan yaşları bildiren kanun	5 6 1933	12 6 1933
2273	— Esaretin menı hakkındaki 25 Eylül 1926 tarihli mukaveleye iltihakımıza dair kanun	5 6 1933	12 6 1933
2274	— İnhisarlar teşkilâtını değiştirmek ve ecnebi mütehassıs tahsisatını artırmak salâhiyeti hakkında kanun	5 6 1933	12 6 1933
2275	— Türk Ceza Kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun	8 6 1933	20 6 1933
2276	— Tahlisiye umum müdürlüğünün 1930 malî senesi hesabı katısı hakkında kanun	8 6 1933	17 6 1933
2277	— 1927 senesi hesabı katısı hakkında kanun	8 6 1933	19 6 1933
2278	— 1918 sayılı Kanuna eklenen kaçakçılığın men ve takibi hakkında kanun	8 6 1933	15 6 1933
2279	— Odunç para verme işlerine dair kanun	8 6 1933	18 6 1933
2280	— Borç için gayrimenkul satışına ve muvazaaya dair kanun	8 6 1933	18 6 1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2281	— Matbuat Kanununun muvakkat "B" maddesinin tadil eden kanun	8.6.1933	15.6.1933
2282	— Hava birliklerinin ihtiyacı olan inşaat işleri için 1934, 1935 ve 1936 senelerine sari iki milyon liralık taahhüd yapılması hakkında kanun	8.6.1933	17.6.1933
2283	— Ankara, Konya, Merzifonda askerî ihtiyaçlar için satın alınacak binalar hakkında kanun	8.6.1933	15.6.1933
2284	— Halk bankası ve halk sandıklarına dair kanun	8.6.1933	18.6.1933
2285	— Cenup demiryollarının işletilmesine aid itilâfnamenin imzasına salâhiyet verildiğine dair kanun	8.8.1933	18.6.1933
2286	— Aydın vilâyetinin yapacağı 100 000 liralık istikraza Hazinenin kefaleti hakkında kanun	8.6.1933	17.6.1933
2287	— Maarif vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkında kanun	10.6.1933	22.6.1933
2288	— 2025 numaralı kanunun 2 nci maddesinin tadiline dair kanun	10.6.1933	17.6.1933
2289	— 31 Mayıs 1930 tarih ve 1663 numaralı müzeyyel kanuna bazı maddelerin ilâvesine dair kanun	10.6.1933	17.6.1933
2290	— Belediye yapı ve yollara dair kanun	10.6.1933	21.6.1933
2291	— Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne dair kanun	10.6.1933	20.6.1933
2292	— Osmanlı Bankasının imtiyaz müddetinin temdidi hakkında kanun	"	24.6.1933
2293	— Orta ziraat mektepleri muallimleri kanunu	10.6.1933	24.6.1933
2294	— Ticaret mukavelesi veya modüs vivendi aktetmeyen Devletler ülkesinden Türkiye'ye yapılacak ithalâta memnuiyetler veya tahdid veya takyidler tatbikına dair olan 22 Temmuz 1931 tarih ve 1873 numaralı kanuna müzeyyel kanun	10.6.1933	20.6.1933
2295	— Belediye teşkilâtı olan yerlerde muhtar ve ihtiyar heyetlerinin lâğvı hakkında kanun	10.6.1933	19.6.1933
2296	— 12 Muharrem 1304 tarihli harç tarifesine müzeyyel mehakimi sulhiye vazifesini ifa ile mükellef mehakim ve devairde alınacak harçlar hakkında 12 Eylül 1329 tarihli kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair kanun	10.6.1933	17.6.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2297	— 22 Mart 1926 tarih ve 789 numaralı kanunun 11 inci maddesinin tecili hakkındaki 1707 numaralı kanunun iki sene daha temdidine dair kanun	11.6.1933	24.6.1933
2298	— Memleket dahilinde hava yolu ile nakledilecek mektup, posta paketi ve saireden alınacak ücretler hakkındaki 29-X-1339 tarih ve 376 numaralı posta kanununa bazı maddeler ilâvesine dair kanun	11.6.1933	24.6.1933
2299	— Tapu sicil müdürlüğü ve tapu sicil muhafızlığı teşkilâtı yapılan yerlere tayin edilecek memurlar hakkında kanun	11.6.1933	24.6.1933
2300	— Devlete aid bir kısım binalar satış bedeli ile resmî daireler yapılması hakkında kanun	11.6.1933	24.6.1933
2301	— Belediyeler bankası hakkında kanun	11.6.1933	24.6.1933
2302	— Bazı şehid zabit ana ve babalarına maaş tahsisi hakkında kanun	11.6.1933	24.6.1933
2303	— Silo ve ambarlar hakkında kanun	11.6.1933	22.6.1933
2304	— Ankara otomatik telefon kanununun 7 nci maddesine ilâve edilecek fıkralar hakkında kanun	11.6.1933	22.6.1933
2305	— Cumhuriyetin ilânının onuncu yıl dönümünün kutlanmasına dair kanun	11.6.1933	26.6.1933
2306	— 1928 senesi hesabı katisine dair kanun	12.6.1933	27.6.1933
2307	— Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin kanunu medeninin 452 nci maddesine göre olan tasarruflarının mahfuz hisseler hakkındaki hükümden müstesna olduğuna dair kanun	12.6.1933	19.6.1933
2308	— Şirketlerinin müruru zamana uğrayan kupon, tahvilât ve hisse senedi bedellerinin Hazineye intikali hakkında kanun	12.6.1933	26.6.1933
2309	— İzmir rıhtım şirketinin imtiyazı ile tesisatının satın alınmasına dair kanun	12.6.1933	25.6.1933
2310	— 1452 numaralı Kanuna müzeyyel kanun	12.6.1933	19.6.1933
2311	— Gayrimenkule tecavüzün define dair kanun	12.6.1933	24.6.1933
2312	— Muallim maaşları için vilâyetlere ikraz yapılması hakkında kanun	12.6.1933	24.6.1933
2313	— Uyuşturucu maddelerin murakabesi hakkında	12.6.1933	24.6.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2314	— 2020 Sayılı Kanunla tadil edilen 1221 sayılı temyiz teşkilâtı kanununun 3 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	12.6.1933	25.6.1933
2315	— Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası hakkındaki 1715 sayılı ve 11 Haziran 1930 tarihli Kanunun 2 nci maddesinin tadili hakkında kanun	12.6.1933	25.6.1933
2316	— Hudutta zuhur eden ihtilâfların tetkik ve halli usulü hakkında Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı arasında Ankara'da 6 Ağustos 1928 tarihinde aktolunan mukavelenamenin temdidine dair protokolün tasdiki hakkında kanun	12.6.1933	25.6.1933
2317	— Çubuk Barajı ve Bursa Ovası ıslahat ve inşaat işleri için bono çıkarılması hakkında kanun	12.6.1933	24.6.1933
2318	— Cumhuriyetin onuncu yıldönümü bayramını kutlamak üzere vekâlet ve dairelerin 1933 bütçelerinden 50 000 liranın tenzili ile Maliye bütçesinde yeniden açılacak 172 nci fasla konulmasına dair kanun	12.11.1932	16.10.1933
2319	— Cumhuriyet ilânının onuncu yıl dönümünü kutlama hakkındaki 2305 numaralı Kanuna müzeyyel kanun	19.10.1933	23.10.1933
2320	— 11-VI-1933 tarih ve 2305 sayılı Kanuna müzeyyel kanun	19.10.1933	23.10.1933
2321	— Cumhuriyetin ilânına müsadif 29 Teşrinievvel gününün millî bayram addi hakkındaki 19 Nisan 1341 tarih ve 638 numaralı Kanuna müzeyyel kanun	19.10.1933	23.10.1933
2322	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	19.10.1933	23.10.1933
2323	— Malûl zabitan ve efrada verilecek para hakkında kanun	26.10.1933	4.11.1933
2324	— 788 numaralı memurin kanununun 75 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	26.10.1933	4.11.1933
2325	— 1666 numaralı kanuna müzeyyel kanun	26.10.1933	4.11.1933
2326	— 14 Eylül 1330 tarihli tayinat ve yem kanununun 1 inci maddesine müzeyyel kanun	26.10.1933	28.10.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2327	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	26.10.1933	4.11.1933
2328	— Afganistan sefareti binasının Afgan Hükûmetine temlik edildiğine dair kanun	26.10.1933	4.11.1933
2329	— 442 sayılı köy kanununun 20 nci ve 30 uncu maddelerinin değiştirilmesine dair kanun	26.10.1933	28.10.1933
2330	— Af kanunu	26.10.1933	28.10.1933
	d) III. Toplantı Yılında :		
2331	— 1701 numaralı tütün inhisarı kanununun 33 üncü maddesinin sonuna bir fıkra eklenmesi hakkında kanun	18.11.1933	25.11.1933
2332	— Posta, Telgraf ve Telefon U. Müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	"	25.11.1933
2333	— İstatistik umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	"	25.11.1933
2334	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	"	25.11.1933
2335	— Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükûmeti arasında aktolunan ikamet, ticaret ve seyrisefain mukavelenamesinin tasdiki hakkındaki 9 Mart 1931 tarih ve 1758 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	25.11.1933
2336	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	"	25.11.1933
2337	— İstanbul Üniversitesi için (1 426 374) liralık istikraz aktine veya hesabı cari açılmasına dair kanun	23.11.1933	28.11.1933
2338	— 22 Nisan 1341 tarih ve 661 numaralı müzayede, münakasa ve ihalât kanununa müzeyyel kanun	27.11.1933	2.12.1933
2339	— Tahsili emval ve vergi kanunları mucibince teşkil edilecek komisyonlara tayin edilen gayrimuvazzaf azalar ile ehli vukufa verilecek huzur ücretleri hakkında kanun	27.11.1933	2.12.1933
2340	— Hayvanlar vergisi kanununun 19 uncu maddesinin 2 nci fıkrasının tadili hakkında kanun	27.11.1933	2.12.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2341	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1933 senesi bütçe kanununun 5 inci maddesi ile sarfına mezuniyet verilmiş olan (600 000) liranın (1 000 000) liraya iblâğına dair kanun	30.11.1933	6.12.1933
2342	— Hayvan sağlığı küçük sıhhiye memurlarına yem bedeli verilmesi hakkında kanun	4.12.1933	10.12.1933
2343	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	4.12.1933	10.12.1933
2344	— 2-III-1933 tarih ve 766 sayılı Hâkimler Kanununun 3 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	9.12.1933	18.12.1933
2345	— İdarei umumiyei vilâyat kanununun muaddel 116 ve 140 ıncı maddelerinin tadiline dair olan kanunun ikinci maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	"	18.12.1933
2346	— 13 Mart 1329 tarihli idarei umumiyei vilâyat kanununun 86 ncı ve 133 üncü maddeleri ile 144 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasının ikinci babını tadil eden 27-II-1930 tarih ve 1561 sayılı Kanunun birinci maddesinin tadiline ve ikinci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	18.12.1933
2347	— Sıvas vilâyetine bağlı Darende kazasının bu vilâyetten ayrılarak Malatya vilâyetine bağlanması hakkında kanun	"	18.12.1933
2348	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun Tahlisiye umum müdürlüğü memurlarına dahi teşmili hakkında kanun	"	18.12.1933
2349	— Fahrî konsoloslukların aidatı hakkında kanun	"	18.12.1933
2350	— 10 - I - 1933 tarih ve 1920 sayılı Kanuna müzeyyel kanun	18.12.1933	18.12.1933
2351	— Tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair olan 11 Nisan 1928 tarih ve 1219 sayılı Kanuna eklenecek kanun	11.12.1933	18.12.1933
2352	— 2049 sayılı polis teşkilâtı kanununun 39 uncu maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun	14.12.1933	19.12.1933
2353	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde yapılacak münakale hakkında kanun	18.12.1933	25.12.1933

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2354	— Sıvas ve Kayseri şehirlerinde 1330 senesinden itibaren Hükûmet tarafından imar veya resmî binalar yapmak maksadı ile idareten yıktırılmış olan binaların sahiblerine verilecek tazminat hakkında kanun	21.12.1933	28.12.1933
2355	— 1932 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	23.12.1933	28.12.1933
2356	— Devlet demiryolları ve limanları umumî idaresinin 1929 malî senesi hesabı katî kanunu	"	28.12.1933
2357	— Tecavüzün tarifi hakkında Türkiye ile Romanya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı, Çokeslovakya ve Yugoslavya arasında Londra'da 4 temmuz 1933 tarihinde imza olunan mukavelename ile üçüncü maddesinin lâhikasının tasdikına dair kanun	"	28.12.1933
2358	— Tecavüzün tarifi hakkında Türkiye ile Estonya, Letonya, Lehistan, Romanya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı, İran ve Afganistan Devletleri arasında Londra'da 3 Temmuz 1933 tarihinde imza olunan mukavelename ile üçüncü maddesinin lâhikasının ve aynı tarihli imza protokolünün tasdikına dair kanun	"	28.12.1933
2359	— Ecnebi memleketlerde sigara ve tütün satmak için bir limitet şirketi teşkili hakkında kanun	25.12.1933	1.1.1934
2360	— Hizmetleri görülen bazı zevata gayrimenkul mal verilmesi hakkında kanun	"	1.1.1934
2361	— Millî Müdafaa vekâleti hava kısmı 1933 senesi bütçesinin 735 ve 753 üncü fasılları arasında münakale yapılmasına dair kanun	"	1.1.1934
2362	— Yüksek mühendis mektebi 1933 malî senesi bütçesinin fasılları arasında münakale yapılmasına dair kanun	"	1.1.1934
2363	— Ahaliye aid olup jandarma hizmetinde kullanılan hayvanlar ile nakil vasıtalarının tazmini hakkında kanun	27.12.1933	3.1.1934
2364	— Menemen hâdisesinde şehid edilen Kubilây'ın annesine maaş tahsisi hakkında kanun	"	3.1.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2365	— 24 Eylül 1931 tarihinde Cenevre'de imzalanan balina balığı avcılığının tanzimi hakkındaki mukavelenamenin tasdikına dair kanun	"	8.1.1934
2366	— 1499 numaralı gümrük tarifesi kanununun beşinci maddesinin 14 üncü fıkrasına zeyledilen 1605 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	1.1.1934
2367	— İstanbul Adliye binasının yanması üzerine alınacak tedbir hakkında kanun	28.12.1933	4.1.1934
2368	— Maarif vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkındaki 16 - VI - 1933 tarih ve 2287 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	4.1.1934
2369	— Antalya vilâyeti hususî idaresi tarafından yapılacak istikraz hakkında kanun	"	3.1.1934
2370	— Memleketimizde bir trotil fabrikası kurulması hakkında kanun	"	3.1.1933
2371	— İskân kerestelerinden kalmış olanların satılarak bedellerinin Dahiliye bütçesine tahsisat olarak ilâvesi hakkında kanun	"	3.1.1934
2372	— 11 Nisan 1334 tarihli gümrük kanununun 6 Haziran 1926 tarihli ve 906 numaralı kanunla değiştirilmiş olan 36 ncı maddesini tadil eden kanun	"	30.12.1933
2373	— Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya İmparatorluğu arasında münakid ticaret ve seyrisefain mukavelesine mütedair itilâf hakkında kanun	"	6.1.1933
2374	— Türk - Rum ahali mübadelesi muhtelit komisyonunun kaldırılmasına aid mukavelenin tasdiki hakkında kanun	"	8.1.1934
2375	— Türkiye Cumhuriyeti ile İran Devleti arasında aktolunan dostluk muahedenamesinin tasdikına dair kanun	"	8.1.19334
2376	— Sıcak ve soğuk maden sularının istismarı ile kaplıcalar tesisatı hakkındaki 10 Haziran 1926 tarih ve 927 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	4.1.1934
2377	— 1933 malî senesi Evkaf Umum Müdürlüğü bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	28.12.1933	3.1.1934
2378	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair	"	3.1.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2379	— 25 Haziran 1927 tarih ve 1154 numaralı "Hariciye vekâleti memurin kanunu"nun muvakkat birinci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun	"	4.1.1934
2380	— Nahiye müdürlerinin tayini sureti hakkındaki 2270 sayılı Kanunun birinci maddesini değiştiren kanun	"	3.1.1934
2381	— Balkan anlaşma misakının tasdikına dair kanun	6.3.1934	12.3.1934
2382	— Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı arasında Belgrat'ta 28 ikinci teşrin 1933 tarihinde aktedilen mütekabil mutalebatın tesviyesine müteallik itilâfın tasdikına dair kanun	"	12.3.1934
2383	— Türkiye ile Romanya arasında Ankara'da 17 Teşrinievvel 1933 tarihinde imzalanan dostluk, hakem ve uzlaşma muahedesinin tasdikına dair kanun	"	13.3.1934
2384	— Türkiye ile Yunanistan arasında Ankara'da 14 Eylül 1933 tarihinde imzalanan samimî anlaşma misakının tasdikına dair kanun	"	12.3.1934
2385	— Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı arasında münakid bitaraflık, uzlaşma ve hakem muahedenamesi ahkâmının uzatılması hakkında kanun	"	12.3.1934
2386	— Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya Krallığı arasında Belgrat'ta 27 ikinci teşrin 1933'te imzalanan dostluk, ademî tecavüz, hakem ve uzlaşma muahedesinin tasdikına dair kanun	"	13.3.1934
2387	— Vakıf akar ve arazinin ve mahsullerinin ne suretle kiraya verileceği ve idare olunacağı hakkında kanun	8.3.1934	13.3.1934
2388	— Polis mensublarına yaş hadlerine dair kanun	"	13.3.1934
2389	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât icrasına ve Konya sulama idaresi bütçesinin varidat kısmına ilâve edilecek tahsisata dair kanun	12.3.1934	14.3.1934
2390	— 1700 numaralı Dahiliye memurları kanununun 3 üncü maddesini değiştiren kanun	22.3.1934	25.3.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2391	— Hilâliahmer şefkât ve hatıra pullarının ilsakına dair 16 Kânunuevvel 1926 tarih ve 938 numaralı kanunun tadiline dair kanun	22.3.1934	25.3.1934
2392	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair kanun	"	25.3.1934
2393	— Trakya umumî müfettişlik teşkilâtı maaş, ücret ve masrafları hakkında kanun	"	25.3.1934
2394	— Satılan mekteb kitabları bedelinden 29 219 lira 21 kuruşun Maarif vekâleti 1932 malî senesi bütçesinin 535 inci faslına tahsisatı munzamma olarak ilâvesine dair kanun	"	25.3.1934
2395	— Kazanç vergisi kanunu	"	25.3.1934
2396	— Muhacir ve mültecilerin gümrük muafiyeti hakkında kanun	"	25.3.1934
2397	— İstanbul üniversitesinde istihdam olunacak ecnebi mütehassıslarla aktolunacak mukavelelere dair kanun	5.4.1934	10.4.1934
2398	— Evkaf umum müdürlüğünce bazı inşaat için taahhüdat akti mezuniyetine dair olan kanuna müzeyyel kanun	"	10.4.1934
2399	— Zehirli gazlarla bunları kullanmaya mahsus vasıtaların ve memlekete sokulmasının ve memlekette yapılmasının meni hakkında kanun	7.4.1934	15.4.1934
2400	— Hudud ve sahiller sıhat umum müdürlüğü memurları maaşlarının tevhid ve teadülü hakkındaki 1587 numaralı kanuna bağlı cetvelde tadilât yapılmasına dair kanun	"	15.4.1934
2401	— Türkiye - Suriye hududu üzerinde demiryollarının işletilmesi tarzına dair Türkiye - Fransa Hükûmetleri arasında yapılan mukavelenin tasdiki hakkında kanun	"	15.4.1934
2402	— Suriyede Türklere aid emlâk ile Türkiye'de Suriyelilere aid emlâk hakkında yapılan itilâfname müddetinin temdidi hakkında kanun	"	15.4.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2403	— Hududda zühur eden ihtilâfların tetkik ve halline müteallik Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı arasında Ankara'da 6 Ağustos 1928 tarihinde aktolunan mukavelenamenin yeniden altı ay temdidi hakkındaki protokolün tasdikına dair kanun	7.4.1934	15.4.1934
2404	— 1923 senesinde Lozan'da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri murahhasları tarafından imza edilen iadei mücrimin muahedenamesinin tasdiki hakkında kanun	"	15.4.1934
2405	— Fevzipaşa - Diyarbekir hattı inşaatının ikmali hakkında kanun	12.4.1934	19.4.1934
2406	— Havayolları Devlet İşletme İdaresi 1933 malî senesi masraf ve varidat bütçelerine 10 000 lira ilâvesi hakkında kanun	"	19.4.1934
2407	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât icrasına dair kanun	"	19.4.1934
2408	— Üç vilâyette teşkil edilecek idare heyetleri kadrosu hakkında kanun	14.4.1934	19.4.1934
2409	— 30 Mart 1931 tarihinde Cenevre'de imzalanan yol işaretlerinin tevhidi hakkındaki mukavelenamenin tasdikına dair kanun	"	24.4.1934
2410	— 1593 numaralı umumî hıfzıssıhha kanununda değişiklik yapılması hakkında kanun	16.4.1934	19.4.1934
2411	— 2202 numaralı Kanunun 3 üncü maddesinde yazılı 3 numaralı cetvelin Dahiliye Vekâleti kısmının değiştirilmesi hakkında kanun	19.4.1934	25.4.1934
2412	— Kocaeli vilâyeti içinda Karasu adı ile yeniden bir kaza kurulması hakkında 2202 sayılı Kanuna müzeyyel kanun	"	25.4.1934
2413	— Bina vergisi kanununun üçüncü maddesinin yedi numaralı fıkrasının tadili hakkında	"	25.4.1934
2414	— Dahilî istihlâk vergisi hakkındaki 1718 numaralı kanunu muaddil kanun	"	25.4.1934
2415	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde yapılacak tadilât hakkında kanun	21.4.1934	29.4.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2416	— İktisadî buhran vergisi kanununa müzeyyel kanun	26.4.1934	2.5.1934
2417	— Muvazene vergisi kanununun 10 uncu maddesinde yazılı müddetin bir sene daha uzatılmasına ve birinci maddenin tadiline dair kanun	"	2.5.1934
2418	— Evkaf umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	28.4.1934	5.5.1934
2419	— Millî Müdafaa vekâleti kara kısmı ile emniyet işleri umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçelerinde münakale yapılmasına dair kanun	"	5.5.1934
2420	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanuna merbut bütçelerde bazı tadilât icrasına dair kanun	30.4.1934	1.5.1934
2421	— Devletler arasında çıkabilecek ihtilâfların muslihane bir surette hallini istihdaf eden (Umumî tahkim senedi)'ne iltihakımız hakkında kanun	3.5.1934	10.5.1934
2422	— Türkiye ile Macaristan arasında 29 Mayıs 1932 tarihinde Ankara'da imza edilmiş olan iadei mücrimin ve cezaî mevatta adlî muzaheret mukavelenamesinin tasdikına dair kanun	"	10.5.1934
2423	— Türkiye ile Norveç arasında 16 Kânunusani 1933 tarihinde Ankara'da imza edilen uzlaşma, adlî tesviye ve haken muahedesinin tasdikına dair kanun	"	12.5.1934
2424	— 30 Mart 1931 tarihinde Cenevre'de imzalanan ecnebi otomobil arabalarının tâbi olacakları malî mükellefiyet hakkındaki mukavelenamenin tasdikına dair kanun	"	12.5.1934
2425	— Millî Müdafaa vekâletince 49 500 000 liralık taahhüdat icrası hakkında kanun	Kanun yayınlanmamıştır.	
2426	— Posta, telgraf ve telefon umum müdürlüğü 1933 malî senesi bütçesinde münakale icrasına ve fevkalâde tahsisat verilmesine dair kanun	5.5.1934	13.5.1934
2427	— Dahilî istihlâk vergisi kanununun 29 Mayıs 1932 tarih ve 1994 numaralı kanun ile değiştirilen birinci maddesi yerine kaim kanun	"	13.5.1934
2428	— Hizmetten ayrılan Nafıa memur ve müstahdemlerinin yapamayacakları işler hakkında kanun	7.5.1934	14.5.1934
2429	— 1700 sayılı Dahiliye memurları kanununun ikinci maddesini değiştirici	10.5.1934	15.5.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2430	— Muamele vergisi kanunu	10.5.1934	15.5.1934
2431	— Devlet demiryolları ve limanları umumî idaresinin 1930 malî senesi hesabı katî kanunu	17.5.1934	23.5.1934
2432	— Menemen hadisesinde şehid edilen bekçi Hasan ve Şevki Efendilerin ailelerine maaş tahsisi hakkında kanun	"	23.5.1934
2433	— Türkiye ile Bulgaristan arasında Ankara'da âkit ve imza edilen baytarî mukavelenin tasdikına mütedair kanun	"	23.5.1934
2434	— Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı Hükûmetleri arasında 8 milyon Amerikan dolarlık kredinin tahakkukuna dair protokolün tasdiki hakkında kanun	"	24.5.1934
2435	— İkamet mukavelesi aktedilmeyen Devletlerle yapılacak muvakkat mukavele hakkında 29-VII-1931 tarih ve 1868 sayılı Kanunun birinci maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	"	24.5.1934
2436	— Tasfiye edilen (Barut ve mevaddı infilâkiye ve av ve revolver fişekleri ve av mühimmatı) şirketlerine ödenecek paraların tediye şekline dair kanun	"	24.5.1934
2437	— 20 Teşrinisani 1334 tarihli pasaport kanununun 16 ncı maddesini değiştiren kanun	21.5.1934	26.5.1934
2438	— Posta, telgraf ve telefon umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçe kanunu	"	26.5.1934
2439	— Yüksek mühendis mektebi 1933 senesi bütçesinin fasılları arasında münakale yapılmasına dair kanun	"	26.5.1934
2440	— Tahlisiye umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçe kanunu	"	26.5.1934
2441	— Barut ve patlayıcı maddelerle av malzemesi, fişek ve revolver inhisarı hakkında kanun	23.5.1934	27.5.1934
2442	— 22 temmuz 1931 tarih ve 1871 numaralı kanunun 2 nci maddesinin tadili hakkında kanun	24.5.1934	28.5.1934
2443	— Nafıa vekâletinin teşkilât ve vazifelerine dair	26.5.1934	29.5.1934
2444	— Matbuat umum müdürlüğü teşkilâtına ve vazifelerine dair kanun	"	29.5.1934
2445	— İnhisarlar umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesine dair	"	28.5.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2446	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	26.5.1934	28.5.1934
2447	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilat yapılmasına dair kanun	"	28.5.1934
2448	— 12 Haziran 1930 tarih ve 1718 numaralı dahilî istihlak vergisi kanuna müzeyyel kanun	"	28.5.1934
2449	— Gümrük muhafaza kıtalarında takım kumandanlarına birer miri binek hayvanı verilmesi hakkında kanun	"	28.5.1934
2450	— İktisad vekâleti teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun	27.5.1934	29.5.1934
2451	— Evkaf umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	"	29.5.1934
2452	— 1930 malî senesi Maliye vekâleti ve Jandarma Umum Kumandanlığı bütçelerinde münakale yapılması ve Ankara şehri İmar Müdürlüğü bütçesine munzam tahsisat verilmesine dair kanun	"	29.5.1934
2453	— 1933 malî senesi Nafıa vekâleti bütçesinin şoseler ve köprüler tahsisatından (50 000) liranın Ankara şehri İmar Müdürlüğünce yapılacak istimlâk işlerine sarfına dair kanun	"	29.5.1934
2454	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum idaresi memurları tekaüd sandığı kanun	28.5.1934	30.5.1934
2455	— Damga resmi kanununa müzeyyel kanun	"	30.5.1934
2456	— Gümrüklerde istimal olunan bazı evraka müdafaa pulu ilsakı hakkında kanun	"	30.5.1934
2457	— Mevduatı koruma kanununun 8 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	30.5.1934
2458	— Muhtelif maddelerden alınacak istihlâk vergisi hakkında kanun	"	30.5.1934
2459	— Tayyare resmi hakkında kanun	"	30.5.1934
2460	— Tütün ve Müskirattan alınacak müdafaa vergisi hakkında kanun	"	30.5.1934
2461	— Madenî ufaklık para hakkındaki 3 Haziran 1933 tarih ve 2257 numaralı kanunun bazı maddelerinin tadiline ve bu kanuna bir madde ilâvesine dair	"	30.5.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2462	— Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası hakkındaki 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 numaralı kanunun 8 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	28.5.1934	31.5.1934
2463	— Sıvas - Erzurum hattını inşa için dahilî istikraz aktine dair kanun	"	30.5.1934
2464	— Tapu ve kadastro umum müdürlüğü kadro cetvelinde bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun	29.5.1934	30.5.1934
2465	— Umumî nüfus sayımı hakkında kanun	"	30.5.1934
2466	— Buğdayı koruma karşılığı kanunu	"	30.5.1934
2467	— İstanbul Üniversitesinin muvazenei umumiyeye alınmasına dair kanun	"	30.5.1934
2468	— 1933 - 1934 ders yılı içinde münhal muallimliklere vekâlet edenlerin vekâlet müddetleri hakkında kanun	"	30.5.1934
2469	— 31 Mayıs 1930 tarih ve 1660 sayılı Kanuna eklenen kanun	"	30.5.1934
2470	— Mekteb kadrolarına aid 2201 numaralı Kanuna bağlı bir numaralı cetvelin tadiline dair kanun	"	30.5.1934
2471	— 2005 numaralı kanuna müzeyyel kanun	"	30.5.1934
2472	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât yapılmasına dair	"	30.5.1934
2473	— Maliye vekâleti kadrolarında tadilât yapılması hakkında kanun	30.5.1934	31.5.1934
2474	— Adliye teşkilât ve kadrolarında yapılacak tadilâta dair kanun	"	31.5.1934
2475	— 1452 numaralı teadül kanununa bağlı (2) numaralı cetvelin Maliye vekâletine aid kısmında bazı tadilât icrasına dair kanun	"	31.5.1934
2476	— 1934 malî senesi muvazenei umumiye kanunu	"	2.6.1934
2477	— Ankara şehri İmar Müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	31.5.1934	3.6.1934
2478	— Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	"	"
2479	— Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 1934 malî senesi bütçesine dair	"	"

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2480	— Barut, mevaddı infilâkiye, av mühimmatı ve av saçması inhisarları idaresinin 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	31.5.1934	30.6.1934
2481	— Konya ovası sulama idaresi 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	"	3.6.1934
2482	— Van Gölü sefain işletme idaresi 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	"	"
2483	— 1452 sayılı teadül kanununa merbut 2 numaralı cetvelin sıhhat ve içtimaî, muavenet vekâletine aid kısmında bazı tadilât icrasına dair kanun	"	4.6.1934
2484	— 1933 malî senesi muvazenei umumiye kanununa merbut bütçelerde bazı tadilât icrasına dair kanun	"	31.5.1934
2485	— Havayolları Devlet İşletme İdaresi 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	"	6.6.1934
2486	— Yüksek mühendis mektebi 1934 malî senesi bütçesine dair kanun	"	"
2487	— İzmir - Kasaba ve temdidi demiryollarının satın alınmasına dair olan mukavelenamenin tasdiki hakkında kanun	"	4.6.1934
2488	— Satın alınan İzmir ve Kasaba temdidi hattının tesellümü ve tasfiyesi ve işletmesi muamelâtına dair kanun	"	"
2489	— Kefalet kanunu	2.6.1934	6.6.1934
2490	— Artırma, eksiltme ve ihale kanunu	"	10.6.1934
2491	— Köy kanununun 16, 19, 21 inci maddelerini değiştiren kanun	"	6.6.1934
2492	— Taş ocakları nizamnamesinin 13 üncü maddesini tadil eden kanun	"	6.6.1934
2493	— 1580 numaralı belediye kanununun 7 nci (Birlik tesisi) faslına bir madde ilâvesine dair kanun	4.6.1934	9.6.1934
2494	— Hududta zuhur eden ihtilâfların tetkik ve halli usulü hakkında Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı arasında Ankara'da 6 Ağustos 1928 tarihinde aktolunan mukavelenamenin yeniden altı ay temdidi hakkındaki protokolün tasdikına dair	"	9.6.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2495	— Yunan parlamento azasının Devlet demiryolları üzerinde meccanen seyahatleri hakkında kanun	4.6.1934	9.6.1934
2496	— Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasında 4 Nisan 1934 tarihinde Ankara'da imza edilen dostluk muahedesinin tasdikına dair kanun	"	9.6.1934
2497	— Belediyece yapılacak istimlâk hakkında kanun	"	9.6.1934
2498	— Türkiye ile İtalya arasında âkit ve imza edilen ticarî itilâfın kabul ve tasdikına mütedair kanun	"	12.6.1934
2499	— Türkiye ile Bulgaristan arasında âkit ve imza edilen ticarî itilâfın kabul ve tasdikına dair kanun	"	12.6.1934
2500	— Bayazıd vilâyetine bağlı Iğdır ve Tuzluca kazalarının Kars vilâyetine ve Muş vilâyetine bağlı Malazgird kazasının da Bayazıt vilâyetine bağlanmaları hakkında kanun	7.6.1934	14.6.1934
2501	— Posta kanununun 21 inci maddesinin salisen fıkrasının tekrar tadiline dair olan 1404 numara ve 2-III-1929 tarihli kanunun birinci maddesine bazı fıkralar ilâvesine dair kanun	9.6.1934	14.6.1934
2502	— Kars vilâyeti ile, Bayazıd, Erzurum ve Çoruh vilâyetlerinin bazı parçalarında muhacir ve sığıntıların yerleştirilmesi ve yerli çiftçilerin topraklandırılması hakkında kanun	9.6.1934	14.6.1934
2503	— Adliye harc tarifesi kanunu	"	16.6.1934
2504	— Hükûmetçe idare edilen inhisarların 1660 numaralı kanunun meriyetinden evvelki seneler muamelâtına aid katî hesablar ve bilançoları hakkında kanun	11.6.1934	18.6.1934
2505	— Gedikli küçük zabit membalarına dair kanun	"	18.6.1934
2506	— Ekiciden tütün alma kanunu	"	17.6.1934
2507	— 1757 numaralı kanunun birinci maddesinin tadili hakkında kanun	"	18.6.1934
2508	— Ziraat mekteb ve müesseselerinin sureti idaresi hakkındaki kanuna müzeyyel kanun	14.6.1934	23.6.1834
2509	— 1683 numaralı kanunun 21 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	23.6.1934
2510	— İskân Kanunu	"	21.6.1934
2511	— Çubuk barajı inşaatının ikmali ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında kanun	"	23.6.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2512	— Büyük Millet Meclisi memurlarının teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun	23.6.1934	14.6.1934
2513	1929 hesabı katî kanunu	16.6.1934	26.6.1934
2514	— Divanı muhasebat kanunu	"	25.6.1934
2515	— Millî Müdafaa Vekâletinde (Zat işlerinin son tetkik mercii encümeni) teşkili hakkında kanun	18.6.1934	25.6.1934
2516	— Avukatlık kanununa müzeyyel kanun	"	25.6.1934
2517	— 1702 ve 1889 numaralı kanunların tadiline dair kanun	"	25.6.1934
2518	— 1050 numaralı muhasebei umumiye kanununa müzeyyel kanun	"	25.6.1934
2519	— İstanbul adliye binası inşası için (500 000) liraya kadar istikraz yapılmasına dair kanun	"	25.6.1934
2520	— 2134 ve 2214 numaralı kanunlar mucibince inşası mukarrer Afyon - Antalya ve Filyos - Ereğli hatları için 1934 malî senesi zarfında vaki olacak masarif karşılığı hakkında 1934 malî senesi muvazenei umumiye kanununun 18 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	25.6.1934
2521	Liman işlerinin Hükûmetce idaresine dair kanun	"	25.6.1934
2522	Ziraat vekâleti kadro cetvelinde bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun	"	25.6.1934
2523	Divanı muhasebat kadrosu hakkında kanun	"	25.6.1934
2524	Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun	"	25.6.1934
2525	Soyadı kanunu	21.6.1934	2.7.1934
2526	— Nebat ve hayvanlar ile mahsulâtının muayene ve temizleme işleri için kurulacak fennî müesseselere dair kanun	"	"
2527	— Basmayazı ve resimleri derleme kanunu	"	"
2528	— Ankara şehri İmar Müdürlüğü 1934 malî senesi bütçe kanununa müzeyyel kanun	"	"
2529	— Yeniden beş kaza teşkiline ve iki vali muavinliği ihdasına ve Maliye, Dahiliye vekâletleri ile Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü kadro cetvellerinde tadilât yapılmasına dair kanun	23.6.1934	3.7.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2530	— Müze ve rasathane teşkilâtına dair kanun	23.6.1934	3.7.1934
2531	— Dahiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanunların tadili hakkında kanun	"	"
2532	— 2049 numaralı polis teşkilâtı kanununa merbut cetvelin tadiline dair kanun	"	"
2533	— Gümrük Kanununun 13 üncü maddesinin kaldırıldığına dair kanun	"	1.7.1934
2534	— Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Hükûmeti arasında 1 Haziran 1933 tarihinde Ankara'da imza edilmiş olan medenî ve ticarî mevadda adlî münasebetleri tanzim eden mukavelenamenin tasdikına dair kanun	"	4.7.1934
2535	— Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre arasında 1 Haziran 1933 tarihinde Ankara'da imza edilmiş olan mücrimlerin iadesine ve cezaî mevadda karşılıklı müzahereti adliyeye mütealllik muahedenamenin tasdikına dair kanun	"	"
2536	— Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre arasında 9 Kânunuevvel 1928 tarihinde aktedilmiş olan uzlaşma, adlî tesviye ve hâkem muahedenamesini muaddil protokolün tasdikına dair kanun	"	"
2537	— Afyon Karahisar'daki zafer heykelinin gümrük ve sair resimlerden istisnası hakkında kanun	"	3.7.1934
2538	— Orta orman mektebi teşkili ve muallimleri hakkında kanun	"	"
2539	— Ankara'da Hâkimiyeti Milliye meydanında rekzedilmiş olan zafer âbidesinin ecnebi memleketlerden getirilmiş kısımlarının gümrük resminden muafiyetine dair kanun	"	"
2540	— 13-1-1936 tarih ve 713 numaralı kanuna müzeyyel ve kırtasiye stoku için bir buçuk milyon liralık mütedavil sermaye ittihazına dair kanun	"	"
2541	— Millî Musiki ve Temsil Akademisinin teşkilât kanunu	25.6.1934	4.7.1934
2542	— Seyrisefain idaresinin 1930 malî senesi hesabı katî kanunu	"	"
2543	— Tekaüd kanununa bir madde ilâvesi hakkında kanun	"	"
2544	— Muvakkat kaza salâhiyeti ile başka yerlere gönderilecek hâkimlere verilecek tahsisata dair kanun	"	"

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2545	— Beynelmilel yardım birliği mukavelesinin tasdiki hakkında 22 - V - 1930 tarih ve 1620 numaralı kanuna müzeyyel kanun	28.6.1934	5.7.1934
2546	— Bazı maddelerden alınacak istihlâk vergisine aid 2458 sayılı kanunun birinci maddesinin B fıkrasının tadiline ve bu kanuna bazı hükümlerin ilâvesine dair kanun	"	5.7.1934
2547	— Posta, telgraf ve telefon idaresi kadro cetvellerinin tadiline dair kanun	30.6.1934	9.7.1934
2548	— Ceza evleri ile mahkeme binaları inşası karşılığı olarak alınacak harçlar ve mahkûmlara ödettirilecek yiyecek bedelleri hakkında kanun	"	"
2549	— Müdafaa ve tayyare resmi pullarının damga pulu bayileri vasıtası ile sattırılacağına ve % 5 beyiye aidatı verileceğine dair kanun	"	"
2550	— Kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki 1918 sayılı Kanunun 57 ve 60 ıncı maddelerini değiştiren ve bu kanuna bir madde ekleyen kanun	"	10.7.1934
2551	— Belediye vergi ve resimleri kanununa bir madde ilâvesine dair kanun	"	"
2552	— 26 Mart 1931 tarih ve 1798 numaralı kanunun birinci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	"	"
2553	— Evkaf umum müdürlüğünün 1930 malî senesi hesabı katisi kanun	2.7.1934	10.7.1934
2554	— Evkaf umum müdürlüğünün 1927 senesi bütçesinin beşinci maddesi hükmünün değiştirilmesine dair kanun	4.7.1934	12.7.1934
2555	— Yapı ve yollar kanununa bir madde ilâvesine dair kanun	"	"
2556	— Hâkimler kanunu	"	14.7.1934
2557	— Maarif vekâletine bağlı mekteb ve müesseselerde kullanılacak yabancı Devlet tebaasından muallim, mütehassıs ve ustalar hakkında kanun	"	12.7.1934
2558	— Ceza muhakemeleri usulü kanununun 45 inci maddesini değiştiren kanun	"	"
2559	— Polis vazife ve salâhiyet kanunu	"	14.7.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2560	— 5 Ağustos 1325 tarihi tahsili emval kanununa müzeyyel kanun	4.7.1934	12.7.1934
2561	— 2502 numaralı Kanunun 3 üncü maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun	"	"
2562	— Vilâyetler hususî idaresinin borçları ve 1934 malî senesi bütçeleri hakkında kanun	"	"
2563	Isparta vilâyeti hususî idaresi tarafından yapılacak istikraz hakkında kanun	"	"
2564	— Hududda zuhur eden ihtilâfların tetkik ve halline mütedair Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı arasında Ankara'da 6 Ağustos 1928 tarihinde aktolunan mukavelenamenin yeniden altı ay temdidi hakkındaki protokolün tasdikına dair kanun	"	"
2565	— Suriye'de Türklere ve Türkiye'de Suriyelilere aid emlâk hakkındaki itilâfnamede yazılı müddetlerin altı ay daha uzatılmasına dair kanun	"	"
2566	Vergi bakayasının tasfiyesine dair kanun	"	"
2567	Arazi vergisi kanununun muvakkat üçüncü maddesi yerine kaim olan kanun	"	"
2568	— 1337 senesi hesabı katî kanunu	5.7.1934	15.7.1934
2569	— 1338 senesi hesabı katî kanunu	"	15.7.1934
2570	— 1339 senesi hesabı katî kanunu	"	15.7.1934
2571	— Belediye kanununun 19 uncu maddesinin 5 inci fıkrasının değiştirilmesine dair kanun	"	15.7.1934
2572	— Denizyolları ve Akay işletmeleri ile fabrika ve havuzlar teşkilâtı hakkındaki 2248 numaralı Kanuna müzeyyel kanun	"	15.7.1934
2573	— Devlet davalarını takibe memur avukatlar hakkında kanun	"	15.7.1934
2574	— Kazanç vergisi kanununun 41 inci maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun	"	15.7.1934
2575	— Umuru belediyeye müteallik ahkâmı cezaiye hakkındaki kanunu muaddil 19-V-1930 tarih ve 1608 sayılı Kanunun bazı maddelerini değiştiren ve yeniden madde ekleyen kanun	"	15.7.1934
2576	— Gizli nüfusların yazımı hakkında kanun	"	15.7.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2577	— Dahiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tadiline dair kanun	5.7.1934	15.7.1934
2578	— Vakıf akarların tamir ve ihyası için satış bedellerinden 150 000 liranın sarfına dair kanun	"	15.7.1934
2579	— Posta kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun	"	15.7.1934
2580	— Sümerbank sermayesine 42 milyon lira ilâvesine dair kanun	"	15.7.1934
2581	— 1934 malî senesi muvazenei umumiye kanununun 18 inci maddesi ile Millî Müdafaa vekâletine verilen tahsisatla 1935 senesinde verilecek tahsisatın 2425 numaralı kanunla gösterilen taahhüd salâhiyeti ile birleştirilerek istimaline dair kanun	"	15.7.1934
2582	— Merinos koyunları yetiştirilmesi ve ıslah edilmiş pamuk tohumu üretilmesi hakkında kanun	"	15.7.1934
2583	— 2458 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin tadiline dair olan 28 - VI - 1934 tarih ve 2546 sayılı Kanuna müzeyyel kanun	"	15.7.1934
2584	— Balkan misakı ve lâhikalarının ihtiva ettiği hükümleri tatbik hakkında kanun	25.10.1934	27.10.1934
	e) IV. TOPLANTI YILINDA :		
2585	— 26 - X - 1933 tarih ve 2323 numaralı kanunun 1 inci maddesine bağlı cetvelde tashih yapılmasına dair kanun	12.11.1934	18.11.1934
2586	— Muhasebei umumiye kanununun 99 uncu maddesi hükmünün jandarmaya da teşmili için mezkûr maddenin tadiline dair kanun	12.11.1934	18.11.1934
2587	— Kemal Öz adlı Cumhur Reisimize verilen soyadı hakkında kanun	24.11.1934	27.11.1934
2588	— Hududda zühur eden ihtilâfların tetkik ve halline müteallik Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı arasında 6 Ağustos 1928 tarihinde aktolunan mukavelenamenin yeniden altı ay temdidi hakkındaki protokolün tasdikına dair kanun	24.11.1934	28.11.1934
2589	— Heyeti mahsusalarca aleyhlerine verilip kendilerine tebliğ olunmayan kararlara karşı alâkalıların itiraz edebilmeleri hakkında kanun	24.11.1934	1.12.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2590	— Efendi, Bey, Paşa gibi lâkab ve unvanların kaldırıldığına dair kanun	26.11.1934	29.11.1934
2591	— Eşkıya müsademesinde malûl olanların iktisadî buhran vergisi istisnaiyetinden ve inhisar eşyası beyiyesinden istifade hususlarında harb malûlü hükmünde olduklarına dair kanun	29.11.1934	5.12.1934
2592	— 1934 malî yılı umumî muvazene kanununa bağlı bütçelerde bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun	29.11.1934	5.12.1934
2593	— (Havaî seyrüsefere mahsus beynelmilel sıhhî mukavele)'ye iştirakimiz hakkında kanun	1.12.1934	9-13.12.1934
2594	— Anadolu ajansı ile on seneye kadar taahhüdat icrası için Hariciye vekilliğine salâhiyet verilmesi hakkında kanun	1.12.1934	6.12.1934
2595	— Askerî memnu mıntakalarda istimlâk bedellerinin tesviyesine dair 1744 numaralı kanuna eklenen kanun	1.12.1934	6.12.1934
2596	— Bazı kisvelerin giyilmeyeceğine dair kanun	3.12.1934	13.12.1934
2597	— 869 sayılı Kanunun 2 nci maddesine fıkra ilâvesine dair kanun	5.12.1934	11.12.1934
2598	— İntihabı mebusan kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve kanuna bir madde ilâvesine dair kanun	5.12.1934	11.12.1934
2599	— Teşkilâtı esasiye kanununun 10 ve 11 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun	5.12.1934	11.12.1934
2600	— Evkaf umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesinde münakale yapılması hakkında kanun	6.12.1934	12.12.1934
2601	— Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü 1934 malî senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	6.12.1934	12.12.1934
2602	— Atillâ Rasim'in tahsil ücretinin Maarif vekâleti bütçesinin (Lise ve orta mekteblerle ikmal mektebleri) faslından verilmesine dair kanun	8.12.1934	13.12.1934
2603	— 1934 malî yılı umumî muvazene kanununa bağlı bütçelerde bazı tadilât yapılmasına ve bazı bütçelere munzam ve fevkalâde tahsisat verilmesine dair kanun	10.12.1934	16.12.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2604	— Vilâyetler evi müteahhidi istihkakı için bono verilmesine ve vilâyetler evinin tesisat ve mefruşat için 200 000 liraya kadar taahhüd icrasına ve 1935 ve 1936 seneleri bütçelerine konacak tahsisatla ödenmek üzere bono çıkarılmasına mezuniyet verilmesine dair kanun	10.12.1934	16.12.1934
2605	— Millî Müdafaa vekâleti bütçesine fevkalâde tahsisat ilâvesine dair kanun	10.12.1934	16.12.1934
2606	— Hukuk usulü muhakemeleri kanununun bazı maddelerini değiştiren ve bazı maddelerini kaldıran kanun	13.12.1934	22.12.1934
2607	— Askerlik mükellefiyeti kanununun 36 ncı maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	13.12.1934	22.12.1934
2608	— Gümrük tarifesi kanununa eklenen 1605 sayılı Kanunun birinci maddesinin değiştirilmesine dair kanun	13.12.1934	22.12.1934
2609	— 1366 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun	13.12.1934	22.12.1934
2610	— Türkiye - Almanya ticaret ve seyrisefain muahedelesine bağlı (B) listesinin nisan 1934 nihayetine kadar tatbikına devam edilmesi hakkında âkit ve imza edilen mukavelenin tasdiki hakkında kanun	13.12.1934	22.12.1934
2611	— Afyon Karahisar - Antalya demiryolunun inşasına dair 2134 numaralı kanuna ek kanun	13.12.1934	22.12.1934
2612	— Türkiye ile İtalya arasında yapılıp 2498 numaralı Kanunla tasdik edilen ticaret mukavelesine bağlı 4 numaralı listenin değiştirilmesine dair kanun	13.12.1934	22.12.1934
2613	— Kadastro ve tapu tahriri kanunu	15.12.1934	23.12.1934
2614	— Sıvas - Erzurum hattını inşa için dahilî istikraz aktine dair 28 - V - 1934 tarih ve 2463 numaralı kanunun birinci maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun	15.12.1934	23.12.1934
2615	— Askerî hastaneler ile hastane gibi kullanılacak revirlerde hastaların beslenme ve bakımları hakkında kanun	15.12.1934	24.12.1934
2616	— Harcırah kararnamesinin 13 üncü maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun	15.12.1934	23.12.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2617	— 1453 numaralı Kanunun 6 ncı maddesinin tadili hakkında kanun	15.12.1934	23.12.1934
2618	— Kanunla verilen izinler üzerine yapılan kefaletlerin nasıl yerine getirileceği hakkında kanun	15.12.1934	23.12.1934
2619	— 1934 malî yılı Adliye vekilliği bütçesinin 521 inci faslında 3 üncü (Avrupa harcırahı) adı ile bir madde açılmasına dair kanun	15.12.1934	23.12.1934
2620	— Ankara'da yaptırılacak orta mekteb binası için 200 000 liraya kadar taahhüde girişilmesi hakkında kanun	15.12.1934	23.12.1934
2621	— Bir muallim vekilliğine tayin olunacaklara verilecek vekillik maaşı hakkında kanun	17.12.1934	24.12.1934
2622	— 24 - XI - 1934 tarih ve 2587 sayılı Kanunla Kemal Öz adlı Türkiye Cumhur Reisine verilen Atatürk adının veya bunun başına ve sonuna söz konarak yapılan adların hiç bir kimse tarafından alınamayacağını buyuran kanun	17.12.1934	24.12.1934
2623	— Bursa mebusu merhum Emin Fikri Eralpın oğlu Orhan ile kızları Perihan, Neriman ve Nazan'ın tahsil masraflarının Maarif bütçesinden verileceğine dair kanun	17.12.1934	24.12.1934
2634	— Orta tahsil mekteblerinde yardımcı muallim çalıştırılması hakkında kanun	20.12.1934	26.12.1934
2625	— 1934 malî yılı umumî muvazene kanununa bağlı bütçelerde bazı değişiklikler yapılmasına ve bazı bütçelere fevkalâde tahsisat verilmesine dair kanun	20.12.1934	26.12.1934
2626	— İnhisarlar umum müdürlüğü 1934 malî yılı bütçesinde 50 000 liralık münakale yapılması hakkında kanun	20.12.1934	26.12.1934
2627	— Ziraat vekâleti 1934 malî yılı bütçesinden Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne yardım olarak verilen 50 980 liranın fasıllara dağıtılmasına ve enstitü bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun	20.12.1934	26.12.1934
2628	— Adapazarı Türk Ticaret Bankasının tezyid olunan sermayesine hazinenin iştiraki hakkındaki kanun	20.12.1934	26.12.1934
2629	— 2503 sayılı Adliye harç tarifesi kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun	20.12.1934	26.12.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2630	— İdarei umumiyei vilâyat kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun	22.12.1934	27.12.1934
2631	— İntihabı mebusan kanunu muvakkatinin bazı mevaddını muaddil 3 Nisan 1339 tarih ve 320 sayılı Kanunun 5 inci maddesini değiştiren kanun	22.12.1934	27.12.1934
2632	— Askerî Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve iki maddesine birer fıkra eklenmesine dair kanun	22.12.1934	27.12.1934
2633	— 1931 senesi bütçesinde münakale yapılması ve istiklâl harbi malûllerine verilecek para mükâfatı hakkındaki kanuna bağlı 3 numaralı cetvelde değişiklik yapılmasına dair kanun	22.12.1934	27.12.1934
2634	— Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülü hakkındaki kanuna bağlı cetvelde bazı tadilât yapılmasına dair olan 2006 sayılı Kanunun 2 nci maddesini değiştiren kanun	22.12.1934	27.12.1934
2635	— Kaçakçılığın men ve takibine dair olan 1918 numaralı Kanunun 71 inci maddesinde yazılı müddetin uzatılmasına ve bu Kanuna bir madde eklenmesine dair kanun	22.12.1934	27.12.1934
2636	— Memurin kanununun 75 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair olan 2324 sayılı kanuna bir fıkra ilâvesine dair kanun	22.12.1934	27.12.1934
2637	— Taşınması yasak olmayan silâhların alım satımı hakkında kanun	22.12.1934	27.12.1934
2638	— 1934 malî yılı umumî muvazene kanununa bağlı bütçelerde bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun	22.12.1934	27.12.1934
2639	— Posta, telgraf ve telefon umum müdürlüğünün 1934 malî yılı bütçesinde 19 000 liralık münakale yapılması hakkında kanun	22.12.1934	27.12.1934
2640	— Beynelmilel telekomünikasyon mukavelesi ile telli ve telsiz telgraf ve telefon nizamnamesinin tasdiki hakkında kanun	22.12.1934	1/10.1.1935
2641	— Demiryolları ile beynelmilel eşya ve yolcu nakliyatına dair olan C. İ. M. C. İ. V. mukavelelerinin 23 Teşrinisani 1933'te Roma'da kabul olunan yeni metinlerinin tasdiki hakkında kanun	22.12.1934	1/3.1.1935

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2642	— Ankara'da yaptırılacak Emniyet âbidesinin heykeltraşlık işleri arasına giren heykeller ile parçalarının gümrük resminden istisnası hakkında kanun	22.12.1934	27.12.1934
2643	— Buğdayı koruma karşılığı kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun	22.12.1934	27.12.1934
2644	— Tapu kanunu	22.12.1934	29.12.1934
2645	— Millî İktisad ve Tasarruf Cemiyetine armağan edilen sesli sinema makinesi ile parçaları ve teferruatından gümrük resmi ile başka vergi ve resim alınmaması hakkında kanun	22.12.1934	29.12.1934
2646	— Gümrük kanununun 49 uncu maddesini değiştiren kanun	22.12.1934	27.12.1934
2647	— Tayyare resmi kanununun 6 ncı maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun	23.12.1934	29.12.1934
2648	— Madenî ufaklık para hakkındaki 11 Haziran 1933 tarih ve 2257 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin değiştirilmesine dair kanun	23.12.1934	29.12.1934
2649	— Gizli nüfusların yazımı hakkındaki 15-VII-1934 tarih ve 2576 sayılı Kanunun birinci ve sekizinci maddesindeki müddetlerin uzatılması hakkında kanun	23.12.1934	29.12.1934
2650	— İskân Kanununun 44 üncü maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun	23.12.1934	29.12.1934
2651	— 1934 malî yılı bütçesine bağlı (D) cetvelinin sıhhat ve içtimaî muavenet vekilliği kısmına yeniden konan ücretli iki memur hakkında kanun	23.12.1934	31.12.1934
2652	— Çekirge haberleşme ofisini kuran 20 Mayıs 1926 tarihli bağlantının daha üç yıl muteber olması için kanun	23.12.1934	31.12.1934
2653	— Evkaf umum müdürlüğünce alınacak zeytinlikler hakkında kanun	23.12.1934	31.12.1934
2654	— Ziraat vekilliği müesseselerinde yetiştirilen üretme vasıtalarının satılabilmesi ve işler sermaye ile idaresi hakkında kanun	23.12.1934	31.12.1934
2655	— İstanbul rıhtım, dok ve antrepo şirketinden satın alınan rıhtım ve antrepolarla vasıtaların ve imtiyaz haklarının işletme tarzına ve menkul ve gayrimenkul mallarının kullanılmasına dair kanun	23.12.1934	31.12.1934

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2656	— Tahsili emval kanununa bazı maddelerin eklenmesine dair kanun	23.12.1934	1.1.1935
2657	— Matbuat kanununun 19 Mayıs 1932 tarih ve 1959 numaralı Kanunla tadil edilmiş olan 51 inci maddesini değiştiren kanun	23.12.1934	1.1.1935
2658	— Memurin kanununa ekli kanun	23.12.1934	1.1.1935
2659	— Sular kanununa eklenen kanun	23.12.1934	1.1.1935
2660	— 18 Nisan 1928 tarih ve 1223 sayılı Kanuna ek kanun	23.12.1934	29.12.1934
2661	— Muhacirler ve muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkında kanun	23.12.1934	29.12.1934
2662	— 2454 numaralı Kanunun 8 inci maddesinin 3 üncü fıkrasını değiştiren kanun	23.12.1934	29.12.1934
2663	— Muamele vergisi kanununun 2 nci maddesinin (O) fıkrasını değiştiren kanun	23.12.1934	1.1.1935
2664	— Ziraat vekâletine bağlı Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ile mektebler ve müesseselerde kullanılacak yabancı Devlet tebaasının profesör, mütehassıs ve ustalar hakkında kanun	23.12.1934	1.1.1935
2665	— İstanbul rıhtım, dok ve antrepo Türk anonim şirketinin malları ile imtiyaz haklarının satın alınmasına dair kanun	23.12.1934	1.1.1935
2666	— Türkiye - Yunanistan arasında 30 ilk teşrin 1930 tarihinde imzalanan ikamet ve ticaret ve seyrisefain muahedesine müzeyyel itilâfın kabul ve tasdikına mütedair kanun	23.12.1934	2.1.1935
2667	— Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı tarafından Türkiye Cumhuriyetine açılan 8 milyon dolarlık krediye müteallik protokolün tasdiki hakkındaki 2434 numaralı Kanuna eklenen kanun	23.12.1934	2.1.1935
2668	— Balya-Karaaydın şirketi namına dışarıdan getirilecek gazöylin gümrük resminden ve muamele vergisinden muafiyetine dair olan 21-XII-1931 tarih ve 1895 sayılı Kanun hükmünün 1934 malî yılı sonuna kadar uzatılması hakkında kanun	23.12.1934	2.1.1935
2669	— Millî musiki ve temsil akademisinin teşkilât kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun	23.12.1934	2.1.1935

No	Kanunun Adı	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
2670	— Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 25 - XII - 1934 tarihinde imza olunan karşılıklı metalibin imza olunan karşılıklı metalibin tesviyesine dair olan itilâfnamenin tasdiki hakkında kanun	23.12.1934	2.1.1935
2671	— 1934 malî yılı umumî muvazene kanununa bağlı bütçelerde bazı değişiklikler yapılmasına ve bazı bütçelere fevkalâde tahsisat verilmesine dair kanun	23.12.1934	2.1.1935
2672	— 2456 sayılı Kanunun birinci maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında kanun	23.12.1934	2.1.1935

2) TEFSİRLER (YORUMLAR)

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
172	— Gümrük tarifesinin 447 nci maddesinin A fıkrasının tefsiri	3.12.1931	8.12.1931
173	— İnhisar beyiyeleri üçte birlerinin harb malûllerine ve şehid yetimlerine tahsis ve tevziine dair, olan kanunun 4 üncü maddesinin tefsiri	2.4.1932	6.4.1932
174	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki kanunun 5 inci maddesinin tefsiri	5.5.1932	10.5.1932
175	— Belediye kanununun 103 üncü maddesinin son fıkrasının tefsiri	16.5.1932	19.5.1932
176	— Bina vergisi kanununun üçüncü maddesinin beşinci fıkrasının tefsiri	25.6.1932	29.6.1932
177	— 1580 numaralı belediye kanununun 110 uncu maddesinin 6 ncı bendinde yazılı (Avarız ve hâsılatı) tabirinin tefsiri	25.6.1932	29.6.1932
178	— 1076 numaralı ihtiyat zabit ve ihtiyat askerî memurları kanununun 3 üncü maddesi ile bu maddeyi tadil eden 1972 numaralı kanunda yazılı tam devreli lise ve muaddilleri ibaresindeki "Muallimleri" kelimesinin tefsiri	30.6.1932	5.7.1932
179	— Müfettişlerin ikamet yevmiyeleri ve muvakkat tazminatları hakkında	30.6.1932	5.7.1932
180	— Damga resmi kanununun 32 nci maddesinin 20 nci fıkrasının tefsiri	19.11.1932	23.11.1932
181	— Arazi vergisi kanununun beşinci maddesinin tefsiri	21.11.1932	26.11.1932
182	— 1931 malî senesi bütçe kanununun 15 inci maddesini (A) fıkrasının tefsiri	21.11.1932	26.11.1932
183	— Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 62 ve 65 inci maddesinin tefsiri	16.3.1933	21.3.1933
184	— Memurin muhakemat kanununun 4 üncü maddesinin tefsiri	27.5.1933	31.5.1933
185	— Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 23 üncü maddesinin tefsiri	29.5.1933	1.6.1933
186	— Devlet memurları maaşlarının tevhid ve teadülü hakkındaki kanunun 18 inci maddesinin tefsiri	29.5.1933	1.6.1933

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
187	— Belediye vergi ve resimleri kanununun 41 inci maddesinin tefsiri	3.6.1933	7.6.1933
188	— Belediye vergi ve resimleri kanununun 14 üncü maddesinin tefsiri	8.6.1933	14.6.1933
189	— Mübadale ve teffiz işlerinin kati tasfiyesi ve intacı hakkındaki kanunun 5 inci maddesinin tefsiri	8.6.1933	14.6.1933
190	— 2255 numaralı gümrük tarife kanununun 401 inci maddesindeki (İhtar)'ın tefsiri	11.6.1933	21.6.1933
191	551, 1485 ve 1890 numaralı kanunlarda zikredilen (harb malûlleri) tabirinin tefsiri	12.6.1933	21.6.1933
192	— Maaşatın tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanunun 7 nci maddesinin son fıkrasının tefsiri	26.10.1933	1.11.1933
193	— 1 Haziran 1929 tarih ve 1464 sayılı Kanunun birinci maddesinin tefsiri	18.11.1933	25.11.1933
194	— Arazi vergisi kanununun 5 inci maddesinin tefsiri	15.3.1934	19.3.1934
195	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun 28 ve 30 uncu maddelerinin tefsiri	31.3.1934	5.4.1934
196	— Şûrayî askerî teşkili hakkındaki kanunun 1 inci maddesinin A fıkrasının tefsiri	26.4.1934	1.5.1934
197	— Ordu zabitan heyetine mahsus terfi kanununu muaddil kanunun tefsiri	31.5.1934	3.6.1934
198	— Mülga idarei umumiyei vilâyat kanununun hükmü meri olan idarei hususiyei vilâyat kısmının 80 inci maddesinin 11 inci fıkrasının tefsiri	7.6.1934	13.6.1934
199	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun 12 nci maddesinin tefsiri	11.6.1934	17.6.1934
200	— Şark mıntakaları dahilinde mühtaç zürraa tevzi edilecek araziye dair olan kanunun 4 üncü maddesinin tefsiri	14.6.1934	23.6.1934
201	— Memurin kanununun 85 inci maddesinin tefsiri	18.6.1934	23.6.1934
202	— Gümrük tarife kanununun 4 üncü maddesinin tefsiri	23.6.1934	30.6.1934
203	— Tekaüd kanununun 26 ve 52 nci maddelerinin tefsiri	5.12.1934	9.12.1934

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
204	— Tekaüd kanununun 66 ncı maddesinin tefsiri	6.12.1934	12.12.1934
205	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun 50 inci ve muvakkat 5 inci maddelerinin tefsiri	10.12.1934	15.12.1934
206	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülüne dair olan kanunun 8 inci maddesinin tefsiri	20.12.1934	26.12.1934
207	— Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülüne dair 1452 sayılı Kanunun beşinci maddesinin son fıkrasının tadili hakkındaki kanun tefsiri	20.12.1934	26.12.1934
208	— Menkul ve gayrimenkul emval ile bunların intifa haklarının ve daimi vergilerin mektumlarını haber verenlere verilecek ikramiyelere dair kanunun birinci maddesinin tefsiri	20.12.1934	26.12.1934
209	— Muhtelif maddelerden alınacak istihlâk vergisi hakkındaki 2458 sayılı Kanunun muvakkat maddesi ile 2546 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin tefsiri	20.12.1934	26.12.1934
210	— Veraset ve intikal vergisi kanununun 1 inci maddesinin tefsiri	22.12.1934	26.12.1934
211	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülüne dair kanunun 14 üncü maddesinin tefsiri	23.12.1934	29.12.1934
	c) Kararlar		
630	— Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin Reisicumhur intihap edildiği hakkında	4.5.1931	5.5.1931
631	— Başvekil İsmet Paşa Hazretleri tarafından teşkil olunan İcra Vekilleri Heyetine itimat beyan olunduğu hakkında	9.5.1931	10.5.1931
632	— Reisicumhur Gazi Hazretlerine arzı alâka ve muhabbet olunduğuna dair	14.5.1931	18.5.1931
633	— Bir zatın mebusluğunun kabul veya reddi sırf Meclisi Âliye aid hukuk cümlesinden olduğu hakkında	31.5.1931	1.6.1931
634	— Giresun nahiyesinin Ağırlık mahallesinden Sürmelioğullarından Mustafaoğlu Yusuf'un ölüm cezasına çarpılması hakkında	4.6.1931	7.6.1931

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
635	— Ilgaz'ın Karacaviran nahiyesinin Eskiahır köyünden Ömeroğlu Himmet'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	4.6.1931	7.6.1931
636	— Büyük Millet Meclisi muhasebesinde yapılan tetkik ve teftiş neticesi hakkında	13.6.1931	15.6.1931
637	— Kütahya mebusluklarına intihab olunan Alâettin ve Halil Beylerin mazbatalarının reddine ve yerlerine yeniden intihab yapılmasına dair	20.6.1931	23.6.1931
638	— Kars'ın Kıro mahallesinden İsmailoğlu Nevruz'un ölüm cezasına çarpılması hakkında	22.6.1931	25.6.1931
639	— Rizeli Memedoğlu Ali Rıza'nın ölüm cezasına çarpılması ve Rasimoğlu Hamdinin on beş sene ağır hapse mahkûm edilmesi hakkında	22.6.1931	25.6.1931
640	— Sıvas'ın Üryanimüslim mahallesinden Kerimoğlu Veysel'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	22.6.1931	25.6.1931
641	— Şûrayı Devlet Reisliğine Mustafa Reşad ve azalığına da Niyazi Beylerin intihab olundukları hakkında	22.6.1931	25.6.1931
642	— Ankara İstiklâl Mahkemesince on sene hapse mahkûm edilen Süleyman Radi Beyin geri kalan cezasının affına imkân olmadığı hakkında	25.6.1931	30.6.1931
643	— Büyük Millet Meclisi Muhasebesinde yapılan tetkik ve teftiş neticesi hakkında	27.6.1931	2.7.1931
644	— İhtiyat zabit ve ihtiyat askerî memurları kanununun muvakkat maddesinin (C) ve (D) fıkralarının tefsirine mahal olmadığı hakkında	2.7.1931	5.7.1931
645	— Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine itimad beyan olunduğu hakkında	5.7.1931	8.7.1931
646	— Matbuat hürriyeti hakkındaki müzakeratın gazetelerle aynen neşrine dair	5.7.1931	11.7.1931
647	— Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin beyanatının neşir ve ilânı hakkında	11.7.1931	13.7.1931
648	— Büyük Millet Meclisi muhasebesinde yapılan tetkik ve teftiş neticesi hakkında	21.7.1931	13.7.1931
649	— Divanı muhasebat ikinci reisliğine Seyfi ve azalıklarına da Memed İhsan, Emin Rifat, Halit ve Nazım Beylerin intihab olundukları hakkında	21.7.1931	26.7.1931

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
650	— Hâkimlerin ayrı ayrı tasnife tâbi tutulmaları hakkında	21.7.1931	26.7.1931
651	— Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesi Reisliğine Mitat, Deavi Dairesi Reisliğine Saffet, Tanzimat Dairesi Reisliğine İsmail Hakkı ve Umumî Kâtibliğine de Edib Cemil Beylerin intihab olundukları hakkında	22.7.1931	27.7.1931
652	— Büyük Millet Meclisinin tatili faaliyet etmesi hakkında	25.7.1931	27.7.1931
653	— Bütçe münakaleleri hakkında	16.11.1931	22.11.1931
654	— Kırşehir müddeiumumisi İsmail Hakkı Beyin İstiklâl madalyası ile taltifine imkân olmadığı hakkında	28.11.1931	1.12.1931
655	— Orhaneli sabık kaymakamı Bahattin Beyin İstiklâl madalyası ile taltifi hakkında	28.11.1931	1.12.1931
656	— 1341 senesi bütçe kanununun 33 üncü maddesinin tadili icab etmediği hakkında	28.11.1931	1.12.1931
657	— İcra Vekilleri Heyetine müttefikan beyanı itimad olunduğuna dair	28.11.1931	1.12.1931
658	— Bergama'nın Salihler Köyünden Osmanoğlu Ahmed Refik'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	3.12.1931	9.12.1931
659	— Adapazarı'nın Serdivan Köyünden Numanoğlu Cemil'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	3.12.1931	9.12.1931
660	— Uşak'ın Banaz nahiyesinin Alaba köyünden İbrahim ile kardeşi İsa'nın ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	3.12.1931	9.12.1931
661	— Afyon Karahisar Vilâyetinin Aziziye Kazasının Karacalar Köyünden Molla Memedoğullarından Memişoğlu çete Ahmed çavuşun ölüm cezasına çarpılması hakkında	3.12.1931	9.12.1931
662	Boyabad'ın Binelli Köyünden Çakıroğullarından Memedoğlu Kürt Hüseyin'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	3.12.1931	9.12.1931
663	— Erzincan'ın Büyük Küşünkâr Köyünden Memedoğlu Yaşar ve Şakşakoğullarından İsmailoğlu Salim'in ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	3.12.1931	9.12.1931

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
664	Ilgaz'ın Demirciler Köyünden Mustafaoğlu Sadık'ın ölüm cezasına çarpılması hakkında	3.12.1931	9.12.1931
665	— Isparta'nın Cebel Nahiyesinin Darıbükü Köyünden Ala Hasanoğullarından Hüseyin kızı Fatma ananın ölüm cezasına çarpılması hakkında	3.12.1931	9.12.1931
666	Eylül - Teşrinisani 1930 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	7.12.1931	14.12.1931
667	— Mukaddema 5 500 kuruş maaşla Divanı muhasebat birinci sınıf murakıbı iken 350 lira ücretle Tütün İnhisar İdaresi muhasebe müdürlüğüne tayini hasebi ile memuriyetinden ayrılmış ve bu kere Divanı muhasebat azalığına intihab buyurulmuş olan Nazmi Beye verilecek azalık maaşının derecesi hakkında	17.12.1931	24.12.1931
668	— Gümrük tarife kanununun 17 ve 25 inci maddelerinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	24.12.1931	31.12.1931
669	— Kânunuevvel 1930 : Mayıs 1931 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	24.12.1931	2.1.1932
670	— Cami ve medreselerin idaresi ve bunların hademesi hakkında	4.1.1932	9.1.1932
671	— Balkan binicilik müsabakalarına iştirak edecek zabitanın yevmiyeleri hakkında	7.1.1932	12.1.1932
672	— Mülhak bütçelerle idare olunan bazı devairin baremlerine dair	29.2.1932	5.3.1932
673	— Teşvikı sanayi kanununun 7 nci maddesinin (C) fıkrasının tefsirine mahal olmadığına dair	29.2.1932	5.3.1932
674	— İspirto ve ispirtolu içkiler inhisarı idaresinin 1931 senesi bütçe kanununda mevcud memur tabiri hakkında	19.3.1932	24.3.1932
675	— Aydın Mebusu Fuat Şahin Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
676	— Bilecik Mebusu Hayrettin Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
677	— Bursa Mebusu Dr. Galib Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
678	— Çankırı Mebusu Talât Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
679	— Erzurum Mebusu Asım Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
680	— Kayseri Mebusu Coşkun Osman Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
681	— Kayseri Mebusu Said Azmi Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
682	— Kocaeli Mebusu Sırrı Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
683	— Konya Mebusu Mustafa Lûtfi Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
684	— Konya Mebusu Sırrı Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
685	— Kütahya Mebusu Mehmet Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
686	— Muğla Mebusu Yunus Nadi Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
687	— Muğla Mebusu Yunus Nadi Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
688	— Siird Mebusu Mahmud Beyin teşrîî masuniyetinin kaldırılmasına mahal olmadığı hakkında	19.3.1932	24.3.1932
689	— Büyük Millet Meclisi muhasebesinde yapılan tetkik ve teftiş neticesi hakkında	28.3.1932	31.3.1932

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
690	— Büyük Millet Meclisi muhasebesinde yapılan tetkik ve teftiş neticesi hakkında	28.3.1932	31.3.1932
691	— Tahlisiye idaresinin teşkilât ve vezaifi hakkındaki kanunun 3 üncü maddesinin tefsirine lüzum olmadığına dair	28.3.1932	31.3.1932
692	— Belediye vergi ve resimleri kanununun 31 inci maddesinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	31.3.1932	5.4.1932
693	— Esbabı mücbire ve zaruriye dolayısı ile takib ve tahsiline mahal veya imkân görülmeyen borçların terkini hakkında	2.4.1932	6.4.1932
694	— 1637 numaralı kanunun 2 nci maddesinin tadiline lüzum olmadığı hakkında	9.4.1932	12.4.1932
695	— Haziran : Teşrinisani 1931 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	9.4.1932	12.4.1932
696	— 7 Mart 1927 tarih ve 1757 numaralı kanunun birinci maddesinin son fıkrası hakkında	9.4.1932	12.4.1932
697	— 1683 numaralı askerî ve mülkî tekaüd kanununun 6 ncı maddesine dair	9.4.1932	12.4.1932
698	— Yüzbaşı Celâlettin Efendiye verilmiş olan birinci takdirnamedeki mülâzim kelimesinin birinci mülâzim olarak tashihi hakkında	9.4.1932	12.4.1932
699	Hüseyinoğlu Mehmet Çavuşun ölüm cezasına çarpılması hakkında	11.4.1932	14.4.1932
700	— Vergi mektumları ve kaçak mefhumları hakkında	11.4.1932	14.4.1932
701	— Mihallıççığın Doğan Köyünden Mutişoğlu Malik'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	11.4.1932	14.4.1932
702	— İstanbul Hükûmetince tekaüde sevkedilmiş iken bilâhare Hükûmeti milliye tarafından hizmete alınanların tekaüdlükleri hakkında	2.5.1932	8.5.1932
703	— Bodrum'un Yahşi Köyünden Vanlı Osmanoğlu Bekir'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	5.5.1932	12.5.1932
704	— Eskişehir'in Çifteler Nahiyesinin Belpınar Köyünden Dobay Osman'ın ölüm cezasına çarpılması hakkında	5.5.1932	12.5.1932

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
705	— Teftiş mıntakaları merkezi haricinde tahkikat veya teftişatla iştigal ettikleri sırada hastalanan müfettişlere ikamet yevmiyesi verilmeyeceğine dair	5.5.1932	12.5.1932
706	— Nisbeti askeriyeleri katolunan zabitan ve askerî memurlara reddolunacak tekaüd aidatları hakkında	5.5.1932	12.5.1932
707	— Tekaüdlüğü tasdikı âliye iktiran eden zabit ve askerî memurların tasdikı âli tarihi ile vazifeden infikâk eyledikleri tarih arasında geçecek müddetin tekaüdlük müddetine ilâve edilmeyeceğine dair	5.5.1932	14.5.1932
708	— Balıkesir Mebusu Muzaffer Beyin kırmızı şeritli istiklâl madalyası ile taltifi hakkında	7.5.1932	14.5.1932
709	— Maarif vergisi kanununun 5 inci maddesinin mülga olduğu hakkında	7.5.1932	14.5.1932
710	— Isparta'nın Senirkent Nahiyesinin İleköp Köyünden Hasanoğlu Baki'nin ölüm cezasına çarpılması hakkında	9.6.1932	13.6.1932
711	— Artinoğlu Paronak ve Ohanisoğlu Kuyucu Kımisin ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	9.6.1932	13.6.1932
712	— Büyük Millet Meclisinin kânunuevvel, 1931 : şubat 1932 ayları hesabatı hakkında	11.6.1932	18.6.1932
713	— Çiftçiyi koruyacak bir kanun lâyihası tedvinine dair	13.6.1932	18.6.1932
714	— Sabık Gümüşane Valisi Hüsnü, Kütahya Valisi Nusrat ve Şûrayi Devlet Başmuavinlerinden Ferid Beyin Şûrayı Devlet Azalağına intihab edildiklerine dair	25.6.1932	29.6.1932
715	— Erzin'in Karamustafalı Mahallesinden Arıkoğullarından Ömeroğlu Ükkâş'ın ölüm cezasına çarpılması hakkında	27.6.1932	3.7.1932
716	— Gümrük kanununun muaddel 43 üncü maddesi hakkında	27.6.1932	3.7.1932
717	— Gümrük kanununun muaddel 43 üncü maddesi hakkında	27.6.1932	3.7.1932
718	— Büyük Millet Meclisinin mart, nisan 1932 ayları hesabatı hakkında	28.6.1932	3.7.1932

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
719	— Büyük Millet Meclisi ve müştemilâtındaki eşya hakkında	28.6.1932	3.7.1932
720	— Fahri Beyin Divanı muhasebat azalığına intihab edildiğine dair	28.6.1932	3.7.1932
721	— Mübadil ve muhacirlerle harikzedelere meccanen temlik edilen gayrimenkullerin veraset ve intikal vergisi hakkında	30.6.1932	5.7.1932
722	— Müfettişlere içtihad hatası dolayısı ile verilmiş olan muvakkat tazminata dair	30.6.1932	5.7.1932
723	— Askerlik çağına girdikten veya tekaüd edildikten sonra yaptırılacak yaş tashihleri hakkında	4.7.1932	10.7.1932
724	— Memurin kanununun 70 inci maddesine dair	4.7.1932	10.7.1932
725	— Susığırlıklı Kara İbrahimoğlu Mustafa ile Hasanoğlu Kara Ahmed'in ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	7.7.1932	12.7.1932
726	— Türkiye'nin Milletler Cemiyetine iltihakının tasvib edildiği hakkında	9.7.1932	12.7.1932
727	— Büyük Millet Meclisinin faaliyetini tadil etmesi hakkında	9.7.1932	17.7.1932
728	— Cemiyeti Akvama girdiğimiz için Fransız Meclisi Mebusanı tarafından ittihaz olunan tebrik kararı hakkında	7.11.1932	16.11.1932
729	— 4 Haziran 1929 tarih ve 1490 numaralı Kanun hükmünün temdidi hakkındaki lâyihanın Hükûmete iadesine dair	19.11.1932	23.11.1932
730	— İstanbul Darülfünununun 1931 senesi bütçesinde 10 968 liralık münakale yapılmasına dair olan lâyihanın Hükûmete iadesine dair	19.11.1932	23.11.1932
731	— Seyrisefain idaresi memurları ücretlerinin tevhid ve teadülü hakkındaki lâyihanın Hükûmete iadesine dair	19.11.1932	23.11.1932
732	— Tütün inhisarı umum müdürlüğü 1932 ve 1933 seneleri bütçesinden 500 000 liranın Millî Müdafaa vekâleti deniz bütçesine nakli hakkındaki lâyihanın reddine dair	19.11.1932	23.11.1932
733	— Ankara memurlarının mesken tazminatı hakkında tefsire mahal görülmediğine dair	21.11.1932	26.11.1932

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
734	— Mekteb binalarının belediye vergi ve resimleri kanununun 6 ncı ve 7 nci maddeleri hükümlerine dahil ve resme tâbi olup olmadığının tefsirine mahal olmadığına dair	21.11.1932	26.11.1932
735	— Denizli Serkomiseri Memed Celâl Efendi ile İsmailoğlu Fuad Beyin İstiklâl madalyası ile taltif edilemeyeceklerine dair	26.11.1932	30.11.1932
736	— Çanakkale Mebusu merhum Samih Rifat Beyin ailesine beyanı taziyet edilmesine dair	5.12.1932	8.12.1932
737	— Orman amenajman gruplarına ve bu işlerde çalışan orman mühendislerine yevmiye hesabı ile verilmekte olan tazminatın sureti tediyesindeki tereddüdün tefsir tariki ile halledilemeyeceğine dair	15.12.1932	21.12.1932
738	— Barut ve mevaddı infilâkiye meselesine dair	15.12.1932	21.12.1932
739	— Van Vilâyetinin Muradiye Kazasının Kânikevan Köyünden Abdullahoğlu Ahmed'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	22.12.1932	27.12.1932
740	— Sivereğin Camiikebir Mahallesinden Kirkoroğlu Karabet namı diğeri mühtedi Mustafa'nın ölüm cezasına çarpılması hakkında	24.12.1932	27.12.1932
741	— Etfal hastanesi için İstanbul'da istimlâk edilen iki kıta arsa bedeli olarak tahakkuk etmiş olan borcun mahsubu umumî kanununa tâbi olacağına dair	5.1.1933	11.1.1933
742	— Belediye vergi ve resimleri kanununun 6 ncı maddesindeki apartman kaydine dair	7.1.1933	11.1.1933
743	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun 68 inci ve muvakkat 3 üncü maddesinin tefsirini mucib bir cihet görülmediği hakkında	9.1.1933	14.1.1933
744	— Büyük Millet Meclisinin tatili faaliyet etmesi hakkında	15.1.1933	19.1.1933
745	— Gümrük ve inhisarlar vekâletince 1932 malî senesi zarfında alınacak nakil vasıtaları kadrosunun bütçeye raptı zımnında bir kanun tedvinine lüzum olmadığına dair	1.4.1933	10.4.1933
746	— 25 Haziran 1932 tarih ve 2025 numaralı Kanunun neşrinden mukaddem Hükûmetçe verilmiş olan imtiyazlara müteallik mukavelelerde yazılı vergi ve resim muafiyetine dair	1.4.1933	10.4.1933

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
747	— Tekaüd Kanununun 55 inci maddesi hakkında	13.4.1933	18.4.1933
748	— 11 Ağustos 1325 tarihli kanuna göre tekaüde sevk veya istifaları kabul edilmiş iken kararname ile tekrar muvazzaf hizmete alınan zabitler hakkında	17.4.1933	9.5.1933
749	— Lise ve orta mekteblere alınacak leylî meccanî talebe hakkındaki kanunun 3 üncü maddesinin tefsirine mahal olmadığına dair	22.4.1933	26.4.1933
750	— Jandarma efradı kanununun birinci maddesinin değiştirilmesine lüzum olmadığı hakkında	22.4.1933	26.4.1933
751	— Tekaüd Kanununun 51 ve 53 üncü maddeleri ile askerî ceza kanunu hükümlerinin telifi zımnında tayini muameleye mahal olmadığına dair	29.4.1933	4.5.1933
752	— Bolu Mebusu Şükrü, Eskişehir Mebusları Cafer ve Emin, Mersin Mebusu Ferid Celâl, Siirt Mebusu Mahmut ve Sıvas Mebusu Necmettin Sadık Beylerin teşrifî masuniyetlerinin kaldırılmasına mahal olmadığına dair	29.4.1933	4.5.1933
753	— Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki kanuna merbut 2 numaralı cetvele ithal edilmeyen maaşlı memurlara uzaklık ve pahalılık zamlarının verilip verilmeyeceğinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	1.5.1933	7.5.1933
754	— Muvazenei umumiye kanunlarına bağlı (H) cetvelinin tasfiyesine dair	4.5.1933	9.5.1933
755	— Ilgaz'ın Karacaören nahiyesinin Köprülü köyünden Alioğlu Hatib Hasan'ın mahkûm edildiği ölüm cezasının on beş sene ağır hapse tahviline dair	4.5.1933	9.5.1933
756	— Isparta Mebusu ibrahim ve Sabık Gazi Anteb ve Kars mebusları Remzi ve Ağaoğlu Ahmed Beylerin teşrifî masuniyetlerine dair	8.5.1933	13.5.1933
757	— Erzurum Mebusu Asım ve Sabık Tokad Mebusu Bekir Lütfi Beylerin teşrifî masuniyetlerine dair	11.5.1933	15.5.1933
758	— İmalâtı harbiye fabrikalarındaki mütehassıs zabitana verilmekte olan yevmiyelerin umum müdürlük merkezinde çalışan zabitana da tefsir sureti ile teşmil edilemeyeceği hakkında	20.5.1933	25.5.1933

No.	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
759	—Priştineli Ömeroğlu Receb ve İbrahimoğlu Arnavud İsmail'in ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	20.5.1933	25.5.1933
760	— Kütahya'nın Cebrail Köyünden Memedoğlu Halil'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	20.5.1933	25.5.1933
761	— Asker kaçağı Çanak Alinin ölüm cezasına çarpılması hakkında	20.5.1933	25.5.1933
762	— Üç oğlu şehid düşen Bulgar tebaasından Lofçalı İsmail Efendiye maaş tahsisine kanunî imkân olmadığına dair	28.5.1933	5.6.1933
763	— Gümüşane Mebusu Hasan Fehmi Beyin Osmanlı borçları hakkındaki beyanatının basılarak vilâyetlere tevzii hakkında	28.5.1933	14.6.1933
764	— İsmet Paşa Hükûmetine ve Adliye vekili Saraçoğlu Şükrü Beyefendiye beyanı takdirat olunduğu hakkında	28.5.1933	31.5.1933
765	— Bazı jandarma zabitlerinin tekaüdlükleri hakkında Arzuhal encümenince ittihaz olunan kararlarının tasvib edildiğine dair	31.5.1933	7.6.1933
766	— Kânunuevvel 1931 : Şubat 1932 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	3.6.1933	10.6.1933
767	— Mart : Mayıs 1932 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	3.6.1933	10.6.1933
768	— Haziran : Ağustos 1932 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	3.6.1933	10.6.1933
769	— Eylül : Teşrinisani 1932 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	5.6.1933	13.6.1933
770	— Kânunuevvel 1932 : Şubat 1933 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	5.6.1933.	13.6.1933
771	— Sıvas'ın Velittin Köyünden Eminoğlu İsmail'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	5.6.1933	10.6.1933
772	— Dilenciliğin menine dair olan nizamname hakkında	8.6.1933	14.6.1933

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
773	— Askerî ve mülkî tekaüd kanununun 15 inci maddesinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	10.6.1933	21.6.1933
774	— Şûrayı devlet azalıklarına Emin, Fatin, Dr. Kilisli Rifat ve Nuri Beylerin intihab olundukları hakkında	10.6.1933	19.6.1933
775	— Maarif vekâleti inşaat bürolarının kırtasiye ve kırtasiyeye müteallik levazımına dair	12.6.1933	21.6.1933
776	— Tasfiyeye tâbi tutulanlara avukatlık ruhsatnamesi verilmeyeceği hakkında	12.6.1933	21.6.1933
777	— Selânik mübadillerinden Fazilet ve Melek Hanımlara tahsis ve teffiz ve ahiren 1885 numaralı kanun mucibince iadeye tâbi tutulan haneye dair	12.6.1933	17.6.1933
778	— 7 Haziran 1336 tarih ve 7 numaralı kanuna müzeyyel 2026 numaralı kanuna dair	12.6.1933	21.6.1933
779	— Büyük Millet Meclisinin tatili faaliyet etmesi hakkında	12.6.1933	21.6.1933
780	— Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine Büyük Millet Meclisinin saygılarının sunulmasına dair	12.6.1933	21.6.1933
781	— Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan yeni misaka dair	1.10.1933	4.10.1933
782	— Eli işten çektirildikten sonra vekâlet emrine alınan memurlara dair	19.10.1933	25.10.1933
783	— Muallimlerin vekâlet maaşları hakkında	19.10.1933	25.10.1933
784	— Taamiye bedelinden vergi kesilmemesine dair	19.10.1933	25.10.1933
785	— 2006 numaralı kanunun tefsirine mahal olmadığına dair	19.10.1933	25.10.1933
786	— Askerî memurlar kanununun 4 üncü ve 5 inci maddelerinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	26.10.1933	1.11.1933
787	— Ordu, bahriye ve jandarma zabitan ve memurini hakkındaki 912 numaralı kanunun tefsirine mahal olmadığı hakkında	26.10.1933	1.11.1933
788	— Âli karar heyetince tetkik olunamayan evrak hakkında	2.12.1933	7.12.1933
789	— Bireciğin Meydan mahallesinden Kasımoğlu Ali'nin ölüm cezasına çarpılması hakkında	2.12.1933	7.12.1933
790	— Miktadoğlu Ömer'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	7.12.1933	12.12.1933

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
791	— Divanı muhasebat reisliğine, adı geçen Divanın dördüncü daire reisi Seyfi Beyin seçildiğine dair	14.12.1933	18.12.1933
792	— Mütekaid Binbaşı Ali Şevket Beyin terfih derecesi hakkında	21.12.1933	27.12.1933
793	— Ömer Fevzi Beyin Divanı muhasebat dördüncü daire reisliğine seçildiği hakkında	28.12.1933	6.1.1934
794	— Demiryolu kıtalarına mensub zabitan ve efrad hakkında	28.12.1933	6.1.1934
795	— Hazineye aid bazı alacaklara dair	28.12.1933	6.1.1934
796	— 1777 numaralı kanunun üçüncü maddesinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	28.12.1933	20.1.1934
797	— Tekaüd kanununun 25 inci maddesine dair	15.3.1934	19.3.1934
798	— 25 Kânunuevvel 1335 tarihli evkaf tahsisatı fevkalâde kararnamesinin 7 nci maddesini tadil eden 1340 senesi Evkaf bütçe kanununun 7 nci maddesi hakkında	21.3.1934	31.3.1934
799	— Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülü hakkındaki kanunun 8 inci maddesinin tefsirine ihtiyaç olmadığına dair	22.3.1934	31.3.1934
800	— İzmir'in Kadriye Mahallesinden Kasab Alioğullarından Hüseyin'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	22.3.1934	31.3.1934
801	— Mersin'in Bozön Köyünden Deli Haliloğullarından Mustafa'nın ölüm cezasına çarpılması hakkında	22.3.1934	31.3.1934
802	— Yozgad'ın Köseoğlu mahallesinden Çuhadaroğullarından Ahmet Bekiroğlu Ali Hüseyin'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	22.3.1934	31.3.1934
803	— Devlet şûrası deavi dairesine dair	12.4.1934	17.4.1934
804	— İstanbul darülfünununun ilgasına ve Maarif vekâletince yeni bir üniversite kurulmasına dair olan kanunun 7 nci ve 8 inci maddelerinin tefsirine lüzum olmadığı hakkında	12.4.1934	17.4.1934
805	— Devlet memurları aylıklarının tevhid ve teadülü hakkındaki kanunun 18 inci maddesinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	19.4.1934	24.4.1934

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
806	— 1932 senesi muvazenei umumiye kanununun 40 ıncı maddesinin tefsirine mahal olmadığı hakkında	28.4.1934	3.5.1934
807	— Yozgad'ın Sorgun Kazasının Karakız Köyünden İsmailoğlu Yusuf ve Hüseyinoğlu Cin Ali'nin ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	12.5.1934	16.5.1934
808	— Belediye kanununun 159 uncu maddesinin tefsire muhtaç olmadığı hakkında	17.5.1934	23.5.1934
809	— Mülga âşiret alayları zabitanından Binbaşı Kahraman Beye tekaüd maaşı tahsisi lâzım geldiği hakkında	17.5.1934	23.5.1934
810	— Mücbir ve zarurî sebepler dolayısı ile takib ve tahsiline mahal veya imkân görülemeyen borçların terkinine dair	21.5.1934	27.5.1934
811	— Başvekil İsmet Paşa Hazretleri ile Nafıa Vekili Ali ve Adliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Beyefendilere teşekkür edilmesine dair	31.5.1934	3.6.1934
812	— Kilis'in Büyük Kütah Mahallesinden Köşker Sabitoğlu Yusuf'un ölüm cezasına çarpılması hakkında	7.6.1934	13.6.1934
813	— Ordu'nun Batami Köyünden Haliloğlu Aslan'ın ölüm cezasına çarpılması hakkında	7.6.1934	13.6.1934
814	— Mart : Mayıs 1933 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	11.6.1934	18.6.1934
815	— Haziran : Ağustos 1933 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında ittihaz olunan mukarrerata dair	11.6.1934	19.6.1934
816	— Lüleburgaz'ın Büyük Karıştıran Köyünden Veli kızı Sadberk'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	11.6.1934	17.6.1934
817	— Memurin Kanununun 85 ve 73 üncü maddeleri ile tekaüd kanununun 66 ve 68 inci maddeleri hakkında	16.6.1934	23.6.1934
818	— Akşehir'in Tuzlukçu nahiyesinin Aşağı mahallesinden Osmanoğlu Mustafa'nın ölüm cezasına çarpılması hakkında	16.6.1934	23.6.1934
819	— Lice'nin Potyan Köyünden Alioğlu Memed Ali'nin ölüm cezasına çarpılması hakkında	16.6.1934	23.6.1934

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
820	— Salihoğlu Dursun'un ölüm cezasına çarpılması hakkında	16.6.1934	23.6.1934
821	— Divanı muhasebat azalığına Ziya Akif Beyin seçildiği hakkında	16.6.1934	23.6.1934
822	— İran Şehinşahı Âlâ Hazreti Hümayununun Türkiye'yi teşrifleri münasebeti ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin İran Şûrayı Millisine ve İran Milletine kalbî muhabbetlerinin ulaştırılması hakkında	16.6.1934	23.6.1934
823	— Memurin kanununun 84 üncü maddesinin (D) fıkrasına dair	21.6.1934	30.6.1934
824	— Aydın'ın Çine Kazasının Bölüntü Köyünden Evliyaoğulları diğer namı Müdüroğulları şöhretli Memedoğlu Mustafa'nın ölüm cezasına çarpılması hakkında	30.6.1934	7.7.1934
825	— Boyabad'ın Düzkaraağaç Köyünden Yusufoğlu İbrahim'in ölüm cezasına çarpılması hakkında	30.6.1934	7.7.1934
826	— Konya'nın Mamuriye Mahallesinden Mahmud ve Aksaray'ın Gelveri Köyünden Yusufoğlu Hasan Çavuşun ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	30.6.1934	7.7.1934
827	— Kâhtanın Komik Köyünden Süleymanoğlu Memedin ölüm cezasına çarpılması hakkında	30.6.1934	7.7.1934
828	— Ordumuza Büyük Millet Meclisinin takdir ve teşekkürünün tebliğine dair	4.7.1934	7.7.1934
829	— Mübadil Melek ve Fazilet Hanımlara tahsis ve temlik edilmiş olan evin istimlâki için kendilerine 2 500 lira üzerinden bono verilmesi hakkında	5.7.1934	9.7.1934
830	— Edirne posta ve telgraf sabık başmüdürü Sabri Beyin affına mahal olmadığına dair	5.7.1934	10.7.1934
831	— Erdek Kazasının Yapıcı Köyünden Memedoğlu Kara Hasan'ın ölüm cezasına çarpılması hakkında	5.7.1934	10.7.1934
832	— Konya'nın Çumra Kazasının Güvercinlik Karamankın Köyünden Çakır Yusufoğlu Derviş ve Durmuş Alioğlu Memed ve Molla'nın Ahmedoğlu Receb'in ölüm cezasına çarpılmaları hakkında	5.7.1934	10.7.1934

No	Konusu	Kabul Tarihi	Resmi Gazetede Yayın Tarihi
833	— İcra Vekilleri Heyetine müttefikan itimad beyan olunduğuna dair	5.7.1934	10.7.1934
834	— Büyük Millet Meclisinin tatili faaliyet etmesi hakkında	5.7.1934	10.7.1934
835	— Yugoslavya Kralı Birinci Aleksandır Hazretleri ile Fransa Hariciye Nazırı Müsyü Barton'un ölümlerinden dolayı Meclisin taziyetlerinin yukarıda adı geçen iki millete bildirilmesine dair	24.10.1934	27.10.1934
836	— Türkiye Büyük Millet Meclisi intihabının yenilenmesine dair	5.12.1934	5.12.1934
837	— Eylül : Teşrinisani 1933 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında	15.12.1934	25.12.1934
838	— Kânunuevvel 1933 : Şubat 1934 aylarına aid Divanı muhasebat raporları hakkında	15.12.1934	27.12.1934
839	— Muamele Vergisi Kanununun 2. maddesinin o fıkrasının tefsire muhtaç olmadığı hakkında	15.12.1934	25.12.1934
840	— İskânı adliye tâbi muhacirlerin iştigal eyledikleri sanat ve mesleklere göre verilmiş olan emvalden gayrisinin istirdadı lâzım geleceğine dair	17.12.1934	25.12.1934
841	— Memurin kanununun müzeyyel maddesi hükmünün tefsir yolu ile teşmiline imkân olmadığı hakkında	23.12.1934	29.12.1934
842	— Veraset ve intikal vergisi kanununun 1836 sayılı Kanunla değiştirilen 2 nci maddesinin 21 nci fıkrasındaki (Meccanî hastaneler) tabirinin tefsirine lüzum olmadığı hakkında	23.12.1934	29.12.1934
843	— Şûrayı devlet umumî kâtibliği ile azalıklarına seçilenler hakkında	23.12.1934	29.12.1934
844	— Nüfus kanununun 11 inci maddesinin son fıkrası hükmünün adliye harc tarifesi kanunu ile kalkmış olup olmadığı hakkında tefsir yolu ile karar vermeye lüzum olmadığına dair	23.12.1934	29.12.1934
845	— Memurin kanununun muaddil 1777 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre açık maaşı almakta olanların memur sayılıp sayılmayacağı ve 2556 sayılı hâkimler kanununun 7 nci babında yazılı inzibatî cezaların Adliye Bakanlığı memur ve kâtibleri hakkında da tatbik edilip edilmeyeceği hakkında	23.12.1934	29.12.1934
846	— Büyük Millet Meclisinin tadiline dair	23.12.1934	29.12.1934

d) Kanun, Yorum ve Kararların Konularına Göre Ayırımı :

KANUNLAR :

Anayasa ile İlgili Kanunlar	5
Devlet Teşkilâtı ile İlgili Kanunlar	38
Devlet Memurları ile İlgili Kanunlar	42
Emeklilik ile İlgili Kanunlar	10
Vatanî Hizmet Aylığı Bağlanmasına Dair Kanunlar	5
Adlî Kanunlar	32
Millî Savunma ile İlgili Kanunlar	41
İl İdaresi ve Kamu Kurumları ile İlgili Kanunlar	7
İç Güvenlik ile İlgili Kanunlar	16
Belediyeler ve Yerel Yönetimlerle İlgili Kanunlar	23
İki veya Çok Taraflı Uluslararası Andlaşmalar	95
Millî Eğitim ile İlgili Kanunlar	30
Malî Kanunlar	47
Bütçe-Kesinhesap Kanunları	264
Vergi, Resim ve Harçlara Dair Kanunlar	56
Gümrük ile İlgili Kanunlar	30
Tekel ile İlgili Kanunlar	16
Sağlık ve Sosyal Yardıma İlişkin Kanunlar	13
Bayındırlık ve İskân ile İlgili Kanunlar	24
Ulaştırma ile İlgili Kanunlar	7
Demiryolları Yapım ve Satın Alımı	11
Posta, Telgraf ve Telefon ile İlgili Kanunlar	16
Sanayi ve Ticaret ile İlgili Kanunlar	9
Bankalar ile İlgili Kanunlar	11
Tapu-Kadastro ile İlgili Kanunlar	8
Tarım ile İlgili Kanunlar	7
Basın-Yayın ile İlgili Kanunlar	6
Af Kanunları	2
	871

YORUMLAR :

	Adet
Askerlik	4
Belediyeler	4
Bütçe	1
Devlet Memurları Aylıkları	6
Emeklilik	8
Gümrük-Tekel	4
Harcırah	1
İl İdaresi	1
Memurlar	2
Mübadele	1
Tarım	1
Vergi ve Resimler	7
	40

KARARLAR :

Konu	Adet
Reisicumhur İntihabı	1
İcra Vekilleri Heyetine İtimat	6
Reisicumhura Muhabbet Sunulması	2
Mebusluğun Kabulü veya Reddi Yetkisi	1
Ölüm Cezası (*)	45
Meclis Muhasebesinin Teftişi	7
Mebusluğun Reddi	1
Ağır Hapis Cezasına Dönüştürme	1
Şûrayı Devlet İntihabı	6
Ceza Affı İsteğinin Reddi	1
Tefsir İsteğinin Reddi	25
Matbuat Hürriyeti Hakkında	1
Başvekilin Beyanatının Neşir ve Ilanı	1
Divanı Muhasebat İntihabı	7
Makinelerin Tasnife Tâbi Olması	1
Meclisin Tatili	6
Bütçe Münakaleleri Hakkında	1
İstiklâl Madalyası Verilemeyeceği	2
İstiklâl Madalyası ile Taltif	1
1341 Bütçe Kanunu Hakkında	1
Divanı Muhasebat Raporu	11
Cami ve Medreselerin İdaresi	1
Binici Zabitlerin Yevmiyeleri	1
Barem Konusunda	1
İnhisar İdaresinin 1931 Bütçesi Hakkında	1

(*) Teşkilâtı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesi gereğince TBMM'nin onayına sunulan (55) kişi hakkındaki ölüm cezası dosyasında (54) hükümlü hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine, bir hükümlü hakkındaki cezanın (15) yıl ağır hapis olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. Ancak, bunlardan 660, 663, 711, 725, 759, 807 ve 826 sayılı kararlarda (2), 832 sayılı kararda (3) hükümlü hakkında açıklama bulunması itibariyle karar sayısı (45) olarak gösterilmektedir

Konu	Adet
Masuniyetin Kaldırılmasına Mahal Olmadığı	17
Borç Terkini	1
Tâdil Teklifinin Reddi	1
Tekaütlük Kanunu	11
Takdirname Tashihi	1
Vergi Mektumları Hakkında	1
Müfettişlerin İkâmet Yevmiyesi	1
Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası ile Taltif	1
Maarif Vergisi Kanunu Hakkında	1
Çiftçiyi Koruma Kanunu Hakkında	1
Gümrük Kanunu Hakkında	2
Veraset ve İntikal Vergisi Hakkında	1
Müfettiş Tazminatı	1
Yaş Tashihleri	1
Memurin Kanunu	5
Milletler Cemiyetine İltihak	2
Lâyiha İadesi	3
Lâyiha Reddi	1
Taziyet	2
Barut ve Patlayıcı Maddeler Hakkında	1
Borç Mahsubu	1
Belediye Vergi ve Resim Kanunu Hakkında	1
Tedvine Lüzum Olmadığı	1
Vergi ve Resim Muafiyeti	1
Jandarma Kanunu Hakkında	1
Muvazenei Umumiye Kanunu Hakkında	3
Yaş Tashihi	1
Osmanlı Borçları	1
Dilenciliğin Men'i	1
Maarif Vekâleti Levazımatı	1

Konu	Adet
Avukatlık Ruhsatı	1
Tahsis ve Tevfiz	2
2026 Sayılı Kanun Hakkında	1
Yunanistan Misakı	1
Vekâlet Emri	1
Muallimlerin Vekâlet Maaşı	1
Taamiye Bedelinden Vergi Kesilmemesi	1
Alî Karar Heyetince Tetkik Olunamayan Evrak Hakkında	1
Demiryolu Zabitan ve Efradı Hakkında	1
Hazine Alacakları	1
1340 Senesi Evkaf Bütçesi	1
İran'a Teşekkür	1
Meclisin Orduya Teşekkürü	1
Af İsteğinin Reddi	1
Meclis İntihabının Yenilenmesi	1
İstirdat	1
Maliye Vekâleti Memurları	1
	217

DİZİN

DİZİN*

— A —

Abant Izzet Baysal Unıversitesı 364
Abdulazız 531, 603
Abdulhak Bey (Erzıncan) 16, 61, 189
Abdulhak Bey (Sabık Dersım Milletvekılı) 197
Abdulhak Hamıt Bey (Istanbul) 17, 51
Abdulkadır Bey (Maraş) 20,
Abdulmecıt 531
Abdulmuttalıp Bey (Malatya-Dahılıye Enc Soz) 19, 62
Abdulrezzak Bey (Mardın) 20, 61
Abıdın (Ozmen) Bey (Aydın) 48,
Açmabaşı 256,
Adalet Bakanlığı (Adlıye Vekâletı) 182, 201, 253, 254 291, 294, 296, 297, 299, 302, 303, 308, 317, 318, 326, 559, 570, 582, 592
Adana 6 13, 23, 43, 256, 303, 538, 539
Adana Tıc San Od 680
Adana Dıyarbakır-Ergani Demıryolu 606
Adana-Fevzıpaşa Demıryolu 618
Adana Mersın Demıryolu 604
Adapazarı 24, 256
Adapazarı-Arifiye Demıryolu 603
Adlıye Encumeni 61, 157, 180-182, 222, 242, 252, 265, 291 294, 296, 306, 307, 317, 318, 330, 336, 339, 371, 405, 444, 445, 492, 493, 515, 659, 676
Adlıye Vekılı (Adalet Bakanı) 294, 297, 303, 315, 316, 418
Adnan Bey (Aydın) 14, 65, 450
Adnan Menderes Unıversitesı 364
Afet Inan 383 385
Afganıstan 483, 680, 681
Afyon 6, 13, 23, 43, 47, 379, 520, 608, 716
Afyon Uşak Demıryolu 605
Ahmet Ağaoğlu Bey (Kars) 158
Ahmet Alıoğlu (Eskişehir) 16, 66
Ahmet Avnı Sungur Bey (Yozgat-TBMM Kâtıp Uye) 22, 51, 63
Ahmet Cevat (Emre) Bey (Çanakkale) 46, 393
Ahmet Cevdet Bey (Ikdam Gazetesı Sahıbı) 133
Ahmet Cevdet Bey (Yozgat) 22, 64
Ahmet Fıkrı Bey (Erzurum-Sıh ve İçt Mua Enc Bşk) 16, 66
Ahmet Hamdı Bey (Istanbul) 65, 68
Ahmet Hamdı Bey (Konya) 19, 64, 67, 157
Ahmet Hamdı Bey (Yozgat) 48, 721
Ahmet Hılmı Bey (Kayserı) 18, 62
Ahmet Ihsan Bey (Ordu) 21, 63, 95, 97, 104, 109, 157, 329, 405, 415, 437, 438, 450, 665, 700, 722
Ahmet Muhtar Bey (Kastamonu) 48
Ahmet Rasım Bey (Istanbul) 17, 46, 62, 76, 158
Ahmet Remzı Bey (Gazıantep) 17, 45, 62, 76, 158
Ahmet Rıza 126
Ahmet Saffet Bey (Elâzız) 16, 65
Ahmet Sureyya Bey (Aksaray) 13, 62, 95-98, 329, 433, 665, 716, 722
Ahmet Şukru 284, 502
Ahmet Taşçı 636
Ahmet Tevfık (Şatır) Bey (Kayserı) 43, 61
Ahmet Vefık Bey (Nığde) 20, 66
Aka Gunduz (Enıs Avnı) Bey (Ankara) 46
Akay Işletmesı 237-239
Akçakoca 257,
Akdenız 59, 78, 239, 348, 349, 477, 480, 608
Akdenız Unıversitesı 364
Akıf Bey (Rıze) 21, 62
Akmescit 669
Aksaray 13, 24, 43, 256
Akşam Gazetesı 143-146, 150, 152, 153, 276, 280
Alaettın Bey (Uşak Belediye Başkanı) 45
Alaettın Cemıl (Topçuoğlu) Bey (Istanbul) 44, 68, 450, 711
Alaşehır 125
Alaşehır-Afyonkarahısar Demıryolu 538, 614
Albert Malche 359
Alemdar Gemısı 234
Alı Bey (Afyonkarahısar CHF Grup Reısı) 13, 62, 96, 415, 616, 617, 624, 630, 659, 709, 723
Alı Bey (Ankara) 13, 46, 63
Alı Bey (Rıze-Dıvanı Muhasebat Enc Soz) 21, 63
Alı Canıp (Yontem) Bey (Ordu) 48
Alı Emırı Efendi 92
Alı Fuat Cebesoy (Konya) 47
Alı Haydar Bey (Konya) 43, 47, 65, 665, 708

(*) Aynı anlama gelen kelimeler gönderme yapılmadan sadece birinin başlığı altında toplanmış diğerleri parantez içine alınmıştır Parantez içindeki rakamlar sayfa numaraları da burada belirtilmiştir Ekler' Bolumu dizinde yer almamıştır Ayrıca kanun kanun tasarısı ve teklifleriyle kararnamelerde yazılışlarının uzun olması ve sıkça geçmesi nedeniyle dizin sistematiğine uygun düşmediğinden buraya alınmamıştır

Ali Kemal 76, 126, 135,
Ali Muzaffer (Goker) Bey (Konya) 48
Ali Munit (Yeğena) Bey (Adana) 43, 62, 716
Ali Rana Bey (Istanbul-Butçe Enc Bşk V) 17, 62, 706, 711
Ali Rıza Bey (Kastamonu) 18, 65, 182
Ali Rıza Bey (Mardin) 20, 64, 68, 157, 339, 451, 680, 720
Ali Rıza Nısarı (Arıbaş) Bey (Aksaray) 43
Ali Satıp Bey (Urfa) 22, 66, 83, 95, 97, 661
Ali Seydi Bey (Trabzon) 46, 47
Ali Şuuri Bey (Balikesir) 14, 66
Ali (Dikmen) Bey (Kocaeli-Gumruk ve Inhisar Enc S) 43, 65, 67
Alman Nasyonel Sosyalist Partisi 453
Almanya 232, 283, 305, 309, 312, 359, 388, 453, 473, 475, 478, 484-486, 502, 513, 514, 547, 552, 590, 602, 603, 678, 730
Alman Almanlar 104, 147, 333, 543, 605
Alpullu Kırkkilise Hattı 538
Alsasloren 684
Altay 395
Altın ve Petrol Arama ve Işletme Idaresi 225, 226
Aluçra 256
Amasya 6, 13
Amasya-Zile Demiryolu 607
Amerika (ABD) 299, 311, 388, 391, 403, 483, 512, 605, 666, 670, 672
Amerikan-Amerikalılar 271, 278, 287, 603, 730
Anadolu 59, 99, 125, 127, 227, 286, 388, 395, 511, 545, 552, 602, 605, 671, 672
Anadolu Ajansı 502, 651, 653
Anadolu Demir Yolu Şirketi 541, 606, 618
Anadolu Demiryolu 604, 605, 607
Anadolu Universitesi 363
Anadolu ve Rumeli Mudafaai Hukuk Cemiyeti 30, 31, 141
Analartalar 185, 717
Anayasa (1961) 398
Anayasa (1924) 242
Ankara 44, 73, 77, 125, 136, 155, 157, 168, 175, 241, 256, 263, 265, 267, 271, 276, 287, 303, 340, 359, 365, 368, 369, 379, 386, 473, 484, 488, 491, 492, 517-520, 537, 543, 545, 605, 636, 657, 689, 690, 703, 705, 714, 717, 721, 727
Ankara Anlaşması 618
Ankara As Fab Mud 680
Ankara Universitesi 363, 368
Ankara-Kayseri Demiryolu 603, 606
Ankara-Sivas Demiryolu 607
Ankara-Yahşihan Yerkoy Demiryolu 606
Antakya 683, 684
Antalya 6, 13, 23, 24, 43, 286, 608
Antalya Limanı 609
Apolyond Golu 713
Arabistan 72
Arapça 197, 395
Arapsun 256
Arap-Araplar 197, 373
Aras Nehri 516
Ardahan 326
Arif Oruç 128, 129, 130, 132, 135, 137-141, 143, 146, 150, 152, 154
Arkeoloji ve Etnoloji Bilimleri Kongresi 390
Arkos 132
Armistrong Vikers Şirketi 686, 687
Arnavut 373
Arnavutluk 73, 473, 475, 505, 507-511, 513, 524, 681, 729
Arnavutluk Isyanı 74
Artvin 6, 14, 256, 326
Arzuhal Encumeni (Dilekçe Komisyonu) 61, 709, 714
Asaf Bey (Bursa) 15, 66
Asim Bey (Erzurum) 16, 63, 158
Asim Bey (Samsun) 21, 66
Asir 524
Asya 72, 477, 511
Ataturk Kultur, Dil ve Tarih Yuksek Kurumu 399, 400
Ataturk Universitesi 363
Ataturk ve Turk Devrimini Araş Mer 392
Atif Bey (Rize) 21
Atilla 186
Atina 494, 505, 506, 508, 653, 670
Augustin Normant Kumpanyası 685-689
Avam Kamarası 514
Avni Bey (Yozgat) 22, 51, 63, 85
Avrupa 42, 56, 58-60, 72, 73, 79, 84, 108, 122, 126, 226, 241, 244, 273, 280, 281, 391, 476, 477, 488-490, 501, 508, 511, 512, 534, 602, 603, 642, 650
Avrupa Birliği 128
Avrupa Birliği Inceleme Komisyonu 487, 488
Avrupa Ittihadı 58-60
Avustralya 473, 475, 476, 480
Avusturya 72, 388, 473, 475, 481, 502, 511, 543, 603, 653, 657, 658
Avusturyalı-Avusturyalılar 605

Avusturya-Macaristan Imp 373, 542
Ayasofya Camii 92, 93, 197, 520, 693, 704
Ayastafanos Anlaşması 72
Ayastafonos 72
Aydın 6, 14, 23, 125, 379, 536-538, 540, 541, 602, 609
Ayın Tarihi Dergisi 375
Azız Bey (Ankara Umumî Meclis Azası) 377, 378
Azız Bey (Erzurum) 16, 62, 450
Azız Hızır (Işık) Bey (Samsun) 45, 46
Azız Samih Bey (Erzincan-Nafıa Enc Soz) 16, 66

— B —

Baba Tahir 106, 132, 133
Babıâli 91-93, 106, 132, 133, 232
Bağdat 536, 540, 603
Bağdat Demiryolları 536, 540, 552, 605, 618, 619
Baha Talı Bey (Kars) 18, 62
Bahçe 256
Bahriye Nezareti 232, 233
Bakanlar Kurulu (Icra Vekilleri Heyeti-Heyeti Vekı-Le Hukumet) 32, 52, 93, 94, 100, 101, 188-191, 194, 203, 210, 225, 244, 261, 267, 284, 320, 324, 327, 331, 339, 340, 346, 354, 355, 360, 397, 609, 670
Bakırkoy 273
Balıkesir 6, 14, 23, 24, 43, 520
Balıkesir Unı 364
Balıkpazarı 133, 134
Balkan Anlaşması 175, 449, 462, 493-496, 498, 499 501, 502, 505 512, 515, 642, 729, 732
Balkan Devletleri 175, 286, 449, 545
Balkan Harbı 345, 349, 511, 534, 540, 542, 545
Balkan Milletleri 168
Balkanlar 74, 168, 172, 173, 454, 492, 494, 496, 498, 501, 507, 510, 511, 513
Bandırma 615
Bandırma-Soma Demiryolu 540
Banka Dı Roma 591
Baron Hırsch 603
Bartu 714
Basarabya 344
Başkent Unı 365
Başvekâlet (Başbakanlık) 93, 157, 179, 180, 186, 190, 201-204, 209, 212, 213, 215, 223, 226, 228-230 234-236, 240, 242, 245, 247, 248, 250, 251, 254, 255, 258, 260, 263, 266, 272, 291, 292, 294, 305, 307, 320, 327, 329, 334, 338, 341, 348, 360, 362, 366-368, 370, 371, 398, 399 416, 425, 427, 435, 439, 443, 491-494, 515, 517, 518, 527, 528, 557, 558, 566, 582, 592, 608, 610-615, 619, 635, 674
Başvekil 117, 168
Batı Karadenız Bolgesi 348
Bayazıt 257, 719
Bayazıt (Istanbul) 92, 704
Behçet Bey (Kırıkkale Ocağı Reısı) 376
Behçet Kemal Çağlar 380, 658
Behçet (Gunay) Bey (Urfa) 46
Bekır Karamemet Bey (Çorum) 15, 67
Bekır Lutfu Bey (Tokat) 22, 47, 65, 158
Belçıka 212, 449, 485, 486, 513
Belgrad 500, 502, 504, 505, 508, 509
Belleten Dergısı 389
Berlın 140, 147, 484, 657
Berlın Anlaşması 533, 542, 544, 545
Berlın Kongresı 72
Bern 518
Besım Atalay Bey (Aksaray) 13, 64, 188, 716
Beş Yıllık Plan (I) 271
Beş Yıllık Sanayı Planı (II) 287
Beş Yıllık Sanayı Planı (I) 201, 287
Beşıktaş 702
Beylenda 683, 684
Beyoğlu 76, 620, 697, 701
Beyrut 77, 540
Beyşehır Golu 708
Beytuşşebab 256
Bıga 536
Bılecık 6, 14
Bılkent Unı 364
Bıngol 257
Bırıncı Alexsandre 511
Bırleşmış Mılletler 487
Bogalıonb Yevtıtch 494, 498, 499
Boğazıçı Unı 363,
Boıssıer 455
Bolu 6, 14, 43, 44, 257, 379, 541
Bomontı Fabrıkası 110, 140
Borolan Golu 517
Bosna-Hersek 373, 603
Boyacıef 636
Brezılya 483
Brıand-Kellog Mısakı 494, 498, 506, 511
Budapeşte 157, 515
Bulancak 257

Bulgaristan 87, 88, 91, 93-95, 172, 244, 373, 388, 449, 473, 475, 478, 481, 491, 494, 499, 500, 502-505, 507 514, 524, 533, 534, 729
Bulgar-Bulgarlar 88, 90, 91, 94, 499, 500, 502, 506, 511
Buratlı Maden Şirketi 537
Burdur 6, 15, 23, 43, 44
Burgaz 603
Burhanettin Bey 153
Bursa 6, 15, 23, 273, 303, 379, 532, 535, 536
Buşo 74
Buvazo (Fransız Zabiti) 82
Bukreş 77, 157, 471, 472, 500, 504, 508, 512, 651, 652
Bukreş Konferansı (1930) 451
Buruksel 126, 455
Bütçe Encümeni 62, 202, 203, 205-207, 209-212, 215, 217, 219, 224, 226, 228, 229, 231, 236, 238 240, 242, 245, 246, 250, 252-254, 258, 260, 263, 265, 266, 306, 325, 336, 341, 342, 405, 416, 425, 430 433 435, 442, 444, 526, 557, 558, 566, 569, 580, 589, 608, 610, 611, 613, 614, 616, 621 624, 634
Buyuk Britanya İmparatorluğu 680

— C —

Cafer Bey (Eskişehir) 16, 67, 158
Candalce 458
Carton De Wiart 455
Cebelibereket (Osmaniye) 256
Celal Bayar Umi 364
Celal Nuri Bey (Tekirdağ) 22, 66, 96, 189, 721
Celal Sahir Bey (Zonguldak-Teş Es Enc Kat) 22, 66 333, 394, 450
Cemal Bey (Antalya) 13, 66
Cemal Bey (Aydın) 157
Cemal Gursel 398
Cemal Husnu Bey (Bern Elçisi) 473, 474, 486
Cemal Paşa (Eski Bahriye Nazırı) 689
Cemal Reşit Bey 658
Cemal (Akçın) Bey (Afyon-Dıvanı Muhasebat Enc Kat) 43, 63, 67, 607, 716
Cemil Bey (Tekirdağ-Dahiliye Enc Bşk) 22, 62, 294, 709, 714, 721, 731
Cemiyeti Akvam (Milletler Cemiyeti) 58-60, 282, 449, 451, 456, 465, 466, 473-479, 482, 484, 486-489, 494, 498, 500, 501, 503, 504, 506, 509, 511, 512, 514, 524, 655
Cenevre 157, 359, 450, 451, 454, 455, 457, 475, 483, 484, 488, 677
Cenevre Sozleşmesi 293, 466, 707
Cenup Demiryolları 618, 619
Cerrahpaşa Hastanesi 139
Cevat Abbas Bey (Bolu) 14, 63, 450
Cevat Paşa Kutuphanesi 91, 92
Cevdet Golet 269
Cevdet Paşa 133
Cevdet Sunay 390
Ceyhan 256
Chemical National Bank 667-669, 671, 672
Chester Grubu 605
Chester Imtiyazı 603
CHP Grubu (CHF Grubu) 150
CHP Programı 29, 30, 179
Cumhurbaşkanı 51, 68, 71, 72, 75, 121, 167, 185, 248, 291
Cumhurbaşkanlığı 32, 47, 52, 81, 201, 203, 558, 582, 592, 714
Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası 368
Cumhuriyet 31, 32, 33, 42, 53, 58, 71, 72, 98-101, 103 109, 111, 121, 130, 156, 167, 170, 179, 187, 191, 201, 203, 206, 207, 212, 216, 223, 260, 278, 295, 304, 316, 340, 345, 352, 391, 392, 497, 529, 537, 606, 610, 625, 628, 634, 635, 638, 641, 650, 653, 676, 716, 727
Cumhuriyet Bayramı 635, 636
Cumhuriyet Gazetesi 94, 137-140, 146, 650
Cumhuriyet Halk Partisi (Cumhuriyet Halk Fırkası, CHP, CHF) 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 23, 24, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 38, 41, 43, 44, 101, 111, 112, 130, 131, 132, 135-137, 141-143, 145, 150, 153, 374-381, 383, 399, 463, 548, 628, 643, 659, 725, 727
Cumhuriyet Hukumeti 172, 175, 190, 345, 353, 366, 407, 440, 467, 471, 473, 474, 491-493, 516, 527, 528, 542, 545, 548, 606, 607, 615, 619, 621, 622, 625, 650, 659, 660, 680
Cumhuriyet Merkez Bankası 54
Cumhuriyet Muddeîumumileri (Cumhuriyet Savcısı) 92, 183, 294, 316
Cumhuriyet Ordusu 11
Cumhuriyet Umi 363
Cumhuriyetcilik 31
Cumhuriyetin 10 Yıldonumu 157, 519, 579, 634, 636, 654 656, 659, 717

— Ç —

Çağatay 395
Çaldıran 491, 519
Çanakkale 7, 15, 74, 240, 348, 520
Çanakkale Boğazı 232, 234
Çankaya 188
Çankırı 7, 15
Çarlık Rusyası 501
Çarşamba 613
Çat 257
Çekeris Mulakatı 147
Çekoslovakya 388, 449, 473, 475, 485, 486, 508, 511
Çerkeslik 34, 74
Çerkez Etem 137, 138, 140
Çin 487, 517-519
Çoruh 256 348, 719
Çukurova Unı 363

— D —

Dahiliye Encumenı 62, 73, 74, 179, 181, 184, 185, 188, 191, 203, 217, 219, 221, 224, 228, 229, 242, 245, 246 255, 266, 294, 325, 327, 330, 338, 348, 371 517, 621
Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) 79, 181, 182, 185, 201, 216 220, 228, 240, 243, 245, 246, 254, 267, 326, 345, 348, 355, 389, 398, 558, 570, 580, 582 592
Dahiliye Vekılı 184, 191 193, 354, 418
Daily Telgraph 650
Damat Ferıt Bey 76, 78, 543
Damga Matbaası 249
Danıştay (Şûrayıdevlet) 87-91, 201, 241, 242, 306, 324 326, 558, 570, 592, 676
Danımarka 449, 473, 475
Danış Bey (Trabzon) 22, 64, 67
Darende 257
Darıca 532
Darphane Idaresı 249, 701
Darulhılafetulalıye 134
Davut Paşa (Sabık Nafıa Nazırı) 603
DDY 208, 614, 618, 636
De Kanya 515, 519
Debskı 458
Dedeağaç 538
Dedeağaç-Selanık Demıryolu 538
Demokratcbıskıszgover 506
Demokratıkcheskı Gazetesı 503
Denız Ticaretı Musteşarlığı (Genel Mudurluğu) 210, 238, 240
Denız ve Hava Işlerı Musteşarlığı 239, 240
Denız Yolları Işletme Mudurluğu 237-240
Denızcılık Bankası TAO (Denızbank) 235, 239
Denızlı 7, 15, 379, 536, 538
Dersım 25
Dervış Vahdetı 107
Devlet Sanayı Ofisı 257, 259-263, 271
Devletçilik 31, 36, 37, 38, 381
Dırama 538
Dıcle Nehrı 602
Dıcle Unı 363
Dil Encumenı 392, 393
Dıvanı Muhasebat Encumenı (Sayıştay Kom) 63
Dıyanet Işlerı Başkanlığı 197, 558, 570, 582, 592
Dıyarbekır 7, 13, 379, 541
Doğu Karadenız Bolgesı 348, 349
9 Eylul Unı 364
Dollfuss 653, 657
Dolmabahçe Sarayı 396, 518, 519
Donanma Cemıyetı 685, 686, 688, 689
Dovıçe Bank 541, 591, 687
Dortyol 256
Dumlupınar Unı 365
Dumlupınar 102, 131, 142, 152, 153
Duyunu Umumıyei Osmanıye Meclısı Idaresı 523-527, 531-536, 538, 540, 541, 544-547, 553, 558, 570, 582, 592
D Hınes 271,

— E —

Ebussuutefendı Dersanesı 91, 92
Ebuzzıya 134
Edep Yahu Gazetesı 107
Edıp Servet Bey (Gumuşhane) 17, 64, 68, 157, 450, 451, 710
Edırne 7, 16, 111, 240, 532, 537, 541, 603, 717
Edremıt 24
Ege Denızı 603
Ege Universıtesı 363
Ege Vapuru 520
Elâzız 7, 16, 609, 618, 726
Emın Arslan Bey (Denızlı) 15, 64, 67, 68, 548, 551, 552, 582, 592, 608, 659
Emın Bey (Eskışehır) 16, 64, 68, 96, 97, 158, 437, 483, 582, 630, 665, 708

Emin Bey (İçel) 17, 65
Emin Bey (Samsun) 21, 64, 67
Emin Cemal Bey (Bolu) 14, 66
Emin Fikri Bey (Bursa) 15, 63, 157, 716
Emir Faysal 519
Emlâk Bankası 259, 267, 269
Emniyet Umum Müdürlüğü 558, 570, 582, 592
Enberg 455
Endüstri Kongresi 287
Enver Bey (Mutasarrıf) 76
Enver (Adakan) Bey (Balıkesir) 43, 65, 157, 450, 558
Erciyes Unu 364
Ereğli Limanı 12, 610, 611
Ereğli (Konya) 273, 286
Ereğli (Zonguldak) 610, 611
Ergani 174, 274
Ergani Diyarbekir Demiryolu 12
Eric Drummond 474, 483
Ermeni Taşnak Komitesi 79
Ermeni-Ermeniler 70, 77, 684
Erzincan 7, 16, 348, 349
Erzurum 7, 16, 256, 257, 348, 349, 520, 541, 720
Erzurum-Erzincan Demiryolu 605
Erzurum-Sarıkamış-Kars Demiryolu 606
Esat Bey (Amasya) 13, 63
Esat Bey (Bursa-Maarif Vekili) 15, 52
Esat Bey (Rize) 63
Esat Bey (Zonguldak) 23
Eskişehir 7, 16, 139, 379, 520, 605
Eskişehir Tic. San Od 680
Eskişehir Afyon-Konya Demiryolu 608
Eskişehir-Konya Demiryolu 538, 603
Esnaf Bankası 706
Esnaf Kredisi 41
Estelrin 459
Estonya 473, 475
Eşref Bey (Ankara) 13, 64, 68
Etem Bey (Samsun-Nafıa Enc Bşk.) 21, 66, 720
Evkaf Umum Müdürlüğü 92, 326

— F —

Fahri Koruturk 390
Faik Bey (Niğde) 20, 62, 720
Faik Bey (Edirne-İktisat Enc Üyesi) 16, 64
Faik Bey (Kars) 18
Faik Bey (Tekirdağ-Dahiliye Enc Bşk V.) 22, 62, 418
Fahih Rifki Bey (Bolu) 14, 63, 110, 152, 277, 450
Farsça 395
Faruk Nafiz Çamlıbel 658
Fatih Sultan Mehmet 343
Fatih (Guvendiren) Bey (Trabzon) 47
Fazıl Ahmet Bey (Elazız) 16, 63, 95-97, 119, 157, 329, 450-452, 665, 722
Fenerler İdaresi 541
Ferit Celal Bey (Mersin) 20, 64, 158
Fethi Bey 153
Fevzipaşa-Diyarbakır Demiryolu 611, 612
Fırat Nehri 348, 602
Fırat Unu 364
Filistin 476, 524, 542
Filyos 611
Filyos-Ereğli Demiryolu 610, 611
Financial Times 276, 286
Finlandiya 473, 475
Frank 77, 526, 545, 549, 550, 620
Franklin Buyon 683
Fransa 82, 126, 182, 212, 232, 286, 309, 312, 324, 325, 388, 449, 455, 458, 473, 475, 481, 485, 486, 496, 501, 513, 514, 524, 590, 602, 619, 626, 683-685, 729
Fransızca 677
Fransız-Fransızlar 73, 278, 420, 618, 619
Fuat Bey (Himayei Etfal Reisi) 377
Fuat Bey (Kırklareli) 18, 66
Fuat Bey (Rize) 21
Fuat Bey (Zubeyiroğlu) (Havsa Murahhası) 375
Fuat Koprulu 397, 708
Fuat Şahin Bey (Aydın-İktisat Enc Üyesi) 43, 64, 67, 158
Fuat (Ağralı) Bey (Elazız-Maliye Vekili) 47, 211, 424, 590

— G —

Galata 526, 531, 624
Galatasaray Unu 365
Galip Bey (Bursa) 15, 62, 158
Galip (Yenen) Bey (Niğde) 43, 65, 96, 97
Gardnu 271
Gâvur Dağları 348
Gazi Abidesi 140
Gazi Mustafa Kemal Paşa (Gazi, Mustafa Kemal Paşa, Gazi Paşa, Başkumandan Paşa, Reisi Cumhur, Buyuk Onder, CHP Genel Başkanı, CHF Umumî Reisi, Ataturk, Ankara) 3, 12, 13, 44, 51, 68, 71,

77-85, 105, 108, 109, 111, 112, 125-127, 137, 138, 142, 150, 167, 174, 185, 188, 195, 271, 284, 287, 351, 354, 374, 375, 377, 379, 383, 385-391, 459, 460, 462, 470, 472, 477-479, 481, 497, 498, 518-520, 543, 544, 548, 607, 627, 636-638, 640-642, 650, 652-658, 661, 718-720, 728, 729, 733
Gazi Osman Paşa Üni. : 365
Gazi Üni. : 364
Gaziantep : 256, 348, 536
Gaziantep Üni. : 364
Gebze : 532
Gediz ve Menderes Havzası : 348, 349
Gelibolu : 476
Genelkurmay Başkanlığı (Erkanı Harbiye) : 214, 216, 225
General Adamides : 636
General Gömböş : 515, 519
General Kondilis : 520
General Mac Arthur : 519
General Narkaf : 636
General Yang-Şiyeh : 519
Gensoru (İstizah) : 95, 97, 665
Gevaş : 256
Giresun : 7, 17, 256, 257, 348
Girit : 373
Göppert : 480
Göstav Adolf : 520
Guatemala : 473, 475
Gülcemal Vapuru : 520
Gülhane Hattı Hümayunu : 241
Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı : 216
Gümrük ve İnhisarlar Encümeni : 67
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti : 201, 202, 215, 228, 570, 580, 582, 592
Gümrükler Umum Müdürlüğü : 559
Gümülcine : 538
Gümüşhane : 7, 17, 348, 520, 538
Günik : 256
Gürbulak : 520
Gwidowsky : 483

— H -

Hacettepe Üni. : 363
Hacı Mustafa Efendi : 73
Hacım Muhittin Bey (Balıkesir) : 14
Hafız Rıfat Efendi : 636
Hakimiyeti Milliye Gazetesi : 147, 276, 277, 507, 510, 511, 640, 642, 650
Hakkâri : 7, 17, 256
Hakkı Bey (İçel) : 17, 66
Hakkı Bey (Kütahya) : 19, 66
Hakkı Bey (Trabzon) : 22, 46, 66
Hakkı Bey (Van-Meclis Hes. Tet. Enc. Bşk.) : 22, 65
Hakkı Şinasi Paşa (Erzurum) : 16, 66
Hakkı Tarık Us (Giresun-Teş. As. Enc. Söz) : 17, 66, 188, 189, 191, 333, 377, 634, 665, 706, 717, 720
Hakkı (Kılıçoğlu) Bey (Muş) : 20, 64, 185, 191, 193
Halaskâr Vakası : 74
Halep : 76, 536, 538, 539
Haliç : 630
Halide Edip Adıvar : 397
Halil Bey (Kastamonu) : 18, 67
Halil Bey (Tavşanlı Belediye Başkanı) : 45
Halil Bey (Zonguldak) : 23, 63, 333
Halil Ethem (İstanbul-Kütüphane Enc. Üyesi) : 17, 64, 384
Halil Hulki Bey (Siirt) : 21
Halil Kâzım (Hüsnü) Bey (Konya) : 48
Halil Nihat Bey (Trabzon) : 22, 64
Halil (Nifli) Bey (Manisa) : 20, 45
Halil (Menteşe) Bey (İzmir) : 43, 51, 66, 72, 74, 96, 97, 123, 450, 494, 497, 570, 581, 592, 718
Halit Bey (Bayazıt-TBMM İdare Amiri) : 14, 51, 157, 716
Halit Bey (Niğde) : 20, 66
Halit Ferit Bey (Ankara) : 13, 48, 65
Halit (Onaran) Bey (Burdur) : 44
Halk Bankası : 264-266
Halk Dostu Gazetesi : 132
Halk Evleri : 379-383, 720, 727, 728
Halk Sandıkları : 264, 265
Halkçılık : 31, 35, 36, 381
Hama-Reyak Hattı : 538
Hamdi Bey (İstanbul) : 17
Hamdi Bey (İstanbul-İktisat Enc. Üyesi) : 17, 64, 712, 718
Hamdi Bey (Mersin) : 20, 65, 78, 96, 97
Hamdi Bey (Ordu) : 21, 64, 665, 706
Hamdi Bey (Trabzon) : 22, 63
Hamdi Bey (Yozgat-Adliye Enc. Kâtibi) : 22, 61
Hamdi Osmanzade Bey (İzmir) : 18, 64
Hamdullah Suphi Bey : 375, 376, 378, 384, 397, 652, 654
Hamit Zübeyir Koşar : 384
Harbi Umumi (II.) : 396
Harbi Umumi (Dünya Savaşı-I.) : 77, 134, 209, 232, 449, 486, 531, 539, 542, 557, 618, 729

Hariciye Encümeni (Dışişleri Kom.) 63, 205, 338, 491 494, 515, 517, 518
Hariciye Vekâleti (Dış İşleri Bakanlığı) 201, 204, 206, 243, 245, 488, 558, 570, 582, 592, 689
Hariciye Vekili (Dış İşleri Bakanı) 92, 128, 129, 168
Harita Umum Müdürlüğü 559, 570, 582, 592
Harran Unı 364
Hasan Ali Yücel 389
Hasan Basrı Bey (Cebeli Bereket) 15, 63, 67
Hasan Bey (Ankara) 13
Hasan Bey (Trabzon-TBMM Başkanvekili) 22, 51, 157, 455, 459, 461, 469, 488
Hasan Bey (Zonguldak) 23, 68
Hasan Cavit Bey (Rize) 21, 64, 68
Hasan Cemil Bey (Bolu) 14, 63, 386, 634
Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane-Bütçe Enc Bşk.) 17 62 72, 75, 76, 405, 412, 415, 426, 430 438, 530, 531, 548, 550-552, 617, 628, 629, 710, 718, 722
Hasan Fehmi Bey (Kastamonu) 18, 48, 62, 719
Hasan Hayri Bey (Edirne) 16, 61, 701, 710, 717
Hasan Reşit Bey (Muş-Dahiliye Enc Kâtibi) 20, 62, 182, 634, 720
Hasan Tahsin Bey (Elâzız) 16, 62
Hasan Vasıf Bey (İstanbul) 17, 68, 415, 438, 582, 712, 718
Hatay 642
Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi 223-225
Haydar Bey (Afyon Karahisar) 13, 64, 716
Haydar Bey (Antalya) 14, 61
Haydar Rüştü Bey (Denizli) 16
Haydarpaşa 526, 540, 605
Haydarpaşa-Ankara Demiryolu 537, 538, 603
Hayrettin Bedirgil 269
Hayrettin Bey (Bilecik-Arzuhal Enc Kâtibi) 14, 61, 157
Hayrullah Bey (İstanbul) 17
Hazım Bey (Kırşehir) 19, 63
Helvane Camii 92
Hendek 256
Henry Lafontaine 451
Her Nadalny 636
Herki (Meşelik) 256
Hesselgran 458
Heybeliada Deniz Lisesi 520
Hıristiyan 34
Hicaz 524, 681
Hidiv Abbas Hilmi Paşa 140
Hilafet 191, 344, 682
Hilmi Bey (Adana-Nafıa Vekili) 13, 52, 619, 620
Hilmi Bey (Malatya) 19, 66
Hindistan 72, 273, 482, 602
Hitler 359
Hollanda (Felemenk) 449, 473, 475
Homaro 256
Hoo Chi-Tsai 518
Hopa 326
Hoşgor Gazetesi 25
Hudeyde-Sana Demiryolu 540
Hulusi (Oruçoğlu) Bey (Sinop) 43, 63, 67, 714, 721
Hudavendigâr 536, 537, 540, 541
Hürriyet 70, 71, 144
Huseyin Avni Bey (Muğla-Sıh ve İçt Mua Enc Kat.) 20, 66
Huseyin Bey (Elâzız) 16, 47, 63
Huseyin Cahit 153
Huseyin Husnu Bey (Isparta) 18, 66
Husnu Bey (Tokat) 22, 65
Husnü (Kitapçı) Bey (İzmir) 43, 426, 581, 722
Hymans 474, 475, 479, 480

— I —

Iğdır 257, 326, 520
Irak 168, 524, 542, 454, 681, 729
Irak Kralı 168
Islahiye 256
Isparta 287, 609

— I —

İbrahim Alâettin Bey (Sinop-Maarif Enc Soz.) 21, 64
İbrahim Bey (Balıkesir) 14, 65, 617, 709
İbrahim Bey (Bilecik) 14, 65, 709
İbrahim Bey (Cebelibereket) 15, 63, 67, 717
İbrahim Bey (Hakkâri) 17, 62
İbrahim Bey (Isparta) 18, 62, 72, 158, 193, 608
İbrahim Bey (Kütahya) 19, 66
İbrahim Süreyya Bey (Kocaeli) 19, 63, 185, 719
İbrahim Tali (Öngören) Bey (İstanbul) 46, 48
İçel 256
İhsan Abıdın 269
İhsan Bey (Bayazıt-Maliye Enc Sözcüsü) 14, 65, 426
İhsan Bey (Sabık Ankara Mebusu) 375
İhsan Paşa (Giresun-Millî Müdafaa Enc Soz.) 17, 65

İkamet Mukavelenamesi 338
İkdam Gazetesi 133, 153
İktisat Encümeni 64, 68, 202, 215, 224, 226, 231, 236, 238, 258, 260, 263, 265, 325, 338, 339, 418, 423, 442, 445, 622
İktisat Vekaleti 201, 202, 208, 209, 226, 228, 230, 234, 238 240, 260, 261, 263, 265, 271, 276, 559, 570, 582, 592, 673
İktisat Vekili 271, 418
İller Bankası (Belediyeler Bankası) 266, 267
İmralı Adası 25
İncirli 257
İnebolu 140
İngiliz İmparatoru 72
İngiliz Lirası (Sterlin) 128
İngilizce 76, 671
İngiliz-İngilizler 72, 73, 74, 135, 153, 278, 313, 476, 478 602, 605
İngiltere 232, 283, 286, 309, 312, 313, 315, 388, 449 455 485, 486, 496, 502, 510, 513, 602, 654, 680, 730
İnkılâpçılık 31, 42, 381
İnönü 84, 102, 188
İnönü Üniversitesi 364
İran 473, 475, 478, 483, 516, 681, 714, 728
İrfan Ferit Bey (Mardin-TBMM İdare Amiri) 20, 51
İrlanda 482
İskeçe 532
İskenderun 540, 683, 684
İskenderun Limanı 684
İslam Kongresi 680
İslamiyet 191, 192, 344, 439, 682
İsmail Bey (Ordu) 21, 63
İsmail Bey (Şebinkarahisar-İktisat Enc Soz) 22, 64, 68, 721
İsmail Hakkı Alpsar 269
İsmail Hakkı Bey (Amasya) 13, 63
İsmail Hakkı Bey (Balıkesir-Muhasebat Enc Bşk) 14, 63, 384
İsmail Hakkı (Uzmay) Bey (Bolu-Ziraat Enc Kat) 44, 67, 716
İsmail Kemal Bey (Çorum) 15, 63
İsmail Mehmet Bey (Sivas) 21, 63, 67, 196, 582
İsmet Bey (Çorum-Maliye ve Gum ve Inhisar Enc Başk) 15, 65, 67, 418, 430, 433, 437
İsmet İnönü (Malatya-Başvekil) 19, 44, 52, 53, 55, 57, 58, 60, 61, 84, 85, 95-97, 110, 112, 113, 116, 117, 120-124, 127, 144, 145, 150, 151, 184, 195, 303, 329, 372, 389, 390, 393, 396, 403, 491, 544, 552, 617, 627, 650, 652-654, 709, 713, 720, 722, 723, 731
İspanya 473-475
İstanbul 43, 44, 59, 72-81, 88, 89, 91-93, 106, 107, 126, 134, 147, 197, 198, 232, 239, 241, 244, 248, 249, 265, 271, 273, 275, 287, 303, 359, 360, 372, 373, 379, 388, 396, 463, 469, 502, 518-520, 526, 531, 532, 535, 539, 546, 603, 605, 620, 624, 627, 636, 651, 685, 688-691, 695-698, 700-706, 708, 712, 727, 729
İstanbul Amerikan Hastanesi 667
İstanbul Belediyesi 620, 621
İstanbul Darulfununu (İstanbul Üniversitesi) 359-361, 363
İstanbul Defterdarlığı 85, 86
İstanbul Evrak Hazinesi 87, 88, 90, 91
İstanbul Liman Şirketi 56
İstanbul Limanı 56, 239, 623
İstanbul Madenciler Birliği 680
İstanbul Maliye Teşkilatı 248-250
İstanbul Matbuatı 110
İstanbul Müftülüğü 92
İstanbul Rıhtım Dok ve Antrepolar T A Ş 623, 624
İstanbul Su Şirketi 620, 621
İstanbul Sular İdaresi 621
İstanbul Teknik Üniversitesi 363
İstanbul Tic San Od 680
İstanbul Tramvay Şirketi 708
İstanbul Üniversitesi İnkılâp Enstitüsü 702, 703
İstatistik Genel Müdürlüğü 201, 227, 228, 271, 582, 592
İstibdat Devri 101
İstihlâk (Tüketim) Kooperatifi 39, 40
İstiklâl 131
İstiklâl Madalyası 187
İstiklâl Marşı 638
İstiklâl Savaşı 515, 534, 614, 733
İsveç 388, 449, 455, 473, 475
İsviçre 128, 182, 295, 296, 298, 305, 311, 322, 324, 325, 359, 388, 449, 473, 475, 590
İş Bankası 269
İtalya 59, 74, 212, 214, 232, 275, 287, 449, 455, 473, 475, 477, 482, 485, 486, 496, 506, 507, 510, 511, 513, 514, 524, 707, 730
İtalyan-İtalyalılar 603
İtilâf 70
İttihadı Anasırı Osmaniye 373
İttihadı Terakki Cemiyeti 73, 76, 106, 107, 126, 127, 135, 140, 153

İzlanda : 59, 487
İzmir : 7, 17, 74, 82, 83, 125, 140, 265, 287, 303, 379, 520, 536, 451, 602, 669-672, 718
İzmir Amerikan Kolleji : 667
İzmir Rıhtım Şirketi : 622
İzmir Suikastı : 661
İzmir Tic. San. Od. : 680
İzmir-Aydın Demiryolu : 602, 604
İzmir-Bornova Demiryolu : 614, 616
İzmir-Kasaba Demiryolu : 538, 604, 605, 614, 616, 617
İzmit : 532, 537
İzvestia Gazetesi : 656
İzzet Bey (Afyonkarahisar-İktisat Enc. Kat.) : 13, 64, 68, 450
İzzet Ulvi Bey (Afyonkarahisar-Maarif Enc. Kat.) : 13, 64

— J —

Jandarma Genel Komutanlığı : 216, 219, 558, 570, 582, 592
Japonya : 58, 72, 73, 275, 473, 475, 478
John Simon : 654

— K —

Kâbil Büyükelçiliği : 47
Kabotaj Hakkı : 237
Kadro Dergisi : 276, 279
Kafkas Üni. : 364
Kafkasya : 344
Kalecik : 539
Kâmil Bey : 76
Kâmil Bey (Hariciye Tefrişatçısı) : 620
Kâmil Bey (İzmir) : 17, 65, 582, 608, 617, 718
Kanada : 481
Kâni Bey (Manisa) : 20, 64, 67
Karadağ : 533, 534
Karadeniz : 239, 602, 708
Karadeniz Boğazı (İstanbul Boğazı) : 232, 234
Karadeniz Teknik Üniversitesi : 363
Karaelmas Üni. : 364
Karahisar : 535, 536
Karasu : 257
Karasu Irmağı : 516
Karesi : 536, 541
Kars : 7, 18, 257, 326, 348, 349, 520, 719
Kartal : 532
Kasaba : 125
Kastamonu : 7, 18, 273, 286, 539, 541
Katimerini Gazetesi : 652
Kavak : 257
Kavala : 532
Kayalar : 256
Kayseri : 7, 18, 256, 272, 286, 535
Kayseri-Ulukışla Demiryolu : 606
Kâzım Bey (Türk Ocağı Aksaray Delegesi) : 377
Kâzım Bey (T. Ocağı Urfa Azası) : 377
Kâzım Bey (Denizli) : 15, 66
Kâzım Bey (Giresun) : 17, 157, 377
Kâzım Bey (Konya) : 19, 63
Kâzım Hüsnü Bey (Konya) : 19, 62, 712, 719, 720
Kâzım Özalp Paşa (Balıkesir-TBMM Başkanı) : 14, 44, 51, 110, 180, 454, 459, 716, 731
Kâzım Paşa (Diyarbekir) : 16, 65, 435, 681, 717
Kâzım (İnanç) Bey (Samsun Eski Valisi-Korg.-İzmir) : 46
Kemal Salih Bey : 139
Kemal Zaim Bey (Konya-Bütçe Enc. Bşk.) : 19, 47, 62, 415, 558, 722
Kemalettin Bey (Kocaeli-Arzuhal Enc. Bşk.) : 19, 61
Kemalettin (Turan) Bey (Isparta-Maliye Enc. Kat.) : 43, 65, 718
Kemalist : 77, 479
Kemalpaşa Bucağı : 326
Kerenski : 651
Keşan : 25
Kıbrıs : 533, 602
Kılıç Ali Bey (Gaziantep) : 17, 65, 68, 69, 70, 76
Kıpçak : 395
Kırıkkale : 697
Kırıkkale Üni. : 365
Kırım : 344
Kırım Muharebesi : 344, 535, 602
Kırklareli : 7, 18, 240
Kırşehir : 7, 19, 525
Kızılay (Hilaliahmer) : 108
Kızılhançerciler : 77
Kızılırmak Nehri : 605
Kocaeli : 7, 19, 256
Kocaeli Üni. : 364
Kocatepe Üni. : 364
Koç Üni. : 364
Kolombiya : 473, 475, 481
Kommerçiyala Bank : 591
Kont Dö Şambran : 683,
Konya : 7, 19, 379, 536, 537, 538, 539, 552, 605

Konya-Ereğli Demiryolu 538
Kooperatifçilik 39
Korçakof 72
Koyulhisar 256
Kozlu Suyu 517
Kozmidi 74
Kostence Kablo Şirketi 537
Kral Alexandre 519, 714
Kral Boris 500, 508, 511
Kral Faysal 518
Kredi Lyon Bankası 687
Kripel 140
Kubilây 83
Kudüs 680, 682
Kulp 326
Kuryer Poranny Gazetesi 657
Kur'an 197
Kuvayı Milliye 74, 79
Küba 473, 475
Küçükasya 602
Küçükmenderes 273
Kültür Bakanlığı 175, 372
Kürtlük 34, 70
Kürt-Kürtler 77
Kütahya 7, 19, 43, 44, 45, 275, 287, 537
Kütahya Balıkesir Demiryolu 618
Kütahya-Tavşanlı Demiryolu 606, 607
Kütüphane Encümeni 64
Kütüphaneler Genel Müdürlüğü 372

— L —

La Burgarie 500, 504
Lahey Afyon Sözleşmesi 293
Lâik 9, 10, 35, 41, 191, 460
Lâiklik 31, 35, 41, 191, 193, 381
Latin Amerika 481
Lavoro Fascista Gazetesi 507
Lavrenste 682
Lazistan 26
Lazlık 34
Le Journal 653
Le Populaire Gazetesi 505
Le Progres 511
Lehistan 473, 475, 483, 657
Lenin 651
Leopold Broisslerher 462
Leopold Mruasye 462
Letonya 473
Liberal 37
Litvinof 515, 519
Loenkerz 455
Lokarno Misakı 466, 512, 513
Londra 171, 390, 453, 466, 479, 505, 514, 518, 542, 686
Londra Anlaşması 534, 542, 544
Londra Konferansı 464
Lord Londondery 477, 481
Lozan 73, 85, 105, 131, 142, 143, 277, 338, 545, 627, 628
Lozan Barış Anlaşması 209, 230, 233, 292, 293, 345, 351, 449, 523, 524, 534, 551, 625, 651, 661
Lübnan 524
Lütfi Müfit Bey (Kırşehir) 19, 65, 354, 682
L C Ç I Fırkası 135-137

— M —

Maan 524
Maarif Encümeni 64, 206, 360, 368, 370
Maarif Şurası 206
Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) 89, 91, 92, 201, 206, 207, 228, 243, 247, 276, 359-362, 368-372, 388, 392, 393, 398, 559, 570, 582, 592
Maarif Vekili 394
Macar Milleti 168
Macaristan 157, 168, 172, 388, 455, 473, 475, 478, 482, 496, 505, 511, 515, 729
Macar-Macarlar 87
Madartaga 474, 479
Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü 227
Madrit 157, 452, 457
Madrit Konferansı 451, 468
Mahmut Bey (Sınır-Harıcıye Enc Söz) 21, 63, 128, 129, 146, 147, 158
Mahmut Bey (Urfa) 22, 46
Mahmut Celal (Bayar) Bey (İzmir-İktısat Vekili) 18, 63, 71, 272-276, 389, 396
Mahmut Esat Bey (İzmir-Adliye Vekili) 17, 66, 132, 299, 665, 673, 674, 677, 679, 683, 684, 707, 718
Mahmut Nedim Bey (Malatya) 19, 65, 157
Mahmut Nedim Sınaplı 269
Mahmut Rasim (Mutuk) Bey (Tekirdağ) 45
Mahmut Sadık 106
Major Somervell 271
Makedonya 73, 507, 510, 511, 534
Maksimos 491, 494, 498, 499, 506, 508, 519
Malatya 7, 19, 43, 44, 257, 348, 379, 608

Malatya Erganı Diyarbakır Demiryolu 606
Malazgirt 257
Maliye Encümeni 65, 202, 212, 266, 321, 322, 325, 327, 336, 341, 342, 404, 416, 418, 426, 430, 433, 434 442, 444
Maliye Vekâleti 86, 92, 201, 202, 214, 215, 223, 228, 248, 250, 251, 265, 324, 326, 327, 341, 366, 403 407, 416, 422, 432, 532, 542, 549, 550, 552, 553 557, 558, 569, 570, 582, 592
Maliye Vekili 85-92, 271, 416, 606, 689, 690
Malta 74 75
Malûmat Gazetesi 133
Manisa 7, 20, 43, 44, 45, 125, 665-672
Manisa Soma Demiryolu 614, 616,
Manyas Gölü 532,
Maraş 7, 20, 348,
Mardin 7, 20
Mareşal Budiyeni 636
Mareşal Fevzi Paşa (Genelkurmay Başkanı) 638
Mareşal Varoşilof 636, 651, 657
Marmara 240 348, 532
Marmara Unu 364
Mason 73
Mason Locası 73
Matbuat Cemiyeti 152, 153
Matbuat Hürriyeti (Basın Özgürlüğü) 105, 108-121, 144
Matbuat Nizamnamesi 243
Matbuat (Basın-Yayın) Genel Müdürlüğü 201, 244-246, 247, 248, 592
Matbuatı Dahiliye Müdürlüğü 243
Matbuatı Ecnebiye Müdürlüğü 243
Matosyan Matbaası 140
Maverauşşeria 524
Mazhar Bey (Aydın) 14, 66, 450, 607, 665, 680-682
Mazhar Müfit Bey (Denizli-TBMM Denetçi) 16, 65, 95, 97 405 415, 450, 581, 607, 665, 703-707, 722
Mazhar Osman 130
Mecid 71
Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeni 65
Meclisi Mebusan 107
Meclisi Mülkiye 75
Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye 241
Mehmet Ali 76-80, 83, 152
Mehmet Asım Bey (Artvin) 14, 66, 500
Mehmet Çavuş Abidesi 717
Mehmet Emin (Yurdakul) Bey (Urfa) 46
Mehmet Fuat Ziya (Çıyıltepe) Bey (Elazız) 47
Mehmet Nahit Bey (Kırklareli) 18, 62
Mehmet Numan (Aksoy) Bey (Antalya) 43, 61
Mehmet Ruştu (Egel) Bey (Bursa) 43, 67
Mehmet Tahir (Hitit) Bey 45
Mehmet (Somer) Bey (Kütahya) 45, 158, 713
Memduh Paşa (Sabık Dahiliye Nazırı) 133
Memduh Şevket Bey (Elazız) 16, 47, 66
Memet Ali Bey (Artvin) 14, 63, 716
Memet Bey (Maraş) 20
Memet Bey (Samsun) 21, 62, 67, 592
Memet Cavit Bey (Balıkesir) 14, 65, 617, 709
Memet Sabri Bey (Manisa) 19
Memet Sadettin Bey (İzmir) 18, 68
Menemen 26
Menemen Irtıcai 57, 720
Menteşe 536
Meriç 351
Merkez Bankası 201, 270, 360, 552, 711
Mermeris 140
Mersin 7, 20, 78, 256, 610
Mersin Limanı 12
Mersin Unı 364
Mesudiye 256
Meşaroş 384, 386
Meşrutiyet (1908 İnkılabı) 32, 34, 70, 73, 87, 101, 106, 107, 127, 134, 209, 345, 373, 392, 420, 531, 533, 535, 539-541, 689
Meşulam 132
Metternich 501
Mısır 681
Midilli Adası 626
Mihalakopulos 475, 480
Mihran Efendi 133
Miklas 654
Millî Emlâk Müdürlüğü 248, 250
Millî Hâkimiyet 31, 32, 33
Millî Müdafaa Encümeni 65, 215, 216, 224, 336, 515, 517
Millî Müdafaa Vekâleti 214-216, 224, 225, 233, 559, 570, 581, 592
Millî Müdafaa Vekili 689, 690
Millî Tasarruf Cemiyeti 40
Milliyet Gazetesi 137, 139, 140, 146, 147, 276, 282
Milliyetçilik 31, 33, 35, 381
Mir Gazetesi 503, 506
Miralay Sadık Bey 73
Mirat Bey (Maraş) 20, 63
Mithat Şakir (Muallim) 377
Mithat (Dağdemir) Bey (İstanbul) 44, 67
Molof 510

Mondros Mütarekesi 77, 153, 233, 373, 531, 542, 605
Monroe Doktrini 512
Montro Antlaşması 642
Mora 344
Moris Iskinazi Efendi 666-672
Moskova 25, 496, 650, 656
Mosyo Dojunel 683
Mudanya 613
Mudanya-Bursa Demiryolu 604, 613
Muğla 7, 20
Muğla Unı 365
Muhammet Alı Han Faraughı 516, 517, 519
Muharrem Kararnamesi 523, 531, 532, 534, 536, 545 551
Muhittin Bey (Belediye Reisi) 620
Muhittin Nami Bey (Muş-Millî Mudafaa Enc Kat) 20, 45, 65
Muhittin Paşa (Kars) 18, 65, 66
Muhlis Bey (Kütahya) 19, 62, 708
Muhtar Bey (Vaşington Sefiri) 84
Murat Havzasi 349, 609
Musa Kâzim Bey (Giresun) 17, 62
Musevi 34
Musiki Öğretmen Okulu 368
Muslihittin Bey (Ankara) 13, 63, 67
Mustafa Abdulhalik Bey (Çankiri-Maliye Vekili) 15, 52, 86-90, 405, 409, 417, 430, 433, 437, 558, 569, 580, 685, 707, 708, 710, 722
Mustafa Bey (Çorum) 15, 62
Mustafa Bey (Konya) 19, 65
Mustafa Fehmi Bey (Bursa) 15
Mustafa Fevzi Bey (Manisa-Adliye Kom Bşk) 20, 47, 61, 375, 377, 378
Mustafa Kemal Unı 364
Mustafa Lütfi Bey (Konya) 19, 67, 158
Mustafa Necati Bey 244
Mustafa Rahmi Bey (Izmir-Ziraat Enc Bşk) 18, 64, 67
Mustafa Sadettin Riza (Uraz) Bey (Istanbul) 44
Mustafa Şeref Bey (Burdur-Iktisat Vekili) 15, 52, 157, 405, 412, 451, 488, 631, 673, 674, 679, 686, 707, 716, 722
Mustafa Vasfi Bey (Tokat) 22, 62, 71, 74
Musul 226, 449, 541
Muş 7, 20, 256, 257
Muşanof 492, 499, 504, 519
Muzaffer Bey (Balikesir) 14, 66
Mudafaai Milliye 57
Mukerrem Bey (Isparta) 18, 62, 211, 316, 377, 716
Mukrimin Halil Yinanç 384
Munip Bey (Van) 22, 62
Munir Bey (Çorum) 15, 61
Munir Bey (Giresun-Arzuhal Enc Sözcüsü) 17, 61 710
Müslümanlik 197, 344, 373
M Zekeriya 128

— N —

Nabi Riza Bey (Çorum) 15, 67
Naci Paşa (Cebeli Bereket) 15, 65, 450, 717
Nafia Encumeni 66, 207, 608, 610, 611, 613, 614, 616, 619, 621, 676
Nafi Atuf Bey (Erzurum-Maarif Enc Bşk) 16, 64, 450, 717
Nafia Vekâleti (Bayindirlik Bakanliği) 201, 207, 208, 229, 559, 570, 582, 592, 605, 609, 615, 621
Nafiz Bey (Amasya) 13, 61, 433
Nafiz Bey (Erzurum) 16, 61, 67
Naim Hazim Bey (Konya) 19, 64
Nakiyettin (Yücekök) Bey (Muş) 45, 67
Nankin 518
Naşit Hakki Bey (Maraş Murahhasi) 375
Naşit Hakki (Uluğ) Bey (Kütahya) 48, 351, 353
Nazif Bey (Kars) 18, 61
Nazifi Şerif Bey (Antalya) 13, 66, 69, 70, 96, 97, 450
Nazilli 125, 272, 286
Nazim Izzet Bey (Tokat) 22, 61, 157, 182, 450 452, 458, 459, 467
Near East And India Gazetesi 507, 509
Necip Ali Bey (Denizli-TBMM Idare Amiri-Kut Enc U) 16, 51, 64, 157, 377, 450, 459, 464, 472, 717
Necip Asim Bey (Erzurum) 16, 66, 97
Necit 524
Necmettin Sadik Bey (Sivas) 21, 63, 110, 152, 156, 158, 282, 472
Neuchatel Kantonu (Isviçre) 305
Neuilly Muahedenamesi 504, 507, 511, 512, 514
New York 666-672
Nicolas Titulesco 492, 494, 498, 499, 519, 520
Nigehbancilar 77
Niğde 7, 20, 256
Niğde Unı 364
Nikbolu Seferi 102
Niş 603

Norveç 449
Nufus İşleri Umum Mudurluğu 254
Nuri Bey (Maraş) 20, 64, 67, 157, 451
Nuri Bey (Muğla) 20, 62, 180, 181, 720
Nuri Sait Paşa 519
Nuri (Conker) Bey (Gaziantep) 45, 68, 450
Nusret Meray 269
Nusret Metya 269
Nutuk 391

— O —

Ocean Salvage And Towega Şirketi
ODTU 363
19 Mayıs Unı 364
18 Mart Unı 364
Onuncu Yıl Marşı 658
Ordu 256, 348
Orhan Gazi 343
Orta Anadolu 348, 349
Orta Avrupa 173
Ortaçağ 96
Osman Bey (Manisa-Nafıa Enc Kat) 20, 66, 713
Osman Gazi 497
Osman Niyazi Bey (Çanakkale) 15, 61
Osman (Coşkun) Bey (Kayseri) 43, 158
Osmangazi Unı 365
Osmanlı Bankası 526, 540, 543, 546, 625, 687
Osmanlı Hukumeti 34, 209, 344, 351, 439, 603, 687, 690
Osmanlı Imparatorluğu 30, 32, 277, 350, 497, 680
Osmanlıca 395
Osmanlı Devleti 54, 71, 74, 77, 105, 201, 232, 233, 523, 524, 602-604
Osmanlı-Osmanlılar 343-345, 350, 548, 551, 618, 661
Oteç Paissi Dergisi 511
Ottoman-Amerikan Development Company 605
31 Mart Vakası 70, 107

— O —

Omer Bey (Resuloğlu-Adana) 13, 62, 67
Omer Kâmil Bey (Kars) 18, 67, 719
Omer (Davutoğlu) Bey (Kutahya) 19, 65

— P —

Padişahlik 71, 92
Pamukkale Unı 364
Panama 473, 475
Papalık 91, 94, 95
Papanastasiu 652
Paris 59, 77, 79, 81, 83, 505, 518, 542, 685
Paris Misakı 486, 492
Parlamentolar Birliği Turk Grubu 449, 450, 454, 455
Paul Boncour 477, 481
Pehlivan Kadri 77
Perapalas Oteli 471
Periya Bankası 540
Pertev Bey (Balikesir) 14, 617, 709
Pesmazoğlu 519
Polis Nizamnamesi 217, 218, 222
Polis Teşkilâti (Emniyet Genel Mudurluğu) 217 220
Politis 512
Polonya 485, 486, 657, 730
Pomaklık 34
Ponsot 519
Portekiz 483
Pozanti 618
Prag 156, 472
Prens Sabahattin Bey 126
Priştine 603
PTT Idaresi Umum Mudurluğu 208, 228, 229, 559, 570

— R —

Ragip Bey (Kocaeli) 19, 61
Ragip Bey (Zonguldak) 23, 64, 68
Ragip Hulusi Ozdem 384
Rahmi Bey (Maraş Murahhasi) 375
Rahmi Bey (Sivas) 21, 64, 415
Raif Bey (Trabzon) 22, 61, 294
Rasih Bey (Antalya) 13, 63, 96, 97, 157, 451, 608, 627, 630, 681, 682, 699
Rasim Bey (Kutahya) 45, 47, 716
Rasim Bey (Sivas) 21, 62
Rasim Ferit Bey (Bursa) 15, 64, 66, 68, 157, 450
Rasim (Aktar) Bey (Ankara) 48
Recai Bey (Ordu) 21, 48, 65
Recai Bey (Tokat) 47
Recep Bey (Kutahya-CHF Kâtibi Umumisi-Millî Mudafaa Enc Bşk) 19, 44, 51, 65, 195, 375, 376, 379, 380, 494, 496, 570, 731
Recep Zuhtu Bey (Smop) 21, 62
Refet Bey (Bursa-TBMM Başkanvekili) 15, 51, 182

Retet Bey (Urfa) 22, 46, 64, 66
Refik Bey (Divanı Muhasebat Âzası) 377
Refik Bey (Bursa) 15, 66
Refik Bey (İstanbul-Sıhhat ve İçtımaı Muavenet V) 17, 52, 665, 666, 673
Refik Bey (Kastamonu) 18, 65
Refik Bey (Konya) 19, 65, 96, 97, 196, 665, 686, 688, 691, 692, 697, 699 701, 706, 712, 722
Refik Halit 152
Refik Şevket Bey (Manısa) 20, 61, 85-91, 96, 97, 182, 193, 196, 318, 322, 323, 415, 416, 418, 426, 433-435, 581, 665, 666, 685, 686, 688-691, 706, 708 713, 720, 722
Remzı Bey (Sıvas) 21, 62, 414, 438, 570, 714, 721
Reşadıye Zırhlısı 540
Reşat Bey (Emlak Bank Md) 377
Reşit Bey (Bursa) 414
Reşit Bey (Gazıantep) 17, 62, 182, 316, 570, 722
Reşit Bey (Kayserı) 18, 61
Reşit Galıp Bey (Aydın-Sıh ve İçt Mua Enc Sozcusu) 48, 66, 79, 360, 377, 380, 384, 386
Reşit Saffet Bey (Kocaelı) 19, 63, 157, 384, 445, 472
Reval 72
Rıfat Bey (Ankara Meclıs Hes Tet Enc Soz) 13, 65
Rıfat (Dıyanet İşlerı Reısı) 198
Rıza Bey 133
Rıfat Bey (Çankırı) 15, 63
Rıfat Bey (Zonguldak) 23, 63, 377
Rıze 256
Robes Pıyer 143, 145
Roma 157, 385, 451, 730
Roma Buyukelçılığı 46,
Romanya 172, 388, 449, 455, 473, 492-494, 498, 500-502, 505, 507-511, 651, 652, 654, 729
Roma-Romalılar 186
Roustan 458, 459
Rumelı 395, 534
Rumelı Demıryolu Şırketı 603, 604
Rumelı Demıryolu Talvılatı 532
Rumelı Gazetesı 134
Rum-Rumlar 135
Rus İmparatoru 72, 73
Rusya (SSCB-Sovyet Rusya) 58, 59, 72, 73, 168, 449, 473, 484, 487, 505, 512, 515, 516, 651, 655, 656, 729
Ruşen Eşref Bey (Afyon Karahısar-TBMM Kâtıp Uye) 13, 47, 51, 156, 394, 450, 472
Ruşenı (Barkın) Bey (Samsun) 46, 353, 354
Ruştu Bey (Bursa) 70, 433, 437, 438, 558, 665, 708, 709, 713, 717, 722

— S —

Sadettın Bey (Izmır-Iktısat Enc Uyesı) 64
Sadettın Rıza Bey (Istanbul) 415, 437
Sadrazam Rıfat Paşa 106
Sadrı Maksudı Bey (Şebınkarahısar) 22, 64, 196, 354, 384, 592
Saffet Bey (Erzıncan) 16
Saffet Bey (Erzıncan-Harıcıye Encumenı Bşk) 63
Sağlık Bakanlığı 174, 570, 582, 592
Saım (Uzel) Bey (Manısa) 44, 713
Saıt Azmı Bey (Kayserı) 18, 61, 158, 332, 430
Saıt Molla 77
Sakarya Unı 364
Sakarya Zaferı 657
Sakız Adası 24
Salâh Cımcoz Bey (Istanbul-CHF Vılayet Heyetı Azası) 17, 44, 63, 182, 450
Salep Suyu 517
Salıh Bey (Bılecık) 14, 65, 96, 709
Salıhlı 125
Saltanat 30, 32, 83, 226, 531, 535, 549
Samıh Rıfat Bey (Çanakkale-Kutuphane Enc Bşk) 15, 46, 64, 384, 386, 394
Samsun-Kavak Demıryolu 606
Samsun 7, 43, 111, 257, 379, 520, 526, 532, 610, 613, 720
Samsun Lımanı 12, 613
Samsun San Tıc Od 680
Samsun-Amasya Demıryolu 607
Samsun-Havza Demıryolu 605, 607
Samsun-Sıvas Demıryolu 618
Sanayı ve Maadın Bankası (Sanayı Kredı Bankası) 41, 257, 258, 259, 261, 262, 271, 712
Sanayı Vekâletı 210
Saruhan 532, 536, 538
Saveano 454, 455
Sayıştay (Divanı Muhasebat) 201, 211-213, 239, 558, 570, 582, 592, 711, 715
Scıaloja 477
Seferyadıs 140
Selahattın Bey (Kocaelı-Adlıye Encumenı Sozcusu) 19, 61, 183, 222, 293, 294, 299, 303, 318, 445, 722
Selahattın Çam 269

Selanik 106, 134, 536-538, 540, 603
Selanik Manastır Hattı 537
Selçuk Bey 497
Selçuk Unı 364
Serbest Cumhurıyet Fırkası 23, 141, 153, 374
Serdar Ahmetoğlu (Kırşehir) 19, 67, 719
Servet'ı Funun 104
Ses Gazetesi 24
Sevr Muahedesi 71, 83, 651, 656
Seyhan 256
Seyrısefaın Idaresi 56, 230-234, 237-239
Sıhhat ve Içtımaı Muavenet Encumenı 66, 676
Sırbıstan 501, 533, 534
Sırrı (Bellıoğlu) Bey (Kocaelı) 43, 52, 55, 58, 60, 63, 82, 158, 332, 414, 558, 570, 592, 608, 665, 706 708, 722
Sırrı (Hocek) Bey (Konya) 19, 66, 158, 318
Sıvas 7, 21, 256, 257, 539-541
Sibirya 72
Sırt 7, 21, 256
Silahları Bırakma Konferansı 452, 454, 456
Silifke 256
Sina 476
Sinop 7, 21, 714, 721
Siroz 538
Sivastopol Harbi 407
Sıvas Erzurum Hattı 12, 610-612
Siyonist 682
Slovo Gazetesi 502, 506
Sofya 94, 491, 499, 506, 511, 603, 704
Solhan 256
Soma-Bandırma Demiryolu 614, 617
Son Posta Gazetesi 128, 146
Son Saat Gazetesi 139
Sovbotna Retcb Gazetesi 502
Spectaton 276
Spectator 284
Stalin 651
Suat Bey 558
Suat (Soyer) Bey (Kastamonu) 43, 66, 415, 570, 712, 719
Sulaklı Vadisi 349
Sultan Abdulhamit 16, 105, 106, 127, 133, 134, 535, 537, 538, 541
Sultan Ahmet 92
Sultan Ahmet Camii 93, 197
Sultan Ahmet Medresesi 93
Suriç 637
Suriye 476, 524, 545, 685, 729
Suşehri 256
Suleyman Demirel Unı 364
Suleyman Fikri Bey (Mersin) 20, 66, 96, 713, 720
Suleyman Naztf 135
Suleyman Sırrı Bey (Yozgat) 22, 51, 62, 68, 294, 628, 631, 714, 721, 722
Suleymanıye Medresesi 134
Sumerbank 262-264, 267, 271
Sureyya Tevfik Bey (Tokat-Butçe Enc Kâtibi) 22, 62, 157
Sutçu Imam Unı 365
Suveyş Kanalı 602
Svesda Gazetesi 650, 651

— Ş —

Şah Pehlevi 520, 714, 728
Şahın Bey (Gazıantep) 17, 62
Şakır Bey (Ankara) 13, 65
Şakır Bey (Edirne-Iktısat Enc Bşk) 16, 62, 68
Şan 541
Şark Demiryolları 532, 539
Şark Isyanı 57
Şebinkarahisar 8, 22, 256
Şefik Başman 269
Şehzadebaşı 73
Şemdinli 256
Şemsettin Gunaltay (Sivas) 21, 65, 386
Şeref Bey (Edirne) 16, 61, 83, 96, 97, 108, 111, 354, 710, 717
Şereflikoçhisar 256
Şeriat 42
Şer'iye Mahkemeleri 191
Şevket Bey (Giresun) 17, 62, 718
Şevket Bey (Gumuşhane) 17, 65
Şevket Bey (Kırklareli) 18, 62
Şevket Bey (Ordu-Gum ve Inhisar Enc Soz) 21, 67
Şevket Sureyya 280
Şeyh Sait Isyanı 83, 122
Şile 532
Şukru Bey (Bolu) 14, 64, 68, 158, 716
Şukru Bey (Çanakkale-Içişleri Kom Soz) 15, 63, 185, 189, 450, 710
Şukru Kaya Bey (Muğla-Dahiliye Vekili) 20, 52, 179, 182, 188, 189, 240, 354, 459, 471, 659, 661, 706, 722
Şukru Saracoğlu (Izmir-Adliye Vekili) 18, 307, 308, 393, 526, 530, 531, 548, 551-553, 615-617, 623, 625, 628-630, 706, 709

— T —

Tahlisiye Umum Mudurluğu 233, 234
Tahran 516, 520
Tahsin Şahinkaya (Millî Guvenlik Konseyi Uyesi) 400
Tahsin Banguoğlu 389
Tahsin Bey (Aydın) 14, 66, 415
Tahsin Bey (Kastamonu) 18, 64, 68, 442
Tahsin Paşa (Başkâtip) 133
Tahsin (Uzer) Bey (Konya) 47
Taksim Abidesi 106
Taksim Meydanı 704
Takvimi Vekayi 42
Talât Bey (T Ocağı Bılecık Azası) 377, 378
Talât Bey (Çankırı) 15, 64, 73, 158
Talât Haşim Bey (Malatya) 19, 67
Talât Paşa (Sabık Dahiliye Nazırı) 74, 134
Talha Bey 134
Tanzimat 344, 418, 439
Tapu ve Kadastro Genel Mudurluğu 228, 324, 558, 570, 582, 592
Tarablusgarp Muharebesi 73
Tarikatı Salahiyeciler 77, 83
Tarno Bey 620
Tas Ajansı 650, 655, 656
Tasvirı Efkâr 134
Taşağıl 256
Taşkızak Tersanesi 230
Tayyare Cemiyeti 685, 686, 688, 690
TBMM Başkanlık Divanı 51, 158, 722
TBMM İçtuzuğu (Dahili Nizamname) 61
Tekirdağ 9 22, 43, 240
Temps Gazetesi 504, 507, 510
Teraklı Perver Cumhuriyet Fırkası 374, 661
Terkos 132, 621
Teşkilatı Esasiye Encumeni 66, 157
Teşkilatı Esasiye (Anayasa) 31, 33, 36, 41, 51, 68, 69, 71, 75, 112, 124, 196, 212, 331, 468, 704
Tevfik Bıyıklıoğlu 384, 386
Tevfik Fikret Bey (Konya) 19, 61, 720
Tevfik Rüştü Bey (İzmir-Hariciye Bakanı) 17, 52, 58, 129, 473, 474, 483, 486, 488, 489, 491-495, 498, 502, 516-518, 652, 654, 680, 681, 683, 684, 707
The Spectator 509
The Times 276, 285, 286, 506, 650, 654
Ticaret Encumeni 676
Ticaret Vekâleti 202
Tilki Gazetesi 27
Tire-Aydın Demiryolu 618
Tokat 9, 22, 532
Topkapı Sarayı 92, 701
Torbalı 286
Trabzon 9, 22, 348, 520, 538, 540, 541
Trakya 226, 240, 348, 349, 388, 727
Trakya Umumi Mufettişliği 48, 240, 241
Trakya Unı 364
Trıyanon Muahedenamesi 514
Tuna Nehri 351, 505
Tunalı Hilmi Bey 393
Turancılık 373
Turanî Kavimler 343
Turgut Bey (Manisa) 20, 96, 97, 125, 193, 414, 720
Turizm ve Tanıtma Bakanlığı 247, 248
Tuzluca 257
Turk Alfabesi 394
Turk Bayrağı 350, 684
Turk Çocukları 179, 309
Turk Devleti 32, 279, 550, 726, 728
Turk Dili Dergisi 395, 398
Turk Dili Tetkik Cemiyeti (Turk Dil Kurumu) 394-399
Turk Dili (Turkçe) 174, 197, 344, 346, 354, 392, 393, 395, 396, 671, 684
Turk Gemi Kurtarma A Ş 232-234
Turk Genci 354, 376, 381, 551
Turk Hâkimleri 306, 308, 309
Turk Harfleri 42
Turk Inkılâbı 98, 100, 186, 307
Turk Kadını 179, 195, 733
Turk Kulturu 350, 351, 355, 639, 684
Turk Milleti (Ulusu) 32, 33, 34, 36, 71, 78-85, 99, 100, 105, 167-169, 184, 186, 187, 195, 309, 331, 351, 352, 372, 385, 394, 454, 455, 460, 471, 472, 481, 495, 497, 548-550, 552, 553, 637-640, 650, 654-656, 726
Turk Musıkısı 174
Turk Ocakları 373-378, 383-386
Turk Ordusu 79, 80, 476
Turk Parası (Lirası) 128, 174, 268, 278, 287, 430, 440, 532, 536, 540, 547, 551-553, 591, 627
Turk Tarih Heyeti (Turk Tarih Kurumu) 383-391, 398
Turk Tarih Kongresi (1-2-3-4-5-6-7-8) 387-390, 394
Turk Tarihi 174, 186, 383, 384, 497, 732
Turk Vatandaşı 180, 243, 278, 338-340, 704, 707

Turk Vatanı 241, 347, 726
Turkistan 72
Turkiye 30-33, 36, 40-42, 53, 58-60, 77, 81, 93, 96, 97-103, 109, 116, 120, 132, 141, 143, 145, 168, 175, 182, 190-192, 194, 236, 237, 239, 269, 271, 276-281, 284-286, 293, 338-340, 355, 403, 418, 423, 427, 436, 441, 449, 459, 460, 473, 477, 478, 480, 482 484, 486, 487, 490, 496-499, 503, 505, 507-511, 515, 516, 518-520, 524-526, 531, 534, 544-546, 603, 604, 615, 616, 619, 628, 642, 650, 652, 653, 655-658, 667, 669, 678, 681, 682, 704, 718, 726, 727, 732
Turkiye Buyuk Millet Meclisi (Buyuk Millet Meclisi, Buyuk Meclis, Yuce Meclis, Meclisi Ali, Meclis) 3, 4, 12, 31, 33, 36, 44, 51, 53-55, 59, 61, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 79, 81, 83-88, 91, 95-98, 101, 103-105, 108-111, 113, 117-119, 121, 150, 151, 155-156, 158, 163, 167-175, 179, 184, 188, 191, 192, 195-197, 201, 202, 208, 210-212, 231, 235, 241, 244, 262, 271, 287, 293, 299, 303, 304, 315-317, 320, 326, 330, 332, 340, 345 347, 350, 354, 389, 393 397, 403-405, 408, 412, 414, 423, 433, 434, 437 440, 443, 445, 449, 450, 452, 460, 461, 463, 469, 472, 473, 479, 494, 497, 527, 548, 550, 552, 553, 558, 566, 568-570, 579, 581, 582, 591, 592, 605, 624, 625, 628, 636, 638, 650, 666, 673, 674, 676, 679, 685, 689, 691, 695, 696, 703, 707, 711, 713-715, 723-726, 731-733
Turkiye Buyuk Millet Meclisi Başkanlığı 68, 85, 179-181, 184-186, 190, 201-204, 206, 209-211, 213, 216, 217, 219, 220, 223, 226, 228-230, 234-236, 238, 240, 242, 245, 246, 248, 250, 254, 255, 258-260, 263, 265, 266, 294, 251, 305, 309, 320, 324, 325, 327, 329, 334, 338, 341, 348, 360, 362, 366-368, 370, 371, 403, 416, 418, 425, 427, 430, 431 433, 435, 438, 439, 442-444, 491-494, 515, 517, 518, 527, 528, 557, 566, 567, 569, 579, 580, 588 589, 608, 610-615, 619, 621, 622, 623, 634, 635, 659, 671, 679, 680, 690, 691, 702, 715, 731
Turkiye Buyuk Millet Meclisi Genel Kurulu (Genel Kurul, Umumi Heyet, Heyeti Celile) 58, 115, 179, 184, 188, 203, 209, 211, 218-224, 226, 231, 234, 236, 241, 249-251, 263, 265, 302, 310, 317, 328, 342, 351, 369, 370, 383, 393, 414-417, 444, 517, 518, 530, 557, 558, 589, 611, 613, 614, 616, 619, 621, 622, 623, 634, 673, 676, 678, 683
Turkiye Cumhuriyeti 10, 33, 36, 136, 171, 173, 187, 192, 194, 338, 350, 386, 404, 449, 455, 460, 463, 465, 478, 479, 481, 485, 489, 494, 528, 529, 545, 637, 639, 652, 654, 657, 661, 668, 702
Turkiye Denizcilik Kurumu 235
Turkiye Devleti 194, 350, 544
Turkiye Siyasi Muhacirler Cemiyeti 68
Turkiye-Bulgaristan Hakem Anlaşması 491
Turkiye-Çin Dostluk Anlaşması 517
Turkiye-Irak Sınırı 516
Turkiye-Iran Dostluk Anlaşması 517
Turkiye-Iran Sınır Anlaşması 516
Turkiye-Iran Sınırı 516
Turkiye-Macaristan Dostluk Anlaşması 495, 514, 519
Turkiye-Romanya Dostluk Anlaşması 492, 495, 519
Turkiye-Sovyet Rusya Dostluk Anlaşması 515
Turkiye-Suriye Sınırı 619
Turkiye-Yugoslavya Dostluk Anlaşması 495
Turkiye-Yunanistan Dostluk Anlaşması 491, 495, 496, 503
Turk-Turkler 10, 11, 33, 34, 36, 39, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 78-82, 84, 103, 109, 111, 186, 187, 190, 192, 194, 233, 241, 277, 302, 343, 344, 346, 349-352, 354, 399, 470, 490, 534-536, 542, 678, 683, 684
Turk-Yunan Sınırı 491
Tutun Reji Şirketi 546

— U —

Uludağ Uni 364
Ulukışla-Boğazkopru Demiryolu 575,
Ulukışla-Kayseri Demiryolu 618
Uluslararası Parlamento Birliği 157, 449-452, 454, 455, 472
Uluslararası Parlamentolar Ticaret Konferansı 156, 157, 451, 472
Urfa 8, 22, 536
Uşak 520
Uşak Şeker Fabrikası 45
Utro Gazetesi 510

— U —

Ubeydullah Bey (Bayazıt) 14, 61, 450
Urgup 256
Uskudar 24

— V —

Vahdettin 77, 78, 83

Vakit Gazetesi 87, 137, 139
Valir 256
Van 8, 22, 256
Van Golu 349
Vasfi Bey (Balikesir) 14, 61, 185, 617, 709
Vasfi Raşit Bey (Şebinkarahisar) 22, 63, 70, 71, 72, 303, 318, 333
Vasif Bey (Izmir-TBMM Başkanvekili) 18, 46, 51, 384
Vasif Bey (Malatya) 19, 62
Vatan 131
Velet Bey (Kastamonu Kutuphane Enc Uyesi) 18, 64
Velet Çelebi 393
Velit Bey 134
Venezilos 518
Versay Muahedesi 542, 547
Viyana 695, 700
Voli Ajans 657
Volkan Gazetesi 107
Voroşilof 519

— W —

Walker 271
Washington Konferansi 451
Washington 517, 667, 668, 670
Wilson 486

— Y —

Yahudi Yahudiler 82
Yahya Galip Bey (Ankara) 13, 62, 78, 81
Yahya Kemal (Beyatli) Bey (Yozgat) 48
Yakup Kadri Bey (Manisa) 20, 63, 394
Yalova 239
Yargitay (Temyiz Mahkemesi) 251, 252, 314
Yarin Gazetesi 128, 129, 137, 139, 141, 144, 145, 150, 152
Yaşar Bey (Aksaray-Ziraat Enc Soz) 64, 67
Yaşar Bey (Istanbul) 17, 68
Yavuz Gemisi 520
Yemen 524, 537
Yeni Adana Gazetesi 23
Yeni Asir Gazetesi 26
Yeni Dunya Gazetesi 138
Yeni Gun Gazetesi 110, 133, 134, 137
Yeni Zelanda 473, 475
Yenice 532, 618
Yere Batan Camii 197
Yevtiç 508, 509
Yevtiteh 520
Yildiz Sarayi 133, 454
Yildiz Teknik Uni 364
27 Mayis Devrimi 398
Yozgat 8, 22, 535
Yugoslavya 388, 449, 473, 475, 494, 498-500, 502, 505, 507-511, 524, 728, 729
Yugoslavya Hukumdari 172
Yukari Yarim Kaya Suyu 517
Yunan Ordusu 140
Yunanistan 168, 172, 244, 286, 385, 388, 449, 473, 475, 476, 491, 494, 498, 499, 502, 505, 507-509, 511, 524, 533, 534, 652, 653, 729
Yunan-Yunanlilar 135, 140, 510
Yunus Nadi Bey (Muğla-Teş Es Enc Bşk) 20, 66, 95, 97, 110, 132, 133, 135, 137-139, 146, 158
Yusuf Akçora (Istanbul) 17, 64, 68, 74, 384, 386
Yusuf Bey (Denizli) 16, 67
Yusuf Hikmet (Bayur) Bey (Manisa-Maarif Vekili) 47, 640, 702, 703, 705, 706
Yusuf Kemal Bey (Sinop-Adliye Vekili) 21, 52, 299, 301, 333, 336, 706
Yusuf Ziya Bey (Eskişehir) 16, 61, 450, 629
Yusuf Ziya Ozer 384
Yusufeli 256
Yuksek Ticaret Mektebi 691
Yuksek Ziraat Enstitusu 171, 365-368, 588
Yuksek (Ali) Askeri Şura 189, 190
Yuzellilikler 70, 85, 152
100 Yil Uni 364

— Z —

Zakir Kadiri Bey 384, 386
Zamir Bey (Adana) 13, 64, 67
Zekâi Bey (Diyarbakir-Milli Mudafaa Vekili) 16, 52, 685, 686, 691, 692
Zeki Mesut Bey (Diyarbekir-Haricive Enc Kat) 16, 63, 157, 278, 450, 452, 455, 459, 465, 710
Zemledolsko Gazetesi 503
Zingal Orman Şirketi 132, 140, 708
Ziraat Bankasi 41, 47, 267, 269, 270, 537, 543, 548, 590, 726
Ziraat Encumeni 67, 367, 676
Ziraat ve Ticaret Nezareti 134
Ziraat Vekâleti (Tarim Bakanliği) 201, 228, 367, 570, 582, 592

Ziya Bey (Çankırı) : 15, 65
Ziya Gevher Bey (Çanakkale-TBMM Kâtip Üye) : 15, 51, 95, 97, 157, 189, 450, 451
Ziya Nuri (Birgi) Bey (Afyonkarahisar) : 47
Ziya (Karamürsel) Bey (İstanbul) : 44, 157, 451
Ziyaettin Bey (Sivas) : 21, 62
Zonguldak : 8, 22, 274, 286, 610
Zonguldak Amele Birliği : 680
Zonguldak Tic. San. Od. : 680
Zonguldak-Havza Demiryolu : 12
Zora Gazetesi : 510
Zühtü (Durukan) Bey (Samsun) : 45
Zülfü Bey (Diyarbekir) : 16, 65, 570